BİR CUMHURİYET ÖYKÜSÜ

KADROCULARI VE *KADRO*'YU ANLAMAK

İLHAN TEKELİ - SELİM İLKİN

TARİH VAKFI YURT YAYINLARI

BİR CUMHURİYET ÖYKÜSÜ

KADROCULARI VE *KADRO*'YU ANLAMAK

Türkiye
Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı
yayınıdır.

Valikonağı Cad. Samsun Apt.
No. 57 Kat. 2 34365 Nişantaşı-İstanbul
Tel: 0 212 233 21 61
Faks: 0 212 234 32 90
www.tarihvakfi.org.tr
yayin@tarihvakfi.org.tr

Kapak Resmi
Kadrocular bir toplantı sırasında.

Yayıma Hazırlayan
Osman Bahadır

Kitap Tasarımı
Haluk Tunçay

Kapak Tasarımı
Yonca Ören

Baskı
Step Ajans
(0212) 482 13 41

İstanbul, Haziran 2003

ISBN 975-333-170-3

İLHAN TEKELİ - SELİM İLKİN

BİR CUMHURİYET ÖYKÜSÜ

KADROCULARI VE *KADRO*'YU ANLAMAK

TARİH VAKFI YURT YAYINLARI 134

Prof. Dr. İlhan Tekeli Ortadoğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi öğretim üyesi. 1989 yılında Selim İlkin'le Sedat Simavi Sosyal Bilimler Ödülü'nü aldı. Kuruluşundan itibaren 11 yıl Tarih Vakfı'nın yönetim kurulu başkanlığını yaptı. 1994 yılında Mustafa Parlar Bilim Ödülü'nü aldı. 1995 yılında Türkiye Bilimler Akademisi üyeliğine seçildi. Başta Selim İlkin olmak üzere, Yiğit Gülöksüz, Erdoğan Soral, Tarık Okyay, Gencay Şaylan, Raşit Gökçeli ile ve yalnız olarak yazılmış 54 kitabı, 500'ü aşkın bilimsel yazısı ve bildirisi vardır. Yaygın ilgi alanı içine şehir planlama, bölge planlama, sosyal sistemler, makro coğrafya, yerel yönetimler, iktisadi politikalar, Türkiye iktisat ve şehir tarihleri ile eğitim planlaması, historiografi ve bilim felsefesi girmektedir.

Selim İlkin Orta Doğu Teknik Üniversitesi Ekonomi Bölümü eski öğretim üyesi. İktisat tarihi, uluslararası iktisat, Avrupa birliği-Türkiye ilişkileri ilgi alanlarının önde gelenlerini oluşturuyor. İlhan Tekeli'yle birlikte yazdıkları farklı alanlarda 13 kitabı var. Bu çalışmalardan biri 1989 Sedat Simavi Sosyal Bilimler Ödülü'nü aldı.

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Kadroculari ve Kadro'yu Anlamak kitabının uzun bir öyküsü var. Türkiye Cumhuriyeti'nin onuncu yılına doğru gelişen bu ilginç siyasal akım birçok araştırmacı gibi bizim de ilgimizi çekiyordu. Bu kitapla ilgili ön çalışmalara, 1968 yılında, yani 35 yıl gibi uzun bir süre önce başladık. Değişik bölümlerini önceki yıllarda yazmıştık. Ama kitabın tamamlanması son iki yılda gerçekleşti. Kitap tamamlandıktan sonra bu gecikmenin yararlı olduğuna inanıyoruz. Geçen süre, Kadrocuların yerine kendimizi koyarak onları daha iyi anlamamıza yardımcı oldu.

Kitabın hazırlıklarına bu kadar erken bir tarihte başlamamız, bu tarihlerden önce vefat etmiş olan *Burhan Asaf Belge* ve 1974 yılındaki vefatı öncesinde temas kuramadığımız *Mehmet Şevki Yazman* dışındaki Kadro hareketinin önde gelen yazarlarıyla görüşmeler yapmamıza olanak verdi. *Kadro* dergisinin en önde gelen kurucusu ve ideologu *Şevket Süreyya Aydemir*, kendisi de bu konuda bir çalışma yapmayı planlamış olduğu halde, özveride bulunarak yalnız sorularımıza cevap vermekle yetinmedi, *Kadro* dergisi çerçevesinde yapılmış olan yazışmaların bir kopyasını da verdi. Bu yazışmaların bir bölümüne, bu çalışmanın ekinde yer verdik. *Vedat Nedim Tör* ve *İsmail Hüsrev Tökin* özellikle kendi sol geçmişleriyle ilgili sorularımıza, bu dönemi "hatırlamak istemedikleri", "hafızalarından silindiği" gibi nedenlerle cevap vermemişlerse de, *Kadro* dergisiyle ilgili her türlü sorumuzu cevaplandırdılar ve bu dönemle ilgili önemli bazı belgeleri bize verdiler. Tökin, çalışmamızı yakından izledi, bu çerçevede bize 13 mektup yolladı ve önceleri pek hatırlamak istemediği sol geçmişiyle ilgili bazı açıklamalarda da bulundu. Bu arada ana metinde yer verdiğimiz Sovyetler Birliği'ne gittiğinde bahriyeli kıyafetiyle çektirdiği fotoğrafını verdi. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'yla çok kısa da olsa bir görüşme yapma olanağı bulduk.

Bu çalışmayı bu kadar geçikerek tamamlamamız dolayısıyla, şimdi hepsi vefat etmiş olan yazarların hiçbirisinden metni göstererek, değerlendirmelerini alamadığımız için üzgünüz. Bütün Kadroculara tanrıdan rahmet diler, hatıralarını saygıyla anarız.

Burhan Asaf Belge'yle ilgili ek bilgileri, kardeşi ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun eşi Leman Karaosmanoğlu bize verdi. Onun hakkında yazdıklarımızı oğlu

Murat Belge okudu. Mehmet Şevki Yazman hakkındaki bilgileri ise, bize büyük oğlu Cüneyt Yazman sağladı. Vedat Nedim Tör'ün fotoğraflarını oğlu Engin Tör verdi.

Dostumuz Mete Tunçay, bu uzun süre boyunca çalışmaya sıcak bir ilgi duydu, zaman zaman yazılarında *Kadro* konusunda çalışma yaptığımıza ama bunun çok geciktiğine değindi. Kitabı tamamlamamız için bizi hem özendirdi, hem de utandırdı. Ayrıca son metnin Türkiye'de solun tarihine ilişkin bölümlerini gözden geçirdi. Bizi bu çalışmayı bitirme konusunda zorlayan tek kişi Mete Tunçay değildi. O'na Tarih Vakfı Başkanı Orhan Silier de sık sık katılıyordu. Sanıyoruz ki kitabın yayımlanma aşamasına gelmesine en az bizim kadar sevindi.

Kitabın yazarlarından İlhan Tekeli'nin son üç yıldaki çalışmaları için TÜBA araştırma desteği vermiştir. Ayrıca çeşitli nitelikteki yardımları için İnönü Vakfı Başkanı Özden Toker, Dr. Attila Sönmez, Dr. Aykut Kansu'ya (ODTÜ), Prof. Dr. Duygu Sezer Bazoğlu'na (Bilkent), Ülkü Nugay'a, Turan Kitabevi sahibi Turan Polat'a, Sanat Kitabevi sahibi Ahmet Yüksel'e, TBMM Kütüphane Müdürü Ali Rıza Cihan'a ve Müdür Yardımcısı İsmet Baydur'a; Yapı Kredi Kültür Merkezinden Ayfer Tunç'a, Tarih Vakfı'ndan kitabı yayıma hazırlayan Osman Bahadır'a teşekkür borçluyuz.

Her kitabın tamamlanarak yayınlanması yazarları için heyecan vericidir. Artık o sizin elinizden çıkmış, kamuya mal olmuştur. Yankılarının ne olacağını umutla beklemeye başlarsınız. Ama bu kitabın tamamlanması bizde daha başka duygular da yarattı. Kadrocular bilgilerini ve belgelerini emanet ederek bize önemli bir sorumluluk yüklemişlerdi. Bunların topluma ulaştırılması bizim bir görevimiz haline gelmişti. Bu kitabın tamamlanmasıyla böyle bir sorumluluğu yerine getirmenin de huzurunu duyduk. Galiba bu duygu diğerlerinin önüne geçti.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ ix

BÖLÜM. 1: KADRO'DA KESİŞEN ALTI YAŞAM GÜZERGÂHI 1
1.1: Giriş 1
1.2: Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Yaşam Öyküsü 3
1.3: Şevket Süreyya Aydemir'in Yaşam Öyküsü 42
1.4: Mehmet Şevki Yazman'ın Yaşam Öyküsü 70
1.5: Vedat Nedim Tör'ün Yaşam Öyküsü 76
1.6: Burhan Asaf Belge'nin Yaşam Öyküsü 95
1.7: İsmail Hüsrev Tökin'in Yaşam Öyküsü 104
1.8: Ankara'da Bir Araya Gelen Altı Kişinin Yaşam Öyküleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme 116

BÖLÜM. 2: KADRONUN ÖYKÜSÜ 124
2.1: Kadro'nun Doğuşu 124
2.2: Kadro'nun İçeriğini Zaman İçinde Açıklama ve Geliştirme Stratejisi ya da Yaşayan Bir Varlık Olarak Kadro Dergisinin Tarihi 147
2.3: Kadro'nun Yayınına Son Vermek Zorunda Kalışı 419

BÖLÜM. 3: KADROCULARIN YAŞAM GÜZERGÂHLARININ GERİ KALAN BÖLÜMÜ VE KADROCULUĞU YENİDEN ÜRETME ÇABALARI 425
3.1: Giriş 425
3.2: Atatürk Döneminde Kadrocuların Yaşam Öykülerinde Görülen Gelişmeler 425
3.3: İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı Döneminde Kadrocuların Yaşam Öykülerinde Görülen Gelişmeler 431
3.4: Demokrat Parti Döneminde Kadrocuların Yaşam Öyküsünde Görülen Gelişmeler 449
3.5: 27 Mayıs 1960 Sonrasında Kadrocuların Yaşam Öyküsünde Görülen Gelişmeler 460

BÖLÜM.4: KADRO'NUN DEĞERLENDİRİLMESİ 483
4.1: Giriş 483
4.2: Kadroculuğun Bir İktidar Paylaşma Süreci Olarak Evrenselliği Üzerine 485
4.3: Kadro'nun Söylemi ve Dili Üzerine 495
4.4: Kadro Dergisindeki Yazılar Üzerine Yapılan Bir İçerik Analizinin Sonuçları 504
4.5: Özgünlük, Döneklik, Süreklilik Yargıları Üzerine 530
4.6: Kadro Üzerine Son Değinmeler 543

EKLER:
Ek.1 Hukuk Fakültesi Reisi Tahir (Taner)'in Maarif Vekâleti Celilesine 29.01.1929 Tarihli Yazısı 548
Ek.2 Türk Ocakları Merkez Heyeti Reisi Hamdullah Suphi'nin Şevket Süreyya'ya 10.12.1930 Tarihli Yazısı 549
Ek.3 Şevket Süreyya'nın 07.09.1931'de Halk Fırkası Kâtibi Umumisi Recep Bey'e Telgrafı ve Mektubu 549
Ek.4 Şevket Süreyya'nın *Son Posta* Gazetesi Başmuharriri Zekeriya Beyefendi'ye 07.09.1931 Tarihli Mektubu 552
Ek.5 Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibi Umumiliği'nin 16 Kasım 1931'de Şevket Süreyya Beyefendi'ye yazısı ve Şevket Süreyya'nın 08.01.1932 Tarihli Yanıtı 552
Ek.6 Şevket Süreyya'nın Burhan Asaf'a 03.08.1931 Tarihli Mektubu 554
Ek.7 Şevket Süreyya'nın CHF'ye Kayıt Yazısı 556
Ek.8 Şevket Süreyya'nın 06.12.1969'da Bu Kitabın Yazarlarına Yazdığı Mektup 556
Ek.9 *Kadro*'nun İlk Sayısı Hakkında Şefik Hüsnü'nün Yazdığı Tahmin Edilen Yazı 557
Ek.10 Şevket Süreyya'nın *İnkılap ve Kadro* Kitabını Gazi'ye Sunuş Yazısı 573
Ek.11 Kemal Tahir'in Şevket Süreyya'ya Mektubu 574
Ek.12 Yakup Kadri'nin Burhan Asaf'a 03.06.1933 Tarihli Mektubu 575
Ek.13 Ahmet Hamdi'nin Şevket Süreyya'ya 04.06.1933 Tarihli Mektubu 576
Ek.14 Burhan Asaf'ın Peyami Safa'ya Mektubu 576
Ek.15 Yakup Kadri'nin Mahmut (Soydan)'a 8 Kasım 1933'de Yazdığı Mektup 578
Ek.16 Yakup Kadri'nin Vedat Nedim'e Yazdığı 12 Eylül 1934 Tarihli Mektup 579
Ek.17 İsmail Hüsrev'in 10 Ağustos 1988'de Selim İlkin'e Yazdığı Mektup 581

SUNUŞ

Genellikle *Kadro* dergisi ve Kadro hareketinin Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi ve iktisadi tarihini yazanların çok ilgisini çeken bir konu olduğu söylenebilir.[1] Oysa bu hareket altı kişilik bir grup tarafından geliştirilmiş, üç yıl gibi oldukça kısa bir süre varlığını sürdürmüş, geniş kitlelere yönelmemiş, var olan bir iktidarı ancak dolaylı yolla etkilemeye çalışmış ve iktidardan gelen ilk işarette de faaliyetine son vermiş bir harekettir. Cumhuriyetin gelişme çizgisinde doğrudan önemli bir değişme yaptığı da söylenemez. Kısacası ilk bakışta bu kadar üzerinde durulması için nesnel dayanaklar bulunmamaktadır.

Buna karşın, Kadro'nun bir ilgi odağı oluşturmuş bulunması üzerinde durmak gerekir. Bu ilgiyi açıklamaya çalışırken değişik araçsal nedenler üzerinde durulabilir. Örneğin kısa süreli ve az sayıda aktörü olan, bir anlamda başı sonu çok belli bir hareket üzerinde tez yazmanın kolaylıklarının akademik kariyerlerinin başlangıcında olanlara çekici geldiği ya da siyasal mücadele içinde olanlara kendi ideolojilerini sergileyebilmek ve kendi konumlarına açıklık kazandırmak için iyi bir mihenk taşı oluşturduğu söylenebilir. Örneğin, bir araştırmacı Kadroculann sosyalist hareketten saptığını ve döneklerden oluştuğunu söyleyerek kendisinin sosyalist harekete inancı konusunda işaret verebileceği gibi, bir başka araştırmacı da Kadro'nun otoriter yaklaşımlarını ve devletçiliğe inancını eleştirerek kendi liberalist inancını da sergileyebilecektir. Derinliğine bir araştırma yapmaya olanağı ve zamanı olmayan özellikle yabancı araştırmacılar derli toplu ve bir ideoloji formatında

1 Ömür Sezgin, *La Recherche d'une Doctrine Nouvelle du Développement Économique. Le Mouvement de Kadro en Turquie*, Universite de Paris I, Pantheon-Sorbone, Juillet 1974 (yayımlanmamış doktora tezi); Melda Kapyalı, *Kadro Hareketine Yaklaşımlar ve Kadro'nun Yöntem Anlayışı*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul, 1983; Nur Betül Çelik, *Türkiye'de Halkçılık ve Kadro Akımı*, Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), 1984; Giacomo Caretto, "1930'larda Kemalizm-Faşizm-Komünizm Üzerine Polemikler I, II,", *Tarih ve Toplum*, S. 17, 18, Mayıs, Haziran, 1985; Merdan Yanardağ, *Türk Siyasal Yaşamında Kadro Hareketi, İstanbul:* Yalçın Yayınları, 1988; Naci Bostancı, *Kadrocular ve Sosyo-Ekonomik Görüşleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1990; F. Ertan Temuçin, *Kadrocular ve Kadro Hareketi*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1994; Mustafa Türkeş, *Kadro Hareketi Ulusçu Sol Bir Akım*, Ankara: İmge Kitabevi, 1999; George Harris, *The Communists and The Kadro Movement*, İstanbul: The Isis Press, 2002.

ifade edilmiş Kadrocu ideolojiyi Kemalist ideoloji yerine ikame etme yanılgısına düşmekten kaçınamamaktadırlar.

Bizim kanımıza göre Kadro hareketinin ilgi çekmesinin esas nedenini bu tür araçsallıklarda bulma olanağı yoktur. Esas neden, bu hareketin niteliğinden kaynaklanmaktadır. Eğer çok kaba hatlarıyla ifade edilirse, bu harekette küçük bir aydın grubu ülkelerinin gelişmesi ve sorunlarının ortadan kaldırılması için bir araya gelerek çözümler üretmekte, bunları yayınlamakta ve var olan iktidarın bu çözümlerin doğruluğundan etkilenerek uygulamada bu yönde davranmasını beklemektedir. Aslında bu, Türkiye'deki ve benzer konumdaki ülkelerin aydınlarının hemen hemen hepsinin gönlünde yatan bir durumdur. ***Geç aydınlanan bir ülkenin erken aydınlananları kendilerine böyle bir misyon düştüğünü düşünmektedirler.*** Her yeni iktidar değişikliğinde aydınlar bu beklentilerini yeniden üretirler. *Kadro*, aydınların bu nahif beklentilerini her koşulda yeniden üretebilmelerinin sistematik ve güçlü bir örneği olmuştur. Nitekim daha sonraki yıllarda 27 Mayıs 1960 müdahalesinden sonra bir başka konjonktürde YÖN hareketi çok benzer nitelikte bir hareketi daha geniş kadrolarla, daha kararlı bir iktidar arayışı içererek yeniden üretmiştir. Ayrıca unutmamak gerekir ki, 1930'lu yıllarda sol kadrocu hareket kadar, sağda da kadrocu eğilimler taşıyan girişimler olmuştur. İşte *Kadro* hareketi üzerindeki bu ilgi yoğunlaşmasının nedenini, ***kadroculuk ile aydın olmanın sorumluluğu arasında adeta böyle bir özdeşleşme bulunmasında aramak daha doğru olur.*** *Kadro*cu hareketin bu ölçüde ilgi çekmesini sadece böyle bir evrensel eğilime bağlamak da yetersiz kalır. Unutulmamalıdır ki 1930'lu yılların *Kadro*'su bu tür hareketlerin en gelişmiş örneklerinden biri olmuştur. Yani evrensel nitelikli kadroculuğu anlamak bakımından da 1930'lu yılların Kadro hareketi incelenmesi gerekli bir örnek olay oluşturmaktadır.

Kadro üzerinde şimdiye kadar yapılan çalışmalar genel olarak *Kadro*'nun ideolojisinin değerlendirilmesine yönelmiştir. Bu incelemeler bu ideolojinin hangi bağlam içinde ne tür sorulara yanıt bulmak için ve hangi kaygılarla geliştirildiği üzerinde durmaktan çok, bu ideolojiyi başka ideolojik çerçevelere göre değerlendirmeyi çalışmışlardır. Bu dıştan verilen ideolojik çerçevelere göre yapılan değerlendirmeler değişik biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Bir kısmı bunu hareketin Marksist-Leninist çizgiden sapmasını ortaya koymak için yaparken, diğer bir kısmı değişik esin kaynaklarını ayrı ayrı sergileyerek bu ideolojinin eklektik olduğu yargısına ulaşmak için kullanmaktadır. Bu tür değerlendirmenin bir başka türü 1960'lı yılların ortalarından itibaren üçüncü dünya ülkelerinde geniş yankılar uyandırmış olan bağımlılık kuramına göre yapılmakta ve değerlendirmeler sonunda bu kuramın dünyadaki öncüsü olma onuru Kadro'culara yüklenmektedir.[2] Türkiye'nin de

---

2 Gülten Kazgan, "İktisat", TÜBA: *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Bilim "Sosyal Bilimler"*, Ankara, 1997, s. 98; Emre Kongar, *Atatürk ve Devrim Kuramları*, Ankara: İş Bankası Yayınları, 1981, s. 102; Haldun Gülalp, *Gelişme Stratejileri ve Gelişme İdeolojileri*, Ankara: Yurt Yayınları, 1983, s. 87-141; Ayşe Trak (Buğra), "Development Literature and Writers from Underdeveloped Countries, The Case of Turkey",

bir ekonomi politik kuramına öncülük ettiğini söylemek yazarında ve okuyucusunda ne kadar hoş duygular yaratsa da, *Kadro* hareketinin kendi bağlamı içinde neden ve nasıl belli bir biçim ve içerik kazandığını anlamamıza katkısı sınırlı olmaktadır. ***Dış ölçütlere dayanarak yapılan bu tür değerlendirmeler hareketi ideoloji çizgisinde evrenselleştirirken, yerel bağlamından ve onları geliştirenlerden koparmakta, hareketin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır.*** Bu tür çalışmaların katkısı daha çok ideoloji ve düşünce tarihi bağlamında olmakta, Kadro'cu sürecin tanınması ve değerlendirilmesi konusundaki katkılarını sınırlamaktadır.

Oysa bu kitapta Kadrocular ve Kadro hareketinin yerel bağlamının çözümlenmesi ön plana alınacaktır. Burada amaçlanan Kadrocular ve Kadro hareketi üzerinde şöyle ya da böyle bir yargı geliştirmek, suçlamalar ya da övgüler düzmek değil, onları anlamaya çalışmaktır. Bu, kendini onların yerine koyarak, karşılaştığı sorunları kavramaya çalışan, çözümlerini ne tür sınırlanmalar altında geliştirdiklerini ortaya koymak isteyen ***soğukkanlı empatik bir anlama olacaktır.*** Kadro hareketine böyle bir anlayış içinde yaklaşıldığında Kadrocu süreç yakından tanınacak, Kadrocu hareketin *evrensel boyutları sadece ideolojik içeriği bakımından değil, süreci bakımından da açıklık kazanacaktır.*

Böyle bir empatik anlamanın geliştirebilmesi için ***altı Kadrocunun ayrıntılı yaşam öyküsünün yeniden kurulmasına bu kitapta merkezi bir yer verilmesi gerekti.*** Kitabın birinci bölümünü bu yaşam öyküleri oluşturuyor. Kadrocular genellikle 1890'lı yıllarda doğmuşlardır. Türkiye Cumhuriyeti'nin 1880'li yıllarda doğan kurucularıyla aralarında neredeyse bir kuşağa yaklaşan bir yaş farkı bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun çok farklı yerlerinde doğmuş olan Kadroculaların gençliğe geçişleri ve yetişmeleri II. Meşrutiyet ortamı içinde olmuştur. Yaşam öyküleri çok hareketlidir. Yaşamları doğdukları yere bağlı kalmamıştır. ***1930'lu yıllara gelinceye kadar yurtları içinde ve dışında çok geniş bir coğrafyada her biri ayrı bir güzergâh üzerinde hareket etmişlerdir.*** Bu güzergâhlar çoğunlukla kaderleri tarafından değil, kendi arayışlarıyla çizilmiştir. Bu güzergâhlar üzerinde çok farklı kültürlerle temas etme olanakları bulmaları, onları geleneksele hapsolmaktan kurtarmış ve yeni olanın aranmasına açık hale getirmiştir. ***Bu altı kişinin güzergâhları 1930'lu yılların başlarında Ankara'da kesişmiş ve Kadro dergisinin yayımlanmasını gerçekleştirecek koşulları yaratmıştır. Kadro dergisi kapandıktan sonra da her biri bir başka güzergâhı çizmeye devam etmiştir.***

Kitapta önce ayrıntılı bir biçimde Kadroculaların yaşam öyküleri yeniden kurularak mekânda, zamanda ve dünya görüşlerinde çizdikleri güzergâhlara açıklık kazandırılmaya çalışılmaktadır. Kuşkusuz Türkiye koşullarında altı yaşam öyküsünün empatik anlamaya olanak verecek bir ayrıntıda kurulması kolay değildir. Genelikle bu ayrıntıda bilgi içeren kaynaklar ya yoktur ya da bunlara ulaşmak olanaksızdır. Bu bakımdan bu kitabın yazarlarının iki nedenle şanslı oldukları söylenebilir.

Current Anthropology, cilt. 26, No. 1, s. 88-97, 1985; Eyüp Özveren, "The Intellectual Legacy of Kadro Movement in Retrospect", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, c. 23, S. 4, 1996, s. 565-576.

Bunlardan birincisi, Kadroculann bir kesiminin yaşam öykülerini yazmış olmalarıdır. Diğeri ise yazarların şimdi hayatta olmayan Kadrocularla sağlıklarında mülakat yapmış olmaları ve belgeler toplamış bulunmalarıdır.

Altı yaşam öyküsünün ayrıntılı olarak kurulması Kadro olgusunun anlaşılmasında değişik işlevler yüklenecektir. Her yaşam öyküsü, her bir Kadrocunun dünya görüşünün nasıl oluştuğunu, hangi tür kapasiteleri yaşamlarının hangi evrelerinde elde ettiklerini, yaşam deneyimleri içinde toplumun sorunlarını algılamalarının nasıl değiştiğini ve ne tür toplumsal ilişkiler içinde bulunduklarını ve nihayet güzergâhlarının nasıl kesiştiğini ortaya koyacaktır. Bu öyküler Kadro'nun toplumsal ve bireysel bağlamının anlaşılmasında önemli veriler sağlayacaktır.

Altı yaşam öyküsünün bir noktada kesişerek Kadro hareketini yaratabilmesi, bu insanların yaşam öykülerinde benzerlikler kadar, önemli farklılıkların da bulunması nedeniyle gerçekleşmiştir. Kadro hareketinin ideolojik önderinin ***Şevket Süreyya (Aydemir)*** olduğu konusunda bir tartışma yoktur. Diğer üç kurucu ***Vedat Nedim (Tör), İsmail Hüsrev (Tökin)*** ve ***Burhan Asaf (Belge)***'tır. Bu dört kurucu Moskova ve Almanya'da devrimci sosyalist hareket içinde bulunmuş ***Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'na*** ve Türkiye Komünist Fırkası'na üye ve yönetici olmuş ve nihayet 1925 ve 1927 yıllarındaki tevkifatlarda hapsedilenler ya da hapsedilmesi söz konusu olanlar arasında yer almışlardır. Böyle bir grubun *tek parti yönetiminin bulunduğu bir dönemde yeni fikirler getiren bir siyasal ve ekonomik ideolojiyi önerebilmesi kolay değildir.* Kuşkusuz önerilerini var olan rejimle uyumlu biçimde geliştirmeleri, böyle yapsalar bile etkili olabilmeleri için rejim tarafından meşru olarak görülmeleri ve onlara güven duyulması gerekecektir. Hareketin ortaya çıkışı, ancak, rejim içinde kendisine güven duyulan ve Atatürk'ün sofrasında yer alan ***Yakup Kadri (Karaosmanoğlu)***'nin gruba katılmasından sonra olabilmiştir. İlk yazısı derginin 13. sayısında yayımlanan, Genelkurmayda çalışan Mühendis Yüzbaşı ***Mehmet Şevki (Yazman)***'nin de gelerek çalışmalara katılmasıyla hareketin oluşumu tamamlanmıştır. Farklı ilgi alanlarına sahip bu kadrocular, *Kadro* dergisi yayımlanmaya başladığında, kendi ilgi alanlarında yazdıkları yazılarla, dergide bir tür işbölümü oluşturmuşlardır. Bir anlamda Kadrocular birbirlerini değişik bakımlardan tamamlayan küçük fakat etkili bir gruptur. *Grubun ideolojik konumunu belirleyen yazılar çoğunlukla Şevket Süreyya'nın kaleminden dile getirilmiştir. Dış siyaset konularında öncülüğü Burhan Asaf yüklenmiştir. Vedat Nedim ekonomi konularında, İsmail Hüsrev kırsal yapı çözümlemeleri ve para analizlerinde, Mehmet Şevki ise teknolojik gelişme ve enerji konularında yoğunlaşmıştır. Edebiyat konuları Yakup Kadri, diğer sanat alanları ise Burhan Asaf ve Vedat Nedim tarafından yüklenilmiştir.*

Yaşam öykülerinin bilinmesinin Kadroculann empatik olarak anlaşılmasında üç farklı bağlamda aydınlatıcı olacağı söylenebilir. Bunlardan ***birincisi*** içinde yaşadıkları toplumda ne tür sorunlarla karşılaştıklarına ve bu sorunları nasıl algıladıklarına açıklık kazandıracaktır. ***İkincisi*** bu sorunlara hangi kapasitelerle, hangi sınırlamalar içinde çözüm aradıklarını anlamamıza yardımcı olacaktır. Bu sınırlamaların bir bölümü erişilen ve yararlanılan bilgiden kaynaklanırken, diğer bölümü

grubun iktidarla ilişki kurma biçimlerinden doğmaktadır. Gerçekte Kadroculann büyük bir bölümü, daha önce doğrudan iktidar talebi olan bir başka siyasal hareket içinde yer almışlar ve bu hareket başarılı olamamıştır. İçinde yer aldıkları devrimci sosyalist hareketin belli bir ideolojisi ve kuramsal çerçevesi vardır. Onlara bu çerçeveyi sorgulamaktan çok bu ideolojiye uygun olarak iktidarı elde etme rolü düşmektedir. Bu konuda başarısızlığa uğramışlar, hapse düşmüşler ve daha sonra da var olan siyasal rejim tarafından affedilmişlerdir. ***Şimdi konumlarını değiştirmişlerdir. Var olan bir ideolojik çerçeveyi iktidar yapmaya değil, var olan bir iktidarın ideolojisinin formülasyonunda rol talep etmeye başlamışlardır.*** Kuşkusuz konumları çok rahat değildi ve onlara güven duyulmasını zorlaştırıyordu. Grup üyeleri yaşadıkları onca deneyimden sonra doğru olduğuna inandıkları çözümlere ulaşsalar ve bunu çok inançlı bir biçimde savunsalar bile üzerlerindeki kuşku halesini ortadan kaldırmaları kolay değildi. Bu durum onların hareketinin bir tür yumuşak karnını oluşturuyordu. İşte bu durum empatik anlayışın gerekli olacağı üçüncü konuyu ortaya çıkarmaktadır. ***O da hareket içindekilerin hem kendilerine, hem de çevreye karşı saygınlıklarını nasıl koruyabilmeyi başardıklarıdır.*** Bu koşul gerçekleştirilemezse saygın bir hareket oluşturulamayacaktır. Ancak bu kaygılar anlaşıldığında Kadro hareketinin ideolojisinin içeriğini ve hareketin topluma sunulma stratejilerini yeterli olarak değerlendirme olanağı bulunulacaktır.

Kitabın ***birinci*** bölümünde Kadro hareketini bağlamına oturtacak yaşam öyküleri verildikten ve empatik anlamayı sağlayacak hazırlıklar yapıldıktan sonra, kitabın ***ikinci*** bölümüne geçilmektedir. ***İkinci bölümde Kadro hareketinin kendisi inceleme konusu olmaktadır.*** Önce bu altı yaşam güzergâhının bir noktada kesişerek Kadro hareketini ortaya çıkarmasının öyküsü verilecek, daha sonra *Kadro* dergisinin kendisine nasıl bir ideolojik çerçeve seçtiği ortaya konulacak, derginin ilk sayısının çıkışından itibaren toplumda ne tür destekler bulduğu, hangi çevrelerce nasıl eleştirildiği ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Bundan sonra ***derginin kısa süren yaşamı içinde nasıl bir mücadele ve ayakta kalma stratejisi izlediği*** incelenecektir. Bu bağlamda derginin yaşamı sırasında hangi konuları ele aldığı, Kadrocular arasında konuları ele alışta ne gibi konum farklılıkları bulunduğu üzerinde durulacak ve nihayet derginin kapanma öyküsü anlatılacaktır. Bir başka deyişle ***bizatihi derginin tarihi yazılacaktır.***

Bu çözümlemeler yapılırken empatik anlama konusunda ne kadar çaba gösterilirse gösterilsin, Kadroculann iktidarla ilişkilerinde ne kadar araçsal düzeyde kaldıkları, ne kadar içten davrandıkları ve çözüm önerilerinin ne ölçüde gerçek inançlarını yansıttığı, rejimle iyi ilişkide bulunmak için verilmiş ödünleri ne düzeyde içerdiği gibi bazı soruların geride hiç kuşku kalmayacak bir açıklıkla yanıtlanması olanağı bulunamayacaktır. Kadroculann sosyalist hareketten gelen kesimi, 1927 yılı tevkifatı sonrasına kadar rejim tarafından dışlanmış, hatta hapsedilmiştir. Var olan rejimle ilişkilerinde bu konumdan kurtulmak ve eziklik duymadan rejimin güvenini kazanmak, onun adına yol göstericilik rolüne soyunmak kolay değildir. İlk yanıtlanması gereken, ***iktidarın bu grup için gösterdiği hoşgörünün nedeni-***

dir. Rejimin bu kişileri dışlamak, çok marjinal konumlara itmek yerine onlardan yararlanarak rejim içinde tutarak değerlendirmeye çalışması akılcı bir tutum olarak değerlendirilebilir. *Ama rejim bu tutumunu daha sonraki yıllarda çok tekrarlamamıştır.* Bunun bir açıklaması, yetişmiş insan gücünün çok kıt olduğu bir dönemde, iyi yetişmiş, yararlanılabilecek kapasiteleri bulunan kişilerin kazanılmaya çalışılmasında bulunabilir. Nitekim dönemin yönetimi Kadroculardan, onları doğrudan parti işlerine bulaştırmadan, 1929 yılından itibaren ***Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti*** gibi yan ideolojik örgütler içinde yararlanmıştır. Bir başka açıklama, dünya buhranından sonra Türkiye planlı bir devletçilik uygulamasına geçerken liberalist kesimin eleştirilerini karşılamakta Kadrocularından yararlanıldığı saptamasına dayanarak yapılabilir. Kadrocularından şöyle ya da böyle araçsal bir biçimde yararlanılması, onların rejimle güçlü bir güven ilişkisi içine girmesini engellemiştir. *Nitekim iktidardan gelen bir işaret üzerine dergi yayınını durdurmuştur. Böyle zayıf ve güvensizliğin sürekli hissettirildiği bir durumda ideolojik öncülük rolüne soyunurken kendi düşüncelerini tüm boyutlarıyla sergileyebilmeyi başarıp başaramadıkları sorusunun yanıtı büyük ölçüde açıkta kalacaktır.*

Ama böyle bir saptamadan yola çıkarak *Kadroculann düşüncelerini açıkça ifade etmediklerini, sadece rejimin kabul edebileceklerini söylediklerini iddia etmek de doğru olmaz. Kadroculann kendilerine saygılarını kaybetmemelerini bir empatik anlama sorunu olarak ele alıyorsak, inanmadıklarını savunduklarını da söyleyemeyiz. Eğer inanmadıkları şeyleri söylüyorlarsa, kendilerine saygılarını yitirecekler ve saygın bir hareketi oluşturamayacaklardır.* O zaman da, ya Kadroculann yaşadıkları deneyimlerden sonra vardıkları noktanın rejimin ideolojisiyle kolayca eklemlenebilecek bir nitelikte olduğu ya da daha da geriye gidilerek, *sosyalist hareket içindeyken bile ulusalcı bir sosyalizm çizgisini savundukları ve bu çizginin de planlı bir devletçiliği uygulamaya başlayan iktidarın ideolojisiyle kolayca eklemlenebildiği* söylenebilir.

Kadroculann ister nesnel nedenlerle, ister öznel nedenlerle olsun, rejimin ideolojik çerçevesiyle uyum içinde bulunmasının gerekliliği kabul edilince, açıklanması gereken bir durum ortaya çıkmaktadır. Çünkü böyle bir uyum varsa o zaman Kadro'nun ortaya çıkması için pek bir neden kalmamaktadır. O halde Kadro'nun yol göstermesinin nedeni nasıl temellendirilecektir? Bunun yanıtı, Kadro'nun rejimin ideolojisinin formüle edilmesinde bir teknisyenlik rolüne talip olmasındadır. ***Bu talip oluş açıkça bir ideolog rolüne soyunmaktan çok, utangaç bir talep niteliğindedir ve adeta rejime bu ideolojinin formülasyonu konusunda bir teknik yardım önerilmektedir.*** Bu rol talebinin Ziya Gökalp'ten esinlendiği söylenebilir. Ziya Gökalp İttihat ve Terakki döneminde iktidarın ideolojisini zaman içindeki değişmeler karşısında sürekli olarak yeniden ve yeniden üretmiştir. Ama Cumhuriyet döneminde Ziya Gökalp'in aynı rolü yüklenmek için yaptığı girişimler etkili olmamıştır. Mustafa Kemal'in böyle bir rolü kendi dışındaki bir gruba bırakmayacağı açık olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Kadroculann böyle bir rol beklentisi açıkça dile getirilememiştir.

O halde Kadroculara kalan varlık nedeni ne olmaktadır? Bu varlık nedeni dönemin tek partili siyasal rejiminin özelliklerinde bulunabilir. Ülkede tek parti rejimi bulunduğundan, görüş ayrılıkları bu partinin içinde, partinin ideolojisinden ya da programından ayrılmadan onların yorumlanmasındaki farklılıklar halinde ifade edilebilmektedir. Özellikle de ekonomi alanında bu tür görüş farklılıklarına hoşgörülü davranılıyordu. İşte Kadro kendisine bu alanda bir işlev buluyordu. Hükümetin uygulamaya çalıştığı planlı devletçiliğe karşı oldukça yaygın bir liberalist eleştiri bulunuyordu. ***Kadro bu liberal kesime karşı mücadeleye girme yolunu seçtiğinde, hem hareketlerine bir meşruiyet sağlıyor, hem kendi çözüm önerilerini tanıtma olanağını elde ediyordu.*** Bu ortamın sağladığı esneklik ona iktidarla açıkça çatışmadan kendi düşüncelerini savunma olanağını veriyordu. Böyle bir strateji seçimiyle yapılan mücadele Kadro hareketine bir işlev ve anlamlılık kazandırıyor, ama aynı zamanda onu siyasal iktidarın iç çatışmaları içine sokuyordu. Böyle bir çatışma içine girince de beklenilebileceği üzere ömrü çok uzun olamayacaktı.

Kitabın ***üçüncü*** bölümünde Kadroculaların yaşam öyküsüne yeniden dönülerek *Kadro* sonrasında güzergâhlarını çizmeye nasıl devam ettikleri ve bu güzergâhta Kadro hareketinin yaratıcısı olmayı nasıl taşıdıkları ya da reddettikleri ele alınacak ve özellikle de bu hareketi ***yeni koşullarda farklı ortamlarda ve biçimlerde yeniden üretmeye çalışıp çalışmadıkları üzerinde durulacaktır.*** Böyle bir değerlendirme, hem yaşam öykülerinin tamamlanması, hem de Kadroculaların 1930'lardaki hareketleri hakkındaki değerlendirmelerinin toplumun gelişmesine paralel olarak nasıl değiştiğini gösterebilmek için gereklidir. *Kadro* sonrasına ilişkin böyle bir değerlendirmenin *Kadro*'nun 1930'lardaki öyküsünün daha iyi anlaşılmasına olanak sağlayacağını düşünüyoruz.

Kitabın ***Kadro'nun Değerlendirilmesi*** başlıklı ***dördüncü*** bölümü çok farklı açılardan değerlendirmeleri bir araya getiren bir ***sonuç bölümünü*** oluşturacaktır. Bu bölümün girişinde *Kadro*'ya ve Kadroculaların öyküsüne, toplumsal özne olma isteğiyle toplumsal yapı arasındaki bir etkileşim problemi açısından bakılmasının getireceği açılımlar üzerinde durulmakta ve ulaşılan sonuçların ilkinde Kadroculaların ve Kadro hareketinin ayrıntılı olarak incelenmesinden yola çıkılarak ***Kadrocu sürecin evrensel nitelikleri*** sergilenmeye çalışılacaktır. İkinci olarak ***Kadro'nun söylemi ve dili*** çözümlenecektir. Üçüncü aşamada elitist bir aydın hareketi olan Kadro'daki tüm yazıları kapsayan bir ***içerik çözümlemesinin sonuçları*** verilecektir. Dördüncü olarak Kadrocu hareket konusundaki ***özgünlük, döneklik, süreklilik*** yargılarının dayanakları irdelenecek ve bu irdelemeyi yapabilmek için Kadroculaların ***Sultan Galiyevcilikle ilişkisi*** üzerinde durulacaktır. Beşinci olarak da, bu kitabın yazılmasında izlenen tarih yazımı yaklaşımının ne tür olanaklar taşıdığı ve ne tür aşılamayan sorunları olduğu yorumlanmaya çalışılacaktır.

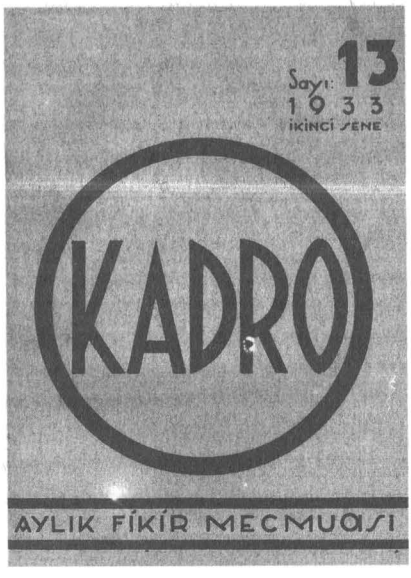
Kadro

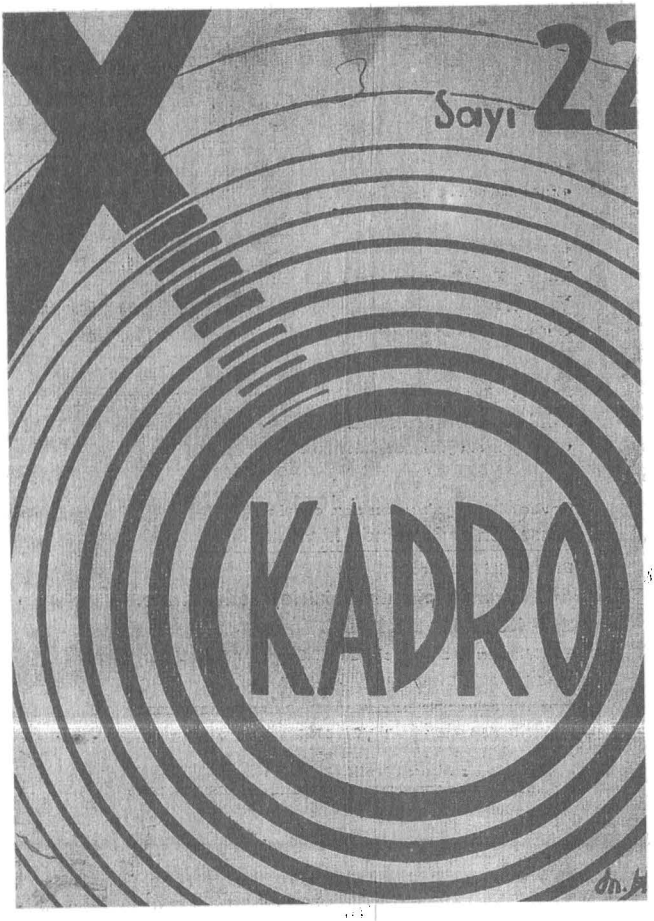
Aylık Fikir Mecmuası

Müdürleri:
Yakup Kadri
Şevket Süreyya
Dr. Vedat Nedim
Burhan Asaf
İsmail Hüsrev

Ankara, 1932

X
Sayı 22
KADRO

KADRO
AYLIK
FİKİR
MECMUASI
SAYI
25
Sabri

BİRİNCİ BÖLÜM

KADRO'DA KESİŞEN ALTI YAŞAM GÜZERGÂHI

1.1. GİRİŞ

Girişte belirtildiği üzere, kitabın *birinci bölümünde* Osmanlı İmparatorluğu'nun değişik yerlerinde doğmuş altı kişininin, otuz ile kırk bir yıl arasında değişen çok hareketli yaşam deneyimleri sonrasında yaşam güzergâhlarının 1932 yılında Ankara'da kesişerek onları *Kadro* dergisini yayımlamanın eşiğine nasıl getirdiği ortaya konulmak istenmektedir. Böylece Kadro hareketini yaratan altı kişinin hangi koşullarda bir araya gelerek belli bir ideolojik çerçeve üzerinde uzlaştıkları açıklık kazanacaktır.

Böyle bir çözümlemeyi yapabilmek için şanslı bir konumda bulunuyoruz. Öncelikle Kadro'yu kuran bu altı kişinin hepsi de, eskiden çok kullanılan bir deyişle, velud yazarlardır. Bunlardan üçü otobiyografilerini yazmışlardır. Bu üç kişiden biri olan Yakup Kadri'nin, yaşamının değişik bölümleri için yazılmış dört ayrı otobiyografisi vardır. Çocukluk yıllarını *Anamın Kitabı*'nda, gençlik yıllarını *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*'nda, daha sonraki yıllarını *Zoraki Diplomat* ve *Politikada 45 Yıl* adlı kitaplarında anlatmaktadır. Bunların dışında 19. yüzyılın ikinci yarısıyla, 20. yüzyılın birinci yarısındaki toplumun yaşadığı değişmeleri bir bütün olarak kapsayan romanlar dizisinde çoğu kez kendi düşüncelerini dile getiren bir kahraman bulunmaktadır. Ayrıca Yakup Kadri'nin Türk romanının temel direklerinden biri olması kendisi hakkında çok sayıda biyografi yazılmasına, tez çalışması yapılmasına neden olmuştur. Bunlar arasında Hasan Âli Yücel'in *Edebiyat Tarihimizden* adlı çalışması çok özel bir yere sahiptir.

Otobiyografisini yazan ikinci Kadrocu, Şevket Süreyya'dır. Şevket Süreyya'nın, yayımlandığı 1965 yılında aydınlar arasında önemli yankılar yaratmış olan ***Suyu Arayan Adam*** adlı kitabı onun *Kadro*'nun yayımlanmasına kadar olan yaşam öyküsünü tüm ayrıntılarıyla çoşkulu bir biçimde anlatmaktadır. Ayrıca yakın dostu Halil İbrahim Göktürk, onun hakkında ***Bilinmeyen Yönleriyle Şevket Süreyya Aydemir*** adlı bir biyografi yazmıştır.

Otobiyografisini yazan üçüncü *Kadro*cu Vedat Nedim Tör'dür. Ne yazık ki Tör'ün ***Yıllar Böyle Geçti*** adlı kitabı 1929 yılı sonrasından başlamaktadır. Tör yaşamının sol hareket içinde geçen yıllarını silmek için kitabından çocukluğunu ve gençliğini de silmiştir.

Mehmet Şevki Yazman, Burhan Asaf Belge ve İsmail Hüsrev Tökin otobiyografilerini yazmamışlardır. Haklarında yazılmış bir biyografi ya da tez çalışmasına da rastlamadık. Ama İsmail Hüsrev hakkında İbrahim Cılga'nın uzun bir incelemesi bulunmaktadır.[1] İsmail Hüsrev ve Burhan Asaf Belge'nin kız kardeşi Leman Asaf Karaosmanoğlu'yla kurduğumuz ilişkiler, bize başka yerde bulunmayan bilgiler sağladı. Bu bilgilere elimizdeki bilgileri de katarak, bu üç Kadrocunun biyografisini bizim oluşturmamız gerekiyordu.

Kuşkusuz bu tür farklı kapsam ve nitelikteki bilgiler bu kitabın yazarlarını güç bir soruyla karşı karşıya bırakıyordu. Bu farklı nitelikteki bilgilerden, karşılaştırılabilir ve Kadro'nun doğuş öyküsünü kavramamızı kolaylaştıracak biyografiler nasıl kurulacaktı? Bu sorunun bir yanıtı, elde edilen bilgilerin bir kısmını kullanmadan, daha az bilginin bulunduğu karşılaştırılabilir biyografiler yazmaktı. Kuşkusuz bu yol benzer uzunlukta biyografiler elde edilmesini sağlayacaktı, ama Kadroculann özellikle hangi öznel süreçlerden geçtikten sonra benzer bir ideolojik çizgide buluştuklarını kavramamıza olanak verecek bilgilerin çoğunun dışta bırakılmasına neden olacaktı. Oysa bu biyografilerin yazılmasının esas nedeni bu süreci açıklığa kavuşturmaktı.

Bu nedenle altı *Kadro* kurucusunu, otobiyografisini yazanlar ve yazmayanlar olarak iki gruba ayırdık. *Çünkü otobiyografilerde verilen bilgiler temelde biyografilerde verilen bilgilerden farklıdır. Otobiyografi yazma önemli ölçüde içe dönük bir bilme sürecidir. Bu niteliğiyle bir otobiyografi yazma çabası, bir yaşamın ileri aşamalarında, kendi kimliğini araştırma süreci olarak görülebilir. Eğer insan gerçeğinin sadece nesnelliklerden oluşmadığı, insanın öznelliği ve nesnelliğiyle bir bütün olduğu kabul edilirse*

1 İbrahim Cılga, "*İsmail Hüsrev Tökin*", Emre Kongar (ed.): *Türk Toplum Bilimcileri 2*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1988, s. 149-213.

otobiyografide yazılanlarında bu bütünlüğün gerçeği olduğu söylenebilecektir. Bu kendine özgü bir gerçekliktir. Sadece otobiyografi yazıldığında nesnellik kazanır. İşte otobiyografilerin bize, biyografilerin büyük ölçüde nesnellikle sınırlı sunumlarından farklı bir sunum yaptığı kabul edilince onların ayrıca değerlendirilmesi gereği ortaya çıkmaktadır.[2]

Böyle olunca önce otobiyografilerini yazmış olan Yakup Kadri ve Şevket Süreyya'nın yaşam öykülerinin doğum tarihleri sırasıyla anlatılması yoluna gidildi. Vedat Nedim'in otobiyografisi bizim ilgilendiğimiz dönemi dışta bıraktığı için o da biyografisi yazılacaklar arasına alındı. Doğum tarihlerine göre Mehmet Şevki Yazman, Vedat Nedim Tör, Burhan Asaf Belge, İsmail Hüsrev Tökin şeklinde sıralanarak biyografileri yazıldı. Böyle bir sıralama, okuyucunun önce öznel değerlendirmeleri içeren yaşam öykülerini okumasını sağlayacak ve sonraki daha nesnel biyografilerin okunmasında okuyucunun yorumlama olanaklarını zenginleştirecektir.

Yaşam öykülerine başlamadan önce, bu öykülerin belli bir özelliklerine dikkat çekmekte yarar vardır. *Gerek Yakup Kadri, gerekse Şevket Süreyya her zaman yaşam maceralarının tümüne sahip çıkmışlardır.* Özellikle de *Kadro* hareketi yaşamları boyunca övündükleri bir girişimleri olmuştur. Ama en azından *Vedat Nedim Tör ve İsmail Hüsrev Tökin yaşamlarının bir döneminde kendilerini Kadroların içinde görmek istememişlerdir.* 1962 yılında Şevket Süreyya'nın *Yön* dergisinde yayımlanan "Atatürk *Kadro*'yu Niçin Destekledi" yazısında bulunan Kadroculara bir arada gösteren resimden kendilerinin çıkarılmasını istemişlerdir.[3] Oysa Vedat Nedim 1976 yılında yayımladığı *Yıllar Böyle Geçti*'de Kadrocu olmaktan övünçle bahsetmektedir. Okuyucunun biyografilerin nesnel bilgilerinin hangi öznellik içine yerleştirileceğini düşünürken bu bilgilere sahip olmasının farklılık yaratacağını düşünüyoruz. Şimdi yaşam öykülerini izlemeye geçebiliriz.

1.2: YAKUP KADRİ (KARAOSMANOĞLU)'NUN YAŞAM ÖYKÜSÜ

Yakup Kadri Karaosmanoğlu 27 Mart 1889'da Kahire'de doğmuştur. Mısır'daki Mehmet Ali Paşa hanedanının ve Saruhan'daki Karaosmanoğlu sülalesinin ilişkileri içinde oluşmuş bir ailenin ikinci çocuğudur.

Yakup Kadri'nin babası Kadri Bey[4] Ege Bölgesi'nin ünlü âyanlarından

2 Bu konuda kuramsal bir tartışma için Bkz. İlhan Tekeli, "Bireyin Yaşamı Nasıl Tarih Oluyor", *Toplumsal Tarih*, S. 95, Kasım. 2001, s. 13-20.

3 Şevket Süreyya Aydemir, "Atatürk *Kadro*'yu Niçin Destekledi?", *Yön*, Yıl1, S. 27, 20 Haziran 1962.

4 Yakup Kadri'nin babasının asıl adı "Abdülkadir"dir, ama çevresinde Kadri Bey diye çağrılmaktadır.

Karaosmanoğlu sülalesi'ndendir. Bu aile[5] 17. yüzyılın sonlarından başlayarak 19. yüzyılın ikinci yarısının ortalarına değin, tüm Ege Bölgesi'nde, özellikle de Saruhan sancağında etkinliğini sürdürmüştür. Karaosmanoğulları'nın yazılarında kullandıkları ***"ayn-ül âyan"*** unvanı onların yörelerindeki diğer âyanlara göre hâkim olan konumlarının bir göstergesidir. Yakup Kadri'nin babası Kadri Bey'in[6] yaşamı artık bu ailenin etkinliğini kaybetmeye başladığı bir döneme rastlamaktadır. Kadri Bey bir âyan ailesinin yaşam kalıplarını, ailesinden kalan mal ve mülkünü satarak sürdürmeye çalışmış, hızlı bir yoksullaşma sürecini tüm maddi ve manevi sonuçlarıyla birlikte yaşamıştır.

Karaosmanoğlu ailesinin Ege Bölgesi üzerindeki etkinliği, 1836-1849 arasında, Yakup Kadri'nin adını aldığı ***Yakup Paşa*** döneminde, en tepe noktasına ulaşmıştır. Yakup Kadri'nin iki göbek büyük amcası olan Yakup Paşa, 1836'da Sığla, Menteşe ve Saruhan'ın Anadolu eyaletinden alınarak Aydın'a bağlanmasıyla hemen hemen tüm Ege'yi kapsar hale gelen Aydın eyaletine ilk "eyalet-i Aydın müşiri" olarak atanmıştır. 1849'a değin zaman zaman Selanik valiliği gibi önemli görevlere getirilerek İzmir'den ayrıldıysa da üç kez daha "eyalet-i Aydın müşir"liğine atanmıştır.[7] Ege'de Karaosmanoğullarının güçlü olduğu bu dönemde ***Mısır***'da da ***Mehmet Ali Paşa hanedanı*** oluşmuştu. Mehmet Ali Paşa hiçbir Anadolu âyan ailesinin başaramadığı ölçekteki girişimler içindeydi. Mısır'da reformlar yapmış, güçlü bir sanayi ve ordu kurmuştu. Oğlu İbrahim Paşa'nın kumandasındaki orduları Anadolu'da Kütahya'ya kadar ilerlemişti. İngilizlerle Osmanlı İmparatorluğu'nun anlaşması üzerine geri çekilmek zorunda kalmıştı ama, yapılan anlaşma sonucunda Mısır hıdivliği sürekli olarak Mehmet Ali Paşa sülalesine bırakılmıştı. Mısırlı olmayan bu hıdivler genellikle İstanbul'dan alınan Çerkez kızlarıyla evlendiriliyordu. Hıdiv Mehmet Ali Paşa'nın torunu, Hıdiv İsmail Paşa'nın kardeşi Ahmet Paşa'nın evlenmesi söz konusu olduğunda, yine İstanbul'da iyi yetiştirilmiş bir halayık araştırılmaya başlanmıştır. Bu

---

5 Bu ailenin öyküsü için Bkz. M. Çağatay Uluçay, 18. ve 19. Yüzyıllarda Saruhan'da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri, İstanbul: Berksoy Basımevi, 1955; Yuzo Nagata, *Some Documents On the Big Farms of the Notables in Western Anatolia*, Tokyo: Institute for the Study of Language and Cultures of Asia and Africa, 1976.

6 Kadri Bey'in babası İzzet Bey ile annesi Zahide Hanım amca çocuklarıdır. 1833 ve 1839'larda Saruhan mütesellimliği yapan Karaosmanzade Yakup Ağa'nın kızı olan Zahide Hanım'ın tüm aile içinde saygınlığı yüksektir. Buna karşın İzzet Bey Afet Hanım'ı ona ortak getirmiş ve ondan da Kadri Bey'in kardeşi Nazif Bey doğmuştur. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Anamın Kitabı*, İstanbul: Birikim Yayınları, 1980, s. 41, 71.

7 M. Çağatay Uluçay, *age*, s. 284-285.

Genç Yakup Kadri

arayış sırasında Yakup Paşa'nın iyi yetiştirilmiş bir evlatlığı da söz konusu olmuştur. Yakup Paşa ise evlatlığını Ahmet Paşa'nın onu ancak zevce olarak alması koşuluyla vermeye razı olması üzerine, Yakup Paşa'nın evlatlığı Prens'in sarayına, ***Prenses Şemsi Hanımefendi*** olarak gider. Kısa süre sonra Prens Ahmet Paşa ile Prenses Şemsi Hanımefendi'nin oğulları İbrahim Paşa doğar. Şemsi Hanımefendi, bu tür büyük ailelerin alışkanlıklarına uygun olarak oğullarıyla birlikte yetiştirilmek ve sonra onunla evlendirilmek üzere saraya ***İkbal*** adlı bir küçük kız alır. İkbal'e sarayda Arapça, Farsça ve biraz da Fransızca öğretilir. Okur yazarlığı yüzünden İkbal saray içinde ***"Kâtibe Hanım"*** olarak çağrılmaya başlanır. Günü gelince de Prenses Şemsi Hanımefendi bu gözdesini İbrahim Paşa'ya odalık olarak verir. Ama iki yıl içinde çocuğu olmayınca İbrahim Paşa İkbal'i bırakır. Nevcivan adında başka bir kadın alır ve ondan üç çocuğu olur. İkbal Hanım ise Prenses Şemsi Hanım'ın yanında gene sarayın "Kâtibe Hanımı" olarak yaşantısını sürdürür.[8]

Bu sırada, yani 1882'de Mısır'ın ilk ulusalcı öğeler taşıyan siyasal eyle-

8 Hasan Âli Yücel, *Edebiyat Tarihimizden*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1957, s. 14.

mi olan Arabi Paşa hareketi ortaya çıkmıştır. Arabi Paşa hareketi "Mısır Mısırlılarındır" diyerek Türklerin, Çerkezlerin, İngilizlerin Mısır'dan gitmesinin savaşını veriyordu. Mısır'da bu karışıklıkların çıktığı sırada hıdiv hanedanının bir kısmı İstanbul'a gelmiştir. İbrahim Paşa'nın annesi Şemsi Hanımefendi ise, eski efendisi Yakup Paşa'nın Mısır'a giderken "Başın sıkışırsa İzmir'e dön, evimiz sana açıktır" dediğini hatırlayarak İzmir'e gitmekte ısrar etmiştir. Ama bu dönemdeki Karaosmanoğlu ailesi artık Yakup Paşa döneminin Karaosmanoğlu ailesi değildir. Aile hızlı bir kayıp süreci içine girmiştir. Her ne kadar Yakup Kadri'nin babası Kadri Bey ve amcası Nazif Bey İzmir'in zengin ailelerinden kız aldılarsa da bu evlilikler onların ekonomik durumunu düzeltmemiştir; her ikisi de Manisa'da oturmakta, ailenin mirasını tüketmektedirler. Mısır'dan gelen misafirlerini de ancak Manisa'da ağırlayabileceklerdir.

Kadri Bey İzmir'de Mısır'dan gelen misafirlerini karşılamış ve Manisa'ya dönerek Velioğlu mahallesindeki konağını İbrahim Paşa ailesine tahsis etmiştir. Kadri Bey kendi mali sıkıntılarına karşın Şemsi Hanımefendi'yi ve İbrahim Paşa ailesini çok iyi ağırlamıştır. Arabi Paşa olayı yatışıp tekrar Mısır'a dönme zamanı geldiğinde Şemsi Hanımefendi, İzmir'de bulunan karısı Behiye Hanım'dan ayrı yaşayan ve mali durumu sıkıntılı olan Kadri Bey'e kendileriyle beraber Mısır'a gelmesini önermiştir. Kadri Bey önce Manisa'dan ayrılmak istememekle birlikte, iflas halinde olduğundan bu öneriyi kabul ederek İzmir'deki karısından ayrılmadan Mısır'a gider. Mısır'da ise Şemsi Hanımefendi, Kadri Bey'i bir evlat gibi yetiştirdiği "Kâtibe Hanım" İkbal ile evlendirir. Bu ailenin önce ***Zahide*** adlı bir kız çocukları, ondan dört beş yıl sonra da bir oğlan çocukları olur. Prenses Şemsi Hanımefendi bu oğlan çocuğa, hiç çocuğu olmamış olan velinimeti Yakup Paşa'nın adını yerde bırakmamak için ***Yakup*** adını verir.[9]

Yakup Kadri'nin çocukluğunun ilk yılları bir saray yaşantısı içinde geçmiştir. Aile, Kahire'de Helwan istasyonu karşısındaki bir büyük konakta oturmaktadır. Babasının özel arabası, haremin ayrı bir arabası vardır; dadılar, lalalarla tam bir Mısır üst tabaka yaşantısı sürdürülmektedir. Yakup Kadri beş yaşına değin süren bu zengin aile çocuğu yaşantısını *Anamın Kitabı*'nda Kahire'deki Özbekiye bahçesini ve Elf Sanf oyuncak mağazasını anlatırken çok canlı bir biçimde vermektedir.[10] *Yakup Kadri'ye bu yıllarda evde bir kadın Fransızca dersi vermeye başlamıştır.*[11] Mısır'da-

9 Hasan Âli Yücel, *age*, s. 15.

10 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age*, s. 19-27

11 Hıfzı Topuz, *Konuklar Geçiyor*, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1975, s. 10.

ki bu yaşantının İbrahim Paşa'nın ve annesi Prenses Şemsi Hanım'ın ölmesi üzerine sürdürülmesine olanak kalmamıştır. Mısır'daki koruyucularını kaybeden ailenin elinde de satarak müsrif yaşamını sürdürecek bir varlık kalmadığı için Yakup Kadri'nin ailesi bir kısım ev eşyasıyla birlikte Manisa'ya döner. Yakup Kadri'nin anlatımıyla, "...bir gün gelip de kocasının maddi ve manevi düşkünlüğü Kahire denilen bu saltanat ve şatafat merkezinde artık kimseden saklanamaz bir mahiyet alınca, annesi yaralanmış erkeğini kapıp kaçıran bir dişi kurt gibi onu, hiç değilse ağyar siteminden kurtarmak için her türlü ayıbının örtbas olacağını sandığı bir uzak diyara, Karaosmanoğullarının hâlâ tüter sandığı ocağına götürmüştür."[12]

Karaosmanoğlu ailesinin genişliğine, değişik kollarının varlıklarını Manisa ve çevresinde hâlâ sürdürmesine karşın, *Karaosmanoğullarından hiçbiri Kadri Bey'in ailesine "kapılarını açmamıştı"*.[13] Onları Hulusi Bey adında bir dostları istasyondan karşılayıp evlerine götürmüştür. Hulusi Beylerin evinde altı ay kaldıktan sonra Hulusi Bey'in onlara vermek için boşalttığı bir başka evine taşınmışlardır.[14] Yeni evde bütün yük İkbal Hanım'ın üstündedir. Bu dört kişilik ailenin artık Mısır'daki gibi "erkekli dişili bir alay hizmetçisi" yoktur. Bütün yardımcılar bir aşçı kadınla bir beslemeden ibarettir. İkbal Hanım sanki kırk yıldır yapmaya alıştığı şeylermiş gibi, evin yükünü hiç yüksünmeden üstüne almıştır. Ayrıca vücudunun bir yanını pek iyi kullanamayan ve ara sıra birtakım buhranlar geçirip kendi üstündeki kontrolünü kaybeden Kadri Bey'i de idare etmek zorundadır.[15] "Kadri Bey vücudu kadar ruhu da perişan bir halde Mısır dönüşünden sonra geçirdiği iki (üç) yılın sonunda ve 38 yaşında yarı mefluç ölmüştür."[16] *Yakup Kadri'nin yetiştirilmesinin sorumluluğu da bu tarihten sonra tamamen İkbal Hanım'ın üstünde kalmıştır.*

Yakup Kadri'nin kişiliğinin oluşmasında en önemli etkiler annesinden gelmiştir. Aile içinde babası kız kardeşi Zahide hanımı severken, annesi daha çok Yakup Kadri'yi sevmiştir. *Yakup Kadri de babasını sevmemiştir. O, annesinin çocuğudur.* Nitekim çocukluk anılarını yazdığı kitaba da *Anamın Kitabı* adını koyacaktır. Bu kitapta açıkça "...çocukluğumda babama ait hiçbir şey bana hoş ve munis gelmezdi. Ne adını sanını, ne kalıbını kıyafetini, ne oturup kalkışını, ne yüzünü, ne huyunu, ne konuşma tarzını beğenirdim"[17] diye yazacaktır. Yakup Kadri babasının Mani-

---

12 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age*, s. 32.
13 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age*, s. 32.
14 Hasan Âli Yücel, *age*, s. 16.
15 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age*, s. 19.
16 Hasan Âli Yücel, *age*, s. 16.
17 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age*, s. 17.

sa şivesini atamayan konuşmasından, evdeki Anadolu kasaba erkeği davranışlarından sıkılmakta, hatta utanmaktadır. *O, davranışlarının normlarını "teşrifatlı hanımefendi"*[18] *olan annesinden almaktadır.*

Mısır'dan Manisa'ya gelen Yakup Kadri, Manisalılara benzemeyen konuşması ve giyimiyle bir yerli yabancıdır. Manisalı çocuklar "Araboğlu, araboğlu, ayakları Şam'a doğru" diye bağırarak onu taşa tutmaktadırlar. Bu nedenle ilk iş olarak Yakup Kadri'ye onu sokakta koruyacak bir lala tutulmuştur. Bu lala Manisa'da kabadayılığıyla ün salmış İsmon'un oğludur. Lalasının koruyuculuğunda sokağa çıkınca Yakup Kadri çocukların saldırısından korunmaktaysa da onlara yabancı kalmakta devam edecektir. Bir süre sonra okula başlatıldığında da, Yakup Kadri'yi kalfalık payesine yükselen İsmon'un oğlu okula getirip götürecektir. İsmon'un oğlunun koruyuculuğunu bir süre sonra tahrirat kâtibi Süleyman Efendi'nin Yakup'tan dört-beş yaş büyük Celal ağabeyi devralacaktır.[19] Böylece Yakup Kadri'nin çocukluğu arkadaşlarından çok ağabeyler yanında geçecektir.

Manisa'ya geldikten bir süre sonra okumak için, birkaç mahalle ötede, çaybaşındaki "***Fevziye Mekteb-i İptidaisi***"ne verilecektir. Okulun müdürü bir zamanlar Karaosmanoğullarının çiftliklerinde ambar kâtipliği yaptığı için bu okul "Ambarcı Hüseyin Efendinin Mektebi" olarak anılmaktadır. Okula giderken Yakup Kadri kendini "...altı aşınmış bir çift kundurası, yenleri kısalmış bir tek ceketi ve dizleri çıkık pantolonuyla bir fikara mektep çocuğu" olarak görmektedir, ama gene de çevresinden ayrıdır. Onu en çok yıldıran şey, ne sınıfın hocası Hafiz Mustafendi'nin daima çatık ve kızgın suratı, ne de müdür Ambarcı Hüseyin Efendi'nin şimşir sopasıydı. O, buranın yalnızca pisliğinden, mundarlığından mustaripti. Her sabah, belki doğdukları günden beri vücutları sabun ve su yüzü görmemiş, üstleri başları pejmürde, ayakları çıplak bir alay çocukla tıklım tıklım dolu sınıftan içeri girince bir boğucu gazla tıkanır gibi olur, gönül bulantılarını bastırmak, baş dönmelerinin önünü almak gayretiyle kıvrım kıvrım kıvranırdı.[20]

Okuldaki bu durum, belki de İkbal Hanım'ın girişimleri sonucu, okulun üst sınıflarından getirilen bir sırayla çözümlenmeye çalışılacak ve Yakup Kadri ile Mutasarrıf Paşa'nın torunu yerde rahleleri arkasında oturan çocuklar arasından alınarak hocanın yanına konulan sıraya oturtulacaktır.[21] Potinli oldukları için sınıfta rahlenin arkasında diğer çocuklar gibi diz çökmekte zorluk çeken bu iki çocuğun oturması bu önlemle kolaylaş-

---

18 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age*, s. 18.
19 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age*, s. 37.
20 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age*, s. 28.

mış, ama bu durum onları mahallelerinin çocuklarından biraz daha koparak büyük bunalımlara zemin hazırlamıştır. Bu kopuşu okul bevvabının (hademe) teneffüs aralarında bu çocukların diğer çocuklardan ayrı kalmasına özen göstermesi de ayrıca pekiştirmektedir.

Bir çocuğun içinde bulunduğu çevrenin içine girmeden yaşaması ne kadar olanaklıdır? Yakup Kadri de çok geçmeden çevresinin değerlerinden, yaşam biçiminden etkilenmeye başlayacaktır. Yavaş yavaş Yakup Kadri de okulundaki diğer öğrenciler gibi itişip kakışacak, küfretmeyi öğrenecektir. Oysa evde annesi Yakup Kadri'yi çok farklı davranış kurallarına uymaya zorlamaktadır. ***Bu ise Yakup Kadri'nin benliğinde bir ikiye ayrılma yaratmaktadır.*** Sekiz-dokuz yaşlarındaki Yakup Kadri her iki benliğine de yabancı kalmanın bunalımı içine girmektedir. *Anamın Kitabı*'nda yaşadığı bunalımı şöyle anlatır:

"...Evet, bunların hepsi babamın sağlığında başlayan şeylerdi. Ben, o vakitten beri kendimi bu ananın oğlu ve bu evin çocuğu olmaya lâyık bulmamaktaydım. Her mektep dönüşümde evimizin kapısından içeriye bir sığıntı gibi giriyor; hele anneme görünmekten anneme yaklaşmaktan adeta çekiniyordum. Diyebilirim ki bende tam manasıyla bir eksiklik vehmi hasıl olmuştu. Bir eksiklik vehmi mi? Hayır, ben iki türlü eksiklik vehmi arasında çarmıha gerilmiş gibiydim. Evde, okuldaki, daha doğrusu dışarıdaki hüviyetimden, dışarıda ise evdeki hüviyetimden yani asıl benliğimden utanıyordum."[22]

Anamın Kitabı'ndan yapılan yukarıdaki alıntı, Yakup Kadri romanlarının kişilerinin anlaşılması bakımından bize çok önemli bir ipucu vermektedir.[23] ***Yakup Kadri romanlarının esas kahramanlarında görülen, aynı zamanda iki farklı çevreye ait olma ve bu çevrelerin her ikisine de yabancı kalma özelliğinin arkasında belki de bu çocukluk deneylerinin etkisi bulunmaktadır.***

Yakup Kadri'nin Manisa'daki çocukluk yaşamı yalnızca roman kişilerinin kökeni değil, aynı zamanda daha sonraki yaşamındaki ilgilerinin başlangıçları hakkında da ipuçları vermektedir. Manisa, Konya'dan sonra Mevleviliğin Anadolu'da en gelişmiş olduğu kentlerden biridir. Konya şey-

---

21 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age*, s. 89.

22 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age*, s. 83.

23 Yakup Kadri, *Anamın Kitabı*'nın önsözünde "Ben de bu hatıraları beynimin içnde canlandırmakla, bunu alarak benliğimin dolaşık ve karanlık labirentlerine doğru sokulmuş oldum... ben, hâlâ soluk soluğa derinliklerime doğru inip durmaktayım. Ömrüm vefa ederse, okurlarıma, ikinci bir 'Anamın Kitabı'nda belki, romanlarımın bütün anahtarlarını vermiş olacağım" demektedir.

hinin veliahtı Abdülhalim Çelebi burada oturmaktadır. Cemal ağabeyle yapılan gezintilerde ***Rufai tekkesine*** ve ***mevlevihaneye*** giderek ayinlere katılan küçük Yakup kısa bir süre sonra Mevlevihane'de Vafi Dede'den ilk dönme talimlerini almaya başlayacaktır. Rufai dergâhının azametli vaizi Vehbi Efendi'nin, Manisa'da iyi görülmeyen, "Bektaşi" tarikatına bağlı olduğunu duyacak, halasının malını mülkünü satarak İstanbul'a yerleşmesinin de "Bektaşi"liği kabul etmesi yüzünden olduğunu işitecektir. Halasının Manisa'ya geldiğinde Vehbi Efendi'yle herkesten farklı şekilde selamlaştığını görerek bu şayiaların gerçekliğini anlayacak, ***"Bektaşi"liğe*** karşı, için için bir merak duymaya başlayacaktır.[24] Ama bu merakların hiçbiri İkbal Hanım'ın bunları doğru görmemesi nedeniyle gelişme fırsatı bulamayacaktır.

Yaz ayları, Yakup Kadri ailesinin hiçbir bağının ve toprağının kalmamış olmasına karşın, köy ve çiftlik hayatını tanımasına olanak verecektir.[25] Eskiden babasının sattığı çiftliklerde bir iki haftalık misafirlikler Yakup'a köy yaşamını tanıtacaktır. Ama bu çiftliklere misafir olarak çağrılmadıkları zaman, bağ bahçe sahipleri yazın Manisa'yı terk ettikleri için ıssızlaşan sokaklarda kalan birkaç fakir çocukla oynarken, ***Yakup Kadri kendilerinin komşularına göre yoksulluklarının acısını hissedecektir.*** Yaz ayları bitip kış ayları başladığında İkbal Hanım uzun kış gecelerini şenlendirmesini bilecektir. Bu gecelerde mahalleden gelenlere *Ekmekçi Kadın* romanını okumaktadır. Romandaki, cefakeş bir işçi kadını ile küçük oğlunun öyküsü Yakup Kadri'yi ağlatmaktadır. İkinci kış ***İkbal Hanım Monte Kristo'yu okumaya başlamıştır. Yakup Kadri'nin kahramanı artık Monte Kristo'dur. Monte Kristo*** onun yalnız dünya görüşüne sınırsız bir genişlik vermekle kalmamış, aynı zamanda "kıraatı", okula başladıktan üç yıl sonra nihayet sökmesini sağlamıştır. Okuldan dönen Yakup Kadri *Monte Kristo*'yu okuyacağım diye heceleye heceleye okumayı sökmüştür.[26]

Yakup Kadri *Monte Kristo*'nun kendi üzerindeki etkisini "...belki bugünkü mevcudiyetimde Monte Kristo kahramanlarının etkisi hâlâ yaşamaktadır. İhtimal onbir, oniki yaşımda iken bu kitap elime geçmemiş olsaydı ben şimdi büsbütün bir başka adam olacaktım. Kim diyebilir ki, Anadolu'nun bir köşesinde on yaşında bir Türk çocuğu bir balmumu par-

---

24 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age*, s. 118.

25 Yakup Kadri, Behçet Kemal Çağlar ile yaptığı bir konuşmada, "Anadolu'da köyle kasaba, kasaba ile şehir arasında büyük fark yoktur... köyün havası ta vilayet merkezine kadar hâkimdir" diyerek Manisa'daki yaşantısının köyü tanımada kendisine ne kadar yardımcı olduğunu belirtmiştir. *Yücel*, S. 77, 25 Şubat 1935.

26 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age*, s. 133.

çası halinde büyük Fransız romancısının dehasındaki ateşe düşecek, eriyecek, dağılacak, sonra yine bu ateşin tesiri altında yeni bir şekil, yeni bir renk iktisap edecek.." diye anlatmaktadır.[27]

Manisa'ya gelen Rum tiyatrolarının etkisiyle de Yakup Kadri akraba çocuklarıyla oynamak için piyesler yazmaya başlayacaktır.[28]

Edebiyatın tadını uzun kış gecelerinde Yakup Kadri'ye tattıran İkbal Hanım, rüştiyenin ikinci sınıfından sonra onu ***İzmir İdadisi***'ne gönderecektir.[29] İzmir'de sınıf arkadaşları arasında kendisine en yakın bulduğu arkadaşları, ***Şahabettin Süleyman*** ve kardeşi ***Memduh***'tur. Diğer arkadaşları arasında ***Baha Tevfik***, Abdullah Rahmi ve Veli vardır.[30] Bu arkadaşları arasındaki Akhisar mal müdürünün oğlu ***Abdullah Rahmi***[31], Yakup Kadri'ye Edebiyatı Cedide'yi tanıtarak, Türk edebiyatı üzerinde Fransız edebiyatının etkisini anlatmış ve ona Fransızcasını ilerletmesini salık vermiştir. Abdullah Rahmi'nin yol göstericiliğinde Halit Ziya'yı, Mehmet Rauf'u, Tevfik Fikret'i tanımıştır. Bunlar arasında Yakup Kadri'yi en çok etkileyeni "romanesk aşkın en güzel en ince tahlilini yaptığını"[32] söylediği Mehmet Rauf'un *Eylül* romanı olmuştur. *Eylül romanının kahramanı Necip, Yakup Kadri için bir rol modeli oluşturmuştur.* O da Necip gibi etrafını, muhitini yırtarak, adiliğe düşmeden derin bir aşk ile yaşamak istemiştir. Ondaki ince ayrıntılar Yakup Kadri'ye tesir etmiştir.[33]

İzmir İdadisi'ndeki eğitimi 1903'te sona erecektir. Yakup Kadri 13-14 yaşına geldiğinde İkbal Hanım'ın mücevherleri satıla satıla bitmiş durumdaydı. Bu nedenle annesi oğlunun okumasını sürdürmek için Mısır'a İbrahim Paşa'nın oğlu Prens Mehmet Ali'ye başvurur. Yakup Kadri'den on beş yaş büyük olan Prens Mehmet Ali aynı sarayda büyüdüğü İkbal Hanım ve oğluyla ilgilenmiştir. İskenderiye'de boş duran saraylarını onlara bırakmış ve Yakup'un eğitimiyle de yakından ilgilenmiştir. *Yakup burada Frères'ler*

27 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, "Nisyan", *İkdam*, 8539, 16 Aralık 1920, Nakleden: Niyazi Akı; *Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, İstanbul, 1960.

28 Hasan Âli Yücel, *age*, s. 23.

29 Niyazi Akı, *age*, s. 10.

30 Hasan Âli Yücel, *age*, s. 23. Niyazi Akı, age,s. 11. Baha Tevfik daha sonraki yıllarda Türkiye'de materyalist felsefenin ilk savunucusu olacaktır. Şahabettin Süleyman, Fecri Âti hareketinin kurucuları arasında yer alacaktır. Veli Bey Paris'te yaptığı hukuk tahsilinden döndükten sonra Durkheim'i Selanik'te Ziya Gökalp'e tanıtan kişi olacaktır.

31 Yakup Kadri'nin çok kabiliyetli bulduğu Abdullah Rahmi Mülkiye'yi bitiremeden genç yaşta ölmüştür.

32 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1969, s. 15-24.

33 Hasan Âli Yücel, *age*, s. 25.

okuluna devam etmiştir. Mısır'da bu dönemde bir nevrasteni krizi geçirmiştir. Yalnız kaldığı zaman dualite (ikilik) ile karşılaşmıştır. Bu durumu kendisi "...elime bakardım, bu benim elim mi diye şüpheye düşerdim" diye anlatmaktadır. Bu sorununu daha sonra ilk hikâye kitabı olan ***Serencam***'daki "Yalnız Kalmak Korkusu" adlı hikâyesinde işlemiştir.[34] Yakup İskenderiye'de bir yıldan fazla kalamamış ve Türkçe konuşulan bir çevreye özlem duymuştur. 1905'te tekrar İzmir'e dönmüşlerdir. Yakup Kadri İzmir'de idadinin beşinci sınıfına devam etmiştir.[35]

Her ne kadar bu yılların İzmir'ini ***Sürgün*** romanında Yakup Kadri "...Vali Kâmil Paşa sayesinde İzmir'de nisbi bir hürriyet vardı. Hafiye denilen mahluktan burada eser görünmüyordu ve Doktor Hikmet (Doktor Hikmet yerine burada Şahabettin Süleyman ya da Yakup Kadri koyabilirsiniz) serbestçe ecnebi kitabçı dükkânlarına (Abajoli) girip çıkıyor, sevgili gazete ve mecmualarını (*Le Temps* ve *Les Annalles Littéraires*) böyle herkesin gözü önünde açıp okuyabiliyordu"[36] diye tanıtıyorsa da, Yakup Kadri bir İkinci Abdülhamid dönemi çocuğu olarak bu dönemin baskısıyla karşılaşmakta geç kalmayacaktır. Bu baskıyı ilk kez tadışını şöyle anlatmaktadır:

"...Bir gün sınıfta, alnım sıraya dayalı, dizlerimin üstünde tuttuğum *Cezmi*'yi okurken, bir el, bir demir pençe beni ensemden yakalamış sokağa atmıştı. Nereye gitmeli? Nereye kaçmalı? On altı yaşımda ya var, ya yoktum; fakat biliyordum ki bazı memleketlerde hürriyet denilen bir saadet vardır ve oralarda herkes istediği kitabı okuyabilir. O diyarlardan birine gittim."[37]

Nitekim yaz tatilinde tekrar Mısır'a dönen Yakup Kadri bu dönemde *Mısır'daki Jön Türklerle de ilişkiye girince İzmir'e dönmek istemedi, tekrar kısmen Frères'ler okuluna, kısmen de bir İsviçre lisesine devam etti. İki yıl sonra da bakaloryasını vererek orta öğretimini Mısır'da tamamladı.* Bu dönemde hem şair, hem profesör olan Henri Lamon adında Neuchâtel'li bir kişiden Fransız edebiyatı dersi aldı.[38] Mısır'da kaldığı bu yıllarda, abonelerine kitap kiralayan yabancı kütüphanelerin bolluğundan yararlanarak, Fransızca belli başlı edebi ve felsefi eserleri okuma çabasına girdi.[39] Stend-

---

34 Hasan Âli Yücel, *age*, s. 117.
35 Hasan Âli Yücel, *age*, s. 19.
36 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age*, s. 41 ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Bir Sürgün, Ankara: Ulus Basımevi, 1938, s. 11.
37 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Atatürk*, İstanbul: Birikim Yayınları, 1981, s. 19.
38 Niyazi Akı, *age*, s. 13.
39 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, s. 68.

hal, Balzac, Voltaire, Rousseau, Daudet, Zola, Concourt, P. Bourget, Maupassant bu yıllarda tanıdığı yazarlardır. *Ömrünün sonuna doğru Yakup Kadri kendisinin solculuğunda çocuk yaşlarında okuduğu Zola romanlarının etkili olduğunu söylemiştir.*[40] Artık *Monte Kristo* yazarı Alexandre Duma onun için sönük ve dar bir yazardır.[41] Yıllar sonra bir mülakatında İzmir'de idadide kendilerine roman okutmadıklarını, *kitap okunabilen bir ülkede (Mısır) yetişmesinin kendisinin şansı olduğunu söyleyecektir.*[42] Yaz tatillerinde İzmir'e geldiğinde, edebiyata düşkün arkadaşı Şahabettin Süleyman'ın *Les Annales Littéraires* gibi dergileri okumasına karşın "estetik" denilen bir sanat felsefesinden haberdar olmamasını şaşkınlıkla karşılamaktadır.[43]

On altı-on yedi yaşlarının Yakup Kadri'si, Mısır'da yalnız edebi ilgilerini geliştirmekle kalmamakta, aynı zamanda *ilk kez açıkça siyasetle ilgilenmeye de başlamaktadır. Babasının arkadaşı Miralay İsmail Hakkı Bey, Mithat Paşa'nın kızının oğlu Kemal Mithat Bey, Ali Kemal, Ahmet Saip, Abdullah Cevdet ve İsmail Gaspirinski'yi, oraya uğrayıp giden Sami Paşazade Sezai Bey'i hep Mısır'da tanımış ve Abdülhamid döneminin eleştirisinide onlardan dinlemiştir.*[44] Yazları İzmir'e geldiğinde Jön Türk neşriyatını bavulunda gizlice getirmekte, arkadaşı Şahabettin Süleyman'a vermekte ve onu İstanbul'da kurulan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girmeye özendirmektedir.[45]

Bu dönemde kendisinin siyasal eğilimlerini Yakup Kadri daha sonraki yıllarda *Ergenekon*'da, "...On sekiz yaşımda iken asi bir anarşist idim. Yüksek bir makam sahibini veya herhangi bir kudretli adamı yere sermek en büyük emelimdi. Sonradan bir ihtilalin başına geçmek, halk kitlelerini bir rüzgârın bir ormanı dalgalandırışı gibi harekete getirmek istedim"[46] diye anlatacaktı.

Prens Mehmet Ali'nin ölümü üzerine ailenin Mısır'da yaşaması olanağı ortadan kalkmıştı. 1908 başlarında, Meşrutiyet'in ilanından bir süre önce İzmir'e uğrayarak annesi ve kız kardeşiyle birlikte İstanbul'a geldiler ve Kadıköy'e yerleştiler.[47] On sekiz yaşındaki Yakup Kadri İstanbul'a ilk kez

---

40 Mustafa Baydar, "Y. Kadri Karaosmanoğlu Mülakatı", *Milliyet Sanat dergisi*, S. 111, 20 Aralık 1974, s. 3
41 Niyazi Akı, *age*, s. 14.
42 Mustafa Baydar, *agm*, s. 3.
43 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age*, s. 91
44 Hasan Âli Yücel, *age*, s. 20.
45 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age*, s. 33.
46 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Ergenekon*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1973, s. 227.
47 Hasan Âli Yücel, *age*, s. 21.

gelmektedir. Kendisi "...ben İstanbul hakkında bütün bilgimi Halit Ziya'nın romanlarından almıştım ve bu romanlardaki İstanbullular bana mertebelerine erişilmez birtakım tabiatüstü yaratıklar gibi görünmekteydi",[48] demesine karşın, biraz da 1908 devriminin getirdiği hareketli ortamın yardımıyla, çevresine uyum sağlamakta zorluk çekmeyecektir. Yakup Kadri, *İstanbul'a gelince eğitimini tamamlamak için Hukuk Mektebi*'ne *girmiş ve üçüncü sınıfa kadar okumuşsa da,* yazar olarak adını duyurmaya başlayınca öğrenimini tamamlayamamıştır.[49] Yakup Kadri'nin önce aile çevresinde başlayan, sonra İzmir ve Mısır'daki okullarda süren toplumsallaşma süreci, bundan böyle İstanbul'da düşün ve yazın çevrelerinde devam edecektir.

Yakup Kadri'nin ilk yazısı *Resimli Kitap*'ın Haziran 1909 sayısında yayımlanan "*Nirvana*"dır. Yakup Kadri'nin Kahire'de bulunduğu sırada Lungé Poë oraya gelerek İbsen'den piyesler oynamıştı.[50] Yakup Kadri kendisinin de belirttiği gibi bir perdelik bir piyes olan Nirvana'yı İbsen etkisiyle yazmıştı. *Nirvana İbsen'in "Hortlaklar"ına nazire olarak yazılmıştı.* Yakup Kadri Nirvana'da içkinin delirttiği bir babanın gene içkiye düşkün oğlu Necdet'in aşk, sanat ve hayat önündeki bedbinliğini anlatır.[51] Necdet varlığı ile benliğini baskı altında tutan herşeyi aşk da dahil olmak üzere silmek, yok etmek ister. "...Onun için yaşamak alçaklıktır, korkaklıktır. Yaşamak esir olmak, daima ve daima tenezzül etmek ve kirlenmektir. Yokluk, onu sorar, cevabını tam söyleyemez. Burada Necdet'in Nirvana'sı başlamıştır."[52] Nirvana'nın Necdet'i kuşkusuz Yakup Kadri değildir. Ama onun gibi içkiye düşkün olan ve şuurunu kaybeden bir babanın oğlu olan Yakup Kadri ile aralarında benzerlikler vardır. Nitekim Yakup Kadri çok daha sonraki yıllarda roman tiplerinden söz ederken "...roman tiplerinin şu ya da bu nitelik alışları her şeyden önce romancının dünya görüşüyle ilgili bir şeydir"[53] diyecektir.

Nirvana'yı ilk gören İzmir'den arkadaşı Şahabettin Süleyman onun *Resimli Kitap*'ta yayımlanmasını sağlayınca, Yakup Kadri bu ilk yazısından itibaren yazın çevrelerinde ilgi uyandırmıştır. *Nirvana, Burhanettin Bey tarafından oynanmıştır.* Celal Sahir, ondan 10 Temmuz'un birinci

---

48 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age,* s. 59.
49 Hasan Âli Yücel, *age,* s. 521.
50 Hasan Âli Yücel, *age,* s. 27.
51 Niyazi Akı, *age,* s. 78-79.
52 Hasan Âli Yücel, *age,* s. 31.
53 "Yakup Kadri Roman Tipleri Hakkında Düşüncesini Açıklıyor", *Varlık,* 1 Mayıs 1952, s. 382.

yıldönümü münasebetiyle *Musavver Muhit*'te yayımlanmak üzere bir yazı istemiştir. Ağustos 1909'da ilk yazının yayımlanmasının üzerinden iki ay geçmeden *Resimli Kitap* Yakup Kadri'nin iki sahnelik "***Veda***" piyesini yayımlar. İlk kez bu yazısına yarım İngiliz lirası telif ücreti ödenmiştir. "Veda" da, hem tiyatro eleştirmeni hem aktör olan Müfit Râtip tarafından oynanacaktır.[54]

Ağustos 1909'da ***Şiir ve Tefekkür*** dergisinde "*Musahabe-i Edebiye*" adlı makalesi yayımlanır. Bu yazısında Osmanlı edebiyatını bir çöl olarak görmektedir. Hamit, Fikret bu çölde yolunu şaşırmış birer kuştur. Var olan edebiyat çevresi içinde bir Hugo, bir Flaubert, bir İbsen gibi şahikalar yetişemeyecektir. Bunun nedenini yazısını bitirirken, "...Bana yaklaşınız, size gizli bir şey, bir sır tevdi etmek isterim ve ondan sonra artık susacağım: Dostum, bazan öyle muhitler vardır ki, meş'umdur, mezardır. Orada ne zekâ, ne deha ve ne istidat yaşar. Orada diriler yatar ve ölüler dolaşır" diye anlatacaktır.[55]

Yakup Kadri toplumsal çevresinden umutsuz olduğu bu dönemde kendini yeni bir edebiyat çevresi oluşturma girişiminin ortasında bulacaktır. Kısa süre içinde yazılarının yayımlanmaya başlamasında kuşkusuz böyle bir grup içinde bulunmasının etkisi olmuştur.

Şahabettin Süleyman hemen Meşrutiyet'ten sonra, "*Edebiyatı Cedide*" karşısında yer alacak bir "mahfili edebi" kurma fikrini ortaya atarak, o zamanın kalburüstü görünen şair ve yazarlarını, sahibini tanıdığı "Hilal" matbaasında bir toplantıya çağırır. Çağrılanlar arasında o zamana değin hiçbir yazısı yayımlanmamış olmasına karşın Şahabettin Süleyman'ın yakın arkadaşı olduğu için Yakup Kadri de vardır. Bu toplantıda eski Edebiyatı Cedidecilerden Faik Ali Bey'in başkanlığında ***Fecri Âtî*** grubu oluştu. Edebiyatı Cedide'nin boş bıraktığı ***Serveti Fünun*** sayfalarını Fecri Âtîcilere ayırdı.[56] Académie Goncourt modeline göre bir edebiyat akademisi oluşturmak isteyen Fecri Âtîcilerin çıkış beyannamesi 11 Şubat 1909 tarihli *Serveti Fünun*'da yayımlandı. Bu beyannamede edebiyatın ciddi bir iş olduğu belirtilerek, çevrenin kayıtsızlığı üzerinde duruluyor, Edebiyatı Cedide'nin hizmetleri takdir edilmekle beraber, geleceğe yönelme işlevini Fecri Âtî'nin yükleneceği söyleniliyordu. Fecri Âtî'nin gayesi, "Lisanın, edebiyatın, ulûm-ı edebiyye ve içtimaiyyenin terakkisine hizmet etmek, ayrı ayrı şurada burada tenemmüv eden istidatla-

---

54 Hasan Âli Yücel, *age*, s. 37.
55 Hasan Âli Yücel, *age*, s. 42-43.
56 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, s. 37-40.

rı sinesinde cem ederek ittihat ve içtimaın hasıl edeceği kuvvetle tekemmüle, müsademe-i efkârın parlatacağı bârika-i hakikatle tenvir-i efkâra çalışmak" olarak sunuluyordu. Bildiriyi eski harflerle isim sırasına göre *Ahmet Samim, Ahmet Hâşim, Emin Bülent, Emin Lâmi, Tahsin Nâhit, Celâl Sâhir (reis), Cemil Süleyman, Hamdullah Suphi, Refik Halit, Şahabettin Süleyman, Abdülhak Hayri, İzzet Melik, Ali Cânip, Ali Suhâ, Faik Âli, Fâzıl Ahmet, Mehmet Behçet, Mehmet Rüştü, Köprülüzâde Mehmet Fuat, Müfit Râtip, Yakup Kadri* imzalamıştı.[57] Fecri Âti sanat görüşünü, Şahabettin Süleyman'ın formülasyonuyla "sanat şahsi ve muhteremdir" biçiminde sloganlaştırmıştı. Yakup Kadri "sanat sanat içindir" görüşünün biçim değiştirmiş şekli olan bu ifadenin seçilmesinde ideolojik kaygılardan çok, İttihat ve Terakki ile muhalifleri arasında başlamış çatışmaların dışında kalabilme kaygısının ağır bastığı kanısındadır. Ama Fecri Âtîcilerin hepsi bu çatışmanın dışında kalamayacaktır. 31 Mart hadisesi daha yatışmadan *Hilal* gazetesinde Ahmet Samim ve Ali Suha irtica hareketini lanetleyince, gazete basılacak, burada toplanan Fecri Âtîciler, odanın arka penceresinden kaçmak zorunda kalacaklardı. Daha sonra ***Sadayı Millet*** gazetesinin başyazarı olarak İttihat ve Terakki'ye karşı pek şiddetli bir muhalefete giren ***Ahmet Samim*** 9 Haziran 1910'da öldürtülünce Fecri Âtî'nin yayın organı *Serveti Fünun* İttihat ve Terakki terörcülerine karşı protestolarla dolu olarak çıkacaktır.[58]

Ahmet Samim'in öldürülmesinin üzerindeki tesirlerini, Yakup Kadri daha sonra yazdığı ***Hüküm Gecesi*** adlı romanında, biraz da kendisi olan Ahmet Kerim'in ağzından dile getirecektir.[59] Önceki bölümlerde Mısır'da Jön Türk hareketine bağlı olduğunu gördüğümüz Yakup Kadri, İttihat ve Terakki karşısındaki gruplar arasında yer alacaktır. Yakup Kadri'nin İttihat ve Terakki dışında kalmasında onun temasta olduğu çevrelerin iktidarı alan Selanik grubundan uzak olması kadar, içinde bulunduğu her duruma ve çevreye yabancı kalmasının da etkisi vardır. Bu dönemde Ahmet Kerim (Yakup Kadri okuyunuz) İttihat ve Terakki'ye muhalifler arasındadır. Ama muhalifleri yetersiz bulduğunu *Hüküm Gecesi*'nde şöyle anlatmaktadır: "...Lakin İttihat ve Terakki'nin en cahil, en kör üyeleri bile aksiyon alanında bu adamdan daha değerlidir. Ne yazık, biz sanki bunlarla mı bir hükümet kuracağız?"[60] "Gerçekten gündelik siyasetin üstüne çıkılıp da duruma yüksekten bakılacak olursa pek iyi hissedilir ki

---

57 Hasan Âli Yücel, *age*, s. 47.
58 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age*, s. 42-43.
59 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Hüküm Gecesi*, İstanbul: Birikim Yayınları, 1982.
60 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age*, s. 27.

memleketi ikiye ayıran İttihat ve Terakki aleyhtarlığı altında bir inkılap ve bir yenilik düşmanlığı gizlenmektedir."[61] "Yeni parti, adının ***Hürriyet ve İtilaf*** olmasına rağmen bu konuda ne yeter derecede bir itilafçılık (anlaşmacılık) ne de ününe layık bir liberallik gösteriyor."[62]

Ahmet Kerim (Yakup Kadri) düşünmektedir ki, "***...kahramanlarla evliyalardan başka hiç kimse milletlerin başına geçmeye layık değildirler.*** Şu halde aleyhinde bulunduğu İttihat ve Terakki'yi herhangi bir partiden çok iktidar mevkiine layık saymak lazım geliyordu. Çünkü, yeryüzünde hiçbir siyasi kuruluş kendi bağrından bu kadar çok evliya ve kahraman çıkarmamıştır. 'Merkezi Umumi' feragatin örneği olan kişilerle doludur".[63] Kendi içinde bulunduğu muhalefet çevresini âciz ve gayri samimi, İttihat ve Terakki kadrolarında ise üstünlükler gören Ahmet Kerim gene de muhaliftir. Çünkü, "31 Mart ihtilalinden sonra iktidara gelen radikal devrimciler tenkit ve tartışma kapısını dehşetle kapamışlardır".[64] "İttihat ve Terakki'nin ettiği kötülükler gene Ahmet Kerim'e göre yalnız bundan ibaret değildi, gençlikte ideal namına birşey bırakmamıştı. Mekteplerde, daha küçükken belkemiği kırılmış ve beyni uyuşturulmuş çocuklardan bir nesil yetiştirmeye çalışılıyordu. *Bu gidişle vatan ve hürriyet aşkı bir nevi İttihatçılık taassubu halini alacak ve vatanperverlikle komitacılık aynı manayı ifade edecekti.*"[65]

Yakup Kadri'nin bu yıllarda ***gönülsüz muhalif*** olduğunu söyleyebiliriz. Ama muhalefetin içindedir. Yakup Kadri 1909-1911 arasında süren kısa ömürlü Fecri Âtî hareketi içinde, yazın hayatına yeni girmiş olmasına karşın, bu grubun sözcülüğünü yüklenmiştir. "Sanat şahsi ve muhteremdir" çerçevesi içinde "Fecri Âtî"ye yapılan saldırıları karşılamaya çalışmaktadır. Özellikle Şahabettin Süleyman'ın, seviciliği ve bir haremağasının aşkını konu alan yazıları ahlak dışı bulunarak saldırıya uğramıştır. ***Eşref dergisinin saldırılarına karşı Fecri Âtîciler Tahsin Nahit'in öncülüğünde bu derginin idarehanesini basacaklar***, verildikleri mahkemeden Baha Tevfik'in şahadeti sayesinde ceza yemeden kurtulacaklardır. Yakup Kadri sadece Fecri Âtîcileri savunmakla kalmayacak, Hüseyin Cahit ve Celal Sahir gibi İttihat ve Terakki'ye yakın yazarlara karşı da sert eleştirilerde bulunacaktır. Buna karşılık Selanik'te Meşrutiyet sonrası yayımlanmaya başlayarak "Yeni Lisan" akımını başlatan *Genç Kalemler* dergisi de Fecri Âtîci-

---

61 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age*, s. 46.
62 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age*, s. 110.
63 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age*, s. 26.
64 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age*, s. 23.
65 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age*, s. 112.

leri "Edebiyatı Cedide"nin kozmopolit çığrını devam ettirmek ve onun melez dilini kullanmakla itham edecektir. Bu konuda Yakup Kadri kendi içinde bir karşıtlığı yaşayacaktır. Fecri Âtî'nin iki yeni parlayan üyesi Refik Halit ve Yakup Kadri, ilk yayımlanan hikâyelerinde ilk kez Anadolu'nun yaşantısını gerçekçi bir şekilde ve temiz bir dille anlatmaya başlamışlardı.[66] Yakup Kadri bu dönemde yayımladığı ***Baskın*** ve ***Bir Kadın Meselesi***'nde Manisa'daki yaşamında duyduklarını ve gördüklerini dile getirmişti. Nitekim bir süre sonra Tokatlıyan'daki bir yazarlar toplantısında Yakup Kadri Türkçeyi en başarılı kullanan yazar olarak gösterilecekti. Ama Yakup Kadri, *Rubab*'da "***Yeni Lisan***" akımını:

"Yeni... -satıyorlar. Kaça? Nasıl? Bilmiyorum, fakat satıyorlar. İki senedir gazetelerde ilanlarını görmediniz mi? Yeni Lisan, Yeni Fikir, Yeni Hayat.."

"Ey görgüsüz çocuk ruhlu kimseler; eğer yeni köprülerin, yeni evlerin, yeni bayramlık elbiselerin vakit be vakit size temin ettiği zevki, saadeti, dudaklarınıza verdiği hande-i neşâtı [sevinç gülüşü] daha ziyade genişletmek isterseniz... koşunuz satıyorlar; Selânik'te, Yeni Fikir, Yeni Hayat, Yeni Lisan..."

"Yeni bir şey var, ey görgüsüz çocuk ruhlu kimseler, yalnız bir şey var ki, tatbiki sizin için biraz güç olacak: 'Yeni fikir'i kalıplı bir fes gibi başa giymek kolay. 'Yeni Hayat'ı alângle bir elbise gibi sırta almak kolay, fakat 'Yeni Lisan' ..... 'Yeni Lisan' sizin için muhakkak kullanılması pek güç bir ziynet olacaktır" diye eleştirmektedir. Ama bu akımın tutabileceğini de sezgisel olarak hissetmekte ve okuyucularını şöyle uyarmaktadır:

"Eğer bu gibi kimseler cidden mevcut ise ve eğer bu gibi kimselerin sesi herkes tarafından işitilecek kadar yükseliyorsa emin olalım ki, bir tehlike-i içtimaiye önündeyiz. Lisanımızın hususiyetleri gidiyor, yani ruhumuzun hususiyetlerini kaybediyoruz. Efendiler gülmeyiniz. Göreceksiniz ki bir gün halk bu yeniliği kabul ediverecektir."[67]

Yakup Kadri yıllarca sonra Hasan Âli Yücel'e Yeni Lisancılara karşı çıkışının nedenini:[68]

"O zaman –doğrusu, bir itiraf– dil hakkında muayyen bir fikrim yoktu. Fakat dilin sadeleşmesi aleyhtarı da değildim. Genç Kalemler'de .... polemik diliyle hücum edişimin sebebi, sırf bu sade dil cereyanına verilen 'Yeni Lisan' adıydı" diye açıklayacaktır. Yakup Kadri "Yeni Lisan"ı yeni-

---

66 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, s. 42-52.
67 Hasan Âli Yücel, *age*, s. 200-201.
68 Hasan Âli Yücel, *age*, s. 222.

den bir dil icat etmek diye görüyor, böyle bir yaklaşımı sağduyuya aykırı buluyordu.[69]

1911 yılı içinde bir çözülme yaşanacak, Fecri Âtî grubu içinde yer alan yazarlar birer birer ayrılarak İttihat ve Terakki'nin sağladığı olanaklardan yararlanmaya başlayacaktır. Yakup Kadri bu çözülmeyi anılarında: "...İşte başkanımız ***Hamdullah Suphi*** kürekleri bırakıp zamanın akalliyet davaları ve Osmanlıcılık-Türkçülük kavgaları içinde hayli bir önem taşıyan ***Türk Ocağı'nın*** başına geçmişti. İşte, nazenin hanımlar şairi Celal Sahir şimdi iriyarı komitacılarla düşüp kalkmaya başlamıştı. İşte, dergimiz *Servet-i Fünun*'un yazı işleri müdürü Köprülüzade Mehmet Fuat, Fecri Âtî'nin kurucusu Şahabettin Süleyman'ı da arkasına takıp İttihat ve Terakki Merkezi Umumisi'nin çıkardığı ***Hak*** gazetesini yönetenler arasına katılmıştı." sözleriyle anlatacaktır.[70] Yakup Kadri *Hak* gazetesinin İttihat ve Terakki tarafından genç yazarları avlamak için hazırlanmış bir tuzak olduğunu, bu tuzağa kendisinin de düşürülmek istendiğini ama tepki gösterdiğini ve bu nedenle de arkadaşlarıyla arasının bozulduğunu anlatmaktadır. "*Sadece üç kişi Yakup Kadri, Refik Halit, Ahmet Haşim İttihat ve Terakki tarafından satın alınamamıştı.*"[71]

Fecri Âtî, Edebiyatı Cedide'ye karşı çıkarak varlığını ispat etmek istediyse de önemli ölçüde onun izleyicisi oldu. Derli toplu bir yazın akımı bile oluşturamadan dağıldı. Amaçları belirsiz bu edebiyatçılar topluluğu ancak daha sonra kendi çizgilerinde gelişerek Türk yazınında önemli rolleri olacak gençleri Türkiye'ye tanıtmış oldu.[72] Yakup Kadri Fecri Âtî'nin dağıldığı bu yıllarda, belki de çevresine bir tepki olarak İzmir'e gidecek, yaşantısını Karşıyaka'da bir pansiyonda (muhtemelen annesini ve kardeşini İstanbul'da bıraktığı için) sürdürecektir. Bu yıllar ***Ahmet Haşim'in*** İzmir İdadisi'nde Fransızca hocalığı yaptığı dönemdir. *Fecri Âtî'nin bu eski üyeleri İzmir'de çok yakın iki arkadaş haline gelecektir.*[73]

Balkan Savaşı bozgununda Yakup Kadri İstanbul'dadır. Bu yıllar onun hem yaşantısında hem de yazılarında bunalım yılları olmuştur. Bu dönemde Fecri Âtî'den arkadaşı olan ***Refik Halit'e*** çok yakındır. Beyoğlu'nda kendi deyimiyle gençlik avarelikleri yapmaktaydılar. Refik Halit bu yılları,

---

69 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, s. 49.

70 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age*, s. 71.

71 Hasan Âli Yücel, *age*, s. 68.

72 Mustafa Nihat Özön, "Türk Romanı Üzerine", *Türk Dili Roman Özel Sayısı*, S. 154, Temmuz 1964, s. 588 ve Hüseyin Cahit Yalçın, "Matbuat Hayatı: Yakup Kadri Bey", Fikir Hareketleri, S. 41, 2 Ağustos 1934.

73 Mehmet Fuat, *Ahmet Haşim*, İstanbul: De Yayınevi, 1977.

"...Yakup, o gençlik çağlarımızda fazla içip keyifli oldu mu polislere, zaptiyelere çatardı, ben de zamanın hükümetine. Onu karakola götürmüşlerdi, beni sürgüne yolladılar" diye kendisine özgü alaycılığıyla anlatacaktır. Yakup Kadri, Refik Halit ile yaptığı bu gençlik avarelikleri içinde, bir huzurdan çok, huzursuzluk duyacaktır. Bu huzursuzluğu gençlik anılarında:

"Ben de onunla aynı yaşta değil miydim? Benim de onun gibi gençlik avareliklerine, eğlenceye, içkiye, kadınlara meylim yok muydu? Neden birdenbire yüreğime bir kasvet çökerdi? Neden edip eylediklerimizi birdenbire bayağı görmeye başlar ve içtiğim yediğim bana zehir olurdu? Ve neden Refik Halit'in düşüp kalktığı kızlar bir gecelik sevgililerdi de benim tanıdıklarım tutkusu aylarca süren maşukalardı?"

diye sorarak dile getirmektedir.[74] Yakup Kadri bu dönemde yaşadığı iç ihtilalleri 1913'ten beri çıkmaya başlayan ***Peyam-ı Sabah'ın*** edebiyat ilavesine yazdığı "***Huysuzun Defterinden***" adlı yazılarda anlatmaktadır.

Defterinden yazılarını kopya ettiği ***Huysuz*** Yakup Kadri ile beraber onun evinde oturmaktadır. "*Müddeti hayatında hiçbir şey yapmamıştır. Ne öğrenmiş, ne gezmiş, ne görmüş, ne dinlemiştir... Hatta ne sevmiştir, ne de sevilmiştir.* Zavallı insanların içinde boş bir saksı gibi durur.", "Etrafında herkes biraz ondan korkar. Güldüğünü kimse görmemiştir. Gülse bile ağlar gibi güler, pek acıdır.", ".... Onun en az sevdiği, en az beğendiği kendisidir. Kendisini beğenmediği, kendisinden nefret ettiği kadar hiç kimseyi beğenmez, hiç kimseden nefret etmez."[75]

Huysuz'un insanlara hiç güveni kalmamıştır. Ona göre "İnsanlar, şüphesiz ki arz üzerinde yaşayan hayvanların en sevimsizidirler. Hatta belki de en lüzumsuzu, en manasızıdırlar. Kazlar gibi iyi ayağı üstünde sallana sallana dolaşan bu tüysüz mahlukat sürülerinin işi nedir?" Bu sorunun yanıtını yakın arkadaşlarının İttihat ve Terakki'ye satıldığını gören Huysuz şöyle vermektedir:

"İnsanlar –hatta bu satırların yazarı dahil olduğu halde– biliniz ki, dünyaya kendilerini, mütemadiyen birbirlerine satmak için gelmişlerdir. Ef'al-i beşeriyenin edası işte budur. İnsanları sair hayvanattan ayıran hassa-i mahsusa da işte budur. Bin türlü ca'li ve sun'i [yapma yapmacık] tavırlar, sesler, bakışlar, söylenişler, düşünüşler, kendine bir kıymet izafe edip satılabilmek, alınabilmek..."[76]

İnsandan bu kadar uzaklaşmış Huysuz ancak ölüleri sevmektedir. Huy-

---

74 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age*, s. 68.
75 Hasan Âli Yücel, *age*, s. 132-133.
76 Hasan Âli Yücel, *age*, s. 137.

suz'un defterinde şu satırlar okunmaktadır: "Ölüm su ve alev gibi her şeyi temizliyor; koca ölüm aguşuna düşenler ne kadar kibar ve necip oluyorlar ve aynı zamanda ne ulvi bir sima iktisap ediyorlar?", "Benim yegâne tesellim hayatta yapayalnız oluşum ve bazan kalbimdeki hürmet ve muhabbet ihtiyacını tatmin edişimdir. Birçok ölüye malik bulunuşumdur. Uzlet beni rahatsız etmeye başladığı zaman, yanıma onların etsiz ve kemiksiz vücutlarını çağırırım."[77] Huysuz'un ölüleri büyük olasılıkla Ahmet Samim, Zeki Bey ve Hasan Fehmi Bey'dir. Onları daha sonraki yıllarda ***Hüküm Gecesi'nde*** yazacaktır.

Toplumdan kopmuş olan Huysuz aileden de kopmuştur. Aile ile ilişkisini şöyle anlatmaktadır:

"Evde, bugün, bana yine izdivaçtan bahsettiler; beş senedir, bu her iki üç ayda bir tekerrür eden bir meseledir. Anlıyorum, buna hep validem sebep... Zavallı kadının muhabbeti benim için daimi bir işkencedir! O bilse ki benim için, düşünülmemek, sevilmemek ne kadar mucib'i infial ise, düşünülmek, sevilmek de o kadar dâi-i azaptır. Şu biçare kadıncağıza nasıl anlatmalı ki gururu okşamayan muhabbetler insanlar için birer felâket, birer zillet mahiyetindedir."[78]

1914'te yayımlanan, Yakup Kadri'nin 1909-1911 arasında yazdığı sekiz hikayesinin toplandığı ***Serencam*** onun bu dönemdeki psikolojik durumunu yansıtması bakımından ilginçtir. Yakup Kadri'ye, içinde taşıdığı, ailesine ve toplumuna yabancılaşmış, çözümü ölümde gören Huysuz hâkimdir. Hüseyin Cahit Yalçın'ın daha sonraki yıllarda belirttiği gibi hikâyelerinin kahramanlarının hepsi ölecek, tek ölmeyen kahraman da ölü soyucusu olacaktır.[79] Ama bu hikâyelerin yapısını belirleyen yalnızca Yakup Kadri'nin içindeki Huysuz değildir; aynı zamanda toplumu kendine özgü geçmişten gelen değerleriyle kavramak isteyen, Yakup Kadri'nin içindeki ikinci yöndür. Bu yön de Yakup Kadri'nin yazılarında kendini göstermektedir. Örneğin *Serencam içinde yer alan hikâyelerde hep Manisa'da ya da Mısır'da yaşanmış bir şey vardır. Bu yaşanan anlatılırken toplumun eleştirisi yapılmış olmaktadır.* Ama bu eleştirilerde, toplumu tümüyle yadsımaktan çok burada sonradan bozulanı yadsıma ağır basmaktadır. Bu sonradan bozulanın altında toplumun kendine özgü olan, benimsenen bir değeri vardır. Yakup Kadri'nin bu yönü 1913'te *Peyam*'ın edebi ilavesinde yayımladığı, kadınlara ilişkin altı yazısında açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu dönemde

---

77 Hasan Âli Yücel, *age*, s. 138-139.

78 Hasan Âli Yücel, *age*, s. 140.

79 Hüseyin Cahit Yalçın, "Matbuat Hayatı: Yakup Kadri Bey, Bir Serencam Hikâyeler", *Fikir Hareketleri*, S. 41, 2 Ağustos 1934.

Avrupa'daki feminizm hareketinin de etkisiyle İttihat ve Terakki ve Batılılaşma yanlısı aydınlar, kadına serbestlik kazandırılması akımını gündeme getirmişti. *Batı kültürünü Batı'ya gitmeden elde etmeye çalışmış olan Yakup Kadri, kadınlar üzerine yazdığı bu yazılarda tamamen "muhafazakâr" bir tutum içine girmiştir.*

Yakup Kadri erkeklere sormaktadır: "Neden büyükbabalarınız gibi düşünmek kuvvetini ve tesellisini kaybettiniz? Neden büyükbabalarınız gibi kalbini temlik etmek istediğiniz kadınlara bir 'Gel' işaretinin kifayet edeceği kanaatinden mahrum kaldınız? Biliniz ki, kadınlar hakkında yalnız onlar, yalnız eskiler doğru düşünüyordu." Kadınların da açılmamaları ve daima kapalı kalmalarını isterken şöyle seslenmektedir:

"Sakın onları çıkarmayınız, sakın onları atmayınız. Bu çirkin asrın, bu çirkin muhitin ortasında asalet ve zarafete yegâne dâl olarak bunlar, sade bunlar kaldı. İnsanlar, senelerden beri, insanlığı terzil için ve cemiyetlere manzaraların en fenasını vermek için sevimsiz bir cinnetle herşeyi devirdiler. Bu güruha pey-rev olmak size yakışır mı?"

Yakup Kadri, kadının ve evin bozulmamasını, "...kadınlar, milletlerin usâresi olan ananelerin yegâne muhafızı ve medeniyetin beşiği olan evlerin yegâne nigehbânı [bekçisi]" olduğu için istemektedir.

Aynı dönemde Yakup Kadri bir ***İngiliz kızı "Miss Chalfrin"in ağzından*** yazdığı mektuplarla İstanbul'un yaşantısını ve Meşrutiyet yönetimini eleştirmektedir. Bu mektuplarda İstanbul'daki Türklerin hareketsiz miskin yaşayışları, İttihat ve Terakki'nin amaçsız ve sadece değiştirmek için yaptığı ıslahat, İstanbul'un kozmopolit yapısı, Levantenlerin dar görüşlü çıkarcılığı, "planını domuz kasaplarının çizdiği, temelini şarap tacirlerinin attığı" Beyoğlu'nun zevksizliği ve soysuzluğu anlatılmaktadır.

Miss Chalfrin'in tanıdığı bir Türk (Yakup Kadri diye okuyunuz) ona "..Bu memleketin, bütün güzelliklerini siz görüyor, siz anlıyorsunuz. Bana gelince benim için burada bir dakika bile mesut olabilme ihtimali yoktur" derken, bir şair (gene Yakup Kadri diye okuyunuz) "...Bilmezsiniz, burası ne elim bir yerdir. Ruhunda yüksek gayeler taşımak felâketine duçâr olmuş bir Türk gencinin bu memlekete ait ne acı hatıraları vardır. Böyle gençler için burası korku ve nefret diyarıdır" diye yazacaktır.

Bu yakınmada Yakup Kadri'nin içindeki Huysuz'un nasıl doğduğu ortaya çıkmaktadır. Yakup Kadri kendi toplumunun beğenilecek taraflarını görmeden sonu nereye gideceği belirsiz bir Batı taklitçiliği biçimindeki değişmeden rahatsız olmaktadır. Batılılar bile Türkiye'de yüceltilecek değerler bulurken, Türkiye'deki aydınların mutluluğu Batı'yı taklit etmekte aramalarını anlayamamaktadır. Ama Batı'yı da tamamen yadsıyama-

maktadır. Batı kültürünü ve edebiyatını yakından izlemekte ve üstünlüğünü görmektedir. O zaman Yakup Kadri için çözüm Batı'nın kaynaklarına yönelmekten geçer. Batı kültürünün kaynağına inerek onu kavrayınca, kendi toplumunun değerlerini de aynen Türkiye'ye gelen Batılıların kavradığı gibi kavramak olanağı olacaktır. Böyle olunca yüzeysel bir Batı taklitçiliği biçimindeki değişmeden, daha sağlıklı bir değişme sağlanabilecektir. Batı'nın kaynağı ise Yunan kültüründedir. Yakup Kadri de, Yahya Kemal ile birlikte *Peyam*'ın edebi ilavesinde ***Nev-Yunani edebiyatı başlatmaya*** çalışacaktır. Bu, bir tür muhafazakâr kalabilmek için Batı'nın kaynağına yönelmedir de denilebilir.

Öte yandan genç Yakup Kadri etkisi altında kaldığı Anatole France'ı okurken, onu anlayabilmek için ***Yunan ve Latin mitolojisini öğrenmek*** zorunda kalmıştı. Bu öğeleri yazılarında kullanmak, bu dönemde çok düşük düzeyde gördüğü diğer yazarlar arasında ona bir üstünlük duygusu da kazandırıyordu.

1909-1914 arasındaki yazılarında kötümser, hayatı değersiz bulan, boşluk duygusu içinde, ölümü özleyen, gerçek yaşamdan nefret eden, bir tür sanatkâr aristokratlığı içinde toplumu değiştirmeye çalışanlara, hem Batı'nın, hem de Doğu'nun altın çağlarının değerlerini arayarak karşı çıkmaya çalışan Yakup Kadri 1914 sonrasında önemli bir değişme içindedir. Bu değişmede kendisine yol gösteren üç kişi ya da kurum vardır. *Bunlar 1) Uzun süredir etkisi altında olduğu Maurice Barrès, 2) Bektaşi Tekkesi ve 3) Ziya Gökalp'tir denilebilir.*

Yakup Kadri, ***Barrès***'nin etkisi altında nasıl bir düşünsel değişim geçirdiğini şöyle anlatıyor:

"Ben ise Barrès'in büyülü sözlerine kapılarak, önce, gerçeği dış âlemden ziyade iç âlemde arayıp bulmaya çabalıyordum ve bu aramada ben de Barrès gibi her yere başvuruyordum. *On altı on yedi yaşlarımda, benim de onun ardından ilk girdiğim yol sosyalizm olmuştu, daha sonra, yine onun ardından bunun tam zıddı olan ferdiyetçilik çıkmazına sapmıştım ve nihayet günün birinde onunla birlikte millet ve memleket aşkının sırrına ermiş; yeryüzünde iyilik, doğruluk ve güzellik adına ne varsa ancak anavatan topraklarında bulunabileceğini anlamaya başlamıştım.*"[80]

1862-1923 arasında yaşamış Fransız yazar ve siyasetçisinin Yakup Kadri üzerindeki etkisi yüksek olmuştur.[81] 1888-1891 arasında "*Benlik Kültü*" başlığı altında yayımladığı üçlüyle, bireyciliği savunurken, siyase-

80 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, s. 75.
81 *Meydan Larousse*, cilt 2, s. 168.

te atılmış ve Jules Soury'nin etkisiyle milliyetçiliğe ve gelenekçiliğe dönmüştür. Bu dönüş sonrasında 1897-1902'lerde yeni bir üçlüyü *Milli Enerji Romanı*'nı yayımlar. *Köksüzler, Askere Çağrı* ve *Onların Yüzü* adlı bu üç romanda ulusal birliği savunur. Bu döneminde Barrès hem siyasetçiliğini, hem de gazete yazarlığını, roman ve hatıra yazarlığıyla birlikte yürütür.

Yakup Kadri bir yandan Barrès'nin çizgisini izleyerek bireycilikten milliyetçiliğe ve gelenekçiliğe doğru bir dönüşme gösterirken, yalnız bu çizgide ilerlemeyecek, ***Bektaşi tekkesine*** katılarak, bunalımlarına tasavvuf yolunda da çözüm aramaya çalışacaktır. Yakup Kadri'nin tasavvufa yönelmesinin köklerini Manisa'daki çocukluk yaşamında bulmak olanaklıdır. Ama İstanbul'daki değişik tekkelerle Bektaşi tekkesi arasında ilişki kurmasında, büyük olasılıkla daha önce Bektaşi olduğunu gördüğümüz halasının etkisi olmuştur.

Yakup Kadri daha sonra ***Nur Baba*** romanında anlatacağı, İstanbul'daki 14 Bektaşi dergâhından biri olan Kısıklı Dergâhı'nda Şeyh Ali Baba'dan "nasib" alacaktır.[82] Yakup Kadri'nin bu dergâhla ilişkisi 1912'lerde başlamıştır. Yarı tasavvufa düşkünlüğü, yarı Bektaşi sırrı denilen şeye merakı yüzünden girdiği bu tekkeyle ilişkileri 1916'ya değin sürecektir. 1914'te Yakup Kadri *Nur Baba* romanını yazmaya başlayacak, bir yandan romanını okuttuğu Yahya Kemal'i de "zahir" olarak bu tekkeye alıştıracaktır.[83] Katıldığı bu çevrede de daha önce içine girdiği çevrelerde olduğu gibi aradığını tam olarak bulamayacaktır. Yazıldıktan 8-9 yıl gibi oldukça uzun bir zaman geçtikten sonra yayımlanan *Nur Baba* bu bulunmayanın romanıdır. Önceden *Akşam* gazetesinde tefrika edilen romanını kitap haline getirdiğinde, kitabının başına koyduğu açıklamada Yakup Kadri tekkede bulamadıklarını şöyle anlatmaktadır:

"Nur Baba romanına bir hiciv tavır ve havası hâkimdir." "Kendi hakkımdaki bütün suizanlara rağmen derim ki, bugünkü günde bu tarikat gerek şeklen, gerek ruhen ananeleri haricine çıkmış ve büsbütün tanınmaz hale girmiştir", "Ananeden yetişmiş hakiki ve samimi Bektaşiler, Bektaşi dergâhlarının bugünkü hali karşısında dilhundurlar. Ben bunlardan biriyim ve yaraya parmağımı koymak suretiyle tedaviye nereden başlamak lazım geldiğini bu kitapta göstermeye çalışıyorum. İcap eder ki, iş yalnız marazın teşhisile kalmasın. Hacı Bektaş Veli ocağının sadı hâdimleri, her tarafından 'âlem-i zahir'in ham ruhları esen bu viraneyi tamir ve ıslaha ça-

---

82 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Nur Baba*, İstanbul: Birikim Yayınları, 1977, s. 14.

83 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, s. 164-168.

lışsınlar, tâ ki günün birinde Yunus Emre gibi, '... *çiğdik, pıştık elhamdülillah' diyebilelim.*"[84]

Yakup Kadri gerçekte bulamadığını romanında Nigâr Hanım'la yaratacaktır. Bu yozlaşmış tekkede Nigâr Hanım mistik aşka ulaşacak ve pişebilecektir. Ama Yakup Kadri yarattığı Nigâr Hanım'da sadece bir Bektaşi ermişini değil, "hem azize Tezer"i, hem de şarap tortusuna bulanmış bu perişan saçlı "Bakantaları" bulmaktadır.[85] Yakup Kadri'nin mistisizmi, böylece İskenderiye'de Frères'ler okulundaki eğitiminden, içine girdiği Nev-Yunaniliğinden izler taşımaktadır.

1912 Balkan Savaşı bozgunu sonrasında ***Türk Ocağı çevresinde***, İttihat ve Terakki güçlü bir Türkçülük, ulusçuluk akımı geliştirmeye başlamıştır. Bu gelişme Yakup Kadri'yi ilginç bir karşıtlıkla karşı karşıya bırakıyordu. Osmanlı toplumunun son yıllarındaki hareketli siyasal ortam, Miss Chalfrin'in mektuplarının yazarına, Barrès'nin yol göstericiliğinde bir ulusçuluk bilinci kazandırmıştı. Türk Ocağı'ndaki gelişmelerin Yakup Kadri'yi yakından ilgilendirmemesi olanaksızdır. Ama o, İttihat ve Terakki'ye karşıdır. Nitekim, ***Hüküm Gecesi***'nin kahramanı muhalif gazeteci Ahmet Kerim (Yakup Kadri diye okuyabilirsiniz) İttihat ve Terakki'nin gençliği en çok bu yoldan elde edeceğine inandığı için var gücüyle bu milliyetçilik cereyanının yeni kurulmakta olan Hürriyet ve İtilaf Partisi'ni etkilemesine çalışacaktır.[86]

Yakup Kadri önceleri, İttihat ve Terakki'yi eleştirdiği için "hân-ı yağma" yazarı Fikret'te kendine düşünsel bir önder bulduğunu sandıysa da, daha sonra Fikret'in ulusalcılığa karşı sağır kalışı[87] onu derinliği olmayan "öfkeli bir papağan"[88] olarak görmesine neden olacak ve kendisine yeni bir önder arayacaktır. Bu önderi, karşısında olduğu İttihat ve Terakki içinde ***Ziya Gökalp*** olarak bulacaktır. Ziya Gökalp de Yakup Kadri gibi Anadolu'da yetişen ama Batı'ya yönelmiş bir kişidir. Ziya Gökalp'te Yakup Kadri, kendi eğilimlerine büyük benzerlikler görmektedir. O da bir ulusçudur, toplumun kendi değerlerini koruyarak Batılılaşılabileceğine inanmaktadır, Homeros'u model olarak almaktadır,[89] mistisizme bulaşmış bir gençliği vardır.

Yakup Kadri'nin Ziya Gökalp ile ilk tanışması Tokatlıyan'da olmuştur.

---

84 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Nur Baba*, s. 23.
85 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age*, s. 26.
86 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Hüküm Gecesi*, s. 110.
87 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, s. 287-291.
88 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Atatürk*, s. 23.
89 Hasan Âli Yücel, *age*, s. 235.

Bir gün Cenap Şahabettin Kadıköy vapurunda rastladığı Yakup Kadri'yi Tokatlıyan'daki bir edebiyatçılar toplantısına çağırmıştır. Toplantıda Ziya Gökalp de vardır, "arabî ve farisi kaidelere göre yapılan terkiplerin lisandan atılması" sorununu ortaya getirmiştir. Cenap Bey'in "...bu fikri savunuyorsunuz ama şimdiye kadar bunu başarmış bir kimse var mıdır?" diye sorması üzerine, Ziya Bey Yakup Kadri'yi işaret ederek "İşte, bu" diye göstermiştir. Toplantı sonrasında *Ziya Bey arkadaşı Diyarbakır mebusu Pirinççizade Feyzi Bey'e "Yakup Kadri'yi onlar bizim elimizden almaya çalışırken ben onların elinden aldım"* diyecektir.[90]

Yakup Kadri ise değişik yazılarında Ziya Gökalp'in portresini şöyle çizmektedir:

"Yeryüzünde her milletin hakları, hakikatleri, yurdu ve Tanrısı vardır. Yalnız Türk milleti haksız, hakikatsiz, yurtsuz ve Tanrısızdı. Tıpkı, büyük perseküsyon devirlerindeki Beni İsrail gibiydik. Gökten inecek Mesih'i bekliyorduk ve iki asır hasretiyle yandığımız milli kahraman, hâlâ bir türlü görünmüyordu.

'Hani çoban nerede?

Ziya Gökalp, o zaman henüz bu mısraı da yazmış değildi. Fakat o zamana kadar, bir nevi Tanzimat Osmanlıcılığı ile Ahmet Vefik Paşa Türkçülüğü arasında sallanan milliyet şuuru bu ıstırapta, artık, kendi sentezini bulur gibi olmuştu... Hatta ara sıra, çatısı altına iltica ettiğimiz bir mabet bile bulmuştuk: Türk Ocağı. Lâkin içerisindeki adam, Buda heykelini andıran acayip adam, bize muttasıl, gelecek olan bir kurtarıcıdan ve bir kurtuluş gününden bahseder dururdu."

"*Bu adam, ne şekil, ne ruh itibariyle o güne kadar tanıdığımız fikir üstadlarından hiçbirine benzemiyordu*: Daima kendi üzerine yığılı duran tıknaz vücuduna muayyen bir yaş vermek mümkün değildi. Çenesinin iki yanından aşağıya doğru sarkan bakımsız bıyıkları ve daima arkaya itili külah biçimindeki fesiyle onu pekâlâ Tanzimat'tan evvelki Türkler arasına sokabilirdik. Hareketlerindeki ağırlık, nutkundaki tutukluk ve gülümseme nedir hiç bilmeyen dudakları da onu ayrıca o devrin erleri sınıfına lâyık gösteriyordu. Yoksa bu Hacı Bektaş ocağının törelerini alttan alta gütmekte olan tebdili kıyafet bir Yeniçeri miydi? Hayır o, daha ziyade Horasan illerinden gelmiş bir gizli tarikat şeyhine benziyordu. Memlekette işgal ettiği siyasi mevkiin şevket ve azametine rağmen hususi hayatı bir 'tariki dünyanın' maişet tarzından farksızdı. Bütün gösterişlerden çekiniyordu. Dünya nimetleri nedir bilmiyordu ve

---

90 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, s. 210.

yaşama pratiğinde ise bir masum çocuk kadar acemi idi. Meşrutiyet'in ilk yıllarındaki kuru inançsızlığımızı müteakip, şimdi içinde yaşadığımız trajik devrenin sıtmaları bizi hastalıklı bir mistisizme atmış olduğundan onda bir derviş hüviyeti bulmak daha ziyade işimize geliyordu. Ara sıra yazdığı tasavvufi şiirlerle o da bizim bu meylimizi kuvvetlendirmekte idi..."

"...Lakin o, bunlarla övünmez, bunları benimsemezdi. Bize sık sık bahsettiği üstat, Yunus Emre'den büsbütün başka biri, tasavvufla taban tabana zıt Durkheim isminde bir frenk alimiydi."[91]

Yakup Kadri, Ziya Gökalp'te yalnız Batı bilimini getiren bir dervişi değil aynı zamanda eski Yunanlı bilgeyi de görüyordu. Ziya Gökalp öldüğünde, onu bu yanıyla işte şöyle betimliyordu:

"Bütün benliğini kutsî bir buhur gibi saran 'kadim fazilet' onun en şahsi, en barîz hasailinden biri idi. 'Kadim fazilet'... Türkçeye pek yabancı gelen bu tâbiri izah etmemiz lâzım gelir; bunu izaha muvaffak olabilirsek Ziya Gökalp'i daha iyi anlamış olacağız. Frenklerin *Vertue Antique* dedikleri bu haslet, isimleri esatire karışmış bütün ilim, felsefe, din ve aşk kahramanlarına mahsus ahlâkiyatı hülasa eder. 'Baldıran' otunu içmezden biraz evvel, ölüm yatağının üstünde müritleriyle afakî bir fikir münakaşasına dalan 'Sokrat'dan; damarlarından akan son damla kanı gülerek temaşa eden 'Senek'e kadar nice kadim felsefe pirlerinin, 'Hazreti Eyüp'den 'Saint Sebastien'e kadar birçok din fedailerinin hayat düsturu ve eski Roma'nın –Katon Roma'sının– haşin, dürüst hassasiyeti bu ahlâkiyatın içindedir."

"İşte Ziya Gökalp Şarkta, ilk defa olarak, Garbın anladığı ilim kafasıyle beraber bu kadim fazileti nefsinde cemmeden bir insandı."[92]

Yakup Kadri Barrès'den Ziya Gökalp'e değin uzanan etkilerle, içindeki Huysuz'u, yazılarındaki bireyciliği geriye iterek toplumsal kaygıları, ulusçuluğu öne geçirme sürecini yaşarken Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'na girmesi Yakup Kadri'nin yaşam koşullarını ağırlaştırmıştır. *Gündüzleri Üsküdar lisesinde ders vermekte, öğleden sonra akşam geç saatlere değin "İkdam" gazetesinin yazı işlerini yönetmektedir.* Yalnızca ağır çalışma koşulları değil savaşın getirdiği askeri ve sivil sansür de onu manen yorar. 1912'de *yakalandığını öğrendiği tüberküloza vücudu bu koşullarda dayanamamış ve Yakup Kadri yatağa düşmüştür. Hüküm Gecesi* romanında Ahmet Kerim'i hapisten kurtaran Ziya Gökalp, gerçek ya-

91 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Atatürk*, s. 25-26.
92 Hasan Âli Yücel, *age*, s. 247.

şamda da Yakup Kadri'yi hastalığın pençesinden kurtarmak için 1916'da İsviçre'ye tedaviye gönderecektir.[93]

Yakup Kadri mütareke dönemine kadar 3,5 yıl İsviçre'de kalacaktır. İsviçre'nin Davos Platz kasabasında sanatoryumda tedavi görürken, yanına gelen arkadaşı Şahabettin Süleyman İspanyol gribine tutulup ölecektir. Ama aynı hastalığa yakalanan veremli Yakup Kadri kurtulacaktır.[94]

İsviçre'de bulunduğu sırada yazdığı temel eser ***Erenlerin Bağından***'dır. 1922'de kitap halinde toplanan bu mensur şiirlerin ilki 1918'de *Yeni Mecmua*'nın 38. sayısında yayımlanmıştır. Bu mektup şeklindeki mensur şiirlerde hitap ettiği aziz dost, ***Yahya Kemal***'dir. İsviçre'ye gitmek üzere İstanbul'dan ayrılırken Yahya Kemal ile yazışma konusunda sözleşmişlerdir. Yakup Kadri ona "*Erenlerin Bağından*" diye yazacak, Yahya Kemal de "*Sevenlerin Bahçesinden*" diye yanıt verecektir.[95]

Ziya Gökalp'in Yakup Kadri üstündeki etkisi artık daha açıkça görülmektedir. Nitekim *Erenlerin Bağından*'ın ilk yazısı Ziya Gökalp'in mecmuası *Yeni Mecmua*'da yayımlanmıştır. Yakup Kadri bu yazılarla ne yapmak istediğini, daha sonraki yıllarda Niyazi Akı'ya şöyle anlatacaktır:

"O zamanlar, dil sahasında iki cereyan vardı; biri Türkçeyi zenginleştirmek, dilde reform yapmak için yalnız eski Türk lehçelerinden kelime al-

mayı kabul eden görüş; diğeri ise icap ettiği takdirde yabancı dillerden de istiarede bulunmayı muvafik bulan fakat asla kaide almak istemeyen görüş. İkinci fikir etrafında toplananların başında Ziya Gökalp vardı; ben de aynı kanaatteydim. Biz o zamanlar ekseriya Fransızca düşünüp Fransızca hissederek Türkçe yazıyor gibiydik; halbuki mesele Türkçe düşünüp Türkçe hissedip, Türkçe yazmaktaydı. İşte ben bu fikirden hareket ederek bir deneme yapmak ve tasavvur ettiğim Türkçenin örneğini vermek istedim. İstedim ki yabancıdan mümkün mertebe uzak, bize fazlasıyla yakın olsun ve bilhassa edası itibariyle bize Türkten başka bir çeşni hissettirmesin. Böyle bir Türkçenin kaynağı Divan Edebiyatı olamazdı. Çünkü o dar bir zümrenin edebiyatıydı. Aradığım Türkçenin membaı olsa olsa bizim halk edebiyatımız ve folklorumuz olurdu. Bu düşünceyle tekke ve halk edebiyatlarına başvurarak, Yunus'u, Karacaoğlan'ı okudum; onların şivesine intibaka, onlar gibi düşünmeye, onlar gibi hissetmeye çalıştım... İşte bir dil denemesi olan *Erenlerin Bağından* böyle bir niyetin ve böyle bir çalışmanın mahsulüdür."[96]

---

93 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Edebiyat ve Gençlik Hatıraları*, s. 82
94 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age*, s. 53.
95 Niyazi Akı, *age*, s. 64.
96 Niyazi Akı, *age*, s. 64.

Erenlerin Bağından Yakup Kadri'nin dilinde bir dönüm noktasıdır. Aynı dönüm noktası içerikte de var mıdır? 1917'de yazdığı *Rahmet Hikâyesi*'nde ve *Erenlerin Bağından*'ın son iki parçasında bireyci görüşleri ve bireyin sorunlarını bırakıp toplum sorunlarına yaklaştığı görülürse de içerikteki tasavvufi ögelerin hâlâ ağırlığını koruduğu anlaşılmaktadır. Bu öğeler daha sonraki yıllarda Hüseyin Cahit Yalçın'ın "Tasavvuf, bu asrın çocuğunda bu hastalık nereden?" diye sormasına neden olacaktır.[97]

Yakup Kadri'nin bu mistisizmi dini olmaktan çok şairanedir.[98] Nitekim mistisizmi sadece İslam düşüncesinden kaynaklanmamaktadır. Hüseyin Cahit'in kelimeleriyle "Erenlerin bağından kopan güller Hıristiyanlık itikadlarının kokularını" neşretmektedir.[99] Bu mistisizm hangi kaynaktan gelirse gelsin, temelinde, tedaviye gelmiş "*omuzları ve yanakları çökük yirmi beş yaşında bir ihtiyarın bedbinliği" vardır.*[100]

Bir Doğu ülkesinde Batı kültürüne açık olarak yetişen Yakup Kadri tedavi için gittiği İsviçre'de Avrupa'yla ve Avrupalılarla ilk kez birinci elden ilişkiye girmiştir. Batı'nın Doğu'ya ve Türklere bakışını Avrupa'daki yaşamında yakından görmektedir. Yaşadıkları, içselleştirmiş olduğu ulusalcılık bilinci dolayısıyla, onu acılara gark etmektedir. Yakup Kadri İsviçre'deki tedavisi sırasında Avrupalıları nasıl gördüğünü birkaç yıl sonra şöyle anlatacaktır:

"Bütün saatlerim okumakla geçerdi. Türk olduğum için, bulunduğum yerde hiç kimse benimle görüşmek istemezdi. Ben de istemezdim. Hatta müttefiklerimiz olan Almanların meclisinden bile kaçardım. Avrupalı olmak dolayısıyle onlara karşı da kalbimde bir kin vardı. Kendi kendime derdim ki: Bunlar bizi, şimdilik kendi işlerine yarar bir alet gibi seviyorlar, yarın ya bir zafer ya bir mağlubiyet olacak, bize lüzum kalmayacak ve bunlar bizi ihmale –ne diyorum– tahkire, tezyife başlayacak. Hepsi bir kandan, hepsi bir dinden değil mi?"[101]

Batılıların doğululara bakışında, Doğu'da buldukları erdemlerde de bir çarpıklık olduğunu fark etmektedir. Artık Miss Chalfrin'in mektuplarını yazdığı zamandan farklı düşünmektedir. Bu ulaştığı yeni dönüm noktasını ise aynı yazısında şöyle anlatmıştır:

---

97 Hüseyin Cahit Yalçın, "Matbuat Hayatı: Yakup Kadri Bey", *Fikir Hareketleri*, S. 58, 29 Teşrinisani 1934.

98 Niyazi Akı, *age*, s. 66.

99 Hüseyin Cahit Yalçın, "Matbuat Hayatı: Yakup Kadri Bey", *Fikir Hareketleri*, S. 53, 25 Teşrinievvel 1934.

100 Ziya Gökalp, *Alp Dağlarından*, Remzi Kitabevi, 1942, s. 17.

101 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, "Bizi Nasıl Seviyorlar", *Ergenekon*, 24 Ağustos 1922; s. 204.

"Garplılar, bizi bir zamanlar tuhaf ve acayip şeyleri sevdikleri gibi severlerdi, sonra biraz hürmetle, daha sonra Pierre Loti tarzında lâübali ve şairane bir muhabbetle sevmeye başladılar. Şimdi hissediyorum ki bu sevgiye kâh lütuf ve mürüveti hatırlatan daha başka unsurlar karışıyor. Halbuki sevgide müsavat en esaslı bir şarttır. Sevdiğimiz kimseyi kendimizden aşağı telâkki ettiğimiz gün artık onu sevmiyoruz demektir."[102]

Yakup Kadri savaş sonrası Avrupa'sında bu eşitsize olan ilgiyi bile bulamayacaktır. Avrupa kamuoyunu oluşturan basının Türklerden söz ederken Macaque (bir çeşit şempanze) deyimini kullanması onu daha da yaralıyacaktır.[103]

Dünya Savaşı bittiğinde Yakup Kadri İsviçre'dedir. Mütareke sonrasında "İtilaf Devletleri mağlup düşmanlarının ta'basına bütün muharebe ve seyahat yollarını kapadığı için"[104] bir süre İsviçre'de kapalı kalacak ve kendini İsviçre'deki Türklerin yaşadığı siyasal çalkantılar içinde bulacaktır. İtilaf kuvvetleri İstanbul'dadır, İzmir işgal edilmiştir, Anadolu'da ilk direnme hareketleri başlamıştır. Tüm bunlar İsviçre'deki küçük Türk topluluğu içinde yeni heyecanlar, yeni bölünmeler yaratmaktadır. Yakup Kadri'nin bu dönemdeki arkadaşları içinde ***Şükrü (Saraçoğlu), Mahmut Bey (Bozkurt), Reşit Saffet (Atabinen)*** gibi gençler vardır.

Bu dönem İsviçre'sinde genç öğrenciler dışında iki grup vardı. Bunlardan bir kesimi Damad Ahmet Nami, Serasker Rıza Paşa gibi Abdülhamid döneminin eski paşaları, diğer kesimi de Prens Sabahattin Bey, Lütfi Fikri Bey, Reşid Bey, Cemil Paşa gibi İttihat ve Terakki'ye karşı olan siyaset ve fikir adamlarıydı. Genellikle bu yaşlı kuşak, İtilaf devletlerine verilecek güvenlerle, onları ikna ederek, Wilson ilkelerine uygun olarak, Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerin kurtarılabileceğine inanıyordu. Bunu yapabilecek kişiler olarak da, İttihat ve Terakki'nin muhalifi olan kendilerini görüyorlardı.

Oysa İsviçre'deki genç öğrenciler kurtuluşu "*Milletin kendiliğinden ayaklanmasında", Anadolu direnişinde görmektedir.* Yakup Kadri de bu grubun içindedir. Bu gençler, yaşlı kuşağa göre, "İttihatçılık sıtmasına tutulup humma nöbetleri içinde sayıklayan hastalardır".[105] Onlara göre, Osmanlılar da, Almanlar ve Avusturyalılar gibi işledikleri hatalardan pişmanlık gösterselerdi, şimdiye değin bir sulha kavuşmuş olacaklardı, oysa Anadolu direnişi bunu engelliyordu.

---

102 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age,* s. 206.
103 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Atatürk,* s. 32.
104 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda,* İstanbul: Selek Yayınları, 1958, s. 8.
105 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age,* s. 12.

Böylece İsviçre'nin küçük Türk kolonisi içinde, Türkiye'de yaşanan ayrılıklar aynen yaşanıyordu. *Yakup Kadri daha İsviçre'deyken Milli Hareket tarafını seçmişti.* 1912 sonrasından beri yaşadığı fikri oluşum içinde dönüm noktasından geçiliyordu. Bu oluşumu daha sonra *Ergenekon* kitabında şöyle yazacaktır: "Mistik bir sevda can evimi bir yangın alevi gibi sarmıştı. Bu alevle tutuştukça hayat buluyordum ve ılık uzletimi, yüzleri berrak su kaynaklarını andıran hayaletlerle dolduruyordum. İşte, millet aşkına ben bunlar arasından vasıl oldum ve bu aşk yolunda can vermeyi o zaman cana minnet bildim. Lakin bu yeni dinde kendime peygamber gene kendim idim. Onun için ruhum imamsız kalmış cemaat gibi perişandı. Ne zaman ki, Anadolu yaylalarının ötesinden onun (yani Mustafa Kemal'in) sesini duydum, ateşle nur, humma ile vecd arasındaki farkı o vakit bildim. Ancak bu millet mürşidinin emri altındadır ki, kısır bir ateşte boş yere kavrulmaktan ve yıpratıcı ihtilaçlarla kıvranıp durmaktan kurtuldum."[106]

Ziya Gökalp'te tam olarak bulamadığı mürşidi, Mustafa Kemal'de bulan Yakup Kadri, İtalya'nın Anadolu'nun bölüşülmesinde müttefikleriyle uzlaşmazlığa düşmesinin ve Kont Sforza'nın İtalyan hariciye nazırı olmasının sağladığı açık kapıdan yararlanarak Brindizi'den kalkan Lloyd Triestino vapuru ile Damat Ferit Paşa hükümetinin düşüp Ali Rıza Paşa hükümetinin kurulduğu günlerde, yani Ekim 1919'da İstanbul'a dönecektir.[107]

Yakup Kadri'nin döndüğü İstanbul, üç buçuk yıl önce bıraktığı İstanbul değildir. "Zenci ve Hintli askerlerin, İngiliz, Fransız ve İtalyan subayların" dolaştığı, Türkçe'den başka her türlü dilin konuşulduğu, "ne olduğu belirsiz bir insan kalabalığıyla dolu bir şehirdir". "İstanbul'un umumi manzarasında" onu tatmin eden, ona güç veren bir şey yoktur. "Yegâne müşterek his İttihat ve Terakki düşmanlığıdır." Uğranılan felaket "Hürriyet ve İtilafçılar için, kendilerini haklı çıkaran bir hadiseden başka bir şey değildir."[108]

İstanbul'a geldiğinde bir süre, Kadıköy'de oturan halasının kızlarının yanında kalacaktır. Manisa Yunan işgaline uğradığı için Karaosmanoğlu ailesinin Manisa'daki bölümünün çoğu da İstanbul'a sığınmış ve Moda'da, Kızıltoprak'ta bir tür göçmen yaşamı sürdürmektedir. Ama savaşın son yıllarında, İstanbul'daki geçim sıkıntısının etkisiyle, kızını da yanına

---

106 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Ergenekon*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1973, s. 227-228.

107 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*. s. 23-24

108 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age*, s. 29-32.

alarak Manisa'ya gitmiş olan Yakup Kadri'nin annesi, Yunan işgali sırasında inme indiğinden İstanbul'a gelememişti. Bu nedenle 24 saat için Manisa'ya annesini ziyaret etmeye giden Yakup Kadri buradan Kuvayı Milliye cephesini görmek amacıyla Akhisar'a geçecektir. Bu cephe onu hayal kırıklığına uğratacaktır. Bu hayal kırıklığını sonraki yıllarda yazdığı hatıralarında şöyle anlatmaktadır:

"*Bunun cephe denilebilecek bir tarafını bulamamıştım.* Akrabalarımdan Ali ve Selman Beyler, İzmir'den ve İzmir Vilayetinin işgal bölgelerinden kopup gelmiş birtakım tanıdıklarını ve dostlarını sadece buraya misafir etmişler gibiydi ve bunların hepsi şehir kıyafetleriyle ellerinde baston ayaklarında rugan iskarpin kasabanın içinde bir aşağı beş yukarı dolaşıyorlar, bazan da kahvelerde toplanıp hasbıhal ediyorlar veya dertleşiyorlardı."[109]

Yakup Kadri bu kısa Anadolu seyahatinden, Mustafa Kemal hareketine daha inançlı olarak dönecektir. Anadolu'ya geçmek isteyecek, fakat *Mustafa Kemal tarafından İstanbul'da kalmasının uygun görülmesi üzerine İsviçre'de yaşayan Ahmet Cevdet Bey'in İkdam gazetesinde başyazarlığa başlayacaktır.* Bu gazetenin başına geçtikten sonra, Hürriyet ve İtilafçıları gazeteden uzaklaştıracak, İlhami Sefa, Abidin Daver, Tahir Lütfi beylerle birlikte *Peyam* ile *Alemdar* gazetelerine karşı Milli Mücadeleyi savunan *Akşam*, *Tasvir-i Efkâr*, *Vâkit* ve *İleri* gazetelerinin safına katılacaktır.[110]

Ali Rıza Paşa hükümetinin devrilmesinden ve İngilizlerin Meclisi Mebusan'ı dağıtarak Damat Ferit'e ikinci kez hükümet kurdurmalarından sonra, basın üstündeki baskı yoğunlaşacaktır. Yakup Kadri de *İkdam*'daki siyasi yazılarına son verecek ve daha çok edebiyat yazıları yazacaktır ve ilgi alanını edebiyatla sınırlamakla birlikte, işgal kuvvetleri sansürü ve Nemrud Mustafa Divanı ile karşılaşmaktan kurtulamayacaktır.

Bu yıllarda *Akşam*'da ***Nur Baba*** romanını, *İkdam*'da da ***Kiralık Konak***'ı tefrika halinde yayımlar. Her iki roman da 1922'de kitap haline gelir. Uzun yıllardır üzerinde çalıştığı *Nur Baba*'nın hangi koşullarda oluşturulduğuna daha önce değinildiği için burada üzerinde durulmayacaktır. Buna karşılık *Kiralık Konak* üstünde durmakta yarar vardır. *Kiralık Konak*, işgal döneminin romanı değildir, ama işgal dönemiyle derinden derine ilgisi vardır. Bu ilgiyi kurabilmek için Yakup Kadri'nin işgal dönemindeki İstanbul'u anlattığı, 1928'de yayımlanan ***Sodom ve Gomore*** üzerinde durmak gerekiyor.

---

109 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age*, s. 35.
110 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age*, s. 41.

Sodom ve Gomore'de Yakup Kadri işgal altındaki İstanbul'u anlatmaktadır. Romanda ele alınan kişiler İngiliz ve Fransız subayları, Levantenler ve bunlarla içli dışlı olmuş Türk aileleridir. *Yakup Kadri'yi yabancıların tutumundan çok Türklerin tutumu ilgilendirmektedir.* Soruna bu kişilerin ahlaki düşkünlükleri açısından yaklaştığı için de romanına Tevrat'ta, ahlak düşkünlüğü yüzünden Tanrı'nın gazabına uğradıkları anlatılan Sodom ve Gomore kentlerinin adını verir.[111] Romanın esas kahramanları Düyun-ı Umumiye memurlarından Sami Bey'in kızı Leyla ile akrabası ve nişanlısı Necdet'tir. Necdet Almanya'da öğrenim görmüş, toplumuna yabancı bir aydın tipidir. Aynı çevreden gelen bu iki kişinin işgal İstanbul'undaki gelişimi birbirinin tersi yönde olacaktır. Leyla romanda Captain Jackson Read'le çok ileri derecede ilişki kuracak ve bir düşüş çizgisi izleyecektir. Leyla'nın kendini küçük düşürmesiyle çevresindeki ahlaki düşüşe tepki gösteren Necdet'in benliğinde bir değişme görülür; Kurtuluş Savaşı'na ilgi duymaya başlar. Aklı Ankara'dadır, Anadolu'ya geçmek ister, ama silik kişiliği ve Leyla'ya olan tutkusu bu düşüncesini uygulamasını önler.

Bu romanda işgal altındaki İstanbul'un abartmalı bir yorumu verilmektedir. İstanbul'un direnen kesiminin öyküsü romandan dışlanmıştır.[112] Kuşkusuz Anadolu Ajansı'nın Ankara'dan İstanbul basınını kınamasına karşı sert bir yanıt yazmış[113] olan Yakup Kadri, İstanbul'un direnen kesimini de tanımaktadır. Ama Yakup Kadri için normal olan bu tutumdur, onu düşündüren, toplumun küçük sayılamayacak bir kesiminin nasıl Leyla haline geldiğidir. İşte *Kiralık Konak*'ta bu soruya yanıt aranmaktadır.

Romanda üç kuşağın Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş süreci içinde nasıl bir değer yargıları ve yaşayış dönüşümü geçirdiği ortaya konulmakta, Leyla haline nasıl gelindiği gösterilmektedir. Romanda ilk kuşağı Naim Efendi temsil etmektedir. Naim Efendi ailesi, kışın konaklarda, yazın yalılarda oturan ailelerdendir.[114] Naim Efendi Abdülhamid devri ricalindendir ama Tanzimat'ın değerleriyle yüklüdür. O Tanzimat'ın İstanbulinli efendilerindendir. İstanbulinli İstanbul efendisi Yakup Kadri de Osmanlının ulaştığı bir büyük uygarlık sentezidir. "*Osmanlılar hiçbir zaman bu İstanbulin devrindeki kadar zarif, temiz ve kibar olmadılar...* Bu kıyafet

---

111 Atilla Özkırımlı, "Sodom ve Gomore Üzerine"; Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Sodom ve Gomore*, İstanbul: Birikim Yayınları, 1981, s. 14.

112 Hüseyin Cahit Yalçın, "Matbuat Hayatı: Yakup Kadri Bey, Sodom ve Gomore", *Fikir Hareketleri*, S. 51, 11 Teşrinievvel 1934.

113 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*, s. 39-40.

114 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Kiralık Konak*, İstanbul: Birikim Yayınları, 1981.

dünyaya yeni bir insan tipi çıkardı ve Türkler bu kıyafet içinde ilk defa olarak Vahşi Asya ile haşin Avrupa'nın arasında gayet hususi yeni bir millet gibi göründü... Zira bu beyaz pantolonlu, beyaz yelekli ve lüstrin kaloşlu Türkler, ince bir hattan ibaret endamlarıyla biraz evvelki boğum boğum adamlara hiç benzemiyordu... Osmanlılarda Çerkez halayıkları, Boşnak halayıklarıyla konak hayatını asıl yaşatanlar da bunlardır.... *Yüksek rütbeli devlet adamlarının tesis ettikleri Osmanlı kibarlığının kundağı canfes astarlı ve serapa ilikli İstanbulin idi.*"[115]

Sultan Abdülmecid'in İstanbulin devrini II. Abdülhamid'in redingotlu tipi izleyecektir. *Redingotlular "yarı uşak, yarı kapıkulu riyakâr, adi bir nesildir"*. Bu saray hademelerinin elinde İstanbul'un konak hayatı köşk hayatına dönüşüverecektir. "Ne yaşayışın, ne düşünüşün, ne giyinişin uslubu kaldı; her şey gelenek dışına çıktı; her beyni, tatsız ve soysuz bir Arnuvo ve bir Rokoko merakı sardı; binalarımız, eşyalarımız, elbiselerimiz gibi ahlâkımız, terbiyemiz de rokokolaştı. Abdülmecid devrinin o ağır, zarif ve için için gelenekçi Osmanlılığından eser kalmadı."[116] Romanda bu dönemin önemli bir temsilcisi yoktur. Naim Bey'in damadı Düyun-ı Umumiye müfettişlerinden Servet Bey bu ikinci kuşaktandır. "Alafranga hayat namına sabahtan akşama kadar bin türlü garabet yapan" kırk beş yaşında bir züppeden başka bir şey değildir.

Romanın, Naim Bey dışında, ayrıntılı olarak işlediği tipleri üçüncü nesildendir. Bunlar Naim Bey'in torunu, Servet Bey'in kızı Seniha ile Naim Bey'in kız kardeşinin oğlu Hakkı Celis'tir. Naim Efendi'den torunu Seniha'ya kadar olan değişmede, sürekli olarak kayıplarla gelinir. Seniha var olan toplumu beğenmeyen, bu toplumun değer yargılarına, yaşam biçimine başkaldıran bir kişidir. Bu rahatsızlık bir kişisel başkaldırmanın ötesine geçemeyip Seniha'nın uçarı bireysel bir yaşam kalıbını izlemeye başlamasıyla, sonunda ulaşacağı yenilgiyi de hazırlamaya başlamış olur. Romanda geçmişin yaşantı biçiminden kopuş, Seniha'nın Avrupa'ya kaçışı ve babası Servet Bey'in konaktan Şişli'deki apartman katına taşınmasıyla önemli bir dönüm noktası geçirir. Şişli'deki apartmanda, Birinci Dünya Savaşı koşullarında işadamları, yabancılar ve nazırlarla sürdürülmeye başlanan yaşantı içinde *Kiralık Konak'ın Senihası, Sodom ve Gomore'nin Leylası'na doğru yol alır.*

Duygulu, biraz çocuksu, edebiyata düşkün ve şair olan Hakkı Celis ise Edebiyatı Cedide kişilerine benzer. Seniha'ya âşıktır ama ondan yüz bula-

---

115 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age*, s. 21.
116 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age*, s. 22.

maz. Bu onu büyük bir boşluğa düşürür; Naim Efendi'yi daha iyi anlar hale getirir. Daha sonra da olumlu bir gelişme göstererek yeni bir sevgiye, "millet sevgisine" ulaşır. Çanakkale Savaşı'na katılır ve savaşta ölür. Yaşamlarını sürdürenler Naim Efendilerin arkasından, Hakkı Celislerin cesetleri üzerinde, tüm değerleri maddileştirerek metalaştıran yeni yükselen işadamlarıdır. Romandan geriye kalanlar *Sodom ve Gomore*'yi yaratacak olanlardır.

Kiralık Konak'ın duygulu şairi Hakkı Celis, biraz da Yakup Kadri'dir. Yakup Kadri, Hakkı Celis'e kendisinin edebiyat konusunda ulaştığı yeni düşünceleri söyletir ve Fikret'i acı biçimde eleştirir.

"Bu yavan, bu tuzsuz ve mayasız edebiyata –affedersiniz– bir tek isim bulabiliyorum. Zampara edebiyatı. Otuz yıldan beri kâh 'Edebiyatı Cedide' kâh 'Fecri Âtî', şimdi de 'hece vezni cereyanı' adları altında, hep bu çığır devam edip duruyor. Mecmualar hâlâ birtakım mahalle çocuklarıyla doludur. Bu mecmualar bu gibi muaşakalara açık muhasebe varakası vazifesini görmekten başka bir işe yaramamaktadır."[117] Gerçek edebiyatı yapanlar da var olacaktır. Hakkı Celis için "...mensup oldukları milletin itikatlarını, gazalarını, hezimetlerini, elem ve neşatını terennüm eden o büyük halk ve millet şairleri mübarektirler". Onun için "...şair denilen mahluk biraz evliya ile biraz kahraman arasında birşey olmalıdır."[118]

Ama böyle bir milli şair daha ortaya çıkmamıştır. *İkdam*'da "***Milli Edebiyat***" başlığıyla yazdığı bir yazıda, gençlerin şimdi yaptığının ancak bir acayiplik olduğunu, milli vezinle yazmakla milli şair olunamayacağını, milli vezinle yazmayan Mehmet Akif'in milli vezinle yazan Mehmet Emin Bey'den bin kat daha milli olduğunu belirtecek, "milli şairin fecrinin ilk şulesini", herkesten çok "hars, ruh çûşiş sahibi olan" Yahya Kemal'in gözlerinde arayacaktır.[119] Milli edebiyatı, Osmanlı Matbuat Cemiyeti'nde Darülfunun Edebiyat Medresesi gençlerinin oluşturduğu ***Dergâh*** mecmuasında bulacaktır. Yakup Kadri'ye göre *Dergâh* mecmuası "Türklüğe has bir tevazu ile milliyet cereyanına fikren ve hissen muavenet etmekle kalmamış, Nurullah Atâ(ç)'yı, Ali Mümtaz'ı, Necmeddin Halil'i, Ahmet Hamdi'yi, Halil Vedat'ı, Fevzi Lütfi'yi ve Mustafa Nihad'ı Türk edebiyatına kazandırmıştır."[120]

---

117 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age*, s. 209.

118 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age*, s. 210.

119 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, "Milli Edebiyat", *İkdam*, 3 Teşrinisâni 1920; Mehmet Kaplan ve diğerleri, *Devrin Yazarlarının Kalemiyle Milli Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal, I*, Kültür Bakanlığı, 1981, s. 342-345.

120 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, "Dergâh Mecmuası", *İkdam*, 8 Nisan 1338 (1922), Nakleden: Mehmet Kaplan ve diğerleri; *age*, s. 831.

Dergâh'ın ilk sayısı, II. İnönü Savaşı'nın sonuçlandığı günlerde yayımlanıyordu.[121] Artık II. Damat Ferit hükümeti devrilmiş, Tevfik Paşa hükümeti kurulmuştur. İtilaf devletlerinin tutumlarında değişiklikler görülmeye başlanmıştır. Yakup Kadri de *İkdam*'da tekrar milli mücadeleyi savunan siyasal yazılar yazmaktadır. Ankara, İstanbul'daki Felah grubu aracılığıyla önce Ruşen Eşref Bey ile Yakup Kadri Bey'i davet edecek ve her iki yazarın da bu daveti olumlu karşılamasından sonra, *önce Ruşen Eşref sonra Yakup Kadri Felah grubu tarafından harcırahları ödenerek Ankara'ya gönderilecektir. Kısa bir süre sonra da Falih Rıfkı ile Yahya Kemal de Ankara'ya çağrılacaktır.*

Bu gazetecilerin Ankara'ya çağrıldığı tarih, Mustafa Kemal'in Millet Meclisi'nde teşekkül eden hizipler dolayısıyla denetiminin sürmesinin zorlaştığı, ***Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Grubu'nu*** kurmak zorunda kaldığı günlere rastlamaktadır. İşgal altında da olsa Türkiye kamuoyunun oluşmasında önemli rol oynayan İstanbul basınının tutumunu yönlendirebilmek ve özellikle eski İttihatçılara karşı basını kendi yanına çekebilmek için bu davetleri yaptığı düşünülebilir.[122]

Sirkeci'den bir vapurla yola çıkan Yakup Kadri İnebolu yoluyla, yedi günde Ankara'ya ulaşacaktır. İlk kez Batı Anadolu dışındaki Anadolu'yu tanımaktadır. Bu yolculuk ona daha sonraki yıllarda yazacağı *Ankara* romanının girişindeki malzemeyi sağlayacaktır. Yolculuk sırasında yazdığı yazılar da 4 Temmuz 1921'den itibaren *İkdam* gazetesinde yayımlanacaktır. Yakup Kadri'nin Ankara'ya ulaştığı günler Sakarya Savaşı'nı başlatan Yunan taarruzunun yapılmak üzere olduğu günlerdir. Yakup Kadri Temmuz 1921'den Aralık 1921'e değin geçen beş ay süresince Ankara'nın en sıkıntılı, aynı zamanda da en ilginç döneminde orada bulunacaktır.

Herkesin kötülediği Ankara, Yakup Kadri'ye İstanbul'un Çamlıca'sını, İçerenköyü'nü hatırlatacaktır. Ankara'da Dr. Adnan (Adıvar), Dr. Refik (Saydam), Hamdullah Suphi gibi eski dostlarınca karşılanan Yakup Kadri, "*Halide Hanımla Doktor Adnan'ın Ankara'nın dört beş kilometre ötesinde Kalaba köyüne bağlı küçük bir çiftlik binasında*"[123] *konuk edilecektir.* Yakup Kadri'nin, kendi dönemi içinde beğendiği[124] hemen hemen tek romancı olan Halide Hanım'la, Ankara'da destansı bir hava bulacaktır. Ankara'ya geldikten bir süre sonra Çankaya'ya öğle yemeğine çağrılacak, Fe-

---

121 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *agm.* , s. 828-831.

122 Hüsnü Himmetoğlu, *Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları*, İstanbul, 1975, s. 68.

123 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*, s. 106.

124 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, s. 323-341.

rit (Tek) Bey, Hamdullah Suphi ve Ruşen Eşref beylerin bulunduğu yemekte **Mustafa Kemal'den** çok yakınlık görecektir. Ankara'ya gelişinin ikinci haftasında, Yunanlıların yaktığı Gördes'i görmek için garp cephesini ziyaret edecektir. Eskişehir'de İsmet Paşa ile görüşecek ve Kütahya'dan Simav'a giderken Gediz kaymakamını tanıyacaktır. Gezideki izlenimini *İkdam*'da yazan *Yakup Kadri'nin, Gediz kaymakamını tanıtırken yazdığı satırlar arasında, daha sonra yazacağı en ünlü romanı Yaban'ın Ahmet Celal'ini görür gibi oluruz:*

"Gediz kaymakamı da bu çaresiz gençlerden biridir. Bu gençtir ki, bana Gediz'e vardığımızın akşamı tenha viraneliklerde yanyana dolaşırken iyi, temiz, muntazam ve mantıki şeylere alışmış *münevver zümrenin henüz uyanmamış bir halk elinden neler çektiğini öğretti.* Bu zümreye mensup nice gençler Anadolu'nun muhtelif yerlerinde her adımda bir başka türlü işkenceye mahkum fedailer gibi dolaşmaktadır. Bunlar için ne zevk, ne eğlence, ne huzur, ne rahat var... Gediz kaymakamı yanı başımda konuştukça ben kendimi onun önünde her dakika biraz daha küçülmüş buluyorum."[125]

Yunanlıların umumi taarruza geçmelerinden sonra Halide Hanım'ın askeri bir vazife alıp cepheye gitmesi üzerine, Yakup Kadri de Ruşen Eşref'in hanımıyla cepheye gitmek için trene binecek, ama cephede durumun kötüye gitmesi yüzünden trenin kalkmaması üzerine Ankara'da kalacaktır. Yunan saldırısının ilk aşamalarını Ankara'da Mustafa Kemal'in karargâhında onun ağzından dinlemek olanağını bulacak, Eskişehir'in düşüşünden sonra Millet Meclisi'ndeki çalkantıları, Mustafa Kemal'in ordunun başına geçişini, Ankara'nın boşaltılmasını ve Sakarya Meydan Muharebesi'nin kazanılmasını Ankara'nın gergin havası içinde izleyecek ve Mustafa Kemal'e iyice bağlanacaktır.

Sakarya Savaşı'nın kazanılmasından sonra *Erkânı Harbiye tarafından, Yusuf Akçura, Halide Hanım ve Yakup Kadri köyleri dolaşarak Yunan zulmünün belgelerini toplayıp bir kitap hazırlamakla görevlendirilirler.* Heyet dört beş gün köyleri dolaşmakta, karargâha dönüp izlenimlerini yazmakta, sonra tekrar köylere çıkmaktadır.[126] Yakup Kadri daha sonra Yaban'a malzeme sağlayan Orta Anadolu köyünü işte Haymana, Mihalıççık ovasındaki bu çalışması sırasında tanır. Bu köyler Batı Anadolu köylerine benzememektedir. Burada yoksulluk ve sefalet en son haddindedir. ***Yunan Fecaati*** kitabının son rötuşlarını garp cephesinin yeni karargâhı Sivrihisar'da yaptıktan sonra Ankara'ya döner.

---

125 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*, s. 126-127.
126 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age*, s. 155-158.

Garp cephesinden Ankara'ya dönen Yakup Kadri, hazırlanan kitabın bastırılması için hemen İstanbul'a gidecektir. İstanbul'a sadece bu kitabı bastırmak için değil, aynı zamanda Mustafa Kemal'in verdiği önemli bir görevi yerine getirmek için de dönmüştür. *Politika anılarında anlattığına göre, İstanbul'da Müdafaai Hukuk Teşkilatı'nı kurmakla görevlendirilmiştir.*[127] Gerçi İstanbul'da milli mücadeleye yardım eden çok değişik gruplar vardır, fakat daha önce çok sayıda olan grupların aralarında birleşmeleri nedeniyle sayıları azalmıştır. MM grubu, Felah grubu ve eski İttihatçılar İstanbul'da etkinliği yüksek olan örgütlenmelerdir. Ama Mustafa Kemal'in bu grupların savaş sonrasında ne kadar kendisini tutacağı, ne kadar eski İttihatçılardan yana olacağı konusunda kuşkuları vardır. Bu nedenle, Mecliste oluşturduğu Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Grubu'nun doğrultusunda kendisine daha bağlı olacak bir grubu İstanbul'da da kurmak istemektedir. Bu iş için, eski İttihatçılara karşı olan Yakup Kadri hiç kuşkusuz çok uygun düşmektedir.

Böyle bir grup kurmak için İstanbul'a dönen ***Yakup Kadri***, artık siyasi yazılar da yazan bir yazar olmanın ötesinde, ***doğrudan siyaset içinde yer almaktadır.*** Daha sonra CHF adını alacak kuruluşu İstanbul'da kurmaktadır. Aralık 1921'den sonra *İkdam*'da yazdığı yazılarda Ankara'nın sözcüsü gibi davranır. Ankara dönüşünde, Barrès yolunda bir adım daha atmış, siyasete girmiştir. MM grubunun ve eski İttihatçıların dirençlerine karşın Anadolu'da savaşın başarılı gelişmesine paralel olarak, Müdafaai Hukuk Teşkilatı da gelişme gösterecek ve güçlenecektir.

Yakup Kadri'nin İstanbul'a dönüşünün üzerinden on ay geçmeden Başkumandanlık Meydan Savaşı kazanılmış ve İzmir'e girilmiştir. *Yakup Kadri, Falih Rıfkı ile İzmir'e ilk ulaşan gazetecilerdendir. İzmir'e girildiğinin ikinci ya da üçüncü günü Uşşakizâde köşkünde yatıya kalacaklar, burada Mustafa Kemal'den uzun bir askeri ve siyasi beyanat alacaklar*, bu beyanatı aralarında bölüşerek gazetelerine göndereceklerdir. İzmir'de bir süre kaldıktan sonra Halide Edip, Falih Rıfkı, Asım Us ile İzmir'den Bursa'ya kadar giderek savaşın bıraktığı acıları, yıkıntıları ve Mudanya Mütarekesi çalışmalarını izleyerek İstanbul'a dönecektir.

İstanbul'da savaş sonrası ortamda, MM grubu, Kara Kemal'in örgütlediği eski İttihatçılar ve Müdafaai Hukukçular arasındaki yarışma hızlanmıştır. *Mustafa Kemal 16 Ocak 1923'te İzmit'e gelerek İstanbul gazetecileriyle bir basın toplantısı yaptığında, bu üç grubun lideri Velid Ebüzziya,*

---

127 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1968, s. 10-11.

Kara Kemal ve Yakup Kadri ile konuşarak onları Müdafaai Hukuk Grubu altında toplamak isterse de, bu konuda bir ilerleme sağlanamaz. Yakup Kadri'nin başvurusu üzerine teşkilatı düzenlemek üzere Ali Çetinkaya ve Antalya mebusu Rasih (Kaplan) İstanbul'a gönderilir. Yeni bir heyeti merkeziye kuracaklardır. Yakup Kadri de bu heyeti merkeziyenin üyesidir. Yeni kurulan heyeti merkeziyedeki Hacı Evliya Efendi ve Hafiz Kemal'in hâkimiyeti milliye prensipleriyle ilgisini anlayamayacak, ama Ali ve Rasih beylere inandığı için onlarla çalışmaya razı olacaktır.[128] Meclis'te 1 Nisan 1923'te seçimlerin yenilenmesi kararı alınması üzerine yapılan seçimde, ***Yakup Kadri, Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Grubu yerine kurulan Halk Fırkası'nın Mardin milletvekili olarak ikinci meclise girecektir.*** Manisa'dan aday gösterilmeyi bekleyen Yakup Kadri'ye, Mardin adaylığı bir sürpriz olacaktır. Bu değişikliğin Manisa'dan gelen telgraflar sonucu olduğunu öğrenince adaylıktan çekilmek isteyecek, ancak Mustafa Kemal'in "...siyasette her türlü manevraya ihtimal vermek muvafıkı ihtiyattır, fakat teessüre kapılmak katiyyen caiz değildir"[129] diye çektiği telgraf üzerine bu düşüncesinden vazgeçecektir.

1923 seçimlerinde ***Mardin milletvekili*** seçilmesinden sonra Yakup Kadri artık Mustafa Kemal'in yakınındadır. Çankaya'da Mustafa Kemal'in sofrasına en sık çağrılanlar arasındadır. O dönemin Ankara'sında köşke çağrılmanın nasıl önemli bir statü sembolü olduğunu, daha sonraki yıllarda ***Panoroma'da*** Anadolu Kulübü'ndeki telefona çağrılan bir milletvekilini anlatırken şöyle verecektir:

"Bir dakika sonra gözlerinde boş yere gizlemeye çalıştığı bir sevinç parıltısıyla arkadaşlarının yanına döner ... onlara doğru eğilip yavaşçacık 'Beni köşkten çağırıyorlar! Müsaadenizle!' der. Bunun üzerine öbürleri melûl melûl birbirlerinin yüzüne bakakalırlar. Bunlar için artık bütün akşam, içilen rakı bir zehir, oynanan oyun bir işkence olacaktır."[130]

Yakup Kadri siyasal yaşamında böyle bir aşamaya ulaşırken kişisel yaşamında da önemli bir değişiklik olur. *11 Ekim 1923'te Mutasarrıf Asaf Bey'in kızı, Burhan Asaf (Belge)'ın kız kardeşi Leman Hanım'la evlenir.* Bir yıl sonra da 1924'te üzerinde çok etkisi olan annesi hayata gözlerini yumar. 1923'ten 1925'te Takriri Sükun Kanunu'nun çıkmasına değin geçen dönem Meclis'te muhalefetin, dolayısıyla gazetelerin çok canlı olduğu bir dönem olmuştur. Bu yıllarda Yakup Kadri Mustafa Kemal çevresinden bir kalem olarak ***Akşam, Cumhuriyet*** ve ***Hakimiyeti Milliye***'de yazar.

---

128 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, s. 20.
129 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age*, s. 23.
130 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Panorama*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1971, s. 30.

Hatıralarında bu dönemdeki yazılarının ve iktidarla ilişkilerinin karşı gruplarca nasıl değerlendirildiğini şöyle yazacaktır: "...bize 'kalemşor', 'silahşor' ya da 'dalkavuk' ve 'şakşakçı' adları takmalarından başka birşeye yaramıyordu. Meclis ve Parti içindeki muhalifler ise bizi bir kaşık suda boğmak istidadını gösteriyordu. Bunların içine karışan –ne suretle bilmem– Toprak Ağaları, eski şeyhler ve Hocalar nazarında aşırı telâkki edilen bütün hareketleri körükleyen de bizler idik."[131]

1926'da Yakup Kadri ikinci kez tedavi olmak için İsviçre'ye gitmiş ve bu dönemdeki izlenimlerini ***Alp Dağlarından*** adı altında yazmıştır. Daha önce sözünü ettiğimiz romanlardan ***Hüküm Gecesi'ni*** 1927'de, *Sodom ve Gomore*'yi 1928'de yayımlamıştır. Gene 1928'de Kurtuluş Savaşı sırasında yazdığı yazıları, ***Ergenekon*** başlığı altında bir kitapta toplayacaktır. ***Ergenekon***'un sonuna yazdığı son söz, Yakup Kadri'nin artık içine girdiği yeni çevreden rahatsız olmaya başladığını açıkça ortaya koymaktadır.

Yakup Kadri daha önce de alıntı yaptığımız bu yazısında, mistik bir sevdadan millet aşkına nasıl ulaştığını, bu aşk yolunda Anadolu yaylalarının ötesinde Mustafa Kemal'in sesinde nasıl mürşidini bulduğunu anlattıktan sonra şöyle demektedir:

"Ve eyvah bana! Zira, bu ulvi rüyalardan çirkin hakikatler içinde uyanmış bulunuyorum. Hangi fena rüzgâr beni bu yalnız etten kemikten insanların arasına attı? Ağzının kenarlarından salyaları akan bu hayvani zevkperestin benim yanımda işi ne? Şu servet veya makam görgüsüzünün kabalıklarına ve bayağılıklarına neden bu kadar yakından şahit oluyorum? Kendini beğenmişlerle şarlatanların, avanakların, kıskançların, bedbahtların, sinsi ve siniklerin etrafimda bu kadar sıkı bir çember teşkil edip dönmelerinin sebebi nedir? Bütün bunlara bağırmak istiyorum: Çekiliniz önümden dağılınız etrafimdan. Bırakın beni varayım, eski uzletimi dolduran berrak yüzlü hayaletlerimi bulayım. Varayım beni hidayete eriştiren asil kahramanı bulayım; gönlümün yüksek mürşidine kavuşayım."[132]

"Sesim çıkmıyor."[133]

Daha sonra bu parçayı ***Vatan Yolunda***'nın girişine ekleyecektir:

Daha eski yazılarını incelerken gördüğümüz gibi, en olgun Osmanlı sentezini İstanbulinli İstanbul efendisinde bulan, hızla, içe sindirilmeden yapılan yenileşmeden rahatsız olan, İttihat ve Terakki'nin yaptıklarına bu

---

131 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age*, s. 59.
132 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Ergenekon*, s. 228.
133 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*, s. 5.

nedenle karşı olan Yakup Kadri, gerçekte İttihat ve Terakki iktidara geçtiğinde, yeni iktidar etrafında zenginleşen çevrelerde gördüğünü, ikinci kez yeni Cumhuriyet iktidarının çevresinde yaşıyordu. Bu durumdan Yakup Kadri gibi sürekli olarak içinde bulunduğu çevreye yabancı kalan bir kişinin rahatsız olmaması olanaksızdır. Önce *Ergenekon*'un son sözünde üzerinde durduğu fırsatçı, görgüsüz çevreyi daha sonra ayrıntıyla işleyecek, romanlarındaki kişilerle somutlaştıracaktır. 1934'te yayımladığı ***Ankara*** romanının ikinci bölümü tamamen buna ayrılmıştır. Romanın birinci bölümünde milli mücadele içinde yücelen kişiler, ikinci bölümde[134] bir düşüş içine girmektedir. Birinci bölümün kahraman, yabancılara karşı (antiemperyalist), yol yöntem bilir Miralay Hakkı Bey'i, ikinci bölümde, bir şirketin meclisi idare reisi olmuştur. Alman şirketlerinin aracılığını yapan yabancı kadınlarla düşüp kalkmaktadır ve milli davası mondenliğe indirgenmiş bir salon adamı olmuştur. Salonlardaki davranışı onda "bir seyirci kalabalığı önünde marifet gösteren artist tavrı" gibi durmaktadır. Gene *Ankara* romanının birinci bölümündeki, Birinci Meclis'te milletvekili olan sade, temiz, içten Murat Bey ve ailesi de değişmiştir. Arsa spekülasyonuna ve taahhüt işlerine başlamıştır. "Kavaklıdere'de kuleli, verandalı ve konfor modernli bir büyük köşk içinde asri hayatın bütün zevkini sürmeye başlamıştır."[135] "...Murat Beyin eskiden hoşa giden .... samimi arkadaş edası tahammül edilmez bir kabalık gibi" gelmektedir. Birinci bölümde kadınların yanına yaklaşmayan mutaassıp Şeyh Emin Bey balolarda sulu bir çapkın gibi dolaşmaktadır. Daha sonraki yıllarda yazdığı *Panoroma*'da[136] da bu tipleri daha da zenginleştirecektir. *Panoroma*'daki banka idare meclisi reisi Servet Bey, Abdülhamid nazırlarına içgüveysi girmiş bir Babıâli artığıdır. "Hilafeti saltanatı bir çırpıda söküp atan Gazi, Babıâli'yi kabul zorunda kalacaktır."[137] Bu Babıâli artıkları her olumlu işi engelleyerek saygınlığını korumasını bilmekte, öte yandan arsa spekülasyonu ve yolsuzluklarla zenginleşmektedir. Partinin mahalli teşkilatlarına ise *Panoroma*'nın Tahincizade Hacı Emin Efendisi'nin oğlu Tahir Efendi gibi eşraf egemendir. Şapkaya karşı olduğu için yıllarca sokağa çıkmayan Emin Efendi'nin oğlu Tahir Bey devrimci milletvekili Halil Ramiz'in desteğine karşın ilerici Doktor Namık Ahmet'in belediye başkanlığını engellemektedir. Örnekler artırılabilir.

---

134 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Ankara*, 1934, s. 80-147.

135 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *age*, s. 90.

136 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Panorama*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1971.

137 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, "Büyük İnkılap ve Küçük Politika", *Milliyet*, 17 Aralık 1976.

Yakup Kadri bu gidişten rahatsızlık duymaktadır, ama gelecekten de umutsuz değildir. Çünkü Mürşid'ine inanmaktadır. *Ankara* romanındaki yazar Neşet Sabit gibi (biraz da Yakup Kadri) idealistler vardır. Romanın esas kahramanı Selma Hanım, gittiği yanlış yoldan dönmeye hazırdır. Diğer romanlarındaki kadın kahramanlar hep yozlaşmış, hoppa, olumsuz tiplerken, ilk kez *Ankara* romanındaki kadın kahraman Selma olumlu bir kişilik[138] kazanmıştır. Bu, kadın sorununa Yakup Kadri'nin bakışının 1912'lere göre çok değişmiş olmasındandır. Yakup Kadri'nin Selma Hanım'ı, Türk kadınının boyanmak için değil, Türkiye'nin kuruluşuna katılmak için hür olduğunu düşünmeye başlamıştır. O halde iş işten geçmemiştir. Türk inkılabında devrilen ile deviren birbirine karışmış çalkanıp durmaktadır; birbirini tasfiye edememiştir. İnkılabın devrilenlerinin Mustafa Kemal ile birlikte tasfiyesi gereklidir. Mustafa Kemal ise yapayalnızdır. "Onun elinde bir alet gibi işleyenler olmuştur, fakat o'nun ideal ve inancını paylaşan bir tek insan çıkmamıştır." Öyleyse "inkılabın bir kadroya, hareket ve taktik planına kavuşması gerekecektir".[139]

Yakup Kadri Cumhuriyet'in 5-6 yıllık deneyiminden sonra, bu tür duygular içinde, yeni bir arayış içine girecek ve "Kadrocu" olmaya hazır hale gelecektir.

1.3: ŞEVKET SÜREYYA (AYDEMİR)'NIN YAŞAM ÖYKÜSÜ

Şevket Süreyya, 1897'de Edirne'de doğmuştur. 1877 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra ***Bulgaristan'ın Deliorman yöresinden Edirne'ye göç etmiş bir ailenin üçüncü erkek çocuğudur. Babası Deliorman'da büyük toprak sahibi bir ailenin çocuğudur.*** Şevket Süreyya hatıratında babasının ailesinin yaşamını, "Bu aile, gece kapılar kapanınca etrafı çevrilmiş bir küçük kaleye dönen bir çiftlikte yaşıyormuş. Evler, ahırlar, samanlıklar büyük bir salonun etrafında diziliymiş. Köpekler gece çiftliği beklerlermiş. Sabahın alacakaranlığında hayat başlarken avlunun içi öküzler, inekler, kazlar, davarlarla dolarmış. Ona göre de geniş topraklarımız varmış."[140] diye anlatmaktadır. Bu büyük toprak sahibi aile ***1877 savaşının*** bozgunu üzerine öküz arabalarından oluşan bir konvoy ile göçerken Kazak atlılarının baskınına uğrar; kırk kişiyi aşkın aileden Edirne'ye sadece, o zaman

---

138 Daha sonraki yıllarda Ceyhun Atıf Kansu, "Anadolu devriminin bir Selma Hanımı; bir Neşet Sabiti olsaydı; devrim bu değin yozlaşmaz, Atatürk'ün ölümü ile birlikte soluğunu da yitirmezdi" diyecektir. "Ankara", *Yön*, 4 Aralık 1964, S. 88.

139 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, "Büyük İnkılap ve Küçük Politika", *Milliyet*, 13 Aralık 1976.

140 Şevket Süreyya Aydemir, *Suyu Arayan Adam*, İstanbul, 1965, s. 21-22.

Üniversiteli Şevket Süreyya (Moskova 1922)

henüz 17-18 yaşlarında olan Şevket Süreyya'nın babası Mehmet Ağa ile onun yaşlı annesi ulaşabilir.

Bu büyük toprak sahibi ailenin oğlu Mehmet Ağa okur yazar değildir. Toprakları elden gidince yapabileceği iş, bir beyin konağında bahçıvanlık olur. Bu, Edirne'nin en büyük toprak sahiplerinden Hacı Mustafa Bey'dir. ***Hacı Mustafa Bey'in*** uçsuz bucaksız toprakları vardır. Ama bu toprak sahipliğini köylülerle sınır anlaşmazlıkları içinde sürdürmektedir. Nitekim bu anlaşmazlıklar yüzünden beyin tek oğlu Hacı Nuri Bey kaçırılacak ve öldürülecektir. Şevket Süreyya'nın çocukluğundan kalan anılardan biri de Mustafa Bey konağı ve Nuri Bey'in konaktaki cenaze töreni olacaktır.

Şevket Süreyya'nın annesi ***Şaziye Hanım*** da ***bir göçmendir.*** Annesinin ailesi Bulgaristan'ın batısının Osmanlıların elinden çıkmasından sonra buradaki dağ köylerinden Edirne'ye gelmiştir. Şevket Süreyya'nın ailesi bir göçmen mahallesinde oturmaktadır. Annesi Şaziye Hanım dikiş dikebilmektedir ve ***mahalledeki tek dikiş makinesinin sahibidir.*** Aynı zamanda bir tarikat mensubudur ve ibadetini aksatmaz. "Mahallenin kadınlarına, kızlarına dikiş dikmeyi, kasnak örmeyi, yahut namaz kılmayı"[141] ya da mensubu olduğu tarikatın zikirlerini öğreten ***Şaziye Hanım'ın mahallede saygınlığı vardır.*** Bu saygınlık Şevket Süreyyaların evini geceleri mahalle kadınlarının toplandığı bir yer yapmıştır. Bu gecelerde Şaziye Hanım,

141 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 30.

komşularına cin ve peri hikâyelerinin en canlısı "*Bir Serencam*"ı, "*Leyla ve Mecnun*"u, *Aşık Ömer ve Aşık Garip divanlarını okumaktadır.* Bu gecelerde okunan taşbasma kitaplardakilerden daha da canlı konuları, katılanların göç hatıraları, duydukları ya da yaşadıkları harp ve çetecilik hikâyeleri oluşturmaktadır. Akşamları bu hikâyeleri dinleyen Şevket Süreyya gündüzleri de Sofu İlyas Mahallesi'nde ve çevresindeki Hıristiyan mahallelerindeki çocuklarla çete savaşı gibi oyunlar oynayarak büyümektedir. Küçük Şevket Süreyya mahalledeki çete oyunları sırasında arkadaşlarınca reis olarak seçilmemektedir, ama annesinin ona daha okula başlamadan okuyup yazmayı öğretmiş olması, ona mahallede arkadaşları arasında saygın bir yer sağlamıştır. Evdeki akşam toplantılarında Şevket Süreyya, Şaziye Hanım'ın okuma yükünü paylaşmaya başlamıştır. Okuduğu destanlardaki kahramanlarla kendini özdeşleştirmeye başlayan çocuk, destanlara, maceralara karışma hissiyle doludur. Annesinin ona bu mahalleden ayrılacağı, çok okuyacağı, uzak ülkelere gidip büyük adam olacağı yolundaki telkinleri bu duygularını daha da pekiştirmektedir.[142]

Yaşı gelince, annesi ona bir cüz torbası diker ve Şevket *Sofu İlyas Mahallesi'nin yakınındaki Muradiye Camii'nin müştemilatındaki taş mektepte mahalle okuluna başlar.* Sofu İlyas Mahallesi'nde okula başlayan hemen hemen tek çocuk o olmuştur.[143] Okuma ve yazmayı bilen Şevket'e okulun ilk yıllarda vereceği çok bir şey yoktur. Ama okulun çevresi onu yeni deneyimlere götürecektir. Muradiye Camii çevresi, imareti ve mevlevi tekkesi, yüksek servileri, karaağaçlarıyla, dedeleri ve dervişleriyle uhrevi bir köşedir. Her hafta perşembe günleri mektep erken kapanır, çocuklara imaretten yemek verilir ve öğleden sonra mevlevi tekkesinde ayin yapılır. Caminin müezzini Şevket'in cemaatla namaz kılmasına alışıktır. Ama ayin zamanı gelip şehirden faytonlar ya da konuk arabaları gelmeye başladığında kıyafetsiz mahalle çocukları ayine sokulmamaktadır. Şevket'in de bunlar arasında kapıda beklediği bir gün, tekkenin bahçıvan dedesi onu kulağından tutup içeri sokacaktır. Böylece küçük *Şevket Mevlevi ayinlerinde ilk mistik deneyimlerini edinecektir.*

Mahalle mektebi bitince ailesi, askeri okulda okuyan iki ağabeyi gibi, *Şevket'i de askeri rüştiyeye verir.*[144] Onda asker olma sevgisini uyandıran, sadece parlak kılıçları ve göz alıcı üniformalarıyla eve gelen

142 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 28
143 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 32.
144 Halil İbrahim Göktürk, *Bilinmeyen Yönleriyle Şevket Süreyya Aydemir*, Ankara, 1977, s. 18.

ağabeylerinin mahallede uyandırdıkları etki değildir. Edirne bir ordu merkezidir. Kent istihkâmlarla, kışlalarla çevrilidir. Kentin yaşamı ordunun yaşamıyla iç içedir. Çetecilik ve komitecilik hikâyeleriyle, bir ordu kentinde büyüyen Şevket, askeri rüştiyeyi hiç yadırgamaz. Okulda her şeyin başının ordu olduğu öğretilmektedir. Devleti yaşatan ordudur, vatan da ordunun uzandığı yerdir. Onun ayak bastığı her yer vatan olmaktadır. Millet bu vatanın içinde yaşayanlardır. Bu milletlerin, din, dil ve dilek birliği önemli değildir. Bu milletin "hak birliği de yoktu. Hak yalnız orduyu teşkil edenlerin ve onu idare edenlerindi".[145] Başka cemaatlerin, başka kavmiyetlerin görevi sadece vergi vermek ve itaat etmektir. Böyle yapmayanlar isyan etmiş sayılır. Bunu bastırma görevi de ordunundur. Ama isyanları bastırmak önemli değildir; ***önemli olan, vatanı genişletmek, eski sınırlarına ulaştırmaktır.*** Buna engel olan da, düveli muazzama denilen İngiltere, Fransa, İtalya, Almanya, Avusturya-Macaristan ve Rusya'dır. Esas çatışma bu düveli muazzama ile Osmanlı İmparatorluğu arasındadır. Askeri rüştiye öğrencilerinin toplandıklarında konuştukları hep bu konulardır. Şevket gibi Harbiye'de ağabeyleri olan çocuklar onlardan duyduklarını anlatarak, daha üst sınıfların ideolojik yönelimlerini rüştiyeye taşımaktadır. Bu çocuklar okulun siyasileri olarak görülmektedir.[146]

Şevket 11 yaşında rüştiye öğrencisi iken, 23 Temmuz 1908'de Meşrutiyet ilan edilir. Bunlar heyecanlı günlerdir. Şevket hürriyet kahramanlarının, dağdan inen çetecilerin resimlerini biriktirir. İstanbul'dan ağabeyinin getirdiği oyuncak tüfekle komiteciler gibi resimler çektirir. Meşrutiyetin getireceklerini akşamları evde toplanan mahalle kadınlarına anlatır. Hürriyet sarhoşluğu uzun sürmez. 31 Mart'ta İstanbul'da gerici ayaklanma başlar. Edirne, Hareket Ordusu'nun hazırlıklarıyla çalkalanır. Şevket Süreyya'nın iki ağabeyi de gönüllü taburlarıyla gider. Ağabeylerden hasta olan büyüğü Sultan Abdülhamid'in düşmanıdır. Meşrutiyet bekleneni getirmez. İtalya Trablusgarp'ı işgal eder. Arkasından Balkan Savaşı bozgunu gelir. Genel bozguna karşın Edirne direnir. Hasta olan büyük ağabey Balkan Savaşı öncesinde ölmüştür. Küçük ağabey Edirne'de direnen subaylar arasındadır. Bu savunma sırasında şehrin çocukları İstanbul'a gönderilir. Şevket de bunlar arasındadır. Sonunda Edirne de düşer. Ama galip Balkan ülkelerinin kendi aralarında uzlaşmazlığa düşmesi İttihat ve Terakki'nin iktidarı ele geçirmesine ve Edirne'yi geri almasına olanak verir. Bu, büyük bozgun içinde doğmuş bir umuttur.

---

145 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 46.
146 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 47.

Balkan Savaşı ve bu savaş arifesinde Şevket Süreyya'nın ailesinde olanlar onun yaşamında bir dönüm noktası oluşturur. Savaş öncesinde ailenin temel direği olan ana ölür. Bunu, hasta olan büyük ağabeyin ölümü izlemiştir. Edirneli Mustafa Bey'in konağında 35 yıl, yüz kuruş aylıkla bahçıvan olarak çalışan, sonra gözleri görmez olan baba işinden atılmıştır.[147] İşsiz ve yalnız kalan baba asker olan ortanca oğlunu da bir gün kaybedeceğinden korkar. Bunun için artık Şevket'in asker olmasını istememektedir. Her ne kadar Şevket askeri rüştiyeyi bitirdikten sonra *Kuleli Askeri İdadisi'ne gönderildiyse de*, yalnız kalan babasının isteği üzerine Edirne'ye döner ve ***Edirne'de Darülmuallim'e*** (Öğretmen Okulu) yazılır. Bir yandan Balkan bozgunu sonrası hızla gelişmeye başlayan Türkçülük akımı, öte yandan içine girdiği yeni meslek çevresi onu yeni ideolojik heyecanlarla karşı karşıya getirir.

Edirne muallim mektebinde, *Şevket Süreyya en ileri öğrenci olmuştur.* Törenlerde, mitinglerde, ya bir izci elbisesi ya da yarı askeri bir mektep kıyafetiyle her törende o konuşturulmaktadır. Yazları ise bir yandan ailesinin geçimine yardımcı olmak, öte yandan *Ziya Gökalp çevresinin "halka doğru" akımının etkisiyle köyü yakından tanımak için köye koşmaktadır.* 1912'ler sonrası Trakya köylerine tarım makineleri girmeye başlamıştır. Harman makinelerinde çıraklık, makinist yardımcılığı yapmaktadır. Harman bitip de iş aşarın toplanmasına geldiğinde, aşar yazıcılığı ya da köy kâtipliği yapmakta, köy köy dolaşmaktadır. Köyle kaynaşan Şevket kâh harman yerinde topladığı köy çocuklarına marşlar öğretmekte, kâh köy kahvelerinde köylülerle konuşmakta, kâh mescit avlularında sarıklı hocalarla tartışmaktadır.[148] *Köy onun için bir başka okul olmaktadır.*

Artık Şevket Süreyya için vatanın anlamı değişmiştir. Vatan sadece devletin sınırlandırdığı topraklar değildir. Önemli ve asıl olan millettir. Osmanlı İmparatorluğu Türk milletine dayanmaktadır. Tarih, dil ve dilek birliğine dayanan bu milletin vatanı Osmanlı devletinin sınırlarından bile büyüktür. Onun vatanı Türklerin yaşadığı her yerdir. Gerçi bu vatan bölünmüş, parçalanmıştır; millet yer yer esirdir. Ancak er geç bir gün bu millet kendi vatanının bütünlüğünü sağlayacaktır. ***Bu hayali vatanın adı da Turan olarak konulmuştur.*** Bu mefkûre gençler için bir çıkış yolu gibi görünmektedir. Hem Balkan bozgununu açıklamakta, hem de bir imparatorluk imgesi yerine yenisini getirmektedir. Böylece yenilginin ruh düşkünlüğünden onları kurtarmakta ve geniş hayal ufukları açmaktadır.

---

147 Halil İbrahim Göktürk, *age*, s. 24.
148 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 65.

Bu yeni mefkûre, Şevket Süreyya için birçok şeyin anlamını birden değiştirmiştir. "Şimdi İstanbul, Osmanlı devletinin başkenti olduğu için değil, en güzel Türkçenin konuşulduğu, en ülkücü kitapların yazıldığı, en geniş ufuklara seslenen yeni bir hareketin merkezi olduğu için başka bir önem taşımaya başladı. Anadolu ise birden sevildi. Eski devrin kasvetli Anadolusu, 'kaba ve görgüsüz' Türkü artık tarihe karışmıştı. Şimdi milletin adı Türk, konuştuğu dil güzel Türkçe idi. Türklük, en şerefli bir ululuktu. ***Vatana ise artık Osmanlı toprağı değil Türk vatanı deniliyordu.***"[149]

Bu yeni heyecanlar içindeki genç muallim mektebi öğrencisi 1914 yazında Çerkezköy'de harman makinesi işlerini bitirdiğinde, köye I. Dünya Savaşı'nın seferberlik haberi ulaşır. Seferberlik kayıtlarına yardım eder. Çorlu'ya kadar köylerden birleşerek akan asker kafilelerini izler. Henüz askere alınacak yaşta değildir. O yıl yaz tatili sona erince Edirne'deki mektebe geri döner. Okul askere gidenler yüzünden biraz daha tenhalaşmıştır. Ders yılı içinde, hayattaki ağabeyinin de Kafkas cephesinde Sarıkamış'ta şehit olduğu haberi gelir. Ders yılı sona erdiğinde gene bir köye gider. Bu köy Meriç kenarındaki İbrik tepedir. Köyde harman makinelerinde çalışır. *Harman makineleri kullananların askerlikleri tecil edilebilmektedir. Ama köyden döndüğünde asker olmak, savaşa katılmak tutkusu ile doludur. Mektebe döndüğünde askerlik şubesine başvurur.* 1915 sonunda subay namzeti olarak askere alınır.[150] Artık evdeki yaşlı baba tamamen yalnız kalmıştır.

Yedek subaylar talimgâhı, İstanbul'un Anadolu yakasındaki Göztepe'den Pendik'e kadar uzanan evlerde ve konaklardadır. Alman kumandanının adıyla "***Rabe Talimgâhı***" olarak anılmaktadır.[151] 1916'nın ortalarında bu karargâhta eğitim biter. Şevket talimgâhda sıkı disiplini, yorulmaz mefkûreci çalışkanlığıyla tanınır. Onun için de Pendik'teki talimgâh alayına ataması yapılır. Şevket Süreyya başvurularda bulunarak ağabeyinin Kafkas cephesinde şehit düştüğü alay ve tabura atanmak için uğraşır. *En sonunda Kafkas cephesi emrine verilir.*[152]

Dört yüzden fazla subay namzedi Haydarpaşa'dan trenle hareket ederler. İlk kez çıplak ve kıraç Anadolu'yu tren penceresinden görür. Anadolu gerçeğinin Trakya köylerinden farklılığını anlar. Tren Kafkas cephesine gidecekleri Ulukışla istasyonuna bırakır. Ulukışla'da menzil kumandanının emrinde yeni subayları cepheye gönderecek hiçbir araç yoktur. Gelen-

149 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 63
150 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 71
151 Halil İbrahim Göktürk, *age*, s. 28.
152 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 76.

ler üçer beşer kişilik gruplar halinde yayan olarak cepheye doğru yola çıkarlar. Bu yolculukta Kayseri, Gemerek ve Sivas'tan geçerek ve Erzincan'a varmadan bir müfrezeye katılarak Fırat Vadisi üzerinden kırk günde cepheye ulaşırlar. Yolda mağara konutlardan oluşan köyleri, milrengi akan Kızılırmak'ı, cepheden göç ederek Anadolu'ya sığınmaya çalışan kafilelerin sefaletini yakından görür. Muallim mektebindeyken düşüncesinde yüceltmeye başladığı Anadolu'nun gerçek yüzünü yakından tanır.[153] Bu yolculuğun kendileri üzerindeki etkisini daha sonra şöyle anlatacaktır:

"Bu yolculuğun başında biz, sanki serde yetiştirilen birer nebat gibiydik. Ser mekteplerimizin suni havasıydı. Halbuki bu son haftalar içinde, Anadolu'nun bir tarafından diğer tarafına, sanki bir potadan, bir çileden geçer gibi geçtik. Anadolu'nun bitmiş, yolunmuş sert tabiatı gibi, zavallı, bahtsız insan ve o zamanki devlet denilen şeyin kof, fakat insafsız hakikati her adımda önümüze serildi. Bütün bunlar sert, fakat çıplak gerçeklerdi."[154]

Cepheye ulaşan Şevket Süreyya Fırat Vadisi'nin Munzur Dağları'yla buluştuğu noktada Yüzbaşı Ali Osman Bey'in taburuna katılır. Katıldığı ilk gece bir Rus saldırısıyla karşılaşan Şevket Süreyya için savaş kısa sürede rutin hâle gelecektir. Cepheye katıldığında birlikler Sarıkamış bozgununun etkisiyle sayıca çok zayıflamış durumdadır. 1917 yazının sonuna doğru, bir yandan askere alınan yeni kuralar dolayısıyla birlikler güçlenmekte, öte yandan da savaşın yorgunluğu azalmaktadır. Bu dönemde Şevket Süreyya alayın makineli tüfek bölüğüne verilir. Bu bölük ihtiyattadır. Bölüğe askeri talim dışında da eğitim vermek ister. Eğitim saatlerini belirler. Bu saatler genç eğitimci için sürprizlerle dolu olarak geçer. Bölükte sadece İstanbullu başçavuş okuma yazma bilmektedir. Askerler ise en temel sorulara bile yanıt veremez. *Bu askerler hangi dinden olduklarını, peygamberlerinin isimlerini bile bilmemektedir. Hele hele hangi milletten oldukları konusunda hiçbir fikirleri yoktur.* Türk olmayı kızılbaş olmak diye bildiklerinden, kendilerine hiç yakıştıramazlar.[155] Şevket Süreyya Anadolu insanının gerçek durumunu tanıyınca, kafasında yeni sorular doğar. Bu soruları daha sonra şöyle anlatacaktır:[156]

"Bu insanlar neye yarar, derdim, bu adamlarla, bu birbirini tutmayan, birbirine yapışmayan insan malzemesiyle hangi toplum yapısı düzenlenebilir? Ancak, disiplinin kıskacı içinde savaşıyorlar ve ölüyorlar demektir.

153 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 78-95.
154 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 10.
155 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 111.
156 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 114.

Bir şehit künyesi diye askerlik şubesine gönderdiğimiz isim, belki de hakikatte yakalanmış bir asker kaçağının uydurma adıdır. Galiba biz kendi kendimizi aldatıyoruz? Galiba ilerimizde Turan'ı kurmak istiyoruz ama, gerçekte arkamızdaki Türkiye bile bizim değil... *Hatta ilk iş belki de Turan'dan evvel Türkiye'yi kurmak ve kazanmak...*"

Ama emirlerine uyan, her dediğini yapan bu kişileri suçlayamamaktadır.

"Hayır, derdim, bunlar günahsız, bunlar değerli varlıklardır. Bunlar daha aydın bir yarının yapıcılarıdırlar. Asıl suçlu biziz. Onlar bizi affetmelidirler..."[157]

Kışa girerken Şevket Süreyya gene cephededir ve sınırdaki 3.100 rakımlı tepeyi tutan bölüğe komuta etmektedir. *Birden karşıdaki 2.506 rakımlı tepedeki Rus askerlerinin silahlarını bırakarak Türk mevzilerine geldikleri görülür. En öndeki asker elinde tuz ekmek tutmaktadır.* Bölük kumandanı Şevket Süreyya, Balkanlar'dan bu Slav âdetinin gereğini bilmektedir. Ekmeği koparır, tuza batırıp yer. O sıralarda Rusya'da Ekim Devrimi olmaktadır ve bu cephede savaş sona ermiştir.

Ekim Devrimi'yle Çar ordusu dağılmıştır, ama bu birliklerin yerini Çar ordusunun silahlarını da ele geçiren Ermeni birlikleri almaktadır. Ermeni birlikleri cephedeki savaşın yanı sıra cephe gerisindeki sivil Türk halkı üzerinde geniş bir imha hareketi yürütmeye başlamıştır. Hem düşmanı sürmek, hem de cephe gerisindekileri kurtarmak için, kışın devam etmesine karşın, Şubat 1918'de Kafkas cephesindeki orduya ileri hareket emri verilir. Hava koşulları çok ağırdır. Ordu çetin hava koşullarında, savaşta verdiği kayıptan fazla kayıp vererek ilerler. Şevket Süreyya da bu ilerleyiş sırasında donarak ölmenin birçok aşamasından geçtikten sonra kurtulur. Ordu ilerledikçe ele geçirilen köylerde ve kentlerde kitle halinde öldürme olaylarıyla karşılaşılır. Ordunun Şevket Süreyya'nın da içinde olduğu kolu, savaş öncesindeki sınıra, Kötek köyünde ulaşır. Bu köyün ötesinde Sarıkamış ormanları uzanmaktadır. Enver Paşa'nın beklenen emri, Horasan yakınlarında Şevket Süreyya'nın birliğine ulaşır, "Kafkasya'daki anarşiye son vermek ve medeniyeti daha ilerilere de götürmek için ordunun ileri harekâta devam edeceği" bildirilmektedir.[158] Sınır aşılır. Karşıdaki birliklerin direnci sürer. *Sarıkamış alınırken, ani bir patlamada Şevket Süreyya yaralanan atın altında kalır ve bacağı kırılır.* Bu sırada birliği geri çekilir. Bir süre düşman elindeki bu kentte kalır. Birliklerin karşı saldırısıyla kent tekrar Türklerin eline geçince

157 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 115.
158 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 132.

yaralı, eski Türk sınırı üzerindeki Karaurgan seyyar hastanesine gönderilir.[159] Hastaneden çıktığında, ordu Kars'ı da almış, Ermenistan ve Gürcistan sınırına dayanmıştır. Artık Turan'ın kapısına ulaşılmıştır. *Şevket Süreyya bu kapıdan girilince yeni bir devir açılacağını ummakta, Turan toprağında Anadolu'nun gerçek dayanağına kavuşacağına inanmaktadır.*[160] Turan'a girerek esir kavim kurtarılacak, vatan sahibi yapılacaktır. Karaurgan hastanesinde yatarken hep bu düşleri kurmuştur. ***Bu düşlerin gerçekleştirilmesinde kendine düşen rolü ise "Aydemir" romanının kahramanı Aydemir'de bulmuştur.*** Şevket Süreyya yeni dönemde bir Aydemir olacaktır.

Aydemir savaş yılları içinde Müfide Ferit[161] *Hanım'ın yazdığı bir romandır. Romanın kahramanı Aydemir, İsa gibi maddi silahları reddeden, yalnız imanına güvenen biriydi. Aydemir hiç kimseye düşman değildi. Hiç kimseyi de isyana çağırmıyordu. Hiçbir dünya varlığı yoktu. Uyandırmaya koştuğu ülkelerde herkes sıcak odalarında yatarken o boş bir medrese hücresinde soğuktan titriyordu. Kapısı günün, gecenin her saatinde açıktı. Onun bütün kuvveti sevmekten ve affetmekten ibaretti... O, herkese verecek bir şey, herkese dağıtacak bir şifa, bir ümit veya bir teselli sözü buluyordu. Geçtiği yerlerde sükûnun sabrın filizleri çiçekleniyordu. Onun etrafında halka olan gençler kendilerini onun ülkesine adıyorlardı. Hepsi de birer Aydemir oluyorlardı. Sonra bu halkaya katılanlar gittikçe genişliyorlardı. Aydemirler yeni Aydemirler buluyorlardı. Bu ismi alanlar gittikçe çoğalıyordu.*

Aydemir, aşkını ülküsüne feda etmişti. İstanbul'da sevdiği Hazin, bir paşa kızıydı. Manken gibi bir kurmay subayın nişanlısıydı.

Bu aile, bir bahçe içinde güzel bir evde yaşıyordu. Süsleri, salonları, kabulleri vardı. O devre göre garplı bir hayat sürüyorlardı. Bu çevre, bu hava içinde Aydemir, kültür çiçekleriyle süslü bir vazo içindeki bozkır bitkisi gibi yalnız ve yabancı kalıyordu.

Bunun üzerine birgün, Hazin'in aşkını mefkûresinin yapısına gömerek İstanbul'dan çıktı, Türkistan'a vardı. Çar zamanı idi. Ruslar bu ülkeye hâkimdiler. Müteassıp hocalar, Rus idaresine hafiyelik eden softalar, rüşvet

---

159 Halil İbrahim Göktürk, *age*, s. 46.

160 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 135.

161 Müfide Ferit Hanım, 1892'de Kastamonu'da doğmuştur. Babasının görevli olduğu Trablusgarp'ta İtalyan Lisesi'nde öğrenime başlamış, lise eğitimini Versailles lisesinde tamamlamıştır. Paris'te üniversite eğitimi görmüş bir Türk kadınıdır. Ferit Tek'in hanımı ve Yusuf Akçura'nın baldızı olan Müfide Hanım, bu dönemde Halide Edip Hanım dışında roman yazan tek kadın yazardır. *Aydemir*'i 1917 yılında Yusuf Akçura'nın etkisi ve teşvikiyle yazmıştır. Roman *Yedigün* dergisinde yayımlanmaya başlayınca büyük yankılar uyandırmıştı. A. Ömer Türkeş, "Muhafazakâr Bir Feminist", *Radikal Kitap*, 7 Şubat 2003, s. 6.

ve zevkten başka bir şey bilmeyen ve idareleri altında hiçbir kımıldama çıkmamasını isteyen Rus idarecileri ona düşman oldular.

Bu idareye yaranmak isteyen bir softa, bir camide kendisinin çıkardığı karışıklığı Aydemir'in üstüne atarak hem kendini kurtarmak, hem efendilerini kazanmak isterken, iş meydana çıktı. Softa, valinin ölüm emrine çarpılınca Aydemir'in ayaklarına kapandı. Aydemir zaten hastaydı. Ateşler içinde yanıyordu. Her şeyi kendi üstüne aldı.

"Bu karışıklığı çıkaran benim" dedi.

Dünyada son dileği, sevdiği Hazin'di. Yalnız onu sevdiği için değil, kendi yaydığı mefkûresini yalnız onun yaşatabileceğini bildiği için Hazin'i arıyordu... Nihayet son gün geldi. Gözlerini, kendini götürdükleri ve artık son nefesini vereceği siyaset meydanını dolduran kalabalığın üstünde son defa dolaştırırken, uzaktan Hazin'i gördü. Bakışları birbirleriyle karşılaştı.

Hazin, Aydemir İstanbul'dan ayrıldıktan sonra bir gün, nihayet içinde bir şeylerin uyandığını duymuştu. Aydemir'in onun ruhuna serptiği ve bir zaman kıraç toprakta kaybolmuş gibi kalan tohumlar yeşermeye başlamıştı. Manken gibi nişanlısını bırakarak buraya, Aydemir'in yoluna ve aşkına koşmuştu. İşte şimdi oradaydı. Aydemir artık rahatça ölebilirdi ve öldü.[162]

Yarı peygamber, yarı meczup Aydemir, savaş koşulları altında Şevket Süreyya'yı etkilemiştir. Aydemir, ruhu ve inancı olmadıktan sonra askeri gücün ve silahların bir şeye yaramayacağına inanmaktadır. Artık Şevket Süreyya'nın cephede silahından da daha önem vererek taşıdığı bu romandır. Zaten savaş alanında kitaplarını bırakmamamakta, yanında taşıdığı kitapları güvendiği erlerin torbasında bir harp eşyası, bir harp ağırlığı gibi taşımaktadır. Onlar da ilk kurtarılacak eşya gibi muamele görmektedir.[163]

Şevket Süreyya savaş sürerken de yeni kitaplar edinmeye çalışır. Hastaneden çıkıp birliğine katılmak için Aleksandropol'de kumandanlığa başvurduğunda, bir süre subay misafirhanesine yerleştirilir. Eskiden kentin ticaret mektebi olan binada ilk kez bir mektep kitaplığı görür. Rusça, Ermenice, Gürcüce, Fransızca kitaplarla dolu bu kütüphane onu çok etkiler. Bunlardan, öğretmen okulunda edinebildiği yarım yamalak Fransızcasıyla izleyebileceği Fransızca atlası, resimli bir uygarlık tarihi kitabını ve benzer birkaç kitabı alarak kitapları arasına katar.[164]

---

162 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 138. Şevket Süreyya'nın üstünde bu romanın etkisi çok olmuştur. Soyadı kanunu çıkınca, kendisi Aydemir soyadını alacak, küçük oğluna da Aydemir adını takacaktır.

163 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 138.

164 Şevket Süreyya Aydemir, *Kırmızı Mektuplar ve Son Yazıları*, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1979, s. 72.

Hastaneden çıkan *Şevket Süreyya Aras Köprüsü üzerinde birliğine katılır.* Onları köprü başında Kafkas elbiseli birkaç atlı karşılar. Bu küçük kafile ona Turan denilen uçsuz bucaksız ülkedeki büyük uyanışın öncüsü gibi gelir. İlerleyen birlik Arpaçay'dan sonra sırasıyla Alagöz Dağları, Eçmiadzin, Uluhanlar, Erivan, Yenice derken nihayet ***Noraşin***'de konaklarlar.[165] Noraşin'de Şevket Süreyya genç bir akıncı beyi gibi davranır. *Meriç adını verdiği beyaz atı üstünde yeni yaptırdığı Çerkez pelerini, gümüş hançeri, gümüş kakmalı fişeklikleriyle dolaşır; köylere giderek, halka kurulmakta olan Turan ülkesini anlatan söylevler verir.* Bu düş Kasım 1918'de başkomutan vekili Enver Paşa'nın, Wilson prensiplerinin 14. maddesine göre düşmanlara sulh teklif edildiğini ve ateşkesin yapılacağını bildiren emirleriyle birden sona erer. Aradan çok geçmeden gelen yeni emirler, alınan toprakların belirlenen gün ve saatlerde Ermeni birliklerine teslim edilmesini bildirecektir. Geri çekilmemekte direnen subayları ikna etmek için İstanbul'dan ardı ardına yeni emirler gelir. Kafkasya'da kalan subayların mütareke şartlarını bozarak vatana fenalık edecekleri anlatılır. *Ordu geri çekilir. Aras Köprüsü üzerinden Türk topraklarına girerken Şevket Süreyya, tekrar Kafkasya'ya dönmek üzere kendi kendine söz verir.*[166]

Erzurum'da terhis olan Şevket Süreyya, Trabzon yoluyla İstanbul'a varır. Cepheden dönen iri kalpaklı, Çerkez yamçıları giymiş ve tabancalarını kuşanmış bu subaylar işgal altındaki İstanbul'da çok garip karşılanır. İstanbul'dan Edirne'ye geçen Şevket Süreyya kenti İtalyan işgali altında bulur. Orada, askere gitmesi yüzünden yarım kalan eğitimini tamamlamaya çalışır. *Bu arada kurulmakta olan direniş cemiyetlerine katılır. "Yedek Subaylar Birliği"ni kurarlar, Türk İttihadı, İslam İttihadı gibi iddialı isimler taşıyan gizli derneklerde, bir yandan kolordu öte yandan, Trakya Cemiyeti ile işbirliği içinde çalışırlar.*[167]

Bu sırada Kafkasya'da oluşan Müstakil Azerbeycan Cumhuriyeti hükümeti İstanbul'dan öğretmen ister. Bu istek Şevket Süreyya'ya Kafkasya'ya dönüş için aradığı fırsatı sağlar. Hasta olan babasını olabildiğince emin ellere bırakarak, ama gene de gözü arkada kalarak yola çıkar.[168] Edirne'den arkadaşları onu Turan'a bir elçi gibi gönderirler. 1919 yazının sonlarında, İstanbul'dan bir İtalyan vapuruyla Batum'a, oradan da trenle Gürcistan'ın içinden geçerek ***Bakû'ya*** ulaşır. Hazer Denizi kıyısındaki petrol kenti Bakû kalabalık, canlı, kozmopolit bir yerdir. Daha önce Türkiye'den gelen öğret-

---

165 Halil İbrahim Göktürk, *age*, s. 51.

166 Şevket Süreyya Aydemir, *Suyu Arayan Adam*, s. 145-146.

167 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 150.

168 Vâlâ Nurettin, *Bu Dünyadan Nazım Geçti*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1965, s. 257.

menler oradan ayrılmak istememişlerdir. Kentteki "*Çanakkale Kahvesi*"ni İstanbul'un Merkez ya da Meserret Kıraathanesi'ne çevirmişlerdir.[169] O ise Azerbeycan Maarif Nezareti'nin ilgili teşkilatına başvurarak ülkenin en uzak yerinde kendisine görev verilmesini ister. Bu tür isteklerle karşılaşmamış memurlar onu maarif nazırına çıkarırlar. O gün Şevket Süreyya, Azerbeycan Maarif Nezareti'nde adını soranlara kendini Aydemir olarak tanıtır. Artık o Turan'da bir Aydemir'dir.[170]

Azerbeycan'ın kuzeybatısındaki *Nuha'ya* öğretmen olarak atanır. *Nuha*, Kafkas Dağları eteğinde Bursa'ya benzeyen şirin bir kenttir. *Jimnasyuma hoca olan Şevket Süreyya* kentin Sünni imamı ve Şii ahundu ile iyi ilişkiler içine girer. Okulda Rus hocaların hâkim olduğunu görerek derslerin büyük yükünü kendi üzerine alır ve bu hocaların okuldan uzaklaştırılmasını sağlar. Okulda, hem şehirde, hem de köylerde örgütlenmek için bir izci oymağı kurar, ama bu oymağın üyeleri öğrenciler değil genç ve yetişkin öğretmenlerdir. Cuma namazlarını şehirde ve köylerdeki mescitlerde kılarak imamın hutbesinden önce heyecanlı konuşmalar yapar. Tüm bu çabalar, yeni oluşan Azerbeycan devletinin dayandığı halkta bulunmayan millet bilincini sağlamak içindir. Şevket Süreyya, bu halk yığınını bir cemaat olmaktan çıkarıp bir millet yaşayışına kavuşturmak istemektedir. Ama bu anlayış Azerbeycan'ın sınırlarında kalmayacaktır. "Azerbeycan asıl büyük vatanın bir kalesi, bir parçası olacaktı."[171] Başka bir deyişle Şevket Süreyya, Ziya Gökalp'in kitaplarda kurduğu Turan'ı pratiğe geçirme uğraşı içindedir.

Şevket Süreyya Nuhalılarca sevilir, saygı görür, o da Nuha'yı sever. Ömrünün sevgilisi Sitâre'yi orada bulur. Sitâre gönlünün sultanıdır. Yıkık Göynük medresesini canlandırıp Kızıl Elma'nın bir şubesini oluşturma hayalleri kurar. Azerbeycan'ın ortasından geçen ve onu kuzey ve güney olarak ikiye bölen Kür Vadisi'nin kapısı niteliğindeki *Askeran Geçidi'nin Ermenilerce tehdit edilmesi üzerine, Nuha ve çevresinden gönüllü birlikler toplanır.* Halk ilk kez kendi kentinden uzaklardaki bir toprakta savaşmak için çağrılmıştır. Bu, Nuha halkının ilk kez vatan kavramının pratik sonuçlarıyla karşılaşması demektir. Nuhalılar, bu görevi heyecanla yerine getirirler. Kurulan gönüllü birliğinin kumandanlığını Şevket Süreyya yapar. Azeri gönüllüleri, savaş deneyleri olmamasına karşın başarılı olurlar. Askeran Geçidi kurtarılır. Savaş sonrasında *Suşkale'ye* girilir. Şevket Süreyya Suşkale mescidinin avlusunda Şii, Sünni bütün Türklerin kardeş olduğunu ve büyük vata-

---

169 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 152.
170 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 153.
171 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 160.

nın kurulacağını anlatan heyecanlı bir söylev verir. *Suşkalelilerin, orada kalması yönündeki isteklerini kabul etmez ve Nuha'ya döner.*[172]

Gönüllü birliği savaşa giderken konakladığı Akdam'da, İttihatçıların merkezi umumi azası Küçük Talat (Muşkara) Bey ve Enver Paşa'nın amcası Kutülamare kahramanı Halil Paşa'nın Bekirağa bölüğünden kaçarak Azerbeycan'a sığındıklarını ve bu kentte bir evde saklandıklarını öğrenir. Onlarla tanışır ve onları Nuha'ya davet eder. Daha sonra Küçük Talat Bey Nuha'ya ona misafir gelir. Uzun süre konuşmak, tartışmak imkânı bulurlar.[173]

Tüm bu hareketli yaşama karşın, Şevket Süreyya bir şeylerin aksadığının farkındadır. *Turancılığın pratiği Ziya Gökalp'in yazdıkları gibi yürümemektedir. İşte şimdi Turan'dadır, ama Turan'ı bulamamaktadır.* "Binlerce ve binlerce kilometrelik mesafelere dağılmış milyonlarca ve milyonlarca insan, bu sayısız dâvaların içinde sayısız çatışmalarla kaynaşıp durmaktadır."[174] Orada ne yazılı bir eser, ne de uyarıcı önder vardır.[175] Büyük Turan bir illüzyon, bir hayal yapısı olarak çok çekicidir, ama "*gerçekleştirilmesi gereken bir inşa dâvası olarak ele alındığı zaman eksikliği ve bağdaşıklık yetersizliği*" hemen ortaya çıkmaktadır. Şevket Süreyya, bu karışıklık içinde hayallerin ve iyi niyetlerin değil, "inkılâpların yaptığı tasfiyelerin lazım" olduğunu düşünmeye başlar.[176]

Tüm gösterişli sonuçlarına karşın, Turancılık pratiği onu yeni sonuçlara götürmüştür. Yeni sezinlemeye başladığı "*inkılâpların ve tasfiyelerinin*" pratiğini çok geçmeden gene Nuha'da yaşayacaktır. Azerbeycan'da Nuha gibi feodal ilişkilerin egemen olduğu bir ortamda, halk hareketinin başlaması beklenemezdi. Ama eski Çarlık Rusyası'nda gerçekleşen devrim de, kendi güvenliği açısından bağımsız bir Azerbeycan'a razı olamazdı. Rusya'da kurulmuş sanayi Bakû petrolüne dayanan bir üretim teknolojisine göre kurulmuştu. Şimdi İngiltere ile işbirliği halindeki Azerbeycan'ın petrol akımını kesmesi, eski Çarlık Rusyası'nın bir parçası olan Azerbeycan'ın da kurtarılmasını yeni Sovyet hükümeti için kaçınılmaz kılıyordu. Kızılordu karşısında 27 Nisan 1920'de Azerbeycan düşer. 30 Nisan'da da Kızılordu birlikleri Nuha'ya girer.[177]

Nuha'ya giren ordu Şevket Süreyya'nın bildiği orduya benzememekte-

---

172 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 170.
173 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 203.
174 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 165.
175 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 161.
176 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 163.
177 Halil İbrahim Göktürk, *age*, s. 64.

dir. Ortalıkta subay ya da kumandan görülmemektedir. Sel gibi düzensiz bir kitle akmaktadır. Nuha'ya gelen birlik bir tümendir. Tümen çekasının komiseri bir gece Şevket Süreyya'nın evine gelir. Bu, Ejderhanlı bir balıkçıdır. Şehirde "burjuvaziye ilan-ı harp" edilir. Silahsızlandırılan ve başsızlaştırılan burjuvazi tasfiye olunur. *Azerbeycan artık eski Azerbeycan değildir. Artık Şevket Süreyya'nın burada yapacak bir işi yoktur.*[178]

Yaşadığı deneyler ve Nuha'ya yeni gelenlerin söyledikleri, Şevket Süreyya'yı yeni düşüncelere itmektedir. *Yapılanlara bir anlam vermeye çalışmaktadır. Sınıf kavgasının anlamını kavramaktan çok uzaktır.* Ama Nuha'ya yeni gelenlerin söylediklerini kendine göre yeniden yorumlamaktadır. Gerçek ülküyü insaniyet olarak görmektedir. Artık milletleri eksikliklerine göre sıralamayı, onlara üstünlükler izafe etmeyi, onların imparatorluklar kurmasını amaçlamayı anlamsız bulmaya başlamıştır. Bu mefkûrelerin ister istemez sonunda çatışmayı, harbi zorunlu kıldığını anlamaktadır. Oysa bu ülkülerin yerini insaniyet ülküsü alınca bütün zalimler yok olacak, tüm dinler bir ve tüm insanlar beraber olacaktır. *Bütün insanların eşit ve hür olduğu dünya doğacaktır.*[179] *Şevket Süreyya yeni düşüncelerini uzun bir yazı haline de getirmiştir. İnkılabın kanlı görünüşü de bu düşünce içinde gerekçelerini bulmaktadır. Şu uyuşuk Asya'nın uyandırılması için başka yol görmemektedir.*[180] İşte böyle yeni bir yönelim içinde olan Şevket Süreyya, Bakû'da toplanacak ***"Şark Milletleri Kurultayı"na Nuha delegesi*** olarak seçilir.

Eylül 1920'de toplanan kongre, onun için yeni bir deneyim olur. *Yaşanmakta olan devrimi artık yalnız Nuha'nın ölçeğinden düşünmeyecek, dünya devrimi açısından değerlendirmenin önemini anlamaya başlayacaktır.* Kongrede Hintliler, İranlılar, Afganlar, Moğollar, Araplar, Kürtler, Türkler, tüm Doğu milletleri vardır. Binlerce delegenin katıldığı bu kongre ona Doğu'nun kurtuluşu gibi görünür ve bu dava işçi sınıfı ve işçi sınıfı partisi sorunlarından daha berraktır. Bağlanacağı yeni davayı bulduğunu sanır.[181]

Toplantıda uzaktan da olsa devrimin büyük isimlerini görür. Komintern başkanı ***Zinovyev*** toplantıya başkanlık etmektedir. Ünlü Macar devrimcisi ***Bellakun,*** Azerbeycanlı ***Abilof,*** Türkistanlı ***Feyzullah hoca,*** Dr. ***Neriman Nerimanof*** gibi devrimci önderler sahnede yer alır. Onu en çok ilgilendiren konularda konuşan, bir dil bilgini olan ***Pavloviç'tir.*** Pavloviç milli meseleyi şöyle anlatmaktadır:

---

178 Şevket Süreyya Aydemir, *age,* s. 18
179 Şevket Süreyya Aydemir, *age,* s. 191.
180 Şevket Süreyya Aydemir, *age,* s. 192
181 Şevket Süreyya Aydemir, *age,* s. 197.

"Şark milletlerinin bir kısmının, meramlarını yazı ile ifade edecek alfabeleri bile yoktur. Yazı dilleri mevcut değildir. Alfabesi olanların da bir kısmında yazı, ancak din kitaplarını, duaları yazmak için kullanılır. Şark memleketlerinde üniversite, kütüphane, tiyatro, hatta gazete yok demektir. İşte bizce milli mesele, her şeyden evvel, ulusların, boyların, uyrukların kendi yazılarına, kendi dillerine kavuşmalarıdır. O kollar, o boylar ki adları bile unutulmuştur. Fakat artık bunlar keşfedilip meydana çıkarılacaklardır. Kendi dillerine, kendi yazılarına sahip olacaklardır. Milli kültür böyle çiçeklenecektir.

Tunguzlar, Buryatlar, Yakutlar, Karakırgızlar, Çuvaşlar, Çeremişler, Avarlar, Kabardinler, Kalmuklar, hülâsa adları sayılamayacak kadar çok milletler kendi öz kültürlerini böyle meydana çıkaracaklardır. Sonra bunların üstüne enternasyonel kültür kanat gerecektir."[182]

Pavloviç milli meseleyi açarken, "Alman istilacılarının emri altında çalışan Turancıları" da emperyalistlikle suçlamakta, onları eski Rus şovenistlerinden farksız bulmaktadır. Pavloviç'e göre bu grupların ortak bir dili yoktur. Öyleyse Turan diye bir vatan da olamayacaktır.[183]

Kongrenin Şevket Süreyya için bir başka ilginç deneyi, Enver Paşa'nın katılması olur. Bir efsane kahramanı gibi gelen Enver Paşa'nın kongrede nasıl eriyip yok olduğunu yaşar. Kurultay sona erdikten birkaç gün sonra, eski İttihat ve Terakki Merkez-i Umumi azası Küçük Talat Bey'in evinde *Enver Paşa ile konuşmak olanağını da bulur.* Paşa ona Rusya'da yaşanmakta olan devrimin derinliğini kavramamış gibi görünür. Enver Paşa'nın Bolşevik Partisi'nin yaptıklarına, Manastır'da dağa çıkan komitecilerin iktidarı ele geçirmesi gibi baktığı kanısındadır.[184]

Şark Milletleri Kongresi'nin Bakû'da toplandığı günlerde "***Türkiye Komünist Fırkası***" da ilk toplantısını gene bu kentte yapmaktadır. Şevket Süreyya bu toplantıyı da izlemek olanağını bulacaktır, ancak *toplantının onun üzerinde çok etkili olmadığı anlaşılmaktadır.* Toplantıya katılan ***Mustafa Suphi, Ethem Nejat, İsmail Hakkı*** gibi Avrupa'da okuyan aydınlarla diğer üyeler arasında bir bütünleşme göremez. Çoğunluğu oluşturan Bakû'da toplanmış eski savaş esirlerini, partiden çok yurda dönmeleri ilgilendiriyor gibi gelir ona. Toplantıda alınan "kadınların mahremiyetinin" korunması ve benzeri türdeki kararlarda bir tutarsızlık görür.

---

182 Şevket Süreyya Aydemir, *age,* s. 199.
183 Şevket Süreyya Aydemir, *age,* s. 200.
184 Şevket Süreyya Aydemir, *age,* s. 206.

Bakû'dan dönmeden önce Türkiye sefiri ***Mahmut Şevket (Esendal)*** ile görüşür. Kafkas cephesindeki subay arkadaşı Hüseyin Avni (Ulaş) Ankara'da Millet Meclisi'nde Erzurum milletvekili ve Meclis reis vekili olmuştur ve arkadaşı Şevket Süreyya'yı sefir kanalıyla aratmaktadır. Sefir, Şevket Süreyya'ya Anadolu'ya dönerse iş verileceğini, Azerbeycan'da kalması halinde ise hayat ve emniyetinden mesuliyet kabul edemeyeceğini bildirir. *Şevket Süreyya sefire Azerbeycan'da kalma isteğini, "Fransız İhtilali günlerinde Paris'te olsaydınız, tehlikeleri var diye Paris'i terk etmek ister miydiniz?" sorusuyla anlatır.*[185]

Nuha'ya döner. Yeni rejim, yeni eğitim alanları açmıştır. Daha önce eğitim dışında kalmış toplumsal tabakalar, örneğin kadınlar, köylüler, kısa süreli kurslarda eğitilmektedir. Şevket Süreyya bu kurslardan birine yakından bağlanır. *Kursta dağ köylerinden gelen köy imamları, köy hocaları, köyün az çok okur yazarları eğitilmekte,* onlara doğaya, fizik ve kimyaya ait ilk bilgiler verilmekte, deneyler yapılmaktadır. Bu kursta, anlatılanları önce inanmayarak dinleyenlerin daha sonra bu bilgilere sarılışını görür. Uyanan insana ve uyanmış insanın duyduğu gurura tanık olur.[186]

Nuha'da gene de kendisini emniyette hissetmez. *Şehirdeki Ermeniler onun bir eski Osmanlı subayı olduğunu, milliyetçi ve Turancı hareketlerini bilmekte, gönüllü birliğinin başında "Ermeni köylülerine ve zahmetkeşlerine karşı silahlı tecavüzler" yaptığını unutmamakta*[187] ve bunları yeni gelenlere anlatmaktadırlar. Bir gün kentin sıhhat komitesinin başkanı olan doktor, ona tevkif edileceğini duyduğunu söyler. Hemen kaçmaya karar verir. Kent dışına çıkmadan Kızılordu nöbetçileriyle karşılaşır. Şansı yardım eder ve yakalanmadan kente döner. Beklenen tevkif gerçekleşmez.

Azerbeycan'daki rejim değişikliğinin yıldönümü tarihi olan Nisan 1921, bu hava içinde gelir. Bu yıldönümünde toplanacak ***Azerbeycan Kongresi'ne Nuha'dan gidecek temsilciler arasında Şevket Süreyya da vardır.*** Bakû'da bu kez yeni yönetimi ve idarecilerini yakından görür. İcra Komiserleri başkanı Neriman Nerimanof'tur. Milli eğitim komiseri Bunyadzade, parti genel sekreteri Bagirof, maliye komiseri Musabekof, toprak işleri komiseri Ağamalioğlu dinlediği konuşmacılar arasındadır. Dr. Neriman Nerimanof'un Azerbeycan'ın bağımsızlığından söz edişi, Şevket Süreyya'yı etkiler.

Bakû'dan dönerken hâlâ olan bitenler üzerinde kafasında doğan so-

---

185 Şevket Süreyya Aydemir, *age,* s. 210.
186 Şevket Süreyya Aydemir, *age,* s. 213.
187 Şevket Süreyya Aydemir, *age,* s. 210.

runları çözememektedir. Bu soruları yanıtlayamamasını bilgisinin yetersizliğine bağlamaktadır. Doğru dürüst bir yabancı dil bile bilmemektedir. Muallim mektebinin verdiği kırık dökük bilgileri bir adım bile ilerletme olanağına sahip değildir. *Kendi kendini ve okuduğu okulları suçlamaktadır.* Okullar ona bilgilerin, fikirlerin, kültürlerin asırlar ve asırlar boyunca biriktirdiği fikir sermayesine giden yolu açamamıştır. Asıl bulması gereken yol budur. Anlayamadığı tüm bu olup bitenlerin arkasındaki bu birikim varlığını düşünmektedir. *Olup biteni anlayabilmesi için bu kaynağa giden yolu bulmalı, kendini yetiştirmelidir.*

Bu düşünceler onu bir karar aşamasına getirir. Artık Nuha'dan daha büyük çevrelere açılmalıdır. Nuha'da sevgilisi Sitare ona engel olmaz, aksine Nuha'dan ayrılmasını kolaylaştırır. Şevket Süreyya artık kuzeye yönelir. Bir süre başıboş dolaşır. Sitare'yi görmek için üç kez Nuha'ya döner, tekrar ayrılır. *Nihayet **Batum'a*** gider. Batum'a ulaştığında daha partiye girmeye hazır değildir. Henüz "İhtilal mademki insaniyet içindi, o halde insaniyete inanan herkes, bir şövalye gibi çarpışmalıydı. Parti politikacılığına, toprak davalarına, sokak kavgalarına, dünya meselelerine ne lüzum var" demektedir.[188] Bu düşüncelerini değiştiren, Bakû toplantısında gördüğü, sonra Tiflis'te tanıdığı Tatar genci ***Abid Alimof*** olur. Abid Alimof ona:

"...Sen bu inkılâp içinde... uykuda gezen bir adam gibisin! Halbuki bizim işlerimiz sokağın mahsulüdür. Sokakta cereyan eden, kanlı, çamurlu, pis bir kavgadır."

"Ama sen, anladığıma göre bir köylü aslından olmakla beraber, kendi kökünle de alâkan kesildiği ve sen de her münevverin gittiği yolu tuttuğun için, aradığın şey, ne insaniyet, ne inkılâptır. Sadece, cemiyete yukarıdan bakan bir iktidar postudur."

"Onun için sen de bütün idealist geçinen münevverler gibi, hakikatte bir illüzyon, bir hayal içindesin. Siz yapıcı insanların değil, ancak Tolstoy'un dilini anlayabilirsiniz..."

"Onun için siz de kendine güvenen aydın idealizmini değil, daima iktidara çıkan yolu aradınız. Sen de onu arıyorsun. Senin de yolun oraya çıkacak. Hayalinde kurduğun şu billûr köşkleri bırak! Sen de oraya koş."

"*Ama bizim yolumuz, şu pis sokak kavgasından ibarettir. Ayağımız daima sokağın çamuruna bağlıdır...*"[189] diyecektir.

Devrimin pratiği içinde çalkantılarla yoğrulan Şevket Süreyya komü-

---

188 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 227.
189 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 230.

nist partisine katılma aşamasına ulaşır. ***İlk parti toplantısına Batum'da katılır.*** Toplantı merkezden gelen kontrol komisyonu azaları önünde yapılır. Hem parti teşkilatında temizlik yapılacak, hem de yeni üyeler kabul olunacaktır. Önce suçlanan üyelerin adı okunur. Suçlama ve savunma yapacak üyelere söz verilir. Son söz yemindir. Ama üyeler çoğunlukla bu haklarını kullanmaz. Sonuçta yapılan oylamada üyenin ihraç olunup olunmayacağı kararlaştırılır. *Parti biletine ihraç damgası vurulan üye için her şey biter.* Şevket Süreyya bu toplantıda düşüncesinden farklı bir ihtilalci tipi bulur. Burada ihtilalcinin hamurunun standart potalara döküldüğünü görür. Toplantıda nihayet Şevket Süreyya'nın adı okunur. Ayağa kalkar. *Salondan çıkarken o da artık bir parti üyesidir.*[190]

Partili olarak ilk konuşmasını Batum'da "Şark Milletleri Kadınlarının Kurtuluş Günü" mitinginde yapar.[191] Bu günlerde Batum'da bulunan Türk komünistlerinden ***Tatar Ali Rıza***, İskandinavyalı bir bankere ait, ancak sahibi kaçmış bir villada oturmaktadır. Bu villanın eşyalarına yeddieminlik yapmaktadır. O sırada Batum'da bulunan ***Nazım Hikmet*** ile ***Vâlâ Nurettin*** de bu villada kalmaktadır. Ali Rıza, Şevket Süreyya'yı da bu villaya getirir. Vâlâ hatıralarında bu karşılaşmayı, "....derken bahçeye, dedelerimizin 'Razakızade Narçın Bey' dedikleri tipten bir genç geldi. Ceketinin üst cebine, rengârenk bir mendil sokulmuş, mendilinin kenarı türlü türlü mürekkepli kalemlerle tutturulmuş. Yürüyüşü heyecanlı, konuşması heyecanlı. Mavi gözleri zeki zeki bakıyor ama, kirpiklerinde kızarmışlık seziliyor. O sebeple duman renkli gözlük kullanıyor. Bu yeni arkadaşla hemen kaynaştık ve onun bütün tanıştığımız insanlara kıyasla, çok hem de pek çok kaliteli olduğunu anlamakta güçlük çekmedik"[192] diye anlatacaktır. Batum'da ***Ahmet Cevat (Emre)***, Nazım ve Vâlâ bir küçük aile gibi yaşamaktadır. Bu aileye şimdi Şevket Süreyya da katılmış olur. Aile içinde bu dönemde Şevket Süreyya'dan başka parti üyesi olan tek kişi vardır, o da Ahmet Cevat (Emre)'tır.

Batum'da kaldıkları bu dönemde Şevket Süreyya'ya bir parti görevi verilir. Bu tehlikeli bir görevdir. Eylül 1921 başlarıdır. Türkiye'de Sakarya Savaşı sürmektedir. Eğer Mustafa Kemal'in yönettiği Sakarya Savaşı kaybedilirse, Sovyetler Birliği'nce Enver Paşa kumandasında yeni bir ordunun örgütlenerek Anadolu'ya sokulması planlanmaktadır. *Bu nedenle savaşın gelişiminin yakından izlenmesi ve Anadolu'nun durumu hakkında rapor hazır-*

190 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 232.
191 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 232.
192 Vâlâ Nurettin, *age*, s. 256.

lanması gerekmektedir. Bu görev ona verilir. Deniz yoluyla Trabzon'a giden Şevket Süreyya, günlerce dağ evlerinde saklanır. Hazırladığı raporları partiye gönderir. Malatya'ya kadar gittikten sonra Batum'a geri döner.[193] Sakarya Savaşı'nı Mustafa Kemal kazanmıştır. Enver Paşa komutasında bir ordunun Türkiye'ye girmesine gerek kalmamıştır.

Batum'a dönüşünde, bir gün Nazım'ın defterine çizdiği bir kızın desenine gözü takılır. Bu kız Türkiye'den gelen ve İslam mektebinde müdürlük yapan Hikmet Bey'in kardeşi Leman'dır. Hikmet Bey, İzmir'in işgali üzerine kardeşi Leman'ı yanına aldırtmıştır. Şevket Süreyya Leman ile evlenmeye karar verir. Kısa zamanda söz kesilir ve evlenirler. Batum'daki dört kişilik sosyal aileye Leman'ın da katılmasıyla[194] beş kişi olurlar.

Bu beş kişilik aileye, birden umulmadık bir fırsat doğar. Moskova'daki Şarkiyat Enstitüsü, Stalin'in arkadaşı Gürcü lideri ***Orjenikitze'den*** bir Türkçe profesörü ister. O da Osmanlıcayı yarım yamalak bilen bir Azeri yerine, Türkiye maarifine kitaplar yazmış Ahmet Cevat'ın (Emre) tayinini uygun görür. Ahmet Cevat, Orjenikitze kendisine bu teklifi yaptığında, kendi sosyal ailesindeki gençlerin eğitim ihtiyaçlarından söz eder. Orjenikitze'nin onaylaması üzerine, Şevket Süreyya, Nazım ve Vâlâ'ya da Moskova yolu açılır.

1921 yazı sonlarında küçük kafile trenle Moskova'ya doğru hareket eder. Yol uzun ve dolambaçlıdır. Batum'dan başlayan yolculuk, Gürcistan'dan sonra Azerbeycan, Dağıstan, Terek, Çerkezistan ve Kuban ülkelerinden sonra Rus ovasından geçer. O yıl büyük bir kuraklık olmuştur. Rusya'da açlık ve veba yayılmaktadır. Yolda Rostof ve Harkof'ta trenden inilir ve misafirhanelerde günlerce tren beklenir. Açlık yılının etkilerini tüm boyutlarıyla görürler. Bu etkileri Nazım "*Açların Gözbebekleri*" şiirinde dile getirecektir.

Orjenikitze'nin tavsiye ettiği grup ilk günlerde Moskova'da Lux otelinde ağırlanır. Bu otel rejimin siyasal nitelikli misafirlerinin ağırlandığı gösterişli bir yerdir. Okunulacak üniversite daha açılmamıştır. Yaz tatilinde üniversite öğrencileri köyde kamp yaşamı sürdürmektedirler. Nazım, önce köye gitmek istemezse de, Şevket Süreyya ve Vâlâ bir süre sonra onu razı ederler. Okulun ormanda bulunan ***Udelnaya kampına*** giderler. Kamp yaşamı onların yeni çevrelerine uyum sağlamalarında değişik işlevler görür. Bir yandan yeni arkadaşlarla tanışır, bir yandan da kamp üyeleri olarak bir

---

193 Halil İbrahim Göktürk, *age*, s. 86'da bu konuda kısmen bilgi vermektedir. Şevket Süreyya *Suyu Arayan Adam* kitabında bu seyahatten söz etmemektedir.

194 Vâlâ Nurettin, *age*, s. 259.

işbölümü içinde kampın işlerini görürler. Çok yoğun olmamakla birlikte doğayı tanıtan, siyasal bilinçlerini geliştiren dersler alırlar. Herkesin birbirini eleştirdiği ve özeleştirisini yaptığı *"karakteristika"* seanslarına alışılır. Yeni ders yılında dersleri izleyebilecek kadar Rusça öğrenilmeye çalışılır.[195] Bütün bunlar gene de onlara ormanda dolaşacak, çevredeki köyleri, yerleşmeleri tanıyacak kadar zaman bırakmaktadır. Şevket Süreyya *Suyu Arayan Adam*'da kamp çevresinde Rus köylüsü *mujik*'i nasıl tanıdığını anlatır. Bir köyde geleneksel Rus toprak nizamına göre her dört yılda bir yeniden paylaştırılan orta malı toprakların paylaştırılmasına katılışını çok canlı satırlarla betimler. İhtiyar mujik ona:

"Tarlayı sahiplendirmekle uğraşmak zor. Aslını ararsan bütün bu işlere hiç lüzum yok. Dünyada toprağa sınırları, işaretleri koyan biziz. Bu çizgilerin içindeki yerler bir zaman senin, bir zaman beyin, bir zaman manastırın. Haydi bir zaman da devletin olsun. Ama o çizgilerin altında toprak her zaman bütün kalır. İşte o bütün olan şey var ya? O ne bizim, ne çarın, ne de devletindir. O Allahın malıdır. İşaretler bizimse de, mal sahibi başkasıdır. Allahın bu malı üstünde biz insanlar, yaratılalı beri çekişir duruyuz."[196] der.

Türk kafilesinin tanıdığı yalnızca köyler değildir. Ormandaki daçalarda yaşayan bir "Nepman"[197] ailesiyle de dostluk kurarlar. *Yeni Ekonomik Politikanın (NEP)* belli türdeki girişimcilere tanıdığı olanaklarla çarlık döneminin tüketim normlarını sürdüren bu ailede, içinde yaşadıkları toplumun bir başka yüzünü görürler.

Kamp devresi sona erer ve Moskova'da ***Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'ne (KUTV)*** dönerler.[198] Yeni rejim, gereksinmeleri karşılamak için yeni türde eğitim kurumları oluşturur. KUTV bunlardan biridir. Moskova'nın klasik üniversiteleri eğitimlerini sürdürürken bunlara Sverdlof, Krasni Profesur ve teknik alanda eğitim verenler türünden yeni eğitim kurumları eklenir. Bir de "rabfak" denilen işçi fakülteleri açılır. Buralarda, hızlandırılmış programlarla savaş dolayısıyla eğitimleri yarım kalmış işçilerin eğitimleri tamamlanmaktadır.[199] KUTV uluslararası ve siyasal niteli-

---

195 Vâlâ Nurettin, *age*, s. 297.

196 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 261.

197 O sırada Yeni Ekonomik Politika'dan (NEP) yararlananlara Nepman adı takılmıştır.

198 Komunistitcheski Universitat Troujenika Vostoka (KUTV) 21 Nisan 1921 de Moskova'da kuruldu. Bu okul halk komiserliğinin yönetimi altındaydı, Sverdlov Üniversitesi'nin programını izliyordu. Daha sonraki yıllarda okulun adının başına "Staline Adanmış" ibaresi eklenmiştir. Aclan Sayılgan, *Sovyetlerde Eğitim ve Türk Öğrencileri*, Ankara, 1967, s. 8-9.

199 Vâlâ Nurettin, *age*, s. 325.

ği ağır basan bir okuldur. Bu okulda İngilizce, Almanca, Fransızca, Arapça, Farsça, Çince, Japonca dersler verilen bölümler vardır. Okula katılan Türklerden bir kadro yetişince Türkçe dersler de verilecektir. Okulda 84 milletten gelen öğrenciler bulunmaktadır. Buraya, Sovyet Cumhuriyetleri'nin, eğitimleri savaş nedeniyle aksamış yüksek yerlerdeki partililerıyle, Çin'den, Hindistan'dan, Türkiye'den, Arabistan'dan ve diğer ülkelerden devrimci hareket içinde yer alan kişiler gelmektedir. Bu, dünya devrimini hazırlayacak bir okuldur. Eğitim süresi üç yıl olarak planlanmıştır. Eğitim ***Politika, İktisat ve İşçi Sınıfı Tarihi*** olarak üç fakülteye ayrılmış olarak yürütülmektedir, ama her öğrenci üç yıllık eğitimi tamamlayamamaktadır. Öğrenciler partisinin ihtiyacı olunca ülkesine gönderilmektedir. Nitekim Şevket Süreyya da iki yıl sonra partide çalışmak üzere Türkiye'ye geri döner. Yıllar sonra *Kırmızı Mektuplar*'da KUTV'u şöyle anlatacaktır:[200]

"Biz, kollektif bir kadrolaşmanın standart formülleri içinde yetiştirilmiştik. O havanın içinde ben değil, bizler vardık. Hatta bizler bile değildik. O sıralandığımız saflarda biz ruh ve fikir yapımıza damgasını vurmakla da kalmayan etkinin, kollektif bir akımın, standart bir dünya görüşünün, sadece sıradan askerleri, hatta belki de robotlarıydık. Bu saflarda yoğuruluşun acayip ama hiç yadırgamadığımız çarkları içinde bir hammaddeydik. Bu çarkların düğmeleri, manivelaları, kimbilir hangi ellerle, hangi kafa veya merkezlerden harekete getiriliyordu. Ama biz bu oluşuma kendimizi bütünümüzle vererek, her nefes alışımızda vardığımız aşamadan kayıtsız şartsız memnun, yoğurulup duruyorduk."

"Bu yoğruluşların düzenlendiği garip imalathane, bizim üniversitemizdi ve bu üniversite, başka bir üniversiteydi. Bir takım yarınki savaşlar için, başka türlü savaşçılar, öncüler hazırlayan, hem dünyasal, hem mistik bir arena? Dünyanın yedi iklimi dört bucağından gelen yüzlerce genç insan, bu çatının altında hem kendi kendilerini geleceğin bilinmeyen serüvenleri için hazırlıyorlardı, hem de o göze görünmez, ama hesaplı, karışık tertipler içinde yarınki misyonlarına hazırlanıyorlardı."

Okul, öğrenci komiteleri tarafından yönetilmekte ve oldukça esnek bir program izlenmektedir. Farklı eğitim düzeylerindeki öğrencilerin eğitimleri değişik programlarla tamamlanmaktadır. Bu esnek program içinde sınavlar öyle işlemektedir ki, başarısız olanlar belli sürelerin sonrasında saptanan işyerlerine geri gönderilmektedir. Sabahları okulda İsveç cimnastiği yapılmakta (zaman zaman okulun yanındaki parkta silah talimleri de yapılmak-

---

200 Şevket Süreyya Aydemir, *Kırmızı Mektuplar ve Son Yazıları*, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1979, s. 61-62.

tadır), öğrenciler haftada bir gün nöbetle okulun yemekhanesinde vb. işlerde çalışmaktadırlar.

Türk grubu okulda genellikle başarılı olmaktadır. Şevket Süreyya askeri komitenin, Nazım Hikmet de sanat komitesinin başı seçilir.[201] Okuldaki Türk grubuna katılmış olan İsmail Hüsrev (Tökin) de para seminerlerindeki başarısıyla parlar.[202] 1923 yazında okul Vaskin Şatosu'na yaz kampına çıkarken, Şevket Süreyya tüm öğrenciler tarafından talebe işlerinin idaresi için başkanlığa seçilecektir. Bu Türk grubunun en yakın koruyucusu ve arkadaşı Tatar Abid Alimof olur. Türkiye üzerinde çalışan Abid Alimof KUTV'un yanı sıra Krasni Profesur'ü de bitirerek bilim adamı olur. Türk öğrenciler için Abid Alimof partinin ideolojik çizgisinin ne olduğunu gösteren bir mihenk taşı işlevi görür.

Türk grubu içinde de Şevket Süreyya doğal lider haline gelir. Bu grup Şevket Süreyya'nın gelecekte Türkiye'de önemli bir siyasal lider haline geleceği inancındadır. Vâlâ anılarında yeni yaşantının düzenine aykırı hareketlerinin Şevket Süreyya tarafından nasıl yargılandığını anlatır.[203] Nitekim *1922 sonlarında Türkiye'de TKP üyeleri tevkif edilince*, bu tevkifleri protesto için Moskova'da Türk Büyükelçiliği önünde büyük bir toplantı tertiplenir, bu toplantıda elçiliğin karşısında, bir kamyon üstünde, kendi deyimiyle "...bütün dünya ufuklarını yumruklayarak" haykıran odur.[204]

Moskova, Şevket Süreyya ve Türk grubuna okul dışında da ilginç fırsatlar vermektedir. Enver Paşa Buhara macerasına atılmıştır ama diğer İttihat ve Terakki liderleri Moskova'dadır (Cemal Paşa, Doktor Nazım ve Halil Paşa). *Şevket Süreyya, Vâlâ ve Nazım Hikmet, Doktor Nazım ile Halil Paşa'nın hatıratını yazmaya girişirler.* Nazım Hikmet, hatıra yazmaktan çok, onları eleştirmektedir. Hatıra yazma işini Nazım Hikmet dışında sürdürmeye çalışırlar. İttihatçıların Sovyetler Birliği'ndeki faaliyetlerini değerlendirme konusunda Şevket Süreyya'ya bir fırsat daha doğar. Üniversitenin parti komitesinin sekreteri, askeri akademide Enver Paşa'nın Buhara'daki hareketini değerlendiren bir kapalı konferansın verileceğini bildirir ve üniversiteye gelen davetiyeyi ona verir. Konferans birçok bakımdan ilginçtir. Enver Paşa'nın toplumsal olaylara ne kadar yabancı olduğunu bir kez daha ona öğretir.[205]

1922 yazındaki Moskova Sergisi, ona kurulmakta olan Sovyetler Birli-

---

201 Nazım Hikmet, *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim.*
202 Vâlâ Nurettin, *age*, s. 325.
203 Vâlâ Nurettin, *age*, s. 307.
204 Şevket Süreyya Aydemir, *Kırmızı Mektuplar ve Son Yazıları*, s. 65.
205 Şevket Süreyya Aydemir, *Suyu Arayan Adam*, s. 275-278.

ği'nin sorunlarını kavrama ve Türkiye ile karşılaştırma olanağını verir. Sergide Sovyetler Birliği'ndeki değişik halkların yerleşme örnekleri vardır; Çerkez köyü, Kırgız Avulu, Türkistan çarşısı vb. Ama ilginç olanlar bunlar değil, geleceğe ilişkin projelerdir. *Elektrifikasyon için verilen rakamlar akıl durdurucudur. Sovyetler kendileriyle karşılaştırmak için sadece ABD'yi örnek almaktadırlar.* Sovyetler de o düzeyde makineleşecektir. Şevket Süreyya, bu serginin etkisini hatıratında şöyle anlatır:[206]

"İçinde bulunduğum insanlara ve davalara kendimi ilk defa işte o gün yabancı hissettim! Bu his neden doğdu bilmiyorum. Bu his belki de biraz yorgunluğun, biraz aşağılık duygusunun karıştığı bir iç ezikliğiydi. Fakat muhakkak ki, gördüğüm ve dinlediğim şeyler benim idrak ufkumu aşıyordu. Yahut öyle değildi de, içimdeki his sadece bir kıskançlıktan ibaretti. Evet belki bir kıskançlık."

"Çünkü bizim gençlik mefkûrelerimizin o kadar benimsediği ülkelerin, halkların, yani bizim şu gençlik mefkûremiz olan; bize vaadedilmiş saydığımız, anayurdumuz Turan'ın kaderi öyle sanıyorum ki, bugün burada belli oluyordu."

Ama Şevket Süreyya'nın bu yabancılığı çok sürmez ve sergiden, her halkın, her kültürün üst üste koyduğu taşlarla uygarlığın ilerleyeceği, dünyanın geliştirilmesinde herkese, her topluma iş düşeceği inancıyla ayrılır.[207]

KUTV'daki eğitimde, Şevket Süreyya'nın bulunduğu dönemde Lenin henüz hayatta olduğu için, açıkça ortaya çıkmasa da, komünizmin kuruluşu stratejisini dünya ihtilalinin gerçekleşmesine bağlayan Troçkist grup ile "tek ülkede komünizmin kuruluşuna" bağlayan Stalinist grubun çekişmesi alttan alta hissedilmektedir. KUTV'daki aydın kesimden gelen tüm yabancılar gibi Türk grubu da başlangıçta, stratejisini *"dünya ihtilalinin gerçekleşmesine" bağlayan gruba sempati duymaktadır.* Daha sonra Şevket Süreyya *Kırmızı Mektuplar*'da "O zaman hepimiz, Partinin Troçki, Zinovyev, Radek gibi Batıya yönelik lider aydınlarına hayrandık. Onları dinledikçe, kendimizi yakın günlerde Polonya'da, Almanya'da, Ren'de, Pireneler'de, hatta Balkanlar'da, ihtilalin yarınki fatihleri olarak düşünürdük. Bu fetihler bize göre yakındı, kaçınılmazdı." diye yazacaktı.[208] Nitekim *Suyu Arayan Adam*'da Kamanef'in Moskova tiyatrosunda *Almanya'da devrimin olacağını müjdelediğini, gene onun önerisi üzerine her gün sabah gazetelerde devrim olacağını beklediklerini de anlatır. Oysa Almanya'da*

---

206 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 312.
207 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 313.
208 Şevket Süreyya Aydemir, *Kırmızı Mektuplar ve Son Yazıları*, s. 73.

beklenen devrim gerçekleşmez. Bu, dünya devrimi stratejisinden beklentilerin Sovyetler Birliği'nde ölmesini hızlandırır.

Öğrenciler arasındaki bu eğilime karşın KUTV yönetiminde Stalinci eğilimler hâkimdir. Okulun yöneticisi Broydo, Stalin taraftarıdır. KUTV'daki Türk öğrencilerin dostu Abid Alimof da Stalin'in stratejisini savunmaktadır. Vâlâ'nın anlattığına göre Nazım Hikmet kısa bir süre sonra Abid Alimof'un etkisi altında kalır.[209] "Milliyetler davası"nı çözen bir kuramcı olarak Stalin KUTV'da birçok kez konuşur. Ama Şevket Süreyya'nın onu anlaması için Moskova Çayı arkasındaki bir fabrikada işçilere yaptığı konuşmayı izlemesi gerekecektir. Bundan sonra iki grup arasındaki çatışmayı anlayacak ve daha sonra ***Suyu Arayan Adam***'da tüm yönleriyle anlatacaktır.[210]

Anlaşılan KUTV'da eğitim, öğrencinin isteği ve yetişmesi kadar, partinin ihtiyacına bağlı olarak da tamamlanmaktadır. Bazı ülke öğrencileri için ülkelerine dönüş çok tehlikelidir. KUTV'dan Çin'e dönen bir grup öğrencinin nasıl yok edildiğini, Nazım Hikmet *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim*'de anlatır. İkinci yıl Çin'e gideceklere KUTV'da bir şölen düzenlenir. O zaman Türkiye'ye dönüş Çin'e gidiş kadar tehlikeli değildir. Öğrenciler sessizce okuldan ayrılırlar. Dönüş sırası Şevket Süreyya'ya erken gelir. Şevket Süreyya'ya iki mühürlü mektup verilir. Bu mektubun birisi Odesa'daki yetkililere dir ve orada açılır. 1923 sonunda Odesa'dan kalkan Krasnodor vapuruna bindirilir. Vapur Fransa'ya buğday ihraç etmektedir. Şevket Süreyya vapuru İstanbul limanında terk eder. İkinci mektup İstanbul parti sorumlusuna verilir.

Dört yıl önce Turancı olarak İstanbul'dan yola çıkan Şevket Süreyya, şimdi ***İstanbul'a TKP üyesi ve yetişmiş bir partili olarak dönmektedir.*** KUTV'da her toplumsal olayı, dünya ekonomisindeki yeri ve sınıfsal çelişkileri açısından yorumlamayı öğrenmiştir. Artık eski bildiği İstanbul'a bu yeni bakış açısı ile bakmaktadır. Eski İstanbul'u yeniden yorumlamaktadır. Bu yeni yorumlar ise eski çevresinden ve toplumsal ilişkilerinden kopmayı zorlamaktadır.

İstanbul'da Barbaros Hayrettin ilkmektebinde muallim vekili olarak göreve başlar. Resmi evrakları geçen yıllar içinde dağılmış olduğundan, hemen daha yüksek bir okulda göreve başlayamaz. Bu, yaptığı işlerden sadece biridir. Esas işi ise siyasal eylemini sürdürmektir. Sosyalist eylem hem legal, hem de illegal cephesiyle sürmektedir. Legaldeki örgüt ***Türkiye İş-***

---

209 Vâlâ Nurettin, *age*, s. 338-345.

210 Şevket Süreyya Aydemir, *Suyu Arayan Adam*, s. 361-375.

çi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'dır ve bu partinin yayın organı *Aydınlık* dergisidir. TKP ise ayrıca illegal faaliyetini sürdürmektedir. Şevket Süreyya hem yayın alanında, hem de partili olarak faaliyet göstermektedir. Okuldan çıktığında soluğu *Aydınlık* yazıhanesinde almaktadır. ***Aydınlık*** dergisini Dr. Şefik Hüsnü ile Sadrettin Celal çıkarmaktadır. Şevket Süreyya da onlarla birlikte çalışmaya başlar. Dergide Marx'ı, Lenin'i ve onların ideolojilerini tanıtan yazılar yazar.

Bu yazarlık faaliyetlerinin yanı sıra parti faaliyetini de sürdürmektedir. Kenar mahallelere gidip işçilerle, üniversitelilerin gittiği kahvelere gidip üniversitelilerle konuşmaktadır. Bu konuşmalarda hem işçilerin ve gençliğin sorunlarını ve özlemlerini tanımaya çalışmakta hem de parti eylemini sürdürmektedir. ***Şevket Süreyya'nın hücresinde*** tıp öğrencileri ***Rasim Adasal*** ile ***Süleyman Neşati*** vardır.[211]

1924'te Şevket Süreyya ve Sadrettin Celal'in *Aydınlık*'ta çıkan ***Lenin ve Leninizm*** hakkındaki yazıları bir kitap halinde toplanır. Bu kitaptan bir alıntı yapmak, Şevket Süreyya'nın bu dönemde Türkiye'deki olaylara bakış açısını saptamak bakımından yararlı olacaktır. Bu kitabın Şevket Süreyya'ya ait olan kesimin 42. sayfasında şöyle denir:[212]

"Bize gelince, bizde imparatorluk zamanlarında memleketimizin hakikaten fena idare edilmesi, lüzumsuz muharebeler, kapitülasyonlar, memleketimizi bir yarı müstemleke halinde bırakmış ve iktisaden inkişafımıza mani olmuştur. Bütün bunların ve bilhassa harbi umumi ve Yunan Harblerinin tahribatı neticesinde şimdi memleketimizdeki iktisadi gidiş, menfi bir şeydir. Yani memleketimiz şimdi bir 'sermaye birikmesi' devri yaşamıyor. Memleket umumi bir fakirleşme ve sefilleşme halindedir. Bizde henüz proletarya değil, işsizler, ihtisassızlar, hülâsa 'lumpen proletarya' artıyor. Nasıl ki, iktisadi inkişaf dediğimiz hallerde, hakiki sanayi ve ticaret değil, ihtikar (spekülasyon) hakim olmaktadır. Binaenaleyh bizde ne sosyal demokrasi, ne de diğer şekil kütlevi hareketler için lazım olan içtimai zemin henüz ve tabiatiyle teşekkül etmemiştir. Memleketin zengin, sermayedar, ileri bir hale gelmesi şimdi günün tarihi bir vazifesidir. Bu vazife ise, disiplinli ve müteşekkil bir cumhuriyet partisine düşer... Cumhuriyetin idame ve muhafazası için yapılacak her hareket, hatta ne kadar şiddetli bile olsa doğrudur. Terakkiperverane, ileri bir harekettir."

Bu fikirlerin Leninizme ne kadar uzak ya da yakın olduğunu burada tartışmaya gerek yok. Açık olarak görülüyor ki, Şevket Süreyya parti için-

---

211 Halil İbrahim Göktürk, *age*, s. 121.

212 Şevket Süreyya-Sadrettin Celal, *Lenin ve Leninizm*, Aydınlık Külliyatı, No. 10, 1924.

de en aktif olduğu dönemde Cumhuriyet'in ideolojisinin hegemonik denetiminden etkilenmeye başlamıştır.

1 Ocak 1925'de İstanbul'da ***TKF Üçüncü Kongresi*** toplanır. Bu toplantıda parti genel sekreterliğine gene ***Şefik Hüsnü*** seçilir. ***Şevket Süreyya da 21 kişilik TKF Merkez Komitesi üyelerinden biri olmuştur. Ayrıca Şefik Hüsnü'nün önerisiyle oluşturulan 7 kişilik icra komitesi içinde yer almıştır.*** İcra komitesinde yayın işlerinden sorumlu hale gelir. Kongrede *Aydınlık* dergisinin aydınlara dönük bir yayın organı olduğu ve işçiler için ayrı bir yayın organı çıkarılması kararı alınır ve ***Orak ve Çekiç*** gazetesi çıkarılır. Bu gazetenin yükü büyük ölçüde Şevket Süreyya'nın üstündedir. [213]

Bu gelişmelerin olduğu dönemde, Doğu'da Şeyh Sait isyanı olmuş, Takriri Sükun Kanunu ilan edilmiştir. *Aydınlık*, Cumhuriyet'in Doğu hareketini antifeodal nitelikte olduğu için desteklemektedir. Ama yönetim hiçbir alternatif siyasal harekete olanak vermek istemez. *Aydınlık* gazetesi kapatılır. 1 Mayıs'ta ***Amele ve Teali Cemiyeti*** adına, üzerinde "Bütün Dünya İşçileri Birleşiniz" yazan bir broşürün yayımlanması üzerine, ***1925 tevkifatı*** diye bilinen tutuklamalar başlar.

TKF yöneticileri tevkiflerin başladığını haber alır. Dr. Şefik Hüsnü, Hasan Ali (Ediz), Nazım Hikmet yurtdışına giderler. Şevket Süreyya kendisinin de Boğaz'dan geçecek bir Sovyet şilebiyle kaçabilme olanağına sahip olduğunu, ama bu olanağı kullanmadığını anlatır.[214] Tutuklanacağını bile bile Büyükdere'deki sürekli olarak gözaltında bulundurulan evine döner ve tutuklanır. Tutuklananlar 38 kişidir. Haydarpaşa'dan bir trenle, Ankara'da çalışmakta olan İstiklal Mahkemesi'ne gönderilirler. ***İstiklal Mahkemesi***, Ali Çetinkaya'nın başkanlık ettiği, Necip Ali Küçüka'nın savcısı olduğu, Kılıç Ali'nin azası bulunduğu Üç Aliler Mahkemesi olarak ünlenen mahkemedir ve Hacı Bayram Camii yakınındadır. Ankara'ya getirilenler mahkemeye kaydettirildikten sonra cezaevinde ayrı ayrı odalara hapsedilirler. Şevket Süreyya'nın beş kişilik odasında, tarikat mensubu bir hâkim, bir din bilgini olan Ahmet Hamdi Akseki, önemli kişilerin yaverliğinde bulunmuş bir subay olan Darendeli İsmet Bey ve bir eski hariciyeci vardır. Mahkemeye çağrılmayı bekledikleri günlerde, bir gece arkadaşları İsmet Bey'in idam edilmek için götürülüşünün sarsıntısını yaşarlar.

Mahkeme başlar. Şevket Süreyya mahkeme sırasında mümkün olduğu kadar arkadaşlarını korur. Tevetoğlu'nun yazdığına göre *Orak ve Çe-*

---

213 Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar (1908-1925)*, Bilgi Yayınevi, (üçüncü basım)1987, s. 362-363.

214 Halil İbrahim Göktürk, *age*, s. 118.

kiç'teki İsmail Hüsrev'in yazılarını üzerine alır. Mahkemede onun üstünde en etkili olan sözler, sorgusu sırasında verdiği yanıtlarda "inkılap" sözü geçtiği zaman, başkanın kızgınlıkla ***"İnkılâp mı? Bu ne mugalâta? İnkılâp bitti. Bu memleket inkılâbını bitirdi! Artık yapacak inkılâp yok! Ne demek inkılâp? Hepsi hayal, hepsi saçma...." diye bağırması olmuştur.*** Nitekim daha sonraki yıllarda *İnkılâp ve Kadro*'yu yazdığında ve *Kadro*'daki yazılarında işlediği tema hep inkılâbın bitmediği olacaktır. Bu yazılarda adeta hâlâ İstiklal Mahkemesi başkanını yanıtlar gibidir.

Mahkemede uzun bir müdafaa yapar. Kendi anlattığına göre,[215] bir suçluluk duygusu altında konuşmaz. Düşündüklerini uzun uzadıya anlatır. Bu ilkeler için mücadele ettiğini, bu ilkeler uğrunda hiçbir cezadan kaçınmadığını söyler.[216] Yalnız *Suyu Arayan Adam*'da bu mahkemeyi anlatırken satır arasına sıkıştırdığı "Yalnız sözlerim ilerledikçe mahkeme heyetinden ziyade etrafımdaki arkadaşlarımda bir huzursuzluk hisseder gibi oldum. Bunların bir kısmının bana, beni son defa görüyorlarmış gibi baktıklarından emindim" ibaresi, mahkemede savunduğu düşünce çizgisinde eskisine göre bazı farklılıklar olduğunu gösterir.[217]

Mahkeme heyeti kısa bir aradan sonra kararını açıklar. 11 kişi hüküm giymiştir. ***Şevket Süreyya da on yıl hapis cezası*** yiyenler arasındadır. Ankara Cezaevi'nde günler gergin geçer. Bir yandan İstiklal Mahkemesi'nin kararları icra edilmekte, öte yandan TKF davasından hapis yatmakta olan 11 kişi bir araya gelerek kendi aralarında eğitim toplantıları yapmaktadır. Ama hapishane yaşantısının ortaya çıkardığı insan zaafları aralarında gerginlikler yaratır.[218]

Kısa bir süre sonra bu davadan hüküm giyenler Anadolu'daki hapishanelere gönderilir. Şevket Süreyya da aynı davadan hüküm giyen İmalâtı Harbiye'de ustabaşı olan bir arkadaşıyla birlikte ***Afyon Cezaevi'ne yollanır.*** Cezaevinde siyasi mahkûmlara özel bir önem verilir. Konulacakları koğuşta pencere önü boşaltılarak onlara yer açılır. Önce kendisine normal gelen bu davranışın önemini hapishane yaşamının kurallarını öğrenince anlayacaktır. Şevket Süreyya, bu Anadolu hapishanesinde toplumun bir başka kesimini tanır. Anadolu'nun gerçeklerine yaklaşır. Bir yandan da hocallığını bırakmaz, hapishanedekilere okuma yazma öğretir. Hapishane koğuşlarında sevilip saygı gören bir kişi olur.

---

215 1925 mahkemesinin zabıtları yanmış olduğundan, Şevket Süreyya'nın bu konudaki müdafaasını zabıtlardan inceleme olanağına sahip değiliz.

216 Halil İbrahim Göktürk, *age*, s. 125.

217 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 399.

218 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 411.

Cezaevi idaresi bu iki siyasiye cezaevi avlusuna bakan iki kişilik bir oda verir. Bu oda Şevket Süreyya'ya rahat çalışma ortamı sağlar. Geceleri çalıştıktan sonra, cezaevi avlusunda şadırvanın su sesini dinleyerek dinlenir. Bu ortamda ***Muasır Türkiye'nin İktisadi İnkişaf İstikametleri*** diye bir kitap hazırlar. Bu kitap temelde "devletçilik esasına dayanan bir milli iktisat" sisteminin kuruluşunu inceler. Bu kitapla Şevket Süreyya kendisini Kadroculuğa götürecek yola girmiş olur. Bu yol değişimini hatıralarında şöyle anlatır: "Araştırmalarım ve düşünüşlerim beni, cezaevi duvarları arasında daha iyi değerlendirebildiğim çeşitli şartların ve gerçeklerin aydınlığı altında, komünist bir nizamın ve bu nizamı getirecek ve elbetteki bizim imkânlarımızla başarılamayacak komünist bir ihtilal bağımlılığından ayırmıştı. Anadolu'nun uyandırılışı ve kalkınması için devletçi bir iktisat görüşüne götürmüştü. Ama bu olaylar kolay olmadı. Nice tereddütler, nice iç burkuntuları yaşadım. Evet, Türkiye'de başka bir devlet kurulmalıydı. Belki gene halka rağmen ama halk için bir devlet. Belki güdümlü bir Demokrasi! Artık devlet imam ve millet cemaat olmalıydı. Bu imamın da cemaate vereceği herhalde bir şeyler vardı.[219]

'Birinci Dünya Harbinden sonra Türkiye'de cereyan eden şey, münhasıran askeri mahiyetli bir kurtuluş savaşından ibaret kalamaz. Bu askeri zaferden sonra münhasıran ferdi teşebbüse dayanacak klasik bir liberal iktisat ülküsü de bir gaye olamaz. Bütün bu işler için ise, gizli bir ihtilal partisine değil, normal ve kanuni yollarla gelişecek milli bir fikir hareketine, inşacı bir iktisat zihniyetine ihtiyaç vardır."[220]

Afyon Ccezaevi'nde yeni bir yolda ilerleme çabasında olan Şevket Süreyya, önünde daha çok günler olduğunu düşünürken 1926'da Cumhuriyet Bayramı yıldönümünde beklemediği bir şekilde serbest kalır. 1 Temmuz 1926'da yürürlüğe giren yeni ceza kanununda, suçlandığı konulardaki cezalar indirildiğinden artık cezasını çekmiş sayılır ve tahliye edilir.[221] Tekrar İstanbul'a döner, partiden henüz tamamen kopmamıştır. Ona Sovyet-

---

219 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 428.

220 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 429. Şevket Süreyya bu kitabını 1927'de Maarif Vekâleti'ne basılmak için vermiştir. Darülfünun Hukuk Fakültesi'ne tetkik ettirilen bu eserin 23. 1. 1929 tarih ve 25 numaralı raporunda; "Kitabın tez kısmında tarihi maddecilik mesleğini takip edeceğini söyleyen müellif, bu fikri ilmi bir usul ile tatbik ve bazı mesaili izah ve Türk iktisadi tekâmülünün ana hatlarını tesbit edebilmiştir. Fakat birçok yerlerde tarihi maddiyetçiliğin müfrit netayicine düşmektedir." denilmektedir. Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 428.

221 1 Temmuz 1926 tarihinde "yürürlüğe giren Türk Ceza Kanunu'nun 2. ve bu kanunun yürürlüğe girmesine dair olan 825 sayılı kanunun 17. maddeleri delâletiyle" tahliye edilmiştir. Hasan Âli Yücel, *Dâvam*, Ankara: Ulus Basımevi, 1947, s. 22.

ler Birliği'nin ticaret şirketi *ARCOS*'ta iş verilir. TKF sekreterliğini kendisi gibi ARCOS'ta çalışan Vedat Nedim Tör yapmaktadır. Şevket Süreyya da yedi kişiden oluşan parti merkez komitesinde çalışmaktadır. Komintern'le parti yönetimi arasında anlaşmazlık vardır. Şevket Süreyya, bu anlaşmazlığı soruşturmak için gönderilen ***Kitaigorodski'ye karşı çıkar*** ve onu geri dönmek zorunda bırakır.[222] Şevket Süreyya'nın bu dönemde parti çalışmalarına katılımı azalır. Her geçen gün eski arkadaşlarıyla bağlarının çözüldüğünü görmektedir.

Artık bir dünya ihtilalinin olmayacağı tamamıyla anlaşılmıştır. Sovyetler Birliği'ndeki devrim kendi sınırları içine kapanmıştır. İlk beş yıllık planın uygulanmasına hazırlanılmaktadır. Şevket Süreyya bundan sonra her ülkenin kendi çıkış yolunu kendisinin arayacağını ve bu arayışta Türkiye'de komünizmin bir seçenek olamayacağını düşünmektedir. Ayrıca *Takriri Sükun Kanunu'nun Türkiye'ye getirdiği koşullar altında TKF etkin bir çalışma gösterememektedir.* Bu işlevsizlik de Şevket Süreyya'nın parti grubundan uzaklaşmasına katkıda bulunmuştur.

TKF'nin hareketsiz kalması, ülke dışındaki Şefik Hüsnü'nün Türkiye'ye gizlice girmesine ve parti genel sekreteri Vedat Nedim'in bilgisi dışında eylemleri başlatmasına neden olur. Bunun arkasından da ***1927 tevkifatı*** diye anılan tutuklamalar gelecektir. Bu dava İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülür. Şevket Süreyya artık davada başrolü oynayan kişilerden değildir. Arkadaşlarından kimseyi itham etmez. Büyük ölçüde susar. Sorgusu sırasında"gizli bir komünist teşkilatının vücubuna kail olmadığım gibi dahil de değilim" der.[223] Mahkeme Reisi Sabri Bey'e saygı duymaktadır. Davada 48'i vicahi, 7'si gıyabi olmak üzere yargılanan 56 sanık vardır. Bunlardan 30'u 3-4 aylık cezalara çarptırılır. Hüküm savcının istediğinden farklı çıkmıştır.[224]

Şevket Süreyya beraat edenler arasındadır. Serbest bırakılır. ***Yoldaşlarına veda eder.*** Artık yollar ayrılmıştır. Bu dava sonunda partisiyle ilişkisini tamamen keser. İstanbul'u terk eder ve bir görev almak için Ankara'ya gider.[225] Böylece kendisini Kadro hareketine götürecek yoldaki ilk adımlarını atmış olur.

1.4: MEHMET ŞEVKİ (YAZMAN)'NİN YAŞAM ÖYKÜSÜ

Mehmet Şevki (Yazman) 1895 yılında Elazığ'da köy kökenli bir ailenin

---

222 Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar II (1925-1936)*, İstanbul: BDS Yayınları, 1992, s. 49.

223 Mete Tunçay, *age*, aynı yerde.

224 Mete Tunçay, *age*, s. 54-56.

225 Şevket Süreyya Aydemir, *Suyu Arayan Adam*, s. 435.

çocuğu olarak doğdu.[226] Babası Abid Efendi aslen Harputlu, annesi Kâmile Hanım ise Germi-Elazığlıydı.

İlkokulu 1908'de Elazığ'daki Deli Hoca Mektebi'nde bitirdi. Bundan sonra 1911'de yine aynı şehirdeki askeri rüştiyeyi tamamladı. Daha sonra İstanbul'a giderek Kuleli Askeri İdadisi'ne yazıldı. Bu okulu 1914 yılında bitirdikten sonra da harbiyeye gitti. Harbiye de okurken savaş çıkınca İstihkam Subayı olarak mülâzımıevvel (üsteğmen) rütbesiyle Çanakkale Savaşı'na gönderildi. Kurtuluş Savaşı'nın sonuna kadar savaştı. Harbiyeyi ancak 1924 yılında tamamlayabildi.[227]

Gençliğinin en ateşli çağını "...siperlerin korkunç şevleri (geceleri)" içinde geçirmesine neden olan bu savaş, Mehmet Şevki için kendi başına bir eğitim oldu. Türk askerini ve onun kahramanlığını yakından tanımanın yanı sıra ilk kez dünyaya açılmasını da sağlayacaktı. Daha sonraki bir tarihte, 1938'de yayımladığı ***Türk Çanakkale***[228] adlı kitapta, bu savaşın Türke olan inancını nasıl pekiştirdiğini anlatacaktır. Kitap bir taraftan Çanakkale'deki cehennemi andıran savaş sahnelerini Mehmetlerin arasına girerek anlatırken, onlara ve onların fedakârlıklarına olan inancını da ortaya koymaktadır. Bu zafer sadece Mehmetlerin fedakârlıklarının değil, Türk komutanlarının akıllı yönetimlerinin de sonucudur. Yazman bu savaşta Türk ordularına komutanlık eden Alman mareşali Liman von Sanders'in büyük hatalar yaptığı kanısındadır. Onun, bu hatalarını Mustafa Kemal'i komutanlığa getirmekle kapattığını düşünmektedir. Hatta ona göre daha başlangıçtan itibaren komutanlık Mustafa Kemal'e bırakılsaydı, tarih Çanakkale Savaşı yerine, Müttefiklerin karaya ayak basmalarıyla birlikte sonuçsuz kalmış olan bir Çanakkale girişiminden bahsetmekle yetinecekti. Yazman emin ve resmi kaynaklara dayanarak yapılan değerlendirmeyle bu zaferin tamamen "Türke ait" olduğunu adeta matematiksel bir kesinlikle ispat etmeyi amaçlıyordu. En kötü koşullar altında, dünyanın iki büyük devletinin ordusuna ve donanmasına karşı koyan ve onları sonuçta bu sahneyi bırakmaya zorlayan bu savaş, ***"Türk milletinin kendini müdafaa kudretinin en yüksek misali"*** olduğunu göstermiştir.

Çanakkale Savaşı'ndan sonra Mehmet Şevki'nin ait olduğu birlik Keşan-Şarköy yöresine çekilmiştir. Birlikler burada biraz dinlenip biraz da

---

226 Aksi belirtilmedikçe bu bölüm, Mehmet Şevki Yazman'ın büyük oğlu Cüneyt Yazman'ın yazarlara gönderdiği, 14 Aralık 1984 tarihli mektup ve mektuba ekli nottan faydalanılarak yazılmıştır.

227 Temuçin Faik Ertam, *Kadrocular ve Kadro Hareketi*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1994, s. 47.

228 Mehmet Şevki (Yazman), *Türk Çanakkale*, Ankara: Ulus Basımevi, 1938.

eksikliklerini gidererek kendilerini toparlamaya çalışırken, altı ay gibi kısa bir süre sonra Galiçya'ya katılma emri almıştır. Türk ordusu Galiçya cephesinde 15. kolordusuyla müttefiklerin yanında savaşma kararı almıştır. Mehmet Şevki'nin birliği de bu kolordu içindedir. Bu kolordu, bu cephede 12.000 şehit verir. Mehmet Şevki'nin birliği 1916 yılı Temmuz ayı sonlarında trenle Bulgaristan, Sırbistan, Macaristan ve Avusturya üzerinden Galiçya'ya gelerek, Rus birliklerine karşı yürütülen savaşta yer alır. Burada yalnızca 13 ay kadar kalmalarına ve büyük kayıplar vermelerine karşın, bu görev hem erat, hem de subaylar için farklı kültür ve yöreleri tanımak için de bir fırsat oluşturmuştur.

Yazman, 1928 yılında yazdığı ***Mehmetçik Avrupa***'da[229] adlı kitabında yarı mizahi bir dille, köy kökenli askerin bu yeni çevreyle temaslarını, orada bıraktıkları ve edindikleri intibaları anlatmıştır. Yurtdışındaki bu görevden en çok etkilenenlerden biri de muhakkak ki Mehmet Şevki'dir. Mehmetçiğin şaşkınlığına neden olan sistem ve olaylar, aslında Mehmet Şevki'yi de şaşırtmaktadır. Kitabında sürekli olarak vurguladığı konu, Almanların en büyük özelliği olan "teşkilatçılığın" bizde mevcut olmamasıydı. Bu arada ziyaret etme olanağı bulduğu Bükreş, Berlin ve Viyana kentlerinden de çok etkilenmiştir. Özellikle Viyana, Yazman'ın üzerinde büyük heyecan yaratmış ve bu heyecan daha ilerideki yıllarda Viyana kuşatmasıyla ilgili bir kitap yazmasına ve bu konuda bir başka kitabı da tercüme etme yoluna gitmesine neden olmuştur.[230] Bu ziyaretler onun sadece yeni yerleri tanımasına değil, aynı zamanda yeni düşüncelerle tanışmasına da fırsat vermiştir. Yeni tanıdığı kişiler arasında bir Marksistin de bulunduğunu biliyoruz. Mehmet Şevki, Galiçya cephesinden dönerken, dünyaya farklı bakmaktadır. Sınırı geçer geçmez karşılaştığı pek çok şey artık onda "hayal kırıklıkları" yaratmaktadır. Bu hayal kırıklıklarının büyük ölçüde Avrupa'da gördüğü yönetimin Osmanlı İmparatorluğu'nda olmamasından kaynaklandığını düşünür.

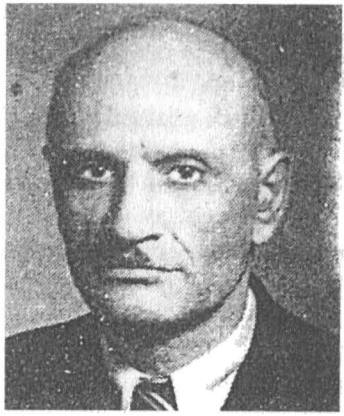
Gene daha sonraki bir tarihte, 1941'de, "milli büyük hikâye" nitelemesiyle, ***Ali Çavuş Peşte'de***[231] adıyla yayımlanan eserinde, yaralanıp bir süre Budapeşte'de tedavi gören Ali Çavuş'un bu kentte gezdiği hayvanat bahçe-

---

229 Mehmet Şevki (Yazman), *Mehmetçik Avrupa'da*, 4. Baskı, İstanbul: Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık, 1953.

230 *Viyana Kıyılarından Dönüş ve Osman Ağa'nın Çilesi*, İstanbul, 1962; Osman Ağa'nın Hatıraları, (yeni dile çeviren M. Şevki Yazman), İstanbul, 1961.

231 Mehmet Şevki (Yazman), *Ali Çavuş Peşte'de* (Milli Büyük Hikâye), İstanbul: Ahmet Halil Kitabevi, 1941.

Mehmet Şevki Yazman

si, kral sarayı, tiyatro, müze vb. yerlere ilişkin gözlemleri yer almaktadır. Aslında, yaralanıp tedavi görmesi dışında, Ali Çavuş ağzından anlatılanlar Yazman'ın kendi gözlemleridir. Budapeşte'de kalışından 25 yıl sonra kaleme aldığı bu gözlemler, gençliğinde Batı'ya yaptığı bu zorunlu gezinin kendi üzerindeki yaratığı büyük etkinin öğelerini adeta teşrih etmektedir.

Galiçya sonrasında Mehmet Şevki'nin yeni görev yeri Filistin olur. Burada bir süre İngilizlere karşı savaşan birlikler içinde yer alır. Savaşın aleyhte sonuçlanması üzerine Osmanlı birlikleriyle birlikte geri çekilerek Anadolu'ya gelir ve Konya'da görevlendirilir. Burada iken Kastamonu doğumlu Faika (Kutay) Hanım'la evlenir. Faika Hanım Kürt hareketleri içinde etkili bir rol oynamış Bedirhanlılardan Tahir Muhlis Kutay'ın kızıdır.[232] Tahir Bey Konya'da yaşayan iyi bir avukattır. Konya'daki hukuk mektebinde ders vermiştir. Kürt hareketleri içinde yer almamıştır.

Evlendikten hemen sonra Kurtuluş Savaşı'na iştirak etmek üzere yeniden cepheye gönderilir ve Kurtuluş Savaşı'nın her safhasında yer alır. Garp cephesinde Deli Ferit Paşa'nın emrinde savaşır. Konya'ya Delibaş isyanını bastırmaya giden birlikler içinde yer alır. Yazman bu savaşla ilgili olarak çok sayıda eser verir. 1933 yılında yayımlanan ***Büyük Taarruz Nasıl Oldu?*** ve 1934 yılında yayınlanan ***İstiklal Savaşı Nasıl Oldu?*** adlı kitapları, Türk askerinin kahramanlığı ekseninde yazılmış popüler harp tarihleridir. Yazman aslında kendisinin "uydurma kahramanlık" hikâyelerinden nefret

---

232 Mahmut Çıtın, *İsyancı Bedirhan Bey'in Yaramaz Çocukları ve Bir Kardeşlik Poetikası Kart-Kurt Sesleri*, İstanbul, 2002, s. 148-149. Faika Hanım'ın kardeşleri arasında Cemal Kutay da vardır. Diğer kardeşleri Fahire (Akgün), Fitnat (Haydari), Hayrünnisa (Öztermiyeci), Abdi Kutay, Kenan Kutay, Ferit Bey'dir.

ettiğini vurgular. Ne var ki, Türk Kurtuluş Savaşı "aklın güç kabul edeceği" kahramanlıklarla doludur. Zaten bunlar olmasa "İstiklal Savaşı ve İstiklal Zaferi" diye bir şey olamazdı. 1935 yılında yayımlanan ***Ahmet Oğlu Ahmet*** adlı kitabında ise, kendi gözlemleri ile diğer subay arkadaşlarının anlattıkları hatıralara dayanarak, savaş meydanlarında karşılaşılan çeşitli tipleri mizahi bir dille kaleme almıştır.[233] Daha sonraki yıllarda da Yazman yine Kurtuluş Savaşı ile ilgili çok sayıda kitapçık yayımlamıştır.[234] Bu kitaplar, dramatik olaylar yaşanırken bile onun çevresine olup bitenlere yaklaşımında ironik bakış açısını koruyabildiğinin bir göstergesi olarak alınabilir.

Büyük Taarruz'dan sonra Mehmet Şevki İzmir'e giden kuvvetler arasında yer alır ve bu kentte bir süre kalır. Kurtuluş Savaşı'nın bitmesiyle, yarım kalan eğitimini tamamlamak üzere yıllar geçtikten sonra yeniden harbiyenin sıralarına geri döner. Harbiyeyi bitirdiği 1924 yılında ilk oğlu Cüneyd (Yazman) doğar. Belli bir süre sonra İstanbul'a tayini çıkar. Burada üstlerinin izniyle İstanbul Darülfünunu Fen Fakültesi Elektrik ve Makine Enstitüsü'nü 1931 yılında tamamlayarak mühendis unvanını kazanır. Mühendis olmak Yazman için halka hizmet yolunda yapıcı yönü ağır basan yeni bir kanal olarak özel bir anlam taşımaktadır. Yazman 1943 yılında yayımlanan ve otobiyografik unsurlar taşıyan ***Toros Çocuğu***[235] adlı romanında kendisi gibi kırsal bir kesimden, Toroslar'daki Arık Köyü'nden gelen Ömer'in, annesinin gayret ve fedakârlıklarıyla İstanbul'a gönderilmesini ve burada liseyi birincilikle bitirmesi anlatır. Bu başarı Ömer'e, Yazman'dan farklı olarak, Berlin'e gitme imkânı yaratmıştır. Buradaki okulu da yine birincilikle bitiren Ömer, böylece su mühendisi unvanını kazanır. Ömer'in bu başarısındaki ana etken, memleketine hizmet etme istek ve azmidir. Ömer'in Türkiye'ye döndükten sonraki ilk girişimi, "yaz günlerinde" içecek su bulamadıkları için leyleklerin bir yuva yapıp mekân tutamadıkları Arık Köyü'ne su getirmek olur. Bu girişim önceleri bazı bürokratik engellerle karşılaşsa da, çıkan sorunlar daha sonra

---

233 Mehmet Şevki (Yazman), *Büyük Taarruz Nasıl Oldu?*, İstanbul: Akşam Kitaphanesi, 1934; Mehmet Şevki (Yazman), *İstiklal Savaşı Nasıl Oldu?* , 2. baskı, İstanbul: Kenan Basımevi, 1938. Mehmet Şevki (Yazman), *Ahmet Oğlu Ahmet*, İstanbul: Akşam Matbaası, 1935.

234 Mehmet Şevki (Yazman), *Bölüğün Oğlu*, Ankara: Çocuk Esirgeme Kurumu, 1944; Mehmet Şevki (Yazman), *İlk Kurşun*, Gerçek Savaş Hikâyeleri, no. 1, İstanbul, 1949; Mehmet Şevki (Yazman), *Dumlupınar'a Giden Yol*, Gerçek Savaş Hikâyeleri, no. 2, İstanbul, 1949; Mehmet Şevki (Yazman), *Bir Düşman Bölüğünü Bozan Mehmet Çavuş*, Gerçek Savaş Hikâyeleri, no. 4, İstanbul, 1949.

235 Mehmet Şevki (Yazman), *Toros Çocuğu*, İstanbul: Ahmet Halil Kitabevi, 1943.

çözümlenir. Roman kahramanı Ömer'in sürekli olarak yanıtını aradığı "geri kalmamızın sırrı ve sebebinin" ne olduğu sorusu, Yazman'ın da aklından çıkmayan esas sorudur. Bu soruya mühendis Mehmet Şevki'nin daha yeterli yanıtlar verebileceğini düşünmektedir.

İstanbul'da asker olarak kendisinin çok önem verdiği mühendislik eğitimini yaparken, sadece bununla yetinmemekte ve sürekli bir yazı yazma gayreti içinde bulunmaktadır. Kuşkusuz bu, askerler arasında sık rastlanan bir özellik değildir. Daha önce de değinildiği üzere, Yazman 1928 yılında ***Mehmetçik Avrupa***'da kitabını yayımlamıştır. Kitabın önsözünde vurgulandığı gibi, yaklaşık yüz yıldan beri, Türk aydınları, öğrencileri, subayları, memurları Avrupa gidip gelmekte ve "...bizden başka bir âlem olan bu cihan parçasını..." görmektedirler. Bu gezilerle ilgili birçok anı, izlenim ve hatta roman yazılmıştır. Buna karşılık "Türk köylüsünün Avrupa'ya seyahati, o âlemle teması, orada bıraktığı ve edindiği intibalar" hiçbir şekilde yazılmamıştır. Atalarımızın birkaç yüz yıl önce at oynattıkları bir yörede, binlerce kişiden oluşan bir Türk kolordusunun bulunması, her zaman karşılaşılacak bir şey değildir. Yalnızca cephelerde on iki bin şehit verilmiş olan bu savaş konusunda, bir tek eser yazılmıştır ve o da askeri konumla (tabiye) ilgilidir. Bu kitap "fedakâr vatan yavrularının" savaşlarını da anlatmaktadır. Fakat bundan önce ve hiçbir savaş tutanağına geçme ihtimali olmayan *"...çok zevkli, bazan çok komik hatıraları ihtiva eden safhalar, yerli ahaliyle temas ve onlar üzerinde bırakılan hoş, efendice intibalar..."* anlatılmaktadır. Yazman'ın bu çalışması büyük yankı yapar ve çok olumlu karşılanır.

Kitabın getirdiği bu başarı Yazman'a, dönemi içinde pek örneği olmayan bir şekilde ***Akşam*** gazetesinde 1928 yılı ikinci yarısından itibaren "Askeri Bahisler" başlığı altında yazı yazma olanağını sağlar. ***Mehmetçik Avrupa'da*** kitabının olumlu izlenimleri olmasa, subaylık görevini sürdürmekte olan birinin, askeri yetkililerden yazma iznini almadan böyle bir şey yapması pek mümkün değildir. Genellikle on beş günde bir yayımlanan makalelerinde Yazman, *"Halkın Hava Taarruzuna Karşı Korunması Meselesi"*, *"İngilizlerin ilk Gaz Hücumu Nasıl Oldu"*, *"Hollanda Ordusunda Yeni bir Piyade Topu"* vb. teknik konuları ele alır.[236]

1931 yılı sonlarına doğru Yazman Ankara'ya tayin olur. Burada Şevket Süreyya Aydemir ve onun vasıtasıyla da diğer ***Kadro*** yazarlarıyla yakın dostluklar kurar. ***Kadro*** hareketinin hazırlık çalışmalarında bulunur ve çektirilen hatıra fotoğrafında yer alır. Ne var ki, ***Kadro*** dergisinin 1932 yı-

---

236 Bkz. *Akşam*, 30 Nisan 1932, 24 Eylül 1932 ve 25 Mart 1933.

lındaki ilk 12 sayısında yazıları yer almaz. Bunun askeri yetkililerden izin alamamaktan kaynaklanan bir husus olup olmadığını bilmiyoruz. Derginin sol kökenli yazarlar Şevket Süreyya Aydemir, İsmail Hüsrev Tökin, Vedat Nedim Tör ve Burhan Belge için, aralarında rejimin ana şahsiyetlerinden biri olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun bulunması kadar olmasa bile, askeri bir şahsın bulunması da çok önemlidir. Bu durum onlara bir tür güvence sağlamaktadır. Belki de bu güvence diğer Kadrocular dan çok, Yakup Kadri için önemlidir. Her şeye rağmen Yazman 1932 yılında *Kadro* dergisinde yer almamış veya alamamıştır.

Aynı yıl Yazman'ın ikinci oğlu Tuncer (Yazman) doğar. Yazman bu yıl içinde askerlik yaşamında da önemli görevler alır. 1932 yılının ekonomik bunalımdaki ortamında askeri fabrikaların ekonomik olarak çalışmasına olanak verecek kanun değişikliğinin hazırlayıcıları arasında yer alır. Bu yasanın getirdiği olanaklarla askeri fabrikalar, ana görevleri olan ordunun ihtiyaçlarını temin ederken, hariçte de iş yapabilecekler, iktisadi teşebbüslere ve taahhütlere girebileceklerdir. Bu yasa, askeri fabrikaların hariçte rekabet edebilecek şekilde iktisadi olarak çalışmalarını ve teknolojik gelişmeleri takip etmesini sağlayacaktır.[237] 1933 yılının başından itibaren de *Kadro* yazarları arasında sürekli olarak yer alır.

1.5: VEDAT NEDİM (TÖR)'İN YAŞAM ÖYKÜSÜ

Vedat Nedim (Tör)[238] 26 Ağustos 1897 tarihinde İstanbul'da doğar. Babası Nedim Servet, Harbiye Nezaret-i Erkân-ı Harbiye Dairesi Umumi Kâtipliği gibi, adı geçen nezaretin en yüksek sivil makamına kadar yükselmiş biridir. Amcası Fikri Servet (Tör) önceleri sol hareket içinde bulunmuş, daha sonra Atatürk'ün çevresinde yer almış bir tıp doktorudur. Dedesi Yemen ve İzmir'de fırka komutanlıkları yapmış olan Ferit Servet Paşa'dır.

Vedat Nedim, önce Numune-i Terakki ve Hadika-yi Meşaret adlı mahalli okullarda okur. Yedi yaşında ailesi ona alaturka keman dersi aldırtmaya başlar. Daha sonra, üçüncü hazırlık sınıfından başladığı lise tahsilini Galatasaray Sultanisi'nde tamamlar. 1915 yılında Berlin Filarmoni Orkestrası İstanbul'a gelir. Vedat Nedim, bu orkestranın Darülbedayi'nin binasında verdiği konsere gider. İlk defa dinlediği bu orkestra konserin-

---

237 Mehmet Şevki (Yazman), "Memleketimizde Harp Sanayiimiz ve Bir Kanun...", *Akşam*, 2 Nisan 1932.

238 Aksi belirtilmedikçe bu bölüm, yazarların Vedat Nedim Tör'le, 10 Nisan 1979 tarihinde yapmış oldukları mülakata dayalıdır.

1940'lı yıllarda Vedat Nedim Tör.

den çok etkilenir. Ertesi günü Galatasaray'da özel keman dersi veren Zeki Bey'e giderek alafranga keman dersi almak istediğini söyler ve çalışmaya başlar. 1916 yılında Ticaret Nezareti'nin açtığı sınavı kazanarak, Berlin'e Yüksek Ticaret Okulu'na gider. Berlin'de ilk kaldığı pansiyon Almanlaşmış bir Macar kadını tarafından işletilmektedir. Bu aile sanat ve müzik tutkunudur. Onların yol göstericiliğinde Berlin'deki sanat faaliyetlerini izlemeye başlar. Opera ve tiyatronun dikkatli bir izleyicisi olur. Tiyatrolarda daha önce İstanbul'dan tanıdığı Muhsin Ertuğrul ile sık sık karşılaşır.[239] İktisat eğitiminin yanı sıra adeta bir sanat eğitimi de görmüş olur.[240]

Savaş bittiğinde, çok sayıda Türk öğrenci, okumak ve staj yapmak için gönderildikleri Almanya'da bulunmaktadır. Bu kitlenin en büyük bölümü de Berlin'de ve çevresinde toplanmıştır. Buradaki Türkler, bir yandan Alman devrimci hareketlerinin etkisiyle, bir yandan da savaş sonrasında Tür-

---

239 Vedat Nedim Tör, *Kemalizmin Dramı*, İstanbul: Çağdaş Yayınları, Şubat 1980, s. 82-83.

240 Vedat Nedim Tör, *Yıllar Böyle Geçti*, İstanbul: Milliyet Yayınları, Ağustos 1976, s. 155-156.

kiye'ye empoze edilmeye çalışılan barış anlaşmasının (Sevr) ülkeyi parçalayarak Türklere çok küçük bir alan bırakması nedeniyle yoğun bir arayış içine girmiştir. Berlin'deki Türkleri bir araya getirmek için İttihatçıların oluşturduğu ***Türk Kulübü*** de bu konudaki tartışmaların yürütüldüğü ana merkezlerden biri haline gelmiştir. Türkiye'yi içine düştüğü bu uçurumdan kurtarabilecek çok farklı çözüm önerileri, Türk gençleri arasında sürekli ve yoğun olarak tartışılmaktadır.

Bu tartışmaların istekli katılımcılarından biri de Vedat Nedim'dir. Berlin'deki öğrenciliğinin ilk yıllarında, İstanbul'da yayımlanan ***Muallim*** dergisine eğitimle ilgili yazılar yollamıştır. Bu yazılar derginin 1918 yılı Mart, Haziran ve Ağustos (21, 23, 24) sayılarında "Almanya'da Okumak Hastalığı...", "Almanlar Tetkik ve Tetebbua Hazırlanıyorlar...", "Medeni Terbiyeye Doğru: Mekteplerde Cinslerin Birleştirilmesi..." başlıklarıyla yayımlanır. Özellikle, karma eğitim konusundaki son makalesi, Vedat Nedim'in, değil Türkiye'de, dünyada bile henüz çok sınırlı uygulaması olan bir konuyla ilgili ileri görüşlülüğünü ve değişmeye açıklığını göstermektedir.[241] Zamanla Vedat Nedim'in ilgisi, salt eğitimle sınırlı kalmayıp daha geniş alanlara yönelir.

Vedat Nedim'i yeni arayışlara iten ana faktörlerden biri, daha sonra doktorasını nezaretinde yapacağı, çok önem verdiği hocası ünlü iktisatçı (sosyal bilimci) Werner Sombart'ın, derslerinden birinde Osmanlı İmparatorluğu'nu "tipik bir yarı-koloni" örneği olarak göstermesi ve parçalanmasının önlenemezliğini vurgulaması olmuştur. Bu çözümlemenin yarattığı huzursuzluk ve bunalım içinde iken, Vedat Nedim, Lenin'in ***Kapitalizmin Son Aşaması: Emperyalizm*** adlı kitabıyla karşılaşır.[242] "...Sömürürcesine" okuduğu bu eseri, Marx'ın, Engels'in, Kautsky'nin, Bernstein'ın çalışmaları takip eder. Bu okumalar sonrasında ulaştığı ruh halini Vedat Nedim şöyle belirtir: *"Büyülenmiş gibiydim. Vatanımın bu trajik çöküntüsünün, çözülüp parçalanışının nedenlerini, bu eserlerin ışığı altında, bir röntgen filminde seyreder gibi oluyordum."*

Ayrıca, bu dönemde Osmanlılara empoze edilmeye çalışılan ***Sevr Anlaşması***, Vedat Nedim'in içindeki "cılk yaraya" tuz biber ekmiş gibidir. Bu acıyla, çözümü kendisi gibi "sol bir ideolojik çerçevede bulan" bir grup içinde yer alır. Aralarında M. Vehbi (Sarıdal), Ali Nizam (Nizamet-

---

241 Biz bu derginin adı geçen sayılarına ulaşamadık ve Vedat Nedim Tör'ün 75. doğum günü dolayısıyla Kenter Tiyatrosu'nun çıkardığı broşürde M. Rauf İnan'ın açıklamalarıyla yetinmek zorunda kaldık. Bkz. V. N. Tör, 75, İstanbul, (1972), s. 30.

242 Bu bölüm için Bkz. Vedat Nedim Tör, *Yıllar Böyle Geçti*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1976, s. 7-9.

tin Ali Sav), Ethem Nejat, İsmail Hakkı (Arap namıyla maruf), Sadık Ahi (Mehmet Eti), İlhami Nafiz (Pamir), Mümtaz Fazlı (Taylan), Nurallah Esad'ın (Sümer) bulunduğu bu çevre, bir süre sonra, daha etkili çalışmalar yapabilmek amacıyla ***Türkiye İşçi ve Çiftçi Fırkası'nın (TİÇF)*** kuruluşunda yer alır. Partinin yayın organı olan ***Kurtuluş***'taki[243] bir yazıda, ulaşılmak istenen hedef, ***"Her tarafta duyulmakta olan gürültü, yıkılmakta olan şeyden geliyor: kapitalizmin Türkiye proletaryası, dünyadaki bütün kardeşleriyle beraber muhakkak bir 'Yarın'ı dört gözle bekliyor..."*** sözleriyle vurgulanmaktadır.

Derginin bu ilk sayısında Vedat Nedim'in "Cemiyet Geliri ve Siyasi Partiler..." başlıklı bir makalesi yayımlanır. Vedat Nedim bu makalede, burjuva ekonomisinin endüstriyel devrimlerden beri nasıl işlediğini, marksist bir yorumla inceler. Ayrıca "sınıf kavgasının", politik düzeyde "kapitalist" ve "sosyalist" gibi sınıf partilerini nasıl doğurduğunu ortaya koymaya çalışır. Mete Tunçay'ın değerlendirmesiyle, Vedat Nedim bu tahlilleriyle, ***Kurtuluş***'taki diğer yazılara göre "...çok daha bilinçli" bir sol ideoloji sergilemektedir.

TİÇF ve onun yayın organı ***Kurtuluş*** dergisi, bu ilk sayısının yayımlanmasından çok kısa bir süre sonra, Türkiye'ye dönerek faaliyetlerini anayurtta devam ettirme kararı alır. Öğrenimine devam etmek üzere Berlin'de kalan birkaç kişiden biri de Vedat Nedim'dir; diğerleri Akdeniz Vapuru ile toplu bir halde 19 Mayıs 1919'da İstanbul'a dönerler.

Berlin'den gelen bu çevre, Almanya'daki partinin adına "sosyalist" ekleyerek, partiyi ***Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'na (TİÇSF)*** dönüştürür. Partinin resmen kurulması için yaptıkları başvuruya, tüm gayretlerine karşın ancak 22 Eylül 1919 tarihinde olumlu yanıt alabilir. Parti kadroları arasında Vedat Nedim'in amcası Fikri Servet (Tör) de yer almaktadır.[244] Bu arada Fransa'da eğitim görmüş olan Dr. Şefik Hüsnü (Değmer) gruba katılarak, harekete hem ideolojik hem de eylem olarak önemli bir ivme kazandırır. Bu sırada ***Kurtuluş*** dergisi de 20 Eylül 1919'da İstanbul'da yeniden yayımlanmaya başlar. Dergi özellikle sol hareketin Avrupa ülkelerindeki gelişimine paralel bir yayın stratejisi benimsemiştir.

Bu dönemde Berlin'de kalmış olan Vedat Nedim, kendi deyişiyle ***TİÇSF***'nin yurtdışındaki ana temsilcisi haline gelir. Bu arada çeşitli sol ör-

---

243 Türkiye İşçi ve Çiftçi Fırkası ve onun yayın organı *Kurtuluş*'la ilgili bu bölüm için, alıntılar dahil, şu eserlere başvurulmuştur: Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar*: 1908-1925, 3. baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1978, s. 293-307. Dergi ve içindeki makalelerin transkripsiyonu için Bkz. *Kurtuluş*, İstanbul: Anadolu Yayınları, 1976.

244 *Kurtuluş*, s. 22.

gütlerin Almanya'daki toplantılarına katılır. ***Kurtuluş*** dergisinin Almanca yayımlanan bir sayısında Vedat Nedim'in "Türkiye Proletaryası ve Enternasyonel..." başlıklı bir yazısı yer alır.[245] Bu yazıda Türkiye proletaryasının Enternasyonel'de temsil edilmemiş olması proletaryanın mevcut olmamasına değil, kendi özelliklerinin ve ulusal yasaların bilinçli bir sınıfa doğru örgütlenmeyi önlemiş olmasına bağlanmıştır. Fakat bir örgüte, herhangi birinden daha fazla ihtiyaç duyan bir sınıf vardır; o da işçi ve köylüdü. Onların çabalarına yol göstermek ise TİÇSF'nin görevi olmalıdır.

TİÇSF'nin, solda ortak bir cephe oluşturma gibi girişimlerinin sonuç vermemesi üzerine, partinin Almanya'dan gelen kanadının bir bölümü Anadolu'ya geçerek milli mücadeleye katılma kararı alır. 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'un İngilizler tarafından işgali üzerine parti çalışmalarını durdurur. ***Kurtuluş*** dergisinin yayını ise müttefik sansürü tarafından yasaklanır. İşgal bu sol hareketi İstanbul'da çalışamaz hale getirirken Vedat Nedim'in Berlin'de sol faaliyetlere devam etmesi, onun solun önemli isimlerinden biri haline gelişini kolaylaştırmıştır.

Sol açısından çok önemli bir gelişme, muhtemelen Mayıs-Haziran 1921 tarihlerinde gizli ***Türkiye Komünist Partisi***'nin İstanbul'da faaliyete geçmesi olur. TKP'nin kuruluşu sonrasında, bu gizli kuruluşun zaman zaman faaliyet gösterebilen yerüstü uzantısı, ilk sayısı 1 Haziran 1921 tarihini taşıyan ***Aydınlık*** dergisidir.[246] Bu derginin ideolojik çerçevesini çok büyük ölçüde Dr. Şefik Hüsnü'nün yazıları belirlemektedir.

Vedat Nedim, 5 Kasım - 5 Aralık 1922 tarihlerinde Moskova'da toplanan, komünist partileri uluslararası üst örgütü niteliğindeki ***Komintern'in 4. kongresine***, Dr. Şefik Hüsnü'nün isteği doğrultusunda Berlin'den gelerek, TİÇSF'nin üç temsilcisinden biri olarak katılır. Diğer iki delege ise, İstanbul'dan gelerek Kongre'de yer alır.[247] Ankara hükümetinin denetlediği alanı temsil eden delegelerden biri ise, İsmail Hüsrev'dir. Böylece ikisi arasında uzun yıllar sürecek olan dostluk Moskova'daki bu kongrede başlamış olur.

Vedat Nedim doktorasını, özellikle kapitalizm tarihi derslerinden etkilendiği W. Sombart'ın gözetimi altında, 1922 yılı sonunda tamamlar. Osmanlı İmparatorluğu'nun bir Şark meselesi haline dönüşünü konu alan, ***"Türkiye Nasıl Bir Emperyalizm Konusu Oldu?"*** başlıklı teziyle iktisat

---

245 "Kurtuluş", *Tarih ve Toplum*, no. 65, Mayıs 1984, (Almancadan çeviren Cemil Koçak), s. 311-31 Genellikle Almanca *Kurtuluş* dergisinin tek sayı yayımlandığı bilinmektedir. Ama birden fazla sayı yayımlamış olması da muhtemeldir.

246 Mete Tunçay, *age*, s. 308.

247 Mete Tuncay, *age*, s. 276.

doktoru olur. Doktorasını aldıktan sonra, Berlinli Alice Hanım'la evlenir ve kısa bir süre sonra –muhtemelen 1923 yılının ikinci yarısında– İstanbul'a döner.

Vedat Nedim, İstanbul'da TİÇSF ve aslında onun da bağlı olduğu gizli TKP çevrelerindeki faaliyetlerine yoğun bir şekilde devam eder. Bu faaliyetlerinde Dr. Şefik Hüsnü'nün desteğini görür. Hareketin yayın organı ***Aydınlık***'ta yazıları çıkmaya başlar. Vedat Nedim, ileride niteliği üzerinde daha ayrıntılı biçimde durulacak olan ***ARKOS*** adlı bir Sovyet dış ticaret şirketinin İstanbul şubesinde 1924 yılı sonunda veya 1925 yılı başlarında çalışmaya başlar.

Vedat Nedim'in yazıları, saptayabildiğimiz kadarıyla ***Aydınlık*** dergisinin 17. sayısından itibaren yayımlanmıştır. Ağustos 1923 tarihli dergide yayımlanan bu ilk makale aslında, İsmail Hüsrev'in Berlin'de ***Kurtuluş*** için veya ***Kurtuluş*** adına katıldığı bir toplantı için yazılmış olmalıdır ve 22 Mayıs 1922 tarihini taşımaktadır. "Türkiye Ziraat Memleketi midir? Neden Değildir? Nasıl Olabilir?" başlıklı bu yazıda Vedat Nedim, Türkiye'nin bir ziraat ülkesi olduğu ve gelişmenin bu sektöre dayalı olacağı konusunu irdelemektedir.[248]

Vedat Nedim muhtemelen İstanbul'a döndükten sonra kaleme aldığı ve 19. sayıda yayımlanan "Türkiye'de Yeni Köy İhtiyacı..." başlıklı makalesinde, eski İktisat Vekili Mahmut Esat'ın ***Akşam*** gazetesine verdiği ve savaş sonrası Anadolu'daki yıkımın kaldırılmasıyla ilgili bir beyanatı eleştirir. Bu eleştirisinde, Mahmut Esat'ın köy meselesinin şehirlere nispetle çok basit olduğu ve köylülerimize, ihtiyaçları olan kerestenin bedava verilmesi halinde, köylülerin köylerini kendilerinin yapabilecekleri savının "Yeni Köy" tanımıyla bağdaşmadığını vurgular. "Yeni Köy" kavramı köyün, gerek iktisadi ve sosyal ve gerekse sıhhi açılardan ilmin, fennin ve medeniyetin öngördüğü şartlara uygun olmasını gerektirir. Oysa çok dağınık, geniş bir alana yayılmış olan köylerimize ne eğitim, ne de sıhhi hizmetlerin götürülmesi imkân dahilindedir. Nüfusun artırılması ise ancak zaman içinde gerçekleşebilecektir. Bu konuda eski bir milletvekilinin ileri sürdüğü "mecburi evlilik" tasarısı, hiçbir temeli olmayan bir öneriden ibaret olmaya mahkûmdur.

Üretiminin "anası" tarım olmakla birlikte, Türkiye henüz bir tarım ülkesi değildir; ilmi açıdan bir ülkenin tarım ülkesi olabilmesi için, tarımsal üretimin değerinin sanayi üretiminin değerinden fazla olması ve ithalatın

---

248 Vedat Nedim, "Türkiye Ziraat Memleketi midir? Neden Değildir? Nasıl Olabilir? ...", *Aydınlık*, no. 17, Ağustos 1923, s. 442-448.

da bu fazla değerle karşılanması gereklidir. Türkiye'nin durumu ise bunu sağlamaktan çok uzaktır.

Tarımsal fazlanın dünya piyasalarında rekabet ederek ihraç edilmesi, henüz gelişmemiş sanayi kollarının ürünlerinin ithalatını sağlayacak, ayrıca sosyal sermaye birikimini mümkün kılacaktır. Memleketimizin kendi iktisadi faaliyet ve üretim kapasitesi içinde hariçten gerek mal, gerekse mali ve iktisadi tarzda girecek yabancı sermaye gücüne "denklik" sağlamaya "çalışan halkımızın bütün emekleri milletimizin refahı için değil, (yabancı) kapitalistlerin kârı için sarf ve heba edilmiş olacaktı... İlk zamanlar iktisadi tabiyet şeklinde tecelli eden bu halet gitgide siyasi esaret mahiyetine dönüşecekti..." Bunu önlemek için tarımımızı "doğurucu bir ana" haline sokmak zorundaydık.[249]

Vedat Nedim'in 19 ve 20 numaralı ***Aydınlık*** dergisinde yayımlanan yazıları "İktisadi İstiklal" başlığını taşımaktadır. Yunan ordularının denize dökülmesi ve Lozan Antlaşması'nın gerçekleşmesi sonrasında kaleme alınmış olan bu yazılarda, gelişmeler "...emperyalist hırsların önüne, siyaset enginde bir dalgakıran çekilmesi..." şeklinde yorumlanmış ve bu mücadeleden siyasi bağımsızlığımızın büyük harp öncesine göre çok daha geniş, derin ve kuvvetli olarak çıktığı belirtilmiştir. Ne var ki, siyasi bağımsızlık ancak iktisadi bağımsızlığa dayandığı takdirde hakiki ve devamlı olabilecektir. Bu nedenle sulh dönemi politikamız bu olmalıdır.

Vedat Nedim'e göre Batı kapitalist iktisadi sistemi, ulaştığı bu aşamada yaşayabilmek için mutlak suretle emperyalist siyaset izlemek zorundadır. Üstelik bu zorunluluk, büyük harp sonrasında daha da artmıştır. Böyle olunca da iktisadi bağımsızlığa özel bir önem verilmesi gerekmektedir.

İktisadi bağımsızlık kavramı ülke içine "milli iktisat" olarak yansıyordu. Her şeyin önüne "milli" kelimesi ekleme tutkumuzdan vazgeçip, bu akışkan kelimeye "ferdiyetçi burjuva iktisadi" açısından bakılırsa, bunun üretim araçlarına sahip "milli bir kapitalist sınıf" yaratılması politikası olduğu görülecekti. Özellikle bazı himaye usulleri sayesinde bazı alanlarda böyle bir girişimci kitle yaratılması mümkündü. Böylece devletin kanunlarından yararlanan bazı kişiler zengin olurken, tüketiciler ise daha pahalı ve daha kötü bu malları –milli malları– almak zorunda kalacak ve soyulacaktı. Sistem icabı tek gayesi kâr, daha fazla kâr olan, devlet korumasına sahip bu girişimci sınıf, "milli" de olsa ortaya çıkan gelişme milletin lehine olmayacaktı ve hatta *"...bu sınıf rekabetsiz, başına buyruk kaldığı için*

---

249 Vedat Nedim, "Türkiye'de Yeni Köy İhtiyacı: İktisadi İstikbal İçin...", *Aydınlık*, no. 19, Teşrinisani, 1923, s. 494-497.

milleti, Avrupa kapitalistlerinden daha insafsız ve yüzsüzce soyacak ve süpürecekti..." Birçok halde de bu milli sınıflar sırtlarını yabancı sermayeye dayayacaklar ve dolayısıyla "milli kapitalistlerimiz" yabancı sermayenin "ajanı ve dellâlı" olacaklardı. Bu ise "milletin sırtından iki katlı kâr, hem frenk hem Türk sermayedarlarının kârlı çıkması" sonucunu doğuracaktı.

Ferdiyetçi milli iktisat politikası, çok sayıda Türk tüccarı yaratacaktı. Ama burada yapılmak istenen, milleti soyup soğana çeviren Rum, Ermeni yahut Yahudi burjuvazilerinin yanına ve hatta yerine Türk ticaret burjuvazisini koymaktı. İşte ferdiyetçi milli iktisat politikasının "en mukaddes ideallerinden" biri de buydu. Bütün bunlar ferdiyetçi milli iktisat politikasından yalnız milletin büyük bir çoğunluğu aleyhine "sermayedar sınıfın" çıkabileceğini göstermekteydi.

Ferdiyetçi yerine cemiyetçi bir iktisat politikası uygulanması halinde, durum çok farklı olacaktır. Cemiyetçi bir sistem, "*...milletin hayati ihtiyaçlarına dayanan ve muhtelif iktisat şubelerini bu ihtiyaçlardan doğma bir plan, program ve bir sistem dahilinde idare ve tanzim eden bir iktisat politikasıdır.. (ve bu gerçekten) milli unvanını hak*" edecektir.

Ferdiyetçi iktisat politikasında amaç kâr, üretim ise bu amacın aracıyken, cemiyetçi iktisat politikasında amaç cemiyet ihtiyaçlarının gittikçe daha iyi bir şekilde karşılanmasıdır ve üretim bu amaca ulaşımın aracıdır. Plana dayalı bir politika, üretimin anarşik bir şekilde cereyan ettiği ferdiyetçi sistemin aksine, üretim gücünü azami kullanabilecektir. İşsizliğin önlenmesi ancak bu sistemle mümkündür.

Böyle bir iktisat politikasının başarıyla uygulanması, "havalecilik" ve "kırtasiyecilik"le karşılaştırma yapılmasını zorlaştıracaktır. Fakat unutulmamalıdır ki, iktisadi bağımsızlığı kazanmak, siyasi bağımsızlığı kazanmaktan her halde daha güç olacaktır.

Siyasi bağımsızlığımızın fethinde yaptığımız siyasi devrim gibi iktisadi bağımsızlığımız da radikal bir devrim istemektedir. Ferdiyetçi iktisat politikasını terk edip, yaratıcı ve doğurucu bir cemiyetçi iktisat politikası –yani hakiki anlamıyla bir milli iktisat politikası– uygulayabilmemiz halinde "...bizi iktisadi istiklâle götüren kurtuluş yoluna..." çıkmamız mümkündür. Aksi halde "iktisadi istiklal" deyimi, Türk milleti için daima bir masal, bir rüya, bir proje kalmaya mahkûmdur.[250]

Vedat Nedim'in ***Aydınlık*** dergisinin 25. sayısında çıkan "Evvel Zaman Orta Hallilerine: İşsiz..." başlığını taşıyan yazısı, muhtemelen 1925

---

250 Vedat Nedim, "*İktisadi İstiklal...*", *Aydınlık*, no. 18 ve 20, Teşrinisani, 1923 ve Şubat 1924, s. 467-469 ve s. 523-528.

yılında yayımlayacağı ***İşsizler*** adlı oyunun bir ön çalışmasıdır. Oyun, harpler dolayısıyla hukuk fakültesini bırakıp cepheden cepheye koşmuş birinin, harp sonrasındaki perişan halini anlatmaktadır. Gencin bütün ailesi açtır; son çare olarak, zengin olmuş bir eski arkadaşına gitmiş ve iş istemiştir. Arkadaşının iş vermek yerine, dul kalmış kız kardeşini güzelse kendisine getirmesini söylemesi üzerine, arkadaşına saldırıp boğazını sıkmıştır. Aslında bu kısa oyun, "harpten başka bir iş yaratamayan" sistemin köktenci bir eleştirisidir.[251]

Vedat Nedim 26. sayıda yayımlanan "İktisadi Kurtuluş" başlıklı yazısında, daha önce üzerinde durduğumuz "İktisadi İstiklal" adlı makalelerindeki düşüncelerini büyük ölçüde tekrarlamaktadır.[252]

Vedat Nedim ***Aydınlık*** dergisinin 28. sayısına "Dünyanın Dört Tarafında Sınıf Menfaatleri ve Politika..." başlıklı son bir yazı daha yazar. Uygulanan politikaların iktidardaki zümre ve sınıfların menfaat ve gayelerine göre değişebileceğine değindikten sonra, hükümetin eğitim alanındaki yeni girişimlerini irdeler. Şayet hükümet gücü ...sultancıların, hilafetçilerin, muhafazakâr ve mürteci zümrenin elinde" ise "medreselerin lağvı, tevhid-i tedrisat.." gibi prensiplerin böyle bir hamlede uygulanması değil, akla getirilmesi bile aşırı bir hayal olarak görülmelidir. Cumhuriyet'in devrimci uygulamaları karşısında TKP yorumlar geliştirmekte sıkıntıya düşmekte, eleştirisini olgular üzerinden değil, CHF'nin sınıfsal yapısındaki tutarsızlıklar üzerinden geliştirmek durumunda kalmaktadır.

Hükümetteki Halk Fırkası, kasaba eşrafına, ticaret burjuvazisine ve burjuvalaşmaya yeltenen aydın ve asker kesime dayanmaktadır; yani "...siyasi bir Babil Kulesi" gibidir. Farklı partiler kurulmasına müsait çeşitli çıkar ve gayedeki kesimleri "halk" kavramı içinde bir araya toplamak istemekte ve dolayısıyla sınıf gerçeğine karşı çıkmaktadır.

Halk Fırkası, bir bütün oluşturmaktan yoksun yapısına ve programsızlığına karşın, genel karakteriyle bir burjuva partisidir. Dolayısıyla her yeni yetişen ve siyasi hâkimiyeti yeni eline geçiren burjuva sınıfının yaptığı gibi, Türk burjuvazisinin de uyguladığı iktisat politikası içte ferdiyetçi ve liberal, dışa karşı ise himayeci olabilecektir.

Türk burjuvalarının temsilcileri, ferdi girişimcilerin başaramadığı işlerde, "devlet kapitalizmine" yönelmek durumunda kalmıştır. Son yıllarda

---

251 Vedat Nedim, "Evvel Zaman Orta Hallilerine: İşsiz...", *Aydınlık*, no. 25, Eylül 1924, s. 657-659.

252 Vedat Nedim, "İktisadi Kurtuluştan Ne Anlıyoruz? ...", *Aydınlık*, no. 26, Teşrinievvel, 1924, s. 666-667.

görülen, devletin demiryolları alanına el atması, bazı fabrikalar kurması, bu yoldaki girişimlerin örneklerini oluşturmaktadır.

Halk Fırkası'nın zaferiyle hâkimiyeti eline geçirmiş olan Türk burjuvazisi, uyguladığı iktisat politikasıyla belki kendini daha fazla kuvvetlendirecektir. Fakat Türkiye halkının büyük çoğunluğunu oluşturan diğer sınıflar da kendi çıkarlarını, kendi amaçlarını düşünmek zorundadırlar. Bu çerçevede en hayırlı ve ciddi girişim, işçi ve çiftçi sınıfının çıkarlarına dayalı "hakiki" anlamıyla bir partinin kurulması olacaktır.[253]

Vedat Nedim'in bu yazılarında, *TKP* ve *Aydınlık* çevresinin kendilerini içinde buldukları sıkıntı açıkça ortaya çıkmaktadır. TBMM'yi bir tür halk sovyeti idaresi gibi yorumlamak isteyen Şefik Hüsnü, Cumhuriyet'in ilanına karşı çıkmıştır. Oysa Cumhuriyet ilan edilmiş, hilafet kaldırılmıştır. Modernist çizgide birçok adım atılmaktadır. Bu atılımlar karşısında *Aydınlık* stratejisini saptamakta zorlanmaktadır. Şefik Hüsnü Türkiye'de burjuvazinin iktidar olduğunu ve bu burjuvazinin de Avrupa'daki gibi, devrimci bir nitelik taşımadığını, Halk Fırkası'na karşı Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasının da burjuvazi içindeki bir aile kavgasından başka bir şey olmadığını söylemektedir. Sınıfsal açıdan yaklaşıldığında TKP için iki parti arasında üzerinde konuşulacak bir farklılık olmadığını söylemelerine karşın, Cumhuriyet'in uygulamaları *Aydınlık* çevresini yakından etkilemekte, ideolojik tereddütler yaratmaktadır.

Nitekim Komintern *Aydınlık*'ın çizgisinden hoşnut değildir. Eleştirisini, 17 Haziran- 8 Temmuz 1924'te Moskova'da toplanan beşinci kongrede Ukrayna delegesi olan D.Z. Manuilski'nin ağzından, "*Aydınlık* proleterya ve burjuvazi arasında işbirliğini öngörüyor" diyerek yapmıştır. Manuilski'ye göre *Aydınlık* "İkinci Enternasyonelin sosyal-patriotik" ideolojisinin etkisi altında kaldığı için yanılmaktadır. Şefik Hüsnü verdiği yanıtta "Böyle bir işbirliği eğilimi olmamıştır. Parti yalnızca, devrimi bitirmiş burjuvazinin verdiği savaşın ancak ikinci aşamasında, burjuvaziye karşı izlenmesi gereken yol konusunda bir an için duraksamıştı" diyerek, sorunu bir anlamda kabul etmiştir. Bunun arkasından Lozan'dan sonra Türkiye'de yapılanları uzun bir liste halinde sayarken içinde bulunduğu durumun zorluğunu da anlatmış oluyordu. Ama ulaştıkları ilkenin, proletaryanın devrimci milliyetçilikle yalnız yıkma konusunda işbirliği yapabileceği ve kurma işinde burjuvazi sadece kendi çıkarını gözeteceği için sınıf kavgasının esas olacağı biçiminde olduğunu söylemiştir.[254]

---

253 Vedat Nedim, "Dünya'nın Dört Tarafında Sınıf Menfaatleri ve Politika...", *Aydınlık*, no. 28, Kânunuevvel, 1924, s. 724-726.

254 Mete Tunçay, *age*, s. 347-352.

Vedat Nedim'in *Aydınlık* dergisindeki yazıları, aynı dergideki diğer yazarların bir kısmından farklı olarak, hükümetin yapmakta olduğu reformları, açıkça söylemese de, çok önemli tarihi atılımlar olarak değerlendirdiğini göstermektedir. Ne var ki, bu atılımları kuruluş aşamasında işbirliği yapmamak ilkesine uygun olarak yeterli bulmaz ve eleştirir. Ama bu eleştirilerin toplumda önemli yankılar uyandırmadığını da gözlemiş olur.

TKP'nin 1 Ocak 1925 tarihinde İstanbul'da toplanan ikinci (bazı yazalara göre üçüncü) kongresine, 4 gruptan 21 delege katılır. Bu dört grup, TKP birinci kongresine katılmış olanlar, işçiler, Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nde okuyanlar ve ***Aydınlık*** dergisi kesimlerinden oluşmuştur. ***Aydınlık*** dergisini temsilen katılan 5 kişiden biri de Vedat Nedim'dir. Kongreye katılan 21 delegenin parti merkez komitesi'ni (MK) oluşturması kararlaştırılır. Yapılan seçimlerde merkez komitesi başkanlığına (kâtib-i umumi) Dr. Şefik Hüsnü getirilir. Vedat Nedim ise, belki de parti içindeki ikinci en önemli post olan merkez komitesi sekreterliğine seçilir.[255]

Şeyh Sait isyanının ortaya çıkması üzerine 1 Mart 1925 tarihinde aralarında *Aydınlık* dergisinin de bulunduğu bazı gazete ve dergiler, Takrir-i Sükûn Kanunu'na dayanılarak kapatılır. Ayrıca bu kanunun, muhalefeti de İstiklal Mahkemelerine sevk etme yolunu açması üzerine, aralarında Dr. Şefik Hüsnü'nün de bulunduğu bazı sol çevreler nisan ayı başlarında yurtdışına kaçarlar. Bu çevreden olup yurtdışına kaçmayanlar ise, 1 Mayıs 1925 tarihinde yayımladıkları bir beyanname yüzünden tutuklanıp Ankara'daki İstiklal Mahkemesine sevk edildiler ve bir süre sonra da çeşitli cezalara çarptırılırlar.[256]

Bütün bu gelişmeler sonrasında TKP'yi kimin yürüteceği sorunu gündeme gelir. Vedat Nedim, daha sonraki bir tarihte yargılanırken, bu görev ***ARKOS*** şirketinde çalışırken ziyaretine gelen ve kendisini Rus Konsolosluğu'nda kâtip olarak tanıtan Haygicis'in Dr. Şefik Hüsnü'nün sözlü bir mesajını getirdiğini anlatacaktır. Mesajda Vedat Nedim'in partinin kâtib-i umumiliğine getirildiği ve Türkiye'de kalmış olan arkadaşlarla birlikte partinin yeniden canlandırılması için faaliyete geçmesinin istendiği bildirilmektedir. Haygicis, bir hafta sonra bu sefer aynı kapsamda Dr. Şefik Hüsnü'den gelen bir mektubu Vedat Nedim'e ulaştıracaktır.[257] Böylece Vedat Nedim, TKP'nin başına geçmiş olur.

---

255 Mete Tunçay, *age*, s. 362-363.

256 Mete Tunçay, *age*, s. 368-372.

257 Fethi Tevetoğlu, *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler*, Ankara, 1967, s. 402.

Aydınlık'ın ve *Orak ve Çekiç*'in kapalı olduğu bu dönemde Vedat Nedim ve İsmail Hüsrev 30 Kasım 1925'te Muhittin (Birgen) ve arkadaşlarının yayımlamaya başladığı *Halk* gazetesinde yazı yazmayı sürdürürler. Geçmişte mesleki temsil fikrini savunmuş olan bu grup, yeni yayın organlarında kooperatifçiliği savunmayı ön plana almış bulunuyordu.[258] *Halk* gazetesi çıkarken, Muhittin Bey yazdığı ilk makalede Takrir-i Sükûn kanunundan sonra inkılabın bir mahsulü olan *Halk* gazetesinin fikirlerini savunmaları için uygun bir ortam oluşturduğunu savunmuştu. Ama *Halk* gazetesi, dört ay dolmadan yayınına son vermek durumuda kalmıştır.

Dr. Şefik Hüsnü yurtdışına kaçtıktan sonra Moskova'ya gider ve burada Komintern'in Türkiye ile ilgili bölümünden sorumlu Baytar Ali Cevdet'le birlikte hareket ederek, TKP'nin çalışmalarını Viyana'dan yönlendirmeye çalışır. Bu çerçevede aralarında Vedat Nedim'in de bulunduğu TKP ileri gelenlerini 1926 Mayıs ayında Viyana'da bir toplantıya çağırırlar. Toplantıda yine Vedat Nedim'in kâtib-i umumilik yapacağı parti için yeni bir merkez komitesi ve yeni bir çalışma programı kabul edilir. Takrir-i Sükûn Kanunu'nun uygulandığı böyle bir dönemde, iktidarla uzun dönemli mücadelenin gerekliliği unutulmadan, kısa dönemde işçiler arasında örgütlenme ve eğitim faaliyetlerine ağırlık verilmesi kararlaştırılır.

Haziran 1926'da İzmir'de Mustafa Kemal'e karşı düzenlenen suikast girişimi sonrasında Vedat Nedim –Mehmet Süleyman takma adıyla– *Balkan Federasyonu* dergisine yazdığı yazıda İstiklal Mahkemesi'ni olayı kişisel tutkularla açıklamaya çalıştığı için eleştirir. Ayrıca Halk Fırkası iktidarını, halk yararına dönük bir ekonomi politikası izlemeye ve emekçi kitlelerin geniş demokratik haklarını tanımaya çağırır.

Komintern Doğu Seksiyonları Sekreteryası'nın TKP Merkez Komitesi'ne yolladığı 1 Temmuz 1926 tarihli bir yazıyla, Viyana toplantısı sonrasında TKP'ye yeni direktifler verilir. Bu yazıda Ankara hükümetinden komünist hareket için hoşgörü (tanınma?) sözü alındığı ve TKP'nin bağımsız varlığının güçlenmesi gerektiği belirtilmekte, ayrıca Kemalist reformların ve dış politikasının (antiemperyalist ve Sovyet yanlısı) desteklenmesi istenmektedir.[259] Mete Tunçay'ın değerlendirmesiyle "...TKP'den istenen, bir anlamda, dışa karşı hükümeti desteklemek, içte ise onunla mücadele etmek gibi bir şeydi..." Bu, uygulanması hiç de kolay olmayan bir formülasyondur.

---

258 İlhan Tekeli, Selim İlkin, "(Kör) Ali İhsan (İloğlu) Bey ve Temsili Mesleki Programı", Atatürk Döneminin Ekonomik ve Toplumsal Tarihiyle İlgili Sorunlar, 14-16 Ocak 1997, İstanbul: İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Mezunları Derneği, s. 337-338.

259 Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar: II (1925-1936)*, İstanbul: BDS Yayınları, 1992, s. 31 ve 49. Bundan böyle bu kaynağa atıflar, Mete Tunçay, *age*, II, olarak yapılacaktır.

TKP içinde de bu ideolojik çerçeveyle ilgili tam bir görüş birliği yoktur. Ankara hükümetinin "burjuva iktidarı" sayılıp sayılmayacağı konusunda bile görüş farklılıkları vardır. Bazıları hükümetin "kapitalist olmayan" bir gelişme çizgisi sürdürmesini beklemektedir. Biraz da Takrir-i Sükûn Kanunu gibi radikal bir baskı aracı, bu illegal örgütün üyeleri arasındaki görüş farklılıklarının artmasına neden olmaktadır. 29 Ekim 1926 tarihindeki Cumhuriyet bayramında beklenmedik bir gelişme olur: 1925 yılında yakalanıp uzun süre cezaya çarptırılmış solcular (komünistler) yeni ceza kanununun bu öngörülmüş cezaları azaltmış olması nedeniyle serbest bırakılırlar. Bırakılanlardan biri de, daha önce gördüğümüz üzere, Şevket Süreyya'dır. Vedat Nedim'in kâtib-i umumiliği devam etmekle birlikte, Şevket Süreyya 1927 yılı içinde (özellikle de ilk yarıyılda) otobiyografisinde anlattığından farklı olarak,TKP içinde çok etkili bir konuma gelir. Ne var ki, parti içindeki anlaşmazlıklar devam eder. Anlaşmazlıklara son vermek için Türkiye'ye gelen Komintern temsilcisi Kitaigorodski'nin girişimleri de bir sonuç vermez. Yıllar sonra Şevket Süreyya bu durumu "Komintern bize fena halde müdahalelerde bulunmaktaydı. Bu zararlı, idraksiz, milli hareketi, aydınların tarihi görevini anlamayan bir müdahaleydi "diye değerlendirmiştir.[260]

Dr. Şefik Hüsnü, TKP'yi yönlendirmek için Vedat Nedim'e takma adlarla direktifler gönderir ve sürekli olarak bu direktiflerin Komintern'in emri olduğunu vurgular; ayrıca TKP'nin gelir kaynaklarının kısılması yönünde girişimlerde bulunur. En son anlaşmazlık, Dr. Şefik Hüsnü'nün tramvayda ve diğer işletmelerdeki ameleye grev yaptırılması yönündeki direktifi üzerine çıkar. Vedat Nedim ise koşulların böyle bir eylem için uygun olmadığını ileri sürer. Böyle bir girişim, işçiler arasında "...yeni yeni filizlenen parti hücrelerinin ezilmesine yol açacaktı". Bu nedenle zamansız bulduğu bu eyleme karşı çıkar. Dr. Şefik Hüsnü ise direktifinde ısrar eder ve parti disiplinine uyulmasını ister. Vedat Nedim bunları yapmaktan kaçınır; özünde, Dr. Şefik Hüsnü'nün bu direktifleri, Komintern'e vereceği faaliyet raporunda "çok iş yapmış" gibi görünmek için verdiğine kani olmuştur. Ona göre Dr. Şefik Hüsnü, parti çıkarlarını kendi çıkarları için feda etmek istemektedir.

Anlaşmazlığın büyümesi ve bir çözüm bulunamaması üzerine, Dr. Şefik Hüsnü, tanınmamak için görüntüsünde bazı değişiklikler yaptıktan sonra gizlice İstanbul'a gelir.[261] İstanbul'da Vedat Nedim ve diğer merkez komitesi üyeleriyle bir seri toplantı yapar. İkisi bizzat Vedat Nedim'in

---

260 *Yön*, 11 Ocak 1967, S. 198, s. 6.

261 Bu bölümün tümü, Mete Tunçay, *age*, II, s. 31-51'den özetlenmiştir.

oturduğu "Bağdat Apartmanı'nda" gerçekleşen bu toplantılarda, Dr. Şefik Hüsnü, TKP'yi yeterli derecede "faal" olmaması nedeniyle kınar ve duyduğu memnuniyetsizliği belirtir. "Partinin mevcudiyetini işâatın...", yani herkese duyurmanın şart olduğunu ve bu çerçevede beyannameler dağıtılmasını ve grevlerin teşvik edilmesi gibi girişimlere hız verilmesini ister. Fakat bu isteklere yukarıda değinilen nedenlerle Vedat Nedim ve merkez komitesi üyelerinin büyük bölümü karşı çıkar. Bunun üzerine Dr. Şefik Hüsnü bu girişimleri "...daha faal ve azimkâr" olan Mustafa (Sarı) ve Laz İsmail adlı parti üyelerini yanına alarak, ayrı bir icra komitesi eliyle yürütmek yolunu seçer. Bu çerçevede amaçlarına bir an önce ulaşmak için çalışmaya başlarlar. Hazırladıkları bir beyanname Anadolu Demiryollarının Yenice - Nusaybin hattındaki grevci işçiler üzerinde bulunur ve 2 işçi tutuklanır. Çeşitli sol broşürlerin İstanbul'un çeşitli bölgelerinde ele geçmesi, Tütün Şirketi'nin Ortaköy binasının işçi salonu duvarlarına "Viva Lenin" yazılması vb. girişimler, polis tarafından TKP'nin faaliyetleri olarak değerlendirilmektedir.

Vedat Nedim kendisinin haberi olmadan gelişen TKP faaliyetleri karşısında kendi açısından çok kritik bir karar alarak "sol" ile olan tüm ilişkisine son verir. Son vermekle de yetinmeyerek, "sol"la ilgili bütün bildiklerini polise anlatır, belge verir, başka bir deyişle "ihbarda" bulunur.[262]

Bu açıklamalar sonrasında, Vedat Nedim'in anlattıkları, TKP çevrelerine sızdırılmış bir ajan olan Değirmenci Faik (Altındiş)'in raporları ve ele geçen TKP ile ilgili belgelere dayanarak polis 50'nin üzerinde kişiyi tutuklar. Bu arada Beyoğlu'nda bir pastanede Vedat Nedim'le olan randevusuna gittiğini sanan Dr. Şefik Hüsnü polisle karşılaşarak tutuklananlar arasına katılır. Vedat Nedim de 20 Kasım 1927'de Arkos Şirketi'nde göz altına alınır. Gerçi Vedat Nedim de tutuklananlar arasında yer almıştır ama onun bu davada farklı bir konumunun olduğu açıkça bellidir.[263] Mahkeme süresince Vedat Nedim'in ihbarcılığına açıkça değinilmekten kaçınılır. Buna karşın Vedat Nedim'in, çalıştığı ARKOS şirketinin sobacısına kadar uzanan geniş bir kesimi ihbar ettiği açık hale gelir.

Vedat Nedim kendisini böyle büyük bir tutum değişiliğine iten ana nedenleri, Komintern'in uygulanmasını istediği, fakat Türkiye koşullarına hiç de uygun olmayan direktiflere duyduğu olumsuz tepkiye ve Mustafa

---

262 Bu bölümün tümü Jülide Ergüder, *1927 Komünist Tevkifatı: İstanbul Ağır Ceza Mahkemesindeki Duruşma*, İstanbul: Birikim Yayınları, 1978'den özetlenmiştir.

263 Fethi Tevetoğlu, Vedat Nedim'in, siyasi kısım baş memurlarından Şinasi Bey aracılığıyla ifşaatta bulunacağını Emniyet'e bildirdiğini yazıyor. Bkz. Fethi Tevetoğlu, *age*, s. 399.

Kemal önderliğindeki hareketin kendinde yarattığı heyecana bağlamaktadır. Bu açıklamalarda bazı hakikat payları bulunsa bile, tam olarak gerçeği yansıttıkları söylenemez. Çünkü aynı dönemdeki iki önemli gelişmenin Vedat Nedim'de endişe doğurmamış olması olanaksızdır. Bunlardan birincisi, Dr. Şefik Hüsnü ve arkadaşlarının faaliyetlerinin TKP'ye mal edilmesiyle ilgilidir. Bu faaliyetlerle ilgili olarak devletçe başlatılmış olan soruşturmanın sonuçlarının kendilerine fatura edilerek, tutuklanmalarına neden olacağı korkusudur.[264]

İkinci faktör, çalıştığı şirket ***ARKOS***'la ilgilidir.[265] Aslında bu şirket Sovyetler'in dış ticaretini yürütmek amacıyla kurulmuştu veya böyle görünmektedir. Şirketin Londra şubesi Sovyet Dış Ticaret Delegasyonu'yla birlikte ***Sovyet House*** adlı bir binayı paylaşmaktadır. ***ARKOS*** şirketinin bu şubesi, 1921 yılında imzalanan Anglo-Sovyet Ticaret Anlaşması'nın imzalanmasında önemli rol oynamıştır. Sovyet yöneticilerinin 1926 yılındaki madenciler grevini ve bu grevin bir genel greve dönüşmesini, "devrimin habercisi" gibi değerlendirerek grevcilere para yardımında bulunmak istemeleri, iki ülke ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Bunun üzerine 12 Mayıs 1927 tarihinde İngiliz hükümeti ***Sovyet House***'a baskın düzenleyerek arama yapmıştır. Arama sonrasında İngiliz başbakanı avam kamarasında yaptığı konuşmada ***Sovyet House***'u bütün dünyaya yayılmış olan "bir yıkıcılık ağının merkezi" olarak değerlendirir. Ayrıca ***ARKOS***'ta çalışanlarla Sovyet Ticaret Delegasyonu'nda çalışanlar arasında ayrım yapılamayacağını vurgular ve "...hepsini aynı ölçüde casus..." sayar. Aynı şirketin İstanbul şubesinde çalışan, yukarıda değinilmiş olduğu gibi bu şirket aracılığıyla Moskova'dan talimat ve muhtemelen para almış olan Vedat Nedim'in, Londra'daki gelişmeler sonrasında büyük endişeye kapılmamış olması olasılığı yüksektir. Partiden kopuşun, istifayla değil ihbarla birlikte gelmiş olmasında son faktörün etkili olduğu düşünülebilir.

Daha önceki sol örgütlenmeye ilişkin davalar, İstiklal Mahkemelerinde ve askeri mahkemelerde yürütülmektedir ve dolayısıyla davalarla ilgili pek az ayrıntı basına yansımaktadır. Bu kez davaların sivil mahkemede görülmesi, davayla ilgili haberlerin geniş şekilde basında yer almasını kolaylaştırmıştır.

Vedat Nedim'in karısı da mahkeme safahatını dinleyiciler arasından izlemektedir. Şevket Süreyya'nın deyimiyle Yargıç Sabri Bey bir peygamber

---

264 Bu bölüm için Bkz. Mete Tunçay, *age*, II, s. 46-56; Jülide Ergüder, *age*, s.

265 Bu bölüm Vedat Nedim'in muhbirliğiyle onun çalıştığı Arkos şirketindeki gelişmeleri inceleyen şu öncü çalışmadan özetlenmiştir. Yalçın Küçük, *İtirafçıların İtirafları: TKP Pişmanları*, İstanbul: Tekin Yayınları, 1988, s. 25-57.

sabrıyla usulüne uygun bir yargılama yapmaktadır. Yargılama sonunda sanıklara kısa süreli cezalar verilir.

Yargılama sonucunda Vedat Nedim, dört ay hapis cezasına çarptırılır, fakat "açıklamalarıyla adli soruşturmaya yapmış olduğu katkılar nedeniyle" cezası bir ay indirilir. Tutukluluk süresi cezasını aştığı için de hemen tahliye edilir.[266]

Hapisten çıktıktan sonra Vedat Nedim, sol geçmişini –çok kaba hatları dışında– hatırlamaktan ve hele tartışmaktan sürekli olarak kaçınır. Fakat sol çevreler onu hiç unutmaz ve hep "muhbir" olarak anar.[267] Nazım Hikmet'in "İtirafçıların Babası: Kâtib-i Umumi Vedat Nedim" başlıklı ve

"Bu adam
sattı arkadaşını;
sattı altın bir tepside arkadaşının
kanlı, kesik başını..."

diye başlayan şiiri, "muhbirlik" sözü edilen her yerde bir başvuru kaynağı haline gelir.[268]

Solun Vedat Nedim aleyhine devam eden bu kampanyası, muhtemelen onun Kemalist hareket içinde yer alışını kolaylaştıran faktörlerden biri olur. Vedat Nedim bu ideolojik değişim sonrasında, önce Balya-Karaaydın Simli Kurşun Madenleri İşletmesi'nde, sonra da kısa bir süre için Amasra Kömür İşletmeleri'nde ticaret müdürü olarak çalışır. Bu görevleri sırasında iki farklı alanda daha faal olmaya gayret eder.

Birinci alan, zaman içinde tutkularından biri haline dönüşecek olan tiyatro oyunu yazımıdır. Daha önce değinildiği gibi, ***İşsizler*** adlı oyunu 1925 yılında tamamlanmıştır. Bu eser sahnelenmiş ve büyük yankı yapmıştır. Darülbedayi 1926 yılında yeniden düzenlenmiş ve 1927 yılında da başına eğitimini Moskova'da yapmış olan Muhsin Ertuğrul getirilmiştir. Muhsin Ertuğrul Türkiye'de tiyatronun atılım yapabilmesi için yerli oyun yazarlarının

---

266 Yalçın Küçük Vedat Nedim'in mahkeme sonrasında hemen salınmasının tutuklama tarihinin 20 Kasım 1927 olmasına karşın 8 Kasım 1927 olarak kabul edilmesiyle gerçekleştiğine, bu tarihin Vedat Nedim'in ihbar tarihi olabileceğine dikkati çekiyor. Bkz. s. 55-56.

267 Jülide Ergüder, *age*, s. 153; Yalçın Küçük, *age*, s. 55. Vedat Nedim "muhbirliği" kabul etmek istememektedir. Mahkemede avukatı Sadi Rıza Bey "Bize kimse çıkıp da" muhbirsin, ahlaksızsın" diyemez. Biz kanunun bahşettiği bir hakkı istimal ile teşekkülden çekildiğimizi merc-i aidine iblağ ettik" diye durumu açıklamaya çalışmıştır. Jülide Ergüder, *age*, s. 141.

268 Yalçın Küçük, *age*, s. 28 ve 57'den alındı.

teşvik edilmesi gerektiğine inanmaktadır. Bu dönemde Vedat Nedim çok sayıda oyun yazmış bunların büyük kısmı da sahneye konulmuştur. Bunlar arasında, ***Kör, Hayvan Fikri Yendi, Üç Kişi Arasında, Köksüzler, Fevkâl Asriler***, dikkati çekmektedir.[269] Bunlar genelde toplumsal hayattan kesitler sunan, gelenek ve görenek değişimini konu edinen oyunlardır. Oyunların ana eksenlerinden biri de amaçların ulviliğinin, araçları mübah gösterip göstermeyeceği temasıdır. Örneğin ***Hayvan Fikri Yedi*** adlı oyun, "...çocuk istihsalini rasyonelleştirmek..." isteyen bir bilim adamının deney yapmak için ihtiyaç duyduğu maymunu parasızlıktan alamaması konusundadır. Bilim adamı, sefaleti nispeten de olsa kaldıracak bu önemli buluşu gerçekleştirmek için, karısını çapkın olduğunu bildiği bir arkadaşının yanına yalnız yollamak için zorlamaktadır. Kadın direnirse de bilim adamı "...fikrin tahakkuku için bu vasıta mübahtır..." diyerek karısını gönderir. Oyun dramatik bir sonla, bilim adamının çıldırıp karısını boğmasıyla biter.[270]

Kör adlı oyun ise, adamın kör olması nedeniyle, eve karısı bakmakta iken evlerinin yanması sonrasında güçlüklerin büsbütün artmasıyla başlar. Bu sırada karşısına çıkan zengin biri onlara karşılıksız yardım teklif eder, kadın da kabul eder. Aslında bu adam kadına tutulmuştur. Ama kadın "...gayeler kadar vasıtalar da muhteremdir" diyerek adama yüz vermez. Buna karşın dedikodular çıkar, koca bu dedikodulara önce inansa da, karısının açıklamaları sonrasında, haberlerin gerçek olmadığını görür. Utanır ve karısına daha fazla yük olmamak için intihar eder.[271] Bu oyunlarda amaç ve araçlar arasında tutarlılık temasının ön plana çıkması, tabii ki salt bir rastlantı değildir; Vedat Nedim'in parti içinde yaşadıklarını ve TKP'den kopuşu konusunda kendisiyle yaptığı hesaplaşmanın bir başka düzeyde yansıtılmasını içermektedir.

İkinci alan ise basın olur. Vedat Nedim, gazetelerde –ekonomik ve sosyal konularda– önceleri isimsiz yazılar yazar. 1928 yılı son çeyreğinde ise, zaman zaman ***Cumhuriyet*** gazetesinde adıyla yazıları yayımlanır. Vedat Nedim, gazetenin ***Güzel Sanatlar Günü*** ekinde ilginç yazılar yazar. "Sanat, Sanat İçin Değildir..", "Beynelmilel Olmanın Sırrı..." gibi başlıklar taşıyan bu yazılar, sanata ve kültüre toplumsal açıdan bakan, onu bu açıdan eleştiren düşüncenin ürünleridir.

---

269 Özdemir Nutku, *"Cumhuriyet Tiyatrosu", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, cilt. 9*, s. 2511-2520. Metin And, *50 Yılın Türk Tiyatrosu*, İstanbul, Türkiye İş Bankası, 1973, s. 438; Hüseyin Cahit," Matbuat Hayatı", *Fikir Hareketleri*, 12 Nisan 1936, s. 11-12.

270 Vedat Nedim, "Hayvan Fikri Yedi", *Varlık*, cilt. 3, no. 55, 15 Ocak 1935

271 Vedat Nedim, *Kör*, İstanbul, 1928.

9 Şubat 1929'da Vedat Nedim'in babası Nedim Servet Bey Harbiye Nezaret-i Erkan-ı Harbiye Dairesinden tanıdığı İsmet Paşa'ya yazdığı bir mektupla oğlunun "o eski Komünist nazariyelerinden kurtulduğunu, onun çok iyi yetişmiş olduğunu, iktisat vekaletinde kurulacak "Ticaret-i Hariciye Bürosunun" başında çok yararlı olacağını düşündüğünü bildirir.[272]

Vedat Nedim'in yaşam güzergâhı bakımından çok önemli bir gelişme, 1929 yılı sonlarında, yeni oluşturulmakta olan ***Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti*** "müşavir müdürlüğü" görevinin teklif edilmesiyle olur. Vedat Nedim'in ***Cumhuriyet*** gazetesinde çıkan yazıları, bu kurumun genel sekreterliğine getirilen eski İktisat Vekili ve İzmir Mebusu Rahmi (Köken) Bey'in dikkatini çeker. Konuyu, Vedat Nedim'i Almanya'da sol kesimde iken yakından tanımış olan İktisat Meclis-i Âlisi Genel Sekreteri Nurullah Esad (Sümer) Bey'e açar. Nurullah Esad'ın bu arkadaşını övüp desteklemesi sonrasında, bu öneri onun vasıtasıyla Vedat Nedim'e iletilir. Vedat Nedim bu öneriyi büyük memnuniyetle kabul eder ve görev nedeniyle hemen İstanbul'dan Ankara'ya taşınır.[273]

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, 1929 yılının son günlerinde ödemeler dengesindeki açığı ve büyük ölçüde bu açığa bağlanmış olan Türk parasının kıymetindeki düşmeyi önlemek amacıyla alınan önlemler arasında kurulmuştur. Tüm milletvekilleri bu kurumun tabii üyesi sayılır ve ayrıca Mustafa Kemal cemiyeti "kendi himayesine" alır. Bütün bunlar, yeni kurulan cemiyete verilen siyasal önemin göstergesidir.[274]

Cemiyetin ana amaçları şöyledir: (i) Halkı israfla mücadeleye, hesaplı, tutumlu yaşamaya alıştırmak, (ii) yerli malları tanıtmak, sevdirmek ve kullandırmak, (iii) yerli malların üretimini yükseltmek, dayanıklı ve zarafet itibariyle dıştaki benzer mallar derecesine getirmek ve fiyatlarını ucuzlatmaya çalışmak ve (iv) yerli malların sürümünü artırmak.

Bu amaçları gerçekleştirmek amacıyla cemiyet, çok yoğun bir çalışma programını uygulamaya ve kamuoyuna yönelik bir kampanyaya girer. Sergiler, seminerler, mitingler, yılda bir kez yapılan "Tasarruf ve Yerli Mallar Haftası", tasarrufun önemini belirtmeye dönük eğitim kampanyaları vb. hep bu amaç çerçevesinde geliştirilir.

---

272 İnönü Arşivi, belge sayısı 00585.

273 Vedat Nedim Tör, *Yıllar Böyle Geçti*, s. 12-13.

274 Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'yle ilgili bu bölüm şu kaynaktan özetlenmiştir: İlhan Tekeli - Selim İlkin, *1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları*, Ankara, ODTÜ, 1983, s. 92-98.

Cemiyetin yayın organı ***İktisat ve Tasarruf*** da, ilk sayısında "İlk hedef Akdeniz'di... İkinci Hedef İktisat" başlığı altında "inkılabın iktisadi temelini kurma zorunluluğunu" vurgulamaktadır.

Cemiyet yeni arayışların ana mihraklarından biri haline gelir ve girişimleri hükümet tarafından büyük destek görür. Bu çok faal cemiyetin etkinliklerinde en önemli rollerden birinin, belki de en önemli rolün Vedat Nedim tarafından oynandığı açıkça belli olmaktadır.

İsmail Hüsrev'le ilgili bölümde de değineceğimiz üzere, ayaklanma, başkaldırma girişimlerinin olduğu, iktisadi durumun kötüleştiği bir dönemde ***Hakimiyeti Milliye*** gazetesi, içeriğinde önemli değişiklikler yapma zorunluğunu duyar. Haftada birer gün ***İktisat Günü*** ve ***Güzel Sanatlar Günü*** başlıklı sayfalar yayımlamaya başlar. Vedat Nedim, her iki sayfanın da ana yazarıdır. ***Hakimiyeti Milliye*** iktidarın sözcüsüdür. Burada yazmak ona siyasal meşruiyet kazandırmaktadır. İktidara göre o artık bir gizli örgütün güvenilmez üyesi değil, iktidarın sözcüsü olma niteliğini kazanmıştır. Vedat Nedim'in, ***İktisat Günü*** sayfası için yazdığı yazılar, İsmail Hüsrev'inkilerin aksine, teknik değil, politik niteliktedir. Özellikle de liberalizm aleyhtarı yazılara ağırlık vermiştir.[275] C. Serbest Fırka'nın kuruluşu sonrasında bu yazılar, doğrudan bu partiyi hedef alır. "Bu Ne Biçim Liberalizm" başlığı altındaki yazısında şöyle demektedir:[276] "*...Prensibi olmayan karşı fırka (C. Serbest Fırka), inkilaptan gayri memnunların fırkası oluyor. Çok temenni olunur ki, karşı fırkanın, liberalizm de prensibi olsun ve ona yalnız bu prensibe inanmış olanlar girsin...*" Bu tür makaleleri dolayısıyla Vedat Nedim ve İsmail Hüsrev, Başbakan İnönü tarafından tebrik edilir.[277]

C. Serbest Fırka'nın kapatılmasından kısa bir süre sonra ***Cumhuriyet*** gazetesinin güzel sanatlar sahifesi kapanır. Vedat Nedim ise, M. İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'ndeki çalışmalarına bütün hızıyla devam eder. Sanayi Sergisi ve Sanayi Kongresi, Ziraat Kongresi gibi büyük organizasyonlarla yeni arayışlara yönelir. Bütün girişimlerinde Başbakan İnönü'nün büyük desteğini görmektedir.[278] 1930 yılında Vedat Nedim, o tarihte Ankara Ticaret Mektebi müdürü olan Şevket Süreyya'yı da (Aydemir) cemiyetin çeşitli araştırmalarında kullanma yoluna gider. Bunlardan Şevket Süreyya'nın ***Cihan İktisadiyatında Türkiye*** başlıklı kitabı, cemiyet yayını ola-

---

275 Örneğin bkz. Vedat Nedim, "Liberalizm Mucizesi...", *Hâkimiyet-i Milliye,* 15 Eylül 1930.

276 Vedat Nedim, "Bu Ne Biçim Liberalizm...", *Hâkimiyet-i Milliye,* 6 Ekim 1930.

277 Vedat Nedim, *Yıllar Böyle Geçti,* İstanbul: Milliyet Yayınları, 1976, s. 15

278 Vedat Nedim Tör, *age,* s. 26.

rak basılır.[279] Daha sonra ayrıntılı olarak anlatacağımız ***Kadro*** dergisinin yayımlanması arayışları başladığında, Vedat Nedim Ankara'da çalışmaktadır. Dergi çalışmaları içinde bu kapasiteleriyle yer alır.

1.6: BURHAN ASAF (BELGE)'İN YAŞAM ÖYKÜSÜ

Burhan Asaf (Belge)[280] 1899 yılında, babasının görevli bulunduğu Şam'da doğar. Oldukça varlıklı fakat çeşitli politik çalkantılarla karşılaşmış bir aileden gelmektedir. Baba tarafından dedesi Çorlulu Mehmet Esad Bey, hürriyet fedailerinden ve ***Basiret*** gazetesi yazarlarındandır. Babası Mehmed Asaf (Belge) Mekteb-i Mülkiye'den mezun olduktan sonra Suriye vilayetinin çeşitli ilçelerinde kaymakamlık yapmıştır. 1909 yılında Cebel-i Bereket mutasarrıfı iken çıkan Ermeni olaylarına karıştığı gerekçesiyle Divanı-ı Harp tarafından 61 yıl memuriyetten men cezasına çarptırılır. Bunun üzerine İstanbul'a gelir; daha önce başlamış olduğu hukuk mektebini bitirerek avukat oldu ve açtığı davayı kazanarak tekrar memuriyete döner. ***1918'de Mardin mutasarrıflığında*** görev yaparken, savaş sonrası karmaşası içinde tekrar görevinden azledilir.[281]

Burhan Asaf (Belge), 1907 yılında babasının Yafa kaymakamlığı sırasında, buradaki bir Fransız okuluna devam eder. 1908 yılında, babasının Cebel-i Bereket mutasarrıflığına tayini sonrasında, İstanbul'da kalarak eğitimini Kadıköy'deki Menba'ül-İrfan adlı bir ilkokulda sürdürür. Peyami Safa da bu okulda okumuştur. Daha sonra yine Kadıköy'deki St. Joseph'e devam eder. Osmanlı İmparatorluğu'nun 1914 yılında I. Dünya Savaşı'na katılmasıyla birlikte bu okul kapatılınca, önce Galatasaray'da, sonra Beyrut'taki Amerikan Lisesi'nde birer yıl okur. Buradan Almanya'ya geçer ve liseyi orada tamamlar. Daha sonra yine Almanya'daki Münih ve Karlsruhe kentlerindeki Technische Hochschule'ye devam ederek ***mimarlık eğitimini tamamlar.*** Bunu sosyoloji eğitimi izler ve Almanya'daki yaşamını Kassel'de sürdürür. Almanya'daki bu eğitimi sırasında siyasi ve kültürel alanlarda da kendisini geliştirir. ***Fransızca, Almanca, İngilizce ve Arapça'ya*** olan hâkimiyeti bu birikimini geliştirmesini kolaylaştırmaktadır.

Burhan Asaf (Belge), Almanya'da mimarlık ve sosyoloji eğitimi yapmakla kalmaz. Bu dönemde yurtdışında bulunan pek çok öğrenci ve aydın gibi, o da, ülkeyi içine düştüğü uçurumdan kurtaracak çözüm arayış-

279 Şevket Süreyya, *Cihan İktisadiyatında Türkiye*, Ankara: Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, 1931.

280 Bu bölümün yazımında, (aksi belirtilmedikçe) Mayıs - Ağustos 1982 tarihlerinde Sayın Leman Karaosmanoğlu ile yapılmış mülakatlardan yararlanılmıştır.

281 Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, Ankara, 1968, cilt. III, s. 515-516.

ları peşindedir. Almanya'daki çalkantılı siyasi ortam, özellikle de ***Spartakist hareketin*** yükselişi ve daha sonra da tasfiyesi, Burhan Asaf için çok eğitici olmuştur. Yalnız Almanya'da değil tüm Avrupa'da geniş destek gören "sol" harekete karşı büyük ilgi duyar ve çözümü bu hareket içinde arar. Bunda Galatasaray'da ortaeğitimini yaptığı sırada, kendisinden iki sınıf ileride iken tanışmış olduğu Vedat Nedim'in de Berlin'de bulunmasının etkisi vardır. Daha önceki bölümlerde de değinildiği gibi Vedat Nedim bu kentte kurulan Marksist Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi'nin ve bu partinin *Kurtuluş* adlı dergisinin en önde gelen isimlerinden biriydi. Bu partili grubun büyük bir bölümü, mütakereden sonra Türkiye'ye dönerek mücadelelerine ülkede devam eder. Vedat Nedim'in doktorasını tamamlamak için Berlin'de kalması, Burhan Asaf'la olan dostluğunun daha da perçinlenmesini sağlar. Burhan Asaf zaman zaman Berlin'e giderek hem Vedat Nedim'le temas etmek, hem de fikir hareketlerinin ana odaklarından biri olan bu kentte siyasi akımları daha yakından takip etmek olanağını bulur.

Vedat Nedim, 1922 yılının ikinci yarısında, Burhan Asaf ise 1923 yılının ilk yarısında eğitimlerini tamamlayarak İstanbul'a dönerler. Burhan Asaf aslında İstanbul'da bir süre kaldıktan sonra, siyasal bilgiler alanında doktora yapmak üzere tekrar Almanya'ya dönmeyi düşünmektedir. Babasının ona Almanya'daki tüm eğitimi için yolladığı toplu parayı, arkadaşlarıyla birlikte öngörülenden daha kısa bir sürede bitirmiştir. Dolayısıyla tekrar Almanya'ya gidebilmesi için yeniden finansman sağlaması gereklidir. Bu nedenle boş durmayarak, İstanbul'daki Devlet Demiryolları İdaresi'nde işe başlar. Kısa bir süre için de Anadolu Ajansı'nın Bükreş temsilciliğini yapar.

Burhan Asaf Bükreş'ten İstanbul'a gelir gelmez, Vedat Nedim'in yaptığı gibi ***Aydınlık*** dergisi çerçevesindeki çalışmalara katılır. ***Aydınlık*** dergisi, daha önce de değinildiği gibi, yeraltındaki TKP'nin yerüstündeki bir uzantısı olan TİÇSP'nin "legal" bir organı gibidir. Kurtuluş Savaşı'nın başarıyla sonuçlanmasının ardından *Aydınlık* dergisi tabanını genişletme çabası içine girer. Burhan Asaf bu dergi faaliyetleri sırasında, Almanya'ya gitmeden önce tanışıp dost olduğu Nazım Hikmet'ten başka, aralarında Şevket Süreyya (Aydemir) ve İsmail Hüsrev'in (Tökin) bulunduğu yeni bir kesimi tanımak ve onlarla çalışmak fırsatını bulur.

Burhan Asaf, *Aydınlık* dergisine ve bu dergi çevresinin işçi kesimine daha yakın olabilmek için yayımladığı *Orak ve Çekiç* adlı haftalık gazeteye tercümeler yapar. Fakat bu tercümelerin çok büyük bir bölümü, isimsiz yayımlandığı için, Burhan Asaf'ın hangi makaleleri çevirdiğini bilemiyo-

Burhan Asaf öğrencilik yıllarında.

ruz. Burhan Asaf'ın adını taşıyan makaleler, *Aydınlık* dergisinin Aralık 1924 tarihli 28. sayısından itibaren yayımlanmaya başlar. Bu sayıda Burhan Asaf'ın "*Vur Proleter Vur...*", *ve "Son Ortaoyunundan İki Sahne...*" başlıklı iki makalesi yer alır.

Burhan Asaf ilk makalede[282] önce dünyadaki çeşitli proleter kesimlere değinmiş, bundan sonra "aşar jandarmasının dipçiğini yemiş, Anadolu köylüsünün" bunları tanıyıp tanımadığını sorgulamış ve şunları ilave etmiştir:

"*Proleter... Ey makinaya yağ gibi atılan mazlum et. Söyle senin kanında gladyatörün köpürmüş nevmidisi (ümitsizliği), Afrika uşağının ifade edilemeyen matemi, Çerkez kızının beyaz etlerinden fışkıran isyan, mujikin Anadolu yavrusunun derin ve siyah hüznü yaşıyor mu?...*"

---

282 Burhan Asaf (Belge), "Vur Proleter Vur...", *Aydınlık*, S. 28, Kânunuevvel 1924, s. 737.

Proleter, piyasası olan ve pazarda topluca alınıp satılan bir meta haline gelmiştir. Amele kömürü yığıp çeliği yoğurduğu halde, onun karısı kefensiz ve mezarsız kalmakta, çocukları ise "gayren" (kin, nefret) pençesinde birer piç gibi kıvranmaktadır. Buna karşılık amelenin yığdığı kömür dağlarını patronlar altına çevirmektedir. Böyle olunca da patronlar, "senin bir senede kazandığını, o bir saniyede ruletin başında sarf etsin. Sen kan kus, o gülsün. Sen geber, o yaşasın ve yaşatsın..." derler.

Burhan Asaf proleterlerden "uşak burjuvanın kalbini" parçalamak için hazırlıklı olmasını istemiştir. Çünkü çeliğin ortaya çıkardığı nasırlar, taşı parçalayabilse de "o kalbi" parçalamak için yetmemektedir.

"*...bekle o dakikayı ki, yumruğunun nasırları şu mundar et parçasını da ezecek kadar sert olsun. Fakat o zamana kadar vur... vur. Sağ acırsa, solla vur. Sol acırsa, bütün kinin, bütün o çıplak ve yetim gönlünle vur... Vur proleter...*"

Burhan Asaf ikinci makalesinde,[283] üzerinde yoğun tartışmalar olan iki konuya değinmiştir. Bu konulardan ilki, ülkedeki demokrasi üzerindeki tartışmalarla ilgilidir.

"*Demokrasi efendim. Hayır, sen Cumhuriyetçi değilsin... Sus rezil, hâkimiyet-i milliye... Köylü efendimizdir... Hurra... Bravo. Yuh ve sürekli alkışlar...*" gibi tartışmaları izleyen biri köylü ve biri amele arasında şöyle bir konuşma geçer:

"*- Bunlar neden böyle bağırıyorlar?*

- Senin ve benim efendiliğim hakkında görüşüyorlar.

- Şimdi bu kavga biterse efendi mi olacağız?..

- Öyle olacakmışız.

- Hadi hemşerim, hadi: Sen torna tezgâhına, ben de sapana.

- Dur âdem eğleniyoruz.

- Eğlenelim, iyi ama evde çoluk çocuk ekmek ister. Bunların karnı tok galiba... Bizim kara öküz bile arpasını yemeden bu kadar gürültü çıkaramaz..."

İki seyirci işlerine giderler.

Makalede değinilen ikinci konu, Terakkiperver Cumhuriyetçilerin "amelenin temettüada (kâra) iştirakine" dair bir önerisiyle ilgilidir. Ne var ki, bu konuda bağlayıcı bir kanun çıkarma zamansız olabileceği için işverenleri "ikna" yoluyla bu amacı gerçekleştirmeyi önermişlerdir.

Terakkiperver Cumhuriyetçilerin bu "işgüzarlığı" karşısında Cumhu-

---

283 Burhan Asaf (Belge), "Son Orta Oyunundan İki Sahne", Aydınlık, S. 28, Kânunuevvel 1924, s. 739.

riyetçi Halkçılar "Ah neden bu bizim aklımıza gelmedi" diye parmak ısırmışlardır.

"Açın ağzına bir parmak bal çalmak", "iki satırla ameleyi hoşnut edebilmek" gibi amaçlarla ortaya atılan bu öneri karşısında, işçilerin "acemi avukatlara vekâlet vermesi" zor olacaktır. Çünkü amelenin istediği hak "iki satırla hülasa edilemeyecek kadar çoktu. İşçiler bu gibi zarif tekrarlamaları yutmayacaktı. Bu öneriler, 'işçinin' olsa olsa dişlerinin arasında sıkışıp kalır. Taaffun [çürümek, bozulmak] etmeleri için 'bir kibrit çöpü amelyesi kâfi olacaktı."

"*Halkçı Cumhuriyetçi, Terakkiperver Cumhuriyetçi, bilmem neci Cumhuriyetçi beylerimiz, paşalarımız da arada bir sofra artıklarını, mutlaka birinin önüne atacak kadar cömert iseler - bu gibi kemikleri yine kendi bendeciklerinin önlerine fırlatsalar*" daha faideli olacaktır.

Burhan Asaf'ın bundan sonraki makalesi "Küre-i Arzla Mülakat..." başlığıyla ***Aydınlık*** dergisinin 29 ve 30. sayılarında yer alır.[284] Burhan Asaf bu makalesinde son derece parlak tasvir ve ifadelerle yerküreyi tasvir ettikten sonra onun "parıltılar ve renkler içinde yıkanan... nurdan vücudunun niçin mustarip olduğunu..." aramaya yönelmiş ve onunla şöyle bir diyaloğa girmiştir:

"*- Ne haberler getiriyorsun?*

- Kavga devam ediyor.

- Çok kan akıyor mu?

- Aktı ve daha çok akacak.

- Mercan dudaklarını büktü ve hazin [hazin] tekrar sordu:

- Hâlâ benden müteneffirler mi? Hâlâ benim bağrımda geçirdikleri günlere değil, o kendi hayal hanelerinde yarattıkları öteki hayata mı inanıyorlar?

- Hâlâ maddeye karşı isyan ediyorlar. Hâlâ Allah'a âşık olanlar var.

- Bari bir türlü Allah tasavvur edebildiler mi?

- Ne gezer, hâlâ kafalarında aynı tesevvüç. Hâlâ gönülleri kavuran aynı şaşkınlık...

- Din, milliyet, ırk... bu farkları hakikat olarak kabul edenler var mı?

- Sade bu kadar olsa... Şehinşahlar var, imtiyazlar var, sarraflar var, çıplaklar var...

- Sen hangisindensin?

- Sana tapanlardan... Yalnız sana inananlardan..."

Bu diyalogdan sonra Burhan Asaf, politik hareketin varmak istediği

284 Burhan Asaf (Belge), "Küre-i Arzla Mülakat...", *Aydınlık*, Yıl: 4, no. 29, Birinci Kânunisani 1929, yıl 4, no. 30, Şubat 1925.

amaçları şöyle belirlemiştir. "*Din, milliyet, ırk... Bu yalanları ortadan kaldırmak istiyoruz. Kütlenin hakkını kütleye iade ettireceğiz. İnsanların milyonlarla satılmasına nihayet vereceğiz. On kere onbin senedir haydutluk edenleri, edebilmek için kanun yapanları, usuller icad edenleri, top, tüfek, yıldırım yaratanları, kendi yıldırımlarıyla kahredeceğiz. Senin [yerküre-nin] şefkatli koynunda, sekizyüz milyon yavrunun, sekizyüz milyon müsavi hakkı var. Bu hakkı onbinlerden alıp, bu sekizyüz milyonlara vereceğiz. Artık birbirimizi kesmiyeceğiz, kestirmeyeceğiz. Fakat kesmemek için, kestirmemek için ke-se-ce-ğiz... Hortlakları mezarlarına iade edeceğiz. Zulmün dişlerini sökeceğiz... Çalışan çalışacak, çalışmayan çalıştırılmayacak... imtina ederse geberecek*"tir.

Yerkürede, üzerinde barındığı insan topluluklarının hareket ve tutumlarından: "*Adımlarınız fazla ağır... dakikalara asır ismini vermişsiniz, mazi, hal, istikbal diyorsunuz... Bunu size ben öğretmedim. Mazi ölümden sonra gelen şeydir. Neden ona bu kadar meftunsunuz?*" diye yakınıyordu. Yaşamda yaptığı gözlemleri "*Bir zamanlar hem Allah'a hem de altına tapıyordunuz. Bugün altının daha rahim, daha gafur ve daha müşfik bir mabud olduğunu sezenler var. İbadetgâhlarının karşısında bankalar açılmış. Şurada bir mümin mezarına son kürek dolusu toprak atılırken, ötede bir pişkin göbekli banker iki bin kişinin iki aylık nafakasını iki dakikada cebine indiriyor... Şurada en zeki ve yaratıcı olanınız bilgisini tespit edemeden, hasta ve mustarip sönerken, beride haylaz bir budala, babasının milyonlarını sarf edecek yer aramaktan bitap*" şeklinde sıraladıktan sonra "*Buna beşer, buna medeniyet, buna hayat, buna emel diyorsunuz ha..!*" diye soruyordu.

Bu makaleye ***Aydınlık*** dergisinin 31. sayısında da devam edileceğinin ilan edilmiş olmasına karşın, yazının devamı yayımlanmaz. Bu, muhtemelen, dergi yöneticilerinin tutuklanacaklarını anlayarak yurtdışına kaçtıkları bir ortamda, Burhan Asaf'ın yukarıdaki gibi radikal değerlendirmeler içeren bir makalesini yayımlamaktan çekinmiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Buna karşılık derginin bu sayısında Maksim Gorki'nin, Lenin'in ölümü üzerine yazdığı bir makalenin Burhan Asaf tarafından yapılmış tercümesi yayımlanır. ***Aydınlık*** da birçok dergi ve gazeteyle birlikte, 12 Mart 1925 tarihinde Heyet-i Vekile tarafından kapatıldığından, 31. sayı bu derginin son sayısı olur.[285]

Burhan Asaf'ın İstanbul'daki ilişki ve dostlukları bu sol çevreyle sınırlı

---

285 "Bir İnsan: Maksim Gorki'nin Lenin'e Ait Hatıralarından...", (Nakleden Burhan Asaf), *Aydınlık*, yıl 4, no. 31, 18 Şubat 1925.

kalmaz. Onun hayatının seyrini değiştirecek çok önemli bir gelişme, Yakup Kadri'yle (Karaosmanoğlu) tanışması olur. "Büyük Zafer hazzının İstanbul'u iyice sardığı" bir dönemde, Kadıköy'e geçerken, eskiden tanışmış olduğu Ahmet Haşim'in Yakup Kadri'yle birlikte olduğunu görür. Ahmet Haşim'in elini ölçülü bir saygıyla sıkar. Ahmet Haşim'de onu Yakup Kadri'ye "...Almanya'dan tahsilden yeni gelmiş biri" olarak tanıştırır. Kılık kıyafeti ve davranışları ilk andan itibaren Karaosmanoğlu üzerinde çok olumlu bir izlenim bırakır. Fakat Yakup Kadri, Burhan Asaf'la ilgili asıl değerlendirmesini vapurdan çıkıp "üç arkadaş gibi" Moda'ya doğru yürüyüşleri sırasında yapma olanağını bulur. "*Burhan Asaf denilen gencin Almanya'da ne tahsil ettiğini bilmiyordum. Fakat aramızda açılan sanat ve edebiyat bahislerinde [Burhan Asaf'ın] söylediği her sözün Göthe Almanyası kültüründen bir ışık taşıdığını pek ala görüyordum. Hatta, bu ışığın bazan Ahmet Haşim'in bir havai fişek gibi etrafa saçtığı paradoksların renk renk parıltılarını sönükleştirdiğinin de farkında idim. Bunu hisseden Haşim gözünün ucuyla 'ne yaman çocuk!' demek ister gibi gülümseyerek bana bakıyordu...*" O gün Ahmet Haşim de hayatında belki de ilk kez kendi edebiyat görüşlerine aykırı şeyler söyleyen bir gence karşı anlayış ve hayranlıkla davranır.[286]

Bu tartışmadan sonra, Burhan Asaf, Yakup Kadri'yi sık sık ziyaret ederek bu tanışmayı yakın bir dostluğa çevirir. Benzer şekilde aralarında aile dostları olan Falih Rıfkı'nın (Atay) da bulunduğu etkin bir aydın ve yazar çevresinde kendine yer edinmekte zorluk çekmez.

Burhan Asaf, Falih Rıfkıların Yakup Kadri için verdikleri bir çaya kızkardeşi Leman Asaf'la birlikte gider. Son derece iyi yetişmiş biri olan Leman Hanım'a Karaosmanoğlu hayran olur. Bu tanışma kısa sürede evlenmeyle sonuçlanır.[287] Böylece Burhan Asaf'ın, dönemin etkili isimlerinden biri olan Yakup Kadri'yle ilişkileri, bu evlilikle büsbütün perçinlenmiş olur. Bir süre sonra da, bu kez Burhan Asaf, Falih Rıfkı'nın kayınbiraderinin eski karısı Hayrinüsa Hanım'la evlenir.

1925 yılı Şubat ayı ortalarında patlak veren Şeyh Sait ayaklanması üzerine, aralarında ***Aydınlık*** ve ***Orak ve Çekiç***'in de bulunduğu birçok yayına yasak getirilir. ***Aydınlık*** yazarlarının bazıları durumun kötüye gittiğini fark ederek yurtdışına çıkar. ***Aydınlık*** çevresinde olup da ülkede kalanlar ise, 1 Mayıs 1925 tarihinde yayımladıkları bir beyanname nedeniyle Ankara'ya İstiklal Mahkemesi'ne sevk edilerek 7 ile 10 yıl arasında değişen cezalara çarptırılırlar. Vedat Nedim ile Burhan Asaf bu davada yer almazlar.

---

286 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, "Burhan Belge'nin Dramı", (yayımlanmamış bir not).
287 Nilgün Tarkan, "Eşim Yakup Kadri...", *Milliyet Aktüalite*, 19 Aralık 1982, s. 10.

Aynı yıl, 1925 sonunda Burhan Asaf, Hariciye Vekâleti Müsteşarı Tevfik Kâmil'in (Koperler) teklifini kabul ederek Ankara'ya gelir ve bu bakanlık kaleminde işe başlar. Burhan Asaf'ın İstanbul'u bırakarak Ankara'ya gidişinde, tutuklamalardan rahatsız olan Leman ve Yakup Kadri'nin etkisi vardır.

Burhan Asaflar Ankara'da bir süre Yakup Kadrilerin Çankaya Köşkü yolu üzerindeki "bağ kulesi" diye adlandırılan evlerinde otururlar. Bu ev, Mustafa Kemal'in şehre iniş ve çıkışlarında sık uğradığı bir yerdir. Bu ziyaretlerden birinde Mustafa Kemal, Burhan Asaf'a rastlar ve onunla Almanya'nın politik, ekonomik ve sosyal durumu üzerine uzun bir konuşma yapar. Aslında bu, konuşmadan çok, Burhan Asaf'ın "imtihana çekilmesiydi". Bu karşılaşmadan hemen sonra Burhan Asaf'ın Yakup Kadrilerle birlikte köşke çağrılmış olması, "imtihanı başarıyla" geçmiş olduğunun kanıtıdır.

Bu karşılaşmadan sonra Burhan Asaf, Mustafa Kemal'in yabancılarla yaptığı görüşmelerde sık sık ona tercümanlık yapmaya başlar ve çok geçmeden kadrosu Hariciye Vekâleti'nden cumhurbaşkanlığı kalemine alınır. Böylece Burhan Asaf, Mustafa Kemal'in yakın çevresinde yer alma olanağını sağlar.

Burhan Asaf, son derece önemli olan bu göreve getirilmekle kalmaz, Mustafa Kemal'in "...hemen her akşam hususi meclislerinde ve sofra sohbetlerinde bulunmak..." gibi, Yakup Kadri'nin değerlendirmesiyle "...maiyetteki resmi görevlilerin hiçbirine nasip olmayan bir iltifata..." da mazhar olur.

Burhan Asaf'ın "sol" geçmişiyle ilgili en dramatik gelişme 1927 yılında meydana gelir. Bu yıl başlarında Burhan Asaf hiç beklemediği bir şekilde kendisiyle ilgili bir "tevkif müzekkeresi"yle karşılaşır ve evinde arama yapılır. Bu gelişmeler karşısında büyük bir endişeye ve şaşkınlığa kapılır. Karaosmanoğlular yurtdışında oldukları için Falih Rıfkı'yı (Atay) arar, fakat onun köşkte yemekte olduğunu öğrenir. Bunun üzerine yakın arkadaşı olan Başyaver Muzaffer Kılıç aracılığıyla Falih Rıfkı'ya haber yollayarak, mümkünse kendisini aramasını rica eder. Falih Rıfkı, sofradan kalkıp Burhan Asaf'ı arayabilmek için Mustafa Kemal'den izin ister. Mustafa Kemal bu izni verirken olaya pek şaşırmadığı izlenimini verir. Falih Rıfkı telefondan gelişmeleri öğrendikten sonra tekrar masaya döner ve cesaretini toplamak için bir duble sek rakıyı içtikten sonra; "*...Paşam, Burhan Asaf'ı İstiklal Mahkemesi'ne götürüyorlarmış, onun için aramış...*" demek cesaretini gösterir. Bundan sonra sofrada uzun süre sessizlik hâkim olur ve Mustafa Kemal bu haberle ilgili hiçbir yorum yapmaz. Bu kez de Mustafa Kemal önündeki rakıyı sonuna kadar içtikten sonra yaverine, "*Burhan Asaf'ın hemen Köşk'e çağrılmasını*" emreder.

Köşkteki yazı odasına alınan Burhan Asaf'la Mustafa Kemal'in yaptığı görüşme, dört saate yakın bir süre devam eder. Bu görüşmenin odağını Burhan Asaf'ın ***Aydınlık*** dergisi çerçevesindeki ilişkileri teşkil eder. Mustafa Kemal, ona bu dergideki şahısları nereden tanıdığını ve bu dergide ne gibi yazılar yazdığını sorar. Burhan Asaf, Vedat Nedim'le (Tör) Galatasaray Mektebi'nde, Nazım Hikmet ile de Kadıköy'de başlayan arkadaşlıklarını ayrıntılı olarak anlatır ve onlarla zaman zaman yazıştıklarını belirtir. Kendisinin Almanya'da öğrenci olması nedeniyle, bu dergiye birkaç sayı hariç sürekli yazı yazmadığını, fakat ısrar üzerine Maksim Gorki'nin, Lenin'in hayatıyla ilgili bir eserini tercüme ettiğini anlatır. Daha sonra görüşme, Sovyet İhtilali'nin Avrupa'daki etkileri, Almanya'daki politik gelişmeler gibi konulara kayar ve Burhan Asaf bu konulardaki görüşlerini açıklar. Bu görüşmeden memnun kalan Mustafa Kemal Burhan Asaf'a "*...şimdi kalk git... yastığını başının altına al ve müsterih olarak uyu... Seni gelip almaları için, evvela gelip beni ikna etmeliler...*" der. Bu arada Mustafa Kemal bir tavsiyede bulunmayı da ihmal etmez; "*...İstikbalde başına böyle bir şey gelirse, hikayeni dibaçe'den alma. Zira hiç kimse seni benim gibi dinlemez*" diye uyarır. Böylece Burhan Asaf tevkif edilmekten ve mahkemeye çıkmaktan kurtulur.

Ertesi gün Burhan Asaf, köşkteki işinden alınarak Hariciye Vekâleti'ndeki görevine iade edilir. Yakup Kadri bu olayı "...Burhan Asaf'ın yavaş yavaş, sinsi sinsi etrafını saran kıskançlık ve çekememezlik... durup dinmek bilmeyen... fitne, fesat ve iftira yağmuru altında kalması" olarak değerlendirir. Böylece Burhan Asaf'ın genç başı üstünde parlayan yıldızın ışığının uzun sürmesi önlenmiş ve akıbet onu "...her yanına çukurlar kazılmış karanlık bir dünyanın içine" itivermiştir.

Hariciye Vekâleti'ne dönmesi sonrasında, bir yıla yakın bir süre geçmesine karşın kendisine oda verilmemesi, hatta yer bile gösterilmemesi üzerine Burhan Asaf görevinden istifa eder.

Bundan sonra Burhan Asaf için çok güç bir dönem başlamış olur. Anadolu Ajansı'nda tercümanlık, Ziraat Bankası Ekonomik Tetkikler Servisi ve İktisat Vekâleti İktisadi Neşriyat Müşavirliği gibi çeşitli yerlerde görev yapar.[288]

1929 yılından itibaren ***Hakimiyet-i Milliye***'de özellikle sanat ve kültür, zaman zaman da şehircilik konularında yazma fırsatını elde eder. Bu fırsatın sağlanmasında bu gazetenin başyazarı Falih Rıfkı ile başyazılar yazan Yakup Kadri'nin etkili olduğu muhakkaktır. Çok geniş bir birikimi

---

288 Server İskit, *Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, Ankara, 1943, s. 16.

olan velud Burhan Asaf için bütün bunlar doyurucu değildir. Kadro dergisi için toplantılar yapılmaya başlandığında Burhan Belge duyguları ve kapasiteleriyle böyle bir grup içinde yer almaya hazırdır.

1.7: İSMAİL HÜSREV (TÖKİN)'İN YAŞAM ÖYKÜSÜ

İsmail Hüsrev (Tökin),[289] 14 Mart 1902'de İstanbul'da doğar. ***Babası Hüsrev Bey***, Çerkez kökenli bir aileden gelmektedir. Bu ailenin üyeleri sarayda çalışmaktadır. Hüsrev Bey askeri rüştiyeyi bitirip topçu subayı çıktıktan sonra ailenin sarayla ilişkilerinden yararlanarak Almanya'ya gitmiş ve silah üretimi konusunda eğitim görmüştür. Bu nedenle de orduda sürekli olarak ***İmalat-ı Harbiye'yle ilgili görevlerde bulunmuştur.*** Bu görevler onu ordunun en önemli "silah uzmanlarından" biri haline getirmiştir. Bu görevler dolayısıyla Hüsrev Bey uzun süreler, çeşitli Avrupa ülkelerinde kalmış ve çeşitli teknik buluşları nedeniyle de ödüllendirilmiştir. Hüsrev Bey mütareke döneminde İstanbul'da işgal kuvvetlerinin de dikkatini çekmiş ve evi aranmıştır. Bu arama sonrasında, Erkânı Harbiye Reisi Fevzi (Çakmak) Paşa'nın ***hafif silah fabrikası kurması için*** yaptığı özel davet üzerine, "firaren" hemen Ankara'ya geçmiş, ama Yunan kuvvetlerinin Sakarya Savaşı sırasında Ankara'ya yaklaşması üzerine ***Kayseri'ye geçerek üretimi orada örgütlemiştir.***[290]

İsmail Hüsrev (Tökin) ilk, orta ve lise eğitimini İstanbul'daki Avusturya Ticaret Lisesi'nde görür. Bu liseye devam ederken, bir yandan da, ***Cihangir'deki "rüfai..." tekkesine devam eder.*** Böylece babasının, onun Batı yanında Doğu kültürüne de aşina olması yönündeki emeli gerçekleşmiş olur.

İsmail Hüsrev, lise eğitiminin son yıllarında okul içinde sola yakın ilgi duyan bir grup içinde yer alır. Fakat bu ilgi, yalnızca "tecessüs" (merak) sınırında kalmıştır. Bu durumda önemli bir değişiklik, evlerinin işgalci güçler tarafından aranmasının yarattığı tedirginlik ve annesinin diğer kardeşlerini de yanına alarak Bulgaristan'daki akrabalarının yanına geçmeleri sonrasında yaşanır. İsmail Hüsrev, Sofya'da kendisini çeşitli akımların temsilcileri arasında bulur. Komünistler (teşniyatlar), sosyalistler (sroklas) ve anaşistlerin

---

289 Aksi belirtilmedikçe bu bölüm İsmail Hüsrev Tokin'le 12 Eylül 1925 yılında yapılmış görüşme kayıtlarından alınmıştır.

290 "Emekli Yarbay Hüsrev'i Kaybettik...", *Askeri Fabrikalar Mecmuası*, no. 32, 1 Eylül 1935, s. 15-36.
30 Temmuz 1989 günü Mete Tunçay ve Ülkü Özen'in İsmail Hüsrev ile yaptıkları sözlü tarih görüşmesinde verilen bilgiler. Yapılan çekimin bir kopyası Tarih Vakfı arşivlerinde bulunmaktadır.

Hüsrev Tökin Sovyetler Birliği'nde iken bahriyeli kıyafetiyle.

gösteri ve eğitim programları içinde, ***İsmail Hüsrev anarşistleri*** kendine en yakın olan grup olarak görür. Burada kısa bir süre kaldıktan sonra, İsmail Hüsrev tek başına İstanbul'a dönerek, eğitimini tamamlar.

Mezuniyetten hemen sonra Kayseri'ye babasının yanına geçer. Burada kaldığı süre zarfında, Talas Amerikan Koleji'nde tarih ve Türkçe öğretmenliği yapar. Hüsrev Bey daha sonra Ankara'ya tayin edilir ve İsmail Hüsrev Bey de babasıyla birlikte bu şehre gider.

İsmail Hüsrev'in ideolojik konumundaki önemli bir gelişme, onun Kayseri'ye gelmesiyle başlar. ***Kayseri, Anadolu'daki sol hareketin ana merkezlerinden biridir.*** Diğer birçok vilayete göre, burada göreli olarak büyük sayılabilecek bir işçi kitlesi mevcuttur. Bu kitlenin büyük bir bölümü, ara-

larında babasının başında bulunduğu İmalat-ı Harbiye'nin işçileri de olmak üzere, birçoğu sol bir anlayış çerçevesinde politikleşmiştir. Bu ortam İsmail Hüsrev'in sol eğilimlerinin canlanmasına ve onun bu konuya eğilmesine neden olur. Burada Komintern çizgisinde olan Dr. Fuat'la tanışır ve Halk İştirakiyun Fırkası'nın Kayseri şubesinin kurulmasında çalışır.[291]

Fakat İsmail Hüsrev'in sol hareket içinde yer almasında asıl etkili olan, Nizamettin Nazif (Tepedelenlioğlu) ile tanışması olmuştur. ***Nizamettin Nazif***, Tepedelenli Ali Paşa'nın torunlarındandır. İstanbul'un işgalinden sonra İstanbul'dan Ankara'ya geçerek, kısa bir süre ***Hakimiyet-i Milliye*** gazetesinde çalışmıştır. Ankara'dayken sol hareket içinde aktif bir şekilde yer almıştır. Sovyetler'in ilk Ankara temsilcisi Manatov'un girişimleriyle örgütlenmeye çalışılan gizli Türkiye Komünist Partisi'nin örgütlendiği şehirlerden biri Eskişehir olmuştur. Bu şehirdeki "Bolşevik santrali" olarak adlandırılan örgütlenmeyi de Nizamettin Nazif gerçekleştirmiştir. Daha sonra Nizamettin Nazif, çok kısa bir süre, Ankara hükümeti adına Erivan konsolos yardımcılığı görevini yaptıktan sonra, eldeki sınırlı belgelerden anlaşıldığı kadarıyla, buradan Moskova'ya geçmiş ve Sovyet hükümeti ile TKP tarafından, Ankara'da sol hareketin önemli bir temsilcisi olarak hüsnü kabul görmüştür.[292] Sakarya Savaşı'nın hemen ardından, Ankara İstiklal Mahkemesi'nce mahkûm edilmiş olan solcuların serbest bırakılması sonrasında ***Türkiye Halk İştirakiyûn Fırkası'nın (THİF)*** canlandırılması faaliyetleri içinde bulunanlardan biri de Nizamettin Nazif'tir.

İsmail Hüsrev, önce Eskişehir'de, sonra Ankara'da sürdürdüğü faaliyetleri sonrasında kısa sürede Nizamettin Nazif'in (İsmail Hüsrev deyişiyle) "...asistanlığı görevine" yükselir. Bu çerçevede THİF'nin yayın organı olan ***Yeni Hayat*** adlı dergide, isimsiz bazı kısa telif makaleler yazdıysa da, biz bunların hangileri olduğunu saptayamadık. Ayrıca, ***A. Tekin Alp takma adıyla*** tercümeler yapmıştır.[293]

---

291 30 Temmuz 1989 tarihli sözlü tarih görüşmesidir.

292 *Ana Britannica*'daki hayat hikâyesinde, Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu'nun sol çevrelerdeki faaliyetlerine hiç yer verilmemiştir. Bkz. *Ana Britannica*, c. 10, İstanbul 1990, s. 531. Mete Tunçay, *age*, s. 178; ayrıca bkz. Ahmet Cevat Emre, "920 Moskovası'nda Türk Komünistler", *Tarih Dünyası*, no. 1-3, Aralık - Şubat 1964-1965, s. 88-93, 146-151 ve 278-285; Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, "Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu Cevap Veriyor...", *Tarih Dünyası*, 1965, s. 4-8, 72-74, 167-168, 176, 254-250 ve 478-480.

293 Bu derginin ulaşıp inceleyebildiğimiz sayılarında, A. Tekin Alp tarafından yapılmış tercümeler şunlardır: S. 9, Luzovski'nin "Beynelmilel Kızıl İşçi Cemiyetleri ve Sermayenin Onlara Taarruzları...", s. 9-11; S. 10, Kalaror'un "Rus Teşrini Evvel İnkilabı", s. 12; S. 16, Luzovski'den "Şark-ı Karip, Şark-ı Baidde ve Müstemlekelerde İşçi Harekâtı...", s. 11; S. 20, Zen Katayama'dan "Japonya'daki İnkilap Cereyanları...", s. 3-5.

İsmail Hüsrev, Nizamettin Nazif'le birlikte, 15 Ağustos 1922'de Ankara'da toplanan THİF'nin ilk kongresine katılır. Bu kongreye gelen yabancı delegelere, *Yeni Hayat* idarehanesinde verilen çayda çekilmiş fotoğrafta A. Tekin Alp, yani İsmail Hüsrev de yer almıştır. *Yeni Hayat*, başvekili sert bir şekilde tenkit eden "Başvekilin Ensesine Bir Tokat..." başlıklı yazının yayımlanmasından sonra, 1922 Eylül'ünde, 22. sayısı yüzünden kapatılır. Derginin kapatılmasına yol açan yazıyı muhtemelen Nizamettin Nazif'in yazmış olduğu söylenir.[294]

Bu dönemde İsmail Hüsrev, eğitimini geliştirmek için Moskova'ya gitmek ister. Ankara'daki Sovyetler Temsilciliği (Elçiliği), Türk öğrencilerinin ülkelerinde eğitim görmesine büyük önem verir ve bunu her vesileyle açıkça belirtir. İsmail Hüsrev'in *Moskova'ya gitme isteklerine, babası önceleri karşı çıkar,* fakat ısrarlar karşısında "tıp öğrenimi" görmesi şartıyla Moskova'ya gitmesine izin verir. İsmail Hüsrev babasına tıp eğitimi göreceğini söylemekle birlikte, esasında Marksizm formasyonunu geliştirme kararındadır.

Nizamettin Nazif'le birlikte kasım ayında Moskova'da yapılacak *4. Komintern kongresine Türkiye delegesi olarak katılma daveti almıştır.* İkisi birlikte gitmeye karar verirler, fakat pasaport almak için yaptıkları müracaat sonuçsuz kalır. Bunun üzerine İsmail Hüsrev'in babası, yakın dostu İcra Vekilleri Heyet-i Reisi Rauf Beye (Orbay) konuyu açıp, İsmail Hüsrev'in Moskova'ya gitmesiyle ilgili fikrini sorar. O da İsmail Hüsrev'in tıp eğitimi yapmasının iyi olacağını belirtir. Bu desteğe karşın İsmail Hüsrev pasaport alamaz. Aynı şekilde Nizamettin Nazif'in de pasaport almak için yaptığı girişimler sonuç vermemiştir. *Yeni Hayat*'ın kapatılması sonrasında, sol çevreler üzerindeki baskıların artması karşısında, İsmail Hüsrev ile Nizamettin Nazif yasal yoldan Moskova'ya gitmek için pasaport alamayacaklarını anlarlar. Bunun üzerine kaçak olarak gitmeyi denemeye karar verirler. Bu konuda Sovyet Elçiliği'ndeki bir "yoldaş"tan destek sözü alırlar.

İsmail Hüsrev'le Nizamettin Nazif önce Kastamonu'ya gider.[295] Buradan Ankara hükümetiyle Sovyetler arasındaki ilişkilerin kurulup yürütülmesinde, konumu dolayısıyla çok önem kazanmış olan İnebolu limanına geçmeleri gereklidir. Kendilerini Kastamonu'dan İnebolu'ya götürecek bir araç bulamadıklarından, bu yolun büyük bir bölümünü eşkıya tehlikesi altında yürüyerek almak zorunda kalırlar. İnebolu'daki Sovyet konsolo-

---

294 Mete Tunçay, *age,* s. 270-272.

295 İsmail Hüsrev'le 8 Mayıs 1985 tarihinde yapılan bir görüşmeden.

su kendilerinin polis tarafından aranmakta olduğu haberini verir ve onları saklanacakları bir yere yollar. Fakat saklandıkları bina polis tarafından basılır ve tuvalet penceresinden atlayarak yakalanmaktan kurtulur. Sahilde kendileriyle İmalat-ı Harbiye'den bazı işçileri alacak bir denizaltının beklemekte olduğunu öğrenirler. Polisin kendilerini yakalamasını önlemek için, sağlanan "Rus bahriyelisi" kıyafetlerini giyerler. İsmail Hüsrev ayrıca sırtına büyük bir dana butu alarak denizaltıya et taşıyor gibi yapar. Böylece polise yakalanmaktan kurtulur. ***Denizaltında çok sıkıntılı geçen bir seyahatten sonra Sivastopol'a varırlar.*** Burada hâlâ üzerlerinde taşıdıkları Sovyet bahriyeli kıyafetleriyle birer fotoğraf çektirdikten sonra, bu elbiseleri üzerlerinden atarlar. Burada son derece pis ve bitli bir otelde bir süre kaldıktan sonra trenle Moskova'ya geçerler.

İsmail Hüsrev Moskova'da önce 5 Kasım-5 Aralık 1922 tarihleri arasında toplanan 4. Komintern kongresine, Türkiye Komünist Partisi'nin "genç komünistler teşkilatı" temsilcisi olarak katılır. Aslında böyle bir örgütlenme yoktur. Kongrede Türkiye'yi temsil edecek heyete katılmak üzere Ankara'dan, THİF'yi temsilen 6 delege gitmiştir. Bu delegelerden işçi kökenli olan ikisinin delegeliği kabul edilmez. Bundan dolayı kongrede Baytar Salih'in (Hacıoğlu) başkanlığında (ki kendisi tüm Türk delegelerinin başkanı olarak kabul görür), Nizamettin Nazif, Ziynetullah Nuşirevan ve İsmail Hüsrev'den oluşan bir heyet Ankara'yı temsil eder. İsmail Hüsrev'in delegeliği, Nizamettin Nazif'in ağırlığını "bu yol arkadaşı lehine koyması" neticesinde sağlanmıştır.

İstanbul'dan, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'nı temsilen bu kongreye 3 delege katılır. Bunlardan ikisi, Sadrettin Celal ve (Sakallı) Celal (Yalnız), kongreye İstanbul'dan gelerek katılmışlardır. Üçüncü delege ise parti lideri Şefik Hüsnü'nün isteğiyle doğrudan Berlin'den gelen Vedat Nedim'dir. (Tör).[296] İsmail Hüsrev'in bu kongrede Vedat Nedim'le tanışması, ikisi arasında sürecek uzun yol arkadaşlığının başlangıcı olur.

İsmail Hüsrev, 1922 yılı sonundan itibaren Doğu üniversitesi olarak anılan ***KUTV'un İktisat Fakültesi'nde öğretime*** başlar. Bu üniversitenin asıl adı Stalin Adına Kurulu Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'dir. Stalin'in milliyetler halk komiserliğini başarılı bir şekilde yürütmüş olması nedeniyle, adı bu üniversiteye verilmiştir.[297] Üniversitenin asıl işlevi, Sovyetlerin doğu ve güneydoğu bölgelerinde kurdukları ve kurmakta oldukları cumhuriyetlerin ve özerk bölgelerin Marksist eğitim görmüş yö-

---

296 Mete Tunçay, *age*, s. 274-291.

297 İsmail Hüsrev Tökin'in yazarlara yolladığı 29 Mart 1990 tarihli mektuptan.

netici ihtiyacını karşılamaktır. Bu çerçevede KUTV elastiki bir örgütlenmeye sahiptir. İhtiyaca göre öğrenciler kurs görebildikleri gibi, uzun süreli eğitim de alabilmektedir. Bu işlevin yanı sıra, Sovyetler'in dışındaki ülkelerden gelen gençleri de yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu üniversitedeki öğrenciler, aynı zamanda Moskova ve Sverdlov üniversitelerinin kendileriyle ilgili bölümlerinde seminerlere de girmektedir.

KUTV'un asıl öğrencilerini Azeriler, Gürcüler, Kırgızlar, Özbekler oluşturmaktadır. Yabancı öğrencileri ise Çin, Türkiye, Yunanistan, Cezayir, Mısır, İran, Pakistan gibi ülkelerden gelenlerdir. Bu yabancı öğrenciler içinde en büyük grubu Çinliler oluşturmakta, bunu sayıları 15 civarında olan Türk öğrenciler takip etmektedir.

İsmail Hüsrev, daha önce Moskova'ya gelip kendisi gibi KUTV'da öğrenci olan Şevket Süreyya (Aydemir), Nazım Hikmet (Ran) ve Vâlâ Nurettin'den oluşan üçlüyle, çok yakın dostluk veya dönemin tabiriyle "yoldaşlık" ilişkileri içine girer. Özellikle kendisi gibi iktisat eğitimi görmekte olan Şevket Süreyya ile, onun 1923 yılı sonunda Türkiye'ye dönüşüne kadar geçen dönemde, üzerinde çalıştığı birçok konuyu ayrıntılı bir şekilde tartışma olanağı elde eder. Ayrıca aralarında Şarkiyat Enstitüsü'nde hocalık yapan Ahmet Cevad'ın da (Emre) bulunduğu Moskova'daki bir grup Türk ile zaman zaman bir araya gelerek, özellikle Türkiye'deki gelişmeleri tartışırlar.

İsmail Hüsrev, KUTV'da yıldızının çok hızlı parlamasını sağlayacak bir performans gösterir. Ayrıca Moskova Üniversitesi'ndeki seminerlere devam eder. Profesörünün çalışmalarını kolaylaştırmak için, birçok konuda seminerler düzenler.[298] Uzun bir süre, üzerinde çalıştığı konular arasında o dönem Sovyet iktisadiyatı için hayati önem taşıyan ***"kâğıt para teorileri" ile tarımın sorunları önemli bir yer tutar.***

İsmail Hüsrev üç yıllık eğitim süresini kısaltarak, 1925 sonunda ***KUTV'dan "lector" (öğretim üyesi) olabilme hakkını kazanarak mezun olur.***[299] Ona Kızıl Profesörler Enstitüsü'nde okuyarak profesör olma yolu önerilirse de, o Türkiye'ye dönmeyi tercih eder.[300]

İsmail Hüsrev'in 1926 yılı başında Sovyetler'den dönüşü de, gidişi gibi maceralı olur. Bir Sovyet şilebiyle İstanbul'a gelir ve pasaport kontro-

---

298 Vâlâ Nureddin, *Bu Dünya'dan Nazım Geçti*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1965, s. 325-326.

299 KUTV'dan almış olduğu "Şahadetname"nin 15 Ekim 1933 tarihli tasdikli tercümesi.

300 Temuçin Faik Ertan, *Kadrocular ve Kadro Hareketi*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1994, s. 290.

lundan "gemi tayfası" belgesiyle geçer. Şehre iner inmez solcu bir arkadaşının Galata semtindeki evinde gitti ve bir miktar Türk lirasıyla yerli kıyafet sağlar. Sonra gemiye binecek gibi yaparak tekrar gümrük kontrolünden geçer ve böylece şehirde kaçak tayfa kalmadığını kanıtlamış olur. Sandalla şilebe dönerken, anlaştığı sandalcı onu sivil kıyafetler içinde Sirkeci yakınlarında karaya çıkararak bırakır.

Galata'daki ev sol çevrelerin meskeni olduğu için sıkı bir şekilde polis gözetimindedir. Bir süre sonra evdekiler polis tarafından yakalanırlar. ***İsmail Hüsrev ülkeye pasaportsuz girdiği gerekçesiyle diğer arkadaşlarıyla birlikte Merkez Komutanlığı hapishanesinde gözaltına alınır.*** İsmail Hüsrev savunmasında Sovyetler'e pasaportsuz gittiği için, aynı yoldan geri dönmek zorunda kaldığını ileri sürer. Kendisinin yardımına babası ve babasının asker arkadaşları koşar ve 6-7 gün sonra, parmak izi alınıp fotoğrafı çekildikten sonra serbest bırakılır. İsmail Hüsrev'in tutukluluğu arkadaşlarına göre "...pek kısa sürmüş" olur.[301]

Serbest bırakılması sonrasında İsmail Hüsrev kendisine Türkiye'de sol hareketin geleceği ve böyle bir hareket içinde kendi rolünün ne olabileceği konularında bir değerlendirme yapma olanağı veren ve birkaç hafta süren bir "meditasyona" girer. Bu değerlendirme sonunda ***komünist hareketten ayrılma kararını verir.*** Kendisi bu kitabın yazarlarına gönderdiği mektuplarda, bu çok önemli karar değişikliğinde bazı faktörlerin etkili olduğunu yazmıştır.[302]

En önemli faktör "milli kurtuluş hareketi" üzerinde yaptığı değerlendirmeler olmuştur. Bu konuda onu düşünmeye ilk sevk eden, 1924 yılında KUTV'da öğrenci iken, Üçüncü Enternasyonal tarafından Türkiye'de komünist hareketleri idare etmekle görevlendirilmiş olan Kitaygoradsky'nin Türkiye'nin "...bir köylü memleketi olması nedeniyle, komünist bir nüfusa sahip olmadığını" ileri sürmesidir. Ayrıca, Türk halkı milli ve dini ananelerine çok bağlıdır. Ancak iktisadi bir kriz ve ona bağlı "...umumi sefalet bu mukavemeti kırarak halkı komünizme" sürükleyebilecektir.[303] Bu konferansa karşı o dönemde hiçbir tepki göstermemiştir. Ancak zaman içinde, Sovyetler'in "milli kurtuluş hareketlerini" komünizmin "bir yedek gücü, yardımcı gücü, daha doğrusu uydusu" olarak gör-

---

301 İsmail Hüsrev Tökin'in yazarlara yolladığı 11 Ağustos 1985 tarihli mektup.

302 İsmail Hüsrev Tökin'in yazarlara yolladığı 11 Ağustos 1985 ve 10 Ağustos 1990 tarihli mektuplar.

303 İsmail Hüsrev Tökin'in, 14 Nisan 1951 tarihinde, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoğlu'na yolladığı mektuba ek, 15 Kasım 1948 tarihinde CHP Genel Başkanlığı'na yollanmış rapordan.

mekte olduğundan emin olur. Böyle olunca, "milli kurtuluş hareketleri için, sömürge ve yarı sömürgelerin bağımsızlık mücadeleleri açısından komünizm ile kapitalizm arasında bir fark kalmamış" olmaktadır.

İsmail Hüsrev'in Marksist yöntemle yaptığı tüm değerlendirmeler yakın gelecekte Marksizmin Türkiye'de güçlenmesinin çok güç olacağını göstermektedir. "...üretim güçlerinin bulunduğu iptidai seviye, Lenin'in tüm iyimser beklentilerine karşın, sol bir hareket için hiç de yeterli değildi..." Böyle olunca da, milliyetçi aydınlar ile genç Anadolu burjuvazisinin örgütlediği ve "...bir yandan batı emperyalizminin istilacılığı, öte yandan da içte ortaçağ kalıntısı bir düzene karşı yönelmiş olan" Türk Kurtuluş Savaşını heyecanla karşılamamak olanaksızdır. ***Sovyetler dönüşünde karşılaştığı milliyetçi hava İsmail Hüsrev'i de etkilemiştir.***

İsmail Hüsrev'i etkileyen bir başka faktör şudur: Daha önce de değindiğimiz gibi, o babasına Rusya'ya tıp öğretimi yapmak için gideceğini söylemiştir. İstanbul'a dönüşünde, tıp eğitimi yapmamış olması ve "komünistlik taslaması" babasının hiç hoşuna gitmez. Milli Mücadele'nin önderleri Hüsrev Bey'i cepheye silah yetiştirme gayretlerinden dolayı sürekli olarak tebrik ve teşvik etmişlerdir. İsmail Hüsrev önce "...babasına karşı dürüst davranmamış.." olduğunun bilincine varır, sonra da onun haklı heyecanına karşı "yabancı bir harekete katılmanın" anlamsızlığını görür.

İsmail Hüsrev'in bu ideolojik dönüşümü yaşamasındaki bir başka faktör de, genç Türk yönetiminin muhalefete karşı çok sertleşmiş olan tutumudur. Aralarında Şevket Süreyya'nın (Aydemir) da dahil olduğu birçok solcu arkadaşı, 1925 tevkifatı sonunda hapislere düşmüştür. **İsmail Hüsrev**, arkadaşlarının tutuklanmaları sonrasında *sürekli izlenildiğini fark eder*. Bu arada çantasının "şüpheli" kaybı, onun endişe ve korkularını artıran bir başka unsur olur.

İsmail Hüsrev yaptığı bu ideolojik dönüş konusunda ayrıntıya girmekten sürekli kaçınmıştır. Yazarlara 11 Ağustos 1985 tarihinde yolladığı bir mektupta dönüşüyle ilgili olarak şunları anlatmıştır. (Kuşkusuz, dönüşüyle ilgili açıklamaları, olayın üzerinden yarım yüzyıldan daha uzun bir süre geçtikten sonra olayın gerçekleştiği günün canlılığını taşımayacaktır.): "*...bu gibi açıklamalar genellikle subjektif unsurlar, bir parça da öğünme eğilimleri içermektedir. Bunları ayıklamak kolay değildir. Bundan başka açıklamaktan çekinilen, bundan dolayı da gizli kalan bazı olgular olabilir. Araştırmacının yaptığı soruşturmada toplayabildiği malzemeyi objektif olarak değerlendirmesi bu nedenle noksan kalabilir...*" (altını biz çizdik). Bu uyarı İsmail Hüsrev'in dönüşünde bazı başka faktörlerin de mevcut olabileceğinin bir göstergesidir. Ne var ki, İsmail Hüsrev, bu konuda ke-

tumluğunu sürdürdüğü için, bizim de başka faktörlerin varlığını gösterecek belgelere ulaşamamış olmamız, daha ileri yorumlarda bulunmamızı engellemektedir.

İsmail Hüsrev ***konuyu önce, kendisiyle aynı tarihlerde İstanbul'a dönmüş olan Vâlâ Nureddin'e açar.*** Onun da kendisi gibi sol hareketin Türkiye'deki başarısı konusunda büyük şüpheleri olduğunu görür. Aralarında günlerce devam eden tartışmalar sonucunda, komünist hareketle bağlarını koparma kararı alırlar. Daha sonra bu kararlarını bildirmek için, TKP'nin "kâtib-i umumisi" Vedat Nedim'i ziyaret eder. Vedat Nedim, bu karara önce büyük tepki gösterir. Fakat İsmail Hüsrev ve Vâlâ Nureddin'in kararlılığını görünce, tutumunu değiştirmek zorunda kalır ve yumuşayarak "...tam kendilerinden faydalanılacağı" bir sırada alınmış olan bu karardan "...büyük üzüntü..." duyduğunu belirtmekle yetinir. Böylece İsmail Hüsrev ve Vâlâ Nureddin sol hareketten kopmuş oldular.

Kısa süreli tutuklanma (gözaltına alınma) sırasında İsmail Hüsrev'in askerlik görevini yapmamış olduğu ortaya çıkar. ***Babasının önerisi üzerine askerliğini subay olarak değil, er olarak yapmak üzere dilekçe verir.*** Böylece askeri makamlara, Moskova'daki eğitimiyle ilgili bilgi ve belge vermek zorunda kalmayacaktır. Yine babasının yardımlarıyla, İstanbul'daki Askeri Fabrikalar Müdürlüğü'ne atanır. Babasının çok etkili olduğu bu kurumda, on dört ay süren askerliğini bir problem çıkmadan rahat bir şekilde tamamlar. Bu sürede yoğun bir şekilde okuma ve yazma olanağını bulur.

İsmail Hüsrev ideolojik dönüşümü sonrasında, yeni çizgisini ortaya koyabilmek amacıyla çeşitli dergilerde yazılar yazar. Büyük olasılıkla askerlik görevi yaptığı bir dönemde kaleme alınmış olan, "Sanayi Siyasetimiz" başlıklı makalesi, yönetimin yayınladığı ***Hayat*** adlı dergide, 1927 yılı başlarında yayımlanır.[304]

İsmail Hüsrev bu makalesinde bazı iktisatçılarımızın, özellikle de "..köylü sosyalizmi"ne eğilimli olanların Türkiye'nin sanayileşmesine karşı çıkışlarını dayandırdıkları nedenleri yetersiz bulmaktadır. Onlar, "Türkiye, ihraç ettiği tarımsal ürünler ile yaşayan bir ülkedir. Tarım, onun iktisadi temelidir. Sanayileştirme siyaseti, iktisadi temelimizin zararına olacaktır. Kurulacak sanayi 'köylü ve esnafın küçük iktisadiyatını' dağıtacak ve 'onları kolunun kuvvetini satan amelelere' dönüştürecektir. Bunun sonucunda sanayimiz 'müşterisiz' kalmış olacaktır. Dış pazarlara da büyük rakipler hâkim olduğundan, buralarda da gelişme sağlanması olanaksız-

304 İsmail Hüsrev, "Sanayi Siyasetimiz...", *Hayat*, no. 20, 14 Nisan 1927.

dır" diyorlardı. Sonuç, olarak öldürücü bir iktisadi buhranı ve halkın alım gücünün mahvını öngörüyorlardı. Dolayısıyla onlara göre Türkiye'nin başarı şansı olan tek iktisadi politikası, tarıma dönük olmalıydı.

İsmail Hüsrev, milli mücadelenin amacının, milli hudutlar dahilinde iktisadi ve siyasi bağımsızlığını kazanmak ve bu suretle dünya milletleri arasına "hür ve medeni bir ülke olarak" karışmak olduğuna dikkati çeker ve bu amacın ancak sanayileşmeyle mümkün olabileceğini vurgular. Ona göre bu hakikati kavrayamayanlar, sanayileşmeye karşı olumsuz fikirler besleyenler, "...*inkılapların dost görünen düşmanlarıdır*..." (altını biz çizdik).

Dahilde sanayi ürünlerine müşteri olabilecek geniş bir köylü tabakası vardır. Doğu illerine uzanacak demiryolları, konacak nakdi vergilerle çok kısa bir sürede bu yöreyi de mal mübadelesi içine sokabilecektir. Bu suretle doğacak pazarlar, sanayiyi uzun bir süre besleyecektir. İhracat sanayii ise, büyük rakipleri karşısında, mevcudiyetini koruyabilmek için her çareye başvuracaktır. Bu alanda başarı, diyalektik tezatlar içinde ortaya çıkacak, mücadeleler içinde ya kazanılacak ya da kaybedilecektir.

Ona göre bütün bunlar, "sanayileşme hedefi" konusunda iktisatçılarımızın boşuna telaşa kapıldıklarını göstermekteydi. İsmail Hüsrev onların teorilerini, "modern iktisadiyat karşısında mevcudiyetlerini kaybeden içtimai tabakaların ideolojisi" olarak değerlendirebiliriz diyordu.

İsmail Hüsrev bu dergide yazı yazmaya 1930 başlarına kadar devam eder. Eğildiği konular arasında, özellikle kooperatifçilik önemli bir yer tutar.[305]

İsmail Hüsrev'in, yine 1927 yılında, ***Felsefe ve İçtimaiyat Mecmuası***'nda iki makalesi yayımlanır. Bu dergiyi Agâh Sırrı (Levent) ve Mehmet Servet (Berkin) yayımlamaktadır ve yazarları arasında Hilmi Ziya (Ülken) da vardır. Bu dergide yayımlanan ilk makalesi ***"Yunanistan'da İçtimai Fikirler"*** konusundadır.[306] Yazısında ilk önce ideolojinin hukuk, din, güzel sanatlar ve felsefe gibi belirli tarihi koşulların ürünü olduğunu ve ancak bu şartların değişmesiyle ideolojinin de değişeceğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla ideolojinin ortaya çıkış ve gelişmesini "...yani diyalektik seyrini" tetkik eden bir sosyoloğun en büyük görevi, sosyal sınıfların ideolojileriyle, sosyal çevreleri arasındaki ilişki ve karşılık-

---

305 Bkz. İsmail Hüsrev, "Demiryollarımız...", *Hayat*, no. 115, 7 Şubat 1929; İsmail Hüsrev, "İstihlak Kooperatiflerinin Zuhuru...", *Hayat*, no. 123, 4 Nisan 1929; İsmail Hüsrev "Kooperatifçilik: Rochdal Prensibi...", *Hayat*, no. 126, 25 Nisan 1929; İsmail Hüsrev, "Kooperatifçilik: İnşaat Kooperatifleri...", *Hayat*, no. 131, 30 Mayıs 1929.

306 İsmail Hüsrev, "Yunanistan'da İçtimai Fikirler...", *Felsefe ve İçtimaiyat Mecmuası*, no. 4, Ağustos 1927.

lı etkilenme sürecini saptayıp bunu incelemekti. Buna örnek olacak şekilde, İsmail Hüsrev İÖ 4. ve 5. yüzyıllarda, koşulların ve hâkim sınıfların değişimiyle Yunanistan'da ideolojinin nasıl değişime uğradığını ortaya koyuyordu. Açıkça söylemese de, makale bir ölçüde de olsa İsmail Hüsrev'in kendi ideolojik değişimini haklı çıkarmak gibi bir amaçla kaleme alınmış olmalıydı.

İsmail Hüsrev'in bu dergide çıkan ikinci yazısı[307] ***"İçtimai Hadise Nedir?"*** sorusunu ele alıyordu. Konuyla ilgili hem Batılı hem de Marksist kaynakların kritik bir gözle incelendiği, kapsamlı bir çalışmaydı. İsmail Hüsrev Tökin, bu kitabın yazarlarına "...bu yazıda yapmaya çalıştığım, Marksist ideolojiyi terk etmiş olmakla birlikte, ***Marksist düşün sistemini terk etmenin güç olduğunu vurgulamaktı" diye anlatmıştır.***

İsmail Hüsrev, askerlik hizmetini tamamladıktan sonra, Ankara'ya ailesinin yanına döner. Kendisi için en uygun mesleğin "hariciyecilik" olacağına karar vermiştir. Bu çerçevede Hariciye Vekâleti meslek memurluğu sınavlarına girer. İlk yazılı sınavları kazandığı halde, sözlü görüşmelere çağrılmaz. Bunun sol geçmişiyle ilgili olduğu gayet açıktır. Büyük üzüntüyle de olsa, "devlet hizmetinden" bir süre uzak durması gerektiğini anlar.

Bunun üzerine, merkezi İstanbul'da olan ve ***Almanya'ya yumurta ve tiftik ihracatıyla uğraşan, Joseph Becker adlı bir firmanın Ankara bürosunda göreve başlar.***[308] Bu işte çalışırken tiftik almak için sık sık çeşitli Anadolu şehirlerine gitmektedir. Bu iş, Türk tarım ve hayvancılığıyla ilgili sorunları yakından tanımasına yardımcı olur. 1928 yılı başlarında tiftik ve yumurta fiyatlarının Almanya'da düşmesi neticesinde, firma Türkiye'deki işlerini tasfiye eder. Böylece İsmail Hüsrev işsiz kalır.

Bu yıllarda eğitim görmüş insan kıtlığının bütün açıklığıyla ortaya çıkması, eski sol kesime karşı daha toleranslı davranılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu çerçevede aile dostları Kâzım Özalp ve Bursa Milletvekili Emin Fikri (Eralp) Beylerin yardımları ile, İsmail Hüsrev, ***Nafia Vekili Behiç'in (Erkin) özel kalemine "memur" olarak tayin edilir.*** Kısa bir süre içinde Behiç Bey'in takdirini kazanır. Behiç Bey, zaman zaman İsmail Hüsrev'e "...Rusya'ya gittin... sırtına bir kabak taktın, onunla geziyorsun..." şeklinde takılsa bile, Bükreş'e sefir olarak tayin olduğunda onu da birlikte götürmek ister. Fakat İsmail Hüsrev, biraz da Hariciye Vekâleti'ne kırgınlığı nedeniyle, Behiç Bey'le yurtdışı görevine gitmez. Behiç Bey'in

---

307 İsmail Hüsrev, "İçtimai Hadise Nedir?", *Felsefe ve İçtimaiyat Mecmuası*, no. 5, Teşrinisani, 1927.

308 İsmail Hüsrev Tökin'in yazarlara yolladığı 12 Eylül 1985 tarihli mektup.

Vekâlet'ten ayrılmasından sonra, bu göreve getirilen Recep (Peker) ise, İsmail Hüsrev'e aynı toleransı göstermez ve onu özel kalemden uzaklaştırarak aynı vekâletin Devlet Demiryolları İdaresi Ticaret Şubesi'ne nakleder.

İsmail Hüsrev, Devlet Demiryolları Ticaret Şubesi'nde çalışırken, önemli bir fırsatla karşılaşır. Bu fırsatı, ***Hâkimiyeti Milliye*** gazetesinin, dünya iktisadi buhranının 1930 yılında daha derin olarak hissedilen olumsuz etkileri, içteki ayaklanma ve başkaldırma girişimleri gibi olumsuz gelişmeler karşısında iktisadi konulara sistematik olarak yer verme kararı yaratmıştır. Gazete 14 Temmuz 1930 tarihinden itibaren haftada bir gün ***İktisat Günü*** başlığıyla bir sayfa yayımlamaya başlar. Daha önce de üzerinde durduğumuz üzere, bu tam sayfayı İsmail Hüsrev ile Vedat Nedim hazırlamaktadır. Ayrıca her sayısında birer imzalı makale de yazmaktadırlar.

İsmail Hüsrev'in bu sayfadaki yazılarının büyük bir bölümü kooperatifçilik, Amerikan gümrük tarifeleri, iktisat nasıl okutulmalı gibi konularda, teknik nitelikleri ağır basan makalelerdir. C. Serbest Fırka'nın kurulması ve onun liberalizmi kendine şiar edinmesi sonrasında, hem İsmail Hüsrev hem de Vedat Nedim bu parti ideolojisine karşı zaman zaman sert eleştiriler getirirler. Özellikle gazetenin 6 Ekim 1930 tarihli sayısında İsmail Hüsrev, "*Fethi Bey Liberal Değildir...*" başlıklı makalesinde, C. Serbest Fırka'nın fikri sisteminin birbiriyle çelişen unsurlarla dolu olduğunu ve Fethi Bey'in bir liberal olmaktan uzak ve yalnızca fikri karmaşanın telaşı içinde bulunduğunu vurgular.

Daha önce değinildiği üzere, Başvekil İsmet Paşa, makalelerini çok beğenmiş olduğunu yazarlara, önce Nurullah Esad (Sümer) aracılığıyla bildirir. Sonra da onları bizzat kabul ederek beğenisini tekrarlar. Bu gelişmeler İsmail Hüsrev'de önemli beklentiler yaratmıştır.

Fakat C. Serbest Fırka'nın 17 Kasım 1930 tarihinde kendini feshettiğini açıklamasından kısa bir süre sonra 17 Aralık 1930 tarihinde *Hâkimiyeti Milliye*, "İktisat Günü" adlı bu sayfayı kaldırır. Tek parti rejimine geri dönülürken böyle bir sayfaya gerek kalmadığı düşünülmüştür. Bu özellikle İsmail Hüsrev'de hayal kırıklığı yaratır.

İsmail Hüsrev 1931 yılında Devlet Demiryolları Ticaret Şubesi'nden ayrılarak, Ziraat Bankası Kooperatifler Şubesi'nde göreve başlar. Kısa bir süre sonra bu şubenin şefi olur. Bu süre içinde 1931 yılında *İktisat Nasıl Okutulmalı?* kitapçığını yayımlar. Yaşanan ekonomik kriz dolayısıyla okullarda verilen iktisat eğitimin sorgulandığı bir dönemde, var olan iktisat eğitimini irdeleyerek yeni bir eğitim programı önermektedir. Darülfunun'un bu konularda suskun kaldığı bir dönemde böyle bir yayının akademiya dışından bir kişi tarafından yapılmış olması çok dikkat çekicidir.

1933 yılına kadar da Ziraat Bankası'ndaki görevinde kalır. *Kadro*'nun yayımlanması çalışmaları başladığında İsmail Hüsrev burada çalışmaktadır.

1.8: ANKARA'DA BİR ARAYA GELEN ALTI KİŞİNİN YAŞAM ÖYKÜLERİ ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Kimisini otobiyografilerinden, kimisini de bizim oluşturmaya çalıştığımız biyografilerinden tanıdığımız altı kişinin yaşam güzergâhları 1930'lu yılların başında Ankara'da kesişiyor. Bu yıllarda bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de dünya buhranının olumsuz sonuçları tüm şiddetiyle yaşanmaya başlamıştır. Türkiye ve siyasal kadroları bu yaşananlar karşısında çözüm arayışları içindedir. Daha sonra ayrıntılı olarak üzerinde duracağımız şekilde, bu altı kişi bir araya gelip *Kadro* dergisini yayımlayarak bu arayışa katılmışlardır.

Kadro dergisini 1932 yılında yayımlamaya başladıklarında, en yaşlıları olan Yakup Kadri 43 yaşında, en gençleri İsmail Hüsrev ise 32 yaşında bulunuyordu. Bu kadroya genç demekten çok, orta yaşlarının başında demek daha doğru olur. Yaşam öykülerinden gördüğümüz üzere her biri bu birlikteliğe birbirlerinden oldukça farklı yaşam deneyimlerinden sağlanan bilgi beceri ve deneyim getiriyordu. Ama bu yaşam deneyimleri, yaşanmış olan acılar, yalnızca kapasiteler oluşturmamış, aynı zamanda taşınması zor yükler de yaratmış bulunuyordu. Bu nedenle bir sonraki bölümde bu grubun oluşturduğu hareketin ayrıntılı bir değerlendirmesini yapmadan önce, yaşam öykülerinin genel bir değerlendirmesini yapmak ve oluşturdukları harekete ne tür olanaklar sağladıklarını ve ne tür sınırlamalar getirdiklerini ortaya koymakta yarar vardır.

Önce ortak özellikleri üzerinde duralım. Bu grubun üyeleri Osmanlı İmparatorluğu'nun değişik coğrafyalarından geliyorlardı. Yakup Kadri Kahire, Mehmet Şevki Elazığ, Şevket Süreyya Edirne, Vedat Nedim İstanbul, Burhan Asaf Şam, İsmail Hüsrev İstanbul doğumluydu. Bundan da önemlisi 30-40 yıllık yaşamlarında Osmanlı İmparatorluğu coğrafyasında ve onun ötesinde merkezi Avrupa, Rusya, Kafkasya ve Ortadoğu'da sürekli yer değiştiriyorlar ve yeni kültürlerle ilişki içinde bulunuyorlardı. Bu saptamaya dayanarak, altı kişinin gruba öncelikle böyle geniş bir coğrafyadaki yaşam deneyimini getirdiği söylenebilir.

Ankara'ya geldiklerinde hepsi yaşamlarını sürdürebilmek için çalışmak zorundadırlar. Aileden gelen büyük birikimleri yoktur. Bir kısmının ailesinin geçmişinde zenginlikler olsa da, onlar çocukluklarını bu zenginliklerin yok olduğu bir dönemde yaşamışlardır. Böyle bir aileden gelmeleri ve devletin sağladığı fırsatlar, sıkıntılar içinde de olsa onların dö-

nemlerinin olanaklarına göre iyi eğitim görmelerini sağlamıştır. Her biri Türkçe dışında bildikleri ve kullanabildikleri bir ya da iki yabancı dile sahiptir. Burhan Asaf'ta bu Arapça, Fransızca, Almanca ve İngilizceyle dörde yükselmektedir. Kuşkusuz eğitim düzeyleri ve yabancı dil bilgileri o günlerin Türkiye'sinde bir dergi çıkarabilmek için ve dünyada olup biteni Türkiye'ye aktarabilmek için çok önemli bir kapasite oluşturmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra daha da artan bir hızla yaşanan modernleşmede öncü rolü oynayan aydınlar genellikle Fransız kültürünün etkisi altında yetişenler olmuştur. Onlar için hep Fransa'da olup bitenler örnek oluşturmuştur. Bu altı kişinin önemli bir bölümünün Fransızca bilmesine karşın, onlar yabancı ülke deneyimlerini daha çok, Alman ve Rus kültür ortamlarında geçirmişlerdir. Bu nedenle çıkaracakları dergi bu farklı modernleşme deneyimlerinden yararlanmak gibi bir üstünlüğe sahip olabilecektir.

Altı kişinin hepsi de yaşamlarında aktif bir yazarlık faaliyeti içinde bulunmuşlardır. Romanlar, piyesler, fikir yazıları, gazete makaleleri yazmış ve yayımlamışlardır. Bu yazma ve yayımlama merakı, onların önemli bir kapasitelerini oluşturmanın yanı sıra bu yolla toplumda etkili olmanın, yaşamlarını anlamlandıran bir güdü olduğunu da ortaya koymaktadır.

Bu altı kişinin hepsinin eğitimleri ve yaşam deneyimleri onları bir Türk milliyetçisi yapmıştır. Bu eğilim çok değişik kaynaklardan beslenmiştir. Bir kısmı, İttihat ve Terakki içinde gelişen Türk Ocaklarının, Türk kulüplerinin içinde yer almıştır. Ziya Gökalp'in Türkçülük ideolojisinin etkisi altındadırlar. Diğer bir kısmı ise askeri okullardaki eğitimlerinde bu yönde yönlendirilmişlerdir. Belki bunlardan daha önemlisi, Balkan Savaşı'ndan sonra yaşanan uzun savaş yıllarının ve yaşanan acı kayıpların ve nihayet kazanılan Kurtuluş Savaşı'nın bu eğilimi güçlendirmiş olmasıdır. Bu yaşam deneyimi onları antiemperyalizmle özdeşleşmiş bir milliyetçilik anlayışına getirmiştir. Bu ideoloji, yaşanan acı olayların etkisiyle de iyice içselleştirilmiş ve kolaylıkla aşılamayan bir eğilim haline gelmiştir.

Kuşkusuz bu grup, tüm üyeleri aynı nitelikte olan homojen bir grup değildir. Üyeleri arasında önemli farklılıklar olan çok renkli bir gruptur. Ama yine de bazı özellikler grup içinde 3-4 kişi tarafından bölüşülmektedir. Böyle bir özellik onların dördünün, yani Şevket Süreyya, Vedat Nedim, Burhan Belge ve İsmail Hüsrev'in Türkiye Komünist Partisi üyesi olmaları ya da parti organında yazı yazmaları şeklinde kendisini göstermektedir. Öte yandan Yakup Kadri'nin de Barrès'nin etkisi altında sosyalizme

ilgi duyduğunu otobiyografisinden biliyoruz. Mehmet Şevki Yazman'ın ne kadar sola açık olduğu hakında açık bir bilgimiz yok. Parti örgütüne giren bu kişiler Türkiye'nin kurtuluşunu sosyalizmde görmüşlerdir. Bunlar milliyetçilikleriyle sosyalist inançları arasında bir çatışma yaşamışlar, belli bir süre sonra da biraz da rejimin yarattığı baskı altında sosyalist hareketle bağlarını koparmışlardır. Bu da onların eski çevrelerinden dışlanması sonucunu doğurmuştur. Bu, taşınması kolay olmayan bir siyasal ve psikolojik yüktür. Kadro hareketi bu yükü de bir biçimde taşımak durumundadır.

Bu grup içinde, en az üçünün, gençliklerinde geçirdikleri bir tekke deneyimi vardır. Diğerlerinin bu tür bir mistik deneyimlerinin olup olmadığını bilmiyoruz. Belki biyografik bilgilerimiz arttığında bu üç kişiye başkaları da eklenebilir. Bu dönem aydınlarında toplumların kaderini etkileyen kahramanlar arayışı yaygındır. Ama mistik deneyimi olanlar önderlerinin, rol modelinde hem kahraman, hem de evliya olmasını beklemektedir. Nitekim, Şevket Süreyya'nın Aydemir soyadını almasının nedeni olan roman kahramanı bu niteliklere sahiptir.

Altı kişilik grup içinde Şevket Süreyya'nın konumunun oldukça farklı olduğu görülmektedir. Grup içindekilerden diğerleri, oldukça aktif olmalarına ve düşün kapasitelerinin yüksekliğine karşın önderlik eğilimi içinde değillerdir. Oysa Şevket Süreyya'nın yaşam öyküsü onun açıkça böyle bir niteliğinin olduğunu ortaya koymaktadır. Grup içinde böyle bir kişinin bulunması ve başka birinin böyle bir iddiayı taşımaması grubun bir araya gelmesini kolaylaştıracak ve iç bütünlüğünü koruyarak sürmesini sağlayacaktır.

Grubun taşıdığı potansiyeller açıktır. Taşıdığı yüklerin grubun oluşumu sırasında ne tür dinamikler yaratabileceği üzerinde biraz daha ayrıntılı olarak duralım. Bu altı kişi içinde, aralarında önderlik yapabilecek kapasitede olanı da dahil olmak üzere, dördünün temel sorununun, daha soyut düzeyde formüle edersek, ***toplumda açıklanmış bilinen bir ideolojik bağlılıktan diğer bir ideolojik bağlılığa geçerken kendilerine saygılarını koruyabilmek, taşıdıkları psikolojik yükleri azaltmak olduğunu söyleyebiliriz.***

Bir toplumda bir kişinin bağlılık içinde *(commitment)* olması, belli bir çizgide davranması demektir. Bu bağlılıklar belli davranış kalıplarında, belli tür ilişkilerde, belli ideolojilerde vb. olabilir. Toplumun tümünde ya da içindeki bir grupta bu tür davranışların doğru ve uygun olduğu konusunda oluşmuş bir uzlaşma bulunmaktadır. Bir birey bağlılığını ya bilinçli olarak bir kararla seçebilir ya da bu bağlılık yaşamı içinde olay-

ların gelişimi sırasında oluşmuş olur. Ama her iki halde de ***bir bağlılıktan söz edebilmek için bu bağlılığın toplumda bilinir hale gelmesi, kamu alanında açıklanması gerekir.*** Ancak böyle açık bir hale gelişten sonra toplumdaki bireyler o kişiyle ilişkilerini bu bağlılıklarını bilerek kurarlar.[309]

Bir toplumda, bir bireyin belli bir bağlılığı benimsemesi genellikle yaşamına anlam katmak için olur. Bu anlam, bu bağlılıkların yüce amaçları içermesi nedeniyle doğar. Bağlılığı olan, normal yaşam tercihlerine göre bir fedakârlık yapmaktadır. Bağlılık bu nedenle, özellikle bireyin kısa erimli amaçları bakımından, irrasyonel bir nitelik taşır. Bu niteliğiyle bağlılıklar insanları toplumun kısa erimli ödüllendirmelerinin elinde oyuncak olmaktan korurlar.

Bir konuda bireyin bağlılığının oluşması için, dıştan ödüllendirmelerle başlasa bile, sonuçta içselleşmesi gerekir. Bağlılığın yarattığı içsel değer, dış ödüllendirme ve cezanlandırmalara sağlananlara göre çok yüksektir. Birey bu bağlılığı yüzünden dıştan gelen acılara muhatap olsa da bağlılığını sürdürür. İçte yaratılan değer bu ödenen pahayı aşar ve onun yaşamını anlamlı kılar. [310]

Bir toplumda, bir konuda bağlılığını ilan etmiş bir kişinin bu bağlılıkta devamını sağlayan yalnız içsel süreçler değildir. Bu bağlılık etrafında oluşmuş ***sınır kayıpları*** vardır. Bunlar arasında bağlılığını değiştirenler konusunda toplumda oluşmuş olumsuz değer yargıları bulunmaktadır. Örneğin Türkçe'deki ***dönek sözcüğü*** bunu ömür boyunca taşınması zor bir yük haline getirmektedir. Bu değişikliği yapan, birden kendisini ait olduğunu hissettiği grubun dışında bulacaktır; bazı durumlarda saldırılara uğrayacak ve cezalandırılacaktır. Ama bütün bunlara karşın insanlar bazı durumlarda bağlılıklarından vazgeçmek durumunda kalmaktadırlar. Bu vazgeçmenin gerçekleşmiş olması ve tamamlanması için de, aynen bağlılığın oluşmasında olduğu gibi kamuya açıklanması gerekir.

Bir bağlılıktan vazgeçme ve yeni bir bağlılığı benimsemeyi psikologlar ***uyumsuzluk azaltma*** *(dissonance)* mekanizmasıyla açıklamaktadırlar. Uyumsuzluk bir kişinin psikolojik olarak taşıdığı bir tür bilişsel gerilim ya da rahatsızlıktır. Bireyin açıklanmış bağlılıklarıyla yaptıkları ya da düşündükleri arasında bir farklılık doğunca bu gerilim ortaya çıkar. Bu gerilimin

---

309 Howard S. Becker," Notes on the Concept of Commitment", *American Journal of Sociology*, 66, 1960, s. 32-40.

310 E. L. Deci, *Intrinsic Motivation*, New York: Plenuni Press, 1975.

iki yönlü olduğu düşünülebilir. Bir yönü, bağlılıkları dolayısıyla artık kendine doğru ve rasyonel geleni yapamamasından, diğer yönü ise kendisine doğru geleni yaptığında da bağlılıklarıyla ters düşmesinden kaynaklanır. İnsanların psikolojik iyi halinin (sağlığının) sürdürülebilmesi için bu gerilimin azaltılması gerekir. ***Bu, bir insanın kendisine ilişkin algılamasını değiştirerek, bağlılıklarını yeniden formüle etmesiyle gerçekleştirilebilir.*** Ama bu gerilimin tamamen ortadan kaldırılması söz konusu olmaz; insan yaşamı boyunca belli oranda bu tür gerilimler taşır. Bu da onu bir tür olgunlaşmaya götürür.[311]

İnsanların bağlılıklarını dönüştürmelerinin nedeni sadece içsel süreçler değildir. Dıştan gelen güç ilişkileri de bağlılıkları bireyin taşımak istemeyeceği kadar pahalı hale getirebilir, bu durumda da bu bağlılıktan vazgeçme gerçekleşebilir. Bu vazgeçmenin değişik derinliklerde olması söz konusudur. Bunlardan ***birincisi*** bireyin, gözlem ve denetlemelerin sıklaşması ve cezaların artması sonucunda sadece ondan uyması istenen davranış kalıplarına uyması biçiminde olur. Toplumsal baskılar sonucunda kendi bağlılığını açıkça sürdüremez hale gelmiştir. Bu halde ***derinliği olan bir vazgeçme söz konusu değildir.*** Baskılar kalkınca bir geri dönüşün olması olasılığı yüksektir. ***İkinci*** tür vazgeçme, kendisini yeni bir konumla özdeşleştirme biçiminde ortaya çıkmaktadır. Burada ***dış etki ceza biçiminde değil, yeni çekiciliklerin gündeme gelmesi sonucunda*** ortaya çıkmıştır; yani sistemde kurulan ilişkiler bu konumda olmayı kârlı hale getirmiştir. ***Üçüncüsü*** daha derinden bir vazgeçmedir. ***Yeni konum tamamen içselleştirilmiştir.*** Bu da dış etkinin güce ya da çıkara dayanmasından çok, saygınlıktan kaynaklanması halinde söz konusudur.[312]

Bu kısa kuramsal tartışma, söz konusu dört kişinin oluşacak grubu ne tür sorunlarla karşı karşıya bıraktığını ortaya koyabilmek için uygun bir çerçeve oluşturmaktadır. Dört kişi sosyalist hareket içinde yer almışlar, Komünist Partisi'nin yayın organları içinde yazmışlar, bu yazıları içinde kurtuluş yolunun sınıf mücadelesinden geçtiğini savunmuşlardır. Böylece Cumhuriyet Halk Fırkası'nın yaptıklarının hiç olmazsa yetersiz olduğunu söylemişlerdir. Kısacası açıkça ilan edilmiş bir bağlılıkları vardır.

---

311 E. Aronson, "Dissonance Theory, Progress and Problems", R. T. Abelson vd. (editörler): *Theories of Cognitive Consistency*, Chicago: Rand McNally, 1968.

312 Herbert Kelman, "Compliance, İdentification, and İnternalization Three Processes of Attitude Change", *The Journal of Conflict Resolution*, cilt. 2, no. 1, Mart 1958, s. 51-60.

Ama artık bu bağlılıklarını sürdürememiş ve TKP çevresinden ayrılmışlardır. Yaşam öyküleri, bağlılıklarını sürdürememelerinin nedenleri konusunda önemli ipuçları vermektedir. Bu ipuçlarının biri çok açıktır. Var olan tek parti rejimi, TKP'ye karşıdır. TKP üyeleri yakalanmakta, yargılanarak hapsedilmektedir. Bu partiye bağlılığı sürdürmenin önemli bir pahası olduğu açıktır. Ama böyle bir pahanın olması onların bağlılıklarından vazgeçmesini açıklamakta tek başına yeterli olamaz. Kapasiteleri yüksektir. Toplumda onların hünerlerine gerek vardır. Geçimlerini sağlayacak işler bulabilmektedirler. Eğer bağlılığın içsel inanç yanı gücünü korursa, yaratacağı içsel değer ödenen bu pahayı kolayca karşılayabilecektir. Sınır kayıpları da hesaba katılırsa bağlılıklarından vazgeçmeleri için bir neden kalmayacaktır.

Esas sorun dışsal baskılardan değil, içsel süreçlerden kaynaklanmaktadır. Üyesi oldukları TKP, Komintern'in bir parçasıdır. Bu uluslarası sistem her ülkenin komünist partisinin farklı bir ideolojik çizgi oluşturmasına olanak vermemektedir. Buna karşılık Sovyetler Birliği tek ülkede sosyalizm stratejisini uygulamaya başlamıştır. Dünyanın tümünde yaşanacak sosyalist devrim arayışı artık gündemde değildir. Her ülke kendi kaderiyle karşı karşıya kalmıştır. O zaman Komintern'in her ülkenin sosyalist hareketi üzerindeki hegemonik denetimini sürdürmesini anlamak güçleşmektedir. ***Onlar Marksizmi benimsemişlerdir; onun sosyal olayları açıklamaktaki gücünü kabul etmektedirler.*** Ama yaşadıkları ülkede sınıfsal farklılaşma belirginleşmemiştir, işçi sınıfı zayıftır. Sınıf merkezli bir siyasal çizginin yaşadıkları ülkede başarılı olmadığını görmektedirler. ***Bu durumda sonuç alınmasını zor gördükleri bir siyasal çizgi adına ödemekte oldukları paha taşınamaz hale gelmektedir.*** Parti içinde olabilir gördükleri ideolojik yorum önerileri, milliyetçi çizgide olduğu için Komintern platformunda eleştiri konusu olmaktadır. Oysa kendilerinin miliyetçi eğilimleri yüksektir. Bu da taşıdıkları uyumsuzluğu *(dissonance)* artırmaktadır. ***TKP'nin ideolojisinde, yeniden yorumlama yoluyla gerçekleştirmeye çalıştıkları uyumsuzluğu azaltma çabasından sonuç alamamaktadırlar.*** Böyle bir haleti ruhiye içinde rejimin devrimci milliyetçi uygulamaları karşısında güçlü bir muhalefet üretememektedirler. Tüm bunlar bir araya geldiğinde sınır maliyetlerini de ödemeyi göze alarak eski bağlılıklarından vazgeçmişlerdir. Kuşkusuz bu analiz Kadrocu hareket içinde yer alanlar için söz konusudur. TKP'de yer alanların bir çoğu tüm bu sıkıntılara karşın bağlılıklarının içsel getirisini, ödenecek maliyetler için yeterli görecek ve bağlılıklarını sürdürecektir. Örneğin KUTV'da birlikte okudukları Nazım Hik-

met bu seçeneği izleyenlerdendir. Sınır maliyetleri onları engellemeye devam etmiştir.

Vazgeçmek sadece bir adımdır; Kadro'nun oluşumunun gerisindekileri anlamak için tek başına yeterli olmaz. ***Asıl önemli olan bundan sonra kendileri için nasıl bir yaşam stratejisi seçtikleridir.*** Bu durumdaki kişilerin izleyebilecekleri iki yol vardır denilebilir. Bunlardan birincisi Vâ-Nû'nun seçtiği yoldur. Partiden kopmak ve bir birey olarak kendi kapasitesi doğrultusunda yaşamını yeniden kurmaya çalışmaktır. İkincisi ise var olan rejimi, yani CHF'nin çizgisini benimsemek ve onun çizgisinde, yani yeni bir yolda yaşamını sürdürmektir; Ahmet Cevat Emre örneğinde olduğu gibi. Ancak her iki örnekte de bir yenilgi söz konusudur. Oysa ***Kadro***'yu yaratacak olanlar herhalde daha çok Şevket Süreyya'nın ısrarları karşısında bir üçüncü yolu seçecekler ya da yenilikçi bir süreç içinde bunu oluşturacaklar, bu yolla da ***kendilerine karşı saygınlıklarını korumaya*** çalışacaklardır.

Böyle bir yolun seçilmesi için konjonktür çok uygundur. Dünya Buhranı'nın ekonomik sorunları tüm şiddetiyle duyulmaktadır. Cumhuriyetçi Serbest Fırka denemesi Cumhuriyet Halk Fırkası'na karşı toplumda ne kadar yüksek bir birikim olduğunu göstermiş, bunun üzerine Mustafa Kemal yeni arayışlar içine girmiştir. Ülkede 90 gün süren bir seyahate çıkmış ve halkın nabzını elinde tutmaya başlamıştır. Böyle bir arayış dönemi bu gruba yeni bir fırsat gibi görünmektedir. ***Sistemin tartışmasız bir kahramanı vardır. O, Mustafa Kemal'dir. Onlar da bu kahramana inanmaktadır. Öte yandan öğrendikleri Marksist kuramın doğru olarak uygulanmasının onları doğru çözümlere götüreceğinden emindirler.*** Türkiye'nin içinde yaşadığı buhranı ve dünyadaki emperyalizmle mücadeleyi yeniden yorumlayarak, materyalist milliyetçi çizgide, Mustafa Kemal'e çekici gelecek, aynı zamanda kendi içsel süreçlerinde gerilimler yaratmayacak, doyum sağlayacak bir idelojik kurtuluş çizgisi önerilebileceğini sezmektedirler.

Gelişmiş kapasiteleri ve birikimleriyle böyle bir öneriyi geliştirebilir ve Mustafa Kemal'in benimsemesini sağlayabilirlerse, hem kendi düşünüşleriyle tutarlı, hem yeni olmanın heyecanını taşıyarak, yenik olmanın ruh hali içine düşmeden, yaşam çizgilerini saygın bir biçimde yeniden kurabileceklerdir. Bunu kurarken, oluşturdukları yeni grubun onların içinden ayrıldığı grubun yaratacağı sınır maliyetlerini ödemekten kurtaracağını düşünmektedirler. Yeni duruma, yenik kişiler olarak değil, bir grubun iç dayanışmasının sağladığı güçle uyum sağlayacaklardır. Ancak bu strateji ne

kadar akılcı görünürse görünsün onları TKP çevreleri için "dönek" olmaktan kurtaramayacaktır.

Kuşkusuz, olaylar yaşanıp bittikten sonra ***Kadro***'nun ortaya çıkması böyle bir yaşam stratejisi olarak rasyonalize edilebilir; ama bunu bir yerde oturup planlanan bir stratejinin uygulaması olarak düşünmek kuşkusuz doğru değildir. Bu strateji, olayların gelişmesi sırasında kullanılan fırsatların, yararlanılan özel durumların yarattığı bir çizgiden oluşmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

KADRO'NUN ÖYKÜSÜ

2.1. KADRO'NUN DOĞUŞU

1927 yılı komünist tevkifatı sonrasında yapılan yargılamalar, 1928 yılı başında sona ermişti. *Kadro* dergisinin ilk sayısı 1932 yılı Ocak ayında yayımlandı. Demek ki TKP'den ayrılan grubun Ankara'da yaşamını yeniden kurarak, büyük iddialar taşıyan bir dergiyi çıkaracak kadar yerleşik hale gelebilmesi için dört yıllık bir süre gerekmiştir.

Yaşam Güzergâhları Kadroculları Ankara'da Topluyor

Yaşam güzergâhlarını izlediğimiz bu altı kişinin birbirlerini tanımaları ve aralarında güven doğabilmesi, başka bir deyişle bir kadro haline gelebilmeleri için öncelikle Ankara'ya yerleşmeleri gerekiyordu. 1928 yılı başında bu altı kişiden üçü zaten Ankara'ya yerleşmiş bulunuyordu. İkinci Meclis'ten itibaren milletvekili olan ***Yakup Kadri*** Ankara'da yaşıyordu. Yaşam öyküsünde gördüğümüz gibi, ***Burhan Asaf*** 1925 yılı sonuna doğru, ***Hariciye Vekâleti özel kaleminde*** çalışmaya başlamıştı. Daha sonra buradan ***Cumhurbaşkanlığı özel kalemine*** alınmıştı. 1927 tevkifatı sırasında hapse girmekten kurtulmuş ama köşk'te kalamamış, Hariciye Vekâletine iade edilmişti. 1926 yılında Türkiye'ye dönen ***İsmail Hüsrev*** TKP'yle ilişkilerini keserek, askerliğini yaptıktan sonra Ankara'daki ailesinin yanına yerleşmişti. 1928 yılı başlarında bir ***Alman firmasının*** Ankara temsilciliğini yapıyordu. Diğerlerinin Ankara'ya gelişi ancak 1931 yılında tamamlanacaktır. Onların Ankara'da iş bulmasında, daha önce sol çevrelerde bulunup sonra Kemalist rejim içinde önemli yerlere gelmiş arkadaşları etkili olmuştur.

Şevket Süreyya 1928 yılı başında trenle Ankara'ya geldiğinde, belki de Nuha'daki deneyiminin etkisi altında, görev alıp bir köy ilkokulunda öğretmenlik yapmayı düşlüyordu. O sırada Maarif Vekâleti'nde etkili bir ye-

ri olan, Kafkasya'da ve Moskova'da birlikte oldukları ***Ahmet Cevat Emre'ye*** güveniyordu. Güveni boşa çıkmadı ve beklemediği bir biçimde ***yüksek ve teknik öğretim umum müdür muavinliği*** gibi üst düzey bir göreve atandı. Umum Müdür Türkiye'de teknik eğitimin kurucusu olan ***Rüştü Uzel'dir***. Şevkle çalışmaya başlar. Komünizm suçlamasıyla ceza görmüş bir kişinin, eğitimle ilgili böyle bir üst yöneticilik görevine getirilmesi, üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Rejim, yaptığının bilincindedir. Vekâlet Müsteşarı ***Kemal Zaim (Sunel)*** işe başladığı gün "Eğer amaç proleterya davası ise, bizim milletten ve Anadolu köylüsünden daha yoksul ve çıplak bir proletarya olur mu? Öyle bir işin içindeyiz ki, herkesin dağarcığında nesi varsa ortaya dökmelidir Şevket Süreyya Bey!" diyecektir. Şevket Süreyya Ankara'ya gelirken beraberinde "***Türk Parasının Periyodik Dalgalanma Karakteri***" konusunda bir araştırma getirmiştir. Araştırmasını ilgili yerlere sunar. Araştırması beğenilir. Bunun üzerine ek görevle ***İktisat Meclis-i Âlisi umumi kâtip muavinliğine*** getirilir.[1] Ankara'daki ***Ticaret Mektebini*** örnek hale getirmek için onun müdürlüğü görevini kabul eder. CHF'nin kâtibi umumisi ***Saffet (Arıkan) Bey'in*** isteği üzerine raporlar hazırlar. Bu raporlarda Kadrocu düşüncenin çekirdekleri biçimlenir.[2] ***Artık rejim ona sahip çıkmaktadır.***

Vedat Nedim 1927 yılı yargılamaları sonrasında serbest kalınca, özel sektörün Anadolu'nun uzak yerlerindeki işlerinde çalışırken, ***Cumhuriyet*** gazetesinde iktisat yazıları yazmaktadır. Bu yazılar dönemin ***İktisat Vekili Rahmi (Köken)*** tarafından beğenilerek okunmaktadır. Türkiye'nin 1929 yılı sonlarında yaşanan iktisadi bunalım nedeniyle aldığı önlemler arasında ***Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin***[3] kurulması da bulunmaktadır. Bu cemiyetin ülkede yerli malı üretiminde kaliteyi geliştirmek ve yerli malı tüketimini artırmak için kampanyalar yapması, seminerler ve sergiler düzenlemesi istenmektedir. Tüm milletvekilleri cemiyetin doğal üyesi sayılmıştır. 3 Ocak 1930'da cemiyet kurulduğunda bir numaralı üyesi Mustafa Kemal olmuş ve cemiyetin faaliyetleri Mustafa Kemal'in himayesi altına alınmıştır. Cemiyetin reisliğine Meclis Başkanı Kâzım Özalp, genel sekreterliğine Rahmi Köken getirilmiştir. İdeolojik işlevler de yük-

1 Halil İbrahim Öztürk, *Bilinmeyen Yönleriyle Şevket Süreyya Aydemir*, Ankara, 1977, s. 137-138.

2 George Harris, *The Communists and The Kadro Movement*, İstanbul: The Isis Press, 2002, s. 116.

3 Bu kurumun adı daha sonra Mustafa Kemal tarafından *Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu* olarak değiştirilmiştir. Vedat Nedim Tör, *Yıllar Böyle Geçti*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1976, s. 15.

lenen bu kurumun "***müşavir müdürlüğünü***" Rahmi Bey ***Vedat Nedim'e*** önerir. İktisat vekili bu öneriyi yapmadan önce İktisat Meclis-i Âlisi Umumi Kâtibi Nurullah (Sümer)'a sormuştur. *Kurtuluş* dergisinin Almanya'da çıktığı zamandan Vedat Nedim'i tanıyan ***Nurullah (Sümer)***'ın övgülü tavsiyesi üzerine bu öneriyi ona yapmaya karar verir. Vedat Nedim de öneriyi coşkuyla kabul ederek Ankara'ya gelir ve işe başlar.

1931 yılı sonlarında ***Mehmet Şevki (Yazman)'nin*** Ankara'ya tayin edilmesiyle, söz konusu altı kişinin Ankara'da toplanması tamamlanmış olur.

Kadrocular Ankaraya Yerleşiyor, Kendilerine Çevre Oluşturuyor ve Birbirlerine Olan Güvenlerini Pekiştiriyorlar

Ankara'ya gelen ve 1932 yılı başında *Kadro*'nun ilk sayısını çıkaracak olan bu kişiler kendilerini yeni çevrelerine kabul ettirmek için ciddi bir yayın faaliyeti içine girmişlerdir. Yazılarını esas olarak rejimin gazetesi olan ***Hâkimiyet-i Milliye'de*** ve rejime yakın bazı dergilerde yayımlamaktadırlar. Hariciye Vekâleti'nde kendisine iş verilmeyen ve yer gösterilmeyen ***Burhan Asaf istifa eder*** ve yabancı dil bilgisinden yararlanarak çeşitli işlerde çalışmaya başlar. 1929 yılında da başyazarı Falih Rıfkı'ya yakınlığının etkisiyle ***Hâkimiyet-i Milliye'de*** sanat, kültür, zaman zaman da şehircilik konularında yazı yazma fırsatını elde eder.

İsmail Hüsrev çalıştığı firmanın kapanması üzerine ***Nafıa Vekili Behiç Erkin'in*** özel kaleminde görev alır, Recep Peker'in bakan olmasından sonra da Devlet Demiryolları İdaresi'nin ticaret şubesinde çalışmaya başlar. Bir yandan da ***Hayat*** dergisinde ***kooperatifçilik*** üzerine yazılar[4] yazmaktadır. Bu dönemde yaşanan ekonomik buhranın doğurduğu ilgi üzerine ***Hâkimiyet-i Milliye*** haftada bir gün ***İktisat Günü*** başlıklı bir sayfa yayımlamaya karar verir. Bu sayfayı İsmail Hüsrev ve Vedat Nedim birlikte hazırlamakta ve kendileri de yazmaktadırlar. İlk sayfa 14 Temmuz 1930'da yayımlanır. Bu yazarların, yaşam öykülerinde de gördüğümüz üzere, bu sayfadaki Serbest Cumhuriyetçi Fırka'nın liberalist karakterini eleştiren yazıları Başvekil İsmet Paşa'nın dikkatini çekmiştir.

Şevket Süreyya Afyon Hapisanesi'nde yazdığı ***Muasır Türkiye'nin İktisadi İnkişaf İstikametleri*** kitabını yayımlatmak için Maarif Vekâleti'ne sunar.[5] Darülfünun Hukuk Fakültesi iktisat zümresi müderrislerince tetkik

---

4 İsmail Hüsrev, "İstihlak Kooperatiflerinin Zuhuru", *Hayat*, S. 123, s. 366-367, 4 Nisan 1929, İsmail Hüsrev, "Kooperatifçilikte Rochdal Prensipleri", *Hayat*, S. 126, 25 Nisan 1929; s. 433-434.

5 Şevket Süreyya Afyon'daki hapishanede "Muasır Türkiye'nin Siyasi İnkişaf İstikametleri" konusunda da bir çalışma yapmıştır. Ama daha sonraki dönemde bu çalışma kaybolmuştur. "Atatürk Kadroyu Niçin Destekledi?", *Yön*, S. 20, 20 Haziran 1962.

edilen kitap hakında müderrisler meclisince "*bir çok yerlerde tarihi maddeciliğin esasen şayani kabul olmayan müfrit neticesine düşmekten kurtulamadığı*" *için "devlet nam ve hesabına tabı muvafık" görülmemiştir* kararı verilir.[6] Bu kitap yayımlanamaz. Ama Ahmet Cevat Emre'nin çıkardığı, rejimi destekleyen ***Muhit*** dergisinde Şevket Süreyya'nın 1929 Martı'ndan itibaren yazıları çıkar.[7] Şevket Süreyya Ankara'da tanınmaya ve konferanslara çağrılmaya başlamıştır. 25 Aralık 1930'da Ankara Muallimler Birliği'nde "*İktisat Prensipleri ve Mektep*" konusunda bir konferans verir.

Bu yıllarda yayın hayatına giren ***İnkılap*** gazetesinde ***Burhan Asaf ve Yakup Kadri'nin*** Serbest Cumhuriyetçi Fırka'yı eleştiren yazıları çıkmaktadır.[8] *Muhit*'te Yakup Kadri de yazmaktadır.[9] ***Muhit*** hacimli, iyi basılmış, resimli aile mecmuası olma amacıyla çıkan ilginç bir aylık dergidir. Başlangıçta çağdaş yaşamı ailelere sokmak isteyen dergi, Serbest Fırka'nın kurulduğu dönemde ve sonrasında bir süre siyasal fikir yazılarına da yer vermiş, ancak son dönemlerinde tam olarak magazinleşmiştir.[10] İlginç bir biçimde daha birbirleriyle tanışmadan Kadroculaların önemli bir kısmını sayfalarında bir araya getirmiştir. *Yakup Kadri ve Şevket Süreyya'nın yanı sıra İsmail Hüsrev*[11] *ve Mehmet Şevki'nin de dergide yazıları*[12] *çıkmıştır.*

Bu gruptan Vedat Nedim, İsmail Hüsrev ve Şevket Süreyya'nın yeniden yoğun bir işbirliği içine girmesini sağlayan, *Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'ndeki* çalışmaları olmuştur. Cemiyetin ***İktisat ve Tasarruf*** adlı bir yayın organı vardır. Tüm yurtta ***Yerli Malı ve Tasarruf Haftası*** düzenler. Cemiyet de 22 Nisan 1930'da ***Milli Sanayi Kongresi'ni***, 14 Ocak 1931'de de ***Ziraat Kongresi'ni*** toplar. Her iki kongrenin toplandığı günlerde sanayi ve ziraat sergileri açılır. O zamana kadar yapılmamış

---

6 Hukuk Fakültesi Reisi Tahir (Taner)'in Maarif Vekâleti Celilesi'ne Yazısı 23/1/1929 Ek (1).

7 Şevket Süreyya, "Demir Yollarımız", *Muhit*, S. 5, Mart 1929, s. 338-343; "Maliyemizin Beş Senesi", *Muhit*, S. 9, Temmuz 1929, s. 658-660.

8 Temuçin Faik Erkan, *Kadrocular ve Kadro Hareketi*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1994, s. 56-57.

9 Yakup Kadri, "Baba-oğul", *Muhit*, S. 2, Aralık. 1928, s. 87, "Edebi Mezheplerin Sonu", *Muhit*, S. 12, Ekim 1929; "Fransa'da Eser Bolluğu", *Muhit*, S. 13, Kasım 1929, s. 881.

10 Bu konuda Bkz. Temuçin F. Ertan, "Ahmet Cevat Emre ve Kemalizm'de Öncü Bir Dergi Muhit", *Kebikeç*, S. 5, 1977, s. 17-33.

11 İsmail Hüsrev (Çev.), "Avrupayı Şiddetle Alakadar Eden Meseleler", *Muhit*, S. 14, Aralık, 1929, s. 1059-1062; "Köy Kooperatifleri", *Muhit*, S. 20, Haziran 1930, s. 118-120.

12 M. Şevki, "Bolulu Aşçı", Muhit, S. 23, Eylül 1930, s. 374-375; "Çavuşa Pes Dedirtti", *Muhit*, S. 30, Nisan 1931, s. 30-31.

genişlikte bir kapsama sahip olan bu kongrelerin zabıtları, kısa süre içinde, çok kalın üç cilt halinde yayımlanmıştır. Bu kongreler Türkiye iktisadı üstünde çok değerli ve politika geliştirmeye yardımcı olabilecek bilgilerin bir araya toplanmasını sağlamıştır. Vedat Nedim'e göre devletin öncülüğünde, planlı programlı iktisadiyat fikrinin gelişmesinde bu kongrelerin etkisi olmuştur.[13] Şevket Süreyya'nın ***Cihan İktisadiyatında Türkiye*** adlı eseri Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nce 1931 yılında yayımlanır. Bu cemiyetteki çalışmalar bir yandan *Kadro* için bir tür bilimsel altyapı sağlarken, diğer yandan da Kadroculaların yeni kişilerle tanışmasına ve çevrelerini genişletmesine yol açmıştır. Cemiyetin propaganda işlerinde Şevket Süreyya'nın yanısıra ***Naşit Hakkı (Uluğ) ve Behçet Kemal (Çağlar)'la*** da işbirliği yapılmıştır.

Kadro'yu oluşturacak altı kişi 1931 yılında artık Ankara'da yaşamaktadır, ama ***henüz bir grup oluşturmamaktadırlar.*** Eskiden sol hareket içinde olanlar birbirlerini tanımaktadırlar. Özellikle üçü Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti içinde işbirliği içindedir. Bu grup henüz Yakup Kadri'yle ilişki kurmamıştır. İçlerinden sadece Burhan Asaf, kız kardeşiyle evli olduğundan Yakup Kadri'yle ilişki içindedir. Grubun oluşması bakımından en kritik olay Yakup Kadri ile Şevket Süreyya'nın tanışması olmuştur. Bu ilişkinin kurulması konusunda Şevket Süreyya'nın hatırladıklarıyla Yakup Kadri'nin hatırladıkları arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Şevket Süreyya Burhan Asaf'ı sol hareketten bilmektedir. Onları Nazım Hikmet tanıştırmıştır. Ankara'da karşılaşmalarından bir süre sonra da Burhan Asaf onu Yakup Kadri'yle tanıştırmıştır. Vedat Nedim ile İsmail Hüsrev'i Yakup Kadri'yle tanıştıran ise Şevket Süreyya'dır.[14] Yakup Kadri ise 1931'deki CHF üçüncü kongresinde altı ilkenin kabul edilmesinden sonra ortaya çıkan bir sorundan söz etmektedir. "Baktım bütün Meclis Halk Partili, fakat Halk Partisinin ilkeleri hakkında hiçbir bilgileri yok. Bunu izah etmek için bir çare arıyorduk. O sırada kayınbiraderim olan Burhan Belge 'Benim arkadaşlarım var onlarla konuşalım' dedi. Şevket Süreyya Bey'in ***İnkılâp ve Kadro*** diye bir kitap hazırladığını da söyledi. Onun üzerine gittim Şevket Bey'i buldum. O zaman Ankara Ticaret Mektebi Müdürüydü." demektedir.[15] İlk girişimi kimin yaptığı konusunda farklılıklar olsa da ilişkinin Burhan Asaf'ça kurulduğu ve *İnkılâp ve Kadro* kita-

13 Vedat Nedim Tör, *age.* s. 14.

14 Şevket Süreyya Aydemir, "Yakup Kadri için Çankaya'daki Elçimiz", *Türk Dili*, c. 33, yıl 25, S. 280, Ocak 1975, s. 104-105.

15 *Atatürkçülüğün ekonomik ve Sosyal Yönü Semineri*, 11-12 Ekim 1973, İstanbul-Maçka Oteli, İstanbul İTİA'nın Cumhuriyete 50. Yıl Armağanı.

bının hazırlık döneminde gerçekleştiği açıktır. Altıncı kişi olan Mehmet Şevki (Yazman) Şevket Süreyya'nın anlattığına göre, Kadro'nun hazırlıklarının ilerlediği bir dönemde, kendisi gelerek gruba katılmıştır.

Uygun Zamanda ve Uygun Yerde Bir Konferans; *"İnkılâp ve Kadro"*.

Grubun sıkı bir birliktelik oluşturmasında ve giderek bir dergi çıkarma kararını vermesindeki en önemli tetikleyici, Şevket Süreyya'nın 15 Ocak 1931'de Ankara'da Türk Ocağı genel merkezinde verdiği "***İnkılâp ve Kadro***" başlıklı konferans olmuştur. Artık Ankara'da tanınmış olan Şevket Süreyya'ya Türk Ocakları Merkez Heyeti Reisi Hamdullah Suphi 10 Aralık 1930'da bir yazı yazarak "Rus ve İtalyan Gençliğinin Hedefleri" konusunda bir konferans vermesini rica eder. Şevket Süreyya, Hamdullah Suphi Bey'i konferansın konusunun "İnkılâp ve Kadro" olması konusunda ikna eder.[16] İsmail Hüsrev böyle bir konferans verme fikrinin kendisiyle Şevket Süreyya arasında geliştiğini, konferansın Şevket Süreyya tarafından hazırlandığını ve onun bu konferansı metni kendisine okuttuktan sonra verdiğini söylemektedir.[17] Şevket Süreyya yıllar geçtikten sonra konferansın metni konusunda daha sonra *Kadro* dergisinin kurucusu olacak kişilere danıştığını söyleyecektir. Konferansta Ankara'daki pesimist havaya kapılmadan, o sıradaki CHF ileri gelenleri Saffet (Arıkan), ***Recep (Peker)*** ve ***Vasıf (Çınar)***'ın düşüncelerinden farklı olarak inkılabın bitmediği, yürümekte olduğu, inkılabın bütün ameli ve fikri unsurlarının tam olduğu, bunun derinleşip halkın şuurunda yerleşebilmesi için bir fikir sistemi içinde derlenmesi gerektiği belirtiliyordu. İnkılap köye girmeliydi, genel buhran karşısında strüktürel çıkış yolları aranmalıydı. Bunalım içinde bu ruh düşkünlüğünden kurtulmanın yolu, her şeye rağmen inkılaba sarılmak ve onu derinleştirmekti. Yaşanan bu sorunların nedeni inkılabın dinamik prensiplerinin yeterince işlenememiş olmasıydı. Bu açıklamayı ve işlemeyi yapacak olan da ***öncü bir kadroydu.***[18]

Konferans, kulakların yeni düşüncelere açık olduğu çok uygun bir zamanda verilmiştir. Rejimin önderi, bunalım içinde ***Türkiye Serbest Cumhuriyetçi Fırka (SCF)***'nın kurulmasıyla toplumda biriken gerilimlerin boşalmasına olanak vermek istemiştir. 12 Ağustos 1930'da kurulan firka, kısa bir süre sonra yapılan belediye seçimlerinde başarılı olmuş ve rejime

---

16 Türk Ocakları Merkez Heyeti Reisi Hamdullah Suphi'nin 10/12/1930 tarihli yazısı Ek (2).

17 İbrahim Cılga, "İsmail Hüsrev Tökin", Emre Kongar (Editör), *Türk Sosyal Bilimcileri II*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1988, s. 152.

18 Şevket Süreyya Aydemir, "Kadro Hareketi", *Milliyet*, 12-14 Kasım 1970.

karşı akımlar bu parti içinde kümeleşmeye başlamıştır. Gelişmeleri sakıncalı bulunan Mustafa Kemal'in işaretiyle parti 17 Kasım 1930'da kendini feshetmiştir. Aynı gün Mustafa Kemal halkın tepkisinin nedenlerini saptamak için *90 gün süren yurtiçi gezilerine* başlamış, 28 Kasım 1930'da CHF teşkilatına yaptığı konuşmada "*Her an tarihe karşı hareketimizin hesabını verebilecek bir vaziyette bulunmak lazımdır*" demiştir.[19] 23 Aralık 1930'da yaşanan *Menemen olayları* sonucunda yedek subay Kubilayın öldürülmesi yönetim için yeni bir şok oluşturmuş, rejimin içine girdiği arayışların önemini bir kez daha ortaya koymuştur.

Türk Ocakları görünüşte CHF'nin denetimindedir, ama rejimin önderleriyle aralarında belli bir gerilim bulunmaktadır. Nitekim bu konferanstan üç ay kadar sonra, Mustafa Kemal'in verdiği bir işaret doğrultusunda, 10 Nisan 1931'de olağanüstü bir kurultay toplayarak kendini feshetmiştir. Bu gerginliğin gerisinde Ocak üyelerinin bazılarının Serbest Cumhuriyetçi Fırka'ya katılmış olmaları ve Hamdullah Suphi'nin CHF'ye karşı düşünce özgürlüğünü savunması bulunmaktadır.[20]

15 Ocak 1931 günü gelir ve konferans verilir. Ahmet Ağaoğlu, Hamdullah Suphi (Tanrıöver) gibi Türk Ocağı çevrelerinin ileri gelenleri konferansı dinler ve olumlu eleştirilerde bulunurlar.[21] Ondan sonra konferans üzerinde tartışmalar başlar. Türk Ocağı Merkez Heyeti Reisliği bu tartışmaların bütün şubelerde yürütülmesini faydalı görür ve konferans metninin basılarak tüm şubelere gönderilmesine karar verir. Yıllarca sonra Şevket Süreyya, bu sırada gerek yerli gerek yabancı basından gelen çok sayıda konuşma ve yazı talebi karşısında temkinli davranarak, bu istekleri karşılamadığını söylemektedir.[22]

Rejimin gazetesi *Hâkimiyeti Milliye*'de konferans hakkındaki ilk yazıyı Neşet Halil yazar.[23] Bu yazı olumsuzdur. *Neşet Halil konferansçının demokrasiyi 19. asrın modası geçmiş bir rejim olarak göstermesine karşı çıkmaktadır.* Demokrasinin sorunları bulunabilir, ama ondan daha muvafık bir yönetim şekli bulunamamıştır. Ona göre "Demokrasiye inanmadan inkılâbımızın ideolojisinden bahsetmek biraz hazindir." Şevket Süreyya bu yazı üzerine Neşet Halil'e bir mektup yazmıştır. Mektup 22 Ocak 1931 tarihli *Hâkimiyeti Milliye*'de "*İnkılâbın İdeolojisi*" başlığıyla yayımlanır. Mektup çok dikkatli bir dille yazılmıştır. Konferansın öğe-

---

19 Utkan Kocatürk, *age*, s. 330.

20 *Cumhuriyetin 75 Yılı*, c. 1, s. 111.

21 Mustafa Türkeş, *Kadro Hareketi, Ulusçu Sol Bir Akım*, İmge Kitabevi, 1999, s. 91.

22 Şevket Süreyya Aydemir, "Kadro Hareketi", *Milliyet*, 14 Kasım 1970.

23 Neşet Halil, "Demokrasi Rejimi", *Hâkimiyeti Milliye*, 18 Ocak 1931.

lerinden biri olan ***demokrasi*** üzerinde durmadan önce, ileri sürülen tezin bir bütün halinde ele alınması gerektiği, ancak ondan sonra verilecek hükümlerin yerinde olacağı belirtilmiş, ardından konferanstaki tez sekiz madde halinde özetlenmiştir. Türkiye milli noktai nazardan tam ve beynelmilel noktai nazardan orijinal ve şamil bir inkılap içindedir. Milli inkılabımız metropoller ve müstemlekeler arasındaki cihanşumul bir tezadın neticesidir. Türk inkılabı, bir fikir sistemini temsil eden inkılaplardandır, bütün milli kurtuluş hareketleri için İDEOLOJİ olabilecek bütün fikri unsurları ihtiva eder. Ancak bu fikir sistemi henüz sistemli bir şekilde izah edilmemiştir. Bugün inkılapçıya düşen vazife, inkılabımızın temsil ettiği objektif prensipleri formülleştirmektir. İnkılabın iktisadi karakteri milli sermayenin terakümüdür. ***Milli Kurtuluş hareketimizin nizamı inkılap nizamıdır. Bu nizama demokrasi diyenler vardır, ancak bu yanlıştır.*** Ama Türk inkılabı demokratik bir rejimi istihdaf eden bir inkılaptır denilebilir. Bu nizam liberalizm, parlamentarizmle tezat halindedir. Hülasa *Türk inkılabı, gerek hareket noktaları, gerek seyrindeki istikamet itibariyle, mevcut hareketlerin hiçbirinin peyki ve kopyası olmayan müstakil bir harekettir.*

Şevket Süreyya'ya göre bu genel çerçeve içinde demokrasi ile inkılap rejimi arasında bir uyum olamaz. ***Dinamik olan inkılap nizamı statik demokrasiye mahkûm edilemez.*** Ayrıca ona göre harp sonu Avrupa'sında birbiri arkasına ortaya çıkan antidemokratik rejimler, şu ya da bu milletin demokrasiye intibakındaki başarısızlıktan çok, yaşanan stüriktürel tahavvüllerin kaçınılmaz sonucu olarak düşünülmelidir.

Şevket Süreyya'nın bu yazısına ***Neşet Halil*** 28 Ocak 1931[24] ve 31 Ocak 1931 tarihli[25] *Hâkimiyeti Milliye*'de oldukça ağır ifadeler içeren iki yanıt verir. *Şevket Süreyya'nın "İnkılâbımızın İdeolojisi diye anlattıkları hikâyenin cazibesine" kapılmamıştır;* bunları üzerinde durulacak değerde görmemektedir. Ona göre "*Türk inkılâp nizamına demokrasi değildir demek için Türk inkılâbının hareket noktalarını anlamamış olmak lazımdır.*" Bu yazıya Şevket Süreyya yanıt vermez. *Hâkimiyeti Milliye* başmuharririne, tahrif edilmiş bir mecra kazanan bu fikir teatilerine iştirak etmeyeceğini bildirir.[26]

Türk Ocaklarının konferans metnini çok sayıda basarak yaymasının

---

24 Neşet Halil, "Demokrasi Rejimi ve İdeoloji Bahsi", *Hâkimiyeti Milliye*, 28 Ocak 1931.

25 Neşet Halil, "Demokrasi Rejimi", *Hâkimiyeti Milliye*, 31 Ocak 1931.

26 Şevket Süreyya'nın 7 Eylül 1931'de Halk Fırkası Kâtibi Umumisi Recep Beyefendi'ye yazdığı mektup. Bkz. Ek (3).

kendisini sıkıntıya sokabileceğinin farkına varan Şevket Süreyya, yanlış anlamaları önlemek için, yapılan tenkitleri de göz önüne alarak ***konferans metnini yeniden yazar***. Şevket Süreyya bu metnin Yabanabad'ın Alıç Dağı'nda yazıldığını söyler.[27] Metnin çoğaltılan 21 nüshası "***fikir ve inkılap işlerinde rehber mevkiinde bulunan zevatın tenkidine arzedilir***." Kuşkusuz bu zevatın birincisi Mustafa Kemal'dir. İkincisi İsmet Paşa'dır. Bunlar arasında Türk Ocağı çevresinden Hamdullah Suphi, Ağaoğlu Ahmet, Fazıl Ahmet Beyler vardır.[28] Bu çalışmaları sırasında Şevket Süreyya Türk Ocağı önderlerinin hep yardımını görmüştür. Yusuf Akçura ile Keçiören'deki bağevinde sıcak fikir alışverişinde bulunmuşlardır.[29] Kısa süre sonra Türk Ocaklarının CHF'ce kapatıldığı ve bu ocakların partinin denetiminde olan halkevlerine dönüştürüldüğü hatırlanırsa, Türk Ocakları çevresinin Şevket Süreyya'nın görüşlerine duyduğu yakın ilginin gerisinde, CHF Genel Sekreterliği'yle olan gerilimlerinin etkisinin de olduğu düşünülebilir.

Cumhuriyet Halk Fırkası Kendini Yeniden Düzenleme Arayışını Sürdürüyor

Gazi'nin üç aylık yurt seyahati sürdükçe CHF'nin arayışı da sürmektedir. ***Hâkimiyeti Milliye***'nin başyazıları sürekli olarak rejime ve ideolojisine ilişkin yazılara ayrılmaktadır. 13 Ocak tarihli gazetede Siirt Mebusu Mahmut (Soydan) "***İnkılâbın Müdafaası***" başlıklı yazısında inkılabın vatandaşlarca benimsenmesinde memurların liyakatli olmalarının ve halkla iyi ilişkiler kurmalarının önemine değinmektedir.[30] 21 Ocak tarihli gazetede "***Fırka ve Halk***" başlıklı bir yazı yazan Falih Rıfkı ise, şimdiye kadar Halk Fırkası'nın eski İttihat ve Terakki gibi mesuliyet taşımadan her işe karışmasının çıkaracağı sakıncalardan kaçındığı için basit bir intihap mekanizması olarak kaldığı, ama artık ona bir inkılap fırkasının normal vazifelerinin verilmesinin zamanının geldiği, bunun için de propagandadan başarılı biçimde yararlanılması gerektiği üzerinde duruyordu.[31]

15 Şubat tarihli gazetede Mahmut (Soydan) "***Mefkûre İhtiyacı***" üzerine yazmıştır.[32] Türkiye'de insanların "***Cumhuriyetçi ol ve İnkılâbı sev***"

---

27 "Üç Yazara Göre Yakup Kadri", *Bugün*, 29 Mart 1975.

28 Şevket Süreyya, Kadro Hareketi, *Milliyet*, 14 Kasım 1970.

29 Naci Bostancı, *Kadrocular ve Sosyo-Ekonomik Görüşleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990, s. 8.

30 Mahmut (Soydan), "İnkılabın Müdafaası", *Hâkimiyeti Milliye*, 13 Ocak 1931.

31 Falih Rıfkı, "Fırka ve Halk", *Hâkimiyeti Milliye*, 21 Ocak 1931.

32 Mahmut (Soydan), "Mefkûre İhtiyacı", *Hakimiyeti Milliye*, 15 Şubat 1931.

demekle eski yaşam telakkilerini bırakarak yeni bir hayat idealine geçmelerinin kolay olmadığını, hükümetin halkı irşat için kaynak ayırmasını ve uzun ve ısrarlı çabalara girilmesini istiyor. 19 Şubat tarihli gazetede Yakup Kadri "*Tezatlar*" başlığıyla yazdığı yazıda inkılabın Tanzimatçıların elinde kaldığını, Tanzimatçılık derken de "*Mazi ile bir gizli uyuşma, hal ile bir zahiri muvazene ve istikbale bir tereddütlü bakışı*" kastettiğini söylemektedir. Ona göre Türkiye'de inkılabın zabıta kuvvetlerine dayanarak varlığını sürdürmek zorunda[33] kalışı, irticanın kuvvetinden değil "inkılâpçıların inkılâpçı taassubundan mahrumiyetleri" yüzündendir.[34]

Gazi gezisini tamamlayarak 4 Mart tarihinde Ankara'ya dönmüş ve seçimlerin yenilenmesi ve mebus tahsisatlarının 350 liraya indirilmesi kararları alınmıştır. Gezinin yansımaları ***Falih Rıfkı'nın Hâkimiyeti Milliye'deki yazılarında*** görülmektedir. 4 ve 5 Mart tarihlerindeki başyazısında ***Kadro konusunu işlemiştir.*** Harplerde olduğu gibi inkılaplarda da insan malzemesinin kalitesi esastır. Gazi Konya'daki nutkunda CHF'nin kadrosunu tüm ulusu kapsayacak biçimde tanımlamıştır. On sekiz yaşından küçük gençler CHF'nin namzet üyeleridir. Daha büyüklerin ise CHF içinde sayıldığını, eğer bunlar arasında fırkanın prensiplerini anlamamış olanlar varsa, Kadro'nun vazifesinin onlara bunu öğretmek olduğunu belirtmiştir. Hiçbir inkılap için henüz işlenmemiş halk kalabalığından büyük tehlike yoktur. Bu işlemenin yapılamamış olduğu ruhlarda inkılabın yaratıcı hâkimiyeti şuurlaşmamış bulunmaktadır.

Tüm ulusu kapsayan bu kadroya ruh vermek gerekir. Bu ruh ancak üç unsurdan; iman, ilim ve disiplinden yoğrulabilir. Bunun için "Bozguncu fanteziyi edebiyatta ve mizahta bile reddedeceğiz." "Kör bir itaatten değil, canlı prensiplere şuurlu bir bağlılıktan bahsediyoruz." "Hiç kimse ve hiçbir müessese elindeki Türk çocuğunun terbiyesinde serbest" olamaz. "Kadro temiz ve lekesiz kalmalıdır. Bunu ahlak sağlayacaktır. Kadroyu canlı tutacak ikinci vasıta hizmettir. Bu kadronun içinde iktidar ve makam kavgası değil, yalnız prensip münakaşası olur."

Gazi'nin üç aylık gezisine katılmış, bu gezi sırasında onun kaygılarını gözlemlemiş ve gezi sonrasındaki raporu kaleme almış olan Recep Peker 10 Mart 1931'de CHF'nin genel sekreterliğine getirilir. Ondan CHF'ye yeni işlevler kazandırması ve onu aktif hale getirmesi beklenmektedir.

1 Nisan tarihli Hâkimiyeti Milliye'de Falih Rıfkı ***Sınıf Kavgası*** üzeri-

---

33 Falih Rıfkı, "Kadro", *Hakimiyeti Milliye*, 4 Mart 1931; "Gene Kadro", *Hakimiyeti Milliye*, 5 Mart 1931.

34 Yakup Kadri, "Tezatlar", *Hakimiyeti Milliye*, 19 Şubat 1931.

ne yazmıştır. "Bizden olmıyanların geçen seneki parolası *'demokrasi'* idi, şimdiki parolası *'sınıftır'* demektedir. Fransız tecrübesine bakarak sınıf farklılıklarının gereğini savunma olanağı yoktur. Avrupa'nın geldiği nokta bunun savunulmasına olanak bırakmamıştır." "*Halk Fırkası büyük cemiyetin yüksek menfaatlerini düşünerek, küçük ve hususi menfaatleri ona göre ayar etmeyi prensip olarak almıştır. Sağlam bir demokrasi, ancak sıhhatteki bir cemiyetin eseri olabilir. CHF bu sistemden vazgeçecek değildir.*"[35]

Gazi'den gelen istek üzerine 10 Nisan 1931'de Türk Ocakları olağanüstü kurultay toplayarak Türk Ocaklarının bütün varlığıyla CHF'ye intikaline karar verir. 12 Nisan tarihli *Hâkimiyeti Milliye*'de ***Yakup Kadri "Türk Ocağı"*** üzerine yazdığı başyazıda "Tarihe karışan şey bizim gençliğimiz"dir derken, bugünkü vatanın ulvi bir rüya halinde evvela Türk Ocaklarının çatısı altında belirlendiğini, ***asıl eser meydana geldiğine ve artık bir CHF olduğuna göre Türk Ocaklarına lüzum kalmadığını söylemektedir.*** Nitekim memleketin 200'den fazla noktasındaki şubelerine, güzel binalarına rağmen ocaklar statik hale düşmüş, canlılığını kaybetmiştir.[36] Bu kararla CHF'ye yüklenen ideolojik işlevi aktif olarak yerine getirmek isteyen yeni ***umumi kâtip Recep Peker*** çok önemli bir altyapıyı devralmıştır.

Gazi'nin yurtiçi seyahatleriyle başlayan arayışları artık son aşamaya ulaşmaktadır. 20 Nisan 1931'de CHF umumi reisi olarak "Millete Beyanname"yi yayımlar.[37] 27 Nisan 1931'de *Hâkimiyeti Milliye*'de tüm gazeteyi kapsayan bir başlıkla, "Gazi Hazretleri Büyük Kongreyi Mayısın Haftasında Ankara'da İçtimaa Çağırdı" haberi yer alır.[38] Bunun ardından sıra, arayışların sonuçlarının parti programına yansımasına gelmiştir. ***10-18 Mayıs 1931 tarihleri arasında CHF üçüncü kurultayı toplanır.*** Umumi Reis Mustafa Kemal'in kısa açış konuşmasından sonra Umumi Reis Vekili İsmet Paşa Umumi Riyaset Beyannamesi'ni okur. Delegelere il kongrelerinin dileklerini özetliyen bir rapor dağıtılır. Kurultaya sunulan fırka programı ve fırka tüzüğü taslakları herhangi bir değişikliğe uğramadan kabul edilir. Programda ilk kez fırkanın ana vasıfları olarak, cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve inkılapçılık, yani ünlü "***Altı Ok***" yer alır. Bu

---

35 Falih Rıfkı, "Sınıf Kavgası", *Hakimiyeti Milliye*, 1 Nisan 1931.

36 Yakup Kadri, "Türk Ocağı", *Hakimiyeti Milliye*, 12 Nisan 1931.

37 Bu konuda ayrıntı için Bkz. İlhan Tekeli-Selim İlkin, *1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 1977, s. 199-206.

38 *Hakimiyeti Milliye*, 27 Nisan 1931, s. 1.

ilkelerden devletçilik dışındakiler fırkanın daha önceki belgelerinde ifadesini bulmuştur. Yeni olan devletçiliktir. Programda, "Ferdi mesaiyi ve faaliyeti esas tutmakla beraber, mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha ve memleketi mamuriyete eriştirmek için milletin umumi ve yüksek menfaatlerinin icap ettiği işlerde -bilhassa iktisadi sahada- devleti alakadar etmek mühim esaslarımızdandır" denilmektedir.

Bu kurultayda ilk olarak programdan ayrı ayrıntılı bir tüzük hazırlanmıştı. İttihat ve Terakki döneminden kalan müfettişlik, mutemetlik gibi çok eleştiri konusu olmuş kurumlar kaldırılıyordu. Tüzük, siyasetle uğraşma yaşından küçük bütün gençleri doğal üye adayı sayıyordu. Vilayet reislerini umumi reis atamaktadır. Tüzük ayrıca parti örgütlerini halkevlerini kurmak ve yönetmekle görevlendiriyordu.

Böylece CHF 1931 yılının ikinci yarısına, inkılabın ideolojisini yaymakta aktif bir konum elde etmek için hukuki ve fiziki altyapısını geliştirmiş olarak giriyordu. Artık onun yöneticilerinden beklenen, inkılabı halka mal etmekte başarılı olmasıydı. Asıl ilginç olan CHF böyle bir işlevle yüklenirken, *Hâkimiyeti Milliye*'de, arananın suskun bir toplum olmadığı ve fikir mücadelesine açık olunması gerektiğinin vurgulanıyor olmasıydı. CHF kurultayının açılışında ***Gazi "Birbirimizi irşad ve haklı tenkid etmekte fayda vardır. Bundan asla zarar gelmez. Fakat aksinden çok zarar görüleceği tecrübelerle sabittir" demişti.***[39] *Hâkimiyeti Milliye*'de Siirt Mebusu Mahmut Bey "Memleket müspet tenkitlere muhtaçtır" diye yazarken,[40] *Milliyet*'te Falih Rıfkı "***Halk fırkası hiçbir zaman müdafaa değil, her zaman taaruz yapacak, yalnız kendi saflarında sükûn gördüğü zaman ürkecektir***"[41] demektedir. Ona göre bir inkılap fırkasına asla sükûn lazım değildir.[42] Kuşkusuz, bu sözlere bakarak *tek parti rejimi içinde bir düşünce özgürlüğü olacağı kanısına kapılmak gerekmez, ama bunun Kadrocular tarafından, dikkatli olurlarsa dergilerini çıkarmak için bir açık kapının bulunabileceği şeklinde algılandığı ve bunun kararlarında etkili olduğu düşünülebilir.*

Recep Peker'in kâtibi umumiliğinde CHF'nin ideolojisinin ve programının tanıtılması faaliyetlerinin hızlandırılması çalışmasına girildiğinde Şevket Süreyya da yardımı istenilenler arasındadır. Şevket Süreyya, 16 Aralık 1931'de Recep Pekerden, programın sermaye, kredi, sigorta bölü-

---

39 "Gazi diyor ki", *Milliyet*, 11 Mayıs 1931.

40 Mahmut (Soydan), "Memleket Müsbet Tenkitlere Muhtaçtır", *Hakimiyeti Milliye*, 22 Haziran 1931.

41 Falih Rıfkı, "Fikir Kavgası", *Hakimiyeti Milliye*, 3 Temmuz 1931.

42 Falih Rıfkı, "Sükûn", *Milliyet*, 4 Temmuz 1931.

müyle, içtimai yardım bölümleri konusunda yirmi sayfayı geçmemek üzere birer broşür hazırlanmasını isteyen iki yazı alır.[43] Şevket Süreyya 8 Ocak 1932 tarihinde sermaye konusunu buhranla birleştiren bir çalışmayı umumi kâtipliğe gönderir.[44]

Son Posta Ankara'da Yeni Bir Cereyanın Doğduğunu Haber Veriyor

Selim Ragıp (Emeç)'ın çıkardığı dönemin muhalif gazetesi ***Son Posta*** 26 Ağustos 1931 tarihli sayısında Ankara'da yeni bir cereyanın doğduğunu haber verir. Haberde, "Bu cereyanın başında Halk Fırkasının münevverlerini görüyoruz. ***Bunlar Hâkimiyeti Milliye gazetesini merkez ittihat ederek yeni düşünüş ve görüş tarzlarıyla ortaya çıkıyorlar***" denilmektedir.[45] Ayrıca bu cereyana önayak olanların kimler olduğunun bilinmediği, bilinen isimlerin de açıklanmayacağı söylenmekte ve bu grubun düşünceleri aktarılmaktadır. Bu aktarma işlemi 29 Ağustos,[46] 1 Eylül,[47] 2 Eylül,[48] 3 Eylül[49] ve 6 Eylül[50] tarihli *Son Posta*'da devam etmiştir. İlk beş yazıda aktarılan görüşler Şevket Süreyya'nın yayımlanmış ve yayımlanmamış yazılarından alınmıştır. Son yazı Limancı Hamdi Bey'in devletçilik görüşlerine ayrılmıştır.

8 Eylül tarihli *Son Posta*[51] isimleri de açıklar. "*Yeni cereyan, Türk Ocağında Şevket Süreyya Beyin verdiği bir konferansla başlamıştır. Şevket Süreyya bu konferansında inkılâbın ideolojisini yapmak istemiş, Halk Fırkasına, şimdiye kadar kimsenin aklına gelmeyen yeni vasıflar ve yeni mefkureler atfetmişti. Bu konferans Ocakta hayli gürültülü münakaşaları davet etmişti. Bunun üzerine Şevket Süreyya Bey (İnkılâp ve Kadro) isminde küçük bir broşür hazırladı. Bunu on onbeş bin nüsha teksir ettirerek salahiyettar kimselere verdi ve asıl cereyan bu broşürden sonra başladı. Çünkü broşür bir müddetten beri Son Posta'nın hülasa ettiği fikirleri ihtiva ediyordu.*"

"*Şimdiye kadar inkılâbın ideolojisini tesbit edemiyen Halk Fırkası münevverlerinin mühim bir kısmı derhal Şevket Süreyya Bey'in etrafında top-*

---

43 Cumhuriyet Halk Fırkası Umumi Kâtipliği'nin Şevket Süreyya'ya gönderdiği 16/11/1931 tarih ve S. 3146 sayılı yazı. Bkz. Ek (5).

44 Bkz. Ek, (5).

45 "Ankarada Yeni Bir Cereyan", *Son Posta*, 26 Ağustos 1931.

46 "Yeni Cereyan Taraftarları Ne İstiyorlar?", *Son Posta*, 29 Ağustos 1931.

47 "Yeni Cereyan Taraftarları Komünist Değillerdir", *Son Posta*, 1 Eylül 1931.

48 "Yeni Cereyan Taraftarları Ne Düşünüyorlar?", *Son Posta*, 2 Eylül 1931.

49 "Demokrasiyi Niçin Beğenmiyorlar?", *Son Posta*, 3 Eylül 1931.

50 "İktisadi Devletçilik İstiyorlar", *Son Posta*, 6 Eylül 1931.

51 "Yeni Bir Cereyan", *Son Posta*, 8 Eylül 1931.

*landılar ve bu yeni cereyanı ortaya çıkardılar. Bunlar arasında **Falih Rıfkı, Yakup Kadri, Ruşen Eşref, Vedat Nedim, Burhan Asaf Beylerle** mebuslardan bazıları vardır. Bunlar şimdilik fikirlerini **Hâkimiyeti Milliye**'de neşretmektedirler. Fakat yakında **İnkılâp ve Kadro** isminde bir mecmua da çıkaracaklardır.*"

Son Posta yazarı bu grubun üyelerinden birine, "Neden ortaya çıkıp Halk Fırkası'nın dışında çalışmıyorsunuz" diye sorduğunda, "Halk Fırkası her sol ve ileri hareketlere sinesinde yer verecek kadar ileri ve kuvvetli bir siyasi taazzuvdur (organizma). Fikirlerimizi dahilde münakaşa etmek, hariçte cephe almaktan faydalıdır" yanıtını almıştır.

Bugünden geçmişe baktığımızda *Son Posta*'nın Ankara muhabirinin doğrudan grup içindeki bir kişiden iyi haber aldığını takdir ederiz. Tek parti yönetiminin sürdüğü, bu partinin aktif ideolojik işlevler yüklenmek istediği bir dönemde böyle bir girişime iyi gözle bakılmayacağı açıktır. Onun için bu grup içindekiler *Son Posta*'nın haberinin etkisini azaltacak açıklamalarda bulunarak ilgili çevreyi sakinleştirmek çabasına girerler. Şevket Süreyya 7 Eylül'de gerekli girişimlere başlar. *Son Posta* gazetesi Başmuharriri Zekeriya (Sertel) Beyefendi'ye yazdığı bir yazıyla kendisinin firka üyesi olmadığı için yazdıklarının CHF içinde doğan *Hâkimiyeti Milliye*'de makes bulan bir cereyanın fikri ifadesi olamayacağını, bu konuda yazılan yazılarda isminin geçmemesine itina gösterilmesini, yayımlanmamış yazılarının kullanılmasına razı olmadığını bildirir.[52]

Tabii esas sakinleştirilmesi gereken, Halk Fırkası Kâtibi Umumisi Recep (Peker)'tir. *Şevket Süreyya 7 Eylül'de Recep (Peker)'e Son Posta'daki neşriyat hakkında maruzatının postada olduğunu bildiren bir telgraf çeker.*[53] Yazdığı mektupta ufak bir seyahatten döndükten sonra bu yayınlardan haberdar olduğunu, gazete müdürlüğüne uyandırdıkları yanlış kanaatlerin tashihi ve adının kullanılmaması konusunda bir yazı gönderdiğini, Türk Ocağında verdiği konferans etrafındaki tartışmaların çığrından çıkmasından sonra bu tartışmaları da göz önünde tutarak ***İnkılâp ve Kadro*** broşürünü hazırladığını, bu broşürün *Son Posta*'nın yazdığı gibi 15.000 nüsha basılmadığını, sadece tetkike arz edilmek üzere 21 adet çoğaltıldığını,[54] broşürün Gazi tarafından beğenildiğini, *Kadro ve İnkılâp*'ın neşrinin söz konusu olduğunu ama "sarih bir işaret telakki" etmediği için

---

52 Bkz. Ek (4).

53 Bkz. Ek (3).

54 Teksirle çoğaltılan *İnkılâp ve Kadro* 56 sayfadır. Orijinal bir kopyası Türk Tarih Kurumu kütüphanesinde 6612/ B / 6612-1931 sayıyla kayıtlı bulunmaktadır.

şahsen bastırmadığını, son zamanda *Hâkimiyeti Milliye*'de inkılabın ideolojisine ilişkin olarak çıkan yazılardaki fikir benzerliğinin, bir fikir cerayanından çok günün ileri münevverliğinin inkılap meseleleri üzerindeki hassasiyetinin bir eseri olduğunu, CHF'nin bir mensubu olmadığı için fırka içindeki bir cereyanın ne mensubu ne de mümessili olamayacağını, *İnkılâp ve Kadro*'da şematize edilen fikirlerin, inkılabın mahiyeti asliyesi ve inkişaf istikametleriyle tearuz (karşıt) etmediğini, ama bunların nazariye kombinasyonlarından çıkarak inkılabın inkişafi emrinde kullanılmasının bir aksiyon işi olduğunu, bu hususta seçilecek hareket tarzının tayininin inkılabın müdirlerine (yönetenlerine) ait olduğunu bildirir.

Falih Rıfkı 9 Eylül tarihli *Milliyet*'e gönderdiği bir mektupla bir açıklama yaparak *Hâkimiyeti Milliye*'nin Cumhuriyet Halk Fırkası'nın gazetesi olduğunu ve "***bu gazetede Cumhuriyet Halk Fırkası reislerinin ve programının düsturlarına zıt neşriyatta bulunmanın kimsenin haddi" olmadığını***, *Son Posta*'nın yazılarını tek tek okuyup yanıtlayacağını bildirmiştir.[55] Beklenen yazı 11 Eylül'deki *Milliyet*'te yayımlanmıştır.[56] Falih Rıfkı, "*Son Posta*'nın makalelerinin başlığı bir havadis kıymetindedir. Fakat bizzat makaleler bu havadisi tekzip etmektedirler" demektedir. Bunu göstermek için de *Son Posta* gazetesinde yeni cereyanın parti programına zıt düşünceleri diye sunulan düşünceleri tek tek ele alarak bunların yeni parti programında bulunduğunu göstermektedir. Falih Rıfkı'nın bu "*Yeni Bir Cereyan Varmış?*" yazısı 12 Eylül'de *Hâkimiyeti Milliye*'de[57] yayımlanır. Falih Rıfkı'nın daha sonra ifade ettiği gibi zıt olan program CHF'nin değil Serbest Fırka'nın programıdır.

Yeni cereyan içinde adı geçen ***Burhan Asaf***'da *Hâkimiyeti Milliye*'de "*Son Postanın Taktiği*" yazısıyla bir yanıt verir.[58] Ona göre "***Ankara'da yeni bir cereyan yoktur. Ankara'da Ankara'nın hiçbir zaman durmamış olan fikir hareketi vardır.***" ***Bu hareketi Ankara gençliği Serbest Fırka'nın zuhuru ile başlayan bozguncu fikirler karşısında geliştirmiştir.*** Ankara gençliği inkılaba herkesten çok sadakat göstermektedir. Gençliğin hükümlere varması materyalistçedir. Bu sebepledir ki, liberal devletin hem sosyal, hem ekonomik manada topyekûn muarızıdır. Ankara gençliği elbette ki kurtuluş iktisadiyatının ana prensiplerini, en ufak tafsilatına kadar işleyerek fikir gençliğine arz edecektir.

---

55 Falih Rıfkı, "Hâkimiyet ve Inkılâp", *Milliyet*, 9 Eylül 1931.
56 Falih Rıfkı, "Yeni Bir Cereyan Varmış?", *Milliyet*, 11 Eylül 1931.
57 Falih Rıfkı, "Yeni Bir Cereyan Varmış?", *Hakimiyeti Milliye*, 12 Eylül 1931.
58 Burhan Asaf, "Son Posta'nın Taktiği", *Hakimiyeti Milliye*, 10 Eylül 1931.

Burhan Asaf olup biten karşısında bir savunmadan çok durumu normalleştirme yoluna giderken *Son Posta*'nın herkesin az çok bildiği bu oluşumu görerek okuyucularına tanıtmak istemesini normal karşıladığını, ancak bir sütununda düşünceleri tanıtırken diğer bir sütununda da bu hareketle alakadar olanların "karanlık bir tezkiyesi"ni yapmış olmasını ahlaki bulmadığını belirtmektedir.

Cumhuriyet Halk Fırkası *Umumi Kâtibi Recep Bey* bu konuda yazılı bir açıklama yapmamış ve gazetecilere sadece "***Böyle bir şeyin katiyen aslı yoktur. Tekzip edebilirsiniz***" demekle yetinmiştir. *Son Posta* fırka içinde böyle bir cereyanın varlığını açıklamakla almak istediği sonucu alamamış, partiye yakın gazeteler bir yandan böyle bir ikiliğin olmadığını ilan ederken[59] öte yandan durumu normalleştirmişler[60] ve devletçiliğe sahip çıkmışlardır.[61]

Bu yayınlar üzerine 14 Eylül 1931'de ***Son Posta konuyu bir kez daha ele alır ve "Tekrar ediyoruz: Ankara'da böyle bir fikir cereyanı vardır***, Türk Ocağında münakaşa edilmiştir, *İnkılâp ve Kadro* isminde bir broşür çıkarılmış ve şu veya bu kadar dağıtılmıştır. Hatta bu fikir İzmir gazetelerinde münakaşa edilmiştir, bunların hepsi doğrudur. Biz sadece, bu fikirlere makes olmakla iktifa etmiştik. Bunun haricinde yanlış anlaşılan bir nokta varsa tavzihe amadeyiz, fakat hakikat budur ve bundan ötesi vehimlerin, sui tefehhümlerin hududuna girer" der.[62] 15 Eylül'de *Son Posta*'da "***Münevver ve Ukala***" karşılaştırması yapan ve belli bir muhatabı olmayan bir yazı yer alır.[63] Bu yazı "*Eğer bir münakaşada, karşı tarafın işi velveleye verdiğini, karşısındakini dinlemediğini, hatta gülünçce tarizler ve tehditlerle susturmaya çalıştığını, afur tafur yaptığını görürseniz, hafifçe dudak bükünüz, yüz çeviriniz, bir cıgara içiniz. Tütününüzün dumanından başka onların yüzlerine savrulacak bir cevap yoktur. Biz de şimdi bir cıgara yakıyoruz*" diye bitmektedir.

Hâkimiyeti Milliye ideolojik tartışmaları normalleştirme tutumunu, 28 Eylül 1931 tarihli sayısında[64] Türk milletini iktisadi, ticari, siyasi ve harsi mesellerini gazete sütunlarında tartışmaya çağırarak en uç noktaya götürmüştür. Aynı biçimde Şevket Süreyya *Hâkimiyeti Milliye* gazetesinde ardı

---

59 "Fırkada Yeni Cereyan Rivayeti", *Akşam*,10 Eylül 1931; "Asılsız Neşriyat", *Vakit*, 10 Eylül 1931.

60 Necmeddin Sadık, "Olursa Ne Çıkar?", *Akşam*, 14 Eylül 1931.

61 Sadri Etem, "Halk Fırkasında İkilik", *Vakit*, 11 Eylül 1931.

62 "Yeni Cereyan Münasebetiyle", *Son Posta*, 14 Eylül 1931.

63 P. S., "Münevver ve Ukala", *Son Posta*, 15 Eylül 1931.

64 "Matbuatta Mühim Bir İnkılap", *Hakimiyeti Milliye*, 28 Eylül 1931.

ardına inkılap konusundaki görüşlerini yayımlamaya başlar. 22 Eylül'de "*İnkılâp Münevveri İnkılâp Emrinde*",[65] 28 Eylül'de "*Eski Türk Münevveri ve Yeni Türk Münevveri*",[66] 7 Ekim'de "*Plan ve Plansızlık*",[67] 17 Ekim'de "*Halka Rağmen Fakat: Halk İçin*",[68] 1 Kasım'da "*Akıl Değil Sistem, Mütefekkir değil Organizatör*",[69] 13 Kasım'da "*Sosyal Etatizm*",[70] 22 Kasım'da "*Sosyal Nasyonalizm yahut Cemiyetçi Milliyetçilik*",[71] 6 Aralık'ta "*En Büyük Tezat Karşısında Sınıf Mücadeleleri ve Millet Mücadeleleri*",[72] 7 Aralıkta "*En Büyük Tezat Karşısında Sınıf Harpleri ve Millet Harpleri*",[73] 19 Aralık'ta "*Eski Vaterlo Yeni Vaterlo yazıları*"[74] yer alır.

Şevket Süreyya *Hâkimiyet-i Milliye*'deki bu yazılarını "*İnkılâbımızın İdeolojisi*" üst başlığı altında yayımlar.[75] Bu üst başlık, 22 Ocak'ta *Hâkimiyeti Milliye*'de Neşet Halil'e cevap olarak yazdığı yazının başlığıdır. Bu kez bunu tüm yazıları için üst başlık olarak seçmiştir. Bu, daha sonra Şevket Süreyya'nın *Kadro*'daki köşesinin de başlığı olacaktır. *Son Posta*'nın yayınları bir bakıma bir erken açıklamaya neden olmuştur. Basındaki bu haberler 21 adet hazırlanan *İnkılâp ve Kadro*'ya birden bir talep yaratmıştır. Talepte bulunanlardan biri de Bern Büyükelçisi Cemal Hüsnü Taray'dır.[76] Bunun üzerine Şevket Süreyya *İnkılâp ve Kadro*'yu Hâkimiyeti Milliye Matbaası'nda 150 adet bastırmaya karar verir.[77] Ama nedense bu gerçekleşmez.

Burhan Asaf da *Hâkimiyeti Milliye*'de yarı siyasi köşesinde "Bir Hesap-

---

65 Şevket Süreyya, "İnkılap Münevveri İnkılap Emrinde", *Hakimiyeti Milliye*, 22 Eylül 1931.

66 Şevket Süreyya, "Eski Türk Münevveri ve Yeni Türk Münevveri", *Hakimiyeti Milliye*, 28 Eylül 1931.

67 Şevket Süreyya, "Plan ve Plansızlık", *Hakimiyeti Milliye*, 7 Ekim 1931.

68 Şevket Süreyya, "Halka Rağmen Fakat, Halk İçin", *Hakimiyeti Milliye*, 17 Ekim 1931.

69 Şevket Süreyya, "Akıl Değil Sistem, Mütefekkir Değil Organizatör", *Hakimiyeti Milliye*, 1 Kasım 1931.

70 Şevket Süreyya, "Sosyal Etatizm", *Hakimiyeti Milliye*, 13 Kasım 1931.

71 Şevket Süreyya, "Sosyal Nasyonalizm yahut Cemiyetçi Milliyetçilik", *Hakimiyeti Milliye*, 22 Kasım 1931.

72 Şevket Süreyya, "En Büyük Tezat Karşısında Sınıf Mücadeleleri ve Millet Mücadeleleri", *Hakimiyeti Milliye*, 6 Aralık 1931.

73 Şevket Süreyya, "En Büyük Tezat Karşısında Sınıf Harpleri ve Millet Harpleri", *Hakimiyeti Milliye*, 7 Aralık 1931.

74 Şevket Süreyya, "Eski Vaterlo Yeni Vaterlo", *Hakimiyeti Milliye*, 7 Aralık 1931.

75 Şevket Süreyya, *İnkılap ve Kadro*, Kadro Serisinden 1, Ankara, 1932, s. 1.

76 Cemal Hüsnü (Taray)'nün Şevket Süreyya'ya Bern'den yazdığı 17 Eylül 1931 tarihli mektup.

77 Şevket Süreyya'nın 23 Eylül 1931'de Cemal Hüsnü Taray'a mektubu.

laşma" başlığıyla dört gün süren uzun bir yazı serisini yayımlar.[78] İlk yazı 10 Kasım 1931'de çıkar. Bu yazıya, "*Hâkimiyeti Milliye'de 4-5 imzanın, her davayı, aynı görüş ve fikir mihverine icra etmeleri, başlangıçta hayret, bir az sonra sinirlilik ve sonunda da iftira ile karşılandı*" diye bir durum saptaması yaparak başlar. Buna kendilerinin hayret etmediğini söylerken, böyle bir grubun varlığını kabul etmiş olmaktadır. Kendilerinin böyle bir tepkiyle karşılaşmalarını muarızlarının Avrupa'nın malum görüşleri dışında bir görüş olmayacağını zannetmelerinden kaynaklandığını belirtmektedir. Bu muarızların topuyla hesaplaşmanın zamanı geldiğine inandığı için bu yazı serisini yazmaktadır.

Bu grubun muarızlarından farkını, "onlar inkılâbımızın bütün ideolojik esaslarını Fransız inkilâbından aldığını, memleket iktisadiyatının inkılâbın haricinde bir mevzu olduğunu, cihan buhranının alelade bir buhran olduğunu, nafia işleri, sıhhat işleri, memleket taksimatı vb. konuların inkılâpla ilgili olmayan teknik konular olduğunu düşünürler, oysa bize göre Türk vatanının her davası, inkılâbın fikir sistemine göre halledilir" diye ortaya koymaktadır. Ayrıca muarızları gibi mantıkçı değil diyalektikçi olduklarını, ama Marksist ve Leninist çizgiden farklı olarak tarihi maddiyatçılığı, sınıf çelişkisi üzerinden değil, müstemlekeci memleket-müstemleke çelişkisi üzerinden ele aldıklarını, bu çerçevede harp sonrasının en derin, en insani ve en özlü inkılabını yaptığımızı iddia ettiklerini söylemektedir.

Bu durumda Türk münevverine ve kendilerine düşen vazife bu inkılabın içinde bulunan ileri ahlak unsurlarını ve iktisadi vasıfları tetkik ederek bunu sistemleştirmek ve inkılabın emrine vermektir. Bunu başarabilmek için Türkiye'yi ***cihan içinde*** (*Kadro* yayımlandığında Burhan Asaf'ın köşesinin adı buradan çıkmıştır) görmek gerekmektedir. Ayrıca bir Türk toprağı, bir Türk davası ve bir Türk subjektivitesi olduğuna inanmak gerekir.

Bu 4-5 kişilik grup, Türk inkılabının eğer fikir sistemini kuracak ve bunu cihana ilan edecek olursa, üzerine hiç olmazsa, muasır insanlığın fikir rehberliği rolünü almış olacağına inanmaktadır. Böyle bir iddia için on dört milyon insanının kemmiyet varlığı küçük kalabilir ama inkılabını sistemleştirirse keyfiyet varlığı yeterli olacaktır.

Böylece, Şevket Süreyya ve Burhan Asaf görüşlerini *Kadro* dergisi çıkmadan önce CHF'nin gazetesinde Kadrocu arkadaşlarının dar çevresi dışına taşırma olanağını bulmuşlardır. Böyle bir açığa çıkış, beraberinde de tep-

78 Burhan Asaf, "Bir Hesaplaşma", *Hakimiyeti Milliye*, 10-13 Kasım 1931.

kileri getirmiştir. *Atsız Mecmua*'da Mehmet Emin (Yurdakul) onları "*kırmızı yakalı değil, kızıl kafalı erkânıharpler*" olarak ilan etmiştir.[79]

KADRO'nun Çıkarılmasına Karar Veriliyor ve Dergideki İşbölümü Oluşuyor.

Muhtemelen daha "İnkılâp ve Kadro" konferansının hazırlık çalışmaları sürerken *Kadro* dergisinin çıkartılması fikri gelişmeye başlamıştır. Yine İsmail Hüsrev bu fikrin önce Şevket Süreyya ile kendi arasında geliştiğini söylemektedir.[80] *Yakup Kadri İnkılâp ve Kadro* kitabının hazırlığını yapan grupla ilişki kurduğunda, bu grubun çalışmalarını yayımlamakta güçlükle karşı karşıya olduklarını görür. Onu aralarına almalarında Mustafa Kemal'in yakını ve milletvekili olmasının gelecekte bir paratoner işlevi görmesi beklentisinin etkisinin olduğunun farkındadır. Onların tartışmalarının ve yazılarının kendi sezgileriyle üst üste düştüğünü fark eder ve kendisinden beklenen işlevi yerine getirmeye karar verir. Önce partinin genel sekreteri Recep (Peker)'e gider "*Ben milletvekillerine ve halka, Halk Partisinin ilkelerini anlatmak için bir dergi çıkarmak istiyorum der, Peker de bu vazife bizimdir, sana vermem" diyerek tepkisini belirtir.* Onun üzerine Mustafa Kemal'e giderek ondan izin alır. İsmet Paşa zaten bu gelişmeler-

den haberdardır ve desteği vardır. Derginin siyasi icazet sorunu bu biçimde hallolur.[81] Bu iznin tam olarak ne zaman alındığını bilmiyoruz.

Siyasal icazetin alınmış olması Kadrocuların bu dergiyi çıkarması için bir ön koşuldur, ama böyle bir dergiyi çıkarma kararı yine de önemli riskler taşımaktadır. CHF kâtibi umumisinin kendi görev alanı saydığı bir konuda böyle bir dergi çıkarmak sürekli bir dikkat içinde olmayı gerektirmektedir. Belki bundan da daha önemlisi, zaten bu grubun rejimin gazetesi *Hâkimiyeti Milliye*'nin sütunlarını kolayca kullanmakta olmasıdır. Böyle bir olanak varken bir dergi çıkarmak hem zahmetli, hem riskli, hem de muhtemelen daha küçük bir gruba ulaşmak mahiyetinde olacaktır. Nitekim Yakup Kadri, *Kadro*'nun kapanmasına yakın günlerde, 12 Eylül 1934'te, Vedat Nedim'e yazdığı mektupta "*Bilirsin ki, (Kadro)'yu neşre başlarken Burhan ve Şevket böyle bir teşebbüsün aleyhinde idiler ki benim ısrarım üzerine bu işe giriştiler. Arada bir (Kadro) meselesi çıkınca hep o münakaşa ettiğimiz günü hatırlıyorum ve bir nevi vicdan endişesine düşüyorum*"[82] demektedir. Yakup Kadri'nin ısrarında herhalde Türkiye'nin

---

79 M. Emin, "Onlara", *Atsız Mecmua*, S. 9, Ocak 1932, s. 221-223.
80 İbrahim Cılga, *age.*, s. 152.
81 *Atatürkçülüğün Ekonomik ve Sosyal Yönü Semineri*, s. 82.
82 Bkz. Ek (16).

fikir hayatında dergilerin kalıcı bir etki yarattığını bilmesi etkili olmuştur. Kuşkusuz Kadrocular bir dergide bir araya gelmek yerine *Hâkimiyeti Milliye*'ye yazı yazmakla yetinselerdi, günümüzde onlardan bu kadar çok söz edilmezdi. Ayrıca *Kadro*cular dergiyi çıkarırken *Hâkimiyeti Milliye*'deki yazılarını da sürdürdüler, sadece dergi okuyucularına hapsolmak istemediler.

Derginin çıkması kadar, içeriğinin ne olacağı, ne nitelikte bir dergi çıkarılacağı da tartışma konusu olmuştur. Bu konuda ***Şevket Süreyya ile Burhan Asaf arasında kopma çizgisine varan gerilimlerin yaşandığı*** Şevket Süreyya'nın 3 Ağustos 1931 tarihli mektubundan anlaşılmaktadır.[83] Şevket Süreyya, *Kadro*'nun mahiyetini, "memleket ve dünya hadiselerini, Türk inkılâbının kendine has görüş tarzına ve bu inkılâbın ileri menfaatlerine uygun bir şekilde takip ve izaha çalışır" diye formüle etmektedir. Mektuptan Burhan Asaf'ın düşündüğü derginin niteliği konusunda çok fazla şey anlaşılamamaktadır. Daha az aktüel bir dergi olacaktır, bir kampanya açılacaktır. Mektubun girişinde yazdıklarından, bir gün önce yapılan tartışmada kuvvetli tarafın Burhan olduğunu ve kendisinin zayıf kaldığını kabul etmekte ve "*düşündüğün tarzda çıkış, hepimiz için değilse bile senin için cidden kuvvetli bir çıkış olur*" demektedir. Eğer diğer kurucular da uygun görür de dergi Burhan Asaf'ın düşündüğü şekilde çıkarılırsa, kendisinin o dergide imzalı yazı yazmayacağını belirtmektedir. Çıkan dergiye bakıldığında, uzlaşmazlığın Şevket Süreyya'nın anlayışı lehine çözülmüş olduğu anlaşılmaktadır.

Yakup Kadri artık ekibin bir parçası olmanın ötesine geçerek onun ***manevi sorumluluğunu yüklenen*** bir konuma gelmiştir. Kadro grubu, Yakup Kadri'nin bugünkü adıyla Mithat Paşa, o günlerdeki adıyla İsmet Paşa Caddesi'nden ayrılan bir sokaktaki, vagona benzediği için *vagonli denilen*[84] evinde toplanıp çalışmalarını yapmaya başlar. *Kadro*'nun yazıları hazırlandıktan sonra her ay iki üç gün bu evde toplanılarak tümü okunup tartışılmakta ve dergiye son biçimi verilmektedir. Bir anlamda her yazı üzerinde bir karşılıklı öğrenme süreciyle tüm grubun oydaşması sağlanmaktadır.[85] Bu süreç içinde bir yandan *Kadro* dergisi çıkarılmakta, öte yandan benimsenen ideolojik çizginin programı ayrıntılandırılmaktadır. Şevket Süreyya'nın Murat Belge'ye anlattığına göre, devlet bu konuyla yakından ilgilen-

---

83 Bkz. Ek (6).

84 "Üç Yazara Göre Yakup Kadri", *Bugün*, 27 Mart 1975.

85 Vedat Nedim Tör, "Yakup Kadri'siz de Kaldık", *Milliyet Sanat dergisi*, S. 111, 20 Aralık 1974, s. 17.

mekte ve toplantıları izlemektedir. Bu toplantıların olduğu günlerde, Yakup Kadri Çankaya'ya yemeğe çağrıldığında Dahiliye Vekili Şükrü Kaya göz ederek "Bugün gene toplantınız vardı değil mi?" dermiş.[86]

Kadro'nun her sayısının yazılarının böyle bir süreç içinde birlikte hazırlanmasına karşın hareketin dayandığı ***fikirlerin mimarının Şevket Süreyya*** olduğu açıktır. Nitekim Şevket Süreyya'nın ölümü üzerine yazdığı yazıda İsmail Hüsrev Tökin "*Hareketin dayandığı fikirler münhasıran Şevket Süreyya Aydemir'den gelmiştir. Öteki arkadaşları da bunları benimsemişler, aynı çizgi üzerinde yürümüşler, henüz bizde rastlanmamış bir düşünce beraberliği ve birliği içinde her biri ayrı yönden hareketin nazari ilkelerini izlemişlerdi.*" demektedir.[87] Böyle bir birlikteliğin sürdürülebilmiş olması üzerinde düşünmek gerekir. Kendilerinin bu konuda açıklamaları yok, ama denilebilir ki Şevket Süreyya'nın önceden *İnkılâp ve Kadro* konferansını vermiş olması ve konferans üzerinde yapılan tartışmalar dergiye üzerinde ciddi bir oydaşma olan bir çıkış noktası sağlamıştır. Öte yandan eşit kapasitelerdeki kişilerin önemli yükler taşıyarak ve birbirlerinin onayını alarak yayın yapmaları, bir grup bütünlüğünün gelişmesine önemli ölçüde yardımcı olmuştur. Bir anlamda grup bir karşılıklı öğrenme sürecini gerçekleştirmiştir. Derginin ***CHF genel sekreterliğinden gelen sürekli bir tehdit altında yayınını sürdürmesi***, yani bir dış tehdidin varlığı da ***grubun iç bütünlüğünü korumasına önemli ölçüde yardım etmiştir.***

Kadroculaın her biri o günün koşullarına göre çok iyi yetişmiş kişilerdir. Eski deyişle her biri velut yazarlardır. Böyle bir ekip bir dergi etrafında yeni bir düşünce hareketini başlatıp sürdürebilecek kapasitelerle donatılmıştır, ama Şevket Süreyya tüm hareket içinde baskın bir yere sahiptir. Aslında tüm öyküyü bir araya getirince bu harekete *Kadro* hareketi yerine Şevket Süreyya hareketi demenin bile doğru olacağı ileri sürülebilir. Dergi boyunca tüm polemiklerde başı çekmekte, eleştirileri karşılamaktadır. ***Bir an için Şevket Süreyya'nın hareketten çekildiği düşünüldüğünde, ortada bir hareketin kalmayacağı fark edilebilecektir.***

Son Posta'nın yayını sırasında henüz CHF'nin üyesi olmayan ***Şevket Süreyya*** muhtemelen *Kadro*'nun yayımlandığı günlerde *CHF Çankaya nahiyesinin Yenişehir ocağının 202 numarasına kaydolmuştur.*[88]

---

86 Murat Belge, "Kadro'nun ve Kadroculaın Hikâyesi", *Yeni Türkiye*, S. 23-24, Eylül-Aralık 1998, s. 758.

87 İsmail Hüsrev Tökin, "Şevket Süreyya ve Tezadsız bir Millet Amacı Güden Kadro Hareketi", *Milliyet Sanat dergisi*, S. 178, 2 Nisan 1978.

88 Şevket Süreyya'ya CHF'ye üye kabul edildiğini bildiren yazının üzerinde tarih bulunmadığı için kayıt tarihini kesin olarak bilmiyoruz. Ek (7).

Grubun içinde belki de katılımcılarının konumlarından, birikimlerinden kaynaklanan doğal bir işbölümü oluşmuştur. *Yakup Kadri kendi deyimiyle bir paratonerdir. Şevket Süreyya'nın deyimiyle toplayıcı unsur, şef ve maestrodur; Kadro* dergisinin imtiyaz sahibidir. Zaten grup içinde diğerleri devlet memuru statüsünde olduğu için onların imtiyaz sahibi olmasına yasal olanak da bulunmamaktadır. Derginin yazı işleri müdürü, Vedat Nedim'dir. Yazılar yazıldıktan sonra Vedat Nedim'e teslim edilmektedir. Artık ondan sonraki "baskı, tashih, yayın işleri, mali gailelerin halli" hep onun tarafından çözülmektedir. Onun bu konulardaki disiplinini Şevket Süreyya "*Mesela bir Vedat Nedim Tör var, allah onu kimseye şef yapmasın, insafsız, zalim, disiplinli... Kaabil mi, bir dakika bir içtimaa geç kalalım. Kaabil mi bir yazı biraz geç yazılmış olsun. Vedat dünyayı başımıza yıkardı.*" diye sevgiyle anlatmaktadır.[89]

Yazılacak yazılar konusunda da ortaya çıkan işbölümüne göre *Şevket Süreyya ideolojik nitelikteki başyazıları yazacaktı.* Yakup Kadri derginin sadece sahibi değil aynı zamanda yazarıydı. Derginin edebiyat yönü onun yazılarıyla geliştirilecekti. *Vedat Nedim* derginin teknik yöneticiliğinin yanı sıra, ekonominin planlı yönetimi konularını da ele alacaktı. *İsmail Hüsrev* görgül saptamalara dayanan ekonomik araştırmalar yapacak, özellikle de tarım ve para konularında yazacaktı. *Burhan Asaf'a* daha geniş bir alan bırakılmıştı; çağın kültürel ve siyasal akımlarını izleyecekti. *Mehmet Şevki* (Yazman)'den beklenen de mühendislik, özellikle de elektrik enerjisi konusunda çalışmalar yapmasıydı.[90]

Kadro dergisini o zamana kadarki dergilerden ayıran *en önemli özelliği, dış dünyada olup bitenleri olanakları ölçüsünde izlemeye çalışmasıdır. Kadro,* muhtemelen dış dünya konusunda bu kadar sistematik yayın yapan ilk Türk dergisidir. Bunda, söz konusu altı kişinin lisan bilmeleri ve dış dünyayla ilişkilerinin yüksek olmasının etkisi vardır. Ama bu daha çok kendilerine seçtikleri ilgi alanının (milli kurtuluş hareketleri) böyle bir çerçeveyi gerektirmesiyle açıklanabilir.

Kadrocular muhtemelen Vedat Nedim'in planlı ve örgütlü çalışmasının sonucu yayın organlarına vermek üzere grubun iç yapısının okunmasını kolaylaştıran çok sayıda *fotoğraf çektirmişlerdir.* Günümüzde de *Kadro* konusundaki yayınlarda bu resimler kullanılmaktadır. Bu resimlerden en çok yayımlananı, grup içindeki kişilerin birbirlerine göre konumunu açıkça göstermektedir.

---

89 "Üç Yazara Göre Yakup Kadri", *Bugün,* 27 Mart 1975.
90 Şevket Süreyya Aydemir, *Türk Dili,* s. 105.

Kadrocular bir toplantı sırasında.

Resmin odağında koltuğa oturmuş olarak Yakup Kadri bulunmaktadır. Onun hemen sağında sandalyeye oturmuş vaziyette Şevket Süreyya yer almaktadır; o da merkezi konumdadır, sadece koltuk yerine sandalyede oturmaktadır. Merkezi bu iki kişinin oluşturduğu açıkça bellidir. Diğer dört kişi ikili gruplar halinde çevreye yerleştirilmiştir. Resmin sağında İsmail Hüsrev ve Vedat Nedim aynı koltukta bulunmaktadır. Vedat Nedim koltukta otururken, grubun en genci İsmail Hüsrev koltuğun koluna oturmuştur. Bu ikili adeta yazı işleri grubunu teşkil etmektedir. Resmin solunda yer alan Burhan Asaf ve Mehmet Şevki ise sağdakiler gibi iç içe değildir; birbirlerinden uzaktadırlar. Merkezden en uzakta, gruba en son gelen Mehmet Şevki bulunmaktadır. Burhan Asaf'ın merkeze göre bir ölçüde bağımsız ya da karşı konumu gözlenmektedir.

Derginin yayımlanması için tüm koşullar hazır hale gelmiştir. Yakup Kadri'nin yıllarca sonra *Panorama* romanında İzmir Dış Ticaret Ofisi Müdürü Cahit Halit'e söylettiği gibi, *Kadro* fikir hareketliliğine önayak olmak, inandığı bazı prensipler üzerine bir "İçtihat Kapısı" açmak için çıkıyordu.[91] Yayının başlayabilmesi için gerekli finansmanın sağlanması zor olmamıştır. Bu sorunun çözülerek gerekli ***finansmanın nasıl sağlandığını*** yıllar sonra Yakup Kadri, "Maarif Vekâleti 600 abone kaydetti, Zi-

91 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Panorama*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1971, s. 174.

raat Bankası da bir miktar abone kaydetti vs. Yani Devlet kendi mali müesseseleri ile bizi teşvik etti. Böylece dergiyi çıkarmaya başladık." diye anlatmıştır.[92] Abone olanlar arasında Çankaya Köşkü de vardır. 10 adet dergiye abone olmuştur. Vedat Nedim *Kadro* yazarlarını da abone yapmıştır ve parasını düzenli olarak toplamaktadır. Destek sadece aboneyle sınırlı kalmaz ve bir ara Ziraat Bankası'na, İş Bankası'na ilan verdirilir. Dergi 3000 adet basılarak yayınına başlar.[93] İlk sayısı ikinci baskı yapar. Derginin ilk sayısı, yurdun çeşitli yerlerindeki münevverlere bir mektupla gönderilir.[94]

2.2 KADRO'NUN İÇERİĞİNİ ZAMAN İÇİNDE AÇIKLAMA VE GELİŞTİRME STRATEJİSİ YA DA YAŞAYAN BİR VARLIK OLARAK KADRO DERGİSİNİN TARİHİ

Kadro'nun ilk sayısı 23 Ocak 1932'de yayımlanır.[95] Dergi ancak ayın sonuna yetişmiştir. İçeriği, Kadrocular arasındaki uzun tartışmalardan sonra, rejimi rahatsız etmeyecek biçimde dikkatle hazırlanmıştır. Şevket Süreyya'nın "İnkılâp ve Kadro" adlı konferansının yarattığı çalkantılar *Kadro* dergisinin hangi konulara giremeyeceğini göstermiştir. Cumhuriyet Halk Fırkası tartışma dışı tutulacaktır. Bu konuda güvence vermek için Şevket Süreyya, Recep Peker'e bir mektup yazarak bu hareketle parti içinde bir karışıklık yaratmayı amaçlamadıklarını bildirmiştir.[96] İktidar partisiyle siyasi polemik içinde olunmayacaktır. Ama siyasi polemikler dışında kalarak ilgiyi çekmek de kolay değildir. Bu da konuların özenli seçilmesiyle, işlenmesindeki orijinallikle sağlanmaya çalışılacaktır.

Sayı 1, Ocak 1932: Derginin İşlev Alanının Araçsal Olarak Tanımlanması ve Dünya İktisadi Bunalımının Özgün Yorumu

İlk sayının ilk yazısı KADRO başlığını taşımaktadır. Şevket Süreyya'nın hazırladığı bu yazı imzasızdır; yani tüm Kadrocuların benimsediği bir görüş olarak derginin çıkış nedenlerini anlatmaktadır. Derginin çıkış stratejisinin nasıl çizildiğini analiz edebilmek için bu yazıdaki ana fikirleri görelim:

- ***Türkiye, bir inkılap içindedir. Bu inkılap durmadı.***

---

92 *Atatürkçülüğün Ekonomik ve Sosyal Yönü Semineri*, s. 82.

93 Korkmaz Alemdar, "Basında Kadro Dergisi ve Kadro Hareketi ile İlgili Bazı Görüşler", Cem Alpar (yay. haz.), *Kadro 1932*, c. *1*, AİTİA, Ankara, 1978, s. 23.

94 Böyle bir mektup alan Mehmet Ali (Sevük), Şevket Süreyya'ya abone parasını gönderdiğini bir mektupla bildirmiştir.

95 *Kadro*, Hakimiyeti Milliye, 24 Ocak 1932.

96 Şevket Süreyya Aydemir, *Suyu Arayan Adam*, s. 464; Mustafa Türkeş, *age.*, s. 91.

• *Bir ihtilal geçirdik. İhtilal inkılabın gayesi değil, vasıtasıdır.*

• *Tesviye edilmiş bir zemin üstünde yarınki Türk cemiyetinin, kendine has ve kendine uygun binasını kurabilmek için, inkılabımız, derinleşme ve genişleme istikametindedir.*

• *İnkılabın irade ve menfaati, inkılabı duyan ve yürüten, azlık fakat şuurlu bir avangardın, azlık fakat ileri bir KADRO'nun iradesinde temsil olunur.*

• *Türkiye bir inkılap içindedir. Bu inkılap kendisine prensip ve onu yaşatacaklara şuur olabilecek bütün nazari ve fikri unsurlara maliktir. Ancak bu nazari ve fikri unsurlar inkılaba İDEOLOJİ olabilecek bir fikriyat sistemi içinde terkip ve tedvin edilmiş değildir.*

• *İnkılabımızın, her biri ayrı ayrı kıymettar ve orijinal olan bu fikir ve nazariye unsurları birer birer izah edildikçe, bu esaslar inkılap nesli için kriteryumlar olacak, yeni ve standartlaşmış inkılapçı tip böyle doğacaktır... İnkilabın kendine has CİHANI TELAKKİ TARZI böyle vücut bulacaktır.*

• *...inkılap neslimizin muhtaç olduğu inkılap şevkini, her zaman uyanık tutmak ve inkılabımızın bir bakışta idrakimizi durdurur gibi görünen çoşkun ve mürekkep cereyanına daima hâkim kalabilmek için, onun prensiplerini hududu muayyen kriteryumlar şeklinde bilmeye, benimsetmeye mecburuz.*

• *KADRO, BUNUN İÇİN ÇIKIYOR*

Bu çok dikkatle yazılmış yazı, *Kadro* dergisi için bir görev alanı çizerken kendisini koruyucu önlemleri de almaktadır. İnkılap durmadı derken, aslında durmamalı demek istemektedirler. Bu cümlenin gerisinde Şevket Süreyya'nın yaşam öyküsünden kaynaklanan bir duyarlılık vardır. Adeta 1925 yılında kendisini sorguya çeken İstiklal Mahkemesi Başkanı Ali Çetinkaya'nın "*İnkılâp mı? Bu ne mugalâta, inkılâp bitti !*" sözlerine yanıt vermektedir.[97]

Yaşanan ekonomik bunalım ve Serbest Cumhuriyetçi Fırka deneyimi sonrasında toplumda bir bezginliğin hâkim olduğunu gören *Kadro*cular bu bezginliğin atılması ve inkılabın sürdürülmesi gereğini saptamış ve inkılabı yani dönüşümü sürekli kılmak için ortaya çıkmışlardır. Bunun için de kendilerine iki temel işlev tanımlamışlardır. Bunlardan *birincisi inkılabın prensiplerini (altı ok diye de okuyabilirsiniz) terkip ve tedvin ederek (sentezleyip sistemleştirerek) bir ideoloji haline dönüştürmek, ikincisi ise inkılabın coşkusunu uyanık tutarak yaygınlaştırmaktır.* Sahip çı-

---

97 Şevket Süreyya, *Suyu Arayan Adam*, s. 397.

kılan bu iki işlev, Kadroculaların rejimi savunduğu görüntüsünü yaratsa da, gerçekte var olan rejime ***iki temel eleştiri*** getirmiş olmaktadır. Bu konuda doğabilecek rahatsızlıkları azaltmak için, var olan rejimin aslında gerekli tüm fikri öğelere sahip olduğunu söyleyerek, yapılması gerekenin sadece onları sistemli bir halde bir araya getirmek olduğunu belirtmektedirler. Bunları söyleyerek ***kendilerinin yapmaya çalıştıklarını adeta bir editörlüğe*** ya da bir ***teknik yardıma*** indirgemiş olmaktadırlar. *Kadro*cuların dergiyi çıkarmak için siyasal olur almakta ne kadar zorlandıkları hatırlanırsa, kendilerine neden bu kadar sınırlı bir görev alanı tanımladıkları da anlaşılır.

Bütün bunları yapacak olan KADRO'dur. Ama bu dergide ***KADRO sözcüğü neyi ifade etmektedir?*** Sadece bir dergi adı mıdır? Bu sözcüğün çok değişik anlamlarda kullanıldığı söylenebilir. Derginin varlığını sürdürme stratejisinin temel öğelerinden biri olarak parti konusunda suskun kalma tutumu seçilince, Kadro sözcüğü de çoklu anlamlar taşıyacak biçimde kullanılmaya başlamıştır. Kuşkusuz önce dergiyi, sonra dergiyi çıkaran altı kişiyi, az sayıdaki bilinçli bir avangardı, standartlaşmış inkılapçı tipleri (bunu parti üyeleri diye de okuyabilirsiniz), daha geniş bir halkada da toplumda inkılaba inanmış tüm elitleri kapsayan bir grubu işaret etmek için kullanılmaktadır. Tabii ki, kadro kavramının çoklu anlamlar taşıyacak biçimde kullanılması ile içinde yaşanan tek partili siyasal ortamın özellikleri arasında yakından bir ilişki vardır. Ama yine de burada tanımlanan Kadro, Gazi'nin Konya nutkunda tanımladığını gördüğümüz tüm ulusu kapsayan kadrodan daha elitist ve dardır.

Dikkat edilirse, derginin bu ilk yazısında, izlenecek ideolojinin ne olacağı konusunda açık bir tanımlama yapılmadığı görülmektedir. ***Dergi, işlevini araçsal olarak tanımlamaktadır.*** Bu yazıda derginin ideolojisinin ne olacağına ilişkin ***iki atıf*** bulunmaktadır. Bunlardan birincisi ***izlenecek ideolojinin inkılabın ideolojisi*** olacağıdır. Ama bunun içeriği daha sonra *Kadro*'nun çalışmalarıyla açıklık kazanacaktır. İkinci atıf ise ***kendine has cihanı telakki tarzından*** söz edildiğinde yapılmış olmaktadır. Bu da zaman içinde ***yapılacak çalışmalarla*** ortaya konulacaktır; yani her iki atıf da ideolojinin içeriğinin oluşumunu geleceğe bırakmaktadır. Ama bir şey açıktır: Bu dünyaya bakış açısı kendine has olacaktır; ***yani evrensel bir ideoloji olmayacaktır.*** Böylece bu oluşumun ***milliyetçi çizgide*** olacağı işaret edilmektedir.

Bu yazıda dikkati çeken bir başka özellik, derginin çıktığı günlerde *Hâkimiyeti Milliye'de* ideolojik konularda yazılar yazmakta olan Şevket

Süreyya[98] ve Burhan Asaf'ın[99] ideolojik konumlarını çok daha açık olarak ifade eden yazılar yazıyor olmalarına karşın, *Kadro* dergisinin kendini tanıtırken çok daha ölçülü ve çekingen davranması olmaktadır.

Dergide **inkılabın psikolojisi** diye bir bölüm açılmıştır. Bu bölümde ***Şevket Süreyya***'nın imzasını taşıyan ***"Pessimist"*** yazısı yer almıştır. Bu bölümde dergi ikinci işlevini, yani inkılabın heyecanını yayma işlevini yerine getirmeye çalışmaktadır. Şevket Süreyya, "*Pessimist bütün değer hükümlerini kaybettiği gibi, artık iradesinden de mahrumdur", "pessimist tatmin edilemez*" derken, aslında genel bir kategoriden değil Ankara'da yaygın olan havadan söz etmektedir. Buna karşı "*inkılâba inanışımızın en yenilmez ve en müessir kuvvetlerini seferber ediyoruz. Bu kuvvetlerin ismi, optimizim ve inkılâp heyecanıdır*" diyordu. Dergi kendisini optimist ilan ederek inkılap cephesinde kendisine üstün bir konum tanımlıyordu.

Dergide açılan bir başka sürekli bölüm **Millet İktisadiyatı'dır**. Bu bölümdeki "***Müstemleke İktisadiyatından Millet İktisadiyatına***" adlı yazıyı ***Vedat Nedim*** yazmıştır. Ona göre "*inkılâp heyecanının mihverini artık iktisadi sahaya nakletmek zamanı*" gelmiştir. "İşte yeni Türk devletinin tarihi misyonu", "müstemleke iktisadiyatı yerine müstakil millet iktisadiyatını yaratmak"tır. Ecnebi mütahassısların öne sürdükleri tedbirler, inkılabın ruhuna ve hedeflerine aykırı olmaktadır. **Türkiye "devletin, bir millet iktisadiyatı yaratmak cehdini bir millet işi haline" henüz sokamamıştır**. Bütün dünya anarşik iktisattan, planlı iktisada doğru yürümektedir. Türkiye de "böyle bir planlı faaliyete her milletten daha ziyade muhtaçtır. Çünkü iktisadi bünyesini" değiştirmekte, "şuursuz iktisat siyasetinden, şuurlu iktisat siyasetine" geçmektedir. Şuurun en canlı nişanesi ise ***program ve plandır***.

Derginin bir başka sürekli bölümünü **Cihan İktisadiyatı** oluşturmaktadır. Bu bölümde ***İsmail Hüsrev***'in "***Ham Madde Memleketlerindeki Para Buhranının Karakteri***" adlı yazı yer almaktadır. Dergideki, verile-

---

98 Şevket Süreyya, "İnkılap Münevveri İnkılap Emrinde", *Hakimiyeti Milliye*, 22 Eylül 1931; "Plan Plansızlık", *Hakimiyeti Milliye*, 7 Ekim 1931; "Sosyal Etatizm", *Hakimiyeti Milliye*, 13 Ekim 1931; "Halka Rağmen, Fakat: Halk İçin", *Hakimiyeti Milliye*, 17 Ekim 1931; "Akıl Değil Sistem, Mütefekkir Değil Organizatör", *Hakimiyeti Milliye*, 1 Kasım 1931; "Halk Cemiyet Adamı ve Kadro", *Hakimiyeti Milliye*, 5 Ocak 1931; "En Büyük Tezat Karşısında Sınıf Mücadeleleri ve Millet Mücadeleleri", *Hakimiyeti Milliye*, 6, 7 Aralık 1931; "Otokritik", *Hakimiyeti Milliye*, 24 Ocak 1931.

99 Burhan Asaf, "Bir Hesaplaşma, I, II, III, IV", *Hakimiyeti Milliye*, 10, 11, 12, 13 Kasım 1931.

re, istatistiksel analizlere dayanan, teknik niteliği ağır basan tek yazı budur. Dünyada yaşanan bunalımın önce sanayi memleketlerinde başladığı, daha sonra hammadde memleketlerinde yaygınlaştığı anlatılmakta, dünya ticaretinin daralışına ilişkin sayılar verilmekte ve "*Milli istiklalini garbın finans emperyalizmine karşı müdafaa eden bir memleketin, parasını korumak için istikraz yoluna sapacağını aklımıza bile getiremiyoruz*" denilmektedir.

Derginin **İktisadi Kronik** bölümünü de ***İsmail Hüsrev*** yazmıştır. "***Dünya Buhranı Ne Halde?***" başlıklı yazısında ***Kondratiev***'den söz etmekte, buhranın kalkmayip derinleştiği saptamasını yaptıktan sonra "Umumi harpten sonra bütün bu nazariyecilerin dünya iktisadiyatında görmek istemedikleri mühim bir bünye tahavvülü olmuştu. Eski iktisadi vahdet yerine harpten sonra dünya iktisadiyatı birbiriyle çarpışan parçalara (Milli Kurtuluş hareketleri, kapitalist üretim tarzı, sosyalist iktisat nizamı) bölünmüştür. Bugün dünya buhranının seyri üzerinde müessir olan kuvvetler bu parçaların münasebetleridir" demektedir. "Bu vaziyet içinde bir ritmik hareketten, bir uzun mevceli [dalgalı] konjonktürden bahsetmek çok acınacak bir nazariye zaafı olur. Şunu kabul etmek lazımdır ki, dünya iktisadiyatının bünyesinde tahavvül vardır. ***Bozukluk sathi değil bünyevidir.***" ***İsmail Hüsrev*** bu analizlerini desteklemek için "***Amerika Sanayiinde Buhranın Tesirleri***" adlı kısa notunda değişik sanayi dallarında buhran içinde yirmi şirketin kârlarının nasıl değiştiğine ilişkin bilgiler vermektedir. Gerçekte bu yazısıyla, Vedat Nedim'in sözünü ettiği *yabancı mütehassısların, inkılabın ruhuna uymayan analizleri karşısında, buhrana onlardan farklı bir açıklama getiriyordu.* Bu çözümleme Kadroculların gelecek sayılarda buhrandan çıkış için yaptıkları özgün önerilere dayanak oluşturacaktır.

Derginin **Cihan İçinde Türkiye** bölümünde ***Burhan Asaf*** "***Çökmekte Olan Cihan Nizamı***" adlı bir yazı yazmıştır. Dünya savaşının kapitalist ülkeler arasında bir pazar paylaşım savaşı olduğunu, savaş sonrasında Kuzey Amerika'nın güçlü çıkmasının ve müstemlekelerde yatırım yapılmasının Avrupa'nın pazar dengesini kurmasını güçleştirdiğine değindikten sonra "***Garp, bizim istihlak kabiliyetimize, bugün her zamankinden fazla muhtaçtır.*** Güzel istihlak edeceğiz. Fakat ne mamul maddesini, ne de ham maddesini istihlak edeceğiz. ***Ondan yalnız istihsal vesaiti alacağız.*** Mamul maddeleri ve zirai maddelerin ithalini sistemli ve gittikçe artan bir takyide tabi tutacağız." demekte ve "Bu görüş Türk inkılâbının görüşü olduğu gibi, aynı zamanda, bütün bizim gibi milletlerin gözlerini açacak, gayretlerini istikametlendirecek ve şuurlandıracak yeni ve orijinal bir hadisedir" diye eklemektedir. Eğer Türkiye gibi ülkelerin

tümü böyle davranırsa kapitalist bünye çözülecek ve onlara ileri ve inkılabi bir yapı değişikliği fırsatı doğacaktır.

Vedat Nedim, İsmail Hüsrev ve Burhan Asaf'ın dünyanın yaşadığı *ekonomik bunalımı ve bunun içinde Türkiye'nin yerini analiz eden yazıları, Kadro'nun özgün ve güçlü yanını oluşturmaktadır.* Bu yazıların içeriği ya "Kadro" yazısında sözü edilen kendine *özgü cihan telakkiyatının* oluşturulmaya başlanması ya da *Kadro*'nun gelecek sayılarında adım adım açıklanacak olan ideolojik konumuna dayanak oluşturacak bilgi temelinin sağlanması biçiminde yorumlanabilir. Bu yazılardaki özgün yanların fark edilemeyeceği kuşkusunu taşıyan yazarlar bu özgünlüğün altını çizmişlerdir. Burada özgünlük iddiasını vurgulamamız bilim tarihinin merakları açısından değil grubun kendine olan güveninin bir kanıtı olması nedeniyledir.

Derginin bunlardan sonraki bölümü Edebiyat'tır. Yakup Kadri "*Şairin Bize Anlatacağı Bir Şey Kaldı mı?*" başlıklı yazısında edebiyat alanında Avrupa'da olup bitenleri eleştirmekte ve "Yeni hayat, yeni insanda, yepyeni tahassüs [duygulanma] kabiliyetleri uyandırdı. Fakat buna göre ifade şekilleri henüz keşfedilmemiştir" demektedir. Ama bir istihale krizi yaşanmaktadır. "İnsanlar eski Yunan ve Roma medeniyetile, yeni Avrupa medeniyeti arasında böyle bir istiale (dönüşüm) geçirdiler: Orta Çağ. Bizim bulunduğumuz şu devre ikinci orta çağdır", "İkinci Orta Çağ, Gotik'e mukabil Kübik'i çıkartmıştır." Bu resimde ve mimaride gerçekleşmiştir. Edebiyatta henüz bu öçüde bir gelişme olmamıştır. Tabii bu sözler, hep Avrupa'ya göredir.

Siyasi alanda polemik yapmama yolunu seçen *Kadro*, belki dergiye ilgiyi artırmak için düşün alanında polemik yapmaktan çekinmemektedir. Derginin bir Polemik bölümü bulunmaktadır. Şevket Süreyya "*Bir Ruh Fantazyası, Yahut Yerli Peygamber*" adlı yazısında, yazdığı *Aşk Ahlakı* kitabı nedeniyle *Hilmi Ziya* (Ülken) Bey'i eleştirmekte, hatta devrim karşıtı ilan etmektedir. Kitabın gayesi, yazarına göre "Bir taraftan kendisile münevverler efkarı ammesi arasında bir fiili ve fikir iştiraki aramak, diğer taraftan münevverlerle halk arasında müşterek hissi ve teessüri köklere malik bir aşk ahlakı tesis etmektir." Müellif biblik bir ifade, nassi (dogmatik) bir dil kullanmaktadır. *Bu muallim dejenere bir mistisizm içindedir.* Şevket Süreyya'ya göre "Asl olan ne fert, ne de ferdi şuurdur. Asl olan cemiyet ve içtimai idraktir. İçtimai idrak, cemiyetin içtimai seyri ile mukayyet ve ona tabidir. Bu itibarla inkılâbın ideolojisi, Cemiyetin içtimai-iktisadi seyrinin ferdi temayüllerimizden mücerred olarak, şeniyetin (gerçeklik) seyrine göre izah ve idrak edilişi demektir", "*Mistisizm, inkılabın meşruiyetini idrake karşı bir reaksiyon ve binaenaleyh tam bir nazariye ve ruh irticaıdır.*"

Kadroculann her biri derginin bu sayısına genelikle ikişer yazı yazmıştır. Kronik bölümünde Burhan Asaf'ın ikinci yazısı "*İnkılâbımız ve Hilafet*" başlığını taşımaktadır. Burhan Asaf'a göre "*Türk inkılâbı cihanın istismar edilen milletlerine iki şey göstermiştir. Birincisi milletleri iktisadi fonksiyonsuz yahut da ancak tâbi fonksiyonla bir kalabalık haline getiren istismar mekanizmalarına karşı*" çıkılabilmektedir. İkincisi ise emperyalizmi gizleyen teokrasiyi tasfiye etmesidir. Türkiye'nin yapması gereken, inkılabının "hakikaten cihanşumul [dünya düzeyinde] olduğunu ve hakikaten dünyada ne kadar ümmet varsa onların millet olma prensiplerini verdiğini ve müdafaa ettiğini mütemadi bir iman hamlesi halinde ilan etmektir", "*Kuvvetin bugünkü şartı çekingenlik değil ataklıktır.*"

Burhan Asaf *Türkiye'ye dünya çapındaki mücadelenin öncülüğü rolünü* verir. Böyle bir önerinin gerisinde Troçki'den esinlenmeleri görmek olanaklıdır. Bu önerinin Türkiye bakımından o koşullarda ne kadar gerçekçi olduğu bir tarafa bırakılırsa, içteki iktidar çevrelerini rahatsız etmeden, derginin mücadeleci kimlik kazanmasını sağlamasına yardımcı olacağı söylenebilir.

Derginin son bölümü, kitap günleri yapılması ve ümmilikle mücadele için köy kampları açılması konusunda Vedat Nedim'in önerileri ile Çin ve Hindistan hakkında Burhan Asaf'ın bir yazısını içermektedir. *Kadro* kendi yaklaşımı bakımından önem taşıyan sömürge ve yarı sömürge ülkeler hakkında Türkiye'deki okuyucularını bilgilendirmeye önem vermektedir. Ayrıca dergide *tasarruf ve yerli malı haftasında* yapılanlar hakkında bilgi veren kısa bir yazı bulunmaktadır.

Kadro'nun Birinci Sayısının Yankıları

Kadro'nun yayımlanması, bir yıldır bilinen bir sırrın resmen açıklanması olarak görülebilir. Daha yayımlanmadan üzerinde tartışma başlamış olan bu girişimin, dergi yayımlandıktan sonra daha çok ilgi çekmesi beklenen bir şeydir. Yayınla birlikte iki şey açıklanmıştır. Bunlardan biri, kişi olarak Kadroculardır. İkincisi ise derginin, ideolojisi vb. konulardaki seçmeleridir. Bu konuların açıklık kazanması genel olarak kamuoyunda bir yadırgama yaratmamıştır. Sadece, Yakup Kadri'nin Kadrocular arasında yer alması, başka bir nesilden ve farklı bir formasyondan gelmesi nedeniyle biraz yadırganır.[100]

---

100 Örn. Mehmet Ali (Sevük) Şevket Süreyya'ya 7 Nisan 1932'de yazdığı mektupta "Fakat bu işte Yakup Kadri Beyefendinin, hangi mühim vazifeyi görmek için saflarımızın arasında yer aldığını izah edemedim" demektedir.

Piyasaya verilmesinden bir gün sonra *Kadro* dergisinin çıktığı, ***Hâkimiyeti Milliye'de*** bir haber olarak verilir. Dergi, içindeki yazılar hakkında bilgi verilerek bir fikir mecmuası olarak tanıtılırken, "*Havadislere varıncaya kadar her şey nizamlı ve intizamlı, mecmuu bir tek hâkim ve müdür fikrin tertibinden çıkmışçasına birbirine uygun olan bu mecmua*" tebrik edilir.[101] Tabii rejimin resmi sözcüsü olan bir gazetede böyle bir tanıtımın yapılmış olması çok önemlidir, dergiye önemli bir düzeyde meşruiyet sağlamaktadır. 26 Ocak'ta ***Vâ-Nû***[102] *Kadro*'nun çıkışını "Çıkaranların halis ve saf bir niyet perverde ettiklerine şüphe yok: Derin bilgilerile milleti feyziyap eylemek [aydınlatmak] istiyorlar. Fakat, ifadeleri azıcık çapraşık!" diye haber vererek *Kadro* üzerinde daha sonraki günlerde sık sık tekrarlanacak olan bir eleştiriyi ilk defa dile getirmektedir.

28 Ocak 1932'de *Hâkimiyeti Milliye*'de ***Aka Gündüz "Kervan ve Kadro"*** başlıklı yazısında,[103] "Türk inkılâbı başladı, yürüdü, yürümektedir. Fakat biz (gazeteciler) ikinci yolun başladığı yerde kaldık. İnkılâp kervanı yürümekte, biz de kaldığımız yerden ona yol göstermeğe çalışıyoruz. Halimiz komiktir. İlkönce, bu şerait dahilinde büyük ve önde giden kervanın bize hiç ihtiyacı olmadığını kabul etmeliyiz. Ona yetişmeli sonra da kadromuzu yetiştirmeliyiz" derken, Kadroculara dolaylı ve alaycı bir atıf yapmış olmaktadır.

29 Ocak 1932 tarihli *Milliyet*'te ***Burhan Cahit***[104] de *Kadro*'yu "***Beyler Kervan Yürüyor!***" diye sarkastik bir yazıyla karşılar. Burhan Cahit, yazısında "*Bu muhterem zevat bir küçük münevver zümrenin bu fikirleri [inkılabın ideolojisi] akıde halinde aşağı tabakanın ağzına akıtacağını iddia ediyor.*" "Şimdi ülema efendilerimiz bu inkılabın kısım kısım her parçasına bir kulp bulup nazariye, akıde haline getirecek ve aşağı doğru inerek hazırladıkları fikirleri bize aşılayacaklar." "Bana kalırsa beyhude zahmet! Çünkü İnkılâbın anahatları çizilmiş ve anlaşılmıştır. B***unu prensipler haline tarih getirecektir.***" "Halk inkılâbın anahatlarını babasının adı gibi bellemiştir. Yalnız hayati bilgisi çok noksandır. Ona inkılâbın ideolojisini izah edecek yerde sıtmanın sivrisinekten, sivrisineğin bataklıktan geldiğini anlatmak daha makbule geçer." "1908'den beri halkın ayağımıza gelmesini bekliyoruz. Ne gaflet! Unutuyoruz ki biz kendi ufak alemimizde böyle kendi kendimize gelin güvey olurken kervan yürüyor. Ve yürüyecek." der.

---

101 "*Kadro*", *Hakimiyeti Milliye*, 24 Ocak 1932.
102 Vâ-Nû, "Son Neşriyattaki Garabetler", *Akşam*, 26 Ocak 1932.
103 Aka Gündüz, "Kervan ve *Kadro*", *Hakimiyeti Milliye*, 28 Ocak 1932.
104 Burhan Cahit, "Beyler Kervan Yürüyor!", *Milliyet*, 29 Ocak 1932.

3 Şubat 1932'de *Hâkimiyeti Milliye*'de ***Neşet Halil*** de Kadro konusunda[105] yazmıştır. Şevket Süreyya'nın Türk Ocağındaki konferansı sonrasında olumsuz değerlendirmelerini gördüğümüz Neşet Halil bu kez Kadro'ya olumlu yaklaşmaktadır. *Kadro*'ya gazetelerin iç sayfalarında gösterilen tepkinin yersiz olduğunu, bunların, inkılabın değil halka, gazetelerin iç sayfalarına bile inmediğinin göstergesi olduğunu söylemekte, fikirlerin leh ve aleyhtarlığının yapılabileceğini, ama "***Kadro ve neşriyatının istihfaf edilemeyeceğini***, karanlık sokak esprileri ile bu güzide fikir hareketinin önüne geçilemeyeceğini vurgulamaktadır.

10 Şubat'ta *Milliyet*'te ***Nurullah Atâ***[106] (Ataç) *Kadro* dergisinin büyük bir talihi olduğunu, en basit düşüncelerin dışındaki tüm düşüncelere karşı olanların onu da alaya aldıklarını söylüyor. Ona göre *Kadro*'ya hücumlar hakiki ilim taraftarlarının kendilerini alim olarak satanlara karşı cihadı değildi. Öyle olsaydı mecmuanın iddialarını cerhe (çürütmeye) çalışırlardı. Onlar her kapıyı açacaklarını sandıkları "anlamıyoruz" sözcüğüne sığınmaktadırlar. Anlamıyoruz sözünü türlü makamlardan tekrar etmektedirler. "*Doğru, anlamıyorsunuz, anladığınızı iddia eden de yok: fakat darılmayın, neyi anlarsınız ki?*" "Bu *Kadro* bir takım iktisat meselelerinden bahsediyor. Onları anlamıyorsunuz; fakat Marx'ı demiyorum, Keynes'i anlar mısınız?" diye sorduktan *sonra, kendisinin edebiyat alanında ne zaman "anlamıyoruz" avazesini duysa yine hayırlı bir yenilik var diye sevindiğini söylemektedir.*

13 Şubat 1932'de *Yeni Gün*'de ***Kâzım Nâmi,***[107] ideali uğruna atılım yapan bu gençler kadrosuna inanılabileceği, yazıların yeterince vazıh olmamasına rağmen, bu yeni adımın dikkatle takip edilmesi gerektiği üzerinde durmaktadır.

Kadro'nun bu yankıları daha çok ilk izlenimleri yansıtmaktadır. Daha ayrıntılı bir eleştiri çok gecikmeden bir mektupla Türkiye Komünist Partisi çevresinden gelmiştir.

Soldan Gelen Eleştiri:Şefik Hüsnü'nün Mektubu

Şevket Süreyya, *Kadro*'nun birinci sayısının yayımlanmasından bir süre sonra Berlin'den, altında *Ben* diye bir imza bulunan, "*Kadro*" başlığını taşıyan, 29 daktilo sayfası uzunluğunda bir mektup alır.[108] Şevket Süreyya bu mektuptan Mete Tunçay'a söz etmiştir. Tunçay, Şevket Süreyya'nın ölümü

---

105 Neşet Halil, "*Kadro*", *Hakimiyeti Milliye*, 3 Şubat 1932.
106 Nurullah Ata, "Fikirler ve İnsanlar, Anlamıyoruz", *Milliyet*, 10 Şubat 1932.
107 Kâzım Nabi, "*Kadro*", *Yeni Gün*, 13 Şubat 1932.
108 Bkz. Ek (9).

üzerine yazdığı bir yazıda bu mektuba değinirken, bunu "*Dr. Şefik Hüsnü'nün yazdığından emindi" demektedir. Şevket Süreyya'nın "İleride sana gösteririm okursun" dediğini, "Kadro üstüne, ortodoks marksist açıdan en iyi eleştiri odur*" değerlendirmesini yaptığını, ama bu mektubu kendisine okutmadığını belirtmekte ve "Belki fazla beğenirim diye endişe ediyordu." diye eklemektedir.[109] Bu mektup sağlığında Şevket Süreyya tarafından daha sonra yayımlanmak üzere bize verilmişti.[110] Mektubu bize verirken 6 Aralık 1969'da yazdığı notta; "*Bu gönderen zatın ise yazı üslubu ve mantıkı bakımından Dr. Şefik Hüsnü olduğuna eminim. O zaman zaten Berlin'de*[111] *bulunuyordu. Ve orada Komünist Fırkası'nın bir 'Harici Bürosu' bulunuyordu. Bu yazıları size, Lenin'in, 1924'te Kadro neşriyatı arasında yayınlanan Lenin ve Leninizm isimli eserimize aldığım bir cümlesi ile takdim ediyorum. O cümle şudur: 'Biz, takdir seslerini, dostlarımızın alkış sedalarından değil, düşmanlarımızın kin, garaz dalgalarından duyarız.' Ne güzel sözler değil mi? Ama ben Şefik Hüsnü'yü gene de bir düşman olarak almıyorum. Eski bir yoldaş. Aradaki görüş ayrılığı.*" diyordu.[112] Bu eleştiri metninin yazılmasında Şefik Hüsnü'nün Komintern'de etkili olan Baytar Ali Cevdet'in görüşlerinden de yararlandığı düşünülebilir.

Bu mektup okunduğunda, bir mektup olarak yazılmaktan çok, *Kadro*'nun birinci sayısı üzerinde ciddi bir inceleme olarak hazırlandığı hemen anlaşılmaktadır. Ama yazı dikkatle incelendiğinde ***iki farklı dilin bir arada kullanıldığı*** göze çarpmaktadır. Bir yandan ciddi bilimsel bir eleştiri dili kullanılmaktadır. Öte yandan yer yer *Kadro* ve özellikle de TKP kökenli yazarlar söz konusu olduğunda, ağır hakaretler taşıyan bir dil (beyinsiz, dalkavuk, namussuz provakatör vb.) kullanılmaktadır. Kanımızca bu yazı bir mektup olarak hazırlanmaktan çok TKP çevreleri içindeki *Kadro*'ya ya karşı olan ideolojik tutumu belirlemek için hazırlanmıştır.

---

109 Mete Tunçay, "Şevket Süreyya Aydemir, 'Suyun Bulunması Galiba Yolun Yitirilmesi Pahasına Oldu' Demişti", *Milliyet Sanat* dergisi, S. 178, 2 Nisan 1976, s. 1.

110 *Cumhuriyet* gazetesinde 6 Mart 1972 tarihinde çıkan "Bir Fikir Hareketi" başlıklı yazısında, "Şefik Hüsnü'nün bu yazısını Amerikalı George Harris'e ve ODTÜ'de *Kadro* üzerinde çalışmakta olan yazarlara (biz) vermekten çekinmedim" diye yazmaktadır. Daha sonraki yıllarda söz konusu Amerikalı araştırmacının CIA ile ilişkili olduğu açık hale gelmiştir.

111 Mete Tunçay, "Suyun Bulunması Galiba Yolun Yetirilmesi Pahasına Oldu" başlıklı yazısında bu mektubun Viyana'da yazıldığını söylemektedir. Ama yine Mete Tunçay *Türkiye'de Sol Akımlar (1925-1936)* adlı kitabında 1932 yılını anlatırken "Şefik Hüsnü 1932'de Amsterdam Kongresinde Emperyalist Savaşa Karşı Mücadele İçin Sürekli Dünya Komitesi'ne seçilen 141 üyeden biridir. Her halde Komintern'in Berlin'deki Batı Avrupa Bürosu'nda çalışmaktadır" demektedir.

112 Bkz. Ek (8).

Muhtemelen o dönemde TKP çevreleri içinde el altından dolaştırılmış ve bir kopyası da Şevket Süreyya'ya gönderilmiştir.

Ona göre *Kadro* dergisinde yazılanlar *Kemalist dalkavukların ideoloji adına ortaya koydukları uyumsuz fikirlerden oluşan bir karışımdan ibarettir.* Şefik Hüsnü dergideki her yazı üzerinde ayrı ayrı durarak eleştirisini geliştirmektedir. Öncelikle *Kadro*'nun başyazısında kendisine çizmiş olduğu, inkılaba sahip çıkarak onun söylemini geliştirmek ve heyecanını canlı tutmak biçimindeki işlev alanının düşünsel dayanaklarını ortadan kaldırmaya ve böylece dergiyi işlevsiz kılmaya çalışmaktadır. Bunu yapmanın en kestirme yolu bir inkılabın bulunmadığını iddia etmektir. Şefik Hüsnü de onu yapmaya çalışmaktadır. O Türkiye'de fes inkılabı, harf inkılabı, mecelle ve cumhuriyet inkılabı denilen şeylere Avrupa'da kimsenin inkılap demeyeceğini belirttikten sonra "*Kadro'nun komünistlikle hayata atılmış muharrirleri pekala bilirler ki sınıflara müstenit cemiyetlerde inkılâp, bu sınıfların aralarındaki mücadelelerden tecerrüt ederek havada sübjektif, enfüsi [öznel] bir hayal, bir kelimeden ibaret kalamaz. İnkılâp doğrudan doğruya bu sınıf mücadelelerinin bir neticesidir.*" demektedir. Ona göre bir toplumsal işlevin Ali'den Veli'ye geçmesi inkılap değildir; Türkiye'de olan budur. Ayrıca, "Bizde eski devrin zenginlerinden, yeni devrin zenginlerine intikal eden çiftlikler, malikaneler, apartmanlar, konaklar, kaşaneler, kanunlara müstenit bir sermaye istismarı mahsülü müdür, yoksa zorbalığa müstenit bir kuvvet istismarı sermayesi mi?" diye sormaktadır.

Şefik Hüsnü'ye göre "Türkiye'de inkılâp tesmiye edilen hareketin ideolojik mesnetleri henüz tavazzuh etmiş [açıklanmış] değildir." Ortada bulunan "nazariyeler umumiyetle rabıtasız, insicamsız, ekseriya hakiki manaları anlaşılmamış şeylerdir." ***Kadro da "bu ideolojik mesnetleri tesbit edebilecek kabiliyet ve selahiyeti haiz değildir."*** Bunu yapabilmesi için öncelikle inkılaptan ne anladığına ve hangi sınıfın ideolojisini yapmak istediğine açıklık kazandırmalıydı. Eğer "*bu noktayı bir parça tespit imkânını bulmuş olsaydı, daha ilkten kendisini burjuva zanneden şuursuz bir derebeylik rejiminin ideolojisini yapmak mevkiinde olduğunu görecekti.*"

Daha önce de değindiğimiz üzere Cumhuriyet sonrasında Türkiye'de yapılan inkılaplar konusunda nasıl bir tavır takınılacağı TKP içinde bir sorun haline gelmiş, tartışma konusu olmuş ve TKP'nin bu konudaki tutumu Komintern'de eleştirilmişti. Eleştirinin muhatapları arasında Şefik Hüsnü de bulunuyordu. Oysa bu yazıda TKP'nin konumu Komintern'in ortodoks çizgisinde ortaya konuluyordu.

Bu yazının önemli bir bölümü Şevket Süreyya'nın ***"Pessimist"*** yazısındaki görüşlerinin çürütülmesine ayrılmıştır. Mektupta pesimizme, yani

bedbinliğe sahip çıkılmaktadır. Ona göre her insan, az ya da çok bedbin olmak durumundadır. Ancak kendisinin yeterliliğini yücelten, cahil, düşünmek, hissetmek kabiliyetinden mahrum doğada ot gibi yaşayanlar hayatlarından ve her şeyden nikbindir, yani optimisttir. Şevket Süreyya bedbinliği bir acizlik mahiyetinde görmek iddiasındadır. Halbuki gerçek tam tersidir. "***Sakatlıklar ve noksanlıklar içinde bir kifayet bulanlar dünyanın en aciz ve miskin kuludur.***" Şevket Süreyya'nın pessimist dedikleri gerçekte "***sukutu hayale uğramış optimistlerdir.***" "Optimist siyasatta sebatsız ve hatta tehlikeli bir adamdır."

Yazının ilerleyen satırlarında pesimizme neden sahip çıkıldığına, devrimcilikle ilişkisi kurularak açıklık kazandırılıyor. ***Ona göre bir insanda pesimizmin ilk emareleri eleştirel düşünce halinde ortaya çıkar.*** Bu yolla kendini doğmatik bir yeterlilikten ve optimizmden kurtarınca, bütün bilgilerini gözden geçirir, bu bilgilerin yerine daha mükemmel bir bilgi ve saadet sistemi koyuncaya kadar bir septik olur. ***Bu aşamada çevresinin eksiklikleri ve sakatlıkları hakkında eleştiri sahibi olarak deterministik bilgi sahibi olduğunda pesimizm yaratıcı bir özellik haline gelir.*** Ama septisizm aşamasından sonra başka dejenere yollara girmek de olanaklıdır. Bunun en iyi örneği olarak Şevket Süreyya verilmektedir. *Şevket Süreyya başlangıçta Türkiye'de toplumsal düzenin yetersizliğini fark ederek septisizm aşamasında komünizmi benimsemiştir. Ama bu septisizm onda marazi bir hal aldığı ve alışkanlık haline geldiği için, bütün düşünmek ve ihata etmek kabiliyetini kaybetmiştir.* "Şevket Süreyya ***halkçıların kalpazanlıkları*** arkasında dalkavuk ruhu ile ***sahte bir nikbinlik cereyanı*** içinde muhitini avlamaya çalışmaktadır."

Mektupta dergideki sıraya uygun biçimde üçüncü olarak ele alınan yazı ***Vedat Nedim***'in "***Müstemleke İktisadiyatından Millet İktisadiyatına***"dır. Bu yorum Vedat Nedim'e ağır bir hakaretle başlamaktadır. Söz konusu yazıda kapitülasyonların kaldırılmasının sonuçlarının abartıldığı üzerinde durmaktadır. Türkiye'nin, içinde çırpındığı derebeylik rejimi içinde kapitalizmi oluşturması olanaksızdır. "*Gümrük tahdidatı, kontenjan usulleri, dahli sanayiin himayesi gibi muasır sermayedar memleketlerden alınmış ve o memleketler için büsbütün başka manaları ifade eden usuller Türkiye'yi ancak kurûn-u vustâ [ortaçağ] derebeyleri gibi kabuğu içinde muhasara etmekten başka bir şeye yaramaz.*"

Kontenjan ve himaye usulleriyle ufak bir azınlığın elinde para birikmesinin sağlanması ve bu milyonlarla Avrupa'dan getirilecek makinelerle yeni bir iktisat sisteminin oluşacağını düşünebilmek için insanın "***kuş beyinli***" olması gerekir. "Türkiye'de muasır iktisat sistemlerinin yerleşebilmesi

için evvel-be evvel memlekette bu iktisat sistemine uygun bir nizam ister. Makinacılık, teşkilatlı, mütehassıs bir işçi kadrosu ile kaimdir. İşçi teşkilatı hürriyetinden menedildiği müddetçe, Türkiye'de bir mütehassıs işçi kadrosu vücut bulamayınca da muassır iktisadiyat Türkiye'de ancak emperyalist sermayeleriyle bir takım ecnebi mütehassıs işçi kadrosuna istinat ederek teessüs edebilir. Mütehassıs ecnebi işçi [ise] Türkiye'ye Türk işçisinin esaret şartları altında çalışmak için" gelmeyecektir. Bunları getirmek için verilecek imtiyazlar ise kapitülasyonların bir başlangıcını oluşturacaktır.

"***Türkiye bugünkü koşullarda emperyalizme teslim olmak zorundadır.*** Türkiye'nin yatırım yapılan memleketler safında yer alabilmesi için, emperyalistlere siyasi ve iktisadi menfaatler sağlaması gerekir. Ekonomik nizamı iktisadi menfaat sağlayacak gelişmişlikte değildir. Siyaset alanında yapabilecekleri sınırlıdır. Sovyetler Birliğiyle ilişkilerini bir şantaj olarak kullanması bir sonuç vermemiştir. Sermayesi olmayan gerikalmış ülkelerin siyasal manevraları hep olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Vedat Nedim ve hempaları, halline imkân olmayan bir meseleyi hallettiklerini söyleyerek *şarlatanlık* yapmaktadır."

İşte bu saptamadan sonra *Kadro*cuların kendilerini komünistlerden ayıran ***temel tezleri olan, milli iktisat yaratmak fikrine*** cepheden saldırılmaktadır. Vedat Nedim'in "Bir müstemleke iktisadiyatından bir millet iktisadiyatı yaratma işi karşısında ilk defa Türk milleti kalıyor. Önümüzde taklit edebileceğimiz hiçbir örnek göremiyoruz" şeklindeki yaklaşımı bir ***hüsnü kuruntu*** olarak nitelenmektedir. "Çünkü bütün müstemleke hâkim sınıfları ***aynı cambazlığı*** yapmaya çalışıyorlar. Bu sahada Türkiye ortaya belli başlı bir tez, bir nazariye bile atmış değildir. Bir müstemleke iktisadiyatı demek çifte bir istismar demektir. Emekçilerin bir yerli derebeyler, burjuvalar ve heyeti ruhaniye tarafından istismarı, bir de emperyalistler tarafından istismarı. ***Bundan milli bir iktisat yaratmak demek, emperyalist istismarını bertaraf ederek yerli istismarcıların istismarlarını takviye etmek demekdir.*** İşte müstemleke emekçilerini teshir edebilecek [büyüleyebilecek] parlak bir mefkûre. Bu parlak mefkûre ile cihanın hiçbir yerinde emekçilerin yerli istirmarcılar arkasından bir tek adım bile atamıyacaklarını bu mefkûrenin rehber kadrosu farketmekte gecikmiyecektir."

Yazıda Vedat Nedim'in milli iktisat yaratmak için şuurlu bir plan ve programla hareket edilmesi gerektiği görüşüne de, "***Devenin bir pire doğurması*** diye işte buna derler. Plan ve program ancak plan ve programı tatbik kabiliyetinde olan bir rejime müyesser olur. Böyle bir rejim de yalnız bir emekçi rejimidir. Bir burjuva, bir derebey rejimi demek bir anarşi

rejimi demektir. Bu rejimlerin bünyesi plansızlık ve programsızlıktır" diye karşı çıkılmaktadır.

Bu mektupta *Kadro*'nun ***İsmail Hüsrev*** tarafından yazılmış dördüncü ve beşinci yazılarına ***değinilmemektedir.*** Altıncı yazı olan "***Çökmekte Olan Cihan Nizamı***" üzerinde uzun uzadıya durulmaktadır. Mektupta imzasız olduğu söylenmesine karşın dergide bu yazının altında açıkça ***Burhan Asaf***'ın ismi bulunmaktadır. Dergideki bilimsel bir biçime sahip tek makalenin bu olmasına karşın birçok hataları, saçma görüşleri de olduğu belirtilerek, Kadrocular bakımından kritik önemi olan bir tez üzerinde durmaktadır. Bu nazariyeyi ilk ileri sürenin ***Varga*** olduğunu ama yazarın bunu kuyruğundan anladığını ileri sürmektedir. Varga'nın işaret ettiği gelişme, "***kapitalist memleketlerin yeni mekanize ve rasyonalize sistemleriyle mevaddı iptidaiyelerini bizzat istihsal ederek, eski mevaddı iptidaiye müstahsili memleketlere ve müstemlekelere ihtiyaçları" kalmayacağıdır.*** Bu durumda da bu ülkeler insanlık için sorun haline gelecektir.

Şefik Hüsnü, Varga'nın iddiasına değil Burhan Asaf'ın ona eklediklerine karşıdır. Hammadde üretimi bakımından işlevsiz kalan bu müstemleke memleketler, kapitalizmin ihtiyacı olan tüketimi de gerçekleştiremeyerek buhranlara neden olmaktadır. Bu nedenle kapitalist ülkeler müstemleke ülkelerin kapitalist sistem için gerekli tüketim düzeyini gerçekleştirebilmeleri için müstemleke ülkelerin üretim kabiliyetlerini geliştirmelerine izin vereceklerdir. ***Şefik Hüsnü kapitalist ülkelerin tek sorununun işte bu şekilde sadece istihlak eksikliği olarak algılanmasına karşıdır.*** Ona göre, "Kapitalizm, mahsullerini ihraç için her türlü hırs, tamah ve menfaat kaygusundan azade bir istihlak pazarı aramak mevkiine düştüğü gün kapitalizm nihayete ermiş ve yeni bir devir açılmış demektir. Müstemlekeler, nim müstemlekeler, geri kalmış ziraat memleketleri bugüne kadar büyük sanayi memleketleri için ne yalnız bir istihlak pazarı, ne de yalnız mevaddı iptidaiye ihtiyaçlarını tatmin eden bir servet membaı olmamıştır. ***Her müstemlekenin ve geri memleketin kapitalist memleketler indinde en mühim hususiyeti, istismara müsait bir iş kuvveti membaı olmasıdır."***

Şefik Hüsnü'ye göre Kadrocuların savundukları hayali Türk inkılabı emekçileri görmezden gelmektedir. "***İstismar bahasına geri memleketler emekçileri yerli istismarı emperyalist istismarından ayırmak niyetinde değildir. O, bugün emperyalist istismarına karşı mücadelesini yerli istismarcılardan ziyade bizzat emperyalist memleketler emekçileriyle birleşmek temayülünü göstermektedir.***" "Asıl hakiki dava, yalnız emperyalistlerle emekçiler arasında ve emperyalistlerin imhası suretiyle halledilecektir."

"*Burjuvazinin bugün karşısında bulunduğu sınıflardan yalnız proleterya hakikaten ihtilalci ve inkılapçı bir sınıftır.*"

Şefik Hüsnü bu mektubuyla Komintern'in *Kadro* hakkındaki görüşlerini ortodoks bir çizgide ortaya koymuştur. ***Onun tarih yapıcı aktörü, işçi sınıfıdır.*** Oysa ***Kadrocular*** sınıf farklılaşmasının belirginleşmediği bir ortamda ***devlete öncülük rolü vermektedirler.*** Onların temel aktörü devlettir. Şefik Hüsnü'nün mektubunda bu konu üzerinde durmaması dikkati çekmektedir.

Hilmi Ziya, Şevket Süreyya'ya Yanıt Veriyor

Bu genel değerlendirmeler dışında Şevket Süreyya'nın Hilmi Ziya'nın *Aşk Ahlakı* kitabı üzerinde açtığı polemik de ilgi çekmiştir. Hilmi Ziya sahibi olduğu ***Galatasaray*** mecmuasının 20 Şubat 1932 tarihli 13. sayısındaki iki yazıyla bu polemiği yanıtlamaktadır. Bunlardan birincisi "***Kurûnu Vustâ***" (Bu kelime yerine Yakup Kadri'nin ortaçağ kelimelerini kullandığını bildirmektedir) yazısıdır.[113] Ona göre kurûnu vustâ "bir haleti ruhiye ve umumi 'dünya görüşü'dür ki, kaçıncı asırda olursa olsun bir memleketin onun karanlık gölgesi altında uyuşup kalmış olması mümkündür". Bir memleketin uyanarak hamle yapabilmesi rönesans geçirmesine bağlıdır. Milli inkılabımız da bizi kurûnu vustâdan çıkarıp yeni bir rönesansa sevketmiştir. Hilmi Ziya yazısını "Bu milli rönesans şehrahında [anayolunda] yürüyebilmek için binbir renge bürünerek hürriyet ve hakikat ihtirasını söndürmek ve kafalara çember koymak isteyen yeni kurûnu vustâcılara karşı daima uyanık bulunmalarını bekleriz" diye bitirirken *Kadro*'nun tutumuna ad vermeden işaret etmiş olmaktadır.

Hilmi Ziya'nın esas yanıtı ***"Tekzip"*** başlıklı ikinci yazıda verilmiştir.[114] Ağır eleştiri karşısında verilen yanıtlar da ağırdır. "Tenkit ve nezaket adabiyle" zerre kadar alakası bulunmayan yazının *Aşk Ahlakı* kitabındaki fikirlerini tahrif ettiğinden, "bazı garip iddiaların" tekzibine lüzum duyduğunu söylemekte ve iddiaları ders verircesine teker teker yanıtlamaktadır. Bu yanıtları sırasında kitabının esasının ferdiyetçilik değil, şahsiyetcilik felsefesi olduğuna, şahsiyetin de cemiyetle ferdin bir terkibi olarak ele alındığına, "gafil ve mütecaviz muharririn" kendisini degenere bir mistisisme düşmekle itham ettiğine, ama ***kendisinin mistik olmadığına, aydınlığa ve vuzuha yöneldiğine***, bu kitapta kullandığı dilin sembolik olduğuna vb. değinilmektedir. Hilmi Ziya yazısının sonuna doğru "***Muharrire felsefi***

---

113 Hilmi Ziya, "Kurûnu Vüsta", *Galatasaray*, S. 13, 20 Şubat 1932, s. 1-2.
114 Hilmi Ziya, "Tekzip", *Galatasaray*, S. 13, 20 Şubat 1932, s. 35-38.

temayülleri tektir etmek patentasını kim vermiştir? Bir kitap layıkiyle okunmadan evvel, değil tenkit etmek, hakkında mütalea yürütmek bile ayıptır. İnsan bu nevi maskaralıkların üzerine imzasını atmaya utanmalıdır" demektedir.

Yeni Şark'ta Kemal Hayyam, *Aşk Ahlakı* kitabını ***kutsal*** ilan etmektedir. Bu kutsallığın nedeni de insaniyeti ideal olarak kabul etmesi kadar, nasıl *Kuran'ın "Ebu Cehili", İsa'nın "Plâte"si varsa bu kitabın da Şevket Süreyya'sının olması dolayısıyladır.* Ona göre *Aşk Ahlakı*'nın yeniliği, kurûnu ûlânın (ilkçağ) ideal insan tipi "hakîm", kurûnu vustânın ideal insan tipi "veli" iken bu asrın insan tipinin "insani vatanperver" olacağını görmesi ve bu tipin birincinin rasyonel tefekkürüyle, ikincinin mistik tefekkürünü meczeden vahdetçi ve terkipçi bir tip olacağını çıkarsamasıdır. Kemal Hayyam, Şevket Süreyya'nın böyle bir eseri inkılabın tabii seyrine bir aksülamel olarak göstermesini bir demagoji saymaktadır.[115]

Şubat Ayındaki Gelişmeler

Kadro, CHF'nin inkılabın ideojisinin sistemleştirilmesinde ve yaygınlaştırılmasında yetersiz kaldığını eleştiren bir dergi olarak ocak ayı sonunda yayımlanmıştı. Derginin yankılarının duyulmaya başlandığı şubat ayı içinde CHF, eleştirildiği konularda önemli adımlar atıyordu. 19 Şubat'ta halkevleri açıldı. Ankara'da ve 14 vilayette aynı gün halkevlerinin açılışı yapıldı. İstanbul'daki açılış merasiminde Başvekil İsmet Paşa, Ankara'daki açılış merasiminde Recep ve Reşid Galib Beyler heyecanlı konuşmalar yaptılar.[116] Özellikle Reşid Galib Bey Türk tarih tezine coşkulu atıflarda bulunurken CHF'nin inkılapçılık vasfını vurguluyordu. *Kadro*culardan Burhan Asaf 22 Şubat'ta *Hâkimiyeti Milliye*'de yazdığı "halkevleri" yazısında CHF'nin organize gençlik davasının uygulamasına geçtiğini söyleyerek Kadrocu bir çizgide inkılabın bitmediği yorumunu yapıyordu.[117]

Sayı 2, Şubat 1932: Tezatsız Milleti Yaratacak Olan İktisat Devletidir

Bu sayının yine ***Kadro*** başlığını taşıyan başyazısında, ilk sayının yayımlanmasından sonra, muhtemelen dergi yazarlarının sol geçmişleri yüzünden yapılan eleştirilere yanıt olarak ya da halkevlerinin açılışının kendilerini işlevsiz bırakmayacağını anlatmak için ***Lessing'in "Nathan der Weise"*** piyesindeki ***üç yüzük*** hikâyesi anlatılmakta, Türkiye'de herkesin

---

115 Kemal Hayyam, "Mukaddes Kitap", *Yeni Şark*, No, 26, 1932, İstanbul.
116 "Halk Dün Kendi Evini Açtı", *Cumhuriyet*, 20 Şubat 1932.
117 Burhan Asaf, "Halkevleri", *Hakimiyeti Milliye*, 22 Şubat 1932.

"milliyetçilik" yüzüğünün yalnız kendisinde olduğu iddiasını taşıdığı ileri sürülmekte ve "hakiki yüzüğün kimde olduğunu Türk Münevverliği ve Türk Tarihi belirleyecek" denilmektedir. Türkiye'nin izlenen politikalar açısından cihana öncülük yapma işlevini de yüklenmesi gerektiğini sürekli olarak vurgulayan *Kadro*, inkılabın fikriyatının cihana "tezatsız yeni milleti" verecek şekilde yapılması gerektiğini savunmaktadır. Leman Karaosmanoğlu'nun bize anlattığına göre, bu yazı Burhan Asaf tarafından yazılmıştır.

Kuşkusuz *"tezatsız millet fikri"* Türkiye için yeni değildir. CHF'nin halkçılık anlayışının bir uzantısıdır. *Durkheim'cı bir sosyoloji çizgisi izleyen Ziya Gökalp'ten gelmektedir. Bu ilkenin ikinci sayıda vurgulanmasının özel bir önemi vardır. Hem Kadrocuların çözümlemeleri içinde önemli bir yere sahiptir, hem de CHF'nin zaten benimsediği bir ilkedir. Kadrocuların birinci sayıda yüklendikleri inkılabın ideolojisini sistemleştirme işlevi için iyi bir örnek oluşturmaktadır.*

"İnkılâbın Psikolojisi" başlığı altında *Şevket Süreyya, "İnkılâp Heyecanı" (Antuziazm)* adlı yazısıyla *Kadro*'nun inkılap çoşkusu yayma işlevini yerine getirmeye çalışmaktadır. Bu yazıda öncelikle durgun bir toplumun istenilir bir şey olmadığı belirtilmekte, *"Bir durgun cemiyette, bütün cemiyet kuvvetlerinin otoritesi perişan ve fert ise bezgindir"* diye anlatılmaktadır. İnkılabı yaşayan cemiyetler durgun değildir. *Türkiye de bir inkılabı yaşamaktadır.* Bunun durmaması gerekmektedir. Bunun yolu da inkılabı sevmekten, ona inanmaktan yani inkılap antuzyazmından geçmektedir. *Antuzyazm ne anarşik bir ruhun, ne de teşkilatsız bir cemaatın coşması demektir. "Meşrutiyeti müteakıp sokakları dolduran nümayişçilerin heyecanı bir İNKILAP ŞEVKİ=ANTUZYAZM değildi. Bir takım kahve unsurları tarafından sürüklenen bu avare kalabalıkların sesinde, uzak bir hedef üzerinde anlaşmış olmanın ve bu hedefe doğru müşterek prensiplerle yürümenin devamlı ve emin ruh heyecanı yoktu."* "Antuzyazm bir şuur hadisesidir. *Mükteseptir* [kazanılmış]. Ve ancak teşkilatlı bir cemaat içinde doğar ve tekamül edebilir. Layettayin bir fert heyecan duyamaz. Bir toplum yeni ufuklara açılırken kendi daralmış dünyasına çekilmiş adam bezgindir. Bezginlik ise sari bir ruh hastalığıdır. Yazının son satırında inkılap neslini bu hastalıktan korumak için *"inkılâp heyecanını, hatta sade bir ahlak değil, yeni bir din gibi mukaddesleştirelim!"* diyen Şevket Süreyya, bir önceki sayıda Hilmi Ziya'nın *Aşk Ahlakı* kitabına yaptığı eleştiriye de bir atıf yapmış olmaktadır.

Kuşkusuz Şevket Süreyya'nın bu yazısı soyut bir inkılap kuramının parçası değildir. Türkiye bağlamında yazılmıştır. Muhatabı açıkça

CHF'dir. *Kadro* dergisinin partiyle açıkça uğraşmamak konusundaki kararı dolayısıyla açıkça yazılamamaktadır. Aslında ilgili okuyucu bu yazının partiyi eleştirdiğini, hatta ona görevler belirlediğini açıkça sezmekte ve böylece *Kadro* karşısında birikimler oluşmaktadır.

Bu sayıda da büyük ölçüde ilk sayının yazı kalıpları izlenmektedir. Vedat Nedim yine Millet İktisadiyatı başlığı altında "***Müstemleke İktisadiyatından Millet İktisadiyatına***" yazısının ikinci bölümünü yayımlamıştır. Dünyada müstemleke iktisadiyatından millet iktisadiyatına geçmenin ilk örneğini verecek olan Türkiye yeni ve orijinal çözümler bularak kendi yolunu bulacaktır. Bu yeni yolu açacak olan tek bir kuvvet vardır. O da devlettir. "Türkiye'nin iktisadi talihinin mimarı, gerek Türkiye, gerekse cihan iktisadiyatının her gün değişen şartlarını adım adım kollayan ***İktisat Devleti*** olacaktır. ***Fert, bu muazzam inkılâp işinde 'malzemedir'*** ve ancak milli iktisat planının tatbikinde bir işlevi bulunuyorsa bir kıymeti olacaktır. ***'Türkiye, Cihan Buhranına rağmen hatta cihan buhranı sayesinde inkişaf eden bir memleket olabilir'***. Cihan buhranının bu safhası Türkiye için bulunmaz bir fırsattır. Bundan istifade etmesini bilmek gerekir. Oysa liberal iktisat siyaseti bundan istifade edemez. İleri teknikli ziraat, rasyonel sanayi, modern ticaret "kendiliğinden olmaz", "şuurlu ve sistemli bir faaliyetle yapılır." İşte bu azmin ifadesi de "***plan***"dır. Cihan iktisadiyatının dışında kalmak, yeni muvazenenin dışına atılmak demektir. ***'Cihan iktisadiyatının dışında kalmamak için planlılaşmak' lazımdır."***

İkinci sayıda Cihan İktisadiyatı bölümünde ***İsmail Hüsrev "Köy İktisadiyatında Teknik İnkılâp"*** adlı, yine istatistiki bilgilere dayanan bir yazı yazmıştır. Bu yazıda Amerika'da teknolojik gelişmelerin tarımın yapısını nasıl değiştirdiğini anlatmakta ve Avrupa'nın değil Amerika'nın örnek alınmasını önermektedir. Sanayide olduğu gibi ziraat için de derhal ve bir hamlede modern tekniği almak ve modern tekniğin içinde işleyebileceği modern teşkilatı yaratmak lazımdır. Ama Türkiye'de teknik inkılaba mani olan bir çok içtimai engel vardır. Tabii mübadeleye müstenit kurûnu vustâi mülkiyet münasebetlerinin bir istiaresi olan ***ortakçılık bütün Anadolu köylerine damgasını vurmuştur.*** Teknik inkılap için içtimai zemini hazırlamak, toprak meselesini milli inkılabın ileri menfaatlerine uygun şekilde halletmek gerekir. Türk heyeti içtimaiyesinde yapılan inkılapların köyün içtimai bünyesine de inmesi bizzat inkılabın selamet ve bekası için tarihi bir zarurettir. *Kadro*'da Marksist metodolojinin açıkça uygulandığı ilk yazı bu olmuştur denilebilir.

Bunu ***Cihan İçinde Türkiye*** kısmında ***Burhan Asaf***ın "***Merhumun Dolaşık İşleri***" başlıklı yazısı izlemektedir. Osmanlı borçlarıyla ilgili bu

yazı bir siyasi polemik yazısıdır. Burhan Asaf "Dava nedir? Osmanlı borçları. Davacı kim? Hamiller. Borçlu kim Osmanlı İmparatorluğu. *İyi ya, bulsunlar Osmanlı İmparatorluğu'nu ve alacaklarını tahsil etsinler. O imparatorluktan ve onun cinayet ortaklarından biz de davacıyız. Bizim de alacağımız var", "Gösterilen borç, bize ait değildir*" demektedir.

İkinci sayının **Edebiyat** kısmında Yakup Kadri'nin yazdığı yazı "***Milli Tasarruf ve Halk Edebiyatı***" başlığını taşımaktadır. Yakup Kadri bu yazısında milli tasarruf hareketinin halkın yüreğinde akisler uyandırmaya başladığı saptamasını yaptıktan sonra bunu ***halk edebiyatının sadeliğiyle*** ilişkilendirmekte ve genelde Türk aydınını "İşte Türk entellektüelinin kabul ve tasdik etmediği şey halk ile kendi arasındaki bu eşitliktir, baş döndürücü bir gurur ona hep göklerde uçuyorum hissini veriyor, ***Türk entelektüeli, gerçi göklerde uçuyor, fakat sabun köpüğünden bir balon gibi***" diyerek suçlamaktadır. Kuşkusuz bu tür genel suçlamalar *Kadro*'ya karşı olan birikimi de artıracaktır.

Derginin **Polemik** köşesinde bu kez ***Şevket Süreyya*** Ziya Gökalp'i ele almıştır. Bu yazı Ali Nüzhet Bey'in ***Ziya Gökalp'ın Hayatı ve Malta Mektupları*** kitabının yayımlanması vesile edilerek yazılmıştır. Bu polemik yazısı Hilmi Ziya için yazılandan çok farklıdır. Yaşam öyküsünde gördüğümüz üzere Şevket Süreyya, Ziya Gökalp'in düşüncelerinden etkilenmiştir. Bu yazıda da saygısını sürdürmekte ve empatik bir anlama içinde olmaya çalışmaktadır.

Gökalp'ın Malta günlerini yorumlarken "Bu sayfalarda biz bir temiz idealistin, ne kadar dar bir muhit ve ne kadar müsadesiz şartlar içinde olsa bile, hem bu dar muhite, hem bu müsadesiz şartlara rağmen, kendi benliğini tehvin [hafifletme] ve kendi otoritesini halk [yaratma] edebilmesinin güzel misallerinden birini okuyoruz" demektedir. Ziya Gökalp'i değerlendirirken de "*Münevverin borcu, memlekette, cihan seviyesinden hiç te geri kalmıyan ve cihanın bütün fikri terakkileri ile beslenen bir münevverlik yaşatırken bu seviyeyi, milletin içinden gelmiş olan milli fikir unsurları ile daima zenginleştirmeye çalışmaktır*" kriterini koymaktadır. Bu ölçütlerin Ziya Gökalp kadar Kadroculann kendileri için de konulmuş olduğu söylenebilir.

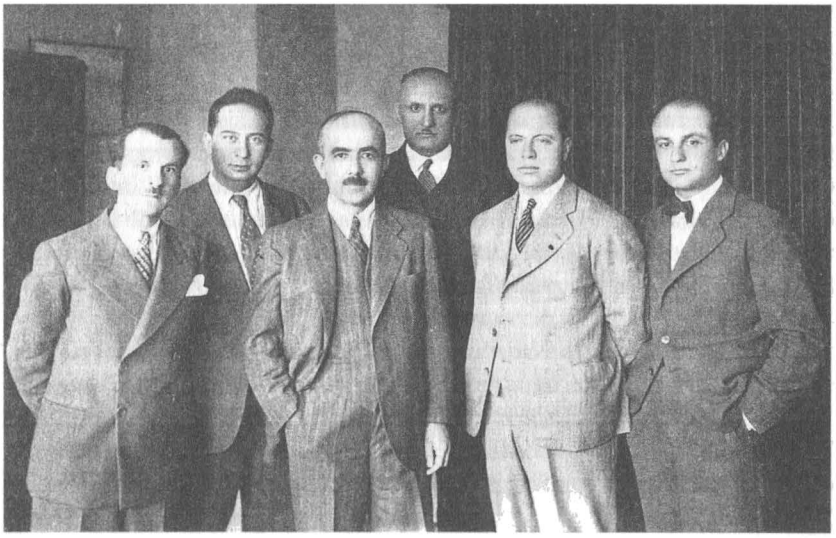
Ziya Gökalp'e temelde milliyetçiliği dolayısıyla "*kendi devrine kadar kozmopolit bir idare altında tecanüssüz bir kalabalık gibi yaşıyan bir milletin ham maddesini, dil birliği, din birliği, dilek birliği gibi müşterek nesç içinde birleştirdi. Onun devrine kadar adını bile söylemek memnu olan bu camiaya bir ad verdi*" diye sahip çıkmaktadır. Ona göre Ziya Gökalp bir mübeşşirdir (müjdeci). Bütün yazılarında, şartları ve kaideleri değişmez ölü bir hayatı değil, daima değişen bir yeni hayatı aramaktadır.

Ama Gökalp'in düşüncelerinde çözüm aradığı birçok sorun milli inkılap ile aşılmıştır. ***Artık şarklılık garplılık tartışmasının yeri kalmamıştır.*** *Şevket Süreyya, Gökalp'in Türkçülüğün Esasları'nda yaptığı Durkheim-Marx karşılaştırmasını "dar, sathi ve acele" bulmaktadır.* Ayrıca Gökalp'in millet tanımının yetersiz kaldığını düşünmektedir. Bugünkü millet vahdeti (birlik) her şeyden evvel bugünkü tekniğin işidir. Ve en ileri milli birlik en ileri teknikli memleketlerde bulunur. "Bugünkü millet birliğinin esasında her şeyden evvel iktisadi hayat iştiraki ve işbirliği vardır." demektedir.

Bu ayrılıklara karşın Ziya Gökalp'in *Türkçülüğün Esasları*'nda geliştirdiği ***İktisadi Türkçülük*** konusunda *Kadro* ile önemli yakınlaşmalar görmektedir. Ziya Gökalp'in "Ferdi mülkiyet içtimai tesanüde hadim bulunmak şartıle meşrudur. ***İçtimai tesanüde hâdim [hizmet eden] bulunmayan mülkiyetler meşru sayılmaz.***" Bundan başka mülkiyet yalnız ferdi olmaz. İçtimai mülkiyet de olmalıdır. "Cemiyetin bir fedakârlığı, yahut bir zahmeti neticesinde husule gelen ve ***fertlerin hiçbir emeğiyle hasıl olmayan fazla temettüler cemiyete aittir.***" "Demek ki Türklerin içtimai mefkuresi, ferdi mülkiyeti kaldırmaksızın, içtimai servetleri fertlere gaspettirmemek umumun menfaatine sarfetmektir" şeklindeki görüşlerini Şevket Süreyya günümüzün devletçiliğine uygun bulmaktadır. Ama bu görüşü ***Ziya Gökalp'in solidarizmden çıkarmasına karşın, Kadrocular onu cihan iktisadiyatının çözümlemelerinden çıkarmaktadırlar.***

Gökalp hakkındaki bu yazı dergide yayımlanan yazıların en uzunudur. Bunda Gökalp'in Türk düşün yaşamındaki önemi kadar, kendi yaklaşımlarıyla bir bağ kurulmasının *Kadro*'nun kabulünü de kolaylaştıracağı konusundaki bir kanı da etkili olmuştur. Şevket Süreyya'ya göre Gökalp'in bütün katılmadıkları görüşleri onun savaş öncesi sosyoloğu olması nedeniyledir. ***Eğer sağ olsaydı onun da kendileri gibi düşüneceğinden emindir.***

Birinci sayıdan farklı olarak ikinci sayıda derginin son bölümünde değişik konulardaki haberler Kronikler başlığı altında toplanmıştır. Bu bölümde ***Şevket Süreyya*** Ankara'da toplanan tütün kongresi vesilesiyle yazdığı "***Türk Tütüncülüğü ve İktisadi Devletçilik***" yazısında bu alanda bir devletçilik önerisi yapmaktadır. ***İsmail Hüsrev, "Gümüş Para Meselesi"*** yazısında gündeme gelen bimetalizm önerilerine karşı "Avrupa ve Amerika sermayedarları birikmiş gümüş stoklarını sürmek istiyorlar" diyerek, dikkatli olunması uyarısını yapmaktadır. ***Yakup Kadri "Mutahassıs"*** yazısında Maarif Vekâleti'nin Darülfünun için İsviçre'den bir uzman getirttiği haberini verdikten sonra "*İtiraf edelim ki bize bu tepeden inme Garp ilminin hiçbir faydası olamayacaktır*" diye eleştirmektedir. Bu yazıda adı

Kadrocular bir arada. Soldan sağa Vedat Nedim (Tör), Burhan Asaf (Belge), Yakub Kadri (Karaosmanoğlu), Mehmet Şevki (Yazman), Şevket Süreyya (Aydemir), İsmail Hüsrev (Tökin).

verilmese de sözü edilen uzman Cenevre Üniversitesi pedagoji uzmanı ***Albert Malche'dir.*** Malche nisan ayında Türkiye'ye gelecektir. Yakup Kadri daha Malche Türkiye'ye gelmeden önce bu konuda eleştirel bir tavır almaktadır. ***İsmail Hüsrev, dünya buhranı hakkında rakamlar*** vermekte ve "Dünya iktisadiyatının 1932 senesile bu seneyi takip edecek senelerdeki vaziyeti pek karanlıktır" yargısına ulaşmaktadır.

Kadro'nun İkinci Sayısının Yankıları

3 Mart tarihli *Milliyet*'te ***Nurullah Atâ***[118] *Kadro*'yu açınca bizde benzer bir edebiyat dergisi ne zaman çıkacak diye haset duyduğunu, bu derginin çıkacağını duyunca kendisinin de ***buna iştirak etmek istediğini,*** Burhan Asaf'ın kendisine bu dergi siyasi olacak dediğinde şaşırdığını, Yakup Kadri ve Burhan Asaf'ın muhakkak edebiyattan söz edeceklerini sandığını ama dergi çıkınca *Kadro*'da edebiyata en çok yer veren yazıların ***Şevket Süreyya***'nınkiler olduğunu gördüğünü söylemektedir. Onun rakamsız bir rahip vaa'zını veya coşkun bir ihtilalci hitabesini andıran yazıları, ***"Kadro"ya tarafgirliğin şiirini" vermektedir.***

---

118 Nurullah Ata, "Fikirler ve İnsanlar; Kadro", *Milliyet*, 3 Mart 1932.

Nurullah Atâ ikinci sayının *Kadro* başyazısını birinci sayıdaki başyazıya göre daha aydınlatıcı bulmakta ve ***Lessing'in üç yüzük hikâyesine değinerek, inkılapçılık yüzüğünün muhakkak sadece bir cereyanda olduğunu neden iddia edelim diye sormaktadır.*** Şüphesiz ki Kadro inkılaba küçük veya büyük bir katkı yapacaktır. "Fakat kendisinden ayrı, hatta kendisine hasım olan cereyanlara 'inkılâbı durdurmağa çalışıyor!' demeğe niçin hazırlanmaktadır?" İnkılaba giden yol niçin bir tek olsun? Bu "tolèrance"a hakkımız olmayabilir, bizi hiçbir sonuç elde etmemeye götürebilir. ***Bir "intolèrance" gereklidir ama Kadro bunun hudutlarını çok dar tutmaktadır.***

Nurullah Atâ, Yakup Kadri'nin *Kadro*'nun birinci sayısındaki yazısını ele alarak yeni bir Ortaçağda bulunduğumuzu haber vermesini, bundan yeni bir nizam, yeni ifade tarzları hatta yeni bir insan doğacağı yorumunu benimsemekte ve "Biz 'continuitè'ye inananlar, bütün fikirlerimizi bu esas üzerinde kurduğumuz için onların [Kadroculan] arzularını iyice anlıyamıyoruz. ***Fakat zannediyorum ki kendileri de sadece o arzuları seziyorlar ve iyice anlamıyorlar"*** demektedir. Ayrıca bu ikinci Ortaçağın mimaride ve resimde kübiği çıkarmasına karşın edebiyatta henüz kendine ad verecek bir akımı çıkarmayışını da, "eğer gireceğimiz devir orta zamanı andıracaksa edebiyatı da bir isim almayacaktır. O zamanki halk şiirleri, halk efsaneleri gibi anonim olacaktır. Kadrocular henüz yazılarına imza atıyorlar; bu, arzularını tahakkuk ettirilebilecek zamandan uzak olduğumuzu ispata kafidir" diyerek açıklamaktadır.

Nurullah Atâ, 1930'larda sanatkârın Yakup Kadri'nin istediği şekilde halka karışamadığı, onunla alakadar olduğu, onun sevinçlerini ızdıraplarını anlamaya çalıştığı ama dışında kaldığı görüşündedir. Yakup Kadri bu ferdiyetçi sanatkâra "beyninin bütün kuvvetini sarfedip ancak bir damla şiir çıkarabilen adam" diye hücum etmektedir. Bu yaklaşım karşısında Nurullah Atâ da "***Bütün ferdiyetçi sanatkarları böyle görmesi, onların hepsine birer gözbağcısı*** demesi bilmem ne kadar doğrudur" diye sormaktadır.

Üç Yüzük Hikâyesi, Kadro'yu Kapanma Tehlikesiyle Karşı Karşıya Bırakıyor

Üç yüzük hikâyesi sadece Nurullah Atâ'nın değil, *Kadro*'nun çıkışından rahatsız olan CHF yöneticilerinin de dikkatini çekmiş ve Gazi'nin sofrasında *Kadro*'nun saldırıya maruz kalmasına neden olmuştur. Üç yüzük hikâyesinden CHF yöneticilerinin alınmalarının temel nedeni, bu yazının tam halkevlerinin açılışını yaptıkları günlerde yayımlanmış olmasıydı. *Kadro*'nun CHF'ye "hakiki yüzük bizde" iması yaptığını düşünüyorlardı.

1979 yılı Ekim ayında Leman Karaosmanoğlu'nun bize anlatığına göre; *Kadro*'nun 2. sayısının çıktığı günlerde, sabah saat 05:00'te Falih Rıfkı Yakup Kadri'ye telefon eder. Bir gece önce ***Mustafa Kemal'in sofrasında, Recep Peker'in de arasında bulunduğu zevat arasında, Kadro'nun durumu tartışılmıştır.*** Kadrocuların Haysiyet Divanı'na verilmesine varacak önerilerde bulunulduğunu, Yakup Kadri'nin o gün akşama doğru Parti'den ültimatomsu bir tebliğ alacağını, bizzat Gazi tarafından dikte edilmiş olan bu tebliğde ona "***Ya vaziyetini tasrih et, ya Partiden çekil***" denilmekte olduğunu haber verir.

Karaosmanoğlu, Köşk'e çıkmaya karar verir. O gün saat üçe doğru, Köşk'e çıkarken Leman Hanım'ı Ruşen Eşref'lere bırakır. Köşk'te Başyaver Celal Bey'in Gazi'nin geç yattığını ve uyumakta olduğunu söylemesi üzerine, kendisini ziyaret etmek istediğini bildirerek Ruşen Eşref Beylere döner. Saat 17:00'ye kadar hiç ses çıkmaz. Hatta Yakup Kadri Gazi kendisini kabul etmeyecek diye endişelenmeye başlamıştır. Saat 17:00'ye doğru Ruşen Eşref Bey'in evine, tek yaveriyle Mustafa Kemal gelince herkes şaşırmıştır. Mustafa Kemal "... beni aramışsın..." diye içeri girer. Yakup Bey "... sizi üzüyorlar, onun için ***Kadro'yu kapamaya karar verdim, maruzatım buydu...***" der. Gazi "Yok canım, Kadro devam edecek..." diyerek cebinden 2. sayıyı çıkararak altı çizilmiş "Kadro" başlıklı yazıyı göstererek "***...buradaki yüzük hikâyesi, iltibaslı bir yazı***" der. Leman Hanım "... onu abim [Burhan Belge] yazdı" diyerek araya girer. Mustafa Kemal de "Öyle mi?" dedikten sonra bu hikâyeyle "İnkılâp, yalnız bir şahsın veya bir zümrenin eseri halinde kaldıkça millete mal edilemez" denilmek istendiğini söyler. Yakup Bey bunun önemli bir Germen masalı olduğunu anlattıktan sonra, parti yöneticilerinin bunu kötüye yorumlamalarını anlayamadığını, çünkü Gazi'nin kendisinin inkılabın milli iradeden doğduğunu söylediğini hatırlatır. Bunun üzerine ***Mustafa Kemal*** yeniden "... ***Kadro devam edecek,*** yalnız böyle iltibaslı yazan o gençleri yanıma alıp, onlarla bu konularda münazaralara gireceğim..." diyerek herkesi rahatlatır, çaylar içilir, hasbıhal edilir. Gerilim düşmüş, Kadro kapatılma tehlikesini atlatmıştır.[119]

Kadro bu ilk krizi atlatmıştır, ama krizin yansımaları *Hâkimiyeti Milliye*'de bir süre daha devam edecektir.

Şevket Süreyya'nın "***İnkılâp Heyecanı***" yazısındaki Meşrutiyet sonrası sokak göstericileri için kullandığı "bir takım kahve unsurları tarafından sü-

---

119 Bu konuda Yakup Kadri, *Zoraki Diplomat*, Ankara: Bilgi Yayınları, 1967, s. 9'da da bu öykü anlatılmaktadır.

rüklenen bu avare kalabalıklar" ibaresi dolayısıyla Kadrocular ***Aka Gündüz'ün Hâkimiyeti Milliye***'de yayımladığı "***Biraz Değil Tam Saygı İstiyoruz***" yazısıyla ağır bir saldırıya uğrarlar. Bu yazının sonu, "Biz, Türk inkılâbı için kan dökmüşler ve can vermişler, bir Türk inkılâbı için her işarette kan dökmeğe ve can vermeğe hazır olanlar, *Kadro* adındaki mecmuaya-bu mevzu vesilesile-şunu söyleriz: ***Bize hemen tarziye ver.*** Sen bize (kahve mahsulü) ve halka (avare) dedin arkadaş! 10 Temmuz'u yapanlar, 31 Mart'ı bastıranlar, Hareket Ordusu'ndan sağ kalabilenler, Sakarya'da vuruşanlar ve binnetice Çankaya'yı çevreleyenler kahve mahsulü, ve onlara sevinen halk avare değildir. Şimdilik dostçasına istediğimiz tarziyeyi verinceye kadar dostluğumuzdan istinkaf etmiyeceğiz. ***Yalnız bu iş acele olsun azizim Kadro***"[120] şeklinde bitmektedir.

"İnkılâp Heyecanı" yazısını amacı dışına çıkararak ortalığı bulandırmak amacıyla yazılan bu yazının *Hâkimiyeti Milliye*'de yayımlanmasından bir gün sonra gazetede "***Dünkü nüshamızda Aka Gündüz Beyin yazısının son fıkralarının, yazı işleri müdürünün gözünden kaçarak gazetemize girişinin zuhul eseri telakki edilmesini rica ederiz***" diye başlayan ve "Biz ne 10 Temmuz nümayişçilerine şuurlu inkılapçı, ne de 31 Mart nümayişçilerine şuurlu mürteci deriz. Bilakis bütün bu hadiseler ve akıbetler 'İnkılâp Heyecanı' makalesinde müdafaa olunan şuurlaştırma fikrini takviye eden misallerdir" diye biten imzasız bir itizar yazısı çıkar.[121] Bunun üzerine Aka Gündüz gazeteden istifa eder.

11 Mart'ta konu ***Cumhuriyet*** gazetesi'ne taşınır. Aka Gündüz'ün yazısı ve gazetenin itizarı aynen neşredilir.[122] Bir gün sonra ***Aka Gündüz'ün*** cevabı yayımlanır, eski iddialar tekrar edilirken saygısızlık edilenler listesinin genişletildiği yazıda *Kadro*'dan tarziye beklendiği yinelenir. Benzer bir yazı ***Vakit'te*** yayımlanır.[123] Bundan sonra Aka Gündüz ***Yeni Gün*** gazetesinde dört gün arka arkaya *Kadro*'ya saldıran yazılar yazar. 13 Mart'taki "***Kadro ve Çini Kâse***" yazısında *Kadro* dergisinin kapağındaki K harfinin kadın gibi okunduğunu, derginin içinin de ilim hoşafı olan bir kâseye benzediğini söyler.[124] Bir gün sonra yazdığı "***Kadro ve Donkişot***" yazısında ise[125] *Hâkimiyeti Milliye*'deki itizar yazısını yazanı Donkişot'a

---

120 Aka Gündüz, "Biraz Değil Tam Saygı İsteriz", *Hakimiyeti Milliye*, 7 Mart 1932.
121 "İtizar", *Hakimiyeti Milliye*, 8 Mart 1932.
122 "Yeni Bir Münakaşa", *Cumhuriyet*, 11 Mart 1932.
123 "Sevgi ve Saygı", *Vakit*, 12 Mart 1932.
124 Aka Gündüz, "Kadro ve Çini Kase", *Yeni Gün*, 13 Mart 1932.
125 Aka Gündüz, "Kadro ve Donkişot", *Yeni Gün*, 14 Mart 1932.

benzetir. Ertesi gün yazdığı "***Kadro ve Kanalizasyon***"[126] yazısında ise *Kadro*'nun benzetildiği şey kanalizasyon olur. "***Son Kadro ve Tarihimiz***" yazısında da *Hâkimiyeti Milliye*'de yazdıklarını tekrarlar.[127]

Kadro dergisi ***Cumhuriyet*** gazetesine 17 Mart'ta yayımlanan bir mektup gönderir. Bu mektupta, "*Neşretmekte olduğumuz [Kadro] mecmuasile Aka Gündüz Bey arasında ne Ankara'da, ne de diğer bir yerde cereyan etmiş bir münakaşa yoktur. Kendisine ne bir gazete vasıtasıyla, ne de diğer bir suretle verilmiş bir cevabımız da mevcut değildir. [Kadro], Aka Gündüz Beyin ülfet ettiği tarzda münakaşalara hiçbir zaman sürüklenmiyecektir. Keyfiyetin tavzihini rica ederiz*" denilmektedir. *Kadro* bu saldırıyı (isterseniz provakasyonu) sessiz kalarak boşa çıkarmak yolunu seçmiştir.

18 Mart 1932'de *Hâkimiyeti Milliye*'de ***CHF Kâtibi Umumisi Recep Bey'in Aka Gündüz'ün gazeteden istifasının kabul edilmediğini***, Aka Gündüz'e karşı çıkan yazının *Hâkimiyeti Milliye*'nin cevabı değil özel bir cevap olarak sayıldığını belirten bir açıklaması yer alır.[128] Aka Gündüz gazeteye döner. Bir yıl kadar geçtikten sonra 21 Ocak 1933'te gazetelerde ***Aka Gündüz'ün Ankara mebusu seçildiği*** ve Recep Bey'in onu müntehibi sanilere (ikinci seçmenlere) sunan konuşmayı yaparken onun yazılarında halkçılık ruhunun cezbeli bir kaynayışının bulunmasını takdir ettiğini söylediği haberi yer alır.[129]

Türkçü Çevrelerin Tepkisi

Bu sayının polemik bölümünde Şevket Süreyya'nın Ziya Gökalp konusunda söyledikleri de özellikle Türkçü çevrelerde yankı bulmuştur. ***Atsız Mecmua***'da ***Namık Kemal***,[130] Falih Rıfkı Bey'in *Yeni Rusya* kitabında yeni bir inkılap fırkasının kadroya ihtiyacı olduğunu belirttiğini, işte bu *Kadro*'nun o kadro olduğunu söyledikten sonra, *Kadro'nun Yeni Mecmua'dan beri Türkiye'de eşi çıkmamış bir dergi olduğuna, özellikle iktisadi sahada bir boşluğu doldurduğuna işaret etmektedir.* Ama derginin kendinden önceki kıymetlere hücum ederek onları devirmeye çalışmasını doğru bulmamaktadır. Nitekim ilk sayısında Hilmi Ziya üstüne çullanmış, hatta onu jurnal etmiştir. İkinci sayıda da Ziya Gökalp'i ele almaktadır. "*Sayfalarca laf salata-*

---

126 Aka Gündüz, "Kadro ve Kanalizasyon", *Yeni Gün*, 15 Mart 1932.

127 Aka Gündüz, "Kadro ve Tarihimiz", *Yeni Gün*, 16 Mart 1932.

128 Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibi Umumisi Recep Bey'in Bir İzahı, *Hakimiyeti Milliye*, 18 Mart 1932.

129 "Aka Gündüz Bey Ankara Mebusu Seçildi", *Milliyet*, 21 Ocak 1933; "Ankara'da Mebus İntihabı ve Recep Bey'in Nutku", *Vakit*, 21 Ocak 1933.

130 Namık Kemal, "Kadro ve Ziya Gökalp", *Atsız Mecmua*, S. 12, 15 Nisan 1932, s. 302-304.

sından" sonra ulaşılan, "***dar ve tezsiz***" olduğu sonucudur. Hilmi Ziya ve Ziya Gökalp yerli malıdır, bu toprağın çocuklarıdır. "Ziya Bey, herkesin bildiği ve duyduğu şeylerin Avukatı değildi. Bilinmeyen ve inkâr edilen kıymetlerin Davacısı idi." Yazar "***ölmez Gökalp'e değil, onun mezarı ve eserleri üzerinde tepinerek kendilerini öldürenlere***" acımaktadır.

Sayı 3, Mart 1932: Açıklanan İdeolojik Konum ve Tez

Kadro'nun yaşamında üçüncü sayının önemli bir yeri olduğu söylenebilir. İlk iki sayıdaki tepkileri de göz önünde tutarak üçüncü sayıda, o zamana kadar netleştiremediği ideolojik konumunu ve ana tezini açıklama yoluna girmiştir.

Derginin girişindeki ***Kadro*** başlıklı yazı, İncil'in "***iptida kelâm vardı***" sözüne Faust'un "***iptida fiil [aksiyon] vardı***" sözünü eklediğini, ama her ikisinin de maddenin öncesine bir şey koydukları, tarihteki perişanlıkların başlıca sebebinin bu olduğu saptamasını yaptıktan sonra "***İnsan, eşya ile fikir üzerindeki hükümranlığını kaybetmemelidir.*** Descartes'in '***Düşünüyorum, demek ki varım***' sözünü '***Varım, demek ki düşünüyorum***' hakikatine dönüştürmelidir" demektedir. ***Kadrocular "İptida vücut vardı. İptidada madde vardı. Kelâm, fikir ve fiil onun mahsulüdür" diyerek idealizmi reddettikleri ve materyalist felsefeyi benimsediklerini açıkça ilan etmektedirler.***

Üçüncü sayıda ilk kez **İnkılâbın İdeolojisi** başlıklı bir bölüm açılmaktadır. Bu bölümde Şevket Süreyya "***İnkılâp Bitti mi?***" başlıklı yazıda *Kadro*'nun tezini açıklamaktadır. Yazı Dr. Reşid Galib'in halk evinin açılış nutkundaki inkılap heyecanına sahip çıkarak başlamaktadır.

Şevket Süreyya'ya göre Türk inkılabının bittiğini söylemek için bir neden yoktur. ***"Biten İnkılâp, bittiğine inanılan İnkılâptır."*** "Harp sonundaki cemiyet değişikliklerinden hiçbiri için henüz son kaidelerini vermiş, kati nizamını bulmuş, artık durulmuş ve tabiileşmiştir denilemez." Dünya çözülmektedir. "Şüphe edilemez ki cihan bir yeni cemiyetler muvazenesine doğru gidiyor. Türkiye bu yeni dünya nizamında, bu nizama uygun bütün iktisat ve cemiyet şartlarıyle müstakil bir iktisadi ve siyasi cüzütam olmak mecburiyetindedir." ***Kadrocular göre "cihanda yeni cemiyetler muvazenesi, her biri ayrı ayrı*** [ulusal kurtuluş savaşlarını tamamlamış], ***siyaseten ve iktisaden müstakil, siyasi ve iktisadi cüzü tâmlar*** [bütünler] ***muvazenesi olacaktır."***

Şevket Süreyya dünyanın oluşumuna artık Avrupa merkezli bir düşünce ile yaklaşılmasının doğru olmadığı kanaatindedir. Harpten evvel "Alemin cihanı telakki tarzı, Avrupa'nın cihanı telakki tarzından ve alemin rü-

yet ufku, Avrupa'nın cihanı rüyet ufkundan ibarettir zannedilirdi", oysa durum değişmiştir. ***Bugün dünya nizamı iki büyük çelişki altında bir dönüşümü yaşamaktadır.*** Bunlardan *birincisi* bir buçuk milyarlık bir müstemleke ve yarı müstemleke halkını sömürerek oluşmuş dört yüz milyonluk Avrupa'nın kendi içindeki çelişkidir. Avrupa'daki sosyal piramidi oluşturan içtimai tabakalar arasında, günden güne keskinleşen bir çelişki ***(sınıflar kavgası)*** bulunmaktadır. ***Avrupa, cemiyetinin kendi nizamı aleyhine inkişaf edip durmaktadır.*** *İkincisi* "bütün teknik vasıtaları kendi emrinde tutan ve cihanı kendi fikir ve iktisat diktatörlüğü altında, kendi istediği gibi kullanan bütün sanayi Avrupa'sına karşı, bir buçuk milyarlık müstemleke ve yarı müstemleke halkının için için kaynayan ***(Milli Kurtuluş Mücadeleleri)*** bulunmaktadır. Yaşanan buhranla birlikte ***bu tezatlar artık halledici safhasına*** girmiştir. Sınıflar ve milletler her biri kendi saflarında kendi yerlerini bulmaktadır."

"Türkiyenin yeri Milli Kurtuluş Hareketleri cephesindedir. Yeni Türkiye, geçen asrın müstemleke ve metropol münasebetlerine karşı, yeni cemiyetler muvazenesinin kaydüşartsız müstakil milletini ve geçen asrın tâbi ve metbu milletler nizamı yerine, siyaseten masun ve iktisaden kendine yeten milleti temsil" etmektedir.

"Türkiye, bu yeni cüzü-tâmlar [ulus devletler diye de okuyabilirsiniz] muvazenesinde, kendi mikyasında inkişaf ettirilmiş ve tanzim edilmiş sanayii, kendi kanunlarına göre cereyan eden, milli kredi ve emtia hareketleriyle, kendi kendine yeten ve kendine has iklim şartları sayesinde istihsal ettiği Müstesnâ Emtiasıyla cihan mübadelesine iştirak eden müstakil milleti temsil edecektir."

"Bunun içindir ki sadece, büyük istihsal vasıtalarını elinde toplayan memleketlerde, bu istihsal vasıtaları üstündeki mülkiyet münasebetlerinin değişmesinden ziyade, büyük sanayi memleketleriyle, sanayiden mahrum edilmiş memleketler, yahut iktisadi müstemlekeler arasındaki tabiiyet ve metbuiyetin tasfiyesi" istenilmektedir. "***Cihan içinde Türk İnkılâbının, hatta yalnız Türkiye için değil, Türkiye'ye benzer bütün memleketler için asıl olan, karakteristik manası***" burada görülmektedir.

Bu yazı *Kadro*'nun önerdiği ideolojiye açıklık getirmektedir. Tüm yazıların tüm Kadrocularca okunduğu üzerinde oydaşma olduktan sonra yayımlandığı düşünülürse, Kadro'nun Marksist ***diyalektik materyalist*** bir çizgi izlediği açıkça ortaya çıkmaktadır. Bunu açık hale getirmek için ***Kadro'daki yazılarda teknolojinin üretim güçleri yerine, mülkiyet ilişkilerinin üretim ilişkileri yerine , Avrupa Nizamı'nın ise kapitalist düzen yerine kullanıldığını söylemek yeterli olur.*** Tezat ya da çelişkinin

toplumdaki gelişmenin esas dinamiği olduğu *Kadro*'daki yazılarda da açıkça görülmektedir.

Aslında Kadroculari Komintern'den ya da komünist partilerden ayıran, dünyayı anlamak için yararlandıkları kuramdaki bir farklılık değil, bu kuramın uygulanırken yorumlanmasındaki bir farklılık olmaktadır. Türkiye gibi ülkelerde sınıf farklılaşması olmadığı için bir ulus içindeki iç çelişki onun gelişme dinamiğini sağlayamamaktadır. Bu tür ülkelerin gelişmesini sağlayacak ***temel çelişkisi onun metropol ülkelerle*** (kapitalist merkez) ***olan dış çelişkisidir.*** Bu çelişkileri tasfiye edecek ***kurtuluş hareketleri sadece o ülkenin içini değil tüm dünyayı dönüştürecektir.*** İşte farklılığı, dünyayı dönüştürecek temel çelişkinin ne olduğu konusundaki teşhis yaratmaktadır yoksa yöntem değil.

Temel çelişkiyi sınıf çelişkisi değil de, metropol ülke ile sömürge ve yarı sömürgeler arasındaki bir çelişki olarak alınca, zaman içinde dünyanın ***varacağı ereksel nokta*** da değişmektedir. Varılacak nokta ***müstakil siyasi ve iktisadi cüzü tâmlar*** olmaktadır. Yani bağımsız ulus devletler dünyası. ***İşte bu noktada Kadrocu yorumla milliyetçilik üst üste düşmektedir.*** İkinci sayının giriş yazısındaki yüzük hikâyesi de burada bir anlam kazanmaktadır. Eğer Türkiye dünyada kurtuluş savaşı vererek bağımsızlığını kazanmış ülkelerin öncüsü olacaksa, ona bir başka görev daha düşmektedir. O da, zaten yok olan sınıf çelişkilerinin doğmasına olanak vermeden ***iktisat devleti olarak gelişmesini sağlamak*** olacaktır. *Bu konu ikinci sayıda Vedat Nedim tarafından işlendiğinden Şevket Süreyya'nın yazısında ayrıca işlenmemiştir.*

Böyle bir ideoloji Kadrocular için iki önemli işlevi yerine getiriyordu. Bir yandan kendi Marksist geçmişleriyle tutarlılıklarını, dolayısıyla kendilerine saygılarını koruyorlar, öte yandan da Gazi'nin başarmak istedikleriyle ters düşmemeyi başarıyorlardı.

Kadro'nun ideolojisine ve tezine açıklık kazandırılınca dergide yer alan yazılarının her birinin bu teze hangi açıdan destek sağladığını yorumlamak da kolaylaşacaktır.

Leibzig Fuarı'na Türkiye'nin katılımını düzenlemek ve pavyonunu yönetmek için görevlendirilen Vedat Nedim Türkiye'de bulunmadığı için onun Şevket Süreyya'dan sonra gelen bölümü boş kalmıştır. Cihan İçinde Türkiye kısmında Burhan Asaf'ın ***"Asya"*** yazısı Şevket Süreyya'nın yazısının metaforlarla süslü bir tamamlayıcısıdır. Yazıda, Avrupa merkezli bakış açısına, özellikle oryantalizme karşı çıkılmakta ve *"Türk, Çin, Hint ve Acem medeniyetleri, manyak müsteşriklerle santimantal şark dostlarının ilim ve sanat pastişlerine mevzu" oldu, "Hayyam bile, dudakları boyalı mo-*

dern bir köçek gibi, yer yer teşhir edildi" denmektedir.

Ama onu asıl ilgilendiren bu büyük Asya ülkelerinin uyanıp milli kurtuluşlarını gerçekleştirmesi ve dünya nizamını kendi öngörüleri doğrultusunda değişmek zorunda bırakmasıdır. ***Kadrocular*** bu bakımdan Afrika'ya değil ***Asya'ya umut bağlamış*** görülüyorlar.

Burhan Asaf'a göre, "bir buçuk asır, ihtiyar Asya, dinlerin, cihangirlerin beşiği Asya; makinanın verdiği kudrete, zeki ve duygulu elin yarattığını değişmek" istememiştir. "Bugün, bütün Asya, beyazlaşan bir ateş gibidir. Makinayı ve makina insanlığını, paralayıcı, dayanılmaz bir ihtirasla istiyor. Çünkü artık teokrasilerin hemen hepsi ufalanmıştır. Çünkü artık Asya, makinaya inanıyor." Asya "Putperest maşinizmi, bir buçuk asırlık ıstırapların ateşinde dövdükten sonra, özlü mizacının haddesinden geçirerek, ahlakileştirerek ve dinleştirerek" almaktadır. ***Yaşanan bu dönüşüm sonrasında Asya Avrupalaşmayacaktır.*** *"Yarattığı tezatlar yüzünden milletleri milletlere parçalatan ve şimdi de sınıfları sınıflara parçalatmaya hazırlanan böyle bir hastalık kutusu", Asya milletleri için hiç bir zaman örnek oluşturmayacaktır.*

"Asyalı milletler, [Türkiye'nin öncülüğünde -bunu biz ekledik] kendilerine yepyeni millet yapıları yaparken Avrupa'da çökmekte olanların sakat muvazene hesapları ve hiyleli temellerinden sakınmalarına, sosyalistlik adını takanlar; ya masum bir takım cahiller, yahut her şeyi Avrupa'nın diline tercüme etmedikçe rahat edemeyen avare ruhlu gevezelerdir. "

Derginin **Edebiyat** bölümünde Yakup Kadri "***Ham Madde ve Halkla Sanatkâr***" başlıklı yazısında, bir yandan Türk edebiyat ürünlerinin uluslararası piyasada değer kazanmamasını bu eserlerin piyasaya bir hammadde gibi işlenmeden sunulmasında bulmakta, diğer yandan ise ***sanatkârın varlığının büyük ölçüde toplumsal olduğunu*** göstermeye çalışmaktadır.

Bu yazıdan sonra yer alan **Millet İktisadiyatı** kısmını, Vedat Nedim Türkiye'de olmadığından Şevket Süreyya "***Tabiata Tehakküm***" konusunda bir yazıyla doldurmuştur. Bu yazı yarı müstemleke iktisadından kurtularak gelişmiş bir millet iktisadiyatı kurmanın teknolojik boyutunu ele almaktadır. "Yarı müstemlekelerde cemiyetin bünyesi daima tabiatın kör kuvveti altında esir" olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nda durum böyledir. Ama "Yeni Türkiye'nin iktisat bünyesi, köyde yeni bir toprak işleme sistemi ve şehirde yeni bir sanayi tekniği ile teşkilatlanmış, bütün yarı müstemleke şartlarından, itici ve büyük kümelere rehberlik edici bir inkılâp kadrosunun zoru ile temizlenmiş bir iktisat bünyesi olmak zorundadır."

Şevket Süreyya "yeni Türkiye'nin tabiatla mücadelesi herşeyden evvel ***toprağı istismar tarzını yani toprak işleme tekniğini değiştirmekle*** başla-

yacaktır." dedikten sonra tarımda önemli verimlilik artışı ve büyük sanayi yatırım hedefleri koymaktadır. Bu hedeflerin gerçekleşmesini, bu galebenin tahakkukunu "bütün ruh ve madde unsurlarının, prensipleri evvelden muayyen bir ***iş disiplini*** altında merhaleleri evvelden muayyen bir millet iktisadi nizamının istihsali için, ***millet mikyasında seferberliğe***" bağlamaktadır. Kuşkusuz böyle iddialı hedefler koymak ve bunu gerçekleştirmek için yollar önermek, var olan yönetime yardımcı olmak için ileri sürülüyor olsa da, var olan yönetimin performansının mukayese edileceği bir ölçüt oluşturduğu için de önemli bir eleştiri içeriği taşımış oluyordu.

Dergide **Millet İktisadiyatı** kısmında yayımlanan ikinci yazı, İsmail Hüsrev'in "***Türkiye Köy İktisadiyatında Borçlanma Şekilleri***" makalesidir. Bu makale, İsmail Hüsrev'in daha sonraki sayılarda da devam edecek olan Türkiye'nin köy yapısı üzerindeki analizlerinin ilkidir.

İsmail Hüsrev'e göre "Türkiye köy iktisadiyatında iktisat münasebetleri noktai nazarından mütecanis bir manzaraya tesadüf edemeyiz. Bir taraftan muhtelif tarihi devirlerin bakayası, diğer taraftan yeni doğan iktisat tarzlarının unsurları, Türk köyünde yer yer ve yan yana yaşamakta ve bu hal Türk köyünde henüz şumüllü bir sistem vahdetinin teessüs edemediğini ve bir intikal safhasında bulunduğunu göstermektedir."

Türkiye kırsal alanında ***iki tür "mübadele nizamı", dolayısıyla iki tür köylü bulunmaktadır. Birincisi*** "ufku mahalli hudutları aşmayan, kurûnu vustânın bize miras bıraktığı ***kendi kendine yeten köylü tipi***" iken, ikincisi "iktisaden ileri mıntıkaların müstahsili, artık köylülük vasfını kaybetmiş, istihsal faaliyetlerini geniş pazarlar için organize etmiş, bütün ihtiyaçlarını pazardan tedarik eden sermaye sahibi müteşebbis bir iktisat unsurudur." Bu ikinci türdeki köylülerin yaşadığı köylerdeki nüfus "***müteşebbis köy müstahsili***" ile köy amelesi arasında farklılaşmıştır. İsmail Hüsrev, köy amelesini ise müteşebbis köylü nezdinde amele, köylü amele ve mevsimlik amele olarak ayırmaktadır. Ama ticarete açılmamış kapalı bölgelerdeki köylerde farklılaşma olmadığı sanılmamalıdır. Toprak meselesinin olduğu yerlerde ayrıca ***toprak ağalığı*** ve ***ortakçılık kategorileri*** bulunmaktadır. Bu bölgeler ticarete açıldıkça toprak ağalığı müteşebbis çiftçiliğe doğru değişme eğiliminde olmaktadır.

İsmail Hüsrev böyle bir kırsal yapının üç tür; 1) Nakit üzerinden borçlanma, 2) Mal üzerinden borçlanma, 3) İş üzerinden borçlanma ilişkisi üzerine oturduğunu örnekleriyle anlatmakta ve "bütün bu misallerin ***Türkiye köy iktisadiyatında müstahsil lehine hiçbir sermaye teraküm olmadığını***" gösterdiği yargısına varmaktadır. Türkiye'de "köyü yeniden kurmak için bedavaya mal satan müstahsilin mahsulünü kendi lehine kıy-

metlendirmek lazımdır. Türk köyünün refaha kavuşabilmesi için istihsal olunan kıymetler köyde kalmalıdır."

Kadro bakımından İsmail Hüsrev'in bu makalesi çok önemli bir yere sahiptir. Marksist yöntemin en başarılı olarak kullanıldığı yazının bu olduğu söylenebilir. Bundan daha önemlisi bunun *Kadro*'nun Türkiye gerçeği ile en yakın ilişki kurduğu yazı olmasıdır. Yazı, önerilerini Türkiye ile ilişkilendirmesi bakımından kritik bir öneme sahiptir.

Üçüncü sayının yükünün büyük kısmını taşıyan Şevket Süreyya, Ankara Halkevi'nin açılmasını vesile ederek "***Halk Evleri***" başlıklı bir yazı daha yazmıştır. Bu yazısında ***İçtimai İş*** (sosyal iş) kavramını geliştirmeye çalışmaktadır. "Yeni devrin muharrik kuvveti 'İş'in heyecanıdır. Yeni devirde iş, perakende insanların, dağınık köşelerde, perakende ve dar manfaatler içine bütün saatlerini ve bütün enerjilerini hapsetmeleri demek değildir." Yeni Türkiye, vatandaşlarından sadece hayatını kazanmak için ayırdığı zamanın dışındaki bir zamanı içtimai işe, yani başkalarıyla beraber, başkaları için yapılacak işe vakfetmesini istemektedir. İşte esas iş budur. Vatandaşın içtimai iş sahibi olması onun ruhunu doyuracaktır. "Harp sonunda bir inkılâba sahne olmuş her yerde, Rusya'da, İtalya'da, hatta yeni Çin'de genç nesil kül halinde bu içtimai iş ve terbiye planının içine alınmıştır." Bu nedenle "***Halk Evleri gençleri aylaklıktan kurtarmak için zamanında atılmış bir adım***" olarak görülmektedir.

Burada yapılacak olan ***kültür telkini bir gayeye müteveccih olacaktır.*** Kozmopolit bir ülkenin vatandaşları olmayacakları için, bu telkin, prensipli, disiplinli, kontrollü ve esasları bütün teferruatıyla evvelden bilinen bir şekilde olacaktır.

Bu yazının sonunda *Kadro*'ya karşı olan Recep Peker'in Ankara Halkevi'nin açılışında yaptığı konuşmadan bir alıntı yapıldığı görülmektedir. Aslında bu alıntı okunduğunda ilginç bir durum ortaya çıkmaktadır. Recep Peker bu alıntıda "***şuurlandırılacak, yetiştirilecek büyük tabakanın önüne düşen bu rehber unsurun yokluğundan, kifayetsizliğinden şikâyet edenleri her zaman görürüz***" derken Kadroculara bir atıf yapmakta ve eklemektedir: "***Bizim kanaatımıza göre en yanlış zihniyet Türkiyede insan olmadığı davasıdır.***" "Türkiye'de Halk evlerini idare edecek yetişmiş insan unsuru mevcuttur." Kadroculara Recep Peker'den bu alıntıyı yaparak Türkiye'de rehber unsurların (Kadro diye de okuyabilirsiniz) bulunduğu fikrine katıldıklarını söylerken kastettikleri herhalde farklı kadrolardır. Kadrocular Peker'in sözlerine karşı bir tecahülü arifanede (arifçesine bilmezlikten gelme) bulunmaktadır. Bu alıntılar üç yüzük hikâyesinin CHF yöneticileri tarafından nasıl anlaşıldığına da ışık tutmaktadır.

Derginin Kronikler bölümünde *Leibzig Sergisi* hakkında bilgi verilmekte ve Vedat Nedim'in Almanca verdiği nutuktan alıntılar yapılmaktadır. Kronikler bölümündeki ikinci yazıda ise *Merkez Bankası'nın* ilk üç aylık faaliyeti hakında çok ayrıntılı bir analiz bulunmaktadır. Bu, *Kadro*'da *Kadro*'yu kuranlar dışındaki bir kişi tarafından yazılmış ilk yazıdır. Yazı, MZ (Mümtaz Ziya) rumuzuyla yayımlanmıştır.

Derginin son sayfasında *Kadro* konusunda söylenenlere ilk kez "***Birkaç Söz***"le yanıt verilmektedir. Dergi, çıktıktan sonra yazılan olumlu yazılara teşekkür etmekte, Babıâli'de çıkan bazı gazetelerde çıkan eleştirilere Baba Tahir ananelerine dönmemek için yanıt verilmeyeceğini ilan etmektedir. Dergide kullanılan yabancı terimlerin çokluğunun yeni fikirlerin getirilmesi yüzünden olduğunu söylerek tutumlarını "Biz, mutlaka, yabancı ıstılahların taraftarı değiliz. Fakat bunlar öz Türkçe'de tam ve munis mukabillerini buluncaya kadar uydurma Arapçalarından sakınmayı Türk dilinin sıhhat ve asaletine daha muvafik görüyoruz" diyerek tutumlarını netleştirmektedirler.

Kadro'nun Üçüncü Sayısının Yankıları

Sadri Etem Vakit'te "***Tek Fikirde Beş Adam***" diye *Kadro*'yu destekleyen bir yazı yazar.[131] *Kadro*'nun üçüncü sayısıyla, daha belirgin bir yol-

da yürüdüğünü söylemektedir. Ona göre "*Kadro*'nun metodu açıktır." "Tabiat gibi cemiyet de muayyeniyete [determinizme] tabidir. Ve bu muayyeniyetin temel taşını iktisat hadiseleri teşkil eder." "***Kadro dünyayı kafalarının ve sinirlerinin arasında sananlara edebiyatta bile karşı***" yürümektedir. "Büyük bir şey yapmıyor, fakat hakikate doğru ilerliyor. Hakikatı kazanıyor."

Ona göre *Kadro*'nun şimdiye kadar gelen geçen mecmualardan tek bir farkı bulunmaktadır. Tek fikir ve beş insandan oluşan dergi, diğerleri gibi yamalı bohça gibi fikirlerden oluşmamaktadır. O bir Babil Kulesi değildir. Yürüyen yekpare bir manga gibidir. ***Adımlara sol! sol! diye tempo tutmaktadır.*** Memlekete ilişkin bilgiler bu kadar kıtken Kadroculaın iktisat tezlerinin bu ortamda nasıl gerçekleştirebileceği konusunda kuşkuları vardır; ama bu, bir derginin değil, bütün ilim ve devlet müesseselerinin gerçekleştirmesi gereken bir şeydir.

Sayı 4, Nisan 1932: Diyalektik Materyalist Yaklaşımın Marksist Terminoloji Kullanmadan Tanımlanması

Üçüncü sayıda açık hale getirilen materyalist bakış açısı Marksist terminoloji kullanılmadan diyalektik materyalizm halinde açılıyor. Başyazı

131 Sadri Etem, "Kadro, Tek Fikirde Beş İnsan", *Vakit*, 30 Mart 1932.

olan "Kadro", inkılap ilerledikçe onun nazari mahiyeti ve ideolojik esasları hakkındaki fikir arayışlarının genişleyeceğine ve derinleşeceğine inandıklarını söylemekte ve ***ideolojiyi bizi çevreleyen cemiyet şartlarının bizim dimağımıza yansıması ve bu yansımaların muayyen formüller ve doktirinler halinde ifadesidir diye vermektedir.*** Bizi çevreleyen şartların ***birinci*** kısmı cemiyet hayatının bekası (sürdürülmesi) için insanla tabiatın temasına vasıta olan ***teknik şartlardır. İkinci*** nevi ise insanların insanlarla münasebetlerini düzenleyen ***sosyal şartlardır.*** Bu teknik ve sosyal şartların tümü, cemiyetin manevi bünyesini vermektedir. İşte bir cemiyetin ideolojisi, o cemiyetin yaşadığı bu teknik ve sosyal şartların, muayyen prensiplere göre ve onların inkişaf istikametleri dahilinde izah ve ifadesidir diye tanımlanmaktadır.

Burada yapılan tanımlamada gerekli yerlere üretim güçleri, üretim ilişkileri, altyapı ve üstyapı sözcükleri konularak marksist kuramla ilişkisi kurulabilir. Ama burada ilginç olan, yaklaşımlarını daha çok bir yöntem düzeyinde tutmaları, yani içeriğinin oluşturulmasını gelişmeye bırakmalarıdır. Yani *Kadro* bu metodoloji içinde kendi ideolojisini zaman içinde oluşturacaktır. ***Bu Sovyetlerin ideolojisinden farklı olacaktır. Çünkü dayandırıldığı temel çelişki değişmiştir.***

Bu sayıda da *Şevket Süreyya*, <u>İnkılâbın İdeolojisi</u> başlığı altında yazmaya devam etmektedir. Bu sayıda bir önceki sayıda yazdığı "Halk Evi" yazısından sonra ***Gençlik Meselesi'ni*** ele almaktadır. Bu yazıda faşist İtalya'dan gençliğin ideolojik yetiştirilmesine örnek verdikten sonra kendilerinin maddeci felsefesinin bu konuda yaratacağı farkı anlatmak için de "***Genç neslin yetiştirilmesi bahsında, üstünde en mutabık kalınan terbiye kaidesi, telkin edilecek mücerred mefhumların muhakkak maddede bir harekete raptedilmesidir.***" demektedir. Ona göre "Mektep haricinde kalan genç kalabalığın, bütün prensiplerinin tatbik yolları teferruatıyla tayin olunmuş bir gençlik hareketi içine alınması zamanı gelmiştir." Ama ***halkevleri programının böyle geniş anlamlı bir gençliği yetiştirme faaliyeti için yeterli olmadığı açıktır.*** İnkılap disiplininin havası ve çatısı içinde teşkilatlanan bir genç nesil, milletin ruhuna gurur ve emniyet verecektir. "***Türk Yurdunun her bucağına serpilmiş, binlerce, yüzbinlerce, milyonlarca Türk çocuğunun aynı teşkilat içinde aynı kıyafet ve aynı hareket temposu, aynı telakki altında vereceği şen, kendinden emin ve muhteşem birliğin manzarası ruhu sarsan bir şeydir.***"

Bu yazıyla halkevlerinin yeniden *Kadro*'nun gündemine gelmiş olması üzerinde durmak gerekir. CHF'nin bu büyük girişimi *Kadro*'nun başarmak istedikleriyle aynı paraleldedir. Bu nedenle hem desteklemek hem de

farklılığını üretmek durumundadır. Üçüncü sayıda halkevleri konusunda o kadar açıkça ifade edilmeyen farklılık bu sayıda açıkça ortaya konulmuştur. Bu biraz da "yüzük bende" demek anlamına gelmektedir.

Bu sayıda ***İsmail Hüsrev, Türkiye Köy İktisadiyatında Toprak Rantı*** konusunda yazmıştır. Bu bir anlamda bu sayının Kadro yazısında sözü edilen ikinci neviden sosyal şartların ne olduğunu tanıtan bir yazıdır. Bu yazıda Türkiye'de ortakçılık türleri tanıtılmakta ayni ve nakdi ortakçılık rantları üzerinde durulmakta, büyük toprak sahiplerinin nadiren köyde oturmaları nedeniyle köyde yaratılan değerin kentte toplandığı anlatılmaktadır.

Yakup Kadri Edebiyat bölümünde "***Hâile [trajedi] Unsuru***" adlı yazısında "sanat, her şeyden evvel ve her şeyden fazla, bir cehit, bir cidal ve bir inkılâp unsurudur. Korkmayın. ***Sanat eseri doğuyor.*** O düzgün, duru ve berrak bünyesi içinde bu cehennemi âlemin bütün uğultularını hapsedilmiş bir ses yığını gibi taşıyarak, size yeni bir nizamın düsturlarını getirmektedir." demekte, inkılabın edebiyatı için bir örnek vermediğini ama onun doğmakta olduğunu söylemektedir.

Bir önceki sayıda Merkez Bankası konusunda ayrıntılı bir kronik yazmış olan Mümtaz Ziya, bu sayıda ***Afyon Meselesi'ni*** yazmaktadır; bu da çok ayrıntılı teknik bir yazıdır. Afyon fiyatlarında son yıllarda yaşanan hızlı düşüşü Rusya'nın üretimini artırmasına bağlamaktadır. Çözüm olarak da Türk afyonunun piyasalara tek elden arz edilmesini ve ihracattaki perakendeciliğe son verilmesini önermektedir.

Bu sayıda Burhan Asaf'ın yazısı yoktur. ***Cihan İçinde Türkiye*** kısmını Almanya'daki Leibzig Sergisi'nden dönen ***Vedat Nedim*** yazmıştır. Yazı, "***Kreuger. Hitler. Göthe***" başlığını taşımaktadır. Bir tür seyahat izlenimleri biçimindeki bu yazıda Vedat Nedim Kibrit Kralı Kreuger'in intiharında çöken cihan iktisadiyatının kanıtlarını bulmakta, ***Oswald Spengler***'in son yayını ***İnsan ve Teknik***'in ***Kadro***'nun dünya devriminin sömürge ve yarı sömürgelerin gelişimine bağlı olduğuna ilişkin tezine destek olduğunu anlatmaktadır. ***Hitler'in Almanya'nın başına nasıl bela olacağının haberini vermekte ve*** Hitler'in yaptıklarının da tüm sınıf mücadelesine dayanan analizler gibi çözüm olmayacağını, ***çünkü çözümün milli meselede değil, cihan meselesinde olduğunu*** söylemektedir. Ayrıca dünyanın bu bunalımlı yıllarının Goethe'nin ölümünün yüzüncü yılı dolayısıyla yapılan anma toplantılarına özel bir anlam kazandırdığını bildirmektedir.

Şevket Süreyya'nın bu sayıdaki Polemik yazısı "***Benerji Kendini Niçin Öldürdü?***" başlığını taşımaktadır. Yazı, Nazım Hikmet'in ***Benerji Kendini Niçin Öldürdü?*** kitabının yayımlanması vesilesiyle yazılmıştır. Gerçekte

Nazım Hikmet'i sorgulayan bu yazı, belki de kitapta adı geçen Kadroculaların dolaylı bir savunmasını yapmaktadır. Yazı, 1920 yılı sonlarında tanıdığı Nazım Hikmet'in ve şiirinin nasıl değiştiğini anlatan bir girişten sonra KUTV'da kendisinin ve Nazım'ın arkadaşı olan doktor Benerji'yi ele almakta ve onu "Biz onu tanıdığımız müddetçe, içinde yaşadığı binaların taştan kalbi içinde Benerji, etrafındaki hayhuydan, etrafında esene kolayca inanıp kolaycacık bağlanma havasından kendi engin ruhuna bir damla bile sindirmeden, daima muhitinden ayrı ve daima muhitine kapalı yaşadı" diye anlatmaktadır.

Şevket Süreyya'ya göre Nazım Hikmet kitabında bir fantezi yapmış, çok farklı bir Benerji profili çizmiştir. Bu Benerji ***gerçeklere*** sırtını dönmüş bir "***blankist***"tir.[132] Kalküta'nın nakliyat ameleleri mahallesinde yaşayıp, bu mahalleler halkını ayaklandırırsa, Hindistan'ın kurtulacağını sanan Benerji, ***ayakları toprak üstünde olmayan köksüz bir tiptir.*** Bu tipin ne cemiyetin realitesi,[133] ne de Hind'in kurtuluş davası ile alakası vardır. Nazımın Benerji'si, gerek hayat, gerek mücadele şartları itibariyle bir "kuli"dir ki ona bir Ren nehri işçisinin mukadderatı, ariyet olarak verilmiştir. Nazım'ın manzum hikâyesinde Benerji'yi bütün arkadaşları terk eder; çünkü kendisinde birtakım zaaflar sezinlenmiştir. Bundan sonra Benerji intihar eder. Ölümünden sonra onun bir zaafı olmadığı anlaşılır, ancak artık çok geçtir.

Benerji'de konuşan Nazım Hikmet'tir. Bu Nazım Hikmet bir uyur gezer gibidir. "***Bunları yazan Şair kendi ilham kaynağını bulmalıdır.***" 1922-1932 arasını ayıran tam on yıllık bir dönemdir. "Bu on yılın içinde fertlerin, sınıfların, milletlerin kendi yerini buluşu vardır." Bu nedenle şairin yalpalaması için bir sebep kalmamıştır.

Şevket Süreyya bu yazısında "İdealist bir aksiyon adamı ve beynelmilel sanatkâr demek, muhitinden mücerret bir istigrak [dünyayı unutma] adamı, rüyada gezer gibi kafasındaki odalarda gezen bir somnanbul [uyurgezer] mü demektir?" "***Üstünde yaşadığı bu topraktan ve içinde yaşadığı hayat şartlarından Nazım Hikmet'in alacağı bir şey yok mudur?***" diye sorarken gerçekte Nazım Hikmet'i kendi saflarına çağırmaktadır.[134]

---

132 L. A Blanqui'nin düşünce ve eylemlerinden oluşan 19. yüzyıl işçi eylemlerine ilişkin bir akım. Temelde devrim ile iktidarın ele geçirilmesini savunur.

133 Şevket Süreyya, Hindistan'ın ekonomik gerçeği üzerine söz ederken genel bilgilerden değil, *Hakimiyeti Milliye*'nin, 27 Ocak, 30 Ocak, 14 Şubat 1932 tarihli sayılarında yayımladığı "Değişen Hindistan" başlıklı yazı dizisindeki incelemesine dayanmaktadır.

134 1929 yılında Nazım Hikmet TKP nin Merkez Komitesi'ni yetersiz görerek Pavli adasında bir muhalefet kongresi toplamış ve yeni bir MK seçimini sağlamıştır. Bu gelişmeler üzerine hakemlik yapan Komintern'in Nazım Hikmet'i haksız bulması üzerine Nazım Hikmet bu kararı tanımamıştır. Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar-II* (1925-1936), s. 76.

Şevket Süreyya "Benerji Kendini Neden Öldürdü?" manzum hikâyesini yorumlarken, onun aynı zamanda Türkiye'de TKP içinde yaşananlara ilişkin taşıdığı işaretleri, imaları yazamamakta (yazmamakta)dır. *Hikâyede nasıl Benerji Nazım ise, Roy Dranat Şevket Süreyya, Somadeva da Hasan Ali (Ediz)dir; onlar çok çabuk yorulmaktadır. Nedim Vedat muhbirlik yapmakta, Benerji emperyalizm konusunda "Neo-Hitlerist, Sosyal-Faşist, Sinyor, Fon Şevket Süreyya" gibi düşünmemektedir.*[135] *Somadeva ve Roy Dranat davayı terk etmiştir. Davayı terk etmeyen arkadaşları (TKP) Benerji'yi intihar durumunda bırakmıştır. İşte bu nedenle doğru yolu bulduklarından emin olan Şevket Süreyya arkadaşını kendi yanlarında görmek istemektedir.*

Kronikler bölümünün ilk yazısında Yakup Kadri ***Zeytindağı***'nı tanıtmakta ve "Falih Rıfkı'nın son eseri Cumhuriyet devri edebiyatının en büyük hadiselerinden birini teşkil etti" demektedir. İkinci kronik yazısı İsmail Hüsrev'in "***Asya'da Nüfus Hareketleri*"dir.** Üçüncü kronik yazısı Yakup Kadri'nin "*Eskiler Almayalım*"ıdır. Ne için yazıldığı açıkça belli değildir. "Türk intellektüelleri, güç bela kurtuldukları bir skolastikten, ikinci skolastiğe düşmemek için sabık Avrupa irfanı işportasında yığılı duran bu hantal ve battal eşyaya el uzatmamalıdırlar. Eskileri, eskileri alanlara bırakalım" demektedir. *Kadro* bu yazısıyla üniversiteyi ıslah için İsviçre'den uzman çağrılmasına ilişkin bir önceki sayıda başlayan muhalefetini sürdürmektedir. Kronik'in imzasız son yazısı "***Dünya Konjonktürüne Umumi Bir Bakış***", krizin sürdüğünü göstermekte, deflasyonist siyasetin ve nakit sermayenin immobilize edilmesinin devam ettiğini ve sermaye ihracatçısı Garbi Avrupa ülkelerinin altın stokladığını söylemektedir.

Kadro'nun Dördüncü Sayısının Yankıları

Dördüncü sayı yayımlandığında da, diğer sayılarda olduğu gibi *Hâkimiyeti Milliye*'de derginin tüm yazılarına kısaca değinen bir tanıtma yazısı yayımlanır.[136]

Şevket Süreyya'nın "Benerji Niçin Kendini Öldürdü?" polemiğine ***Nazım Hikmet'in*** yanıtı ***Gece Gelen Telgraf*** kitabında yayımlanan bir şiiri olmuştur.

---

135 Abidin Nesimi, *Nazım Hikmet mi Benerji mi?* İstanbul: Yücel Yayınları, 1977, s. 56-61. Emin Karaca, *Nazım Hikmet Şiirinde Gizli Tarih*, İstanbul: Belge Yayınları, Kasım 1992, s. 85-91.
Samiye Yaltırım'ın anlatımına göre Roy Dranat Şevket Süreyya değil, Vâlâ Nurettin'dir. Samiye Yaltırım (anlatan) Aydın Aydemir (yazan), İstanbul: *Nazım*, Cem Yayınları, 1979, s. 169.

136 "*Kadro*'nun Dördüncü Nüshası", *Hakimiyeti Milliye*, 2 5 Nisan 1932.

CEVAP DÖRT

Bu yazı gizli din halinde bir nevi Neo-Faşist bir ideoloji yaptıkları halde bunu ikrardan sakınanlara aittir. Böyle bir halt karıştırmıyoruz, diyenler üzerlerine alınmayabilir.

Onlar istiyorlar ki
Çift ağızlı baltalarıyla
Yuvarlansın kafalarımız önüne yarın -
o karagömlekleri beyaz kordonlu
golf pantolonlu
kadroların...

K a r d e ş l e r !
Onlara sokakta rastlarsanız eğer
ölümü görmüş gibi çevirin başınızı.
Kirpiksiz sarı gözler gözünüze bakarken
arkadan sırtınıza bir
bıçak girebilir...
Onlar istiyorlar ki
kara toprağın kalbi durana kadar
Biz pazarda kelepir bir mal gibi satalım
kafamızın ışığını, gücünü kolumuzun.
Ve dumanlanmaya başlayınca
gözümüzün bakışı,
yavaşlayınca
damarlarımızda kanın akışı
karaya vurmuş balıklar gibi
köprü altlarında yatalım...

K a r d e ş l e r !
Onlara elleriniz dokunmuşsa eğer
yedi tas su dökün ellerinize.
Yırtarak bayramlık gömleğimi ben
peşkir yaparım size...
Biz
ayrı dillerde aynı şarkıyı okuyanlar,

Biz
aynı yastıkta yatar gibi
toprağa başlarını yan yana koyanlar,
Biz,
yüzümüzün derisi koyu açık yanmış diye,
saçlarımız ayrı ayrı boyanmış diye
barsaklarımızı birbirimizin avcuna dökerek
biribirimizin gırtlağını dişimizle sökerek
gebereceğiz.
Ve kadrolar
parlatarak
kara gömleklerinin beyaz kordonlarını
gömecekler kadife koltuklara
golf pantolonlarını...

K a r d e ş l e r !
Onların adına benziyorsa eğer
adınızı değiştirin.
Vebanın girdiği kapıdan girin
onların evine atmayın ayak...
Onlar istiyorlar ki
çift ağızlı baltalarıyla
yuvarlansın kafalarımız önüne yarın-
o kara gömlekleri beyaz kordonlu
golf pantolonlu
kadroların...
1932- Nazım Hikmet

Abdülhak Şinasi Hisar not defterinde Şevket Süreyya'yı, "bir köylüdür. Topraktan daha henüz yeni çıkmış gibi, teni-gözlerinin içine kadar sarıdır. Hiç geçmeyen bir sarılık! Bu Bulgaristan tiplerinden bir numunedir" diye tanıtır;[137] yani Nazım'ın şiirindeki ***kirpiksiz sarı gözler Şevket Süreyya'nındır.*** Nazım Hikmet Şevket Süreyya'nın kendisine destek için verdiği sözü tutmadığını düşünmektedir. Behçet Kemal Çağlar'ın onu Ankara'ya çağırması sırta saplanan bir bıçak olarak görülmüştür.[138]

---

137 Abdülhak Şinasi Hisar, "Yangın Var, Bir Milliyetçinin Not Defteri", *Dünya*, 31 Mart 1967.

138 Kemal Sülker, *Nazım Hikmet'in Gerçek Yaşamı*, 2 cilt (1929-1933), İstanbul: Yalçın Yayınları, 1967, s. 247-258.

Yıllar sonra Şevket Süreyya bu şiir için "*Kadro*'daki eleştiri, Nazım'da benim hiçbir zaman yadırgamadığım bir tepki yarattı. Bu sırada 'kadrocular a' başlığı ile yazdığı şiiri, sonra ondan çok dinlemişimdir. Kadroculari otomobillere kurulan, belki de sevgilileri kollarında, golf pantolonlu, zıpır sefihler gibi tasfir ediyordu! Çünkü Nazım, ... dünya ölçüsünde bir şairdi" diyecektir.[139] Bu eleştirilere Kadrocular yanıt vermez; bu büyük şairi kıracak polemiklerden kaçınırlar. Nazım'a benzer bir hoşgörüyü bir süre önce Yakup Kadri de göstermiştir. Nazım'ın "*Cevap 1*" şiiri de 1929 yılında Yakup Kadri için yazılmış *Behey! Karaboynuz gibi kaşlı* mısralarıyla başlayan ünlü bir taşlamadır. Yakup Kadri bu şiir için de bir şey dememiştir. Karısı Leman Hanım'ın anlatığına göre, onun serzenişlerine karşı "Bırak, en güzel şiiri benim için yazdı" demiştir.[140]

Yıllar sonra Şevket Süreyya'nın bu yazısını değerlendiren ***Carretto'ya göre "Şevket Süreyya'nın eleştirisi, kendi yaşamının da temel sorunu olan gerçek üzerine kurulmuştur.*** Carretto, ozanı gerçek dışı olmakla suçlar, çünkü Benerji, halkından kopmuş bir yabancıdır kendi ülkesinde. [Şevket Süreyya yıllar boyu sürmüş olan kendi yabancılığını da böylece çok acı bir biçimde ortaya koyuyordu] Oysa Benerji'ye göre, bütün halklar birdir. Ve aynı reçeteler her yerde uygulanabilir; işte bu yüzden o bir idealisttir, bir halk adamı ya da örgütçü olamaz, o yalnızca bir Blanquisttir"[141].

Kadro ile hep sıcak ilişkiler içinde olan ***Limancı Ahmet Hamdi*** 1 Haziran 1932'de ***Kooperatif*** dergisini çıkarmaya başlar.[142] *Kooperatif* ilk sayısında *Kadro* mecmuası yaklaşımıyla ve *Kadro* yazarları arasındaki konu bölüşümü üzerinde de durarak *Kadro* dergisini tanıtmaktadır.[143] Gazi'nin üç aylık arayış seyahatine katılmış bulunan Ahmet Hamdi Bey *Kadro*'dan altı ay sonra kendi dergisini çıkarırken, kendisinin de büyük ölçüde *Kadro*cuların safına katıldığının işaretini vermektedir.

Sayı 5, Mayıs 1932: Kadro Werner Sombart'ta Kendilerine Bir Destekçi Buluyor ve Plan Fikrini İşleyerek Yeni Öneriler Geliştiriyor

Beşinci sayıda Vedat Nedim'in doktorasını yanında yaptığı, KUTV'daki derslerde de sözü edilmiş olan Werner Sombart merkezi bir yer edini-

---

139 Şevket Süreyya Aydemir, "Kadro ve Nazım", *Milliyet*, 29 Aralık 1970.

140 Mustafa Ekmekçi, "Nazım ile Yakup Kadri", *Cumhuriyet*, 1986.

141 Giacomo Carretto, "1930'larda Kemalizm-Faşizm-Komünizm Üzerine Polemikler", *Tarih ve Toplum*, no. 18, Haziran 1985, s. 63.

142 Bu dergi hakında bilgi için Bkz. M. Bülent Varlık, "Ahmet Hamdi Başar ve Kooperatif", *Aylık İktisadi Halk Mecmuası*, İletişim, No. 3, 1981. s. 79-111.

143 "Kadro Mecmuası", *Kooperatif*, S. 1, Haziran 1932, s. 17.

yor. *Kadro* başlıklı yazı, "*Werner Sombart*, en son eserinde Almanya'nın Gazi, Lenin, Mussolini çapında bir '*irade adamı*'na muhtaç olduğunu aksi takdirde bir kaosa yuvarlanacağını söylüyor" diyerek başlamakta ve "Alman milletinin ıstırabı beynelmileldir", "*Muhakkak ki dünya buhranı var. Fakat irade adamı buhranı daha kesindir*" saptamalarını yapmaktadır.

Bu bir anlamda *Şevket Süreyya*'nın İnkılabın İdeolojisi bölümünde *Plan Mefhumu Hakkında* yazacağı yazıya bir hazırlıktır. Şevket Süreyya plan gereksinmesini yaşanan hızlı teknolojik gelişmeye bağlamakta, bu gelişme başı boş bırakılırsa bir kaosun doğacağını söylemektedir. İşte bu nedenle savaş sonrası inkılapları, cemiyet içindeki tezatların tasfiyesini *PLAN'lı denetimde* görmektedirler.

Bu yazıda planın bir direktif (yani cemiyetin gidişine hariçten ve şeraite rağmen yapılan bir müdahale ediş) mi, yoksa bir önceden görüş (yani cemiyet kuvvetlerinin inkışaf merhalelerinin evvelden müşahade ve tespiti) mi olduğu konusunda Rusya deneyimine dayanarak tartışma yapılmakta ve her iki görüşün de doğru olabileceği sonucuna varılmaktadır. "İster Rusya'da olduğu gibi bir ihtilal mevzuu, ister Avrupa'da düşünüldüğü gibi muslihane bir Rönesans, ister bizim gibi memleketler için aslolan *tanzim olunmuş bir milli işbirliği* olsun", geleceğin nizamı *planlı bir cemiyet nizamı olacaktır.*

Şevket Süreyya Türkiye'de de başlamış olan plan tartışmaları içinde planlamanın komünist ülkelerin bir pratiği olduğuna ilişkin eleştirileri yanıtlayabilmek için açıkça sormaktadır. "Plan, bir milli iktisat mevzuu mu, yoksa bir sosyalist iktisat mevzuu mudur?" Hem kapitalist, hem sosyalist ülkelerde bir otorite olarak tanınmış olan Sombart'tan bu sayıda söz edilmesinin nedeni de budur. Son kitabında onun bu soruya açıkça yanıt vermiş olmasıdır.

"Klasik marksizme göre plan büyük istihsal vasıtaları üzerindeki mülkiyet münasebetlerinin bir ihtilâl ile tasfiyesi tarikiyle, istihsal anarşisinin ve bütün iktisat sirkülasyonlarının tanzimi demektir. Bu telakkiye göre *planlı iktisat*, ancak bir '*Dünya iktisadiyatı*' olabilir."

"Sombart'a göre ise plan bir milli iktisat mevzuudur. Ve yeni manasıle millet iktisadiyatı, ancak bir planlı iktisadiyat ve planlı iktisadiyat da bir millet iktisadiyatı olabilir." Kuşkusuz Sombart'ın bu çözümlemeleri Kadroculara uygun gelmekte ve planlı iktisadı savundukları için yapılan komünist suçlamaları karşısında bir paratoner oluşturmaktadır. Kadrocular için belki de daha önemlisi, Sombart'ın planın içine ancak büyük istihsal ve mübadele branşlarının alınmasını, bunun yanı sıra serbest köylü, küçük sa-

nat ve ticaret erbabının serbest bırakılmasını önermiş olmasıdır. Türkiye'de de plan ancak memleketin başlıca iktisat mıntıkalarında faaliyette bulunan ve milli iktisadiyatın mukadderatına hâkim olup onun vasfını ve mahiyetini tayin eden iktisat branşlarının tanzimi veya kuruluşu şeklinde ifade edilebilecektir.

Şevket Süreyya bu plan anlayışını, Türkiye açısından kendi kuramsal görüşlerine de "*müstemlekecilik antagonizminin tasfiyesi ve bu suretle tekniğin irrasyonel inkışafından doğan pazar ve müstemleke cereyanlarının kalkabilmesi için her tarafta tekniğin planlı bir mürakabe altına alınması, milli kurtuluş hareketlerinin inkışaf ve selameti için şarttır.*" diyerek bağlamaktadır.

Bu yazının dipnotunda ***İnkılâp ve Kadro*** kitabının basılmakta olduğu ve ayrıntılı analizlerin orada bulunduğu bildirilmektedir.

Şevket Süreyya'nın "İnkılâbın İdeolojisi" bölümünü plan kavramına ayırmasında, bu konunun Kadroculaların kendi ideolojik çerçeveleri içindeki önemi kadar, Türkiye'nin pratikte attığı adımların da etkisi vardır. İsmet Paşa'nın 25 Nisan-10 Mayıs 1932 tarihleri arasında Sovyetler Birliği'ne yaptığı ziyarette 8 milyon dolarlık kredi sağlanmıştır. İktisat Vekili Mustafa Şeref (Özkan) Sanayi Umum Müdürlüğü'ne Ahmet Şerif (Önay)'i atamıştır. Türkiye artık ilk sanayi planını yapma hazırlıklarına başlamıştır.[144] Türkiye Sovyetler Birliği'nden sonra planlamayı uygulayan ikinci ülke olmak üzeredir. Türkiye'nin gündeminde planlama meşruiyet kazanmıştır. *Ama bu plan Kadro'nun öngördüğü planlamaya göre çok sınırlıdır. Kadro bu konuda da aynen halkevleri konusunda olduğu gibi bu gelişmeyi hem olumlu, hem de yetersiz görme durumuyla karşı karşıya kalmaktadır. Planlama konusunda yayınladığı yazılarla plan konusunda oluşmuş bu meşruiyetin sınırlarını genişletmeye çalışmaktadır.*

Bu sayıda Vedat Nedim Millet İktisadiyatı köşesine dönmüştür. *"Değişen Cihan Münasebetleri İçinde Türkiye"* adlı yazısında liberalizmin çöktüğünü, kontenjan, klering, döviz kontrolü gibi tedbirlerin "serbest ticaret"i tarihe gömdüğünü ileri sürmekte ve "Bugün her millet, kendi etrafında çevirdiği demir kafes içinde kendi hürriyetini kurmaya ya da korumaya çalışıyor. İşte autarkie-otarki [*Kadroların terminolojisinde bağımsız iktisadi cüzü tâm] denilen hareket, bu cehdin bir ifadesidir*" demektedir.

Türkiye için bu bir fırsattır. Nitekim Türkiye'nin ticaret bilançosu ilk

144 Bu konuda ayrıntılar için Bkz. İlhan Tekeli Selim İlkin, *Uygulamaya Geçerken Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 1982, s. 134-170.

defa olarak serbest ticaretin kalktığı 1931 yılında dengeye kavuşmuştur. ***İthalatımızı sadece "kemiyet" bakımından daraltmak değil "keyfiyet" bakımından da değiştirmek gerekmektedir.*** İktisadi talihimizin anahtarı buradadır. Mensucat sanayii, şeker sanayii gibi milli iktisadiyatın yapısal değişikliğinde büyük roller oynayacak sanayi, küçük esnaf sanayii değildir. İşte devlet memleketin müterakim sermayelerini, yapacağı bir sanayi planı çerçevesinde bu alanlara kanalize etmelidir. Devletin bu alanlara girmesi yalnızca bünye değişikliği yaratmakla kalmayacak, devlet bütçesi için gelir de sağlayacaktır.

Vedat Nedim, ticaret dengesinin ihracat yanını irdelerken de ihracatın azaldığını, ihracat tacirinin başarısız olduğunu söyleyerek, ***tacirin rolünü yapmış bir aktör gibi sahneden çekilmesi onun yerini devlet ve millet teşkilatının alması gerektiğini söylemektedir.***

Dergide Milli İktisat Etütleri başlığı altında açılan yeni bölümde ***İsmail Hüsrev "Türkiye'de El Sanayii"*** yazısında Batı'da kapitalizmin gelişmesinin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerinin serin kanlı bir eleştirisini yapmaktadır. "***Garpta kapitalist iktisat sisteminin zuhur ve inkişafı,*** Türkiye'nin milli iktisadiyatı üzerinde üç büyük bünye tahavvülüne tekabül eden ***üç büyük tesir yaptı.*** Biz bunlara ***1) yıkıcı, 2) yapıcı, 3) bağlayıcı*** tesirler ismini verebiliriz." demekte, Türkiye'de el sanayii alanında iş ilişkilerinin niteliğini dokumacılık alanından aldığı örneklere dayanarak çözümlemektedir. El sanayiinin küçük esnaf teşkilatlarıyla (kooperatifler vb.) modern iktisat nizamının rasyonel kaidelerine uyum yapmak durumunda olduğunu ya da tasfiye edileceğini söylemektedir. Bu durumda planlı cemiyet el ve ev sanayiine refah ve emniyet vaat edecektir.

Bu sayıdaki Cihan İktisadiyatındaki Türkiye bölümünde ***Burhan Asaf***ın "***Emtia Kredileri ve Türkiye Yazısı***", İsmet Paşa'nın hazırlanan sanayi planına finansman sağlamak için yaptığı Rusya seyahatinden önce hazırlanmıştır. Burhan Asaf bu yazıda "***Bir eski dünya yıkılmakta ve bir yenisi kurulmaktadır. Böyle bir tarihi anın kucağında, kaide fiili değil, fiil kaideyi dikte eder. Tecrübe cesareti değil, cesaret tecrübeyi doğurur.***" derken yeni denemelerden çekinilmemesi gerektiğini vurgulamaya çalışmaktadır. Dünyada hâkim olan ticaretin fiyat makası dolayısıyla bizim gibi ülkelerin aleyhine çalıştığını, yeni geliştirilen emtia kredileri sisteminin malı malla, alın terini alınteriyle ödeme ilkelerini getirdiğini, eskisinden iyi olduğu için bunu tercih ettiğimizi ama fiyatın makasa olanak vermeyecek bir biçimde oluşması sorununun çözülmediğini söylemektedir.

Son zamanlarda Sovyetler Birliği'yle yapılan ticaret anlaşmasının da bir tür "emtia kredisi" olduğunu söylemekte, oysa ***Sovyetler*** Türkiye'yle

yaptığı bu anlaşmayla "istismarsız mübadelenin" ilk örneğini vermek istiyorsa, *"piyasa anlaşması" değil "istihsal anlaşması"* yapması gerektiği üzerinde durmaktadır. Bunu Burhan Asaf şöyle tanımlamaktadır: Türkiye Sovyetler Birliği'nden istihsal vasıtaları almaktadır. Bunları bazı tarımsal maddeler ve hammaddelerle ödeyecektir. Türkiye istihsal vasıtaları aldığı için daha sonra yedek parça ve yeni makineler almak bakımından Sovyetler Birliği'ne bağlanmış olmaktadır. Sovyetler de Türkiye'ye bağlanmalı ve hep aynı malları almalıdır. Bu, devamlı bir mübadele haline gelmeli, iki ülke ekonomisi bir diğerini takviye ederek gelişmelidir. Bu şekilde yapılacak bir anlaşmanın 1) prensipler listesi, 2) planı olmalıdır. Ayrıca bu anlaşmada mübadele fiyatlarının saptanmasında da Sovyetler'de fiyatlarda "plus value" (artı değer) kalktığı için iş randımanı açısından yeni bir yaklaşımın geliştirilebileceği üzerinde durmaktadır. Tabii ki bu anlaşmada tespit edilen *8 milyon dolar çok küçüktür*, böyle bir istihsal anlaşmasında çok daha yüksek değerler almalıdır.

Burhan Asaf bu önerisinin alışılmadık olduğunun farkındadır. Bunun için sormaktadır: "*Rus ve Türk İnkılâpları arasındaki cephe arkadaşlığı milletleri artık birbirlerine yedirmemek şiarı uğruna bu kadarcık Yaratıcılık Kabiliyeti göstermesin mi?*"

Yakup Kadri de Edebiyat bölümünde Rusya seyahati nedeniyle yazdığı "*Maksim Gorki ile Mülakat*" başlıklı yazıda, yarınki Rus edebiyatının proleterya arasından çıkacağını söylemektedir. Ayrıca gelecek sayıdan itibaren Yakup Kadri'nin *Ankara, Moskova, Roma* hakkındaki yazılarının çıkacağı haber verilmektedir.

Bu sayıda Polemik yazısını *Şevket Süreyya, Çok Nüfuslu Anadolu'ya* ayırmıştır. Bu yazı *Neşet Halil*'in Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin 1932 yılında yayımladığı *Davamız* kitabı dolayısıyla yazılmıştır.[145] Bu kitapta, doğurganlık oranlarının yüksek olmasına karşın çocuk ölümlerinin de çok yüksek olması dolayısıyla nüfus artışının az olduğu saptanmıştır. Bunun üzerine Şevket Süreyya "Anaya çocuğunu ve çocuğa sıhhatini temin etme işi, dünyanın her yerinde artık bir devlet meselesi olmuştu. Ananın çocuğunun sıhhatini, artık her yerde devletten beklemesi hakkıdır", "çok nüfus, tok nüfus, şen ve zengin nüfus istiyoruz" demektedir.

Kronikler kısmında *Vedat Nedim, "Kadroyu Teyit Eden Bir Eser: Die Zukunft des Kapitalismus-Werner Sombart"* adlı yazısında Som-

145 Neşet Halil Himayei Etfal Cemiyeti'nin neşriyat müdürüdür. Bu konuda bir başka Kadrocunun yazısı için Bkz. Burhan Asaf, "Nüfus Davamız", *Hakimiyeti Milliye*, 7 Nisan 1932.

bart'ın Berlin'de Para ve Kredi İktisadiyatını Tetkik Cemiyeti'nde verdiği konferansın bir broşür halinde yayımlandığını, buradaki fikirlerin *Kadro*'nun milli kurtuluş hareketi tezini kısmen teyit ettiğini söyledikten sonra, kendi görüşlerini Berlin'de Sombart'a anlattığını, bu konuda onun *Kadro* için yazdığı mektubu yakında yayımlayacaklarını haber vermektedir.

Kronikler kısmında ***Berliner Tageblat'tan*** aktarılan istatistiklerle dünya sanayi üretimindeki gerilemeler verilmektedir. Bu sayılar tek ciddi üretim ilerlemesinin Sovyetler'de olduğunu göstermektedir. ***"Türkiye'de Zirai Kooperatifler"*** yazısı ise ayrıntılı bilgi vermektedir. Kooperatif hareketin büyük ölçüde Ege Bölgesi'nde yığıldığı görülmektedir. Bu bölümde ***Burhan Asaf Ottowa Konferansı'nı*** anlatan bir yazı yazmıştır. Bu yazıda ***Ottowa Konferansı'nın*** Britanya İmparatorluğu'nun imparatorluk çapında ***bir otarşi arayışı içinde olduğunu*** sanayi monopolünden vazgeçmeye hazır bulunduğunu anlatmakta ve "Ne gariptir ki 'milli kurtuluş' inkılabımızın esas şiarına, Britanya gibi memleketler bile müeyyideler yetiştirmektedir" demektedir. ***Burhan Asaf***'ın bir başka yazısı ***Japonya ve Mançuri Meselesi*** üzerindedir. Kroniklerin son yazısını Vedat Nedim ***Üçüncü Milli Sanayi Sergisi münasebetiyle*** yazmıştır. Yazıda, dünya buhranının bir fırsat olduğu üzerinde durulduktan sonra, dünyada mal sürümü sorunlarından söz edilirken Türkiye'de mal açlığından söz edilmesi, dünya buhranı içindeki müsait mevkiimizin en kuvvetli bir delilidir denmektedir.

Kadro'nun beşinci sayısı yeni bir aşamaya işaret etmektedir. ***İdeolojik konumunu ve tezlerini açıklamış olan Kadro bu sayısında artık onların uygulamasına yönelmekte, bu yönelişte planlama anlayışına ve devletçiliğe özel bir önem vermektedir.*** Bu iki eğilim içinde ele aldıkları değişik sektörel konularda politika önerileri yapmaktadır.

Kadro'nu Beşinci Sayısının Yankıları

Bu sayının çıkışında da *Hâkimiyeti Milliye*'de tüm yazılara kısaca değinen bir haber yer alır.[146] Ama bu sayı esas yankısını *Kadro*'yla benzer amaçları gerçekleştirmek için çıkmış olan *Kooperatif* dergisinde bulur.

Ahmet Hamdi *Kooperatif* dergisi'nin ikinci sayısındaki, aynı başlığı kullandığı yazısında, Şevket Süreyya'nın ***Plan Mefhumu Hakkında*** başlıklı yazısının ana fikirlerini aktarmış ve oldukça ayrıntılı bir eleştirisini yapmıştır.[147] Yazar, yazının başında Şevket Süreyya'ya sahip çıkarak onu komü-

---

146 "Kadro Mayıs Nüshası", *Hakimiyeti Milliye*, 31 Mayıs 1932.

147 Ahmet Hamdi, "Plan Mefhumu Hakkında", *Kooperatif*, S. 2, Temmuz 1932, s. 11-15.

Kadrocular eşleriyle birlikte.

nizm şüphesinden temizlemeye çalışmakta "komünizmin Türkiye kayıt ve şartlarına uymadığına kanidir. ***O'na nazaran Türk inkılâbı nevi şahsına münhasır ve orijinal bir inkılâptır" demektedir.***

Ahmet Hamdi, konuşurken çok sade anlatan yazarın yazılarının makul olmayan bir ağırlığının bulunduğunu belirttikten sonra, *Kadro*'nun şimdiye kadar çıkan sayılarında söylenenlerin daha çok mukaddime niteliğinde olduğunu ve *ilk kez plan hakkındaki bu yazıyla esas düşüncelerine ait bir şeyler söylediğini eklemektedir.*

Ahmet Hamdi, Şevket Süreyya'nın yazısındaki düşünceleri özetledikten sonra bazı düşüncelerini sorgulamaktadır. *Şevket Süreyya'nın kapitalist cemiyetlerde "fazla istihsalden" doğan buhranın Yeni Rusya cemiyetinde "istihsal kifayetsizliğin"den husule gelebileceği şeklindeki analizine karşı çıkmakta, noksan istihsalin ancak yanlış plan veya yanlış yönetimden olabileceğine, rejimin zaruri sonucu olmayacağına dikkati çekmektedir.* Planlı cemiyette buhransız bir ekonomiye kavuşulmasının esas olduğunun unutulmaması gerektiğini, eğer istihsal azlığından buhran olduğu kabul edilirse istihsal fazlalığından da buhran olacağını kabul etmek gerektiğini söylemektedir.

Ahmet Hamdi, Şevket Süreyya'nın "tekniğin alabildiğine terakki etti-

ği bir cemiyette, cemiyetin bir mürakabe şeklinin ya Rusya'da olduğu gibi ihtilâl, yahut İtalya'da olduğu gibi bir idari müdahale, yahut Amerika'da olduğu gibi mali sermayenin devlete cezri iştiraki" şeklindeki analizine katılmamaktadır. *Rusya'daki ihtilâlin ve İtalya'daki düzenlemelerin tekniğin gelişmişliğiyle ilişkisi olmadığını, Amerika'da olanların da mali sermayeyi cemiyetin denetiminden kurtarmak için yapıldığını, tekniğin gerçekten ileri olduğu ABD, İngiltere ve Almanya'da ihtilal olmadığını sadece buhranın yaşandığını söylemektedir.*

Ahmet Hamdi'nin üzerinde durduğu bir başka nokta, Şevket Süreyya'nın yazısında, "gerek Avrupanın sanayi memleketlerindeki buhranların, gerekse Rusya'da ve bizim memleketlerdeki ihtilal ve inkılâpların, bu memleketlerin kendi içlerindeki hadiselerle izah ediliyormuş gibi gösterilmesidir. Oysa o, *bu ülkelerde olanların, "tekniğin başı boş inkışafı"yla açıklanamıyacağı kanatindedir. Benzer şekilde "plan"ı da münhasıran milli hudut dahilinde ve milli bir karakter altında kabili mütalea görmekten de hatalı görüşler çıkabileceğinden* kuşku duymaktadır.

Daha temelli bir farklılık, plana bakış açısında ortaya konulmaktadır. Şevket Süreyya, "Rusya, Avrupa, Türkiye gibi her memleketin ve sosyal mahiyeti ne olursa olsun her cemiyetin planlı bir cemiyet nizamına vasıl olabileceğini" kabul etmektedir. Oysa ***Ahmet Hamdi "muslihane" usullerle Avrupa'da planlı bir rejim kurulabileceğini kabul etmemektedir.*** "Avrupa'da teessüs etmiş bir nizam vardır; buna muslihane usullerle de olsa plan nasıl tatbik edilebilir?" diye sormakta, Avrupa'da plan birçok şeyi tasfiye etmek durumunda kalacağı için bunun muslihane olamayacağını söylemektedir. Ayrıca Şevket Süreyya'nın Türkiye'deki planı özgün bir tanım havası vererek "tanzim olunmuş bir milli işbirliği" diye tanımlamasına da karşı çıkmaktadır. Bu tanımın her ülkenin planı için geçerli genel bir tanım olduğunu söylemektedir.

Ayrıca ***Ahmet Hamdi, Şevket Süreyya'nın makalesinde tanımlanan planın kapsamının "mesut, tezatsız, yepyeni bir memleket vücuda" getirmek için yetersiz olduğunu,*** ama bunun yazının kısalığından kaynaklanmış olabileceğini söylemekte, Şevket Süreyya'nın fikirlerini daha ayrıntılı olarak açıklayabileceğini ummaktadır.

Sayı 6, Haziran 1932: Ankara, Moskova, Roma, Fransız İnkılabının İlkelerini Aşan Yeni ve Teknik Kuruluşlar

İsmet Paşa'nın sanayi planına finansman sağlamak için yaptığı Moskova ve Roma seyahatleri Türkiye'nin gündemine ***Ankara, Moskova ve Roma*** merkezli rejimlerin karşılaştırmasını gündeme getirmişti. Beklenilebi-

leceği gibi, bu konu Kadroculann da ilgisini çok çekiyordu. Bu sayıda bu konuyu gündemlerine aldılar.

Kadro başlıklı yazı "Ankara, Moskova ve Roma'da ortak olan nedir" sorusunu sorarak başlamakta ve bu soruyu "Bizce her üç harekette de asıl olan, bu hareketlere sahne olan her üç memleketin de, ***klasik yollar ve kaideler haricinde "yeniden ve teknik kuruluşu"dur.*** Bu kuruluş cidalinde şart olan inkılâp idealizmi ve nefs feragati, her üç hareketin rehber kadrosu için, ***zaruri bir ahlak iştirakini*** ifade eder." diye yanıtlamaktadır. Yeni Türkiyenin ahlak, tecrübe, metod ve teknik mübadelesi yapabileceği ülkelerin sadece "yeniden ve teknik kuruluş" savaşı veren ülkeler olabileceğini, bu nedenle de parti yöneticilerinin bu ülkelerde inceleme yapmalarını çok doğru bulduklarını söylemektedir.

"Kadro" yazısından sonra derginin en prestijli sayfaları *Die Tat* dergisinin temsilcisi ***Hans Zehrer*** ile yapılan bir mülakata ayrılmıştır. Bu mülakatın sonuçları "***Kadro ve Die Tat***" başlığı altında yayımlanmıştır. *Die Tat* da Kadro gibi bir sosyal hareketin dergisi olma özelliği taşımaktadır. Yazıda dergi "ne demokrasinin ve liberalizmin, ne de sınıf diktatoryasının ve ihtilalin cemiyeti kurtaracak bir vasıta olmadığını ve ***cihan nizamının yeniden kurulması için cemiyet içindeki tezatların, her şeyden evvel tekniğin planlı bir mürakabe altına alınması suretiyle tasfiyesini müdafaa eder"*** diye tanıtılmaktadır. Zehrer verdiği yanıtlardan birinde "Türk istiklal cidali ecnebi hâkimiyetlerine karşı ilk muzaffer bir hareket olmak itibariyle bence harp sonu inkılâplarının en mühimmidir", ***"İnkılâbınız,*** diğer müstemleke ve yarı müstemleke milletlerinin kurtuluş hareketleri için ***numüne olmaya [Sovyetler Birliği'nden] daha müsaittir."*** diyerek *Kadro*'nun tezlerine destek vermektedir.

İnkılâbın İdeolojisi bölümünde *Şevket Süreyya* ***"Geri Teknik ve Say'in Sefaleti"*** başlıklı yazısında, önce Avrupa'nın gelişmesi sırasında sömürgeleri nasıl soyduğu anlatıldıktan sonra, "Garpteki sınai inkışafın neticesi bütün müstemleke ve yarı müstemlekelerde sayın [emeğin] kıymetsizleştirilmesi oldu. Milli kurtuluş hareketlerinde ve o meyanda bu hareketlerin en ileri örneğini veren ***Türkiye'de sınai inkişafın gayesi 'say'in kıymetlendirilmesi olacaktır.*** Kıymetsiz say geri tekniğin ve geri teknik müstemleke rejiminin ifadesidir" denilerek ***Kadro'da ilk kez emek sorununa değinilmiş*** olmaktadır.

"Türk inkılâbının şimdi içinde yaşadığımız merhalesi ileri tekniğin geri teknikle, ileri tekniğe has olan usul kaide ve müesseselerin, geri tekniğe has olan usul kaide ve müesseselerle mücadelesi devridir. İşte bu mücadeleyi kazanmak için ***Türk inkılâbı, "ileri teknik, kıymetli say ve planlı in-***

kişaf"a başvuracaktır." "Fakir, derviş, *evinde çalışan, çulha* ve halı tezgâhına köle olan kız bizim tipimiz değildir!"

Millet İktisadiyatı köşesinde ***Vedat Nedim, Niçin ve Nasıl Sanayileşmemiz Lazım?*** sorusuna yanıt aramaktadır. Daha önce yazdığı yazılarda olduğu gibi Türkiye'nin bir ziraat memleketi olarak kalamayacağını, ziraatini ve sanayiini dengeli bir şekilde geliştirmesi gerektiğini belirtikten sonra, Türkiye'de teşvik-i sanayi, gümrük himayesi ve kontenjanlar kanalıyla başlayan sanayileşme hareketinin, geriliğin ve rekabet kabiliyeti yokluğunun himayesi haline geldiğini anlatmakta ve ***"memleketimizde tessüsünü istediğimiz sanayi ileri teknikli, rekabet kabiliyetli bir sanayidir"*** demektedir. "Bu gayenin tahakuku için her şeyden önce devletin sanayi siyasetini telakki tarzında bir tahavvülün vücudu elzemdir" sonucuna ulaştıktan sonra, kurulmakta olan sanayi ofisine ve hazırlanan sanayi planına sahip çıkmaktadır.

Vedat Nedim'e göre "Milli iktisat bir kül olduğuna nazaran onun yalnız sanayi parçasının plan altına alınmasına ve diğer parçalarının başı boş bırakılmasına imkân yoktur." "O halde sanayi siyaseti, bir hammadde politikasına dayanmak mecburiyetindedir. Sanayi planı, tabiatiyle bir ziraat planını da icabettirecektir." ***"Plan mefhumu, bütün iktisadi hayata teşmil edilmezse" aksıyacaktır.*** Böylece Kadrocular tüm alanları kapsayan bir planlama istemektedirler.

Edebiyat köşesinde Yakup Kadri ***Bedii Heyecan'ı*** yazmıştır. Dünya İktisadiyatı bölümünde İsmail Hüsrev, ***"Cemiyet-i Akvam İstikrazları ve Mali Müdahaleler"*** başlıklı yazısında ayrıntılı bilgiler vermekte ve "istikrazlar sayesinde ve Cemiyet-i Akvam vasıtasile küçük ve iktisaden geri ve mağlup memleketlerin bütün maliye işlerinin büyük ve galip devletlerin kontrolü altına girmiş" olmasına dikkat çekmektedir.

Genellikle Burhan Asaf tarafından yazılan Cihan İçinde Türkiye bölümünde bu kez ***"Bir İcmal"*** başlıklı imzasız bir yazı bulunmaktadır. Bu yazının üslubu ***Şevket Süreyya*** tarafından yazıldığı intibaını vermektedir. Muhtemelen dergide Şevket Süreyya imzalı yazıların sayısının artması üzerine imzasız yayımlanmıştır.

Bu yazıda artık dünyanın yaşamakta olduğu dönüşümün, Fransız inkılâbının sosyal bilimcilerinin anlayışı içinde kavranamayacağı, bunun en iyi örneğinin Amerika'da yaşanan bunalım olduğu anlatılmakta ve ***"Modern tekniğe eski cemiyet görüşlerile hâkim olmak arzusunun ifade ettiği gafleti"***, en iyi şekilde Amerika'nın ispat ettiği ileri sürülmektedir. Amerika teknik üzerinde yoğunlaşarak gerek sanayide gerekse tarımda verim-

liliği çok artırmıştır. "Hadisenin Amerika'da patlak vermesi de gösteriyor ki *'tekniği istiap edemiyecek kadar darlaşmış bir içtimai çerçeve parçalanır'* kaidesi modern inkılâpların en güzel tarifidir. "Bu parçalanma ancak Amerika'da başgösterebilirdi.

Bu yazı ***Amerika'nın yapamadığını*** ya da yarım bıraktığını ***Sovyetler'in tamamladığı tezini*** ileri sürmektedir. Yazara göre 5 senelik plan ile beraber, komünist dogmalarından bariz bir inhiraf ve hatta tevakki ve Amerikalıların dar bir içtimai çerçeve yüzünden yarım bıraktıkları bir işi deterministik ve konstrüktif bir şekilde tamamlamak ceht ve iradesi, bugünkü Sovyet rejiminin artık taktik yapıyoruz mazeretile örtemiyeceği kadar belli bir iştir.

"Amerikanın teknik inkılâbı yapması ve *Sovyet Rusya'nın onu devamlılığa mazhar kılacak sosyal görüşleri hazırlaması* arasında ***milli kurtuluş inkılâbımızın müstakil ve onların fonksiyonları kadar ileri bir" rolü*** ve yeri olacaktır. O da yeni oluşan dünyada emperyalizme geçit vermeyişidir.

Bir sayı önce yayımlanacağı haber verilen Yakup Kadri'nin ***"Ankara-Moskova-Roma"*** yazısının ilk bölümü yayımlanmaya başlar. ***Burhan Asaf***'ın ***"İcmal"*** başlıklı yazısında vurgulanmaya başlayan Fransız İnkılâbının prensiplerinin aşılmış olması teması üzerinde bu yazıda da durulmaktadır. ***Yakup Kadri***'ye göre ***Cihan Harbi liberal sistemin ve Fransız İhtilalinin prensiplerinin tükenişini getirmiştir.*** "Bugün Fransız İnkılâbının prensipleri tereddi ede ede, nihayet 'Cemiyeti Akvam' gibi bir galatı hilkata vücut" vermiştir. Yazı, "İşte biz çürüyerek, kokarak, çözülerek nihayet Cemiyeti Akvamda son galiz şeklini bulan şu müesseseler karşısında SSCB ile yeni bir dünya, yeni bir insanlık, yeni bir cemiyet nizamının doğmakta olduğunu müşahade ediyoruz ve bu hadiseyi 1789-1793 deki Türk entellektüelleri gibi garip bir lâkaytlık ve gafletle değil, ta içten gelen bir dikkat ve alaka ile takibe koyuluyoruz." diye devam etmektedir.

Kadro'nun, bu sayısında Ankara, Moskova ve Roma'daki başarıları vesile edip bunu Cihan Savaşı sonrasının genel bir eğilimi olarak yorumlayarak Fransız inkılabının prensiplerinin aşıldığının bir kanıtı olarak kullanmaya başlamasının üzerinde düşünmek gerekir. Kemalizmin büyük ölçüde Fransız İhtilali çizgisini izlediğinin bilindiği bir ortamda *Kadro* bir gerginlik mi yaratmak istemektedir? Kuşkusuz *Kadro* böyle bir konumda değildir. Onların yapmaya çalıştığı, başka aykırı örneklerle birlikte Ankara'nın başarısını vurgulayarak Fransız İnkılâbı ile Ankara arasındaki bağları gevşetmek ve yeni bir ideolojik çizgiyi daha kolay izler konuma getirmeye çalışmaktır.

Şevket Süreyya bu sayının Polemik bölümünün başlığını ***Naşit Hakkı (Uluğ)***'nın yeni yayımlanan kitabının adı olan ***Dersim ve Derebeyi*** olarak seçmiştir. Bu vesileyle *Kadro* ilk kez ***Kürt ve Doğu sorunu*** karşısındaki durumunu açıklamaktadır.

Yazı, derebeyliğin tanımıyla başlamakta, "Derebeylik deyince biz, Türk inkılâbının getirdiği bütün siyaset, iktisat ve hukuk usulleri haricinde ve bu usullere karşı cebren tegallüp etmek isteyen geri bir cemiyet tarzının maddi müesseselerini yani feodal toprak mülkiyetini ve bu müesseselerin meşruiyetini müdafaa eden ruhani kuvvetleri [yani şeyh ve tekke nüfuzunu] anlıyoruz" denilerek üretim ilişkileri merkezli bir tanım yapılmaktadır.

Şevket Süreyya'ya göre "Osmanlı tarihinin bütün devirleri, Van ve Diyarbekir eyaletlerinde, iktisaden ve hukuken serbest Türk köylü ve şehirlisiyle, ferdin iktisadi ve hukuki esaretine ve sıkı bir toprak bentliğine istinat eden Kürt feodalizmi arasındaki cidal ile" geçmiştir. Bu mücadelede Osmanlı Sarayı hep Kürt feodalizminin yanında yer almış ve ***Türk köylerinin Kürtleşmesi gerçekleşmiştir.*** "Derebeylik nizamının tasfiyesi, Şark'ta uzun asırlar imtidadınca topraksızlaştırılan, mülksüzleştirilen köylünün mal ve mülkiyet sahibi kılınması neticesinde bitecektir. ***Küçük çiftçilik, toprak köleliğinin zıttıdır ve derebeylik münasebetlerinin en emin tasfiye vasıtasıdır."***

Bu sayının Kronikler bölümünde *Kadro*'nun ülke dışındaki yankıları ele alınmaktadır. *Şevket Süreyya* tarafından yazılan birinci yazı, ***"Kadro ve İzvestiya"*** başlığını taşımaktadır. Ünlü *İzvestiya* 28 Nisan'da *Kadro* hakında bir yazı yayımlamıştır. Gazete *Kadro* hareketini, buhrandan çıkmak için bir ***"müstakil çıkış noktası aramak cehdi"*** olarak tanımlamıştır. Şevket Süreyya, *Kadro*'nun tüm görüşlerinin henüz yayımlanmadığını, ama yayımlanan kadarıyla Türkiye'yi buhranın içinde değil, dışında gören bir görüşün hâkim olduğunu, çünkü Türkiye ve benzeri ülkelerin bu buhranın doğmasının esas nedeni olduğunu, bu bunalımın aşılması için, yeniden kurulmak zorunda kalınacak olan yeni dünya mübadele nizamının oluşmasının gerektiğini anlatmakta ve bu nedenle de *Kadro*'yu "buhrandan kurtulmak için müstakil bir çıkış noktası olarak görmenin yetersiz olduğunu söylemektedir. George Harris, *İzvestiya*'daki Peregrinus'un yazısının İsmet Paşa'nın Moskova ziyareti dolayısıyla yazıldığını ve bu eleştirilere karşın dostça olduğunu söylemektedir.[148] Yine ***Şevket Süreyya*** imzalı ikinci yazı ***"Kadro ve Elmuhadenet"*** başlığını taşımakta ve Kahire'de

---

148 George Harris, *age.*, s. 140; Peregrinus, "Litso Nyneshnei Turtsii", *Izvestiia*, 28 Nisan 1932, s. 2.

yayımlanan *Elmuhadenet* gazetesinin *Kadro*'nun çalışmalarını Mısır'da tanıtmaya çalıştığı haber verilmektedir.

Altıncı Sayının Yankıları

Altıncı sayı çıktığında da artık âdet olduğu üzere *Hâkimiyeti Milliye*'de dergideki yazıları tek tek tanıtan bir yazı yayımlanır.[149] Ama diğer sayılardan farklı olarak bu sayıdaki yazılara diğer yayın organlarında kısa süre içinde tepkiler gelmez. Anlaşılan bu sayıdaki yazılar kamuoyunda ve parti çevresinde yeterince kışkırtıcı olmamıştır.

Yakup Kadri'nin bu sayıdaki "***Ankara-Moskova-Roma***" yazısına bir tepki yazısı aylarca sonra İzmir'deki ***Anadolu*** gazetesinde 15 Kasım 1932'de yayımlanmıştır.[150] ***Mahmut Esad*** söz konusu yazıda Paris'te 14 Temmuz'da olanlar anlatılırken önemli ***yanlışlar yapıldığını*** söyleyerek, *Kadro* gibi bir dergide böyle "laübaliliklere" yer olamayacağına değindikten sonra "Herkes kör, alem sersem mi sanılıyor?" diye sormaktadır.

Yakup Kadri bu yazıya kısa sürede yanıt vermiştir. 15 Kasım'da *Anadolu*'da yayımlanan yazıda iddia edilen yanlışlıkların eğer yanlış iseler kendisine değil ***H. Taine'in Les Origines de la France Contamporaine*** eserine ait olacağını söyledikten sonra, yazının bütünü bakımından çok anlamlı olmayan ayrıntılara dayanarak *Kadro*'nun manevi ve mesleki şahsiyetine hücum vesilesi yapılmasına karşı çıkmakta ve yazı işleri müdürüne ***"Temizliğine ve intizamına son derece ihtimam ettiğim bahçemi, her rastgelene taşlattırmayacak kadar insaflı olunuz"*** demektedir.

Yıllar sonra Yakup Kadri'nin "***Ankara, Roma, Moskova***" yazısını değerlendiren İtalyan araştırmacı ***Carretto***[151] ***savaş sonrasının bu üç rejimi arasında gizemsel benzerliklere ulaşılmasının zorunlu olduğunu söylemektedir.*** *Gerarchia* dergisinin Ekim 1932 sayısında Fiolco d'Ancyra da *Kadro*'nunkilere benzer fikirler ileri sürecektir. O yazıda da savaş sonrasında var olan siyasal modellerin yıkıntı ve döküntüleri arasından doğan üç ideolojinin ***komünizm, Kemalizm ve faşizm*** olduğu belirtilmektedir. "Faşizm ve Kemalizm kesinlikle birer siyasal parti olarak tanımlanamazlar." denilerek "Daha yüce bir şey, gizemsel bir devrim ya da iç ve dış düşmana karşı bir tepki biçiminin söz konusu" olduğu söylenmekte, bu da Yakup Kadri'nin bu rejimlerin ***"devrim platformu üzerinde yan yana"***

---

149 Kadro: Hakimiyeti Milliye, 20 Haziran 1932.
150 Mahmut Esad, "Kadro Mecmuası Hakkında", *Anadolu*, 15 Kasım 1932.
151 Giacomo Caretto, *age.*, s. 64.

bulunabilecekleri saptamasıyla üst üste düşmektedir. Caretto'nun gizemli benzerliklerle kastettiği de bunlardır.

Sayı 7, Temmuz 1932. Türk Milleti İnkılabı Yürütüyor

Bu sayıdaki ***Kadro*** yazısı daha öncekilerden önemli bir farklılık taşır. Daha önceki yazılarda inkılabın bitmemesi gerektiği konusunda telkinler ve yol göstermeye dönük ifadeler yer alırken bu yazıda bir tutum değişikliği izlenir.

Yazıda önce Türkiye'de ***inkılabın gerçekleştirdikleri sayılmaktadır:*** "Devletçi iktisadın tek el ve tek görüşle ve her defasında milletin ileri menfaatlerine uygun olarak sevk ve idare edilen kontrolünü kabul etmekle ve ziraatçi ve ham maddeci bir yarı müstemleke bünyesinden en ileri teknikle takviye edilecek bir ziraatçı ve ham maddeci, sanayici ve milli sermayeci bir muasır milli iktisat bünyesine geçme kararını vermekle, millet, iktisadi mücadelesinin ve iktisadi kurtuluşun destanını" yazmaya başlamıştır. "Siyaseten hür ve iktisaden cüzü tam bir bünyeye istihalesini yaparken garp milletlerini birer tezatlar mecmuası haline getiren sınıf davalarını, sınıfların teşekkülünü peşinen önlemek suretiyle reddeden Türk milleti, bu hareketle ileri bir sosyal nizamın temellerini" atmıştır. "Siyasi ve iktisadi cüzü tam olmanın fikri istiklale bağlı olduğunu bilen Türk Milleti, hem kendi ve hem de dünya tarihini, hem kendi ve hem de dünya iktisadiyatını müstakil bir görüşle tetkik ve tedvin etmek yoluna giderek "ilmi görüşte istiklal" ve "ilmi görüşteki her türlü tağşişleri teşhir kaidesini tatbik" etmiştir. Buna göre yazıda devamla, "Öyle ise Türkiye iyi yoldadır" denilmekte ve "inkılâbın yürüdüğü" ilan edilmektedir.

Bu sayıda Kadroculaların böyle coşkulu davranması boşuna değildir. 2 ile 20 Temmuz arasında ardı ardına çıkartılan yasalar ile Türkiye'de ileri derecede bir devletçiliğin kurumsal temelleri atılmıştır.[152] Bu yasaların çıkması tüm ülkede CHF'nin çok kararlı bir biçimde devletçilik uygulamasına girdiğini göstermiştir. Bu durum devletçilikten yana olanların bu yasaların tümünü savunurken liberal kesimin kararlı bir biçimde karşı çıkmasına neden

---

152 Bu tarihler arasında, 2025 sayılı Menafii Umumiye Müteallik İmtiyazat Hakkındaki Kanuna Bazı Maddeler Tezyiline ve Bu Kanunun Bazı Maddelerinin İlgasına Dair Kanun, 2054 sayılı Şeker, Çay, Kahve İthalatının Bir Elden İdaresi Hakkında Kanun, 2056 sayılı Buğday Koruma Kanunu, 2058 sayılı Devlet Sanayi Ofisi Kanunu, 2059 Sayılı Menkul Kıymetler ve Kambiyo Hakkındaki Kanuna Müzeyyel Kanun, 2061 sayılı Afyon Yetiştiriciler Satış Birliği Kanunu, 2064 sayılı Türkiye Sanayi Kredi Bankası Yasası, 2068 sayılı Türkiye İskele ve limanları arasında Posta Seferleri Hizmetinin Devlet İdaresine Alınmasına Dair Kanun, Türk Gemi Kurtarma Anonim Şirketi Teşkili hakkındaki Kanunlar çıkarılmıştır.

olmuş ve Türkiye'nin gündeminde, devletçilik yandaşı ve karşıtı olanlar arasındaki çatışma şiddetlenmiştir.[153]

Dikkat edilirse başyazıda Türkiye'nin başardıkları diye sayılanlar hep daha önce *Kadro*'nun savunduğu düşünceler doğrultusundadır. Onun için de *Kadro* olup bitenden memnundur. Ama dikkat edilirse bu başarıların öznesinin hep Türk milleti olarak tanımlandığı görülmektedir. Partiye ve hükümete doğrudan atıfta bulunulmamaktadır. Bu yolla Türk Milletiyle *Kadro*'nun düşünceleri arasında bir paralellik oluşturulmakta, böylece Türk milletinin *Kadro*'nun düşüncelerine sahip çıktığı izlenimi yaratılmış olmaktadır.

Şevket Süreyya **İnkılâbın İdeolojisi** bölümünü bu sayıda ***"Eurocentrisme"in Tasfiyesi*** konusuna ayırmıştır. Yazı Avrupa merkezli düşünceyi eleştirerek başlayarak ***"Avrupa tarihi hakikatte geniş cihan tarihinin küçük ve tâbi bir unsuru olduğu halde ... bu tarihin mihveri ve merkezi sayılır"*** demekte ve tarihin dönemlere ayrılmasını bir misal olarak vermektedir. Tarihin ilkçağ, ortaçağ, yeniçağ ve son zamanlar olarak ayrılmasının tamamen Avrupa merkezli olduğunu bu nedenle de "gerek cihan medeniyetinin umumi inkişaf hatları ve merhaleleri, gerek Türk tarihinin karakteristik devirlerini ifade edebilmek bakımından" uygun olmadığını belirtmektedir. "Avrupa ile başlıyan ve Avrupa ile biten tarih, hem bir dar ufuk, hem bir yanlış telakkidir ki, bu dar ufuk ve bu yanlış telakkide bizim yerimiz şimdiye kadar ya tarih ötesine sürülmek, ya da medeniyet harici kalmak olmuştur." Türk inkılâbının "kül halinde ve bütün bu manasile tebarüz ettirilmesi" ve "milli tarih tezi"mizin bütün usul ve vasıtalarıyla her gün biraz daha takviyesi, "inkılâp münevverliğinin vazifesi ve borcu" olarak görülmektedir.

Kadroculların bu yazıyla Türk tarih tezine sahip çıkmaları Ankara'da 2-11 Temmuz 1932 tarihleri arasında Birinci Tarih Kongresi'nin toplanması nedeniyledir. Kongrenin tarih eğitimiyle ilgili oturumları Ankara Halkevi'nde yapılıyordu. Bu oturuma katılmaları için muallimlere ve yüksek okul öğrencilerine kart veriliyordu. Böylece tarih tezinin ilgili kitlelere ulaşması için çaba gösteriliyordu. *Kadro* bu çabalara bu yazıyla katılıyordu. Böylece inkılabın yürütülmesi temmuz ayında yalnız iktisat alanında değil ideoloji alanında da gerçekleşiyordu.

Bu sayının ***Millet İktisadiyatı*** bölümünde ***Vedat Nedim, "Donan Ziraat Kredilerine Karşı"*** başlığı altında devletin borcunu ödeyemeyen çiftçinin borcunu tecil etmesinin bir çözüm olmadığı üstünde durmaktadır. Çiftçinin borcunu ödeyememesi köy iktisadiyatında sermaye biriki-

---

153 Neşet Halil, "Türkiye Büyük Sanayi Devrine Girerken", *Hakimiyeti Milliye*, 7, 9, 11, 15, 18, 20 Temmuz 1932.

mi olmaması yüzündendir. ***Köylünün sermaye birikimine mutavassıt kârının eklenmesinin sağlanması*** "milli iktisat siyasetinin baş hedeflerinden biri olmaya layıktır". "Türk müstahsiline kârlı fiyat şiarıyla açılacak bir teşkilatlandırma seferberliği günün en acil davasıdır. "Ama zirai krediler ancak rantabl bir ziraat bünyesi olduğunda rantabl olabilecektir." Dolayısıyla ***Türkiye'nin bir zirai kredi meselesinden çok ziraatın üretici için rantabl hale getirilmesi sorunu vardır.***

Milli İktisat Tetkikleri bölümü içinde *İsmail Hüsrev Türkiye'de Derebeylik Rejimi* üzerine yazdığı yazıda, bir önceki sayıda Şevket Süreyya'nın ele aldığı konuyu geliştirmektedir. Ona göre ***"Osmanlı tarihinde Feodalite veya bilmem hangi nizam vardı veya yoktu gibi münakaşalara girmemiz semeresiz ve aldatıcı neticeler"*** verecektir.[154]

İsmail Hüsrev'e göre "Osmanlı cemiyetine damgasını vuran tek ve hâkim bir nizam vardı; ***Derebeylik rejimi.*** Bütün diğer müesseseler en iptidaisinden en mütekamiline kadar bu rejimin içinde ve bunun kanunlarına tabiydi". Yazar Osmanlı toplumundaki çok farklı toprak rejimlerini tek bir başlık altında toplamaya çalışmakta, bu bakımdan Şevket Süreyya'dan farklı bir tez ileri sürmektedir. Bu ***derebeyliğin üç biçimi olmuştur.*** Bunlar; 1) ***Sipahi derebeyliği*** (timar ve zeamet usulü), 2) ***Ruhani derebeylik*** (tekkeler ve dini kurumlar), 3) ***Serbest derebeyliktir.*** (Devlet tarafından hususi eşhasa malikâne, çiftlik olarak doğrudan doğruya temlik edilen veyahut bir yöre istila edildiği zaman içtimai müesseseleri aynen korunan ve timar usulü kapsamına alınmayan yerlerde.) ***Doğu'da işte bu serbest derebeylik vardır.*** Osmanlıların İran'a karşı izlediği politikalar dolayısıyla "ekrat beyleri"nin arazileri Osmanlı toprak nizamı içine alınmamıştır ve dolayısıyla koyu bir toprak köleliğine dayanan derebeyi nizamı yaşanmıştır. ***Bu derebeylik Avrupa feodalizmine göre daha geridir.***

Edebiyat köşesinde *Ferdiyet ve Şahsiyet* konusunda yazan Yakup Kadri "Nevi şahsına münhasırlık, şahsiyet sahibi olmak değildir. Biz ancak devrimizi, muhitimizi, en enmuzeci [örnek] bir tarzda temsil ettiğimiz vakittir ki bir şahsiyet sahibi sayabiliriz" demektedir. ***Yakup Kadri*** bu yazıda da diğer yazılarında yaptığı gibi ***ferdiyetçi edebiyat alanının olumlu değer yüklediği kavramları toplumcu edebiyat açısından yeniden tanımlamaya devam etmektedir.***

Cihan İçinde Türkiye bölümünde *Burhan Asaf* ***"Makina Medeniye-***

154 Türkiye'nin 1960'lı yılların sonunda yaşadığı Asya tipi üretim tarzı tartışmaları hatırlanırsa İsmail Hüsrev'in bu konudaki haklılığı anlaşılır. Muhtemelen İsmail Hüsrev bu konuda Sultan Galiyevcilerin çalışmalarından haberdar olarak bu sonuca varmaktadır.

ti" başlıklı yazısında Fransız sanayiinin sözcüsünün *Le Temps* gazetesinde Alman ve Amerikan teknik gelişmesini buhranın sebebi olarak gösteren yazısına, Kurtuluş Savaşları dünyasının sözcüsü olarak karşı çıkmaktadır. Makine medeniyetinin olumsuz sonuçlarının "Makinanın evvela fertler arasında, sonra da milletler arasında inhisar altına alınması yüzünden ortaya çıktığını" söylemekte ve makine medeniyetinin hiç de batmak üzere olmadığını, bu ***medeniyetin esas inkişafına "hür milletlerin tezatsız iktisadi cüzü tâmlar halinde ve müsavi şartlar dahilinde karşılaşacakları nizam"*** içinde kavuşacağını eklemektedir.

Yakup Kadri bir sayı önce başladığı ***"Ankara. Moskova. Roma"*** seri yazısını sürdürmekte ve "Rusya'da ihtilal olduğunda benim bakışımın bir emperialist Fransız'ın bakışından farkı yoktu. Bu vaziyetin ne müthiş bir anomali olduğunu anlamak için Anadolu İstiklal Harbi'nin ateşinden geçmem gerekti" demektedir.

Bu sayıda Polemik köşesini İsmail Hüsrev ***Plan Mefhumu Hakkında*** yazısıyla doldurmaktadır. Ahmet Hamdi *Koperatif* dergisinde Şevket Süreyya'nın planlama mefhumu hakkındaki yazısını eleştirmiştir. Şevket Süreyya kampta olduğundan, gecikmemek için bu yazıya ***İsmail Hüsrev*** yanıt vermektedir. Bu, *Kadro* içindeki düşünce bütünlüğünü göstermek bakımından da anlamlıdır.

İsmail Hüsrev, yazının başında Şevket Süreyya'nın plan üzerindeki düşüncelerinin sistemli ve açık bir özetlemesini yaptıktan sonra Hamdi Bey'in Şevket Süreyya'nın ***planı tanzim olunmuş bir işbirliği şeklinde göstermesinde yeni bir şey bulmayışını yanıtlamakta*** ve sosyalist planlamanın şahsi mülkiyetin tasfiyesine ve amele sınıfına, Avrupa'daki planlamanın ise şahsi mülkiyetin güçlendirilmesiyle kâr eğilimlerine dayandığını, Şevket Süreyya'nın her iki yaklaşımı da reddederek "müstemlekeciliğe karşı bir isyan olan milli kurtuluş hareketlerinde planı, *hem milli bünye içinde ileride doğabilecek veya mevcut tezatları milletin yüksek menfaatleri namına tasfiye ve hem de bütün millete şamil bir işbirliği yani bir iş istiraki temin etme davası olarak"* tanımladığını ve işbirliğinin tesisinde iktisadi hayata tesir edecek ana aktörü yani devleti seçtiğini belirtmektedir.

Devamla, Hamdi Bey'in Avrupa'da şahsi sermayenin yaptıklarını devletten beklemenin bir yenilik olmadığı şeklindeki görüşünde içtimai bir görüş noksanlığı bulmakta ve Hamdi Bey'in Şevket Süreyya'nın önerdiği planın kapsamını yetersiz bulmasını ve "hani bir milli işbirliği, hani kuvvetler muvazenesi ve onun ince hesabı" diye sormasını yersiz olarak değerlendirmekte, *"Hamdi Bey Türkiye için bir sosyalist iktisat planını ve bunun icap ettirdiği kendine mahsus bir kuvvetler muvazenesini hakiki ve ye-*

gane bir iktisat planı telakki ederek bunu Şevket Süreyyanın makalesinde arıyorsa" bulamaz demektedir.

Ayrıca İsmail Hüsrev, Hamdi Bey'in kavramları kullanma biçimden yakınmaktadır. Örnek olarak *Hamdi Bey'in "istihsal fazlası ve istihlak eksikliğinin içtimai bir kategori"* olduğunu vurgulayarak kendilerine karşı eleştirel bir tutum almasını *"Kadro muharrirleri ne harpten evvelki, ne de harpten sonraki buhranları teknik bir istihsal fazlasının eseri addetmişlerdir"* diye yanıtlamakta ve ***bizim fikirlerimizle bizi sorguluyor diyerek,*** bu tutumu bir ahlak sorunu olarak ortaya koymaktadır. Şevket Süreyya'nın ***istihlak eksikliğini bir plansızlık sorunu olarak değil, cemiyetle tabiatın teknik münasebetini ifade eden bir kategori olarak ele aldığını,*** yani teknik ne kadar az gelişmiş ise o kadar istihsal yetersizliği olacağını anlatmaya çalıştığını söylemektedir.

Hamdi Bey'in plan mefhumu hakkındaki fikirlerin sekiz sayfaya sığmayacağı görüşüne katıldıklarını, bu nedenle de plan hakkındaki fikirlerinin daha iyi anlaşılması için ***Planlı Türkiye*** kitabının yazılması görevinin ***Vedat Nedim'***e verildiğini bildirmektedir. Hamdi Bey'in Kadroculların noktai nazarlarına o kadar yakından vakıfken bu görüşlerin plan yazısı vesilesiyle yeniden tekrarlanmasını istemesini samimi bulmamakta, kendilerini kanaatlerine zıt bir vaziyet almış olmakla ittiham etmek (suçlu olmak) gibi bir ters bir durum yarattığını söylemektedir. "Bu tarzda bir ilzam tekniği, orijinal olmakla beraber Hamdi Bey de kabul ederler ki, fikir meselelerinde ***patenta tertibatı*** almadan bundan böyle şifahen hiçbir şey görüşmemek gibi acayip bir netice verebilir" demektedir. Kadrocuların kendilerine en yakın gördükleri Limancı Hamdi Bey'le bile aralarında bir gerilim bulunmakta ve gerimli bir birliktelik yaşamaktadırlar.

Bu sayının ***Burhan Asaf*** tarafından yazılmış olan son yazısı ***"Lausanne'daki Anlaşmaların İç Yüzü"*** başlığını taşır. Bu yazıda 1932 Temmuz'unda finans merkezleri Londra, Paris ve New-York'un, bunalımının zorlamasıyla bir araya geldikleri söylenmekte ve bu çevrelerin gerçekleştirmeye çalıştığı Amerika'nın savaş alacaklarından vazgeçmesi ve paraların altın esasına dayandırılmasının sağlanmasının gerçekleşmeyeceği haber verilmektedir. Serbest bir altın para esasını imkânsız kılan en önemli sebep, altının üç finans merkezinde, New York, Paris ve Londra'da toplanması olarak gösterilmekte, "Altın esasına geçilecek diye onlardan altın alınması istikrazların en pahalısını ve en faydasızını yapmak demektir. *Altın esasına geçilecekse altın bedava dağıtılmalıdır" denmektedir.*

Kadro'nun Yedinci Sayısının Yankıları

İsmail Hüsrev'in Şevket Süreyya yerine verdiği yanıt ***Ahmet Hamdi*** Bey tarafından ***Kooperatif*** dergisinin eylül sayısında ele alınmıştır.[155] Ahmet Hamdi Bey, yanıtın Şevket Süreyya'ca verilmemiş olmasından rahatsız olmuştur. İsmail Hüsrev'in planlı Türkiye konusunda yeni bir kitabın Vedat Nedim tarafından telif edileceği haberinin verilmesi üzerine, bu konuda kendisine verilecek yanıtın ya Şevket Süreyya ya da Vedat Nedim tarafından verilmesinin daha doğru olduğuna dikkati çekmektedir.

Ahmet Hamdi, bir yandan İsmail Hüsrev'i ve yazılarını çok takdir etmekte, ancak ***İsmail Hüsrev'in*** yanıt verirken, ***Şevket Süreyya'nın makalesini yeniden yazdığına*** ve tashih ettiğine de dikkati çekmektedir. İsmail Hüsrev'in yanıtında, bundan böyle patenta tertibatı almak gibi hoş olmayan bir durumda kalacaklarını söylemesine karşı da, "Kadro'yu takip eden bir kısım münevverler Kadrocu arkadaşların ne gibi şeyler 'ihtira ve icat' ettiklerini henüz anlamış değiliz. Bizce *Kadro*'da hevesli ve istidatlı bazı gençler yazı yazmaktadırlar." diyerek "Fikir sahasında keşfedildiği söylenen bu yeni şeylerin ne olduğu acaba izah olunabilir mi?" sorusunu sormaktadır.

İsmail Hüsrev'in yazısında *Kadro*'nun mülkiyet meselelerinin tasfiyesine taraftar olmadığının kesinlik kazandığına değindikten sonra, "bu muharrir yeni ***Türk cemiyetinde, şahsi sermaye yerine hâkim faktör olarak devleti ikame etmekten acaba ne kastediyor"*** diye sormaktadır.

Kadro ve *Kooperatif* dergileri arasında atılan karşılıklı çiçeklere karşın, Ahmet Hamdi'nin *Kadro*'nun orijinallik iddialarından rahatsız olduğu anlaşılmaktadır.

Sayı 8, Ağustos 1932. Milli Kurtuluş Hareketlerinin İdeolojisinin Türkiye Merkezli Olarak Sistemleştirilmesi

Kadro yazısı 30 Ağustos'un onuncu yılı münasebetiyle yazılmıştır. Bu durum Kadrocu açıdan ***"Milli mücadele, bir cephe harbi şekline istihale etmiş bir milli kurtuluş ihtilâlidir*** ki, bu ihtilâlde milletin cebr ve zoru, sokak mücadelesi etrafında değil, müstemlekeciliğe karşı bir harp [İstiklal Harbi] ve ***müstemlekeciliğin dahildeki müesseselerine karşı da bir isyan*** [Büyük Millet Meclisi Hükümeti] şeklinde tecelli etmiştir. Fakat Dumlupınar olmasaydı, bu ihtilâl akim kalabilirdi" diye yorumlanmakta ve 30 Ağustos 1922 tarihinin gelecekte ulusal kurtuluş savaşı verecek tüm ülkeler için önemli hale geleceği üzerinde durulmaktadır.

---

155 Ahmet Hamdi, "İsmail Hüsrev Beye Cevabımız; Plan Mefhumuna Dair", *Kooperatif*, no. 4, Eylül 1932, s. 5.

Şevket Süreyya'nın İnkılâbın İdeolojisi *bölümü, "Milli Kurtuluş Hareketinin Ana Prensipleri"* başlığını taşımaktadır. Uzun zamandır yayımlanacağı haber verilen *İnkılâp ve Kadro* kitabının çıkması üzerine bu prensipler o kitaptan alınarak 11 madde halinde sistemleştirilmiştir.

1) *"Milli Kurtuluş Hareketleri,* tarihi orijinleri itibarile beynelmilel bir tarzda, yani müstemlekeci memleketlerle, müstemlekeler ve yarı müstemlekeler arasındaki iktisadi tezadın bir neticesidir." Bu tezat bir yandan Garp memleketlerinde sanayi inkılabının uygulanmasının, öte yandan sanayinin yerkürenin belli noktalarda toplanmasının yarattığı eşitsizlikten kaynaklanmaktadır.

2) *Milli kurtuluş hareketlerinin çıkış noktası müstemlekecilik tezadının hallidir.* "Bu itibarla milli kurtuluş hareketleri, gerek tarihi menşeleri, gerek inkişaf istikametleri bakımından, cihan içinde bir tezadı ve bütün prensipleri kendi zatından çıkarılması icabeden müstakil bir beynelmilel davayı temsil eder. *Milli kurtuluş hareketleri, her hangi bir hareketin peyki, tâbii veya reservi olmaz."*

3) "Milli kurtuluş hareketleri, cihan iktisat vahdetini inhilal ettirmeye ve cihan iktisadiyatını teşkil eden unsurların birer birer kendi kabukları içine çekilmeleri suretiyle gittikçe iptidaileşmesine müteveccih menfi ve irticai bir hareket değildir." *Önerilen otarşi hedefi "imkânın en azami haddine kadar inkişaf ettirilmiş yeni cüzü tamlar halinde beynelmilel emtia mübadelelerine iştirak etmiye ve bu suretle daha rasyonel bir cihan vahdetini tesis etmiye* müteveccihtir."

4) "İstihsal vasıtalarile, tekniğe tahakküm tarzı, yani *istihsal münasebetlerile teknik arasındaki uygunsuzluk,* muasır cemiyette yaşıyan bütün tezatların ve *bu meyanda müstemlekecilik* tezadının unsuru aslisidir."

"Yüksek tekniği ve büyük iktisat faaliyetlerini cemiyetin kontrolü altına alması, milli kurtuluş hareketlerinin objektif mahiyet ve inkişaf istikametlerine iki sebeple tevafuk eder:

A) Milletler arasındaki *iktisadi tâbiiyet ve metbutiyet tezadının tasfiyesi*

B) *Millet içindeki iktisadi menfaat tezadının tasfiyesi."*

5) Büyük sanayi memleketlerindeki baş tezat olan sınıf tezadının tasfiyesi istihsal vasıtaları üstündeki mülkiyet münasebetlerinin bir ihtilal ile tasfiyesine bağlıdır.

Milli kurtuluş hareketlerinin olduğu ülkelerde ise büyük istihsal tekniği belli bir zümrenin elinde tekasüf etmediği için *"cemiyetin planlı bir murakabesi altına girince bu nevi tezatlar inkişaf" edemeyecektir.* Böy-

le olunca da sınıf tezadı cemiyetin bünyesini değiştirecek bir mahiyet kazanamayacaktır. Bu memleketlerde kurtuluş hareketleri kendi seyrinde devam ederse kurûnu vustâi kurumların kalıntıları ve henüz rüşeym halinde bulunan kapitalist ülkelerdeki sınıfların unsurları da kendiliğinden dumura uğrayacaktır.

6) "Büyük sanayiin mütekasif [yoğun] olduğu memleketlerle sanayiden mahrum ham maddeci ve ziraatçi memleketler arasındaki iktisadi ve siyasi tâbiiyeti idame edecek bir içtimai İnkılâp, milli kurtuluş hareketleri bakımından menfi ve ric'î [geriye dönük] bir cemiyet hareketidir. Bize göre ***bugünün şartlarına uygun progressist bir hareket ancak, bir taraftan millet içinde, diğer taraftan milletler arasındaki tâbiiyet ve metbuiyet tezatlarını tasfiye edecek bir harekettir.***"

7) "Milli kurtuluş hareketlerine giren veya girmeye namzet bulunan millet ve memleketlerin, aralarında ne kadar mesafe veya ne kadar lisan, kan ve mahiyet farkı olursa olsun, mücadelelerin mevzuu ve gayeleri itbarile aralarında manevi bir mukadderat iştiraki vardır. ***Bu manevi mukadderat iştirakinin idraki ve milli kurtuluş hareketlerinin bütün cihana şamil ehemmiyetinin her vesile ile ilanı,*** bu hareketlerin şümul ve itibarını bulması için şarttır."

8) ***"Bir milli kurtuluş hareketi,*** ne münhasıran siyasi, ne de münhasıran hukuki bir hadisedir. Bu hareket, milletin siyasi ve iktisadi istiklalini ve istiklale müstenit müstakil bir devlet sisteminin bütün ideolojik unsurlarını ihtiva eden bir ***'yeniden doğuş ve kurtuluş'*** hadisesidir. Bir İnkılâptır. Bu mücadelede feodal olanın, din ve dünya aristokrasisinin, levantenin, kompradorun yeri olmayacaktır. ***'Milli istiklale ancak istiklal harbi ile varılır.'***

9) Milli kurtuluş hareketi içinde ***"millet vahdetini zedeleyen ferdiyetçi, zümrevi ve sınıfi şiarlara yer verilmemesi lazımdır".***

"Bir milletin tarihinde milli kurtuluş hareketi devri, milletin içtimai inzibata en ziyade muhtaç olduğu bir intikal devridir. Bu cidal herşeyden evvel, onu anlayan ve kendini ona vakfeden şuurlu, ***ileri feragatli ve disiplinli bir 'avangard'ın,*** bütün ferdi ve zümrevi menfaatler harcinde teazzuv ve ***milletin umumi menfaatlerini temsil ve müdafaa eden bir rehber kadronun sevk ve idaresinde cereyan edebilir."*** Böyle bir rehber kadro ve bu kadro içinde standartlaştırılmış bir inkılapçı nesil, inkılabın selameti için gereklidir.

10) "Bu hareketlere karışan ***her millet yarın kendi şeklini,*** hadisatın seyri içinde, fakat o milletin, onu idrak eden ***rehber kadronun irade ve iştihatlarının müdahalesiyle, yine kendi bünyesinden çıkaracaktır."***

11) *"Milli Kurtuluş hareketlerinin tam ve hakiki mümessili Türkiye'dir."* "Devrimizde cereyan eden ve yarın cereyan edecek olan bütün milli kurtuluş hareketleri, ana prensipleri itibarile, ancak Türk milli İnkılâbının arkasından ve onun manevi çığırı ve prensipleri üstünde yürüyecektir." *"Türk milleti, şimdi de kendi milli kurtuluş hareketile, cihanın sayısız insan kütlelerine yeni bir yol çizmekte ve yeni bir istikamet vermektedir."*

İnkılâp ve Kadro kitabının yayımlanması dolayısıyla yazılan bu yazı üzerinde biraz durmak gerekiyor. Kitabın yazılmasıyla birlikte Kadroculara milli kurtuluş hareketleriyle ilgili ideolojilerini sistemli hale getirme işlevinin büyük ölçüde gerçekleştirdiği görülüyor. Bu sistemleştirmede *Kadro* dergisinin ilk sayılarında doğrudan kullanılmayan "üretim vasıtaları" ve "üretim ilişkileri" gibi Marksist terimler daha açık olarak kullanılmakta, diyalektik materyalist görüş açıkça sergilenmektedir. Ama bunun yanı sıra, bu sistemleştirme "yeniden doğuş", "milli kurtuluş hareketi", Türk milletinin öncülüğü vb. milliyetçi bir söylemin kavramları üzerine oturtulmuştur.

Bu yazıda yer alan ilkelerden altıncısının özel bir konumu olduğu görülüyor. Denilebilir ki bu altıncı ilke çıkarılsa milli kurtuluş hareketlerine yol göstermek bakımından önemli bir eksiklik olmayacaktır. Öyle ise bu ilke neden konulmuştur? Bu ilke kitabın ilerideki bölümlerinde üzerinde duracağımız Sultan Galiyevcilik bilindiğinde anlam kazanacaktır. Bu ilkeyle Sovyetler Birliği'nde yapılan inkılabın Galiyevci bir eleştirisine hak verilmiş olduğu düşünülebilir.

Gerek buradaki ilkeler gerekse ***İnkılâp ve Kadro*** kitabının yazılmasında kullanılan dil, bir ülkeye özgü olmaktan çok, genel bir ***milli kurtuluş savaşları ideolojisi*** geliştirmeye yöneliktir. ***Türkiye'nin yeri öncü olmasındadır.*** Ama bu öncülük rolü sınırlı olarak tanımlanmıştır. Ortaya çıkması beklenen dünya nizamının değişmesi olgusu Türkiye örneğini kendiliğinden izleyen ülkelerin sayısının artmasıyla olacaktır. Oysa genellikle sosyal oluşumları hızlandırmaya dönük müdahaleler yapma eğiliminde olan Kadroculara, bu uluslararası oluşumları hızlandıracak bir örgütlenme yani ***bir milli kurtuluş savaşı enternasyoneli gibi bir öneri yapmamış olmaları üzerinde durmak gerekir.*** Böyle bir öneri yapılmamasını, Türkiye'ye bunu oluşturma sorumluluğunun yüklenmemesini iki nedene dayandırmak olanaklıdır. Bunlardan biri ***Türkiye konusunda gerçekçi bir değerlendirme yapmaları,*** diğeri ise kendilerinin III. Enternasyonel'e ilişkin deneylerinin yarattığı hayal kırıklığı olabilir.

Ne bu ilkelerde, ne de *İnkılâp ve Kadro* kitabında, ***Gazi'nin adı bir***

kez bile geçmemektedir. Eğer genel bir ideoloji anlatılıyorsa buna gerek de yoktur. Ama bu konu Kadrocular arasında tartışma konusu olmuştur. Kitabın son hali Kadrocular arasında tartışılırken bu konu gündeme gelmiştir. Görüşlerin dağılması üzerine Şevket Süreyya bu konuyu kendisine bırakmalarını söylemiş ve bu konudaki talepleri karşılamak üzere kitabın sonuna ***"Sözlerimiz, bu dava üstünde söylenecek sözlerin ne en sonuncusu, ne de en kusursuzudur. Son söz ve kusursuz söz bu davanın sahibine aittir" satırlarını eklemiştir.***[156]

Kadro dergisi ve yayınları birbirini tamamlayıcı bir bütün oluşturmaktadır. "İnkılâp ve Kadro" konferansı *Kadro* dergisinin çıkmasına kaynaklık etmiştir. Şimdi de *Kadro* onu bir kitap haline dönüştürmektedir. Kadro yayınlarının birincisini oluşturan bu kitabın arka kapağında Vedat Nedim'in ***Planlı Türkiye,*** İsmail Hüsrev'in ***Türkiye Köy İktisadiyatı,*** Burhan Asaf'ın ***Yarı Siyasi,*** Yakup Kadri'nin ***Büyük İnkılap ve Küçük Politika*** kitaplarının yayımlanacağı haber verilmektedir. İsmail Hüsrev'in kitabı Kadro tarafından yayımlanmış, ama diğerlerini Kadro yayımlamamıştır. Yakup Kadri'nin kitabı ise ölümünden sonra evrakı arasında bulunarak yayımlanmıştır.[157] Diğerlerinin yazılıp yazılmadığını bilmiyoruz.

İnkılâb ve Kadro'nun basılmadan önce 21 kopya çoğaltıldığından ve bir kopyasının da Gazi'ye gönderildiğinden daha önceki bölümlerde söz etmiştik. Bundan sonra Kadrocular Gazi tarafından çağrılır. Şevket Süreyya ve Burhan Asaf çitliğe gider, ancak Gazi o gün sadece Burhan Asaf'ı kabul eder. Daha sonraki bir günde de Şevket Süreyya'yı kabul etmiştir. Ama o gün Umumi Kâtip Tevfik Bıyıklıoğlu'ndan bu kitabın 100.000 nüsha basılmasını emrettiklerini öğrenirler. Bunun üzerine Şevket Süreyya kitabı basmakta olan Ahmet Hilmi Kitabevi'ne telefon ederek basımın en kısa zamanda tamamlanmasını ister. Çünkü 100.000 adet basılması söz konusu olunca CHF yöneticilerinin kitabın değişik yerlerine müdahale edebileceğinden çekinmektedir. En kısa sürede yayımlanmasını sağlayarak, CHF tarafından kitaba müdahale edilmesini önler. Böylece kitabın 100.000 adet yayımlanması da gündemden kalkar.[158]

Vedat Nedim <u>Millet İktisadiyatı</u> bölümünde ***"Mefhum Teşkilatı Değil Madde Teşkilatı"*** başlıklı yazısında tarım alanı için yeni bir örgütlenme önerisi getirmektedir. Sorunu, dünyada "Tabiat monopolleri ehemmiyetlerini kaybetmeye ve an'anevi ziraatin yerini rasyonel, ilmi ziraate terketme-

156 "Üç Yazara Göre Yakup Kadri", *Bugün*, 29 Mayıs 1975.

157 "Yakup Kadri'nin Ölümünden Sonra Bulunan Eseri: Büyük İnkılâp ve Küçük Politika", *Milliyet*, 13-22 Aralık 1976.

158 "Üç Yazara Göre Yakup Kadri", *Bugün*, 28 Mart 1975 .

ye başlamasıyla, Türk Ziraat emtiasının da sürüm davası karşımıza dikilmiştir" diye ortaya koymakta ve eğer buhran olmasaydı, biz yine cihan piyasalarında gerileyecektik diye eklemektedir.

Bu sorunun çözümü için devletin çıkardığı Men'i Tağşiş Kanunu, ihracat meselesi, ziraat kooperatifleri, ihracat ofisi, ticaret mümessillikleri gibi teşkilatlar hep mefhumlar üzerindedir. ***Bizde olan teşkilatlanmayı mefhumlara dayandırma eğilimi yararlı değildir.*** Teşkilat mefhum için değil madde için yapılmalıdır. "Madde için yapılan teşkilat bir ihtisas organıdır. Orada mütehassıs kendisini evinde duyar ve tekemmül eder." ***Yapılacak iş madde teşkilatlarımızı "ziraat emtiamızdan her birinin rekabet kabiliyeti üzerinde müessir olan amillere hakim kılmaktır."***

"O vakit mesela, fındık, pamuk, üzüm, incir, tütün gibi belli başlı mahsüllerimizin istihsalinden sürümüne teknik ve iktisadi bütün dertlerile meşgul bulunan, bu emtiamızın gerek milli, gerekse beynelmilel vaziyetini adım adım takip eden, kısaca... bugünkü başıboşluğa mukabil her mahsule ait bütün rekabet unsurlarını tetkik ve murakabe altında tutan mercilerimiz olacaktır." "Devlet ordusunun yanında başıbozuk teşkilata nasıl müsaade edilmezse, iktisadi hayatımız da başıbozukluktan" kurtarılmalıdır.

Vedat Nedim'in bu önerisi devletçiliği ve planlamayı yeni alanlara açmayı hedeflemektedir. Bu genişlemeyi önerirken İsmet Paşa'nın 27 Temmuz'da İzmir'de Gazi'nin heykelinin açılışında yaptığı konuşmadaki ***"İktisatta milli varlığı müdafaa etmek ve iktisatta geri bırakıldığımız mesafeleri kapatmak mecburiyeti iktisadi devletçiliğimizin izahıdır"*** sözlerine dayanmaktadır.

Cihan İçinde Türkiye bölümünde Burhan Asaf ***"592. inci Konferansın Zabıtlarından Çıkarılmış Bir Parçadır"*** başlığı altında bir uluslararası toplantı senaryosu yazmıştır. Bu yazıda, bir önceki sayıda yazdığı Lausanne'daki Anlaşmaların İç Yüzü konusunu bir senaryo haline getirmekte ve fiktif bir Türkiye delegesinin hayali konuşması içinde aynı düşüncelerini ifade etmektedir.

Yakup Kadri Edebiyat köşesinde ***Edebiyat Buhranına Dair*** yazmıştır. Edebiyatı Cedide'nin düşüşünün hâlâ devam ettiğini, yirmi beş otuz seneden beri sürdürülen milli edebiyat hareketlerinin bu uzun can çekişmeye henüz son vermediğini, hayatı görüş sistemimizin otuz kırk sene evvelkinin aynı olduğunu söylemektedir. ***"Türk cemiyeti, Türk inkılâbının ortaya attığı prensiplere göre şekillenmedikçe,*** yani milli hayatın üslubu bu prensiplere intibak etmedikçe, verimli, ***sıhhatli, orijinal bir sanat ve edebiyat hareketinin doğuşuna intizar beyhudedir."***

Milli İktisat Tetkikleri köşesinde İsmail Hüsrev *Türkiye'de Derebeylik Rejimi* yazısının ikinci bölümünü yayımlamakta, bu yazıda bir önceki yazısında üç türe ayırdığı derebeyliğin zaman içinde nasıl dönüşümler geçirdiğini anlatmaktadır. En büyük dönüşümlerin mali sıkıntılara bağlı olarak sipahi derebeyliğinde yaşandığını, ruhani ve serbest derebeyliklerin Cumhuriyet dönemine kadar önemli dönüşümler geçirmediğini anlatmaktadır. II. Mahmut'un âyanlar ve derebeyler konusunda yaptığı temizliğin, sistemi değiştirmediğini ancak asi olanların yerine yumuşak başlıları geçirdiğini söylemektedir.

Bu sayıda iki Polemik yazısı yer almaktadır. Birincisi ***Burhan Asaf***'ın yazdığı ***"Faşizm ve Türk Milli Kurtuluş Hareketi"dir.*** Burhan Asaf yazısında, bir Türk dostu olan Şarkiyatçı Dr. Ettore Rossi'nin *Giornale di Politica e di Letteratura*'da Türk inkılâbı hakkında yazdığı yazıda kullandığı "Garplılaşma hareketi" ve ***"faşist inkılâbın henüz bir genç kopyası"*** yargılarına karşı çıkmaktadır. Burhan Asaf'a göre Türk inkılabına Garplılaşma demek "inkılâbın kadrini indirmektir." Ama onun esas üzerinde durduğu ***konu, faşizmle Kemalizm*** (bu *sözcük Kadro*'da ilk defa kullanılmaktadır) ***arasındaki farklılıklara açıklık kazandırmaktır.*** Burhan Asaf, bu farklılıkları üç konuda sıralamaktadır.

1) ***"Faşizm,*** yarı kapitalist bir ***İtalya'yı kapitalizmin sınıf tezadından*** ve bu tezadın doğurduğu dahili anarşi ile bu anarşinin makesi [yansıması] olan demagojiden ve bürokratik idare cihazından [demokrasi ve parlamentoculuk] ***kurtarma hareketidir.*** Korporasyonlar rejimi ile sınıf tezadının halli yerine ***sınıf tezadının tehlikesiz bir şekilde istikrarlandırılması cihetine*** gitmiştir."

2) "Faşizm demokratik zaruretler dolayısile, müstemlekeceliğin zevali devresi olan harp sonrasında, müstemlekeciliği başlıca şiarlarından biri olarak ilâna mecbur kalmıştır. Bu sebepledir ki ***iç iktisatta devletçi olan faşizm dış iktisatta liberal olmak tezadına düşmüştür."***

3) "Faşizm, ***bir yarı-kapitalist bünyeye has bir hareket olduğu*** için, gerek tam kapitalist, gerekse henüz kapitalistleşmemiş bünyelere uygun gelmemektedir."

İkinci Polemik yazısı Şevket Süreyya'nın ***"Yarı Münevverler Kulübü"***dür. Nurullah Atâ (Ataç) Bey'in 10 Şubat'ta *Milliyet* gazetesinde *Kadro*'yu anlamıyoruz diyenlere karşı *Kadro*'yu savunmak için yazdığı yazı dolayısıyla yazılmıştır. Yazıda hükümete payitahtlık eden kentlerin ufkunun geniş olması üzerinde durularak, payitahtlığı kaybedenlerin ufkunun daraldığı, bölgeselleştiği, İstanbul'da da bunun yaşandığı ve şehrin yarı münevverlerin yeri haline geldiği söylenmektedir.

Yazıda "yarı münevver, şahsi veya zümrevi fakat muayyen bir cihanı telakki tarzından mahrum olan adamdır" diye tanımlanmaktadır. "Yarı münevver neye inanır? Yarı münevver neye bağlanır? Bunları tayin mümkün değildir. Çünkü inanış, çünkü inanıp bağlanış, bir şahsiyetin, bir seciyenin alâmetidir. ***Halbuki yarı münevverlik, her şeyden evvel, şahsiyetsizliğin şahsiyete karşı bir reaksiyonudur.***" Yarı münevverin hayranlığı bir şuur hadisesi değil, bir insiyaki sürükleniştir; daha doğrusu bir moda haleti ruhiyesi, bir kalabalığa uyuştur. Mesela İstanbul yarı münevverleri arasında bazan Paul Valéry, bazan André Gide modadır. Felsefe ve içtimaiyat sahasında bir müddet Durkheim'ın bir müddet Bergson'un kuyruğunu çekerler.

Şevket Süreyya'ya göre ***Kadro'yu anlamıyoruz diyen yarı münevverlerin yarısından çoğu Kadro'yu okumamıştır.*** Onları ciddiye almamak gerekir. Onların bir esintiyle her zaman anlıyorum demesi kabildir.

Derginin bu sayısında, ***"Üzüm Meselesi"*** başlığını taşıyan, yazarı belli olmayan ayrıntılı bir teknik yazı bulunmaktadır. Bu yazı, Vedat Nedim'in madde teşkilatını öneren yazısının bir destekleyicisi olarak görülebilir. Yazının sonunda "Devlet afyon meselesini nasıl bir devlet meselesi yaparak işe müdahale ettiyse, üzüm meselesine de aynı asabiyetle müdahale etmeli ve bu mühim mahsulümüzü başı boşluktan kurtarmalıdır" denmektedir.

Bu sayının Kronik bölümündeki ***Burhan Asaf***'ın yazısı, ***"Arkada Kalan Darülfünun"***dur. Asaf yazısında, M. Malche'nin İstanbul Darülfununu için bir rapor verdiğini, bu raporu göremedikleri için hakkında bir şey söyleyemeyeceklerini ama Darülfunun hocalarının Ankara tarih kongresindeki durumlarının şaşırtıcı olduğunu, Ankara'nın önerdiği Türk tarih tezi hakkında ne yeterli hazırlıklarının olduğunu, ne de ilgi ve heyecan taşıdıklarını belirterek yazısını "İnkılâp yürüyor ve darülfünun geride" sözleriyle bitirmektedir. Bu yazıyla *Kadro*'nun daha önce Yakup Kadri'nin Malche'nin çalışmaları karşısındaki eleştirel tutumunu değiştirmekte olduğu görülmektedir.

Kadro'nun Sekizinci Sayısının Yankıları

6 Eylül tarihli *Milliyet*'te ***Nurullah Atâ*** Şevket Süreyya'nın ***"yarı münevverler"*** yazısını ele almıştır.[159] Atâ yazısında "Yarı-münevverliği, bugünkü cemiyetimizin en feci sefaleti saymakta seninle beraberim. İçimdeki en büyük yara da ***kendimi o yarı münevverlerden üstün, hiç olmazsa***

159 Nurullah Atâ, "Fikirler ve İnsanlar, Yarı Münevverler", *Milliyet*, 6 Eylül 1932.

farklı görmemekliğimdir. Yarı-münevverin en bariz vasıflarından biri nahvettir [böbürlenme]. Benim de yarı-münevverlerden farklı olmadığımı söylerken, hiç olmazsa kusurumu anlıyorum diye duyduğum iftihar bir gurur, bir nahvet değil de nedir?" demektedir.

Nurullah Atâ tam münevveri, "belki, başkalarını da, kendisini de ittihamdan vazgeçip elinden geldiği kadar inşaaya çalışandır" diye tanımlamakta, bu sözden kendisine tariz çıkarmaması gerektiğini eklemektedir. "Yarı münevver, bir insan olarak değilse de, bir münevver olarak ancak bir hayalettir, irreeldir." ***"Her yeniliğin iyi taraflarına değil, itiyatlarımızı hırpaladığı için acayip gözüken taraflarına işaret ederler."***

Nurullah Atâ'nın Şevket Süreyya'nın bu konudaki katılmadığı görüşü, yarı münevverler kulübünün yalnız İstanbul'da bulunduğu iddiasıdır. İstanbul'dakiler şehir kalabalık olduğu için daha çok dikkatimizi çekmektedir. "Fakat kendini beğenmiş okur yazara nerede tesadüf edersen bilki, orada da öyle bir klüp vardır."

Sekizinci sayıdaki Şevket Süreyya'nın ve Burhan Asaf'ın yazılarına bir yankı, Darülfünun üyesi olan ***Mustafa Şekip (Tunç)***'ten gelmiştir. Mustafa Şekip, İstanbul Halkevi'nin dergisi olan ***Yeni Türk Mecmuası***'nın birinci sayısında ***Kadro'ya bir açık mektup yazmıştır.*** Bu derginin neden çıktığını anlatan ilk yazı incelendiğinde derginin hedeflerinin konulmasında ***Kadro'yla bir paralellik, ondan etkilenme*** açıkça görülmektedir.[160]

Bu yazıda[161] ***Mustafa Şekip*** Şevket Süreyya ve Burhan Asaf'ın İstanbul münevverlerinden ve Darülfünun'dan yakınmalarının daha genel bir sorun olduğunu, tüm dünya münevverlerini kapsadığını, bunun da kökeninin ***Aristo'nun bilgiyi fizik ve metafizik diye ikiye ayrımasına*** kadar uzandığını söylemektedir. ***Fiziğin*** her şeyin tekrar ettiği ve her şeyin önceden kestirilebilir dünyasına koşullanmış bir ***zihniyet yapısına, "inkılâp", "teceddüt" ve "yaratma"yı*** kabul ettirmek olanaksızdır. Bu nedenle "saf zihnin tabiatına asla uygun olmayan ve bilakis zıt düşen ***inkılâp cehdi ancak hakiki dahi ve hakiki kahramanlardan sadır olabilmektedir.*** Ve bunun için de tarihe istikamet veren yalnız bunlardır".

Fiziğin zihniyetinin ötesinde yaratıcılığa açık bir zihniyet, hep bir fantazya, hep bir edebiyat sayılmıştır. ***Bu yaratıcı zihniyetin mübeşşirleri*** eski dünyadaki Heraklit, ***yeni dünyadaki Bergson gibi izleyici*** bulamamaktadır. Oysa Bergson'un açtığı zihniyet istikametini kavramak, ***"inkı-***

---

160 "Bu Mecmua Niçin Çıkıyor?", *Yeni Türk Mecmuası*, S. 1, Ekim 1932, s. 1-3.

161 Mustafa Şekip, "Kadro'ya Açık Mektup", *Yeni Türk Mecmuası*, no. 1, Ekim 1932, s. 70-74.

lap mefhumunu yalnız ideoloji ile değil, yeni bir varlık ve bilgi nazariyesinin temelleri üzerine kurarak yapmayı" emredecektir. Eğer bir ideoloji böyle bir mesnete dayanmazsa salt bir iman olur. Salt iman olanın da cihanşümul bir kıymeti olamaz. Mustafa Şekip'e göre Kadroculaın eksiği bu noktadadır. Bergson'un bütün bir kainatın bir "durée", yani bir mütemadi oluş ve yaratılış olduğunu kabul eden, hakikat ve şeniyetleri görmek, fikir, his ve idareyi saf zihincilikten kurtarmak yaklaşımı insan düşüncesini yaratıcılığa açmaktadır.

İlim dediğimiz şey filhakika bir teknik ve rasyonalizmden ibaret kalıyorsa, ondan beklenebilecek alet ve vasıtadır. Bir dünya buhranında ve inkılaplar karşısında ondan bir şey beklenemez. O zaman ***sürekli olarak tekevvün eden (oluşan) kainatın ve hayatın seyrini kavramaya çalışan bir felsefeye başvurmak gerekecektir.*** Bugünün ve geleceğin *Kadro*'suna gireceklerin böyle yetişmesi gerekecektir.

Mustafa Şekip bu analizinden sonra çıkarsamalar yapmaktadır. ***"Türk inkılâbının kültür ve ideolojisi için en çok muhtaç olduğu şey "felsefe" ve "sanat"tır*** ve Cumhuriyet münevverlerinin Tanzimat ve Meşrutiyet münevverleri gibi yarı münevver kalmaları istenmiyorsa felsefe ve sanat kültürlerine çok ehemmiyet vermek gerekir. "Darülfünun inkılâbın arkasında kaldı ise bunun başlıca sebebi ***ekser hocaların gençlik ve teşekkül çağlarında felsefi kültür namına 'ispatı vacip', 'tefsir', ve 'fıkıh' kırıntılarından başka bir şey görmemeleri*** ve kendi ihtisasları haricindeki hayati meselelere cesaretle karışabilecek felsefi bir kültürle ünsiyet etmemiş olmalarıdır. Tarih kongresindeki hezimet de esas itibariyle bundan ileri geldiği gibi, orada taannüt gibi görünen haleti ruhiye de yine bundan doğmuştur." ***"Dört bir taraftan fikir ve sanat seferberliği yapmak gerekir."*** *Kadro* işte bunun heyacanını ve muvaffakiyetli ilk adımını atmıştır. "Genç düşünücü ve sanatkârlarımız *Kadro*'nun yükseklerden dökülen fikir ve heyecan şelalesine ergeç imrenecekler ve bunu daha büyük bir şelale yapmağa çalışacaklardır. Yalnız bu hareketin daha şümullü ve her türlü eklektisizme meydan bırakmayacak bir hale gelmesi için ***bir 'varlık', bir de 'bilgi' nazariyesinin yapılması lazımdır.*** İşin çetin tarafı ve temeli de budur." Mustafa Şekip'in özellikle Darülfünuna ilişkin yorumları Falih Rıfkı'nın dikkatini çeker ve *Hâkimiyeti Milliye*'de başyazı içinde yayınlanır.[162]

25 Eylül 1932'de *Milliyet*'te ***Burhan Cahit "Kadro İnkılâbın Adını Koyamadı"*** diye bir edebi mübâhese (karşılıklı konuşma) yayımlar. Burhan Cahit bizim değişiklikleri yaşarken ona uzviyetimizle uyum yaptığımızdan,

---

162 Falih Rıfkı, "Bir Profesör Fikri", *Hakimiyeti Milliye*, 20 Ekim 1932.

bu yolda düşüncemizi geliştirmediğimizden yakındığı için ***Kadroların çalışmalarını takdir ettiğini söylemektedir.*** Ona göre ***"Türk inkılâbının başlıbaşına bir devir açmakla beraber*** aynı zamanda dünya nizamına hâkim olan müsbet bilgilerin yıkılıp yenilerin filizlendiği bir zamana tesadüf etmesi sebebile ***köklerini bu umumi harekete bağlamak zaruretinde olan bir inkılâp olduğunu*** kabul etmek lazımdır." "Her inkılabın ideoloji tarafını tetkik ile uğraşanlar için dünün hareketlerini tahlil etmek ne kadar tabii ise bugünün nizamını alt üst eden iktisadi ve fenni cereyanları da hesaba katmak zarureti vardır." "Kadro'nun neşriyatı bize gösteriyor ki bu mihver etrafında çalışanlar fikirlerini vazıh surette ifade etmiyorlar." ***"Kadro birçok nüshalar, birçok ilmi makalelerle derdini anlatmaya çalıştığı halde henüz dilinin altındaki baklayı" çıkaramamıştır.***

Kadro'nun ilk sayısı çıktığında 29 Ocak Tarihli *Milliyet*'te Kadrocular hakkında çok sarkastik bir yazı yazmış olan Burhan Cahit, eleştirilerini sürdürmekle beraber, artık onu ciddiye almaktadır.

Yıllarca sonra *Kadro* konusunda araştırma yapmış bir İtalyan olan ***Carreto,*** Burhan Asaf'ın bu sayının polemik kısmında bir Türk dostu olan ***Ettore Rossi***'nin yazısı konusunda yazdıklarının, ***Rossi'nin daha sonraki yazılarında etkili olduğunu,*** İtalya ve Türkiye'deki eylemler arasındaki benzerliklerin ve anolojilerin çok geniş anlamda düşünülmesi gerektiğini, durumların farklılığı dolayısıyla tam bir benzerlikten söz edilemeyeceğini, taklidin ise söz konusu olmayacağını, ***Türklerin Ulusal Kurtuluş eyleminin özgün olduğunu kabul ettiğini*** yazmaktadır.[163]

Eylül Ayındaki İktisat Yönetiminde Yaşanan Gelişmeler

Mustafa Şeref (Özkan)'in iktisat vekilliği döneminde temmuz ayında ardı ardına çıkartılan devletin iktisadi alana müdahalesini artıracak yasaların Kadrocularda olumlu bir beklenti yarattığını görmüştük. Ağustos ayı içinde sanayi umum müdürünün İş Bankası'nın bir talebini reddetmesi, özellikle de 20 Ağustos 1932'de yayımlanan 13213 sayılı kontenjan kararnamesi Mustafa Şeref Bey'e tepkileri artırmıştı. Bu kararname İstanbul iş çevrelerini özellikle Milli Sanayi Birliği'ni rahatsız etmişti. İktisat vekili aleyhine bir kampanya başlatıldı. Gazetelerde iktisat vekilinin çekileceği, yerine Celal Bey'in getirilebileceği haberleri yer almaya başladı.[164] İş Bankası İdare Meclisi Reisi Mahmut (Soydan) devletleştirme nazariyatı altında bolşevikleşme tahlikesine değiniyordu.[165] Bu baskılar altında 8 Ey-

---

163 Giacomo Carretto, *agm*, s. 64.

164 "İktisat Vekili Çekiliyor Yerine Celal Bey Gelecek", *Akşam*, 7 Eylül 1932.

165 Mahmut (Soydan), "İsmet Paşa, Lozan'daki Gibi İş Başında: Bolşevik Olmaya Niyetimiz Yok", *Akşam*, 7 Eylül 1932.

lül'de ***Mustafa Şeref Bey*** sağlık gerekçeleriyle ***istifasını başvekile gönderdi.*** 9 Eylül'de İş Bankası Umum Müdürü ***Celal Bey*** İsmet Paşa'ya rağmen Gazi'nin isteğiyle ***iktisat vekili olarak atandı.***

Kadrocuların Burhan Asaf ***Hâkimiyeti Milliye***'de ardı ardına kontenjan kararnamesini savunan yazılar yazar. 27 Ağustos 1932'deki yazısında İstanbul basınının özel sanayilerin sesi haline gelmesi üzerine bizde bir parti matbuatı olmadığı yargısına varır. 29 Ağustos'ta Nizamettin Ali'nin devletçilik düşüncesine sahip çıkarken kontenjan kararnamesini savunur. Bunu 8 Eylül 1932'de kontenjan kararnamesi konusundaki bir başka yazısı izler. Ama iş işten geçmiştir. Gazetelerde kontenjan kararnamesinde değişiklik yapılacağı haberleri yaygınlaşır. Yeni iktisat vekili durumu sakinleştirmek için bir tamim yayımlar. *"İktisat Vekâleti için yeni bir hattı hareket, yeni bir istikamet aramak mevzuu bahsolamaz." "En mühim iş, milli iktisadiyatımızın inkişafı için seferber edilecek olan bütün milli kuvvetlerin faaliyeti arasında hesaplı ve samimi bir ahenk temin etmektir."*[166] Celal Bey iktisat vekili atanınca reisicumhura bir bağlılık telgrafı çeker. 13 Eylül'de reisicumhur Celâl Bey'in telgrafına yanıt verir.[167] Bu, Türkiye'de siyasal protokol içinde alışılmadık bir durumdur.

Celâl Bey kendisine Gazi tarafında verilen bu desteğe karşın İstanbul iş çevrelerinin isteklerini İsmet Paşa'nın başvekil olduğu bir ortamda ancak kısmen gerçekleştirebilecektir.[168] ***Falih Rıfkı*** 19 Eylül'deki ***"Yanlış Bir Hareket"*** başlıklı yazısında Celâl Bey vekil olunca Meclis kararına göre bugün yarın gemilerini satacak vapurcuların bu karar uygulanmasın diye Ankara'ya gitiklerini, Meclis'ten aksi karar çıkmadıkça uygulamanın yapılacağını bildirir. Ayrıca belirlenen yeni iktisadi tedbirleri sayar: 1- İhracatı tespit komisyonları kaldırılmıştır. 2-Dün akşama kadar beyanname verenlerin hakları muhafaza edilmiştir. 3- Aybaşından itibaren yeni ve daha geniş bir kontenjan listesi tatbik edilecektir. 4-Mevaddı iptidaiye ithalatı serbest listeye alınacaktır. 5- Döviz tedariki, kolaylaştırılacaktır. 6- Paramızın istikrarına halel verilmeyecektir.

Kadro dergisi her ayın sonuna doğru yayımlanmaktadır. Dergi, iktisat yönetimindeki bu önemli değişiklik hakkında zaman olarak Eylül sayısında yorum yapma olanağına sahiptir. Ama aşağıda dokuzuncu sayı incelenince ***Kadro'nun iktisat vekilinin bu değişikliği karşısında suskun kalmayı tercih ettiği görülecektir.***

---

166 "İktisat Vekilinin Tamimi", *Hakimiyeti Milliye*, 12 Eylül 1932.

167 "Reisicumhur Hazretleri İktisat Vekilimiz Celâl Bey'in Telgrafına Gayet Mühüm Bir Mukabelede Bulundular", *Cumhuriyet*, 13 Eylül 1932.

168 Falih Rıfkı, "Yanlış Bir Hareket", *Hakimiyeti Milliye*, 19 Eylül 1932.

Sayı 9, Eylül 1932: İşe Dayalı Bütçe, Yeni Bir Bütçe Anlayışı

Bu sayıdaki *Kadro* yazısı, matbuatı, kazanç matbuatı, inkılap matbuatı diye ikiye ayırmakta, Türkiye'nin bir inkılap matbuatına hasreti olduğu üzerinde durmaktadır.

Şevket Süreyya'nın **İnkılâp İdeolojisi** *bölümü, "İş Hasreti ve 500.000.000 liralık Türk Bütçesi"* yazısıyla yeni bir konuyu gündeme taşır, paraya yeni bir bakış açısı getirmeye çalışır. Şevket Süreyya, "Yeni Türkiye'nin inşası ve yeni Türk Cemiyetinin kuruluşu işinin ilk mevzuu, Türk milletinin iş ve inşa kabiliyetinin hesap ve takdiridir. Bu hesap ve takdir işinde para şeklinde sermaye, iş şeklindeki sermayenin ancak bir peyki ve bir tâbiidir." *"Binaenaleyh, milli işlerimiz, paramızın miktarı ile değil, paramızın miktarı milli işlerimizle mukayyet olacaktır."* "Halbuki, bugün paramızın miktarı milli iktisadımızın ihtiyaçlarına değil, milli iktisadımızın ihtiyaçları paramızın miktarına tabi kalmıştır"diyerek konservatif maliye politikalarına karşı çıkmaktadır. Bu öneriye *enflasyona sebep olur* diye karşı çıkanlara enflasyonun başıboş ekonomilerde olacağını, istihsal faaliyetlerinin para hareketleri üzerinde denetiminin bulunduğu ekonomilerde olmayacağını söylemektedir.

"Türk Vatanının yeniden tanzim ve inşası için *160.000.000 liralık bir devlet bütçesi azdır.*[169] Yeni Türkiye'nin en az 500.000.000 liralık bir varidat bütçesine ihtiyaç vardır. Bu bütçe bir para bütçesi değil, bir iş bütçesi olmalıdır." *"İş bütçesinde memleketin tanzim ve inşa planı görünür."* "Hudut birliği, iş birliği, dilek ve mukadderat birliği, yeni milletin vasfıdır.

Şevket Süreyya'nın varidat kısmı 500.000.000 TL olan bütçe talebini içeren bu yazısı *Kadro*'nun düşündüğü gelişme modelinin yaşama geçmesi açısından çok önemlidir. Bu fikrin *Kadro*'nun yayımladığı son dokuz ayda oluşmadığı, daha önce de Şevket Süreyya'nın kafasında bulunduğu *1929 Temmuz'unda Muhit dergisine* yazdığı yazıdan anlaşılmaktadır.[170]

Millet İktisadiyatı kısmında Vedat Nedim *"Fındıkta Devlet Kooperatifi: Devletle Müstahsilin İşbirliğine Doğru"* başlıklı yazısında daha önceki sayılarda üzerinde durduğu madde teşkilatı anlayışının bir başka ör-

---

169 160 milyonluk bütçenin küçüklüğü nisan ayından beri gündemdedir. 2 Nisan tarihli *Akşam* gazetesinin haberine göre Vekiller Heyeti varidat bütçesini 160 milyon olarak kabul etmiştir. Bu, geçen senelere göre % 20 daha azdır. Yalnız, kontenjan sistemi gümrük varidatını 25-30 milyon eksiltmiştir. İsmet Paşa hükümetinin hariçten para bulacağı haberleri çıkmıştır.

170 Şevket Süreyya, "Maliyemizin Beş Senesi", *Muhit*, S. 9, Temmuz 1929, s. 660.

neğini vermeye çalışır. Türkiye'de fındık veriminin çok düşük olduğunu, verimin artırılması halinde dünya fındık pazarına hâkim olunabileceği saptamasını yaptıktan sonra, bunun alıştığımız türdeki kooperatiflerle olamayacağını çünkü bu kooperatiflerde sermaye birikimi olmadığını, bunun ancak devlet kooperatifiyle yani devletle müstahsilin ortaklığıyla sağlanabileceğini söylemektedir. "Devlet kooperatifinde istihsal işinin milli mikyasta ve en elverişli bir teknikle tanzim edilmesinden doğan nemalar, bu işe, biri tanzim ve himaye kudretini, diğeri sâyini ve mülkiyetini koyan iki ortak, yani devlet ve müstahsil arasında taksim olunur" diyerek önerisini savunmaktadır. ***Bu kooperatif sadece müstahsilin ürününü pazarlamayacak, bir iş planı oluşturarak yeni fenni fındık sahaları da teşkil edecektir.*** Yazar, ayrıca numune bahçeleriyle dönüşümün gerçekleştirilemediğini, bu nedenle doğrudan üretim alanlarının düzenlenmesi gerektiğini de eklemektedir.

Gerek Şevket Süreyya'nın, gerekse Vedat Nedim'in yazısı, var olan uygulamaları aşan uygulama düzeyinde yeni öneriler getirmekte ve bu yolla gündemde kalmayı başarmaktadırlar.

Edebiyat köşesinde ***Yakup Kadri*** 26 Eylül-6 Ekim tarihleri arasında Dolmabahçe Sarayı'nda toplanacak olan Birinci Dil Kurultayı dolayısıyla, bu kez ***Türkçe*** konusu üzerinde durmaktadır. Önce Avrupa dillerinin nasıl gelişmeler geçirdiğini anlatmakta, sonra da "Bizce, bugün edebiyat sahasında milli Türk dehasının geçirmekte olduğu buhranın başlıca sebebi, işte Türkçenin bu esaslar dahilinde tasfiye ve tedvin edilmemiş olmasıdır. Yetmiş yıldan beri, sade Türkçeye doğru attığımız bütün adımlara rağmen melezliğinden, çetrefilliğinden ve hantallığından hiçbir şey kaybetmeyen bu ham maddenin, bu gayrisafi külçenin adı ve mahiyeti gene Osmanlıcadır" demektedir.

Yakup Kadri, dil meselesinin yeniden ciddi olarak ele alınmaya başlaması üzerine "Yapma bir dilin, yapma bir edebiyatın duvarları arasında mahsur kalanlar göremiyorlar. ***Bizi uydurma Osmanlcadan uydurma bir Türkçeye atmak istiyorlar" demekte*** ve çözümü ciddi ve uzun soluklu dil tetkiklerinde görmekte, yani temkinli bir yol önermektedir.

Milli İktisat Tetkikleri kısmında İsmail Hüsrev derebeylik konusundaki üçüncü ve son yazısını ***"Türkiye'de Topak Ağalığı"*** başlığıyla yazmakta, eski derebeylik rejimlerinin kalıntılarının var olan toprak ilişkilerinde nasıl gözlendiğini ele almaktadır.

Üç tür derebeylikten esas dönüşüm geçirenler sipahi derebeylikleridir ve devlet otoritesinin "zaafından bil istifade kuvvetli timarlı ve zaimlerin ekserisi, varidatı kendilerine tahsis edilmiş araziyi doğrudan mülkiyetleri-

ne geçirmişlerdir". Böylece serbet derebeyi haline dönüşmüşlerdir. Bunun üzerine, reaya da toprakla birlikte beyin mülkü haline gelmiştir. Ama ekonomik ve siyasal nedenlerle Garbi ve Orta Anadolu'da derebeylik artık devam etmemektedir. Bu bölgelerde "arazi münasebetlerine derebeylik değil, ***derebeyliğin bir istihalesi olan 'toprak ağalığı'*** ismini vermek münasip olur." Toprak ağalığında derebeylikten kalan unsurlar 1- Ortakçılık tarzı, 2- Toprak sahibi ile müstahsil arasında ayniyata müstenit istihsal münasebetleri, 3- Topraksız veya toprağı kafi gelmiyen köylüye mukabil geniş arazi mülkiyetidir. ***Ticaret ilişkilerinin geliştiği bölgelerde*** ise toprak ağalığından ***sermayedar çiftlik işletmesine bir geçiş*** yaşanmaya başlamıştır.

Cihan İçinde Türkiye'de Burhan Asaf ***Fırka Mektebi*** diye bir öneri getirmektedir. Tanzimatçılar Mülkiye'yi açarak idare-i maslahatçı elemanları yetiştirmeyi başarmışlardır. Meşrutiyet kendi kadrolarını yetiştirmediği için devlet otoritesi, merkezi umumi otoritesi ikilemi doğmuştur. Yazıda, "Milli kurtuluş inkılâbımız 'vahdet' prensibini başa geçirdiği için idare ile fırkada ikiliği kabul edemez. Binaenaleyh, kadroyu yetiştirecek olan müessese, Mülkiye mektebi yahut mevcut Hukuk Fakülteleri ile yan yana yaşayamaz. ***Yeni ve genç kadroyu, kanatimizce ancak bir Fırka Mektebi yetiştirebilir."*** denmektedir. "Mülkiye ve Hukuk Fakültelerinin meczedilerek bir Fırka mektebine kalbedilmesi lazımdır"

Yakup Kadri bu sayıda da ***"Ankara-Moskova-Roma"*** dizi yazısına devam etmektedir. Bu yazıda genel olarak çarlık Rusya'sını eleştirmekte, kızıl Rusya'ya sahip çıkmaktadır. Avrupalılar Fransız ihtilalinden daha az "sadique" olaylara sahne olan Rus inkılabının karşısında bir nevi dehşet ve nefret histerisine tutuldular biz de bu yayınların etkisinde kaldık. "Bu kozmik hadiseyi garpteki liberal burjuvalığın dar, küçük ve hassas ölçüleriyle tartıyoruz" diyen Yakup Kadri, izlemini "Rusya'ya giderken, kendimi bir taraftan yekpare bir hapishane binasına öbür taraftan kapkara bir kaosa yaklaşır hissediyordum. ***Odesa şehrine çıktığımda Rus inkılâbının başardığı bir havayla karşılaştım.*** Bu bahsettiğim hava o kadar manevi bir şeydir ki, adeta bir fikir, bir düşünce gibidir. Ama ne sert, ne yalçın bir fikir! Sizin ne olduğunuzu daha ilk adımınızda anlıyor, daha ilk adımınızda sizi tetkik, teftiş ve muhakemeye başlıyor, size dair hükmünü veriyor. Sizi kendi inzibatı altına alıyor... ***Rus inkılâpçıları hiçbir şey yapmamış olsalar bile kendilerine mahsus, muayyen bir inkılâp iklimi vücuda getirmekle öğünebilirler.*** Bu inkılâbın iklimi çok serttir. Bunun şeraitine uymayan her yabancı unsur er geç mahvolup gitmeye mahkumdur. Bizim ***melon şapkalarımızı bile daha ilk adımımızda başımızdan alıp götür-***

dü." diye anlatmaktadır. Yakup Kadri sadece melon şapkadan söz ederken, İsmet Paşa bir anısında kalın paltolarının ve bastonlarının da sorun olduğundan söz etmektedir.

Polemik bölümünde *Burhan Asaf "Milli Kurtuluş Hareketleri ve Bunların İnkılâp Nazariyeleri"* yazısını G. Safarof'a cevap olarak yazmıştır. *The Anti-Emperialist Review* adlı Marksist derginin Aralık 1931 tarihli sayısında G. Safarof'un Moskova'da basılan son eseri *Milli Kurtuluş İnkılâpları* kitabından bir bölümü yayımlaması üzerine Kadrocular bu yazı karşısında kendi durumlarına açıklık kazandırmak istemişlerdir. George Harris yıllarca sonra bu yazıyı Kadrocuların Şefik Hüsnü'nün yazısına yanıtı olarak yorumlamıştır. Burhan Asaf, Safarof'un Afgan Kıralı Amanullah'ın hareketini Stalin'e atıf yaparak bir devrim gibi yorumlamasının gülünçlüğüne dikkati çekmektedir.[171]

Burhan Asaf yazısının girişinde *Lenin* ve *Stalin'in* milli kurtuluş hareketlerini bir yardımcı olarak gören yorumlarını eleştirmekte, Safarof'un görüşünün de bu doğrultuda olduğunu söylemektedir. Safarof'a göre:

1) Milli kurtuluş hareketleri buhran içindeki kapitalist devletle sosyalist devlet arasında yer almakla, inkişaf imkânlarını, birincisine değil, ikincisine iltihak ile temin edeceklerini anlamak zaruretindedir.

2) Milli Kurtuluş hareketine girişen milletler, kapitalist safhadan geçmeden sosyalist safhaya geçeceklerdir.

3) İlk adımdan itibaren proletarya inkılabı ile milli kurtuluş inkılabı arasında bir görüş ve gaye birliği vardır.

Yine Safarof'a göre "böyle bir milletin davasını başarabilmesi için *1- Sınıf diyalektiğini başa geçirmesi, 2- Amele diktatoryasını esas tanıması,* 3- Amele içinden yetişen rehberleri köylünün başına getirmek yani amele sınıfı ile köylü sınıfını bir teşkilata raptetmek, 4- Böyle bir teşkilat ile hem dahildeki hem de hariçteki istismarcılara karşı mücadele etmek mecburiyetindedir."

Burhan Asaf bu ülkelerde işçi sınıfının gelişmemiş olduğunu, kendisinden beklenen rolleri oynayamayacağını, *hareketin başının inteligensia tarafından çekilmesi gerektiğini* söyledikten sonra "G. Safarof'un meydana getirmek istediği nazariye taslağına esas teşkil etmiş olan marksist ve leninist görüşü, *Şevket Süreyya, İnkılâp ve Kadro'sunda layık olduğu kadar bir ehemmiyetle tetkik etmiş ve çürüklüğünü gösterdikten sonra,* milli kurtuluş inkılâbının nazariyesini ancak bu inkılâbı yapan ve bütün diğer milletlere örnek olarak ortaya seren millete mensup insanların yani Türk inkılâpçılarının yapabileceklerine işaret etmiştir" demektedir.

Şevket Süreyya *"Falih Rıfkı ve Son Eseri"* başlıklı yazısında *Moskova,*

171 George Harris, *age.*, s. 139.

Roma kitabını büyük bir övgüyle tanıtır. **Kronikler** kısmına 5 Eylül 1932 tarihli *Hâkimiyeti Milliye*'de yayımlanan, Falih Rıfkı'nın ***İnkılâp ve Kadro*** kitabı hakkındaki yazısı alınmıştır. Rejimin sözcüsü olan gazetenin başyazarının bu konudaki yazısı tabii ki çok önemlidir.

Falih Rıfkı, Şevket Süreyya için ***"Nikbin, asil ruhlu ve yapıcı bir milliyetperver,*** işte eserin içinde dolaşırken hiçbir zaman gözden kaybetmediğimiz adam! *İnkılâp ve Kadro*'nun hiçbir sayfası ve satırı üstünde bedbinlik, tereddüt ve şüphe gölgesi görünmez. Şikâyeti açık, davası açık, sözü ve düşünüşü açıktır. Bunlar düşünürler değil, münakaşalardır." "*İnkılâp ve Kadro*'da donmuş ve şekilleşmiş düşünürler yok değildir. Bunlar Türk inkılâbının temel prensipleridir. Şevket Süreyya bu prensiplerde başkasile değil, kendisile de münakaşa kabul etmez", "Şevket Süreyya'nın da iddiası büyüktür. Muharrir iddia ve heyacanın öz ateşini, Türk kurtuluş hareketinin irade kaynağından alır. Bu kaynak, tılsımlı bir kuyu gibi, bütün dertlerin devasını verir." ***"Şevket Süreyya gibi aşklı İnkılâpçıların düşünceleri tembeli ümitsizleştirir,*** oportünisti korkutur, gündelikçiyi isyan ettirir. ***Çünkü onlar inkılâbı yan yatarak otlanacak düz bir çayır zannederler"*** demektedir. Falih Rıfkı'nın bu yazısı *Kadro*'ya rejimin verdiği destek olarak yorumlanmıştır.

Dokuzuncu Sayının Yankıları

Kadrocular, Vedat Bey'in fındık üzerindeki yazısından sonra ***Fındık Ziraatı Mütehassısı Kâzım Bey'den*** 8 Kasım 1932 tarihli mektup ve ona ek bir rapor alırlar. Kâzım Bey eskiden kendisinin çözümü daha çok bir ihraç kooperatifinde gördüğünü, ama ***Vedat Bey'in*** yazısını okuyunca ***çözümün devlet kooperatifinde olacağına inandığını*** söylemektedir. Türk fındığının dünya piyasalarında rağbetini artırmak için az yağlı, çok yağlı, sofralık çeşitli fındıkların üretilmesi gerektiğini, fındık üretiminde verimin çok düşük olduğunu ve üreticinin tamamen tüccara teslim olmuş bulunduğunu, bu alandaki üretimin geliştirilmesi ve sermaye terakümünün sağlanmasının ancak "Devlet Kooperatifi" gibi şümullü bir teşkilatla gerçekleştirilebileceğini kabul etmektedir.

Yıllar sonra Burhan Asaf'ın oğlu Murat Belge babasının 1932 yılında Safarof'un kuramı konusunda yazdıklarını değerlendirirken, Burhan Asaf'ın Safarof'un stratejisine reddiye yazarken içtenlikli olduğunu belirterek, sonraki yıllarda komünist ülkelerin Burhan Asaf'ın savunduğu pozisyona yaklaştığını, 1932 yılının Burhan Asaf'ının bir çeşit erken Üçüncü Dünya komünisti olduğunu söyleyecektir.[172]

---

172 Murat Belge, "*Kadro*'nun ve Kadro'cuların Hikâyesi", *Yeni Türkiye*, S. 23-24, Eylül-Aralık, 1998, s. 763.

Şevket Süreyya'nın İnkılâp ve Kadro Kitabı Yayımlanıyor.

Şevket Süreyya'nın Türk Ocağındaki "İnkılâp ve Kadro" konferansıyla başlayan, *Kadro* dergisini doğuran süreç, olgunlaşmış meyvesini ağustos ayının son günlerinde ***İnkılâp ve Kadro*** kitabının yayımlanmasıyla verir[173] Şevket Süreyya kitabını ***29 Ağustos 1932'de Gazi'ye bir yazıyla takdim eder*** ve bu yazıda "*İnkılâp ve Kadro* adlı kitabımın bir nüshasını zati riyasetpenahilerine takdime cüret ediyorum. Bütün telakkilerinin aslını, inkılâbımızın şahsiyet ve asaletinden alan bu kitap, ilk satırından son sözüne kadar sizin, fikri havamızda daima hissettiğimiz manevi himayenizin gölgesi altında yazılmıştır" der.[174]

Şevket Süreyya kitap çıktığında, ***Darülfünun*** tarafından ihdas olunan ***Gazi Mükâfatı'na***, müracat tarihinin son günü olan 15 Eylül 1932'de telgrafla başvurur ve eseri postayla gönderir. Başvurunun Darülfünun'ca alınıp alınmadığı konusunda ufak bir kriz yaşanırsa da sonunda "teslim alındı" yazısı gelir.

Şevket Süreyya'nın *İnkılâp ve Kadro* kitabı konusundaki yazılar eylül ayı başından itibaren çıkmaya başlamıştır. 1 Eylül tarihli *Son Posta*'da ***Nurullah Atâ***, kitabı tanıtır.[175] Yazıya göre, iyi muharririn azlığından şikayet edilir ama ***esas kıt olan iyi okuyucudur.*** "Münakaşayı, yani kendi düşüncelerini başkalarınki ile çarpıştırmayı, karşılaştırmayı sevenler *İnkılâp ve Kad-*

---

173 *İnkılâp ve Kadro* kitabındaki görüşler burada ayıca özetlenmeyecektir. Bu kitapta *Kadro* dergisindeki bütün yazılar özetlendiği için *İnkılâp ve Kadro* kitabının özetlenmesi çok sayıda tekrara yol açacaktı. Şevket Süreyya'nın *Kadro*'nun sekizinci sayısında yayımlanan "Milli Kurtuluş Hareketlerinin Ana Prensipleri" yazısı kitabın bir özeti olarak görülebilir. Kitabın önsözü, derginin dördüncü sayısının *Kadro* yazısıyla, kitaptaki "İnkılap Yürüyor" bölümü, derginin birinci sayısındaki "*Kadro*" yazısıyla, kitaptaki "İnkılap Heyecanı" bölümü, derginin ikinci sayısındaki Şevket Süreyya'nın "İnkılabın Psikolojisi" yazısıyla, kitabın 105. sayfası, derginin altıncı sayısındaki Şevket Süreyya'nın "Geri Teknik ve Sayın Sefaleti" başlıklı yazısıyla, kitaptaki "Milli Kurtuluş Hareketlerinin Ana Prensipleri" bölümü, derginin sekizinci sayısında Şevket
Süreyya'nın aynı başlıklı yazısıyla büyük ölçüde aynılık taşımaktadır. Kitabın bazı bölümleri de Şevket Süreyya'nın *Hakimiyeti Milliye*'de çıkan yazılarından oluşmaktadır. Kitabın "Devlet Mefhumunun Telakki Tarzı Hakkında başlıklı bölümü, 13 Kasım 1931 tarihli *Hakimiyeti Milliye*'de çıkan "Sosyal Etatizm" yazısıyla, kitabın "Millet Mefhumunun Telakki Tarzı Hakkında" adlı bölümü, 20 Kasım 1931 tarihli *Hakimiyeti Milliye*'de çıkan "Sosyal Nasyonalizm, Cemiyetçi Milliyetçilik" yazısıyla, "Milli Kurtuluş Hareketinin Cihanı Telakki Tarzı", 6-7 Aralık 1932'de *Hakimiyeti Milliye*'de çıkan "En Büyük Tezat Karşısında" yazısıyla, "Otokritik" bölümü, 24 Ocak 1932'de *Hakimiyeti Milliye*'de aynı isimle çıkan yazıyla aynıdır.

174 Bkz. Ek (10).

175 Nurullah Atâ, "Bir Yapıcı Kitap", *Son Posta*, 1 Eylül 1932.

ro'yu ihtirasla okuyacaklarıdır. Şevket Süreyya iktisattan bahsedenlerde pek nadiren rastgelinen 'vuzuh'a sahiptir. Şevket Süreyya bir hoca, daha doğrusu bir yapıcıdır. Dünyanın hadiselerini, bir binanın bütün kısımlarını hep bir üslubun zaruretlerine uyduran bir mimar gibi bir tek bakıma izah ediyor." diyen Nurullah Atâ ***böyle ferdi hemen hemen hiçe saymanın kendisini çileden çıkardığını*** söyledikten sonra, kafasında olan vuzuhu ifadesinde bulamadığını belirtmekte ve "kitabı okurken dikkatin gerginliğini bir an için bile kaybetmeğe gelmemektedir. Fakat Şevket Süreyya'nın kitabı ***eziyetle okunmağa değen eserlerdendir.***" demektedir. Daha önce Şevket Süreyya'nın yazma biçimini eleştirenlere katılmamış olan Nurullah Atâ, şimdi onun ifadesinde bir vuzuhsuzluk olduğunu kabul etmektedir.

İnkılâp ve Kadro hakkındaki yazılar daha sonra da çıkmaya devam etmiştir. 6 Eylül 1932'de *Hâkimiyeti Milliye*'de ***Neşet Halil'in "İnkılâp ve Kadro"*** adlı yazısı yayımlanmıştır. 12 Eylül'de ***Vâ-Nû Akşam***'da ***"Yeni Bir İçtimaiyat Nesli"*** diye[176] Şevket Süreyya'nın *İnkılâp ve Kadro*'sunu, İsmail Hüsrev'in *Türkiye'de Zirai Kooperatif Hareketi*'ni, Hüseyin Avni'nin Bir *Yarım Müstemleke Oluşun Tarihi*'ni tanıtır. Tabii Kadrocuların diğer yazarları da *İnkılâp ve Kadro*'ya sahip çıkacaklardır. 15 Eylül'de ***Burhan Asaf Hâkimiyeti Milliye***'de[177] kitap tanıtımını bitirirken, "Üç Türk şehidinin kardeşi ve bir Türk rençberinin oğlu Şevket Süreyya, herkes bilir ki, benim arkadaşımdır. Ben onu bu yazımla methetmedim. Ben onu, ancak bir arkadaşın arkadaşı namına göstereceği bir tevazuyla, sizlere takdim ettim" diyecektir. 12 Ekim'de de ***Yakup Kadri Akşam***'da yeni insanın doğuşu üzerinde durarak kitabı yorumlamıştır.[178]

Yeni Türk Mecmuası'nın 3. sayısında Kitap Tahlili bölümünde ***Kâzım Nâmi*** (Duru)'nin *İnkılâp ve Kadro*'yu tanıtan yazısı yayımlanır.[179] *İnkılâp ve Kadro*'daki düşüncelerin özetlendiği yazıda, kitabın dilinin biraz çetrefilli olduğuna değinilmekte ve "Ziya Gökalp'ten sonra, orijinal fikirler ve eserler görmekten mahrum kalan bizler, Şevket Süreyya ile yeni ve heyecanlı bir Türk mütefekkiri ve içtimayiatçısı ile karşılaşıyoruz. ***Biz burada temcit pilavı gibi hep eskileri koyup kaldırırken Ankara'da bir genç ve bir gençlik büsbütün yeni bir cemiyetin esaslarını mütalea etmekte,*** yeni fikirleri ortaya sürüp yeni hakikatler bulmağa çalışmakla uğraşıyor." denilmektedir.

---

176 Vâ-Nû, "Yeni Bir İçtimaiyat Nesli", *Akşam*, 12 Eylül 1932.

177 Burhan Asaf, "İnkılap ve Kadro", *Hakimiyeti Milliye*, 15 Eylül 1932.

178 Yakup Kadri, "Türkiye'de Yeni Fikir Hareketleri, İnkılap ve Kadro Münasebetiyle", *Akşam*, 12 Ekim 1932.

179 Kazım Nami, "İnkılap ve Kadro", *Yeni Türk Mecmuası*, no. 3, Aralık 1932, s. 252-256.

Şevket Süreyya, Kâzım Nâmi Beyefendi'ye ***yazdığı mektupla*** takdir ve teveccühlerine teşekkür ederken, dilinin çetrefilliği konusunda "Kitabın lisanı hakkındaki tenkitleriniz doğrudur. Ben hayatımda, halka çok konuşmuş olduğum için geniş kalabalıklara hitap eden bir dilin nasıl olacağını tasavvur ediyor ve bazı umumi mevzular üstünde halkın anlayabileceği gibi pek ala yazabiliyorum. ***Fakat buna rağmen kitapta ve Kadro'da muhataplarımızı 'bililtizam' azaltan ve muhatap muhitini daraltan bir lisan kullanmayı adeta faideli saymaktayım.*** Mamafhi lisanın kaidelerine tahakkümde görebildiğiniz eksikliklerim bittabi noksanımdır" diye bir açıklama eklemiştir.

Şevket Süreyya, 10 Ekim 1932'de daha önce kitabını göndermiş olduğunu ***Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu'ndan*** bir mektup alır.[180] Fevzi Lütfi 21 sayı çoğaltılan ilk *İnkılâp ve Kadro*'yu da okumak fırsatı bulmuş olduğundan karşılaştırma yapabilmektedir. ***"Beğenmemek ve beraber olmamak elimde değil"*** demekte ve fikirlerini "yalnız şunu söyliyeyim ki, bu kitap makine ile yazılmış bir risale halinde iken beni bugünkünden daha fazla sarsmıştı" diye eklemektedir. Asıl yargısını da "Kitabın her satın ayrı ve en kuvvetli fikirlerle [doludur]" olur. Onların altında ezilmeden kendini kitabın sonuna atanlar eminim ki kanlarını en temiz havadan geçirmiş gibi tazeleşe-

ceklerdir. Nitekim bugün ben onlardan birisiyim" diye dile getirmektedir.

İnkılâp ve Kadro konusundaki bir başka yazı ***Kooperatif*** dergisinin kasım sayısında çıkmıştır.[181] Ahmet Hamdi Bey, Şevket Süreyya Bey'in inkılabın ideolojisinin yapılması konusunda *Kadro* mecmuasındaki neşriyatını daha geniş mikyasta bu kitapta gerçekleştirmeye çalıştığı üzerinde durarak kitaptaki düşüncelerin bir özetini vermektedir. Kitaptaki fikirlerin tahlil ve tenkit işini yakında yayımlanacak ***İktisadi Devletçilik*** adlı kitabının ikinci cildine bırakmaktadır. Ama sorunun ***genel konuluşu konusunda iki kitap arasında mutabakat olduğunu,*** *İnkılâp ve Kadro* ve *İktisadi Devletçilik* kitaplarının bu fikirleri birbirinden almadığı, muayyen bir hadiseyi tetkik ederken aynı metodu kullandıkları için aynı sonuçları elde ettiklerini söylemektedir. Türk inkılabının ideolojisi konusunda böyle çalışılmış bir eser meydana getirmenin himmetinin büyük olduğu kanaatindedir.

Ahmet Hamdi, genel çizgide mutabık olmakla beraber ***ayrıntıda görüş farklılıkları*** bulunmaktadır. Bunlardan biri, muharririn tezatsız ve sınıfsız bir millet vücuda getirmek için bulduğu ve gösterdiği çareleri müphem ve yetersiz bulmasıdır. "Gümrük himayesiyle sanayie dahili bir mahreç vücu-

---

180 Fevzi Lütfi (Karaosmanoğlu)'nin Şevket Süreyya'ya 10 Ekim 1932 tarihli mektubu.

181 Ahmet Hamdi, "İnkılap ve Kadro: Şevket Süreyya Bey'in Eseri Münasebetiyle", *Kooperatif*, S. 6, Kasım 1932, s. 4-6.

de getirip, sermaye terakümlerini bu kanalla yapmak dahi mevzuu bahis tezatsız cemiyet tipile tearuz halinde bir iddiadır." Avrupanın sanayileşmesi bu yolla olmuştur. ***Bunun sınıflar tezadı yaratmayacağını söylemek zordur.*** Ahmet Hamdi sorunu böyle başarıyla koyduktan sonra "halledilis yolları konusunda hepimizin daha çok çalışması lazım" demektedir.

29 Aralık 1932'de *Cumhuriyet*'te *İnkılâp ve Kadro*'yu eleştiren, Nüzhet imzalı bir yazı yayımlanır. ***Nüzhet Bey dünyada***[182] ***bir bünye değişikliği değil bir buhranın yaşandığı kanaatindedir.*** Bu nedenle de bizim dünya iktisadi bütünlüğünden ayrılarak ***"otarşi"*** yoluyla gelişebileceğimiz ***düşüncesine katılmamaktadır.*** İktisadi bünyenin cezri tedbirlerle değişeceğini de şairane bir hülya olarak görmektedir. Türk ihracatında yaşanan problemleri de kalite düşüklüğüyle değil, yaşanan iktisadi buhranla açıklamanın daha doğru olacağı kanısındadır. Türkiye'ye ileri teknoloji getireceğim diye başka memleketlerin başına bela ettikleri demir yığınlarını da hesapsız şekilde başımıza bela edebileceğimizden korkmaktadır.[183] ***Her ülkenin başına bela ettiği bu demir yığınlarını yaşatmak için, aldığı gümrük koruma tedbirleri, kontenjanlar, krizin sürmesine neden olmaktadır.***

İnkılâp ve Kadro kitabının çıkması dolayısıyla, bu ay, dikkatler dergide çıkan yazılardan çok kitaba yönelmiştir. Basında çıkan yazılar kitabın tanıtımına ve eleştirisine yönelmiştir.

Sayı 10, Ekim 1932: İç Pazar Bütünlüğünü Oluşturacak (Milletleştirecek) İş Planı Gereği

Dil kurultayı dolayısıyla bu sayının ***Kadro*** yazısı ***dil inkılabı*** üzerinde durmaktadır. Yazıda "Şimdi yeni bir dil doğuyor. Biz hâlâ bir parçacık olsun, eskiyi yazıyoruz. Bundan sonra yazmayacağız. Yazmamak için konuşmayacağız. Bu ne çetin karardır. Titreyenler ve bu kararda daha ileri gidilmemesi için yalvaranlar, kararın çetinliği hakkında tam bir fikir sahibi olanlardır." denilmekte ve dil devrimi için ***tüm Türklüğü kapsayan bir hedef çizilmektedir.*** "Dünyada 60 milyon Türk var", "Yeni dil, büyük dil, kültür dili Türkçe ne İstanbul sahasında, ne de Anadolu bahçesinde gelişebilir. Onun mevcut boyunu ve ihtişamını idrak edeceği saha, onun çocukluğunu ve haşarılıklarını kucaklamış sahanın kendisidir. Yeni dil, daha bugünden ***60 milyona göre kesilmesi lazım gelen bir kan ve kültür bağıdır"*** diyerek hiç olmazsa dil konusunda Turancı idealler hatırlatılmaktadır. Bir önceki yazıda dil inkılabı konusunda Yakup Kadri'nin yazısında çizilen ılımlı çerçeve

---

182 Nüzhet, "Kadro ve İnkılap İktisadi Buhranı Nasıl Anlıyor?", *Cumhuriyet*, 29, Aralık 1932.

183 Nüzhet, "Kadronun Tedbirleri", *Cumhuriyet*, 2 Ocak 1933.

hatırlanırsa başyazının bunu çok aştığı ve bunda Şevket Süreyya'nın kendi geçmişinden gelen eğilimlerinin etkili olduğu söylenebilir.

Şevket Süreyya'nın bu sayıdaki yazısı ***"İç Pazar ve İktisatta Bütünlük"*** başlığını taşımaktadır. Yazar bu yazıda millet olmayı iç pazarın bütünleşmesi açısından ele almakta, yazısına, bir önceki yazısına da bir atıf yaparak "Türk İnkılâbı, Türk teşkilatçısından bir 'iş planı' bekliyor. Bu iş planının ilk adımdaki hedefi; Türkiye'de 'iç pazarın' yaratılması ve tanzim edilmesidir" diye başlamaktadır.

Ülkenin geniş parçalarında büyük sayılardaki Türk vatandaşları henüz ne bir emtia müstahsili ne de bir emtia müstehlikidir. Müstahsilin bütün endişesi ailesinin asgari hadde indirilmiş ihtiyaçlarını karşılamaktır. ***Bir iç pazar yahut memleketin bütün noktalarının birbirine bağlayan vatanşümul bir iktisat birliği henüz teessüs etmemiştir.*** "Yüzbinlerce Türk ailesinin yaratma ve satın alma kabiliyeti, yani bunların ***iktisadi vatandaşlık hissesi*** bugünkü iktisadi sigamıza [kipimize] henüz katılmış değildir." "Memleketimizin bugünkü görünüşünü tam bir 'milli iktisat' manzarası gibi almamız ve mütalea etmemiz mümkün değildir."

"Bu iç pazarın, bu milli pazarın, yani milli olan bu iktisat birliğinin yaratılması Türk inkılâbının Türk teşkilatçısından beklediği milli iş planının mevzuu ve hedefidir." Bunun için de içtimai iş bölümünü memleket mikyasında yaratmak ve tanzim etmek gerekmektedir. Bunun gerçekleşmesi harp sonu inkılaplarından önce piyasaya bırakılırdı, buna müdahale suni ve gayri makul görülürdü. Oysa şimdi Şevket Süreyya sormaktadır: "Türkiye için asıl suni ve gayri makul olan şey bu içtimai iş taksiminin, inkılâbın gayelerine ve menfaatlerine uygun bir şekilde inkişaf ettirilişi işine devletin alakasız ve müdahalesiz" kalışı değil midir? ***İçtimai iş bölümünün geliştirilmesi başıboş bir inkişafın insiyaki bir eseri değil, milli bir iş planının tezi ve mevzuu olmalıdır.***

Vedat Nedim'in bu sayıdaki yazısı ***İktisat İşlerinde Devlete Veto Hakkı ve İktisat Vekaleti*** konusunu işler. Temelde İktisat Vekâleti'nin güçlendirilmesi üzerinde duran yazı, Osmanlı İmparatorluğu'nun ticaret ve ziraat nezaretinin temelde pasif bir kurum olduğunu ama Cumhuriyet'in iktisat vekâletinin aktif bir kurum olması gerektiğini savunur. Eğer devlet liberal bir iktisat siyaseti takip etseydi var olan teşkilatın yeterli olacağını, oysa çiftçi olsun, sanayici olsun, tüccar olsun, başı sıkışan, devletin himayesine sığınmak istediğini belirtir ve "Devlet şunu yapsın, Devlet bunu yapsın dendi mi, o takdirde Devlete iktisat işlerinde bir (veto) hakkı tanımak icap" ettiğini söyler.

"Yeni İktisat Vekâleti Türk iktisadiyatının Erkanı Harbiye Dairesi

olmalıdır." "Ana prensip, memleket iktisat hayatının ihtiyaçlarına göre 'ihtisas büroları', 'madde teşkilatları' tesisidir. Buna müvazi olarak Ziraat Vekâletini de bir reorganizasyona tabi tutmak ve iki vekaleti alakadar eden müşterek meselelerin vahdetli bir tarzda işlenmesini temin etmek icap eder." Vedat Nedim bu öneri karşısında ya eleman nerede sorusuyla karşılaşacağını bilir ve yanıtını ***"eleman gökten inmez ki, işin içinde yetişir"*** diye verir.

Vedat Nedim'in bu önerisi gerçekte Cumhuriyet yöneticilerinin Temmuz ayında yaptığı devletçilik atılımı paralelindedir. Bu önerinin yeni iktisat vekilince uygulanmayacağını bilmektedirler. Bu rağmen yazısının sonunda İktisat Vekili Mahmut Celal Bey'in vekâleti bir iş teşkilatı haline getirmesinin inkılap Türkiye'sine yapacağı hizmetlerin en büyüğü olacağını ilan eder. Böylece *Kadro*'da Mahmut Celal Bey'in adı, vekilliğe atanmasından oldukça uzun bir zaman geçmesinden sonra ilk kez dolaylı bir şekilde geçmiş olur.

Millet İktisadiyatı bölümünde ***İsmail Hüsrev*** bu kez ***"Türkiye'de Milli Sermaye Hareketi"*** üzerinde durmaktadır. "Türkiye'de istihsal şubeleri arasında milli sermayelerin hareketi henüz tamamiyle liberal iktisat sistemlerinin kanuniyetlerine [belirleyiciklerine] tabidir" dedikten sonra bu sistemde "Sermayelerin hareketine cemiyetin şuuru hakim değildir." ve "Bunun içindir ki liberal iktisatta ***istihsal şubelerinin mütevazin inkişafını*** göremeyiz." açıklamasını yapmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'den değirmencilik ve vapurculuk sektöründe son yıllarda yaşanan sorunlardan örnekler vermekte, 1930 yılında toplanan Sanayi Kongresi'nde sanayi encümeninin Türkiye'de sanayi yatırımlarında yapılan hatalara ilişkin saptamalarını hatırlatmakta ve bütün bunlardan dolayı Türkiye'de sermayelerin heder olduğu ve sermaye birikimi yapılamadığı sonucuna varmakta, "Milli menfaatlere taaruz eden her şeyin geme alınması zarureti karşısındayız. ***Başıboşluk milli istiklalimizin en büyük düşmanıdır"*** demektedir.

İsmail Hüsrev, çözümü devletçilikte görmekte ama bu devletçiliği, fiskal devletçilik ve sosyalist devletçilikten ayırarak ***milliyetçi devletçilik*** diye nitelemektedir. Bu devletçiliğin ana prensibi milli istiklali her nevi harici kuvvetlere karşı masun tutmak, diğer taraftan da dahilde milli iktisadiyatın kül halinde ve bütün milletin menfaatlerine uygun ve bütün fertlere şamil olarak gelirini artırmaktır. Bu sermayelerin heder olmamasını sağlayacak olan ***planlı bir devletçiliktir.*** Büyük sermayeye muhtaç olan istihsal şubelerini devlet bizzat teşkilatlandıracaktır. Diğer alanlarda şahsi teşebbüsler devam edecek, milli menfaatlere aykırı davranırlarsa devletin müdahalesiyle karşılaşacaklardır. Milli kurtuluş hareketleri ancak böyle bir devletçilik anlayışı içinde olgunluğa ulaştırılabilecektir.

Yakup Kadri Edebiyat köşesinde ***"Enderun Şairleri ve Halk Edebiyatı"*** başlıklı bir yazı yazmıştır. Bu yazıda dokuz gün süren Dil Kurultayı'nda "Osmanlı edebiyatı denilen bir nevi dil ve kültür mahsulü artık bir daha gün yüzüne çıkmamak üzere tarihin karanlıklarına gömülmüştür" saptamasını yaptıktan sonra, ***bu boşluk bırakır mutlaka biz de kendimize bir klasik edebiyat oluşturmalıyız*** demektedir. Bu klasik edebiyatın divan edebiyatı olamayacağını, onun yalnız gayri milli olmayıp aynı zamanda da gayri insani olduğunu söylemekte ve bunun Yunus gibi sofuların, Karacaoğlan ve Dertli gibi âşıkların edebiyatından doğacağını ileri sürmektedir. "Çünkü, ***gerek tekke ve gerek âşık edebiyatı Türk klasismasının dağınık servetlerini teşkil eden eserlerdir.*** Bunları toplayıp tedvin etmek ve Türk edebiyat tarihinin ana hatlarını bunun seyrine ve tekamülüne göre çizmek lazımdır."

Burhan Asaf Cihan İçinde Türkiye bölümünde ***Cihan Buhranı Bitti mi?*** sorusunu sormaktadır. Son aylar içinde bazı hammadde fiyatlarındaki yükselme bu sorunun sorulmasına neden olmuştur. Burhan Asaf bu soruya verilecek yanıtın buhranı telakki tarzlarına bağlı olduğunu belirtmektedir. Buhranı açıklamakta üç farklı yaklaşım olduğunu, ***birincisinin*** piyasa koşulları bakımından konjonktürel, ***ikincisinin*** Marksist yaklaşımlarda olduğu gibi illi (nedensel) ve dogmatik, ***üçüncüsünün milli kurtuluş hareketlerinin*** açıklamalarında olduğu gibi iktisadi strüktüre dayandırıldığı üzerinde durmaktadır. Yaşanmakta olan bunalımın farklılıklarının üçüncü görüşü haklı çıkardığı konusunda ayrıntılı açıklamalar yaptıktan sonra "bu buhran zail olsa bile, onu eski piyasa buhranlarının sonuncusu ve en şiddetlisi olarak değil, ***yeni vasıfta buhranların yani içtimai-iktisadi buhranların ilki ve en hafifi olarak*** tasnif etmek lâzım gelecektir" demektedir.

Bundan sonra finans merkezlerinin, buhrandan çıkmak için ***Ottowa'da, Laussanne'da Stresa'da***'ki arayışlarına değinerek, bulunmaya çalışılan çözümün "Piyasaları devlet eli ve parası ile tasfiye etmek, Cihan ölçüsünde mal mübadelelerinin hem imkânsız, hem de tehlikeli (teknik farkları yüzünden plasman sermayelerinin donması yani batması) olduğunu görerek, teknik şartlarına göre sahalar tefrik etmek ve mübadele mekanizmasını bu ayrı sahalar dahilinde ve ayrı denebilecek tedbirlerle işletmeğe çalışmak" olduğunu anlatmaktadır. Bu çözümü "Buna buhrandan çıkış demek hatalı olsa gerekir. ***Bu olsa, olsa, buhran rejimine intibak, buhran rejimine yerleşmek, buhran rejimini istikrarlandırmaktır"*** diye eleştirmektedir.

Türkiye için emperyalizmin krizinin sürmesinde üzülecek bir şey yoktur. ***"Türk vatanı eğer iktisadi istiklalini emniyet altına alırsa, şu sıralarda alacaktır.*** Kendini iktisatça toparlayabilmiş bir emperyalizm, pazarların ne gümrük duvarları arkasında sanayi kurmalarına, ne bir milli para politikası gütmelerine müsade eder."

Yakup Kadri bu sayıda da "*Ankara-Moskova-Roma*" yazısını sürdürmekte ve Rusya'da tüm tezatların kalkmadığını, prekomünist bir safhadan geçildiğini söylemektedir. Kremlin Sarayı'ndaki suarede Beyoğlu Şişli havasını hatırlatan her şeyden rahatsız olmakta ve "Etrafımda, hep Rusça'dan başka dil bilmeyen, kara gömlekli, beli kayışlı ağır başlı adamları, saçları kızıl mendile sarılı, babacan kadınları arıyorum. Çünkü, içinde bulunduğum memleketin havasına ancak bunlar yaraşıyor." demektedir. Bu inkılap havasını Ankara'da bile bulamamak onu rahatsız etmekte ve *"bugün, inkılâbımızın bu onuncu yılında hilei şeriyesiz şapka ve kasket giyenler, kanun-u medeniyeye göre evlenip boşananlar ve yeni harflerle yazıp okuyanlar bütün Türkiye'de on bin kişiyi geçmez."* diye yakınmaktadır.

Kronikler bölümünde iki yazı yer alır. Birincisi 6 Eylül 1932'de *Hâkimiyeti Milliye*'de yayımlanan *Neşet Halil'in İnkılâp ve Kadro* adlı yazısıdır. Bu yazı, Şevket Süreyya'nın yeni yayımlanan kitabındaki tezleri desteklemektedir. İkinci yazı *"Bir Eser"* başlığıyla *İsmail Hüsrev* tarafından yazılmıştır ve *Hüseyin Avni* (Şanda)'nin yeni yayımlanan *Bir Yarım Müstemleke Oluşun Tarihi* kitabını tanıtır. İsmail Hüsrev "Osmanlı İmparatorluğu'nun bir müstemleke olduğunu bir türlü ihata edemiyenlerin bu kitabı dikkat ve alâkâ ile okumalarını çok isterdik... Materyaller (az olmakla beraber) ve hükümler yerinde verilmiş ve yerinde kullanılmıştır" demekte ve Hüseyin Avni Bey'e müstemlekeleşen Türkiye'nin kurtuluş cidalini kitaba eklemesinin iyi olacağını tavsiye etmektedir.

Kadro'nun Onuncu Sayısının Yankıları

Kadro'nun onuncu sayısındaki yazılar hakkında diğer yayın organlarında hemen hemen hiçbir yazı yazılmamıştır. Bunda İktisat Vekâleti'nden Mustafa Şeref Bey'in ayrılıp yerine Celâl Bey'in gelmesinin ve İstanbul iş çevrelerinin talepleri konusunda büyük ölçüde suskun kalmasının rolü olduğu söylenebilir. Bu konuda şimşekleri üstüne çekme rolünü Ahmet Hamdi Bey oynamıştır. *Kooperatif*'in ekim sayısında "Sanayici Efendilerimiz Biraz Susar mısınız?"[184] başlıklı yazısında İstanbul Sanayi Birliği'nin temsilcilerinin, iktisat vekili kontenjan usulüyle hariçten mal gelmesini yasakladıkça enselerini şişirmekte olduklarını, bunun anlaşılması üzerine, son kararnameyle mevaddı iptidaiyeye de kontenjan getirilince kıyamet koparduklarını söylemektedir. Bu yazı üstüne İstanbul Mebusu Alaettin Cemil ve Sanayiciler Ahmet Hamdi Bey'e saldırırlar.[185]

---

184 A. H., "Sanayici Efendilerimiz Biraz Susar mısınız?", *Kooperatif*, S. 5, Ekim 1932.
185 "Hamdi Bey'in Makalesi Kıyamet Kopardı", *Cumhuriyet*, 12 Ekim 1932.

Sayı 11, Kasım 1932. Sınıflaşmamanın Yolu

Bu sayının ***Kadro*** yazısı ***faşizmin yapmak istediklerinin tutarsızlıklarına*** ayrılmıştır. Faşizmin propagandası, üç seneden beri, durmaksızın kulaklara çarpan terane, "içeri doğru liberalizm düşmanı olan bu rejim dışarı ile olan münasebetlerinde aynı liberalizmin çığırtkanlığını yapmaktadır. Buna müvazi olarak, millet bünyesi içinde zayıf ferdi, kuvvetli ferdin tegallübünden [üstünlüğünden] koruduğunu ilan edip dururken, insanlık bünyesi içinde zayıf milleti kuvvetli millete çiğnetmek prensibini kabul ettirmeye yeltenmektedir" diye eleştirilmektedir.

Şevket Süreyya **İnkılâbın İdeolojisi** kısmında bu kez ***"Şeker İstiklâli ve 160.000 Ton Türk Şekeri"*** başlıklı yazıda şeker üretimi sorunu, ayrıntılı bir biçimde, teknik düzeye girilerek ele alınmaktadır. Bu yazı, Türk siyasi yaşamının çok münakaşalı konularından biri üzerinde önemli kararların alındığı bir aşamada yazıldığı için, yazar teknik analizlerin dışına çıkmamaya özellikle dikkat etmiştir.

Şubat ayı sonlarına doğru şeker tüccarlarının ve şeker fabrikalarının katkısının olduğu ***bir şeker krizi yaşanmıştır.*** Piyasada şeker bulunamamış, fiyatlar çok yükselmiştir.[186] Yapılan tahkikat sonrasında açılan dava[187] Alpullu Fabrikası müdürüyle dört tüccarın mahkûmiyetleriyle sonuçlanmıştır.[188] Bu kriz, şeker sorununun çözülmesini hükümetin gündemine sokmuştur. İsmet Paşa'nın Rusya'yı ziyareti sırasında Sovyetler'den sağlanacak krediyle ve Sovyet teknolojisiyle şeker fabrikası yapılması konusunda bir anlaşma yapılmıştır. Ama ***şeker alanının denetiminde İş Bankası grubu etkindir;*** Alpullu şeker fabrikasının % 78 hissesine sahiptir ve bu alana devletin girmesini istememektedir. Celâl Bayar'ın iktisat vekili olmasından sonra İş Bankası bu alandaki faaliyetini artırmıştır. Şeker sorunun çözülmesi için ***1 Ekim 1932 de İş Bankası'nca Eskişehir Şeker Fabrikası'nın kurulması kararlaştırılmıştır.*** 8 Aralık 1932'de fabrikanın yapılması bir Alman firmasına ihale edilecektir. Şeker sanayiinde yeni atılımların kararlaştırıldığı bir dönemde bu konu üstünde teknik de olsa yazı yazılması önemli riskler taşımaktadır.[189]

Şevket Süreyya Türkiye'de bir şeker sanayii meydana getirme teşebbüslerinin elli senelik bir mazisi olduğunu, fakat bu sanayinin fiilen tesisi hare-

186 "Gene Şeker Meselesi", *Akşam*, 23 Şubat 1932; Sadri Ethem, "Şeker Meselesi", *Vakit*, 23 Şubat 1932; "Şeker İşinde İhtikâr Olduğu Anlaşıldı", *Vakit*, 23 Şubat 1932; Mehmet Asım, "Şeker Fabrikalarının Bugünkü Vaziyeti Gayrı Tabiidir", *Vakit*, 24 Şubat 1932; "Şeker Niçin Yükselmiş?", *Vakit*, 9 Mart 1932.

187 "Şeker İşi Müddei Umumilikte", *Vakit*, 5 Şubat 1932.

188 "Şeker İhtikârı! Muhakeme Dün Bitirildi", *Vakit*, 6 Nisan 1932.

189 İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Uygulamaya Geçerken Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu*, Türkiye Belgesel İktisat Tarihi 3, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 1982.

ketinin ancak 1925 Nisan'ında neşrolunan şeker kanunu ile başladığını söyledikten sonra "Memleketimizin şeker siyaseti iki kademeli bir planı istihdaf edebilir. Bu planın birinci kademesi Türkiye'nin ***bugünkü ihtiyacı dahilinde şeker istihsalinin*** teminidir. Şeker siyasetinin ikinci kademesi de, Türk milletinin bugünküne nazaran hiç değilse ***iki misli şeker istihlak eden*** bir müreffeh müstehlik haline getirilişi olmalıdır" demektedir. Çünkü Türkiye'de kişi başına 6 kg. şeker tüketilirken Okyanusya'da bile kişi başına 11 kg. tüketilmektedir. Bu yazıda Uşak ve Alpullu fabrikalarında şeker maliyetlerinin yüksekliği üzerinde durularak fiyatların düşürülmesi için özellikle ***pancar üretimi alanında yapılması gerekenler*** üzerinde durulmuş, yalnız şeker üretimi için değil pancar üretimi prodüktivitesi vb. konularda da ayrıntılı sayısal hedefler verilmiştir. İkinci kademede "Emsali safisi % 18'den aşağı düşmeyen 1.000.000 ton pancar, maliyet fiyatı Şarki Avrupa vasatisini aşmayan ***160.000 ton Türk şekeri" üretilerek istihlak ikiye katlanmalıdır.***

"Bu öyle bir faaliyet sistemidir ki, ancak milli vasfi ile vasıflandırılabilir ve ancak millet namına ve milletin teşkilatçı eliyle başarılabilir. Şeker siyasetimizde fert rehberliğinin, yani fert sermayesinin yaratma ve teşkil etme kabiliyetinin son haddi daha cihan buhranından evvel alınmıştır. ***Şimdi devir büyük istihsal ve bilhassa şeker sanayii gibi mürekkep istihsal işleri ancak millet elile ve millet mikyasında teşkilatlandırılmasını icabediyor.*** Çünkü bu öyle bir teşkilatlandırılma işidir ki onda, memleketin hukuk sistemi, kredi cihazı, harici ticaret politikası, nakliyat şebekesi, tevzi cihazı, siyasi kültür ve propaganda teşkilatı kül halinde ve şiddetle alakadardır."

Bu alıntıda açık olarak görüldüğü üzere bu faaliyet alanın nasıl örgütlenmesi gerektiği konusunda Şevket Süreyya müphem kalmayı yeğlemekte devletçilik sözcüğünü kullanmayıp "millet eliyle" formülasyonunu yeğlemektedir.

Vedat Nedim Millet İktisadiyatı bölümünde ***Sınıflaşmamak ve İktisat Siyaseti*** konusunu ele almaktadır. Yazısında "Sınıfsız ve tezatsız millet olmak gayemizdir. Fakat henüz, sınıfsız ve tezadsız bir millet değiliz. Yalnız bizde, sınıf tezatları, siyaset hayatımızda hakim bir rol oynayacak kadar açılmamıştır. ***Yani Türkiye bir sınıf devleti değildir"*** saptamasını yaptıktan sonra "Fransız inkılâbı, derebeylik hâkimiyetine karşı, burjuva hakimiyetini kuran ve bugünkü sınıf ayrılıklarını ve neticede sınıf devletini doğuran iktisat sistemine yol açtı. Rus inkılâbı, Fransız inkılâbının bir reaksiyonudur. Burjuva hakimiyeti yerine, proleterya hâkimiyetini kurdu. Türk inkılâbı ise, hem Fransız hem de Rus inkılâbına karşı bir reaksiyondur. İdeali, ne bir burjuva, ne de proleterya hakimiyetidir. ***Türk inkılâbı, bir sınıf inkılâbı değil, sınıfsız ve tezadsız millet oluş inkılâbıdır"*** demektedir.

Bunun böyle olması tarihi bir zarurettir. "Türkiye'nin hususi sermaye terakümü yolu ile varabileceği merhalelerin, hiçbir vakit bugünkü yüksek teknikli Avrupa ve Amerika'nın iktisat gövdesi olamıyacağını derhal teslim ederiz." ***"Hususi sermaye terakümü yolunun Türkiye iktisadiyatına vuracağı damga, daima gerilik ve tâbiylik damgası olacaktır."*** "Sınıflaşmak hususi sermaye terakümü yolu ile kurulan bir iktisat gövdesinde yine isteğimizin üzerinde duran bir zarurettir." "O halde, hususi sermaye terakümü yolu, bizi bir yandan geri teknikli bir iktisada götürecek, fakat diğer yandan da sınıfsız ve tezadsız millet olmak idealimize kavuşturamıyacaktır." ***"Müstakil bir millet kalmak şartile, ileri, yüksek, verimli, gelirli ve aynı zamanda sınıfsız ve tezadsız bir millet olmak.*** İşte yalnız inkılâbımıza has ana dava budur. Böyle bir dava karşısında bulunan biricik millet, Türk Milletidir." "Böyle bir dava, Avrupalı mütehassıslar için mevcut değildir." Bu nedenle onların önerileri bu soruna yanıt veremez.

"Türkiye'nin iktisat siyasetinin ana prensibi adeta insiyaki denilebilecek şekilde, kendiliğinden belirmiştir: *Devletçilik. **Türk Devletçiliği, o kadar Türk inkılâbına has bir prensiptir ki, onun ne tarihte, ne de kitapta yeri vardır.*** Türk inkılâbı yaratıcılık kudretinin bir misalini de, iktisat siyasetinin tespitinde verecektir."

İsmail Hüsrev bu sayıda **Milli İktisat Tetkikleri** bölümünde ***Şark Vilayetlerinde Derebeylik*** konusunda bir yazı dizisine başlamıştır. Dizinin İlk kısmı bu yazıda yer almıştır. Bu konuda yapılmış monografik etütlerin azlığından yakınan yazar, son günlerde ***Ali Kemali Bey'in*** yazdığı ***Erzincan*** kitabının önemine değinmekte, genel olarak bu bölgelerde ulaşım zorlukları dolayısıyla kapalı geçimlik ekonomilerin hâkim olduğunu, bu bölgenin verimli ovalarındaki üretimin mahalli ihtiyaçları karşılamayla sınırlı kaldığını anlatmaktadır. Toprak üzerinde aşiret reisleri, beyler ve ağalardan oluşan bir zümrenin hâkimiyetinin egemen olduğunu söyleyen yazar, *Erzincan* kitabından "Arazinin ekilebilecek kısımları hemen hemen umumiyetle beylerin, ağaların yani aşiret reislerinin eline geçmiş olduğu için, halk ekseriyetle ne bir eve, ne bir parça toprağa maliktir. Ağanın, beyin, aşiret reisinin, mezraa denilen arazisinde birer in tarzında yaptırmış olduğu kulübeye, maraba namile sığınır... Bütün mülkü, altına serdiği bir çul, kırık bir desti, bir kaç odun parçasıdır. Maraba sanki bir borçmuş gibi ağanın yani aşiret beyinin bütün angaryalarını görür. Bunu yapmazlarsa, ağa kendilerini kovar" şeklinde alıntılar yapmaktadır.

Yakup Kadri'nin **Edebiyat** köşesi bu kez ***Yalın Söz*** üzerinde durmaktadır. Yalınlığı savunduğu bu yazısında yazar "Edebi kültürün ve edebi zevkin en büyük alameti, ***en şaşmaz mihenk taşı edebiyatsızlıktır."*** diyerek

Zağra müftüsünün 93 harbinde yaşanan katliamı anlattığı *Vakaî Zağra*'sını buna örnek olarak göstermektedir.

Cihan İçinde Türkiye kısmının yazarı Burhan Asaf ***"İnkılâbımızın Sesi"*** adlı yazısında ***Türkiye'nin inkılâbının sesini güvenle dünyaya duyurmasını ister.*** Türk inkılâbının dünyaya örnek oluşturacak yeni bir yol olduğuna inanan Kadrocular bunun yeterince dışarıya duyurulmadığından şikâyetçidirler. Moskova ve Roma dünya namına konuşmaktadır. Burhan Asaf da, "Nasıl olur da, milli kurtuluş inkılâbını, milli kurtuluşlar asrında yapmış ve bu suretle milletin mukadderatı ile tarihin seyrini bir cebrüzor hamlesi ile tam bir mutabakat haline getirmiş olan Türkiye, sesini perde perde yükselterek, keza dünya namına konuşamaz?" diye sormaktadır.

Türkiye inkılabının sesini yurt dışına duyuracak olan matbuat ve radyoya hâkim olan ya da olması gereken, ***Fırka'dır.*** Fırka devlet gibi dış bağlantılarla sınırlı olmadığından bunu serbestçe yapabilecektir. Ankara radyosu Ankara'nın inkılapçı sesini işittirmelidir. Burhan Asaf sesimizi duyuralım derken sadece basın yayın organlarının gayretlerini öngörmektedir. Bir inkılap kütüphanesi oluşturulmasını, ***1933 yılı sonuna kadar Türk inkılabı hakkında*** bir kısmı içe dönük, bir kısmı dışa dönük en az ***100 kitap yayımlanmasını öngörmektedir.***

Yakup Kadri'nin ***"Ankara-Moskova-Roma"*** başlıklı dizi yazısı bu sayıda da devam etmektedir. Yazar bu sayıda faşizm üzerinde durmakta ve "kendi kendini mütemadi bir kontrola tabi tutan bir inkılâp örneğini biz ancak Faşist İtalya'da bulabiliriz", Mussolini "sayesinde daha doğrusu Faşizm sayesinde bütün İtalya kronometre gibi işleyen bir memleket halini almıştır" demektedir.

Yakup Kadri, Rusya'nın askeri disipline karşın bu düzeye gelmeyişini, Rus inkılabının Çarlık döneminden gelen her şeyi yıkarak tüm sistemi yeniden kurmaya çalışmasında görmektedir. Bu nedenle ***Rus inkılapçıları*** bir iç tehlike görmemekte, ***sadece dış tehlikeden korkmaktadırlar.*** Kızıl Ordu bu dış tehlike için teşkilatlanmıştır. Oysa ***İtalyan inkılapçılar iç tehlikeye önem vermektedirler*** ve karagömleklileri tepeden tırnağa silahlandırarak ve kışlalarda yetiştirmektedirler. ***"Türk inkılâpçıları ise her iki tehlikeyi aynı derecede ve aynı ehemmiyetle göz önünde tutmalıdırlar."***

Kadro ilk kez bu sayısında ***bir şiir yayımlamıştır.*** Bu, Kadroculların Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nden arkadaşları olan ***Behçet Kemal***'in ***"Milyonların Marşı"*** başlıklı şiiridir. Şiir, milli kurtuluş savaşlarını yüceltmektedir.

Bu sayıda bir yandan ***Cumhuriyet*** gazetesinde ***Ahmet Ağaoğlu***'nun ***"Devlet ve Fert"*** başlıklı bir seri yazı ile *Kadro*'da geliştirilen düşünceleri eleştirdiği haber verilmekte ve sürmekte olan yazılar tamamlandığında ona

yanıt verileceği bildirilmekte, öte yandan ***Polemik*** bölümünde Şevket Süreyya, ***"Bergsonizm Yahut Bir Korkunun Felsefi İfadesi"*** yazısıyla Mustafa Şekip Bey'in İstanbul Halkevi'nin dergisi *Yeni Türk Mecmuası*'nda *Kadro*'nun "Arkada Kalan Darülfünun" ve "Yarı Münevverler Kulübü" yazıları dolayısıyla yazdıklarına yanıt vermektedir.

Şevket Süreyya ***Mustafa Şekip Bey'in yazısını*** "Kadro'nun müdafaa etmeye çalıştığı cihan telakki tarzının bir tenkidi gibi alıyor ve bu itibarla ***hakikaten münakaşaya değer"*** bulmaktadır. Bu münakaşayı yapabilmek için de önce Mustafa Şekip'in yazısını kendisinin nasıl anladığını özetlemektedir. Ona göre Mustafa Şekip, *Kadro*'nun "Daha ilk sayısından beri gerek üslubu, gerek fikirlerinin tazelik, sıcaklık ve olgunluğu ile ideoloji tarihimizde ilk defa cihanşumul [evrensel] bir ideolojiye doğru" gitmesini takdirle karşılamakta, ama tamamlanması gereken bir boşluk görmektedir. Mustafa Şekip'e göre *Kadro* inkılaplar karşısında ideolojiye yaraya-bilecek unsurları, teknik ihtiyaç ve rasyonalizm zihniyeti üzerine kurulmuş bilimlerden almaktadır, halbuki "bilgilerimizin bir kısmını ilme, hendese ve mekaniğe ve diğerini ***hadse***, yani hayatın yaratmalariyle hemhal olacak ve bunları oluşları içinde kavrıyacak bir saf felsefeye oturtmak lazımdır." Bunun için de *Kadro*'nun esas aldığı rasyonalizmden kurtularak saf bir felsefi idraki esas alabilmesi ancak Bergson'un zihniyetini izlemesiyle kabil olacaktır.

Şevket Süreyya yanıtında ***Bergson'un zihniyetiyle kendi ideolojik esaslarının neden bağdaşamayacağını göstermeye çalışmaktadır.*** Bunun için de ayrıntılı bir şekilde Bergson'un idraklerin bir kısmını ilme diğer kısmını felsefeye dayalı olarak ele alışının niye inkılaplara yol gösteremeyeceğini analiz etmekte ve "... inkılâp bir cemiyet hareketidir ki, o inkılâba iştirak edenlerin, ona inanışı, her şeyden evvel, onun bir tarihi zaruret, bir illiyetli içtimaiye, hülasa isabetli ve müterakki bir hareket oluşuna iman etmelerinden gelir. Halbuki Bergson'da hakiki idrak, döne dolaşa maddenin ve cemiyetin kanuniyetlerini değil, kendini murakabe haline geliyor. ***Bergson'un deruni marifeti ile bir 'kendi haricinde hareket" olan inkılâbın meşruiyeti nasıl müdafaa olunabilir?'*** diye sormaktadır.

Şevket Süreyya'ya göre "Yeni Türk cemiyetinde Türk münevverine, bir ilmi idraki inkâr etmek değil, bilakis cemiyetin kanuniyetlerini bulmak, kanuniyetleri teyit etmek ve teyit ettiklerine hem kendisinin inanması, hem başkalarını inandırmak, hulasa, passif ve tâbi bir unsur değil, hâkim ve organizatör bir unsur olmak rolü, tarihi bir vazife olarak verilmiştir. Böyle bir unsurun cihanı telakki tarzı ise ancak, inkılâpçı, cemiyetçi, maddeci, dinamik, determinist ve milli kurtuluşçu bir cihanı telakki tarzı olabilir."

Bu sayısının yayımlanmasıyla derginin bir yılını tamamlamasına bir sayı kalmıştır. Kendi yağıyla kavrulan diğer bu tür dergiler gibi *Kadro* da kaynak sorunuyla karşı karşıyadır. Bu nedenle okuyucularına abonelerin yenilenmesini "Kadro bir kazanç mecmuası olmadığı için masraflarını abonelerile korur" diyerek hatırlatmakta ve onlardan yeni aboneler bulmalarını istemektedir.

Kadro'nun On Birinci Sayısının Yankıları

Şevket Süreyya'nın ***"Şeker İstiklali ve 160.000 ton Türk Şekeri"*** adlı yazısı şeker sorununun gündemde çok canlı olduğu bir dönemde çıkar. Bu günlerde gazete ve dergilerde şeker fiyatlarının yüksekliği ve yeni kurulacak fabrikalar konusunda çok sayıda yazı yazılmaktadır. O yazılar üstünde *Kadro*'nun etkisinin ne olduğunu kestirmek olanaksızdır. Ama ***İzmir'de Hizmet gazetesinde*** yayımlanan M. L rumuzlu bir dizi yazı doğrudan *Kadro*'nun 11. sayısına referansla yazılmıştır.[190]

Yazı Şevket Süreyya'nın yazısından yaptığı alıntılarla Türkiye'de şeker üretiminin maliyet yapısını ortaya koyduktan sonra ***"Vaktiyle Türkiye'ye gelen şekerin okkası dört, beş meteliğe mal olurdu.*** Gümrüğü, kârı dahil olduğu halde altı yedi meteliğe satılırdı... Fakat bugün serbestii rekabet olmadığı, ***şeker fabrikaları*** gümrük himayesine dayandıkları cihetle ***yirmi kuruşa mal ettikleri şekeri 38 kuruşa satıyorlar"*** demekte ve bunun halkı istismar olduğu, devlet eliyle kurulan fabrikalar serbest rekabet dışı kalmış teşekküller oldukça bu durumun süreceği yorumunu yapmaktadır. Ayrıca fabrikaların maliyetlerini ve satış fiyatlarını karşılaştırıp ***Uşak fabrikasının % 44 kar ettiğini söyleyerek,*** bunun çok yüksek olduğunu belirtmekte ve *Kadro* muharririnin şeker sanayiinin tesisinin daha başlangıçtan beri planlanması ve kontrol edilmesi görüşünün bu alanda himaye sürdükçe gerçekleştirilemeyeceğini söylemektedir. Ayrıca ***Şevket Süreyya'nın kişi başına 6 kg. olan şeker tüketiminin düşük olduğu görüşüne katılmakta ve 1913 yılında bugünkü Anadolu sınırları içinde kişi başına tüketimin 10 kg. olduğu bilgisini verdikten sonra,*** bu düşüklüğün nedeninin fiyatlar olduğunu anlatmaktadır. "İşte bunun içindir ki halk şeker alamaz, ***hatta 15 kuruşa tuz da alamaz.*** Bir mebusun dediği gibi ***hamurunu deniz suyu ile yoğurur."***

Yakup Kadri'nin bu sayıdaki ***Yalın Söz*** yazısı konusunda, bir gençlik mecmuası olan ***Çığ***'da,[191] 15 Ocak 1933'te ***"Asasız, Abasız ve Yakup***

190 M. L., "Şeker Fabrikaları", *Hizmet*, 24-26 Ocak 1933.

191 *Çığ* dergisi hakkında Bkz. Peyami Safa, "Çığ Mecmuası", *Cumhuriyet*, 16 Ocak 1933.

Kadrisiz Kaldık!" başlığıyla imzasız bir yazı çıkar.[192] Bu yazı Yakup Kadri'nin söz konusu yazıda edebi kültürün ve edebi zevkin en önemli ölçütünün edebiyatsızlık olduğunu söylemesini samimi bulmamaktadır. ***Nurullah Atâ Yeni Türk Mecmuası***'nda edebiyat yapmanın Türkiye'deki örneği olarak Yakup Kadri'yi vermektedir. Gerçi ***Falih Rıfkı da bir ankete verdiği cevapta "her türlüsünü tecrübe ettim edebiyatsızlıkta karar kıldım" demiştir;*** ama o bunu söylemekte haklıdır, çünkü süslü cümleden başlayıp kuru cümleye gelmiştir. Böyle bir istihale geçirmemiş bulunan ***Yakup Kadri böyle bir ölçütü koyarak şimdiye kadar kendi yaptıklarını silmiş olmaktadır.***

Afyon Halkevi mecmuası ***Taşpınar***'da Tahir Hayrettin "Okuduklarımız" başlığı altında *Kadro*'nun 10. ve 11. sayısındaki yazıları özetlemekte ve hepsine katıldıklarını ifade etmektedir.[193]

Şevket Süreyya'nın "Bergsonizm Yahut Bir Korkunun Felsefi İfadesi" adlı yazısına, muhatabı Mustafa Şekip ***Yeni Türk Mecmuası***'nda yanıt verir.[194] ***Mustafa Şekip*** kendi yazısının ana sorununun ***ilim ve inkılap ilişkisi üzerinde durmak*** olduğunu, Bergson'a ancak bu vesileyle değinildiğini, oysa ***Şevket Süreyya'nın bu ana konuyu bırakarak Bergson'la karşılaşmayı*** tercih ettiğini ve "kurmak istedikleri yeni bir materyalizmin cesaretiyle Bergson'un felsefi teemmülünden gelen doğmasızlığı korkaklık ve büyücülüğe" atfettiğini söylemektedir.

Şevket Süreyya'nın sık sık kullandığı "kanuniyet", "tarihi zaruret" gibi kelimelerin pek müphem olarak kullanıldığına, ***bunların hayat, cemiyet ve tarih dünyalarında ölçüsüz kullanılacak kavramlar olmadığına*** dikkati çekmektedir.

Mustafa Şekip, Bergson'un bütün inkılaplar için bir iksir olduğunu düşünmediğini, onda en mühim bulduğu hususun hayat ilimlerinin dinamik bir safhaya intikal ettirilmesi için gösterdiği cehd olduğunu belirtmektedir.

Bu sayı sonrasında ***Sadri Etem Vakit***'te ***"İnkılâp ve Kadro Sağdan Ateşler Altında"*** başlıklı bir yazı yazmıştır.[195] Ona göre "Kadro için de inkılâp için de mevzu Türk milletidir." "*Kadro* mecmuası tarihi maddecidir. Maddeden fikre doğru bir tekamül ve inkışaf kabul eder. Bu itibarla *İnkılâp ve Kadro*'nun ileri sürdüğü sosyoloji esasları bizim memleket için yepyenidir." Kadrocular Türk inkılabının emperyalizm ve müstemleke çatışmasın-

---

192 "Asasız, Abasız ve Yakup Kadri'siz Kaldık!", *Çığ*, Sene 2, no. 4, 15 Ocak 1933.

193 Tahir Hayrettin, "Okuduklarımız", *Taşpınar*, no. 2, Aralık 1932, s. 39-40.

194 Mustafa Şekip, "Kadro'ya İkinci açık mektup", *Yeni Türk Mecmuası*, no. 4, Ocak 1933, s. 328-331.

195 Sadri Ethem, "İnkılap ve Kadro Ateşler altında", *Vakit*, 17 Aralık 1932.

dan doğduğunu söylemekle ***Türk inkılabının orijinal karakterini ortaya koymaktadır.*** Bu orijinalite onun sınıfsız bir devlet olmasını gerektirmektedir. Oysa Türkiye liberal bir iktisat politikası izlerse sınıf tezatlarına düşecektir. Onun için Türkiye'nin planlı bir iktisada sahip olması gerekecektir.

Kadro'ya *Cumhuriyet* gazetesinde hücum eden Ağaoğlu Ahmet Bey 1789'dan Adam Smith gözlüğüyle bakar: "Aradaki zaman farkı 140 seneden fazladır. 140 sene evvel bir cemiyet için hakikat olan şey bugün değişen cemiyet inkışafı önünde hakikat değildir." *Yeni Türk Mecmuası*'nda ise Mustafa Şekip Bey Bergson'dan yola çıkarak cemiyet hayatında determinizme inanan bütün fikir adamlarına hücum etmektedir. ***Sadri Etem'e göre "İnkâr eğer realiteyi gözlerden kaybetseydi Bergson bir teselli olacaktı. Fakat determinizm her şeye rağmen şaşmadan hükmünü icra"*** etmektedir.

Ama Sadri Etem'in bir şüphesi vardır. ***Acaba emperyalizmle müstemleke çatışmasından doğan, her zaman sınıfsız kalabilecek midir?*** Buna hükümler değil hadiseler cevap verecektir. O, şüphesinde aldanmak istemektedir.

Sadri Etem'in bu yazısına bir ay kadar sonra Kadrocular adına ***Vakit***'te ***Burhan Asaf*** yanıt verir[196] ve Sadri Etem'in kurtuluş Türkiye'sinin sınıfsız kalabileceği konusundaki şüphesini yanıtlamaya çalışır. *İnkılâp ve Kadro*'nun vermeğe çalıştığı iktisadi ve içtimai telakkiye, yani 'Kurtuluş Devletçiliğine'ne göre, sınıf davasını yegâne halletmek usulü, sınıfları 'millet' dediğimiz tek kategorinin içine almaktır. ***Sınıflaşmadan sakınılmaz. Fakat sınıfı bütün benlikçiliğinden soyarak, menfaatini milletin menfaatinde görmesine ve bundan çıkarmasına alıştırmak mümkündür."***

Burhan Asaf "Türkiye'nin tam manada kurtuluşu bir bütçe değil siâ meselesidir." "O halde, iktisadi siânın idaresi ancak devlete ait bir iştir. Eğer bunu, bir sınıfa devretmeğe çalışır ve *Türkiye'nin kurtuluşunu (karşılıklı ve bizzarur düşman olarak) bir Türk burjuva sınıfı ile bir Türk amele sınıfının gelişmesine tabi kılmak istersek, kendimize şimdiden, hem bir takım müstemlekeler hem de teknikte bizim kadar geri rakipler tedarik etmeğe mecburuz"* demektedir.

Bir yıl sonra ***Türk İnkılabının Karakterleri*** konusunda bir kitap yayımlayan ***Sadri Etem*** bu kitapta, Türk devletçiliğini diğer ülke devletçilikleriyle karşılaştırırken, Türk devletçiliğinin

"1- Memleketin büyük, fakat yakında gelir getirmeyecek olan iktisadi işleri için,

---

196 Burhan Asaf, "Sadri Etem'e açık mektup", *Vakit*, 27 Aralık 1932.

2- Memleketin ecnebi sermayesi önünde toptan proleterleşmemesi için,

3- Memleket içindeki zümreler arasında mücadelelere mani olmak için" düsturlaştığını söylemiştir.[197]

Ahmet Ağaoğlu-Şevket Süreyya Polemiği

İnkılâp ve Kadro kitabı çıktıktan sonra, hacmi ve niteliği diğer tartışmalardan çok farklı olan Ahmet Ağaoğlu ve Şevket Süreyya arasında değişik platformlarda süren tartışmayı ayrıca ele almanın doğru olduğunu düşünerek, bu konu için, birkaç sayı boyunca sürecek bir alt başlık açtık.

Yunus Nadi 11 Kasım 1932 tarihli ***Cumhuriyet***'te yazdığı bir başyazıyla,[198] Müderris Ağaoğlu Ahmet Bey'in *İnkılâp ve Kadro* kitabı dolayısıyla yazdığı yazılardan oluşan bir yazı dizisinin 13 Kasım'da başlayacağını haber veriyordu. *Cumhuriyet* gazetesi, Serbest Fırka'da yer alması dolayısıyla iktidar çevrelerinin güvenini yitirmiş olan Ağaoğlu'nun yazılarını yayımlarken çok dikkatli davranmakta ve "bu makaleler Ağaoğlu Ahmet Bey'in fikirlerini ihtiva etmek ve binaenaleyh iyiliği ve kötülüğü tamamen kendisine ait olmakla beraber bize meseleyi münakaşa sadedinde ilmi fikirler göründü." demeyi ihmal etmemektedir.

Bu arada ***Yunus Nadi Kadro*** konusunda kendi kafasındaki soruyu, "İnkılâba nisbetle kadro denilince inkılâp esaslarındaki fikirleri ve onlara hayat ve hareket verecek teşkilatı anlamak lazımdır. Türk gençlerinin mezuu bahsettikleri ve edebilecekleri inkılâp ise şüphesiz Türk inkılâbı olabilir ve zaten kitap, Türk inkılâbının ideolojisini terkip iddiasındadır. İşte *Kadro*'da inkılâbımıza nisbetle anlaşılamayan, yani kolayca kabul olunuvermeyen fikir de bu iddiadan ibarettir" diye ortaya koymaktadır.

Ahmet Ağaoğlu Rus Azerbaycan'ının Suşa kentinde 1869'da varlıklı bir ailenin çocuğu olarak doğmuştur. Yani Kadrocuların***dan bir nesil önceki aydınlar kuşağındandır.*** İlk ve orta eğitimini Suşa'da tamamlamıştır. 1888'de Petersburg'da Politeknik Enstitüsü'ne girmiş, sağlık nedenleriyle okulu bitirememiş, daha sonra Paris'e giderek Sorbonne Üniversitesi'nde tarih ve filoloji bölümüne girmiş, hukuk fakültesindeki dersleri izlemiştir. 1890'da İttihat ve Terakki'nin önderlerinden Ahmet Rıza ile tanışan Ağaoğlu, Paris'teki eğitimini tamamladıktan sonra 1894'te Kafkasya'ya dönmüştür. Tiflis ve Bakü'deki Türkçü çevrelerde aktif olarak çalışmış, "Milli Uyanış Hareketi" içinde yer almıştır. 1905'te, yöreye hâkim

---

197 Sadri Etem, "Türk İnkılâbının Karakterleri", İstanbul: Devlet Matbaası, 1933, s. 109.
198 Yunus Nadi Devletçilik ve Şahsi Teşebbüs, *Cumhuriyet*, 11 Kasım 1932.

olmak isteyen Ermeni hareketi karşısında çalışmak üzere "Fedai" adlı gizli örgütü kurmuştur. Rusya'da meşruti bir yönetim getiren 1905 devrimi ve sonrasında Rusya'da Türkçe konuşan halkların haklarını savunan hareket içinde etkin bir rol oynamıştır. Petersburg'da Rusya'daki çeşitli milliyetlerin temsilcilerinden oluşan kongrede Kafkas delegesi olarak yer almıştır. Ağaoğlu 1909'da Rusya'da yönetim değişince İstanbul'a yerleşmiş, 1912'de İttihat ve Terakki'de meclis-i umumi üyesi olmuş, İstanbul Darülfünunu'nda hocalık yapmış, Türk Ocağı ve Türk Yurdu çevresine aktif olarak katılmış, 1919'da İngilizlerce Malta'ya sürülmüş, Türkiye'ye dönünce Ankara'ya geçmiş, Mustafa Kemal'in direnişine katılmış, ***Hâkimiyeti Milliye'de başyazarlık yapmış,*** ikinci ve üçüncü dönemde TBMM'de ***Kars milletvekili olarak bulunmuş, Serbest Fırka kurulunca da onun fikriyatının oluşturulmasında aktif rol oynamıştır.*** Parti kapatılınca gözden düşmüş ve Darülfünun'da hukuk tarihi profesörlüğü yapmaya başlamıştır. ***Aydınlanma hayranı bir münevver olarak saygı duyulan bir kişidir.***[199]

Ahmet Ağaoğlu'nun yazıları *Cumhuriyet* gazetesinde 13 Kasım-4 Aralık tarihleri arasında yayımlanmış, daha sonra da ***Devlet ve Fert*** adlı kitabı[200] içinde toplanmıştır.

Ağaoğlu harp sonrası ***Avrupa'da yaşanan gelişmelerin "mesai serbestisi ve kapitalizm" ile "parlamentarizmi ve ferdi hürriyet"i*** derin saldırılar karşısında bıraktığını ve bir süredir çıkan ***Kadro dergisinin bu cereyanın Türkiye'deki önde gideni olduğunu,*** kendisinin bu fikirlere katiyen iştirak etmemekle birlikte, ***bu mecmuadaki taze ve temiz havayı, ciddiyeti ve heyecanı takdir ettiğini*** söylemektedir.

Eleştirisini dergiden çok kitaba yöneltir. ***İlk itirazı kullanılan diledir.*** "Bu yirminci asırda ***peygamberane ifade tarzlarının modası geçmiştir.***" Özellikle "rakama" ve "vak'a"ya dayanan iktisadiyat ve içtimaiyat sahalarında böyle bir dile hiç yer kalmamıştır. İnkılabın ideolojisinin tespit edilmesine itirazı yoktur, ama bunun avangard kadro yani kadrocularca yapılacağı iddiasında bulunmak "cesaretini kendilerinde bulanların tevazü ve mahviyetine hayran olmamak kabil mi?" diye sormaktadır. Esas canını sıkanın "prensipleri idrak ve ihata edenler bir tarafa, idrak ve ihata edemiyenler diğer tarafa ayrılacak, onları kabul edenler iradelerile, kabul etmeyenler iradeleri haricinde bu prensiplere tabi olacaklardır!" sözleri oldu-

---

199 Bu konuda bkz. François Georgeon, "Ahmet Ağaoğlu, Aydınlanma ve Devrim Hayranı Bir Türk Aydını", *Toplumsal Tarih*, no. 36, Aralık 1996. *Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi*, s. 115.

200 Ahmet Ağaoğlu, *Devlet ve Fert*, Sanayii Nefise Matbaası, 1933.

günu belirttikten sonra ***Kadro dininin İslam dini kadar bile müsamahalı olmadığına dikkat çekmektedir.***

Şevket Süreyya'nın kitabında ***"İnkılâbın prensiplerini ve istinat ettiği esasları inkılâbın kendi seyrinden çıkarmalıdır"*** gibi çok doğru bir düsturdan söz ettiğini ama ***bunu uygulamadığını***, inkılabın gelişmesinin tarihini, inkılap önderlerinin nutuk ve yazılarını inceleyip yorumlamadığını, "inkılâbımızın ideolojisi" dediği fikir manzumesini sırf kendi dimağında taşıdığı şahsi fikirlerden ve idealden çıkarmaya çalıştığını "ve bu suretle ***kurmak istediği indi ve subjektif sistemi inkılâba atfettiğini"*** söylemektedir.

Ağaoğlu, Şevket Süreyya'nın ***inkılabımızı cihan buhranıyla ilişkilendirmesini dar bir görüş*** olarak değerlendirmektedir. "Hiç şüphe yoktur ki, Türk inkılâbının bir cephesi de ecnebi iktisadi tahakküme karşı gelmektir." "Fakat bu amilin cihan buhranı ile tarihen ve doğrudan doğruya hiçbir alakası olmadığı gibi Türk inkılâbının bütün muhteviyatını da doldurmadığı açıktır." ***"Türk inkılâbı yapılırken Türkiye cihandan tecerrüt etmiş bir halde idi. Cihan buhranı başlarken Türk inkılâbının mühim esasları vazedilmişti"*** demektedir.

Kadroculaların içtimai tezatları kaldıralım derken, kendilerinin içinden çıkılmaz tezatlara düştüğünü düşünmektedir. "Bunlar sosyalist değildirler. Çünkü zahiren mülkiyet usulünü tanıyorlar. Fakat marksist olduklarından sosyalist metodun taraftarıdırlar. Yani istihsal vasıtalarının ve yüksek tekniğin devlete ait olmasını istiyorlar." "Aynı zamanda bunlar ferdi de inkar etmiyorlar, fakat ferdi mesainin devletin planlı ve iradeli müdahalesi altına alınmasını talep ediyorlar." ***"Hakikatte Kadrocular kelimeyi muhafaza edip, manayı kaldırıyorlar. Mülkü muhafaza edip, maliki hazfediyorlar. Ferdiyeti kabul edip ferdi kaldırıyorlar."***

Ağaoğlu, ***Kadroculaların ferdi hürriyetten hoşlanmadığı saptamasını yaptıktan*** sonra, onların ideallerini "Cemiyet içinde ferde adeta onu cemiyetten ayıran bir hürriyet vermek değil; cihan içinde millete hak ve ferde de bu hür millet içinde iş ve vazife vermek" şeklinde formüle ettiğini söyleyerek "Sanki klasik demokrasiler cihan içinde millete hak vermiyorlarmış? Sanki İngiltere, Fransa, Amerika, İsviçre, İskandinavya ve sair demokrat devletler cihan içinde milletlerini haktan mahrum ediyorlarmış!" demektedir.

Ağaoğlu, Kadroculaların demokrasinin çürüdüğünü ve terk edildiğini ispat için kullandıkları delilleri ikna edici bulmaz. Hürriyetin ferdi cemiyetten ayırdığı iddiasına da katılmaz. ***"Hürriyet ferdi milletten ayırmaz; bilakis fertlerin yekûnundan ibaret olan cemiyet azası arasında kırılmaz***

ve çözülmez bir tesanüt şebekesi kurar" der ve Kadroculaın millet kelimesini çok sık kullandığını ama içeriğini boşalttığını ileri sürer: *"Milletten, onun yegâne teşekkül unsuru olan ferdi alınırsa, ne kalır?* Bedihidir ki bu unsur inkâr edildiği ve hürriyetten mahrum kılındığı nisbette onun mahsulü olan millet de inkar edilmiş olur" der.

Ağaoğlu'na göre, Kadrocular cihanın ikiye bölünmüş olduğundan sık sık söz etmelerine rağmen garbın tekniğinin neden ilerlediğini ve şarkın niye geri kaldığını analiz etmemektedirler. Bunun nedenleri üzerinde dursalar bunun nedeninin garpte hürriyetin varlığı, şarkta ise yokluğu olduğunu göreceklerdir. Türk inkılabının şark için öncü rolü, fertlerini her türlü tahakkümden kurtarmasındadır. *Ağaoğlu eğer Kadrocular inkılâbın seyrinden inkılâbın ideolojisini çıkarma metodunu izleselerdi "inkılabımızın ferdi ve fert vasıtasıyla fertlerden mürekkep cemaati kurtarmağa matuf olduğu yani tam ve şamil bir demokrasi sistemini iltizam eylemiş bulunduğu neticesine varmak mecburiyetinde kalacaklardı" kanısındadır.*

Her "izan ve akıl" sahibi devletin önemini kabul edecektir. "Devletçilik devlet mefhumunun ta içinde mündemiçtir." "Devletinin mahiyetinde içtimai nizama müdahale etmek hassası vardır." *"Fakat asıl mesele devletin bu müdahale selahiyetinin sınırını çizmektir."* Tarih bize göstermektedir ki *iki hadise yan yana yürümektedir.* Bir taraftan *fert mütemadiyen inkişaf etmekte,* buna paralel olarak *devletin selahiyetleri genişlemektedir. İleri gidişi itici ve sürücü amil ferttir.*

Ağaoğlu, içtimai tezatlardan kaçınmak isteyen *Kadroculaın, içtimai tezatları ve çatışmaları sadece kapitalist cemiyetlere münhasır sandıkları kanısındadır. Bunun ezelden beri var olduğunu* tarihten örnekler vererek göstermeye çalışmakta, her oluşun yeni tezatlar ve çatışmalar ortaya çıkardığı üzerinde durmaktadır. Devletin oluşumunda sürekli olarak görev alanını genişlettiğini, devletin gittikçe ağırlaşan masraflarını karşılamakta da iki yola başvurduğunu, bunlardan birinin vergiler koymak iken diğerinin bazı irat kaynaklarını kendi eline almak olduğunu, bu yolla birçok teşebbüsün özellikle Almanya'da devlet eline geçtiğini anlatmaktadır.

Umumi harp sonrasında çıkan buhranların ise eski nizamın yani demokrasinin devrini tamamlamış olduğunu söyleyenlere hak verir gibi bir hava yarattığını, yeni rejimler ve bunların her birinde de farklı farklı devletçilikler oluştuğunu belirttikten sonra Kadroculaın bunlardan hangisini tercih ettiğini sormaktadır. Kadroculaın ne demokrasiyi, ne komünist, ne sosyalist ne de faşist devletçiliği kabul ettiğini belirtmekte ve *"nevi şahsına mahsus bir devletçilik nazariyesini 'gûya inkılabımızın revişinden alarak' tanzim etmeye çalışıyorlar."* demektedir. Bu yolla milli kurtuluş hareketi

gerçekleştirilecektir. *Türkiye* bu hususta diğer ülkelerden daha ziyade kararlılık gösterdiği için bu hareketin başına geçmeli ve ***alemşümul bir misyon yüklenmelidir. Ağaoğlu, "Bu muazzam iş nasıl yapılır?" diye sormaktadır.***

Kadrocular bu soruya devletçilik nazariyeleriyle yanıt vermektedir. "Devlet milli hayatın her sahifesine müdahale edecek, onu tanzim ve idare edecek, aynı zamanda da kendisi müteşebbis olacaktır. Büyük iktisat terakümleri yaratacak ve benimseyecek ve nihayet milli bir işbirliği cihazını tahakkuk ettirecektir. Ve bunu yaparken tabiatile sınıf tezatlarının husule gelmesine, yani büyük sermayelerin vücut bulmasına olanak vermeyecektir. Ve bu suretle memleketi ve milleti bu tezatlardan çıkan müstakbel buhranlardan kurtarmış olacaktır." Ağaoğlu, ***Kadroculaların ne faşist ne komünist oldukları iddialarını inandırıcı bulmamakta***, onların her iki rejimi de yadsımış olmalarına karşın, ***metotlarının hararetli taraftarı olduklarını söylemektedir.***

Ağaoğlu, Kadroculaların devlet mefhumu ile hükümet mefhumunu karıştırdıklarını düşünmektedir. "Bir icra kuvveti ki milleti temsil eder, milletin yerine geçer, milli teşkilat yapar, milleti sevk ve idare eder, iktisadi teşebbüslerini üzerine alır, servetler yaratır, teknik kurar ve bütün bunları benimser, ***hülasa milleti yutar, ona hiçbir fonksiyon bırakmaz.***" "Bedihidir ki devlet mevhumunda millet unsuru esastır." "Hiçe inmiş, silinmiş, fonksiyonsuz kalmış bir millet ne devlet kurabilir, ne de içinden bir hükümet, bir icra cihazı çıkarır."

Kadrocular da Türkiye'de ***sınıf tezadı olmadığını*** kabul etmekte, ama devletin sınıf tezadı olmasın diye müdahalesini istememektedirler. Binaenaleyh "***bu ihtiyaç doğmadan yapılacak müdahale lüzumsuz, hatta zararlıdır.***" Çünkü çelişkiyi gelişme yoluyla doğuracak ferdi faaliyetlere engel çıkarır.

Ağaoğlu, "demokrasi sisteminin fertlerde inkişaf ettirdiği hasletler cümlesinden olmak üzere bilgi, tecrübe, çalışkanlık, sabır, tasarruf, nefse itimat, nefsaniyete tahakküm, vazifeye merbutiyet, teşebbüste cesaret ve ilah... gibi velut ve yaratıcı kabiliyetler kaydedilebilir." diyerek "Bu gibi fertleri taşıyan bir cemaatin, devletçilik sahasına atılırken ve iktisadi faaliyetleri ellerine alırken emirlerine hazır hem teknik, hem sermaye, hem tecrübe ve bilgiyi haiz iş ahlakıyla cihazlanmış fertleri hazır" bulduklarını belirtmekte ve burjuva kültürünün ve demokrasinin öneminin Marx, Engels ve Lunaçarski tarafından nasıl vurgulandığını anlatmaktadır. Bugün kullanılan aletler, cihazlar, taşıdığınız fikirler ve mezhep gibi taptığınız nazariyeler hep onun mahsulüdür. ***"Zaten iş ve teknikle hiçbir alakası ol-***

mıyan memurların böyle muazzam ve hayati bir teşebbüsü muvaffakiyetle yürütebileceklerine Kadrocular cidden inanıyorlar mı? diye de sormaktadır.

Ağaoğlu, geniş mikyasta devletçilik uygulamasının olanaklı olup olmadığının Bolşevik liderler arasında da tartışıldığını, olanakları ve kapasitesi Türkiye ile karşılaştırılmayacak Rusya'da bile önemli sorunlarla karşılaşıldığını belirtmekte ve Kadrocuların bizim gibi teknik ve sanayi bakımından iptidai denilecek kadar *geri kalmış olan bir memlekette dahi devletçiliğin azami derecede tatbikinin imkânı olduğunu iddia etmelerini hayretle karşılamaktadır.*

Kadrocuların kendilerini Kemalist, inkılapçı ve devletçi ilan etmelerine karşı çıkmaktadır. Kendisinin de Kemalist, inkılapçı ve devletçi olduğunu, ama bu kavramları Kadrocular dan farklı anladığını ve bunun da kendi hakkı olduğunu söylemektedir. "Halbuki *Kadrocular Türk inkılâbının mümessili sıfatını takınarak Türk inkılâbının irade ve menfaatlerini kendi iradelerinde temsil edilmiş gibi göstermekte* ve kendi anlayış tarzlarına herkesin tabiiyet etmesini talep etmektedirler." *Birinci fark* budur. Böyle mistik bir anlayışı, vatandaşlarına tefekkür ve söz serbestisi veren Kemalizme aykırı bulmaktadır. Ayrıca bu acayip ruh haletini inkılabı ta esasından inkâr etmek ve mutlakiyete doğru yol açmak manasına almakta ve Türk inkılabını buna karşı korumayı bir vazife addetmektedir.

Kendisiyle Kadrocular arasındaki *ikinci önemli farklılığı devletçilik anlayışında* bulmaktadır. O da ihtiyaçlar ortaya çıktığında devletin tezatları ortadan kaldırmak ve içtimai düzeni sağlamak için devlet müdahalesinin gereğine inanmaktadır. Ama garp hayatında uygulanması olanaklı olan ve orada gelişen fikirlerden mülhem, *devletin ferdi kaldırarak yüksek tekniği ve iktisat teraümlerini eline almasını iltizam etmelerini pek tehlikeli saymaktadır.*

Üçüncü ayrılık noktası Kemalist inkılabın hedefi üzerindedir. Ağaoğluna göre kuvvetli cemaatler kuvvetli fertlerden mürekkep olanlardır. Şark şimdiye kadar hep ferdi ezmiştir. *"Binaenaleyh Kemalist devletin birinci hedefi ferdi himaye ve teşvik ve ferdin inkışaf ve yükselmesini temin"* etmek olmalıdır.

Ferdin yapamadığı mübrem ve lüzumlu işleri devletin üstüne almasını Ağaoğlu da Kadrocular kadar kabul etmektedir. Ama *sırf müstakbel ve muhtemel tezatlara meydan vermemek endişesiyle icra cihazını milletin yerine geçirmeyi ve bütün teknik şebekesi ile iktisat teraümlerini bu cihazın faaliyet ve teşebbüslerinden beklemeyi vahim bulmaktadır.* "Ve hele Türkiye gibi nispeten fakir ve vasıtaları mahdut olan bir memle-

keti bu hususta diğer memleketlere nümune ve yol gösterici olmak gibi cazibeli perspektifler ile tahrik etme zihniyetini" hiç anlamamakta, bu zihniyetin Servantes'in ruhuna rahmet okuduğunu belirtmektedir.

Ağaoğlu'nun yazıları yayımlanırken *Şevket Süreyya Kemal Tahir*'den 14 Kasım 1932 tarihli ***bir mektup alır.*** Kemal Tahir *İnkılâp ve Kadro* hakkında küçük bir not hazırladığını ve yakında göndereceğini söylemekte, "Memleket davasını şuurlu bir yola soktuğunuz için sizleri candan alkışlarım ve bütün kalbimle muvaffakiyetinizi dilerim" demektedir. Kemal Tahir mektubunu tamamladıktan sonra Ağaoğlu'nun *Cumhuriyet*'te yayımlanmaya başlayan yazılardan ilkini okumuştur. Mektubuna bir not ekler. ***Ahmet Bey'in Hâkimiyeti Milliye'de çıkan eski yazılarının bu görüşleriyle çeliştiğini, verilecek cevaplara yardımcı olsun diye onları göndereceğini söyler.*** Kemal Tahir'e göre "O, hâlâ (hürriyet, müsavat, adalet) klişelerinin çılgın âşıkıdır. Fakat fırsat bulursa ***Şeker İnhisarında meclisi idare azalığını almaktan geri kalmaz.*** Davanın ne kadar dimdik ve derin olduğu bir hukuk Donkişotunun müstehası [fosilleşmiş] fikirlerinden bir kerre daha" anlaşılmaktadır.[201]

Şevket Süreyya 24 Kasım 1932'de ***Yunus Nadi Bey***'e bir mektup yazarak, kendisinin de altı-yedi yazı sürecek cevap yazacağını söyler ve bunun *Cumhuriyet* gazetesinde duyurulmasını ister. 10 Aralık 1932'de, yani Ağaoğlu'nun son yazısından altı gün sonra *Cumhuriyet* gazetesi bir gün sonra Şevket Süreyya'nın cevaplarının yayımlanacağını ilan eder.[202] Burada da bu cevapları aralık ayının yankıları bölümünde okuyacağız.

Sayı 12, Aralık 1932. Bir Ruh (Kimlik) Arayışı Olarak Türk İnkılâbı

Kadro yazısı, ***Türk inkılâbının bir ruh (kimlik diye okuyunuz) arayışı olduğunu*** belirtmekte ve "bunu ilk bulanlar İstiklal harbini yapanlarla, Lozan'da Türkiye'ye taaluk eden işlerin ana ve temel esaslarının ne olduğunu biz biliriz" diyen adamdır demektedir. "Tarihte, dilde, sanatta bizi kendi kendimizi arayıp bulmaya sevk eden büyük iradenin sahibi ise, onların birincisidir." Oysa hâlâ iğreti ruhla (kimliksiz) yaşanlar otomatik yaşayışlarına devam etmekte ve işleri karıştırmaktadırlar.

Şevket Süreyya **İnkılâbın İdeolojisi** bölümünde yazdığı ***"Enflasyon Değil İş Bolluğu"***nda *Kadro*'nun 9. sayısında çıkan "İş Hasreti ve 500.000.000'luk Türk Bütçesi" yazısının yayımlanmasından sonra soru-

---

201 Bkz. Ek (11).

202 "Ağaoğlu Ahmet Bey'e Cevap", *Cumhuriyet*, 10 Aralık 1932.

lan soruları yanıtlamaktadır. Soruların çoğunluğu bu tür bir iş planlaması yaklaşımının ***enflasyon yaratacağı*** kuşkusu üzerinde toplandığı için, bu yazıda ayrıntılı olarak enfilasyon üzerinde durmaktadır. Şevket Süreyya, "Milli iş hacminin genişletilmesi, vatanımızda ***milli bir iş planı altında yeni birçok işlerin açılması*** ve nihayet bu yeni iş sahalarının 'talep' ettiği 'parayı'", iş hareketlerini günü gününe takip eden aktif bir ***'Merkez Bankasının', mukabili sadece işden ibaret olan yeni emisyonla karşılaması,*** hulasa, iş ve para hareketlerini tek elde toplayarak para fiatını arz ve talebe göre idare etmek tarzı, öyle bir iştir ki bunun mahiyeti bile, klasik bir ***'enfilasyon' hadisesinin zıddıdır"*** diyerek bir enflasyon tehlikesi olmadığını göstermeye çalışmaktadır.

Vedat Nedim Millet İktisadiyatı bölümündeki ***"Serbest Ticaretten Bağlı Ticarete"*** adlı yazısında, dış ticarette liberal sistemin "en ziyade mazharı müsade devlet" prensibinin iflas ettiğini, eskiden bir devletin bize istediği kadar mal satıp bizden hiç mal almayabildiğini ama şimdi gelişen ticaret ilişkilerinde bir ülkenin bize satacağı mal miktarının bizden alacağı mal miktarıyla sınırlandırılabildiğini, yani ***"milletler arasındaki ticaret münasebetlerinin artık sadece hususi fertlerin ve teşebbüslerin işi olmaktan"*** çıktığını ve araya ***devletin tanzim edici bir müessese olarak girdiğini*** belirtmektedir.

Vedat Nedim "Bundan sonra biz de memleketlere göre kontenjan siyasetine geçmek mecburiyetinde kalacağız. Bu da kâfi gelmiyecek ve klering ve takas usullerine daha geniş bir mahiyet vereceğiz." "Milletler arasında devletçe tanzim olunan bir ticaret sistemi, tabiatile, devletçe tanzim olunan bir para sistemine yol açmıştır." "Milletler arasında serbest para münasebetlerinin timsali borsada satılan ve alınan 'kambiyo' idi. Milletler arasında tanzim olunan para münasebetlerinin timsali ise kleringtir." ***"Klering uzlaşmaları sayesinde milletler arasındaki mal alış verişi döviz hâkimiyetinden kurtuluyor. Ve bu suretle milli paraların kıymeti üzerinde borsanın rolü de gittikçe azalıyor."*** demektedir.

Bütün bunları Kadrocular memnunlukla karşılamaktadır. Bunu "milletler arasında yeni ve daha adaletli bir mübadele esasının bulunmasının" bir habercisi olarak görmekte ve ***Türkiye'nin buhrandan istifade ederek gelişme olanağını artıracağını düşünmektedirler.***

İsmail Hüsrev Milli İktisat Tetkikleri kısmında ***"Şark Vilayetlerinde Derebeylik"*** yazısının ikinci bölümünü yazmıştır. Doğuda köylü ile aşiret reisi, bey ve toprak ağası arasındaki tabiyet ilişkisinin maddi ifadelerinin 1- Angarya mesaii, 2- İstihsal edilen mahsule muayyen miktarda iştirak, 3- Uma tabir edilen cizye ödemesi olduğunu söylemektedir. Nitekim

Dersim'de 230 köye hükmeden Seyit Rıza'nın maliye nazırı her sene İstanbul'da Kürtlerden cizye toplamaktadır. "Bu bakıma göre kürt meselesi bir milliyet meselesi değil, bir sınıf mücadelesi meselesidir. Çünkü milli bir hareket ancak ve her şeyden evvel iktisadi ve milli bir menfaat iştirakinden doğabilir." Oysa bu yoktur.

Bir Kürt milli hareketi olmadığına göre, acaba bir Kürt milleti var mıdır sorusuna *İsmail Hüsrev*'in verdiği yanıt, *"Şark vilayetlerinde henüz henüz taazzuv etmiş Kürt Milleti yoktur*, Kürtçe konuşan aşiretler ve Kürtçe konuşmaya icbar edilmiş Türk anasırı vardır" şeklindedir. *"Milli inkılâbın burada derebeyliği tasfiye ederek kurtaracağı ve milli mikyastaki iş birliğine alacağı iki unsur vardır. Biri köle haline getirilmiş iş kuvvetleri, diğeri de Kürt aşiretleri içinde eriyen Türk unsurudur."* "Bu içtimai nizamın tasfiyesi de ancak derebeyi topraklarının, köylüye bila bedel tevzii ve derebeylerinin mevcudiyetinin de tamamen imha edilmesi şeklinde olabilir." Ama *toprakların dağıtılması tek başına yetmeyecektir.* İşletme sermayesi sağlanmayan, kredi sorunu çözülmeyen köylü, er yada geç, toprağını satarak ya da bir başka yolla yeniden ağanın denetimine girecektir. "*Bu nizam*, nizam olarak kül halinde *ortadan kaldırıldığı takdirde* Türk inkılâbı daima yanı başında cerahat fışkırtan ve harici müdahalelerle takviye edilen *bir irtica kaynağını kökünden temizlemiş olacaktır."*

Edebiyat köşesinde Yakup Kadri *"Eski-Yeni"* yazısında bu çatışmanın antik dönemde de olduğunu ama *değişmenin çok hızlandığını söylemekte* ve "Eski, hâlâ doğru ve güzel olabilir. Fakat, mücerret bir doğru, mücerret bir güzel bizim bahsimizin dışındadır. Biz, hayattan bahsediyoruz. *O hayat ki*, dinmek bilmeyen bir kasırga halinde mücerredatçı, metafizikçi, nasçı alimlerin masası üstündeki sararmış kitap yapraklarını allak bullak edip havalara savuruyor ve *her gün kendi kanuniyetlerini hadisat denilen canlı satırlarla taşın, toprağın ve insanın böğrüne kazıyor"* diye eklemektedir.

Burhan Asaf Cihan İçinde Türkiye bölümünde *Rejimler Nasıl, Niçin Değişiyor?* diye sormaktadır. Harp sonrasında demokrasinin hasta olduğu şayi olmuştur. Faşizm, Hitlercilik bu anlatı üzerinde gelişmiştir. Oysa *şimdi tartışılmakta olan kapitalizmdir.* Doğru olan da budur. Çünkü demokrasi kapitalizmin siyasi ve idari kılıfından başka bir şey değildir. *Hasta olan demokrasi değil kapitalizmdir. "Tarihi maddiyatçı görüşün doğruluğu, hiçbir zaman harp sonrasında olduğu kadar harcıalem bir hakikat olmamıştır."*

Yakup Kadri'nin *"Ankara-Moskova-Roma"* yazısı bu sayıda da sür-

mektedir. Bu üç harp sonu inkılabı, müesses nizama karşı olmak bakımından benzerdirler fakat gayeleri farklıdır. "Kommünisma reisleri olsun, Faşizmin reisi olsun idare ettikleri halktan, ancak, iman ve itimat talep ederler ve bu iman ve itimadı almasını bilirler." Her iki halkın katlandıkları mahrumiyetleri korkuya atfetmek doğru değildir. ***"Bunlarda çalışma bir ibadet halini almıştır ve dünyada hiçbir şey onlara kendi el işlerinin mahsulünden daha fazla bir zevk ve neşe veremez.*** Plakalar, planlar, grafik ve istatistikler bu koca çocukların yegâne oyuncaklarıdır."

"Rusya'da ***Beş Yıllık Plan*** sözü, dedelerimizin besmelesi gibi hemen her konuşmanın, her işin, her düşüncenin başına geçiyor." "Dünyada bu inşa planı kadar münakaşa edilmiş bir mesele daha hatırlamak mümkün değildir." "Bir Fransız müellifine göre, bu, iktisadi olmaktan çok destani bir hadisedir. ***Ve cihanda ilk defa olarak insan çalışması bir kahramanlık ve çalışan insan bir kahraman mahiyetini iktisap etmiştir."*** "Avrupa kapitalistleri bu *yapış planının* bir yıkış planından başka birşey olmadığını pek iyi hissediyor. Meseleyi böyle vazedince *Beş Yıllık Planın* bizim hesap ve kitaplarımıza hiç uymıyan tarafları da derhal anlaşılır." ***"Beş Yıllık Plan*** bir sanayi ve ticaret planı değil, bir harp ve inkılâp planıdır."

Bu sayıda *Burhan Asaf*, ***"Kötürüm"*** adı taşıyan bir sürrealist metin yazmıştır. Bu metinde, portakal odanın içini ve kötürüm (Münevver) kiracısını anlatırken, ***sanat için sanat yapılmasına karşı*** çıkılmaktadır.

Şevket Süreyya, Polemik kısmındaki ***"Milli Kurtuluş Hareketleri Hakkında Bizim Tezimiz"*** adlı yazısıyla bir sayı önce haber verildiği üzere ***Ağaoğlu Ahmet Bey***'in 13 Kasım 1932 sonrasında *Cumhuriyet* gazetesinde çıkan seri yazılarına yanıt vermektedir.

Şevket Süreyya'ya göre, içtimai telakkilerimiz eğer yürüyen hayat seyrine uymuyorsa bizim en sadık ama en aldatıcı rehberimiz haline gelir. Ayın şekilde içinde yaşadığımız cemiyete ait olmayan ve başka cemiyetlerden istiare olunan kıymet ölçüleri de yanlış ve aldatıcıdır. ***Eski Türk münevverlerinin bütün içtimai hükümleri muasır Garp hayatından alınmıştır.*** "İşte Ağaoğlu Ahmet Bey'le aramızda cereyan eden son münakaşa, Türkiye'de inkılâp öncesi münevverliğin, inkılâp münevverliğile olan fikir ve telakki ayrılığını gösteren yeni bir delilidir."

Şevket Süreyya, Ağaoğlu Ahmet Bey'in yazılarına *Cumhuriyet* gazetesinde yazdığı yazılarla yanıt vermiş, *Kadro*'daki bu yazıyı ise Ahmet Ağaoğlu'yla cihanı telakki tarzları arasındaki farklılıkları ortaya koymaya ayırmıştır. ***Ahmet Ağaoğlu ve Darülfunun münevverliği, Avrupa nizamının üniversel yani onun iktisat, hukuk, siyaset, sanat, muaşeret ve saire bütün içtimai şekillerinin bütün insaniyet için doğru ve makul oldu-***

ğunu kabul etmekte, Avrupa'nın inkışaf yolunu Avrupa haricindeki bütün cemiyetlerin tabii inkışaf yolu olarak görmektedir. Onlara göre "klasik demokrasinin bütün icapları dışında yeni bir milli nizam teemmül edilemez. Ve bizim milli inkılâp dediğimiz şey ancak dahili bir reformasyon ve bir taraftan da Avrupanın klasik demokratik bünyesine uyma cehdinden başka bir şey değildir." "İnkılâp ideolojisi dediğimiz şey de, harp sonrasında Avrupa'da –o da bazı memleketlerde– görülen fikri hercümercin bizim hudutlarımız içine sirayetinden ibarettir. Binaenaleyh ***Türkiye için inkişaf, Avrupayı kavuran tezatların bizde de inkişafına çalışmak demektir. Bunun aksi, memleketi iptidailiğe götürmek" olacaktır.***

Bu görüşlerin karşısındaki konumunu Şevket Süreyya on maddede özetlemektedir.

1) Bugünkü Avrupa'nın bütün cihanın seyrini ve mukadderatını tayin eden bir mihver gibi alınması yanlıştır. 2) ***Avrupa nizamının evrensel olmasına kendi niteliği manidir.*** Çünkü Avrupa nizamı hem ferdin, hem milletlerin istismarının tabii olarak görülmesine bağlıdır. Bunlar büyük sermaye ve müstemleke tezatları üstünde yaşayan cemiyetin bünyesine uygundur. 3) Sınıf ve sosyalizm mücadeleleri de ancak büyük sermayelerin birikmiş olduğu ülkelerde şu ya da bu sınıf lehine tercih yapabilir, fakat kapitalizmin müstemleke ve geri memleketlerden gelen gelire istinat eden vasfını değiştiremez. 4) Bu nedenle ***muasır nizamı yalnız sınıf tezadını ihtiva eden bir sistem olarak almak doğru değildir.*** Diğer bir tezat vardır ki tüm cihana şamildir. O da müstemleke tezadıdır. Bu itibarla cihanın kül halinde yeniden tanzimi davasında ***asıl müessir faktör bu müstemlekelerin isyanı demek olan milli kurtuluş hareketleridir. Bu tezadın izahı bu memleketlerin mütefekkirlerine düşen bir vazifedir.*** 5) Bugün cihanın gidişini ne yalnızca sınıf tezadına ne de müstemleke tezadına göre izah edebiliriz, her ikisini de göz önünde tutmak gerekir. ***Böyle bir açıklama Cihan Harbi'nden önce yapılamazdı, çünkü*** müstemlekelerde bu nizamın anti tezleri henüz gelişmemişti. ***Türkiye örneği henüz ortaya çıkmamıştı.*** 6) ***Avrupai rejimin kaide ve müsseselerinin ancak Avrupa'ya has olduğu anlaşılmaya başlandı.*** Bu suretle de milli kurtuluş hareketlerinin bünyelerine uygun kaide ve müesseselerin arayışı başladı. ***Bunun üzerine de bu zamana kadar dokunulmaz sanılan kaide ve müesseseler sorgulanmaya başladı.*** 7) Bir taraftan kapitalizm, öte taraftan Avrupa kültürü ve içtimai telakkileri sorgulanmaya başladı. ***Milli kurtuluş hareketi ülkelerinin ideologları için yeni bir idrak genişliği ve fikir hürriyeti doğdu.*** Harp sonrası bu ülkeler için bir fikir rönesansı devresi oldu. 8) Bir taraftan kapitalizmin cihan şümul hegemonyasına, diğer

taraftan fikir ve ruh esaretine karşı duyulan tehevvür, nihayet Türkiye'de fiilen ve müsellahan bir cephe ihtilali şeklini aldı. İstiklal Harbi müstemleke ve yarı müstemlekeler için kuvvetli bir misal oldu. 9) ***Milli İstiklal Harbile maddeten tecelli eden milli kurtuluş hareketinin, ideolojisini de ilk evvela Türkiye'de tedvinine çalışmamak, Türk milletine düşen dünyaya rehberlik vazifesini ihmal etmek olurdu.*** **10)** Bu nedenle Türkiye bir yandan kendi iktisat bünyesini, kendi cemiyet kaidelerini, kendi hayat tarzını kurarken, diğer taraftan milli kurtuluş savaşları için rehberlik işlevini yerine getirmek durumundadır. ***"Bu kurma ve yaratma vazifesini dünün ölçüleri ve kanuniyetleri ile izaha çalışmak, ancak feci bir telakki galatıdır."***

Şevket Süreyya, Ağaoğlu Ahmet Bey'le olan fikir ayrılıklarını bu şekilde tebarüz ettirmeye çalıştığını, çünkü bunu, "Türk inkılâp neslinin kendine has bir şuur sahibi olması ve Türk münevverinin idrakinden, her nevi renksiz, kozmopolit veya müstear [eğreti] telakki ölçülerinin silinmesi için faydalı" saydığını söylemekte ve ***"Biz yeni hayat şartları için yeni fikir ve yeni insanı arıyoruz. Hasretimiz ve teveccühümüz ancak yeniyedir."*** diye eklemektedir. Böylece Ahmet Ağaoğlu'nun eleştirileri Kadroculari tezlerini epistemolojik alanda da savunmaya zorlamış ve daha da geliştirmelerine yol açmıştır.

Kronikler bölümünde ***Burhan Asaf*** kısa kısa değişik haberler vermektedir. 1918-1929 arasında ABD'den akan kaynakların Alman ekonomisini canlandırdığını, ama buhran sonrasında durumun kötüye gittiğini, halen Almanya'da altı milyon işsiz olduğunu bildirmektedir. Ayrıca Amerika'da seçimleri Roosevelt'in kazanması ve Avrupa'nın harp borçlarını ödemesini istemesi üzerine İngiltere'nin vadesi gelen taksidini ödediğini, ama Fransa'nın borcunu ödememesi üzerine Başbakan Herriot'un düştüğünü anlatmaktadır. Bu borcu İngiltere'nin ödeyip, Fransa'nın ödememe nedenlerini tartışmakta ve bir gün dünyada tüm borçların tasfiyesi çanlarının çalması ümidini izhar etmektedir. Önemli bir gelişme olarak da Almanya'nın silahları bırakma komisyonundan eşitliği tanınmadığı için çekilmesini görmekte ve "artık Almanya büyük devlet olarak davranmaya başladı" diye yorumlamaktadır.

Kadro'nun On İkinci Sayısının Yankıları

Yakup Kadri'nin ***"Eski-Yeni"*** başlıklı yazısı 9 Şubat 1933'te Konya'daki ***Yeni Anadolu*** gazetesinde aynen yayımlanır.

Çığ mecmuası 15 Ocak 1933 tarihli sayısında ikinci sayfasını ***"Kadrocular Faşist Olduklarını İtiraf Ettiler" başlıklı imzasız bir yazıya***

ayırmıştır.[203] Bu yazıda Ağaoğlu Ahmet Bey'le Şevket Süreyya arasındaki tartışmalar özetlenmektedir. Ama burada asıl ilginç olanı ***Kerim Sadi***'nin hazırlamakta olduğu *Şevket Süreyya'nın Hatalarına* Dair isimli risaleden yapılan aktarmalardır. Kerim Sadi risalesinin amacını "A- Bir zamanlar marksist geçinen Şevket Süreyya Bey'in bu sistemi anlamadığını, B- Plehanof gibi namdar şarihlerden yaptığı intihallerde zerrece muvaffak olamadığını, C- Ciddi surette tetebbua imkan bulamayıp da tesadüfen göz gezdirdiği Marx'a ait bazı sahifeleri ters anlayıp tercümeye kalkışmakla, dahiyane bir başı nasıl oyuncak yaptığını, D- Ve esasen, felsefe literatürüne de mutlak surette bigane bulunduğunu reddi kabil olmıyan delillerle ispat etmek" olarak ortaya koymuştur.

Kerim Sadi'den yapılan alıntılar Şevket Süreyya'ya ağır saldırıları içermektedir. "Marx'ın ilmi her memlekette cahiller yetiştirdi. ***Fakat bunlardan hiçbiri cehil vadisinde, Şevket Süreyya ile baş edemez.***" "Bu siyaseten müflis mürtet [dönme] demagog, vaız ettiği yeni dinin ismini bile doğru dürüst yazamayan ***bu yalancı peygamber***, tarih sahnesinde kitlelere rehberlik değil kaz çobanlığı bile yapamıyacaktır" denilmektedir. Şevket Süreyya'nın *Hâkimiyeti Milliye*'de çıkan bir makalesinden yapılan "... Rağmen bile olsa tarih bize tevdi etmiş bulunuyor." alıntısından sonra "Lakin Tarih ihtiyar ve şaşkın bir âma değildir ki her macera arayanın omuzlarına girânbahâ bir yük tevdi etsin... Şayet bu efendi muhakkak bir rol oynamağa heves ediyorsa ***Darülbedaiye figüran yazılsın***" denmektedir.

Bu ağır saldırı üzerine ***Şevket Süreyya*** 19 Ocak 1933'te *Çığ* dergisine bir mektup yazarak hakaret davası açtığını bildirmiş ve ***bir tekzip yazısı göndermiştir.*** *Çığ* dergisi 5. sayısında Kerim Sadi'ye hakaretler içerdiği için ***Şevket Süreyya'nın yazısını koymadıklarını*** açıklamanın yanı sıra Kerim Sadi'yle yapılan bir söyleşiye yer vermiştir. Kerim Sadi'nin resminin de yer aldığı bu söyleşide Kerim Sadi Şevket Süreyya'nın eserin yayımlanmasını beklemeden dava açarak acele ettiğini, onun kendisini asıl ilmiyle koruması gerektiğini, böyle insanı canevinden vuran bir saldırıya mukavvadan delik deşik bir kalkanla karşı konulamayacağını söylemektedir. Eserinde **Şevket Süreyya'nın** Genç Hegelciler, Darvinizm, finanskapital konusundaki ***"dehhaş hata"***sının, Kuno Fischer'den, Plehanof'tan yaptığı ***intihallerin***, Marx'tan yaptığı tercümelerdeki affedilmez hataların ve Kant'ı ve Eflatun'u da bilmeyişinin sergilendiği üstünde durduktan sonra "Şevket Süreyya B. lüzumsuz yaygaralar koparmakla bütün bunlara mani

---

203 "Kadrocular Faşist Olduklarını İtiraf Ettiler", *Çığ*, Sene 2, no. 4, 15 Ocak 1933. s. 2.

olacağını zannediyorsa aldanıyor" demektedir.[204] Şevket Süreyya'ya olan bu çok nahoş tarizler Anadolu'dan tepki görür. Konya'da çıkan ***Yeni Anadolu*** 9 Şubat 1933 tarihli sayısında ***Çığ***'ı kınar.[205]

Kerim Sadi 48 cüzden oluşacak olan eserini cüzler halinde yayımlamaya başlar. Bizim elimizde eserin 1934 yılında yayımlanmış 4. ve 11. cüzleri bulunmaktadır.[206] Ne kadarının yayımlanabildiğini bilmiyoruz. Dördüncü cüz *Tercüme Vadisinde Bir Katliam* adını taşımakta ve[207] Şevket Süreyya'nın çeşitli tercümelerinden alınan çeşitli paragrafların tercümelerinin hataları üzerinde durmaktadır. Fakat bu alıntıların Şevket Süreyya'nın hangi yayınında bulunduğunun belirtilmemiş olması izlenmelerini güçleştirmektedir.

Şevket Süreyya'nın açtığı davada ***Çığ dergisinin savunmasını*** Avukat ***Süreyya Ağaoğlu Ahmet Hanım*** üzerine almıştır. *Çığ*'ın altıncı sayısında[208] Şevket Süreyya'nın mektubu Cumhuriyet Müddeiumumiliği'nce son satırı çıkarıldıktan sonra yayımlanır. Şevket Süreyya, Kerim Sadi'ye *"Böyle bir kitabın yazılmasına saik olan madde ve ruh mekanizması bence tamamiyle malum olduğu için onu burada tahlil etmeyeceğim"* diyerek Kerim Sadi'nin "... Rağmen bile olsa tarih bize tevdi etmiş bulunuyor" alıntısının 55 kelimelik bir cümlenin son sekiz kelimesi olduğu üzerinde durmakta, cümlenin tamamını vermekte ve "Gazeteci Efendi, Görüyorsunuz ki benim cümlemin manası benim tarih içinde bir rol dava etmekliğimi değil Türk milletine ve yeni Türkiye'ye tarihin tevdi ettiği rolü işaret etmektedir." demektedir. Yazı "Gazeteci Efendi. Derviş Vahdeti devrinde değiliz. Herkesin haysiyeti de bir takım çocukların disiplin altına alınmamış insiyaklarına oyuncak olsun diye sokağa atılmamıştır. *Eğer bir gazete çıkarmak suretiyle bir dava gütmek istiyorsanız, evvela ciddi olunuz..."* diye bitmektedir.

Trabzon'da çıkan ***Akın*** dergisinin sahibi ve neşriyat müdürü ***Hakkı Mahir*** Şevket Süreyya ile Ağaoğlu Ahmet Bey arasındaki münakaşayı bir

---

204 "Kadroya Hücumlar Devam Ediyor"... , *Çığ*, Sene 2, no. 5, 2 Şubat 1933, s. 2.

205 R. T, "Vakit Buldukça", *Yeni Anadolu*, 9 Şubat 1932.

206 Kerim Sadi'nin bu yayınları TKP çevresini de rahatsız etmiştir. *Orak ve Çekiç*'in 20 Aralık 1935 tarihli 12. sayısında "Şimdiye kadar Kerim Sadi burjuva yazıcılarına ve renegatlara karşı yaptığı tenkitlerini küçük broşürler halinde bastırıp satıyordu. Ne olurdu böyle kalsaydı! Halbuki o işi büsbütün azıttı. Bu son aylarda hali gösteriyor ki Kerim Sadi Marksizmi ve onun müdafaasını kendisine bir geçim vasıtası olarak kullanıyor" demektedir. Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar-II (1925-1936)*, İstanbul: BDS Yayınları, 1992, s. 373.

207 Kerim Sadi, *Şevket Süreyya'nın Hataları*, İnsaniyet Kütüphanesi, İstanbul, 1934.

208 "Kadrocu Şevket Süreyya Ef. Bize Cevap Veriyor", *Çığ*, Sene 2, no. 6, 2 Mart 1933. s.

Ankara-İstanbul çatışması olarak görmekte, *İnkılâp ve Kadro*'daki düşüncelere sahip çıkmaktadır. Ayrıca ***Çığ dergisinin Kerim Sadi'nin kitabından yaptığı aktarmaları "bir gençlik mecmuasının bir küfür kitabı olmasına elbette acırız"*** diyerek kınamaktadır.[209] Şevket Süreyya 6 Şubat 1933'te Hakkı Mahir'e "*Akın*'ın 22. sayısında *İnkılâp ve Kadro* hakkında yazdığınız lütufkâr satırları okudum. İnkılap neslinin, inkılâp fikriyatını benimseyen ve koruyan bu uyanıklık tezahürleri bizzat inkılâbımızın yerleşmesi ve kökleşmesi bakımından bir garantidir" diyerek bir teşekkür mektubu yazar.

Ahmet Ağaoğlu-Şevket Süreyya Polemiği Sürüyor

Şevket Süreyya'nın ***Ağaoğlu Ahmet Bey'e verdiği cevaplardan*** oluşan 9 bölümlük yazı dizisi *Cumhuriyet* gazetesinde 11-27 Aralık 1932 tarihleri arasında yayımlanır. Şevket Süreyya *İnkılâp ve Kadro*'nun Ağaoğlu gibi eski bir ilim ve siyaset adamının kalemiyle münakaşa mevzuu kılınışını, "fikri hayatımız için müspet bir hareket olarak telakki" etmektedir.

Ona göre Ağaoğlu'nun yazıları ***uzun yıllardır verdiği derslerin notlarının tekrarı mahiyetindedir.***[210] *İnkılâp ve Kadro* ile ilişkileri zayıftır, Ağaoğlu'nun şahsiyetiyle uygun düşmeyecek kadar ***hafif ve lağubalidir.*** Şevket Süreyya Ahmet Ağaoğlu'nun aradaki farkı uçurum diye mekânsal bir tabirle açıklamasını yersiz bulmakta, farkın "mekân" fikrinden değil "zaman" fikrinden istiare edilen (ödünç alınan) "devir"le açıklanmasının doğru olacağını söylemektedir. ***Ayrılığın cihanı telakki tarzından meydana gelmekte olduğunu*** söyleyen Süreyya'ya göre, Ağaoğlu'nda bütün kıymet ölçüleri, bütün hükümler kati şeklini almış, adeta naslaşmıştır. Oysa *İnkılâp ve Kadro*'da bu hükümler ve kıymet ölçüleri cemiyet hadiselerinin zaruret ve kanuniyetlerine uygun bir şekilde seyyal ve elastikidir. Şevket Süreyya, Ağaoğlu'nun *Kadro*'nun fikirlerinin harp sonrası Avrupa'sında yaşanan fikir hercümercinin Türkiye'ye yansıması olarak görmesine kesin olarak karşı çıkmakta ve "inkılabımızın ideolojisi harp sonu Avrupa'sının fikir hercümercine karşı kendi hudutlarımız içinde vücut bulmuş bir milli reaksiyondur." demektedir. ***Ağaoğlu'nun Türkiye'nin milli davasını, basit bir Avrupalılaşmak, yani şimdi bizzat Avrupa'da ret ve cerh edilen hukuk ve siyaset kaidelerini iktibas etmek olarak gördüğü*** kanısındadır.

Ağaoğlu Ahmet Bey'in *İnkılâp ve Kadro*'nun dilini peygamberane bulmasının gerçeğin bir ifadesi olmadığını,[211] onun hücumunun gerçek-

209 Hakkı Mahir, "İnkılap ve Kadro Münakaşaları", *Akın*, S. 22, 1933, s. 9-10.
210 Şevket Süreyya, "Ağaoğlu Ahmet Bey'e Cevap 1", *Cumhuriyet*, 11 Aralık 1932.
211 Şevket Süreyya, "Ağaoğlu Ahmet Bey'e Cevap 2", *Cumhuriyet*, 12 Aralık 1932.

te usluba değil fikre olduğunu ileri sürmektedir. Bunu göstermek için, Ağaoğlu'nun dili eleştirirken verdiği örneklerin biblik ve peygamberane yazılsaydı nasıl yazılacağından örnekler vermektedir. *İnkılâp ve Kadro*'da rakam ve vakaların bulunmamasının o kitabın sentez kitabı olma niteliğinden kaynaklandığını, ama *Kadro* dergisinin rakamı ve vesikayı en çok kullanan dergi olduğunu söylemektedir.

Şevket Süreyya, Ağaoğlu tarafından önsözden alınan bir iki cümleyle[212] Kadrocuların, "inkılabın mümessilliğini kendi şahsında benimseyen ve inkılâp gibi geniş bir cemiyet hareketinin istikametini kendi subjektif temayülüne göre tayin ve onu cebren herkese kabul ettirmek isteyen bir yarı meczup" gibi sunulmasını büyük bir haksızlık olarak görmekte, kitabın yarısının *Kadro* bahsine ayrıldığını anlatmakta, *Kadro*'nun inkılabı yürüten rehber teşkilat ve onun yetiştireceği inkılapçı nesil olduğunu, ona şuur olacak inkılap ideolojisini tedvin işini ise bir inhisar gibi üzerlerine almadıklarını, bütün inkılap münevverliğinin bir görevi olarak gördüklerini yazılarında ortaya koyduklarını söylemektedir. "Ahmet Bey de bu konuda yazmak ve söylemek imkânına sahiptir. İnkılâp ideolojisini izah etmek, artık girilmesi memnu bir saha olarak ilan edilmiş değildir" demektedir.

Ağaoğlu'nun *İnkılâp ve Kadro*'da inkılabın sadece iktisadi yönünün tebarüz ettirildiği ve bu cephe bile mütalaa edilirken fikir ve sistem taklitçiliğinden kurtulunmadığı konusundaki eleştirilerini[213] ise Şevket Süreyya, ***İnkılap ve Kadro'nun inkılabı tek cepheli olarak izah etmediğini, ama iktisadi bünyedeki değişikleri ilk sebep, asli sebep olarak ele aldığını*** belirttikten sonra, Türkiye'de Ağaoğlu'nun da temsilcisi olduğu harp öncesi münevverliğinin bütün mefkûresinin Avrupalılaşmaktan ibaret olduğunu, yani pasif ve taklitçi olduğunu söylemektedir. Kendilerinin milli kurtuluş hareketlerinin tarihi orijinlerini bu suretle cihanşumul bir bünye istihalesinin derinliklerinde aramalarını ve bu suretle de bu hareketleri, cihanşümul bir tezadın ifadesi gibi almalarını, ***mühim ve asli olanın*** –yani orijinal ve taklit olmayan– ***bir nazari sentez olduğunu*** vurgulamaktadır. Kendi inkılâbını, kendine has bir hayat ve cemiyet tarzı yaratma kabiliyetinde gören ve onu inkılaplar tarihinde müstakil bir yere sahip kılmak isteyenlerin düşüncesinde ***"taklit şemmesi aramak asla kabil değildir."***

Şevket Süreyya'ya göre[214] "Manasını bulmamış, ***kayıt ve şartları te-***

---

212 Şevket Süreyya, "Ağaoğlu Ahmet Bey'e Cevap 3", *Cumhuriyet*, 13 Aralık 1932.
213 Şevket Süreyya, "Ağaoğlu Ahmet Bey'e Cevap 4", *Cumhuriyet*, 17 Aralık 1932.
214 Şevket Süreyya, "Ağaoğlu Ahmet Bey'e Cevap 5", *Cumhuriyet*, 18 Aralık 1932.

bellür etmemiş, hülasa ve istiare edilmiş ***demokrasi âşıklığı, bizde de Ağaoğlu Ahmet Bey'in şahsında cezbeli temsilcisini bulmuştur.*** ***İnkılâp ve Kadro*** bu mücerret ideal âşıklığının sert bir tenkidini ve milli kurtuluş hareketimizin mutalarına (verilerine) göre anlamlandırılmasını yapmıştır. İşte bu analizler karşısında Ağaoğlu Ahmet Bey "itikatları zedelenen bir mümin gibi" coşmaktadır. "Bütün idealistler gibi o da filantropik bir eda ile kendi ruhlarında yarattıkları ahengi bize cemiyetin hakiki manzarası gibi" vermektedir. Şevket Süreyya demokrasinin içtimai bir nizam olarak oluşumununun tarihini verdikten sonra ***"zamanımızda demokrasi,*** bizzat demokrasinin vatanı olan İngiltere'de bile tasfiyeye uğrayan liberal ve ***ferdiyetçi kapitalizmin mukadderatına tabi olarak sönüyor*** veya kuvvetleniyor" sonucuna ulaşmaktadır. Buna bağlı olarak demokrasinin cihanşümul bir rejim olmadığını söylemekte, bu nedenle "Avrupa nizamının dahili tezatları ve esasen oralarda bir gasp ve istismar ifade eden bugünkü hak ve hürriyet mefhumları üzerinde durmaya gerek görmüyoruz" demekte ve ***"Bizim idealimiz bizim rejimimizdir."*** "Bu rejim iktisaden ve siyaseten cüzütam olan, yani ne eski Türkiye gibi müstemleke, ne de muasır demokratik devletler gibi müstemlekeci olmayan, ***ileri teknikli fakat tezatsız bir millet rejimidir"*** diye eklemektedir.

Şevket Süreyya, Ağaoğlu'nun[215] "sanki klasik demokrasiler, İngiltere, Fransa, Amerika vb. gibi demokratik milletler, cihan içinde milletleri haktan mahrum ediyorlar mı?" sorusunu tekrar ederek, bu soruyu "Evet, muhterem Ağaoğlu Ahmet Bey klasik demokrasiler, İngiltere, Fransa, Amerika gibi hakkın ve hürriyetin harisi saydığınız devletler, cihan içinde milletleri haktan mahrum ediyorlar" diye yanıtlamaktadır. Türk milletinin hakkını klasik demokrasilerden almak için nasıl kanlı bir istiklal muharebesi verdiğini hatırlatmakta, ***2 milyar olan cihan nüfusunun 1,4 milyarının hâlâ bu demokratik devletlerin esaretinde ya da emrinde olduğunu söylemekte ve Ahmet Bey'in böyle bir soruyu sormuş olmasını zühul eseri saymaktadır.*** Kendi gençliğinde Ahmet Bey'in kendilerine her zaman "milli" olanın temsilcisi olarak göründüğünü, şimdi ise her sözünde her işaretinde bir gayri milli yan gördüğünü, ama kendisine hürmette kusuru bir nakise bildiğini belirtmekte, "Fakat ***genç neslin*** teennisine, soğukkanlılığına, ***kendine inanmak ve kendi vatanını,*** yabancı misallere göre değil, ***kendi telakkilerine göre***

---

215 Şevket Süreyya, "Ağaoğlu Ahmet Bey'e Cevap 6", *Cumhuriyet,* 20 Aralık 1932.

kurmak mefkuresine siz de biraz hürmet etmesini biliniz" demektedir.[216]

Şevket Süreyya[217] *kendilerinin millet anlayışının,* dünyanın metropol memleketlerinin dağılırken, *Türkiye gibi ülkelerde yeni ve daha mürekkep millet bünyesinin doğduğu bir dönemde* geliştiğine işaret etmekte ve bu nedenle *"teşkilatlı ve tezatsız bir işbirliği"* şeklinde temellendirildiğini ifade etmektedir. Ahmet Bey'in böyle bir anlayışı kendisine yabancı görmesini normal karşılamaktadır, çünkü *"onun için misal, ancak Avrupanın tezatlı ve illetli inkişafıdır."* Kadroculara göre geçen asra kadar millet bünyesini, tabii şerait birliğinin mahsulü olan birtakım ırki unsurlar tayin ediyordu. Ama zaman içinde milleti bulmak için tam bir iktisadi mukadderat birliğine götürmenin şart olduğu anlaşılmıştır. *Avrupai millet bünyeleri ise millet birliğini inhilale sürükleyecek birtakım tezatlarla illetlenmiştir* (hastalanmıştır). Bu nedenle Kadrocular ideal milleti, ırk ve kültür unsurlarını tarihten alan, milli bünyesi masun kalan, fakat bu bünyede birtakım tezat ve inhilal unsurları taşımayan ve hem siyasi, hem iktisadi bir mukadderat birliği olarak görmeye başlamışlardır. Milli inkılabımızda ve milli kurtuluş hareketlerinde böyle bir oluşumu gözlemektedirler. *Şevket Süreyya* bu konuda konumlarını *"biz kendimizi, yeni bir milletleşme seyrinde görüyoruz. Ve milletin Avrupai telakkisine nazaran şimdiki manasının tamamiyle değişmiş olduğuna inanıyoruz"* diye özetlemektedir.

Ağaoğlu'nun[218] *devletçilik konusunda söylediklerini de donmuş ve realiteden uzaklaşmış* bulmaktadır, çünkü o, bilinen örnekler ya da emrivaki olarak oluşmuş olanlar üzerinden düşünmektedir. *Oysa Kadroculaların müdafaa ettiği, henüz hiçbir yerde örneği olmayan bir milli iktisat rejimidir.* Ama Ağaoğlu hadiselerin önünden giden değil gerisinden gelen bir tefekkür sistemine sahip olduğundan, *bu örneksiz devlet sistemi onun için kabili idrak bulunmamaktadır.* Bu yeni olan, yani liberal cemiyet nizamından gayri olan milli iktisat nizamı, ancak planlı ve teşkilatlı bir iktisat nizamı olabilecektir. Eğer devlet yalnız müdahale edici olarak

---

216 Bu paragrafta Şevket Süreyya gerçekte Ahmet Ağaoğlu'nun sorduğu soruyu değil kendi sorduğu bir soruyu yanıtlamış olmaktadır. Ağaoğlu'nun kitabında sorunun sonu "Milletlerini haktan mahrum ediyorlar mı?" şeklinde iken Şevket Süreyya'nın yanıtladığı soruda milletlerini kelimesinin sonundaki -ni eki düşmüş milletleri halini almıştır. Demokrat ülkeleri sayarken Ağaoğlu'nun zikrettiği İsviçre, İskandinav ülkelerini düşürmüştür.

217 Şevket Süreyya, "Ağaoğlu Ahmet Bey'e Cevap 7", *Cumhuriyet*, 22 Aralık 1932.

218 Şevket Süreyya, "Ağaoğlu Ahmet Bey'e Cevap 8", *Cumhuriyet*, 24 Aralık 1932.

düşünülseydi bu zorunluluk ortaya çıkmayacaktı; ama devlete verilen kuruculuk vasfı bunu zorunlu kılmaktadır.

Şevket Süreyya, Ağaoğlu'nun Türk inkılabının dünya hadiseleriyle alakadar olmadığı, o dönemde Türkiye'nin dünyadan tecerrüt etmiş bulunduğu görüşünü bir "rüyet galatı" olarak görmektedir. Türkiye'nin birçok iktisat ve siyaset menfaatlerinin mücadelesi önünde parçalanmak istendiğini, buna tepki olarak içine çekilmiş bulunduğunu, bunun o ana mahsus pasif bir tecerrüt olmayıp aktif bir mukavemet olduğunu, milli inkılabımızın işte bu harici müstemlekeleştirme teaddisine karşı milli kudretin isyanı olduğu açıklamasını getirmektedir.

Ağaoğlu'nun Kadroculara Kemalistlik, inkılapçılık ve devletçilik konusunda bir inhisar ifadesi yarattıkları eleştirisini,[219] ***"eğer Türkiye'de eski fikirlerle, yeni fikirlerin, eski kaidelerle, yeni kaidelerin çarpışması sona ermiş olsaydı,*** herkesi aynı derecede ileri görüşlü birer yetişmiş vatandaş olarak kabul edebilirdik" diye karşılamaktadır. "Eğer böyle olsaydı ***daha dün inkılâbı yürütenlerin kendi telakkilerini iki ayrı fırka halinde, karşı karşıya müdafaaya çalıştıklarını görmezdik"*** diye ekleyerek Ağaoğlu'nun Serbest Fırka'ya katılmış olmasını telmih etmektedir.

Şevket Süreyya, Ağaoğlu'nun yazısını Servantes'in ruhuna rahmet okuyarak bitirişinde yaptığı istihzayı da "tamamiyle yersiz ve tamamiyle manasız olan bu müztehzi görünüş arkasında ben ancak 'müteellim' bir sima seziyorum. ***Zahiri bir istihza arkasında gizlenen bir 'hüzün' ve 'elem' ise bu münakaşada sizin için hakikaten manalı bir bitiş manzarasıdır.*** Çünkü bu cümlede bence, yalnız bir münakaşanın değil, bir idrak ufkunun sona erişi vardır" sözleriyle karşılayarak cevabını tamamlamaktadır.

Şevket Süreyya'nın Ağaoğlu'na *Kadro*'da verdiği yanıtlarla *Cumhuriyet* gazetesinde verdiği yanıtlar karşılaştırılırsa, *Kadro*'da daha sakin ve bilimsel üslup kullanılırken, *Cumhuriyet* gazetesindeki yanıtların daha polemikçi ve kırıcı bir üslupla yazıldığı görülmektedir. Bu üslup, polemiğin kırıcılığının artarak sürmesine neden olmuştur.

Bu yanıtlar *Cumhuriyet*'te yayımlanırken 25 Aralık 1932'de, Şevket Süreyya, Ahmet Ağaoğlu'na bir mektup yazarak kendi yanıtlarını bir broşür halinde toplamayı istediğini, eğer kendisinin yazılarını ayrıca yayımlamak istemiyorsa onları da broşürün başına koymayı düşündüğünü, bu şekilde okuyucuların toplu bir fikir edineceklerini söyler; "Ama bu şekli mü-

---

219 Şevket Süreyya, "Ağaoğlu Ahmet Bey'e Cevap 9", *Cumhuriyet*, 27 Aralık 1932.

nasip görmezseniz ben yalnız kendi yazılarımı toplarım" der. Ahmet Ağaoğlu kendi yazılarını bir kitap halinde toplamış olduğuna göre, bu mektuba olumlu bir yanıt vermemiş olmalıdır. Şevket Süreyya'nınkiler planlananın aksine kitap halinde yayımlanmaz.

Sayı 13, Ocak 1933. Ergenekon Efsanesine İnkılap Adına Sahip Çıkılıyor, Kadro'nun Programı İçinde Elektrikli Türkiye Hedefi Yerini Alıyor

Bu sayıyla dergi ilk yılını tamamlayıp ikinci yılına girerken, ***"Kadro"*** yazısında, geçen bir yılda derginin esas gücünün inkılap şevkinden ve inkılaba inançtan kaynaklandığı belirtilmekte ve başyazının bütünü inkılap şevkinin anlatılmasına ayrılmaktadır. Şevket Süreyya ve Kadrocular kendi yaşamlarındaki tekke deneyimlerinin verdiği otoriteyle, inkılap şevkini mistisizmle bir karşıtlık içinde anlatmaya çalışmaktadırlar. ***"İnkılâp şevki bir cezbe değil, bir idealizm heyecanıdır."*** "Mistisizm cezbesinde ruhun hamlesi, şuur ve idrak hudutlarını aşmak içindir ve bu cezbe, kemalini, ancak bu hudutların dışında bulur." "Halbuki idealist heyecan, ruhun maddeye savleti [saldırması] ve madde içinde kaynamasıdır. ***İdealistin heyecanı, maddede başlar ve maddede biter. Bunun içindir ki, inkılâp idealizmi denilen şey, madde ile boğuşma ve maddeyi yenme aşkının bir insanda, bir fırkada, bir nesilde şuur, idrak ve ahlak haline gelişidir."*** Kadrocular bu şevki bölüşmekte yalnız kaldıklarını görmektedirler, ama ümitlidirler; bugün üçüncü yıla girerken bu heyecan kaynağının başında, gelecek yıl kalemini onun alevinde yıkayan bir kalabalık bulacaklarını beklemektedirler.

Şevket Süreyya bu sayının **İnkılâbın İdeolojisi** bölümünde ***Ergenekon Efsanesini*** inkılabın efsanesi haline getirmeyi önermektedir. "Hayat mücadelesi her zaman serttir. İnkılâp ise bu mücadelenin bir millet mikyasında sertleşmesi, bütün bir milletin hayat ve bakâ mücadelesi şeklini alması demektir." ***"... Bir inkılâp nesline,*** yalnız inkılâbın sert kanunlarını değil, ***bu kanunların şiirini ve idealini de vermek lazımdır."*** Bunu ise ***efsaneler yapacaktır.*** "Tarih yapar, fakat efsane güzelleştirir." Türk milletinin bir "Ergenekon" efsanesi vardır ki, bu efsanede meddenin hareketi ve hareketin şiiri, şimdi içinde yaşadığımız inkılap devri ve inkılap nesli için de şiir ve sembol olacak kadar güzel ve manalıdır. Bu efsanenin beş öğesi; 1) Asi tabiat, 2) İnsan kudreti, 3) Teknik ya da tabiatla mücadele vasıtaları, 4) Şef yahut milli irade, 5) Rehber fikirdir. "Ergenekon efsanesinde bir demircinin şahsında şekilleşen milli irade şimdi de esir kavmi kurtaran, azlık kavmi çoğaltan bir kahramanın şahsında şekilleşmiştir. Bu kahraman,

milletin ocak yakan ve dağ eriten şefidir. ***Börtecene ise mefkûreyi temsil eden rehber fikir yahut inkılâp idealizmidir."***

Vedat Nedim Milliyet İktisadı bölümünde ***"Bizde Hususi Teşebbüsün Zaferi"*** başlıklı yazısıyla, devletçilik karşısında vaziyet alan liberalistlere olgulara dayanarak bir yanıt vermeye çalışmaktadır. Bunun için önce tamamiyle hususi teşebbüse bırakılmış olan tarım alanında elde edilmiş bir başarı bulunup bulunmadığını sormakta ve hububat, hayvancılık, meyvecilik ve pamuk üretiminde geri teknikli, az verimli ve az kârlı bir faaliyet bulunduğu saptamasını yapmaktadır. ***"Türkiye'de, ananevi istihsal şartları yerine, rasyonel istihsal şartlarını geçirmek işinin cihan içindeki yüz senelik geriliğimiz düşünülecek olursa devlet işinden başka bir şey olamıyacağını kabul etmemek imkânsızdır."***

Sanayi alanında da durum farksızdır. "Memleketimizde sanayiin tessüsünü himaye için alınan teşviki sanayi kanunu, gümrük himayesi, son zamalarda kontenjan siyaseti gibi umumi mahiyetteki tedbirler, bu gelişi güzelliği ve sistemsizliği güçlendirmekten başka bir şeye yaramamıştır. ***"Türkiye'nin sanayileşmesi de ancak devletin eseri olacaktır."*** Ama devlet denilince bürokrasi akla gelmekte ve eleştiri konusu olmaktadır. Oysa bugün gelişmiş sanayi memleketlerinde sanayileri sermayedar değil onun bürokrasisi yönetmektedir; ***yani özel kesim ile devlet arasında bürokrasi eliyle yönetilmek bakımından fark kalmamıştır. İyi işletmeyi sağlayan, bunun ayrı bir ihtisas alanı haline gelmesidir.*** "O halde devlet işletmesini yalnız teknik bakımdan değil, aynı zamanda işletme bakımından da ileri metodlarla techiz" edersek bürokrasi tehlikesi ortadan kalkacaktır. ***"İktisadi devletçilik, bürokrasinin zıddı ve düşmanıdır."***

Ticarete gelince "gerek ithalatta, gerekse ihracatta ***büyük ticaret, hemen umumiyet üzere, yabancı ve gayri milli unsurların hâkimiyeti altındadır."*** Bu nedenle ticaret kanalıyla sağlanacak olan *sermaye birikimi* ***memleket içinde kalmamaktadır.***

Vedat Nedim bu saptamaları yaptıktan sonra "Hayır... ***Hususi teşebbüsün milli iktisadiyatımızda kurucu ve kurtarıcı bir rol oynayabileceğine, böyle bir mücizeye, inanmıyoruz"*** demektedir.

İsmail Hüsrev Milli İktisat Tetkikleri bölümünde ***"Anadolu'da Bir Köy Tipi"*** adlı yazısıyla Anadolu'daki kırsal yapının özelliklerini tanıtmaya devam ediyor. Bu yazıda pazar için üretim yapmayan, *üretim ile tüketim arasında bir farklılaşmanın olmadığı "zati iktisat"*ın hâkim olduğu köy tipinden ve bu köylerdeki toprağı işleme tarzından söz ediyor. Türkiye'de bu tür köylerin iki tipi bulunduğunu, bunlardan birinde ***"basit zati iktisat tarzının"*** diğerinde de, ***"münkeşif [gelişmiş] zati iktisat tarzının***

bulunduğunun" söylenebileceğini belirtiyor. Basit tarzda, üretici kendi hesabına aile fertleriyle üretimde bulunmaktadır. Genellikle pazar için değil, ailesinin ihtiyacı için, yani nafakasını sağlamak için üretim yapar. Oysa gelişmiş zati iktisat tarzında üretim bir bey ya da ağanın toprağında ona bağlı kişilerce üretilir. Beyde hâkim olan iktisat zihniyeti, kâr temini değil, beyce yaşamaktır. "Yani şehir ve kasabada kumar oynamak, kadın oynatmak, ava gitmek, dostlar arasında vakit geçirmek, aşiret kavgalarına iştirak etmek, kısaca ***rahat bir müstehlik hayatı sürmektir."***

Kars'ta ***basit zati üretimin*** bulunduğunu, bu üretim tarzında evlerin yanındaki küçük bahçelerin dışında köylü ailesinin toprak üzerinde doğrudan denetiminin olmadığını anlatmaktadır. Köy arazisi üstünde müşterek mülkiyet vardır. Hangi toprakta, hangi yıl, kim tarafından, ne ekileceği köy büyükleri tarafından belirlenmektedir. Böyle bir üretim tarzında evlerin yanındaki bahçelerin dışındaki yerler gübrelenmemekte, üretimin verimliliği gelişmemektedir. ***Bu üretim tarzının bulunduğu yerlerde derebeylik ve toprak ağalığı gelişmemektedir.*** Sınıfsal ilişki sadece üretici ile bakkal, manifaturacı ya da borç para veren tefeci arasında bulunmaktadır.

İsmail Hüsrev, Anadolu'nun birçok köyünde görülen ***meraların ortak mülk olarak kullanılmasını, basit zati üretimin bir kalıntısı olarak görmekte***, tarlalarda şahsi mülkiyet teşekkül ettikten sonra, meraların ortak kullanımda kaldığını ileri sürmektedir.

Cihan İçinde Türkiye bölümünde *Burhan Asaf* ***"Mübadelenin Rolü ve Karakteri"*** başlıklı yazısıyla ticaretin karakterinin zaman içinde nasıl değiştiğini anlatmakta ve Garp sanayi emperyalizmi, teessüsünden itibaren mübadele muadelesini şöyle vazetmiştir" demektedir: ***"Benim makine kuvvetiyle imal ettiğim şeyleri, sizler, el kuvvetiyle istihsal ettiğiniz maddeler sayesinde ödiyeceksiniz."*** Böyle bir mübadele eşitliği, serbest ticaret nizamıyla bir araya geldiğinde ***'istismarcı mevkiinde sanayici millet', 'müstemleke mevkiinde de hammaddeci ve ziraatçi millet'*** ayrımlarını yaratmıştır."

"Ancak cihan buhranı gibi bir beşer kuvveti fevkinde hadisedir ki, bir buçuk asır evvel konmuş olan haksız mübadele muadelesine bir nihayet verebildi." "Buna paralel olarak iktisadi işbölümü de değişmeye başlamıştır." ***"Gümrükler, kontenjanlar, döviz takyidatı ve takaslar serbest mübadelenin mezar kitabeleri olmuştur.*** Bu bünye istihalesinin, mübadele cihazında tamam olmasına mukabil istihsal cihazında ancak başlamış olduğunu görüyoruz. Bu yaşanmaya başlayan dönüşümün daha adil bir düzene doğru olmasını sadece sermayenin sirkülasyonundaki değişmeler sağlayamayacaktır. ***Daha adil dağılımı, sermayenin adil dağılımı değil, is-***

tihsal vasıtalarının adil dağılımı sağlayacaktır. Binaenaleyh, müteharrik sermayeleri iyice devrettirmek için, sabit sermayelerin cihan uzviyeti dahilinde tevzii şarttır."

Yakup Kadri bu sayıda da ***"Ankara-Moskova-Roma"*** başlıklı yazı dizisini sürdürmektedir. Bu üç başşehirle simgelenen ***üç ihtilalin de ortak özelliğini, yapıcı ve kurucu olmalarında*** bulmaktadır. Gerçi ***Türkiye'nin başarabildikleri*** diğer iki rejime göre ***daha geride kalmıştır.*** Ama bunun bir temel nedeni sistemsizlik yani plansızlıktır, öbürü de "memleketin umumi verim kabiliyetindeki halsizliğidir."

Moskova, Ankara'nın gerçekleştiremediğini ***Gosplan***'la gerçekleştirmektedir. Yakup Kadri'ye göre beş yıllık plan Rusya'sı muharebe halindeki bir memleketten başka bir şeye benzetilemez. Onun için insanların devinimleri bir siperdeki ya da karınca yuvasındaki devinim gibidir.

Edebiyat bölümünü bu sayıda ***Burhan Asaf*** yazmıştır. ***"Niçin Sanatsızız?"*** başlıklı yazısında Kadrocuların sanat anlayışını ifade etmeye çalışmaktadır. Sanat tarihi, sanat devreleriyle hayatı telakki tarzları *(weltanschaung)* arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmıştır. Bir ***hayatı telakki tarzı gençken, yeni*** bununla insan idraki arasındaki ilişki henüz yeni kurulurken ***sanat atılımcı bir mahiyet arz ediyor.*** Ama hayatı telakki tarzı tamamen vücut bulmuş ve derinleşmişse, insan idrakiyle ilişkilerinin kanuniyetleri oluşmuşsa, sanat da olgunlaşıyor ve kaideleşiyor. Cihanı telakki tarzı durgunlaşıp pıhtılaştığı ve tasfiye yoluna girdiğinde de sanatın içi boşalıyor.

19. asrın başlangıcına kadar adi ihtiyaç maddesi de, sanat eseri de el işiyle yaratılmıştır; ama ***makinenin keşfi, durumu değiştirmeye*** başlamıştır. Bir ikilik ortaya çıkmıştır. ***İhtiyaç maddesi makineyle, sanat maddesi el işiyle üretilmektedir.*** İnsanlar bunda ısrarlıdır. Makinenin duygulaştırılmasını gaye edinmemektedir. "İşte, yaratıcılıktaki bu ikiliktir ki, 19. asrın insanını *maşinizm* bakımından pagan [putperest] bir görüşün kölesi kılmıştır." "Bu demektir ki, bütün 19. asrın cihanı telâkki tarzı, tezatlı, binaenaleyh illetli ve sakattır. Onun bütün sanat eserlerinde insanca ölçü yerine sınıfça bir ölçünün yer tutması ve böyle bir ölçü ile yaratılmış eserlerin gittikçe sunileşmesi bundan gelmektedir."

"*Kadro*'nun sanat telakkisine göre, ***20. asrın büyük davalarından biri, pagan bir makine medeniyeti yerine akide ve imana dayanan bir makine medeniyetinin ikamesi*** olacaktır. Yani şimdiye kadar yalnız ihtiyaç maddeleri yaratan ***makine***, bundan sonra ***sanat maddeleri de yaratacaktır.*** Fakat bunun yapılabilmesi için sanatkârın, sırtına bir tulum elbise geçirerek makinanın başına geçmesi ve onu, geçen devirlerin eli gibi duygulu ve ruhlu bir cihaz kılması lazımdır. Bu yapılıncaya kadar insan ile ma-

kine arasındaki uçurum gittikçe daha tehditkar ve daha tehlikeli olacaktır."

İlk kez bu sayıda **Teknik** bölümü yer almaktadır. Bu bölümü o zamana kadar *Kadro* çalışmalarına katılan, ama hiç yazı yazmamış olan ***Mehmet Şevki*** (Yazman) yazmıştır. ***"Elektrikli Türkiye"*** başlıklı yazı, "Türkiye'nin elektriklenmesini istiyoruz. Çünkü Türkiye'nin elektriklenmesi demek Zonguldak'ta toprak altında duran kömürün veya Toros'ta yüksek kayalardan düşen suyun Türk iktisadiyatına hizmetçi kılınması demektir" diye başlamaktadır.

Kuşkusuz elektrik üretiminin geliştirilmesinin bu sayıda ön plana çıkarılması, Kadroculann kendi buluşu değildir. Sovyetler'de daha 1920 yılında devlet, elektrik komisyonunu (GOELRO) kurmuş ve bir elektrikleşme planını uygulamaya koymuştur.[220] Kadrocular Komintern'in ideolojik çizgisine karşı çıkmalarına karşın, Sovyetler Birliği'nin uygulamalarından bu yazıda da görüldüğü üzere çok etkilenmektedirler.

Kadrocular "elektriği yalnız Türk şehrinin süslenmesi için değil, ***karanlık Türk köyünün ışıldaması, geri teknikli Türk tezgâhının ileri teknikli bir fabrikaya çevrilmesi***, Türk malının elektrikle işlenerek daha temiz, daha ucuz çıkarılması için" de istemektedirler. Üretim için ucuz elektrik sağlanması Türkiye'nin siyasal gündemi için yeni bir anlayışı ifade etmektedir.

Türkiye bu hedeften çok uzaktır. Bir insan günde 3 kilovat saatlik iş yapmakta, yılda 300 gün çalışırsa 900 kilovat saatlik iş yapabilmektedir. 1929 yılında kişi başına Norveç'te 3170, ABD'de 1050, Almanya'da 472 kilovat saatlik enerji üretilmektedir. Başka bir deyişle Norveç'te kişi başına üç, ABD'de bir, Almanya'da yarım ***enerji kölesi kullanılmaktadır. Türkiye'de ise kişi başına yılda 6 kilovat saat elektrik üretilmektedir.*** Elektrik büyük ölçüde kentlerde aydınlatma için kullanılmaktadır. Türkiye'de toplam nüfusun % 2,7'si elektrikle aydınlanmaktadır. Az olarak üretilen bu elektrik de pahalıdır.

Bu hedefe ancak milli iktisat planı yanında ve ona yardımcı olmak için tanzim olunacak bir ***"elektriklenme planı"***nın bu iktisadiyatın koruyucusu olan ***devlet tarafından uygulanmasıyla*** ulaşılabilecektir.

Derginin **Polemik** bölümünde Şevket Süreyya ***"Bergson Bahsi ve Hürriyet Telâkkimiz"*** başlıklı yazısında Mustafa Şekip'le ikinci kez tartışmaya girmektedir. Şevket Süreyya'nın ilk yanıtından sonra ***Mustafa Şekip*** *Yeni Türkiye Memuası*'nda ikinci bir mektup yazarak yanıt vermiştir.

---

220 Maurice Dobb, *1917'den bu Yana Sovyet Ekonomisinin Gelişimi*, İstanbul, 1968, s. 145.

Bu mektuptaki üç konu Şevket Süreyya'yı yanıt vermeye itmiştir. Bunlardan ***birincisi***, Mustafa Şekip'in Şevket Süreyya'nın konuyu Bergson tartışmasına indirgediği biçimindeki eleştirisidir. Şevket Süreyya kendisinin kapsamlı bir Bergson eleştirisine girmediğini, sadece ***Bergsonist bir felsefenin inkılapçı bir gençliği yönlendirmekteki yetersizliğini*** göstermeye çalıştığını söylemekte ve "zaten biz usul itibariyle yeni bir takım davaları temsil ediyor değiliz. Cemiyet hareketlerini mütaleada kendimizce en uygun telakki ettiğimiz ***'Tarihi Maddecilik'*** prensiplerinin aynen Türk cemiyetinin ve bugünkü cihanın mütaleasına tatbika çalışıyoruz." ***"İlmî sosyalizmin mâlum prensiplerine ve hükümlerine varan bu izah tarzı,*** Türkiye'nin ve Türkiye'ye benzer cemiyetlerin seyrini mütaleaya tatbik olunduğu zaman ***tabiatıyle (Milli Kurtuluş Hareketleri) ideolojisinin unsurlarını veriyor"*** diye eklemektedir.

Şevket Süreyya'nın üzerinde durduğu ***ikinci konu***, ilk yazısında kullandığı "kanuniyet", "tarihi zaruret" terimlerinin açıklanmadığı konusundaki eleştiri olmaktadır. Bu sözcüklerin diyalektik materyalizmde açık olduğunu "hem tabiatta, hem cemiyette 'hadise' denilen şey bir 'madde hareketi' olduğu için, hadiselerin esasında, sebeplerin zincirlenmesi, binaenaleyh 'kanuniyet' asıldır." "... her kanuniyet, diğer kanuniyetlere bağlıdır ve biri diğerinin neticesidir." ***Tabiatta kanunu tabii denilen bu "kanuniyetler teselsülü" cemiyette bir tarihi zaruret şeklini alır.***

Mustafa Şekip'in Kadroculara hürriyeti "idrak derinliği ve teknik ileriliği" diye anlatmasını felsefedeki hürriyet mefhumuyla ilintisiz görmesi Şevket Süreyya'nın üzerinde durduğu üçüncü konu olmaktadır. Ona göre ***hürriyet mücadelesi "insanın maddi tahakküm ve esaretlere karşı cidalidir.*** Bu cidalin ve maddeye tahakküm cehdinin esasında ise bittabi tabiat ve cemiyet kanuniyetlerinin idraki yatar. Bu itibarla idrak ve teknik bu hürriyet ve tabiat mücadelesinde iki unsurdur ki birbirine bağlıdır, ... biri diğerini tamamlar." ***Kadroculara göre maddeye tahakkümün, idrakin ve tekniğin haricindeki "felsefi hürriyet", soyut ve spekülatiftir.***

Bu sayının **Kronik** bölümünü ***Vedat Nedim*** yazmıştır. Vedat Nedim, yazısında ***"Bir Rüya"*** başlığını taşıyan yazıda 1932 Ağustos ve Eylül ayında yaşanan hammadde fiyatlarındaki altı yedi haftalık yükselişin "buhran geçiyor" diye yorumlara yol açtığını, oysa bunun bir rüya olduğunun kısa sürede ortaya çıktığını anlatmaktadır. Tabii ki bu kronik, bunalım sorununun konjontürel değil yapısal olduğunu iddia eden Kadroculara haklılığının bir kanıtı olarak yazılmıştır.

Bu sayının son sayfasında, gelecek sayıda, Türk İktisatçılar Cemiye-

ti'nde verilen "Devlet ve Fert" konferansı münasebetiyle, "Şevket Süreyya'nın Eshab-ı Kehf Uyanıyor!" yazısının yer alacağı bildirilmektedir.

Kadro'nun On Üçüncü Sayısının Yankıları

Bu sayıyla birlikte ikinci yaşına basması üzerine değişik yayın organlarında *Kadro*'yu tebrik eden yazılar yer alır, bunlardan biri de Konya *Terbiye Postası*'nda çıkar.[221] ***Son Posta***'da "Pazar Ola Hasan Bey Diyor ki" karikatür dizisinde *Kadro*'ya yer verilir.[222]

Nurullah Atâ, Burhan Asaf'ın *Kadro* için bir sanat kuramı koyan "Niçin sanatsızız?" yazısını çok "excitant" bulmuş,[223] Burhan Asaf'ın sanatsızlık saptamasının, yalnız bize değil tüm garp alemine ilişkin olduğunu belirtmiştir. Nurullah Atâ da "hayatı telakki tarzı" ile sanat devreleri arasındaki ilişkiyi benimsemekte ve ***"Zamanımızın zaafı, kendine mahsus, geçen zamandakilerden farklı, bir hayatı telakki tarzına malik olmaması"*** olduğunu söylemektedir. Makineleşmeyle, mütehassısların ve teknokratların ön plana geçmesi gerçekleşmiştir. Filozofun yerine bunlar geçince yeni hayat telakki tarzları da gelişmemiştir. Burhan Asaf'ın makine ve sanat ilişkisi konusunda söylediklerine ise bir noktada katılmamaktadır. Ona göre ***yeni sanat sanatkârın sırtına tulum geçirerek makine başına geçmesiyle ortaya çıkmayacaktır. Zaten sırtında tulum bulunan ve makine başında çalışan adamın kendisinin de farkında olmadan sanatkârlaşmasıyla gerçekleşeceğini düşünmektedir.***

Bir hafta sonra ***Nurullah Atâ*** Burhan Asaf'ın yazısı üzerine ***"Gayesini Kaybeden Sanat"*** başlığıyla yeniden yazmıştır.[224] Çünkü onun zamanımızın en esaslı buhranına temas ettiğini düşünmektedir. Bütün Avrupa ülkelerinde bütün sanat alanlarında büyük bir faaliyet görülmektedir. Bunlar doğru olmakla birlikte, ***devrimizin sanatsız olduğu da doğrudur.*** Çünkü sanat, herkesin hayatına karışan bir şey olmaktan çıkmış, ***yalnızca bazı kimseleri ilgilendiren bir süs olmuştur.*** "Sanat ile hayat arasındaki bu küskünlük, bir cemiyetin muhtelif sınıfları arasında birlik tesisine çalışırken bilakis onları birbirinden büsbütün uzaklaştırmış, aralarındaki mevcut rabıtaları da bozmuş, yeni yeni sınıflar ihdas etmiş olan demokratianın eseridir." ***"Sanat gayesini kaybetti, çünkü insan hayatı asaletini kaybetti." "Şimdi insanlık müthiş bir imansızlık, heyecansızlık devri geçiriyor."***

---

221 "Kadro", *Terbiye Postası*, no. 13.
222 "Pazar Ola Hasan Bey Diyor ki", *Son Posta*, 3 Ocak 1933.
223 Nurullah Ata, "Sanat ve Makina", *Milliyet*, 19 Şubat 1933.
224 Nurullah Ata, "Gayesini Kaybeden Sanat", *Milliyet*, 26 Şubat 1933.

30 Nisan 1933'te toplanan ***Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin kongresinde*** CHF Kâtibi Umumisi Recep (Peker) cemiyetin çalışmalarının düzenli ve çok yararlı olduğunu belirten bir konuşma yapar ve cemiyetin faaliyet raporunun ibra olmasından sonra ikinci kez söz alarak Cemiyetin yayınlarındaki görüşleri eleştirir. Daha önce üzerinde durduğumuz üzere, bu cemiyetin yayınları büyük ölçüde Kadrocular tarafından yapılmakta ve yönelendirilmektedir. ***Bu nedenle Recep Peker'in burada söyledikleri aynı zamanda Kadro'ya da yönelmiş bulunmaktadır.***

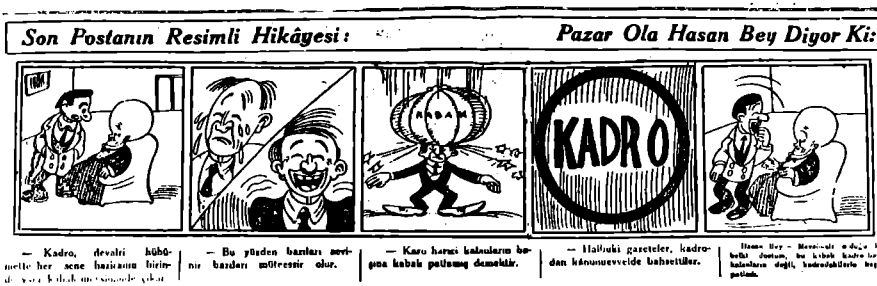
Recep Bey "İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin neşriyatında, benim görüşümle yanlış telakki ettiğim ve düzeltilmesini faideli gördüğüm bir nokta var. Cemiyetin bazı neşriyatında milli prensiplerimize, milli istikametimize uymayan fikirlere tesadüf ettim. ***Türkiye'den hammadde memleketi diye bahsediyorlar. Yarı koloni, yarım müstemleke diyorlar.***[225] Geri teknikli memleket diye bahsediyorlar. Hiçbir bakımdan, hiçbir benzeyişten uygunluk olmadığı halde memleketimiz için –velevki halkımızı ikaz ve milli iktisada teşvik maksadıyla olsun– bu tabirlerin söylenmesi beni üzüyor. ***Hakikat böyle değildir.*** Türkiye'ye yarı müstemleke ve hammadde memleketi demek hatalı bir zihniyetin eseridir" dedikten sonra, Türkiyenin ihracatını ve ithalatını yorumlarak, sanayi alanında olacak gelişmelere değinmekte, ***"Türkiye tam otarşik bir varlık olacaktır."*** "Bu tamamlayış yolunda hiçbir gerilik ve geriye benzerlik yoktur" sonucuna ulaşmaktadır.

Ayrıca cemiyetin çıkardığı ***"Mektep Kooperatifçiliği" adlı kitabın*** kabındaki milliyet tarifiyle bugün devletin ve firkanın kabul ettiği milliyet tarifinin birbirine uymadığını, kitap içerisinde "mekteplerde kooperatif yapmaktan maksat Türk vatandaşlarına küçükten itibaren kollektif terbiye vermektir" denildiğini, kolektivizmin mülkiyet hakkını tanımayan, her şey herkesindir diyen iktisadi bir mektebin kabul ettiği bir yol olduğunu ve bizim prensiplerimizin ***Türk vatandaşlarına mekteplerde bu manada kolektif terbiye vermek maksadını asla tecviz etmediğini*** söyleyerek İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin yayınlarında bu esaslara dikkat edilmesini rica etmiştir.

Söz konusu kitap Şevket Süreyya tarafından yazılmıştır. Cemiyetin kâ-

---

225 *Kadro*'nun yayınlarında Türkiye ve Osmanlılar için "yarı müstemleke" tabirinin kullanılmasını bir iktisadi kategori olarak görmeyip bir ulusal onur sorunu olarak görenler oldukça yaygındır. Recep Peker'in de bu kategoride olduğu görülmektedir. Bir başka örnek olarak Cebeli Bereket Mebusu Naci Paşa verilebilir. Bu alınganlıklar üzerine Burhan Asaf 1 Haziran 1932 tarihli *Hakimiyeti Milliye*'de "Vatan Nedir, Yarı Müstemleke Nedir?" başlıklı bir yazı yazmak gereğini duymuştur.

Son Posta, 3 Ocak 1933

tibi umumisi ***Rahmi Bey de verdiği yanıtta söz konusu kitabın Maarif Vekâleti ilgililerince tetkik olunduğunu,*** firkanın görüşlerine aykırı yönler varsa tashih edileceğini bildirmiştir.[226]

Şevket Süreyya'nın yazdığı ***Mektep Kooperatifçiliği ve Tasarruf Terbiyesi***,[227] Ankara Ticaret Mektebi'ndeki iki uygulamayı tüm mekteplere yaygınlaştırmak için yazılmış bir kitaptır. İki deneyi aktarmaktadır. Bunlardan birincisi bir talebe istihlak kooperatifi, ikincisi ise talebede tasarruf terbiyesini geliştirecek "Mektep Tasarruf ve İkraz Teşkilatı"dır. Ayrıntılı olarak, uygulamanın nasıl yapılacağı, kayıtların nasıl tutulacağı anlatılmaktadır. Bu amaçla geliştirilip basitleştirilmiş bir muhasebe sistemi vardır. Bu kitabı alan, mektebinde bu uygulamaları hiçbir sıkıntıya düşmeden gerçekleştirebilecektir.

Bu haberlerin gazetelerde yayımlanmasından bir gün sonra *Milliyet* gazetesinde ***Ahmet Şükrü*** (Esmer) İktisat ve Tasarruf Cemiyeti yayınlarının firka programına aykırı olamayacağını, bunun fikir hürriyetiyle ilgili olmadığını bildiren bir başyazı yayınlar.[228] Yoğunlaşan bu eleştiriler üzerine 3 Mayıs 1933'te ***Şevket Süreyya maarif vekiline bir mektup yazarak*** aleyhteki neşriyatı ve *Mektep Kooperatifçiliği ve Tasarruf Terbiyesi* kitabının tartışma konusu olan satırlarının altını çizerek gönderir. Mektupta "söz konusu eserim mektebimde yürüttüğüm kooperatif ve tasarruf terbiyesinin ve tecrübelerinin bir hülasasıdır. Fakat bugün ***bu eser en az 4000-5000 muallimin eline fiilen*** dağılmış olduğu için bu arkadaşlar arasında kitabın dediklerini ve binaenaleyh bizim tecrübelerimizi şimdi mektebinde de hayata tatbik etmek isteyeceklerin çok olması ve bu suretle de bu tecrübenin memleket mikyasında bir ehemmiyet kazanmış olma-

226 "Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Kongresinde", *Hakimiyeti Milliye*, 1 Mayıs 1933; "Milli Tasarruf Cemiyetinin Dünkü Kongresi", *Vakit*, 1 Mayıs. 1933.

227 Şevket Süreyya, "Mektep Kooperatifçiliği ve Tasarruf Terbiyesi", Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Ankara, 1932.

228 Ahmet Şükrü, "Tasarruf Cemiyetinin Neşriyatı", *Milliyet*, 2 Mayıs 1933.

sı muhtemeldir." bilgisini verdikten sonra, "Eğer bu kitap faideli ve terbiyevi bir eser değilse bana inandığınız vazifelerde ne şekilde töhmetli çalıştığım anlaşılır, eğer mektebi gören Türk ve ecnebi herkesin dediği gibi şerefli bir muvaffakiyet ise, böyle ağır bir töhmet altına sürüklenmemdeki isabetsizlik aşikâr olur" demektedir. Ayrıca sergide gördüğü Recep Bey'den mektebindeki terbiye tecrübelerini yakından görmesi ricasında bulunduğunu eklemektedir. Şehinşah'ın 1934 yılındaki ziyareti sırasında ona gösterilen yerlerden biri de Ticaret Lisesi olmuştur.[229]

Bu yıllarda ekonomi alanındaki tartışmaların ***esas eksenini serbest teşebbüs ve devletçilik*** arasında yapılacak tercih oluştururken, kooperatifçilik de ikinci bir ekseni oluşturuyordu. Devletçiliği savunan, onun ideolojik çerçevesini geliştirmeye çalışan Kadrocular ve Ahmet Hamdi Bey aynı zamanda kooperatifçilik konusunda da yayın yapıyorlardı. ***İsmail Hüsrev*** 1932 yılında ***Türkiye'de Zirai Kooperatifler*** kitabını yayımlamış,[230] *Kadro*'da kooperatifçilik konusunda çok sayıda yazı yazmış, ***Şevket Süreyya*** ise 1933'te ***Mektep Kooperatifçiliği ve Tasarruf Düşüncesi*** ile ***İktisat Mücadelesinde Köy Muallimi*** kitaplarını yayımlamıştır. Bu saldırılar nedeniyle Şevket Süreyya ikinci kitabının başında bazılarının kooperatifleri cemiyetin nizamını değiştirmek isteyen tehlikeli bir hareket gibi göstermeye çalıştığını, oysa bunların hududu belli masum bir iktisadi teşekkül olduğunu belirtme ihtiyacını duyar.[231] Şevket Süreyya saldırılar üzerine ***bu kitabı*** Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'ne değil, ***Maarif Vekâleti'ne yayımlatmıştır.*** Ahmet Hamdi Bey de *Kooperatif* dergisini yayımlamaktadır.

Öte yandan kâtibi umumiliğini İstanbul Mebusu ***Alaettin Cemil***'in yaptığı bir de ***Türk Kooperatifçilik Cemiyeti*** vardır. Bu kurum Türk Tasarruf ve İktisat Cemiyeti gibi, fırkanın bu konudaki esas sözcüsü olmak durumundadır. Kooperatifçilik konusunda birçok faaliyetin kendi denetimi dışında geliştiğini gören Alaettin Cemil Bey, fırkayı harekete geçirerek bu konudaki gücünü göstermek ister. Önce Türk Kooperatifçilik Cemiyeti'nin *Kooperatifçilik* dergisinde, ***Kooperatif mecmuasının, Türk inkılabına aykırı olarak ve sınıf kavgası çıkarmak isteyenlerce Liman şirketinin kaynakları kullanılarak çıkarıldığını*** ileri süren bir yazı yayımlar. Alaettin Cemil 4 Mart 1933'te *Vakit* gazetesinde yazdığı ***"Türkiye ve Sermayedarlık"*** başlıklı yazısında *Kooperatif* dergisinde ***"sermaye aleyhine mütemadi neşriyat yapıldığını,"*** İktisat Vekâleti'ne bağlı bir şirketin

---

229 *Ayın Tarihi*, Temmuz 1934, s. 23.

230 İsmail Hüsrev, *Türkiyede Zirai Kooperatif Hareketi*, İstanbul, 1932.

231 Şevket Süreyya, *İktisat Mücadelesinde Köy Muallimi*, Ankara: Maarif Vekaleti Talim ve Terbiye Heyeti, Muallim Kitapları, 1933, s. 3-5.

müdürünün çıkardığı mecmuada bunların yapılamayacağını söyler.[232] Bunun karşısında *Kooperatif* dergisi 10. sayısında ne Liman şirketi ne de Liman kooperatifi ile alakası olduğunu belirten bir ilan yayımlar ve ***"Adi Bir Hücum Karşısında" başlıklı yazıyla yanıt verir.***[233] 10 Nisan günü ***Alaettin Cemil Hâkimiyeti Milliye***'de ***"Fırka Programında Kooperatifler"*** konusunda yazdığı bir yazıda, "son zamanlarda ilmi selahiyeti mevsuk olmayan bazı kimseler Türk inkılâbına atfen devletçilik ve kooperatifçiliğe dair garip bir neşriyata devam etmektedirler" diyerek saldırı kapsamını *Kooperatif* dergisinin dışına taşırmaktadır. Ona göre "Her iktisadi faaliyeti yalnız devletin iştigali sahasına alan ve kooperatif zihniyetinde kollektivizme giden yollarla Fırka'mızın hiçbir alakası yoktur. *Zaten milliyetçi, mülkiyetçi ve aileci bir teşekkül olan fırkamızın umumi evsafı bu telakkiye müsait olmamak gerekir.*"[234] Alaettin Cemil'in bu faaliyetleri, Recep Bey'in Şevket Süreyya'nın kitabı aleyhindeki konuşmasının zeminini hazırlar.

Bu konudaki çatışmalar sadece kooperatifçilik alanında kalmaz, ***Şevket Süreyya***'nın başında bulunduğu ***Ticaret Mektebi***'ne de yönelir. 24 Nisan'da İktisat Vekili Celal Bey Ticaret Mektebi'nin ıslah edileceği konusunda bir beyanat verir. İsviçre'den bu ıslahat için bir uzman çağrıldığını bildirir. Bu okul mezunlarının İngilizce, Fransızca, Almanca ve İtalyancadan birini iyi bilmeleri temin edilecektir.[235]

Oysa Şevket Süreyya Ticaret Mektebi'nde iyi işler yaptığı kanısındadır. Nitekim eğitim çevrelerinin hocası olan ***Kâzım Nâmi Bey*** okulu ziyaret ederek izlenimlerini 20 Temmuz tarihli ***Cumhuriyet***'te yayımlamıştır.[236] Mektebe gittiğinde müdürünü okul kooperatifinin toplantısında bulur. Okul kooperatifi iyi çalışmış, 3700 liralık ciro yapıp 267 lira kazanç sağlamıştır. Bu kazancı kooperatif ortakları öğrenciler dağıtacaktır. Tüccar kooperatife itimat etmekte, öğrenciler kundura, elbise dahil tüketimlerini kooperatiften yapmayı daha kazançlı bulmaktadır. Koperatife bağlı olmadan öğrenciye en çok on kuruşa sıcak yemek verilmektedir. Bunu üzerine Hilaliahmer ve Himayeieftal cemiyetleri Ankara'daki bütün okullarda bu işe girmeye karar vermiştir. Kâzım Nâmi son sınıf çocuklarının tezlerini inceler. Bu tezler geniş araştırmalara, ilgililerle konuşmaya dayanmış ve

---

232 Alaettin Cemil, "Türkiye ve Sermayedarlık", *Vakit*, 4 Mart 1933.

233 "Adi Bir Hücum Karşısında", *Kooperatif*, S. 10, Mart 1933, s. 10.

234 Alaettin Cemil, "Fırka Programında Kooperatifler", *Hakimiyeti Milliye*, 10 Nisan 1933.

235 "Ticaret Mektebini Islah Celal Bey'in Beyanatı", *Milliyet*, 25 Nisan 1933.

236 Kazım Nami, "Ankara Ticaret Mektebi", *Cumhuriyet*, 20 Temmuz 1933.

düzgün şekilde daktilografi edilmiştir. Grafikler şaşılacak kadar iyidir. Orijinal eserlerdir. 1927 senesine kadar İktisat Vekâleti'ne bağlı bu okul, daha sonra Maarif Vekâleti'ne geçmiştir. Dört yıllık bir ortaeğitim kurumudur. Fransızca dersleri Berliç mektebinin Fransız hocaları tarafından haftada 7 saat okutulmaktadır. ***1933 mezunu olan 30 genç, daha bakalorya imtihanlarını vermeden iş bulmuşlardır.*** Gelecek yıl mektebin üst katında küçük bir banka örneği kurulacak ve bankacılık eğitimi ameli olarak verilecektir. Kâzım Nâmi bir ortaeğitim kurumu olmasına rağmen ***buradaki eğitim tarzının darülfünunlarda görmek istenilen tarzda olduğunu söylemektedir.***[237]

Ticaret Lisesi'ni 2 Kasım 1933'te ***Gazi ziyaret eder.*** Okuldan ayrılırken elyazısıyla "Gördüklerim yüreğimi sevinç ve büyük umutla doldurdu. Türk çocuklarının yüksek kabiliyetine inanım tamdır, bunun bin bir delili görülebilir. Fakat bugün burada gördüğüm eser herhalde, görülmeye takdir olunmaya değer en kıymetli bir beşarettir [müjdedir]. Bu bilgi yapısında yetişmek fırsatına erişen çocuklarımızı tebrik eder, memlekete faydalı olmalarını dilerim. ***Kıymet ve kudretini canlı eseriyle göstermiş bulunan Müdür Şevket Süreyya Bey'i takdir eder*** ve kendisinin daha geniş çalışma eserlerini iftiharla göreceğime olan inanımı beyan ederim"[238] diye yazmıştır. Şevket Süreyya bu yazıyı çerçeveli olarak ömrü boyunca odasında taşıyacaktır. ***Bir süre sonra da İsmet Paşa'nın imzalı bir resmini alan Şevket Süreyya*** 25 Aralık 1933'te "Cihandeğer imzanızı taşıyan resminizi ölçüsüz bir sevinçle aldım. Benim, mektebim ve bütün çocuklarım için paha biçilmez bir armağan olan bu iltifat eseriniz, aynı zamanda, beni ve bütün çocuklarımı, milli ülkü yolunda sonsuz çalışmalara koşturan büyük bir teşvik eseridir" diye bir teşekkür mektubu yazacaktır.

Ahmet Ağaoğlu-Şevket Süreyya Polemiği Sürüyor

Ağaoğlu, Şevket Süreyya'nın yanıtlarını *Cumhuriyet*'te 1-10 Ocak tarihleri arasında yayımlanan "Cevaba Cevap!" başlıklı dört yazıyla yanıtlar. ***Ağaoğlu yanıtlardan hayal kırıklığına uğramıştır.*** O izah, delil, sübut beklerken mücerret iddialar ve nasların yenilenmesiyle karşılaşmıştır. Ona göre, kendisinin fikirlerinin köhneleşmiş ve modası geçmiş olduğunu söyleyen müellif bu iddiayı ileri sürerken bunun delillerini göstermemekte, sa-

---

237 Daha ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. "Modern Bir Terbiye ve İş Müessesi: Ankara Ticaret Mektebi", *Milliyet*, 18 Nisan 1933.

238 Halil İbrahim Göktürk, *age.*, s. 147.

dece iddia etmekte ve herkesin bu iddiayı kabul etmesini beklemektedir. ***Ağaoğlu'nun fikirleriyle değil sürekli şahsıyla uğraştığı kanaatindedir.***

Ağaoğlu, fikirlerinin ve kıymet ölçülerinin takarrür etmiş (karar bulmuş), serahat peyda eylemiş olduğunun Şevket Süreyya tarafından tenkit konusu yapılmasına karşılık, kendi fikirlerinin seyyal ve elastiki olduğunun söylenmesine anlam verememektedir. "Madem ki bu böyledir, ***madem ki henüz takarrür ve sarahat peyda etmiş bir fikir manzumesine sahip değilsiniz, hangi cüret ve cesaretle Türk inkılâbı gibi muhteşem*** bir hadisenin ideolojisini kurmak ve devletin müstakbel esaslarını çizmek teşebbüsüne girişiyorsunuz?" diye sormaktadır. Ağaoğlu bu muayyen fikirleri olmadığını söyleyen bu zatın, yeni bir sistem kurarak bir nesli kendi peşinden yürütmek iddiasında bulunmasındaki çelişkiye dikkati çekmektedir.

Ağaoğlu'na göre "bizim peygamberin sistem dediği şey", "Planlı devlet, bu devletin yüksek tekniği yani istihsal vasıtalarını ve iktisat teraküm-lerini, yani servetleri yaratmak ve benimsemek"tir. ***Bunun tarihi maddeciliğe ve Marksizme has olduğunu; bizim inkılabımızla hiçbir ilgisi olmadığını***; inkılabın ideolojisini yapmak iddiasındaki *Kadro*'da, saltanatın iskatı, hilfetin ilgası, Lozan sulhnamesi, hukuk, din, aile, harf, devlet şekli vb. inkılaplara hiç temas edilmediğini; binaenaleyh ***serdolunan inkılap ideolojisinin uydurma, bizim içtimai bünyemize uymayan cereyanların taklidi olduğunu*** söylemiş olmasına rağmen Şevket Süreyya'nın bu konulara yanıt vermeden naslar yağdırdığını söyleyen Ağaoğlu, ardından şu cümleleri eklemektedir: "Ne yapsın? Kimse başından yüksek uçamaz ki!"

Evvelki yazılarında *Kadro*'da milliyet namına sarih bir fikre tesadüf etmediğini söylemiş olan Ağaoğlu, Şevket Süreyya'nın yazılarındaki yanıtı doyurucu bulmamaktadır. Bu yazılarda "hakiki manasile milleti bulabilmek için bu milletleşme seyrini tam bir iktisadi mukadderat birliğine kadar götürmek şarttır" denilmişti. Bunun için de Ağaoğlu, ***"Kadrocular ferdi ve milleti siliyorlar ve bütün istihsal vasıtalarile servet teraküm-lerini "devlet" dedikleri, milletin haricinde ve milletin üstündeki mistik bir varlığa teslim ediyorlar"*** demektedir. Ağaoğlu Kadrocuların bu tarifi ve ulaştıkları bu neticeyi orijinal ve kendilerine has diye iddia etmelerini pek garip ve gülünç bulmaktadır. Çünkü bunlar "Lassal zamanından kalma ***'tarihi maddecilik' nazariyesinin milli mikyasa uydurulmasından başka bir şey değildir."***

Ağaoğlu'na göre *Kadro ve İnkılâp* sahibi, tarihi maddecilikten hareketle millet mefhumunun temelini iktisatta görmekte, ama kendisinin bunun milleti tamamen inkâr demek olarak gördüğünü ve tarihin seyrine

ters düştüğüne inandığını söyleyerek, milletlerin gelişme tarihlerinden örnekler vermektedir. O ***milletlerin teşekkül ameliyesinde başlıca amilin iktisat değil ırk, lisan ve kültür birliği ve bunun yarattığı "cazibe" olduğu kanısındadır.*** Eğer iş sadece mideye kalsaydı, birçok milliyetçi cereyan için sebep kalmazdı. Marksizm ve tarihi maddeciliği kabul edenler sonunda milliyeti inkâr ederek "vatanım dünya, milletim beşeriyettir" şiarını benimsemişlerdir.

Ağaoğlu, Şevket Süreyya'nın yazılarından ***son ikisini romantik ve mistik bulmaktadır.*** Bu yazılardaki "Ağaoğlu'nun vakaların ve hadiselerin önünde koşan değil, ancak peşinden gelmeye alışan tefekkür tarzı bu eşsiz ve örneksiz devlet sistemini kabili idrak değil" saptamasını o da kabul etmektedir. ***"Hakikaten, Kadro'nun müdafaa ettiği sistem, cihanda örneği olmayan garabetlerle dolu bir şeydir."*** Ama Kadrocuların bir talihsizliği ***"inkılâbı yapanların onları beklemeden inkılâp nizamının hukuk ve devlet tarzlarını" tespit etmiş olmalarıdır.*** Ağaoğlu ayrıca Kadroculara bu özgün sistem konusunda sorulabilecek soruların yanıtlarının Kadrocuların yazılarında verilmediğini, nasların tekrarlanmasının böyle sorulara yanıt olamadığını belirtmektedir.

Ağaoğlu gerek kitaptan gerekse Şevket Süreyya'nın yazılarından dört sonuç çıkarmaktadır. ***"1-Bu ideolojinin bizim inkılâbımızla alaka ve münasebeti yoktur.*** 2-Bizde ne teraküm etmiş sermaye ve ne de tekasüf etmiş say var. Binaenaleyh Avrupa cemaatlerinde içtimai tezatları doğuran ve geniş mikyasta devletin müdahalesini icap ettiren sınıf mücadelesi de yoktur. ***3- Bizde fen, teknik ve iş fazileti inkişaf etmediğinden, devletin geniş mikyasta müdahalesi hem imkânsızdır ve hem de bu amillerin bizzat doğmalarına mani olur.*** 4-Bizde devlet yalnız ferdin yapamadıklarını üzerine almalı ve mütebakisini ferdi mesaiye bırakmalıdır, çünkü bu tarikledir ki diğer cemaatler inkişaf edebilmiştir." *Kadro*'nun şimdi yapması gereken, bu tezleri birer birer alıp reddetmektir. Oysa böyle bir çabaya girilmemektedir.

Ağaoğlu cevaplarında ***Şevket Süreyya'nın dürüst davranmadığından, yüksek marifetler göstermesinden*** yakınmaktadır. Bu bağlamda kendisinin Serbest Fırka'ya mensup olmasının ima edilmesini, kendisinin harp sonunda Avrupa'da yaşananları tarihi gelişmesi içinde kavramaya çalışmasına karşın Şevket Süreyya'nın kendisine "Harp sonu Avrupa'sının fikri manzarası evvela bir irticadır" dedirttiğini vb. saymaktadır.

Onu esas üzen ise tahrifattır. Onun yazısındaki "Sanki klasik demokrasiler cihan içinde millete hak vermiyorlarmış! Sanki İngiltere, Fransa, Amerika, İsviçre, İskandinavya ve saire demokratik devletler cihan içinde

milletleri*ne* hak vermiyorlarmış" cümlelerini Şevket Süreyya alıntılarken "Sanki klasik demokrasiler; İngiltere, Fransa, Amerika ve saire gibi demokratik milletler cihan içindeki milletleri haktan mahrum ediyorlar mı?" haline getirmiştir. Ağaoğlu'nun cümlesinden altı çizili kelimeler ve ekler çıkarılarak anlam tamamıyla değiştirilmiştir. ***Müstemlekeciliği savunucu hale düşürülen, buna dayanarak da haksız yere uzun uzadıya suçlanan Ağaoğlu,*** "Başkalarına taşımadıkları fikirler isnat etmek, sonra da o fikri kahramane tavurlar ile reddetmeğe kalkışmak, hem gülünçtür, hem de gayri ahlaki olsa gerektir!"demektedir.

"Bu feci yola girmiş olan gence", esasen kimsenin kimseye hak ve hürriyet vermediğini, bunların fedâkarlıklarla alındığını hatırlatmaktadır. "Hakan'ül berreyin ve bahreyn olan azametli padişahlar zamanında yarı müstemleke olan Türkiye'nin, küçülmüş BMM zamanında hür ve müstakil olmasının sırrı budur. ***Binaenaleyh müstemleke meselesinde asıl muahaze edilecek taraf müstemleke olmaya katlananlardadır."***

Şevket Süreyya bu cevaplara ***karşılık vermekte gecikmez;*** onun yanıtları da ***Cumhuriyet*** gazetesinde 21-26 Ocak 1933 tarihleri arasında ***beş yazı olarak çıkar.*** Birinci yazı ***"Kâfir ve Bolşevik"*** adını taşımaktadır.[239] Bu yazıda, kendisinin Ahmet Bey ve onun gibilerce Marksist olarak itham edilirken, "Biz halis komünistleriz" diyenlerce de aynı şekilde saldıraya uğradığını belirttikten sonra ***"Bana, sen inkılâp yoluna, inkılâp mahkemeleri tarikile geldin! diyorsunuz.*** Bunun sinsi manasını size reddederim. ***Bu memlekette sığıntı olan, mülteci olan ben değil sizsiniz!"*** demektedir.

Şevket Süreyya kendi yazısında Ağaoğlu'nun Serbest Fırka'nın mensubu olması konusunda hiçbir tariz olmadığını bildirmekte ve kendisinin alınganlık gösterek, mebusluk yapmış olmasını, encümen azalıklarını, meclisi idare azalıklarını saymış olmasını sinirlerinin gayri tabiiliğine bağlamaktadır. "Böyle yapılırsa, şimdi o saydığınız yerlerde niçin değilsiniz? Niçin *Hâkimiyeti Milliye*'de baş makale yazmıyorsunuz? Niçin Ankara'dan gittiniz?" gibi sorular sorulabileceğini söylemektedir. ***Ağaoğlu'nun yazılarında bir jurnal havası sezdiğini söylediğinde, "Hayır, bunlar bir istidadır!" diyenlerin bulunduğunu*** anlatmaktadır.

İkinci yazısında bu münakaşanın bir bilançosunu yapmaktadır.[240] (Bu yazı cevap serisinin ilk yazısı olacakken yanlışlıkla ikinci yazı olarak yayımlanmıştır.) Şevket Süreyya Ahmet Bey'in başlangıçta bu münakaşanın

---

239 Şevket Süreyya, "Kâfir ve Bolşevik", *Cumhuriyet*, 21 Ocak 1933.
240 Şevket Süreyya, "Bir Münakaşanın Bilançosu", *Cumhuriyet*, 22 Ocak 1933.

demagojik bir nitelik kazanmayacağını söyleyerek kendisinde ümit yarattığını, ama bu sözün tutulmadığını, ***haysiyet kırıcı birtakım kelimelere, iddialara muhatap olduğunu söylemektedir.*** Ona göre Ahmet Bey'in ders notlarını tekrarlayarak dağıttığı münakaşayı kitabının ana konuları etrafında toplamaya çalışmış, bunu yaparken de günlük bir gazetenin çerçevesi içinde tutmuştur. Bu tutum da sürekli olarak Ahmet Bey'in "sorularım yanıtlanmıyor" şeklinde yakınmasına neden olmuştur. Yanıtları açık hale getirmek için *Kadro* dergisinin 12. sayısında daha nazari bir açıklama yapılmıştır. Ama ***soruların yanıtlanmadığı iddiasının sürmesi iki tarafın müşterek bir lisanının olmamasından kaynaklanmaktadır.*** Şevket Süreyya yanıtlarında hep bir usul ve görüş ayrılığı olduğunu açık hale getirmeye çalıştığını söylemektedir. Ağaoğlu'nun fikirleriyle değil kendisiyle uğraşıldığı görüşüne de katılmamaktadır. Çünkü Ağaoğlu'nun orijinal bir düşüncesi yoktur. O sadece başkalarının düşüncesinin basitleştirilmiş biçimini nakletmektedir. Şevket Süreyya "Onun içindir ki Ahmet Bey, biz daima sizi değil, nakledebildiğinizi tenkide çalışıyoruz" demekte ve "Yoksa sizin şahsınızı örselemek ve şahsi hayatınızın muhasebesini yapmak, sizi temin ederim ki, beni işgal edecek bir iş ve beni cezbedecek bir hareket değildir" diye eklemektedir.

Şevket Süreyya'nın *üçüncü yazısı* ***"Bir Görüş Tarzı Nasıl İptizale Uğrar?"*** başlığını taşır.[241] Kadroculaların analizlerini hep harp sonrası ve öncesi farklılıklara dayandırması karşısında Ağaoğlu'nun bu farklılığı kabul etmediğini, bu konuda onu ikna etmeye daha çok uğraşmayacaklarını, ikna olabilmesi için hiç olmazsa ajans haberlerini izlemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Şevket Süreyya, Ağaoğlu'nun bütün fikirlerini Avrupa'dan aldığı eleştirisi karşısında "Evet ben bütün fikirlerimi garpten aldım, fakat *Kadro* muharriri nereden aldı?" diye sormasını önemli bulmakta ve yanıtlamaya çalışmaktadır. Evet, *Kadro* muharriri de bilgisini garpten almıştır. ***Kadrocular garpten bilgi almayı bir cürüm gibi görmemektedirler.*** Ama *Kadro* muharririnin aldığı bilgi usule aittir. Bu usule ait bilgiyle içinde yaşadığı cemiyetin hareketlerini ve kanuniyetlerini müşahade etmektedir. ***Usul beynelmileldir.*** Bütün beşeriyetin malıdır. ***Kadrocular tetkik usulunü almakta, fakat bu usulün garp cemiyetine tatbikinden çıkan hazır neticeleri ve hükümleri almamaktadır.*** Çünkü ideoloji demek hazır elbise demek değildir. İşte Kadroculara göre Ağaoğlu Ahmet'le ayrım bu noktada ortaya çıkmaktadır. Oysa onlara göre ***Ahmet Bey hem usulleri hem de hazır hükümleri almaktadır.***

---

241 Şevket Süreyya, "Bir Görüş Tarzı Nasıl İptizale Uğrar?", *Cumhuriyet*, 23 Ocak 1933.

Kadroculann aldığı usul ***tarihçi materyalizm denilen monist diyalektik yaklaşımdır.*** Bu usulle her hadise tetkik edilebilir. Bu usul, her tatbik olunduğu zeminde, ancak o zeminin şeniyetlerinin ifadesi olan hükümler çıkarmaya yarar. Ahmet Bey nedense ***bu usule "ele geçirilmiş bir töhmet beyannamesi gibi" yaklaşmaktadır.*** Bu bir ilim usulunun başına gelen çok hazin bir haldir. Bütün usuller cihanşümuldür. Kadrocular Türk inkılabını ele almakta kendi usullerini seçmişlerdir. Başkaları yine cihanşümul başka yöntemleri kullanabilirler.

Şevket Süreyya'nın yanıtlarının dördüncü ve beşincisi ***"Ciddi Olmayan Bir Yarenlik"*** başlığını taşır.[242] Ona göre inkılabın ideolojisi, değişmenin illiyet ve kanuniyetlerinin izahı olduğuna göre, bir inkılap ideolojisinde ölçülerin dinamik ve seyyal olması gerekmektedir. Oysa Ahmet Bey bunu idrak edemediği için Kadroculan "madem ki fikirleriniz takarrür etmemiş ve serahat kazanmamış, ne cesaretle inkılâbın ideolojisini yapmaya çalışıyorsunuz" diye sorgulamaktadır. Şevket Süreyya onun bu tutumunu ciddi olmayan bir yarenlik konusu olarak görmektedir.

Şevket Süreyya cevabının bu bölümünde kendisinin tahrifat yaparak Ahmet Bey'i müstemlekeci yandaşı gösterdiği ve buna dayanarak saldırgan sorular sorduğu iddiasını ise klasik demokrasilerin yalnızca müstemlekelerine değil kendi halklarına da haklarını vermediklerini göstererek karşılamaktadır. Bunun için de İsviçre'de ve İsveç'te son zamanlarda yaşanan olaylardan örnekler vermektedir.

"Kadrocular 'tarihin öyle bir devrinde, arzın öyle bir noktasında ve hadisatın öyle bir seyri içinde yaşıyoruz ki, müstakil millet prensibini, yalnız bizim için değil, bütün cihan üzerinde hakim ve muteber kılmaya mecburuz' derken ***bu dava sizin kaleminizde sizin hacminize ve ebadınıza uygun bir şekil alıyor.*** Ve getirip te *Kadro*'yu milletin istiklalini başkalarına satmak için çalışan ve hatta Estonya'nın, Litvanya'nın tekrar esaretini isteyen, hülasa sizin istiklalciliğinize ve vatanperverliğinize karşı esareti, müstemlekeliği, hürriyetsizliği müdafaa eden bir kara kuvvet şekline sokuyorsunuz." diyen Ağaoğlu'na karşı Şevket Süreyya "Ahmet Bey, bunun bu kadarına isnat da demezler, tasrih te demezler... Bir başka şey derler ki, onun tabirini ben burada söylemeyeyim, fakat ***siz vicdanınızda duyunuz ve muazzep olunuz" diye yazısını bitirmektedir.***

Sayı 14, Şubat 1933. Düşmanı Kalmadığında İnkılap Yok Olur

1 Şubat günü Bursa'da Evkaf Müdürlüğü önünde toplanan yüz kişi-

242 Şevket Süreyya, "Ciddi Olmayan Bir Yarenlik", *Cumhuriyet*, 26-27 Ocak 1933.

lik bir grup ***Türkçe ezan karşıtı gösteri yapar.*** Gazi, Serbest Fırka'nın kapanmasından sonra çıktığı üç aylık yurt gezisi gibi 1933 yılında da sistemli bir yurt gezisine çıkmıştır.[243] 4 Şubat'ta Afyon'da bulunmaktadır. Olay üzerine hemen Bursa'ya gider. Dahiliye ve adliye vekili de Bursa'ya gelir. 15 Şubat'ta sanıklar Ağır Ceza Mahkemesi'ne sevkedilirler.[244]

Kadro'nun başyazısı da ***Bursa'daki bu irticai hareketler*** karşısında inkılabın tepkisini göstermekte kararlı davranmadığı ve ***Gazi'nin Bursa'ya gitmek zorunda kalışı*** üzerinde durmakta ve bu olguyu *Kadro*'nun ilk sayılarında üzerinde durulan inkılap heyecanının eksikliğinin bir kanıtı gibi ele almaktadır. İnkılabın kararlı tepkiyi gösterebilmesi için "inkılâp kuvvetlerinin memleketin her noktasında, aynı akide birliği, aynı karar sertliği ile hazır tutulması lazım. Hazır tutulması için buna göre yetiştirilmiş olması lazım. Buna göre yetiştirilmiş olması için de inkılâbın henüz bitmediğine ve durmadığına inanmak lazım"dır. Zaten Kadrocular da daha ilk günden beri bunu iddia etmektedirler.

Kadrocular göre inkılaplarda en büyük tehlike düşmanın kalmamasıdır. "Türk inkılâbı için düşmansız kaldığını iddia etmek cidden haksızlık olur." "İşte, bir Osmanlılık, bir milletten öteye hayranlık ki ya cübbenin altında bir mecelle ya silindir şapkasının altında bir tomar kapitülasyon taşır. Ve nihayet, işte, bir tabiat ki, bizlerden cevrini esirgemez ama kıymet ve servetlerini esirger."

"Türk inkılabının eksikliği bu düşmanlıkları bir inkılap heyecanına çevirememeyişidir. Bu eksiklik, "kültür"den çok şey beklenmesi dolayısıyladır. Kültür, inkılabın siyasi mücadele şiarlarını ve siyasi mücadele kaidelerini veremez. Eğer, bu şiarları veren ve bu kaideleri belleten bir teşkilatınız varsa, kültür faaliyetiniz, bu siyasi heyecanı süzer, temizleştirir ve neşveli kılar." ***"İnkılâp rejimine kültür kapısından girilmez. Kültürün bahçesine inkılâp rejiminin sarp yamaçlarından aşılır."*** Kuşkusuz inkılaba sahip çıkmak adına yapılan bu saptamalar CHF için üstü örtük eleştirilerdir. Özellikle kültür konusunda yapılan yorumların halkevleri faaliyetlerinin eleştirisine yöneldiği söylenebilir.

---

243 Gazi 15 Ocak'ta Ankara'dan Eskişehir'e hareket eder, 16 Ocak Derince, 17 Ocak Mudanya, 18 Ocak Bursa, 20 Ocak Bandırma, 21 Ocak Balıkesir, 22 Ocak Kütahya, 24 Ocak Afyon, 25 Ocak Konya, 27 Ocak Gaziantep, 28 Ocak Mersin, 29 Ocak Antalya, 1 Şubat İzmir, 4 Şubat Afyon, 5 Şubat Bilecik, 6 Şubat Bursa, 7 Şubat İstanbul güzergâhını izleyerek, 27 Şubat'ta Ankara'ya döner.

244 "Bursa'da Ezan Karşıtı Gösteriler", *Cumhuriyetin 75 Yılı 1923-1953*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları 1998, s. 135 "Dahiliye ve Adliye Vekilleri Bursa'da Aldıkları Tedbirlerden Sonra Ankara'ya Döndü, *Vakit*, 9 Şubat 1933.

Şevket Süreyya 14. sayıda **İnkılâbın İdeolojisi** bölümünde ***"Darülfunun İnkılâp Hassasiyeti ve Cavit Bey İktisatçılığı"*** yazısını bir sayı önce yayımlanacağı ilan edilen (Eshabıkehf Uyanıyor) yazısı yerine yayımlamıştır. Anlaşılan, yazının bir kısmı Kadrocularca uygun görülmemiş, yazı yeniden formüle edilmek zorunda kalmıştır.

Bu yazı ***Ahmet Ağaoğlu***'nun önce *Cumhuriyet* gazetesinde Kadrocular a karşı yazdığı ***Devlet ve Fert*** konusundaki bir seri makale sonrasında ***Türk İktisatçılar Cemiyeti***'nde verdiği aynı başlıklı bir ***konferansta ileri sürülen fikirlere bir yanıt*** mahiyetini taşımaktadır. Şevket Süreyya, Ahmet Ağaoğlu'nun İngiltere'de ve gelişmiş ülkelerde demokrasinin tarihini ve bu ülkelerde bireylerin nasıl tesanüt içinde çalıştığını anlatan görüşlerini 1910 yılından beri tekrar ettiğini, ***asıl ilginç olanın bu konferans vesilesiyle Darülfunun mensuplarının sergilediği tutum olduğunu*** bildirmektedir. Darülfünun mensupları "Ağaoğlu Ahmet beyin zahiri bir ilim edası altında ifade etmeğe çalıştığı inkılâp ideolojisi aleyhdarlığını, iktisadi teşkilat aleyhdarlığını [siz devletçilik diye de okuyabilirsiniz] anlamışlar ve onu heyecanla benimsemişlerdir." Şevket Süreyya, Ahmet Ağaoğlu'na verdiği ayrıntılı yanıtların basılmakta olan ***İki Nesil Arasında*** adlı broşürde *(gerçekte bu broşür yayımlanmamıştır)* ayrıntılı olarak yer aldığını bildirdikten sonra ***Darülfünun müderris ve mensuplarının bu mutaassıp devletçilik aleyhtarlığı*** karşısındaki coşkun ve tasvipkâr haleti ruhiyelerini eleştirmektedir. "Bizim Darülfünunumuzun kürsüleri, Türk inkılâbının ilk gününden bu güne kadar bütün cemiyet ilimleri sahasında, inkılâbın kuruluş ve yaratış davalarını işliyen, reel olan, orijinal olan bir tek eser, bir tek broşür hatta bir tek sahife vermemiştir" diyerek Ankara'daki Darülfünun karşıtı havaya destek vermektedir. Daha önceki sayılarında Malche'nin üniversite reformu için İsviçre'den çağrılmasına karşı çıkmış olan *Kadro* bu bağlamda üniversite reformuna sahip çıkmaktadır. ***Rusya ve İtalya'da darülfünunlar memleketlerinin yeniden kuruluşuna sahip çıkmışlardır.*** Oysa Türkiye'de milli siyasetin ana davalarından uzak durmaktadırlar.

Şevket Süreyya yazısını iktisat müderrisi ***İbrahim Fazıl Bey***'i hedef alarak bitirmektir. Ch. Gide, Colson ve Perreau'dan nakil yapılarak bilim yapılamayacağını, eğer tercümeyle bilim yapmak olanaklı olsa Darülfünun yerine bir tercüme bürosu kurulacağını belirttikten sonra "Müstemleke iktisatçılığı için sadece avuç açmak ve sadece haysiyet fedakârlığı yapabilmek kâfidir. Fakat, çetin olan ne müstemleke ne de müstemlekeci olmayan müstakil millet iktisatçılığıdır." diye devam etmektedir. ***Fazıl Bey'den beklenen de resmi olmayan toplantılarda inkılap devletçiliğine dolaylı***

yollardan tarizler yollamak değil, inkılap seflerine araştırma ve açıklamalarla yardımda bulunmaktır.

Kadrocular yayınlarının ikinci yıllarında programlarını ayrıntılandırmaya başlamışlardır. *Vedat Nedim* de bu çabaya Millet İktisadiyatı bölümünde *"Türk İktisadiyatının Erkânı Harbiye Dairesi: Âli İktisat Meclisi"* yazısıyla katılmaktadır. Vedat Nedim Birinci Dünya Savaşı sonrasında âli iktisat meclislerinin sınıf çatışmalarının yoğun olduğu ülkelerde bir yumuşama aracı olarak kurulduğu, ama bunda başarılı olamadığı saptamasını yaptıktan sonra, Türkiye'deki Âli İktisat Meclisi'nin de pasif ve etkili olmadığını söyliyerek bu meclisin Türk iktisadiyatının bir nevi "erkânı harbiye dairesine" dönüştürülmesini önermektedir.

Bu tür bir iktisat erkânı harbiye dairesi "Milli kurtuluş hareketini muaffakiyetle başarmış olan Türkiye'nin, bugünkü garp medeniyetinin içinde bocaladığı sınıf kavgaları ve iktisat anarşisi çukurlarına düşmeden, en az zaman, en az emek sarfederek, en rasyonel bir millet iktisadiyatına varabilmesi hedefiyle, bütün tabiat ve iş kuvvetlerimizi planlı, muvazeneli ve hesaplı bir tarzda sevk ve idare etmenin esaslarını hazırlamak" görevini yüklenecektir. *Bu görevi yüklenmesi için de yeniden örgütlenecektir. En azından ziraat, sanayi, ticaret, maliye, münakalat, orman, maadin büroları olacak, her birinin içinde de ihtisas şubeleri bulunacaktır.* Bu bürolar önce olanı saptayacak, sonra da olması lazım geleni birkaç senelik planlar halinde düzenleyecektir. Büyük Millet Meclisi'nin encümenleri ve ilgili vekâletler için en selahiyetli merci rolünü oynayacaktır.

Bu kuruluş için bir askeri metaforun seçilmesi kuşkusuz bir rastlantı değildir. Vedat Nedim bu metaforun ikna edici olacağını düşünmektedir. *Milli kurtuluş savaşı yapan Türkiye milli iktisat davasını bir milli müdafaa meselesi gibi görmelidir.* Bunu bir hususi iş gibi gören Garp ekonomileri onun pahasını ödemektedirler. "Nasıl ki, Türk ordusunun talihi bir takım hususi teşebbüslerin keyif ve kabiliyetlerine ihale (edilemezse), Türk iktisadiyatının talihi de bir takım gerek teknik, gerek sermaye, gerekse bilgi bakımlarından geri ve kifayetsiz fert ve zümrelerin kazanç hırslarına peşkeş" çekilemez.

Milli İktisat Tetkikleri bölümünde İsmail Hüsrev *"Anadolu Köyünde Bünye Tahavvülü"* adlı yazısıyla Türkiye'deki köy iktisadiyatını tanıtmaya devam etmektedir. Bu kez ele aldığı konu *yaşanan büyük krizin köylerde ne tür bünye değişikliği yarattığı olmaktadır.* İsmail Hüsrev'in saptamalarına göre kriz iki türlü değişiklik yaratmaktadır. Bunlardan biri, pazar için üretim yapmaya başlamış *köylünün içe kapanması, zati iktisat için üretim yapar hale* gelmesidir. Üretim yapmak için borçlanmış köy-

lü kriz içinde borcunu ödeyemeyince toprağının bir kısmını satmakta ve geri kalanında zati iktisat için üretim yapar hale gelmektedir. Pazardan ise sadece tuz vb. tüketimi zorunlu birkaç maddeyi almaktadır. İkinci değişiklik toplumsal farklılaşma biçiminde ortaya çıkmaktadır. ***Toprağını büyük ölçüde ya da tamamen kaybeden köylü de emeğini satar hale gelmekte ve şehirlere ve demiryolu inşaatlarına*** akın etmeye başlamaktadır. Böylece talebi süratle küçülen köylü milli sanayinin gelişmesi için gerekli pazarın oluşmasına da olanak vermemektedir.

Yakup Kadri de Edebiyat bölümündeki ***"Bir Kıssa ve Bir Hisse"*** başlıklı yazısında, gençlik yıllarında Fecri Âti'ye nasıl girdiğini ve "sanat şahsi ve muhteremdir" ilkesini nasıl benimsediğini anlatıktan sonra, "şimdi bu ilke bana bir mana ifade etmiyor. Zira hayat onu tekzip etmiştir" demektedir.

Burhan Asaf da Cihan İçinde Türkiye bölümünde ***"Para Tezimiz ve Prof. Wageman"*** başlıklı bir yazı yazar. Şevket Süreyya'nın *Kadro*'daki "500 Milyon Liralık Türk Bütçesi "yazısının uyandırdığı ilgi üzerine Kadrocular para sorununa bir başka yazarlarıyla tekrar eğilmektedir. Kuşkusuz devletin öncülüğünde bir gelişme öngören Kadrocular için para sorununa devletin hareket olanaklarını genişletecek biçimde yaklaşılması araçsal bir önem taşımaktadır. Bu alanda sağlanacak bir esneklik, onların programının başarılı olması şansını artıracaktır.

Burhan Asaf'a göre Şevket Süreyya geçmiş bir dönemin nazariyesi olan paranın kantite kuramına dayanmıyordu. Konjonktür ilminin kurucularından olan ***Prof. Wageman*** yayımladığı yeni kitabında paranın mahiyetini sorgulamaktadır. Bu sorgulamasıyla bizim kredi ismini verdiğimiz ***"defter ve hesap parasının" hakiki (fiduciaire) paradan*** başka bir şey olmadığını ispat ederek, yaşanan buhranın defter ve hesap parasının denetim altına alınmayışından doğduğunu göstermiştir. Buna dayanarak da bundan sonra banka kredilerinin de bir imtiyaz telakki edilmesini ve bu imtiyazın da devlet tarafından denetlenmesini önermiştir. Böyle bir bakış açısına sahip olandan bekleneceği üzere ***paranın kemiyet kuramına ve altın esaslı paraya da karşı çıkmaktadır.*** Bunun yerine dümenli para anlayışını geliştirerek, ***plan içine alınmış bir istihsalin hesaplı para ihraçlarını olanaklı kıldığını göstermektedir.*** İşte Kadroculara cazip gelen de budur. Ama onlar kendi görüşlerini Wageman'dan önce geliştirmiş ve yayımlamışlardır. Wageman'ı Türkiye'de ciddiye alınabilmek için bir destek olarak kullandıklarının altını çizmektedirler.

Burhan Asaf yazısında Cumhuriyet döneminde Türk parasının gelişi-

mini analiz ederken "ilk Türk Parasını Koruma Kararnamesi'ne kadar Türk parası, Türk iktisadiyatının bir ifadesiydi, ama başıboş bir ifadesi, parayı devlet değil harici ticaret yönlendiriyordu" demekte ve buhran içinde ***Türk lirasının miktarının sabit tutulmasının dış mallara karşı bir enflasyon, dahildeki mallara karşı da bir deflasyon yarattığını anlatmaktadır.***

Bu çözümlemlerden sonra Burhan Asaf, "şimdi ne yapmalıyız" diye sormaktadır. Türkiye'nin artık bir Merkez Bankası vardır. Kapitalist ülkelerde merkez bankaları faiz burgularıyla etkili olmaktadır. Oysa Türkiye farklı bir ülkedir. "İktisadiyatını henüz kurmamış ve iç pazarını henüz işlememiş bir memleket daha uzun yıllar için sonsuz iş ve istihsal imkanlarına malik demektir, ***şu halde iş ve istihsali paraya değil, parayı iş ve istihsale tabi kılmalıyız.*** Muayyen bir istihsalin, muayyen bir hesap neticesinde kârlılığı anlaşıldıktan sonra bunun eshamını bekleyip ağzımızı havaya açacağımıza, bunu devlet planının içine alır ve devlet kredisine besletiriz. Şu var ki banka kredisinin paradan başka bir şey olmadığını ilk adımda kabul etmemiz ve mevzuatımızı buna göre kaleme almamız lazımdır."

"Bolşeva Köyü" başlıklı yazısıyla ***Yakup Kadri***'nin ***Ankara, Moskova, Roma*** yazı dizisi bu sayıda da sürmektedir. Bolşeva köyünde komünist rejim toplumdaki suçluları topluma kazandırmanın bir yolunu bulmuş ve Türkiye'den gelen ziyaretçilerine göstermiştir. Yeni rejim bu köyde toplumdaki ***suç işlemiş kişileri bir komün oluşturacak biçimde*** toplayarak başarılı bir spor levazımatı üretim merkezi yaratılmıştır. Yakup Kadri burada bir ***sosyalist ütopyanın gerçekleştiğini*** görmüştür ve bu heyecanını okurlarıyla paylaşmaktadır.

Sovyetler Rusya'sında Yakup Kadri'yi heyecanlandıran bir başka husus, kadın-erkek eşitliği meselesinin halledilmiş olmasıdır. Rusya'da gördüğü kadın tipi onun kadına bakışını değiştirmiştir. Bunu ***"Odesa'da ilk çizmeli kadına rastgeldiğim vakit irkilmiştim. Rusya dönüşü ilk gördüğüm boyalı kadın bende bir cüzzamlı tesiri yaptı"*** diye anlatmaktadır. Oysa faşist İtalya bu konuda çok geridedir; İtalya'da kadını bulmak güçtür. "Mussolini kadında yalnız bir meziyet aramaktadır: Analık."

14. sayının Teknik bölümünde ***Mehmet Şevki: "Elektrikli Türkiye II: Türkiye'de Elektrik Sanayii Nasıl Olmalıdır?"*** yazısıyla bir önceki sayıda ele aldığı konuyu sürdürmektedir. Bu yazıda Mehmet Şevki Türkiye'nin elektrik üretimini ilk adımda iki misline çıkarmayı önermektedir. Elektrik üretimi için kömür yataklarından, su (beyaz kömür) kaynaklarından yararlanabilecektir. Elektrik nakliyatı için gerekli bakır da Türkiye'de üretilebilmektedir. Koşullar uygundur. Ama üretilecek enerjinin ucuz ola-

bilmesi için ***büyük ölçekli kuruluşlara gitmek*** gerekir. Nüfus dağılımı göz önünde tutulduğunda en ekonomik yolun mevzii temerküzler olduğunu savunmaktadır. Bunun için de ***altı mevzii temerküz önermektedir.*** Bunlar; *Samsun-Bafra-Çarşamba mıntıkası ve demiryolları, Ereğli-Zonguldak mıntıkası maden, orman ve liman işletmesi ve demiryolu, İstanbul-İzmit-Adapazarı mıntıkası ve demiryolları, İzmir-Menemen-Manisa-Alaşehir Vadisi ve demiryolu, Ankara civarındaki harp sanayii, Ergani bakır madeni ve Ergani-Fırat demiryoludur.*

Kronik bölümünde *İsmail Hüsrev* ***"Dördüncü Buhran Senesine Girerken Yahut Üç Senede Otuz Sene Geri"*** başlıklı yazısında 1932 yılında buhranın daha da derinleştiğini, üretimlerin gerilemeye devam ettiğini sayılarla göstermekte ve kapitalist sistemin "zannedildiği gibi ***grip mahiyetinde geçici bir hastalıktan değil, derin bir bünye tahavvülünden*** muzdarip" olduğu sonucunu çıkarmaktadır.

Kadro'nun On Dördüncü Sayısının Yankıları
Ahmet Ağaoğlu-Şevket Süreyya Polemiğine
Yakup Kadri de Katılıyor.

Şevket Süreyya ile Ağaoğlu Ahmet Bey arasında uzayıp giden polemik sadece ikisi arasında kalmamış, içine yeni kişileri de alarak yayılma eğilimi göstermiştir. 17 Ocak 1933'te ***Vakit*** gazetesinde ***Yakup Kadri*** üç sayı sürecek ***Ağaoğlu Ahmet Bey'le Bir Hasbihal*** başlıklı yazı dizisini başlatmıştır.

Yakup Kadri bu yazısına[245] *Cumhuriyet* sütunlarında cereyan eden münakaşada tarafsız kalmayacağını, önce tarafsızlığı sevmediğini, sonra da Ahmet Bey'in "yaylım ateşine maruz bıraktığı manganın içinde" kendisinin de bulunduğunu, Ahmet Bey'in tehevvürü sırasında zühule düşüp ***"Kadro sahibi"*** diye hitap ettiği kişinin kendisi olduğunu belirterek başlamakta, böylece bu münakaşaya neden karıştığını gerekçelendirmektedir.

Yakup Kadri, Ahmet Bey'in "*Kadro* diye bir mecmua çıkıyor, bu marksistir, karşı çıkılmalıdır" önyargısıyla davrandığı kanısındadır. Bu önkabüle bağlı olarak Ahmet Bey'in Marksizm konusunda söylediklerini tekrar ortaya atan yazıları *Kadro*'nun davasıyla ilgili bulmamaktadır. Bu münakaşada Ahmet Bey'in ***Harbi Umumi sonrasında dünyada yaşanan bünye değişikliklerini bilmeyişinin sorunlarının yaşandığını*** düşünmektedir. Ahmet Bey'in bildiği Avrupa'nın nasıl değiştiğini göstermek için ***Çekoslavakya Hariciye Nazırı M. Beneş'ten*** alıntılar yapmaktadır.

---

245 Yakup Kadri, "Ağaoğlu Ahmet Bey'le Bir Hasbihal", *Vakit*, 17 Ocak 1933.

Benes "Avrupa, bugün kelimenin en doğru manasile parça parça dağılıyor. Hiçbir bağ, hiçbir toplayıcı unsur kaosa düzen vermek kudretini haiz değildir." "***Avrupa milletleri,*** 1793 ihtilaliyle 1918 ihtilali arasında siyasi ve içtimai irticaya karşı ***demokratik rejimi harp sonrası inkılâplarının icabatına göre tadil ve ıslah etmek*** suretiyle ancak mevcudiyetlerini korumaya çabalıyorlar" demektedir. Aynı şekilde dünyanın yaşadığı çürümüşlük karşısında Fransız ***Esprit dergisinin*** "Bu yeniden kuruluş işinde biz yalnız değiliz. Dünyanın her tarafından gençler başlarını kaldırıp heyecanla yollarını arıyorlar. ***Her memlekette bir takım müstakil genç grupları yeni doktrinler bulup kurmakla meşgul" saptamasını yaptığını,*** Fransa'da bir "Plan" mecmuası etrafında gençlerin kendilerine göre bir devletçilik nazariyesi geliştirdiğini, bunların da tarihsel materyalist görüşten hareket ettiklerini, ayrıca Almanya'da Sombart ve Ferdinat Fried'in benzer katkıları olduğunu söylemektedir. Bunlar ne faşist, ne Hitlerist, ne de komünisttirler.

Yakup Kadri bu saptamalardan sonra ***"Ağaoğlu Ahmet Bey, müsaade etmez misiniz ki,*** bizde de, kendi mikyasımız, kendi hakikatlerimiz, milli tarihimizin kendi seyri dahilinde, ***kendine göre bir düşünüşü, kendine göre bir davası olan bir Türk gençliği tekevvün ve teşekkül etsin?*** Bunu niçin bu kadar akla uzak görüyorsunuz? Bunu niçin kâh hayret ve istihza, kâh hiddet ve şiddetle karşılıyorsunuz?" diye sormaktadır.

İkinci yazıda[246] Yakup Kadri iki taraf arasındaki uzlaşamayışının akıl için yolların bir değil çok olmasından kaynaklandığına, Ağaoğlu'nun Aristo mantığı içinde kalmışken, Şevket Süreyya'nın ilmi diyalektikle hareket ettiğine, bu nedenle anlaşma olmadığına değinmekte ve "Galile'yi idama mahkûm ettiren sizin kullandığınız mantıktır" demektedir. Yakup Kadri kendisinin ve Şevket Süreyya'nın, liberalizmin bu dünyada çok mühim roller oynadığını, bugünkü medeni cemiyetlerin onun eseri olduğunu kabul ettiklerini, ***Ahmet Bey'in de bugünkü kaosun da liberalizmin eseri olduğunu itiraf etmesi gerektiğini,*** ama onun gençliğinde inandığı doktrinlere sadık kalmak için her taraftan gelen "batıyoruz" seslerine karşı kulaklarını tıkadığını söylemektedir.

Bu bakış açısı farklarının Türk inkılabını yorumlamakta büyük farklılıklar yarattığı kanısındadır. Kadrocular "Türk milletine ve onun yaptığı inkılâba harp sonrası inkılâplarının en büyüğü, en derini, en alemşumulü nazariyle" bakmaktadır. Oysa Ahmet Bey "bu mahabetli bu müthiş hadiseye, bir şarklı milletin otokratik bir rejimden çıkıp garp demokrasilerine

246 Yakup Kadri, "Ağaoğlu Ahmet Bey'le Bir Hasbihal II", *Vakit,* 20 Ocak 1933.

imtisali hareketi gibi bir küçük mana vermeğe çalışmakta"dır. *"Mustafa Kemal bir Tanzimat Paşası gibi garbın müesseselerini memleketine nakletmekle yetinemez."* Onun içindir ki Şevket Süreyya *"biz cihana tezatsız bir millet nümunesi" göstereceğiz* derken Türk inkılabının bünyesindeki dinamizme tercüman olmaktadır. Oysa *Ahmet Bey bunu donkişotizm diye vasıflandırırken* kendi dar görüşlüğünü ilan etmiş olmaktadır.

Yakup Kadri üçüncü yazısında[247] bir anlaşma olmamasının nedenini, Ahmet Bey'in Avrupa'ya merkezi bir yer verirken Kadroculaın böyle bir anlayışa sahip olmaması olarak göstermekte ve bu konudaki görüşlerini *Tarih Kongresi* münasebetiyle Şevket Süreyya'nın *"Europacentrisima"* makalesinde anlattığını bildirmektedir. Bu kongre dolayısıyla gösterilen çabalar, Gazi'nin Avrupa kültürünün tahakkümünden kurtulma arayışı içinde olduğunu, *cihan ve medeniyetler tarihinin Ahmet Bey'in bildiğinden farklı bir tasnifinin olanaklı olduğunu göstermiştir.*

Yakup Kadri, Şevket Süreyya'nın inkılapçı kadro içinde Ahmet Bey'e yer vermemesini haklı bulmaktadır. *Çünkü bir inkılap kadrosu içindeki bir septik, bir mürteciden daha tehlikelidir.* "Hem de öyle bir septik ki mütemadiyen 'bana hürriyet verin' diye bağırıyor. Ne yapmak için?" Yakup Kadri bu soruyu yanıtlamadan önce, Ahmet Ağaoğlu'nun hocası Renan hakkında, o filologası dışına çıktığında muttasıl demokrasinin aleyhinde bulunur ve halk denilen kitleye istihfaf ile bakardı, hatta demiryolunu, demokratik bir icat olduğu için hiç sevmezdi. 'Bu, öyle bir araba ki, bir alimle bir ahmağı yan yana oturmağa mecbur ediyor' derdi" değinmesini yaptıktan sonra Ahmet Bey'e dönerek; "Eğer siz de bu kadar hoş ve tuhaf şeyler söyleseydiniz istediğiniz hürriyeti bulurdunuz. *Fakat, üstadım, hürriyeti en bayat cinsten bir takım 'ithalat malı malumat' sürümünü sağlamak için isteyince (Olmaz !) deme hakkını da lütfen bize bahşedin"* demektedir.

Ağaoğlu Ahmet Bey bu yazılara *Cumhuriyet* gazetesinde ilki 2 Şubat günü çıkan üç yazıyla cevap verir. *Cumhuriyet* gazetesinde Kadro Münakaşası artık ayrı bir köşe haline gelmiştir. *Yakup Kadri Bey'e* başlıklı ilk yazı[248] *"Yakup Kadri Bey ne diye bu münakaşaya karıştı?* Kendisi mümtaz bir üslupçu ve oldukça muvaffak olmuş bir romancıdır. Bu kadar geniş bir saha kendisine yetmiyor mu? Neden bir de çetin ve kafa yorucu işleri üzerine alıyor. Zaten onun reybi [şüpheci] ve septik tabiatı bu gibi münakaşalara müsait midir?" diye başlamaktadır.

---

247 Yakup Kadri, "Ağaoğlu Ahmet Bey'le Bir Hasbihal III", *Vakit*, 22 Ocak 1933.
248 Ağaoğlu Ahmet, "Yakup Kadri Bey'e", *Cumhuriyet*, 2 Şubat 1933.

"Elinin hamuruyla erkek işine ne karışıyorsun" havasındaki başlangıç bölümünde, Ahmet Bey, kendisini septik olmakla suçlamış olan Yakup Kadri'nin septik olma özelliğini de hatırlatmakta, yazısını bir anlamda "değmez" havasında sürdürmektedir. ***"Cevap vereyim mi, vermeyeyim mi" diye düşünmüş, dostuna nezaketsizlik olmasın diye cevap yazmaya karar vermiştir.*** Üç yazıyı dikkatle okumasına karşın konuyla ilgili yeni bir şey bulamamıştır. ***İnkılâp ve Kadro sahibinin tekerlemelerini Kadro sahibi aynen almış*** ve kendi sözleriyle tekrar etmiştir. Gene aynı Ağaoğlu'nun ihtiyarlığı, gene kendisine atfolunan 18. ve 19. asır fikirleri, gene Aristo'dan kalma mantık, gene harp sonu cereyanları, gene Avrupa'nın yıkılmakta olduğu iddiası. Bunlar üzerinde durmaktan kendisine usanç geldiğini bildirmektedir. Bu sahada üslüp ve hayal kuvvetleri faide vermediğinden, bu sözler Yakup Kadri'nin ağzında ıslanmış ve sırılsıklam hale gelmiştir.

Ağaoğlu, Yakup Kadri'nin "müsaade ediniz Türk gençliği kendine göre bir düşünüş görüş geliştirsin" şeklindeki serzenişini, burada bir müsaade konusunun bulunmadığını söyleyerek karşılamakta, "Fakat inkılâbın ideolojisini yapmak ve yeni nesli arkasından sürüklemek iddiasında bulunan her hangi bir adamdan hesap sormak da hem sizin, hem benim ve hem de her vatandaşın sarih hakkıdır" diye devam etmektedir. "Cumhuriyetle beraber Türk vatandaşlarına temin edilen serbestiler mevcut iken bu böyledir ve böyle olacaktır. ***Kadro'nun iddiaları, herkese inkılâp bahanesile kabul ettirilemez."***

Ağaoğlu, Yakup Kadri'nin "biz dünyaya Türkiye içinden bakıyoruz siz Avrupa'nın uzak köşesinden bakıyorsunuz" iddiasının değil, tersinin doğru olduğunu söylemektedir. Ağaoğlu iddialarını Türkiye'de meydana getirilmiş müesseselere dayandırdığını ***hadiseye Türk inkılaplarının şeniyetleri dürbünü ile baktığını,*** oysa Kadroculann ya bu şeniyetleri inkâr ettiğini ya da nazarı dikkate almadığını, iddialarını edebiyat yaparak söz kalabalığına boğduğunu ileri sürmektedir.

İkinci yazısında Ağaoğlu Ahmet Bey,[249] Yakup Kadri'nin kendisinin-Türk inkılabı hakkındaki tutumu üzerinde yazdıklarını karşılamak üzere, Türk inkılabı üzerinde heyecan ve ciddiyetle çok yazı yazdığını, ***Serbest İnsanlar Ülkesi*** kitabının meydanda olduğunu, ama Türk inkılabının istinatgâhı olan hürriyeti inkâr edenlere, sübutsuz, delilsiz düsturlar vazederek bütün vatandaşlara ister istemez kabul ettirmek iddiasında bulunanlara karşı vaziyet almayı kendisi için bir hak ve vazife olarak gördüğünü söyle-

249 Ağaoğlu Ahmet, "Yakup Kadri Bey'e 2", *Cumhuriyet*, 3 Şubat 1933.

mektedir. *"Sizinle münakaşayı, bir daha avdet etmemek üzere, burada kesiyorum"* demektedir.

Üçüncü yazı *"Son Söz"* başlığını taşımaktadır.[250] Yazar, bu yazıda tüm tartışmanın kendisi açısından bir çeşit muhasebesini yapmaktadır. *İnkılâp ve Kadro* kitabını arada büyük fikir ayrılıkları olmasına rağmen, onda taze bir havanın serinliğini duyduğu için, yazarının ciddi ve dolu bir adam olduğu hissiyle, bir münakaşa açılırsa durgun olan Türkiye'nin fikir hayatı canlanır ümidiyle ilk yazılarını hazırladığını, *Yunus Nadi'yle birlikte bütün makaleri birlikte okuduklarını, taşkınlığa yer verilmediği kanısına varılarak yazıların neşredildiğini anlatmaktadır.* Ama yazıların yayımlanmasından sonra cevaplar gelince Şevket Süreyya hakkında yanıldığını anlamıştır.

Ağaoğlu kendi yazılarında Şevket Süreyya'nın 1-İnkılap namına hürriyeti inkâr, 2- İstihsal vasıtalarıyla iktisat terakümlerinin devlet elinde toplanması, 3-İnkılap namına bu esasları bütün vatandaşlara ister istemez kabul ettirme fikirlerini ve bunların delilsiz, sübutsuz, mücerret düsturlardan ibaret olan ifade tarzını tenkit ettiğini birçok tarihi vakalara ve ilmi mütalealara dayanarak düşüncelerini ispat ettiğini söylemektedir.

Fakat *Şevket Süreyya verdiği yanıtlarda ilmi bir yaklaşım izlemek yerine şahsiyat yapmış,* uzun uzadıya Ağaoğlu'nun ihtiyarlığından, ancak bir bilgi nâkili ve fikirlerinin eskimiş olduğundan, harp sonu fikriyatının farklılığından, kendisinin ise inkılabımızın ta içlerine kadar hulul ederek oradan dahiyane bir *"intuition"* ile tamamen yeni ve orijinal ve yaratıcı nazariyeler çıkardığından bahsedip durmuştur.

Bunlardan sonra anlaşılmıştır ki, Şevket Süreyya'nın söyledikleri harp sonu fikriyatı diye alınmıştır ve bunların Türk sahasına nakli de orijinal ve dahiyane bir *intiution* diye reklam edilmektedir. ***Bu fikirlerin Ağaoğlu Ahmet Bey'in fikirlerinden de köhne olduğu ispat edilince de Şevket Süreyya cidden acınacak yollara sapmıştır.*** Bu yollardan biri Ahmet Bey'e göre yazısını tahrif edip, bu tahrifata dayanarak "Ey Ahmet Bey, bunu nasıl yazarsınız, bunu nasıl vicdanınız kabul eder?" diye bir tirat atmak olmuştur. Bütün bu pozlara rağmen tahrifin yapıldığı ispat edilmiştir. Bu durumda yapması gereken tahrifin olmadığını göstermesi iken tartışmayı tahkir ve küfür vadisine dökerek işin içinden çıkmaya çalışmıştır. Bunun için Ahmet Bey'e jurnalci demiş ve kendisine komünist denildiğini ileri sürmüştür. Ahmet Bey bunun bir iftira olduğunu hiçbir yerde ona komünist demediğini *"Zaten ben, Şevket Süreyya Bey'in ne olduğunu anlayamadım ki onu filansınız diye tarif edeyim"* demekte ve "ben jurnalci de-

250 Ağaoğlu Ahmet, "Son Söz", *Cumhuriyet*, 5 Şubat 1933.

ğilim ve olamam" ***"bana jurnalci diyen adam adi müfteridir"*** diye eklemektedir.

Ayrıca güya tahkir maksadile kendisine sığıntı denilmesine de "Ben sığıntı isem Türk milletinin mültecisi ve sığıntısıyım, ben bunu kendim ve evladım için bir şeref addederim" diye yanıt vermekte, ***"Ne gariptir, bana diyorlar ki bu adam da Bulgaristan Türk'lerindenmiş ve senin gibi mülteciymiş"*** diyerek Şevket Süreyya'nın çelişkilerine işaret etmektedir.

Yazısını ve aylar süren tartışmayı "Bütün bunlardan anladım ki karşıma dikilen adam sadece bilgisi hiç, fakat yüksekten atıp tutan bir adam imiş, aldanıp ***böyle birisiyle haftalarca meşgul olduğuma ve efkârı umumiyeyi meşgul ettiğime cidden müteessifim"*** diye bitirmektedir.

Şevket Süreyya-Ahmet Ağaoğlu polemiği yalnızca gazete sütunlarında kalmamış iki ayrı platforma daha sıçramıştır. Bunlardan birincisi ***Kooperatif*** dergisi, diğeri ise ***Türk İktisatçılar Cemiyeti toplantıları*** olmuştur. Ahmet Hamdi Bey'in *Kooperatif* dergisi ile *Kadro* arasındaki dostça ilişkiler bu münakaşaya da yansımıştır. *Kooperatif* dergisi 1932 yılı Aralık sayısında Ağaoğlu-*Kadro* tartışmasını daha çok Ağaoğlu'nu sorgulayan şekilde vermiştir.[251] Bunun üzerine ***Ağaoğlu Kooperatif'e bir açıklama göndermiş,*** bu açıklama *Kooperatif*'in ocak sayısında çıkmıştır.[252] Şark ve garp arasındaki gelişme farkını daha çok garpte hürriyetin varlığına dayandıran açıklamalar almaktadır. Bu yazı *Kooperatif*'in şubat sayısında ***Ahmet Hamdi tarafından yanıtlanmıştır.***[253] Bu yazı da Kadrocu açıklamalar çizgisini izlemesine karşın çok daha saygılıdır. Ağaoğlu Ahmet Bey'i, susan Darülfünun'un yükseltiği yegâne ses olması ve gösterdiği gençlik ve heyecan dolayısıyla hürmetle karşılamaktadır. Ama bu münakaşalardan aldığı dersi "Bizce 19. asrı Türkiye'de yaşatmanın mümkün ve lüzumlu olduğuna kani olan ve ilimleri dahi bu medeniyet rejiminin şartlarına bağlı olan zevat ile münakaşadan evvel, ***inkılâbın ideolojisini kurmak ve yürüyen tarihe ve inkılâbın seyrine uygun yeni bir görüşün ve tatbik edişin ilmini vücuda getirmek lazımdır"*** diye özetlemektedir.

Münakaşanın sıçradığı ikinci platform ***Türk İktisatçılar Cemiyeti'dir.*** Şevket Süreyya da İstanbul'daki bu cemiyetin üyesidir. Cemiyetçe 15 Ocak 1933'te düzenlenen bir konferansa çağrı alır. ***Konferans Ağaoğlu***

---

251 Ahmet Hamdi (H.), "Ağaoğlu- *Kadro* Münakaşası, Şark Garp Tezadı Hakkında Tezatlı İddialar", *Kooperatif*, S. 7, Aralık 1932, s. 6-8.

252 Ağaoğlu Ahmet, "Kadro ve İnkılap ve Şark Garp Tezadı Münasebetile Müderris Ağaoğlu Ahmet Bey'in Cevabı", *Kooperatif*, s. 8, Ocak 1933, s. 11-12.

253 Ahmet Hamdi (H.), "Ağaoğlu Ahmet Bey'e Cevabımız", *Kooperatif*, s. 9, Şubat 1933.

Ahmet Bey tarafından verilecektir ve ***Fert ve Devlet*** başlığını taşımaktadır. Oysa Ağaoğlu, Şevket Süreyya'ya eleştirilerini bu başlık altında yayımlamıştır. Bunun üzerine Şevket Süreyya iki mektup yazar. Mektuplardan biri cemiyetedir. Eğer gazetelerdeki tartışma konferansa taşınacaksa o toplantıda kendisinin de bulunması gerektiğini belirtmekte ve konferansın kendisinin de bulunacağı bir güne ertelenmesini talep etmektedir. İkinci mektup Ahmet Hamdi Bey'edir. Onun konferansa gitmesini ve gerekirse müdahale etmesini rica etmektedir.

15 Ocak günü gelir, toplantı yapılır. Cemiyetin genel sekreteri ***Muhlis Ethem*** (Ete) toplantıyı açar. Şevket Süreyya'nın yazısı okunur. Ağaoğlu'nun verilecek konferansta gazetelerde süren münakaşaya atıfta bulunmayacağını belirtmesi üzerine, ***Müderris İbrahim Fazıl Bey'in başkanlık ettiği*** oturumda konferans verilir.[254] Ağaoğlu, konferansta fert ve devletin tarihi gelişimini anlatmıştır. Bundan sonraki münakaşaya Suphi Nuri (İleri), Cevdet Nizami, Rasim, Muhlis Ethem ve Ahmet Hamdi Beyler katılmıştır. Suphi Nuri Bey sunuşun ders notlarının tekrarı mahiyetinde olduğunu, ***Türkiye'de devletçiliğin olabilmesi için garbın geçirdiği safahatın beklenilmesi kanısının ileri sürüldüğünü,*** halbuki diğer devletlerin tecrübelerinden istifade edilebileceğini ileri sürmüştür.

16 Ocak günü ***Ahmet Hamdi*** Şevket Süreyya'ya ***konferans hakkında bilgi veren bir mektup yazar.*** Mektupta Ağaoğlu'nun yeni bir şey söylemediğini, Şevket Süreyya'dan söz etmediğini, konferansın başında Şevket Süreyya'nın mektubu okununca, kendisinin Şevket Süreyya'dan da bir konferans istenmesini önerdiğini, böylece işin tatlıya bağlandığını anlattıktan sonra konferansın havasını; "Ancak.. ***inkılâba ve Türk devletçiliğine hücumlar oldu...*** yapılan bu hücumlar ***Cavit'in çömezi Fazıl Bey ve arkadaşları ve talebeleri tarafından şiddetle tasdik olundu*** ve alkışlandı. Fazıl Bey'le benim aramda uzun bir münakaşa oldu. ***Fazıl Bey*** Şevket Süreyya ve Kadroculara ima ederek: Evet bazı şeyler yazıyorlar, yazıyorsunuz, fakat ***bunların hiç birine ilmi kıymet vermediğimizden cevap vermiyoruz,*** madem ki siz Ahmet Bey Efendi'nin yazdıklarına söylediklerine hücum ediyorsunuz biz de münakaşalara iştirak edeceğiz. Bunlar çocuk oyuncağı değil değerli şeylerdir" diye özetlemiştir.

Bir süre sonra Şevket Süreyya Türk İktisat Cemiyeti'nden 17 Ocak 1933 tarihli Muhlis Ethem imzalı bir yazı alır. Bu yazıda kendisi bu konuda bir konferans vermeye çağrılırken, 15 gün sonra Müderris İbrahim Fazıl Bey'in devlet ve fert arasındaki rabıtayı bir iktisatçı gözüyle ele alacağı,

---

254 "İktisatçılar Cemiyetinde Ağaoğlu Konferansını Verdi", *Vakit*, 16 Ocak 1933.

Ahmet Hamdi Bey'in de bu konuda gelecekte bir konferans vereceği bildirilir. ***İbrahim Fazıl Bey 13 Şubat'ta beklenen konferansı verir.*** Ahmet Ağaoğlu'nun görüşlerine katıldığını ifade eder. Konferansta Ahmet Hamdi ve Cevdet Nizami Beyler görüşlerindeki farklılıkları belirtirler.[255] Bu gelişmeler üzerine Şevket Süreyya *Kadro*'nun bu sayısında yer aldığını gördüğümüz ***"Darülfünunun İnkılap Hassasiyeti ve Cavit Bey İktisatçılığı"*** başlıklı yazısını yazar. Türk İktisat Cemiyeti'nde vereceği ***"Yeni Devletin İktisadi Fonksiyonları" konferansı*** oldukça uzun bir aradan sonra 10 Mayıs 1934'te gerçekleşir.[256] Şevket Süreyya, iyi bir hatip olmasına karşın konferansta serbest konuşmaz; yazdığı broşürü okur. Bu metin *Kadro*'nun 29. sayısında yayımlar. Bu konferanslar dolayısıyla Türk İktisat Cemiyetinin toplantıları çok canlı geçmeye ve toplantılara *Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi talebeleri de katılmaya başlar. Bunun üzerine bazı müderrisler cemiyete müracaat ederek ilmi otoriteye halel verdiği iddiasıyla öğrencilerin toplantılara katılımının yasaklanmasını istemişler ve bu husus gazetelerde tartışma konusu olmuştur.*[257]

Şevket Süreyya-Ağaoğlu Ahmet polemiği, başladıktan dört aya yakın bir süre geçtikten sonra sönümlenmiştir. Ağızlarda bıraktığı tat buruktur. Bu münakaşaların sonunun yaklaştığı bir dönemde Vâ-Nû ***"Bizde Münakaşalar Niçin Böyle Oluyor?"*** diye sormaktadır.[258] ***Vâ-Nû,*** "Makalelerini okuyup da şaşıyorum: ***O yüksek nazariyattan bu adi şahsiyata nasıl geçebildiler?*** Bu ne sehirbazcasına bir maharettir.!?.. ve bunun sebebi nedir? Niçin bizde, en münevverler bile, münakaşalarını bütün dedikoduların, iftira ve isnatların fevkinde tutamıyorlar?" diye sorularını arka arkaya sıralamaktadır.

Sayı 15, Mart 1933. Türkiye'nin Gelişmesinin Planlanabilmesi İçin İktisadi Bölgelere Ayrılmasının Gerekliliği

Kadro'nun başyazısında Fransa'da ***Lu*** ve ***Vu*** dergilerinin ***Garp Medeniyetinin iflas ettiğini ilan etmesi üzerinde*** durularak, bu durumun yararlanılması gereken bir fırsat olduğu anlatılmaktadır. Garp kendini toplayacaktır. "Veyl o milletlere ki onun bu zaaf ve zillet devresinden istifade edememişler, tarihin bu biricik fırsatını kendi davaları namına istismar edememişlerdir ve bir takım teşebbüslere girişmek için işaretin gine onun

---

255 İktisadi Devletçilik, "İbrahim Fazıl Bey'in Konferansı Münakaşalı Oldu", *Akşam*, 14 Şubat 1933.

256 Vâ Nû, "Şevket Süreyya'nın Dünkü Konferansı", *Haber*, 11 Mayıs 1934.

257 Sadri Etem, "Bu Ne Biçim Liberallik, Hani Hoş Görme?", *Vakit*, 3 Mart 1933.

258 Vâ-Nû, "Bizde Münakaşalar Niçin Böyle Oluyor?", *Akşam*, 24 Ocak 1933.

tarafından verilmesini beklemişlerdir." Kendi iradeleriyle bu fırsattan yararlanamamışlardır.

"Türk inkılâbını candan kavrayıp candan duyanlar, iyi bilmeliler ki, Garp daha eski yapısında kalma yahut yenilerden birine geçme kararını vermeden, bizler ileri teknik ile ileri bilgiyi, yangından çocuğunu kurtaran bir ana kahramanlığıyla Anadolu'ya almalıyız."

15. sayının İnkılâbın İdeolojisi bölümünde Şevket Süreyya'nın *"Türkiyenin İktisadi Mıntıkalara Bölünmesi-Rayonlaştırma"* başlıklı yazısı yer alır. Gazi'nin 15 Ocak-27 Şubat 1933 tarihleri arasındaki uzun yurtiçi seyahatinde Türkiye'nin iktisadi bölgelere ayrılması fikri ortaya atılmıştır. Gazi'nin Gülcemal vapuruyla Antalya'dan İzmir'e geldiğini haber veren *Milliyet* gazetesinde yedi sütünluk bir başlıkla *"Mühim kararlar arifesinde bulunuyoruz. Memleketimiz iktisadi mıntıkalara ayrılacak, idari teşkilatımız da bu ekonomik mıntıkalara göre tanzim edilecektir"* haberi yer almıştır.[259] *Kadro* bu seyahat sırasında ortaya atılan düşünceye, seyahat sonrasında çıkan ilk sayısında yanıt vermektedir. Bunun, Türkiye'de bölge kavramını ele alan ilk yazılardan biri olduğu söylenebilir.

Şevket Süreyya bir ülkenin bölgelere ayrılmasında iki bakış açısı olabileceğini belirtmektedir. Bunlardan birincisi *jenetik telakki tarzıdır.* "Bu telakkiye göre bir mıntıkanın iktisadi karakteri, *bu tabii ve tarihi müessirlerin uzun bir zaman içindeki tesirleri neticesinde ve tedrici bir tekamülle vücut bulur."* İkincisi ise *inkılâpçı telakki tarzıdır.* Bunda *"bir mıntıkanın iktisadi karakterini tayin eden amillerin başına, o mıntıkada yaşayan cemiyet parçasının iktisadi teşkilatlanma tipini* [organizasyon] koymak gerekir.

Türkiye'de uygulanacak bir bölgelere ayırma çalışmasında doğal ve tarihi şartlar göz önünde tutulmakla birlikte, "ileri tekniğin ve iktisadi teşkilatlanmanın cebri müdahalesini en baş müessir sayan *inkılâpçı bir rayonlaştırma tezine" bağlanılmalıdır.* Nitekim şimdi Rusya'da yapılan da budur, "her mıntıkanın o mıntıkada şartlarını en müsait şekilde bulan muayyen istihsal şebekelerinin ihtisaslaşması" esas alınmaktadır. *Rusya'da "bugünkü rayonlaştırmanın mihverini Rusya'nın elektriklenmesi planı teşkil eder.* Elektriklendirme ve rayonlaştırma bugünkü Sovyet iktisadiyatının kaneviçesini teşkil ediyor". "Sonra bütün ülke iktisadi karakterinin icaplarına uygun olarak idari taksimata tabi tutulmuştur."

"Bugünkü manasıyla rayonlaştırma, evvelden hesap ve tayin olunan bir

259 *Milliyet*, 1 Şubat 1933.

enerji planı, bir münakalat planı, bir sanayi planı, bir mübadele planı vb. lerle ve herhalde tekniğin kati müdahalesi altında bir ülkenin hudutlarının muayyen iktisat mıntıkalarına bölünmesi demektir." Türkiye'de İktisat Vekâleti'nin istatistik verileri dokuz bölgeye ayırarak vermesi iktisadi mıntıkalara ayrılmayı ifade etmemektedir. ***Türkiye iktisadi mıntıkalara ayrılmalıdır. "Zaten devletçi bir iktisat her şeyden evvel bir iktisadi rayonlaşma tezinin ifadesidir."***

Vedat Nedim Millet İktisadiyatı bölümündeki ***"Devletin Yapıcılık ve İdarecilik Kudretine İnanmak Gerekir"*** başlıklı yazısında "Her inkılâp, yeni bir Devlet tipi yaratma ve kurma savaşıdır" dedikten sonra ***Türk inkılâbının da kendine has bir devlet ideali olması gerektiğini,*** cihanda müstemlekeci ve müstemleke milletler çelişkisinin tasfiyesi tarihini Türk inkılabının açtığını söyler; o halde inkilap kendi devlet anlayışını da taklitçilikle kurmamalıdır. "Türk, tarihte de, daima devlet kurucu ve idareci bir millet olarak tanınmıştır. Halbuki ***Fransız ihtilâlinin, ihtilâli meşru göstermek için uydurduğu devlet nazariyesi bizatihi devlet mefhumunu itibardan düşürmüş ve onu herhangi bir mevhum mukavelenin iki tarafından biri derekesine indirmiştir: Contract Social !"***

Türkiye'de devlet bir sınıflaşmanın ifadesi değil milletleşmenin ifadesi olmalıdır. "Milletleşme demek, ne yabancılar, ne de yerli zümreler için bir kazanç ve istismar kaynağı olmayan müstakil ve ileri bir millet iktisadiyatı yaratmak demektir." Bu da devletin yapıcılık ve idarecilik kuvvetine inanmakla olacaktır. Oysa iktisattan başka her hangi bir sahada inkılabın ilkelerine karşı en ufak kıpırdanış cezalandırılırken, ***devletçilik aleyhine ulu orta konuşmak moda haline gelmiştir.*** Vedat Nedim bu tutuma Darülfünun profesörlerinin yazılarından, Âli İktisat Meclisi raporlarından örnekler vermektedir. Devletin iyi bir işletmecilik yapabileceğini ise Sanayi ve Maadin Bankası'nın işletmelerini ve demiryollarını örnek vererek savunmaktadır. Ve ***Âli İktisat Meclisi'nin görevinin*** "Devlet yapamaz" demek olmadığını, ***"Devlet yapabilir ve daha iyi yapmalıdır" demek*** ve bunun yollarını göstermek olduğunu söylemektedir.

İsmail Hüsrev bu sayıda Dünya İktisadiyatı bölümünde ***"Müstemleke ve Yarım Müstemlekelerde Buhranın Tesirleri"*** başlıklı yazısında, dünyada buhran içinde yaşanan fiyat değişikliklerini analiz etmekte ve kapitalist dünyanın kurtuluş yolunu müstemleke ve yarı müstemleke halklarının istismarında aradığını ve bunun uzun süre sürdürülemeyeceğini, çünkü milli kurtuluş arayışlarının bu mazlum milletlerin ruhlarını sarmakta olduğunu anlatmaktadır.

Edebiyat bölümünde Yakup Kadri ***"Kültür ve Medeniyet"*** adlı yazı-

sında ***Ziya Gökalp'ın ünlü medeniyet, kültür (hars) ayrımına karşı çıkmaktadır.*** Bu ayrımı yani her iki sözcüğün farklı şeyleri ifade ettiğini kabul eden. Yakup Kadri'ye göre, "Türk milletinin de eski bir kültürü vardır; fakat, yeni icaplara göre bir medeniyetten mahrumdur." "Lakin medeniyet ve kültür mefhumlarını ayrı ayrı tarife giriştiğimiz vakit bunlar arasındaki bitişik noktaların çokluğu bizi" şaşırtmaktadır. ***"Görülüyor ki medeniyeti kültürden, kültürü medeniyetten ayırma ameliyesi güçleşiyor" derken,*** Yakup Kadri etkileşim içinde olduğu Kadrocu Marksist çevrenin, altyapı ve üstyapının bütünlüğü üzerinde duran anlayışına çok yaklaşmış olmaktadır.

Burhan Asaf Cihan İçinde Türkiye bölümünde yazdığı ***"İman Teşettütü Dalgası Şimdi Fransa'nın Üzerinde"*** başlıklı yazısında, George Suarez'in 6 Şubat 1933'te *Temps* gazetesinde Fransız demokrasisi için izhar edilen tereddütler üzerinde durur. Burhan Asaf'a göre Suarez'in Fransa'ya anlatmak istediği, Fransa'nın Almanya-İtalya ile anlaşması ve onlara istediklerini vermesidir. Eğer sol bunu engellerse, sağ için Fransa faşizmini tatbik etmekten başka bir yol kalmayacaktır.

Burhan Asaf'a göre ise "Katiyetle iddia edilebilir ki emperyalist temayüllerini tasfiye edememiş olan bir müttefik ***Alman-Fransız-İtalyan faşizmi dahi zannettiğinizden çok daha fazla zaif ve umduğundan çok daha az korkunçtur.*** Bütün bu büyük devletlerin bir türlü anlayamadıkları bir nokta vardır ki şudur: ***Eğer sermayedarlık rejimi iflas etmese idi faşizme lüzum olmazdı."*** "Bunu anlamadıkları içindir ki müstemlekecilikte devam edebilmek imkânını faşizme geçmekte buluyorlar. ***Fakat gün gelecek, iflas eden şeyin müstemlekecilik olduğunu fiilen tespit edeceklerdir."***

Yakup Kadri ***Ankara, Moskova, Roma*** yazı dizisine bu sayıda da devam etmekte ve ***üç rejimi halk terbiyesi ve teşkilatlanmış halk yığınları açısından karşılaştırmaktadır.*** Yakup Kadri gerek Rusya, gerek İtalya dönüşünde memlekette yadırgadığının "yalnız birer süs eşyası gibi dolaşan kadınlarımız olmadığını" anlattıktan sonra, "şehir sokaklarının tenhalığından, durgunluğundan, yüreğime derin gariplik çöktü, ... ***Bu ne tembellik, ne uyuşukluk... Bilmiyormusunuz ki, burası da bir inkılâp diyarıdır...*** Burada da her taraf tekevvün halinde bir dünya gibi durmaksızın fıkır fıkır kaynamalı değil mi?" diye sormaktadır.

Rusya'daki hareketlilik onu etkilemiştir. "... Gece gündüz kapılarının önü hınca hınç dolu tiyatroları düşünüyorum. Her birinin içi bir sanat mabedidir. Halk, bu tiyatro gişelerinin önünde, tıpkı iaşe kooperatiflerinin önündeki gibi saatlerce bekler. Çünkü, yüksek sanat heyecanı, onun için ekmek ve tuz kadar zaruri bir ihtiyaç halini almıştır." "Burada bir küçük Balkan şehri tiyatrosundaki gürültücü ve gülünç snopluktan, bir büyük Av-

rupa şehrindeki temaşa yerinin soğuk ve küstah zerafetinden eser yoktur."

1 Mayıs törenleri Yakup Kadri'yi halk yığınlarının teşkilatlanmasını göstermesi bakımından etkilemiştir. **Kızıl Meydan'dan 1 milyon kişi geçmiştir.** Bu spontane bir hareket değildir. ***Ona göre "spontane hareketlerin hiçbir içtimai kıymeti yoktur.*** Şu dakikada, ani bir heyecana kapılıp ateş gibi parlayan bir adamın ne hale gireceği malum değildir". Bunlar ***ancak anarşi yaratırlar.***

Burhan Asaf bu sayıda **Sanat** bölümünde ***Sanat ve Teknik*** ilişkisi üzerine yazmıştır. Burhan Asaf'ın *Kadro*'nun 13. sayısında çıkan "Niçin Sanatsızız?" yazısı Nurullah Atâ'nın (Ataç) ilgisini çekmiş ve sanatla ilgilenenleri tartışmaya çağırmıştır. Bu yazıda Burhan Asaf bir yandan Nurullah Atâ'nın eleştirilerine yanıt verirken, öte yandan kendi sanat görüşünü netleştirmeye çalışmaktadır. *Milliyet*'te "Çizgiler" başlığı altında yazan Müderris ***İsmail Hakkı (Baltacıoğlu)'nın düşüncelerinin kendisine yakın olduğunu belirtmektedir.***

Burhan Asaf, Nurullah Atâ'ya değer vermektedir. Onun Burhan Asaf'ın *hayatı telakki tarzı* ile *machinisme*'i karıştırdığı eleştirisinin beş altı ay önce *Hâkimiyeti Milliye*'de sekiz sayı yayımlanan görüşlerinin okunmamasından kaynaklandığını söylemektedir.

Burhan Asaf'a göre ***"Sanatın temeli zenaattir.*** Yani, her devrin tekniği, her devrin sanatını yaratır." "Sanatın meydana gelmesinde teknik ne kadar esassa, sadece tekniğin doğurduğu bir sanat da o derece masaldır." "...Sanat eserinin meydana gelmesinde birçok amiller mevcuttur." Burhan Asaf kendisinin 13. sayıda bu amilleri "Hayatı Telakki Tarzı" başlığı altında topladığını, bunun içine hukuk, içtimaiyat, görenek ve sanatın hepsinin dahil olduğunu, ***machinism'in tabii ki hayatı telakki tarzı olmadığını, ama hayatı telakki tarzı içinde machinisme'nin de bir yorumunun olacağını söylemektedir.*** "Önümüzdeki devir makine tekniği medeniyetini, makine tekniğine uygun hayatı telakki tarzı ile sevk ve idare edecektir." ***"Sanat, terbiye, hukuk, bilgi, idare, hülasa, maddesi ve gönülü ile bütün cemiyet bir tek parça halinde doğacaktır.*** Ve bakacağız ki, bu sefer, Doğru, Eyi ve Güzel derken anladığımız şeyler tamamen değişmiştir."

Bu yazıda da Yakup Kadri'nin **Medeniyet-Kültür** yazısında olduğu gibi ***toplumsal değişmenin bütünlüğü, Marx'ın adı anılmasa da onun altyapı-üstyapı bütünlüğü düşüncesi dile getirilmektedir.*** Kadrocular toplumu sadece ekonomi ve yönetim değişikliğiyle etkilemeye çalışmamakta, aynı zamanda sanat alanında da etkili olmaya çalışmaktadırlar. Burhan Asaf sanat konusunda yakında bir kitabının çıkacağının da haberini vermektedir.

Kadro'nun mart sayısında, İsmail Hüsrev'in ***Türkiye'de Zirai Koope-***

ratif Hareketi adlı kitabının yayımlandığı ve AKBA tarafından dağıtıldığı haber verilmektedir.

15. sayının **Teknik** bölümünde Mehmet Şevki'nin *"Elektrikli Türkiye III, Elektriklenme Hakkında Bir Ön Proje"* adlı yazısı bulunmaktadır. Bu yazıda, bir önceki sayıda üzerinde durulan mevzii temerküz yaklaşımının ve bu sayıdaki Şevket Süreyya'nın iktisadi mıntıkalara ayrılması düşüncesinin paralelinde *Adana-Mersin-Tarsus bölgesi için somut, ayrıntılandırılmış bir proje önerilmektedir.* Bu bölgede kömür madenleri olmadığı için Seyhan ve Berdan Çayı üzerinde kurulacak hidrolik santrallarda üretilecek enerjinin şehir ve köy aydınlatmasında; fabrikalarda; Adana, Tarsus ve Mersin demiryolunda; sulamada ve Mersin limanında kullanılması öngörülmüştür.

Kadro'nun **Polemik** bölümünde *Ta. Hay.* (Tahir Hayrettin) imzasıyla *"Türk Edebiyatının İlk Original Eseri YABAN"* başlıklı bir yazı bulunmaktadır. Bu yazı Afyon Halkevi dergisi *Taşpınar*'da yayınlanmıştır. Ta. Hay. "Kalemin kırılsın, *Usta! Niçin bizi tatlı münevverlik uykumuzdan uyandırıyorsun?* Niçin bizi sarsan ve harap eden çıplak realite ile karşı karşıya koyuyorsun? Biz, milleti, var biliyoruz; onun tariflerini münakaşa ediyoruz; onun namına konuşuyoruz... Fakat sen, niçin bize dili, iş ve kültürü, mefkuresi bir olmamış bir kalabalığı gösteriyorsun? Ve diyorsun: 'sen derviş olamazsın'. Türk Münevveri!.. Bu kitabı oku da, kendinin ne matah olduğunu düşünmeye başla artık!. Zira bataklıklar kurutulacak: ne sülük, ne solucan !..." demektedir.

Aslında *Yaban*, Kadrocular bakımından kritik bir konuyu, aydının toplumsal rolünü gündeme getirmektedir. Bu nedenle *Yakup Kadri'nin bu son eseri üzerinde Kadro'nun ayrıca duracağı haber verilmektedir.*

Kronik bölümünde *Lord Melchett'in "İlimlerin Terakkisi, Ortodoks Nazariyeleri Nakzediyor"* başlıklı yazısının çevirisi verilmektedir. Kadrocuların bu yazıya önem vermelerinin nedeni, Lord'un paraya ilişkin görüşleridir. Lord paranın miktar kuramının yetersizliğinden söz ettikten sonra "Bana kalırsa, istikbal için, altın esasından ayrılmamız ve halk ile tüccar arasındaki muamelat hacmına istinat eden bir dahili para esasına hazırlanmamız lazımdır. Nakti işaretlerin istimalini yalnızca müvazene açıklarını kapatmak için beynelmilel ticaret mübadeleleri sahasına hasretmeliyiz." demektedir.

Ayrıca mevcut olandan daha müessir ve daha zeki bir siyasi teşekküle gerek olduğundan, *her memlekette siyasi parlamentoların fevkinde,* en geniş esas dahilinde, memleketin yalnızca iktisadi ve mali gruplarını değil, halkın siyasi fikirlerini de temsil eden bir *Âli İktisat Meclisi veya parlamentosu teşkil etmek lazım gelecektir.*

Kadroculaın uzun süren Şevket Süreyya-Ağaoğlu tartışmasından sonra basınla ilişkilerini yeniden düzenlemeye karar verdikleri görülmektedir. Matbuatta *Kadro* dergisini ima eden yazıların çoğalması üzerine bu sayıda ***her tenkit ve telmihe yanıt vermeyeceklerini kararlaştırdıklarını, Kadro'nun yanıt vermesi için bunların önce açıkça yapılması ve münakaşaya değer olması gerektiğini*** bu sayıda kısa bir not halinde bildirmektedirler.

Sayı 16: Nisan 1933, Emperyalizm Dirije Hâle mi Geliyor?

Kadro'nun başyazısında Avrupa'da yaşanan gelişmelerin kendilerini haklı çıkardığı anlatılmaya çalışılmaktadır. ***"Buhranın buhran olmadığı kanaati, Emperyalizmin ensesinde bile bir şamar gibi" şaklamıştır.*** "Emperyalizm, iyi biliyor ki, kendi tezatlarını tasfiye etmek niyetinde olmadığına, bu tezatların halbuki kendini zaafa uğrattığına göre, bunları hafifletmedikçe ve bir nevi disiplin altına almadıkça, milletlerin istiklâl ve kurtuluş dalgası, onu sürükleyip haklıyabilecektir. Bunun içindir ki, şimdi harp Avrupa'sını dolaşan parola disiplindir." Emperyalist ülkeler Dörtler Kulubü'nü kurarak aralarında uzlaşmışlardır. ***Emperyalizmin disiplinlisini, hesaplı kitaplısını, yani planlısını uygulamak istemektedirler.***

<u>İnkılâbın İdeolojisi</u> bölümünde Şevket Süreyya ***"Emperyalizm Şahlanıyor mu?"*** diye sormaktadır. Şevket Süreyya bu yazısında emperyalizm kelimesini kapitalizmin istilacılık vasfının ifadesi olarak kullanacağını belirttikten sonra, "Emperyalizm tarihinin iki safhasında bilhassa müteaddidir. Bu safhaların birincisi emperyalizmin doğuş çağı, ikincisi de çöküş ve dağılış safhasıdır" demektedir. İlkçağ kıtaların keşfiyle başlar. Keşifle birlikte müstemlekeleştirme de gündeme gelir. Bu safha çocukluk dönemidir. Onun gençlik çağı 18. asrın son çeyreğinde makinelerin icadıyla başlar. "Emperyalizmin, meşruiyeti, cebir ve zor ile bütün cihana kabul ettirilmiş cihanşümul bir nizam oluşu, bir iktisat ve siyaset sistemi haline gelişi ancak makinaların icadından sonra olur."

Eğer müstemlekler yağma edilmeseydi ve eğer makineler icat olunmasaydı, bugünkü Avrupa vücut bulmazdı denilmekte ve bu gelişmelerin dünyayı 1) Makineli ve müstemlekeli memleketler, 2) Makineden mahrum ve müstemleke memleket diye ikiye ayırdığı, ama artık hem makinenin hem de müstemlekenin isyan halinde olduğu üzerinde durulmaktadır. Emperyalizm artık çöküş ve dağılış dönemine girmiştir. "Yeni yağma planlarına mevzu yapılmak istenilen bu memleketlerde Avrupa istilacılığını istihkar etme ruhu şimdi umumi bir ahlak halindedir. Hakiki kaynaklarını milli kurtuluş mücadelemizin emperyalizme karşı isyan misalinden alan bu

ahlakı günden güne daha eyi benimseyen ***yeni bir nesil emperyalizmin son ve kati tasfiyesi için her tarafta hazırlık ve tecrübe içindedir.***"

Başlangıçtan beri *Kadro*'nun ve Kadroculaın destekçisi olan ***Falih Rıfkı*** ilk kez *Kadro*'nun 16. sayısına ***"Kuvayı Milliye"*** diye bir yazı yazmıştır. Falif Rıfkı'ya göre Tanzimat ve Meşrutiyeti en iyi ifade eden kelimeler rahat arayışı ve rantçılıktır. İyi bir Tanzimat ve Meşrutiyet marşı da ancak şu cümle ile başlayabilir: "Biz rahat etmek istiyoruz." Oysa etmemektedirler. Türk ihtilalinin özgün bir ismi vardır O da *Kuvayı Milliyedir.* ***"Kuvayı Milliye'de bir milli kurtuluş ihtilâlinin hiçbir unsuru eksik değildir.*** Şuuru tamamdır: ne kurtaracağını, neyi ve kimi kurtaracağını, nasıl ve niçin kurtaracağını bilir. Kuvayı Milliye, coğrafya için, Saray ve Kapı için değil, bir halk için döğüşen ihtilâlin adıdır." ***"Kuvayı Milliye*** için hiçbir iş çıkmaza giremez. Ne bütçe, ne zaman, ne kağıt, ne de eleman çıkmazına!" ***"Kuvayı Milliye, Türk milletinin bir Kaos, bir oluş, bir tekevvün günü idi.*** Bu kaos'un bütün müesseseleri hangi formalarda maddileştirileceğini düşünüyorum ve ***bunun ismine 'inkılâbın ideolojisi' diyorum.*** Bu ideolojinin her tarafında bin türlü münakaşa olabilir. Fakat şu var ki, Türk halkını ve toprağını, ancak, şimdi Büyük İsmet'in sözünü alayım, ***'Kuvayı Milliyeciler ruhu' kurtarabilir."***

Falih Rıfkı'nın bu yazıda ***Türk ihtilalcilerini rahatına düşkün olmayan kimseler olarak tanımlaması,*** 1933 yılının yayın ortamına yaptığı atıfla özel bir anlam kazanmaktadır. 1 Ocak 1933'te Hıfzı Oğuz (Bekata) tarafından *Kadro* dergisine bir alternatif olarak çıkarılmaya başlayan ***Çığır*** dergisi Mussolini'nin ***"Faşist, rahat hayatı istihkâr eder [hor görür]" sözlerini*** bir slogan olarak benimsemiştir.[260]

Millet İktisadiyatı bölümünde Vedat Nedim ***"Gene Fındıkta Devlet Kooperatifi"*** adlı yazısıyla *Kadro*'nun 9. sayısında ele aldığı konuya yeniden dönmektedir. Trabzon'da çıkan ***Akın*** dergisi Vedat Nedim'in yazısını 15. sayısında aynen yayımlamış, 16. sayısında da fındık uzmanı Kâzım ve ziraat mühendisi Hakkı Mahir beylerin bu konuda devletçi siyaseti destekliyen yazıları çıkmıştır.

Artık "Türkiye'de köylüye örnek göstererek, öğüt vererek, broşür dağıtarak, yahut ta bol kredi açarak hiçbir ziraat işinin halledilemeyeceği anlaşılmalıdır." ***"Ziraat siyasetinin Devletçi telakkisine göre, bütün Türkiye iktisadi mıntıkalara bölünmüş bir mekteptir. Bütün Türk köylülüğü bu mektebin talebesidir."*** "Her mıntıkanın ziraat ilim müesseseleri aynı zamanda o mıntıkanın teşkilatçı ve idare edici rehber kadrolarını yetiş-

---

260 *Cumhuriyetin 75 Yılı*, s. 138.

tiren ocaklar" olmalıdır. "Hayatın üzerinde ve dışında duran ilim, ancak böylelikle hayatın içine girecektir."

"İşte bu birbirini tamamlıyan unsuru birleştirecek teşkilat, ancak bizim tavsiye ettiğimiz mahiyette bir ***'Devlet Kooperatifi'*** olabilir. Böyle bir kooperatif, hiç şüphesiz ki, yalnız istihsal işleriyle değil, aynı zamanda sürüm işleriyle de uğraşacaktır." "Ticaret kanalıyla yapılacak kârlar, fındık mıntıkasının imarı için kullanılacak paraların en mühim kaynağını teşkil edecektir." ***"Köylüye yapılabilecek en büyük kötülük onu serbest bırakmaktır."***

"Böyle bir teşkilatın bütün teferruatını, mahallinde esaslı araştırmalar, etraflı hesaplar yapmadan tespite imkân yoktur. Hatta bütün bu araştırmalar hesaplar yapılsa bile, teşkilat ancak iş sahasına geçtikten sonra, işin içinden alınacak tecrübelerle uzvi bir surette olgunlaştırılacaktır." Bunun için fındık sahası saptanacak, devlet ve müstahsil ortaklığındaki kooperatif kurulacak, ***bu kooperatif kendisine bir "çalışma planı", bir "iş planı" yapacak, her aileye bir iş cüzdanı dağıtacak,*** bölgede fındıkçılığın erkânı harbiyesi bir olacak ***"fındık enstitüsü"*** kurulacaktır.

Milli İktisat bölümünü yazan ***İsmail Hüsrev*** bu sayıda iki sayı sürecek para konusunda bir yazıya başlamıştır. ***"Türk Parasının Kıymeti ve Kemmiyetçiler"*** adlı yazısı ***Talat Geveci***'nin[261] J. Fisher ve G. Cassel'in kemiyet kuramına dayanan bir kitabı yayımlaması dolayısıyla yazılmıştır. İsmail Hüsrev yaşam öyküsünde üzerinde durduğumuz üzere Rusya'da para sorunu üzerinde çalışmıştır. Bu konuda iyi bir bilgi birikimi vardır. İsmail Hüsrev bu yazısında Fisher'in miktar kuramını Rusça tercümesine dipnot vererek özetlemekte, Fisher'in para miktarı değişirken paranın tedavül süratinin değişmeyeceği kabulünün yanlış olduğunu, Tugan Baranovsky ve Othmar Span'in çalışmalarına dayanarak açıklamaktadır. Bu nedenle de ***miktar kuramcılarının fiyatların para miktarına bağlı olacağı görüşünü gerçek olgular desteklememekte,*** "Paranın amillerinden biri olan tedavül sürati, para mikdarına maküsen mütenasip olarak değiştiği zaman para miktarının değişmesinden mütevellit tesirleri telafi etmekte ve diğer bir amil olan kredi ise, para miktarına tabi olmadan müstakilen değişmektedir". Kadrocular böylece kendilerinin programları bakımından kritik öneme sahip para görüşlerini özenle savunmaktadırlar.

Yakup Kadri Edebiyat bölümünde ***Samimiyete Davet*** etmektedir. "Türk şairi, Türk sanatkârı, Garp kültürüyle temasa gelir gelmez kendi ru-

---

261 Talat Geveci, *Para Düşmesi Tediye Muvazenesi Bozukluğunun Sebebi midir neticesi midir? Gümrük ve Kontenjan Para Kıymetini Düşürür mü, Yükseltir mi?*, İstanbul, 1933.

hundan utanmıştır." "Sanat eserlerimizdeki cansızlığın, solukluğun, şahsiyetsizliğin en büyük sebebi işte budur." "Onun için, biz, sanatkârı herşeyden evvel samimiyete davet ederiz. *Şahsiyetin tek bir anahtarı vardır: samimiyet"* demektedir.

Cihan İktisadiyatı bölümünde *Burhan Asaf "Liberal Emperyalizmden Dirije Emperyalizme"* başlıklı yazısında, yaşanan büyük ekonomik kriz sonrasında dörtler direktuvarı oluşturma yoluyla emperyalizmin dirije hale gelerek yeniden yapılanması çalışmalarını analiz etmektedir. Kuşkusuz emperyalizmin çözülmekte olduğu saptamasından yola çıkarak kuramlarını oluşturmuş olan Kadrocular için bu gelişmenin başarılı olması çok kaygı vericidir. Derginin bu sayısında, üçüncü kez bu konuyu ele almaktadırlar.

"Liberal kapitalizm yerine dirije kapitalizm. Bütün bunlar, sermaye bakımından nihayet sermayenin muhafazasıdır. Binaenaleyh makuldür. *Emperyalizm bakımından ise liberal ve zayıf bir emperyalizmin yerine dirije ve kuvvetli bir emperyalizmin ikamesidir."* "Dörtler direktuarı, nasıl Avrupa emperyalizminin kendi aralarında bir uzlaşma formülüne varmanın işaretiyse, Washington görüşmeleri de Avrupa Amerika emperyalizmlerinin uzlaşması olacak." "Ve Londra İktisat ve Para Konferansı ancak bundan sonra toplanacak ve *'Bütün Dünya Emperyalistleri Birleşiniz'* şiarını, gümrükler, sanayi, para esası vb. bakımından gerçekleştirmeye çalışacaktır."

Burhan Asaf böyle bir hazırlığın emperyalistler açısından akıllıca bir tutum olduğunu kabul etmektedir. Bu ülkeler önce kendi içlerinde rejimlerini otoriter hale getirmişler, şimdi de kendi aralarında uzlaşarak bu nihai adımı atmaktadırlar. Bunu müstemleke ve yarı müstemlekelerin oportünist tutumları kolaylaştırmaktadır. Ama "Milli kurtuluş inkılâbı'nın önde gelen mümessili genç *Türkiye, Dörtler Direktuarı'na karşı Cenevre'de verdiği cevapla, inkılâbının asliyetini bir an gözden kaçırmadığını ispat etmiştir."* Cenevre'deki murahhasımız Cemal Hüsnü Taray büyük devlet küçük devlet tasnifine dayanarak Dörtler tarafından pişirilmiş bir karar aşının bizim tabağımıza hiçbir zaman kotarılamayacağını ortaya koymuştur.

Burhan Asaf, yine de, *bu anlaşmaların olmayacağından umutludur.* "Emperyalizmin, birleşmek ve dirije bir emperyalizm yapmak işinde muvaffak olması için sadece böyle bir karar vermesi kâfi değildir. Bu sistemin esasında menfaat yatar. Menfaatin ise gözü doymaz."

Bu sayıda da *Yakup Kadri*'nin *"Ankara-Moskova-Roma"* başlıklı dizi yazısı sürmektedir. Bu yazıda Rusya'da sanat ve edebiyatla Maksim Gorki

üzerinde durmaktadır. "Kızıl Rusya'da yeni bir sanat ve edebiyat meydana çıktığını iddia etme vakti henüz gelmemiştir. Fakat, ***Sovyet rejimi,*** beşyıllık planın muvaffakiyeti kadar, ***bir katıksız proleterya sanatının vücut bulmasına da çalışmaktadır."*** Yakup Kadri Maksim Gorki'yi ilk kez 1 Mayıs törenlerinde Lenin'in mozolesinin arkasında görmüştür. ***Gorki ona "Sovyet rejiminin, ihtimamla muhafaza ettiği yegâne eski abide"*** gibi gelmiştir. Parti üyesi olmamasına rağmen rejim Gorki'ye Moskova'da bir villa vermiştir. Yakup Kadri Rus edebiyatının bu *mistik-realistine* hayrandır. Onu evinde bir grupla ziyaret etmiştir. Bu ziyareti, bu "ulvi serseriler kralı, Moskova'daki konağında bir bekçi gibi oturuyor. Evle onun arasında hiçbir rabıta, hiçbir mülkiyet emaresi görülmüyordu. Perdesiz ve yarı çıplak bir odada, bir masa etrafında toplandığımız zaman, onun da, bizim kadar bu yere alışmamış bir yabancı hali vardı ve bizimle konuşmağa başlamak için ***Fırka'dan gelecek genç gazeteciyi bekledi" diye anlatmaktadır.***

Bu sayının **Teknik** bölümünde *Mehmet Şevki* ***"Elektrikli Türkiye IV. Evvela Enerji Planı"*** adlı yazısıyla enerji konusunu işlemeye devam etmektedir. Buhran koşullarında bile Türkiye'de sanayinin elektrik enerjisinin tüketiminin hızla artığını sayılarla gösterdikten sonra, bu sanayilerin tüketim pazarlarının olduğu yerlerde kurulduğu ve pahalı enerji kullandığına dikkat çekmektedir. Bu nedenle doğru ve rasyonel yaklaşımın önce enerjiyi ucuza sağlayacak bir enerji planının hazırlanması, daha sonra sanayi planlamasının yapılması olduğunu anlatmaktadır.

Bir önceki sayıda yazılacağı haber verilen ***Yaban*** romanı üzerindeki yazıyı ***Vedat Nedim*** **Polemik** köşesinde ***"İşte Bir Roman: Yaban"*** diye yazmıştır. Ona göre "Yakup Kadri, asırların ufunet ve cerahatini içinde taşıyan büyük bir çıbana neşteri vurdu: ***Şimdiye kadar Türk köyü ve Türk köylüsü etrafında örülen edebiyat maskesini erkek bir jestle alaşağı etti."*** "Sanatını inkılâbın emrine vakfeden Sanatkâr, ancak böyle bir eser yaratabilirdi. Şımarık, âvâre ve köksüz Türk münevverinin suratına ancak böyle bir sille aşkedilebilirdi: Yaban!"

Kadrocular için Türkiye'de aydınlar görevlerini yerine getirmemekte, bunun için de Türk köyünde geri üretim tekniği, softalar, ağalar varlığını koruyabilmektedir. Ona inkılap teknik aşısı yaptığında bu gerilikler artık barınamıyacaktır.

Vedat Nedim'e göre ***Yakup Kadri*** yalnızca bir soruna el basmakla kalmamış, ***Türk edebiyatının cihan edebiyatına açılan ilk penceresini yaratmıştır.*** Bu, Türkiye dışındaki sanatseverleri de doyurabilecek bir eserdir.

Kadro'da ilk kez bu sayıda bir **Dil Köşesi** açılmaktadır. Bu köşede ***İb-***

rahim Necmi (Dilmen) Türk Dilinin Ana Çizgileri adlı yazısında bir yandan Türk dil tezinin ana varsayımı olan ***tüm dillerin kaynağının Türk dili olabileceğini*** bazı kanıtlar ileri sürerek anlatmakta, öte yandan *Kadro* okuyucularını Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin 1000 kadar yabancı sözcüğe Türkçe karşılık bulmak için başlatığı ankete katılmaya çağırmaktadır.

Kadro'nun nisan sayısında bir dil köşesi açması bir rastlantı değildir. 1Mart 1933'te İsmet Paşa, 8 Mart 1933'te de Mustafa Kemal Türk Dili Tetkik Cemiyeti'ni ziyaret etmiş ve 12 Mart'ta eski sözcüklere karşılık bulunması için bir ***dil anketi kampanyası başlatılmıştır.***[262] İnkılabın yandaşı olma konusunda geri kalmak istemeyen Kadrocular da bu yazıyla kampanyaya katılmış olmaktadır.

Derginin son yazısı olan Kronik bu kez ***"Bizdeki Azlıklar"*** başlığı altında ***Burhan Asaf*** tarafından yazılmıştır. Bu yazı Hitler'in Yahudi ve Polak azınlıklar karşısında uyguladığı politikadan esinlenerek yazılmıştır. Bu azınlıklar yalnız Almanca bildikleri ve kendi dillerini bile bilmedikleri halde Almanları tatmin edememektedirler. Oysa Osmanlılar geniş gönüllü olmuşlar, azınlıkları dillerini öğrenmeye bile zorlamamışlardır. Onlar da manavdan alışveriş yapacak kadar bile Türkçe öğrenmemişlerdir. ***Bundan sonra azınlıklar, biz onlara karışmadan, kendi kendilerine Türk toplumuna kaynaşma yolunu bulmalıdırlar.*** Bu, hem onların hem bizim lehimize olacaktır.

Bu yazının yazılması dünyadaki gelişmelerle yakından ilişkilidir. Almanya 15 Mart 1933'te Üçüncü Reich'ı ilan etmiş, 20 Mart'ta Almanya'da ilk toplama kampı açılmış ve 28 Mart'ta Hitler Yahudileri ve Yahudi mağazalarını boykot için emir vermiştir. Böyle bir konjonktürde yazılan yazı muhtemelen başka yayın organlarındaki benzer yazıların da katkısıyla etkili olmuş ve 13 Nisan 1933'te Ankara Yahudi Cemaati Türkçe konuşma kararı almıştır.[263]

Kadro bu sayısında, 18. sayının bir misli büyümüş olarak çıkacağı, 17. sayıda Müderris İbrahim Fazıl Bey'e yanıt olarak Vedat Nedim ve Şevket Süreyya'nın iki yazısının yer alacağı ve Ahmet Hamdi Bey'in *İktisadi Devletçilik* kitabının ikinci cildi hakkındaki tenkitlerinin bulunacağı haberini vermektedir.

---

262 Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi 1918-1938*, Ankara: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1973, s. 348.

263 *Cumhuriyetin 75 Yılı*, cilt. I, 1923-1953, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1998, s. 143, 144.

Kadro'nun On Altıncı Sayısının Yankıları

13 Nisan 1933 tarihli *Akşam* gazetesinde Müderris *İbrahim Fazıl Bey*'in *"İnkılâp Devletçiliği İhtilâl Devletçiliği Değildir"* adlı yazısı yayımlanır.[264] Burada doğrudan isim verilmemekle birlikte, hedef alınan *Kadro*'dur. Bu yazı büyük ölçüde İbrahim Fazıl Bey'in Türk İktisatçılar Cemiyeti'nde verdiği konferansta söylediklerinden oluşmaktadır.

İbrahim Fazıl Bey ihtilal ve inkılap devletçiliği olarak iki tür devletçilik olduğunu, bu ikisini ayırmakta hata yapılmaması gerektiğini savunmaktadır. *"İhtilâl devletçiliği, sosyalist komünist devletçiliğidir."* Bunun gayesi bugünkü cemiyetin nizamını esastan yıkmak, hususi teşebbüsü hiçe indirerek yarınki cenneti münhasıran devlet sinesinde kurmaktır. "Komünizme sempatisi olanlar, yalnız tarihi tekamülün bizi bu noktaya götüreceğine inanmazlar, bunu çabuklaştırmak için zemini hazırlamayada çalışırlar, mülkiyeti kaldırmak konusunda büyük mukavemetle karşılaşacaklarını bildikleri için de ikinci yolu yani devletleştirme yolunu kullanırlar, bu taktik oyundan başka bir şey değildir."

"İnkılâp devletçiliğinin yolu ise büsbütün başka bir yoldur. O ferdiyetçi devletçiliğe [liberalizm diye okuyunuz] harp açmıştır." *"İnkılâp devletçisi, iktisadi sahada devleti pasif değil aktif bir uzuv olarak tanır. Bununla beraber ilk önce ehemmiyet verdiği ferdi faaliyettir."* "Şahsi teşebbüs, rekabet ve mülkiyeti, yani devletle beraber cemiyet binasını ayakta tutan direklerin, hiçbirisi ortadan kaldırılmamıştır." Bununla birlikte inkılap devletçisi körü körüne hususi teşebbüsün esiri değildir. Keza inkılap hareketi, sermayesizlik, görgüsüzlük, cesaretsizlik dolayısıyla, hususi teşebbüsün giremediği alanlara devletin girmesini sağlayacak, başarı sağlandıktan sonra da bunları hususi teşebbüse terk edecektir.

İnkılap devletçiliğinden, devletçiliğe hiçbir hudut olmaması manasını çıkaranlar yanılmaktadırlar. Bu sınır CHF programında konulmuştur. Kendisinin kitabında ve derslerinde savunduğu devletçiliğin bu inkılap devletçiliği olduğunu, bir buçuk yıl önce bu konuda hazırladığı etüdün devletin yöneticileri elinde bulunduğunu söylemektedir. Darülfünun'da hudutsuz devletçiliğin savunulması için iktisat kürsülerinin sosyalist iktisatçıların eline geçmesinin beklenmesi gerekeceğini söyledikten sonra gençlere hitap ederek, *"Gençler, size sokulan devletçilik fikirlerini dik-*

---

264 İbrahim Fazıl, "İnkılap Devletçiliği, İhtilal Devletçiliği Değildir" *Akşam*, 13 Nisan 1933.

katle tetkik ediniz, üzerindeki alameti farikalara bakınız; keskin gözleriniz bunları seçecektir." demektedir.

Bu yazı *Kadro*'nun yeni sayısı çıkmadan 20 Nisan 1933'te ***Burhan Asaf*** tarafından ***"Melekler Dişidir"*** diye yanıtlanır.[265] Burhan Asaf ihtilal devletçisi-inkılap devletçisi diye bir ayrımın iktisat literatüründe bulunmadığını, kendisinin böyle bir tasnife varmasının sebebinin devletçilikle devleti karıştırması olduğunu sandığını söyler. Burhan Asaf'a göre ***komünizm ve sosyalizmden bahsederken devletçilikten dem vurmak manasızdır.*** Çünkü ilmi sosyalizme göre devlet tasfiye edilmesi lazım gelen bir müessesedir. "ilmi sosyalizmi devletçiliğe müradif göstermekte ısrar etmek bu vadide cehaleti kabul etmek demektir." ***Müderris Bey'in sözünü ettiği ferdi devletçilik diye bir şey yoktur.*** Ancak ferdiyetçi devlet vardır. Burhan Asaf'a göre İbrahim Fazıl Bey, inkılap ve ıslahatı karıştırmaktadır. ***Anlattıkları*** tüm iktisat tarihinin himayecilik düşünceleriyle "Valois" külliyatının ***"économie dirigeé"*** yaklaşımınından ibaret ıslahatlardır.

Türkiye'de ***sorun, ileri tekniğin yokluğudur.*** Bu tekniğin şahsi teşebbüs mü, devlet teşebbüsü tarafından mı tasarruf edileceğini tartışmak Bizans'ın son günlerinde meleklerin cinsiyetinin ne olduğu tartışmasıyla eşdeğerdir. "Çünkü, ya ileri tekniği memleketin içine alacağız ve istiklâlimizi payandalayacağız, yahut tâbi bir memleket olmanın ıstırap 'gamme'larıyla yeniden karşılaşacağız." demektedir.

Bir süre sonra da ***"Kooperatif"*** dergisinde ***Ahmet Hamdi,*** İbrahim Fazıl'ın yazısını ***inkılap devletçiliğinin irtica devletçiliği olmadığını söyleyerek*** eleştirecektir.[266]

Kerim Sadi Şevket Süreyya'nın hataları serisinin 11. cüzünü bu sayıdaki "Emperyalizm Şahlanıyor mu?" adlı yazısında emperyalizm kavramının kullanılışına ayırmıştır. Kerim Sadi ***Şevket Süreyya'nın emperyalizmin doğuşunu, on beşinci asrın ilk keşiflerinden başlatığını ve kapitalizmin bütün safhalarında var olan istilacılık vasfında gördüğünü,*** bu suretle de emperyalizmin ilmi tarifini reddetmeye teşebbüs ettiğini ileri sürmektedir.

Kerim Sadi, Marksist tahlillerin, ***emperyalizmin kapitalizmin inkişafında belli bir aşamada ortaya çıktığını,*** "o safhada inhisarların ve mali sermayenin hakimiyeti teesüs etmiş, sermaye ihracatı bariz bir ehemmiyet kazanmış, beynelmilel tröstler arasında dünyanın paylaşılması başlamış ve

---

265 Burhan Asaf, "Melekler Dişidir Müderris İbrahim Fazıl B. Böyle Diyor", *Vakit*, 20 Nisan 1933.

266 Ahmet Hamdi, "İbrahim Fazıl Bey'in Devletçiliği", *Kooperatif*, no. 12, Mayıs 1933.

kürenin, büyük memleketler arasında taksimi bitmiş" olması gerektiğini gösterdiğini söylemektedir.[267] İşte, Marx'ın tahlillerini ihatadan aciz olduğu halde "hatalarını" teşhire yeltenen ***softai hokkabaz emperyalizmin devrini on beşinci asra kadar" uzatıyor demektedir.***

Sayı 17 Mayıs. 1933, Teşkilatlı Gençliğin Gerekliliği, İktisadi Devletçiliği Savunma

Yakup Kadri Bey hastalandığı için, bu sayıda yazısı yer almamaktadır. Buna karşın bu sayı normal *Kadro* dergilerinden 10 sayfa daha fazladır.

Kadro bu başyazısını ***teşkilatlı gençlik davasına ayırmıştır.*** Böyle bir konunun şeçilmesinin iç ve dış nedenleri bulunmaktadır. "Rusya ile İtalya'da teşkilat içine alınmış gençlik inkılâp bekçiliği yaparken, Almanya'da teşkilatlı gençlik bütün bir siyasi hareketi başarmıştır." Türkiye için de bu dava kıvamına gelmiştir. Çünkü inkılabın selameti için bu gereklidir.

Kadrocular teşkilatlı gençlikten, gösterişli üniformalarla gösterişli geçit yapanları anlamamaktadır. Onlara göre ***teşkilatın içine alınacak olan gövdeler değil, kafalardır.*** "Böyle bir davanın [inkılap] teşkilat içine alınmış neferleri, elbette süsün şatafatlı üniformalarına değil, ancak mesuliyet gibi ağır ve bedelsiz bir andın zırhına girebilir." Kadrocular Büyük Nutkunun sonunda inkılabı gençliğe emanet eden Gazi'nin de böyle düşündüğü kanısındadırlar. Bunun için; "İnkılâbımızın bütün esaslarını, bütün gayelerini, teşkilatına kafası ile bağlanmış bir Türk gençliğine belletmek. Üzerine aldığı mesuliyeti Büyük Nutuk'taki son cümle ile ve Başbuğun dediklerini tekrar ettirmek suretile anlatmak. Ve sonra, ona vazife vermek, ***Yığın halinde vazifeler vermek" gerekir.***

Başyazının sonunda, bu yazının yazılmasının nedenini oluşturan, *Razgrat olaylarına* gelinmektedir. Bu olaylarda "Türk Gençliğiyle, Türk Zabıtası biri yalın heyecan, öteki yalın inzibat karşı karşıya kalıvermişlerdir". Ama Kadrocular gençliğe sahip çıkarak ***"Gençliğin bütün bu hareketleri, vazife ve rol almak için çırpındığını gösterir. Onu teşkilat içine almakta gecikmeyelim. Düşünelim ki, nihayet hakkı olan bir şeyi istiyor"*** demektedirler.

17 Nisan 1933'te bir grup ***Bulgar milliyetçisinin Razgrad Türk mezarlığına saldırması*** üzerine, ***Milli Türk Talebe Birliği (MTTB)*** İstanbul'da bir gösteri düzenlemek istemiştir. MTTB, valiliğin izin vermemesi üzerine, 20 Nisan 1933'te on bine yakın göstericinin katılımıyla, ***Bulgar***

---

267 Kerim Sadi, *Şevket Süreyya'nın Hatalarına Dair*, cüz. 11, İnsaniyet Kütüphanesi, no. 9, İstanbul 1934, s. 4.

Konolosluğu önünde izinsiz bir gösteriyi gerçekleştirmiştir. Gösteriler nedeniyle 80 öğrenci gözaltına alınmış, bunlardan 23'ü tutuklanmıştır. Bir süre sonra serbest bırakılarak tutuksuz yargılanan bu öğrenciler, Cumhuriyet'in 10. yılı dolayısıyla çıkartılan genel aftan yararlanırlar.[268] *Kadro*'nun başyazısında sahip çıkılan olaylar işte bunlardır. Oysa ***Mustafa Kemal*** bu olaylar dolayısıyla MTTB Kongresi delegelerine 27 Nisan 1933'te çektiği telgrafta, "Gençliğin çalışkan, hassas ve milliyetçi yetişmesi esas dileklerimizdendir. ***Gençlik her türlü faaliyetlerinde Cumhuriyet kanunlarına ve Cumhuriyet kuvvetlerinin usul ve kaidelerine riayetkar bulunmağa da dikkatli olmalıdır.*** Cumhuriyet Hükümeti'nin milli meselelerde vazifesini bilir olduğuna ve kanunların ve adli kuvvetlerin adaletine emin olunuz"[269] demektedir.

Bu sayıda **İnkılâp Tahlilleri** diye yeni bir köşe açılmaktadır. Bu köşede ***Şevket Süreyya "Bir Münakaşanın Manası"*** adlı yazısında ***Milliyet*** gazetesinde ***Millici*** rumuzlu yazar ile ***Kâzım Karabekir*** arasındaki yürütülen münakaşayı ele almakta ve bu tartışmanın kısa sürede tüm fırka matbuatını içine çektiğini söyledikten sonra, ***fırka matbuatının, inkılâbı savunmakta yetersiz kaldığını,*** teferruat içinde dağıldığını söylemektedir. Bu olguyu Kadroculann inkılabı savunmakta nasıl üstün olabileceğini göstermekte adeta bir fırsat gibi değerlendirmektedir.

Şevket Süreyya Kâzım Karabekir'in kullandığı vesikaların sadece onun milli mücadeleye katıldığını gösterdiğini, olayların akışı içine doğru olarak yerleştirilmediğinde başka bir şey ifade etmeyeceğini söyledikten sonra eklemektedir: ***"Bir mücadeleye iltihak etmek, hiçbir zaman onu yaratmak demek değildir.*** Bir hareketi yaratmak, o hareketin bütün doğum ağrılarını önceden kendi ruhunda duymak demektir. Kâzım Karabekir Paşa ise, Milli Mücadeleye iltihak etmiş, ona maddesini vermiş fakat ruhunu, her zaman tereddüdün ve oportünizmin elinde esir bırakmıştır." "O Milli Mücadelenin bir devrinde, belki bir kumandandı. ***Fakat ŞEF, hiçbir zaman olmadı."*** "GAZİ, Milli Mücadelenin ŞEF'idir. Çünkü bu mücadeleyi, hem sezmiş, hem sirayetlendirmiş, hem merkezlendirmiş, hem de ona MİLLET ÖLÇÜSÜ'nü vermiştir."

Şevket Süreyya bu yazısının bir dipnotunda inkılapların ancak bir metodla açıklanabileceği, bunun için başlangıçta bir ***inkılap müzesi*** ve ***inkılap enstitüsü kurulması gerektiğini*** belirttikten sonra *Kadro*'nun bu konulardaki düşüncelerinin ileride bildirileceğini söylemektedir.

---

268 *Cumhuriyetin 75 Yılı*, s. 137.
269 Utkan Kocatürk, *age*, s. 349.

17. sayının İnkılâbın İdeolojisi bölümünde *Şevket Süreyya "Don Kişotun Yeldeğirmenlerile Muharebesine, Kürsü Politikacılığına ve Cavit Bey İktisatçılığına Dair"* adlı yazısında Müderris İbrahim Fazıl Bey'i hedef almıştır. Fazıl Bey daha önce de liberal görüşleri ve devletçiliğe karşı tutumu dolayısıyla Kadrocular tarafından eleştirilmiştir. Bu seferki saldırının nedeni *Akşam* gazetesinde yayımlanan "İnkılâp Devletçiliği İhtilâl Devletçiliği" başlıklı yazısıdır.[270]

Bu yazıda İbrahim Fazıl Bey "Gençler! Size sokulan devletçilik fikirlerini dikkatle tetkik ediniz. Üzerlerindeki alameti farikalara bakınız. Keskin gözleriniz bunları kolayca seçecektir." "Bütün iktisadi faaliyet sahalarının devlet eline geçmesini iddia eden nazariyeleri uzağa atınız. Bunlar memleketi anarşiye götürecek olan sosyalizmden başka bir şey değildir." diye seslenir. *"Kadroculari asıl kızdıran,* İbrahim Fazıl Bey'in bu jurnalci söyleminden çok devletçilik konusundaki asıl düşüncesini gizlemesidir. *"Fazıl Bey,* kendi ahlak haline gelmiş liberalliğini ve ***Devletçilik aleyhtarlığını,*** iş başa düşünce ***pekala maskelemesini biliyor.*** Çünki günün modası bunu icap ettirmiştir. Bu maskeleme taktiği ise gayet basittir. Bir ihtilâl, bir de inkılâp devletçiliği vardır. Ben ihtilâl devletçisi değil, inkılâp devletçisiyim" demektedirler. ***Herkes bilir ki ihtilal ve inkılap ayrı ayrı şeyler değildir.*** Bunlar bir cemiyet hadisesinin müteradif ismidir. ***Batıda tek kelime, "revolution" kelimesi kullanılır.***

Vedat Nedim de Millet İktisadiyatı köşesinde *"Türk Devletçiliği İhtibas Devletçiliği Değildir"* adlı yazısıyla İbrahim Fazıl Bey'in *Akşam*'da çıkan yazısına yanıt vermekte, ".. Türk Devletçiliği, İbrahim Fazıl beyefendinin takmak istediği maskelere ihtiyaç hissetmeyecek kadar şahsiyet ve vekar sahibi başlı başına bir sistemdir. Biz ne komünist, ne de kapitalist devletçiliği istiyoruz. Biz sadece ve apaçık bir millet devletçiliğinin müdafasını yapıyoruz" *"Türk devletçiliği,* Türk şeeniyetine has bir devlet telakkisine, sınıf şeeniyetine değil ***millet şeeniyetine ve Türk şeeniyetine has bir iktisat telakkisine dayanır"*** demektedir.

Okuyucularına hitap ederek "Siz Halk Fırkası'nın programındaki (Devletçilik) prensibine intibak edebilmek için ihtibasa uğramış [hapsolmuş] liberallerin basit bir müdahalecilikten başka bir şey ifade etmeyen, sözde-inkılâp devletçiliklerine eminiz ki, inanmıyorsunuz." "Onun için, İbrahim Fazıl beyin gençlere hitabındaki fitneci zihniyet karşısında iğrenti ve bulantı duymanızı da tabii görüyoruz." demektedir.

"Açık bir irtica hareketi karşısında bulunduğumuzun herhalde farkın-

---

270 İbrahim Fazıl, "İnkılâp Devletçiliği İhtilâl Devletçiliği", *Akşam,* 13 Nisan 1933.

dasınız. ***Saflar, artık keskin çizgilerle ayrılmalı: İnkılâbımızın prensiplerine sadık hakiki Türk Devletçileri bir yana, ihtibasa uğramış liberaller öbür yana !!"***

Kadro dergisinin İbrahim Fazıl Bey'in yazısına iki yazarıyla uzun yanıtlar vermesinin üzerinde durmak gerekir. Tek parti rejiminin yürürlükte olduğu bir dönemde farklı ideolojik konumlar ancak parti programının yeniden yorumlanmasıyla savunulabilmektedir. Denilebilir ki *Kadro*'nun yaptığı da bu nitelikte bir uğraştır. Aynı yöntemin liberallerce de kullanılmasına güçlü tepkiler göstererek kendi yorumlarını hâkim kılmaya çalışmaktadırlar. Kadroculaın İbrahim Fazıl Bey konusundaki bu yoğun eleştirileri, kısa bir süre sonra, 31 Temmuz 1933'te üniversitede gerçekleştirilen temizlik içinde onun da yer almasına yol açmamıştır. Rejim onu Kadrocular gibi inkılâp karşıtı bulmamıştır.

Milli İktisat köşesinde *İsmail Hüsrev "Türk Parasının Kıymeti ve Kemmiyetçiler II"* adlı yazısıyla, bir önceki sayıda başladığı tartışmayı sürdürmektedir. Talat Geveci'nin piyasada fiyatların değişmesini paranın miktarındaki değişmelere bağlayan analizlerine katılmamaktadır. "I. Fisher'in formülünü ancak devletin baş döndürücü bir şekilde para ihraç ettiği zamanlarda kullanmak mümkündür." Oysa Türkiye'de böyle bir durum yoktur. "Türkiye'de paranın iştira kuvvetinin yüksek olması ne ithalatın azlığından ne de para miktarının şu ya da bu miktarlarda olmasındandır. ***Fiyatları düşüren faktör, milli ve beynelmilel konjonktürün depresyon halinde bulunmasından mütevellittir."***

İsmail Hüsrev bu yazısında gerek dünyaya gerekse Türkiye'ye ilişkin kantitatif analizlerle miktar teorisinin geçersizliğini kanıtladıktan sonra *Kadro*'nun polemikçi üslubuyla Talat Geveci'ye dönmektedir. Talat Geveci'nin "Türkiye'de henüz himaye zamanı gelmedi, önce serbest mübadele yerleşsin, gelişme olduktan sonra himaye uygulanmaya başlasın" önerisini, ***"Talat Bey için bir milli istiklal davası yoktur" diye karşılamaktadır.***

"Talat Bey paranın kıymetini korumak için şeniyete dayanmayan bir nazariyeye istinaden ithalatın tahdit edilmesini istemiyor. Bizce bunların hepsi maskedir. Bütün ***bu nazariye dolambaçlarının arkasında biz Avrupa istismarı politikasının kirli suratını sezer gibi oluyoruz.*** Kemmiyet nazariyesi, liberal politika bilmem ne gibi büyük sözler, milli iktisat istiklaline kasteden bir zihniyetin ifadelerinden başka bir şey değildir."

Kuşkusuz bu, polemikçi bir ifadedir. Ama bu üslubu kullanmakta İsmail Hüsrev'i diğerlerinden ayıran husus, bu yargıları ifade etmeden önce geçerli teknik analizlerle onları kanıtlamış olmasıdır.

Cihan İçinde Türkiye köşesinde *Burhan Asaf Washington-Londra* ilişkileri üzerinde durur. İki hafta sonra *Londra İktisat ve Para Konferansı* toplanacaktır. Konferans öncesi son temaslar Roosevelt, Mac Donald ve Herriot arasında Washington'da gerçekleşmiştir. Esas olarak para esası ve borçların tasfiyesi konuları konuşulmuştur. Buhran dolayısıyla İngiltere parada altın esasından vazgeçmiştir. Parasının değerini % 25 düşürerek dış alacakları dolayısıyla 1 milyar İngiliz lirası kayba uğramıştır. Eğer Fransa ve ABD'yi yeni para rejimi konusunda ikna edemezse bu kayıp kesinleşecektir. Eğer bu konuda ABD ve Fransa'yı zorlıyarak bu esası onlara da kabul ettirirse altın fiyatları % 50 kadar düşecek ve ABD ile Fransa büyük zarara uğrayacaktır. Washington'da varılan uzlaşma ile bu sorun aşılmaya çalışılmıştır. Buhranın verdiği dersler kapitalist merkezleri uzlaşmaya zorlamaktadır.

Önce İngiltere-Fransa-Almanya-İtalya dörtlü anlaşması, şimdi de İngiltere-Amerika Fransa anlaşması sonrasında ***Londra Konferansı'nda diğer memleketlere gümrükleri ve takyidatını (kısıtlamaları) kaldıran kararlarını dikte etmeye çalışacaklardır.*** "İşte emtia fiyatlarını yükseltip altın fiyatlarını ucuzlatıyoruz. Borçlarınızı kolay ödeyeceksiniz. Bundan başka paranın karşılık haddini de indiriyoruz. Paralarınıza % 10 karşılık kafi gelecektir. Tediye müvazenelerinizin fazla açık vermemesi için ticaret müvazenelerinizi takviye edeceğimizi vaadediyoruz. Ayrıca ucuz kredi de vereceğiz. Fakat açın kapılarınızı, vazgeçin fazla ileri davalarınızdan, bırakın şu başaramayacağınız sanayi işini ve hepimiz birden refaha avdet edelim" diyeceklerdir. Ama ***Londra Konferansı Türkiye'yi atlatamayacaktır.***

Polemik köşesinde *Şevket Süreyya* ***"İktisadi Devletçilik"*** başlıklı yazısıyla ***Ahmet Hamdi (Başar)'ın İktisadi Devletçilik adlı kitabının ikinci cildini tanıtmaktadır.*** Kadrocular İstanbul Liman Şirketi umum müdürü olduğu için Limancı Hamdi olarak bilinen ve *Kooperatif* mecmuasını çıkaran bu genç araştımacıda bir yandaş bulmuşlardır. Kadrocular Türk fikir ve ilim yapısının üst tabakasını kurması lâzım gelen Darülfünun hocaları inkılâp edebiyatı konusunda kısır ve sağır kalırken Ahmet Hamdi Bey'in *İktisadi Devletçilik* kitabının ikinci cildini[271] yayımlamasını takdirle karşılamaktadırlar.

Şevket Süreyya'ya göre bu kitap ***"Kadro'nun ilk sayısından beri izaha çalıştığı, İnkılâp ve Kadro'da esas hatlarıyla tezleştirmeye gayret ettiği inkılâp ideolojisinin müdafaası ve teyididir."***

Ahmet Hamdi de kitabına *Kadro* gibi inkılâbın heyecanı üzerinde du-

271 Ahmet Hamdi, *İktisadi Devletçilik*, cilt. II, İstanbul: Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, 1933.

rarak başlar. "İnkılâpçı kendisindeki heyecan kaynaklarını tamamen tarif ve tespit edebildiği ve artık onun altında onun hissettiği, fakat ifade edemediği bir şey kalmadığı zaman, inkılâp bitmiş, yahut bizzat inkılâpçı da ondan uzaklaşarak inkılâbın yürüyüşünü takip edememiş, arkada kalmış olur."

Şevket Süreyya ***inkılap heyecanı konusunda farklı düşünmekte zamanın heyecanın düşmanı olmadığını, tersine inkılap heyecanının bir "idrak" haline gelebilmesi için zamana ihtiyaç olduğunu*** söylemektedir. Ona göre "ruh taşkınlığı başka, şuura müstenit ve ahlak haline gelen ruh heyecanı yine başkadır."

Birçok konuda aynı fikirdedirler. Ahmet Hamdi de "Garbin kendi dışındakilere dağıtamadığı ve dağıtmamak için çalıştığı şey demokrasi ve halk hâkimiyeti olmuştur." "Cihan bir buhran değil bir bünye istihalesi geçiriyor", "Buhran onlar (metropoller) için bittiği yerde bizim (milli kurtuluş hareketleri) için başlamıştır" der. ***Ahmet Hamdi Bey'in müstemlekelerle metropoller arasında tezadı ön plana alması Kadrocuları sevindirmektedir.*** "Müstemleke tezadının ön plana alınışı, Türkiye'de inkılâp fikriyatının bir eseridir. Ve cihanşümul fikir hareketi namına da bir merhaledir." Ahmet Hamdi Bey'in katılmasıyla bu fikrin tesir hudutlarının arttığını görmektedirler.

Kadrocular ekonomik buhranın tanımında da aralarında farklılık olduğunu belirtmek gereğini duyarlar. ***Şevket Süreyya Kadrocular göre buhranın, "İstihlak eşyası yapan istihsal aletlerinin imalatı ve terakkisi ile istihlak maddelerinin sürümü arasındaki nispetin bozuluşu" olduğunu söyler;*** "Halbuki Hamdi Bey buhranı (kâr)ın durması ve (fiyat) kanalıyla izah ediyor. Fakat kâr seviyesi ve fiyat kanalı hareketleri sebep değil neticedir" der. Kadrocuların tanımının gerisinde Marksist değer teorisi ve iktisat anlayışı kolayca sezilmektedir.

Şevket Süreyya "İktisadi Devletçiliğin yeni memleketlerin kuruluşu nizamı bahsinde Hamdi Bey'le aramızda netice değil ama metot ayrılıkları vardır" demektedir. Sonuçta aynı yere varmaktadırlar, ama önemli kavram farklılıkları bulunmaktadır. ***Hamdi Bey insan ile tabiat arasında mutavassıt sermayedir der, oysa Kadrocular göre mutavassıt "tekniktir".*** Kadrocular Ahmet Hamdi Bey'in yaklaşımlarını kardeş görmelerine karşın, belki de kuramsal tutarlılıklarına verdikleri önem dolayısıyla, farklılıklarının altını çizmekten geri durmamaktadırlar.

İktisadi devletçilik bakımından kritik öneme sahip olan ***millet iktisadı konusunda başlangıçta farklı gibi görünen konularda çözümlemeler ilerledikçe benzer noktalara varılmaktadır.*** İlk açıklamalarında Hamdi Bey millet iktisadını "Maddi ve manevi refahı yüksek bir millet kurma usulleri-

nin heyeti mecmuasıdır" diye anlatırken, analiz ilerledikçe bu açıklama *Kadro*'nun da açıklamaya çalıştığı gibi "planlı ve tanzim olunmuş bir millet iktisadiyatı, yani başlıca teraküm membaları millet hesabına işleyen ve başlıca istihsal vasıtaları millet elinde olan tezatsız bir millet camiası" biçimini alır.

Şevket Süreyya'ya göre "Hamdi Bey Millet İktisadını 'bir milletin kendi kabuğu içine çekilip bütün istihsalile kendi kendine kifayet etmesi' şeklinde tefsir olunan otarşiden haklı olarak ayırıyor". "Çünkü müstakil millet iktisadı başka, otarşi yine başkadır. Müstakil millet iktisadı gayedir. Fakat "otarşi" gaye değil belki muvakkat bir vasıtadır."

Hamdi Bey'e göre "Millet İktisadı bir plan, bir tanzim iktisadıdır. İşte iktisadi devletçilik böyle bir millet iktisadiyatının kurulma yollarını gösteren usullerin heyeti mecmuasıdır. Böyle bir kuruluşu ne milli, ne beynelmilel sermayeden ne de orta sınıftan bekleme olanağı yoktur. Bu kuruluşu devlet yapacaktır. Fakat bürokrasi devletçiliği değil. ***Bürokrasi devletçiliği demek hükümetçilik demektir. Hükümetçilik bir zihniyet, bir idare tarzıdır."***

Bu konuda uzlaşma olmasına karşın ***para konusunda büyük görüş ayrılıkları*** bulunmaktadır. ***Kadrocular Hamdi Bey'in tezini inkılapçı bulmamaktadır.*** *Kadro* bu konuda ayrı bir yazı yazmaya söz vermektedir.

Sanat köşesinde *Burhan Asaf* ***"Sanatın Salamurası Karşında"*** adlı yazısını Ankara Resim Sergisi münasebetiyle yazmıştır. *Kadro*'nun resim konusundaki görüşlerini, mimarlık eğitimi almış olan Burhan Asaf ifade etmektedir. Burhan Asaf sergide sadece Namık İsmail'in eserini dünya standardında görmekte, diğer resimleri teknik bakımından zayıf bulmaktadır. Akademi hocalarının zayıf, müzelerin olmadığı bir ülkede bu durumu normal karşılamaktadır. Onu asıl ilgilendiren konu, ***inkılabı dile getiren resimlerin yapılmamakta*** olmasıdır. Belki satabilirim umuduyla yapılan bu resimlerde bir tür sosyal sipariş etkili olmaktadır. Ona göre ***"Ressamlarımız da anlamlıdır ki, Türk sanatına içtimai siparişi veren en büyük kuvvet, Türk inkılâbıdır."***

Ayrıca Akademi müdürü Namık İsmail'in böyle bir çaba içinde olduğu, Ankara'da maarif vekili (Dr. Reşid Galib) ile konuşarak sanatı devletin himayesi altına alması konusunda anlaştıkları, fakat bunun için de sanatın cemiyetin ihtiyaçlarına uyması, bir memleket sanatı, bir inkılap sanatı olması gerektiği anlatılmaktadır.

Kadro'nun bu sayısında A. Şefik (İnan) ilk kez ***"12.000.000 Liralık Dahili İstikraz Tahvilleri Neden En Sağlam Bir Plasmandır?"*** adlı yazısını yazmıştır. Devletin yapacağı yatırımlara kaynak bulmak için iç istikraz yoluna gidilmesi tabii ki Kadrocuların destekleyeceği bir faaliyettir. Bu yazıda

Fevzipaşa-Diyarbakır demiryolu istikrazından beklenilen iktisadi menfaatlerden en önemlisinin Ergani bakır madenlerinin geliştirilmesi olduğu ve bu tahvillerden alanlara ne miktar getiri sağlayacağı anlatılmaktadır.

Derginin son yazısı Kronik, ***"Fende İstiklal"*** başlığını taşımakta, yazının imza yerinde ise T harfi bulunmaktadır. Yazı, ***Maarif Vekâleti'nin yüksek fen müesseselerimizle sanat mekteplerinde yapmak istediği ıslahat münasebetiyle yazılmıştır.*** Ülkede teknik okulların eğitiminin hem nitelik hem de nicelik bakımından yetersizliğinin Türkiye'yi yabancı teknik adamlara mahkûm ettiği anlatılmakta ve "Fizik kaidelerinde değişiklikler yapacak allameler varsın bir müddet bizden çıkmasın, fakat bu ülkeyi yapacak fencinin ve ustanın başka diyarlardan gelmesini artık bekleyemeyiz" denilmektedir.

Kadro'nun On Yedinci Sayısının Yankıları

4 Haziran 1933'te ***Haber*** gazetesinde ***"Açık Bir İrtica Karşısında Bulunduğumuz İddiası Doğru Mu?"*** başlıklı bir yazı yer alır. *Kadro*'nun 17. sayısında Şevket Süreyya ve Vedat Nedim'in İbrahim Fazıl Bey'in 13 Nisan'da *Akşam*'da yayımlanan yazısına verdiği cevapları özetledikten sonra yazı "Okuyucalarımız!. Açık bir irtica karşısında bulunduğumuzun her halde farkındasınız. Sınıflar, artık kesin çizgilerle ayrılmalıdır. İnkılâbımızın prensiplerine sadık hakiki Türk devletçileri bir yana, ihtibasa uğramış liberaller öbür yana!!. . Bakalım ***Müderris İbrahim Fazıl Bey bu iki Kadrocunun şiddetli hücumlarına nasıl cevap verecek!."*** diye bitmektedir. Seyirciler yeni bir polemiğin ateşlenmesi beklentisi içindedirler.

Polemiğin sürmeyerek yatışmasının nedenlerinin ip uçlarını 3 Haziran 1933'te, ***Yakup Kadri'nin Burhan Asaf'a yazdığı mektupta buluyoruz.*** Mektupta hastalığı sırasında kendisini Paris'te ziyarete gelen İbrahim Fazıl Bey'in "Fevkalede müteessir ve hatta müheyyic bir sesle 'senin Kadrocular bana hücum ediyorlar, zarar yok, hiç kızmam' dediği, "hatta kızmadığının bir delili olarak Şevket'in kitabını talebelerine tavsiye ettiğini" söylediği anlatmaktadır. Hatta Yakup Kadri'nin Osmanlı Bankası'yla yapılacak döviz işlemlerini yaptırmayı nezaketle kabul ettiğini eklemektedir.[272]

5 Haziran 1933'te ***Hâkimiyeti Milliye Kadro***'nun 17. sayısının çıktığını her sayıda olduğu gibi tüm yazılara değinerek haber verirken özellikle Kâzım Karabekir'e ilişkin yazılara ve İbrahim Fazıl Bey'le yapılan polemiklere çok uzun yer verir.[273]

---

272 Bkz. Ek (12).

273 "Kadro", *Hakimiyeti Milliye*, 5 Haziran 1933.

Şevket Süreyya, Ahmet Hamdi'den 4 Haziran 1933'te bir mektup alır. Bu mektupta Ahmet Hamdi İktisadi Devletçilik hakkında yazdığın ve itiraf ettiğin veçhile bîtarafâne olmayan, kardeşçe tenkidden dolayı çok teşekkür ederim. Takdirinin bence kıymeti büyüktür. *Bilhassa –hiç de ümit etmiyordum– kitabı baştan aşağı okumuş olmanı gösteren yazın, bu noktadan dahi beni memnun etti. Tekrar teşekkür" demektedir.*[274]

Bu sayıda başyazının üzerinde durduğu gençlik konusunda *Kadro*'nun görüşlerine ilk eleştiri Razgrat olaylarının düzenleycisi Milli Türk Talebe Birliği'nin yayın organı Birliğin ilk sayısında[275] yani temmuz da gelmiştir. ***Süreyya Ahmet*** başyazıda inkılabın esaslarının belletilmesi önerisine "Türk gençliği papağan, yahut inşât dersi yapan bir sınıfın çocukları değildir. ***İnkılâp esasları ve gayeleri belletilemez. İnkılâp, zaruretlerini nesillere ve bilhassa yarını kuracak olan nesle zorla kabul ettirir."*** "Türk inkılâbı şahsiyetin bir zaferidir. Bu inkılâbı yapanlar olduğu kadar, yaşatacak yükseltecek olanlar da kafaları bağlanmış sürüler değil fakat hakiki bir ruh birliğiyle birbirine bağlı hür şahsiyetlerdir" diye karşı çıkmaktadır.

Ayrıca yazıda *Kadro*'nun Razgrat olayları konusundaki yorumlarına katılmamakta, gençliğin vazifesine istenecek ve verilecek bir şey olarak bakmanın yanlış olduğunu belirterek ***"Biz vazifemize başladık yapıyoruz" denilmektedir.*** Bu olaylara katılanları "yalın heyecanlı" yani şuursuz akıntıya kapılmış saman çöpü gibi göstermek doğru değildir. ***"Yapılan şuur ve iradenin sonucudur."*** Birlikçiler Kadrocuların bir kadro içinden baktıkları için kendilerini anlamadıkları görüşündedirler.

Gençlik konusundaki yazıya ikinci değinme Hıfzı Oğuz (Bekata)'un çıkardığı *Toplu ve Teşkilatlı Gençlik İçin Çığır* dergisinin başyazısından gelmiştir.[276] Çığırcılar *Kadro*'nun bu konuya el atmasından memnundurlar ve bu konuyu bırakmamasını istemektedirler. ***Çığır, teşkilatlı gençlik konusunun*** geçitli üniformalı bir teşkilattan çok kafalarda inkılabın benimsenmesi olarak ele alınmasında ***Kadro gibi düşünmektedir.*** Ama gençliğe bu konuda verilecek terbiyenin belletmeye dayanmasını ***"sathi bilgi ihtilatı"*** yapacağı için yetersiz görmektedir. "Biz bu bilgilerin gönül iyman gibi unsurlarla imtizacını, müsamahasız tatbikini ve bu kaynaş-

---

274 Bkz. Ek (13).

275 Süreyya Ahmet, "Kadroya Cevap", *Birlik*, no. 1, 2 Temmuz 1933, s. 3.

276 Çao, "Matbuat "Toplu ve Teşkilatlı Gençlik" Meselesini Artık Üzerine Almalıdır", *Çığır*, S. 6, Ankara, Eylül 1933, s. 18.

madan doğan cevherin karakter miyarında iyi iz bırakmasını da istiyoruz" demektedir.

Sayı 18: Haziran 1933. Dünya Fikir Hareketleri Arasında Türk Nasyonalizminin Yeri

Kadro'nun bu sayısı, daha önce haber verildiği üzere iki misli kalınlıkta çıkmıştır. ***Başyazısında*** bu sayının özelliği olarak iki nokta sayılmaktadır. Bunlardan birincisi ***Kadro'nun yeni imzalara açılmasıdır.*** Başlangıçta mecmuada sadece 5 kişinin yazılarının yer alması inkılabın fikir sisteminin oluşturulmakta olmasına dayandırılmaktadır. Sistemli görüş oluştuktan sonra yeni imzaların katılmasında bir sakınca kalmamaktadır. *Kadro* yeni yazarları arasına alarak bir tür olgunlaşmaya ulaşıldığının işaretini vermiş olmaktadır. İkincisi ise bu sayıda milli kurtuluş inkılabının dünyadaki diğer fikir hareketleriyle karşılaştırmasının yapılmasıdır. Bu, ***Türk inkılabının dünyayla bir hesaplaşması olacaktır.***

İnkılâbın İdeolojisi köşesinde ***Şevket Süreyya*** bu hesaplaşmaya ***"Fikir Hareketleri İçinde Türk Nasyonalizmi I. Faşizm"*** adlı yazısıyla başlar. Türkiye büyük bir toplumsal hareketin içinde yürümektedir. Onun hakkında hükümler verebilmek, diğer hareketlerden farklılığını anlayabilmek için diğer hareketleri de bilmek gerekir. Oysa *Kadro*'ya şimdiye kadar yakıştırılan sıfatlar diğer hareketlerin bilinmediğini göstermektedir. Onun için ***Kadro her sayıda cihandaki diğer hareketleri derli toplu olarak tanıtacak,*** sonra da Türkiye'de gelişen hareketi analiz edecektir. İlk olarak faşizmi tanıtmakla başlamaktadır.

Şevket Süreyya'ya göre İtalya'da doğan, fakat daha çok Almanya'da formüle edilen nazari ve fikri unsurları birkaç ***"mebde" üzerinde toplamak*** mümkündür.

1. ***Milli Bütünlük Fikri:*** Enerjisini Marksizm ve komünizm ile mücadeleden alan faşizmin, Marksizm ile mücadelesinin hareket noktasıdır. "İtalyan milleti ayrı ayrı vatandaşların ve grupların fevkinde bir hayat ve hareket birliği güden bir uzviyettir. ***Tam ifadesini faşist devletinde bulan iktisadi, siyasi ve ahlaki bir vahdettir."*** Bu ifadede müdafaa olunan düşünce sınıfların menfaat birliğidir. Sınıf mücadelesi yadsınmaktadır. "Hülasa Faşizme göre cemiyetin muharrik kuvveti sınıf mücadelesi değil "milletin önüne konulmuş şuurlu bir gaye birliğidir."

2. ***Hizmet Nazariyesi:*** Faşizme göre cemiyet içinde her vatandaşın külle (bütüne) karşı bir hizmeti vardır. ***Ama cemiyet içindeki hizmetler çeşitlidir ve kademelidir.*** Off. Spann'a göre bu hizmet üretime ne kadar yakınsa daha az, ne kadar uzaksa o kadar çok kıymetlidir. Üretim-

den en uzak olan sermayenin hizmeti, hizmetlerin en değerlisidir. Faşizme göre "amele sınıfı kapitalizm tarafından istismar olunmamakta, tersine kapitalistin icat ve sermaye gücünü istismar edip durmaktadır." Öyleyse üretimin sonuçlarının da eşitsiz dağıtılmasını doğru kabul etmek gerekir.

3. ***Faşist Emperyalizmi:*** Hitlere göre, yalnız milletler içindeki fertler arasında değil, milletler ve memleketler arasında da bir hizmet taksimi vardır. Ona göre ***"ileri memleketler kapitalizm yaratıcılığının ve kültürün yüksek ocaklarıdır.*** Ve bunlar insanlığa itiraz kabul etmez derecede farklı hizmetler ifa emektedirler. Binaenaleyh bu memleketler, kendilerine bizzat tabiatın tabi kıldığı, geri memleketlere nazaran ölçüsüz derecede" fazla kıymetler çekmekte tamamen haklıdırlar. ***Beyaz ırk bütün dünyayı idare etmeye ve onun üstünde hakim olmaya layıktır.***

4. ***Faşist Devlet, Otoriter Devlet:*** Hitler'e göre "İktisadi sahada şahsi kıymet esasına istinat eden bir rejimde, ***siyasi otoriteyi kalabalıkların kanununa ve demokrasiye istinat ettirmek manasızlık olur."*** Hakiki halk hâkimiyeti, halkın kendi kendini idaresinde değil, en layık olan cüzütamın (yani faşist partinin) mutlak hâkimiyetinde teşekkül eder.

Faşizmin ilkelerini böyle özetleyen Şevket Süreyya, derginin bundan sonraki sayısında Marksizmi özetliyeceğini, daha sonraki sayılarda da Türkiye'nin milli kurtuluş hareketiyle karşılaştıracağını haber vermektedir.

<u>İnkılâp İdealleri</u> bölümünde *Falih Rıfkı* ***"Bizim Köy"*** başlığı altında ***Kemalist Köy idealini*** çizmeye çalışmaktadır. "Osmanlı İmparatorluğu için devlet İstanbul, Millet İstanbul'lu demekti. Memleketin İstanbul'dan gerisi müstemleke, halkın gerisi yerli gibi görülürdü."

"Bütün metropoller, Afrika müstemlekeleri ve zencileri için böyle düşünür." Zencinin bir pabuç almaya yetecek ücreti maliyete yük görünürken, sanayicinin 1000 tonluk yatının maliyeti yük görülmez. "Manchester dokumacısı Sudan pamukçuluğu için böyle düşünür: Fakat Cenevre saatçisine, köyündeki kulübesinde çalışan İsviçreli vatandaşı için kimse böyle düşündüremez."

Falih Rıfkı ***"Ben adamı ucuzlatmak değil, onu kendi pahasına çıkarmak istiyorum. Ben Anadolu yaylasında Avrupa köylerini ve köylülerini arıyorum"*** demektedir. Böyle bir anlayış içinde "Kemalist köy, Türk İhtilalinin köyü, baştan başa bir dinamo gibi cihazlanmış, kilovat ışığı ile bakan, tûli mevç [dalga boyu] ile dinleyen, ocağı başında gazetesinin köy saatini okuyan, ***Hamburg piyasasının fiyatlarını soran Kemalist köylü..." bir hayal değildir.***

Vedat Nedim <u>Millet İktisadiyatı</u> köşesinde ***"Milli Kurtuluş Hareketleri ve Buhran"*** adlı yazısında Karl Marx'ın öngörüsünün neden ger-

çekleşmediğini açıklamaya çalışmaktadır. Ona göre Marx'ın kapitalizmin talihini sınıf mücadelesine bağlayan ve proletarya diktatörlüğü ile tasfiyesini öngören analizi eğer dünyada tüm ülkeler aynı düzeyde gelişseydi belki gerçekleşebilirdi. ***Oysa Avrupa kapitalizminin kuvvet kaynaklarından biri amele sınıfının istismarı iken, diğeri müstemlekelerin istismarıydı.*** Marx'ın öngörüsü bu nedenle gerçekleşmedi. "Çünkü, bizzat kapitalist nizamın inkişafi, sınıf farklılığını, millet farklılığına tâbi kılmıştır. Yani kapitalizmin Marx'a göre motörü mahiyetinde olan ***sınıf farklılığı, millet farklılığından kuvvet alarak işleyebilmiştir." "Hitler hareketinin en mühim manası, bu hakikati açığa vurmasıdır."***

Dört senedir alınan bunca önleme rağmen süren ***buhran "millet farklılığının cihan mikyasındaki tasfiyesi hareketinin bir neticesidir".*** İşte bu tasfiyeyi yapan ***"millli kurtuluş hareketleridir"***. Her ne kadar tam manasıyla bir kurtuluş hareketini sadece Türkiye gerçekleştirmiş olsa da, diğer memleketler de de bu yolda bir eğilim vardır. Şimdiye kadar devrevi buhranlarından kapitalizm, yeni pazarlar bularak, yeni teknik inkılapları uygulayarak çıkabilmişlerdir. Oysa şimdi "yeni pazarlar şöyle dursun, mevcut pazarların kapanması davası karşısında"dırlar. ***Metropollerde kapanan fabrikalar; müstemlekelerde açılmaktadır.*** "Sanayiin cihan üzerinde yeni bir tevezzüü [dağılımı], artık hareket halinde bir vakıadır. Bu hareketin mümessili de, milli kurtuluş hareketlerini yapan ve cihan nüfusunun % 80'ini teşkil eden milletler kütlesidir."

Marx yanılmıştır. "Kapitalist nizamın talihini, kapitalist memleketlerdeki sınıf mücadelesi değil, kapitalist memleketler dışındaki milli kurtuluş hareketleri tayin edecektir."

Vedat Nedim'in yazısından sonra *Kadro,* ne olduğunu dört özlü sözle açıklamaktadır. KADRO inkılap münevverliğinin mecmuasıdır. KADRO inkılabımızın asliyesine ve yaratıcılığına inananların mecmuasıdır. KADRO inkılap taraftarlığının, inkılâp aleytarlığına karşı mücadele organıdır. KADRO cihan gidişi içinde Türk uyanıklığının remzidir.

Bu sayıda *İsmail Hüsrev* ***"Milli Kurtuluş Devletçiliği I."*** başlığıyla yeni bir yazı serisi başlatmaktadır. Bu yazıda *Kadro*'nun devletçilik tezine karşı ***kürsü ulemasının kopardığı "gürültüye" bilimsel bir yanıt verilmeye çalışılmaktadır.*** Liberal cepheyi teşkil edenlerin metotsuzluğuna karşı, devlet sorunu sistematik olarak ele alınmakta, devlet kuramı konusundaki değişik görüşler ve devletin tarihi gelişimi anlatılmaktadır.

Burhan Asaf Cihan İçinde Türkiye köşesindeki: ***"Milli Kurtuluş İnkılâbının Cihanşümul Ehemmiyetini, Anlıyan Anlıyana"*** adlı yazısında *Kadro*'nun yayınlarının Türkiye'nin inkılabının en sistemli izahı ol-

duğunu ve bunun her geçen gün daha iyi anlaşıldığını belirtmektedir. Bu yayınlarda Türk inkılabına verilen, üçüncü kuvvet olarak, kapitalizm ve sosyalizmin karşısında milli kurtuluş hareketlerinin öncüsü olma rolünün dünyanın mukadderatı bakımından öneminin de gittikçe daha iyi anlaşılmakta olduğu söylenmektedir.

Kapitalist dünya hiçbir zaman milli kurtuluş hareketlerini tasvip etmemiştir. *"Garp cemiyeti bugünkü şeklini muhafaza edemeyip sosyalist bir nizama geçecek olursa, Milli Kurtuluşları uğruna bugün ya kan döken yahutta kan terliyen milletler için hiçbir şey değişmiş olmayacaktır.* Gine bir tarafin inhisar şeklinde elinde tuttuğu ileri teknik, tekniksiz ve geri tarafin bir başka 'adap ve erkân' fakat muhakkak ki dünkü kadar bir sistem dahilinde istismarına dayanacaktır."

"Eğer Milli Kurtuluş Hareketleri gerek ihtiva ettikleri içtimai manaâ gerekse içlerine aldıkları cemiyet parçaları itibarile ikinci derecede şeyler olsaydı, kapitalist yahut sosyalist telakkilerden birinin peyki olmaları, belki de tarihi şeeni zaruretler dolayısiyle mukadder olurdu. ***Fakat, bütün harp sonrasının hadiseleri gösteriyor ki milli kurtuluş inkılâbı, cihan gidişini idare eden görüşler arasında gerek keyfiyet gerek ise kemiyet bakımından başa geçmektedir."***

Burhan Asaf'a göre ***Alman nasyonel-sosyalistleri milli kurtuluş hareketinin potansiyelini görmekte,*** "Alman milletinin de milli kurtuluş şartları içinde mücadele etmekte olduğunu kaydederek, ***milli kurtuluş hareketinin rehberliğini Hitler hareketine bağlamak" istemektedirler.*** Nitekim Almanya, Milletler Cemiyeti'nin Mandalar Komisyonu'nda müstemleke istemediğini, müstemlekelere karşı olduğunu nümayişle ilan ederek çekilmiştir. Türkiye'nin öncülüğü bir özenti ve ekleme sıfat değildir. ***"Almanya gibi memleketler için müsteâr olan rehberlik vasfı, bizim için tarihin başımıza koyduğu bir çelenktir."***

Bu sayıda ilk kez *Ahmet Hamdi*'nin ***"Kapitalizm (Emperyalizm) ile Milli İktisat Rejimi ve Ferdiyetçilik ile Devletçiliğin Manaları"*** adlı yazısı yer almaktadır. Ahmet Hamdi'ye göre "Kapitalizm XIX. asırda ferdiyetçilikle inkişaf etti, XX. asırda bu, devletçiliğe doğru yürüyor. ***'Ferdiyetçilik ve Devletçilik' iki ayrı medeniyet nizamını gösteren iki sistem değil, bir medeniyetin iki müteakıp safhasıdır.*** 'Emperyalizm' ferdiyetçilikte yaşadığı kadar, devletçilikte de yaşar. Ferdi kapitalizmin vazifesini devlet kapitalizmi üzerine alır ve 'Emperyalizm' hâkimiyeti sürer gider."

"Türk kurtuluş ve kuruluş davasının kendi nizamı; kendi ilmi ve kendi görüşü anlaşılmalıdır ki, fert ve devlet münakaşası hudutlarımız içinde

ve kendi aramızda yapılabilsin. ***Bizim için fert ve devlet de Türkiye'nin iktisadi kurtuluşu ve kuruluşu davasında kâh biri, kâh öteki kullanılacak vasıtadan başka bir şey değildir;*** garpta da bu iki kuvvet emperyalizm için kullanılmıştır."

Ahmet Hamdi, "***işte klasik Garp cemiyetlerinden*** ve onların liberalizm, proteksiyonizm, sosyalizm, hatta faşizm gibi bir takım safhalara ayrılan usullerinden ayrı ve ***müstakil bir görüş ve tatbik ediş ilmine ihtiyacımız var.***" "Türk inkılâbının ideolojisini kurmaktaki mutat ısrarlarımız bundan neşet etmektedir" demektedir.

Mehmet Şevki Teknik köşesinde bu kez ***Milli Mahrukat Meselesi*** konusunda yazmıştır. Mehmet Şevki Bey enerji konusunun bir başka dalını ele almaktadır. "İster uzvi ve adeli isterse tabii veya mihaniki kuvvetler tarafından vücude getirilsin, her iş bir hararetin mahsulüdür." Bir iş meselesini düşünmeden onu meydana getirecek mahruk meselesi halledilmelidir. Nitekim "Harp sonrası dünyasında 'milli para', 'milli sanayi', 'milli iktisat' sözlerinin yanında onlardan hiç de aşağı olmayan bir söz de sık sık kulaklarımıza çarpıyor, ***'milli mahruk'.***

Mehmet Şevki Bey'e göre Türkiye mahrukat olarak zengindir. Ama petrolü bulunmamaktadır. ***Seçilecek milli mahruk maden kömürü ve linyit olacaktır.*** "Türkiye'ye motör, otomobil, kamyon girmiştir, girecektir ve girmelidir. Bunlar gayri milli yakıt yaktığı için bize bar oluyorsa onun mahrukunu millileştirmeliyiz. ***Eğer Türkiye'de petrol bulunmazsa,*** şeker sanayiinin gelişmesini de kolaylaştıracak olan ***ispirto sanayiini kurmalıyız".*** Sonuç olarak Mehmet Şevki'nin yaptığı saptama, Türkiye'nin mahruk itibariyle çok zengin ve çok müsait bulunuşu ve harice muhtaç kalmaktan vareste olabileceğidir.

Bu sayıda Kurtuluş Hareketlerimiz diye yeni bir köşe açılmıştır. Bu köşede daha önce *Taşpınar* dergisinde *Yaban* hakkında yazdığı yazı iktibas edilen Tahir Hayrettin yazmaya başlamıştır. Yazısı ***"Ayarlı Millet ve Plan"*** başlığını taşımaktadır.

Tahir Hayrettin "Türk İnkılâbının karakterleri, şimdiye kadar neler yaptığı, bundan sonra neler yapacağı, memurdan felsefe hocasına kadar herhangi bir vatandaşa sorulduğunda farklı yanıtlar alınacağı" saptamasından yola çıkar ve "Bu bilgisizlik, bu ayarsızlık ne oluyor?" sorusunu sorar. "Cumhuriyetçiyiz diyoruz, Tanzimat ve Meşrutiyet ile farkını açıkça ortaya koymuyoruz. Milliyetçiyiz diyoruz, Millet mefhumunu sosyal bir telâkki ile mütalea etmekten hâlâ ürküyoruz. Lâyikiz; fakat henüz mistiklikten kurtulmuş değiliz. İnkılâpçıyız diyoruz ama inkılâp durmadı diyenlere bakmıyoruz. Devletçiyiz diyoruz, devletin iktisat müessesine müdahalesi-

ni ferdin mukaddes hürriyetine tecavüz olarak yorumluyoruz. Halkçıyız diyoruz fakat bir mektep müessesesinde, çocuk veliliği vasfında bile demokratlaşamıyoruz. ***Ana ilkeler karşısında bu ayarsızlık sürdükçe milli terbiye, milli iktisat, milli sanat vb. işlerde başarı sağlanamaz.*** Bunun için cihana örnek olan kurtuluş hareketinde Türk cemiyetinin parolası ayar ve plan olmalıdır."

Kadro'da daha önce fındık konusundaki görüşleri yayımlanan ziraat mühendisi ***Hakkı Mahir*** bu sayıda ***Avrupa, Bize İdeal mi, Örnek mi Olabilir?*** diye sormaktadır. Ona göre "Biz Avrupa'yı aynen taklit edilecek ideal bir nizam gibi değil, onu bocalatan müessirlerden kaçınmamız için örnek bir nizam gibi telakki" etmeliyizdir.

Kadro'nun bu sayısının yeni yazarlarından biri de ***Demiryollarımızda Nakil Ücretleri*** üzerine yazan ***Mühendis Nazir***'dir. Teknik niteliği ağır basan yazıda demiryolu ücretlerinin hesaplanmasında altyapı maliyetlerinin hesaba katılmasındaki yöntemin değiştirilmesi, bu yolla da ***nakliye ücretlerinin özellikle ihraç emtiasında düşürülmesi*** önerilmektedir.

Yeni yazarlardan bir diğeri de ***"İnkılâbı Bilmek"*** başlıklı yazıyı yazan ***Mehmet İlhan***'dır. İnkılabın milletçe "su gibi" bilinmesinin ve inkılabın bilinmesini kolaylaştıracak kampanyaların önemine değinmektedir.

Yakup Kadri'nin hastalığının sürmesi dolayısıyla Edebiyat köşesi ***Eflatun Cem***'e emanet edilmiştir. O da "İnkılâp Edebiyatı" adlı yazısını yazmıştır. Bu yazıda 1908 sonrasındaki canlı fikir tartışmaları içinde beklenen bir millet edebiyatının doğduğunu söylemekte, ama 1923 sonrasında geçen on yılda bir ***inkılâp edebiyatının doğmadığından yakınmaktadır.*** "Tezatsız bir içtimai bünye yaratmak davasını taşıyan inkılâbımız, şüphe yok ki, edebiyatımızı da anarşiye sürükleyen tezatlardan koruyacaktır. Tezatların tasfiyesi için disiplin, planlı murakabe ister" demektedir. Ama bunu gerçekleştirebilmek için ***sanat kafasına sahip olmak gerekir.*** Bu ise "Darülfünun olamaz: Buraya edebiyatımızın yalnız mazisi girmiştir. Hâli ve istikbâli cezri ıslahattan sonra girebilirse, ne mutlu!. O halde bu ışıklı kafa, ancak, yakında kavuşacağımız (İnkılâp veya Maarif Akademisi) olacaktır. İnkılâbımızın getirdiği (cihan anlayış tarzı)na uygun ileri teknik ve estetikle düşünebilen bu merkez, edebi hareketlere hakim, hedefli inkışaflara nâzım olacaktır."

Burada sözü edilen İnkılâp ve Maarif Akademisi, gerçekleştirilememiş, üzerinde daha sonra da çalışma yapılmamış bir Cumhuriyet projesini dikkatimize sunmaktadır. *Kadro*'nun 17. sayısında Burhan Asaf'ın *"Sanatın Salamurası Karşısında"* adlı yazısında Namık İsmail'den söz ederken değinip geçtiği bu konu, Eflatun Cem'in yazısında açıkça gündeme gelmektedir. Anlaşılan Dr. Reşid Galib üniversite reformunun yanı sıra ikinci bir

proje olarak *İnkılâp ve Maarif Akademisi*'ni geliştirmişti. İkinci projesini gerçekleştirme olanağını bulamadı.

Bu sayının Dil Köşesi'nde *İbrahim Necmi "Eski Türk Hikayelerinden Dil ve Edebiyat İçin Ne Güzel Şeyler Çıkarılabilir?"* başlığı altında Dede Korkut hikâyelerinden Deli Dumrul'u nakletmektedir. İbrahim Necmi bu hikâyelerde henüz Arap ve Acem etkisi altında kalmayan Türk dilinin güzelliğine dikkati çekmekte ve aktarılan hikâyede karı-koca bağının ana-baba-oğul bağından daha güçlü olduğuna, bunun Türk ailesinin yapısına ilişkin inanışları değiştirebileceğine dikkati çekmektedir.

Polemik köşesinde *Şevket Süreyya Yaban*'ı yazmaktadır. Şevket Süreyya ***bir romanı milli yapanın, konusu değil içtimai örgüsü olduğu görüşündedir.*** Tolstoy ve Gorki romanlarında Rus olan onların içtimai örgüsüdür. Türk edebiyatında, Yakup Kadri'nin ve Reşat Nuri'nin romanlarında böyle bir içtimai örgü bulunmaktadır. Şevket Süreyya bu açıdan Yakup Kadri'nin tüm romanlarını değerlendirmektedir.

Şevket Süreyya'nın değerlendirmesinde asıl ilginç olan yön ***Ahmet Celal'in yabanlığını yorumlamasının münevverle köylü arasındaki bir psikolojik uçurumun*** varlığını saptamanın ve ***bunun sorumluluğunu münevverin sırtına yüklemenin ötesine geçebilmesidir.*** O *Kadro*'nun benimsediği kuramsal çerçeveye uygun olarak soruna bir insan-tabiat ilişkisi ya da mücadelesi çerçevesinde ***bir bozkıra yerleşme problematiği içinde yaklaşmaktadır.***

Şevket Süreyya'ya göre "Biz bozkırın çocuklarıyız. Bozkır bir meyve verdi ki onun adına Türk Milleti dediler." "Bozkır güzeldir, engindir, fakat merhametsizdir. ***Türk milleti bu bozkırların ve yaylaların üstünde hareket ve kudretini kaybettiği gün daima onun elinde zebun kaldı ve iptidaileşti."*** "Fakat bu yaylalar ve bozkırlar saltanatına bir defa isyan ettiniz mi, o derhal siner teslim olur. Su arıklarını açın, vadileri işleyin, bozuk hayvan yerini iyi hayvan nesline, bozuk tohum yerini iyi tohuma ve bu çıplak güneş yerini ağaç gölgesine versin. Derhal manzara değişir."

"Bu macerada Ahmet Celal'in düşmanı bu duygusuz köylülük değil, bilâkis ***hem Ahmet Celal'in hem bu köylülüğün düşmanı bu asi tabiattır."*** "İşte *Yaban*'da akseden içtimai örgü, bu çorak stepler ortasında şimdiye kadar bilinmeyen, şimdiye kadar terk olunan insan malzemesinin karakteridir."

Şevket Süreyya bu şekilde *Yaban*'ı Yakup Kadri'nin yorumunun ötesindeki noktalara taşırken, sorunun çözümünü Kadrocu çerçeveyle de ilişkilendirmiş olmaktadır.

Bu sayının bir başka yeni yazarı Şakir Hâzım ***Faydalı Hava Hatları***

Kâr Getirmek İçin Nasıl Olmalıdır? konusunu ele almaktadır. *Şâkir Hazım* havacılık teknolojisinde savaş sonrasındaki gelişmeleri özetledikten sonra uçak teknolojisinin hava nakliyatını kârlı hale getiren bir aşamaya ulaştığını, uygun nakliye şebekeleri kurulduğunda ülkelerin gelişmelerine katkı yapabileceğini anlatır. Böylece *Kadro* bu yazıyla kendi ideolojisiyle tutarlı olarak, ileri teknolojiye yandaşlığını bir kez daha göstermiş olmaktadır.

Kronik bölümünde iki konuya yer verilmektedir. Bunlardan birincisi ***Buhranların Para Nazariyesi*** üzerinde durmaktadır. ***M. Henri Eyraud***'un[277] krizlerin para teorisi üzerindeki çalışması Zeki Zeybek tercümesi olarak tanıtılmaktadır. Kitabın Kadroculara çekici gelen yönü Eyraud'un "Altının bazı devletler tarafından bugüne kadar nasıl cihan iktisadiyatı aleyhine elde tutulmuş ve idare edilmiş olduğunu ve hem de bu madenin para esası meselesinde tek başına nâzımlık rolünü ifa edebilmekten aciz bulunduğunu" ortaya koymasıdır.

İkinci konu ise A.B.'nin yazdığı ***"Arkada Kalan Darülfünun'un Başına Gelenler"dir.*** Bu yazıda ***Doktor Reşid Galib'in inkılapçı tutumuna sahip çıkılmakta*** ve "Genç Vekil, memleketin bu özlü davasına, bir inkılâpçının cesur ve hesaplı enerjisi ile sarıldı. Bu sebeple, Türk maarifine katmakta olduğu kıymetler, kendisinden çok daha fazla yaşayacak şeylerdir" denilmektedir.

Bu vekilin kurduğu yeni üniversitenin iki kurumu *Kadro*'yu yakından ilgilendirmektedir. Bunlardan birincisi ***İnkılâp Enstitüsü***'dür. "Bütün içtimai ilimler, Türk inkılâbına göre mütalea edilecek. Ve bütün talebe, hangi meslekten olursa olsun, diplomasını alabilmek için Enstitü'de imtihan verecek"tir. İkincisi ise ***Açılma Günü***'dür. Bu günde üniversite hocaları, talebeler ve dışarıdan gelen dinleyiciler bir celse akdederler. Bu celsede bütün hocalar son yıl içinde kendi branşlarında ne tür gelişmeler olduğunu anlatırlar. Bu raporlar hemen basılarak Türkiye'ye ve dünyaya dağıtılır. Eğer herhangi bir profesör verdiği raporla gülünç olmuşsa, cehaletinin ve tembelliğinin cezasına katlanacaktır.

Kadro'nun On Sekizinci Sayısının Yankıları

12 Temmuz tarihli ***Son Posta***'da ***Nurullah Atâ*** *Kadro*'nun bir buçuk yılını değerlendirmiştir.[278] Derginin sayfa sayısının arttığını, kendisine daha geniş okuyucu bulmak için vulgarizasyon gayretine girdiğini, yazı heyetinin genişlediğini ve yazar sayısının 14'e çıktığını, bu genişlemeyi ya-

---

277 M. Henri Eyraud, *La Théorie Monétaire des Crises*, Lyon, 1932.

278 Nurullah Atâ, "Kadro Bir Buçuk Yaşında", *Son Posta*, 12 Temmuz 1933.

parken yeni yazarların tamamen kendi ilkelerine bağlı olmalarını aramadıklarını, bu yeni yol arkadaşlarını kabul etme girişiminin yayılmayı kolaylaştıracağını ama vuzuhu kaybettireceğini belirtmiştir.

Nurullah Atâ 15 Temmuz tarihli *Milliyet*'te de *Eflatun Cem*'in yazısını ele almıştır.[279] Onun da sanat sahasında bir ihtilal bekliyenlerden olduğu için yazısını dikkatle okuduğunu söylemekte, ama yazısındaki, "tezatların tasfiyesi için ***disiplin ve planlı murakabe ister" düşüncesine karşı çıkmaktadır.*** Nurullah Atâ'ya göre Türk edebiyatının en büyük zaaflarından biri tezatsız oluşudur. Divan edebiyatının tümü adeta tek bir kafanın mahsulü gibidir. Şairin samimi duyguları yer almaz. Edebiyatımız bundan Avrupa'yla temastan sonra kurtulmuştur. Şahsen hoşlanmasa da ***ilk kez Tevfik Fikret bize bir şey bildirmek için yazmıştır.*** Eflatun Cem'le anlaşamadığı noktanın, onun sanatın bir hayatı telakki tarzı hatta bir ideolojinin ifadesi olmasını istemesine karşın, kendisinin sanatkârdan bir mesaj beklentisi içinde bulunmasını göstermektedir. "O ***nihayet yeknasaklığı, ölüme gidecek yolu gösteriyor,*** ben şahsiyetin sanatı canlandırmasını istiyorum" demektedir.

Sayı 19, Temmuz 1933. Ziraat Siyasetinde Liberalizmden Devletçiliğe

Derginin bu sayısı, iç kapağında Yakup Kadri Bey'e yapılan ameliyatın muvaffakiyetle gerçekleştiği haberini vererek, çabuk sağlıklar dileğiyle başlamaktadır.

Kadro'nun başyazısında bu kez, toplanan ***Londra İktisat ve Para Konferansı*** ele alınmaktadır. *Nasıl Eflatun'un ideal cumhuriyetinde esirler ve esir sahipleri ayrımı bulunuyorsa, Londra Konferansı dünyasında da müstemlekeler ve müstemleke sahipleri ayrımı sürdürülmek istenmektedir. ABD Başkanı Roosevelt* konferansa çektiği telsiz mesajında, yaşanan ***buhranın sorumlusu olarak "iktisadi nasyonalizm hareketlerini" ilan etmiştir.*** Eski müstemlekeler ve yarı müstemlekelerin kurtuluş mücadelerini durdurması sorunları çözecektir. Konferansta yeni Türkiye'nin iktisadi istiklaline sahip çıkan sesi onları bu rüyadan uyandırmıştır.

"Londra Konferansı'nın tiranları, bir karmaşık stüdyoda kendi gençlik devirlerinin filmini çevirmeğe çalışan bunak artistlere benziyorlar!. İstiyorlar ki memesinden altın akan müstemleke ineği yeniden ayağını açsın, fakat gözlerini kapasın!" "Tiran efendiler! Artist ***Efendiler! Başınızın çaresine bakın! Çünkü stüdyonuz içinden ateş almıştır."***

---

279 Nurullah Atâ, "Sanat ve Şahsiyet", *Milliyet*, 15 Temmuz 1933.

Bu yazıda konferansta duyulan Türkiye'nin sesinden söz edilirken, konferans sırasında Alman delegasyonundan Posse'un buhranı Türkiye ve benzer ülkelerin sanayileşme çabalarına bağlayan bir konuşma yapması üzerine Londra Sefiri Münir Bey'in yaptığı, "Milletlerin iktisadi istiklallerinin siyasi istiklalleri kadar önemli olduğunu" vurgulayan konuşmasına atıfta bulunulmuş olmaktadır.[280]

Bu sayının, **İnkılâbın İdeolojisi** bölümünde *Şevket Süreyya*'nın ***"Fikir Hareketleri Arasında Türk Nasyonalizmi II. Marksizm"*** adlı yazısı yer almaktadır. Bir sayı önce başladığı karşılaştırmalı çözümlemeye yazar bu sayıda Marksizmi tanıtarak devam etmektedir.

"Harp sonrası devrinin bir reaksiyonu olan faşizm, tedricen beynelmilel bir mahiyet almak ve muzaffer olduğu yerlerde de harp sonrasının tabii bir nizamı haline gelmek mücadelesine girişti. Oysa Marksizm 19. yüzyıldan gelmektedir. Kendi binasını üç büyük tarihi cereyan; ***Alman felsefesi, Fransız sosyalizmi*** ve ***İngiliz siyasi iktisadı*** üzerine kurmuştur. Bu üç akım marksizmin üç fikri vechesini ortaya koymaktadır.

Marksist felsefe, maddeyi telakki tarzı ***(felsefi materyalizm),*** inkışaf kanunu ***(diyalektik),*** tarih anlayışı (tarihi materyalizm) gibi üç ana unsuru içermektedir.

Marx'tan önce idealist nitelikte olan sosyalizm, Marx'la Avrupa cemiyetinin materyalist bir tenkidi haline gelmiştir. Bu telakkiye göre istihsal aletlerine sahip olan sınıfların amelenin yarattığı artı değeri çoğaltarak ona el koyma cehdiyle amelenin çalışma koşullarını iyileştirme, ücretini artırma mücadelesi ***'muasır nizamın tanzimi gayri kabil tezatlarından birini teşkil eder.'***

Tarihi orijinleri itibariyle marksist iktisadiyat; İngiliz siyasi iktisadından, Adam Smith ve bilhassa Ricardo'dan mülhem olmuştur ve Ricardo'nun Marx üstünde müdahalesi bilhassa (say kıymeti nazariyesi) iledir. Bundan yararlanarak amelenin sermayedar adına hasıl değerini zaruri say, fazla say diye ayırmış. Sermayedarın ameleye sadece zaruri sayın karşılığını ödediğini, fazla saya el koyarak kapital birikimi yarattığını göstermiştir. ***Şevket Süreyya'ya göre Marx'ın bütün iktisadi mezhebini sadece üç esasa icra etmek mümkündür. 1-Kıymet nazariyesi, 2-Fazla kıymet nazariyesi, 3- Sermaye terakümü nazariyesi.***

Marx'ta ***âlemşümül [evrensel] olma cehdi vardır.*** Engels Marx'ın tarihi hizmetlerini şu üç esasta hülasa etmektedir: 1- Beşer tarihinin

---

280 Bu konuda Bkz. İlhan Tekeli-Selim İlkin; *Uygulamaya Geçerken Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 1982, s. 304-318.

umumi inkışaf kanunlarının izahı (diyalektik ve tarihi materyalizm), 2- Kapitalist nizamın kendisine has olan muharrik kuvvetleri izahi (fazla kıymet nazariyesi) 3- Bu nizamın tasfiyesi yolları (ilmi sosyalizm ve proleter diktatörlüğü)" Ele aldığı soruların niteliği, onun katkısının evrensel olması sonucunu getirmektedir. Halbuki dikkat olunursa görülüyor ki ***Marx'ın bütün iktisadi hükümleri bir sermaye kesafetinin, bir sanayi kesafetinin ve hülasa keskin bir sınıf mücadelesinin hükümleridir. Eğer dava bu biçimde konulmasaydı cihanşümulluk iddiasında bulunamazdı.***

Sınıf Mücadelesi bütün cemiyetlerin gelişmesini açıklayan temel öğedir. Marx'ta sınıf cemiyetin unsuru aslisidir. Ve sınıf mücadelesi ona göre muasır nizamın muharrik kuvvetidir. Bu mücadele her zaman cemiyetin yeniden teşekkülünü zaruri kılıyor ve cemiyetin bu ***yeniden teşekkülünü*** her zaman, en kuvvetli, ***en teşkilatlı ve en ileri olan sınıf yapıyor.***

Sermaye terakümü, kapitalizmi anlamak isteyenlerin ilk açıklaması gereken süreçtir. ***Marxizme göre amelenin sermayeleşmiş fazla kıymetleri kapitalist sermaye terakümünün anasıdır.*** Vakıa müstemlekelerin yağmanın ilk sermaye terakümünde müessir olduğu kaydolunmakta, bu ilk sermaye terakümünün kendi tezayüdü seyrinde asıl kuvvetini sanayi memleketlerinde işçinin kaybolmuş sâyinden almaktadır Bu tezadın tasfiyesinin yolu tabii ki proletaryanın diktatörlüğü olacaktır."

Şevket Süreyya ***"Fakat şu da aşikâr ki müstemleke ve yarı müstemlekelerde geri memleketlerin fasılasız ve vahşi istismarı olmazsa, bu sermaye devri daimisi nasıl cereyan edebilir?"*** diye sormaktan kendini alamamaktadır.

Vedat Nedim Millet İktisadiyatı köşesinde ***"Ziraat Siyasetimizde Liberalizmden Devletçiliğe"*** başlığıyla yazdığı yazıda *"Türk Ziraatı, kül halinde devletçi bir siyasetin mevzuu olarak daha ele alınmadı. Tohumluk, damızlık, haşaratla mücadele, kredi vb. parça meseleler içerisinde kalarak asıl büyük bir davayı unutur gibi oluyoruz demektedir. Ankarada bilimsel bir müessese olarak başarılı bir tavukçuluk enstitüsü vardır. Ama çalışmaları köylünün üretimine yansımamaktadır"* der. Benzer sorunlar Adana'daki pamuk ıslah istasyonu için de söz konusudur.

"Bütün bunlar ***bize Avrupa'dan ithal edilen taklit liberal ziraat siyasetinin iflasını göstermektedir.***" Kendi siyasetini saptayamamış bir ülkenin, getirteceği mütehassıslardan yararlanması da mümkün değildir. Hedefleri saptanmış bir siyaset varsa mütehassısın bilgisi işe yarayacaktır.

"Bugün ziraat siyasetimizin ana vasfi liberal ve ferdiyetçi olmasıdır." Bu nedenle Türkiye'de en mükemmel araştırma enstitüleri, en yeterli kre-

di müesseseleri bulunsa bile farklı bir sonuç elde edilemeyecektir. ***"Ferdin kendi menfaatini herkesten ziyade müdrik olduğu" nazariyesi sadece bir parlak iddiadır. Bu iddiaya bağlanmak cemiyeti anarşiye götürmektedir.***

"Ancak millet menfaatini hareket noktası olarak alan bir ziraat siyasetidir ki, ölçülü, maksatlı ve verimli bir siyaset olabilir. Ve ***Türk köylüsü,*** artık kendi menfaatini idrak kabiliyetine terk olunmuş tek ve mücerret bir fert olmaktan kurtulacak, ***milletin yüksek menfaatlerine karşı mesul ve bu menfaatleri temin ettiği nisbette mesut bir vatandaş olacaktır.*** Bunu ancak devletçi bir ziraat siyaseti temin edebilir."

Bu sayıda ***İsmail Hüsrev*** bir sayı önce başladığı ***"Milli Kurtuluş Devletçiliği"*** adlı yazısının ikinci bölümünü yayımlamıştır. İsmail Hüsrev devletin kuramsal analizini sürdürmekte, özellikle Marksizm ve faşizmdeki devlet anlayışı üzerinde durduktan sonra milli kurtuluş hareketlerinin devletçiliğini incelemektedir.

"Bugün Türkiye'de resmi ulemanın anladığı devletçilik telakkisi, devlet sosyalizminden, başka bir tabirle müdahalecilikten başka bir şey değildir. Bu ulema fert faaliyetlerinin esas kalmasını ve devletin ancak bazı nafia işlerini üzerine almasını muvafık görüyor. Bizce bu nevi bir devletçilik, bir içtimai sistem olmaktan ziyade bir devlet politikasıdır. ***Halbuki hakiki devletçilik, cemiyetin bünyesinde bir istihaleyi tazammun eden*** (içine alan) ***bir sistemin ifadesi olabilir."***

İsmail Hüsrev'e göre "Cihan Harbi öncesinde cihan iktisadiyatı üç unsura dayanıyordu. Bunlar; 1-Muntazam işleyen serbest mübadeleye müstenit ticaret, 2- Avrupa sermayesinin istismar mevzuu memleketlere yatırılması, 3-Garbi Avrupa'nın müstemleke ve yarı müstemlekelerden ham ve zirai maddeler alarak bunlara mukabil sermaye ve yahut sınai mamulat vermesiydi."

W. Sombart'a göre "Garbi Avrupa nev'ima 400 milyon nüfuslu muazzam bir şehir haline geldi ve dünyanın bütün diğer kısımları da bu muazzam şehri besliyen köy vaziyetine düştü". ***Bu sistem artık çalışamaz. "Çünkü esir milletler her noktai nazardan kendilerini Garbi Avrupa'nın istismar ve vesayet sisteminden kurtarmışlardır."*** "Milli kurtuluş hareketlerinin kuvvetlenmesiyle görülür ki, Garp'ta kapitalist cemiyetin inkişaf seyrine sınıf mücadelesi değil, milli kurtuluş hareketleri müessirdir."

"Bugün metropol ülkelerdeki amele sınıfının menfaati, müstemleke ve yarı müstemlekelerin yüz milyonlarca halkının istismarındadır. Burada amele sınıfı ile kapitalistler arasında bir menfaat iştiraki vardır." "Bugün faşizmin bir hususiyeti de imperyalist olmasındadır. Müs-

temlekeler halkının yine eskisi gibi istismarını iade etmek cehdi günlük konferanslara kadar aksederek gayet serbestçe müdafaa ediliyor."

1) "Buna nazaran milli kurtuluş hareketinde devletin cemiyetle olan münasebetinde takip ettiği siyaset üniversalisttir. Kriteriyum, inkılâpçı sosyalizmde olduğu gibi amele sınıfının yahut faşizmde olduğu gibi kapitalist cemiyetin yahut ferdiyetçilikteki gibi ferdin menfaatleri değil, milletin harice ve dahile karşı bütünlüğü ve bu bütünlüğün refahı, iktisadi ve içtimai yükselişidir. ***Devlet milli bütünlüğün kemali için hareket noktası olarak memleket istihsal kuvvetlerinin inkışafını kabul eder.***"

"Milli kurtuluş hareketlerinin bütüncülüğü, menşe itibarile ... faşizmin istinat ettiği reaksiyonlar değildir. Bu itibarla meselâ milli kurtuluş devletçiliği, şarktaki derebeyliğin tasfiyesini ve Türk köylüsünün toprağına, mülkiyetine kavuşmasını milli bütünlüğü takviye edici bir hareket olarak telâkki eder. ***Binaenaleyh sınıflar arasında uzlaştırıcı değil, sınıf tezatlarını tasfiye edici bir hareketi temsil eder.***"

2) "Milli Kurtuluş hareketi ve bu hareketin ifadesi olan devlet, ***milli vahdetin tahakkukunda kullandığı vasıtalar bakımından normativistirler.*** Milli vahdet içinde fertlerin içtimai ve iktisadi hareketlerini, milli menfaatlar namına bir takım normlar, kaideler ve ölçülerle bağlar. Halbuki ferdiyetçi nizamda iktisadi faaliyetler, ferdin şahsi mesuliyetine terkedilmiştir. Devlet, ferdin hareketlerine karşı bitaraftır. Ancak bazı cezai tahdidatla ferde müdahale eder."

3) "Milli kurtuluş devletinin iktisat politikası ancak bir plan çerçevesi dahilinde tahakkuk eder. ***Fakat bu plan hiçbir zaman şahsi mülkiyetin tasfiyesine müteveccih*** sosyalist bir plan değil, sadece milli iktisadiyatının ***kumanda manivelalarını*** ele alacak, ***milli iktisadiyatı devlet marifetiyle bina edecek bir program olacaktır.*** Milli kurtuluş hareketinde sınıf ferdiyetçiliği değil, milli bütün gayedir. Milli bütünlüğün milli kurtuluş devletçiliğinin şu veya bu dar zümrevi menfeatlar namına istismarı da hareketin dışında kalır."

Burhan Asaf bu sayıya Cihan İçinde Türkiye köşesinde ***"Ölü Doğan Çocuk: Londra Konferansı"*** adlı yazısıyla katkıda bulunmaktadır. Londra Konferansı'nın ümit veren sonuçlara ulaşamamasını Kadrocular kendi ideolojik yaklaşımlarının bir kanıtı olarak gördükleri için memnunlukla karşılamışlardır.

Oysa Kadroculann liberalizmin sözcüsü olarak gördüğü Ağaoğlu Ahmet Bey *Akın* gazetesindeki yazılarında önce bu konferansa umut diye bakmış, bu konferansın dünya ile birlikte Türkiye'yi de feraha götüreceğini

beklemişti. Ama bu gerçekleşmeyince de hayıflanmak zorunda kalmıştı.

Kadrocular için bu beklenen bir olaydı. Çünkü onlar buhran adı verilen olumsuz olayların bir piyasa buhranından kaynaklanmadığını cihan ölçüsünde yaşanan bir bünye değişikliği olduğunu anlamışlardı.

"Londra konferansı, buhranı ortadan kaldırmak için toplanmıştı. Vazifesini o kadar güzel yapmıştır ki ***bundan sonra artık 'buhrandan' kimse bahsetmiyecektir.*** Çünkü adına ***'buhran' denilen hadisenin*** malum buhranlar ile hiçbir alakası olmadığı ve ***bir yeni devri hem müjelediği hem de yarattığı anlaşılmıştır.*** Konferansta bulunmuş olan *Hakimiyeti Milliye* başmuharriri ***(Falih Rıfkı)*** 'Bu kelimenin yerine artık öz Türkçeden güzel bir isim bulmağa bakalım' diyor. Bu isim çoktan bulunmuştur. ***Milli Kurtuluş İnkılâbı ! 'Buhranı' doğuran da odur, büyütüp insanlığa hediye edecek olan da!"***

Bu sayıda *Tahir Hayretin* Kurtuluş Hareketlerimiz köşesinde ***"Türk İnkılâbı Kürsüleşiyor"*** diye yazmaktadır. "Türk iktisadı, emperyalizme bir daha boyun bükmeyecek metaneti kazanıyor. Bunlar, inkılâpçılık vasfımızın, cemiyet bünyesine müdahaleleridir. Bu müdahaleler ilerliyor: İlimde ***Babıâliyi temsil eden Darülfünun, efendisinin akıbetine uğradı.*** Ve orada, şimdiye kadar dış sayılan ve dışta tutulan inkılâp, kürsüleşmek kararındadır. O halde yeni nizam için yeni tefekkür, yeni hukuk, yeni ahlak, yeni müessese bekliyebiliriz. ***Çünkü kürsüleşen inkılâp millet bünyesine el atan, içtimai müdahaleye başlıyan inkılâp demektir."***

Teknik bölümünde *Mehmet Şevki* ***"Milli Mahruk Meselelerinden II; Petrol ve Türkiye Petrolleri Hakkında Bir Eser"*** başlıklı yazısında ***Kemal Lokman***'ın yayımladığı ***Türkiye Petrol Madenleri*** adlı kitaptan aktarmalar yapmaktadır.

Dil Köşesinde *İbrahim Necmi* ***"Kanlı Koca Oğlu Kanduralı Boyu"*** başlıklı yazısıyla, bir önceki sayıda başladığı Dede Korkut hikâyelerini nakletmeyi sürdürmekte ve bu hikâyelerden Oğuzların toplumsal yapısı için çıkarsamalarda bulunmaktadır.

Şakir Hâzım bu sayıda da havacılık hakkında yazmaktadır. ***"Hava Nakliyatının Faydaları: İyi Malzeme, İyi teşkilat"*** başlıklı yazısında Türkiye gibi altyapısı gelişmemiş büyük bir ülke için hava nakliyatının yararlarını anlatmaktadır.

Kronik bölümünde *Vedat Nedim Koperatif* mecmuasının iki yaşına bastığını haber vermekte, inkılap yolunda kendisine arkadaşlık eden bu mecmuanın uzun ömürlü olmasını dilemektedir. Ayrıca Ahmet Haşim'in ölüm haberini "acımız büyüktür" diye vermekte, onun büyük yanlarını sıralarken ***"Hâşim, realiteden kaçan Türk münevverinin en tipik sanat-***

karıydı" diyerek Kadrocu bakışla bir eleştirisini yapmayı da ihmal etmemektedir.

Bu bölümde Vedat Nedim Plan Müsabakaları başlığı altında *Mimar Yetiştirmek Mimara İş Vermekle Olur* diye çok önemli bir konuya değinmektedir. Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Ankara'da yaptıracağı sergievi binası için bir mimarlık yarışması açmıştır. Yabancı mimarların da katıldığı bu yarışmayı bir Türk mimar kazanmıştır. Ankara'nın başkent ilan edildiği yıllarda Türk mimarlar "zannediyordu ki kubbe, çini ve kavis Türk mimarisinin 'lâzımı gayrı müfariki'dir". Oysa şimdi modern mimaride Avrupalı meslekdaşlarıyla yarışmaktadırlar. Öyle ise onlara güvenmeli, iş vermelidir.

Vedat Nedim'in bu yazısında adı verilmeyen mimar, Şevki Balmumcu'dur. Bu yarışma, bir Türk mimarın kazandığı ilk yarışmadır. Bu bina inşa edilmiş ve Ankara'da birçok sergiye evsahipliği yapmıştır. Ne yazık ki Türk mimarına güvenin simgesi olan bu bina İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru Paul Bonatz'ın eliyle bugün Büyük Tiyatro diye bilinen binaya dönüştürülmüştür. Şevki Balmumcu da bu trajik olay karşısında önemli psikolojik sorunlarla karşılaşmıştır.

Dergi bu sayısından sonra değişik sayfalarına sloganlar, özlü sözler serpiştirmeye başlamıştır. Bu sayıda *"Askeri Dumlupınar planlı ve sistemli bir faaliyetin eseriydi. İktisadi Dumlupınar da plan ve sistem ister."* "İnkılâbın vazifesi, kendi dairesine aldığı insan kitlelerinin fiil ve hareketleri gibi, bu kitleleri teşkil eden fertlerin ruh ve fikir temayülleri üstünde de kendi kontrolünü tesis etmektir." *"İnkılâbın heyecanını ve mihverini artık iktisadi sahaya da nakletmek zamanı gelmiştir. Millet iktisadiyatı yaratma davasında her vatandaş disiplinli ve şuurlu bir ordunun fertleri gibi üstüne düşen vazifeleri bilmelidir. Şuurun en canlı nişanesi, program ve plandır."* ibareleri afişleştirilerek verilmektedir.

Kadro'nun On Dokuzuncu Sayısının Yankıları

Peyami Safa 29 Temmuz 1933 tarihli *Cumhuriyet*'te *"İnkılâbımızın İdeolojisi"* adlı bir yazı yayımlar.[281] Türkiye'de inkılabın ideolojisinin anlamlarının tespitine gerek olduğunu, bunun henüz yapılamadığını, son yıllarda bazı grupların buna teşebbüs edip dergi ve kitap çıkardıklarını belirttikten sonra "Bunlar Karl Marx iktisadiyatını milli bir kadro içine sokmaya çalışan telifçilerdi. Nihayet, sosyalist veya kolektivist fikirlerin milliyetçilikle telif gayretleri, ister 'nasyonal-sosyalizm', isterseniz 'sosyal-nas-

281 Peyami Safa, "İnkılabımızın İdeolojisi", *Cumhuriyet*, 29 Temmuz 1933.

yonalizm' deyiniz, başka iki kelime ile daha iyi hülasa edilebilir: Türk Faşizmi. ***İşte bu Türk faşistleri tezlerine isim koymaktan çekinerek, herkesi önünde iğilmeğe mecbur edecek bir tabir buldular: Kemalizm" demektedir.***

Bu yazı üstüne ***Burhan Asaf*** hemen çocukluk arkadaşı ***Peyami Safa'ya bir mektup yazar.***[282] Mektupta, "Vardığın hükümler ***o neşriyatı hiç okumadığını,*** hiç tanımadığını gösteriyor" dedikten sonra "Yahu, Peyami, *Kadro*'yu Bolşevik diye takdim etmek, bizden başka Bolşevikleri de güldüren bir usuldür ki bu usulü kullanmaya senin ne seciyen ne de kültürün müsaittir. *Kadro*'nun bir nevi Türk faşizmi yaptığı meselesine gelince, Türk inkılâbının Faşizmden ilham aldığını iddia eden bir İtalyan muharririne tarafımızdan lazım gelen cevap verildiği gibi faşizmin ne kadar ric'i [reaksiyoner] bir hareket olduğu da mecmuada birkaç defa (en son olarak da son nüshada) izah edilmiştir." demektedir.

Kemalizm tabirinin kullanılması konusunda ise Burhan Asaf "sen galiba bizi başkalarıyla karıştırıyorsun, çünkü, bizce izah ettiğimiz davaya bu ismi vermek hakkı ancak bu davanın ve bu ismin sahibine aittir. ***Bizde milli inkılâbımızın klişesi 'milli kurtuluş inkılâbı' diye geçer"*** demekte ve Peyami Safa'dan söylediği sözleri tashih etmesini isteyerek şunları eklemektedir: "Bence mühim olan senin bizim hakkımızda yarım yamalak ve yalan yanlış şeyleri neşretmemendir. ***Şimdiye kadar bizlerden hiç bahs bile etmedin, ne iyi idi!"***

Yanıt çok kısa sürede gelir. 1 Ağustos'ta ***Peyami Safa*** *Cumhuriyet*'te ***"Bir Kadrocu Dostuma"*** başlıklı yazısını yazar.[283] Mektubu oldukça haklı bulduğunu söyler. Burhan Asaf'ın mektubundan alıntılar yaptıktan sonra *"Peki itiraf ederim ki, ben Kadro'nun son nüshalarını görmemiştim."* diyerek mektubun ardından son sayıyı alıp, ciddi emeklerin mahsulü gibi görünen yazıları okuduğunu belirttikten sonra *"Fakat sen de itiraf et ki, tezinizin içinde, Roma'nın ve Moskova'nın hayalini görenler az değildir."* diye ekler. Burhan Asaf'ın İtalyan örneğini verdiğini, kendisinin Sovyet örneğini gördüğünü belirttikten sonra Peyami Safa, *"onların bu iddiaları elbette sizin faşist veya komünist olmanızı icap ettirmez; fakat tezinizin équivoque, yani şüpheli ve iki manalı tarafına dikkati çeker"* demektedir.

Mücerret "–izm" tartışmalarını verimli bulmamakta ve herşeyin hayat içinde belirlendiği üzerinde durduktan sonra, "Dostum demek istiyorum ki sizin faşist olmadığınızı kabul ederim; hatta bu manada

---

282 Bkz. Ek (14).

283 Peyami Sefa, "Açık Mektup: Bir Kadrocu Dostuma", *Cumhuriyet*, 1 Ağustos 1933.

Sinyör Mussolini'nin de faşist olmadığını kabul ederim. Çünkü herhangi bir doktrine nisbet mevzuu bahsolunca, ***hayat önünde karikatürü sırıtan her türlü nazariyeye zeki bir adam beynini kaptırmaz***" demektedir.

Peyami Safa yanıtını *"Dikkat ediyorum, bütün yazdıklarınızda bu mücerret tabirleri bardak, çatal, bıçak... nevinden maddeler gibi tutuyor, onlara bir orta zaman inanışıyla bağlanarak bir çok mevhumeler üzerinde hep affirmatif, kat'î, layetegayyer naslar, hükümler söyleyip çıkarıyorsunuz. **Bunun için lûgatiniz mahdut, tariflerinizmahdut ve hükümleriniz çok doğmatik**" **"Mecmuanızın bir sayısını okumuş olan için ikincisini okumak ihtiyacı doğmuyor.*** Tek plak çalan gramofona benziyorsunuz: Hoş, bütün doctrinaire mecmualar gibi" diye tamamlamaktadır.

Yazarları arasında Şükûfe Nihal, Suat Derviş, Vâ-Nû, Hıfzırahman Raşit, Kâzım Nabi, Peyami Safa'nın bulunduğu ***Resimli Şark*** dergisinde ***Bülent Nebil*** *Kadro*'nun bu sayısının başyazısında "Eflatun'un Cumhuriyetinde esirler ve esir sahipleri diye iki sınıf vardır" denerek yapılan yanlışlığı anlatmaktadır. Esir sahibi ve esir ayrımının Atina'daki yaşamda olduğu, oysa Eflatun'un cumhuriyetinde devlet muhafızları, muharipler ve çiftçiler (buna sanatkârlar ve tacirler de dahildir) olmak üzere üç sınıfın ön görüldüğü, ilk iki sınıfın cesur ve kanaatkâr bir yaşam süreceği, iktisadi servetlerin üçüncü sınıfın elinde toplanmasının düşünüldüğü ve bu cumhuriyette bir sınıfın diğeri üzerinde hegemonyası olamayacağı belirtilmektedir.[284] Aslında bu yanlışın yapılmış olmasının *Kadro*'nun başyazısında savunulan fikirleri değiştirecek bir önemi yoktur. Ama Bülent Nebil, bilenler konumuna sahip çıkarak üst perdeden konuşan Kadroculaın, bir bilgi açığını yakalamış olmaktan mutlu olmuş görünmektedir.

Ağustos ayı içinde TKP, *Kadro* hakkındaki Komintern çizgisindeki görüşünü Ali Cevdet'in kalemiyle yazıya döker.[285] Bu yazıda Kemalizmle Kadroculuğun özdeşliği kurulmakta, Kemalizmin sınıfsal karakterinin burjuva olduğu, *Kadro*'nun iddia ettiği planlı ekonominin ve devletçiliğin gerçekleşmediği, Celal Bayar'ın farklı bir çizgi izlediği üzerinde durulmaktadır. Kemalistlerin kitlelere karşı kullandığı antiemperyalist söyleminde gerçek olmadığı vurgulanmaktadır.

Sayı 20, Ağustos 1933. Darülfünundan Üniversiteye

Kadro'nun bu sayısının başyazısında Londra Konferansı gibi deneyle-

---

284 Bülent Nebil, "Eflatun'un Cumhuriyetine Dair", *Resimli Şark*, no. 33, Eylül 1933, s. 14-15.

285 Fahri (Ali Cevdet), "Kompartiia Turtsii v bor'be za Massy", *KI*, no. 22, 1 Ağustos 1933, Zikreden George Harris, *age.*, s. 147.

rin dünyanın geçirmekte olduğu istihaleyi engelleyemediğine işaret ederek ***"Memleketler, birer birer, iktisadi cüzütamlar halinde saffı harba giriyorlar.*** Rejimlerin bu davada oynadıkları rol, kendi içinde ruhi yorgunluklar vermeksizin, maddi ve manevi hak ve vazifelerini tayin etmektir. Bu tayindeki sürat ve isabetin derecesi, rejimlerin hem tarihi mesuliyetlerinin, hem de muvaffakıyetlerinin ölçüsü ve miyarı olacaktır" denilmektedir.

Bu yazının hemen yanında bir özlü söz olarak "Dumlupınar harbinin bittiği yerde yeni Dumlupınarlar başladı! Vatandaş! Sen şimdi de bütün cephelerde mücadele içindesin! Bu mücadele, yurdumuzun siyaseten olduğu kadar iktisaden de yüksek bir cüzü tam oluşuna kadar sürecektir!" ifadesi verilmektedir.

Gerek başyazıda, gerek özlü sözde ***cephe metaforunun*** kullanılması üzerinde durmak gerekir. Bu söcüklerin kullanılmasıyla bir ***kurtuluş savaşı çağrışımı uyandırmak isteği açıktır.*** Ama bu metaforun kullanılışı Kadroculaın toplumun temel çelişkisini sınıflar arasında değil metropol ve müstemleke memleketler arasında görmesiyle de yakından ilişkilidir. Çelişki memleketler arasında olunca, çelişkinin taraflarını da bir cepheleşme halinde görmek uygun olmaktadır.

İnkılâbımızın İdeolojisi köşesinde *Şevket Süreyya* ***"Beynelmilel Fikir Hareketleri Arasında Türk Nasyonalizmi III"*** adlı yazısında artık *Türk nasyonalizmini* ele almaktadır. Şevket Süreyya ilk olarak Türk inkılabını açıklamanın ***usul bakımından şartlarını*** ele almaktadır. Türk inkılabını açıklayabilmek için önce onun nitelikleri konusundaki bazı çıkış noktalarında uzlaşmak gerekir.

Bunlardan ***birincisi*** "İnkılâbımızın esasları tamamdır, muayyendir, izah edilmiştir ve artık bu vadide söylenecek bir şey yoktur!" bakış açısıdır. Kadrocular böyle bir bakış açısında değildir. ***"İnkılâbı derinleştirelim yerleştirelim" görüşünü savunmaktadırlar.***

İkincisi, "İnkılâbımız, Avrupa'da cereyan eden harp sonu inkılâplarının esas itibariyle şu veya bu cinsinin bir benzeridir" görüş açısıdır. Kadroculara göre "Bu noktai nazar –eğer sadece kötü bir nakil veya kopya değilse– eklektik bir noktai nazardır. Bir oportünizmdir."

Üçüncüsü ise "İnkılâbımız kendini doğuran hususi bir tarih seyrinin mahsulüdür. O tarih içinde bizzarure tekevvün eden nev'i şahsına mahsus bir hadisedir. Bütün prensipleri kendisine hastır. Zahiren temas halinde göründüğü diğer inkılâp hadiselerile CEVHER itibarile ayrı, hatta taaruz halindedir. ***O başlamış, fakat henüz bitmemiştir.*** Kendi inkışaf zeminini tesviye etmiş, fakat verebileceğinin azami haddini henüz vermemiştir." görüşüdür. Şevket Süreyya'ya göre ***"İşte bu noktai nazar ASLİ olan, ORİJİNAL olan, MİLLİ olan noktai nazardır."***

Cevher (sübstans) ve şekil (form) bir inkılabın analizinde öncelikle netleştirilmesi gereken konudur. Kadrocular kendilerine karşı olanların cevheri ve şekli karıştırdıklarını düşünmektedirler.

"Bizim inkılâbımızın 'sübstans'ları içinde HÂKİMİYETİ MİLLİYE cevheri vardır ama, bu hâkimiyetin tecelli formu, bize bu kelimeyi hediye eden klasik demokrasi memleketlerindeki tecellisi şeklinden tamamen başkadır. Ve bizim teşkilat tarzımızın, bizim devlet mekanizmamızın, hatta ŞEKİL'e ait olan, yani FORM cephesini teşkil eden tarafı bile, bütün zahiri müşahibetinden, hatta ayniyet manzarasına rağmen, ona izafe edilmek istenen, ona yamalanmak istenen donmuş ve artık illetlerini vermiş şekillerden tamamiyle ayrıdır."

Kadro ve Sınıf Devletçiliği: Şevket Süreyya *Kadro*'nun muarızlarının sorduğu "Sizin komünist, faşist fırkalardan ne farkınız var? ***Sizin devletçiliğinizin komünist ve faşist devletçiliklerden farkı ne?" sorularının hep cevher ve şeklin karıştırılmasından doğduğu kanısındadır.***

Kadrocular göre "Rusya, Almanya, İtalya gibi bir inkılâba sahne oldukları görülen memleketlerde ***fırkalar hem sınıf mücadelesinin bir mahsulü, hemde bir kuvvetidir.*** Halbuki bizde, *Kadro,* henüz tanzimi gayri kabil bir yüksek teknik mevcut olmadığı için bunun üstünde sınıf mücadelesine girişmemiş olan milletin ***ileride böyle bir cidal içine düşmemesi için müdafaa edilen Milli Rehberlik Formu"***dur.

Prensiplerde Dinamizm (Hareketlilik): Kadrocular hareketlilikten (inkılapçılık) yanadır. "Bizim inkılâbı telakki bahsindeki hareketli görüşümüzü tekzip için Şeflerimizin nutuklarını, resmi encümenlerdeki müzakereleri ve ruhuna kendilerinin nüfuz edemedikleri kanun maddelerini bize karşı vesika gibi kullanmak isteyenler ancak, bu vesikaları mütalea etmesini bilmeyenler, şeklin çerçevesi içinde mahpus olup kalanlar ve kendi kendilerini aldatanlardır." "Fakat bizim vatanımız tezatsız bir cemiyetin yurdu olacaktır. ***İnkılâpçı yani mütemadiyen 'Daha Yeni'ye, 'Daha İleriye' doğru koşan bir milli mefkurenin vatanı olacaktır."***

İlimde "Fikri-Sabit"lerle Mücadele: Kadrocular göre "ilimde fikri sabitin başladığı yerde dinamizm, yani inkışaf ve terakki durur", bu nedenle de "Taşlaşmış Hüküm"e, "Donmuş Kaide"ye karşı "Hareket ve Tezat Mantıkını" daima seferber etmek gerekmektedir.

Kadrocular "Bizim için hükümlerimizi teşkil ve bunları teyit edecek en büyük hakikat, ***bizzat hayatın durdurulmaz akışının, idrakimizin tatbikinden hiçbir vakit kurtulamayan kanuniyetleri olacaktır.*** Bizzat kendi inkılâbımızın asliyetini ve kanuniyetlerini izah işinde her zaman yolumuz ve usulümüz budur!" demektedirler.

Şevket Süreyya yazısını bitirirken, bir dipnotta gelecek sayıda Türkiye'nin milli kurtuluş hareketiyle faşizm ve Marksizmin karşılaştırmasını yapacağını haber vermektedir.

Bu sayının **Millet İktisadiyatı** bölümünde *Vedat Nedim Devletçi Bir Ziraat Siyasetinin Ana Prensipleri* üzerinde durmakta, bir önceki sayıda gerekliliğini savunduğu devletçi ziraat siyasetinin içeriğini ayrıntılandırmaya çalışmaktadır.

Vedat Nedim halen uygulanan liberal ziraat siyasetinin yetersizliğini bir örnek üzerinde göstermeye çalışmaktadır. Milas'ta zeytinlikler ve portakallıklarda önemli sorunlarla karşılaşılınca mütehassıslar gönderildiği, onların da durumu saptayıp yapılması gerekenler konusunda raporlar hazırladığı anlatılmaktadır. Bundan sonrası "ferdin kendi işini ve kendi menfaatini idrak" etmesine terk olunmaktadır. Oysa devletçi ziraat bu duruma razı olamaz. *"Türk ziraatının talibini, fert değil, millet menfaatlerinin en yüksek ve en ileri mümessili olan devlet tayin eder."* Ama toprak üzerindeki mülkiyet anlayışı bunun engeli olmaktadır.

"O halde, Fransız ihtilâlinin anladığı manadaki (mülkiyet hürriyeti), artık Türk milletinin bugünkü ihtiyaçlarına cevap vermiyor. ***Devletçi bir ziraat siyaseti, hareket noktası olarak, mülkiyet mefhumunun milli ihtiyaçlarımıza uygun yeni bir telakkisine dayanmak mecburiyetindedir.*** Bu yeni telakkiye göre, toprak, her şeyden önce en mühim bir milli müdafaa vasıtasıdır."

"Toprağı, bir milli müdafaa vasıtası olarak kabul eden bir ziraat siyaseti, belli başlı mühim ziraat şubelerinde bu vasıtanın memleket ihtiyaçlarına göre en iyi kullanma, en iyi istismar etme şekillerini ve usullerini tesbit eden planları hazırlar." *"Plansız, devletçi ziraat siyaseti tasavvur bile olunamaz."* "Belli başlı mühim ziraat şubeleri için tesbit olunan çalışma planlarının içinde vazifelendirilen ferttir ki, hakiki hürriyete ve refaha kavuşabilecektir."

"Devletçi bir ziraat siyasetinin ana prensiplerinden biri de kârlı istihsaldir." *"Türkiye'de ziraatın kârsız oluşu onun bünyesinden gelen bir neticedir."* "Bu itibarla, bizde ziraatın kârlılaşması, ancak bir bünye inkılâbiyle kabildir. Davayı dışardan değil içerden beklemeliyiz." *"İşte Türk ziraatinin ananeden kurtulup rasyonel bir yaratma devrine girmesi ancak devletçi bir ziraat siyasetinin eseri olabilir."*

"Devletçi bir bir ziraat siyaseti, teşkilatlı ve planlı bir istihsal sistemi kurmakla, *aynı zamanda milletlerarası ticaret usullerinin istediği yeni teşkilatı da yaratmış olacak* ve bu suretle ticaret kârlarının köylülüğe ve devlete mal edilmesini temin edeceklerdir."

İsmail Hüsrev Dünya İktisadiyatı bölümündeki ***"Dünya Buhranına Umumi Bir Bakış"*** başlıklı yazısında istatistik bilgilere dayanarak buhranın gidişini yorumlamaktadır. Dünya ticareti buhran öncesine göre % 25 gerilemiştir. Dünyada görünür stoklar erimemekte, tersine artmaktadır. Bu durumda İsmail Hüsrev'e göre dünya fiyatlarının yine eski seviyesine, hiç olmazsa ona yakın bir seviyeye yükselmesini beklemek hatadır.

"Bu vaziyette Türkiye zaviyesinden bakarsak bizim için yegâne ***yapılacak şey ümit içinde fiyat tereffülerini beklemek değil*** istihsal ve satış cihazlarımızı rasyonelleştirmek ve bu suretle ***dünya buhranının tevlit ettiği fiyat seviyesine intibak ederek bu seviye üzerinde milli gelirimizi arttırmaya çalışmaktır."***

Burhan Asaf Cihan İçinde Türkiye köşesinde yazdığı ***"Üniversitenin Manası"*** adlı yazıda, gerçekleştirilmiş bulunan üniversite reformuna ve Darülfünun tasfiyesine sahip çıkmaktadır.

Burhan Asaf'a göre ***Kadro, Darülfünun'un arkada kalmış bir müessese olduğunu Büyük Tarih Kongresi'nden sonra ortaya koymak mecburiyetini hissetmiştir.*** Çünkü "ilim'de nakilcilik ile müstakil yaratıcılık arasındaki farkı, en ziyade bu hadise tebarüz ettirmiştir." "Darülfünuncular, bu hareketin inkılâpçı manası kadar ilimce olan ehemmiyetini de anlamadılar. Her iki bakıma göre de, ne kadar menfi olduklarını, ya susmaları yahut ortaya koyabildikleri zavallı tenkitlerle isbat ettiler."

"Darülfünun, Avrupa'nın 19. asır ilim telakkisine göre kurulmuş müessese idi. Bu nedenle de ***liberal bir zihniyetin mahsulü olarak, "ilim, ilim için yapılır", "ilme dışarıdan müdahale edilmez" prensipleri altında örgütlenmiştir.*** Ama liberalizmin iflasıyla bu görüş değişmeye başlamıştır. Liberalizm iflasını resmen tescil eden memleketlerde, darülfünunlara müdahale, bütün diğer müdahaleler kadar tabii görülmüştür. ***Bugün, Rusya, İtalya ve Almanya'da, darülfünunların liberal devirdeki istiklâlleri kalmadığı gibi ilimdeki hareket noktalarını da liberal görüşler teşkil etmiyor."***

"İstanbul Üniversitesi, bir ilim ocağı olmak itibarile bir ilim ocağında daima lâzım olacağı tabii bulunan 'hürriyet ve istiklali', kendisine verilen vazifeyi başardığı yolda, başardığı nisbette ve başarmak fiilinin maddi ve müsbet manasında bulacaktır. Binaenaleyh, darülfünundan üniversiteye geçiş, Türkiye'de ilim davasının, hem mefhum hem de teşkilat bakımından, baştan aşağı bir keyfiyet değişikliği yaptığına delalet eylemektedir. Son hareketin manası budur."

Kurtuluş Hareketlerimiz köşesinde Tahir Hayrettin ***"İnkılâp ve Köy"*** adlı yazısında, köy mualliminin oynayabileceği rol üzerinde durmaktadır.

"Ankara'nın adamı, köy muallimidir. İtiraf edelim ki, köye bu adamı henüz yollamış değildir. Ve bu muallim, bugünkü –ne köy, ne şehir– muallim mektebinde yetiştirilemez. Çünkü, bugünkü muallim mektebi, programı ve hayatı ile tamamen taklit veya daha hafif bir düşünüşle, normal bir seyrin adamını veren bir müessesedir." ***Köy için yapılacak planın başında bugünkü muallim mektebine yapılacak müdahale gelmelidir.***

Bu planda tedrisat, "klasiklikten tamamen kurtulmuş ve köycülük kültürünü verebilecek bir iktidar kazanmış olmalıdır", terbiye ***"Türk köylüsünün karşısında, kafasındakini amel haline getirebilecek rehberi eksiksiz hazırlayan bir İŞ ve yokluğun adını bile anmağa lüzum göstermiyecek derecelerde iman ve irade hamulesi kazandıran bir MÜCAHADE esası üzerine kurulmalıdır."*** Bu eğitimi "sağlayan müessese, yetiştirdiklerinin faaliyeti ve muvaffakiyeti üzerinde müessir olabilecek bir vaziyete sahip" bulunmalıdır.

"Devrimiz, terbiye tarihinde, çocuk asrı sayılır." "Biz, topraklarımızda yepyeni bir yapı kurmaktayız... Yapıcılık mecburiyetini, şimdiye kadar hiçbir millet ve nesil, Türk milletinin GAZİ nesli kadar duymamış ve kabullenmemiştir. Bu ölçüsüz üstünlük, ***talim ve terbiye işlerimizde mihverin çocuk değil, cemiyet olmasını zaruri yapıyor.*** Ferdi sadece içtimaileştirmeyi değil, inkılâplaştırmayı ancak bunun için terbiye saydığımızı söylemiştik."

Teknik bölümünde *Mehmet Şevki* yazısını ***"Milli Mahrukat Meselesi III. İspirto"*** konusuna ayırmıştır. Yazıda, "Eski devirlerde yalnız bir keyf vasıtası olan ispirto, ziraatin ve ziraat sanatlarının inkişâfı neticesinde gittikçe artan istihsali yüzünden, ***bugün bir motör mahruku olmak vasfını kazanmıştır"*** saptaması yapıldıktan sonra, ispirto ithal eden bir ülke olan ***Türkiye'nin ithalatın yasaklanmasından sonra nasıl bir ispirto üreticisi haline geldiği anlatılmakta,*** şeker fabrikalarının gelişmesine paralel olarak üretimin artırılabileceği belirtilerek ispirtonun benzine uygun oranda karıştırılarak motor yakıtı olarak kullanılması önerilmektedir.

İspirtonun motor yakıtı olarak kullanılması ve bu yolla ithalatın azaltılması fikri Mehmet Şevki Bey'in geliştirdiği yeni bir öneri değildir. Bu öneri 1930 yılında TBMM'ye sunulmuş olan Şakir Kesebir planı olarak bilinen *İktisadi Vaziyetimize Dair Rapor*'da da yer almaktadır.[286] En azından o günlerden beri Türkiye'nin gündemindedir.

Dil Köşesinde *İbrahim Necmi* yazısının başlığını ***"Dede Korkut Hikayeleri Üzerine Bir İki Söz"*** diye atmıştır. Daha önceki sayılarda yayım-

---

286 İlhan Tekeli Selim İlkin, *1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 1977, s. 342.

lanan Dede Korkut hikâyeleri konusunda okuyuculardan aldığı mektuplar üzerinde durmaktadır. Bu mektuplar İbrahim Necmi'yi memnun etmiştir. Çünkü aldığı mektuplar, ***dilde özleştirme hareketinin, tek tek kelimelerde değil, asıl söyleyiş ve anlatışta gerçekleştirilmek istendiğinin halkça anlaşılmış olduğunu göstermektedir.***

Kronik köşesinde *Vedat Nedim*, ***"Şehirlerimizin Güzelliğini Zevksiz Ev Sahiplerinin Tecavüzünden Kurtarmalıyız"*** demektedir. İstanbul'un yapılan inşaatlarla çirkinleşmekte olduğu saptamasını yapan Vedat Nedim "Bunun böyle olması, bir yandan İstanbul şehri için hâlâ bir planın, yani nazım bir fikrin yokluğundan, diğer yandan da bizzat inşa olunan binaların hemen umumiyet üzere ehil olmayan kalfa ve ustalara yaptırılmasından ileri gelmektedir" demektedir.

"Cihangir, Firuzağa, Taksim, Maçka havalisindeki o canım arsaların işte böyle ***'Ferdiyetçi' bir şehircilik telakkisinin hakimiyeti altında bir 'çirkinlik müzesi' haline girmesi mukadderdi.*** Ve kader yerini buldu." "Binanın içi hususidir, mahremdir. ***Çirkin bir bina yalnız sahibinin zevksizliğini ilânla kalmaz, aynı zamanda şehrin de güzelliğini lekeler.***" Bunun için;

1) Büyük belediyelerimiz, diplomalı mimarlardan mürekkep bir "plan heyeti" kurmalıdır.
2) Planı diplomalı bir mimar tarafından yapılmayan hiçbir binanın inşasına müsaade edilmemelidir.
3) Her plan, plan heyetinin tasdikinden geçtikten sonra tatbik olunmalıdır.

Derginin bu sayısında da yer yer özlü sözlere yer verilmiştir. Bunlar şöyle sıralanmıştır; 1) *Türk milleti, inkılâbına sınıflaşmamış bir millet bünyesi içinde başladı ve bu inkılâbı yine sınıflaşmamış bir millet bünyesi içinde ilerletecek ve derinleştirilecektir.* 2) Kayıtsız ve şartsız milletçilik; milletin umumi menfaatlarını bütün menfaatlardan üstün tutan miliyetçiliktir. Tam ve bütün millet mefkuresi ancak bu suretle tahakkuk edebilir. 3) *Devlet elile ve Devlet bütçesile kârlı bir hale getirilen Sanayi müesseseleri yine devletin elinde kalmalı ve bunların kârı devlet varidatına eklenmelidir. Çünkü bu kârın yaradılışında her vatandaşın- hisse senedi şeklinde olmasa bile- hakiki bir sermaye hissesi vardır.* 4) Bazı memleketlerde hoş görülen kârda ferdiyetçilik ve zararda devletçilik yolu bizim inkılâbımızın milli umdelerinden olan Halkçılık, Devletçilik ve Milliyetçilik umdelerinin her üçü ile de taaruz halindedir. Bunun içindir ki biz, devletin yapacağı bütün kâr ve zararları devlete ve devletin yapmayacağı işleri de yine bütün kâr ve zararları kendisine ait olmak üzere ferde bırakmayı Türk iktisadi milliyetçiliğinin orijinal bir prensibi sayarız. 5) *Türk Üniversitesinden bi-*

zim ilk beklediğimiz şey, inkılâp hassasiyetidir. Çünkü inkılâpçı şuur, ancak içten gelen, yani asli olan böyle bir hassasiyet üstünde yükselir. 6) Ziraat mahsullerimizin kıymeti birkaç sene içinde vasati % 70 düşmüştür ve bu kıymet düşkünlüğünde dünya buhranının hissesi bu nisbetin ancak yarısı kadardır! Türk ziraat mahsullerini kıymetlendirelim ve bu kıymet hisselerini köy müstahsiline bırakalım."

Derginin son sayfasında *Kadro* ***"Vatandaş! Cumhuriyetin önümüzdeki onuncu yıl dönümü, Türk milletinin on yıllık fikir, iş ve ideal mücadelesinin hesap günü olacaktır. O güne ak alınla hazırlanalım"*** çağrısı yapmaktadır.

Kadro'nun Yirminci Sayısının Yankıları

1 Eylül 1933 tarihli *Varlık*'ta ***Mehmet Saffet*** (Milli Eğitim Vekâleti Talim ve Terbiye azası ve *Hâkimiyeti Milliye* yazarı) *Kadro*'nun, adını anmadan, ***Türk milletini ve Türk gençliğini zehirlemekte olduğunu söylemektedir.*** Bu "propaganda memlekette güya devletçilik ve inkılâp ideolojisi yapmak davasıyla ortaya" atılmaktadır". Gerçekte "Türk inkılâbının hakiki mahiyetine suikasttan başka bir şey" yapılmamaktadır. "Komünizmin esas nazariyelerini ve prensiplerini anlıyanlar bu acı vaziyeti görmekte hiçbir güçlük çekmeyeceklerdir. Onlar şimdiki halde var olan, hatta epeyce zaman devam edecek olan ***Türk Devletçiliğini tatbiki zaruri bir vasıta gibi göstermiyerek bir gaye gibi anlatıyorlar,*** inkılâbımızı marksizme uyduruyorlar, marksizm prensiplerini inkılap prensiplerimiz diye telkin ediyorlar." "***İnkılâbımız tarihi maddeciliği reddeden mefkureci bir milli hâkimiyet rejimidir.*** Gençlerimize bu terbiyeyi vermekle mükellefiz."[287] Mehmet Saffet de bu yazısıyla *Kadro*'yu sağdan eleştirenler kervanına katılmaktadır.

Sayı 21, Eylül 1933. Uluslararası Fikir Hareketleri İçinde Türk Nasyonalizmi

Kadro'nun başyazısı ***"Kervana Karışan Adam"***[288] üstünedir. Bu adam inkılabın tüm prensiplerini inançla savunan bir kişi değildir, kendisinin görüşlerini sürdürmekle beraber akıntı içinde sürüklenmektedir. Onun ruhunda şahsiyetsizlik, imansızlık ve menfaat kaygusu kaynaşmışlardır. Bunların en tehlikelileri bu özelliklerini maskeleyebilenlerdir.

"Kaypaklık ve imansızlık tarih içinde her inkılâbın ve her ileri hareketin daima karşılaştığı ve daima mücadele ettiği tabii bir irtica hadisedir. Fakat ***bu irticaın*** her ileri hamlede kendini göstermesi ne kadar mukad-

---

287 Mehmet Saffet, "Menfi Propagandalar ve Gençlik", *Varlık*, S. 4, 1 Eylül 1933.

288 "Kervana Karışanlar" metaforu *İnkılâp ve Kadro* s. 41 de de kullanılmıştır.

derse, ***her kendini gösterişte de o kadar insafsıca tasfiye olunması*** gene aynı suretle tarihin tabii ve kati bir zarureti ve kanuniyeti olagelmiştir."

İnkılâbımızın İdeolojisi köşesinde *Şevket Süreyya* ***"Beynelmilel Fikir Hareketleri Arasında Türk Nasyonalizmi III"*** başlıklı yazısına devam etmektedir. Üç sayıdır devam eden yazı dizisinin sonuna gelinmiştir.

Şevket Süreyya, yazısında ***"her fikir sistemi bir başka tarihi şeraitin mahsulüdür,*** mahsulü olduğu cemiyetin şartları içinde doğar ve kendini doğuran cemiyetin şartlarını etkileyerek cemiyetin ebedi istihalesinin sürüp gitmesini sağlar" demektedir.

"Şu halde Türk nasyonalizmi ile faşizm ve sosyalizm ideolojileri arasındaki ayrılık, bunlardan her birinin bir başka cemiyetin ve bir başka tarihi şeraitin mahsulü olmasıyle başlar." "O halde ihtilalci sosyalizm ve onun fikri izahı olan ***Marksizm tarih içinde sadece kapitalizmin ve onun tarihi şartlarının yüksek teknikli memleketlere has bir mahsulüdür."*** "Ve ancak yüksek sanayiin ve sermayenin, keskin sınıf mücadelelerinin merkezleştiği memleketlerin bir mahalli hadisesidir."

"Faşizm sadece bir harp sonu devri hareketidir... kısaca kapitalizmin bir tarihi devamıdır." "Yüksek tekniğin ve sermayenin devlet müdafaası altında gene hakim sınıflar elinde muhafazası", "müstemleke temettülerinin sürdürülmesi" "için de, büyük sanayi memleketlerini müstemlekelere karşı zayıf düşüren sınıf mücadelelerinin otoriter bir devlet müdahalesiyle yatıştırılması ve tanzimidir (fakat tasfiyesi değil)."

"Şu halde birisi müstemlekeci memleketlerde bir sınıf cidaline, diğeri aynı memleketlerde halkı için sınıf cidaline, diğeri aynı memleketlerde ve yalnız aynı memleketler halkı için bir sınıf tesanüdüne dayanan ***bu hareketlerin her ikisi de sınıfidir, mevziidir ve âlemşumul değildir."***

Marksizm, kapitalizmin sınıfçı vasfının ve mahiyetinin bir mahsulü olduğu halde, milli kurtuluş hareketleri onun "müstemlekeci ve emperyalist" vasfının ve mahiyetinin bir eseridir. "Eğer kapitalizm sınıfçı olmasaydı da sadece müstemlekeci olsaydı milli kurtuluş hareketleri gene doğacaktı."

Şevket Süreyya ***faşizm ve Marksizm ile milli kurtuluş davasının mahiyet ve keyfiyet ayrılıklarını*** temelde ***millet görüşlerindeki farklılıklara dayandırmaktadır.*** Marksizmin milleti tezatlar içinde illetli bir şeydir. Faşizmde millet içindeki sınıf mücadelelerinin tasfiyesi hesabına "milli bütünlük" nazari esaslardan biridir. Faşizmin milleti bir yandan müstemleke istismarına, diğer yandan "cebir ve zor ile maskelenmiş sınıf tezatlarına" dayanmaktadır.

"Halbuki milli kurtuluş ideolojisinde millet, cemiyetin asli bünyesidir. Bizim milliyetçiliğimizde millet bünyesi siyaseten masun (yani müs-

takil) ve iktisaden, yüksek tekniğin millet hesabına kurulması sayesinde her türlü tezatlardan tesfiye edilmiş mütecanis bir varlık olarak telakki olunmaktadır." "Bu itibarla milli kurtuluş hareketimizde millet mefhumu, beşer idrakinin ona verebileceği en olgun manzarasını almıştır. Müstakil millet, mütecanis millet, ileri millet, tezatsız millet işte bir takım vasıflar ki kül halinde alındığı zaman bu vasıflar ***milli kurtuluş hareketimizi hem ihtilâlci sosyalizmin milletsizlik bünyesinden, hem faşizmin içe doğru tezatlı ve dışa doğru müstebit millet mevzuundan keyfiyet itibarile ve tamamiyle ayırt etmektedir.***"

Otoriter Devlet: İnkılapçı bir devlet disiplinli otoriter olmak durumundadır. "Bu bakımdan devlet teşkilatı, şekil itibariyle bütün inkılâp memleketlerinde birbirinin aynı gibidir." "Milli Kurtuluş ideolojisinde devlet ... harice karşı siyasi ve iktisadi istiklali korumanın ve dahile karşı tezatlarla ve sınıf mücadelelerine meydan vermemenin doğurduğu bir zarurettir. O milletin faaliyetini tanzim eder, istikametlendirir. Emperyalist memleketlerin teknik tahakkümü karşısında fertlerin başaramıyacağı kuruculuk işlerini bizzat başarır." "Bu itibarla milli enerjinin hesap altına alınışı, plan ve gayeye göre istihsal, milli kurtuluş devletinde asıldır."

Antiemperyalizm: Milli kurtuluş hareketlerinin öz, orijinal ve eşsiz vasfıdır. Sosyalist bir ihtilal yüksek istihsal vasıtalarının tüm dünyaya eşit yayılımını sağlamaz. Faşizm maskesiz biçimde emperyalisttir. Milli kurtuluş hareketlerinin açık anti emperyalizmi bu hareketi sosyalizm ve faşizmden ayırır.

Muasır Fikir Hareketlerinin İnkişaf İstikametleri: Faşizm ekspansiyonu denilen şey, yahut faşizmin yüksek gayesi Avrupa'nın, yahut ileri kapitalist memleketlerin cihanın diğer kısımları üstündeki siyasi ve iktisadi hegemonyasının teyidi ve idamesidir.

İhtilalci sosyalizme gelince; bu hareket büyük istihsal vasıtaları üstündeki mülkiyet şeklinin içtimaileştirilmesi neticesinde insan cemaatinin simasını değiştirmek ister. "Fakat büyük istihsal vasıtaları cihan üstünde müsavi bir şekilde dağılmamış, teknik, sermaye ve amele kesafeti cihanın birkaç mahdut mıntıkasında birikmiş bulunmaktadır." "Sosyalizmin bu kesafeti dağıtmadıktan sonra âlemşumül bir adaleti nasıl kurabileceği davası cidden suale değer."

"Evet hiç şüphe yok ki Avrupa çöküyor ve dağılıyor. Fakat bu dağılış siyasi ve iktisadi hakları takyid olunmuş millet bakımından ***yüz elli yıldır süren bir zulmün tasfiyesi olduğu için insaniyet hesabına bir inkışaftan ve terakkiden başka bir şey değildir."***

"Hülasa gerek ihtilalci sosyalizmde gerek faşizmde âlemşumüllük yerine mevzilik asli bir keyfiyettir." "Bu itibarla millet bünyesini masun tutan

ve onu her türlü tezatlarından temizleyen ***bir milli kurtuluş hareketinin cihanda yaratabileceği âlemşümul değişikliğe mukabil, faşizm ve ihtilalci sosyalizmin mahiyet itibariyle mevzii inkışaf istikametleri*** bu hareketler arasındaki farkın ve ayrılığın diğer bir vechesidir."

İnkılap Tekniği, Metod ve Strateji: Savaş sonrası hareketleri arasında inkılâpçı iradenin hesaplı ve sistemli kullanılışı bakımından tam bir benzeyiş vardır. Fakat bu teknik benzeyiş bu inkılâpların ruh ve mana bakımından yakınlığını ifade etmez.

Sınıf Mücadelesi Değil, Tabiat Mücadelesi: "Milli Kurtuluş Hareketi geri ve dağınık bir cemiyetin ileri ve teşkilatlı bir millete istihalesi demek olduğuna göre bu mücadelede aslolan şey mücadele ve tezadın insanlarla insanlar arasında değil, tabiatla insanlar arasında olmasıdır."

"Harice karşı kayıtsız ve şartsız istiklâl, siyaseten ve iktisaden cüzü tam olmak davası, dahile karşı ileri teknikli, teşkilatlı, şen, mütecanis ve yüksek kültürlü bir millet olmak davası milli kurtuluş hareketlerinin bilhassa Türk nasyonalizminde kemalini bulan objektif prensiplerdir."

Şevket Süreyya yazısını, "dört sayıdır süren tahlil ve mukayeselerimize karşın, *Kadro*'ya, faşist, komünist ve nihilist diyenler bittabi gene bulunacaktır" dedikten sonra "*Kadro*'nun hitabı bunlara değil ancak inkılâp heyecanını ruhunda aslî bir ahlâk gibi duyan ve inkılâp davasına, ruhunu, fikrini ve enerjisini kayıtsız ve şartsız bir armağan gibi veren idealist vatanperverleredir" diye bitirmektedir.

Kadro bu yazıdan sonra İsmet Paşa'nın İzmir nutkundan bir alıntıyı kendilerine yakın gördükleri için özlü söz olarak vermektedir: ***"İktisatta milli varlığı müdafaa etmek ve iktisatta geri bırakıldığımız mesafeleri kapatmak mecburiyeti, iktisadi devletçiliğimizin izahıdır."***

Millet İktisadiyatı bölümünde *Vedat Nedim* ***"Devletçilik Karşısında Zümre Menfaatı ve Münevver Mukavemeti"*** adlı yazısında devletçiliğin muz misali niyete göre tat değiştiren bir nesne gibi kullanılmasına karşı çıkmaktadır.

"Devletçilik, muhtelif zümrelerin maddi menfaatlerile doğrudan doğruya taaruz halindedir." "Devletçi bir sanayi siyaseti, bu bir taraflı zümre siyasetine tabiidir ki, nihayet verecektir. Menfaat zümreleriyle çatışacaktır."

Vedat Nedim yazısında ***"Devletçilik prensibi, daha henüz tam olarak devlet siyasetimize maledilmemiştir."*** "O halde devletçilik prensibi, daha henüz tam olarak kanunlaşmadığı, sadece firka programında kaldığı içindir ki, bugün hâlâ münakaşa mevzuu" olabilmektedir. "Fırka programında devletçiyiz. Devlet siyasetinde, daha henüz tam devletçi olamadık" demektedir.

Ona göre ***"Liberal ve ferdiyetçi hayat telakkisi Türk devletçiliğini***

hazmedemez". Türkiye'de devletçiliğin aleyhinde bulunanlar liberal ve ferdiyetçi hayat telakkisine sahip olanlardır. "Garbe doğru çevrilen tefekkür hayatımızın ilk göz ağrısı, bu telakki tarzı olmuştur." "Saltanat Türkiye'sinin içtimai ve siyasi şartları içinde ancak bu şartların devamını temin edecek bir müstemleke ideolojisi yaşabilirdi. Buna karşı ilk reaksiyonu Ziya Gökalp verdi. Fakat, o da zamanın şartlarına uyarak bir nevi oportunizme kaçtı ve mistik bir mefkûreciliğe saplandı. ***Halbuki inkılâbımız, Ziya Gökalp'in ideal olarak tahayyül ettiklerini çoktan aşmış ve daha da ileriye giderek önümüzde yeni yeni davalar sermiştir: Devletçilik bunların biridir."***

Bu yazının sonuna konulan özlü sözler adeta Vedat Nedim'in yazısını tamamlamaktadır. *"Bizde devletçiliği tenkit edenlerin tenkit ettikleri şey şimdiye kadar daima ya sosyalizm, yahut da hükümetçilik oldu. Halbuki bizim müdafaa ettiğimiz şey Milli bir Devletçiliktir ve muarızlarımızın tenkit idraki henüz bu sahaya yükselmiş ve nüfuz etmiş değildir."* Bu milletin nasıl olacağı da bir başka özlü ifadeyle tanımlanmaktadır. ***"Milli kurtuluş hareketinin içtimai hedefi parçalı millet tipi yerine bütün millet tipine vücut vermektir. Mütecanis millet, yüksek teknikli ve yüksek kültürlü millet ancak tezatsız millettir."***

Milli İktisat Tetkikleri köşesinde *İsmail Hüsrev* ***"Türk Köylüsü Bir Toprak Reformu Bekliyor"*** adlı yazısında önceki yazılarında tanıttığı Türk köyünde yapılması gerekenleri anlatarak o yazılarını tamamlamaktadır. Şimdiye kadar Türkiye'de köy konusunda daha çok ziraatçılar öneri yapmışlardır. Onların önerileri de teknik konularla sınırlı kalmıştır. Oysa İsmail Hüsrev "Biz o kanaatteyiz ki, ***Türkiye köy iktisadiyatının teknik iskeletinin rasyonelleştirilmesi davası, köyde ancak bazı içtimai münasebetlerin milli kurtuluş inkılâbının ileri menfaatleri namına tasfiyesile halledilebilecektir.*** İnkılâbın henüz şiddet ve katiyetle müdahale etmediği bu münasebetler gıdasını, toprağın köylü arasında noksan tevzi edilmiş olmasından almaktadır." demektedir.

Var olan ekonomik koşullarda köylü toprağını kaybetmektedir. "Müstahsil toprağı ile maddi münasebetini kaybedince zaruri olarak toprağın mahsulüne karşı mutlak bir alakasızlık gösteriyor." Bu nedenle ***"Köylüyü topraklandırmak, ortakçılığı ve şarktaki derebeyliği sınıf olarak tasfiye etmek inkılâpçı bir toprak reformudur."*** Ama bu tasfiye Rusya'da olduğu gibi kolhozlar vb. kurularak yapılan sosyalistçe tasfiyeler olmayacaktır. "Milli kurtuluş inkılâbı halkçıdır. ***Bu itibarla bizim inkılâbımızın toprak reformunda da köylüyü topraklandırmak gayesi esas prensibini teşkil"*** edecektir.

Yakup Kadri iyileşmiş ve Edebiyat köşesine dönmüştür. ***"Cécil Sorel, Marlène Dietrich ve Paul Verlaine'in Büstü"*** başlıklı yazısında garp-

ta yaşanan krizin yalnız ekonomide değil, aynı zamanlarda kafalarda ve ruhlarda da olduğunu söylemektedir. Cécil Sorel'in Comédie Française'yi terk ederek Music Hall artisti olmasını, Marlene Dietrich'e yıldız adı verilerek onun önünde dini bir cezbe ile eğilinmesini, Paris'te sorduğu kişilerin Paul Verlaine'in heykelinin yerini bilmeyişlerini bu yargısına kanıt olarak göstermektedir.

Cihan İçinde Türkiye köşesinde *Burhan Asaf "Hürriyet Mefhumu Etrafında"* adlı yazısında bir sayı önce üniversite reformu konusunda yazarken değinmek zorunda kaldığı "hürriyet mefhumunu" ele almaktadır. Kuşkusuz bu kavram Kadrocular için kritik öneme sahiptir. Burhan Asaf, onlara muhalefet edenlerin sık sık karşılarına çıkardıkları bu kavram karşısında durumlarını netleştirmek istemektedir.

Burhan Asaf'a göre mutlak bir hürriyet kavramı yoktur. Cemiyetlerin devirlere göre değişen "hayatı telakki tarzları" vardır. Hayatı telakki tarzları değiştikçe hürriyeti telakki tarzları da değişmektedir. ***"Türk inkılâbı,*** kendi milleti ve benzer haldeki milletler ***için yeni bir hürriyet telakkisine göre, fertlerin hür olabilmesi için, milletlerin hür ilan edilmesi lazımdır.*** Bu nazariyeye göre ise, milletin hürriyet ve istiklali her bakıma göre tamam oluncaya kadar, fertler için hak yok, vazife vardır."

Bu yazıdan sonra konulan özlü söz devletçilik üzerinedir: ***"Hükümetçilik başka, devletçilik yine başkadır. Hükümetçilik bir cemiyet tarzıdır. Birincisi bürokratik, ikincisi sosyal bir sistemdir."***

Teknik köşesinde *Mehmet Şevki "Milli Mahrukat Meselesi IV"* te bu kez ***kömür ve linyit*** üzerinde durmaktadır. Türkiye'deki bilinen taşkömürü ve linyit madenlerini ve özelliklerini tanıtmakta, linyitlerden briket yapılmasının ve kok istihsaline paralel olarak elde edilebilen kimyasal maddelerin patlayıcı, suni gübre ve motör mahruku üretimi açısından önemine değinmektedir.

Bu yazıyı, ***"Kurulabilmesi için devletten himaye ve milletten feragat ve tahammül isteyen Milli Sanayi müesseseleri ancak devlet elinde ve devlet mülkiyeti altında kurulmalıdır"*** özlü sözü izlemektedir.

Dil Köşesi'nde *İbrahim Necmi "Gene Dede Korkut Kitabından"* adlı yazısında ***"Kanlı Koca Oğlu Kanduralı Boyu"*** hikâyesinin ikinci bölümünü nakletmeye devam etmektedir.

Kronik bölümünde bu sayıda *Ahmet Hamdi*'nin *Kooperatif* dergisinin 16. sayısında yayımlanan ***"Buhranlar ve İnkılâplar Telakkisi"*** başlıklı yazısı özetlenerek verilmektedir.

Derginin son sayfasında ***"Şeker sanayiimizi millileştirelim! Yani kurulmuş şeker müesseselerimizi devlet elinde toplıyalım ve yeni kurulacak şeker fabrikalarımızı devlet elile kuralım! Hem içe hem dışa karşı şeker***

istiklâli ancak böyle elde edilebilir" özlü sözü verilmektedir. Bu, genel bir ifade olarak görülse de ucu Türkiye'de şeker sektörünü denetlemek isteyen İş Bankası'na dokunmaktadır. Bu konuda ayrı bir eleştirel yazı yazılmamış olsa da böyle bir özlü söze büyük puntolarla yer verilmesi *Kadro*'daki bir tutum değişikliğini göstermektedir denilebilir. Şevket Süreyya'nın 11. sayıdaki yazısında söylenememiş olan, şimdi açıkça ilan edilmektedir.

21. Sayının Yankıları

Şevket Süreyya'nın *"Beynelmilel Fikir Hareketleri Arasında Türk Nasyonalizmi"* yazısı biraz kısaltılmış bir şekilde *Kooperatif* dergisinin onuncu yıl sayısında yayımlanır.[289]

Yakup Kadri'nin bu sayıdaki yazısına bir eleştiri İzmir'den gelmiştir.[290] *Ticaret Postası*'nda *A. Adnan* "Türk Edebiyatının en kuvvetli elemanı Yakup Kadri Bey, Cécil Sorel'i Marlène Dietrich'i yazarsa, edebiyatta nasıl ileri olabiliriz? Biz dünyanın sanat hareketlerinden evvel inkılâbımızı terennüm etmek mevkiindeyiz... İstiyorduk ki, edebiyat tarihinde birçok vakıaları açık bir lisanla izah eden İsmail Habip Bey, edebiyattaki geriliğin sebepleri arasında Yakup Kadri Bey'in de yazısını zikretsin." demektedir Bu eleştirinin içeriğinin Yakup Kadri'nin yazdığı yazı ile ilişkisini kurmak çok zordur. Belki bir önyargıyı, belki de Kadroculaların mesajlarının ne ölçüde anlaşılabildiğini gösteriyor.

Kadro 22, Teşrinievvel 1933. Cumhuriyetin Onuncu Yılı Kutlanıyor.

Kadro, iç kapağında *"Kadro İnkılâbın onuncu yıl dönümü münasebetiyle büyük Şefini, onun mesai arkadaşlarını ve Türk milletini candan kutlular"* ibaresiyle çıkmıştır.

Kadrocular için bu sayılarına inkılabın önderlerinden alınan yazıları koymak özel bir öneme sahiptir. Bu yazılar onların meşruiyetlerini artıracaktır. Büyük Şef'imizin Cumhuriyet'in onuncu yıl münasebetiyle, mecmuamıza şevk ve iltifatları diye birinci sayfaya konulan *Gazi M. Kemal*'in yazısı *"Hatırlıyorum ki, Kadro intişar ederken maksadının Türk milletine hâs meslek ve metodun millet ve memlekette teessüs ve inkişafına hizmet olduğunu yazmıştı. Kadro'ya bu maksadında geniş muvaffakıyet temenni ederim"* biçimindedir. Bu ifade kanımızca Kadrocuların koydukları başlığın aksine Mustafa Kemal'in *Kadro*'ya karşı mesafeli davrandığını göstermektedir. 22 sayı çıkmış derginin başarısına hiç değinilmeden geleceğe dönük bir muvaffakiyet temennisiyle yetinilmiştir.

---

289 Şevket Süreyya, "Beynelmilel Fikir Hareketleri Arasında Türk Nasyonalizmi" Kooperatif sayı 15, 29 Ekim 1933. s. 35-39.

290 A. Adnan, "Cecile Sorel Marlen Dietrich" *Ticaret Postası* 6 Kasım 1933.

Mustafa Kemal'in mesafeli tutumuna karşı ***Başbakan İsmet Paşa*** Kadroculara karşı sıcak davranmış ve dergiye ***"Fırkamızın Devletçilik Vasfı"*** diye bir yazı vermiştir. Bu yazıya Başvekil ***"İktisatta devletçilik siyaseti, bana her şeyden evvel bir müdafaa vasıtası olarak kendi lüzumunu gösterdi"*** diye başlamakta ve ***"En kuvvetli, en zengin devletler, tasavvur olunamıyacak devlet tedbirleri ile, iktsatlarını müdafaaya ve kurtarmaya çalışıyorlar.*** Demek ki, ***bizim devletçilik'te müdafaa kuvvetini görmüş olmamız,*** Fırkamız, Cumhuriyet Halk Fırkası için ***ancak övünülecek bir isabet ve doğru*** bir karar cümlesinden sayılmak icap eder" demektedir.

İsmet Paşa yazısına "Biz, iktisatta devletçilik'i inkışaf için ve yeni düzeni kurmak için de feyizli ve müspet bir yol sayıyoruz. ***Demek istiyorum ki yalnız müdafaa gibi muhafazakar bir noktai nazardan değil, ilerlemek ve inkişaf etmek gibi genişleyici politika için de müspet ve en müessir vasıta sayıyoruz."*** diye devam etmektedir.

"Devletçiliğin memleket iktisadiyatı üzerindeki faydalı tesirlerinin ekseriya kafi derecede farkedilmediğini görüyoruz. En serbest zannolunan bir sanat veya ticaret, müreffeh olabilmek için mutlaka devletin yardımına ihtiyaç göstermektedir." "Su başında olduğumuz için, bu ihtiyacı hergün görüyorum ve sonra 'serbest meslek'in 'devletçilik'e rüçhanı için aynı mevzuların delil olarak zikrolunmasına şaşırıyorum". ***"Türlü krizlerden dolayı, en serbest nice müesseseleri, senelerden beri sert fırtınalara karşı tutunduran, DEVLET'tir."***

"Devlet, ancak ferdin yapamıyacağı şeyleri yapmaya çalışmalıdır nazariyesi basiretle mütalea olunmalıdır. Bir defa, efradın yapabileceği bir şeyi devletin, bahusus bizim devletimizin yapmaması, şayanı arzudan da fazla bir şey, lazım bir şeydir. Çünkü, her şeyden sarfınazar, yalnız maddi vasıta bakımından, yapacağımız işler o kadar çok ve o kadar mühimdir ki, bunlardan efradın yapabileceği kısmına vesaitimizi dağıtmamak, elbette en makul şeydir. Maahaza, benim kanaatımce, bir işin efrada veya devlete ait olması, o işin talep ettiği vesaitle ölçülemez. Meselenin bütün memlekete alakası veya hususi menfaatlere terkedilmesi ihtimalidir ki, bu hususta karar vermeye esas olacaktır."

"Geçen on senede hissi selim ile temiz vatanperverlik, iktisadi hayatta 'devletçilik' siyasetini bize kendiliğinden yerleştirdi."

"Gelecek on sene nihayetinde, ümid ederim ki, Türk Devletçiliği, memleketteki eserleri ve beynelmilel tesirleriyle, 'iktisadiyatın devletçilik anlayışı'nın en mütekamil ilmi ve şaheseri olarak zikrolunacaktır."

Bu yazı Kadrocular bakımından çok önemliydi. Başvekilin bir dergiye yazı vermesi o günlerin koşullarında büyük bir ayrıcalık oluşturuyordu.

Bundan daha önemlisi İsmet Paşa'nın yazısının devletçilik konusunda olması ve devletçiliğin liberalist yorumlarını açıkça reddetmesiydi. Kuşkusuz bu, *Kadro*'ya kamuoyunda bir meşruiyet sağlıyordu. Daha sonra devletçiliği savunurken dayanabilecekleri bir referansa sahip olmuşlardı.

Kadro'nun **başyazısında** "Bu geçen on yılın tecrübeleri ve verimleri ile silahlanmış olan inkılâp neslinin önünde şimdi yeni on yılların terakki ve mücadele yolları duruyor." ***"Bizzat Türk inkılâbının ve bizzat Cumhuriyet yıllarının bir mahsulü olan Kadro, her adımda biraz daha yayılan ve biraz daha derinleşen bu Cumhuriyet davasının bu yeni fütuhat yollarında da kayıtsız, şartsız mücadele organıdır"*** denilmekte ve yazı Mustafa Kemal'in nutkundan yapılan *"Bizim cihan nazarında en büyük kuvvet ve kudretimiz, bu yeni şekil ve mahiyetimizdir"* sözleriyle tamamlanmaktadır.

Şevket Süreyya **İnkılâbın İdeolojisi** köşesinde ***"İnkılâp Neslinin Şarkısı"*** diye coşkulu bir yazı yazmıştır. "1923 teşrini evvelinin otuzuncu gecesi atılan Cumhuriyet topları atılmasaydı, Türk inkılâbının seyri bir mâkus mecra takip edilebilirdi." "Artık yürüyüş bitmiştir! Bundan sonra olsa olsa ancak saltanata dönmek için yola çıkarız! diye postu serenler, kendilerini birden, uçsuz bucaksız ufuklara doğru yelken açan bir genç gemi-

nin manivelaları arasında buldular. Türk milletinin içtimai fütühatı asıl ondan sonra başladı." "Biz bindiğimiz genç gemiyi engin denizlere doğru açalım." "Tabiatin haşin tahakkümünden, sefaletten, sınıf ve zümre kavgalarından, imperyalist taaddilerden, hulasa hem iç, hem dış bütün geriliklerden kurtulmuş ülkü Türkiye'ye doğru dümenlere sarılalım! Yelkenleri şişirelim!" demektedir.

Vedat Nedim **Millet İktisadiyatı** köşesinde ***İktisatta İstiklâl*** arayışının Türk inkılabının niteliğini değiştirdiğine işaret etmektedir. "Onuncu yıldönümünü kutladığımız Cumhuriyet rejimi, Türkiye'nin yalnız siyasetçe değil; iktisatça da kayıtsız şartsız müstakil olması uğrunda yapılan milli kurtuluş savaşının neticesidir." Cumhuriyet'le iktisadi istiklal arayışı birleşince yeni bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu bakış açısı en iyi ifadesini İsmet Paşa'nın yazısında bulmaktadır. "İktisatta istiklal mefhumiledir ki, inkılâbımız milli ve beynelmilel mahiyette eşsiz bir hareketin rehberliğini üzerine almış bulunuyor."

"Londra konferansında söz alan Alman murahhassı Herr Posse, Türkiye'den herhangi bir misal olarak değil, muayyen bir hareketin en tipik örneği olarak kasten bahsetti." ***"Hiçbir inkılâp, milli iktisatta istiklâl ülküsünü bayrağına yazmamıştır. Onun için "Devletçilik"de yalnız bizim inkılâbımıza hâs bir prensiptir."***

"Cumhuriyetin ikinci on yılı devletçilik prensibinin hakimiyeti altında geçecektir. Bu prensip etrafında hakiki inkılâpçıların safraları ayrılacak ve o vakit heyecanlı bir iktisat seferberliğinin bayrağı altında bütün millet yeni, yeni Dumlupınarlarının zaferini tadacaktır."

Vedat Nedim, müşterek davranılırsa milletin başarılı olacağına ilişkin Gazi'nin sözlerinden alıntılar yaptıktan sonra ***"Yüksek Şefin hayatı telâkki tarzının iktisat sahasındaki tatbikatına geçmek, ikinci on yılın en şerefli işini teşkil edecektir."*** demektedir.

Milli İktisat Tetkikleri köşesinde *İsmail Hüsrev* ***"Milli İktisat Bütünlüğüne Doğru"*** başlıklı yazısında, "milli iktisat bütünlüğü, milli sanayii ve milli ziraatı biribirine karşılıklı pazar olmuş müstakil bir iktisat vahdetidir. Emtia iktisadiyatının inkişafile muayyen işlerde ihtisaslaşan işletmeler, mıntıkalar, aralarında teessüs eden meta mübadelesile biribirlerine pazar olarak mütekabil bir milli istihsal münasebetleri sistemi meydana getirir ki, milli bütünlüğün esası olan milli iş bölümü bu temel üzerinde yükselir" demektedir.

Zati iktisat sisteminin olduğu yerde bir milli iş bölümü yok demektir. "Milli iş birliği, salyangoz iktisadiyatı demek olan zati iktisat nizamında parçalı kalır. Bunun içindir ki bugün Şark Vilayetleri daima milli kültürün, milli iş bölümünün haricinde kalmış ve irticai hareketlere sahne olmakta bulunmuştur."

"Kurtuluş inkılâbından sonra milli iktisat bütünlüğüne doğru iki istikamette ilerleyiş müşahade ederiz. Bu ilerleyişin biri dışarıya, diğeri içeriye karşıdır.

1) Dışarıya karşı milli iktisat bütünlüğü: Dünya iş bölümünün sanayici ve ham maddeci memleketler farkı üzerinde inkışafi neticesi olarak Türkiye milli sanayiinden mahrum olmuş ve yalnız dünya piyasalarının talep ettiği muayyen zirai ve ham maddelerin istihsal ve ihracında ihtisaslaşmış kalmıştır. Bu itibarla Türkiye milli iktisat bünyesi sanayii ve ziraati biribirini tamamlayan bir bütün değil, yarım yani sınai faaliyetlerinden mahrum ve dünya piyasalarının keyfine tâbi bir iktisat cihazı şekline gelmişti. ... Türkiye'nin iktisat kuruluşunda sanayiin teessüs etmeğe başlamasile milli sanayile milli ziraat arasında bir mütekabil münasebet, binaenaleyh milli bütünlüğe doğru bir inkışaf vardır.

2) İçeriye karşı iktisat bütünlüğü: Memleketin muhtelif mıntıkalarında adacıklar teşkil eden zati iktisat bakiyelerinin eriyerek emtia iktisadiyatının inkışaf etmesiyle tahakkuk etmektedir."

"Milli bütünlük, münkeşif bir emtea iktisadiyatı zemini üzerinde milli sanayile milli ziraatın mütekabilen biribirini tamamlaması şek-

linde bir ilerleyiş halindedir. Bu ilerleyişi biz milli kurtuluş inkılâbına ve onun siyasi ifadesi olan Cumhuriyete medyunuz.»

Bu yazıyı Gazi'nin *«Bu vatan, çocuklarımız ve torunlarımız için cennet yapılmaya lâyıktır. Bu da iktisadi faaliyetle kabildir»* özlü sözü izlemektedir.

Cihan İçinde Türkiye bölümünde *Burhan Asaf «Gazi Cumhuriyet»* başlıklı yazısında Cumhuriyet'e onuncu yılında yeni anlamlar yüklemeye çalışmaktadır. Burhan Asaf "Cumhuriyet'in ilk günü bile, Cumhuriyet dediğimiz zaman, sultanlık rejiminin yerine gelen bir idare şeklini kastetmek hafifliğine düşmedik. Bunu hiçbir Türk inkılâpçısı, hadisenin manasını hukuki esasiye kitaplarına tefsir ettirmek gafletine düşmedi" demektedir. Türk inkılâpçısı onu bir sembol bir bayrak makamında benimsiyordu.

"Böyle bir Cumhuriyet'i izah işinde, hukuku esasiye ilminin, şüphe yok ki büyük selahiyeti vardır. Fakat bizim cumhuriyetimiz, her türlü hukuku esasiye müdahalelerinden masun kalmıştır ve masun kalacaktır." "Bizde Cumhuriyet, millet ve şef gibi, daha ilk gününden itibaren büyük kurtuluş davasının bir mücahiti olmuştur. *Bizde, nasıl millet 'Gazi Millet' ve nasıl Mustafa Kemal 'Gazi Mustafa Kemal' ise Cumhuriyet de, 'Gazi Cumhuriyet'dir.»*

Kadro'nun onuncu yıl sayısında bu yazının arkasında Gazi'nin "Muallimler: Yeni nesil sizin eseriniz olacaktır. Eserin kıymeti sizin maharetiniz ve fedakarlığınız derecesiyle mütenasip olacaktır. Cumhuriyet fikren, ilmen, bedenen kuvvetli ve yüksek seciyeli muhafizlar ister. Yeni nesli bu evsaf ve kabiliyette yetiştirmek sizin elinizdedir. Mümtaz vazifenizin ifasına âli himmetlerle mevcudiyetinizi hasredeceğinize asla şüphe etmem" özlü sözü yer almaktadır.

Edebiyat köşesinde Yakup Kadri *«Fikirde İstiklal»* başlıklı yazısında Mustafa Kemal'in fikri bağımsızlığını anlatmakta, "Mustafa Kemal inkılâbını Tanzimat hareketinin bir devamı gibi görenler bu hareketin öbürüne ne kadar zıt olduğunu hiç değilse bu noktada hissetmelidirler. *Başı sıkıya geldikçe ecnebi sefarethanesine sığınan Tanzimatçı devlet adamile, Anadolu köylüsünün kucağına atılan milli devlet adamı arasında keskin bir antagonizmden başka ne bulunabilir?» diye sormaktadır.*

"Eski dini ve tasavvufi şark iskolastizminden henüz kurtulmuş olan Türk kafası ve Türk ruhu bir nevi modern Garp iskolastizmine esir düşmüştü." *«Avrupalılar da cihan hadisatının yegane merkezinin kendileri olduğunu* ve sair milletlerin mukadderatının hep bunun etrafında

döndüğünü *vehmeder.*" *"Türk inkılâbı, milli kurtuluş cidali saraya, medreseye olduğu kadar bunlara rağmen de vuku bulmuş bir hadisedir.* Ve Türk Cumhuriyetinin bu onuncu yıl dönümünde *Garplı Softaların* sayısı evvelkinden daha az değildir. Bunlar hayat ve siyaset sahasında kaybettikleri nüfuzlarını şimdi ilim sahasında pekiştirmeye çalışıyorlar. *İlim, diyorlar, ilim bitaraftır ve ilmin vatanı yoktur. Halbuki, Kemalist Türk inkılâpçısına göre ilim de millidir, ilmin de vatanı vardır ve ilmin vatanının burası olmak lâzım gelir.*"

Teknik köşesinde *Mehmet Şevki Teknikte İstiklal* konusunu ele almaktadır. Mehmet Şevki'ye göre "Teknik, nazari ilmin ve sanatın 'maddeleşmesi' haline denildiğine göre, onun ilim gibi vatan ve milleti yoktur." "Binaenaleyh 'teknikte istiklâl' deyince, akla mesela "siyasi istiklâl" gibi hududu belli bir mefhum gelmiyebilir. "Bu durumda teknikte istiklâlden ne anlaşılmalıdır?" Bu soruya Mehmet Şevki "İşte bizim burada kastettiğimiz *'teknikte istiklâl', bir memleketin kendi tabii ve iktisadi şartlarına lâzım olan en yeni ve en mükemmel tekniği kendi elinde bulundurması* ve bu tarik ile de kendi ilim, kültür ve refah üstünlüğünü temin etmesidir." diye yanıt vermektedir.

Türkiye'nin bugün yeterli sermayesinin bulunmaması, ileri teknik mücadelesinde bulunmaktan vazgeçmesi sonucunu doğurmamalıdır. Bu buhran içinde Avrupa'nın teknik hegemonyasını kaybetmesiyle *Garpten Şarka sermaye intikaliyle birlikte "muslihane" bir teknik akımı gerçekleşecektir.* Bu akışa muhatap olacaklar fertler olamaz. *Bu ancak planlı bir devlet istiklali olacaktır.* Mehmet Şevki yazısını bitirirken "Türk Cumhuriyetinin teknikte istiklâli ve bu istiklâlin unsurlarını ve teşekküllerini de en kısa zamanda, en numüne bir mükemmeliyet ile başaracağına" inancını ifade etmektedir.

İnkılâbın Anlaşılması Yolunda köşesinde *Mehmet İlhan "Halkın Karşısında Bürokrat"* başlıklı yazısıyla dünyada buhran içinde oluşmakta olan yeni devlet anlayışı üzerinde durmaktadır.

"Cihan genişliğindeki bir yıkılış-kuruluş tahavvülleri 'Devlet'e yeni bir mana vermek istidadındadır; devlet artık milleti teşkil eden fertler arasında alelâde bir aşayiş bekçisi vaziyetinden çıktı. İktisatta, umumiyetle içtimai hayatta-yerine göre-bir tanzim edici, bir kurucu, bir temizleyici unsur haline geldi; böylece onun müdahalesini hoş görmeyen dünkü anlayış bugün aksi bir inanışa çevrilmiş oldu."

"Devlet yeni bir idrakle kucak kucağadır, bugün var olan münakaşalar: *Devletin ne kadar müdahalesinden ziyade devletin nasıl müdahalesi şeklinde alınmak lazımgelir.*" Ama bu sorunun çözülmesinde ilk karşı-

laşılacak engel bürokrasidir. Özellikle bürokrasinin kötü gelişmiş olan iş yapma zihniyetidir. Eskiden Türkiye'de devlet "bir millet namına söyler, bir millet namına harcar, bir millet namına yer içer, fakat onu tanımazdı." "Bürokrat ise böyle bir devlet sisteminde keyfini çattı, müzmin bir huşunet içinde pişkinleşe pişkinleşe bize kadar" geldi.

Ama yeni devlet bir yeni anlayışa, yeni bürokrat yeni bir zihniyete sahip olacaktır. ***"Türk okumuşu, ... Senden Eskiyle Yeniyi mecze, telife matuf, nafile bir say değil; bunları birbirinden ayıran, Yeni'yi Eski'den temizleyen köklü bir çalışma bekliyoruz."***

Bu sayı için *Ahmet Hamdi* ***"Türk Devletçiliği ve Himayeci Ferdiyetçilik"*** adlı yazısını yazmıştır. Ferdiyetçiliği reddetmekte ama ferde sahip çıkmaktadır. Ona göre ferdiyetçilik yapabilmek için, ferdi sonsuz bir ihtiras ile işe sevk etmek lazımdır. Bunun için en mühim muharrik kâr elde etmek hırsıdır. "Demek oluyor ki bugünkü şartlar altında iktisadi organlarını yeniden kuracak ***bizim gibi bir memlekette 'ferdiyetçilik' yapmak demek, muhakkak bir buhrana, bir uçuruma bilerek gitmek demektir."***

Türk devletçiliği, Avrupa şartlarında gelişmiş sosyalizm devletçiliği değildir. "Bizim devletçiliğimiz yapıcılık ve kuruculuk rollerini hemen hiç yapmamış fert ve devletin her ikisine birden bu vazifeleri gördürecek yeni bir devletçiliktir ki bunun ana prensiplerini, kendi öz ihtiyaçlarından ve inkılâbımızın seyir ve manasından çıkarak kanunlaştırmaya mecburuz."

Dil Köşesi'nde *İbrahim Necmi* ***"Gene Dede Korkut Kitabından"*** başlıklı yazısında ***Kanlı Koca Oğlu Kanduralı Boyu*** hikâyesinin son bölümünü anlatmaktadır.

Bu yazıyı, Gazi'den alınan *"Şimdiye kadar olduğu gibi biribirimize isnat ederek ve hep beraber milletin iradesine dayanarak yürümekte devam edeceğiz. Milletimizin almağa mecbur olduğu merhaleler büyüktür. Vasıl olunması zaruri hedefler alınacak, en nurlu hedeflere varılacaktır. Onun için biribirimize vereceğimiz işaret: ileri, ileri;daima ileridir"* özlü sözü izlemektedir.

Kronik bölümünde ***"Rehber Kitap"*** adlı yazı vardır. Onuncu yıl kutlamaları dolayısıyla Cumhuriyet Halk Fırkası, fırkanın ve devletin on yıllık işlerini özetleyen bir kitap yayımlamıştır. Yazıda bu kitap tanıtılmakta ve ondan bir tane edinilmesi tavsiye edilmektedir.

Bu sayı bitirilirken Gazi'nin ***"Milletin istiklâlini gine milletin azmi ve imanı kurtaracaktır."*** ve "Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır: O satıh bütün vatandır." sözlerine yer verilmektedir. Mustafa Kemal'in Sakarya Savaşı sırasında verdiği bu emir, *Kadro* tarafından kullanıldığında daha çok iktisadi politika bakımından bir anlam kazanmaktadır.

Kadro'nun Yirmi İkinci Sayısının Yankıları

İsmet Paşa'nın Yazısının Yayımlanmasından Sonra, İş Bankası Çevresi Kadrocuları Saldırıya Geçiyor.

Kadro'nun bu sayısında Başvekil ***İsmet Paşa'nın "Fırkamızın Devletçilik Vasfı"*** yazısı çok ilgi çeker. Bu yazı Türkiye'de devletçiliğin tanımı bakımından temel metin haline gelir. Birçok gazete bu yazıyı gazetelerinin onuncu yıl kutlama ilavelerinde yayımlar.[291] Aynı günlerde, 2 Kasım 1933'te, Gazi, Şevket Süreyya'nın müdürlük yaptığı Ticaret Lisesi'ni ziyaret etmiş ve kendi elyazısıyla bir takdirname vermiştir.[292] Şevket Süreyya çoşkuludur.

Ama İş Bankası'na ve Celal Bayar'a yakın olan ***Siirt Mebusu Mahmut Bey***, başvekilin bu makalesini yorumlayarak, "İsmet Paşa Hazretleri, Fırka programındaki devletçilik vasfını, komünist ve marksist bir firkanın programına hakim devletçiliğin aynı gibi göstermeye yeltenen gayrımesul insanların iddialarına set çekmiş oluyor" alt başlığıyla 5 Kasım'da ***Milliyet*** gazetesinde uzun bir yazı yayımlar.[293] ***Mahmut Bey'in yazısında başvekilin yazısının nerede yayımlandığından söz edilmemektedir.*** Kadrocular a yapılan saldırılar da telmihen olmaktadır. Ona göre "Orijinal ve milli olduğu iddiasıyla ileri sürülen bazı tezlerin –belki farkına varılmadan– Komünist Fırkasının kongre mukarreratı, bu firka müzakerelerinin zabıtları, Marksizm prensipleri ve tatbik esasları meyanında yer bulması; hususi dikkate değer. Bu vesikaların bir gün lisanımıza çevrilmesi; firkamız azası için, bütün vatandaşlar için çok enteresan bir tetkik ve ibret mevzuu olabilir." Mahmut Bey, ***İsmet Paşa'nın makalesini yorumlamaya başlamadan önce Kadro'ya saldırmaktadır.***

Yazar, bu giriş şeklindeki saldırıdan sonra İsmet Paşa'nın makalesinden yaptığı alıntılarla milli varlığı korumanın devletçilikten başka yolu olmadığını göstermeye çalışmakta ve ***"İktisatta serbest meslek nazariyesinin Türk milletini iktisadi esaret ve zillete, korkunç sefalete sürükleyecek bir felaket olduğunu bugün takdir etmemiş, kavramamış hüsnü niyet ve aklı selim sahibi hiçbir vatandaş olur mu" diye sormaktadır.***

Başvekilin yazısında efradın yapabilecekleriyle, devletin yapacakları arasındaki işbölümünü belirleyen paragrafı alıntıladıktan sonra, "Türk milletinin yüksek menfaatlerini düşünen milli şeflerimizin kalkıp da, ba-

---

291 *Vakit*, 29 Ekim 1933.

292 Halil İbrahim Göktürk, *age.*, s. 147.

293 Mahmut (Soydan), "Başvekilin Makalesi: Fırkamızın Devletçilik Vasfı", *Milliyet*, 5 Kasım 1933.

zılarının düşündüğü gibi şöyle bir lisan kullanmalarına imkân var mıdır: *Biz milli iktisat programımızı münhasıran bütçe manabii ile başaracağız. İktisadi buhranın tazyiki neticesinde bütçe varidatımızın kısmen azalmasına ve yapacağımız işlerin de azametine rağmen bu işleri yalnız ve yalnız bütçemizle, devlet menabi ve vesaiti ile yapacağız. Hergün arttığını gördüğümüz ve her vesile ile teşvik ettiğimiz milli tasarrufları ise bu faaliyete iştirak ettirmeyeceğiz. Onların her hangi verimli, kârlı bir istihsal teşebbüsünü kurmalarına mani olacağız."* sözleri eklenmektedir. Mahmut Bey böylece başvekile bu sözün hangi yayın organında kim tarafından söyletildiği konusunda hiçbir referans vermeden Kadrocular konusunda bir kuşku yaratmış olmaktadır.

Mahmut Bey yazısını "Türk milletinin istikbaline, mukadderatına hakim olan büyük fırkamızın devletçiliği ile muhterem başvekilimizin dediği gibi, halde de, istikbalde de pek yerinde olarak, iftihar edebiliriz" diye bitirmektedir.

Bu yazıdan bir gün sonra ***Vâlâ Nureddin Hergün***'de ***"Memleketi mi Yaşatacağız, Hususi Menfaatleri mi?"*** başlıklı yazısında Başvekil'in *Kadro*'daki yazısını yorumlamıştır. Bu yorum ***herhalde İsmet Paşa'nın söylemek istedikleri Mahmut Bey'in tefsirinden farklıdır sonucuna ulaşmaktadır.*** Bu yazıda Vâ-Nû, Mahmut Bey'in yazısında "İsmet Paşa hiç bu sözleri söyler mi" dediklerini "ne samimiyetle, ne cesurane" konuşuyor diye yeniden İsmet Paşa'ya mal etmektedir.[294] Bunun üzerine Mahmut Soydan bu sözlerin başvekilin yazısında bulunmadığını belirterek daha önceki görüşlerini *Milliyet*'te dört gün sonraki bir başyazıda tekrar etmiştir.[295] İsmet Paşa'nın yazısı ve Mahmut Bey'in görüşlerini özetleyen bir yazı da ***İzmir Ticaret Postası***'nda çıkmıştır.[296] 9 Kasım tarihli *Cumhuriyet*'in başyazısında İstanbul Mebusu ***Alâettin Cemil***, Başvekil'in "Devletçilik" başlıklı yazısını ondan yaptığı alıntılarla özetlemiştir.[297]

8 Kasım 1933'te ***Yakup Kadri***, Mahmut Bey'e çok ağır bir mektup yazar. Yakup Kadri ***"Aldım okudum. Hakikaten çok gülünecek şeyler yazmışsın Mahmut Beyciğim.*** Evet, gülünecek şeyler ki, senin gibi akıllı uslu bir adamın kaleminden çıktığına şüphe edilir. Bahsettiğin makale Başvekil Paşa'nın bizim mecmuaya yazdığı makale miydi, (Çünkü gazetecilik adabına mugayir olarak mehaz da göstermemişsin) yoksa değil midir?

---

294 Vâlâ Nureddin, "Memleketi mi Yaşatacağız Hususi Menfaatleri mi?", *Hergün*, 6 Kasım, 1933.

295 Mahmut (Soydan), "Nasıl Devletçiyiz?", *Milliyet*, 9 Kasım 1933.

296 "CHF Devletçiliği", *İzmir Ticaret Postası*, 9 Kasım 1933.

297 Alâettin Cemil, "Başvekilimizin Kıymetli Bir Yazısı", *Cumhuriyet*, 9 Kasım 1933.

Bir türlü anlayamadım. Doğrusu senin imzanı taşıyan ***bu makale*** bütün matbuat salnamelerinde ***mugalatanın birinci derecede bir numunesi olarak kalacaktır"*** demekte ve ***"Makalenin başında*** fikirdaşım arkadaşlarım ***aleyhine bir takım garip imalarda bulunmuşsun.*** Aleyhlerinde şeni' bir sûizan izhar ettiğin bu gençler, ne senin ne Celâl Bey'in himayesine mazhar olmuş açıkgöz gençlerdendir. Onların her biri kendi sahasında hiçbir mevki ve kazanç hırsı gütmeksizin kemâl-i tevazuyla bu memleketin faydasına çalışıyorlar. Bugüne kadar iktisadi şeylerde bile fikir platformundan bir parça dışarı aşmış değillerdir. İçlerinden bazılarının meydana koyduğu eserler ise, doğrudan doğruya büyük şeflerimizin takdir ve teveccühüne mazhar olmaktadır ve ***senin bunlar hakkında söylemek istediğin bir iftiradan ibarettir"*** diye eklemektedir.[298] Yıllarca sonra Yakup Kadri *Zoraki Diplomat*'ta *Kadro*'ya ***Mahmut Bey'in saldırılarının Atatürk'ün bir telefonuyla durdurulduğunu yazacaktır.***[299]

Yakup Kadri'nin bu yazısı tabii ki bir anlık kızgının yazısı değildir. Kadroculların bir durum değerlendirmesi sonucunda yazılmıştır. Mahmut (Soydan)'un bu yazılarıyla başlayan ve *Kadro*'nun kapanışına hatta çok sonrasına[300] kadar sürdürülecek bu saldırıları yıllar sonra ***Şevket Süreyya*** şöyle anlatmaktadır:[301] ***"Fakat, beklenmeyen şekilde, bir iktisadi cepheden, güçlü bir muhalefet birden kendini ortaya attı.*** Biz buna 'Aferist Cephe' diyoruz. Yani iş alemi cephesi. Vakıa o günlerde iş alemi zayıftı. Fakat iş aleminin ümitleri, dışarıyla ilişkileri ve dışarıdan nasihatçileri vardı. Türkiye'nin o devrini bilenler bunları da bilir. Şahsiyat yapmamak için burada isim saymayacağım. ***Fakat bizi şaşırtan taraf bu aferist cepheden gelen muhalefetin İş Bankası cephesinde merkezleşmesiydi."*** "Fakat İş Bankası teşkilatlı bir şekilde ortaya attı." "İşin üzücü tarafi kesin olarak İş Bankası tarafından yürütülen ***bu açık hücumların bir çeşit hükümet namına yapılıyor gibi bir eda taşımasıdır."*** Bu çatışma karikatürlere de yansımıştır.[302]

İsmet Paşa'nın ***"Fırkamızın Devletçilik Vasfı"*** başlıklı yazısı üzerine ***Ahmet Hamdi*** de aynı başlıkla ***Yeni Türk mecmuasında*** uzun bir yazı yazar.[303] Yazıda, İsmet Paşa'nın yazısıyla durumun billurlaşmaya başladı-

---

298 Bkz. Ek (15).

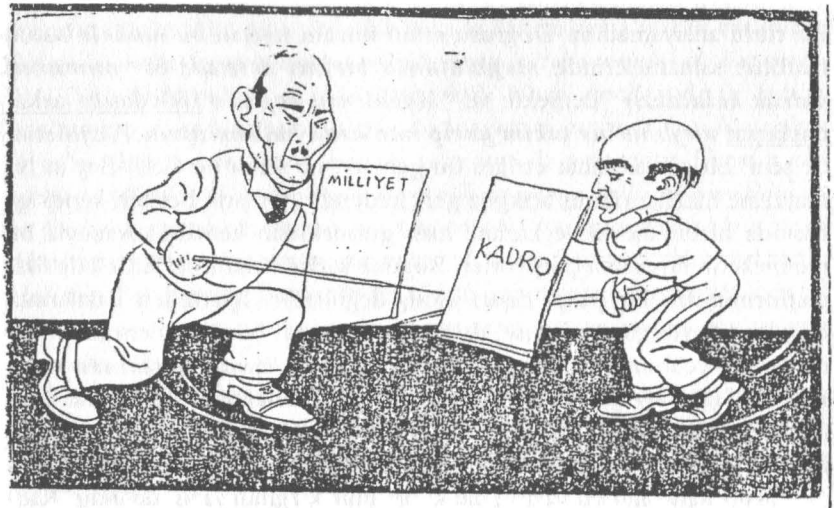
299 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Zoraki Diplomat*, s. 27, 232.

300 Celal Bayar'ın 1985 yılında Kadroculara suçlamaları için bkz. Uğur Mumcu, "Aydemir ve Celal Bayar", *Cumhuriyet*, 20 Eylül 1985.

301 Şevket Süreyya Aydemir, "Kadro Hareketi", *Milliyet*, 19 Kasım 1970.

302 *Vakit*, 11 Aralık 1933.

303 Ahmet Hamdi, "Fırkamızın Devletçilik Vasfı", *Yeni Türk Mecmuası*, No 15, Kasım 1933. s. 1161-1169.

Son münakaşalar münasebetile ..

Vakit, 11 Aralık 1933

ğını söyleyerek bu billurlaşmadan kendisinin anladıklarını ortaya koyar. Ona göre herhangi bir devirdeki dünya şartları ve bir milletin kendi vaziyeti düşünülmeden mutlak bir devletçilik veya serbest meslekçilik taraftarlığı yapılmamalıdır. "Halbuki bugün dünyanın içinde bulunduğu vaziyet karşısında ***Türk cemiyeti "devlet" diye yapıcı ve idare edici bir kuvvetin devamlı nezaret ve müdahalesine ihtiyaç gösterir."***

"Onun içindir ki bizde 'devletçilik'ten bahsolunurken, artık devlet müdahalesini prensip noktasından reddedenlerin sesi işitilmiyor. Fakat bunu farklı şekillerde yorumlamaya çalışanlar çıkıyor. Bunlardan biri Türk devletçiliğini himayecilik diye yorumlama çabasıdır. Onlara göre devlet, rekabetin doğurduğu alçak fiatı önliyecek tedbirler almalıdır; gümrük himayeleri, teşvik ve himaye usulları bu tedbirlerin başında gelir. Bu suretle fertler için kârlı bir çalışma sahası meydana geldikten sonra da devlet himayesini sürdürmelidir. 'Yani *kârı fertlileştirmek*, fakat *zararı cemiyetleştirmek* lazımdır.' Bir diğer yorum biçimi bazı şeylerin şahsi teşebbüsce yapılamayacağını kabul etmekte, bu nedenle devletin bazı müesseleri kurmasını ama daha sonra fertlere devrini savunmaktadır.

Ahmet Hamdi Türk devletçiliğinin böyle yorumlanamayacağını söylemektedir. ***Günün koşullarında himayeci ferdiyetçilik savunulamaz; çünkü Garp bir buçuk asırlık ferdiyetçilik nizamının inhilalinden ibaret bir buhran içindedir.*** Bu medeniyet nizamını vücuda getiren de-

mokrasi, serbest mübadele, ferdi teşebbüs ve sermaye esasları sarsılmıştır. Bu müesseseleri sarsmak için üç yıllık buhran yetmiştir. Bu esaslarla ilerleme yolu bugün tıkanmıştır. Garpte bu ilmileştirilmeye başlamıştır."

Ona göre Başvekil Paşa'nın makalesinin aydınlattığı nokta devletçiliğin bir himayeli ferdiyetçilik sisteminden ibaret olmadığıdır. "Madem ki himayelerle milletçe bir fedakârlık yapılacaktır; bundan milletçe istifade edilmelidir. ***Himayelerle yükseltilmiş olan fiyat farkı, iç pazar müstehlikleri tarafından ödendiğine göre, bu farkı alarak teessüs edecek başlıca sanayiin devlet eliyle kurulmasından başka çare yoktur.***" "Memleketin mühim müstahsil tabakası yerine, ancak mahdut müteşebbislerin istifade edebileceği himayeli fiyatlar arkasında devlet müesseselerinin kurulması ve bu sahalarda devletin bilfiil işletmelere girişmesi Fırkamızın devletçilikten anladığı başlıca manalardan biridir."

Urfa'da çıkan ***Milli Gazete***'de 13 Aralık 1933 tarihinde Mahmut Bey'e karşı *Kadro*'yu savunan uzun bir yazı çıkar.[304]

Hüseyin Cahit'in Kadro'ya İlişkin Soruları

Cumhuriyet'in kuruluşunun onuncu yıl dönümünde ***Fikir Hareketleri*** (İlmi, İçtimai, Edebi Haftalık Risale) ilk sayısını yayımlar.[305] İttihat ve Terakki'nin önde gelen isimlerinden olan ***Hüseyin Cahit*** İstiklal Mahkemesi'nde yargılandıktan ve Çorum'da sürgün cezasını çektikten sonra İstanbul'daki yayın organlarında kendine yer bulamamaktadır. Yeni bir dergi çıkararak, bir yandan basındaki ismini unutturmayacak, öte yandan rejim gözünde meşrulaşmasını sağlayacaktır. Bu dergi, Alman nasyonalizminin, İtalyan faşizminin, Bolşevizmin diktatöryel yüzlerinin daha çok tercüme yazılarla tanıtılmasının, Türkiye'de siyasal liberalizmin savunmasına katkı yapabileceğini düşünmektedir.

Hüseyin Cahit Fikir Hareketleri'nin daha ilk sayısında Türkiye'deki matbuat hayatını değerlendirirken *Kadro*'nun kapsamlı bir eleştirisini yapar.[306] Bir yandan *Kadro*'nun sağladığı ilgi, öte yandan antiliberal tutumu göz önüne alındığında bunu normal karşılamak gerekir. Deneyimli siyasetçi bu yazısında ***Kadro'ya ilişkin kritik soruları sormaktadır.***

Birinci soru, Kadroculaların ne sıfatla inkılâp namına söz söyleyebildikleridir. Bir kimsenin inkılabımızın mahiyeti şudur diyebilmesi için "Türk inkılâbının tekevvününde, seyrinde oynadığı rol ile büyük selahiyet

---

304 C. T, "Kadro", *Urfa'da Milli Gazete*, 13 Aralık 1933.

305 Bu konuda bkz. Cemil Koçak, "Hüseyin Cahit Yalçın ve Fikir Hareketleri", *Tarih ve Toplum*, No. 68, Ağustos. 1989, s. 22-30.

306 Hüseyin Cahit, "Matbuat Hayatı", *Fikir Hareketleri*, S. 1, 29 Ekim 1933, s. 18-19.

kesbetmiş" olması gerekir. Fakat "Şevket Süreyya'nın söz söyleyişinde, hükümlerinde öyle katiyet var ki mütaleaları kabul edilmezse inkılâba hürmetsizlik edilmiş, aleyhdarlık gösterilmiş olacakmış gibi bir his hasıl oluyor." Hüseyin Cahit'e göre ***Şevket Süreyya Bey'de böyle bir selahiyet varsa bunun bilinmesi pek faydalı olacaktır.*** Eğer yoksa ifade tarzını değiştirerek "nas" edasını bırakıp beşeri bir yumuşaklıkla yazması gerekir.

İkinci olarak, Şevket Süreyya'nın inkılap bitmiş diyenlerle, inkılap sürüyor diyenler ayrımı üzerinde durmakta, buradaki görüş farklılıklarının inkılap kelimesiyle kastedilene göre değişeceğini belirtmektedir.

Üçüncü olarak, Şevket Süreyya'nın "inkılâbımız kendini doğuran hususi bir tarih seyrinin mahsulüdür" saptamasını ele almaktadır. Bu saptamaya katılmakta ve her memleketin inkılabının böyle olduğunu, taklit siyasi hareketlere inkılap denemeyeceğini söylemektedir. Ama ***"Şevket Süreyya Bey inkılâbımız için nevi şahsına mahsus bir hadisedir***, bütün prensipleri kendine hastır, zahiren benzer göründüğü diğer inkılâp hadiselerinden cevher itibariyle ayrıdır" dediğinde ***ona katılamamaktadır.*** Çünkü şekli itibariyle farklar olsa da ***her içtimai ve siyasi hadise veya inkılap tasnif olunabilir. Onun için nevi şahsına mahsus bir inkılap hadisesi olamaz.***

Dördüncü olarak Şevket Süreyya'nın fikirleri arasındaki ***bir zıtlığa;*** bir taraftan bizim inkılâbımız ***nevi şahsına mahsus bir hadisedir demekle***, diğer taraftan ***cihan içinde istikbale şamil bir hareketin öncüsüdür demenin*** çıkardığı tutarlılık sorununa dikkati çekmektedir. Ardından, "Nevi şahsına münhasır olan bir hadise taklit edilebilir mi" diye sormaktadır. "***Taklit edilebilir olması için o hadisenin zuhur ettiği cemiyetin hudutlarını aşabilecek bir mahiyeti olması gerekir.*** Bu da nevi şahsa münhasır kalmamak demek olacaktır."

İş dergisi ise birinci sayısında başvekilin yazısı ve *Kadro* ile Mahmut ve Hüseyin Cahit Beyler arasındaki farklı bakış açılarını özetleyen yazısında ***"Devletin en mesul mevkiinde bulunurken, yaptığı işin nazariyesini bir mecmua sahifesinde vatandaşlarına bildiren Başvekili Türkiye'nin ilk defa gördüğüne" dikkati çekmektedir.***[307]

Sayı 23, İkinci Teşrin 1933. Onuncu Yıl Kutlamalarının Yorumu ve Türk Köylüsü Nasıl Topraklandırılmalı?

Kadro'nun başyazısı *Gazi*'nin onuncu yıl dolayısıyla millete ve milletvekillerine olan iki konuşmasından yapılan alıntılarla başlamaktadır. Birin-

---

307 Devletçilik ve Teşebbüsçülük, *İş*, no. 1 s. 73-74.

cisi "Yurttaşlarım, az zamanda, çok ve büyük işler yaptık. Fakat yaptıklarımızı asla kâfi göremeyiz. *Çünkü daha çok ve daha büyük işler yapmak mecburiyetinde ve azmindeyiz"* sözleriyle başlayan ünlü onuncu yıl nutkudur. İkinci alıntı TBMM'de yaptığı *"Arkadaşlar, geçen on sene, gelecek devirler için, bir başlangıçtan başka bir şey değildir"* şeklindeki konuşmadandır.

Kadro bu alıntıları kendilerinin "inkılâp bitmedi" görüşlerinin en üst kademeden teyidi olarak vermekte ve ***"Fırkanın inkılâpçılık vasfını henüz anlamayanlar varsa, öğrenmek için tam fırsattır" denilmektedir.***

Kadro, Onuncu Yıl Nutkunun asıl önemini geçmişi yorumlamasında değil *"Yurdumuzu, dünyanın en mamur ve en medeni memleketleri seviyesine çıkaracağız. Milletimizi en geniş refah, vasıta ve kaynaklarına sahip kılacağız. Milli kültürümüzü, muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız.. Geçen zamana nisbetle, daha çok çalışacağız. Daha az zamanda, daha büyük işler başaracağız"* şeklinde ***geleceğe ilişkin yeni hedefler koymasında bulmaktadır.***

Kadro, Gazi'nin "Türk Milleti! Ebediyete akıp giden her on senede, bu büyük millet bayramını, daha büyük şereflerle, saadetlerle, huzur ve refah içinde kutlulamanı, gönülden dilerim" sözü üzerinde durarak "Türk milleti, seni yeniden yaratan Şef'in bu sözünü hiçbir zaman unutma! ***On yıl bir rakam oyunu değil, onyıl, bir millete emanet edilmiş bütün bir hayat ve zafer felsefesidir"*** demektedir.

Bu yazının sonunda ***"Tarih bütünlüğü, Yurt bütünlüğü, Dil bütünlüğü, Dilek bütünlüğü, ve Türk varlığını yükseltmek işinde iş ve mücadele bütünlüğü. İşte Milli inkılâp hareketimizin mevzuu budur!"*** özlü sözüne yer verilmiştir.

Şevket Süreyya İnkılâbın İdeolojisi bölümünde ***"Makinaların Muhacereti"*** başlıklı yazısını yazmıştır. Bu yazı bir sayı önce Mehmet Şevki'nin yazısında da değinilmiş olan makine ve teknoloji akımı üzerinde durmakta, kriz içinde Kadrocuların tezleri bakımından çok önem taşıyan bir olguyu çözümlemektedir.

"Şimdi makinalar akıyor, makinalar yerleştikleri yurtları bırakıyor. Hakikat şudur ki, makinalar muhaceret yolundadır ve bu akışın önüne artık hiçbir 'Seddi Çin' geçemez." 1914 Savaşı sırasında ***"Avrupa'dan sıra sıra transantlantikler Büyük Britanya'dan Hint sularına İngiltere'de biraz eskimiş sayılan fabrika tesisatını taşımağa giriştiler."*** ".. Gümrük istiklali, himayeci gümrük tarifesi edebiyatı, Almanyalı Frederik List'in küçük cep lügatını aşarak, cihanı saran bir gök gürültüsü haline geldi." ***"Makinalar yeni yurtlar arıyor, dünya sanayileşiyor."***

"Vakıa bu bir buçuk sene zarfında memleketimize üç yüz milyonluk sanayi tesisatı getiremedik, vakıa bu müddet zarfındaki sanayi tesisatı ithalatımız onu aşmamış, hatta bu seviyeye varmamıştır." ***"Türkiye'nin makinalaşma ve sanayileşme davasının bugün en âcil ve en baş mevzuu, Türkiye'ye muhaceret edecek makinalara emin, salim ve arızasız yollar açmak*** ve bu muhaceret akını önünden her türlü fuzuli tavassutları kaldırarak devlet himayesini en büyük garanti sayan bu muhaceret kafilesine bizzat ve doğrudan doğruya devleti muhatap kılmaktır."

Millet İktisadiyatı köşesinde *Vedat Nedim* ***"Devletçilik Yolunda Aydınlık"*** başlıklı yazısında Başvekil İsmet Paşa'nın yazısını paragraf paragraf ele alarak Kadroculann görüşlerini nasıl desteklediği üzerinde durmaktadır.

Bu yazının sonunda ***"Devrimiz milletlerin kayıtsız ve şartsız istiklalleri devridir. Tarihin her devrinde âlemin gidişine yol gösteren Türk milleti, bu devrin de öncüsü ve örneğidir"*** özlü sözüne yer verilmiştir.

Burhan Asaf Cihan İçinde Türkiye'de ***"Fotomontaj"*** diye bir yazı yazmıştır. Burhan Asaf'a göre Avrupa artık delik deşiktir. "Parçaları bitiştirip bir tam fikir almak da kabil değil. Olsa olsa, parçaları bir araya getirip bir *fotomontaj*" yapılabilir. "Bu cihan ve tarih ölçüsündeki soysuzlaşmanın sebeplerini anlamak, bu ibret levhasından lâzım gelen dersi almak ve yeni dünyamızı kurmak. ***Türk memleketinin ve Türk milletinin yeni yapısında, ne dış ne de iç-tezat istiyoruz. Onların yaptığını tekrar edecek değiliz. Onların yaptığı bizim için bir örnek değil bir ibret olacaktır."***

Bu yazıyı ***"Türk inkılâbı cihanda yeni bir hareketin ismidir. Bu hareketin kendinden evvel, yahut kendi dışında cereyan eden inkılâp hareketleriyle birliği ve benzerliği yoktur"*** özlü sözü izlemektedir.

Yakup Kadri Edebiyat köşesinde ***"Türk İnkılâbında Üslup"*** başlıklı yazısında, "Cumhuriyet inkılâpçıları, ***Milli Mücadele kahramanları ise bize*** sayısız bir yığın ganimetten başka edebiyatın hazinesine de asil, temiz ve ***yüksek bir milliyet ve vatan Partenon'u kurabilecek ifade unsurları getirmişlerdir.*** Gazi'nin Onuncu yıl münasebetiyle söyledikleri nutku şimdiden böyle bir Partenon'un ana direği addedebiliz" demektedir.

Mehmet Şevki bu sayıda ***"Milli Mahrukat Meselesi V"*** adlı yazısında ***Kömür ve Linyitlerimizden Mayi Mahruk İstihsali*** konusu üzerinde durmaktadır.

İsmail Hüsrev, "Milli İktisat Tetkikleri" yazısında ***Türk Köylüsü Topraklılandırmalı Fakat Nasıl?*** diye sormaktadır. Bir önceki sayıda toprak reformunun iki türlü yapılabileceğini, bunlardan biri olan sosyalist reformun gerçekte köylüyü topraksızlaştırdığını, ama ***Türkiye'de yapılan***

reformun halkı toprak sahibi yapacağını, halkçı bir reform olacağını kabul ettiklerini belirtmektedir.

"Yeni bir harp silahının keşfi nasıl bütün ordu teşkilatında bir değişiklik yapıyorsa, yeni bir istihsal aletinin kullanılmaya başlaması da bütün münasebetlerinin yeni bir şekil almasına neden olmaktadır." "Tarımda da traktör ve kombaynlerin gelişimi böyle bir değişmeyi gerekli kılmaktadır." "Uşak şeker fabrikası pancar ziraatı için traktör getirtmişti. Fakat traktörler geldiği günden beri boş durmaktadır. Çünkü o mıntıkada pancar müstahsilleri, 'cüce işletme'ler halinde bulunduğundan traktörlerin kullanılmasına teknikman imkan yoktur." "O halde ***bir taraftan zirai tekniğin inkişafını isterken***, öbür taraftan toprak mülkiyetinin, (reformla) modern vasıflarının istimaline imkan bırakmıyan küçük küçük parçalara, 'cüce işletme'lere ayrılmasını talep etmek tezadını nasıl izah edebiliriz? Mülkiyeti küçük ***küçük parçalara bölmek, tekniğin inkişafı bakımından gerici ve bugünkü kötü teknik seviyeyi idame ettirecek bir hareket değil midir?***"

İsmail Hüsrev'in bu soruya verdiği yanıt Türkiye'de yapılacak reformun amaçlarının mıntıkalara göre değişeceği şeklinde olmaktadır. ***"Şark vilayetlerinde derebeyliğin kül halinde tasfiyesi ve toprağın bilâ bedel köylüye tevzii, milli bütünlüğün temini bakımından bilhassa zaruridir."*** "Şark vilayetlerinde yapılacak toprak reformunun ilk hedefi, bu itibarla içtimai-siyasi bir karakterde olacaktır. İstihsal tekniğinin rasyonelleştirilmesi davası ilâh... buralarda şimdilik ikinci hedef olarak kalacaktır." ***"Anadolu'nun diğer kısımlarında yapılacak içtimai-iktisadi reformun gayesi ortakçılığı kaldırmaktır."*** "Ortakçılığın tasfiyesi hem bu usulü ortadan kaldıracak hem de rantın köylerde teraküm etmesine, köylü gelirinin artmasına saik olacaktır. Bu takdirde devletin vergi almak kabiliyeti de yükselmiş bulunacaktır."

İsmail Hüsrev, ***Mülkiyetin küçük parçalara ayrılmasıyla ileri tekniklerin kullanılması arasındaki çelişkinin aşılması*** için köylülerin kooperatifleşmesini önermektedir. Ama bu kooperatifler ***üretim kooperatifleri olmak zorundadırlar***. İsmail Hüsrev'e göre, "Reformda toprak tevzi edildikten sonra köylü başı boş bırakıldığı takdirde alınacak netice yine toprak mülkiyetinin kutuplaşması" olacaktır.

Bu yazıdan sonra ***Şevket Süreyya***'nın *Şeker Sanayiinin Devletleştirilmesi* konusunda gelecek sayıda yayımlanacak yazısının ayrıntılı içeriği verilmektedir. Tabii ki bu yazının yayımlanacağının haber verilmesi belli bir kasıtla yapılmaktadır. İş Bankası çevresince Siirt Mebusu Mahmut Bey'in kalemiyle 5 Kasım tarihinden itibaren başlatılan *Kadro*'ya saldırının cepheden karşılanacağı bu haberle ilan edilmiş olmaktadır.

Bu sayıda ***Kadro imzalı*** ikinci bir yazı ***"Siirt Mebusu Mahmut Beyefendiye Açık Mektup"*** başlığını taşımaktadır. İsmet Paşa'nın *Kadro*'daki yazısı çıktıktan sonra bu yazı çok sayıda dergi ve gazetede iktibas edilerek yayımlanmıştır. Bunlar arasında *Milliyet* gazetesi yoktur. Ama 5 Kasım 1933 tarihli sayısında Siirt mebusu Mahmut (Soydan)'ın İsmet Paşa'nın "Fırkamızın Devletçilik Vasfi" yazısı hakkında gazetenin iki baş sayfasını kapsayan bir yazısı çıkmıştır. *Kadro* da bu yazıya bu açık mektupla yanıt verecektir.

Kadro, ***İsmet Paşa'nın yazısının*** "herkesin hürmetsizce el uzatabileceği, herkesin kendi keyif ve havasına göre günlük gazete tefsirlerine mevzu kılabileceği ***lâlettayin bir makale değil, bir DİREKTİF***, milli iktisat siyasetimizin seyrinde bir fütühat noktası, yani yeni ve ileri bir merhale" olduğu görüşündedir. Ayrıca ***Mahmut Bey'i "Ve şunu da bittabi bilmeniz lâzım gelir ki, direktif verilir, direktif telakki edilir, fakat TEFSİR edilmez!" diye uyarmaktadır.***

Mahmut (Soydan) yazısında Kadroculari "Orijinal ve milli olduğu iddiasıile ortaya sürülen bazı tezlerin –belki de farkına varılmadan– Komünist fırkasının kongre mukarreratı, bu fırka müzakerelerinin zabıtları, marksizmin prensipleri ve tatbik esasları meyanında yer bulması hususi bir dikkate değer. Bu vesikaların bir gün lisanımıza aynen çevrilmesi, fırkamız azası için, bütün vatandaşlar için çok enteresan bir ibret mevzuu olabilir" diye sarkastik bir dille suçlamıştır.

Bu suçlamaya karşı Kadrocular inkılabımızın kendisine haslığını, onun gerek sosyalist gerek kapitalist ve emperyalist sistemlerden farklılığını yazılarında açıkça ortaya koyduklarını ve özellikle Üçüncü Enternasyonal karşısındaki farklılıklarını tebarüz ettirdiklerini söylemekte ve ***Mahmut Soydan***'ı elindeki vesikaları Türkçeye çevirterek ***"yabancı vesikalar yahut intihallerle milli tezler müdafaasına yeltenenlerin derhal teşhir" edilmesi görevini yerine getirmeye çağırmaktadır.***

Derginin son yazısında, ***Muhlis Ethem*** (Ete) tarafından ***"Bizde Kürsü İktisatçıları ve İktisat İlmi"*** diye Türkiye'de yüksek eğitimdeki iktisat derslerinin bir eleştirisi yapılmaktadır. Muhlis Ethem'e göre ***"Eski tedris sisteminin daha birçok eksik tarafı vardı. Eski iktisat tedrisatı bir millet iktisadı esasına dayanmıyordu. Hadiseler milli iktisade göre tetkik edileceği yerde kozmopolit bir noktai nazara göre izah ediliyordu."*** "Sanki mektepte okuduğu iktisadın hayatta her gün tesadüf ettiği iktisat hadiseleriyle bir rabıtası yoktu."

Muhlis Ethem de Kadrocular gibi İbrahim Fazıl Bey'e karşıdır. "Hatta metot noktasından meslektaşım İbrahim Fazıl Bey'le daima münakaşa

halinde idik. Tahsilimi Almanya'da yapmış olmak itibarile eski tedris tarzına bir türlü alışamıyordum. İktisadın, millet iktisadı adıyla ve nazari ve ameli iktisada ayırarak okutulmasını faideli buluyordum" demektedir.

O, üniversitede iktisat dersi veren kadroların yetersiz olduğu kanısındadır. "Üniversite hocalarının Fransızca bilmemeleri ve yayınları natamam izlemesi onları geri bıraktı." "Bizim sahada âlim doğmamıştır. Bundan dolayıdır ki, ***Türk kürsü iktisatçılarının vasfı âlim değil, muallimdir"*** yargısında bulunmaktadır.

Derginin son sayfasına "1- İleri teknikle kurulmayan ve çalışmayan, 2- Maliyet fiyatını cihan maliyet fiyatına yaklaştıramayan, 3- Geniş halk kütleleri için ucuz ve harcı âlem emtia yapmıyan sanayi, Milli sanayi değildir." özlü sözleri konulmuştur.

Kadro'nun Yirmi Üçüncü Sayısının Yankıları

İzmir Ticaret Postası, "fert yok camia" var diyenlerden rahatsızdır. 18 ve 19 Aralık tarihli sayısında ***"İzmir'de zihinlerde şu ya da bu işe sermaye dökmek gereksizdir, devlet onu alacaktır" endişesinin doğduğunu*** belirttikten sonra, *Kadro*'nun Mahmut Bey'e açık mektubunda yer alan "Bazı İstanbul ve İzmir gazetelerinde sizin yüzünüzden aşağı seviyeli bazı yazılar intişar etti" sözlerine değinir ve başvekilin yazısıyla Mahmut (Soydan)'ın ve *Kadro*'nun yazılarını aynen yayımlar.[308]

Siirt Mebusu Mahmut (Soydan) *Kadro* imzalı açık mektuba ***Milliyet gazetesinde üç yazıyla*** cevap vermeyi planlar. İlk yazıda yalnız vicdani değil, milli bir vazife olarak *Kadro ve İnkılâp*'taki esasların komünist esaslardan alındığını ilan etmektedir.[309] *Kadro*'yu istihdaf etmediğini ama kendisine yazılan açık mektupta *Kadro*'nun formülasyonunun komünist prensiplerden alındığını ispata davet ettiklerini, bu vicdani vazifeyi yerine getireceğini söylemektedir.

Kadrocuların fırka şeflerine ve prensiplerine hürmet ve disiplin tavsiye eden sözlerine "Bence hürmetsizliğin en büyüğü; İsmet paşanın –tıpkı eski sadrazamlar gibi– böyle sözlerden ve muamelelerden hoşlanacağını sanmaktır. *Anlaşılıyor ki, Kadrocular; muhterem başvekilin Hakimiyeti Milliye gazetesi dururken, 'Devletçilik' makalesini niçin Kadro'ya verdiklerini anlamamışlar. Eğer partililere direktif vermek istese Hakimiyeti Milliye'de yayınlardı. Kadro'da yayınlaması bu mecmuanın sütunlarında öteden beri fırkamızın devletçilik vasfının pek aykırı, fırkamızın esas programında*

---

308 "CHF Devletçiliği", *İzmir Ticaret Postası*, 18 Aralık 1933, "CHF Devletçiliği", *İzmir Ticaret Postası*, 19 Aralık 1933.

309 Mahmut Soydan, "Vicdani Bir Vazife", *Milliyet*, 30 Aralık 1933.

mevcut olmayan hükümlere istinaden anlatıldığını görmüş olmasındandır." "Bundaki espriyi de anlamak gerekir."

Daha birkaç ay evveline kadar çoğu fırka kadrosu dışında bulunan bu kişilerin, kendisine saygı ve disiplin tavsiye etmelerinin onların megalomaniye tutulduklarının kanıtı olduğunu, bu kişilere gülünmeyeceğini sadece acınacağını söyleyerek gelecekteki yazıların ***İnkılâb ve Kadro***'daki esasların komünizm esaslarından nasıl kopya edildiğini göstermeye ayrılacağını haber vermektedir. Bu yazıdaki iddialar ertesi gün[310] ***Hergün*** gazetesinde ***"İsmet Paşanın Sözleri 'Nassı Kat'ı mıdır? Yoksa Tefsir Edilebilir mi?"*** başlığıyla yayımlanmıştır. Bu tartışma aynı şekilde ***Son Posta***'da da yer alır.[311]

Bir gün sonra yayımlanan ***ikinci yazıda***[312] önce Rusya'da kendi koşullarına göre gelişmiş bir komünist rejim bulunduğunu, bu rejimin bize uymayan bir yönünün olduğunu söylemenin aramızda bulunan dostluğa dokunan bir yanının bulunmadığını belirtmektedir. Bu yazıda Kadroculaların yayınlarından alıntılar yaparak, devlet sanayiinin milli ve hususi sanayiyle mücadeleye sevk edilmesi, büyük ve orta istihsal vasıtalarının devlet eline geçmesi, millet namına benimseyen bir teşkilat olması, ***Halk Fırkası'nın milliyetçiliği yerine "cemiyetçi milliyetçilik" kavramının*** kullanılması saptanmaları yapılmakta ve üçüncü yazıda bu görüşlerin kaynağının nasıl komünizmden geldiğinin gösterileceği haber verilmektedir.

Ama 2 Ocak 1933'te neşredileceği haber verilen[313] ***bu üçüncü yazı yayımlanmadan kalır.*** Gazete bu yazının yayımlanmayışını yazarın yurtdışında bulunmasına ve uzun süreli tedavi görmekte olmasına dayanarak açıklar. Herhalde Yakup Kadri'nin hatıralarında sözünü ettiği ***Gazi'nin Mahmut Bey'e yazıların kesilmesi hakkındaki telefonu***, ikinci yazının yayımlanmasından sonra gelir ve üçüncü yazı yayımlanamaz. ***Vâ-Nû*** ise bir süre sonra yazdığı bir yazıda[314] "Başvekâletin bu hadiseden sonra intişar eden bir tebliği ne yalan söyleyeyim, ***bu hastalığın uzviden çok siyasi olduğu zehabını bana verdi."*** demektedir. ***Anadolu Ajansı'nca yayımlanan tebliğde Mahmut Bey'in gazetesiyle başvekâletin bir ilgisinin olmadığı bildirilmiştir.*** Onun asıl merak ettiği, Mahmut Bey'in Kadro-

---

310 "İsmet Paşa'nın Sözleri Nass'ı Katı mıdır? Yoksa Tefsir Edilebilir mi?", *Hergün*, 31 Aralık 1933.

311 "Bir Prensip Münakaşası", *Son Posta*, 31 Aralık 1933; "Mahmut Bey Kadro'yu Komünist İlhamla Çalışır Görüyor", *Son Posta*, 1 Ocak 1934.

312 Mahmut (Soydan), "Bir İzah ve Kadroculara Cevapların İlk Esasları", *Milliyet*, 31 Aralık 1933.

313 *Milliyet*, 1 Ocak 1933.

314 Vâ-Nû, "Mahmut. B-Kadro Münakaşası Niçin Kesildi?", *Haber*, 13 Ocak 1934.

cuların yazılarında saptadığı parçalarla Marksist yazından parçaların uygunluğunu gösterse bile bunu Kadrocular hakkında hüküm oluşturmakta nasıl kullanılacağıdır. Kuran'da da, İncil ve Tevrat'taki nice aynı bahsin varlığına karşın üç dinin de ayrı olması gibi. ***O, Mahmut beyin susmasıyla zevkli bir maçı izlemekten mahrum olduğu için üzgündür.***

Aralık Ayının Olayları

İsmet Paşa Ülkü'de ***"Memleketi İmar Edecek Sermaye"*** yazısını yazar. Bu, *Kadro*'dan sonra partinin dergisi *Ülkü*'de benzer nitelikli bir yazı yazmaya gerek duyması bakımından önemlidir. Anlaşılan İsmet Paşa'nın ideolojik nitelikli bir yazısını partinin dergisi olan *Ülkü*'de değil de *Kadro*'da yayımlaması eleştiri konusu olmuştur. İsmet Paşa'ya göre "Modern bir devletin idaresinde intizam, ilk şarttır. ***Devlet idaresinde intizamın temeli mali intizamdır."*** "Bütçe müvazenesi demek, bütçenin ihtiyaca ve maksada kifayet etmesi demek değildir. Mektebine, ziraatine, sanayiine ve memleket müdafaasına kafi gelmeyen bütçede de müvazene ve intizam bulunabilir." "Memleketin ihtiyaçlarını durmadan gidermek lâzımdır. Bunun içindir ki, devlet bütçesi, intizamı temin uğrunda yekûnu küçültmek usulünü, nihayet bir hadde kadar tatbik edilebilir." ***"Bütçeyi arttırmak için tedbir bulmalıyız.*** Yeni Türk devletinin en muğlak meselesi budur." "Devletin mali kudreti için, yani bütçenin düzgün ve denk olarak yüksek ve yetişir olması için memleketin yeni vergi vermek mevzularına fazla güvenilemez. Asıl çare memleketin fazla kazanması ve bunun için de kendisine daha evvel fazla para sarfedilmesidir." "Memleketin imarı ve iktisadi inkişafı için dahili ikrazların mahiyetini göstermiş oluyorum. ***Dahili istikraz sistemi milli kalkınmanın en emin vasıtasıdır."*** "Vatandaşların anlayışına, gönül rızasına istinat eden dahili istikraz siyaseti sermaye noktai nazarından içinde bulunduğumuz dar ve sakat daireyi, geniş, doğru ve müspet işler bir düzen haline getirecek tek vasıta ve çaredir." Herhalde *Ülkü* de *Kadro* gibi ay sonlarında çıkmaktadır. 23 Aralık 1933'te ***Falih Rıfkı Hâkimiyeti Milliye***'de ***"Davanın Tam Üstündeyiz"*** başlıklı yazısını yayımlar, İsmet Paşa'nın makalesini anlatır.

İsmet Paşa *Ülkü*'deki yazısında artık devletçilik üzerinde durmamakta, yatırım kaynağının nasıl bulunacağı sorununu ele almaktadır. Bu, rastlantısal bir seçim değildir. Aralık ayı içinde birinci sanayi programının hazırlanmasının sonuna gelinmiştir. Bu aşamada kaynak yetersizliği daha derinden hissedilmeye başlamıştır. Ergani istikrazı yapılarak iç borçlanmaya gidilmektedir. Başvekil de yazısını bu soruna ayırmıştır.

Gazetelerde sürekli olarak sanayi programının siyasal süreçte aldı-

ğı yol, içeriği ve sosyalist ülkelerdeki planlardan farklılığı üzerinde yazılar çıkmaktadır. Bu planın uygulamaya konmasının devletçilik taraftarlarının değirmenine su taşıyacağından çekinildiği için de sürekli olarak bu planın nasıl yorumlanması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Yunus Nadi[315] 12 Aralık'taki yazısında "bu planın beş yıllık olmasının başka ülkelerle çağrışım yapması doğru değil, bizimki başka! Devlet hangi sanayileri yapacağını belirleyince sanayi alanının serbest alanını da göstermiş olacak. Sanayiin himayesi gerekli ama fiyat yüksekliğinin de bir sınırı olmalı" demektedir. 12 Aralık 1933'te Tasarruf Haftası başvekilin nutkuyla açılır. Başvekil artık buhrandan söz etmez, yapılacak işlerden ve tasarruf gerekliliğinden söz eder. Uzun erimde tasarrufun istihlaki azaltmayacağı çoğaltacağı üzerinde durur.[316] 17 Aralık tarihli gazetelerde Heyeti Vekile'nin programı görüşmeye başladığı haberi yer alır.[317] 24 Aralıkta *Son Posta*'da "İktisadi Kadro Genişliyor"[318] başlıklı yazıda sanayi planı uygulanırken hususi teşebbüsün ihmal edilmeyeceği vurgulanır, ayrıca Celal Bayar'ın iktisat vekili olmasından sonra davet ettiği Amerikalı uzmanlara hazırlattığı raporlarının sonuçlarının beklendiği, İktisat Vekâleti'nin kadrolarının genişletileceği bildirilir. Planın son aşamasına gelinirken şeker üretimi ve dağıtımı alanındaki yarışma ve çatışma sürmektedir.

Sayı 24: Birinci Kânun (Aralık) 1933: İş Bankası Çevresine Verilen Yanıt; "Şeker Sanayii Devletleştirilmelidir."

Kadro'nun başyazısı ***"Türk İnkılâbında Gazi ve Bizim bir İnanımız"*** başlığını taşımaktadır. *Kadro*'nun onuncu yıl kutlamalarının etkisi altındaki sayılarında Gazi (Şef) yüceltmesinin arttığı göze çarpmaktadır. Muhtemelen İş Bankası çevresiyle bir çatışma içine girmiş olan Kadrocular bu çevrece Gazi'nin kendileri aleyhine kışkırtılabileceğini düşündüklerinden bir savunma güdüsüyle de bu yola gitmişlerdir.

"Tarih içinde hiçbir şef milletin mazisini ve kabiliyetlerini onun kadar bilmedi, milletinin 'hal'ine onun kadar tasarruf etmedi ve milletinin istikbaline onun kadar müessir olmadı. ***Mazisini ve kabiliyetlerini onun dilinden öğrenen ve halini onun iradesinde müşahhaslaştıran milletin, şimdi istikbali için de ondan müdahale ve istikamet beklemesi hakkıdır"*** diyerek kendi üstlerine karşı bir yol gösterme iddiasını

---

315 Yunus Nadi, "Hazırlanan Sanayi Programı Etrafında", *Cumhuriyet*, 12 Aralık 1933.

316 Yunus Nadi, "Başvekilimizin Haftayı Açan Nutku", *Cumhuriyet*, 14 Aralık 1933.

317 *Cumhuriyet*, "Heyeti Vekile Dün İktisadi Programı Müzakereye Başladı", 17 Aralık 1933.

318 *Son Posta*, "İktisadi Kadro Genişiliyor", 24 Aralık 1933.

taşımadıklarını açıkça ifade etmektedirler. Onlar yol göstericinin *Kadro*'su olacaklardır.

İnkılâbın İdeolojisi bölümünde *Şevket Süreyya*'nın bir sayı önce yayımlanacağı haber verilen ***"Milli İktisat Planı ve Şeker Sanayiimiz"*** başlıklı yazısı yer almaktadır. Şevket Süreyya'nın 13 ay sonra bu konuyu yeniden ele alması boşuna değildir. Eskişehir Şeker Fabrikası 20 Ekim 1933'te çalışmaya başlamıştır. Fabrikanın hisse senetlerinin % 51'i İş Bankası'na aittir. Hisselerin geri kalanı Ziraat Bankası ile Sanayi ve Maadin Bankası arasında eşit bölünmüştür. Fabrikanın açılışı 5 Aralık 1933'te İsmet Paşa tarafından yapılmıştır.[319] Öte yandan 3 Ekim 1933'te de Turhal Şeker Fabrikası'nın temeli atılmıştır. Bu fabrikanın hisseleri de İş, Ziraat ve Sanayi ve Maadin Bankaları arasında eşit olarak bölünmüştür.

Kadrocular devletin iktisadi gidiş ve kuruluş işlerini bir milli hesap ve iktisat planı içine almak hamlesini candan ilgili karşılamakta ve bunun aydınlara bu konudaki fikirlerini söyleme yükümlülüğünü getirdiğini söylemektedirler. Bunun için Şevket Süreyya, şeker sanayii konusunda bir çalışma yapmıştır.

Kuşkusuz, Şevket Süreyya ***"Türkiye'de şeker sanayiinin milli devlet planı içine alınması üstünde evveldenberi serdettiğimiz tezimizi teyit ve müdafaaya çalışacağız"*** derken toplumda ***güçlü kesimleri rahatsız edeceğinin bilincindedir.*** "Milli inkılâbımızda zaten mündemiç olan ve şeflerimizin bütün beyanat ve hareketlerinde her vesile ile tezahür eden açık ve berrak devletçilik imanının hadiseler ile de mütemadiyen teyit olunuşu, milletimiz için ancak sevinilecek bir şeydir" diyerek İsmet Paşa'nın *Kadro*'daki yazısından destek almaya çalışmaktadır.

Yazıda, dünyada ve Türkiye'de şeker üretim ve tüketimlerindeki gelişmeleri özetledikten sonra, bu alanda ***devlet kontrolü ve öncülüğü kurulmadıkça şekerin maliyet fiyatının dünya fiyatlarına yaklaştırılamayacağı*** ve fiyatları ucuzlatmadıkça da ***kişi başına tüketimlerin artırılamayacağı anlatılmaktadır.***

Daha sonra, Türkiye'de şeker üretim fiyatlarının neden yüksek olduğu analiz edilmektedir. Türkiye'de pancarın şeker oranı %19'dur. Avrupa'dan yüksektir. Ama dekar başına alınan verim çok düşüktür. Buna rağmen köylüden alınan pancarın kilosu Avrupa fiyatındadır. ***Türkiye'de üretim fiyatının yüksekliği amortismandan gelen maliyet payının yüksek olması yüzündendir. Bu da fabrikaların pahalı inşa edilmiş olmasından***

319 "Şeker Fabrikasının Üçüncüsü Açıldı", *Milliyet*, 6 Aralık 1933; Falih Rıfkı, "İkinci Beyaz", *Hakimiyeti Milliye*, 7 Ocak 1933; Ahmet Şükrü, "Sanayi Misakı", *Hakimiyeti Milliye*, 7 Aralık 1933.

kaynaklanmaktadır. Bu nedenle ucuz şeker ancak devletin şeker sanayiine girmesi halinde olanaklıdır.

Devletin şeker sanayiine girmesi yılda devlete 20 milyon TL sağlayabilecektir. Böyle geniş bir sanayi alanın kurulması için gerekli kaynağı ise Merkez Bankası sağlayacaktır. Kuşkusuz iktidara yakın çevrelerin şeker sanayiinin denetimi konusunda çok önemli adımlar attığı bir dönemde Şevket Süreyya'nın bu yazısı çok tepki çekecektir. Şevket Süreyya'nın 11. sayıdaki yazısından çok farklı bir tutum izlemesi büyük ölçüde daha önce de üzerinde durduğumuz üzere İş Bankası çevresinden *Kadro*'ya karşı ağır bir saldırının yürütülmesi nedeniyledir. *Kadro* bu yazısıyla saldırılar karşısında sinip ağız değiştirmeyeceğini, tersine daha açık konuşacağını bu yazısıyla göstermek istemektedir.

Millet İktisadiyatı kısmında *Vedat Nedim* ***"Sanayileşme Davası"*** adlı yazısında "Türkiye'nin sanayileşmesi milli bir zarurettir" dedikten sonra, "fakat nasıl?" diye sormaktadır. Vedat Nedim'e göre sanayileşmenin üç yolu vardır: kapitalist sanayileşme, komünist sanayileşme ve devletçi sanayileşme.

Kapitalist sanayileşme millet içinde sınıf tezatlarını geliştirecektir. Bunun için izlenebilecek bir yol ***ferdiyetçi himayeciliktir.*** Bu siyasette millet içinden küçük bir zümrenin devlet himayesi sayesinde zoraki sanayici olması düşünülmektedir. Bu yolla kurulacak bir sanayinin şubeleri arasında organik bir ahenk olamaz, kullanılan istihsal vasıtaları (makineleri) o iş için en rasyonel olmaları bakımından değil, sanayicinin kabiliyetine göre seçilir; kurulacak sanayi ile ziraat arasında organik bir uyum gerçekleşemez, kurulan sanayinin en uygun yerde ve ölçekte olması beklenemez.

"Türkiye'nin sanayileşmesi demek, milli pazarın milli sanayie bağlanması, yani ithalat suretiyle harice akan kârların millileştirilmesi demektir. Halbuki ferdiyetçi himayecilik siyaseti bu kârları ferdileştirmektedir." ***"Ferdiyetçi himayecilik siyaseti devletin bütçe kaynaklarını kurutan bir siyasettir."***

"Komünist sanayileşme de kapitalist sanayileşme gibi millet birliğini ve bütünlüğünü parçalayan bir siyasettir." ***"Komünist sanayileşmede de, tıpkı kapitalist sanayileşmede olduğu gibi bir sınıfın hâkimiyeti esastır."***

"Afet (İnan) hanımefendi 'Dördüncü Tasarruf ve Yerli Malı Haftası' münasebetiyle verdikleri konferansta ne güzel anlattılar: İktisat bakımından milletin en büyük ve en kudretli kooperatifi, bütün gelirini amme hizmetine veren ve bütün yurtdaşların daimi ve hakiki azası olduğu ve bunun için ***milletin öz malı olan millet kooperatifidir, devlettir."*** "Devletin bir millet kooperatifi olarak telakkisinden çıkabilecek sanayileşme siyaseti, tabiatile komü-

nist siyaset olamaz. ***Devlet ve millet kooparasyonunu hareket noktası olarak alan bir siyaset ancak hakiki ve tam bir devletçilik siyasetidir.***"

Edebiyat köşesinde *Yakup Kadri* ***"Bizde Hatiplik"*** diye bir yazı yazmıştır. Bir sayı öncesinde yaptığı gibi ***Cumhuriyet önderlerinin edebi özelliklerine işaret etmektedir.*** Bu yazı İsmet Paşa'nın belli başlı nutuklarının başvekâlet yazı işleri müdürü tarafından toplanarak bir kitap halinde yayımlanması üzerine yazılmıştır. Yakup Kadri, Meşrutiyet ve Birinci Büyük Millet Meclislerinin hatipleri ve özellikleri üzerinde durduktan sonra, bu kitabın Türk hatipliğinin tekamül tarihini yazacaklar için başvuru kaynağı olacağını söyleyecektir. ***"İptidalarda biraz çetrefil olan Türkçe son nutuklara doğru hayret ve hayranlık verici bir açıklık, düzlük ve aydınlık kazanmaya başlar.*** Cümleler daha ziyade özlenir, zira daha ziyade fikirleşir." "Bu nutukların hiçbirinde, demagojiden ve ekseri siyasi hatiplere mahsus kürsü taktiklerinden eser yoktur. ***Cümleler çok defa birer vecize şeklini alacak kadar keskin, duru ve pürüzsüzdür.*** Belli ki, bunlar kanaatleri katileşmiş, fikirleri süzülmüş, maksadı bir billur safiyeti almış bir adamın sözleridir."

Milli İktisat Tetkikleri bölümde *İsmail Hüsrev*'in ***"Anadoluda Zirai İşletme Şekilleri"*** başlıklı yazısı bulunmaktadır. İsmail Hüsrev, *Kadro* yayınları arasında çıkacak olan ***Türkiye Köy İktisadiyatı*** adlı kitabını matbaaya vermiştir. Bu yazı da kitabın bir bölümünün hülasasıdır. Yazıda, bölgelere göre farklılaşan zirai işletme biçimleri tanımlanmaktadır.

Teknik köşesinde *Mehmet Şevki* ***Büyük Sanayi Kuruluşunun Devletleştirilmesindeki Teknik Zaruretler*** konusunda yazmıştır. M. Şevki'ye göre "Bugünkü müterakki ileri teknikli sanayiin başlıca vasıfları şunlardır: 1- Temerküz ve tevhit (enerjide, idarede, imâlde), 2- Birbirini tamamlayıcılık, 3- Rasyonellik, 4- İhtisas (mütehassıs işçi ve fen adamı)" Böyle bir sanayii kurmak da "tek elden yani devlet eliyle mümkündür."

Bu yazıyı İzmir'den ***Bir Mektup*** izlemektedir. Yazı, ***İriboz (Nihat)*** tarafından ***Vedat Nedim***'e hitaben yazılmıştır. İriboz, Vedat Nedim'i Birinci Ziraat Kongresi'nde tanımış, onun o kongredeki fikirlerinden etkilenmiştir. Şimdi de *Kadro*'daki düşüncelerini heyecanla karşılamaktadırlar.

İriboz'a göre "Devletin başka cephelerde yaptığı kuvvetli ve kestirme hamlelerden ziraat teşekkülümüz örnek almamıştır. Bir takım kafalar çiftçilikte böyle hamlelerin yapılamayacağı düşüncesindedirler. Bunlar işten korkanlardır. Hamleleri ancak işi korkutanlar yaratabilir." ***"Bugünün ziraatçı zihniyeti eskisinden hiç farklı olmıyan örnek olmak, nasihat vermek yolundan gayri yeni bir yol araştırmakta kafa yormamaktadır."*** Tabii ki bu saptamalar Vedat Nedim'in önerilerini desteklemektedir.

Burhan Asaf, Cihan İçinde Türkiye köşesinde ***"Milli Kurtuluş Davasını TARİH, Mikado'ya yahut Mussolini'ye VERMEMİŞTİR"*** diye yazmıştır. *Kadro* ilk günden itibaren "milli kurtuluş davasında öncü olmanın bir takım şartlara dayandığını" söyleyerek "bu şartları haiz olmayan memleketlerin buna nafile yeltenmemeleri" üzerinde durmuştur. Oysa aralık ayı içinde Mançurya'yı istila eden Japonya, gecikmiş bir sömürgeci olan İtalya, ayrı ayrı Asyalı gençleri uluslararası kongrelerde toplayarak milli kurtuluş hareketlerine öncülük etme rolüne soyunmuşlardır.

"Yalnız, milli kurtuluş davasında öncü olmak rolü kendilerine tarih tarafından verilmediği gibi hadiseler tarafından da mütemadiyen tekzip edildiği yani emperyalist oldukları şayi bir keyfiyet olduğu halde, ikide bir de bu gibi memleketlerin bu temiz davaya el uzatmaları gösteriyor ki, dava benimsenmeğe değer bir davadır. Mevcuttur, Mühimdir, Şereflidir. "

Burhan Asaf yazısını ***"Mecmuamız, umar ki, milli kurtuluş davasında öncü rehber millet olma vasfımıza, Türk İnkılâpçıları, bundan böyle lâzım olduğu gibi bağlanacaklardır"*** diye tamamlamaktadır.

Derginin Kronik köşesinde altında imza bulunmayan ***"İstikrarlı Para, Mütevazin Bütçe, Zengin ve Dolgun Bütçe"*** adlı yazı, Başvekil İsmet Paşa'nın Yerli Malı ve Tasarruf Haftasının açılışı münasebetiyle 12 Ekim 1933'te Ankara Halkevi'nde irat ettiği nutukta söylediklerini özetlemektedir.

Bu nutukta ***İsmet Paşa*** tasarruf haftasına özgü konuları aşarak genel iktisadi politika konuları üzerinde durmuştur. İktisadi istiklalimiz ve kuruluşumuzun davalarını temelde dört konu etrafında toplamıştır. Bunlar ***"1- Köylü gücünü kıymetlendirmek*** ve köylüye insani bir tediye gücü vermek, ***2- Milli sanayiimizi korumak*** ve bu sanayiin etrafında, Avrupa'da emsali görülen menfaat ve sınıf kavgalarına meydan vermemek. ***3- Harici ticaretimizi***, bir takım Levantenlerin ve kozmopolitlerin değil milletin ve bilhassa ***geniş müstakil kütlelerin menfaatine uygun bir şekilde teşkilatlandırmak. 4-Bütün bu iktisadi inşa ve tanzim*** işlerini başarabilmek için de ***devlete geniş ve seyyal bir tediye imkanı temin etmek***, yani milli parayı ve kredileri iktisadi inşa namına seferber etmek" diye sıralanmıştır.

Bu hedeflere ulaşmada Türkiye ***istikrarlı parayı ve müvazeneli bütçeyi, İsmet Paşa hükümetleriyle "inkışaf davamızın esas unsuru olarak" almaya başlamıştır.*** Yazıda "Ve nihayet bu unsur üstündedir ki mütevazin bütçe mefkuresi gibi zengin ve dolgun bütçe mefkuresine de varmak yolu açılmaya çalışıldı" denildikten sonra, *Kadro*'nun da bu konuda katkıda bulunmaya çalıştığına dikkat çekilmektedir. ***Kadro***'nun "enfilas-

yona meydan vermeden ***tediye vasıtalarını bollaştırmak***, milli inşa taleplerini karşılamak" yolundaki mefkürevi cihetleri daima tetkiklerine mevzu kılmaya çalıştığı" belirtilmektedir.

Sayı 25, Ocak 1934. Kömür Üretimini Devletleştirelim, Tüketimini Artıralım.

Kadro, başyazısında bu sayıyla ***üçüncü yayın yılına girdiğini***, iki yıl içinde "inkılâp idealizmi davasında çok çetin imtihanlar geçirildiği ve çok sert geçitler aşıldığı"nı belirttikten sonra derginin yolunu bekleyen davaların kendilerine şevk ve emniyet verdiğini söyler. Başyazı, Türk münevverine ***"Milli inkılâp cephesinde ve bütün milli kurtuluş hareketlerinin örneklik ve öncülük vazifesinde yerini al!"*** çağrısıyla sonuçlanmaktadır.

İnkılâbın İdeolojisi bölümünde *Şevket Süreyya* ***"Yürüyen Devlet"*** adlı yazısını Türkiye'nin ilk beş yıllık sanayi planının İcra Vekilleri Heyeti'nin gündemine gelmesi üzerine yazmıştır. Kadrocular bunun ***"geniş bir milli iktisadi plan olmaktan çok, muayyen sanayi şubelerinin dahilde tesisini hedef tutan kışmi bir inşa planı"*** olmasına karşın Türk inkılabı açısından çok önemli bir adım olduğunu düşünmektedirler. Çünkü bu plan ***"inkılâbımızın içtimai vechesini göstermektedir."*** Çünkü memlekette "ana sanayi gerek coğrafi dağılışı, gerek teknik kudreti itibariyle bir plan dahilinde" kurulacaktır. Bu "kuruluşun talep ettiği sermaye, yine evvelden hesap olunmuş bir mali plan dahilinde devlet bütçesine" alınmaktadır. Yeni sanayiyle ilgili hammade ve pazar ilişkileri birlikte düşünülmektedir. ***Ana sanayiye iltisak edecek tali sanayi kuruluşları devletin tasvip ve murakabesi altında kurulacaktır.***

Şevket Süreyya'yı asıl heyecanlandıran konu, bu gelişmelerin sadece Türkiye'de değil başka ülkelerde de gerçekleşmekte olmasıdır. *Kadro*'ya göre "Devletin bir milli sanayi sistemini, bizzat kendi hakim kuruculuk ve benimseyicilik rolü altında yaratması işi, harp sonu devrinde doğan ve bu devre has olan bir milli kurtuluş hareketinin asli ve tarihi zaruretidir." Nitekim 9 Ocak 1934'te ***Son Posta***'da çıkan bir haber Çin'de de benzer bir sanayileşme planının yürürlüğe konulduğunu bildirmektedir. ***Çin Sanayi Nezareti müsteşarı makineleri satın almak için Avrupa'ya hareket ettiği günlerde Türkiye'den de İş Bankası müdüri umumi vekili makinaları satın almak için*** Avrupa'da bulunmaktadır. Benzer gelişmeler Şili'de, Uruguay'da, Cenup Afrika'da, Mısır'da, Balkanlar'da, Hindistan'da gerçekleşmektedir. Bu haberler Londra, Paris, Berlin ve Tokyo'da kızgınlıklar, heyecanlar yaratmaktadır.

Bütün bu olanlar Türk inkılabının dinamik vasfi yüzündendir. "Türk

devletinin, hadisatın peşinden sürüklenen değil, hadisatın önünde koşan, ***yani daima yaşıyan ve daima yürüyen bir devlet olmasını tabii kılmıştır.*** Beş senelik iktisadi planda bu vasıf, sadece yeni fakat tabii bir tecellisini daha" bulmaktadır.

Millet İktisadiyatı köşesinde *Vedat Nedim Kömürde Devletçilik* konusunu ele almaktadır. Ona göre "Türk iktisat davasının bir kül halinde, ahenkli ve planlı bir tarzda mütalea edilmesi zaruretine hemen herkes" inanmaktadır. Bu ahenkli gelişmede sanayileşme gereklidir. ***Sanayileşmenin başarısı ise ucuz enerji sağlanması ile yakından ilişkilidir. Türkiye'nin enerji kaynaklarının başında kömür gelmektedir;*** ama kömür pahalı olarak üretilmektedir.

Bu nedenle Vedat Nedim Zonguldak'taki kömür üretiminin maliyetlerini Almanya'daki üretim maliyetleriyle karşılaştırmaktadır. Kömür havzasında çözülmesi gereken sorunları, uzmanlaşmış prodüktivitesi yüksek amelenin sağlanması, üretimin makineleştirilmesi ve rasyonelleştirilmesi, ucuz malzeme ve toplu işletmenin gerçekleştirilmesi olarak ortaya koymakta ve ***"Bütün bu ve bu gibi tedbirlerin alınabilmesi ve Türkiye'de ileri, vahdetli Milli bir enerji siyasetinin takibi için kömür havzasının devletleştirilmesi şarttır."*** Bunun için ise ilk yapılacak iş büyük bir kömür alıcısı olan devletin, ***"bizzat kömür istihsaline başlayıp satış bürosunun monopol fiyatlarından kendisini kurtarmasıdır"*** sonucuna ulaşmaktadır.

Bu yazının altında büyük puntolarla "Ucuz kömür ve ucuz muharrik kuvvet milli iktisadın ruhudur. Türkiye'de ucuz kömürü ve ucuz muharrik kuvveti ancak Devlet temin edebilir." ibaresi konulmuştur.

Edebiyat köşesinde *Yakup Kadri İnkılâp Edebiyatı* konusunda yazmıştır. Bu yazısında "bir zamanlar milli edebiyat diye bir şey tutturmuştuk; bunun mahiyeti pek iyi anlaşılmadan, ortaya bir inkılâp edebiyatı bahsi atıldı. Bu istek Rusya'da, Hitler Almanya'sında, Fransa'da her yerde vardır." demektedir. ***Ama "şimdiye kadar inkilâp edebiyatına tam bir örnek telakki olunabilecek bir eser" ortaya çıkmamıştır.***

Yakup Kadri'ye göre ***"İnkılâp edebiyatı iştiyakı,*** işte gittikçe iskolastik bir mahiyet alan bu ***köhne humanisma'dan kurtulma hamlesini ifade eder.*** Kim ne derse desin, insan, değişmiştir; fakat insan telakkisi bundan iki asır evvelki yerinde sayıyor." "Şu halde, ***inkılâp edebiyatı demek, yeni bir humanisma, yeni bir insan ve ruh telakkisi oluyor."*** Bunu gerçekleştirecek "böyle bir sanâtkarın zuhuru, yeryüzünde, ikinci bir Galile vakası olacaktır."

Cihan İçinde Türkiye bölümünde *Burhan Asaf "1933-1934. Bir Yılbaşı Bilançosu"* başlıklı yazısında 1933 yılının buhranın dördüncü yı-

lı olduğunu ve bu yılda ***artık buhranın bir bünye tahavvülü olduğunun iyice anlaşıldığını*** ve bu doğrultuda alınan düzenlemelerin yaşama geçtiğini ortaya koymaya çalışmaktadır.

Mussolini liberal sermayedarlığın çökmekte olduğu kararına varmıştır. İktidara gelen Hitler liberal iktisattan kooperasyonlar iktisadına geçmeye çalışmaktadır. Sermayenin istediği alana serbestçe yatma hakkı olmadığını, faizin de serbest teşekkül etmemesi gerektiğini kabul etmektedir. Alman Nasyonal Sosyalistleri programlarındaki bankaların yani milli kredilerin devletleştirilmesini gerçekleştirememişlerdir. Yapmaya çalıştıkları daha çok Yahudi sermayesinin tasfiyesidir.

ABD ise M. Roosevelt'in başkan olmasından sonra sermaye üzerinde devlet kontrolünü sağlayacak önlemler almaya başlamıştır. Devlet tahvilatı mukabilinde imtiyazlı hisseler satın almak suretiyle devletin bankalar üzerindeki müessiriyetini artırmıştır. İhracatı yönlendirmek için ihracat ofisi kurmuştur. Londra Para ve İktisat Konferansı'ndaki başarısızlık sonrasında İngiltere ABD tecrübesinin etkisi altında kalmaya başlamıştır.

Almanya, İtalya ve Japonya gibi metropoller milli kurtuluş hareketlerine taraftar gibi görünmeye başlamışlardır. Bunların taraftar görünmeleri, birbirlerine karşı takip ettikleri siyasette ek bir silah bulundurmak içindir.

Burhan Asaf'a göre ***1933 yılı, sınıf nazariyesinin tasfiyesi konusunda pek çok delil getirmiştir. 1933 yılı "nasyonal" unsurla "sosyal" unsurun birbirinin karşıtı değil tamamlayıcısı olması gerektiğini ortaya koymuştur.*** Türk milli kurtuluş inkılabı ise bu kaynaşmayı başlangıçtan beri kabul etmektedir. "Türk inkılâbı, silahtan istihsal ve ticaret cihazlarına kadar kurtuluşun bütün şartlarını birer birer ifade ederek birer birer tahakkuk ettirdikçe, ***bütün bu milletlerin öncüsü olmak şerefini, tarih onun alnına bir çelenk gibi takacaktır.***"

Mehmet Şevki bu sayıda *"Kömür Yakan Türkiye"* başlıklı yazısıyla enerji konusundaki yazı serisini sürdürmektedir. Türkiye'de ısınmanın odunla sağlanmasının ormanları tahrip ettiğini, ***Türkiye'nin yeşillenmesi için kömür tüketiminin arttırılması gerektiğini söylemektedir.*** Kişi başına kömür üretimi Türkiye'de 105 kilo iken İngiltere'de 5,5 ton, Almanya'da 4,5 tondur. Mehmet Şevki Ankara'da 5000 kalorilik linyit kömürünün kilosunun 1,3 kuruş, 1800 kalorilik yaş odunun kilosunun ise 2 kuruş olmasına rağmen ***linyit tüketiminin artmamasının nedenini uygun sobaların bulunmayışına bağlamaktadır.*** Ama kömür tüketiminin düşük olmasının esas nedenini fiyatının yüksek olmasında görmekte, maden kömürü ve linyitte % 50, kokta ise % 100 ucuzlatmanın olanaklı olduğunu düşünmektedir.

Bu yazıyı, ***"Yeni tip bir Milli İktisat için en korkunç buhran, Milli İktisat faaliyetlerindeki anarşi ve plansızlıktır"*** özlü sözleri izlemektedir.

İsmail Hüsrev'in bu sayıdaki ***"Millet İçinde Sınıf Meselesi"*** adlı yazısıyla Kadrocular kuramsal bakımından önemli bir konuda bir araştırma serisini başlatmıştır. Kadrocuların kuramsal olarak "millet bütünlüğünü" hareket noktası olarak almaları ve millet içinde sınıf ve zümre çatışmalarının önlenmesini ve tasfiyesini milli kurtuluş hareketlerinin ana prensiplerinden biri olarak görmeleri temel bir soruyu gündeme getirmektedir.

İsmail Hüsrev, "Biz bu prensibi ortaya atarken acaba şeniyetle tezada düşmüyor muyuz? Hadisatın seyri bizi nakzetmiyor mu? ***Sınıflı bir cemiyete has bütün inkişâf kanunlarına Türk milletinde tesadüf etmiyor muyuz? Türk cemiyeti acaba içtimai bir sui generis midir?" diye sormaktadır.*** Kuşkusuz bu soru Kadrocuların kuramsal tutarlılığı için merkez bir öneme sahiptir.

İsmail Hüsrev, bu soruyu yanıtlamak için ***toplumların gelişme tarihine bakmaktadır.*** Sınıfsız toplumlara ilk cemiyetlerde rastlanmaktadır. "Mesela ilk cemiyet tipleri olan iptidai komünlerde insanlar arasında şahsi mülkiyete müstenit bir içtimai farklılaşma, bir ayrılık görülmez. Her şey müşterek mülkiyet altındadır. Komün azaları arasında, kabile reisi ile halk, kadınla erkek arasında idari ve teknik farklılıklar hâkimdir."

Avcı toplumlardan çoban kabilelere geçilince ilk defa içtimai farklılaşma ortaya çıkmıştır. "çoban milletler, esaretin, bir insanın diğer bir insan tarafından istismarı usulünün ilk kâşifleridir." Çoban milletler, asiller, hür halk ve esirler olmak üzere üç içtimai zümreye ayrılmışlardır. Toplumda sınıf münasebetleri ortaya çıkmıştır. "Mesela Yunan ve Roma cemiyetlerinde esirlerle esir sahipleri, Orta zamanda feodallerle toprak köleleri, zamanımız Avrupa cemiyetinde patronla amele arasındaki içtimai münasebetler gibi." Sanayinin gelişmesiyle 19. asırda ve bilhassa harp sonu dönemde bu münasebetler şiddetli kanlı mücadeleler haline gelmiştir. "Cemiyetin liberal ve ferdiyetçi inkışafı keskinleşmiş sınıf mücadelelerini doğurmuştur." ***"Artık tarihin önümüzdeki devrinde, ... cemiyetin aktif ve radikal müdahalesi sayesinde kontrolümüz altına girmiş ve ehlileşmiş münasebetlere istihale edecektir."***

Polemik köşesinde *Şevket Süreyya* ***"Büyük Meclis ve İnkılap"*** başlıklı yazısında Cumhuriyet'in onuncu yılı münasebetiyle çıkan yayınlardan ***Neşet Halil Bey***'in aynı isimli eserini tanıtmaktadır.[320] Şevket Süreyya'ya gö-

---

320 Neşet Halil (Atay), *Büyük Meclis ve İnkılâp*, Ankara: Büyük Millet Meclisi Matbaası, 1933.

re "Büyük Millet Meclisi'nin tarihi, bir parça, Türk inkılâbının ve Türk inkılâbında mündemiç bulunan fikirler ve prensipler sisteminin de tarihidir." Kitabın ilk sayfaları Şef'le Meclis'in ilişkilerine ayrılmıştır. "Gazi bir şeftir ki, selahiyetini daima milletten almıştır ve bu selahiyet alış, hiçbir inkılâbın hiçbir şefinde Gazi'de olduğu kadar tabii ve tarihi bir mahiyet almamıştır." Kitabın birinci kısmı kuruluş ve direktif, ikinci ve üçüncü bölümü teşkilatı esasiyenin tahliline ayrılmıştır. Kitabın dördüncü bölümü 1933 Türkiye'sine ayrılmıştır. "Cumhuriyet'in bütün iş sahalarındaki madde ve prensip fütühatının tahlilidir." ***Son kısmı ise "Kemalizm"in düstur şekline konulmuş izahıyla bitmektedir.***

Kadro'nun bu sayısının son yazısı ***(Nihat) İriboz***'un ***Ziraatte Planlı Çalışmak Zarureti*** konusuna ayrılmıştır. İriboz ***zirai planlama için*** ilk yapılacak işin ***memleketi rayonlara bölmek*** olduğunu, bunun için eldeki meteorolojik verilere, flora, fauna bilgilerine göre bir mıntıkalara bölme taslağının hazırlanması ve bu taslağın bölge merkezlerinde kurulacak ilim evciklerince araştırılarak en çok üç senede kesinleştirmesini önermektedir.

Böyle ilmi bir mıntıkalara ayırma işlemi gerçekleştirildikten sonra, her mıntıkada tabii koşullara uygun çiftçilik yapılacak, uygun olmayan yerlere yeni çeşitler sokulmaya çalışılmayacaktır. "Herhangi bir mıntıkanın iktisadi çiftçiliği demek; bu mıntıkaya has, geniş sahalar dolduran, köy ve şehirler besleyen mahsullerin ziraati demektir. Ancak bunlardır ki, başka mıntıkalara ve memleket dışına ihracat yaparak veya sanayiye iptidai maddeler yetiştirerek rayonun iktisadi duruşunu temin ederler."

İriboz'a göre Türk ziraatçısı düzgün bir plan üzerinde yürümek zorundadır. Ama ***çiftlik planımızın yapılmasını yabancılara bırakamayız.*** Çünkü bu, fenni bir işten fazla memleketin zirai siyaseti demektir. ***Program en aşağı on yıllık olmalıdır.*** Planımız komşu ya da uzak ülkelerin planlarına benzememelidir, çünkü umumi çiftlik şartları bize benzeyen memleket yoktur. Çiftçilik ilmini daha uzun yıllar dışarıdan almak zorundayız, yalnız bunları alırken memleket şartlarına göre süzgeçten geçirmemiz gereklidir. Yabancı mütehassısların doğru istikametlerde ve sıkı bir disiplin altında yürümelerini temin etmemiz gerekmektedir.

Bu sayının son sayfası ***"Ucuz kömür ve ucuz muharrik kuvvet Milli iktisadın ruhu olduğu kadar, Milli müdafaanın da esasıdır"*** özlü sözüyle son bulmaktadır.

Kadronun Yirmi Beşinci Sayısının Yankıları

Şevket Süreyya'nın bu sayıdaki "Yürüyen Devlet" başlıklı yazısı *Ayın Tarihi*'nin Şubat 1934 tarihli sayısında aynen yayımlanır.

Sayı 26, Şubat 1934. İnkılâp Hukuku ve Devletçilik

Kadro başyazısını 19 Şubat'ta kuruluş yıldönümünü kutlayacak olan ***halkevlerine ve gençliğe ayırmıştır.*** Yazı, temelde, inkılaba "saf saf genç insan taburları değil, alacakları vazifelere göre hazırlanmış taze ve çevik dimağlar lâzımdır. İşlenmiş dimağların gövde saflarına ihtiyaçları yoktur. ***İşlenmiş dimağlar, nizamın kendisi, ahengin kendisi ve vahdetin kendisi demektir"*** fikrini savunmaktadır. Bunu yapacak olan da halkevleridir.

Şevket Süreyya **İnkılâbın İdeolojisi** köşesinde ***İnkılap Hukuku*** konusunu ele almıştır. Bu konunun ele alınmasına, Ankara Hukuk Fakültesi'nin umumi konferansları içinde verilen iki konferans yol açmıştır.

Konferanslardan ***birincisini*** müderris ***Veli Bey, "İnkılâp Hukuku ve İnkılâp Hukukçusu Nedir?"*** sorusuna ayırmıştır. Sürekli olarak üniversitenin inkılap konularında sessiz kaldığından yakınan Şevket Süreyya için bu heyecan verici bir olaydır. Veli Bey'in konferansında "inkılâp hukukunun, eski cemiyet hukukundan ayrı bir şey olması icap ettiği ve dinamik bir vasıf taşımasının zaruri olduğu" yönündeki ifadesi, onun da katıldığı bir görüştür. Ama bu konferansta ***"Türk inkılâp hukukunun ayırt edici prensiplerinin tespit"*** edilmemesini eksiklik olarak görmektedir.

İkinci konferans, ticaret hukuku müderrisi ***Şevket Mehmet Ali Bey*** tarafından "sermaye kümeleşmeleri ve sermaye nüfuzunun hukuk bakımından" tetkiki konusunda verilmiştir. Konu doğrudan inkılap hukukuyla ilgili olmamakla beraber konferansçı, konferansın sonunda Türk inkılabının hukuki ideolojisinin muasır hukuk telakkisinden ayrı olduğu üzerinde durmuştur. Ona göre "Türk inkılâbının hukuk sistemi, ferdin hukukunu, inkışaf serbestisini temin etmekle beraber tamamen cemiyetçi bir sistemdir. Her inkılâbın kendine mahsus bir hukuk ideolojisi vardır. ***Bugünün ideolojisi, ferdiyetçi sistemden cemiyetçi hukuk sistemine geçmektir."***

Şevket Süreyya bu saptamalardan yola çıkarak inkılap hukuku konusunda kendi görüşlerini geliştirir. Ona göre "Türk devleti gittikçe daha mürekkep bir siyasi ve iktisadi teşekkül olarak inkışâf ediyor. Hiçbir cemiyet şeklini örnek almayan, hiçbir telakki sistemini model edinmeyen bu teşekkülün hukuki izahını, hukuki normlarını yeni hukuk mücadelesinin işlemesi lâzımdır." "Türkiye'nin kabul ettiği devletçilik anlayışı, devleti cemiyet içinde içtimai-iktisadi iş bölümünde en faal unsur haline getirmiştir." ***"Bu sistemde asıl olan, devletin bütün cemiyet işlerine müdahalesidir."*** Böyle mürekkep bir cemiyette "fonsiyonların ve münasebetlerin tanzimi, eskiden olduğu gibi bir taraftan fertlerin birbirleri karşısındaki, diğer taraftan dev-

lete karşı olan klasik 'hak'larının ve 'vazife'lerinin tanzimi kadar kolay değildir. ***Yeni hukukta 'menafii umumiye' fertlerin menfaatlerinin önüne geçer. Artık bilinmelidir ki yeni hukuk demek filhakika 'yeni mülkiyet' prensipleri demektir.*** Aksi takdirde yeni mülkiyet rejiminden başka bir şey olmayan devletçilik nasıl savunulabilir. ***Aslında içinde yaşanan devirdeki teknik zaruretler devlet mülkiyetini zaruri kılmaktadır.*** Çok büyük kuruluşların, altyapıların devletçe gerçekleştirilmesi gerekmektedir."

"O halde... 'ferdin mülkiyeti ferde ve devletin mülkiyeti devlete' dersek bu düstur derhal: 1- Ya ferdin sermayesiyle işletilmesi kabil olmayan, 2- Ya ferdin teşebbüsüne terkolunması milletin menfaati umumiyesile tearuz eden ileri ve yüksek tekniği devlet mülkiyetine terketmek şeklini alır. ***Bu takdirde de yeni cemiyet hayatına müdahale eden yeni bir teknik zaruret, yeni bir hukuk rejimine meydan vermiş ve binnetice yeni hukuk, yeni bir mülkiyet şeklinin izahı ve teyidi olmuş olur."***

Millet İktisadiyatı bölümünde *Vedat Nedim Dış Ticarette Devletçilik* konusunu ele almıştır. Vedat Nedim'e göre kapitülasyonlu Osmanlı İmparatorluğu'nda ithalat ve ihracat adeta bir emme basma tulumba gibi çalışıyor ve memlekette bir sermaye birikimi olamıyordu. Kapitülasyonsuz Türkiye'de devlet gümrük gelirleri sağlar hale gelmiştir ama ***ihracat müstahsilin aleyhine işlemekten kurtulamamıştır.***

Köyde zararın iki kaynağı bulunmaktadır. ***Birincisi istihsaldeki zarardır, ikincisi ise satıştaki zarardır.*** Satışta zarar sürdükçe istihsalin kârlılaşmasına olanak yoktur. Satışın zararlı olması ***satışın teşkilatsız olmasından ileri gelmektedir.*** Satışın kârlarının istihsale maledilebilmesi, istihsal merkezlerinde örgütlenmesiyle kabil olacaktır.

Dünyada serbest dış ticaret kalmamıştır, dış ticaret artık klering ve kontenjan mukaveleleriyle yürütülmektedir. ***Bu da para mübadelesinde olduğu gibi mal mübadelesinde de "Devletin nazım ve müdür rolünün müdahalesini"*** gerektirmektedir.

Bu durum, ***"Belli başlı ihracat mallarımızın müstahsillerini, devlet kooperatifleri içinde teşkilatlandırarak hem sürümü müstehlik lehine tanzim etmek,*** hem de memleketimizin ordu, nafia, sanayi gibi müdafaa ve inşa ihtiyaçları için ve milletimizin istihlâk ihtiyaçları için hariçten ithal etmek mecburiyetinde olduğumuz malları bu kooperatiflerin ihracat kuvvetleriyle takaslandırarak harici ticaretimizi ve aynı zamanda istihsalimizi milli iktisadiyatımızın içinde ahenkli ve uzvi bir surette vazifelendirmek" yoluyla gerçekleşebilecektir.

Bu sayıda *Falih Rıfkı* ***"İngiliz Tuhaflığı"*** başlıklı bir yazı yazmıştır. İngilizlerin bize tuhaf gelen âdetlerinden örnekler vermektedir. Bu tuhaf-

lıkları İngiliz toplumunun emperyalist konumunun bir uzantısı olarak yorumlamaktadır.

İsmail Hüsrev bir sayı önce yayınına başladığı *"Millet İçinde-Sınıf Meselesi II"* yazısının ikinci ve sonuncu bölümünü yayımlamaktadır. İlk yazısında "sınıfı, içtimai istihsalde aynı mevkii işgal eden, gelir membaları müşterek olan insan kümeleri" olarak tarif eden yazar, Türk Cemiyeti'nin bugünkü *içtimai kuruluşuna baktığımızda "herhalde biz sınıfsız bir millet telakki olunamayız" demekte* ve bu farklılaşmayı ziraat ve ziraat dışı kesimler için tanımlamaktadır. Ziraat kesiminde 1-Beyler ve toprak ağaları, 2- Köylü müteşebbisleri, 3- Küçük mülkiyet sahibi müstahsiller, 4- Ortakçılar, marabalar, 5- Köy amelesi biçiminde bölgelere göre değişen bir farklılaşma vardır. Sanayi ve ticaret alanında da önemli bir farklılaşma bulunmaktadır. Sanayi henüz gelişmesinin başlangıcındadır. Küçük bir işçi grubu vardır. Aracılık kârlarını alan bir ticaret kesimi bulunmaktadır. Şehir ve kasabalarda esnaf denilen küçük mülkiyet sahibi kalabalık bir kitle bulunmaktadır. Bu cemiyet kuruluşu *"kendini her zaman sarsabilecek anasırı potansiyel kuvvetler halinde içinde taşımakta ve yetiştirmektedir." Yaşanmış olan Şeyh Sait isyanı bunun bir örneğidir.*

Kadroculara göre millet bütünlüğü dışarıdan yani politik değil, içerden organik olarak temin edilmelidir. *O halde millet içinde organik birlik nasıl temin olunabilir?* Harp sonu rejimlerinde bu soruya iki farklı rejim tarafından iki farklı çözüm önerilmektedir. Bunlardan sosyalizm, çözümü şahsi mülkiyetin kaldırılmasında aramaktadır. Bu hareket, millet kitlesinin bir sınıf namına bütünleştirilmesine çalışmaktadır. Faşizm ise millet birliğini korporatif devlet yoluyla sağlamaya çalışmaktadır. Korporasyon sınıf tezatlarını kaldırmış ve zıt menfaatleri telif etmiş değildir; sadece üretimde disiplini sağlamıştır.

Milli kurtuluş hareketlerinin çözümleri ise farklıdır. Çünkü Türkiye'nin sınıf anasırı tamamen farklı mahiyettedir. Türkiye organik bütünlüğünü muhtelif iktisat sahalarında farklı yaklaşımlarla sağlamak durumundadır. Ziraat sahasında *"bir taraftan köylüyü toprağına sahip kılarak* istihsalinin dolayısıyla milli istihsalin ve milli verimliliğin artmasını temine, diğer taraftan gayri milli irtica hareketlerini kökünden tasfiye etmek için geniş ve inkılâpçı bir toprak reformuna şiddetle lüzüm vardır." "Reforma müvazi olarak takip edilecek *bir kooperatifleşme, bir teşkilatlandırma hareketi,* bir taraftan münferit müstahsillerin başı boşluğunu nizama alacak ve bu başıboşluktan mütevellit olarak köylü istihsalinde istikrarı bozan insiyaki pazar dalgalarını tahfif edecektir. Diğer taraftan, müstahsilin istihsal kârlarına iştirak ederek köyde sermaye terakümüne, binaena-

leyh refahın yükselmesine mani olan mutavassıt zümrelerin millet menfaatına zıt faaliyetlerini baskıya alacaktır." "Milletin total ifadesi olan ***devlet, milli istiklâlin temelini teşkil eden milli sanayii, patron amele ziddiyetini doğurmadan kendi mülkiyeti ve idaresi altında kuracaktır.*** Devlet sanayii, devlet teşebbüsü millet bütünlüğünün sigortası olacaktır." Bunların başarılı çalışabilmesi için de dış ticaretin de devletin denetimi altına geçmesi gerekecektir.

Bu analize dayanarak İsmail Hüsrev ***"Binaenaleyh biz, tezatsız millet şiarını ortaya atmakla hiçbir surette şeniyetle tezada düşmüyoruz" sonucuna ulaşmaktadır.***

Edebiyat köşesinde *Yakup Kadri Gene İnkılâp Edebiyatına Dair* yazmıştır. Edebiyatta inkılapçılığın bir konu seçmesi sorunu olmadığını, "ruhun müteaddi (saldıran) ve yaratıcı hamlesi" olduğunu, Shakespeare ve Goethe örneklerine dayanarak anlatmaya çalışmaktadır.

Cihan İçinde Türkiye bölümünde *Burhan Asaf Faşizm Niçin Beynelmilelleşmek İstiyor?* sorusunu ele almak istemiştir. Gerek İtalyan, gerek Alman faşizmi resmileşme devrelerinde "ihraç malı" olmadıklarını ilan etmişlerdir. Ama bu yazıda Burhan Asaf ekonomik yapılarının onları emperyalizme ittiğini göstermeye çalışmaktadır. ***"Her iki faşizm için, tazyik ve dışarıya doğru yayılma zaruretleri iktisadi bünyelerindeki muvazenesizlikten ileri gelmektedir.*** Yalnız, memleketteki sokağı fetheden demagoji, her tarafta vaatler savurmak suretiyle her tarafi peşinden sürüklemiştir. Dışarıdaki sokak için, bu daha güçtür. Çünkü o sokağa emreden kumanda köprüleri, İtalya ve Almanya'nın elinde değildir." "Bununla beraber, faşizm bunun da çaresini bulmuştur. Dışardaki sokağı, o sokakta yaratmak istediği yerli faşistlere fethettirmek istiyor." "Dikkat edilsin ki, bunlar yalnız söz ve edebiyat değildir. ***Her iki faşizm de Avrupa'nın ve Akdeniz'in her büyücek merkezinde teşkilatlar ve adamlar bulundurmakta ve avuç dolusu paralar sarfeylemektedir."***

Polemik kısmı bu kez ***Rakamların Anlattığı Sanayi*** konusuna ayrılmıştır. Bu yazıda İstatistik Umum Müdürlüğü'nün, Teşviki Sanayi Kanunu'ndan istifade eden sanayiler üzerine yayımladığı kitaptaki bulgular yorumlanmaktadır. Memlekette 1473 sanayi kuruluşu bulunmaktadır. Bunların % 71, 27'si İstanbul, İzmir, Balıkesir, Bursa, Adana ve Ankara'dadır. % 55'i bir şahsa ait, % 17'si adi şirket, % 6'sı anonim şirkettir. % 41'i kiradaki binalarda çalışmaktadır. % 88'i mihaniki güç kullanmaktadır. Kullanılan ortalama beygir gücü 80'dir. Ortalama % 19,5 oranında kâr etmektedirler.

Bu saptamalar sonrasında, kurulmuş ***sanayinin küçük olduğu, rasyo-***

nel işletilmediği, kuvvei muharrikesinin yetersiz olduğu, ***buna rağmen kâr ediyorsa bunun devlet korumacılığından ileri geldiği***, devletin böyle derme çatma sanayiyi ayakta tutmasındansa devlet eliyle sanayinin kurulmasının daha külfetsiz olacağı sonucuna ulaşılmaktadır.

İhracat Mallarımız köşesinde *(Nihat) İriboz*, ***İncirde Devletin Rolü*** konusunu işlemiştir. Aydın lopu (Kalimirna) türü taze ve kurutularak yenen incir, dünyada sadece Küçük ve Büyük Menderes Vadilerinde yetişmektedir. Bu çeşidi Amerika ve Avrupa'da yetiştirmek için yapılan çalışmalar başarısız olmuştur. Türkiye planlı ziraata gittiğinde incir üretimini bu bölgede yapmalıdır. Başka mıntıkalar aramaya gerek yoktur. Bu mıntıkada üretim istenildiği kadar artırılabilmektedir.

İriboz var olan ***kuru incir üretiminin ve maliyetinin analizini yaptıktan sonra kriz koşullarında da incirin kârlı bir üretim olduğunu ortaya koymaktadır.*** Ama köylüler fiyatlardan yakınarak incir bahçelerine yeterli bakım yapmadıklarından üretimin verim ve kalitesi düşmektedir. ***Bunun için yazar devletin bahçe sahiplerini fenni usulleri uygulamaya mecbur tutmasını***, uygun yerlerde kaliteli ilek (erkek incir ağacı) bahçeleri, fidanlıklar kurmasını ve yeni bahçelerin kurulmasından önce toprak analizlerinin yapılmasını tavsiye etmektedir.

Kronik köşesi imzasız olan ***"Mecmualarımız"*** başlıklı yazıya ayrılmıştır. *Kadro*'nun arkasından Ankara'da ciddi ***Çığır***, ***Ülkü*** ve ***Varlık*** dergileri çıkmaya başlamıştır. Bunlara İstanbul'da Ahmet Hamdi Bey'in ***Kooperatif***, İsmail Hakkı (Baltacıoğlu)'nın ***Yeni Adam***, Hüseyin Cahit Bey'in ***Fikir Hareketleri*** ve İzmir'de çıkan ***Kültür*** de eklendiğinde zengin fikir dergileri çeşitliliği ortaya çıkmaktadır. Bunlardan Cumhuriyet Halk Fırkası'nın dergisi olan ***Ülkü'yü "muayyen bir mütefekkir kadrosunca yönetilmeyişi"*** bakımından eleştirilmekte ve içindeki yazılar dağınık bulunmaktadır.

Kadro'nun Yirmi Altıncı Sayısının Yankıları

Nurullah Atâ Son Posta'da[321] *Kadro* dergisinin 26. sayısının yayımlandığını, iki yaşını doldurduğunu belirttikten sonra, şimdiye kadar hep onun meziyetleri üzerinde durduğunu, şimdi bazı kusurları üzerinde duracağını söylemektedir. ***Kadro'nun bir düşünce mecmuası değil bir ideoloji mecmuası olduğunu, kendisine bu yönünün cazip geldiğini***, ideoloji mecmualarının iman ettiği esasları bulunduğunu, bu esasları hayatın bütün sahalarına teşmil etmesinin beklendiğini, ***ama onun daha çok bir iktisat mecmuası*** olarak kaldığını söyleyerek, "Vakıa sanat hakkında, da-

321 Nurullah Ata, "Kadro İki Yaşında", *Son Posta*, 14 Mart 1934.

ha bir takım meseleler hakkında ne düşünmesi lâzım geldiğini aradı, bulamadı, karilerine de sezdirmedi. Niçin?" demektedir.

Mesela edebiyatta Yakup Kadri Bey ile Burhan Asaf hiçbir eseri kendi ideoloji gözlüklerinden tenkit etmediler, tabii ideolojinin edebiyatını vermedikleri için onlar eleştirilemez, zaman gerekir. Ama bunu yapabilmek için önce tenkit yapmak gerekir. ***Kadro daha başlangıçtadır, yenidir, yani en asabi olması gereken devrindedir.*** Ama bu asabiyeti göstermemekte, "provoquer" etmemekte, polemikleri günden güne azalmaktadır. "Bu gidişle tahaccür edecek [taşlaşacak];bir cemiyet cereyanı yerine bir zümre metafiziği olacak." ***"Çok yazık olur; çünkü Kadro bizde çıkan ilk ideoloji mecmuasıdır, mecmualarımızın en alakabahş olanıdır. Ondan büyük bir canlılık umuyorduk, hala da umuyoruz. Kendisi kaçmasın."*** Nurullah Atâ'nın bu ikazları *Kadro*'nun karşısındaki tehlikenin siyasal tehditler dışındaki yönüne de dikkat çekmesi açısından çok ilginçtir.

Sayı 27, Mart 1934. Devletçiliğin Yeni Alanlara Yaygınlaştırılması Önerilmektedir.

Bu sayının ***başyazısı*** siyah çerçeve içine alınmış olarak ***"Memleketin Büyük Kaybı" başlığı altında Doktor Reşid Galib'in ölümüne ayrılmıştır.*** Bu yazıda Doktor Reşid Galib büyük hadiselerin, büyük inan ve mücadele devirlerinin mahsulü bir idealist olarak tanıtılmaktadır. Yazı, ***"Reşid Galib! Senin en büyük hizmetin, senden sonra gelecek inkılâp nesillerine inkılâpçı karakterin, inkılâpçı enerjinin ve ahlâkın büyük misali olmandır! Senin bu taliine gıpta ediyoruz"*** sözleriyle bitirilmektedir.

İnkılâbın İdeolojisi bölümünde *Şevket Süreyya* ***"Açık Bütçeden Mütevazin Bütçeye, Mütevazin Bütçeden Zengin Bütçeye"*** başlığıyla, *Kadro* ölçülerine göre uzun bir yazı yazmıştır. Başvekil İsmet Paşa *Ülkü* mecmuasının 11. sayısında yazdığı bir yazıda[322] yeni bir bütçe anlayışını ortaya koymuştur. 1934-1935 mali sene bütçesi bu anlayışa göre hazırlanmıştır. Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra önce bütçenin mütevazin olması sağlanmıştır. ***Şimdi de devletin kuruculuk inşa edicilik vasıflarının yeterli olması yani zenginleşmesi istenmektedir.***

İsmet Paşa yazısında "Mektebine, ziraatına, sanayiine kâfi gelmiyen bir bütçede de muvazene ve intizam bulunabilir. Fakat bu muvazene mektep açmamaklığın, tarlaları sulamamanın, yolları, fabrikaları inşa etmemenin, hulasa hastaları tedavisiz bırakmanın ve memleketin silahlarını kâfi bulundurmamanın zararlarını ve tehlikelerini izah edemez." "Bir acı

322 "Memleketi İmar edecek Sermaye", Ülkü, S. 11, Birinci Kânun 1933, s. 353-355.

hakikati açıkça söylemeliyim: Bütçemiz caiz olan haddan daha azına indirilmiştir. Büyük ve pek mühim olan devletimizin vaziyetine ve ihtiyaçlarına kifâyet etmemektedir. Bütçeyi arttırmak için tedbir bulmalıyız. Yeni Türk devletinin en muğlak meselesi budur" demektedir.

Şevket Süreyya bu yazısıyla, İsmet Paşa'nın çağrısına yanıt vermektedir. Osmanlı döneminden başlayarak, bütçe anlayışının, devlet gelirlerinin ve harcamalarının gelişimini ayrıntılı olarak analiz etmekte ve ***yepyeni bir varidat sistemini geliştirmek için dört maddeli bir öneride bulunmaktadır.***

"1- Köylünün nakdi tediye kabiliyetini en yüksek bir hadde çıkarmak ve onu bütçeye iştirake çekmek için köylüyü yeni ve geniş bir emtia mübadelesine sürüklemek.

2- Devlet işletmelerini, büyük sanayii, büyük krediyi, bazı kalemlerin harici ticaretini devlet bütçesine gelir membaı kılmak.

3- Osmanlı Düyunu Umumiyesi tediyatını hiç olmazsa, cihanda tediye şartlarının yeniden vücut bulacağı bir zamana bırakmak.

4- Milli kuruluşun ve milli devletin seyyal mübadele vasıtası olan milli paranın devir süratini azami hadde çıkarmak ve bunun için de milli hudutlarımız içinde emtia ve istihsal hareketlerini nihayet iki sene içinde şimdikinin en az beş misli arttırmak lâzımdır."

Daha önce iş bütçesi kavramı ve yeni bir para anlayışı üzerinde durmuş olan ***Şevket Süreyya kendi görüşlerine açıkça referans vermeden İsmet Paşa'nın görüşlerine sahip çıkmayı yeğlemektedir.*** Bu dört maddeli programın dördüncü maddesinin daha önceki yazılarıyla bu yazısı arasındaki köprüyü kurduğu söylenebilir.

Millet İktisadiyatı bölümünde bu kez *Vedat Nedim Çimentoda Devletçilik* konusunu ele almıştır. Vedat Nedim'e göre bugünkü medeniyet devrine çimento devri denilebilir. Bir memleketin çimento sarfiyatı, o memleketin yapıcılık faaliyetinin en sağlam ölçüsüdür. Beş senelik sanayi programının tatbikatı, demir yolu programı, su işlerinin ikmali, şehirlerimizin imarı çimento için gittikçe genişleyen bir istihlak pazarı oluşturmaktadır.

Çimento devri, ucuz çimento istemektedir; halbuki Türkiye'de çok pahalıdır. Örneğin, gelişmiş bir yol ağı kuran İtalya'da çimentonun tonu inşaat mahalinde12 liraya mal olurken, Türkiye'de bu rakam 100 liraya çıkabilmektedir. Türkiye'de var olan altı çimento fabrikası yüksek gümrük himayesinde kendi aralarında fiyat anlaşması yaparak üretimlerini sürdürmektedir. *Kadro*'nun tahminine göre fabrikalar en az % 86 kâr etmektedir. ***Bunlar Türkiye'yi en pahalı çimento tüketen devlet haline getirmiş-***

lerdir. Türkiye'nin 150.000 ton olan tüketiminin % 80'ini devlet yapmakta ve bu yüksek pahayı ödemektedir. Bu durumda Vedat Nedim ***"Devletçi Türkiye'de devletçi çimento siyasetine de şiddetle ihtiyaç vardır"*** sonucunu çıkarmaktadır.

Bu sayıda ***İsmail Hüsrev Beş Senelik Programın Manası*** konusunda yazmıştır. İsmail Hüsrev Kadroculaın genel tutumu paralelinde Beş Yıllık Planın içtimai felsefesi konusunda üniversitenin suskun kaldığına değindikten sonra bu konuyu kendisi yanıtlamaya çalışmaktadır.

Ona göre ***"Beş yıllık sanayi programı... yeni inkılâpçı kuruluşun ilk inkılâpçı hamlesidir."*** "Bir iktisat politikası sisteminden diğer bir iktisat politikası sistemine intikali" temsil etmektedir. ***"Program gaye olarak ferdin refahı yerine küllün refahını"*** koymaktadır. "Ferdin refahına küllün refahı tarikiyle gidilecektir. ***"Binaenaleyh sanayi programile iktisat politikası, ferdiyetçi hedeften, üniversalist, bütüncü hedefe geçmiş oluyor."***

"Üniversalist iktisat politikasında bütün kanunların, bütün tedbirlerin, normativist olması zaruridir. Ferdin hareketleri, muayyen normlarla bütünün, milletin menfaatleri namına tahdit edilecektir." ***"Devlet iktisat politikasının tatbikatında serbest liberal usullerden, normativist bağlayıcı usullere geçmektedir."***

İsmail Hüsrev bir iktisadi sistemi, üretimdeki teknik, buna bağlı olarak oluşan içtimai ilişkiler ve iktisat zihniyeti (ideoloji) olarak almaktadır. ***O halde bir iktisat sisteminden diğerine geçmek yeni bir tarih devrinin başlaması demek olmaktadır.*** "Türkiye'de de devlet modern sanayii bizzat kurmakla memlekete rasyonel ve ilmi bir tekniği getirmiş olacaktır." "Devlet sanayiinin kurulmasıyla iş verenle iş alan arasındaki münasebetlerin şekli de değişecektir." "Devlet sanayii, milli iktisadiyatın içtimai nizamına sınıfçı değil, halkçı bir unsur getirmekle mevcut sistemin orijinal bir içtimai çehre almasına amil olabilecektir." ***Rasyonel teknik, halkçı cemiyet ilişkileri, iktisadi zihniyetlerin de değişmesine yol açacaktır.***

İsmail Hüsrev'e göre sanayi planı bir başlangıçtır. ***"Zaruri olarak bir münakalât programına, bir ziraat programına, bir ticaret programına lüzum gösterecektir."*** "Yalnız sanayide program ve diğer şubelerde programsızlık, ancak ayarsız iki dişlinin birbirinin dişlerini kırması gibi bir netice" verecektir.

Türkiye'nin Beş Yıllık Planı konusundaki ilk açıklamaları Celal Bayar 8 Ocak tarihinde yapmıştır. Türkiye'nin planı konusunda 15 Ocak'ta *Times*'ta ve 16 Ocak'ta *Financial Times*'ta yazılar çıkmıştır. Oysa planlı bir ekonomiyi savunan *Kadro*'da bu plana ilişkin ilk yazı mart ayının sonuna doğru yayımlanmıştır. Bu yazının oldukça geciktiği söylenebilir. Bu gecikmede İş

Bankası çevresiyle sürdürülmek zorunda kalınan çatışmanın etkili olduğu düşünülebilir. Celal Bayar'ın sunuculuğunu yaptığı bu plana karşı takınılacak tavır konusunda belki de bir süre beklenmesi yeğlenmiş, sonra İsmail Hüsrev'in yazısı yayımlanmıştır. ***Bu yazıda dolaylı bir eleştiri stratejisi benimsenmiştir.*** Bu plana bir yandan sahip çıkılıyorken, öte yandan planın içeriği Kadrocu görüş doğrultusunda yeniden tanımlanmaktadır. Eleştiri de bu yeniden tanımlama içinde üstü kapalı olarak yapılmış olmaktadır.

Edebiyat köşesinde *Yakup Kadri* ***"Allah ve Şeytan"*** adlı yazısını yazmıştır. Yazı, "Edebiyatta ustaişi-şaheser denilen şey, Allahla Şeytan arasında tam bir uzlaşmanın mahsülüdür" gibi çarpıcı bir saptamayla başlamaktadır. ***Yazı ilerledikçe bu saptamanın gönülle akıl arasında bir anlaşmayı, bir uzlaşmayı kastettiğini kavrıyoruz.*** Bu yorumlardan sonra Yakup Kadri Türkiye'de henüz neden büyük sanatkâr çıkmadı sorusunu, ***bizde henüz Allah ile şeytan arasındaki cidalin başlamamış olduğunu*** söyleyerek yanıtlamaktadır. Yakup Kadri'nin diğer Kadroculara göre kötümserliği bu yanıtta da kendisini göstermiştir.

Dergide bundan sonra ***Henri Béraud***'nun *Viyana Dünyanın Anahtarı* adlı kitabından ***"Makinaların Muhaceretine Zeyl"*** başlığıyla yapılan aktarma yer alır. Buhran içinde Marienthal'de 1832'den beri çalışan 10.000 aileye 10.000 tezgâhlı bir fabrikanın makinelerinden başlayarak duvar taşlarına kadar nasıl satıldığı anlatılır. Şevket Süreyya'nın *Kadro*'nun 23. sayısında aynı konuda yazdığı makelede anlatılanları somutlaştıran bu kitap tabii ki Kadrocuların ilgisini çekmiştir.

Bu yazıdan sonra, ***"Şeker Sanayii, Kömür Sanayii, Çimento Sanayii, Sigortacılık, Değirmencilik ve Buğday Toptancılığı Devletleştirilmelidir"*** ibaresi büyük puntolarla bir özlü söz halinde verilir. Böylece her sayıda bir konusu işlenmiş olan Kadrocu devletleştirme programı tüm kapsamıyla sergilenmiştir.

Cihan İçinde Türkiye köşesinde *Burhan Asaf Oklar Neyi Gösteriyor?* sorusuna yanıt aramaktadır. Makine medeniyetinin doğmaya başladığı iki asır içinde, bütün milletler birbirinden etkilenmiştir. İnsanlar için müşterek bir medeniyet olmuştur. "Ne şüphe ki, telgraf, vapur, radyo, fabrika, film gibi binlerce vasıta ve kolaylık haddi zatında, mutlak surette masum ve mutlak surette faydalı şeylerdir." ***Yaşanan sorunların kaynağı teknik değil, "mütemadiyen terakkiler kaydeden teknik karşısında içtimai görüşlerimizdeki geriliktir".***

"Makine medeniyeti, doğmasıyla beraber, birkaç milletin inhisarında kalmıştır." "Çok kısa bir zaman mesafesi dahilinde emperyalist tahakküm tarzının bütün unsurlarının vücut bulmasına yol açmıştır." ***Ama şimdi***

pazar haline gelmiş ülkelerde makineleşme başlamıştır. Metropol ülkelerde sanayi tasfiye edilirken pazar ülkelerde makineleşme gerçekleşmektedir. "Dünyadaki istihsal vasıtaları demirbaşı mahduttur. Bunun da sebebi, milyarlarca insanın koyun gibi bir hayat sürmek sefaletine mahkum edilmiş olmalarıdır. İleri teknik, milletler arasında dağıldıkça bu milyarlarca koyun birer insan olacaktır. Ve her insan, kendine lâzım olan gıdayı ve ihtiyaç eşyasını isteyecektir. Bu talebi, talep kıymeti, kıymet de hammadde ve ziraat maddesi istihsal edebilen memleketlerin servetlerini doğuracaktır." *"Bu suretle, gasbolunan iktisadi fonksiyonlar (sanayi ve sermaye teraküm ettirmek hakkı) sahiplerine iade edilmiş olacak." "İstikamet bu olduktan sonra, mukavemetlerin ehemmiyeti yoktur."*

Bu yazıdan sonra *Kadro*'nun büyük puntolarla sergilediği *"Liberal iktisadı reddeden Türkiye'de maliyet hesapları sır kalmaz! Bütün sanayi müesseselerinde maliyet hesaplarının NEŞRİNİ ve bunların doğruluğunun da DEVLETÇE KONTROLÜNÜ istiyoruz"* ibaresine bir özlü söz halinde yer verilmiştir. Kuşkusuz bu ibare Kadroculaların yazıların sonuna koyduğu diğer özlü sözlerden çok farklı niteliktedir; özel girişimcileri savunanları ve özellikle de İş Bankası çevresinin şeker üretimi konusundaki faaliyetlerini eleştirmektedir.

Mehmet Şevki bu sayıda *"Buhrandan Korkmayan Sanayi: Harp Sanayii"* başlıklı bir yazı yazmıştır. Mehmet Şevki yazısında, dünyanın sanayileşmiş ülkelerinden verdiği bilgilerle dünya buhranının genel olarak üretimlerde büyük oranlarda düşmeye yol açarken, bu ülkelerde harp sanayiinin üretimini artırdığını göstermektedir.

Polemik köşesi *"Rakamların Anlattığı Sanayi II"*ye ayrılmıştır. Devleti Sanayi Planının ortaya konulmasından sonra, *fabrikatörlerin toplanarak, bazı sanayi alanlarında üretimlerin fazla olduğu ve bu alanlarda üretimin kısıtlanmasını istemeleri üzerine bir sayı önce üzerinde durulmuş olan sanayi istatistiklerinden yararlanarak bu iddiaların geçersizliği gösterilmeye çalışılmaktadır.*

Bu analizler sonucunda "Hangi şubeyi ele alırsak alalım gerek sermaye ve gerekse istihsal bakımından sanayiimiz bizim bugünkü ihtiyaçlarımızı dahi tatminden çok uzaktır. *Bu şerait altında sanayiin bazı kısımlarını tahdit etmek demek Türkiye'de hakiki manasile sanayi daha doğmadan, çıkış halinde iken ölüme mahkum demektir" yargısına ulaşılmaktadır.*

Kadro bu yazıyla sürprodüksiyon konusunda, daha önce başlattığını gördüğümüz mücadelesini sürdürmekte ve iddialarını istatistik verilerinden yararlanarak kanıtlamaya çalışmaktadır.

Kronik köşesinde geçen sayıda başlatılan *"Mecmualarımız"* başlıklı

yazı devam etmektedir. Bu kez, İstanbul'da çıkan dergiler ele alınmaktadır. İstanbul Halkevi'nin çıkardığı *Yeni Türkiye Mecmuası* ayrı tutulursa ***İstanbul'da çıkan dergilerin eklektik olduğu*** söylenmektedir. *Yeni Adam*'ı çıkartan İsmail Hakkı Bey'in kuvvetli şahsiyeti takdir edilmekle beraber, onu "individualizmanın" müdafii olarak tanıdıkları söylenmektedir. Hüseyin Cahit Bey'in ***Fikir Hareketleri dergisini ise Yeni Adam varken lüzumsuz görmektedirler. O da demokrattır. O da Avrupa hayranıdır.***

Derginin son sayfasında *Doktor Reşid Galib*'in ölümü dolayısıyla *Burhan Asaf'ın Hâkimiyeti Milliye'de yer alan yazısına yer verilmektedir.*

Kadro'nun Yirmi Yedinci Sayısının Yankıları

Kadro'nun bu sayısındaki yazılar da, her sayıda olduğu gibi derginin çıktığı günlerde ***Hakimiyeti Milliye***'de **"Kadro"** başlıklı bir haberle tanıtılır.[323] Bu haber 13 Nisan tarihini taşımaktadır. Anlaşılan *Kadro*'nun mart sayısının çıkması nisan ayının ilk haftasının sonuna kalmıştır.

Kadro'nun kronik bölümünde ***Yeni Adam*** hakkında yapılan değinmelere ***İsmail Hakkı Bey'den hemen yanıt gelmiştir.***[324] Eğer eklektiklikten kastedilen dünya fikir hareketlerinden haber verme konusundaki çeşitlilik ise, buna itiraz etmeyeceğini, ama muayyen bir felsefeye sahip olmamak anlaşılıyorsa buna karşı olduğunu, çünkü ***Yeni Adam da Kadro gibi, yenici ve inkılapçı olduğunu söylemektedir. Kendisini "individualizmin" müdafii ilan edilmesine karşı çıkmakta*** ve kendi terbiye kitapları olan *Terbiye ve İman* ve *İçtimaiyat Noktai Nazarından Terbiye*'nin neresinde böyle bir yargıyı haklı çıkaracak bir kısım bulunduğunu sormaktadır. Kendisinin yapmak istediğinin ne fertçilik ne de cemiyetçilik olduğunu, sadece şeniyetçilik yapmak istediğini söylemektedir; ***çünkü o cemiyetçilik muayyenliğini tanımakla beraber, fertlik yaratıcılığını da tanımaktadır.***

Fikir Hareketleri üzerinde söylenenleri de ***Hüseyin Cahit*** yanıtlamıştır.[325] **Matbuat Hayatı** sütununda "mübahase ve münakaşa"dan kaçındığını çünkü bunun bizde karşısındakine darılmak ve daha ağır bir şeyler şeklinde anlaşıldığını ve bunun da gereksiz olduğunu söyledikten sonra *Kadro*'nun *fikir hareketleri*nden söz ederken ***"derin Avrupa hayranlığı"ndan söz etmesi ve bunu bir kusur gibi göstermesi üzerine bu telakki üzerinde durmak gerektiğini söylemektedir.*** Hüseyin Cahit *Kad-*

---

323 "Kadro", *Hakimiyeti Milliye*, 13 Nisan 1934.

324 İsmail Hakkı, "Kadro'ya Göre Yeni Adam, Yeni Adam'a Göre Yeni Adam", *Yeni Adam*, S. 17, 23 Nisan 1934, s. 11.

325 Hüseyin Cahit, "Matbuat Hayatı; Avrupaya Hayranlık", *Fikir Hareketleri*, S. 27, 26 Nisan 1934, s. 11-12.

ro'nun iyi anladığını, kendisinin bir Avrupa hayranı olduğunu ve bu hissin gençlerde ve bütün memlekette yayılmasını istediğini söylemektedir. Ama bu zevk ve sefa Avrupa'sı veya emperyalist hırsızahların (egemenlik hırslarının), nasyonalist emellerin aleti Avrupa değildir. Bu ilim, medeniyet, fikir Avrupa'sıdır. ***Kadro Fikir Hareketleri'ni Avrupa hayranlığıyla suçlarken kendisi de Avrupa hayranıdır. Tarihi maddeciliği Karl Marx'tan almıştır.*** O zaman Hüseyin Cahit sormaktadır: Neden bizim hayranlığımız kötü oluyor da *Kadro*'nunki iyi oluyor? Bu sorunun yanıtını "Çünkü *Kadro* Avrupa'dan ilim ve fikir almak istememiş, bir din ve iman almıştır. Bu dinin salikleri de dünyayı yalnız Karl Marx'ın gözlüğü ile görürler, hakikatı yalnız onun sözlerinde bulurlar. Binaenaleyh kim başka türlü düşünürse dalalettir zannederler" diye vermektedir.

Sayı 28, Nisan 1934. İnkılâp Kürsülerinde İnkılâp İlmileştirilmelidir.

Kadro'nun başyazısı Hamlet'in boş sözlerden "Words, words and words" yakınmasıyla başlamaktadır. Harp sonrasının Türkiye'nin siyasal gündemine soktuğu ***teşkilatlı gençlik ve milli iktisat kavramlarının böyle içi boş kavramlar olarak kaldığını ortaya koymaktadır.*** Teşkilatlı gençlik adına ortaya çıkan muhtelif mesleklere, mekteplere hatta vilayetlere mensup kişilerin bir araya gelerek kurdukları cemiyetler teşkilatlanma sayılmaktadır. ***Milli iktisattan anlaşılan ise Türk pasaportunu haiz herhangi bir müteşebbisin devlet otoritesine dayanarak para kazanması haline gelmiştir.*** *Kadro* bu başyazısında yıllarca sonra sık sık kullanılmaya başlayan deyimiyle Türkiye'de yapılanların bir ***"mış gibi yapmak"*** olduğunu ve bu yolla bir yere ulaşılamayacağını söylemektedir.

İnkılâbın İdeolojisi bölümünde *Şevket Süreyya*'nın ***"İnkılâp Kürsülerinde İnkılâp İlmileşmelidir"*** yazısı yer almaktadır. Darülfünun'un milli inkılap hamleleri karşısındaki duyarsızlığı karşısında Türk üniversitesi yeniden teşkilatlandırılırken inkılap enstitüsü kurulmuştur. Üniversitenin açılışında bu enstitünün inkılabın ideolojisini işleyeceği, bu enstitünün "yalnız orada çalışanların değil, yalnız bağlı olduğu fakültenin değil, talebesinden profesörüne kadar bütün Üniversitenin, bütün Cumhuriyet münevverlerinin, bütün memleketin" malı olduğu, herkesin onun talebesi olduğu belirtilmiştir.

Bu, *Kadro*'nun yapmaya çalıştığı, kendisini görevli saydığı bir alandır. İnkılap kürsüleri Ankara'da Başvekil İsmet Paşa'nın[326] İstanbul'da maarif

326 Bu konuşma için bkz. "İnkılâp Kürsüsünde İsmet Paşanın Dersi", *Ülkü*, Nisan 1934, s. 81-87.

vekilinin ilk dersleriyle çalışmaya başlamıştır. İnkılâp kürsülerinin derslerine Recep (Peker), Mahmut Esat (Bozkurt), Yusuf Kemal (Tengirşek) gibi rejimin mutemet adamları girmektedir. Şevket Süreyya bu kürsülerdeki dersleri izlemiştir. Bu yazısıyla onları bir biçimde tartışmaya açmaktadır.

Şevket Süreyya'ya göre bu dersler genellikle "inkılâp" mefhumunun "teyit ve ilanıyla" başlamaktadır. Şevket Süreyya'ya göre ***"İnkılâbımızın bu büyük ve orijinal mahiyeti, inkılâp kürsüsünden ders veren hatiplerin bütün telakkilerine hakimdir."*** "Filvaki gerek Recep, gerek Mahmut Esat Beyefendiler inkılâbı yalnız siyasi, yahut iktisadi vechede kalmayan ve milletin umumi hayatının bir bünye değiştirmesi şeklinde almakla beraber bu inkılâbın tarifiyle, daha ziyade yalnız vakalara işaret etmekle iktifa" etmişlerdir. "Mesela Recep Beyefendiye göre: *İnkılâp, fenanın yerine iyiyi ikame etmektir."* "Fakat şu da aşikârdır ki 'iyi veya fena' mefhumları ancak ahlaki mefhumlardır." İnkılap kürsülerinde derslerin bir telkin, bir de ilmi tedvin yönü olacaktır. ***İyiye ve fenaya dayanan anlatımlar telkin bakımından gerekli olmakla birlikte ilmi tedvin bakımından çok anlamlı olmayacaktır.***

Şevket Süreyya Mahmut Esat Beyefendi'nin inkılap ve ihtilal kavramlarını farklılaştırmadan ikisi yerine bir tek ***ihtilal=revolution*** kelimesini kullanmasının karışıklıklar yarattığını düşünmektedir. Bunun yerine "Biz zannediyoruz ki ihtilâl cemiyetin süperstrüktüründe cereyan eden bir cebir ve zor hadisesidir. Halbuki inkılâp, cemiyetin strüktüründe cereyan eder. Bu takdirde ihtilal strüktüre, yani bünyeye inmedikçe, mesele yalnız siyasi iktidarda kaldıkça inkılâba tahavvül etmemiş demektir. Hem tetkik olunursa görülür ki bu tarif bizzat Türk inkılâbının seyrine de çok uygundur" önerisini yapmaktadır.

Ayrıca Şevket Süreyya ***"her nerede tekâmülden bahseden birini görürlerse boğazına sarılmalarını Türk gençliğine tavsiye eden Mahmut Esat Beyefendinin"*** bu heyecanlı telakkilerini telkin bakımdan önemli bulmakta ***ama "tekamül ve inkılâbın aynı seyrin zaruri merhaleleri" olduğuna dikkati çekmektedir.*** Şevket Süreyya'ya göre, "İhtilâl, şiarını bulursa yaşar. Cemiyetin, o vakte kadar seçilmiş yollarından ve bağlanılmış hedeflerinden birden ve cebri-zor ile koparılan insan kalabalıklarına kısa, veciz ve herkesin anlayacağı şekilde yeni istikametler ve yeni yakın hedefler verilmezse o zaman hakiki bir 'anarşi' baş gösterir." İhtilal kısa bir zamanda erir.

"Hülasa bir ***inkılâp kendisini karakterize eden prensipleri bir inkılâp ideolojisi sistemi içinde veremez ve ilimleştirilmiş nazari desteklerden mahrum kalırsa dar bir demokrasi hareketine yahut istikametsiz***

bir menfaat mücadelesine pekâlâ istihale edebilir. "Bu itibarla inkılâp kürsüleri" "inkılâp seyrinde her nevi fikri inhiraf ve tagayyürlerin de hassas bir bekçisi olacaktır." ***"Kadro, kendisini bu ideoloji teşkilatının tabii bir organı sayar ve onların hayata doğuşunu heyecanla selâmlar."***

Millet İktisadiyatı köşesinde ***Vedat Nedim*** bu kez ***belediyeleştirme*** konusunda yazmıştır. Liberal belediyecilikte elektrik, havagazı, su, münakale vasıtaları, telefon, rıhtım gibi şehir işletmelerinin imtiyazlı şirketlere ihalesi esastır. Osmanlı döneminde de bu faaliyetler ecnebi şirketlere bırakılmıştır. Devletçi olduğunu iddia etmeyen memleketlerde bile belediye işletmeleri belediyelerin mülkiyetinde ve işletmesinde bulunmaktadır. ***Türkiye'de de bu işletmeler, "belediyeye geçerse bozulur ve zararla işler" kuruntusu aşılarak belediyeleştirilmelidir.***

Vedat Nedim Devlet Demiryolları'nın devlet elinde ecnebi kumpanyalardan daha rasyonel işletilmesini, devletin elinde bulunan Ankara telefonlarının ecnebi şirket elindeki İstanbul telefonlarından daha iyi ve dürüst işletilmesini, Terkos suyunun belediyenin idaresine geçmesinden sonra halkın şikâyetlerinin azalmasını bu konuda başarılı olunacağının kanıtları olarak vermektedir.

Bu sayıda ***İsmail Hüsrev Beş Senelik Sanayi Programı ve Kredi Meselesini*** ele almıştır. İsmail Hüsrev'e göre beş senelik sanayi planından önce yeni ihtiyaçlara göre takip olunacak bir paraya, ***bir kredi politikasına ihtiyaç bulunmaktadır.*** İsmail Hüsrev bu konuda Kadroculaların görüşünü işlemeye çalışmaktadır. Var olan anlayışa göre devlet, sanayi tesisleri için gerekli kaynağı ya bütçe varidatından ya da obligasyon ihraçlarından sağlayacaktır. Bu membalardan ikisi de müstahsilin ve müstehlikin ödeme güçlerini daraltacaktır. Bu da sanayiye olan talebin azalması ve satış sorunlarının yaşanması demektir. O halde başka membalar bulmak gerekir.

Kadrocular piyasada şahsi sermayesi kâfi gelmeyen bir müteşebbisin bankalara iskonto ettirdiği senetler yoluyla kendisine kaynak sağlaması olgusundan yola çıkmaktadırlar. Eğer bankalarda büyük sayılarda senet birikirse, onlar da biriken senetleri Merkez Bankası'na iskonto ettirecektir. Görülüyor ki ***Merkez Bankası bir kredi yaratıcısı rolü*** oynamaktadır. ***Kadroculaların önerisi devletin sanayileşme programında Merkez Bankası'nın bu işlevinden, para yaratma fonksiyonundan yararlanmaktır.*** Kredi ekspansiyonundan yararlanarak sağlanacak finansman hem enflasyon yaratmayacak, hem de halkın tediye kabiliyetini düşürmeyecektir.

Kadrocular ayrıca sanayi planını gerçekleştirmek için yapılacak sınai tesisat ithalatının takas usulüyle milli emtia karşılığı yapılmasını ve bunun için de harici ticaretin kontrol altına alınmasını tavsiye etmektedir.

Bu yazının sonuna büyük puntolarla ***"Cumhuriyet Merkez Bankası Devlet İktisatçılığının Aktif Kredi Kaynağı Olmalıdır"*** ibaresi konulmuştur.

Edebiyat köşesinde *Yakup Kadri Eser ve Halk* konusunu ele almaktadır. ***"Madem ki, bir eser intişar ediyor***, yani halka, ***halkın eline teslim olunuyor***, o, halkın malı demektir; ve onun üzerinde ***artık müellifin manevi hakkı yoktur."*** "Lakin sanat ve edebiyat tarihi, halk dediğimiz okurlar yığınının ne kadar isabetsiz bir hakem olduğuna dair yüzlerce misal ile doludur."

Cihan İçinde Türkiye bölümünde *Burhan Asaf Planlı Dış-Ticaret ve Dış-Ticaret Ofisleri* konusunu ele almaktadır.

"Buhran ile beraber, hemen her memleket için, ***tediye muvazenesi ile ticaret muvazenesi, birinci derecede ehemmiyet kazanmıştır.*** Ve hemen her memleketin para politikası bu iki muvazenenin gayet sıkı bir surette kontrolünü emreylemiştir." ***"Çifte kontrol metodu doğmuştur."*** Bunun sonucunda serbest ticaret ve "en fazla müsaadeye mazhar devlet" esası da sarsılmıştır. "Tediyelerde basit bir döviz kontrolünün kâfi gelmiyerek klering gibi daha şâmil ve daha müteaddi bir usule başvurulması, ticaret muvazenesinde gümrük himaye ve memnuiyetlerinin kâfi gelmediğini görerek keza şamil ve müteaddi olan kontenjan usulune" geçilmesini gerektirmiştir. Yalnız, ***ne klering ne de kontenjanın kendilerinden beklenen faydayı tam olarak sağlamaması*** üzerine "iki taraflı anlaşmalarla" bir nevi kontrollü serbest mübadele rejimi arayışları başlamışsa da, bu da ticareti canlandıramamıştır.

Bu deneylerden sonra uyanık memleketler mübadelenin istihsalin bir fonksiyonu olduğunu bildikleri için asıl dikkatlerini üretim üzerinde topluyorlar. Buhran içinde yeni bir fiyat düzeni ortaya çıkmıştır. Üretimin buna göre yapılması gerekmektedir. Bu ortamda yeni bir kavram olarak planlı dış ticaret gelişmeye başlamıştır. Bu girişim ***Roosevelt Amerika'sından*** gelmektedir. "Herhangi bir Merkez Bankasının bütün döviz ihracat ve ithalatını kendi elinde temerküz ettirmesi gibi, ***bir memleketin bütün dış ticaretini kendi elinde temerküz ettirecek olan böyle bir merkez dış-ticaret ofisi"*** kurulması düşünülmektedir.

Dünyada dış ticaretin ***devlet ofisleri*** eliyle yürütülmesi halinde ***"iki taraflı anlaşmaların"*** yerini ***"çok taraflı anlaşmalar"*** alacak, istihsal davası da bu çoktaraflı anlaşmalara göre ayarlanacak ve milli iktisatlar arasındaki mücadele yerini milli iktisatlar arasındaki ahenge bırakacaktır.

Bu yazı Türkiye'nin dış ticaretinde yeni bir politika uygulamaya başladığı bir dönemde yazılmaktadır. Türkiye 1934 yılı Şubat'ından Tem-

muz'una kadar geçen sürede dış ticaretinin % 70'ini oluşturan 11 ülkeyle iki taraflı ticaret anlaşması yapmıştır. Bu düzenlemeler dış ticaret konusundaki yakınmaları önemli ölçüde azaltmıştır. Dış ticaretin örgütlenmesinde yeni arayışlara girilmiştir. İktisat Vekili Celal (Bayar) dış ticareti geliştirmek özellikle ihracat mallarının sürümünde tüccara yol göstermek için ***Türk Ofisi*** kurmak amacıyla gerekli yasayı TBMM'den geçirmeye çalışmaktadır. Burhan Asaf'ın yazısı tam bu dönemde yazılmakta, iki taraflı anlaşmalar yerine çok taraflı anlaşmaları, Türk Ofisi gibi yol gösterici bir örgütlenme yerine tüm dış ticareti denetim altına alacak bir ***Dış Ticaret Ofisini*** önermektedir. Böylece Kadro eleştirel konumunu sürdürmüş olmaktadır.

Bu yazıdan sonra büyük puntolarla gelecek sayıda *Yeni Adam*'a cevap olarak Şevket Süreyya'nın "İsmail Hakkı Bey'in Mefkûreciliği Ne için Türk Mefkûreciliği Değildir?" yazısının yer alacağı haber verilmektedir.

Polemik bölümünde ***"Rakamların Anlattığı Sanayi III"*** başlıklı yazı yer almaktadır. İmzasız olan bu yazıda son iki sayıda yorumlanan sanayi istatistikleri ***bu kez değirmencilik ya da un sanayii açısından*** değerlendirilmektedir. Cumhuriyet döneminde un fabrikalarının sayısının 50'den 144'e çıktığı, önemli bir kapasitenin yaratılmasına karşın ancak şehirli nüfusun kullandığı unun bu fabrikalarda üretildiği, köylü kesimin kullandığı unun hâlâ eski değirmenlerde üretildiği, öğütme masrafının hammadde değerine oranının İstanbul'da % 21, İzmir'de % 14, Konya'da % 5,5 Kocaeli'nde % 30 olduğu belirtilmektedir. Bu üretim alanının verimsiz işlediği gösterilerek ***"birçok yerlerde bizzat (değirmen) sahiplerinin de teşne bulunduğu Devletin müdahale ve tanzim siyaseti" önerilmektedir.***

Kronik bölümünde bu sayıda ***dört yazı*** yer almaktadır. Bunlardan ***birincisi*** *Yakup Kadri*'nin ***"Moda ve Sakarya"*** adlı yazısıdır. Yakup Kadri bu yazısında "Ankara'da bu ay Çocuk Bayramından önce üç gün süren bir moda bayramı olmuştur. Bu bayrama heyecanla iştirak eden hanımlarla, 12 Aralık Cuma günü Yerli Malı ve Tasarruf Haftalarında giyinmek süslenmek için dışarıya on para vermeyeceğine yemin eden hanımlar aynı hanımlardır." demektedir. *Yakup Kadri* Türk kadının umumiyetle modaya ve süse düşkünlüğüne kızmamakta, yalnız bu hususta onların ***Paris terzihanelerinin, Paris kumaş fabrikalarının zevkine ve fantezisine daha doğrusu, hesap ve menfaatine esir olmalarına acımaktadır.***

Bu bölümde ***ikinci*** yazı olarak ***Ahmet Hamdi*** Bey'in ***Kooperatif*** dergisinde yayımlanan ***"İnkılâpçılık ve Türk İnkılâbı"*** başlıklı yazısına yer verilmiştir. *Üçüncü* yazı 15 Nisan 1934'te Ankara'da toplanan ve üç gün süren İkinci ***Tütün Kongresine*** ayrılmıştır. Iskarta, iskonto ve tütünün teca-

nüsü meselelerinin ele alındığı kongrenin kararları da ayrıntılı olarak verilmektedir.

Bu yazıdan sonra, gelecek sayıda *Hüseyin Cahit Bey'e cevap olarak Şevket Süreyya'nın "Biz Avrupa'nın Hayranı Değil, Mirasçısıyız" yazısının yer alacağı, büyük puntolarla ilan edilmektedir.*

Bu bölümde ***dördüncü*** olarak ***Mansur Tekin***'in ***Muallimler Mecmuası'nda*** çıkan ***Yakup Kadri***'nin ***Ankara*** adlı romanı hakkındaki yazısı yer almaktadır. Mansur kendisini romanın edebi niteliğinden çok ele aldığı konunun ilgilendirdiğini söyleyerek romanın içeriğini özetlemektedir. Roman, kahramanı Selma Hanım'ın hayatının üç bölümüne paralel olarak üç farklı Ankara'yı anlatmaktadır. Selma Hanım üç farklı dönemde üç farklı erkekle bir aradadır. Birinci dönemde bir banka şefinin karısı olan Selma Hanım bir yerli Ankaralının evinde yaşamaktadır. Ancak Selma Hanım için yaşamdaki tek önemli şey, kazanılacak zaferdir. Kocasında milli davaya ilgi bakımından yeterli heyecanı bulmayan Selma Hanım bir erkânıharp binbaşısı olan Hakkı Bey'e ve fikirlerine ilgi duyar ve onunla evlenir. Artık mütekait miralayın karısı olan Selma Hanım'ın hayatı içinde Ankara'nın Cumhuriyet'in ilk on yılındaki gelişmesi anlatılır. Ecnebilerin bir komisyoncusu olan Hakkı Bey'in yaşantısı içinde yeni bir yüz ortaya çıkmıştır. Yenişehir zevksiz binalarla dolmuştur. Selma Hanım da hayatın egoist zevklerine dalan kocasından uzaklaşır ve genç bir muharrir Neşet Sabit'in dünyasına yaklaşır. Romanın üçüncü bölümü Gazi'nin Onuncu Yıl nutkuyla başlar. İkinci on yılda Cumhuriyet imtiyazsız, sınıfsız bir millet olmak davasını tahakkuk ettirmek yolunda ilerler.

Aslında Yakup Kadri'nin *Ankara* romanı, *Kadro* hareketi anlaşılmadan yorumlanamaz. Denilebilir ki ***Ankara, Kadro'nun roman biçiminde ifade edilmiş şeklidir.*** Selma Hanım'ın yaşadığı Cumhuriyet'in ilk on yılı *Kadro* gözüyle Cumhuriyet'in bir eleştirisidir. Romanın üçüncü bölümünde ***Cumhuriyet'in ikinci on yılı için yazılan senaryo gerçekte Kadroculların Cumhuriyet ütopyalarının romanlaştırılmasıdır.***

Kadro'nun Yirmi Sekizinci Sayısının Yankıları

Vakit'te ***Selami İzzet*** Yakup Kadri'nin *"Moda ve Sakarya"* adlı yazısı üstünde durmaktadır.[327] Yakup Kadri'nin Ankara'daki moda tutkunluğunu yani bir "Şişli sosyetesinin" oluşumunu anlattığı yazısına duygusal olarak katılan Selami İzzet, ***asıl kabahatin moda düşkünlerinde değil onlara değer verenlerde olduğunu söylemektedir.***

---

327 Selami İzzet, "Kafasızlar", *Vakit*, 9 Nisan 1934.

Hüseyin Cahit, Yakup Kadri'nin ***Ankara*** romanının yayımlanmasından sonra ***tüm çalışmalarının değerlendirmesini*** yapmıştır.[328] *Fikir Hareketleri*'nde yayımladığı incelemesinde ***Yakup Kadri***'nin *Yaban ve Ankara* romanlarıyla ***tasavvuf kaynaklarını bırakıp, tarihi maddeci olduğunu saptamakta*** ve bu geçişin nasıl olduğunu ***"Yakup Kadri Bey inanan bir ruhtur.*** Şeniyetin içinde bunalmamak ve boğulmamak için bir iman ihtiyacı hissediyor. ***Ruhunun susuzluğunu evvelce tasavvuf temin edebiliyordu, bugün bir madde imanı tatmin ediyor.*** Bunlar iki zıt, fakat her ikisi de iman. İşte onun manevi hayatındaki vahdeti vücude getiren esaslı vasıf, işte bütün varlığına temel teşkil eden sağlam toprak" diyerek anlatmaktadır.

"Yakup Kadri Bey'in bu yeni imana ne kadar hararetle bağlı olduğunu görmek için *Ankara*'yı okumalı, ***Bu iman ona sanatı, edebiyatı, tetkik ve mülşahadeyi, şeniyeti, hakiki hayatı, her şeyi, her şeyi unutturacak kadar hâkimdir.*** O bütün bunları feda ederek *Ankara*'ya istikbali tasvir eden bir parça eklemiş ve ancak kuvvetli müminlerde görülecek bir coşkunluk, bir keyf, adeta bir sarhoşluk ile bize hulyalarını, ülkülerini uzun uzun anlatmıştır. Denilebilir ki ***Yakup Kadri Bey için asıl Ankara, bu olmayan ve olmayacak Ankara'dır."*** "Tevratın Enbiyası Yakup Kadri Bey'e cenneti öbür dünyada vaadediyorlardı. Halbuki tarihi maddiyetçilik peygamberleri onu şu fani dünyamızda bize temin edebileceklerini iddia ediyorlar." "Fakat, unutmamalı ki bu cennet yalnız müminler içindir."

Kadro 29, Mayıs. 1934. İnkılâp Rejimindeki Oportünizm

Kadro'nun başyazısı, ***inkılap rejiminde oportüniste*** (her devre uyan, prensibi olmayan) ayrılmıştır. Oportünisti bir bite benzetmektedir. "Evvelâ, biri ikisi, sonra onu yirmisi, daha sonraları yüzlercesi birden o taze gövdeyi (inkılâbı) sardı mı, artık onun biraz evvel, sıhhati, kuvveti, neşveyi, iradeyi ifade eden manzarası değişmeye başlayacaktır. Yavaş yavaş, her yanına bir köhnelik, bir sünepelik, bir harabatilik çökecektir". O bir truva atı da değildir. ***"Oportünistin ise hiç sevmediği şey, karakter ve kahramanlıktır.*** Onun içindir ki, oportunistler ellerine geçen bir rejimi, bir insanı, bir hadiseyi, derhal, silik, sönük ve adi bir hale sokuverirler." ***"Garip bir dalâlet, inkılâpçıya, bu en tehlikeli inkılâp düşmanını, bir zararsız-ve hatta çok defa-bir faydalı unsur halinde göstermiştir."***

Bu genel ifadeler boşuna kullanılmamakta bazı kişileri ve grupları işaret etmektedir. Bu sözlerle, bazı isimler açıklanmamış olsa da, söylenenler

---

328 Hüseyin Cahit Yalçın, "Matbuat Hayatı: Yakup Kadri Bey", *Fikir Hareketleri*, S. 58, 29 Kasım 1935, s. 91-92.

adreslerine ulaşmakta ve iktidar çevrelerinde Kadro aleyhine oluşan birikime katkıda bulunmaya devam etmektedir.

Bu sayının **İnkılâbın İdeolojisi** bölümünde Şevket Süreyya ***Yeni Devletin İktisadi Fonksiyonlarını*** ele almaktadır. Bu yazı ***Şevket Süreyya***'nın 10 Mayıs 1934'te İstanbul'da ***Türk İktisatçılar Cemiyeti***'nde verdiği konferansın metnidir.

Şevket Süreyya konferansına bir inkılabın nazari ve fikri unsurlarını geliştirmenin gerekli olduğuna ve kurulan ***İnkılâp Enstitüsü***'nün bu bakımdan olan önemine dikkati çekerek başlamıştır. Daha sonra Türkiye'de özellikle bilim çevrelerinde hâkim olan Avrupa merkezli düşünce biçiminin yanlışlığını ortaya koymaya çalışmıştır. Osmanlı İmparatorluğu gibi yarı müstemlekelerde "kendisine iktisaden hakim ve siyaseten müessir olan harici âlemin fikri hükümranlığı da vardır. İçtimai ilimler, içtimai ilimlerin başka memleketlere uygun olan hükümleri, hülasa cemiyeti ve âlemi telakki tarzı hazır olarak alınır ve aynen kabul edilir." Bu nedenle ***Osmanlı münevveri de "Avrupanın güya cihan mukadderatının mihveri olduğu" konusunda sakat bir görüşe sahiptir.***

"Gittikçe daha çok anlaşılmaktadır ki, liberal demokrasi ve liberal iktisat 19. Avrupa koşullarının ortaya çıkardığı gelişmelerdir. Diğer memleketler için örnek olamazlar. Benzer biçimde sosyalist inkılap da yüksek tekniğin ve keskin sınıf mücadelesinin bulunduğu ülkeler için söz konusu olabilir. Hülasa Avrupa'nın cemiyeti telakki sahasındaki hükümleri öyle hükümlerdir ki onlar her şeyden evvel Avrupa'nın cihan üstündeki hegemonyasının, yani bir taraftan Avrupa dahilindeki sınıfların birbirleri arasında, diğer taraftan müstemlekeci memleketlerle müstemleke ve yarı müstemlekeler arasında, nihayet müstemlekeci memleketlerin kendi aralarındaki tezatın mahsulüdür. Öyle ise ***Türkiye'nin de örnek olduğu milli kurtuluş hareketleri, Avrupa'nın bu hükümranlığına hem siyasi, hem de iktisadi sahada bir karşı reaksiyon*** olduğu için bunların cemiyeti ve âlemi telâkki tarzları da farklı olacaktır. "Binaenaleyh ruhunda müstakbelin rüşeymini taşıyan inkılâpçı ***Türk münevverliği Avrupa'nın ne peyki, ne tabii, ne hayranı değil, olsa olsa mirasçısıdır.*** Çünkü teknik başka şey, rejim başka şeydir. Biz tekniği alır fakat tekniğe tahakküm tarzını almayabiliriz. "Şevket Süreyya sözlerinin Avrupa bilimini yadsımak olarak anlaşılmaması konusunda da duyarlı davranarak, Genç Türkiye'nin ve bütün milli kurtuluş hareketi ülkelerinin daha uzun yıllar tekniğini ve ihtisasını Avrupa'dan alacağını, ***Türk Üniversitesinde görev alan ecnebi profesörlerin, Türkiye'nin inkılâp münevverliğiyle olan bu mesut iş birliğini selamladığını belirtmektedir.***

Yeni devletin iktisadi fonsiyonlarından söz ederken kasttetiği, devletin bir milli kurtuluş devleti olduğu ve bu tür memleketlerin hedefinin de siyasi istiklallerinin yanı sıra iktisadi istiklallerini de kazanmak olduğudur. "Halbuki milli kurtuluş hareketleri her şeyden evvel müstemleke istismarlarına karşı bir hareket, bir aksülâmel olduğu için, bunlar milli sermaye terakümlerini müstemleke istismarlarına istinat ettiremezler." Ayrıca en kısa zamanda sanayilerini alt yapılarını vb. kurmak zorundadırlar. "Milli kurtuluş hareketlerinin bu kısa zaman içinde kendi iktisadi kudretlerini cihan sermaye ve tekniğinin hiç olmazsa vasati seviyesine çıkarabilmeleri zarureti ***bu memleketlerin milli iktisadı kurma işinde" Avrupa'nınkinden farklı yollar izlemelerine yol açmaktadır.*** Bu da iktisadi devletçilik olarak ortaya çıkmaktadır. ***Bu planlı devletçilik*** "bir taraftan memleketin müstemleke tabiiyetinden çıkması şartlarını temin ederken diğer taraftan memleket dahilinde yüksek menfaat tezatlarının, keskin sınıf farklarının ve mücadelelerinin doğmasına mani olur." "Şu halde münhasıran hukuki-siyasi olmayıp aynı zamanda cemiyetin bünyesini kurucu ve işletici bir müessese olan yeni devletin bu kuruculuk ve işleticilik vasfı ona bir takım yeni vazifeler tahmil ediyor ki, bu vazifeler her şeyden evvel iktisadi vazifelerdir." ***"Binaenaleyh yeni devletin hukuki-siyasi vazifeleri onun bu iktisadi fonksiyonlarını adeta bir nesiç gibi sarmaktadır."***

Millet İktisadiyatı bölümünde ***Vedat Nedim*** bu kez ***Kazançlı İstihsal Seferberliği*** konusunda yazmaktadır. Vedat Nedim'e göre buhranın geçeceği ve emtia fiyatlarının daha önceki seviyeye yükseleceği beklentilerinin gerçekleşmeyeceği anlaşılınca yeni bir anlayış gelişmiştir. ***Buhran fiyatlarında kazançlı üretimin nasıl yapılacağı araştırılmaya başlamıştır.*** "İşte böyle bir şiar altında açılacak geniş bir istihsal seferberliğine muhtacız. Çünkü kazançlı istihsal, bütün milli varlığımızın can damarıdır."

Kazançlı istihsal için üretim hayatının niteliksel bir değişim geçirmesine ihtiyaç vardır. "İstihsal hayatımızdaki bu keyfiyet inkılâbı, milli iktisadiyatımızın her sahasına şâmil, geniş bir iş planını zaruri kılmaktadır. Böyle bir iş planının bütçenin kısıtlarıyla sınırlandırılmaması gerekir."

Vedat Nedim "Müstahsil bir iş planı, sadece devletin normal bütçesine istinaden tatbik sahasına geçirilemez. ***Bunu, her memlekette olduğu gibi, bizde de ancak Devlet Bankası kredite edebilir"*** demekte ve enflasyon heyülasını öne sürerek, böyle müspet ve verimli bir işe engel olmak isteyenleri açık bir ilmi münakaşaya çağırmaktadır.

İsmail Hüsrev Vedat Nedim'in çağrısına uygun olacak bir şekilde ***Bir***

Kredi Ekspansiyonu Bir İnflasyon Yapar mı? sorusuna yanıt bulmaya çalışmaktadır. İsmail Hüsrev, para miktarı, para devir hızı ve fiyat düzeyleri arasındaki ilişkiler hakkında kuramsal açıklamalar yaptıktan sonra ***merkez bankalarının*** bütçe için piyasaya karşılıksız para çıkartmalarının enflasyon yaratacağına, ama ***sanayi planını gerçekleştirmek için, yani bir milli iktisat işi için yapılacak bir emisyonun enflasyon yaratacağını zannetmenin hatalı olacağına dikkati çekmektedir.*** "Milli işler mukabilinde yapılacak emisyonlar, bir kredi emisyonu olacağından işin hitamında ve vadenin hululünde piyasaya çıkmış mütemmim banknotlar, mekanikman bankaya avdet ve tevazün hasıl olacaktır."

Yakup Kadri'nin köşesinin adı *Edebiyat*'tan, *Kültür*'e çevrilmiştir. Yeni Kültür köşesinde ***Yakup Kadri*** bir önceki sayıdaki yazısının devamı mahiyetindeki ***"Sanat Ölçüleri"*** adlı yazısını yazmıştır. Esas ölçütün münekkitlerin yargıları değil, sanat eserleriyle doğrudan doğruya cemiyet arasındaki alım verim olduğunu, eserin kendi kendine, hiç kimsenin yardımına gereksinme olmadan kendini göstereceğini, ***dünyada, meçhul kalmış hiçbir baş-iş olmadığını söylemektedir.***

Burhan Asaf Cihan İçinde Türkiye köşesinde ***İnkılâp Sanatına Varmak Yolları*** üzerine yazmıştır. "Dünkü cemiyet bize, sanat akiydesi olarak 'sanat sanat içindir' hükmünü devretmiştir. Oysa zamanımızın inkılâpları sanata büyük bir ehemmiyet vermektedir. Çünki hiçbir telkin sanatkarınki kadar kuvvetli olmamıştır. Şüphesiz, eğer sanatkâr inkılâp akiydesi emrine kerhen ya da kâr bundadır diye girdiyse meydana getirdiği eserler samimiyetsiz olacaktır." Fakat sanatkâr, inkılabın akidesine kendiliğinden inanıp bağlanmış ve cemiyetin, uğrunda boğuşup kan döktüğü yeni ölçüleri kendi sahasında arayan bir insansa, o zaman, severek yarattığı eserlere bağlandığı akiydenin ihtiraslarını da koyacağı için sevdiği ve bağlandığı şeyi "sirayet" yolunda sevdireceği muhakkaktır. Burhan Asaf ***"Eski sanatkârların türlü akiydelere bağlanmaları sanat namına ancak müsbet neticeler verdiği halde, günümüzdekilerin bir inkılâbın akiydelerine bağlanmaları yanlış mıdır?"*** diye sormaktadır. Eğer o inkılabın felsefi ve beşeri muhtevası bir sanat ocağını yakacak kadar özlü ise bir sorun kalmayacaktır.

Bu sayıda *Mehmet Şevki* ***"Bizde Kok ve Demir Sanayii I"*** adlı yeni bir yazı dizisine başlamaktadır. Beş yıllık sanayi planında demir sanayiinin kurulmasına yer verilmiştir. Mehmet Şevki hem iktisat, hem milli müdafaa bakımından önemine inandığı bu sinai alanın ürünlerine ***Türkiye'deki yıllık talebin 100.000 ton olduğunu saptamakta*** ve bu ölçekte bir fabrikada dünya fiyatlarıyla yarışabilir üretimin olanaklılığını araştırmaktadır.

Bu sayıda *Şevket Süreyya*'nın yazdığı iki Polemik yazısı birden yer almaktadır. Bunlardan birincisi *"İsmail Hakkı Beyin Mefkûreciliği"* başlığını taşımaktadır. İsmail Hakkı Bey Darülfünun'un başındayken üniversite reformu sırasında tasfiye edilmiştir. Ama Şevket Süreyya yazısına *"İsmail Hakkı Bey, sade bir Türk terbiyecisi değil, aynı zamanda bizim en verimli mütefekkirimizdir"* diye başlamakta, Darülfünun'dan ayrıldıktan sonra çıkardığı *Yeni Adam dergisini arkadaş bir dergi* olarak ilan etmekte, İsmail Hakkı Bey'in "müdahalesi olan her şeye kendi fikri damgasını vuran bir ilim adamı, yani şahsiyet" olduğunu vurgulamaktadır. *Bu yüceltmenin arkasında İsmail Hakkı Bey'in yeni üniversiteye alınmamasının arkasında bir haksızlık bulunduğunu da ima etmiş olmaktadır.*

Şevket Süreyya *Kadro*'nun 27. sayısında *Yeni Adam*'dan bahsederken İsmail Hakkı Bey'in indüvidüalist demokratlığına ve derginin eklektik karakterine işaret ettiğini, bu yazıya İsmail Hakkı Bey'in *Yeni Adam*'ın 17. sayısında cevap verdiğini, özellikle de individüalist olarak telakki edilmekten rahatsız olduğunu söylediğini belirttikten sonra İsmail Hakkı Bey'in cevabını analiz etmektedir. *Şevket Süreyya İsmail Hakkı Bey*'in "Terbiye içtimai sebeplerden doğar, yaşar ve ölür. *Terbiye muayyen bir içtimai maksadın husulüne çalışır. Terbiye muayyen bir içtimai hüviyeti hazırlamaya mecburdur"* görüşüne katılmaktadır. Görüş ayrılığı bu noktadan sonra başlamaktadır. İsmail Hakkı Bey'in bu mefkûrevi adamı, millet bünyesine nakledildiğinde istikametsizleşmektedir. Çünkü onun millet bünyesi mistiktir. Yetiştirilecek bu mefkûrevi adamın mefkûresinin içeriği nasıl doldurulacaktır? İsmail Hakkı Bey hayatın içinden alınmasını, ne semavi, ne fevkaltabii olmasını istiyor. *İşte Şevket Süreyya bu mefkûrenin, tarihi şartların Türk Milletine gösterdiği milli kurtuluş mefkûreciliği olmadığı için karşı çıkmaktadır.*

Şevket Süreyya'nın ikinci Polemik yazısı *"Biz Avrupanın Hayranı Değil, Mirasçısıyız"* başlığıyla *Hüseyin Cahit Bey'e yönelmiştir.* Şevket Süreyya Hüseyin Cahit Bey'in *Fikir Hareketleri* dergisinin yalnız *nakilci ve tercümeci bir fikri temele dayandığını*, bunun da Meşrutiyet münevverliğinin özelliği olduğunu söylemektedir. Harp öncesi dünyasında Avrupa'nın âlemşümul bir üstünlüğe sahip olduğunu, bu dönemde Avrupa'nın fikri hegemonyasına karşı çıkılamadığını ama harp sonrası dünyasında artık milli kurtuluş memleketlerinin münevverlerince karşı çıkıldığını anlattıktan sonra asıl tartışma noktasına geliyor.

Hüseyin Cahit Bey'in tek bir Avrupa mefhumu yoktur. Bir zevk ve safa Avrupa'sı vardır. "Ben buna hayran değilim. Benim hayranlığım ilim ve medeniyet Avrupa'sınadır" sözlerini Şevket Süreyya yetersiz görmektedir.

"Biz Avrupanın ne iktisadi, ne siyasi, ne ahlaki bünyesinin, hatta ne de fikirler manzumesinin hayranı ve takipçisi olamayız. ***Biz Avrupanın sadece tekniğinin ve ilim metodunun hayranıyız, hatta-daha doğrusu-hayranı da değil miraşçısıyız!*** Metod ve teknik ise tarihin her çağında bir medeniyetten, diğer medeniyete miras olarak intikal etmiştir."

Hüseyin Cahit Bey'in "*Kadro* tarihte maddiyatçılık müdafii değil midir? Bu mezhebi kendisi mi çıkarmıştır?" sorusunu "Aşikâr bir şeydir ki tarihi maddiyetçilik Avrupai bir mahsuldür. Fakat bu mahsul ilimde sadece bir metotdan başka bir şey değildir. ***Eğer biz*** tarihi maddiyetçiliğin, muasır Avrupa nizamını mütaleaya tatbiki demek olan ***'ilmi sosyalizmi' de aynen alsak ve bunun hükümlerini aynen telakki etseydik o zaman bizden evvelki neslin... hatasını aynen tekrar etmiş olurduk" diye karşılamaktadır.***

Şevket Süreyya *Fikir Hareketleri*'nin muayyen bir içtimai mektebi temsil etmediği, bütün cehdinin Avrupa fikri sermayesinden mümkün olduğu kadar fazla miktarını Türkiye'ye nakletmek olduğunu söylemesini üç bakımdan eleştirmektedir. Bunlardan biri, Fr. Nitti ya da Comte Sforza'dan öğrenecek fazla bir şey olmadığı, diğeri ***bu derginin bir inkılap gençliğine eklektisizmden başka bir şey veremeyeceğidir.*** Bunlardan daha önemlisi ise, "içtimai mektebim" yok derken gerçekte liberalist mezhebini gizlemekte olmasıdır.

Bu sayıdaki **Kronik** bölümünü ***Yakup Kadri*** yazmıştır. ***Hebâ Olan Enerjiler*** üzerinde durmaktadır. Yakup Kadri'ye göre "Türk Gençliğinde de taze ve taşkın bir yapıcılık, kuruculuk ve yaratıcılık kudreti toplanmış bulunuyor. Lakin ***bu kudret, her yanından tıkalıdır, mahpustur."*** "Dün bir Wagon-Lit hadisesi, öbür gün bir tramvay meselesi, bugün bir belediye işi, bir gündelik politika dedikodusu, bir hiç; kendi kendini avutmak, kendi kendine bir şey yaptığını ispat etmek için bulup çıkarttığı manevi sportlardır." Bunun gençliğin bünyesinde yaratabileceği zararların kendilerini üzdüğünü anlatmaktadır.

Derginin bu sayısı Ankara'da neşrolunan bir gençlik mecmuası olan *Çığır*'ın birinci cildinin tamamlanmış olmasını bildirerek ona uzun ve muvaffakiyetli ömürler dileyen bir bildiri ile tamamlanmaktadır.

Kadro'nun Yirmi Dokuzuncu Sayısının Yankıları

Şevket Süreyya'nın açtığı İsmail Hakkı Bey'in mefkûreciliği polemiği, *Yeni Adam*'ın 28 ve 29. sayılarında iki uzun yazıyla yanıtlanmıştır.[329] İs-

---

329 İsmail Hakkı, "Kadro'ya Cevap", *Yeni Adam*, S. 28, 9 Temmuz 1934, s. 5, İsmail Hakkı, "Kadro'ya Cevap", *Yeni Adam*, S. 29, 16 Temmuz 1934, s. 8.

mail Hakkı Bey'in getirdiği en önemli eleştiri, *Şevket Süreyya*'nın *Kadro*'nun 29. sayısındaki yazıyı yazarken bile ***temel kitaplarını okumamış olması sadece bir radyo konferansının metnini okumakla yetinmiş*** olmasıdır. İsmail Hakkı Bey individüalist telakki edilmekten rahatsız olmadığını, şeniyetçi olduğunu söyledikten sonra, hâlâ fertçisin, cumhuriyetçisin demenin anlamını kavrayamadığını söylemektedir.

İsmail Hakkı, millet bünyesine bakışının mistik ilan edilmesini de dayanaksız bulmaktadır. "Halbuki ben terbiye gayemi sonuna kadar mistik tersi olarak rasyonelleştirdiğimi zanneder dururum. Son yazılarımda ***'İçtimai Mektep'le her türlü mistiklikten soyulmuş rasyonel bir pedagoğyanın temellerini' atıyorum"*** demektedir. Terbiye için kendi önerdiği mefkureyi Şevket Süreyya'nın yetersiz görmesini de onun garezkarlığına değil çalışmalarını tanımamasına dayandırmaktadır. İsmail Hakkı Bey terbiye ile uğraşan ***Şevket Süreyya'daki "verin bana terbiyeyi dünyayı değiştireyim" eğilimini tehlikeli bulmaktadır.*** Çünkü terbiye "ihtilalci değil, tesisci bir müessesedir. Türk mürebbisinin normal işi, âlemi düzeltmek değil, ...cemiyetlik iş bölümünün kendisine ayırdığı ihtisas vazifesini olabildiği kadar kusursuz yapmaktır." "İşte bu mektep henüz cemiyet hayatına alışkın olmayan adamın alışacağı yerdir. Alıştırmak müesseseleştirmektir." ***İşte terbiyeye müesseseleştirmek olarak bakmak İsmail Hakkı Bey'in özgün katkısıdır. Bu niteliklerinin Kadrocularca takdir edilmemiş olması onu üzmekte*** ve yazısını ***"Kadro'nun bende yok sandığı şeyler pedagojimin temel taşlarıdır.*** Bu binayı işitmek, hatta görmek bile yetmez, içinde yaşamak da lâzımdır. Yapan adamın verdiği emeği o zaman anlarsınız" diye bitirmektedir.

Hüseyin Cahit de kendisine karşı açılan polemiği ***Fikir Hareketleri***'nin 21 Haziran ve 5 Temmuz 1934 tarihli sayılarında yanıtlamıştır. Hüseyin Cahit Kadroculların Avrupa medeniyetinin mirasçısıyız diye çıkıp sadece tarihi maddecilik metoduyla yetinmesine acımaktadır. ***Şevket Süreyya'nın Türkiye'deki münevverin Avrupa'ya bakışını harpten önce ve sonra diye ikiye ayırmasını "basit ve iptidai" bulmaktadır.*** "Ne harp öncesinde, ne harp sonrasında Türkiye'de körü körüne bir Avrupa hayranlığı güden bir münevver zümre tanımıyorum, ben de değilim" demektedir. Ama öteden beri kara cehaletten, ***taassuptan kaynaklanan bir Avrupa düşmanlığı bulunduğunu,*** memleketin mutlakiyet sonlarına kadar düştüğü zelil vaziyetten de o nur ve irfan düşmanlığının mesul olduğunu belirtmektedir. ***Şimdi bu tür düşmanlık milli gurur zevahiri altında yapılmaktadır.*** Harp sonrasında Avrupa'nın fikri hegemonyasının bulunmadığını yeni nesillerin buna karşı mücadeleye giriştiğini söylemek Hüse-

yin Cahit'e göre hiçbir fayda temin etmeyen mücerret tabirleri ortaya atıp boş yere muttasıl çene çalmaktır.

Hüseyin Cahit *Fikir Hareketleri*'nin Avrupa'dan naklettiği fakat *Kadro*'nun beğenmediği malzemenin, Avrupalı yüksek profesörlerin Türk gençlerine verdikleri derslerle müvazi ve onlara uygun bir malzeme olduğunu bildirmekte, "İlim ve metod meselesinde *Kadro* saflarında bulunmaktansa üniversitemizin Avrupalı profesörlerinin arkasında bulunmayı müreccah görürüm" diye eklemektedir.[330] 5 Temmuz'daki yazıda ise *Kadro*'nun eski İtalyan Başvekili Prof. Nitti'yi küçümsemesine karşı çıkmakta, onun ilerlemiş yaşına rağmen Mussolini'ye dalkavukluk yapmamak için ülkesini terk ettiğini söylemektedir.[331] Bu yazının ilginç bir başka yanı 5 Mayıs 1934'te çıkan 2444 sayılı *Matbuat Umum Müdürlüğü Teşkilatına Dair Kanun'da bu teşkilatın görevleri içindeki "Memleketimiz içinde milliyet ve demokrasi esaslarına mugayir fikir cereyanlarının yayılmasına mani" olmanın bulunduğu hatırlatılarak, Kadro'nun demokrasi konusundaki olumsuz tutumunu adeta ilgililere şikâyet etmesidir.* Hüseyin Cahit Bey'in bu satırları yazmasının ne anlama geldiğini anlamak için bu dönemde Kadrocu Vedat Nedim'in matbuat umum müdürü olduğunu hatırlamak gerekir.

Sayı 30, Haziran 1934. Şeker Alanında Çatışma Sürüyor.

Kadro'nun bu sayıdaki başyazısı ***"Auto-Kritik"*** başlığını taşımaktadır. "Bu tabir, tek fırkalı inkılâp rejimlerinin ortaya attığı ıstılahlardan biridir. Eski liberal ve demokrat cemiyetlerinin en şaşaalı alemlerinden biri olan ***'söz ve matbuat hürriyeti'nin yerini 'auto-kritik' almağa*** hazırlanıyor." "Auto-kritik, işte bütün bu bir buçuk asırlık ruh ve irade orjisinden sonra cemiyet insanının, medeni insanın kendi içine doğru çekilişi, ***kendisini, bir nevi vicdan ve idrak murakabesine verişi demektir.***" "Bir insanda bu halet, kemalin en yüksek mertebesine delâlet ettiği gibi bir cemiyette de kudretin, emniyetin, ahengin, erginlikle sağlamlığın en büyük ölçüsüdür."

İnkılâbın İdeolojisi bölümünde ***Şevket Süreyya İş Kanunu Yeni Cemiyetin Temel Kanunlarından Biridir*** diye yeni bir araştırma dizisini başlatmaktadır. Yüksek İktisat Meclisi'nden geçerek Meclis Encümeni'ne havale edilecek olan ***"İş Kanunu"*** layihası hazırlanması tabii ki Kadrocu-

---

330 Hüseyin Cahit, "Matbuat Hayatı: Avrupanın Mirasçıları", *Fikir Hareketleri*, S. 35, 21 Haziran 1934.

331 Hüseyin Cahit, "Matbuat Hayatı: Tenvire Muhtaç İki Nokta," *Fikir Hareketleri*, S. 37, 5 Temmuz 1934. s. 171-172.

ları yakından ilgilendirmektedir. ***İş kanunu memleket içindeki işbölümünün gelişmesini, dolayısıyla sınıf farklılıklarının doğmasını belirleyecektir.***

Liberal içtimai düzende bir tarafta iş kuvvetini emtia halinde iş piyasasında satanlarla, diğer tarafta sermaye sahiplerinin bulunduğu içtimai sınıflar bulunuyordu. Kapitalizmin ilk gelişme dönemlerinde say ile sermayenin ilişkisi kanunlarla düzenlenmemişti. Harpten önce gelişen iş kanunlarında kadın ve çocuk sayini himaye ve murakabe esastı. Harp sonrası dönemde Avrupa'da daha şumullü iş kanunları gelişmeye başladı. Bu yasalar say ve sermayenin ilişkilerine devletin müdahale yollarını belirlemek, iş yaşı ve iş ücreti mukavelelerini hükümet kontrolu altına almak, kolektif iş mukavelerine yol açmak, sendikaların işçi komitelerinin hükmi şahsiyetlerini tanımak yolunu açıyordu.

Şevket Süreyya, Türkiye'de planlı bir devletçilik altında sınıf tezatlarının hâkim olmadığı bir içtimai düzen kurulmak istendiği için bu halde istihsal münasebetlerinin farklı bir biçimde düzenlenebileceğine değindikten sonra, ***Kadroların savunduğu durumun yarı planlı olduğunu,*** devletçi üretimlerin yanı sıra ***yaygın bir küçük üreticilik kesiminin olacağının kabul edildiğini belirtmektedir. Bu durumda Türkiye'nin bir taraftan devlet işletmelerinde iş haklarını ve mesuliyetlerini, öte taraftan da devlet dışı işletmelerde iş ve sermaye münasebetlerini tanzim eden kanunlar çıkarması gerekiyordu.***

Muasır manasıyla işçi (proleter) yeni bir tiptir; Makinelerin sanayiye tatbik edildiği şu son bir buçuk asrın tabii neticelerinden başka bir şey değildir. Halbuki Türkiye'deki makineli sanayinin yarattığı ücretli say miktarı çok küçüktür. Ama Türkiye'de ücretli say sahasına atılan geniş bir iş arayıcılar kadrosu ortaya çıkmıştır. "Bu suretle garpta bir ücretli işçiler sınıfının yaratılmasında fabrikaların, makinaların yaptığı işi, şarkta ve bu meyanda Türkiye'de o makinaların mahsulü olan ucuz ve mebzul emtia yapmıştır. ***Türkiye'ye gönderilen bu ucuz emtia kendisine has istihsal usullerini parçalamış ve geniş bir fakirler, işsizler kadrosu doğurmuştur."***

Şevket Süreyya iş kanununa ilişkin görüşlerini söylemeden ücretli sayi (emek) ele almaktadır. Türkiye'de milli bir sanayinin doğuşu ile iş ve ücretli say meseleleriyle karşılaşılmaya başlandığını, ***bu nedenle bir iş kanunu geliştirmesinin*** "Yeni Türk devletinin devletçi, halkçı ve milliyetçi olan vasfına tamamen uygun olan yerinde ve ***ileri bir" hareket olduğunu söylemektedir.***

Millet İktisadiyatı bölümünde *Vedat Nedim "Pamuk Sanayii Pa-*

muk Ziraatinde İnkılâp İstiyor" diye yazmaktadır. Bu yazıda, sanayi planının uygulanmasından sonra pamuklu sanayiinde istiklaline ulaşacak olan Türkiye'nin pamuk üretiminde karşılaşacağı sorunlar ele alınmaktadır. Pamuklu sanayii, ucuz pamuk, iyi ve hep bir örnek pamuk, çok (500.000 ton) ve emin pamuk istihsali istemektedir. ***Pamuk ziraatinde bu şartlar yoktur, bir inkılap gerekmektedir.*** Vedat Nedim bu inkılabın nasıl yapılabileceğinin cevabını gelecek sayıya bırakmaktadır.

İsmail Hüsrev bu sayıda ***Buğday İşine Bir Bakış*** atmaktadır. Ona göre ziraat meselemizin en canlı konularından biri buğday meselesidir. Bir zamanlar memleket borsalarında ***okkası 18 kuruş olan buğdayın fiyatı 3 kuruşa düşmüştür.*** Bu, köylüyü fakirliğe yuvarlamakta, üretimi zati iktisada çekmektedir. ***Bir köylü memleketinde köylüden kendisine müşteri bulamayan bir sanayi havada kalacaktır.*** "Binaenaleyh köylünün alım kabiliyeti meselesi demek olan buğday işi sadece bir buğday işi değil, aynı zamanda pek şumüllü bir iktisat davasıdır."

"Eğer dış dünyada buğday fiyatlarında bir düşüş olmasaydı Türkiye bir buğday meselesiyle karşılaşmayacaktı" diyen İsmail Hüsrev, dünyada harp sonrasında buğday üretiminde yaşanan gelişmelerin buhranı nasıl yarattığını ayrıntılı biçimde anlatmaktadır.

"Türk buğday müstahsilini ***piyasanın başlıca üç hareketi muzdarip etmektedir.*** Biri buğday fiyatlarının malum olan kronik sukutu, diğeri fiyatlarda şiddetli mevsim temevvüçleri, üçüncüsü periodik kuraklık dalgalarıdır." Türkiye'nin 1932 senesinde çıkardığı buğday mübayaası ve 1934 yılında çıkardığı buğdayı koruma kanunları etkili olmuştur. 1932 yılındaki kanuna göre Ziraat Bankası'nın yaptığı buğday alımları mevsimlik fiyat dalgalanmalarını gidermiştir. Bu konudaki etkiyi artırmak kuraklığın sorunlarını azaltabilmek için silolara gerek vardır. ***1934 yılında çıkarılan yasanın sağladığı kaynaklarla silo yapımına geçilmiştir.***

Kadroculara göre Buğday meselesini daha geniş bir mikyasta ele almak gerekli görülmektedir. "Bugünkü tedbirler, buğday işini yalnız alım ve satım sahasında organize etmeğe matuftur. Halbuki teşkilatı, istihsal ve istihlak sahalarına kadar indirmekle meselenin daha şümullü olarak halledileceğini" zannetmektedirler. Kadroculara göre "buğday işinin hakiki hal yolu, ***buğday, un, ve ekmek işlerini yani buğdayın istihsalini, satışını ve istihlakini bir devlet teşkilatı dahilinde bir elde toplamaktır."***

Kültür köşesinde *Yakup Kadri* ***"Yarıda Kalan Bir "Bahariye"*** başlıklı yazısında yıkılan romantizmin arkasından duygularını ifade etmektedir. "Romantisma yıkılalı, artık sanatkârların gönlü kendi hudutlarının dışına taşmasını" bilmemektedir. Dünya benzer bir durumu Paganisma-

nın ölümü üzerine yaşamıştır. Aşk ve cuşişin ölümünden sonra insanlık asırlarca süren bir kâbus içine dalmıştır. Yakup Kadri "Romantisma"nın mateminin ne kadar süreceğini merak etmektedir.

Mehmet Şevki Teknik köşesinde bir sayı önce başladığı ***"Bizde Kok ve Demir Sanayii"*** başlıklı yazısına devam etmekte, bu sayıda demir sanayiinin kurulması için kok sanayiinin kurulmasının gerekliliği üzerinde durarak Zonguldak kömürlerinin kok sanayiine elverişliliğini araştırmaktadır. Türkiye'de yan ürünlerin de üretilmesi halinde kok sanayiinin kurulmasının ekonomik olacağı sonucuna ulaşmaktadır. Ayrıca elektriğe dayalı demir sanayii kurma seçeneklerini araştırdıktan sonra ***dünya fiyatlarıyla demir istihsalinin Türkiye'de mümkün olduğu sonucuna ulaşmaktadır.***

Bu sayıda *Şevket Süreyya* Polemik köşesini ***Şeker Mütehassısının Raporu Ne İçin Eksiktir?*** konusuna ayırmıştır. Şeker sanayiinin kuruluşu Türkiye'de önemli bir tartışma konusu olmaktadır. Millet Meclisi'nde 21 Nisan 1934 günü istihlak vergileri tadilatı konuşulurken İktisat Vekili Mahmut Celal Bey şeker sanayiinin kuruluşunu alakadar eden konularda tarafsız yanıtlar almak için bir yabancı uzman çağrıldığını ve yanıtlaması için Türkiye'de şeker sanayiinin durumunu ortaya koyacak bir sorular listesi verildiğini söylemiştir. Viyana'dan çağrılan ***Dr. Güstav Mikusch bir rapor hazırlamıştır.***[332] ***Şevket Süreyya bu yazısında raporun yetersizliğini ortaya koymakta ve hatta kasıtlı sonuçlara ulaştığını ima etmektedir.***

Şevket Süreyya, Dr. Mikusch'un sözlerine dayanarak onun ne şeker sanayi mütehassısı, ne de ziraat uzmanı olduğu, sadece şeker sanayii alanında çalışmış bir istatistikçi olduğu ve kendisine sorulan soruları yanıtlamakta bilgisinin yetersiz kaldığı üzerinde durmaktadır. Ayrıca Dr. Mikusch'un raporunun sonunda ifade ettiği "Kısaca söyliyebilim ki, yerinde bir tasarrufla maliyet masraflarını tenzil için bir çare göremiyorum" ve ***"Mamafih her halde, istihsali tezyit suretile maliyetin tenziline çalışılmasından da sureti katiyede içtinap etmek lazımdır" yargılarını iyi niyetli bulmamakta*** ve "Dr. Gustav Mikusch, acaba bu mütalâalar Avusturyanın milli iktisadı için bizim tarafımızdan söylense nasıl karşılar?" diye sormaktadır.

Kadrocular şeker konusundaki yazılarının iktidar blokunun hiç olmazsa bir blokunda önemli rahatsızlıklar yarattığının farkında olmalarına rağmen bu sorunu ele almakta ısrarlarını sürdürmektedirler. İki kesim arasında bir ateşkes olmamıştır. Çatışma sürmektedir.

---

332 Gustav Mikusch, *Şeker Sanayiimiz Hakkında*, İktisat Vekâleti, Ankara, 1934.

Bu sayının son yazısı *(Nihat) İriboz*'un *"Hasta Mahsul"* yazısına ayrılmıştır. "Türkiye'de mahsuller birçok sebeple hastalıklı olmaktadır. Köylü ağacının kuruduğundan, ekininin bitlendiğinden, meyvasının kurtlandığından yakınmakta ama bütün bunları tanrıdan gelen bir afet gibi telakki etmektedir. Oysa bu hastalıklara karşı gelişmiş bir ***mahsul hekimliği*** bulunmaktadır. [O günlerde henüz zirai mücadele teriminin gelişmediği anlaşılmaktadır] Bunun ilmi şekli 1913 yılında Türkiye'ye de girmiştir. O zamandan beri gelişmiş bir teşkilat vardır. Bu hastalıklarla mücadeleyi istiklal harbimizin mühim bir cephesi olarak kabul etmeli ve mücadele için gerekli kaynakların ayrılmasını sağlamalıyız."

Kadro'nun Otuzuncu Sayısının Yankıları

Şevket Süreyya'nın bu sayıdaki "Şeker Mütehassısının Raporu" başlıklı yazısı Gazi'nin sofrasında yankı uyandırmıştır. Gününü bilmediğimiz bu olayı, Yakup Kadri'nin 12 Eylül 1934'te Vedat Nedim'e yazdığı mektuptan biliyoruz. Yakup Kadri "hadisenin tafsilatını Vasıf'tan dinledim. Gerçi tıpkı senin dediğin gibi bir kaza atlatmışız. Fakat mesele asıl (şeker) makalesinden çıkmış. Celal Bey sofrada bizzat şikâyette bulunmuş. 'Benim aleyhimde yazıyorlar' demiş. Öteden Recep (Peker) atılmış. 'Devletin İktisadi siyasetini baltalıyorlar' demiş ve bunun üzerine işittiğin kararlar verilmiş. Sofrada İsmet Paşa da bulunuyormuş ki hiç sesini çıkarmadan oturuyor, düşünceli görünüyormuş. Gazi Hazretleri, birkaç defa ona dönüp: 'Gerçi sen bunları seversin' diye hitap etmiş"diye anlatmaktadır.[333]

Daha sonra üzerinde daha ayrıntıyla duracağımız bu olay ve *Kadro*'nun kapanmasına kadar gidecek süreci başlatan bu yazı, şeker sanayinin yeniden örgütlenmesi bakımından da etkili olmuştur. Mikusch'un raporunun yetersizliği üzerinde bir görüş birliği doğurmuştur. Bunun üzerine 20 Aralık 1934'te bir ***Şeker Rasyonalizasyon Komitesi*** kurulmuştur. Komite dört şeker fabrikasının bir örgüt altında birleştirilmesini, şekerin ülkede aynı fiyatla satılmasını ve üretim maliyetinin, üretim miktarı artırılarak düşürülmesini önermiştir. Daha sonra ***"İnönü Projesi"*** olarak adlandırılacak olan bu öneriler, 1935 yılında uygulamaya konulacak, hisseleri İş Bankası, Ziraat Bankası ve Sümerbank arasında eşit derecede bölüşülen Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi kurulacak ve var olan dört fabrika bu şirkete devredilecektir.[334] *Kadro*'nun kapanmasını sağlasa da İş

---

333 Bkz. Ek (16).

334 İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Uygulamaya Geçerken Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu*, ODTÜ, Ankara, 1982, s. 129-130.

Bankası çevresi şeker üretimini ve ithalatını tekelci bir biçimde denetleme çabalarında başarıya ulaşamıyacaktır.

Sayı 31, Temmuz 1934. Türkiye'de Sâyin (emeğin) Kıymetlendirilmesi

Bu sayıda ***Yakup Kadri*** ve ***Burhan Asaf*** beylerin yazıları, seyahatte oldukları için ***yer almamıştır.***

Bu sayıda **Kadro** başyazısı iyimser bir gözlükle yazılmaktadır. Avrupa'nın sönmüş bacalarının dibinden Türkiye'ye bakınca durum yalnız umut verici değil, göğüs kabartıcıdır da. ***"Bozkırlara bakınca Türk başaklarıyla Türk bacalarının sevişmesi görülmektedir."*** Sınıflara ve zümrelere bölünmüş millet bünyelerinde liderlik yapmak için kan ter içinde olanlara baktıkça "büyük Şefin yalçın kameti tarihin zeminine heybetle aksetmiş" bulunduğu görülüyor. ***Her tarafta bir şef krizi yaşanırken bizim şefin bulunduğu yüce noktada yaprak kıpırdamadığını görmek ferahlık vermektedir.*** "Yabancı memleketlerin manevi kasveti, onların maddi umranı üzerine ıssız bir gece gibi iniyor. Halbuki bozkırımızın bağrından fışkıran ilk filizler, tatlı ve bahtiyar bir gebeliğin yanıltmaz müjdelerini" vermektedir.

İnkılâbın İdeolojisi bölümünde ***Şevket Süreyya***'nın ***"İş Kanunu, Cemiyetin Temel Kanunlarından Biridir II. Kıymetsiz Sayden Kıymetli Sâye"*** adlı yazısı yer almaktadır. Yazı, bir sayı önce ele aldığı konuyu işlemeye devam etmektedir.

Bu sayıda ücretli sayin kıymeti sorunu üzerinde durulmaktadır. Cumhuriyet öncesinde gelişmeye başlayan sermayedarlık müessesesi ile insan sayinin kıymetsizleşmesi aynı zamanda başlamıştır. ***"Türkiye'de sây kıymetsizliği, eski yarı müstemlekeliğe yakışır kötü bir iktisadi hadisedir*** ve şimdi milli iktisadiyatımızın inkişafı seyrinde milli teknik, milli sermaye, milli iktisat teşkilatı gibi, ***bizzat sâyin de lâyık olduğu yüksek kıymet seviyesine çıkarılması milli umdelerimizden biri olmalıdır."***

Şevket Süreyya işçi ücretlerinin reel ve nominal olarak iki ayrı tanımını yapmaktadır. Reel işçi ücreti, işçinin kendisinin ve ailesinin, o memleketteki hayat pahalılığı derecesine göre, zaruri ve hayati ihtiyaçlarını temin edebilmesi için alması icap eden yevmiyedir. Nominal iş ücreti ise işçiye nakden ödenen yevmiyedir. Denilebilir ki genellikle nominal yevmiye reel yevmiyenin altında kalmaktadır. Ama bu altında kalış oranı arttıkça say kıymetsizleşiyor demektir. Bir ülkede böyle bir kıymetsizleştirmenin olup olmadığını alıştırmak için hayat pahalılığı göstergeleriyle işçi ücretleri göstergelerindeki değişmeleri karşılaştırmak gerekmektedir. Şevket Süreyya

böyle bir hesaplamayı 1914 yılını başlangıç alarak hayat pahalılığı ve işçi ücretleri göstergeleri için yaparak, ***sayin kriz öncesinde de değersizleştiğini ve bu değersizleşmenin kriz içinde arttığını göstermiştir.***

Bu saptamadan yola çıkarak iş kanununu tatbik edenlerin görevlerinin, nominal yevmiyeyi kısmadan, iş saatlerini taşırmadan, devlet ve milli teşekkül sermayelerini tehlikeye düşürmeden, Türk amelesinin iş kabiliyetlerini artırmak süretiyle ***"iş verimliliğini"*** çok yükseklere çıkarmak olduğunu söylemektedir.

Şevket Süreyya, Türkiye'de üç tip işçi; 1- Mevsimlik işçi, 2-Köyle alakadar amele, 3- Topraktan veya şahsına mahsus iş alet ve vasıtalarından ayrılmış işçi olduğunu saptamakta ve bunların nitelikleri ve büyüklükleri hakkında tahminlerde bulunmaktadır. ***"Şimdi iş kanununun içtimai mevzuu,*** işte bu vatandaşlar hacminin sıhhat, ahlâk ve milli ruh itibarile bir şey kaybetmeden ve milli iktisat nizamı içinde-bazı memleketlerde olduğu gibi menfi bir protesto unsuru değil, ***bilâkis-müspet bir iş ve disiplin unsuru olarak sâylerinin kıymetlendirilmesinden başka bir şey değildir."***

Bu yazının sonunda *Kadro*'nun büyük puntolarla adeta bir ilan panosu halinde verdiği ***"Bugünkü Türkiye'nin en büyük davası bir maliye planı davasıdır.*** Maliye planı memleketin en kısa bir zamanda inşası için behmehal lazım olan paranın üç yıllık, beş yıllık, on yıllık gibi taksimler dahilinde evvelden temin ve hesap olunması demektir" sözleri yer almaktadır.

Millet İktisadiyatı bölümünde *Vedat Nedim*'in ***"Pamuk Sanayii Pamuk Ziraatinde İnkılâp İstiyor II"*** adlı yazısı yer almaktadır. Bir sayı önce ***pamuk ziraatinde*** bir inkılabın yapılması gerektiğini ileri süren Vedat Nedim bu sayıda ***bu inkılabın nasıl gerçekleştirileceğini anlatmaktadır.*** Oldukça uzun süredir pamuk istasyonlarında yapılan denemeler sonucunda her bölge için uygun pamuk tohumu ve ziraat biçimleri saptanmıştır. ***İşte inkılap yapılacak konu, bu bilginin köylüye benimsetilmesidir.***

Bu konuda başvurulabilecek bir yol, sorunu sadece bir tohum meselesi diye ele alarak köylülere belli şartlarla tohum dağıtmak ve gerisini köylünün idrakine bırakmaktır. Bu, liberal yoldur. Diğeri ise, "Pamuk ziraatini tohumundan, ekimine, tımarına, biçimine, münavebesine, çırçırlamasına, balyalamasına ve satımına kadar her safhasını bir 'bütün' halinde ele alarak hepsini organik bir tarzda murakabe ve tanzim edecek bir teşkilata bağlamak"tır. Bu da devletçi yoldur.

Böyle bir teşkilatın prensiplerini Vedat Nedim toprak mülkiyetini yorumlayarak ortaya koymaktadır. ***Toprak mülkiyeti belli bir mesuliyete te-***

kabûl eden bir haktır. Toprağı fena kullanmak bu vazifeyi suistimal etmek demektir. Öte yandan ***devlet de toprak mülkiyetini en iyi istismar metotlarını bulmak ve köylüye öğretmekle mükelleftir.*** Orduya alınan köylüye nasıl ki muayyen metotlarla harp tekniği, okuma ve yazma öğretiliyorsa, devletçi bir istihsal kooperatifinin içine alınacak köylüler de muayyen metotlarla, mesela pamuk ziraatının istihsal, ihzar ve satış işlerini öğrenecektir. ***Bu, Türk tipi özgün bir teşkilat olacaktır. Pamuk istasyonları da bu teşkilatın erkânıharbiyesini oluşturacaktır.***

Bu yazıyı büyük puntolarla yazılmış *"Mali müşkülat mı memleketin inşası fikrini yener, memleketin inşa fikri mi mali müşkülatı yener? Bir inkılâbın kuruluş devrinde en büyük muamma daima budur"* ibaresi izlemektedir.

İsmail Hüsrev bu sayıda ***Gümüş Meselesi***'ni ele almaktadır. *Kadro* dergisinin ikinci sayısında da bu konuda bir yazı yazmış olan İsmail Hüsrev, o sayıda vardığı ***"gümüşün borsalarda artık kıymetli maden telakki edilmeyip, patates yahut kauçuk gibi muamele göreceği zamanın pek yakın olduğu"*** öngörüsünün büyük ölçüde gerçekleştiğini belirttikten sonra, buhran içinde paraların altın esaslı olmaktan uzaklaşmasıyla dünyada bimetalizmi canlandırma girişimlerinin başladığını, bu konuda dünyanın ikinci büyük gümüş üreticisi olan Amerika Birleşik Devletleri'nin başı çektiğini anlatmakta ve dünya gümüş pazarını analiz ettikten sonra Türkiye'nin bile gümüş para basma kararı aldığına dikkati çekmektedir.

Bu sayıda ***Mehmet Şevki Sanayi Kuruluşunda Eleman Meselesi*** üzerinde durmaktadır. Sanayi planının uygulanmasıyla, yetişmiş eleman yetersizliğinin daha açık olarak duyulacağını belirten Mehmet Şevki, yetişmiş eleman yokluğunun yalnız bu konuyla ilgili eğitim kurumlarının eksikliğinden kaynaklanmadığını, ***yerli elemanlara sorumluluk verilmedikçe yetişmiş eleman olmayacağını,*** Osmanlı İmparatorluğu'ndaki demiryolu işletmeciliğinden örnekler vererek anlatmakta, Cumhuriyet döneminde sorumluluk verildiğinde ise başarılı kadroların oluştuğunu göstermektedir. Sanayinin gerektirdiği elemanların sanat kursları açarak, sanat mekteplerini geliştirerek, sanayi mühendisi yetiştirecek fen müesseseleri kurarak ve yüksek mühendis mekteplerinin uzmanlık alanlarını çeşitlendirerek karşılanabileceğini savunmaktadır.

Bu yazının sonunda büyük puntolarla ***"Paramızın istikrarını bozmadan ve klasik emniyet amillerini ortadan kaldırmadan tahakkuk ettirilecek 500.000.000 liralık Türk Bütçesi. Dün bir zaruretti, bugün daha büyük bir zarurettir."*** ibaresine yer verilmektedir.

Polemik köşesinde yayımlanan ***"Hüseyin Cahit Bey'in Hazin Tara-***

fi" başlıklı yazısıyla Şevket Süreyya ikinci kez Hüseyin Cahit'le polemiğe girmektedir. Bu yazıda genellikle Hüseyin Cahit Bey'in *Fikir Hareketleri* dergisinin 35. sayısında Şevket Süreyya'nın *Kadro* dergisindeki yazısına verdiği yanıtın üslup hafifliğine dikkati çekilmekte ve ***"kalem ve üslup hafifliği nihayet ruhi bir haletin olduğu gibi yazıya aksetmesinden başka bir şey değildir"*** denilmektedir. Şevket Süreyya ayrıca Avrupa'nın mirasına konması söz konusu olanın *Kadro* değil milli kurtuluş hareketleri olduğuna değinmekte ve kendisine "Şevket Süreyya şef midir ki, ne hakla Türk inkılâbından bahseder!" diyen Hüseyin Cahit'in Nitti'nin Türk inkılabı konusundaki yazılarını yayımladığını, siyaseti kendi ülkesinde iflas etmiş Nitti'yi neden savunduğunu anlayamadığını söylemektedir.

Bu yazının sonunda da büyük puntolarla ***"Türkiye'de en büyük ve en emniyetli kredi kaynağı devlettir ve yeni bir devlet kredileri siyaseti, yarınki maliye plan ve siyasetimizin de mucizeli unsuru olacaktır."*** ibaresine yer verilmektedir.

Kronik köşesinde bu kez *Şevket Süreyya İçtimai Zihniyet* konusunda yazmıştır. Yeni Matbuat Kanunu[335] ile her türlü telkin vasıtalarının devletin denetimi altına alınmasının inkılapçı bir adım olduğunu savunmaktadır.

Kadro'nun Otuz Birinci Sayısının Yankıları

Hüseyin Cahit Yeni Fikirler'in 44.[336] ve 45.[337] sayılarında Şevket Süreyya'nın polemiğini yanıtlamıştır. Şevket Süreyya'nın biz kavramından *Kadro*'yu değil milli kurtuluş hareketlerini kastettiğini söylemesi karşısında, ***"Avrupa'nın mirasçılığı iddiasının tuhaflığından*** onu başkalarına devredip bir ricat kapısı temin ederek kurtulmaya çalışırken, biz kelimesine verdiği yeni anlamla, yüklendiği iddianın haşmet ve vüsatındaki tuhaflığı ne yapacak" diye sormaktadır. Şevket Süreyya'nın Avrupa'nın emperyalizmine yalnız Marksçıların isyan ettiği görüşüne katılmadığını, ***Şevket Süreyya'nın daha çocuk olduğu yıllarda kendisinin kapitülasyonlara karşı çıktığını söylemekte***, Şevket Süreyya'nın Nitti'nin faşistlikle anlaşamamış olmasını kusur gibi sunmasını anlayamadığını, kendisine inkılap namına söz söyleme selahiyetinin olup olmadığı sorusunun yanıtının "Nitti yazar da biz yazamaz mıyız" diye geçiştirilemiyeceğini belirtmekte ve ***"İnkılâp namına söz söylemeyi bırakır da sadece kendi fikir ve kanaati içinde kalırsa kimsenin bir diyeceği olamaz"*** demektedir.

---

335 Söz konusu yasa 29 Mayıs 1934'te *Resmi Gazete*'de yayımlanan 2444 sayılı Matbuat Umum Müdürlüğü Teşkilatına ve Vazifelerine Dair Kanundur.

336 Hüseyin Cahit, "Matbuat Hayatı", *Yeni Fikirler*, S. 44, 23 Ağustos 1934, s. 282-284.

337 Hüseyin Cahit, "Matbuat Hayatı", *Yeni Fikirler*, S. 45, 30 Ağustos 1934, s. 298-300.

Sayı 32, Ağustos 1934. Demiryolu Tarifelerinde İnkılâpçı Düzenleme

"Kadro" başyazısı ***İkinci Büyük Dil Kurultayı*** (18-23 Ağustos) dolayısıyla ***"Öz Türkçe"*** konusuna ayrılmıştır. Kadroculara göre "Bütün mal ve fikir mamulatına açık pazar vazifesi gören Osmanlı cemiyetinde, inkâr edilemez ki, dil, içtimai hâle tıpatıp uygundu. Osmanlı cemiyeti kendi muasırı olan medeniyetinin şartlarından ne kadar mahrum idi ise, Osmanlıca da, bu şartları ifade edebilmek imkânlarından o nisbette mahrum idi" ***"Türk dilinde 'konfor' ile 'neuzubillah' sözcükleri, sokakta tıpkı 'Düyunu Umumiye İdaresi' ile 'Babı-Meşihat' gibi yan yana yaşamıştır."***

Kurultay, "Öz Türkçe" davasını tarihi bakımından kavramaya çalışmaktadır. Alaturka ile alafrangayı kapı dışarı ederken Türk ve Türkçe olanı, "maziye doğru köklü ve istikbale doğru şamil" olarak ortaya çıkaracaktır. Görülüyor ki ***"Öz Türkçe davası, bir dilin evvela lügat bünyesi itibarile ondan sonra da sarf ve nahiv bünyesi itibarile, kısaca, baştan aşağı yaratılması meselesidir."***

Şevket Süreyya **İnkılâbın İdeolojisi** bölümünü Paris'ten yazmaktadır. ***"1789 İhtilâlinin Mezarı Başında. I"*** başlıklı yazıya ***"İnkılâpları daima kahramanlar yapar, idealistler yaşatır, fakat iş adamları yer bitirir"*** cümlesiyle başlamakta ve Fransız ihtilalinin öyküsünü bu cümle paralelinde kurmaktadır.

Şevket Süreyya'ya göre Fransız ihtilali yeni bir cemiyet görüşüne dayanıyordu, yani hür, adil ve müsavi insanlardan müteşekkil yeni bir cemiyetin müdafaasını yapıyor, bilhassa asalete, din ve dünya aristokrasisine karşı ateş püskürüyordu. Bu itibarla Fransız ihtilali mukaddes tanınan ve mukaddes ilan edilen yeni mefhumlar etrafında yapılan bir hareketti. Yani belli bir mistiği vardı. Fransız ihtilali bu mistiğini korudukça Avrupa'nın bütün kapılarını kendilerine açık bulmuştur. 1789-1793 arasında Avrupa tarihin en güzel manzaralarından birini yaşamıştır, ancak bu sadece dört sene sürmüştür.

"Dünkü Fransız ihtilaline, mukaddes tanınan ve mukaddes ilan olunan mefhumlar uğrunda ve bu mefhumları tahakkuk ettirmek için yapılan bir hareket denilebilir demiştik. ***Bugünkü Fransız demokrasisi de, ihtilâlin mukaddes tanıdığı ve mukaddes ilan ettiği bütün mefhumlara karşı, bir reaksiyondan, hatta menfur hıyanetten başka bir şey değildir."*** Bugün Fransız ihtilalinden kalanlar bir turistik ticaret metaı haline gelmiştir. "Fransa'da iş adamları Fransız inkılâbını kuşa benzetince iş ve küçük burjuva psikolojisi Fransa'nın son asil temayüllerini de mahvetmek için dalga dalga" çalışmaktadır.

Vedat Nedim Millet İktisadiyatı bölümünde ***Demiryolu Tarife Siyasetimizde İnkılâp*** üzerine yazmıştır. Vedat Nedim Nafia Vekili Ali Çetinkaya'nın demiryolu tarife siyasetinde yaptığı değişikliği inkılapçı bir adım olarak görmektedir. Demiryolu taşımacılığında taşınan ünite başına kârı en çoğa çıkaran tarife anlayışından, ***taşıma için arz edilen hacim üzerinden kazancı en çoğa çıkarmağa çalışan tarife anlayışına geçilmesi***, taşınan yolcu ve mal miktarıyla birlikte, ***ihracat mallarımızın rekabet kabiliyetini de artıracaktır. Memleket pazarının vahdetini sağlayacaktır.*** Kadrocular bu tarife inkılabının ancak devletçi bir anlayışla yapılabileceğini, özel şirketlerce gerçekleştirilemeyeceğini özellikle vurgulamaktadırlar.

Vedat Nedim bundan sonrasını da sorgulamaktadır. ***Tarifenin ucuzlatılmasının sonuçlarının tüketiciye yansıması sağlanmalıdır.*** Nitekim oktruva vergisinin (duhuliye resminin) kaldırılmasının sonuçları müstehlikin ödediği fiyatlara yansımamıştır. Bunun için şehirlerde belediyeler kabzımallarla mücadele etmelidir. ***Bu başarılamaz ve tüketim artmazsa tarife siyaseti de başarıya ulaşamaz.*** Bunun için belediyeler kuracakları kooperatifler aracılığıyla demiryollarından kiralıyacakları vagonlarla pazara satıcı olarak çıkmalıdır.

Vedat Nedim aynı şekilde ihracatçıların taşımada sağladığı ek kazançları müstahsillere yansıtmayacağından da çekinmektedir. ***Bu sene kartelleşen üzüm ihracatçıları cihan piyasasındaki elverişli fiyatların müstahsile ulaşmasını engellemişlerdir. Bu da müstahsillerin üretim ve satış kooperatifleri altında örgütlenmesi gereğini bir kez daha ortaya koymaktadır.***

Bu yazıdan sonra Kadro'nun birinci sayısının üçüncü basımının yapıldığı, bu sayıdan isteyenlerin Kadro'nun posta kutusuna başvurması gerektiği haber verilmektedir.

Bu sayıda *İsmail Hüsrev* ***Garpte Sermaye Terakümünde Müstemlekelerin Rolü*** konusunda yazmıştır. Avrupa'nın sermaye terakümünün arkasında harici ve dahili kaynaklar bulunduğunu, harici kaynakların ***üç mekanizmaya dayandığını*** söylemektedir. Bunlardan birincisi Avrupa dışındaki memleketlerle Avrupa arasındaki ***ticaretteki fiyat makası***, ikincisi Avrupa dışı ***memleketlerin yağması ve talanı***, üçüncüsü ise ***esir emeğin istismarıdır***. İsmail Hüsrev bu üç mekanizmayı tarihi örneklerle ortaya koymakta ve "bugün ihtişamına hayran olduğumuz Garp medeniyeti de Avrupa harici memleketlerdeki mazlum milletlerin kanı ve emeği pahasına kuruldu" demektedir.

Teknik bölümünde *Mehmet Şevki* ***Sanayide Norm ve Kalite Meselesi*** üzerinde durmakta ve "Sınai istihsalatta, diğer her şeyde olduğu gibi, iyi-

lik, güzellik sözleri tamamen izâfi bir şeydir. Hangisi bizim şartlarımıza göre iyidir? Muvafiktır? Bunları normlarla tespit etmek gerekir. Muhtelif memleketlerin normları ve memleketin hususiyeti göz önünde bulundurularak ***kendimize mahsus sanayi normları*** geliştirilmelidir. Bu ***işle uğraşacak bir büro*** ve buna bağlı bir kontrol teşkilatı kurulmalıdır." demektedir.

Kültür köşesinde *Burhan Asaf*, ***Taymis Kıyıları*** üzerinde yazmıştır. *Taymis Kıyıları* ***Falih Rıfkı***'nın yeni yazdığı, ***İngiliz İmparatorluğu'nun çökmekte olduğunu haber veren*** bir eserdir. Kuşkusuz bu durum Kadroculanın tezlerini kanıtlamaktadır. İngiliz İmparatorluğu, fütuhatını yalnız topraklarda değil kafalarda da yapmıştı. Cihan buhranına kadar İngilizlerin durumu tabii görülüyor, onların kabiliyetlerine ve Anglosakson terbiyesine hayran olunuyordu. Bundan altı sene önce Taymis kıyıları müellifi de böyle düşünüyor ve yazdığı ***Denizaşırı*** da İngiliz terbiyesinden hayranlıkla söz ediyordu. Fakat milli kurtuluş Türkiye'sinin şu son üç dört sene zarfında fikirce kurtuluş sahasında yaptığı keskin mücadelenin ön siperlerinde mücadele gençliğini göstermiş Falih Rıfkı gibi bir muharrir İngiliz hastalığından kendisini tedavi etmiştir. Falih Rıfkı Londra'dan dönerken "Albion'un bağrını kemiren kanseri gördüm. Albion ölüyor" haberini de beraberinde getirebilmektedir. ***Taymis Kıyıları*** Yakup Kadri'nin *Sodom ve Gomore*'si gibi ***Avrupa'nın muhakemesini yapan nadir kitaplardan biridir.***

Milli Kurtuluş Hareketleri bölümünde ***"Emperyalizmin Telaşı"*** başlıklı bir yazı yer almaktadır. 5 Ağustos 1934 tarihli ***Il Popolo D'Italia***'da yayımlanmış olan bir yazı hakkındadır. Avrupa emperyalizminin Japonya'da ve Çin'de yaşanan gelişmeler karşısındaki düşüncelerini gösteren bu yazıda özellikle Japon emperyalizmi karşısında mücadele edebil[illegible] için Avrupa'daki devletlerin işbirliği yapma ihtiyacı duyması üzerinde durulmaktadır. Kadrocular bu yazıda ***milli kurtuluş hareketleri öncülüğünün Japonya'ya verilmesine karşı çıkmaktadır.*** Japonya'nın kendisinin bir emperyalist ülke olduğu, milli kurtuluş hareketlerinin öncüsünün ancak Kemalist Türkiye olabileceği anlatılmaktadır.

Burhan Asaf Cihan İçinde Türkiye köşesinde ***Orta Avrupa*** konusunu ele aldığı yazısında ***"Hasta olan Orta Avrupa değil, Avrupa'dır"*** demektedir. Orta Avrupa (Almanya, Çekoslovakya, Avusturya, Macaristan), kıta devletlerinden oluşmaktadır. Bu ülkelerin müstemlekeleri yoktur, ileri bir istihsal bünyesine sahip olmasına karşın sermaye ithal etmeye mecburdur, daha ziyade Avrupa iç pazarına yöneliktir. Bu durumda harp sonrasında Avrupa'nın sanayi inhisarını kaybetmesi, yeni sermaye merkezleri-

nin doğması ve *Avrupa'nın siyasi hegomonyasının tasfiyeye uğramaya başlaması*, etkisini daha çok Orta Avrupa üzerinde göstermektedir.

Bu yazıdan sonra *İsmet Paşa*'nın *"Bilgisi, çalışması, hevesi az olanların sığınmaları için millet fabrika yapmıyor ve yapmıyacaktır. Fabrikaların kapılarından ilk günü giren memur ve işçi herkesin bu esası evvela yüreğinin içine yerleştirmesi lâzımdır. Onun için yeni büyük fabrikalar ilk kuruldukları andan itibaren sanatta ve marifette yüreği titreyen sanatkârların yetişmesi için gayret sarfedeceklerdir" sözleri büyük puntolarla verilmiştir.*

Polemik köşesinde bu kez *Mehmet Şevki* **Yapı Heyecanı** konusunda yazmıştır. Bu yazıda Ankara'nın imarı konusunda yaygın olan "bu sermayesizlik zamanında bu kadar para neden toprağa gömülüyor" eleştirisine yanıt verilmektedir. *"Türkiyenin kalbi Ankara'dan başlayıp dalga dalga harice taşan, ikinci derecedeki şehirlere, kasabalara ve hatta köylere kadar bir 'yapı' heyecanı" görülmektedir.* "Bu, Türk inkılâbının diğer büyük davalarının belki hepsinden daha üstün olan mukaddes bir davadır." "Medeniyet konfordur" diyen adam pek boş bir laf söylememiştir. Konforu bilen, anlayan ve ona varmak isteyen insan tabiidir ki "bir lokma ve bir hırka" ile iktifa edenden çok çalışır, çok yaratır. Konforu takdir etmiş milletlerin istihsal mecmuları bunu anlamamış olan milletlerden tabiatiyle çok fazladır.

Kadro'da Sanat Hareketleri diye yeni bir bölüm açılmıştır. *"Bir Kıymet Kendini Vadediyor"* başlığı altında musiki tahsilini Viyana'da tamamlayarak Türkiye'ye dönen Necil Kâzım (Akses) Bey'in *Anbruch* dergisinde çıkan *"Türkiye'de Bugünkü Musiki"* yazısı verilmektedir. "Bugün inkılâp Türkiye'si garp kültürü ile beslenmiş ve garp tekniğini benimsemiş bestekarlar yetiştirdi." *"Eğer bunlar, fertçe ve hususi çalışmayı bırakarak el ele verirlerse inkılâp musikisi zafere ulaşacaktır."*

Kronik bölümünde *"Dünya Piyasasına Bir Bakış"* başlığı altında dünyada hammadde stoklarında ve fiyatlarındaki son bir yıl içinde olan gelişmeler üzerinde durulmakta ve durgunluğun süreceği haber verilmektedir.

Sayı 33, Eylül 1934. Müstahsilin Mecburi Kooperatifleştirilmesi

Kadro dergisinin başyazısında Cumhuriyet'in en büyük mesnedinin *fazilet olduğu* üzerinde durulmaktadır. Ama *sadece kahramanların faziletli olması yetersiz* bulunmaktadır. Kadroculara göre bir "cumhuriyetin her vatandaşının kendi nefsi üstünde sert ve bükülmez bir ahlak bekçiliği vazifesini ifa" etmesi gerekir. "Bu ise bir içtimai atmosfer meselesidir. O, nasıl yaratılır diye sormayın. O samimi cumhuriyetçilerin müşterek

vicdanından doğan bir hadisedir ve her cemiyet hadisesi gibi bir yaşayış tarzının neticesidir."

Şevket Süreyya İnkılâp Köşesinde bir sayı önce Paris'te başladığı yazıya *Lyon*'da yaptığı gözlemlerle devam etmektedir. Bu yazının başlığı ***"1789 İhtilalinin Mezarı Başında II. Mahreç Yok!. . Il n'ya pas de débouché!"dir.*** Şevket Süreyya bu yazıda Lyon'da katıldığı bir cenaze merasimini anlatmaktadır. Tam Kadroculara uygun bir hikâye söz konusudur.

Lyon'da bir Faslı tarafından sendikalı bir işçinin öldürülmesi üzerine düzenlenen bir büyük cenaze merasimine katılmaktadır. Sosyalist ve sendikalı amele, yevmiyelerinin düşmesine mani olmak için sendikalı olmayanların fabrikaya kabul edilmemesini istemektedir. Oysa patron işe devam edebilmek için ucuz işçi aramaktadır. Bu yüzden Faslı işçiyi işe almak istemektedir. Sendikalı işçi bu nedenle öldürülmüştür.

Şevket Süreyya cenazeye katılan bir işçiye sormaktadır.

"- Hangi fırkadansınız?

- Sosyalist fırkasından ve sendikalıyım.

- Nerede çalışıyorsunuz?

- İşsizim. Bir deri fabrikasında çalışıyordum, kapandı.

- Niçin?

- Çünkü mahreç yok...

- Sizin sosyalist fırkası ile sendikalar işi ele alınca mahreç olacak mı dersiniz?

- Yok canım ne gezer? Yine mahreç olmayacak!"

Şevket Süreyya'ya göre ***işte bu "mahreç yok" sözü "günün tarihi sadâsıdır ve bu sadâ, bizim ve bize benzer milletlerin yeniden uyanışı ve kurtuluşu için lazımdır".*** Fransız ihtilaliyle açılan liberal kapitalizm Avrupa'nın mukadderatını harici pazarlara bağlayarak bugünkü çıkmaz noktaya getirmiştir.

Vedat Nedim Millet İktisadiyatı bölümünün ***"Köylü Kazanmalıdır"*** şeklindeki başlığını İsmet Paşa'nın bir sözünden seçmiştir. Dış pazarlar için zirai mal üreten Ege'de her yıl ihracat mevsimi gelince ihracatçılarla müstahsil arasında bir fiyat çekişmesi yaşanmaktadır. Başvekil "Köylü kazanmalıdır. Köylünün hayatı yükselmelidir. ***Bu da onun istihsalatının değer fiyatla satılması ile kabildir"*** sözleriyle iktisadi siyaset bakımından bir düstur ortaya koymuştur.

İsmet Paşa'nın bu siyaseti belirlemesi üzerine ***Aydın incir müstahsilleri*** başvekile bir mektup göndermişlerdir. Bu mektupta devletin iktisadi sahada edindiği işlevlere uygun olarak müstahsilin ***mecburi bir surette kooperatifleştirilmesi*** ve ihracat merkezlerinde ***ihracat ofislerile bu koope-***

ratiflerin işbirliği yapması halinde köylünün kazanacağını savunmuşlardır.

Bu *Kadro*'nun daha önceki sayılarda savunduğu görüştür. Vedat Nedim bunu unutmayı tercih etmekte ve ***"Dünyanın hiçbir memleketinde müstahsil, kendisinin kooperatifler içinde mecburi teşkilatlandırılmasını devletten istememiştir"*** diyerek bu talebi müstahsile mal etmeyi yeğlemektedir.

Türkiye'de Meşrutiyetten beri "ihtiyari" kooperatifler savunulagelmiş, ama netice alınamamıştır. Türkiye'de kooperatifler ne liberal memleketlerdeki gibi sınıf mücadelesi aracı, ne de komünist ülkelerde olduğu gibi şahsi mülkiyetin tasfiye aracıdır. O millet iktisadiyatının taazzuvu ve müdafaası için gereklidir. Bir milli müdafaa aracı olduğu için fertlere mecburi olarak yaptırılabilecektir. Müstahsil ancak bu kooperatiflerde modern istihsal usullerini öğrenecek ve alıcılar karşısında kendi çıkarlarını koruyabileceklerdir. ***İhracatçı mecburi devlet kooperatiflerini bir umacı olarak görmektedir.***

Bu sayıda *İsmail Hüsrev İç Pazar Meselesi*'ni ele almıştır. Ona göre Türkiye gibi memleketler sanayi kuruluşunda önemli adımlar atınca iç pazar sorunuyla karşılaşacaktır. İç pazarın massetme kabiliyeti sınai kuruluşların gelişme temposunu belirleyecektir.

"İç pazar, zati iktisat sisteminin inhilal ederek emtia iktisadı sistemine istihalesi seyrinin bir muhasılasıdır." Bu pazar iki alanda oluşur. Bunlardan biri istihlak maddeleri pazarı, diğeri istihsal vasıtaları pazarıdır. "Her iki pazarın da mas etme kabiliyeti, milli konjonktürün seyrine, milli gelirin umumi seviyesiine tâbidir." Türkiye'de halen umumi gelir seviyesi kısılmış durumdadır. Beş senelik sanayi programının tatbikiinde halkın alım kabiliyeti bütün hararetiyle ortaya atılacaktır.

"Beş Senelik Sanayi Programı, aslında memleket iş hacmini genişletme, milli sanayii koruma cihetinin bir muhassılası olmakla beraber, mali kaynağı bütçe varidatına dayandığı müddetçe, bu misyonu muaffakiyetle başaramayacak gibi görünüyor." ***Programın finasmanının bütçe dışı bir kaynağa dayandırılması halkın mübadele gücünü geliştirecek programın başarı şansını artıracaktır.*** Böylece İsmail Hüsrev doğrudan sözünü etmeden Merkez Bankası'nın programa kredi yaratması gerekliliğini tekrar gündeme getirmektedir.

Burhan Asaf Cihan İçinde Türkiye bölümünde ***"Orta Avrupa'nın Davasızlığı"*** başlıklı yazısıyla bir önceki sayıda ele aldığı konuyu işlemeye devam etmektedir. Ona göre Orta Avrupa memleketleri, kendilerine pazar ve mahreç rolü oynayan memleketlerin sanayileşmeye başlamaları

üzerine iktisadi rollerinden olmuşlar ve bunun neticesinde, şimdiye kadar misli görülmemiş içtimai ve siyasi bir depresyonun manevi hapsinde kalmışlardır.

Bu durumda Almanya bir ***"iç pazar kalkınması"*** yoluna başvurmaktadır. Buhran içinde İngiltere ve ABD de bu yola başvurmuşlardır, ama onların hakikaten iç pazarları vardır. Halbuki Almanya'da bu koşullar yoktur. Almanya'nın yığınların alım kabiliyetini artırabilecek bir sermaye ihtiyatı bulunmamaktadır. Almanya dövizsizdir, gerekli hammaddeyi sağlayamamaktadır, açığı kapatmak için geliştirmeye çalıştığı *ersatz* (yerine geçen yapma) üretim yetersiz kalmaktadır. Bu açığı kapatmak için Doğu Avrupa, Balkanlar ve Yakındoğu ülkelerine hammadde siparişleri vermektedir. Bu şartlarda Almanya'da ücretler düşmekte fiyatlar yükselmektedir. Bunun toplumsal aksülamelleri yaşanmaktadır.

Kültür köşesi ***"Moskova Edebiyat Kongrasında"*** başlığını taşır. Bu köşede ***Yakup Kadri***'nin 17 Ağustos'ta ***Moskova'da toplanan Edebiyat Kongresi***'nde okuduğu bildiri yayımlanmaktadır. Yakup Kadri bildirisinde umumi harp sonrasında ortaya çıkan inkılapçı cemiyetlerin inkılapçı sanatı oluşturmak için yaptıklarının henüz başarılı olmadığını, çünkü koşulların henüz oluşmadığını, öyle ki sanatın verimli olabilmesi için evvela muzaffer olmuş bir ihtilalin eski çürümüş kıymetleri bitirmesi, bundan sonra da muvaffakiyetli bir inşa devresinin ihtilalin getirdiği kıymetlere maddi hayatın bütün sahalarında istikrar temin eylemesi gerektiğini söylemektedir. "Ancak bundan sonradır ki temelleri üstünde sağlam duran yeni cemiyetin üzerinde yeni kültürün baharı bütün çiçeklerini korkusuzca ve cömertçe açacaktır" düşüncesini savunmaktadır.

Yakup Kadri yaşadığımız devirin "épique" bir devir olduğu, bunu anlatmak için "epopée" şairine ihtiyaç bulunduğu kanısındadır. Rusya'da yepyeni ve devcesine bir dünya kurmakta olan insanlar bir destan yaratmaktadır. Anadolu'da emperyalist dünyaya karşı ilk kurtuluş savaşını vermiş ***Türk milleti de böyle bir destan yaratmıştır. Fakat bu büyük hadise edebiyat sahasında henüz kıymetlendirilememiştir.*** Bunun nedeni her yerde olduğu gibi Türkiye'de de sanatkârın "épique" nefhadan (bir esim yel) mahrum olmasıdır. Eğer dünya *épique* bir dönemde yaşıyorsa bu nefhanın kendi kendine sanatkârın ruhunda uyanması gerekmez mi? Yakup Kadri, "bugün uyanmadıysa yarın er geç uyanmayacak mı?" diye sormaktadır.

Mehmet Şevki bu sayıda da enerji ve yakıt konusundaki yazılarını sürdürmektedir. ***"Kömür Sanayiine ve Madeni Mahrukata Doğru"*** adlı yazısında İş Bankası'nın Zonguldak'ta temelini attığı yarım-kok fabrikasıyla

kömür sanayiine atılan adım üzerinde durmaktadır. Bu fabrikayla hem iyi bir ev yakıtı temin edilecek hem de kömürdeki kimyevi maddelerin önemli bir kısmından yararlanılabilecektir. Gelecekte demir sanayii için tam kok istihsali de düşünülmektedir.

Polemik bölümünde *Şevket Süreyya "Hüseyin Cahit Bey Öncü!"* başlıklı yazısıyla bu sayıda da Hüseyin Cahit'le atışmasını sürdürmektedir. Bu yazısında Hüseyin Cahit'in yazılarında her konuda kendisini öncü ilan etmesini eleştirmektedir. "Her nereye giderseniz gidiniz, siyasiyattan, edebiyattan, içtimaiyattan, ilimden, filandan dem vuran herkesin önüne titrek bir gölgenin, yerinden fırlamış gözler ve artık istikametini kaybetmiş bir tehevvürle dikilerek: Nereye ayak basıyorsunuz efendiler! Orası da benimdir! Orayı evvela ben işgal etmiştim! Benden müsaade alınız! diye ayaklarını sürterek üstünüze yürümeye çalıştığını göreceksiniz." ***Şevket Süreyya'yı esas kızdıran konu Hüseyin Cahit Bey'in Düyun-ı Umumiye'yle yakın ilişkilerine karşın antiemperyalizmde öncülük iddiasında bulunmuş olmasıdır.***

Derginin sonunda ***"Aydın İncir Müstahsillerinin Başvekil İsmet Paşa'ya Arizaları"*** yer almaktadır. İsmet Paşa'nın İzmir'i ziyaretleri sırasında ihracatçıların "bugün bir incir meselesi yoktur, piyasa normaldir" demeleri üzerine Aydın ve Havalisi İncir Müstahsilleri tepki duyarak valinin başkanlığı altında Aydın CHF salonunda toplanmışlar, kendi durumları hakkındaki doğru bilgileri başbakana aktaracak bu arizayı hazırlamışlardır. Bu arizada incirin kilosunun çifçiye maliyeti 6 kuruş iken, satış fiyatının 5 kuruş olduğunu bildirmekte, hurdanın kıymetlendirilmesi, incirin ülke içi tüketiminin artırılması için alınacak önlemlere değinmekte, daha önce Vedat Nedim'in yazısında da ***değinilen, müstahsilin zorunlu bir kooperatifleşme içine alınması ve ihracat ofisiyle ilişkilendirilmesi talebinde bulunmaktadırlar.***

Tabii ki ***Kooperatif Aydın İncir Müstahsilleri Anonim Ortaklığı'nın*** böyle bir öneri geliştirebilmiş olması spontan bir tepkiye dayanmıyordu; uzun süreli bir birikimin sonucuydu. Bu ortaklık 1914'ten gelen yirmi yıllık bir birikimi temsil ediyordu. 1925 yılından beri Muhittin Birgen bu kooperatifte çalışmaya başlamıştı. *Tanin*'ci olarak tanınan ***Muhittin Bey İttihat ve Terakki içinde Kara Kemal ve Ali İhsan Bey'le birlikte Talat Paşa'ya yakın çevre içinde yer almıştı.*** 1920-1921 yılları arasında Ankara'da milli mücadeleye katılmış *Hâkimiyeti Milliye*'de başmuharrirlik yapmıştır. Bu sırada Ali İhsan Bey ve Mahmut Esendal'la birlikte ***Mesleki Temsil Programını*** geliştirerek, Mustafa Kemal'i sola açık bu programa çekmeye çalışır. Bunda başarılı olamayınca 1921 yılı Mayıs'ın-

da Bakü'ye gider. Buradaki İttihatçılara katılır. Nazmi (Topçuoğlu) de bu çevrededir. Bakü Üniversitesi'nde sosyal içerikli dersler okutur. Aynı yıllarda Bakü'de bulunan Şevket Süreyya ve Vâ-Nû ile de ilişki kurmuştur. 1924 yılında Türkiye'ye dönerek *Meslek* dergisini çıkarmaya başlar.[338]

Muhittin Bey 1925'te İzmir'e yerleşir ve ***Nazmi Topçuoğlu***'yla hem başarılı bir kooperatifçilik pratiğini gerçekleştirmeye, hem de bu kooperatifçilik pratiğinin ideolojik anlamının yorumunu yapmaya çalışır. Buhran içinde bu kooperatif çok başarılı çalışmalar yapmış ve 1930 yılında da ***Türk Kooperatifçisi*** dergisini yayımlamaya başlamıştır.[339] Aydın İncir Müstahsilerinin arizası işte böyle bir birikime dayanıyordu. Ayrıca Kurtuluş Savaşı Yıllarında (Taninci) Muhittin ile Nazmi (Topçuoğlu)'nin de Bakü'de bulunduğunu ve ilişki kurduklarını hatırlatmakta yarar vardır.[340]

Kadro'nun Otuz Üçüncü Sayısının Yankıları

Hüseyin Cahit, Şevket Süreyya'nın polemiğine ***Fikir Hareketleri***'nin 52. sayısında[341] yanıt vermektedir. Şevket Süreyya'nın Hüseyin Cahit Bey'in her konuda kendisini öncü ilan ettiği savının geçerli olmadığına, bu konularda kimsenin söz söyleyemeyeceği gibi bir iddiasının bulunmadığına, asıl Şevket Süreyya'nın inkılap adına söz söyleme hakkını kendisinde gördüğüne ve bu konuda başkasına söz söyleme hakkı tanımadığına dikkati çekmektedir. Ayrıca kendisinin Şevket Süreyya tarafından Düyunu-ı Umumiye yandaşı olarak gösterilmesine karşı çıkmakta, bu konuda yapılan isnadın ispatlanmasını istemektedir.

Sayı 34, Teşrinievvel (Ekim) 1934. Destancısını Kaybeden İnkılâp

Bu sayının girişinde büyük puntolarla okuyuculara "Arkadaşımız ve imtiyaz sahibimiz Yakup Kadri Bey'in bir ecnebi memlekette Hükümetimizi temsil vazifesile aramızdan ayrılması üzerine ***KADRO, gelecek sayıdan itibaren neşriyatını bir müddet için tatil edecektir***" haberi verilmektedir. Kadrocular kapanacaklarını bilmektedirler. Projeleri bir sona gelmiştir. Artık söyleyecekleri, tek parti rejiminin sınırları içinde kapatma kararına ilişkin olarak söylenebilecek şeylerdir. Bu sayıyı o gözlükle

---

338 Zeki Arıkan, *Tarihimiz ve Cumhuriyet: Muhittin Birgen (1885-1951)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997, s. 1-70.

339 Bu konudaki ayrıntılar için bkz. İlhan Tekeli-Selim İlkin, "Devletçilik Deneyiminin Ege Bölgesi'nde Çeşitlenmesi", *1885-1895 Türkiye Ekonomisinin 100 Yılı ve İzmir ve İzmir Ticaret Odası Sempozyumu, 21-23 Kasım 1985*, s. 192-199.

340 Vâ-Nû: *Bu Dünyadan Nazım Geçti*, s. 260-263.

341 Hüseyin Cahit, Matbuat Hayatı, S. 52, 18 Ekim 1934, s. 413-414.

okumakta yarar vardır. Eğer bir yargı süreci benzetmesi yapılırsa, söylenecekler karardan sonra yapılan bir savunma gibidir.

Kadro'nun başyazısı ***"Her kahramanın bir destancısı vardır. Destanlara geçmemiş kahramanlıklardan hiç kimsenin haberi olmaz.*** Yeryüzünde, kimbilir, ne büyük hadiseler kendilerine lâyık bir ifade vasıtasından mahrum kaldıkları için adi vakalar gibi unutulup gitmiştir" diye başlamaktadır.

"Hemen çoğu, derin ve ince bir 'intuition' sahibi olan iş ve hareket adamları bunu iyi bilirler ve ***meydana koydukları eserin herkesten önce bunlar tarafından tasdik ve takdir edilmesini isterler.*** Zira, halkın hafızası zayıftır, yüreği kaypaktır. Hiçbir şey yazılıp mühürlenmeden ona tevdi edilemez."

"Kahraman için destancısız kalmaktan daha feci bir şey vardır. ***Kötü, beceriksiz ve anlayışsız bir destancının eline düşmek...*** Sezar, bundan korktuğu için kendi yaptıklarını kendi eliyle vesikalandırmıştır. İkinci Sezar, yani -Sezar Borgia- ise haleflerinin çoğuna birbirinden iğrenç birer cinayet ve melanet şeklinde görünen bütün siyasi ve askeri işlerinin hakiki ve müspet kıymetini, ancak, Nikola Makiavel'in yardımıyla bir yüksek devlet düsturu halinde tespit edebilmiştir." İşin garip tarafı, Makiavelin kitabı Sezar Borgia'nın yaptıklarının hikayesinden veya izahından ibaret olduğu hâlde, yazarın dehasından doğan orijinal bir doktrin gibi telakki edilmiştir. ***"Şu itibarla diyebiliriz ki, fikirleşmemiş her hadise, çöl ortasında bir nidadır. O kime hitap eder? Onu kim işitir?"***

Bu genel ifadelerle yazılmış başyazı her halde kapatma kararını alan Gazi'ye hitap etmekte ve destancısı olan *Kadro*'yu kapatmasının maliyetini göstermeye çalışmaktadır.

Şevket Süreyya İnkılâbın İdeolojisi bölümünde ***Programlı Devletçilik*** konusunda yazmaktadır. *Kadro* sayfalarında üzerinde çok durulmuş olan bu konunun tekrar ele alınmasının nedeni Gazi'nin çevresinde *Kadro*'ya yapılan eleştirilerin bu konuda yoğunlaşmış olmasıdır. *Kadro* bu temel konudaki konumunu netleştirerek muarızlarına karşı cevap vermektedir.

"Geçen firka kongresinde "devletçilik" milli rejimin temel prensiplerinden biri olarak kabul edilmiştir. Bu umdenin bütün nazari ve tatbiki unsurlarile işlenmesi yani programlaştırılması, önümüzdeki firka kongresinin konularından biri olacaktır. ***Halbuki devletçiliğe karşı olanlar devletçiliği bir takım kombinezonlarla dar bir müdahalecilik çerçevesi içinde hapsettikten sonra alelade bir muvakkat idari tedbir imiş gibi ehemmiyetsizleştirmeye, nazari esaslarını çürütmeğe çalışmaktadır.***

Hiçbir inkılâp rejimi kendi temel prensipleri üstünde bu kadar müsamahalı bir telakki manevrasına müsaade etmemiştir."

"Milli rejimimizin devletçilik vasfını programlaştırma işinden bahsederken, evvela birkaç esas hareket noktası tam ve kati olarak tespit edilmelidir." "Devletçilik, inkılâp münevverliğinin, sosyalizm fikirlerine veya faşizm usullerine karşı alalâde ruhi bir temayül veya incizabından [cazibesinden] kaynaklanmamaktadır." ***"Münhasıran hissi ve fikri, yani münhasıran subjektif ve idealistçe bir temayülden ibaret değildir."***

"Halbuki Türk Milli kurtuluş hareketinde devletçilik, bu hareketin doğrudan doğruya maddi bünyesinden ve tarihi kanuniyetlerinden gelen bir şeydir. ***Yani doğrudan doğruya maddi şartların ve zaruretlerin emri ve ifadesi olan bir tabii kanundur.*** Bizim irademiz haricinde, hatta belki de bizim irademize rağmen teşekkül eden objektif bir fikir ve madde hareketinin ta kendisidir." "Kaldı ki bizim için devletçilik eski ordulaşmış millet rejiminin modern şartlar ve zaruretler altında tecelli etmiş bir şeklidir."

"Türk devletçiliği yalnız bir iktisadi hareketten ibaret değildir." "Devletçilik bir milli ve içtimai nizamdır ki bu nizamda milli hayatın bütün sahaları ve milli bünyenin iskeleti, milletin umumi ve yüksek menfaatlerini perakende menfaatlerin ve temayüllerin üstünde tutan teşkilatlı bir milli ahenk içinde tanzim olunur." ***"Millet nizamının en yeni esaslara göre kül halinde kuruluşu, bu davayı kül halinde idrak ve idare eden bir kuvvetin, yani devletin, ruh veya kültür işlerinden, idare veya iktisat hayatının en uzak tecellilerine kadar her sahasında şuurlu ve teşkilatlı müdahalesini ister."***

"Zaten yine bu itibarladır ki, devletçilik aynı zamanda milli hayatın bütün sahalarını saran tam ve sert bir hayat ve tefekkür disiplini de demektir. Hayatta ve tefekkürde disiplin devletçiliğin o vasıflarından biridir ki, onu bu vasfından tecrit ederseniz kendi varlığından zaten meydanda bir şey kalmaz." "Bir milli cemiyet içindeki kuvvetlerin biribirine karşı harekete gelmesi yerine onların bir milli beraberlik ve işbirliği içinde ahenkleştirilmeleri devletçiliğin tabii gayesidir ve bu da cemiyet için tam ve şamil bir tefekkür ve madde disiplininden başka bir şey değildir."

Şevket Süreyya, "büyük fikirlerin talii de büyük adamların talii gibidir" diyerek Gazi ile devletçiliğin kaderi arasında bir paralellik kurmaktadır. "Büyük nutkunda Gazi'nin söylediği gibi mücadeleye beraber başlayanlar 'kendi fikriyat ve ruhiyatının ihatesi hududu bittikçe' nasıl mukavemet ettiler ve muhalefete geçtilerse, şimdi de benzer durumlar devletçilik prensibi karşısında yaşanmaktadır" demektedir.

Şevket Süreyya'nın bu yazısı Kadro'nun kapanmasına neden olanlara

bir son cevap niteliğindedir. Kadrocular kapanmalarının nedeninin temelde devletçilik anlayışları yüzünden uyandırdıkları tepkiler olduğunun farkındadırlar. Kendilerini derginin ideolojik önderliğini yapan Şevket Süreyya'nın yazısıyla savunmaktadırlar.

Ekim ayı içinde İzmir'de incir ihracatında kooperatifçiliği savunan Nazmi (Topçuoğlu), liberal ticareti savunan Şerifzade Remzi Bey'in temsilcisi Baladur'un fiyatları düşürdüğünü söyleyerek bir tartışma başlatmıştır. Konuya önce *Hâkimiyeti Milliye*'de Burhan Asaf değinmiştir.[342] *Hâkimiyeti Milliye*'de başlatılan tartışmayı *Kadro* sürdürmektedir.

Vedat Nedim Millet İktisadiyatı bölümünde ***"Devlet İncir Kooperatifine Doğru"*** başlıklı yazısıyla daha önceki sayılarda işlediği bu konuyu derinleştirmeye devam etmektedir. Vedat Nedim İzmir matbuatında "İncir meselesi diye bir mesele yoktur" diyen ihracatçılarla incir müstahsilleri arasındaki münakaşaya değindikten sonra, bu münakaşa içinde Aydın İncir Müstahsilleri Kooperatifi sabık müdürü Muhittin (Birgen) Bey'in özel durumuna dikkati çekmektedir.

Aydın İncir Müstahsilleri Kooperatifi pazar koşulları konusunda müstahsilin serbest iradesiyle oluşturduğu tek ve başarılı kooperatiftir. ***Muhittin Bey de kooperatiflere devletin karışmaması gerektiğini savunmasına karşın, "dünyanın bugünkü şartları arasında ve piyasamızın bozguncu ruhu içinde bu müdahalenin artık zaruri hale geldiğine kani" olmuştur.*** Çünkü bu tek kooperatif bile tek bir tacirin oyunuyla parçalanmıştır.

Vedat Nedim bir devlet incir kooperatifinin nasıl kurulup çalıştırılabileceğine ilişkin ayrıntılı bir tasarımla yazısını tamamlamaktadır.

Bu sayıda *İsmail Hüsrev* ***"Dünya Konjonktürüne Bir Bakış"*** diye bir yazı yazmıştır. Bir yandan dünyada son aylarda sanayi memleketlerinde görülen üretim artışını istatistik verilerle ortaya koymakta, nedenlerini araştırarak bu artışın kalıcı olup olmayacağını sorgulamakta ve genellikle kötümser yargılara ulaşmaktadır. Öte yandan istatistik verilere dayanarak gıda ve hammadde fiyatlarındaki düşüşün sanayi memleketlerinin ithalatını artırdığını göstermekte ve bu artışı, bu ülkelerin savaş stokları yapmasıyla açıklamaktadır.

Edebiyat bölümünde yazarı belli olmayan ***"Artist ve Politikacı"*** başlıklı yazı yer almaktadır. Bu yazıda, politikacılarda artisti politika emrine almak isteğinin çok yüksek olduğu, ama artistin hiçbir zaman bu boyunduruğu kabul etmediği ve ettiği takdirde artistin misyonuna ters düşeceği anlatılmaktadır. Artistin misyonu her şeyden önce, haileli, tehlikeli

---

342 Burhan Asaf, *Hakimiyeti Milliye*, 12 Ekim 1934.

bir tarzda kahramanca yaşama misyonudur. Artist bize, mevcut olan şeyleri kabul ve tasdik ettiğini söylemeye gelmemektedir. ***Artist bize, hiçbir şeyi beğenmediğini,*** bu dünyayı kendi kafasındaki âlemden pek aşağı bulduğunu ve yeryüzünde bu âleme benzer bir yeni dünya yaratmak için ***herşeyi altüst etmek ıstırarında kaldığını izaha geliyor. Tasdik veya reddetmek vazifesi ona değil bize düşmektedir.***

Cihan İçinde Türkiye bölümünde *Burhan Asaf* ***"Orta-Avrupanın Davasızlığı"*** adlı yazısına devam etmekte ve bu kez Avusturya'yı ele almaktadır. Ona göre Avusturya da öteki Kıta Avrupası memleketleri gibi cihandaki bünye istihalesinin kurbanıdır. Ama onun durumunu Avusturya İmparatorluğu'nun dağılması ağırlaştırmaktadır. Bugün birçok memleketin özlediği otarşik cennet imparatorluk döneminde gerçekleşmiş bulunuyordu. Bohemya, Avusturya, Macaristan, Slovakya, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek arasında gelişmiş bir iktisadi iş bölümü vardı. Bu sistemin merkezinde Viyana sermayesi kontrolü gerçekleştiriyordu.

İmparatorluğun dağılmasından sonra parçalanan imparatorluğun her parçası otarşik hevesler peşine düşmüştür. ***Viyana'daki mali sermaye denetimini Fransız sermayesine kaptırmıştır.*** Bu durumda Avusturya önemli sorunlarla karşılaşmıştır. Avusturya bir sermaye merkezi olmaktan çıkmıştır. Bu durumda İsviçre örneğini izleyerek köyleri ve kasabalarıyla bir ***turizm merkezi haline gelmeye çalışmıştır. Son yıllarda Almanya'yla yaşanmaya başlayan gerilim turizmi de krize sokmuştur.*** Şimdilik Avusturya iktisadiyatını Milletler Cemiyeti'nden alınan krediler ayakta tutmaktadır.

Mehmet Şevki Teknik bölümünde ***Enerjide Tarife Meselesi*** üzerinde durmaktadır. Kadro'nun eski sayılarından beri enerji istihsalinin rasyonelliği sağlanmadan, enerji ucuzlatılmadan başarılı sanayileşmenin sağlanamıyacağı fikrinin savunulduğu hatırlatılarak son zamanlarda enerji fiyatını ucuzlatmak için demiryollarında kömür taşıma fiyatlarının yüzde yüz düşürülmesi, kilovat saat başına isabet eden sermaye servisinin asgariye indirilmesi, elektrik ve havagazı şirketlerince saat kirası, depozito vb. alınan paraların azaltılması olumlu olarak karşılanmaktadır. Fiyatların düşürülmesi tüketimi artıracak ve birim üretim maliyetlerinin düşmesine neden olacaktır.

Şevket Süreyya Polemik köşesinde bu kez ***"Bir İlk Eser: Türkiye Köy İktisadiyatı"*** başlığı altında İsmail Hüsrev'in *Kadro* yayınlarının ikincisi olarak yayımlanan kitabını ele almaktadır. Şevket Süreyya Türkiye'nin içtimai bünyesinin tanınması bakımdan çok büyük bir atılım olan bu araştırmayı, ***Lenin'in 1893 de yayımlanan Rusya'da Kapitalizmin İnkışafı kitabı kadar önemli bulmaktadır.***

"Türkiye Köy iktisadiyatı, Türkiyenin cemiyet bünyesinin temel unsurunu teşkil eden köy iktisadiyatımızın içtimai bir tahlilidir." "Diyalektik ve materyalist usulle" yazılmıştır. Bu Marksist yöntemi Sombart'ın içtimai zihniyet anlayışıyla bütünleştirmiştir. Temelde Türkiye köy iktisadiyatını zati iktisat ve emtia iktisadiyatı şeklinde tasnif ederek bu iki iktisat arasında yaşanan geçiş dinamikleri açısından ele almaktadır. Böyle bir bakış açısıyla yapılan çözümlemelerin önemli bir kısmı daha önce *Kadro* dergisinin önceki sayılarında yayımlanmıştır.

Sayı 35-36: İlkkânun-Sonkânun 1934-1935. (34. sayının Teşrinievvel 35. sayının Teşrinisani olması gerekiyor)

Bu sayının iç kapağında ***"Bu sayı ile üçüncü yıllık hayatını tamamlıyan KADRO, geçen sayımızda söylediğimiz sebeplerden neşriyatına şimdilik son vermiştir"*** ikazı yer almaktadır.

Bu son sayıda *Kadro* yazısından önce **Öztürkçe** başlıklı yeni bir köşe açılmıştır. Bu sayfada kadronun tezleri öztürkçe terimlerle özetlenmektedir. ***"Ulusal Ökonomya Kurumlu Ökonomyadır"*** başlıklı bu yazıda yalnız dil tezine değil Türk tarihi tezine de sahip çıkılmaktadır. Dergideki yazılarda kullanılmayan ökonomi, ulus, bitik, ülkü vb. sözcükler kullanılmıştır. Ayrıca Türk soyunun insan yaşayışı için gerekli olan bütün şeyleri ilk önce bulduktan ve başardıktan sonra insan düşünüşünü üstünleştiren bütün kültür elemanlarını ve dili, yazıyı, türeyi ve yasayı da yarattığı ve aleme armağan ettiği ileri sürülmektedir. Kadrocular inanmaktadır ki ***öncülük soyumuzun türesidir ve bu soyun âleme öncülük yapacağı işler daha bitmemiştir.***

"Bugün ulus denildiği zaman hepimiz, içinde dil birliği, kültür birliği, ülkü birliği ve ayrıca ökonomik bir bütünlük olan yani kurumlu bir soy varlığını anlıyoruz." "Ulus bir bütündür. Ökonomya bu bütünü tamamlıyan bir örgüdür. Devlet ise ökonomya bağlarını, Ulusun birliğini, bütünlüğünü ve üstünlüğünü meydana getirecek bir biçimde kurarak, yani organize ederek içinde yaşadığımız çağın en ulu ve en yüksek sosyal mefhumu olan kendine yeten ve üstün millet ülküsünü yaratır." ***"Ökonomya, devlet eli ile ve devlet bilimi ile kurulduğu zaman kurumlu bir ökonomya olur."***

"Ulusal ve kurumlu ökonomya yaşadığımız çağın büyük ülküsüdür." ***"Büyük cihan savaşından sonra bütün âlem karşısında ulusal ve kurumlu ökonomya ülküsünün öncüsü bizim yüce ulusumuzdur.*** Ünlü Türk milletidir."

Kadro kapanırken başyazısında yeni bir kavram olarak ***sosyal milliyet-***

çiliği getirmektedir. Sosyal milliyetçilik imtiyazsız, sınıfsız bir millet kuruluşu olarak tanımlanmaktadır. "Yeni devrin bu yeni meyvasının hareket halinde, icraat halinde, fikir halinde bu topraklarda doğması, bu milletin içinden fışkırması lâzımdı... Nitekim öyle oldu." ***"İşte devletçilik bu yeni sosyal milliyetçiliğin, bu yeni sosyal ulus kurumunun bir müjdecisi oldu:*** İktisatta devletçilik, fikirde ve kültürde devletçilik, politikada devletçilik..."

Bu son başyazıda ***Kadro, kapanırken kendi yaptıklarının bir muhasebesini yapmaktadır.*** *"Kadro,* maddi kuruluş sahasında gücü günden güne artan ve manevi oluş sahasında da kendi mefhumlarını bulan Türk inkılâbının fikir ve hareket organlarından biri olarak" doğmuştur. "Bunun için *Kadro* düşünüşte yetişkenliği, fikirde ileriliği ve çalışmasında disiplini kendisi için bir ahlâk olarak" saymıştır. *"Kadro* tarafından, inkılâbımızın istihalelerine muvazi olarak müdahale edilmeğe çalışan ve ilk bakışta bazılarına korkunç ve nizam harici gibi görünen fikirlerin, inkılâp ilerledikçe bu inkışafa uygun düşüşü onun bağlandığı bu ahlaki prensiplerin mutlu bir" teyidi olmuştur. *Kadro* tarafından "Türk inkılâbı üstünde yürütülen ileri fikirler ve ileri mefhumlar bu ileri inkılâbın fikri ve nazari ifadelerinden başka bir şey değildir. ***Bu inkılâp seyrinde ve fütuhatında devam ettikçe bu fikirler de tabiileşecek ve tahakkuk edecektir."***

<u>İnkılâbın İdeolojisi</u> bölümünde *Şevket Süreyya Soysal Milliyetçiliğin Zaferi* konusunu işlemektedir. Ona göre "Bir takım hazır hükümler ve hazır kelimeler olmasaydı, Türk münevverinin, soysal milliyetçilik alanında ufuku daha geniş ve fikir hareketleri daha cüretli olabilirdi." Mesela, milli rejimlerin ancak demokrasi olabileceği, planın yalnız sosyalist rejimler için geçerli olacağı kanısı, düşünceler için bu tür bir sınır oluşturmaktadır.

"Hiç şüphe yok ki tarihte hem liberal demokrasi, hem de gayri milli bir sosyalizm istikametine inkışaf eden milli kurtuluş hareketleri vardır." ***"Türkiye'de milli kurtuluş hareketimizin, umumi rejim itibarile hem milli, hem de soysal ve devletçi bir nizama doğru yürümesini zaruri kılan sebepler başka başkadır."***

Türkiye'de soysal milliyetçiliğin ideolojik unsurları inkışaf halindedir. Türk Teşkilatı Esasiye Kanunu Fransız inkılabının prensiplerinden etkilenmiştir. Ama bu prensipler inkılap şeflerinin nutukları, fırka kongrelerinin kararları ve inkılap münevverliğinin fikri araştırmaları ile aydınlanmıştır. ***Ancak bu yorumlar millî rejimimizin, Fransız inkılabından farklı seyrini izah edebilecektir. Mesela iktisatta, kültürde devletçilik, liberal parlamentarizm reddi, müstemleke aleyhtarlığı vesaire gibi.*** "Türkiye'nin tarihi zaruretlerine göre soysal bir milliyetçilik, yani nizamlı ve sı-

nıfsız bir milliyetçilik fikrinin ve unsurlarının doğmasıledir ki, inkılâbımız orijinalitesini bulmuş, asliyetini kazanmıştır." "Yani bu rejim, kendi fütuhatına müvazi olarak kendi mefhumlarını ve ideolojisini de veriyor."

Şevket Süreyya, soysal (sosyal) milliyetçilik konusunda önemli yol alındığı kanısındadır. Milli kredi işlerinde devlet hâkimiyeti kurulmuştur, zirai kredi devletin elindedir, demiryolları, deniz yolları ve hava yolları münakalatı devletçi bir zihniyetle ve devlet elinde olarak tanzim olunmuştur, sanayide ileri teknik, devlet elile Türkiye'ye girmektedir, beş senelik sanayi programı soysal milliyetçiliğin remzi haline gelmiştir. Bu gelişmeler istatistik verilere dayanarak verilmektedir. Soysal milliyetçilik fütühatına devam edecektir. Yeni alanlar devletçi bir tanzim ve müdahaleye henüz mevzu olmamış olan toprak işleri, hayvan yetiştirmeciliği ve ormancılıktır. Zirai mahsulatta fiyatlandırma hareketi bir devlet işi ve devletçi teşkilatçılık siyaseti haline getirilmelidir. İhracatta devlet ofisleriyle tağşiş ve standart meselesi halledilmelidir.

Kadro, anahatları verilen bu konulardaki araştırmaları kendileri için yapmayı milli ve mübarek bir vazife saymaktadır. ***"Bu ideolojik araştırmalar inkılâp münevverliğinin de ihmal kabul etmez bir tarihi vazfesidir.*** Bu münevverlik ancak bu suretledir ki, kendine kadar getirilen ve kendine emanet edilen inkılâbı, bundan sonraki inkışaf yollarında da arızasız yürütür, genişletir ve derinleştirebilir." Şevket Süreyya yazısını ***"Her şey inkılâp namına! Her şey inkılâp için"... sözleriye bitirmektedir.***

Millet İktisadiyatı bölümünde ***Vedat Tör Sanayi Planından Sonra Ziraat Planı*** konusunu ele almaktadır. Vedat Nedim'in Tör soyadını[343] aldığı ve Nedim'i kullanmadığı dikkati çekmektedir. Vedat Tör yazısında ökonomi, yetiştirim (istihsal), uluş (devlet), soysallık (sosyallik) gibi öztürkçe kelimeler kullanmıştır. "Bir yandan ulusal ve yabancı pazarlara çok satan köy, bir yandan da ulusal pazardan çok alan köy, ökonomik ve sosyal kalkınmanın ilk şartıdır." "Bugün köy, ne yetiştiriyorsa satıyor, köylünün elinde stok mal kalmıyor. Fakat alıcı olarak köy, gittikçe pazarlardan çekiliyor. Demek ki, burada çözülmesi gerekli olan bir kördüğüm var. Bu kördüğüm, köye karşı işleyen fiyat makasından doğuyor" demektedir.

Eğer bu kördüğüm çözülür, köylünün alım gücü artarsa, köylü, ulusal mekândan mal çeken bir tulumba gibi çalışacaktır. O zaman sanayileşme ve sosyal kalkınmanın temposu artacaktır. ***"Türk soysallığının manivelası köydür."***

---

343 Soyadı Yasası 21 Haziran 1934'te TBMM'den geçmiş, uygulama için iki yıllık süre tanınmıştır.

Özlenen köy kendiliğinden oluvermez. *"Eski köy tipi, arap harfleri ve mecelle gibi, reforma gelmiyen bir varlıktır."* Türkiye'nin 250 nüfuslu köylere mektep yaptırması, muallim, doktor, ziraatçi göndermesi mümkün değildir. Bu hizmetlerin rantabl olabilmesi için belli bir kesafete ihtiyaç vardır. Bu da bir *köy yapı planı* bir *iskân planı* içinde gerçekleştirilmelidir. Ama böyle köyler yapıldığında köylü başıboş bırakılırsa beklenilen verimler alınamaz. Köylüye modern ekim, yetiştirme, anıklama ve satım işlerini öğretmek mecburiyeti vardır. Bütün bunlar *mecburi devlet kooperatifleri* kurularak gerçekleştirilebilecektir.

Liberal ökonomi çağında sanayileşen ülkeler hep açık pazarlara dayanarak sanayileşmişlerdir. Buna karşılık *Türkiye sadece iç pazarına dayanarak sanayileşecek ilk ülke olacaktır.* "O halde, iç pazarının büyük bir yüzdesi köye dayanan Türkiye'de, köyün alım gücünü artıracak ve köyün istihsalini tanzim edecek köy planı, sanayi planının en tabii kardeşidir."

Edebiyat köşesinde *Yakup Kadri Sovyet Edebiyatı'nı* ele almaktadır. Moskova'daki beynelmilel edebiyat kongresine katılmış olan Yakup Kadri 1917 ihtilali sonrasında edebiyat alanında ne tür edebiyat akımlarının ortaya çıktığını ve bu alandaki örgütlenmenin hangi aşamalardan geçtiğini anlatmaktadır. *Yakup Kadri*'ye göre *"her sahada olduğu gibi artık edebiyat alanında da mazi tamamiyle tasfiye edilmiştir.* Binaenaleyh, sanat etrafında siyasi mücadele devri geçmiştir. Şimdi, *Proletarya'nın kültürünü derinleştirmek, zevkini inceltmek* ve bunun için sanat eserlerinin bedii keyfiyet noktai nazarından mükemmelleştirilmesine çalışmak zamanı gelmiştir." "Proleterya ihtilâlin ilk devirlerinde meydan alan o basit, kaba saba yazılardan artık zevk almıyacak derece yükselmiştir. Kendi ellerile kurmakta olduğu yeni cemiyetin kopyalarını görmekte ise hiçbir menfaati kalmamıştır. O, vasıl olmak istediği idealist sosyalist dünyasına doğru artistin kendisine yol açmasını istiyor." Beş yıllık plan Rusya'sına gelindiğinde "sihhatli, müsbet ve yapıcı bir edebiyat doğmuştur" ve ondan *"sosyalist Rusya'nın iktisadi ve siyasi banileri manevi bir enerji kaynağı gibi istifade etmesini"* bilmektedir...

Burhan Belge Cihan İçinde Türkiye köşesinde *1934*'ü yazmıştır. Bu yazıda harp sonrası dünyasında 1934 yılının farklı yanlarını sergilemeye çalışmaktadır. Burhan Belge de bu yazısında ökonomi, kaytak (irticai), evirimci (ıslahatçı), devirimci (ihtilalci) vb. öztürkçe kelimelere yer vermiştir. Savaş öncesinde kapitalizmin ne sınıf tezadı ne de metropol tezadı siyasal sonuçlarını henüz doğurmamıştı. Savaş sonrasında birinci tezatın hallini Sovyet Rusya, ikinci tezatın hallini Türkiye üzerine almıştı. Bu ge-

lişmelerle kapitalizm ve emperyalizmin hüzal (zayıflık) devreleri başlamıştır. Bunun en kuvvetli delilleri cihan buhranıyla gelmiştir.

"Cihan buhranı, bir yandan sosyalizmle kapitalizm bir yandan da metropoller ile açık pazarlar arasında bir iştirak sahası, birbirine akış sahası yaratmıştır." Kapitalizm kendine yeni bir şekil araştırmaya başlamıştır. "Alman faşizminin zaferi, Amerikan Roosevelt sosyolojisi, İngiltere "Milli kabine" kombinezonu, Fransa'da "Fırkalar mütarekesi' ve 'Cephe birliği' hareketleri, hep buhran yıllarına rastlamaktadır." "İşte 1934 yılı hasseten bu bakımdan karakteristik bir yıldır. ***Avrupa'da, az çok faşist olmıyan bir formule yanaşmamış pek az memleket kalmıştır.*** Her yerde, iktidarı ele geçiren kuvvetler, sosyalist fikirlerin müdafaasını kapitalizmin muhafaza edilebilmesi nispetinde üstlerine almışlar ve liberal nizamın hususiyetlerinden biri olan sınıf kavgasına son çekmişlerdir."

1934 yılında komünist Rusya, faşist İtalya, kapitalist Fransa arasında inanılmaz yakınlaşmalar olmuştur. Bu nasıl açıklanmalıdır? ***İşte "Cihan buhranı, bir yandan sosyalizmle kapitalizm, bir yandan da metropoller ile açık pazarlar arasında bir iştirak sahası, birbirine akış sahası yaratmıştır."*** derken kastedilen budur.

Metropollerin açık pazarların sanayileşmesine engel olması beklenirken, bilakis bunun gerçekleştirilmesini sağlamak için yarışmaya hazırlanmaktadırlar. Daralan ticaret hacminin hiç olmazsa istihsal vasıtaları satmak suretiyle genişletilmesi arzusu bu sonucu doğurmaktadır.

1934 yılının bir başka özelliği, hemen hemen bütün memleketlerde dış politika uğruna iç politika kavgalarının tasfiye edilmiş olmasıdır. Bu yılda cihan efkârı umumiyesi politik edebiyatın tesirleri altında kalmıştır. Bunda da harp edebiyatı, harp propagandası başı çekmiştir. Harp korkusuyla birlikte bir silahlanma yarışı sürmektedir. Oysa harp sorunları çözmemekte, kaybeden taraf bu zararlarını kapatmak için yeniden mücadeleye girmeye çalışmaktadır. "Buhrana buhranın istediği verilmez yani kapitalizmin her iki tezadına karşı tedbirler alınmazsa hastalık devam edecektir." ***"Bugün dünya o kadar daralmış, milletlerin şuuru o kadar uyanmıştır ki, artık memleketleri ve milletleri paylaşmak değil, cihan iş bölümünü daha adilane ve bütün insanlığı ileriye götürücü bir şekle koymak lazımdır."***

İsmail Hüsrev son sayıya ***"Türkiye İndustrisinde İlk Sermaye Birikmesi"*** konusunda bir yazı yazmıştır. İstatistik Umum Müdürlüğü'nün Teşviki Sanayi Kanunu'ndan yararlanan kuruluşlara dair 1932 ve 1933 yılı istatistiklerini karşılaştırarak bazı sonuçlar çıkarmaktadır. Kuruluşların sayısı % 5,15 azalmış, sermaye değeri % 12,6, üretim değeri % 11,8 artmış-

tır. Çalışan amele ve usta sayısı 52.173'den 62.215'e çıkmıştır. Bir yıl içinde belli bir ölçek büyümesi yaşanmıştır.

Son sayı için *Mehmet Şevki İleri Teknik ve İleri Sanayi Amacımız* hakkında bir yazı yazmıştır. Bu yazıya "Bizim amacımız bu kültürlü ve fakat geri teknikli ulusu toptan ileri tekniğe ulaştırmaktır. Ökonomide ve sosyal gidişteki en büyük inkılâpçılık isteğimiz buradan gelir" diye başlamakta ve "bu teknik ilerilik sanayi, ziraat, muvassala vb. bütün alanlarda birden gerçekleştirilmelidir. Tekmil bu işlerin ise nihayet topyekun bir devlet işi olduğu ve ancak onun elile organize edilebileceği, birinin diğerini korur ve karşılar hale konulacağı meydandadır. Planlı, hesaplı devletçiliğin zaruretine olan imanımız da burdan geliyor" demektedir.

Beş yıllık sanayi programı, ***parçalı sanayiden köklü sanayiye dönüşü*** sağlayacaktır. Köklü sanayinin kurulması için enerji meselesinin halledilmesi gerektiği üzerinde M. Şevki bir kez daha durmaktadır. ***Sanayi planı enerji üstünde durmaktadır. İkinci beş sene zarfında bir elektriklendirme planını uygulamaya koymak için çalışmalar başlamıştır.*** Ama planlar hazırlanırken devlet enerjinin bollaştırılması ve ucuzlatılması işine de girişebilir. Eğer bugün 100.000.000 kilowat-saat elektrik satan santrallar devletin işletmesine alınır ve demiryolu tarifesinde olduğu elektrik tarifesi de düşürülürse, satış 500.000.000 kilowat-saate çıkarılabilecek ve elektrik maliyetleri de üçte birine düşürülebilecektir. Bu durumda elektrik santrallerinin mübayaasının masrafları da kolayca karşılanabilecektir.

Son sayının son yazısında, ***Burhan Asaf "1935'in Romanı"***nı yazmıştır. Bu, 1935'in biraz ***fantezist ve çok subjektif bir tarihçesi olacaktır.*** Roman, dünyanın çeşitli yörelerinde yeni yıla nasıl girildiğinin anlatılmasıyla başlamaktadır. Bu kısım *Kadro*'da yayımlanmaktadır. 1935 yılı boyunca olanlar romanın diğer kısımlarını oluşturacak ve 1936 başında roman tamamlanmış olacaktır. Halep'ten ötede acayip köylerden birinde, Viyana'nın kocaman bir otelinde, Viyana'da bir talebe odasında ve nihayet Bombay'da bir tüccar evinde yeni yıla nasıl girildiği anlatılırken değişik toplumsal katmanların ve değişik coğrafyaların gerçeklikleri ortaya konulmaktadır. ***Bombay'daki tüccar evi milli kurtuluş hareketlerinin direnişi ve Kemalizmin âlemşumul niteliğinin tartışılabileceği bir sahneyi oluşturmaktadır.***

Son Sayıdan Sonra Yazılanlar

Yeni Adam dergisinin 1 Kasım 1934 tarihli 44. sayısında *A.V. Kadro* dergisinin kapanmasını sorgulamaktadır. "*Kadro* kapandı. Yakup Kadri Bey Tiran sefiri olmuş da onun için kapandı, dediler. Tabii bu olamaz"

dedikten sonra muhtemel nedenleri teker teker sorgulamakta, bunları geçersiz bulmakta ve ***tek sebebin Kadro'nun okunmaması olduğunu söylemektedir.*** "Samsun gibi büyük bir şehirde bile yalnız bir tane satılıyordu, bütün satışı belki 800'ü bulmuyordu. ***Bu son, fikir yayan bütün gazete ve mecmuaların sonudur"*** saptamasını yaptıktan sonra yazısını, "Bir mecmuanın kapanması onun ölmesi demektir. Öyleyse '*Kadro*'nun hatırasına hürmet edin" diye bitirmektedir.[344]

1934 yılında ***Hamle*** adıyla yayımlanırken ***1 Nisan 1935'te Verim*** adını alan ve daha çok ormancılık konuları üzerinde duran kültür, fikir ve meslek mecmuası, *Kadro*'nun kapanması üzerine üç sayı süren bir genel değerlendirme yapmıştır.[345] ***M. Ali Erdem*** *Kadro*'nun 35-36. sayısından sonra neşriyatına son vermesini "Fikir cereyanları ile alâkası olanların '*Kadro*'dan açılan bu boşluğun acısını duymamaları mümkün değildir" diye karşılamaktadır. Ona göre *Kadro*'yu diğer dergilerden ayıran, özgün kılan özellik beş kişinin, müşterek bir kalem disiplini içinde, her yazara belli bir uzmanlık alanı ayırarak, belli bir fikir sistemi ve metodunu izleyerek yayın yapmasıdır. *Kadro* "İnkılâbın İdeolojisi"ni meydana getirmek gibi heyecan verici bir iddiayla ortaya çıkmıştır. Ama Erdem'e göre *Kadro*'nun yazıları bu bakımdan "sarih" değildir. Aslında bu ideolojik netleşmeyi Şevket Süreyya *İnkılap ve Kadro* kitabıyla sağlamıştır. ***Ona göre grubun ideoloji oluşturmasına Şevket Süreyya dışında tek katkıda bulunan İsmail Hüsrev olmuştur.*** Erdem, milli kurtuluş hareketleri ve milli kurtuluş devletçiliği üzerinde durmayı bir inkılap ideolojisinden çok, başka tip bir devletin kuruluş nazariyesi olarak görmektedir. Şevket Süreyya bu sonuçlara tarihi materyalizmde sınıf çelişkisi yerine başka bir çelişkiyi koyarak ulaşmaktadır. Metot temelde aynıdır. ***Erdem, geliştirilen inkılap ideolojisinin sadece ekonomik olarak temellendirilmesini yetersiz bulmakta, onun siyasal ve sosyal zaruretlerin de sonucu olduğunu düşünmektedir.*** Kadro yazarlarının sınıfsız, tezatsız bir toplum oluşturmak konusunda bu kadar telaş etmesinin gereksiz olduğunu, otoriter devletlerin bundan korkmaları için bir neden olmadığını, Kadroculann bu telaşının Marksizmden doğduğunu söylemektedir.

Kadro'nun kapandığı günlerde yayın hayatına başlayan ***Yeni Gidiş*** dergisinde ***"Vedat Nedim Diktatörlük mü İlan Etti?"*** başlıklı bir yazı yer alıyordu. Bu yazıda matbuat umum müdürünün yakında sahneye çıkacak

---

344 "Kadro Mecmuası Niçin Kapandı?", *Yeni Adam*, S. 44, 1 Kasım 1934, s. 2.

345 M. Ali Erdem, "Kadro ve İdeolojisi I, II, III," *Verim*, S. 1, 3, 5, 1 Nisan, 1 Haziran, 1 Ağustos 1935.

bir piyesin oynanmasını yasakladığı bildiriliyor, yasal bir yetkiye dayanmayan bu kararı veren Vedat Nedim diktatörlükle suçlanıyordu.[346] Kuşkusuz bu yazı Vedat Nedim'in trajik durumunu çok iyi sergilemektedir. *O rejim adına başkalarının ifade özgürlüğünü engellerken, kendi dergisinin yaşamını sürdürmesi de o rejimin başı tarafından olanaksız kılınmaktadır.*

Şevket Süreyya ve diğer Türklerin Bakü'den ve KUTV'dan arkadaşı olan Kazanlı devrimci ***Alim Alimov'un bir konuşması,***[347] 1935 yılında ***Kolonial'nye Problemy*** (Sömürge Sorunu)'nin dördüncü cildinde yayımlanır.[348] Alimov, Türkiye'nin durumunu değerlendirirken *Kadro*cuların görüşlerini esas almaktadır. Onları rejimin ideolojisinin temsilcisi olarak değerlendirmektedir. Vedat Nedim'in *Kadro*'nun ikinci sayısında çıkan "Müstemleke İktisadiyatından Millet İktisadiyatına" yazısına dayanarak Kemalistlerin kendilerini hem kapitalist hem de komünist iktisat sisteminden ayırdıklarını bunu devletçiliğe dayanarak sağlamaya çalıştıkları saptamasını yaptıktan sonra yorumunu ***"Kemalist ekonomi politikasını benimseyen ideologları*** anlamak çok kolaydır. ***Devlete ait olmayan sanayi kuruluşlarının tekelini ve bireysel becerikliliği asla kabul etmezler. Buna karşılık bireysel beceriklilik yapmayı tasarlarlar"*** diye yapmaktadır. Devletçiliğin bu biçimde kullanılışını bir beceriklilik olarak görmektedir.

Alimov, ***Kadro'daki gençlerin sınıf konusunda başlangıçta suskun kaldığını*** ancak son sayılara doğru özellikle bu konuya değindiğini, proletarya savaşımının yayılmasından korktuklarını belirtmekte, Şevket Süreyya'nın ve İsmail Hüsrev'in *Kadro*'nun 25. sayısındaki yazılarında devlet sanayiinin kurulmasının işçi-işveren ilişkilerinin şeklini değiştireceğini, işçi ve millet ilişkisine dönüşeceğini, bunun da toplumun içtimai niteliğini değiştireceğini söylediklerine değindikten sonra bu görüşlerin tuhaf olduğunu, ***bugün dünyada yükselen sınıf savaşımı karşısında Kemalistlerin bir şey diyemediklerini, bunun için de bir başka silahı, etatizmi ileri sürmekte olduklarını iddia etmektedir.***

2.3 KADRO'NUN YAYININA SON VERMEK ZORUNDA KALIŞI

Yakup Kadri, *Kadro*'nun yayına son vermesinin öyküsünü ***Zoraki Diplomat***'ın başlangıç bölümlerinde anlatmaktadır. *Kadro* dergisinin ilk sayısından itibaren CHF Umumi Kâtibi Recep Peker bu yayından rahat-

---

346 "Vedat Nedim Diktatörlük mü İlan Etti?", *Yeni Gidiş*, S. 1, 1 Nisan 1935. s. 6.
347 Vâ-Nû, *age.*, s. 282, 321, 335.
348 A. Alimov, *Kolnial'nye Problemy*, c. 4, 1935, s. 65-69.

sız olmuştur. İdeolojik yol göstericiliğin *Kadro* dergisi tarafından yüklenilmeye kalkınılmasını yersiz bulmaktadır. Bunu, kendi görev alanına başkalarının saldırısı gibi görmektedir. Kendi alanını savunmak için dergiyle ya da yayınlarıyla doğrudan polemiğe girmemekte, bunun yerine daha çok Mustafa Kemal'in sofrasını bir şikâyet platformu olarak kullanmaktadır. Bu saldırılar bazı hallerde etkili olabilmekte ve *Kadro*'nun kapatılması eğilimi hâkim hale gelebilmektedir.

Bu durumlarda Yakup Kadri'nin paratonerlik görevi başlamaktadır. Atatürk'ün sofrasına sık sık davet edilenler arasında *Kadro*'nun Yakup Kadri dışında da güçlü savunucuları vardır. İsmet Paşa, Şükrü Kaya, Falih Rıfkı ve Ruşen Eşref Ünaydın sofrada *Kadro* için etkili savunucular olmaktadır. Yakup Kadri'nin de sofraya davet edilmesi sürmektedir. Ama muhtemelen *Kadro*'nun çıkmaya başlamasından sonra onun sofraya davetinin sıklığında bir azalma olmuştur. 1932, 1933 ve ***1934 yıllarında sofraya Falih Rıfkı yıl sırasına göre 64, 67 ve 75 kez çağrılmışken, Yakup Kadri aynı sırayla 11, 6 ve 15 kez çağrılmıştır.*** Falih Rıfkı, Yakup Kadri'den altı kattan daha fazla çağrılmıştır.[349] Bu nedenle Yakup Kadri sofradaki gelişmelerden ancak arkadaşları kanalıyla haberdar olabilmekte ve bu nedenle paratoner görevini görmekte zorlanmaktadır.

Kadro konusunda Köşk'te ***ilk krizin 1932 yılında derginin ikinci sayısında bir yüzük hikâyesinin yayımlanması dolayısıyla çıktığını*** ve krizin Falih Rıfkı'nın, Yakup Kadri'ye telefon ederek haber vermesi ve Yakup Kadri'nin Gazi'ye başvurması üzerine atlatıldığının öyküsünü daha önceki bölümlerde ayrıntılı olarak görmüştük.

Bu birinci krizin iki taraf için de öğretici olduğu söylenebilir. Kuşkusuz Yakup Kadri bu olayı arkadaşlarına anlatmış ve *Kadro* çıkarken daha temkinli olmaya, özellikle parti yönetimini rahatsız etmemeye özen gösterilmiştir. Öte yandan parti yönetimi de *Kadro*'nun kapatılması konusunda kolayca sonuç alamayacağını anlamıştır. Gazi'nin sofrasında zaman zaman *Kadro* aleyhine konuşmalar yapılsa da bu bir kriz mertebesine yükselmemiştir.

Yakup Kadri 1934 yılı sonbaharında yarı tedavi, yarı uluslararası bir kongreye katılma amacıyla gittiği uzunca bir dış seyahatten döndükten sonra, İstanbul'da ***Vasıf Çınar***'a rastlar. Çınar, Yakup Kadri'ye, Sofra'da *Kadro* aleyhine çok sert sözler söylendiğini, ***Recep Peker'in Kadro'nun rejimin temelini sarsan yayınlar yaptığı görüşünü savunduğunu,*** Gazi'nin de birden parlayarak Şükrü Kaya'ya "bu işi ne zaman halledeceksin" diye çıkış-

---

349 "Atatürk ve Çevresi", *Milliyet*, 12 Kasım 1981.

tığını, onun da "Başvekile söyleyin Paşam" dediğini, Gazi'nin de kendi kendine söylenir gibi "Gerçi hakları da var ya. *Kadro*'ya makale bile yazdı. Fikren ve kalben onlarla beraberdir" dediğini, İsmet Paşa'nın da bunu işitmezlikten geldiğini anlatır. Yakup Kadri duyduklarını Vedat Nedim'e yazdığı bir mektup ile bildirir.[350] ***Yakup Kadri bunun da eskileri gibi atlatılacak bir kriz olduğunu sanmaktadır.*** Mektupta "avdetimden beri iki üç defa kabul edilmiş olmama rağmen hamd olsun ne bir ihtar ne bir telmih karşısında bulundum. Binaenaleyh şimdilik endişeyi mucip bir şey göremiyorum. Fakat, bilelim ki, aleyhdarlarımız kuvvetlidir ve her an bizi alaşağıya etmek için ellerinden geleni yapmaktadırlar. Biz ise fikir adamlarına mahsus masum bir heyecan içinde kendi sözlerimizle sarhoş olarak sağa sola yalpa vurup gidiyoruz. ***Ben, bu adi ve bed-hah*** [fenalığını isteyen] ***politikacılardan o kadar iğrenmişimdir ki, kendimi onlara karşı müdafaa etmekten bile irkiliyorum.*** Günün birinde, şefler tarafından ufak bir itaba [paylamaya] duçar olacak olursam, hem Fırka'dan hem politika hayatından çekileceğim. Bunun içindir ki, kendimi onların hepsinden daha kuvvetli hissediyorum. Kuvvetliyim, zira hiçbir ihtirasım yoktur. Hayatta da risquer edecek ancak bir adım var. Böyle bir hareketle adımın kıymeti ancak artabilir" demektedir.

Yakup Kadri, Ankara'ya gider. Konuyu konuşmak için ***Şükrü Kaya***'yı ziyaret etmek ister, ama onun bir düzenlemesiyle daha konuyu kendisiyle konuşmadan Çiftlik'te Gazi'yle, İsmet Paşa'yla bir araya gelir. ***Söz arasında Gazi Yakup Kadri'ye Tiran'a elçi olduğunu bildiriverir.*** Yakup Kadri akşama yine Sofra'ya çağrılır. Bu çağrı bir yandan onun gönlünü almak, öte yandan da Yakup Kadri'nin Tiran elçiliğini kesinleştirmek içindir. ***İmtiyaz sahibi Tiran'a gidince Kadro da kapanacak, "mesele halledilecektir".*** *Hâkimiyeti Milliye*'de 26 Ekim'de "Yakup Kadri Bey Tiran elçisi oldu" haberi çıkar.[351] 5 Kasım'da da bir hafta sonra Tiran'a gideceği bildirilir.[352] Yakup Kadri bu olayı *Zoraki Diplomat*'ta anlatırken rejiminin önderlerinin bu kararı kendisine tebliğ ederken içlerinin rahat olmadığını ve bu kararı uygulamaktan dolayı üzüldüklerini, sıkıldıklarını gösteren tavırlar içinde olduklarını vurgulamaktadır.

Yakup Kadri Gazi'nin, kendisine söylediği takdirde dergiyi kapatacağını bilmesine rağmen böyle dolambaçlı bir yola başvurmasına ve bu kararın kendisine büyük bir mizansen içinde bildirilmesine önce anlam verememiştir. Sonra ulaştığı sonuç, bunun sadece Gazi'nin ince taktiklerinden biri ol-

---

350 Bkz. Ek (16).
351 "Yakup Kadri Bey Tiran Elçisi Oldu", *Hakimiyeti Milliye*, 26 Ekim 1934.
352 Yakup Kadri Bey, *Haber*, 5 Kasım 1934.

duğudur. Bu yorumunu *Zoraki Diplomat'ta* ***"Kadro meselesi bu suretle, hem muarızlarını tatmin ve teskin edici bir şekilde, hem de benim haysiyetim, izzetinefsim kırılmaksızın*** ve hakkımda bir takım zecri muamelelere meydan verilmeksizin ***kendiliğinden halledilmiş oluyordu."***[353] diye anlatır. "Hünerli satranç ustası onu (piyonu) bir ileri sürmüş, bir geri çekmiş ve nihayet karşısındaki file esir vermekte bir" sakınca görmemiştir.[354]

Ekim 1934 tarihinde yayınlanan *Kadro*'nun 34. sayısında ***"Arkadaşımız ve imtiyaz sahibimiz Yakup Kadri Bey'in bir ecnebi memlekette Hükümetimizi temsil vazifesiyle aramızdan ayrılması üzerine KADRO, gelecek sayıdan itibaren neşriyatını bir müddet için tatil edecektir"*** ibaresi yer almıştır. Kasım sayısı yayımlanmaz. Aralık'ta 35. ve 36. sayısı birlikte yayımlanır. *Kadro* üç yıllık yayın hayatını tamamlar. Yakup Kadri'nin paratonerliği *Kadro*'yu daha fazla koruyamamıştır.

İlk bakışta *Kadro*'nun Yakup Kadri dışındaki kurucularının devlet memuru olmasından dolayı derginin sahibi olamadıkları ve sahibi yurtdışına devlet memuru olarak[355] gitme durumumda kalınca da dergi kapanmak zorunda kalmış gibi görünmektedir. Oysa bir başka seçenek kurucudan birinin memurluk görevinden istifa ederek derginin sahipliğini yüklenmesi ve yayını sürdürmesidir. Ama bu seçenek sadece kâğıt üstünde vardır ve çok riskli bir yoldur. Yakup Kadri Vedat Nedim'e yazdığı mektupta, durumun değerlendirmesini "hepiniz hükümet cihazında birer vazife almış bulunuyorsunuz. ***Hele seninle Burhan'ın aldığı vazife çok nazik ve mühimdir.*** Bunda memlekete çok faydanız dokunmak imkanı vardır ve bunu (Kadro) da yazı yazmakla teraziye koyduğumuz vakit hangisinin daha ağır çekeceğini bilemem. Şevket'e gelince zannederim ki, onun mektepteki vazifesi de böyledir ve o da kendi içinden bu mukayeseyi yapmaktadır. Bundan başka aramızda bir de yaş farkı var. Ben kariyerimi artık sona ermiş telakki edebilirim. Nerede ise elli yaşına gireceğim. Halbuki siz henüz herşeyin başlangıcında bulunuyorsunuz. ***Binaenaleyh fazla cüretkârane hareketlerle 'risquer' edeceğiniz şeylerin haddi ve hesabı yoktur"*** diye yapmaktadır.

Kadro'nun kapatılması, daha sonraki yıllarda, Kadrocular tarafından ***hep Gazi'nin*** çevresinin özellikle de Recep Peker'in kışkırtmaları sonucunda ***istemeyerek yaptığı bir operasyon olarak yorumlanmıştır. Kadrocuların bir başka yoruma gitmesi hemen hemen olanaksızdır.*** Eğer

---

353 Yakup Kadri, *age.*, s. 18.
354 Yakup Kadri, *age.*, s. 28.
355 Bkz. Ek (16).

Kadro'nun Gazi'nin isteksiz olmasına rağmen çıkarıldığı, yani ***Gazi'nin de Kadro'nun çıkmasından rahatsız olduğu kabul edilirse, tüm Kadro hareketi anlamını kaybedecektir.*** Kadro ona destek olma iddiasıyla çıkmıştır. Özellikle Yakup Kadri'nin Gazi konusunda kendisine kişisel olarak medyun-u şükran olduğu ve sadakat üzerinden kurduğu söylemi inandırıcılığını yitirecektir. Şimdiye kadar *Kadro* konusunda yapılan araştırmalar da doğrudan Gazi'nin kendisinin *Kadro*'dan ne kadar rahatsız olduğu sorusunu kurcalamamışlardır.

Kadro'ya ilişkin yazılarda *Kadro*'ya Gazi'nin desteğinin bulunduğunu göstermek için yapılan açıklamalar genellikle dört konu üzerinde durmaktadırlar. Bunlardan ***birincisi*** dergi çıkmadan önce Yakup Kadri'nin kendisinden izin alması, ***ikincisi*** ise Çankaya'nın derginin on nüshasına abone olmasıdır. ***Üçüncüsü*** 21 adet çoğaltılan *İnkılâp ve Kadro* metnini okumuş olması ve kitabın 100.000 adet basılmasını emretmesidir. ***Dördüncüsü*** ise Cumhuriyet'in onuncu yılı için çıkarılan *Kadro*'nun 22. sayısına gönderdiği "Hatırlıyorum ki, *Kadro* intişar ederken maksadının Türk milletine has meslek ve metodun millet ve memlekette tessüs ve inkişafına hizmet olduğunu yazmıştı. *Kadro*'ya bu maksadında geniş muvaffakiyet temenni ederim" şeklindeki mesajdır.

Bu dört olgudan en içten destek gibi görüneni, *İnkılâp ve Kadro*'nun 100.000 adet bastırılmasıdır. Her ne kadar Şevket Süreyya Parti'nin karışmasına mani olmak için kitabın bu miktarda basılmasını kendisinin engellediğini anlatıyorsa da sonunda bu emir gerçekleşmemiştir.[356] *Kadro*'nun 22. sayısına da söz konusu mesaj Yakup Kadri'nin ricası üzerine gönderilmiştir. Aynı sayıya İnönü'nün bir yazı verdiği düşünülürse bu mesajın çok sıcak bir desteği içerdiği söylenemez. Hatta bu mesajda bir dikkat çekme bulunduğu bile söylenebilir. Öte yandan Mustafa Kemal'in dikkatle okuduğu kitapların üzerine notlar aldığı, çizgiler çizdiği bilinmektedir. Korkmaz Alemdar, şimdi müze olan Atatürk Köşkü'nde Mustafa Kemal'in kütüphanesinde yaptığı araştırmada *Kadro* dergilerinin 1932 ve 1933 yılı ciltlerini bulmuş ve ciltlerin çizili olmadığını saptamıştır.[357] Ama öte yandan yüzük hikâyesi krizi çıktığında Mustafa Kemal'in elinde başyazısının altı çizilmiş bir *Kadro* olduğunu Yakup Kadri'nin anlattıklarından biliyoruz. Bir kişinin duygularını okumada yaptıkları kadar, yapmadıkları da çok yardımcı olabilir. Yine Gazi'nin ülke sorunları konusunda fikri alışverişte bulunmak istediği kişileri sofrasına çağırdığı bilinmektedir. Eskiden beri

---

356 "Üç Yazara Göre Yakup Kadri", *Bugün*, 28 Mart 1975.
357 Korkmaz Alemdar, *agm*, s. 23.

sofranın müdavimi olan Yakup Kadri dışında hiçbir Kadrocu sofraya çağrılmamıştır.[358] Tüm bunlar güçlü kanıtlar değildir, ama Gazi'nin *Kadro*'yla ilişkilerinin çok sıcak olmadığını göstermektedir.

Gazi'nin Kadro'yla ilişkisinin çok sıcak olmayışını açıklayacak daha önemli iki nedeni yine Yakup Kadri'nin yazılarında buluyoruz. Yakup Kadri Cumhuriyet Halk Fırkası'nın ilkelerini gözden geçiren Gazi'ye "Paşam bu her bakımdan bir İnkılâp Partisi'dir. İnkılâp Partileri ise bir ideolojiye, bir doktrine dayanmaksızın yürüyemez." der. O'nun yanıtı ise "O zaman donar kalırız" olur.[359] Mustafa Baydar'a verdiği bir mülakatta ise Yakup Kadri Gazi'yi anlatırken "bir büyük eylem adamı olduğu kadar, bir büyük fikir adamı idi. Bu ekseriya tarihte tesadüf edilmeyen bir fenomendir." demektedir.[360] Yakup Kadri'nin bu iki saptaması var olan soğukluğun esas nedenlerini ortaya koymaktadır. Bir kere *Kadro*cular inanmadığı bir şeyi ona satmaya çalışmaktadırlar. Belki ondan da daha önemlisi Gazi'nin kendisinin işlevi olarak gördüğü fikri konularda öncülük rolüne şu ya da bu şekilde müdahale etmiş olmaktadırlar. Recep Peker'i de kızdırmış olan bu konuda Gazi'nin de duyarlı olması beklenebilir bir şeydir.

Kadro'nun kapanmasıyla gerilim ortadan kalkmıştır. İlginç olan Kadroculaların derginin kapanmasından sonra da rejimin ideolojik aygıtlarındaki önemli görevlerini sürdürmeleridir. Vedat Nedim Matbuat Umum Müdürlüğü, Burhan Asaf da onun başdanışmanlığı görevlerini sürdürmüşlerdir. Burhan Asaf sürekli olarak, diğer Kadrocular da zaman zaman rejimin gazetesi *Hâkimiyeti Milliye*'de yazı yazmayı sürdürmüşlerdir. ***Rahatsız olunan Kadrocular değil KADRO dergisidir.*** Derginin kimliği Kadroculları aşmıştır. ***O nedenle de bu kitapta KADRO'nun öyküsü Kadrocuların öyküsünden ayrı olarak anlatılmıştır.***

---

358 *İnkılâp ve Kadro* yayınlandıktan sonra Burhan Asaf'ın ve Şevket Süreyya'nı Gazi'nin bir kere huzuruna çıktıklarını biliyoruz. Ama bu bir Sofra daveti değildir.

359 Yakup Kadri, "Atatürk İdeolojisi", *Milliyet*, 13 Kasım 1970.

360 Mustafa Baydar, "Karaosmanoğlu", *Milliyet Sanat* dergisi, S. 111, 20 Aralık 1974, s. 305.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KADRO'CULARIN YAŞAM GÜZERGÂHLARININ GERİ KALAN BÖLÜMÜ VE KADROCULUĞU YENİDEN ÜRETME ÇABALARI

3.1: GİRİŞ

Kadro gibi siyasi bir iddia taşıyan bir derginin Mustafa Kemal'in işaretiyle kapanmak durumunda bırakılmasından sonra, genellikle beklenilen, bu dergiyi çıkaranların, hele bunlar devlet memuruysalar ya da devletle işleri varsa, görevlerinden uzaklaştırılmaları ya da işlerini kaybetmeleridir. Oysa dergilerini çıkarmama kararı veren Kadrocular Mustafa Kemal'in ve İnönü'nün cumhurbaşkanlığı devrinde genellikle böyle bir kaderi bölüşmemişlerdir. Rejim Kadrocuların değil, *Kadro* dergisine karşıdır. Derginin kapanmasıyla büyük ölçüde sorun kalmamıştır. Ama yine de özellikle Yakup Kadri'nin ilişkilerinde bir gerginlik, bir hayal kırıklığı hâkimdir. Mustafa Kemal'in onun daha da kırılmaması için dikkatli davranmaktadır.

3.2: ATATÜRK DÖNEMİNDE KADROCULARIN YAŞAMÖYKÜLERİNDE YAŞANAN GELİŞMELER

Belli kayıtlar altında çalışmaktan sıkılan, çevresiyle sürekli uyumsuzluk içinde olduğunu yaşamöyküsünden bildiğimiz ***Yakup Kadri Karaosmanoğlu*** için, sefirlik de olsa Dışişleri Bakanlığı'nın bir memuru olmak dar bir elbise içine girmektir. ***Zoraki Diplomat***'ta yazdığı üzere, elçilikte kendini devletin malı olan "resmi" bir binada, geceli gündüzlü "resmi" ve kırtasi bir hayat sürmek zorunda hissetmektedir. Kendisini büyük bir konağın vekilharçlığını veya kâhyalığını eden bir kapı kulundan farklı görmeyecektir. *Corps diplomatique* içindeki ilişkileri sıkıcı bulacak, hazırladığı raporların ciddiye alınmayışının üzüntüsünü yaşayacak-

Yakup Kadri Karaosmanoğlu.

tır. Kendisini gurbete gidiyor gibi hissetmekte, kendi sözleriyle yirmi yıl boyunca anakronik insanlar arasında tarih dışı bir yaşam geçirmeye mahkûm olmuş gibi görmektedir.[1]

Yakup Kadri, elçiliğe atanması dolayısıyla 27 Ekim 1934'te Manisa milletvekilliğinden istifa eder ve yıl sonuna doğru **Tiran**'a gider. Kral Zogo onun okuyucularından biridir, özellikle de *Nur Baba*'yı sevmektedir. Yakup Kadri burada kendisine dost bir çevre bulur, ama eleştirel romancı gözlemciliği sürmektedir. Kralın terörünü, Arnavut politikacıların dış güçlerce kolayca satın alınmasını eleştirel gözle izler. Mustafa Kemal onu orada uzun süre tutmaz, 1935'te **Prag**'a alınır. Çekoslovakya çok sıkıntılı bir dönem yaşamaktadır. Almanya'da Hitler iktidara gelmiş, yayılmacı programını uygulamaya koymada adım adım ilerlemektedir. Hedeflerden biri de Çekoslovakya'dır. Çekoslovakya'nın başında bulunan, çok başarılı bir diplomatik kariyere sahip M. Beneş, ülkesinin bağımsızlığını korumak için bütün hünerlerini göstermekte, Küçük Anlaşma Paktı ile savunmasını Fransa ve Slav ülkelerine dayandırmaya çalışmaktadır; ama bütün bunlar ümitsiz çabalardır. Alman beşinci kolu Çekoslovakya'yı her geçen gün biraz daha çözmektedir. Beneş İngiltere'den beklediği desteği de bulamaz; Mr. Çemberlain Hitler'i teskin etmek için Südetlerin Çekoslovakya'dan ayrılarak Almanya'ya geçmesini kabul eder. Beneş memleketinden uzaklaşırken Alman kuvvetleri Südet'e girer.[2] Çok geçmeden de 14-15 Mart gecesi Hitler Çekoslovakya'yı işgal eder. Yakup Kadri'nin de Prag elçiliği sona erer.

Yakup Kadri diplomatlığı sırasında önemli ölçüde suskun kalmıştır. Bu dönemde 1937'de çıkan ***Bir Sürgün***'den başka hiçbir romanı yayımlanmamıştır. Bu romanınıda parasını kendisi ödeyerek bastırmıştır. Romanda 1900'lerin başında II. Abdülhamid'in baskıcı yönetiminden

1 Yakup Kadri, *Zoraki Diplomat*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1967, s. 31, 36, 39, 52.
2 Yakup Kadri, *age*, s. 84-142.

yurtdışına kaçan Jön Türkleri anlatmaktadır.[3] Bu romanı hakkında Vâ-Nû'nun eleştirel bir yazısı çıkınca, Hasan Âli Yücel'e yazdığı bir mektupta "İki gözüm, ben bu romanımda Avrupa medeniyetini ve medeniyetlerini karşıma almışım, muhakeme ediyorum. Bu bir defa Türkiye'de milli ideoloji bakımından ilk hadisedir. Sonra bizde şuursuz garpperestliğin iflası vakasına, daha sonra (Jön Türklük) diye Türk inkılâpçılığı tarihine ait bir fasla yine ilk defa temas ediyorum. Ve daha sonra yine bu romanda (Avrupalı tipin) yeni bir definition'unu (tanım) ve Avrupa medeniyetinin tamamiyle kendi bakımından yeni bir izahını getiriyorum" demektedir.[4] Yakup Kadri *Kadro* sonrasında elçiliği döneminde yeni ideolojik değerlendirmeler yapma olanağını bulmuştur.

Kadro dergisi kapandığında Ankara Ticaret Mektebinde müdür olan ***Şevket Süreyya Aydemir,*** bu görevini 1936 yılına kadar sürdürmüş, 1936-1938 arasında da Ankara Belediyesi iktisat müdürlüğünü yapmıştır. Muhtemelen bu göreve gelmesinde İsmet Paşa'ya yakın olan Nevzat Tandoğan'ın Ankara valisi ve belediye başkanı olması etkili olmuştur. Burada kentte yaşamı ucuzlatmak için incelemeler başlatmıştır.[5] 1937' nin sonlarına doğru hayat pahalılığı konusu Türkiye'nin siyasal gündeminde önemli bir yer tutmaya başlar. Türkiye'ye bu konuda yabancı uzmanlar çağrılır. İktisat Vekâleti'nde konuyla ilgili yeni bir örgütlenmeye gidilir. Bu konuda belediyede deneyim kazanmış olan Şevket Süreyya 1937 sonunda İktisat Vekâleti Kontrol İşleri Müdürlüğü'ne atanır. İsmet Paşa

Şevket Süreyya Aydemir

3 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Sürgün*, Ankara: Ulus Basımevi, 1938.

4 Canan Yücel Eronat (Hazırlayan), *Yakup Kadri'den Hasan Âli Yücel'e Mektuplar*, Yapı Kredi Yayınları, Aralık 1996, s. 39.

5 Bu konudaki yayınlara bir örnek olarak bkz. *Ankara'da Et İşleri*, Ankara, 1938.

Vedat Nedim Tör 1940'lı yıllarda.

henüz başvekillikten ayrılmamıştır.[6] İktisat Vekâleti'nde çalışırken dış ticaret konusunda bir komisyon çalışmasının sonuçlarını *"Milletlerarası Ticaretimizin Zaruri Kıldığı Bazı Teşkilatlanma Tedbirleri Hakkında"* başlıklı bir rapor halinde getirir. Rapor 27 Mart 1938'de tamamlanır. Getirilen önerilerle, bir yandan *ihracat birliklerinin* geliştirilmesinin sağlanmasına, öte yandan da kurulan *Takas Limited* aracılığıyla dış ticaretin tamamen Almanya'nın denetimi altına girmesinin engellenmesine çalışılmaktadır.

Mehmet Şevki Yazman subaydır. Daha *Kadro* yayımlanırken, elektrik ve makine mühendisliği diplomasını aldığından, 28 Mayıs 1933'te istihkâm sınıfından harp sanayi sınıfına nakledilmiştir. Bu dönemde yeni edindiği bilgilere uygun olarak yeni kariyerini ordu içinde sürdürmeye devam eder.

Vedat Nedim Tör daha *Kadro* yayımlandığı sırada, Matbuat Umum Müdürlüğü'nün Hariciye Vekâleti'nden Dahiliye Vekâleti'ne

6 Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam,* İstanbul: c. 2 Remzi Kitabevi, 1968, s. 205.

geçmesi üzerine Şükrü Kaya tarafından 6 Ekim 1933'te ***matbuat umum müdürü*** olarak atanmıştı. Burhan Asaf'ı da bu teşkilata başmüşavir olarak almıştı. *Kadro* kapanınca her ikisi de buradaki görevlerini sürdürürler. Vedat Nedim görevde kaldığı dört yıl boyunca önemli projeleri gerçekleştirme fırsatını elde eder; üç ayda bir yayımlanan ***La Turquie Kemaliste*** gibi çok kaliteli bir tanıtım dergisi çıkarır. Dergiyi gören İsmet Paşa Vedat Nedim'i alnından öper. Vedat Nedim, *Ayın Tarihi* dergisini yeni bir anlayışla yönetir. Cumhuriyet'i dünyaya tanıtacak iyi hazırlanmış yabancı dilde tanıtım kitapları yayımlar. Turistik tanıtım broşürleri hazırlatır. *Balkan Antantı* çalışmaları içinde Türkiye basınının aktif olarak yer almasını sağlar. *Halkevleri*nde amatör fotoğraf yarışmalarının düzenlenmesini, ressamların yurtiçi gezilerinin başlatılmasını sağlar. Vedat Nedim'in başarılı umum müdürlüğü Şükrü Kaya tarafından takdir edilmektedir. Ama Şükrü Kaya, Gazi'nin emri üzerine, işe başlamasından tam dört yıl sonra 6 Ekim 1937'de onun görevine son vermek zorunda kalır. Şükrü Kaya'nın anlattığına göre bu emrin nedeni, *La Turquie Kemalist* dergisinin Tarih Kongresi özel sayısı için yapılan hazırlıklarının, Türk Tarih Cemiyeti'nden Hasan Cemil Bey'i rahatsız etmesi ve onun Vedat Nedim'i Gazi'ye şikâyet etmesidir.[7]

Bunun üzerine Rahmi Köken Vedat Nedim'in yeniden *Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti*'nde çalışmasını ister. Burada çalışırken ***İktisat Vekâleti*** Müsteşarı Halit Nazmi Keşmir, herhalde tanıtım alanında sağladığı başarıyı göz önünde tutarak onu ***turizm müdürlüğü*** görevine çağırır. Bu sırada iktisat vekili, Celal Bayar'a yakınlığıyla bilinen Şakir Kesebir'dir. Vedat Nedim, 1 Haziran 1938'de göreve başlar. Bu görevi sırasında Ege'deki turizmi geliştirmek için çalışmalar yapar, Bergama'da Asklepion'un onarılması için gerekli kaynağı sağlar.

Burhan Asaf Belge de *Kadro* kapanınca Matbuat Umum Müdürlüğü'ndeki başdanışmanlık görevini sürdürür. Burada Tör'ün yeni ve önemli atılımlarının en büyük yardımcısı olur.[8] Belge bu görevini sürdürürken *Hâkimiyeti Milliye* gazetesi başta olmak üzere, birçok gazete ve dergide yazılar yazmıştır.[9]

---

7 Vedat Nedim Tör, *Yıllar Böyle Geçti*, İstanbul: Milliyet Yayınları, Ağustos 1976, s. 20-38.

8 Server İskit, *Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, Ankara, 1943.

9 Belge'nin yurtdışında çeşitli makaleleri yayımlanmıştır. Örneğin bkz. Burhan Belge, "Modern Türkiye", *International Affairs*, November, December, 1939, s. 745-762.

Burhan Asaf Belge.

Burhan Belge bu dönemde bir inceleme için gittiği Münih'te genç Macar kızı Zsa Zsa Gabor ile tanışır. Onunla 1935 yılında üçüncü evliliğini yapar. Belgeler, Macar Zsa Zsa Gabor nedeniyle Ankara sosyetesinin en aranan çiftlerinden biri olur. Bu evlilik üç yıl kadar sürer. Daha sonra ABD'ye geçerek çok ünlü bir film yıldızı olan Gabor'un anıları, bu evliliğin, Belge'nin Mustafa Kemal'le yeniden diyaloğunu sağladığını açıkça göstermektedir.[10]

Belge 1936 yılında, Avusturya Elçiliği Eski Müsteşarı Norbert von Bischoff'un *Ankara* isimli eserini Türkçe'ye çevirir. Bu tercümeye yazdığı önsözde, Bischoff'un bu eserini, Spengler'in *Batının Batışı* adlı kitabıyla kıyaslayarak, "Doğu'nun doğuşunu görmüş ve gördüğü gibi anlatmaya çalışmış" bir eser olarak değerlendirir.[11]

Belge, 1938 yılı başından itibaren radyoda –ki bu dönemde tek radyo vardır– haftada bir dünyadaki gelişmeleri yorumlayan konuşmalar yapar.

---

10 Gerald Frank, Zsa Zsa Gabor, *My Story*, New York: The World Publishing Company, 1960, s. 52-105; Adnan Selekler, "Politikanın Öbür Yüzü...", *Milliyet*, 20 Mayıs 1980, *Hürriyet*, 10 Kasım 1991.

11 Norbert von Bischoff, Ankara: *Ein Deutung Des Neven Werdens in Der Türkei*, Adolf Holzhausens Nachfolger, Wien-Leipzig 1935; Ankara: *Türkiye'deki Yeni Oluşun Bir İzahı*, Ankara: Ulus Basımevi, 1936.

Bu konuşmaların ilk gününden itibaren II. Dünya Savaşı sırasında da yaptığı gibi, "... Nazi ve Faşist emperyalizmin ergeç yenilmeye mahkûm olduğunu ve nihai zaferin mutlaka demokrasiler tarafından kazanılacağını" sürekli vurgular.

Kadro kapandığında ***İsmail Hüsrev Tökin Sümerbank Konjontür Şubesi müdürüdür*** ve çok kaliteli olarak yayımlanan Sümerbank'ın *üç aylık bülten*lerini düzenlemektedir. Ayrıca istatistik serileri üzerinde matematiksel analizler yapmaktadır. 1937 yılına kadar bu görevde kalır. Bu yılda bankanın iştirakler ve müesseseler müdürlüğü görevini üstlenir. Sümerbank'taki yeni görevini 1939 yılına kadar sürdürür.

Özetlemek gerekirse, Atatürk'ün yaşamı süresince Kadroculların devlet içinde kendilerine yer buldukları ve rejimin onların hünerlerinden yararlanmayı sürdürdüğü söylenebilir.

3.3: İNÖNÜ'NÜN CUMHURBAŞKANLIĞI DÖNEMİNDE KADROCULARIN YAŞAMÖYKÜLERİNDEKİ GELİŞMELER

Çekoslovakya işgal edildiğinde İnönü cumhurbaşkanı seçilmiş bulunmaktadır. Bu işgal nedeniyle ***Yakup Kadri Karaosmanoğlu*** da 1939'da La Haye'e gönderilir. Hollanda'ya elçi olarak atandığında II. Dünya Savaşı başlamıştır ve Polonya'nın işgali tamamlanmıştır. La Haye henüz harp dışında olan zengin bir krallık paytahtının sükûn ve düzeni içindedir. Bir tarafsızlık politikası uygulamaya ve bunu sağlamak için de silahlı güçler oluşturmaya çalışmaktadır. Ülkede benzin tasarrufu yapılmaya başlanmıştır. Alman kuvvetlerinin ülkeyi işgal etmesi konusundaki kuşkular tüm siyasal yaşama hâkimdir. 1940 yılı Mayıs'ında Türkiye Hollanda'ya ticaret anlaşması için bir heyet göndermiştir. Bu müzakereler sürerken Yakup Kadri bir gece Luftwaffe'nin saldırılarının motor gürültüleriyle uya-

İsmail Hüsrev.

nır. Alman saldırısı başlamıştır. Kısa bir süre sonra kraliçe ve hükümet kenti terk ederek İngiltere'ye gider. Birkaç gün sonra da Hollanda ordusu teslim olur. Alman kuvvetleri ülkeyi işgal eder. Yakup Kadri de bir elçi olarak ikinci kez Alman işgalini yaşar. Sonunda Berlin yoluyla Türkiye'ye döner. Berlin'de Büyükelçi Hüsrev Gerede tarafından sıcak bir şekilde karşılanmıştır. Yaşadıkları ve Berlin'de yaptığı temaslar, başlangıçtaki askeri başarılarına rağmen Almanların savaşı kazanamayacakları konusundaki düşüncelerini pekiştirir.[12]

Berlin'den İstanbul'a geldiğinde Türkiye'de Alman yandaşı bir havanın hâkim olduğunu görür. İstanbul'da Başvekil Refik Saydam'la uzun bir konuşma yapar. Savaş konusundaki yorumlarını anlatır. Aynı gece cumhurreisi tarafından kabul edilir. İnönü, Yakup Kadri'nin aktardığı görüşleri ilgiyle dinler. Türkiye'de bu iki kişi ve *Tanin*'de yazan Hüseyin Cahit ile radyoda konuşmalar yapan Burhan Belge dışında hemen hemen kimse Almanların savaşı kaybedebileceğini düşünmemektedir. Büyükelçileri Von Papen çok etkili olmaktadır. Almanlar Yakup Kadri'nin *Yaban*'ını Almancaya çevirmişlerdir. Şimdi de İngiliz ve Fransız işgali altındaki İstanbul'u anlatan *Sodom ve Gomore*'yi yayımlamak istemektedirler. Almanya'nın propagandasına alet olmamak için Yakup Kadri bu yayına izin vermez.[13]

Bir süre Türkiye'de kalan Yakup Kadri 1942'de Bern ortaelçiliğine gönderilir. İnönü'nün cumhurreisliği döneminde, ikinci vatanım dediği İsviçre'ye atanmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda üç buçuk yıl senatoryumlarda yaşayıp sağlığını yeniden kazandığı ülkeye İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye elçisi olarak gitmektedir. Kendi durumuyla Bern'in izlediği politikalar arasında yakınlık bulmaktadır. İsviçre'de açıkça Müttefiklerden yana bir duygu hâkimdir. Ama geleneksel tarafsızlık politikasını uygulamak için Almanların istediklerini de yapmaktadırlar. Bu nedenle Türkiye'nin izlediği politikayı en iyi İsviçreliler anlamaktadır.[14] Yedi yıl gibi uzun bir süre Bern'de kalır. İsviçre her yana bakan serbest bir tarassut noktası olarak ona bütün teessüslerini tatmin edebilme imkanını vermiştir.[15]

Yakup Kadri 1949 yılında Tahran'a atanır. Artık büyükelçi olmuştur. Bir gelenek olarak İsviçre Fransa'dan başka bir ülkenin büyükelçi bulundurmasına *"agrément"* vermediği için Bern'de büyükelçi olmasına olanak

---

12 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Zoraki Diplomat*, s. 143-202.
13 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Zoraki Diplomat*, s. 202-219.
14 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Zoraki Diplomat*, s. 223-280.
15 İnönü Arşivi, Belge Nosu. 01865.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, eşi Leman Hanım ile.

yoktur. Tahran'a gönderilir. Tahran'a gittiğinde Türk Büyükelçiliği'nin saray gibi binasının çok bakımsız ve harap olduğunu görür. İlk yılını adeta bir şantiye haline getirdiği elçilik binasında sıkıntılarla geçirir. Ama sonunda binayı içinde yaşanabilecek hale getirmeyi başarır. Bu yıllarda İran'da Musaddık rüzgârları esmekte, petrol şirketlerine karşı mücadele verilmektedir. Türkiye'yle yaptığı karşılaştırmalarla, 19. yüzyılda modernleşmeyi yaşamayan İran'ın bu gecikmesinin, sanatta ve sosyal yaşamdaki maliyetinin ne olduğunu yakından tanır. Yakup Kadri'nin sağlığı yeniden bozulur. İran'dan ayrılmayı ister.[16] 1951'de yeniden Bern'e atanır.

Bu dönemde Yakup Kadri'nin eski yazılarını kitaplar halinde topladığı görülmektedir. 1940 yılında ***Okun Ucundan*** yayımlanır.[17] Bunun içinde 1924'te tamamladığı "Erenlerin Bağından", 1914'te yazdığı "Kadınlık ve

16 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Zoraki Diplomat*, s. 280-328.
17 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Okun Ucundan*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1940.

Kadınlarımız" gibi yazıları bulunmaktadır. 1942 yılında ***Alp Dağlarından ve Miss Chalfrin'in Albümünden*** yayımlanır.[18] Kitabın "Alp Dağları'ndan" bölümü, 1926 yılında yazdığı Doğu'dan bakan bir kimsenin Batı'yı anlatan yazılarıyla, 1911 yılında yazdığı Batı'dan bakan bir kişinin Doğu'yu anlatan yazılarını bir araya getirmektedir. Bu kitabın Yakup Kadri'nin Bern'e elçi olduğu yıl yayımlanmış olması herhalde bir tesadüf değildir. Yine 1942'de, on yıl evvel yayımlanmış ***Yaban*** romanı CHP Roman Armağanı'nda ikinciliği kazanır. Birinciliği Halide Edip Adıvar'ın *Sinekli Bakkal*'ı almıştır.

Bu dönemde Yakup Kadri Karaosmanoğlu ***Atatürk*** adlı kitabını yazmış ve 1946 yılında yayımlamıştır. Hasan Âli Yücel'e 1939'da yazdığı bir mektupta bu kitabın "içine bütün kalbini koyduğunu", kendisinin temel eseri saydığını, Kemalizmin bir Tevrat'ı gibi ortaya koyacağını iddialı bir biçimde anlatmıştır.[19] Kitabı, Atatürk'ün ölümü üzerine, o elem haftalarında, bir hamlede yazmış ama yayınını bekletmiştir. Türk inkılabının kahramanlık safhasının kapanarak yerini pragmatiklik safhasının almaya başladığı bir dönemde yeniden gözden geçirerek, yayımlamanın tam zamanı olduğuna kanaat getirmiş ve hiçbir değişiklik yapmadan yayına vermiştir.[20]

Şevket Süreyya Aydemir ise 20 Şubat 1939'da ***İktisat Vekâleti Sanayi Tetkik Heyeti Başkanlığı***'na getirilir. Bu, planlı ekonomiyi savunan bir Kadrocu için idari yapıda gelinebilecek en önemli yerdir. Savaşın çok yakın olduğu artık görülmektedir. Hazırlanmış olan sanayi programlarının yeni koşullarda uygulanması olanağı kalmamıştır. Bu planların gözden geçirilerek savaşa hazırlık planı haline getirilmesi gerekmektedir. Şevket Süreyya kısa sürede bu hazırlığı yapar ve plan 3 Mart 1939'da Bakanlar Kurulu'nca kabul edilerek yürürlüğe konulur.[21] Bu dönemde *Kadro* dergisinde sürekli olarak karşı çıkılmış olan Sür Prodüksiyon nizamnamesinin iptali de sağlanılır.[22]

Dr. Refik Saydam'ın başvekilliği döneminde harp ekonomisi çalışmaları başlatılır. Türkiye savaş dışı kalmakta kararlıdır, ama yine de savaş koşullarında ekonominin yönetilmesinde çok ciddi sorunlarla karşılaşılacağı

---

18 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Alp Dağlarından ve Miss Chalfrin'in Albümünden*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1942.

19 Canan Yücel Eronat, *Yakup Kadri'den Hasan Âli Yücel'e Mektuplar*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996, s. 53.

20 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Atatürk*, İstanbul: Birikim Yayınları, 1981, s. 16.

21 Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, c.2, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1968, s. 66.

22 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 67.

bilinmektedir. Bu konuda yeni kurumsal düzenlemelere gidilmesi gerekmektedir. Sanayi Teknik Heyeti Reisliği'nce bu konuda beş ayrı rapor hazırlanır. Bunlar, *Müdafaa Ekonomisi, Başvekâlet Ekonomik Yüksek Müdafaa Komisyonu Teşkilatı ve Şeması, İktisadi Koruma Kanunu Projesi, İktisadi Müdafaa Servisi, Milli İktisadi Koruma Kanununda İktisat Vekâletini Alakadar Eden Selahiyetler Muhtırası* başlıklarını taşımaktadır. Raporların hazırlanmasını Şevket Süreyya Sümerbank'ta çalışmakta olan İsmail Hüsrev'le birlikte gerçekleştirmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasından bir hafta sonra, 8 Eylül 1939'da bu raporlar ilgili yerlere sunulmuştur. Kadrocular savaş ekonomisinde devletin kapsamlı denetimini sağlayacak bir proje geliştirmişlerdir, ama devlet henüz böyle kapsamlı bir müdahaleye hazır değildir. Türkiye bu kapsamlı proje yerine, içinde Şevket Süreyya'nın da bulunduğu bir başka komisyonun hazırladığı *"Milli Korunma Kanunu"*nu 26 Ocak 1940'ta çıkarmakla yetinir.[23]

Savaş içinde kıtlıklar ve sıkıntılar yaşanmaya başlar. En büyük sıkıntılar iaşe konusunda yaşanmaktadır. Birinci Dünya Savaşı'nı ve dedikodulu iaşe yolsuzluklarını bilen Cumhuriyet yöneticileri bu kez de aynı sorunlarla karşılaşmak istememektedir. İnönü'nün çok güvendiği Ticaret Vekili Mümtaz Ökmen, bir iaşe müsteşarlığı oluşturmuştur. Müsteşarlığa İnönünün garp cephesi kumandanlığı sırasında başyaveri olan, emniyet genel müdürlüğü de yapmış bulunan, Hatay Valisi Şükrü Sökmensüer getirilir. Bu müsteşarın yardımcılığına 1942 yılında Şevket Sürreyya Aydemir atanır. Bu atama CHP grubunda tartışma konusu olur. Emin Sazak, böyle geçmişi olan bir kişinin bu göreve atanmasına karşı çıkar.[24]

1942 yılı göreli olarak iyi bir mahsul yılıdır, ama koşullar yine de ağırdır. Yapılabilecek olanları saptamak üzere vekâletlerarası bir komisyon toplanır.[25] Komisyon, fiyatlar, tarımda ayni vergiler, tedavüldeki parayı çekme yolları, zirai şirketler, çiftlik kooperatifleri vb. konularda kapsamlı bir rapor oluşturur. Refik Saydam'ın ünlü "A'dan Z'ye kadar her şeyi değiştireceğiz" sözünün dayanağı bu olmuştur. Şevket Süreyya artık başvekille sıkı bir ilişki içinde çalışmaktadır. Bir Kadrocu olarak böyle bir ilişki içinde sorumluluk yüklenmekten mutludur. Refik Saydam bu ko-

---

23 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 74-75.

24 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 198.

25 Komisyonda, İaşe Müsteşarlığı Yardımcısı Şevket Süreyya'nın yanı sıra, İstatistik Umum Müdürü Celal Aybar, Merkez Bankası Mali Müşaviri Namık Zeki Aral, Maliye Vekâleti Nakit İşleri Umum Müdürü Zeki Siderman, Ziraat Bankası Müşaviri Fazıl Korkut, Sümrbank Umum Müdür Muavini Cabir Selek bulunmaktadır. Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 218.

nuda bir uygulamaya giremeden, gittiği İstanbul'da 8 Temmuz 1942'de aniden ölür.

Yeni kabineyi Şükrü Saraçoğlu kurar. Ticaret vekili Behçet Uz olur. Doğan Avcıoğlu'nun sözleriyle Behçet Uz İngiltere'nin bile cüret edemeyeceği bir liberalizm şampiyonluğu yapmış ve 1942 yılı sonbaharında fiyatları serbest bırakmıştır. Fiyat kontrolü koşulları altında ve çok elverişli fiyatlarla devletçe yapılmış stoklar elden çıkmış, iaşe işleri ve teşkilatı halk nazarında itibarsızlaştırılmış ve tasfiye yoluna gidilmiştir. Bunun üzerine fiyatlar zincirden boşanırcasına artmıştır. Savaş zenginleri yaratılmıştır. 1942 Kasım'ında İnönü Meclis açış konuşmasında "Şuursuz bir ticaret davası, haklı sebepleri çok aşan bir pahallık belası, bugün vatanımızı izdırap içinde bulunduruyor... Acı ile hatırlamalıyız ki milletin iaşe işlerini tanzim etmek yolunda Cumhuriyet Hükûmeti'nin sarfettiği gayretlere, iki seneden beri cemiyetimiz tarafından hiç yardım edilmemiştir" diye yakınmıştır.[26]

Şevket Süreyya, Behçet Uz'un bakan olması üzerine ***Başbakanlık Umumi Murakabe Heyeti üyeliğine*** atanarak bir tür kızağa çekilir. Daha sonra yine Ekonomi Bakanlığı Tetkik Kurulu başkanlığına getirilir. 1944-1946 yılları arasında ***ivedili sanayi planı*** diye de bilinen ***savaş sonrası kalkınma plan ve programlarının*** sekreteryasını yürütür.[27] Planın maliye, ekonomi, ticaret ve tarım bakanına bağlı bakanlıklararası bir komisyonca hazırlanmasına karar verilmiştir. Bu komisyonun başkanlığını, ekonomi bakanlığı müsteşarı yapacak, ama komisyon sekreteri tetkik kurulu başkanı Şevket Süreyya olacaktır. Planın hazırlanmasında izlenecek yöntem Şevket Süreyya ve Başbakanlık Umumi Murakabe Heyetinde çalışan İsmail Hüsrev tarafından geliştirilir. Bu metoda göre hazırlanan plan 7 Mayıs 1945'te, yani savaşın sona ermesinden iki gün sonra, Bakanlar Kurulu'na sunulacak hale gelmiştir. Bu, sanayileşme ağırlıklı bir plandı. Değişik bölgelerde farklı sanayi komplekslerinin geliştirilmesini, sanayileşmede kapital malları üretimi aşamasına geçilmesini öngörüyordu. Plan, hazırlanması sırasında değişik kesimleri için ayrı ayrı alınan Bakanlar Kurulu kararlarıyla hemen uygulamaya konuluyordu. Finansmanı için iç istikraza gitme konusunda maliye bakanlığını yetkilendiren bir yasa da çıkartılmıştı. Denilebilir ki, *Kadro*'da geliştirilmiş düşünceler bu planla bu kez devlet içinde ve pratikte yeniden üretilmiş oluyordu.

Bu planın uygulanması konusunda başlayan atılımlar devam edeme-

26 Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1968, s. 225.

27 İlhan Tekeli, "II. Dünya Savaşı Sırasında Hazırlanan Savaş Sonrası Kalkınma Planı ve Programları", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 1979-1980 Özel Sayı.

miştir. 12 Ağustos 1946'da kabine değişir. Yeni kurulan Recep Peker hükümetinin Ekonomi Bakanı Tahsin Bekir Balta bu plana sahip çıkmayacaktır. Bir yandan 6-7 Eylül devalüasyonu yapılmış ve planın finansman hesapları tamamıyla değişmiştir. Öte yandan Türkiye savaş sonrasında Batı dünyası içinde kendisine yer bulmaya çalışmaktadır. Batı dünyasından gelen telkinler ise bu tür bir devlet eliyle sanayileşme doğrultusunda değildir. Türkiye ABD'nin Avrupa'ya yönelttiği Marshall planından yararlanmak istemektedir. Bu nedenle Türkiye ivedili sanayileşme planını terk eder ve 1947 yılında Süleyman Vaner'e yeni bir plan hazırlatır.[28] Bu gelişmeler, Şevket Süreyya'nın Türkiye sanayileşmesinin dümeninde kalmasını olanaksız hale getirir. Şevket Süreyya, 13 Kasım 1947'de yeniden Başbakanlık Umumi Murakabe Heyeti üyeliğine atanır. Burada 1951 yılında Demokrat Parti iktidarı tarafından uzaklaştırılıncaya kadar görev yapar.[29]

Mehmet Şevki Yazman, savaş sırasında Konya'ya nakledilmiş olan askeri okullardan birine hoca olarak atanır. Bu sırada ***Akşam*** gazetesinde savaşa ilişkin yazılar yazmaktadır. Refah Hadisesi dolayısıyla ***Akşam*** gazetesinde yazdığı yazılarla hükümeti rahatsız eden Vâ-Nû 1942 yılında er olarak Konya'ya sürülmüştür. Yazman Vâ-Nû'ya sahip çıkar, evliliğinde ona şahitlik yapar.[30] Mehmet Şevki Yazman 30 Ağustos 1943 tarihinde albaylığa yükselir. Temmuz 1946 tarihinde "Esliha ve Mühimmat Müfettişliği Fabrikalar Şubesi Müdürlüğü"nde görevli olduğu sırada askerlikten istifa ederek Demokrat Parti'den, doğduğu yer olan Elazığ'dan milletvekilliğine adaylığını koyar, ancak seçimi kazanamaz. Savaş sonrasında Türkiye çokpartili rejime geçerken Kadrocudardan DP hareketine katılan iki kişiden biri Yazman'dır.

Mehmet Şevki Yazman bu dönemde çok sayıda kitap yayımlar. Bunlardan biri, daha önce de değindiğimiz, 1943'te yayımlanan ***Toros Çocuğu*** adlı romanıdır. 1944-1949 arasında yayımlanan ***Bölüğün Oğlu, İlk Kurşun, Dumlupınar'a Giden Yol, Bir Düşman Bölüğünü Bozan Mehmet Çavuş*** adlı kitaplar, gerçek savaş hikâyeleri serisini oluşturmaktadır.

Vedat Nedim Tör ise İktisat Vekâleti Turizm Müdürlüğü'nde çalıştığı sırada ***1939 New York Dünya Sergisi***'nde Türkiye pavyonunu gerçekleştirmek için sergi komiseri olarak atanır. Serginin açılmasına on ay kalmış olmasına karşın Sedat Eldem'e çizdirilmiş plandan başka bir hazırlık yoktur. Hemen hazırlığa başlar. Dünya sergisinin ana teması *"yarının*

---

28 İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Savaş Sonrası Ortamında 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 1974.

29 Halil İbrahim Göktürk, *age*, s. 229.

30 Müzehher Vâ-Nû, *age*, s. 13-27.

*dünyası"*dır. Vedat Nedim de serginin kavramını Atatürk Türkiye'sinde gerçekleştirilenler üzerine oturtarak yarının dünyası temasını işler. Bu konuda Türk pavyonunun sağladığı başarı gözlerden kaçmaz. Dünya Sergisi'nin açılış nutkunda Türk pavyonunun sergi temasını işlemesindeki başarısından söz edilir.[31]

Vedat Nedim, sergi dolayısıyla gittiği Amerika Birleşik Devletleri'nden çok etkilenmiş olarak döner. ABD ona umut kaynağı olmuştur. Döndüğünde 1940 Mayıs'ında Türk İktisat Cemiyeti'nde Birleşik Amerika'nın iktisadi oluşumu konusunda bir konferans verir[32] ve ***Dinimiz*** başlıklı bir risale yayımlar.[33] Bu risale sergideki gibi "yarının Türkiye'sini" konu almaktadır. Risale dünyanın en zengin adamlarından Mr. Morgan'la bir rüya sohbetiyle başlar. Tör uyandığında kulağında Mr. Morgan'ın "Para, insanın eseridir. Siz, sonsuz bir ekspansiyona gebesiniz! Siz, imkânlar ummanında boğuluyorsunuz!" sözleri çınlamaktadır. Dikkat edilirse Vedat Nedim'in Mr. Morgan'a Kadrocu düşünceyle tutarlı sözler söylettiği görülür. ABD'yi gördükten sonra, dünya harp sonrasında devamlı ve emniyetli bir barışa kavuştuğu takdirde, 25 yıl sonra yeryüzünün cenneti olan bir Türkiye'de son nefesini vereceğine inanmaya başlamıştır. Bu iyimserliğinin nedeni ABD'nin yetmiş yıl gibi bir süre içinde Avrupa'yı teknik medeniyet sahnesinde en az yüz yıl geride bırakmış olmasıdır. Bunun sırrı, Amerikan insanının tabiatın imkânlarına olduğu kadar kendi misyonlarına da inanmasındadır. "Tabiat ve insanımızdaki üstünlükler, bize yarının Türkiye'sine olan inancımız için ancak temel ve kaynak olabilir. Yarının Türkiye'si ise yalnız ve yalnız imanla harekete gelen ve yarı yolda duraklamayan kendi kafamızın, kendi kollarımızın, kendi enerjimizin eseri olacaktır." İşte bu inanç ve iman dinimiz olacaktır.

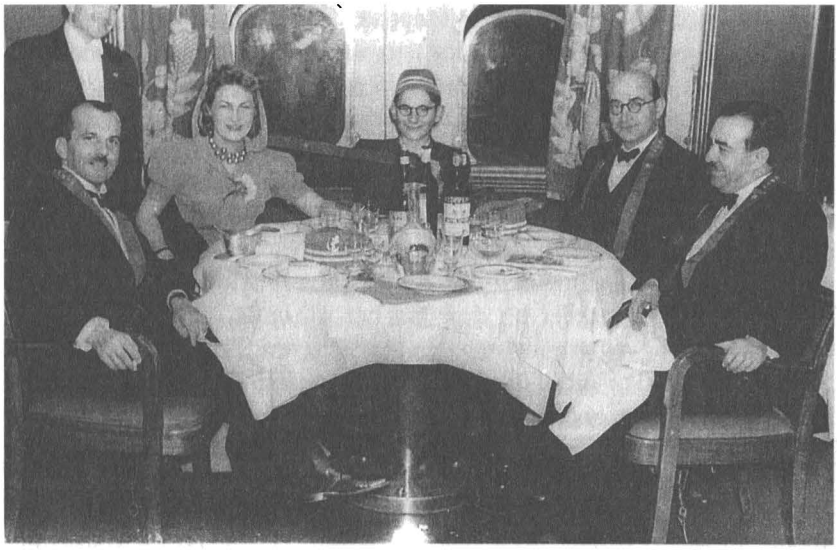
Bu yıllarda Turizm Müdürlüğü, İktisat Vekâleti'nden alınarak, Başvekâlet Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü'ne bağlanır. Genel müdür Selim Sarper'dir. Sarper'in sevgiden çok, korkuya dayalı yönetim biçimi Vedat Nedim'i rahatsız etmektedir. Ama ona yaşamında önemli bir fırsat açan ***Ankara radyo müdürlüğü***ne atanmasını Sarper sağlar. Ankara Radyosu stüdyoları eskiden Ankara Palas'ın bodrum katındaydı. Ama o yeni yapılan, gelişmiş stüdyoları olan bir binada ve Mesut Cemil Tel, Ruşen Kam, Fuat Münir, Hikmet Münir, Emel Gazimihal, Berter Tali, Suat Ta-

---

31 Vedat Nedim Tör, *age*, s. 39-47.

32 Vedat Nedim Tör, *Birleşik Amerikanın İktisadi Oluşu*, Türk İktisat Cemiyeti, İstanbul, 1941.

33 Vedat Nedim Tör, *Dinimiz*, Yedigün Neşriyatı, İstanbul, 1940.

Vedat Nedim Tör (en solda), eşi Alice Hanım, oğlu Engin, bir dostları ve Ahmet Emin Yalman (en sağda) ile bir gemi yolculuğu sırasında.

şer, İlhan Lütem, Cevdet Kozan, Ulvi Cemal, Ferit Alnar, Adnan Saygun, Necil Kâzım Akses, Kemal Tözem, Vahyi Öz, Muhip Arcıman, Saime Arcıman, İbrahim Delideniz gibi çok kıymetli bir kadroyla çalışacaktır. Birçok yeni program geliştirilir. Dr. Galip Ataç'ın *Evin Saati*, Feridun Fazıl Tülbentçi'nin *Geçmişte Bugün'ü*, Ayşe Abla (Neriman Hızır)'nın *Çocuk Saati, Radyo Temsil Kolu, Yurttan Sesler, Kimgil Ailesi, Bir Halk Türküsü Öğreniyoruz*, vb. çok tutulur. Ankara Radyosu bir kimlik kazanır, müzik sanatının gelişmesinde bir okul niteliği kazanmaya başlar. Adnan Saygun, Ulvi Cemal, Necil Kâzım Akses, Ferit Alnar gibi Batı müziği kompozitörlerini eser vermeye zorlar, onlara Viyana'da konser verdirtir. Bu çalışmalar sürerken senelik izin verdiği bir memurunun müstafi addedilmesi üzerine umum müdürlükle uzlaşmazlığa düşen Vedat Nedim, 6 Ağustos 1943'te radyo müdürlüğünden ayrılır.[34]

Radyo müdürlüğünden istifa ettiğini duyan Ankara Valisi Nevzat Tandoğan ona Ankara Elektrik Şirketi müdür muavinliği görevini önerir. Burada adeta bir sinekür havası içinde olan Vedat Nedim, *Vatan* gazetesinde *"Her Şey Güzel İçin"* sütununu hazırlamaya ve tiyatro oyunlarını yaz-

34 Vedat Nedim Tör, *age*, s. 48-63.

maya devam eder. Sık sık *Ulus*'ta sanat ve kültür konularında yazar. ***Resim Öğretmeni*** adlı bir hikâye kitabı yayımlar.[35] Bir resim ve bir müzik öğretmeninin bir Anadolu kasabasındaki yapabildiklerinin ve güçlüklerle mücadelelerinin öyküsüdür bu. Yeni çıkarmaya başladığı ***Hep Bu Toprak-tan*** dergisini düzenlemek için gerekli vakti de bulur.[36]

Vedat Nedim radyo müdürüyken 1943 Mayıs'ında ***Hep Bu Toprak-tan*** adlı dört aylık, 160 sayfalık bir dergi çıkarmaya başlar. Bu dergi ancak altı sayı çıkar. Yazarları arasında Şevket Süreyya, Yakup Kadri, İsmail Hüsrev, Nihat İriboz, Falih Rıfkı gibi *Kadro*'da yazmış olanlar vardır. Ama Vedat Nedim dışındakiler bu derginin her sayısında yazmaz. Çok daha geniş bir yazarlar yelpazesinden gelen yazılar vardır. Bunlar arasında Rauf İnan, S. Edip Balkır gibi köy enstitüsü yöneticileri, Sedat Hakkı Eldem, Hasan Halet Işıkpınar, Muhittin Toköz gibi mimar ve mühendisler bulunmaktadır. Dergi sanat ve edebiyat ağırlıklıdır. Mesut Cemil Tel, Salahattin Batu, Cevdet Kudret, Ahmet Hamdi Tanpınar, Samim Kocagöz, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Reşat Nuri Drago, Cemal Bingöl, Mithat Enç, Nedim Çapman, Şükrü Enis Regü, Sabahattin Tahsin, Hasan Şimşek gibi değişik sanatçılar bulunmaktadır. Bülent Ecevit de ilk şiirlerini bu dergide yayımlamıştır.

Bu dergide artık *Kadro*'da olduğu gibi inkılabın ideolojisine açıklık kazandırmak gibi bir siyasal iddia ön planda değildir. Ama, yine de *Kadro*'nun ideolojik çizgisi varlığını sürdürmektedir. Yine antiemperyalizm, yine devletçilik, yine planlama, yine teşkilatlanma, yine ekonomi ve kalkınma sorunları yer almaktadır. Buna rağmen önemli bir farklılık bulunmaktadır. Tarihsel materyalizmden, diyalektik mantıktan, inkılap antuzyazmından, milli kurtuluş hareketleri öncülüğünden söz edilmemektedir. Derginin büyük bir bölümünü *Kadro*'da kendine çok az bir yer bulabilen sanat ve edebiyat yazıları oluşturmaktadır. Bu, sadece konuların kapsamları arasındaki bir denge değişikliğini değil, önemli bir anlayış değişikliğini de içermektedir.

Vedat Nedim derginin çizgisini açıklayan yazısında[37] Tanzimat'tan beri Türk aydınında bulunan Avrupa hayranlığını, kendini aşağı görme illetini aşmak için inkılabımızın getirdiği fikir istiklali nimetinden yararlanılması gerektiğini söylemekte ve "Neden bu güzel zaferimizin yankılarını zevkimize yansıtmıyoruz?" diye sormaktadır. Avrupa hayranlığına karşı

---

35 Vedat Nedim Tör, *Resim Öğretmeni*, İstanbul, 1943.

36 Vedat Nedim Tör, *age*, s. 64-67.

37 Vedat Nedim Tör, "Hep Bu topraktan", *Hep Bu Toprakton*, S. 1, Mayıs 1943, s. 3-11.

söylediklerinin yobazlar tarafından yanlış anlaşılmaması için de bunun hiçbir zaman ölüm, meskenet, tevekkül kokan bir dünyaya dönmek için değil, yaratmak şahlanmak için olduğunu belirtmektedir.

Türkiye bunu başarabilecektir, çünkü Anadolu'nun, yeryüzünde başka hiçbir toprak parçasına nasip olmayan, medeniyetler ve kültürler potası olmak gibi tarihsel bir talihi vardır. *"Bu toprakların üstünde ve altında ne varsa, hepsi, hepsi bizimdir." "O halde, dünyaya daima örnek olmuş ve ışık salmış medeniyetler ve kültürler yaratan bu toprakların öz çocuğu, neden bugün de tarihi misyonunu kavrayarak, taptaze bir doğuşun kaynağı olmasın?"* Bu toprağın insanına güvenmek, inanmak gerekmektedir. *Hep Bu Topraktan*'da *Kadro*'daki milli kurtuluşların öncüsü olma misyonunun yerine sanat alanında böyle bir yeni misyon tanımlanmaktadır. ***Kadro'da özgün olarak üretilecek olan bir siyasal düzen, Hep Bu Topraktan'da özgün olarak üretilecek olan ise sanattır.***

Bu yeniden doğuş, güzel sanatların her dalında çiçeklenecektir. Mimaride, musiki alanında, şiirde, edebiyatta, dekoratif sanatlarda, el işlerinde, halıda, dokumada, toprak, deri, lüle taşı, bakır vb. işlerde kendisini gösterecektir. "İşte Türkiye'de bir yeni yaratıcı çağın doğuşuna inananlar, *Hep Bu Topraktan*'ın yaprakları arasında buluşacaklardır" der. *Hep Bu Topraktan*'ın *Kadro*'dan farkını, bir yandan iki dergi arasındaki on yıllık zaman farkına, diğen yandan da Vedat Nedim'in özellikle Ankara radyo müdürlüğü sırasında edindiği yeni çevreye ve deneyime bağlamak gerekir.

Vedat Nedim'in Ankara'da elektrik şirketinde çalışırken, Ankara Vilayeti İdareyi Hususiyesi'nin Kızılcahamam'da yaptırdığı binayı *Vatan* gazetesinde yazdığı "Kaplıca mı, Ahır mı?" başlıklı bir fıkraya konu yapması üzerine Vali Tandoğan onun gazetelere yazı yazmasını yasaklamak ister. Bunu üzerine Vedat Nedim tekrar istifa eder. Bir gün sonra da Şeker Şirketi Genel Müdürü ***Kâzım Taşkent*** ondan yeni kurulacak Doğan Sigorta Şirketi'ni tanıtmak için yepyeni bir gazete reklam serisi hazırlamasını ister. Kâzım Taşkent'in oğlu Doğan 1938 yılında İsviçre'de çığ altında kalmıştır. Kâzım Taşkent devletteki görevini bırakarak özel sektörde yeni bir girişime öncülük ederken kaybettiği oğlunun adını yaşatmak istemektedir. Aradan bir süre geçtikten sonra ***Yapı ve Kredi Bankası***'nı kurduğunda da 1945'te Vedat Nedim'i bankanın ***kültür ve sanat müşaviri*** olmaya çağırır.[38] Böylece Vedat Nedim'in yaşamında yeni bir sayfa açılır.

Yapı ve Kredi Bankası'nın sanat danışmanı olduğu sırada ***Doğan Kardeş*** dergisinin ve Doğan Kardeş kitaplarının yayımlanmasını sağlar. Bu

38 Vedat Nedim Tör, *age*, s. 68.

kitaplar, çocuk yayıncılığında bir devrim niteliğindedir ve geniş bir yazar ve çizer kadrosunun yetişmesine yol açar. Çocukların yaratıcı güçlerinin gelişmesini sağlayacak Doğan Kardeş sanat müsamerelerini düzenler. Bu müsamerelerde İdil Biret, Suna Kan, Ayşegül Sarıca ve diğerleri ilk konserlerini verirler. Harika Çocuklar Kanunu'nun çıkarılması için uğraş verir. ***Aile*** dergisini çıkarır. Bu dergi daha önce çıkardığı dergilerden çok farklıdır. Sadece bir aile kültürü dergisi olma niteliğini taşımaktadır. *Tifdruk* basım tekniğinin Türkiye'ye gelmesine öncülük eder.

Burhan Asaf Belge Vedat Nedim'in Ankara radyo müdürü olduğu dönemde radyoda da çalışır, haber programları düzenler. 1940-41 yılları arasında verdiği ***radyo konferansları*** 15 kitapçık halinde yayımlanmıştır.[39]

1938 yılı başında başladığı radyo konuşmalarını bu dönemde de sürdüren Burhan Belge, Türkiye basınındaki genel eğilimin tersine antinazi, antifaşist bir çizgi izleyerek büyük dinleyici kitlelerinin "kafalarına, kalplerine... " serinlik verdi. Tabii bu arada "Hitler'in meddahı, Gobels'in sözcüsü" rolünü üstlenmiş olan bazı basın organlarının da hedefi oldu. Belge'nin konuşmalarından havacılıkla ilgili olanları 1945'te *İnsan ve Hava* adı altında yayımlandı.[40]

Savaş sırasında yeniden evlenen Burhan Belge'nin 1943 yılında oğlu Murat Belge doğdu. Savaşın demokratik güçler tarafından kazanılmasından sonra, Burhan Belge hiç beklemediği bir gelişmeyle karşılaştı. Önce yeni Teşkilat Kanunu dolayısıyla yürütmekte olduğu başmüşavirlikten alınarak, etüt heyetinde propaganda mütehassıslığına getirildi. Daha sonra da radyo konuşmaları kaldırıldı. Onun için artık "politik mücadeleye atılmaktan başka çare kalmamıştı..."[41]

Belge, 1946 yılından itibaren, ***DP saflarında çalışmak*** için İzmir'e geçti. Önce bu şehirde yayımlanan *İzmir Gazetesi*'nde yazılar yazdı. Bu gazetenin mahkeme kararıyla kapatılması üzerine, ***Demokrat İzmir*** adıyla yayımlanmaya başlayan gazetenin "başmuharirliği"ni yürüttü. Fakat parti içi demokrasinin yokluğunu ileri sürdüğü için DP İzmir örgütüyle anlaşmazlığa düştü. 28 Nisan 1948 tarihinde hem bu gazeteden, hem de İzmir'den ayrıldı.

Bu anlaşmazlıklar sonucunda Belge, yalnızca *Demokrat İzmir* gazete-

---

39 Burhan Belge, *Radyo Konferansları*, Kitap 1-15, Ankara, 1940-1941.

40 Burhan Belge, *İnsan ve Hava*, Türk Hava Kurumu, Ankara, 1945.

41 *Burhan Belge'nin Sesiyle İkinci Dünya Savaşı: Radyo Konuşmaları*, Ankara, 1970; Servet İskit, *age.*; Y. Kadri Karaosmanoğlu, "Burhan Belge'nin Dramı...", (daktilo not).

sinden değil, İzmir'den de ayrılmak zorunda kaldı.[42] 28 Nisan 1948 tarihli "Vedanâme"si *Demokrat İzmir*'de ancak 14 Mayıs 1948'de yayımlandı. Bu yazısında Belge, halkın memleketin sahibi olduğunu vurgulayarak, "Her mal sahibi gibi, malımıza karışacağız ve ***hesap soracağız;*** meslekte isek, mesleği idare edenlerden; bir partide isek, o partiyi idare edenlerden; memlekette isek, memleketi idare edenlerden..."[43] (altını biz çizdik) diyordu.

1948 yılı sonlarında Belge, İstanbul'da ***Haftalık Siyasi Mektup***'u yayımlamaya başladı. Kamu alanında sesinin duyulmasını sağlamak istiyordu. Sekiz sayfalık bu mektuplar üç kısımdan oluşuyordu. Birinci kısımda siyasal bir makale, ikinci kısmında dünya hadiselerine, üçüncü kısmında ise memleket hadiselerine bakış yer almaktaydı. Her üç kısmı da Burhan Belge yazmaktadır. Bunun ötesinde bu yayını kendisi finanse etmekteydi. Belge Mektupların ilk sayısında bu durumun kendisine sağladığı özgürlüğü "Ne (gazeteyi çıkaran) sermayenin yahut sermayedarın, ne de parti menfaatlerini öne sürüp bunun tayin ve tarifi güya yalnız kendilerine aitmiş gibi hareket eden hazretlerin müdahalelerine kulak asmak zorundayım..."[44] diye anlatmaktadır. Belge bu özgürlüğü, toplumun yaşadığı medenileşme sürecinin yüzeyselliğini eleştirirken " Medeniyeti çarşıdan satın alınan bir meta sanıyoruz... Halbuki medeniyet, satın alınmaz. Düşünülür, imal edilir ve yaşanır. Aksi takdirde, yani onun para mukabilinde sadece bazı vasıtaları ve şekilleri ithal olunursa bunu yapan millet, medenileşmez; zencileşir ve maymunlaşır!"[45] diyerek kullanmıştır.

Demokrat Partisi üyeliğini sürdüren Belge, *Siyasi Mektup*'un 1949 yılının ilk yarısında yayımlanan sayılarında "tarafsız" bir gözlemci olarak politik gelişmeleri izledi. Özellikle, parti içi demokrasi, demokratik rejimlerde partilerin belli prensiplerde anlaşmış olması zorunluluğu, laiklik ilkesinin korunması, devletçilik vb. konularda ilginç uyarılar getirdi.[46] Anayasa değişikliği önerilerinde kuvvetler ayrımı ilkesine karşı çıktı. DP'ye dönük eleştirileri, parti içinde bazı tepkiler yaratsa da İstanbul Demokrat Parti

---

42 Bu ayrılışla ilgili olarak bkz. Burhan Belge, "Demokrat İzmir'deki Yazıyı Yazanlara ve Yazdıranlara", *Haftalık Siyasi Mektup*, S. 54, 9 Mart 1950, s. 1.

43 Burhan Belge, "Vedanâme", *Demokrat İzmir*, 14 Mayıs 1948.

44 *Haftalık Siyasi Mektub'u* tanıtan ve abone olmaya davet eden, 22 Aralık 1948 tarihli mektuptan.

45 Burhan Belge, "Niçin Muvaffak Olamıyoruz..", *Haftalık Siyasi Mektup*, S. 22, 19 Mayıs 1949.

46 Burhan Belge, "Demokrasi ve Devletçilik", *Haftalık Siyasi Mektup*, S. 1, 22 Aralık 1948.

teşkilatının kongrelerinde yaptığı konuşmalar Belge'yi teşkilatın sevdiği bir kişi yapmıştı. Bu durum bazı DP yöneticilerini rahatsız etmeye başladı. Özellikle 1949 yılı ikinci yarısı içinde Belge'nin *Siyasi Mektup*'ta yazdıklarını DP'liler kendi aleyhlerine görmeye başladılar. DP'ye daha sert eleştiriler getirirken, CHP'ye daha ılımlı eleştirilerde bulunduğu kanaatinin yaygınlaşması, Belge'nin sadece formel bir üye olarak bile DP içinde kalmasını imkânsızlaştırmıştı. Belge, 1950 başlarında DP'den istifa etti; istifasının nedenini de şöyle açıkladı: "Demokrat Parti'nin bilhassa sevkü idaresi, fikirlerime ve kanaatlerime o derecede zıd bir istikamet aldı ki, ben bu işleri artık bir 'içeriden tenkid' ölçüsü içinde tutamazdım..."[47] Sarol'a göre Belge'nin istifasında özellikle Fuat Köprülü'nün ondan rahatsız olması ve uluorta konuşmaya başlaması etkili olmuştur.[48] *Haftalık Siyasi Mektup*'un CHP ve özellikle de İnönü yanlısı olarak yorumlanan yayınları, istifa sonrasında da sürdü.

Haftalık Siyasi Mektup, DP'yi iktidara getiren 1950 seçimlerinden kısa bir süre önce, 4 Nisan 1950 tarihli 57. sayısıyla,[49] yayınına birden son verdi.[50] *Haftalık Siyasi Mektup*'un bu ani kapanışına, Nihat Erim'in araya girmesiyle Belge'nin, Habib Edip Törehan'ın çıkardığı ***Yeni İstanbul Gazetesi***'nde başyazarlığı üstlenmesi neden oldu.[51] Alman gazeteleri biçiminde tarafsız bir gazete çıkarmak isteyen Törehan başlangıçta Burhan Belge'den çok şey beklemiştir. Ama onun geçirdiği siyasal dalgalanmalar yüzünden önce iç siyaset konusunda yazı yazmamasını istemiş, 28 Eylül 1950'de yazdığı bir mektupla da yollarını ayırmıştır.[52]

İsmail Hüsrev Tökin Sümerbank'taki görevinin yanı sıra 1939-1941 yılları arasında Ankara Ticaret Lisesi ve Ankara Gazi Terbiye Enstitüsü'nde coğrafya öğretmenliği yapıyordu. 1940 yılında ticaret liseleri için yazdığı ***Ekonomik Coğrafya*** başlıklı ders kitabı, Maarif Matbaası tarafından basıldı. Kitap belli başlı mal gruplarının dünyadaki üretimini Türkiye'nin-

---

47 Burhan Belge, "Demokrat Parti'den İstifa Ediyorum", *Haftalık Siyasi Mektup*, S. 50, 2 Şubat 1950.

48 Mükerrem Sarol, *age*, s. 943.

49 Bu son sayıda Belge, Nazım Hikmet'in affı kampanyasına hangi koşullarda katıldığını belirten ve Nazım Hikmet'in tutum ve eğilimlerini değiştirmesini isteyen ilginç bir yazı yayımlamıştır. Bkz. "Nazım Hikmet İçin Bir Dilekçe", *Haftalık Siyasi Mektup*, no. 57, 6 Nisan 1950.

50 Bu sayıda, "Kemalizmin Fikir Cephesi" adlı 55. sayıda başlamış olan ilginç yazı dizisinin "gelecek hafta" yayımlanacağını bildiren bir ilan vardı.

51 Mükerrem Sarol, "Bilinmeyen Menderes", *Tercüman*, 30 Temmuz 1980.

52 Habib Edip Törehandan 18.9.1950 28.9.1950 tarihleri arasında Burhan Belge'ye yazılmış üç mektup.

kiyle karşılaştırmalı olarak inceliyordu. (Kitabın 1947 yılında 2. baskısı yapıldı.)

Bu görevlerinden başka Vedat Nedim'in matbuat umum müdürü, Burhan Asaf'ın başdanışman olduğu dönemde onların istekleri üzerine *Türkiye'de Ulusal Bankacılığın Gelişimi (The Development of National Banking in Turkey) (1938), Endüstrileşme Yolundaki Türkiye (La Turquie en voie d'industrialisation) (1938), Atatürk Orman Çiftliği (La Ferme Modèle d'Orman) (1939), Türkiye'de Demiryolculuk Politikası (Politique des Chemins de Fer en Turquie) (1939)* kitaplarını hazırladı; bu kitaplar üzerinde İsmail Hüsrev'in adı bulunmamaktadır.

Şevket Süreyya'nın yaşamöyküsünü anlatırken, 1939 yılında savaş ekonomisine geçiş için yazılan raporların hazırlanmasında İsmail Hüsrev'in de çalıştığını görmüştük. Bu çalışmaların bir ürünü olarak 1940 yılında ***Müdafaa Ekonomisi*** kitabı yayımlandı. Bu çalışma, İnönü'nün *Kadro* dergisine yazmış olduğu "devletçilik" konusundaki makaleden yapılan uzun bir alıntıyla başlamaktadır. Alıntı, İnönü'nün "iktisadi devletçilik siyasetini" neden "her şeyden evvel bir müdafaa vasıtası olarak..." gerekli gördüğüyle ilgili sözlerinden oluşuyordu. Çalışmaya Şevket Süreyya Aydemir "Ordu-Millet" başlıklı bir de önsöz yazmıştır. Bu önsözde Aydemir, "... Ordu millet, Türk milletinin vasıflarından biridir. Ordu milletle, milletin duygusu, dileği ve sâyi, kısaca milli enerjisi, milli menfaat için seferberdir... Türk milleti hem medeni yayılışlarını, hem medeni birleşmelerini ordu halinde iş ve fikir birliğine borçludur. Bizim tarihimiz ordulaşmış bir milletin yaratıcılık kudretinin güzel bir ifadesidir. Bu itibarla milli müdafaa ekonomisi mefhumunda biz, an'anevi bir milli kaidenin yeni ve sistemli bir ifadesini buluyoruz. Milli müdafaa ekonomisine milli bir insiyak ile intibak edebiliriz. Yeni Cihan Şartları ise, bu intibakı süratle ve devlet iradesi ile milli bir tanzim mevzuu kılmamızı emretmekte..." demektedir. Aydemir böylece, "... bugünün acayip şartlarına, yarının kara ihtimallerine karşı her gün bir evvelki günden daha hazır olabilmemiz için bütün iktisat hayatımızı baştan başa kendi eski milli usullerimizin ruhundan kuvvet alarak tanzime ve ***milli hayatımızı devletin iradesine bağlamaya mecburuz.***" diyerek "Bu suretle yeni ve bilmediğimiz bir iktisat nizamına değil, milletimizin öz ve asli ekonomik kaidelerine intibak etmiş olacağımızı" vurgulamıştır.

Tökin, kapsamlı incelemesinde, topyekûn harp ve milli müdafaa ekonomisi kavramlarını irdelemiştir. Tökin, Milli Şef'in (İnönü) iktisadi devletçiliğinin bir müdafaa vasıtası olduğu şeklindeki sözlerinin, birçok kimse tarafından tam olarak anlaşılamadığını ileri sürmüştür: "Milli Müdafaa"

kelimesine milli piyasaların, milli endüstrinin, yabancı istilasına karşı korunması anlamı verilmiştir çoğu kez. "Milli Şef" ise "müdafaayı" modern harplerin bir malzeme harbi olduğunun bilincinde olarak, "ekonominin kara, deniz ve hava orduları yanında bir dördüncü müdafaa kuvveti" olduğu anlamında ileri sürmüştür ve "...onun için milli zaferden sonra inşa devrinde milli ekonomiyi aynı zamanda kuvvetli bir müdafaa silahı olarak..." göstermiştir.

Tökin, fiilen başlamış olan II. Dünya Savaşı'nın yarattığı müdafaa ihtiyacının karşılanması için devletin uygulamalarının daha hızlı ve daha kapsamlı bir şekilde uygulanması zorunluluğunu, tüm çalışma boyunca tekrarlamıştır.

İnönü'nün cumhurbaşkanlığına gelmesi ve dünya savaşının başlaması ile "müdafaa ekonomisi" kavramı çerçevesinde devletçilik tartışmalarına yeni bir hız kazandırmak istemiş olmalıdırlar. *Tökin ve Aydemir bu yolla Kadro dergisindeki görüşlerini bu koşullarda yeniden üretmişlerdir* denilebilir.

Şevket Süreyya, öyküsünde gördüğümüz üzere Mümtaz Ökmen'in iktisat vekilliği sırasında savaş ekonomisi konusunda örgütlenmeye giderken, İsmail Hüsrev de 1941-1942'de savaş koşulları içinde dağıtım sorunlarının yoğunlaşması üzerine çok önem kazanan Ticaret Bakanlığı Dağıtma Ofisi umum müdür yardımcılığı görevine getirilmiştir. Behçet Uz'un ticaret vekili olması üzerine 1942 yılında Başbakanlık Umumi Murakabe Heyeti'ne atanan İsmail Hüsrev, bu heyette 1950 yılına kadar önce danışman, sonra da umumi kâtip olarak çalıştı.

Tökin, 1944 yılında yayımlanmaya başlayan ve "kafa, ruh, et, ve kemiğiyle... " kendini Atatürk davasına[53] adayacağını belirten *Doğuş* adlı derginin yayın kurulunda yer aldı ve bu derginin birçok sayısının da başyazısını yazdı. "Harp Sonrası İktisadi Hakkında", "Yarının Barış Ekonomisinde Milli Endüstriler...",[54] "Harp ve Avrupa Milletlerinin İnsan Stoku...",[55] gibi ilginç makaleler yazdı. Bu makaleler Tökin'in savaş sırasında Batı dünyasında olan gelişmeleri izlediğini, İngiltere'deki Beveridge planını, Fransa'daki plan nezaretinin kuruluşunu bildiğini ve refah devletinin gelişmekte olduğunu kavradığını göstermektedir. Zaten üzerinde doğrudan çalışmakta olduğu bu konular dışında *"Metafiziksiz Bir Sosyolojiye*

---

53 "Doğuştan Oluşa", *Doğuş*, S. 1, 1 Mart 1944, Ankara.

54 İsmail Hüsrev Tökin, "Yarının Barış Ekonomisinde Milli Endüstriler", *Doğuş*, S. 8, Şubat 1945.

55 İsmail Hüsrev Tökin , "Harp ve Avrupa Milletlerinin İnsan Stoku", *Doğuş*, S. 9, Ocak 1946.

Doğru" ve *"Sosyolojide Metafiziğe Dair"* konusunda iki makale yazmış ve bir tür davranışsal sosyolojiyi savunmuştur.[56] Bu yazılar Tökin'in bu dönemde Anglosakson sosyal bilim yazınına yöneldiğini göstermektedir. Kadroculardan Burhan Belge'nin de bu dergide yazıları yayımlanmıştır.

Tökin, daha önce de değindiğimiz üzere Vedat Nedim Tör tarafından Nisan 1943 tarihinde yayımlanmaya başlayan *Hep Bu Toprak*tan dergisine yazan Kadroculardandır. İlk yazısını derginin 5 Mart 1945 tarihli 5. sayısına *"Ekonominin Tanzimi Hakkında..."* başlığıyla yazmıştır. Tökin'e göre devletçi bir iktisat siyaseti uygulanan toplumlarda "... ferdin şahsi varlık ve emniyeti kaygısından gelen menfaati ile milletin tarihi ve maddi varlığını sağlayacak, devlet tedbirlerini bir bütünün ahengi içinde imtizaç ettirecek bir mutavassıt, bir unsura ihtiyaç vardır..." Bu unsur, uygulanan iktisat sistemine göre farklı şekiller alacaktır. "Ferdin vasıta, devletin gaye..." olduğu toplumlarda, esas belirleyici devlettir. Yok "ferdin refahının, hak ve hürriyetlerin gaye" olduğu toplumlarda ise "devlet bu gayeyi tahakkuk ettirecek bir vasıtadan ibarettir." Amaç bu ikinci alternatif olmalıdır. Bu durumda devlet ana hedeflerine, ferdin özgürlüklerine müdahale etmeden, fertler ile kurulmuş olan teşkilatlar aracılığıyla ulaşmalıdır. Tökin, makaleyi şöyle bitirmektedir: "...Teşkilatlı serbest işbirliğinde devlet, ferdin ticari kabiliyet ve hünerlerinden istifade eder. Devletin, hiçbir zaman hususi teşebbüsün rasyonel çalışma tarzını tahakkuk ettiremeyeceğini realist bir anlayışla kabul etmeliyiz. Fertle teşkilatlı işbirliği, devlet için de insandan, malzemeden, sermayeden tasarruf olur..."[57]

Vedat Nedim Tör, bu makaleye yine aynı sayıda siyah puntolarla cevap vermiş ve "Acaba Tökin, devlet işletmelerinin hususi teşebbüsten daha az rasyonel çalıştığını kabul ettiğine göre, şimdi devlet eliyle işletilen demiryollarını, fabrikaları, madenleri, limanları, kısaca bütün devlet teşebbüslerini hususileştirmek lüzumuna mı inanıyor" sorusunu sormuştur.

Derginin 6. sayısında Tökin "Yine Ekonominin Tanzimine Dair..." makalesiyle Tör'e cevap vermiştir. Tökin'e göre Türk devletçiliğinin modern ekonominin ilkçağlardaki merkantilist iktisat siyasetinden farkı yoktur. Devletçilik Türkiye'de bir "kalkınma vasıtası" olarak kullanılmış, ancak II. Dünya Savaşı yılları içinde "vasıta" olmaktan çıkarak "gaye olmaya" doğru yöneltilmiştir. Türk devletçiliği ilke olarak özel teşebbüsü dış-

---

56 İsmail Hüsrev Tökin, "Metafiziksiz Bir Sosyolojiye Doğru", *Doğuş*, S. 2, Aralık 1944; "Sosyolojide Metafiziğe Dair", *Doğuş*, S. 7, Mayıs 1945.

57 Bu bölüm alıntılar dahil tümüyle şu ilginç çalışmadan alınmıştır: Bülent Varlık, *Hep Bu Topraktan*, Ankara: Kebikeç Yayınları, 1995.

lamamakla birlikte uygulamalar "geniş ölçüde herşeyi köstekleyen bir bürokratik ekonomik nizam"ı ortaya çıkarmıştır.

Tökin özünde tanzimci ekonomiye gidilmesini zorunlu görmektedir. Ne var ki devlet artık klasik yapısının dışında "içtimai bir devlettir..." Devletçilik bu nedenle içtimai devleti gerçekleştirmek durumundadır. Devletçilik böyle bir çerçeve içinde alınırsa, gayeler ve vasıtalar karışmaz: "Gayede sarahata, vasıtada vuzuha" varılır.

Vedat Nedim Tör derginin aynı sayısında bu makaleye de cevap vermiş ve ortaya çıkan bürokratik yapının devletçilikle ilgili olmadığını vurgulayarak devletçiliği savunanların bu yapıya karşı çıkmaları gerektiğini söylemiştir. Devletçilik bir vasıtadır ve Türk milleti için bundan başka kurtuluş yolu yoktur. Tökin'in önerdiği "içtimai devlet" uygulamalarını faşizm ve nazizm en iyi şekilde yerine getirmiştir. Fakat bunların Türkiye'ye örnek olması mümkün değildir, çünkü Türk devletçiliği bunların daha üstündedir. Tör, birçok aydın gibi "buhran" geçirmekte olduğunu ileri sürdüğü Tökin'in bir an önce pasif bir tanzimcilik çıkmazından ayrılarak yapıcı ve ileri bir devletçilik savunması yapmasını beklediğini belirtmiştir.

Bu, Kadrocular arasında ilk kez yayın organlarına yansıyan görüş ayrılığıdır. Bu ayrılıkta İsmail Hüsrev'in yeni bilimsel referanslarla ilişki içine girmiş olmasının etkisi vardır. 6. sayı derginin son sayısı olduğu için, tartışmalar daha ileriye götürülememiştir.

1946 yılında İsmail Hüsrev Tökin'in ***Cumhuriyet Halk Partisi'nin Dünya ve Cemiyet Görüşü***, ***Cumhuriyet Halk Partisi'nin İktisadi Siyaset Sistemi***, ***İsmet İnönü'nün Şahsiyeti ve Ülküsü*** adlı kitaçıkları yayımlanır. Bu üç kitapçık da muhtemelen çok partili siyasal yaşama geçiş ve 1946 seçimleri dolayısıyla hazırlatılmıştır. İlk iki kitapçık CHP'nin ideolojisini yorumlayarak sistemleştirmeye çalışmaktadır. Tabii ki böyle bir iş için bir Kadrocunun seçilmiş olması bir rastlantı değildir. Kadrocular bu tür hünerleriyle tanınmaktadırlar. Tökin'in, *İsmet İnönü: Şahsiyeti ve Ülküsü* başlıklı kitabı, İnönü'nün çeşitli tarihlerde söylediği nutuklara ve yazdığı makalelere dayanarak onun "... şahsiyetini ve milli iktisat ve cemiyet davaları hakkındaki fikirlerini tahlil eden ve bu fikirlerden bir sistem icrasına dönük" bir çalışmadır.

Tökin, 1946 yılında İstatistik Genel Müdürlüğü'nün hazırladığı üç ciltlik ***"İktisadi ve İçtimai Türkiye: Rakamlarla"*** adlı istatistik dizisinin üçüncü cildi olan ***"Türkiye'de Sanayi"***'yi hazırlar. Bu istatistik dizisi büyük ölçüde savaş sonrası sanayileşme planları çalışmalarının veri gereksinmelerini karşılamak üzere hazırlanmıştır.

1946 yılı başında Demokrat Parti kurulmuş ve 21 Temmuz 1946'da yapılan erken seçimlerde beklenmedik düzeyde başarılı olmuştur. CHP, DP'yi

yıpratmanın yollarından biri olarak DP'nin komünistlerle işbirliği yaptığı konusunda bir kamuoyu inanışı oluşturmayı seçmiştir. Bunun paralelinde bir sözlü soruya yanıt olarak İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer Meclis'te 29 Ocak 1947'de Türkiye'de komünist faaliyetler konusunda konuşurken bir biçimde DP'yle ilişkilendirilebilecek açıklamalar yapmıştır.[58]

Bu tutum DP kurucularını karşı bir saldırıya zorlamıştır. Onlarda bu saldırıda *Kadro*'yu gündeme getirmişlerdir.[59] Fuat Köprülü 10 Şubat 1947 tarihli *Kuvvet* gazetesinde çıkan *"Dahiliye Vekilinden Soruyoruz?"* başlıklı yazısında, Meclis'te okunan Türkiye'de Marksist cereyanın tarihçesi konusundaki beyanatta neden *Kadro*'nun adının geçmediğini sormaktadır. Ona göre *Kadro* Türkiye'de Marksist cereyanın en önemli yayın organlarından biri olmuştur. Bu soruya dahiliye vekili değil Kadrocular yanıt vermiştir. İsmail Hüsrev'in Kadrocular adına yanıtı 12 Mart 1947'de *Ulus* gazetesinde yayımlanmıştır.[60] Aslında bu yazı Kadrocuların bu tür saldırılara karşı standartlaşmış savunmasını oluşturmaktadır denilebilir. Derginin bazı çevrelerce komünistlikle suçlanırken, diğer çevrelerce faşitlik ya da neo-Hitlercilik ile suçlandığını oysa *Kadro*'nun milli bir dünya görüşüne sahip olduğunu, bu görüşü o zaman için yeni görüşlerle işlediğini, Atatürk'ün ve İsmet İnönü'nün yayınlarını desteklediğini, milli kurtuluş hareketlerinin kudretini inkâr eden sol kuvvetlere ve Türk inkılabının devletçiliğini liberalist yorumlara hapsetmek isteyenlere karşı mücadele ettiğini belirtmektedir. Ve "şu izahlardan anlaşılıyor ki, Köprülü Fuat, *Kadro* mecmuasını katiyen okumamıştır. O zamanki anlayışsızların izini takip ederek ona Marksistlik konduruyor ve bütün ilmi terbiyesine rağmen hakikatleri tahrif ediyor" demektedir. Ayrıca kendisinin Demokrat Parti'nin başındaki bir kişi olarak propagandasını hakikatlerin tahrifine dayandırmasının vahametine dikkati çekmektedir.

3.4: DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE KADROCULARIN YAŞAMÖYKÜSÜNDE YAŞANAN GELİŞMELER

14 Mayıs 1950 seçimlerinde iktidarın CHP'den DP'ye geçmesi üzerine Kadroculların bir kısmı devletteki görevlerinden ayrılmak zorunda kalırlar. Ama ***Yakup Kadri Karaosmanoğlu*** 1951 yılında ***yeniden Bern*** el-

---

58 TBMM Zabıt Ceridesi: B:37, 29 Ocak 1947, O:1, s. 66-76.

59 Bu kampanya için bkz. Fuat Köprülü: "Dahiliye Vekilinden Soruyoruz", *Kuvvet*, 10 Şubat 1947; Hikmet Bayur, " C. H. Partisi Müdafaaya Geçiyor", *Kuvvet*, 11 Şubat 1947; Fuat Köprülü, "Solcu Propaganda Nasıl Çalışır", *Kuvvet*, 12 Şubat 1947; Fuat Köprülü, " Son Hücumların İç Yüzü", *Kuvvet*, 14 Şubat 1947.

60 İsmail Hüsrev Tökin, Kadro Mecmuası Hakkında, *Ulus*, 12 Mart 1947.

çiliğine atanır. Bir elçinin aynı yere ikinci kez atanması pek görülmüş bir şey değildir. Ayrıca Yakup Kadri Bern'e yeniden atanma isteğinde bulunmamıştır. Avrupa'da başka bir yere büyük elçi olarak atanmayı beklemektedir. Oysa Bern'e atanınca İsviçre Fransa'dan başka bir ülkeye büyük elçilik "agrément"i vermediği için orta elçiliğe dönmek zorunda kalmıştır. Bu bakımdan bazı sorunlarla karşılaşsa da 1955'te yaş haddinden emekli oluncaya kadar Bern'deki görevini sürdürmüştür.[61]

Yakup Kadri, diplomatik kariyerinin son iki yılında, iki ciltlik ***Panorama*** romanını yayımlar. Bu, Cumhuriyet dönemi~~nde~~ gelişen iş yaşamının ve sosyal yapının gerçekçi bir eleştirisidir. Cumhuriyet'in başlangıcındaki ideallerinin gerçekleşmemiş olmasının hayal kırıklığını yansıtmaktadır. Bu, romanın kahramanı milletvekili Halil Ramiz'in ağzından "...biz tepeden inme bir inkılâbın köksüz öncüleriyiz ve sayımız o kadar azdır ki, her an milyonların içinde kaybolup gitmek tehlikesine maruz kalabiliriz. Yazık ki aramızda böyle bir tehlikeyi önlemek için muhtaç olduğumuz birlikten de eser yok. İçimizden biri... bazı iftiralara uğradı mı, hemen ondan yüz çevirmeye hazırlanırız. Aman, bu çamurdan benim üstüme bir şey sıçramasın deriz" biçiminde dile getirilmektedir.[62] Bu da ***Ankara*** gibi Cumhuriyet sonrasında yaşananların eleştirisidir. Ama *Panaroma*'nın Ankara gibi geleceğe dönük bir ütopya bölümü yoktur.

Diplomatik kariyerinin son yılında, Yakup Kadri'nin diplomatlık yaşamındaki hatıraları, önce *Cumhuriyet* gazetesinde ***"Zoraki Diplomat"*** adı altında tefrika edilir. Bunu daha sonra 1955 yılında İnkılap Kitabevi kitap olarak yayımlar. Çocukluk hatıralarını anlattığı *Anamın Kitabı* 1957 yılında, milli mücadele hatıralarını anlattığı *Vatan Yolunda* ise 1958 yılında yayımlanır.[63] Böylece otobiyografisini önemli ölçüde tamamlamış olur.

1956 yılında yayımlanan ***Hep O Şarkı***, Abdülaziz dönemini bir eski devir hanımının defterinden anlatır.[64] Böylece Yakup Kadri Tanzimattan 1950'li yıllara kadar tüm dönemleri kapsayan romanlar dizisinde açık kalan bir dönemi de kapatmış olur.

Türkiye'ye döndüğünde kendisini CHP çevresinde bulur. Ama 1954 seçimlerinden güç kaybederek çıkmış olan CHP içinde yılgınlık hâkimdir. Bu da Yakup Kadri'ye mücadele heyecanı vermektedir. *Zoraki Diplomat Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanırken, *Cumhuriyet*'ten başka yerde yazmamak koşuluyla yazarları arasına girmesi önerisini almıştır. CHP kapatıl-

---

61 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Zoraki Diplomat*, s. 329-342.
62 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Panorama*, c. 1-2, Remzi Kitabevi, 1971, s
63 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*, İstanbul: Selek Yayınları, 1958.
64 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Hep O Şarkı*, İstanbul, Varlık Yayınları, 1956.

mış olan *Ulus gazetesini* tekrar çıkarmaya karar verdiğinde bu gazetenin *başyazarlığına* getirilir. Bu gazete giriştiği polemikler yüzünden Toplu Basın Kanunu çerçevesinde takibata uğrar. Menderes, gençliğinde hayranı olduğu Yakup Kadri'ye dava açılmasına şahsi muvafakatını vermez.[65] İki Kadrocu Yakup Kadri ve Burhan Asaf şimdi karşı safların başyazarlarıdırlar. 1957 seçimlerine gidilirken Yakup Kadri CHP ile Hürriyet Partisi'nin güçbirliğinin sağlanmasında aktif rol oynar. Hürriyet Partisi başkanı Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu'yla olan akrabalık ilişkileri, İsmet İnönü'ye yakınlığı bu işbirliğinin sağlanmasını ona adeta bir misyon olarak yüklemiştir. 1957 yılında Manisa'dan CHP adayı olur, ama başarılı olamaz.

Demokrat Parti iktidarı *Şevket Süreyya*'yı Başbakanlık Umumi Murakabe Heyeti üyeliğinden uzaklaştırır. Çalışma süresinin yetersizliği gerekçesiyle başlangıçta emekli aylığı da bağlanmaz. Daha sonraki yıllarda uğraşarak sürenin yeterliliğini gösterecek ve emeklilik hakkını elde edecektir. İşsiz kaldığında Şevket Süreyya 53 yaşındadır. Bunun üzerine *Kayaş Vadisi'nde* bir tarihte aldığı, bir kısmı bataklık olan toprağına çekilerek burasını bir *çiftlik* haline getirmeye çalışır. Bu girişiminde kaynak sıkıntısı çekmesine karşın sonunda başarılı olur. 1950'li yılların sonlarına kadar esas meşgalesini buradaki çalışmaları oluşturur. Kendi biyografisi olan *Suyu Arayan Adam*'ı burada yazar. 1958 yılında Remzi Kitabevi tarafından yayımlanan kitap önemli yankılar yaratır. Şevket Süreyya, Kayaş Süt Fabrikasının kurulmasına da öncülük eder.[66]

Demokrat Parti döneminde işten uzaklaştırılmış olmasına karşın Şevket Süreyya'nın DP'li dostları da vardır. Bunlardan biri de Dr. *Mükerrem Sarol*'dur. Onunla, Burhan Belge, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Leman Karaosmanoğlu'nun da bulunduğu bir toplantıda tanışmıştır. Bu toplantıda Şevket Süreyya'nın yaptığı analizler Sarol'u etkiler. DP iktidarı yıpranmış ve sonu yaklaşmıştır. Sarol Menderes'e bu toplantıdan söz ederek bir kez de onu dinlemesini önerir. Menderes, Şevket Süreyya'yı bir akşam yemeğine çağırır. Yemekte, Dr. Sarol, Burhan (Asaf) Belge, Dr. Gedik, Sebati Ataman, Muhlis Fer ve Menderes'in yakınları bulunur. İkisinin de gençliklerinde Ziya Gökalp ve *Kızıl Elma* sevdalarının bulunması birbirlerine ısınmalarını kolaylaştırır. Şevket Süreyya içkiyi fazla kaçırınca midesi bozulur. Dr. Sarol, Şevket Süreyya'yı evine götürür. Ama toplantı tekrar edilir. Menderes yatırımlarından söz eder, İsmet Paşa'dan yakınır. Şevket Süreyya DP'nin yaptıklarını sayılarla belirterek büyük işler yapıldığını

---

65 Yakup Kadri, *Politikada 45 Yıl*, Ankara: Bilgi Yayınevi, Kasım 1968, s. 200-206.
66 Halil İbrahim Göktürk, *age*, s. 59-167.

söyler, para politikalarını analiz eder. Ama DP'nin aydın kesimi kendisinden soğuttuğunu, sivil ve askeri bürokrasinin kendilerine karşı hale geldiğini, yarın Cumhuriyet Halk Partisi'nin ya da başka bir kuruluşun yanında olabileceğini söyler. Sarol hatıratında bu toplantıdan yirmi yıl sonra söz ederken "Aydemir meğer o günlerde bize ne kadar önemli bir uyarıda bulunmuş" diye hayıflanacaktır.[67]

O günlerde DP'nin propaganda işlerinden sorumlu olan Sarol, DP yanlısı yayınlar yapan Ankara *Telgraf* gazetesine telefon ederek gazetenin başyazılarının yetersiz olduğunu, bundan böyle başyazıların Şevket Süreyya Aydemir tarafından imzasız olarak yazılacağını söyler. Bu imzasız yazılar etkili olur, ***Menderes*** bunları beğenir ve Şevket Süreyya'nın kendisini anladığını söyler. Bir yemekte Ankara'da *Hadiseleri Tasvir* gazetesinin çıkarılmasına karar verilir. Yeni gazetenin Başyazarı Şevket Süreyya olacaktır.[68]

Bu haberin duyulması üzerine Ahmet Emin Yalman *Vatan*'da Menderese bir açık mektup yazarak, DP'nin basın politikasında zaten başrollerden birini eski Kadroculardan Burhan Belge oynarken, buna solculuk hastalığının şifa kabul etmez müptelalarından Şevket Süreyya'nın da eklenmesinin DP'liler arasında derin endişeler yarattığını belirtir.[69] Bunun üzerine Menderes'in yakınlarından Mithat Perin'in *İstanbul Expres* gazetesinde *Vatan*'a bir karşı saldırı başlatılır. Ahmet Emin'in bu saldırıyı gazete reklamları ve tevzi alanında yeni yapılan düzenlemeler nedeniyle çıkarının zedelenmesi yüzünden yaptığı, solcuları koruma konusunda Ahmet Emin'in temiz bir sicili olmadığı anlatılır.[70] İki gazete arasındaki atışmalar sürerken Ahmet Emin Yalman ikinci bir açık mektup yazarak, Menderes'i Şevket Süreyya'nın başyazarlığında bir gazete çıkarma fikrinden vazgeçtiği için kutlar.[71] Bu yazılar üzerine Şevket Süreyya *Vatan* gazetesine bir açıklama gönderir. Kadroculların inkılabın emrinde olduğunu belirttikten sonra, Ahmet Emin Yalman'ın yaptığının bir hafifmeşreplik olduğu kadar bir haksızlık ve insafsızlık olduğunu ve onun yaşındaki bir kişiye yakışmadığını söyler.[72]

---

67 Mükerrem Sarol, *Bilinmeyen Menderes II*, İstanbul: Kervan Yayınları, 1983. s. 934-939.

68 Halil İbrahim Göktürk, *age*, s. 168-170.

69 Ahmet Emin Yalman, "Şifrenin Anahtarı", *Vatan*, 10 Eylül 1958.

70 "Ahmet Emin "Bunlar da Yalan mı", *İstanbul Express*", 13 Eylül 1958; "Vatanın İftiralarına Dair", *İstanbul Ekspres*, 16 Eylül 1958; "Tiraj-İlan Mihverinin Kalemleri Yüz-Yüze", *İstanbul Ekspres*, 18, 19 Eylül 1958.

71 Ahmet Emin Yalman, "Sayın Menderese İkinci Açık Mektup", *Vatan*, 15 Eylül 1958.

72 Şevket Süreyya Aydemir, *Vatan*, 20 Eylül 1958.

DP'nin iktidara gelmesi ***Vedat Nedim Tör***'ün yaşamında önemli bir değişiklik yaratmaz. O, 1945'ten beri Yapı ve Kredi Bankası'nda çalışmaktadır. Bankada çalıştığı dönemde 1949 Nisan'ında Paris'te ***"Theâtre de Poche"*** (Cep Tiyatrosu)'ta ***"Işık ve Gölge"*** adlı oyun oynanır; sağladığı başarı üzerine, 1950 Mayıs'ında ***"Kör"*** adlı oyun yine "Theâtre de Poche"ta sahneye konur. Çok olumlu eleştiriler alan *Kör*, 1952 yılında Almanya'da Iserlohn'da ***Sauerland Kültür Haftası*** programı içinde oynanır. Bu oyunun çok iyi eleştiriler alması üzerine bir yıl sonra aynı kültür haftasında Vedat Nedim'in ***"Siyah- Beyaz"*** adlı piyesi oynanır. *Die Welt* "Bu piyes, Türkiye'nin 30 yıldan beri geçirdiği inkılâpların doğurduğu fikri duruma canlı bir ışık salması bakımından bizim için kıymetli oldu" diye yazacaktır. 1955 yılında Vedat Nedim'in ***"İstenilmeyen Mucize"*** adlı piyesi ***Oldenburg Devlet Tiyatrosu***'nda oynanmak için programa konulur. Oyunu sahneye Muhsin Ertuğrul koyacaktır. Ama Ertuğrul'un nedeni anlaşılmaz bir şekilde oraya gitmemesi üzerine oyun programdan kalkar.[73]

Vedat Nedim Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinden sonra Ankara'da sıkıntılı günler yaşayan Muhsin Ertuğrul'un İstanbul'a gelerek 1951'de Küçük Tiyatro'yu kurmasına yardım eder. Bankanın Türkiye'de çekilmiş ilk renkli filmi finanse etmesini sağlar.

1946'da milletvekili seçilemeyen ***Mehmet Şevki Yazman***, 1950 seçimlerinde yeniden DP adayı olur ve ***Elazığ milletvekili*** seçilir. 1954 seçimlerinde de yerini korur. Meclis'teki görevi 1957'ye kadar sürer. Bir süre TBMM başkan vekilliği de yapar. 1957'de milletvekili seçilemez ve Türkiye Petrolleri A. O. İdare Meclisi azalığına atanır.

Bu dönemde Türk Alman ilişkilerinin gelişmesine çalışır. Türk-Alman Dostluk Cemiyeti'nde görev alır. TBMM'deyken Türk-Alman Grubu 2. reisliğini yapar. Daha sonraki yıllarda Ruhi Turhan ile ***Tarihte Türk - Alman Dostluk İlişkileri*** başlıklı kitabı yazar.[74]

Demokrat Parti'den kopmuş bulunan ***Burhan Belge***, dönemin en modern gazetesi olan *Yeni İstanbul*'daki yazılarına DP'nin 1950 seçimlerini ezici bir çoğunlukla kazanması sonrasında bir süre daha devam eder. Belge gazetesi için makine almak üzere İtalya'ya gittiğinde Başbakan Menderes'e Dr. Mükerrem Sarol vasıtasıyla bir mektup yollayarak tekrar DP saflarında çalışma isteğini belirtir. Menderes, Belge'nin kendisi için yazmış olduklarına "bir sünger çekerek" onu yanına alır. Bir süre sonra onu parti organı *Zafer* Gazetesi'nin başyazarlığına getirir. Belge DP'nin sözcülü-

---

73 Vedat Nedim Tör, *age*, s. 164-173, 175-180.

74 Ruhi Turhan-M. Ş. Yazman, *Tarihte Türk Alman Dostluk İlişkileri*, İstanbul, 1969.

günü yapmaya başlar. Dönem içinde Belge, Menderes'in en güvendiği çalışma arkadaşlarından biri olur. Menderes'in "Radyo Gazetesinde" yayınlanan görüşlerini o kaleme almaktadır.

Menderes-Belge ilişkilerinin yakın bir tanığı olan Sarol'un bu ilişkinin niteliği konusundaki saptamaları çok aydınlatıcıdır. *"Belge'nin bir şeyi savunması için, ona inanması gerekmezdi; ona 'hareketin dinamiği' yeter de artardı bile ... Nitekim -ve özellikle son aylarda- politik ortamın bozukluğu üzerindeki teşhisi Adnan Menderes'inkine uymuyordu. Fakat bu uymayış O'nun, Menderes'in bütün konuşmalarının hazırlanmasında başyardımcı olmasına engel değildi. Namuslu bir entelektüel olarak önce fikrini söyler, bunu kabul ettiremezse, Menderes'in fikrini, Menderes'e yakın bir mantık ve açıklıkla kağıda dökmesini bilirdi. Bu açıdan Belge'ye 'Menderes'in fikir uzmanı' demek yanlış olmaz."*[75]

1957'de Muğla'dan DP Milletvekili seçilir ve aynı yıl içinde Türkiye Radyoları'nın haber merkezini yönetmeye başlar. Murat Belge, babasının DP'ye yaklaşmasında rahatına düşkünlüğünün payının yüksek olabileceğini söylemektedir. Burhan Belge bu dönemde bir akrabasına "Siyaset benim elimde bir borudur. İster bir ucundan üflerim, ister öteki ucundan" demiştir. Ama yine Murat Belge'nin anlattığına göre Burhan Belge sürekli olarak sağa kaymış ve kapitalist kalkınmayı savunmaya başlamıştır. Bu savunmada bir içtenlik vardır. Her gittiği yerde, çevresinde gördüğü her şeye "bunu biz yaptık" diye sahip çıkmaktadır. Bu huyu yakın çevresini rahatsız edecek hale gelmiştir. Bu yıllarda evine gelen dostlarıyla kapitalist sistemin işleyişini simüle eden monopol oyununu oynamaktadır. Ama Murat Belge'nin anlattığına göre bu oyunun kurallarında değişiklikler yapmıştır. Bu kurallarla oyunda fırsat eşitliğini ve sosyal adaleti korumaya çalışmaktadır. İlginç olan, siyasette artık önem vermediği kaygılarını oyunda koruma arayışı içinde olmasıdır.[76] 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinden sonra tüm DP milletvekilleri gibi Yassıada'da yargılanmaya gönderilmiştir.[77]

DP'nin iktidara gelmesi ***İsmail Hüsrev Tökin***'i de etkilemiş ve Tökin'in Başbakanlık Umumi Murakabe Heyeti'ndeki işine son verilmiştir. Böylece o da işsiz kalmıştır. Bu durumda belki de bir güvence arayışıyla 1950 yılında mason olmak için başvuruda bulunur. Başvurusu kabul edilen İsmail

---

75 Mükerrem Sarol, *Bilinmeyen Menderes: II*, İstanbul: Kervan Yayınları, 1983, s. 943-945; *Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi*, c. 2, İstanbul: Anadolu Yayıncılık, 1983-1984, s. 784-785.

76 Murat Belge, " Kadro'nun ve Kadrocular'ın Hikâyesi ", *Yeni Türkiye*, s. 23-24, Eylül-Aralık 1998, s. 770-771.

77 *Sosyalist Kültür Ansiklopedisi*, cilt. VIII, s. 1354.

Hüsrev Tökin zaman içinde 33. dereceye kadar yükselmiştir. Aynı güdülerle İsmail Hüsrev'le birlikte mason olmak için başvuran Şevket Süreyya'nın başvurusu kabul edilmez.[78] İsmail Hüsrev 1950 yılı içinde, bir süre sonra, demiryolları merkez işletme müdürlüğü görevine atanır. Kısa bir süre için de genel müdür yardımcılığı görevine getirtilir. Ancak bu atamanın DP içinde tepki uyandırması üzerine 1953 yılında Ankara'dan ayrılmak zorunda kalır. İstanbul'a yerleşmek için Kâzım Taşkent'e başvurur. O da İsmail Hüsrev'e Yapı ve Kredi Bankası'nda bir görev teklif eder. 1953-1963 yılları arasında bu bankada iktisat müşaviri olarak çalışır.

Tökin, 1952 yılından itibaren yayımlanmaya başlayan, Cemal Bardakçı'nın sahibi olduğu ***Sohbet*** adlı dergide yayın kurulu üyeliği yapmış ve çok sayıda makale yazmıştır. Bu dergide, Tökin ve iki kardeşinin, gittikçe artan bir ilgiyle üzerinde çalıştıkları konular olan "tasavvuf, maneviyat ve mistisizm" üzerine makaleleri yayımlanır. İsmail Hüsrev Tökin, derginin dördüncü sayısında yayımlanmaya başlayan ve birkaç sayı devam eden "İslam Tasavvufu ve Hıristiyan Mistiği" makalesinin yurtdışında da büyük ilgi gördüğünü bu kitabın yazarlarına söylemiştir.

İsmail Hüsrev belli bir tarikatı değil, Müslüman, Hıristiyan ve Musevi mistisizmleri üstüne çıkan evrensel bir tasavvuf düşüncesini savunmaktadır. İsmail Hüsrev artık tanrıyı bir mistik gibi batıni (immanent) olarak algılamaktadır. Bu, dinin tanrıyı algılamasından farklıdır. Dinde Tanrı âlemin dışındadır. Onu yaratmıştır ve yönetmektedir. Oysa mistiğin algılamasında tek bir varlık vardır, o da Tanrı'dır. Kâinata bir varlık atfetmek ise Tanrı'ya şirk koşmaktır.

Din dünyaya bir düzen getirmeye, ahlaki esaslar koymaya çalışmaktadır. Kısaca din, ilgisi dünyaya olanın işidir. Bunun için kâinatı ayrı bir varlık olarak kabul etmektedir. Oysa tasavvuf ilgisini dünyanın varlığından çok Tanrı'nın varlığına yoğunlaştırmıştır. Kâinatta var olanları aşarak, yalnız ve yalnız bir tek varlıkla temasa gelmeyi ve onda beka bulmayı gaye edinmiştir. Tanrı'da baki olmak için dünyada ölmek lazımdır. Bu, sembolik bir ölümdür. Bir mistik, dünya ile ilgilerinin bir elem potasında yanmasını ister.

Tasavvuf insana bu şekilde Tanrı'yla bir olmanın, baki olmanın sırlarını verecektir. Dinde Tanrı'ya kayıtsız şartsız iman edilmektedir. Oysa mistik, Tanrı bilgisine, belli usulleri tatbik etmekle yani deneyimle ulaşmaya çalışır. Burada usul içte olanı içten aramak, yani irrasyonel olanı yine aynı

---

78 30 Temmuz 1989 tarihinde Mete Tunçay ve Ülkü Özen'in İsmail Hüsrev'le yaptıkları sözlü tarih görüşmesinde verilen bilgilerden.

yolla bulmaya çalışmaktan ibarettir. Mistik deneyim bir iç yaşamdır. Hakiki tasavvuf ne akli ve ne de manevi bir bilgidir. Orada her türlü bilgi yok olmaktadır.[79]

Eğer bu dönemi kısaca özetlemek gerekirse, Kadroculaın DP döneminde, İnönü'nün cumhurbaşkanlığı döneminde olduğu gibi kadrocu düşüncelerini yeniden üretme olanağını bulamadıkları, büyük ölçüde birbirlerinden kopuk olarak kendi yaşam gailelerine hapsoldukları söylenebilir. Ama yine de geçen zaman içinde Kadroculaın önemli bir kısmı özellikle dönemin sonuna doğru DP ile uzlaşma içine girmişlerdir. Eğer Kadroculuk ideolojik içeriğiyle değil de var olan bir iktidarı dışarıdan yol göstererek bölüşmeye çalışma süreci olarak tanımlanırsa, bu uzlaşma altında da bazı Kadroculuk eğilimleri sezilebilir.

Demokrat Parti'nin Türkiye'de estirdiği liberal rüzgârların sona erdiği, Türkiye'nin yeni ekonomik politika arayışlarına girdiği 1958 yılında *Kadro*'nun yeniden gündeme girdiği görülmektedir. Bunların bir kısmı İsmet Paşa'nın sosyalistliğini kanıtlamak için *Kadro* dergisinde yazı yazmasının gösterilmesi yüzünden olmaktadır.[80] Tabii önemli olan bunlar değil, Türkiye'nin yeni bir arayış dönemine girdiği sırada *Kadro*'nun hatırlanması dolayısıyla gündeme gelenlerdir. Bu yılların aydınlar çevresinde etkili olan iki yayın organı ***Forum***[81] ve ***Pazar Postası***,[82] ***Ömer Sakıp***'ın *Kadro*'ları analiz eden yazı serisine yer vermiştir. Bu yazı serisi bir suçlamaya, bir yüceltmeye gitmeden *Kadro*'nun düşünce çerçevesinin serinkanlı bir tanıtımını yapmaktadır.

Ömer Sakıp ilk yazısında Kadroculaın ekonomi politik, köy ekonomisi, para siyaseti, konularındaki görüşlerini onlardan alıntılar yaparak özetledikten sonra "Görülmektedir ki; Kadrocular bütün bu teorilerini tek parti, tek şef esasına göre, muhalefet tanımaksızın kurmuşlardır. Maksat, Türkiye Milli Kurtuluş hareketini silahla tamamladıktan sonra, onu, aşırı sınıf fark-

---

79 İsmail Hüsrev Tökin, "Sohbet Hakkında", *Sohbet*, S. 1, 1 Ocak 1952; "Tasavvufta Gaye", *Sohbet*, S. 2, 15 Ocak 1952; "Tasavvufta Terk", *Sohbet*, S. 3, 1 Şubat 1952. İsmail Hüsrev Tökin, "İslam Tasavvufu ve Hıristiyan Mistiği ", *Sohbet*, S. 4, 15 Şubat 1952; "İslam Tasavvufu ve Hıristiyan Mistiği II", *Sohbet*, S. 5, 15 Mart 1952.

80 Bir CKMP Kongresi'nde İnönü'nün sosyalist olduğu ileri sürülmüştür. Bkz. *Cumhuriyet*, 19 Ocak 1958.

81 Ömer Sakıp, "Kadroların Analizi I", *Forum*, S. 110, 15 Ekim 1958, s. 13-15; "Kadroların Analizi II", *Forum*, S. 111, s. 11-14, 1 Kasım 1958; "Kadroların Analizi III", *Forum*, S. 112, 15 Kasım 1958, s. 13-15.

82 Ömer Sakıp, "Kadroların Analizi I", *Pazar Postası*, Yıl. 6. No. 41, 12 Ekim 1958, s. 3-4; "Kadroların Analizi II", *Pazar Postası*, Yıl 6. No. 42, 19 Ekim 1958, s. 5; "Kadroların Analizi III", *Pazar Postası*, Yıl 6. No. 41, 26 Ekim 1958, s. 3-4.

ları yaratmadan, bünye içinde tezatlar oluşturmadan devletçilik yolu ile iktisatça da silahlandırmak, kendilerine hammadde kaynakları arayan emperyalist ülkelerin iştahlarını kursaklarında bırakmaktır" saptamasını yapmaktadır. Ama böyle bir sistemin çok partili hayata geçmiş Türkiye'de yürütülemeyeceğini belirtmekte ve sorunu 1958'lere bağlayarak, "Türkiye ise, kendi sosyal bünyesinde, hem devletçiliği, hem de insan haklarının temel hürriyetlerini muhafaza ederek, aşacağı dağlara kolaylıkla tırmanabilir. Bizim bugünkü derdimiz, Demokrat Parti'nin ilk çıkışındaki liberalizm cereyanının telafisi güç zararlarından en kısa yoldan dönülmesine -ki dönülmüştür- ve bir de, iktisadi plan, rayonlaştırma gibi gerekli tedbirlere tevessül edilmemesine bağlanabilir. Muhalefetin istekleri ise; gerek iktisadi plan etrafındaki kritiklerinin, gerekse bu kritikleri sağlayacak araçların- toplanma hürlüğü, söz ve yazı hürlüğü, basın hürlüğü, kaza mekanizmasının tarafsız işlemesi ve seçim metodunun ıslahı- etrafında toplanır" demektedir.

Ömer Sakıp ikinci yazısında İsmet Paşa'nın *Kadro*'da yayımlanan devletçilik konusundaki yazısına değindikten sonra Demokrat Parti döneminde yaşananların, onu haklı çıkardığını gösterecek şekilde geliştiğini ima ederek "İnsafla söylemeli ki, Demokrat Parti'nin bugün içinde bulunduğu güçlüğü ve ekonomik krizi yaratanların en başında, vaktiyle kendisinden destek ve yüz bulan bu zümre yer alır. İşte ondan sonra, liberalizmden devletçiliğe kırılan sert dümen, geri tepen bir silah gibi, çoğunluğu yüreğinden vurmaktadır. Sosyal adaletsizliğe bir kere imkan bağışladıktan ve her mahallede 'on milyoner' yetiştirip, bunu da halkın kalkınıp zenginleşmesi sandıktan sonra, yükselen şikayetleri tıkamak, susturmak, sindirmek artık mümkün olmamaktadır. Böylece, isabetsiz bir ekonomik gidişin türlü yollardan acısı, geniş halk tabakalarına inikas ettirilmiş ve çaresizlik karşısında Hükümet 'demokratik' vasfından hızla uzaklaşarak 'dirije bir hükümet' vasfına yaklaşmıştır" demektedir.

Bu saptamanın dışında, ikinci yazıda *Kadro*'nun sosyolojisi ve özellikle de demokrasiye bakışı ve otoriter bir yolu seçmesi üzerinde durulmuş ve asıl değerlendirme üçüncü yazıya bırakılmıştır.

Üçüncü yazıda Ömer Sakıp *Kadro*'nun geliştiği dönemdeki iç ve dış koşulları özetleyerek Türkiye'nin, halkının "muasır medeniyet seviyesine ulaştırmak için iki yoldan birini seçme durumunda kaldığını; bunlardan birincisinin gelişmiş ülkelerin geçtikleri klasik yol olan sınıf tezadına yer verse de form olarak benimsenmiş demokrasiyi ve yurttaki bütün müesseseleri, ekonomik ve sosyal koşullarıyla bir arada alıp kullanmak, ikincisinin ise form olarak benimsenmiş demokrasiyi -çeşitli mahzurlarından ötürü- Substans (cevher) olarak da benimsemeyi gereksiz bulan totaliter yolu

seçmek olduğunu, Türkiye'nin tarihinin 1923-1946 döneminde bu iki yol arasındaki zig-zaglarla geçtiğini ve *Kadro* dergisinin daha çok ikinci yolu savunduğunu söylemektedir.

O, "*Kadro* antiemperyalist ve antifeodal Türk milli kurtuluş hareketini antikapitalist görüşle süslerken, sanımızca, her türlü fatalizme meydan okur ve hayat toplum sorunlarını 'tarihi materyalist' metodla incelerken, yukarıda belirtmeğe çalıştığımız etkilerin baskısı altındadır. İnanç bakımından idealist, yöntem bakımından da materyalist oluşunun ilişkileri buradadır" saptamasını yapmaktadır.

Ömer Sakıp "İşte, Türkiye'nin demokrasi mücadelesinde bugün varılan merhaleden başımızı geriye çevirip *Kadro*'lara baktığımızda; ekonomik alanda bu kerte devletçi- bu bakımdan halkçı ve sosyal demokrat- kişilerin fikir ve politika planında nasıl olup da bu kerte anti-demokratik kaldıklarına şaşmaktayız. Çünkü biz, insanı, 'karnı tok sırtı pek' bir hale getirip bırakmakla onu sevdiğimizin ve anladığımızın bir delilini vereceğimize inanmıyoruz" demekte ve insan "mutlu gelişimini, otoriter bir Şef'in direktifleriyle, sınıf tezadının ortadan kalkacağı bir toplumda tamamlayamaz. Böyle bir topluma geçiş için de, zor metodu değil, ancak toplumun rızası gerekir" diye eklemektedir.

Ömer Sakıp ayrıca Burhan Asaf'ın *Kadro*'daki, hürriyeti ferde göre değil millete göre biçmeli türündeki, sınırlayıcı yaklaşımlarını eleştirdikten sonra, onun şimdi Başbakan Menderes'in İzmir DP Kongresi'ndeki basın ve muhalefet partilerini takbih eden 105 dakikalık konuşmasını, gözlerini kırpmadan başını sallayarak dinlemesine de dikkati çekmektedir.

Ömer Sakıp yazısını "*Kadro*, tek parti-tek şef devrinin bütün ideolojik dayanak noktalarını, 'sözü ayağa düşürmeden', ustalıkla kurmuş, savunmuş tek dergidir. Ama her fikir sistemi bir başka tarihsel koşulun ürünüyse, O da, çeyrek yüzyıl önceki koşulların tarihsel ürünüdür. Bugün, toplumca vardığımız aşamada, ödevini önceden yapmış bir kültür dergisi olarak anılabilirse de, her şeyi ile bize asla örnek olamaz. Kendi deyişleriyle 'Marx'ı tekzip eden tarih', onları da birçok yönlerden 'tekzip' etmiştir" hükmüyle sonuçlandırmaktadır.

Basında çıkan *Kadro* ile ilişkili hemen hemen her yazıyı cevaplamayı bir itiyat edinen Kadrocudardan ***Şevket Süreyya*** kısa bir süre sonra ***Forum*** dergisinde bu yazılar hakkında da bir yazı yazmıştır.[83] Sürekli saldırılara cevap yazmak zorunda kalan Şevket Süreyya için bu yazılar olumlu bir sürpriz olmuştur. "Bu yazılar, ele alınan konunun cereyan ettiği zaman

---

83 Şevket Süreyya, "Kadro Hareketi Hakkında", *Forum*, No. 114, 15 Aralık 1958, s. 13-15.

şartları içinde mütâlaa edilişi ve mütâlaanın, tarihi amilleri, materyali ve objektif görüşlerden başka ölçülere yer vermeyen seviyesi itibariyle, bugünkü münevver neslin öğünebileceği misallerden birisidir" diye takdirlerini belirtmektedir. Bu durum onu iyimser yapmakta, kendi nesillerinin biraz otodidakt, biraz eklektik bir kültür taşıdığını, bu karakterin kendi nesillerine damgasını vurduğunu, ama yeni neslin daha iyi yetiştiğini, gelecekte "hem memleket içinde, hem dünya çapında sentezlere varacak bir neslin yetişeceğine" şüphesi olmadığını söylemektedir.

Şevket Süreyya yazısında *Kadro* hareketinin gelişimini, uluslararası sosyalist hareket içindeki konumunu ve Türk inkılabının seyri içindeki yerini anlatıp o zamanki görüşlerinin hepsinin gerçeği yansıtmayabileceğini söyledikten sonra, inkılabın şehamet ve kahramanlıklar devrini mukadder seyri içinde tamamladığını belirtmekte ve bir genel muhasebe yapmaktadır. "Bu inkılâp *Kadro*'nun tasavvur ve temenni ettiği gibi bir sosyal nasyonalizme değilse de, çeşitli sebeplerle devletçi bir demokrasinin yolunu tutmak noktasına varınca, bizzat inkılâp liderleri, onu, bu yola yerleştirmek soğukkanlılığını göstermişlerdir. Şimdi, bu tekâmül seyrinin murakabesi, artık inkılâp metodları ile değil, halkın kollektif iradesini temsil eden partilerin demokratik gelişmesiyle cereyan edecektir. Bu iyi bir neticedir ve doğru bir neticedir" derken kendisinin yeni konumuna da açıklık kazandırmaktadır.

Bu açıklamadan kısa bir süre sonra ***Forum***'da *Kadro* hakkında bir okuyucu mektubu yer alır.[84] Okuyucu mektubunda *Kadro*'yu Türkiye'nin kaçırdığı bir fırsat olarak değerlendirmektedir. Ona göre eğer *Kadro*'nun ideolojisi uygulansaydı, müstakil bir ideolojik sistem olarak dünyada yer "alacak ve Kemalizmin üstyapı devrimleri bugünkü gibi yozlaşmayacaktı. Bu okuyucu, 'Hasta Adam' olarak anılan bir yarı sömürgenin 'Müstakil Millet' olarak maddi ve manevi kalkınma davası, tarihte ilk defa Türk milletinin önüne konmuştu. Bu yepyeni dava, yepyeni fikir arayışının peşindeydi. Fakat ne yazık ki, Halk Partisi bu tarihi misyonun mânâsını kavrayamadı ve Kadroculları komünistlikle, solculukla lekelemeye çalışan aferistlere karşı gereği gibi savunamadı" demektedir. "Eğer bunu becerebilse ve *Kadro*'nun bir laboratuar mesaisi yapmasına olanak verilseydi, ekonomik kalkınmamız da bütün bize benzer 'az gelişmiş' memleketlere örnek olabilecek bir 'ilmi düzen' içinde inkişaf etmiş olacaktı." Bu yazı belki de 1960 sonrasında *Kadro*'ya artan ilginin bir habercisiydi.

---

84 Bir Eski Kadro Okuyucusu: "Kadronun Mânâsı", *Forum*, No. 116, 15 Ocak 1959, s. 15.

3.5: 27 MAYIS 1960 SONRASINDA KADROCULARIN YAŞAMÖYKÜLERİNDE GÖRÜLEN GELİŞMELER

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi Türkiye'nin yaşamında önemli değişiklikler getirirken, Kadroculara da, Kadroculuğun yeni koşullarda yeniden üretilmesi için uygun bir ortam hazırlıyordu. Buna karşılık Kadrocular yaşlanmışlardı, artık 60'lı 70'li yaşlarını sürüyorlardı. Ayrıca önemli bir bölümü kendi köşesine çekilmişti. Bu fırsatı değerlendirmeye çalışan daha çok Şevket Süreyya oldu.

DP iktidarının, halk desteğini kaybettiğini hissettikçe baskıcı bir rejime geçmeye çalışması, özellikle İnönü'ye yönelik sindirme çabaları, Türkiye'de yaşanan ekonomik sorunlar, ordunun ve subayların yaşam koşullarındaki kötüleşmeler, ordu içindeki ihtilalci eğilimlerin gelişmesine neden oluyordu. Şevket Süreyya'nın Menderes hakkındaki uyarılarının haklılığı ortaya çıkıyordu. Mecliste İnönü'nün kendisi kışkırtmasa bile şartlar tam olursa ihtilallerin meşru olacağını söylemesi, 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin önünü açtı. Bu müdahale bekleniyordu ve yapıldığında Türkiye'ye büyük bir ferahlama getirmişti. Ama yönetime el koyan askerlerin gerekli düzenlemeleri yapmasından sonra, yeniden demokratik düzene geçilmesi sancısız bir süreç içinde olmadı. Sistemin adım adım normalleşmesi 1965 seçimlerine kadar sürdü.

27 Mayıs'ı yapanlar çıkış koşulları olarak; yeni bir anayasanın hazırlanmasını, DP dönemi sorumlularının yargılanarak cezalandırılmasını ve nihayet kendilerinin daha sonraki dönemdeki yaşamlarının güvence altına alınmasını öngörüyorlardı. Anayasa hazırlamak için bir kurucu meclis oluşturuldu. Gerçi DP iktidarının son yıllarında CHP demokratik sistemin daha iyi işlemesi ve özgürlüklerin güvence altına alınması ve planlı ekonomiye geçilmesi konusunda belli öneriler geliştirmişti. Ama anayasa çalışmaları sırasında daha özgürlükçü bir Anayasa gelişti. Bu anayasanın vurguladığı ikinci önemli nitelik sosyal adalet ve sosyal devlet ilkeleriydi. 1961'de kabul edilen bu anayasa sağ partiler tarafından Türkiye'nin koşullarında hep bol elbise olarak görülmüş ve sınırlanmaya çalışılmıştır.

Bu anayasa çerçevesinde Türkiye demokrasiye dönerken Türkiye'de sol siyasal düşünceler ve hareketler de gelişmeye başlıyordu. Kuşkusuz sol düşüncenin tamamen serbest hale gelmesi, ceza yasalarındaki ilgili maddelerin kalkması anlamına gelmiyordu. Genişletilmiş özgürlükler alanında, çok dikkatli davranan bir sol düşüncenin ifade edilebilir hale gelmesi demekti. Bu sınırlı özgürlük ortamı içinde sol hareketler, antiemperyalist karakterlerini vurgularlarsa ve Kemalizmin ilkeleriyle uyumlu yorumlara

giderlerse kendilerine varlıklarını sürdürebilecekleri bir meşruiyet alanı oluşturabileceklerini düşünüyor ve buna göre davranıyorlardı. Özellikle yeni anayasa içinde ön plana geçen sosyal devlet ve sosyal adalet ilkeleri sol düşüncenin ifade edilmesinde rahatlık sağlıyordu.

Öte yandan 27 Mayıs sonrasında yaşanan diğer önemli gelişme, planlı ulusal kalkınma düşüncesinin kazandığı öncelik oldu. Yeni anayasa planlamayı anayasal bir kurum haline getirmişti. Ayrıca Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuş, ilk beş yıllık plan hazırlanmaya başlamıştı. Ulusal kalkınmayı gerçekleştirmek için bilimsel olarak temellendirilmiş, her öneri büyük bir meşruluk taşır hale gelmişti. Ulusal kalkınma ve planlama güçlü bir meşrulaştırıcı olarak işlev görmeye başlamıştı.

Planlı ulusal kalkınma, antiemperyalizm, sosyal adalet gibi kavramların ön plana çıktığı bir ortamın Kadroculların kendilerini yeniden üretebilmeleri için uygun olduğu açıktır. Tabii ki artık bir tek parti dönemi içinde değil, çok partili düzen içinde bulunmaktadırlar ve bu gerçeğe uyum yapacaklardır. Zaten son on beş yıl içinde bu düzeltmeyi çoktan yapmışlardır.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu 27 Mayıs 1960 öncesinin ve sonrasının sıkıntılarını bir CHP'li olarak yaşar. Askerler ona Kurucu Meclis üyeliği teklif ederler. CHP'li olmasının onlar açısından sakıncası olabileceğini hatırlattığında, kendisi için böyle düşüncelerin söz konusu olmadığı yanıtını alır. Böylece Kurucu Meclis üyeliği yapar. 1961 seçimlerine CHP Manisa adayı olarak katılır. Bu kez seçilmiştir. Ama CHP beklenen oranda oy alamamış, seçim sonrası İsmet Paşa'nın başbakanlığında koalisyon hükümetleri kurulmuş, askerlerin siyasetten çekilmesi ve rejimin yeniden demokrasiye dönüşünün sağlanması sırasında yaşananlar, özellikle de CHP'li milletvekillerinin tavırları Yakup Kadri'yi rahatsız etmiştir. Sonunda İsmet Paşa'ya bir mektup yazarak "Halk Partisi saflarında oturmaktan utanç duyduğunu" bildirir. Bir süre sonra da İsmet Paşa'nın iktidarını sürdürmek için ihtilal havasını besleyen sözler söyleyerek meşruiyetçi tutumunu yitirdiğini düşünmeye başlar ve CHP'den ayrılır. Böyle düşünmesinde kayınbiraderi Burhan Belge'nin Kayseri'de hapiste bulunmasının da etkisi vardır. İnönü'yle ilişkileri bozulur.[85] Bağımsız milletvekili olarak siyasal yaşamını sürdürür. 1965 yılında Türkiye'de seçimler yenilenince Yakup Kadri de siyasetten çekilmiş olur.

CHP ve İnönü'yle bu gerginliğin oluşmasında Yakup Kadri'nin genel olarak içinde bulunduğu her gruba çok eleştirel olarak bakması gibi kişiliğin-

85 Yakup Kadri, *Politikada 45 Yıl*, s. 271.

den gelen nedenler kadar, kayınbiraderi Burhan Belge'nin diğer DP milletvekilleriyle birlikte Kayseri'de hapiste yatmakta oluşunun da katkısı vardır.

1965 seçimlerinden sonra Anadolu Ajansı yönetim kurulu başkanlığına getirilmiştir. Yakup Kadri bu tarihten sonra 1968 yılında ***Politikada 45 Yıl*** ve 1969 yılında ***Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*** adlı kitaplarını yayımlayarak otobiyografilerini tamamlar. Politik hatıralarında artık İsmet Paşa'ya eleştirel gözle bakmaktadır. Bu yıllarda dergilerde ve gazetelerde yazılar yazmaya devam eder, toplantılara törenlere katılır, Atatürk'ü ve inkılabını anlatır.[86] Katıldığı son toplantılardan biri İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'nin Cumhuriyet'in 50. yılı dolayısıyla düzenlediği Atatürkçülüğün Ekonomik ve Sosyal Yönü Semineri olmuştur. Bu toplantıya Şevket Süreyya ve Vedat Nedim'le birlikte katılmışlardır.[87]

Yakup Kadri 13 Aralık 1974'te ölür. İstanbul'da Beşiktaş'ta Yahya Efendi Mezarlığı'nda annesinin yanına defnedilir. Her kamusal figürün ölümünden sonra olduğu gibi hakkında gazetelerde ve dergilerde[88] çok sayıda yazı çıkar. Bunlar arasında Vedat Nedim[89] ve Şevket Süreyya'nın[90]da yazıları vardır. Bu değerlendirmelerin her birinde *Kadro*'dan yeniden söz edilir. Kısa bir süre önce, 26 Kasım 1974 tarihinde ***Mehmet Şevki Yazman*** da vefat etmiştir.

Yakup Kadri'nin Kadroculuğa katkısının ölümünden sonra da devam ettiği söylenebilir. Kadrocuların dergiye yazı yazmanın yanı sıra bir kitap yazmayı da yüklendiklerini biliyoruz. Bunlardan ilki Şevket Süreyya'nın *İnkılâp ve Kadro*'su, ikincisi ise İsmail Hüsrev'in *Köy İktisadiyatı* adlı kitabıdır. Her ikisi de *Kadro* dergisi çıkarken yayımlanmıştır. Üçüncüsü Yakup Kadri'nin ***Büyük İnkılâp ve Küçük Politika*** adlı kitabıdır. Yakup Kadri'nin ***ölümünden sonra*** evrakları arasında bulunmuş ve yayımlanmıştır.[90] Dördüncüsü, Vedat Nedim'e görev olarak verildiğini bildiğimiz planlama üzerindeki kitaptır. Yazılıp yazılmadığını bilmiyoruz. Burhan Asaf'ın hangi konuyu yüklendiği ise bilgimiz dışındadır.

---

86 Böyle bir yazı dizisi için bkz. "Yakup Kadri Karaosmanoğlu; Atatürk İdeolojisi", *Milliyet*, 10-13 Kasım 1970.

87 *Atatürkçülüğün Ekonomik ve Sosyal Yönü Semineri*, 11-12 Ekim 1973, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'nin Cumhuriyet'e 50. Yıl Armağanı, s. 44-51.

88 Böyle bir özel sayı için bkz. *Milliyet Sanat dergisi*, S. 111, 20 Aralık 1974.

89 Vedat Nedim Tör, "Yakup Kadri'siz de Kaldık"... , *Milliyet Sanat Dergisi*, S. 111, 20 Aralık 1974, s. 17.

90 Şevket Süreyya, Sunullah Arısoy, Adnan Binyazar, "Üç Yazara Göre Yakup Kadri", *Bugün*, 24-31 Mart 1975.

Büyük İnkılâp ve Küçük Politika, 1933 yılında tamamlanmış olmasına karşın yayımlanmamıştır. Bu kitapçık Kadroculaın, özellikle de Yakup Kadri'nin Mustafa Kemal'e ve inkılaba bakış açısını göstermesi bakımından önemlidir. Ona göre, inkılap ve Gazi adeta özdeştir. Bütün anlatılan öykü Kurtuluş Savaşı'nın ikincil önderlerinin ***kişisel ihtiraslarının onları olaylar içinde nasıl yanlış davranışlara ittiği*** üzerine kurulmuştur. Yakup Kadri bunları kişisel olarak gözlemiştir. "En büyük tarihi hadiseler içinde de bu neviden küçük ihtiraslar kaynaşıp durabiliyor. Bu kısır ve menfi didişmeler, bir harbin ön siperlerinde, ölümle karşı karşıya, boğaz boğaza gelindiği anda bile dinmiyor. İnsanları mezarlarına kadar takip ediyor" diye anlatmaktadır.

Mustafa Kemal'in etrafının samimiyetsizliğini, "O'nun elinde bir âlet gibi işleyenler olmuştur. Fakat, onun maksadını kendi maksadı, ***onun idealini kendi ideali gibi benimseyip***, onun mevcudiyetinde fena bulmuş tek bir adama, ***son Türk inkılâbı tarihinde hemen hiç rast gelinmez.***" diye betimlemektedir. Bu saptama Kadroculaın kendilerini nereye yerleştirdiklerini göstermesi bakımından çok öğreticidir. Kadrocular kendilerine böyle bir rol biçmektedirler.

Bu eksiklik ise Yakup Kadri'ye göre ***Bizantinizma***'ya yol açmaktadır. Bunun Türkçesi ***"saray entrikaları"***dır. Bir ikbal ve iktidar mevkii etrafındaki boğuşma ve didişmeleri ifade eder. İnkıraza uğrayan her cemaatte "Bizantinizma" ilk dağılış ve çürüyüş alametidir. ***Bizantinizma bir taraftan, başta Gazi olmak üzere, bütün Türk inkılapçılarının enerjisini ve prestijini kemirip durmaktadır.*** Diğer taraftan, faaliyet sahasında müspet işlerin başarılmasına mani olmaktadır.

Bizantinizmaya karşı bulunan çare bürokrasi olmuştur. Ama bürokrasiyle normal döneme geçmek, devlet otoritesini kurmak adına *(Yakup Kadri burada "İnkılâp anormal bir hal miydi?" diye sormaktadır.)* eski Bâbı-ı Âli kadroları ve eski idarecilik zihniyeti ihya edilmiştir. ***İnkılâbın en atılgan kuvvetleri, devlet otoritesi adına yapılan "hiyerarşizasyon" sonucu kadro dışı bırakılmış,*** küfredilmiş, atalete mahkûm kılınmıştır. ***İnkılabın kaynayan ruhu bu kalıp içinde donakalmıştır.***

Yakup Kadri'ye göre Gazi bu derde, ancak bir çare ile karşı koyabilirdi: Sıkı, disiplinli ve seçme bir inkılapçı kadrosuyla. Ama cephe ile meşguldü. ***"Gazi, cephe ardını da pek âlâ askeri bir nizam ve intizam içine alabilirdi.*** Bu hususta ne feragati nefis sahibi insanlardan, ne kendisine caniyle ve başıle merbut kimselerden, ne de coşkun ve şuurlu bir gençlikten mahrumdu. ***İnkılâp tarihinde bu nokta, bugüne kadar, hâlâ karanlığını muhafaza etmektedir.*** Belki günün birinde bu muammayı da ge-

ne Gazi'nin kendisi aydınlatacaktır. O günün pek uzak olmamasını temenni edelim"[91] demektedir. Ama o gün gelmemiştir.

Yakup Kadri kitabı 1933'te tamamlamış, ama Kadrocular sert tepkiler doğuracak bu kitabı yayımlamayı doğru bulmamışlar ya da o koşullarda cesaret edememişlerdir. Bu nedenle kitabın yayımlanması ölümünden sonraya kalmıştır.

Burhan Belge 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinde, diğer DP milletvekilleri gibi gözaltına alınır. İdam talbiyle yargılanır. Yassıada duruşmaları sırasında, *Radyo Gazetesi*'yle ilgili suçlamaları, Adnan Menderes tarafından dikte edilmiş olan yazılar da dahil, hepsini üstlenir.[92] Sarol hatıratında Belge'nin sorgusundaki tutumunu yiğitlik örneği olarak göstermiştir.[93] 15 Eylül 1961 tarihli Yüksek Adalet Divanı'nca, Anayasa'yı ihlal suçuyla 15 yıl ağır hapis cezasına çarptırılır. Cezasının bir bölümünü de Kayseri'de çektikten sonra 1963 affiyla serbest bırakılır. O da olup bitenleri diğer DP milletvekilleri gibi CHP'nin komplosu olarak görmektedir. Artık sağa kayışı Murat Belge'nin anlattığına göre ırkçılığa kadar varmıştır. Avrupa'nın Hitler'i anlayamadığından söz etmektedir.[94]

Serbest bırakıldıktan bir süre sonra kansere yakalanır. Son eşi Marion'la hem tedavi olmak, hem de kendisine önerilen bir işle ilgili olarak Bad Godesberg, Batı Almanya'ya gider. Burada 23 Ağustos 1967 tarihinde vefat eder.[95]

DP'nin onu başyazarı yapmak istediği gazete yayımlanmadığı için *Şevket Süreyya*'nın eski çevresiyle olan ilişkilerinde bir yıpranma yaşanmamıştır. Öte yandan 27 Mayısçıların uygulamaya başladığı yaklaşımlar Kadroculuğun yeniden üretilmesi için uygun koşullar yaratmaktadır. Nitekim İtalyan Türkolog Ciacomo Caretto[96] 27 Mayıs askeri müdahalesinden sonra siyasal çevrelerde *Kadro*'ya bakış açısının değişmesini, Kemal Karpat'ın iki farklı tarihteki çalışmasında ortaya koyduğu *Kadro*'ya ilişkin yargıları karşılaştırarak göstermektedir. Caretto'ya göre, neo-Kemalizm'in ve Menderes sonrası toplumcu eğilimlerin gelişmesi sonucunda *Kadro* bir dayanak noktası haline gelecektir.

---

91 Yakup Kadri, "Büyük İnkılâp ve Küçük Politika", *Milliyet*, 13-22 Aralık 1976.

92 "Yasak Bölge: Sanıklar Getirildiler... ", *Adalet*, 22-24 Kasım 1968; Mükerrem Sarol, *age*.

93 Mükerrem Sarol, *age*, s. 941.

94 Murat Belge, *agm*, s. 770.

95 *Akşam*, 24 Ağustos 1967; *Akbaba*, 27 Eylül 1967.

96 Giacomo Carretto, "1930'larda Kemalizm-Faşizm-Komünizm Üzerine Polemikler", *Tarih ve Toplum*, No. 18, Haziran 1988, s. 63.

Bu yıllarda Şevket Süreyya yaşamını Ankara'da Bahçelievler'de sürdürürken yaşadığı apartmanda iki daire işgal ediyordu. Birinde aile yaşamını sürdürüyor, diğerinde ise hem yazılarını yazıyor, hem de çok sayıdaki her yaştan ziyaretçilerini kabul ediyordu. Akşam üstü beş çayları meşhurdu. Evde sürekli kaynayan semaverden ziyaretçiler çaylarını doldurup sohbete katılıyorlardı. Bir de dostlarıyla birlikte olduğu[97] çarşamba yemekleri vardı. Pazartesi günleri *Cumhuriyet* gazetesinde ikinci sayfanın üst köşesinde yazılar yazıyordu. Toplumdan kopmuyor ve toplumu yine etkilemeye çalışıyordu.[98] Dostlarıyla sürekli mektuplaşarak sıcak ilişkiler kuruyor, onların sıkıntılı anlarında yanlarına koşuyordu. Vâ-Nû hastayken son günlerinde İstanbul'a yerleşir, her gün onu ziyaret eder, öldüğünde yanındadır. Gözlerini o kapar.[99]

Kısacası, 65-70 yaşlarındaki Şevket Süreyya, içine kapanmış, pasifleşmiş bir yaşlı değildir. Hareketli bir yaşam sürdürmektedir. Aysel Kutlu'nun kocasıyla Trakya gezisine çıkar. İngiltere'ye gider. Bu seyahat sonrasında, yazmakta olduğu ***Kırmızı Mektuplar*** adlı kitabına İngiltere bölümünü ekler. Muhtemelen 1970'li yıllarda bakımsız kalan Kayaş'taki çiftliğinin arsacılara satılmasından sonra Gemlik-Umurbey'de aldığı bir yazlık evi vardır. Yaz aylarında oraya gitmektedir. Aysel Kutlu'ya yazdığı mektuplara da yansıyan çevre ve doğa duyarlılığını burada doyurmaktadır.

Manevi Cihazlanma Derneği'nin kurucu üyesidir. Şevket Süreyya, Ankara-Ulucanlar Mevlevi Tekkesi Şeyhi ile dosttur, dostlarına "Ben bu dergâhsız şeyhten izinliyim" demektedir. Tagorvari aşk şiirleri yazmakta, onları sadece dostlarına okumakta ve hiçbir biçimde yayımlamamaktadır.[100] Ama bütün bunları hep heyecanına yenik düşerek telaş içinde yapmaktadır.[101]

Şevket Süreyya için bu hareketli yaşamını anlamlı kılan iki tür çabası vardır. Bunlardan ilki, birbiri ardına hacimli kitaplar yazmak ve yayımla-

---

97 Mustafa Ekmekçi , "Dost Mektupları", *Cumhuriyet*, 10 Mayıs 1994.

98 Şevket Süreyya'nın bu dönemdeki yaşamı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Ekmekçi, "Şevket Süreyya'dan Aysel Kutlu'ya Dost Mektupları", *Cumhuriyet*, 9-14 Mayıs 1994. Bu yazı dizisindeki dostlar çevresi olarak Şevket Süreyya'nın kendi kuşağından Cevat Dursunoğlu, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, daha genç kuşaktan ise Cemal Madanoğlu, Suphi Karaman, Osman Köksal, Fakir Baykurt, İlhan Selçuk, İlhami Soysal, İffet Aslan, Jale Candan, Seyfettin Turan, Uğur Mumcu, Mete Tunçay, İbrahim Göktürk ve Aysel Kutlu'nun adları geçmektedir.

99 Müzehher Vâ-Nû: *Bir Dönemin Tanıklığı*, İstanbul: Cem Yayınları, (Tarih belirtilmemiş), s. 179.

100 Halil İbrahim Göktürk, *age*, s. 186.

101 Müzehher Vâ-Nû, *age*, s. 173.

maktır. Çok sayıda baskı yapan bu kitapları Remzi Kitabevi herhalde çok severek yayınlıyordu. İkincisi ise, 27 Mayıs'ın Türk siyasetinde sola açılma konusunda getirdiği olanakları değerlendirmeye çalışan siyasal hareketleri etkileyerek Kadroculuğu bir biçimde yeniden üretmeye uğraşmaktı.

Şevket Süreyya'nın bu dönemdeki ilk kitabı ***Toprak Uyanırsa (Ekmeksiz Köy Öğretmeninin Anıları)*** 1963'te yayımlanır. Bu kitapta bir kırsal alan ütopyası geliştirilmektedir. Bir bakıma da Kayaş'taki çiftlik yaşamında toprağa karşı kazandığı zaferin otobiyografisidir. Bu yıllarda Türkiye'nin gündemine giren kırsal toplum kalkınması yaklaşımının izlerini taşıyan bir ütopyadır. Kendi deyişiyle insanın doğayla savaşında doğayı yenmesinin, Keltepe'yi Keklik Pınarı'na dönüştürürken insanın özgürleşmesinin öyküsü anlatılmaktadır. Ekmeksiz Köy'ün öğretmeninde Şevket Süreyya, Yakup Kadri'nin *Yaban*'ındaki halka yabancı aydının karşıtını yaratmıştır. Halkla kolayca ilişki kuran, onlar tarafından sevilen, hiçbir işten kaçmayan bu öğretmen büyük ölçüde Şevket Süreyya'nın kendisidir.[102]

Aynı yıl Şevket Süreyya'nın biyografiler serisinin ilk kitabı olarak *Tek Adam*'ın ilk cildi yayımlanır. Bunu arka arkaya gelen 11 cilt izler. Bunlar; ***Tek Adam*** 3 Cilt (1963-1965), ***İkinci Adam*** 3 Cilt (1966-1968), ***Menderesin Dramı*** (1969), ***Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*** 3 Cilt (1970-1972), ***İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs Devrimi*** (1973)'dir. 11 ciltlik bu serinin yayımlanması 11 yıl sürmüştür. 6000 sayfayı bulan bu kitaplarda ele alınanlar, yaklaşık olarak yüz yıllık dönemi kapsayan, çok ayrıntılı bir siyasal tarihi oluşturmaktadır. Her dönemin iktidardaki kahramanlarının biyografileri yazılırken aynı zamanda ülkenin siyasal tarihi de yazılmış oluyordu. Bu kitapları yazarken Emile Ludwig'den etkilendiğini hep söylemiştir. Enver Paşa'nın biyografisini yazarken Moskova'ya oradan da Pamir'e kadar uzanmıştır. ***İkinci Adam*** ve ***Enver Paşa*** kitaplarını yazmaya ikişer cilt olmaları niyetiyle başlamıştır. Ama anlatısını ancak üçüncü ciltlerde bitirebilmiştir. Kuşkusuz bunlar, çok yoğun bir çalışmanın sonucuydu. Müzehher Vâ-Nû'nun anlattığına göre yaşamını sürdürebilmesi için paraya gereksiniminin olması da bu yoğun çalışma temposuna katkıda bulunmuştur.[103] 1974 yılında *Cumhuriyet*'te yayımladığı yazılarını da ***Kahramanlar Doğmalıydı*** adlı kitabında toplamıştır.[104]

---

102 Şevket Süreyya Aydemir, *Toprak Uyanırsa (Ekmeksiz Köy Öğretmeninin Hatıraları)*, İstanbul: Remzi Kitabevi, İstanbul, 1963.

103 Müzehher Vâ-Nû, *age*, s. 174.

104 Şevket Süreyya Aydemir, *Kahramanlar Doğmalıydı*, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1974.

Aslında Şevket Süreyya'nın biyografiler yazmasını salt onun tarih merakına dayandırmak yeterli olmayabilir. Her dönemin iktidarının önderlerinin yaşamının yazılması konusunda Kadroculuktan kaynaklanan nedenler de bulunabilir. Eğer kadroculuk iktidarda bulunan bir güç sahibine sunulan hizmetle onun iktidarının bir biçimde paylaşılması olarak görülüyorsa, o zaman Kadroculann iktidar önderlerinin gözüyle dünyaya bakabilme ya da empatik anlama hünerlerine sahip olacağı da kabul edilebilir. Yani Kadrocular için bu tür biyografiler hem merak konusudur, hem de bu tür biyografileri yazabilmek için gerekli bakış açısına sahiptirler.

Beklenilebileceği üzere 27 Mayıs sonrasının getirdiği yeni ortam içinde Türkiye'de sol siyasetin değişik biçimlerde yapılanmaya başlaması, Şevket Süreyya'nın ilgisini belki de yazdığı biyografilerden daha çok çekiyordu.

Yeni anayasanın sağladığı olanaklar içinde ilk sol hareketlenme 20 Aralık 1961'de *Yön* dergisinin çıkmasıyla başlamıştır.[105] *Yön*'ün ilk sayısı 164 aydının imzaladığı bir bildiriyle çıkıyordu. Daha sonra bu bildiriye 878 aydın daha imza vermiştir. *Şevket Süreyya'nın imzası bildiriyi imzalayanlar arasında yoktur.* Bildiride Atatürk devrimleriyle ulaşılması amaçlanan çağdaş uygarlık düzeyine varmanın ve sosyal adaleti gerçekleştirmenin, iktisadi alanda hızla kalkınmaya bağlı olduğu, kalkınmanın da ancak köklü reformlarla gerçekleştirilebileceği, Devlet Planlama Teşkilatı'nın tek başına strateji saptamasının yetersiz kalacağı, topluma yön verebilecek çevrelerin belli bir kalkınma felsefesi üzerinde uzlaşması gerektiği, Türkiye'de karma bir ekonominin bulunmasının ve günün gerçeklerine uygun bir devletçiliğin zaruri olduğu, sanayi ve diğer iş alanlarında büyük ölçekli kuruluşların gerekliliği, devletçiliğin bu büyük ölçekli birimleri kurmaktan çok demokratik rejimin bir şekilden ibaret olmayıp tüm kitlelere mal olması için gerektiği, devlet kesiminin yanı sıra geniş bir kooperatifçi kesimin de geliştirilmesi, çalışmanın toplumun en yüksek değeri haline getirilmesi, sendikaların güçlendirilmesi gereği yer alıyordu. Bu konular daha sonraki yirmi yılda Türk siyasal gündeminde hep tartışma konusu olacaktır.

Yön çıktığında büyük bir heyecan yaratır. *Yön*, güncel siyaset üzerinde etkili olmaya çalışan tabloid formda haftalık bir dergidir. 77 sayı çıktık-

---

105 Bu konuda bkz. Emin Türk Eliçin, *Kemalist Devrim İdeolojisi*, İstanbul: Ant Yayınları, 1970; J. M. Landau, *Türkiye'de Aşırı Akımlar*, Ankara: Turhan Kitabevi, 1978; *Radikal Politics in Modern Turkey*, Leiden, 1974; Hikmet Özdemir, *Kalkınmada Bir Strateji Arayışı: Yön Hareketi*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1986; Kurtuluş Kayalı, "Kadro Hareketi ve Gelişimi", *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, C. IV, 1990, s. 1861-1863; Gökhan Atılgan, *Yön-Devrim Hareketi*, Tüstav Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı, İstanbul, 2002.

tan sonra 5 Haziran 1963'te Bahri Savcı'nın bir yazısı dolayısıyla Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'nca kapatılır. Bu dönemde *Yön*'ün tirajı 30.000 olmuştur. Bu o dönem için çok yüksek bir tirajdır. 15 ay kapalı kaldıktan sonra 1964 Eylül'ünde yeniden yayımlanmaya başlar. İkinci çıkışında tirajı 10.000'e düşmüştür. Bu sayı da siyasal yaşamda etkili olmak için yeterlidir. 30 Haziran 1967'de 222. sayısıyla yayınına son verir.

Derginin sürükleyicisi ***Doğan Avcıoğlu***'dur. Avcıoğlu Fransa'da siyasal bilimler eğitimi görmüş, DP'nin son yıllarında *Akis* dergisinin çıkmasında çalışmış, CHP araştırma bürosunu yönetmiş ve nihayet 27 Mayıs sonrasında Kurucu Meclis'e seçilmiş, yeni anayasanın hazırlanmasında etkin görevler almış, çok çalışkan, gerektiğinde derginin tüm yazılarını yazabilecek kapasitede ve iktidar vizyonu taşıyan bir kişidir. Avcıoğlu başyazardır. Sık sık yapıldığı gibi *Yön, Kadro*'yla karşılaştırılırsa Avcıoğlu *Yön*'ün Şevket Süreyya'sıdır. Derginin çekirdek kadrosunu ***Doğan Avcıoğlu, Mümtaz Soysal, İlhan Selçuk, İlhami Soysal ve Cemal Reşit Eyüboğlu*** oluşturmaktadır.[106]

Böyle bir çekirdek kadronun varlığına karşın *Yön*, *Kadro*'dan farklı olarak küçük bir grup tarafından yürütülen bir dergi değildir. Başka yazarlara da açık bir dergidir. *Yön*'ün tezlerinin oluşumunda *Niyazi Berkes, Şevket Süreyya ve hatta Sadun Aren etkili olmuştur. Sık sık yazısı çıkanlar arasında Cahit Tanyol, İdris Küçükömer, Fethi Naci, Rauf Mutluay, Adil Aşçıoğlu, Attila İlhan, Mehmet Kemal, Erol Uluben, Çetin Altan, İbrahim Çamlı sayılabilir. 1964'ten sonra Mihri Belli, Erdoğan Berktay gibi Milli Demokratik Devrimciler de Yön'de yazmıştır.* Dergide 187 yazarın birden fazla yazısı çıkmıştır.[107] Başka bir deyişle *Yön* dergisi, siyaset kültür ve sanat alanında o zamana kadarki sol birikimi önemli ölçüde harekete geçirmeyi başarmıştır.

Kadro tek parti döneminin var olan iktidar odağını etkilemeye çalışırken yazarlarının kapalı bir grup içinde kalmasında bir sakınca yoktur. Ama *Yön* farklı bir konjonktürde çıkmaktadır. Doğrudan var olan bir siyaset odağından çok, kamu alanını etkilemek ve bu yolla dolaylı olarak sonuç almak istemektedir. Ama Yöncüler yine de bu etkileme çabasında tüm ka-

---

106 Derginin sermayesi başlangıçta Cemal Reşit Eyüpoğlu tarafından 70.000 TL olarak konulmuş, daha sonra buna Doğan Avcıoğlu'nun otomobilinin satışından elde edilen 10.000 TL ile Doğan Avcıoğlu'nun kardeşi Hamdi Avcıoğlu'nun *Akşam* gazetesinden aldığı 40.000 TL'lik kıdem tazminatı eklenmiştir. Hamdi Avcıoğlu derginin tüm teknik ve mali işlerini yürüten isimsiz kahramanıdır. Hikmet Özdemir, *age*, s. 53-54.

107 Hikmet Özdemir, *age*, s. 61, 328.

mu alanından çok, daha sınırlı bir gruba, o zamanın terimiyle, zinde kuvvetlere yönelmeye öncelik vermektedirler. Kuşkusuz bu yönelimde 27 Mayıs askeri müdahalesinde yaşanan deneyimlerin etkisi vardır. Bu durumda Yöncüler sadece dergi çıkarmakla yetinmemişler, siyaset içinde belli ölçüde etkili olabilmek için, bir bakıma İngiltere'deki Fabian derneklerine benzetilen, ***Sosyalist Kültür Derneği'ni*** ve değişik illerde şubelerini kurmuşlardır.

Yön yarattığı önemli etkiye karşın sol düşünceye inananların legal bir parti gereksinmesini karşılamıyordu. ***Türkiye İşçi Partisi*** (TİP), kurulmasıyla, sol düşüncenin gelişmesinin ana odaklarından biri oldu. TİP, 13 Şubat 1961'de seçimlere katılmak için 12 genç sendikacı tarafından kurulur. Partinin yeterli gelişme gösterememesi üzerine, saygıdeğer bir sol mücadele geçmişi olan, hukuk doçenti ***Mehmet Ali Aybar***'a TİP'in başına geçmesi önerilir. Başkanlığı kabul etmesi üzerine 8 Şubat 1962'de Aybar TİP'in genel başkanlığına seçilir. TİP hızlı bir gelişme gösterir. Tüm ülkede örgütlenir. 1965 seçimlerinde TBMM'ye 15 milletvekili sokar. Meclise çok etkili bir muhalefet yapmaya başlar.[108]

TİP ile Yöncüler arasında başlangıçta çok kesin ayrımlar yoktur. Her ikisi de Atatürk ilkelerine sahip çıkmaktadır, emeği yüce değer olarak kabul etmektedir, antiemperyalisttir, sosyal adaleti savunmaktadır, toprak reformundan, planlamadan, devletçilikten, büyük sanayiden yanadır. Başlangıçta iki grup arasında büyük bir geçişkenlik bulunmaktadır. Ayrım zaman içinde kesinlik kazanmıştır. İktidara gelindiğinde Türkiye'nin kalkınması için büyük ölçüde benzer bir program uygulanacaktır. Ama Yöncüler ile TİP'çilerin iktidara gelmek için öngördükleri yollar konusunda büyük farklılar vardır.

Yöncülere göre Türkiye az gelişmiş bir ülkedir. İşçi sınıfı zayıftır ve bilinci gelişmemiştir. Bu nedenle bir devrime öncülük etmesi olanaksızdır. Öte yandan Türkiye'deki ara tabakaların yani ***asker-sivil aydın zümrenin ya da zinde güçlerin*** tarihten gelen devrimci bir geleneği vardır. Öncülük ancak bu tabakalardan beklenebilecektir. Anayasa sosyalist partilerin kurulmasına ve seçimlere girmesine olanak vermektedir. Ama bu yolla bir sonuç alma olanağı yoktur. Çünkü Türkiye'deki sol konusundaki koşullanmalar solun seçim yoluyla iktidara gelmesine olanak bırakmamaktadır.

---

108 Bu konuda bkz. Mehmet Ali Aybar, *TİP Tarihi I. II. III*, İstanbul: BDS. 1988; Sadun Aren, *TİP Olayı*, İstanbul: Cem Yayınevi, 1993; Behice Boran, *Türkiye ve Sosyalizm Sorunları*, İstanbul: Gün Yayınları, 1968; Artun Ünsal, *Umuttan Yalnızlığa, Türkiye İşçi Partisi (1961-1971)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002.

Uzun erimde bu sağlanabilse bile çok geç kalınmış olacaktır. O halde yapılacak olan zinde güçlerin iktidarı kontrol etmesini ve bundan sonra sosyalist bir program uygulayarak toplumun kalkınmasını ve değişmesini sağlamaktır. Açıkça söylenemese de, bu askeri-sivil zinde güçler darbesini öngören bir stratejidir.[109]

TİP ise anayasal bir çerçevede seçimle iktidara gelme yolunu savunmaktadır. Aybar demokratik süreçlere inanmaktadır. TİP hakların ve özgürlüklerin en iyi savunucusu olacaktır. TİP işçi sınıfı öncülüğünde olmayan girişimlerin ya başarılı olmayacağını ya da kısa sürede yozlaşacağını kabul etmektedir. Türkiye'de işçi sınıfı güçlü değildir ama hızla çoğalmakta ve bilinçlenmektedir. Bu nedenle siyasal mücadelenin özverili emekçilere dayanması gerektiğini, onların bilinçlenmesiyle ve onlarla işbirliği içinde aydınların öncülüğünde, demokratik yoldan, yani seçimle iktidara gelerek sosyalizmin gerçekleştirileceğini düşünmektedir. TİP demokratik olarak destek sağlamayan bir sosyalist programın uygulanmasının başarısızlıkla sonuçlanacağını savunuyordu. TİP için ***"Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm"*** birbirinden ayrılamaz bir bütündür. Ancak bağımsız bir ülkede ve demokratik desteği sağlamış bir parti kapitalist rejimi tasfiye ederek sosyalizmi kurabilecekti. Aybar bu sosyalizmin dıştan hazır bir reçetenin (Sovyet Modeli diye okuyunuz) uygulanması halinde gerçekleşemeyeceğini, sosyalizmin Türkiye koşullarına göre bilimsel olarak geliştirileceğini savunuyordu. Bu çizgi 1968 yılında Sovyetlerin Çekoslovakya'ya müdahalesi sonrasında ***"insancıl sosyalizm"*** nitelemesiyle iyice belirginlik kazanacaktır.[110] Sadun Aren ve Behice Boran bu görüşe karşı çıkacak, 1969 seçimlerindeki başarısızlığın etkisiyle de, Aybar TİP'den ayrılmak zorunda kalacak ve parti bölünecektir.

TİP bu strateji içinde gelişme gösterirken daha çok TİP dışında kalmış olanların ya da partiden uzaklaştırılanların etrafında toplandığı, ***Mihri Belli***'nin başını çektiği, ***Milli Demokratik Devrimcilik*** diye adlandırılan üçüncü bir strateji daha gelişti. MDD'ciler genellikle TİP'i pasif buluyorlardı.

Milli Demokratik Devrimciler TİP'in sosyalist bir Türkiye gerçekleştirme hedefini yanlış bulmaktadırlar. MDD'cilere göre Türkiye, emperyalist sistemin denetimi altındadır. Yeraltı kaynaklarından, dış ticaretine, politi-

---

109 Çetin Yetkin, *Türkiye'deki Sol Bölünmeler 1960-1970*, Ankara: Toplum Yayınları, 1970, s. 16.

110 Aybar'ın düşünceleri için bkz. Barış Ünlü, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Mehmet Ali Aybar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

kasından kültürüne kadar emperyalizm Türk toplumunu etkilemekte ve gelişmesini engellemektedir. Öte yandan Türkiye'de feodal güçler tam tasfiye olmamıştır. Birçok geri kalmış bölgede hâkim olan feodal güçler tüm toplumu etkileyebilmektedirler. Bu durumda Türkiye'nin karşısındaki devrimci görev Türkiye'nin milli bağımsızlığını gerçekleştirmek ve feodalitesini tasfiye ederek Türkiye'nin gelişmesinin önündeki engelleri kaldırmaktır. Bu, sosyalist Türkiye'ye geçilmesi için zorunlu bır aşamadır. Bu yalnız zorunlu değil aynı zamanda gerçekçi bir hedeftir. Bu devrim aşamasının gerçekleştirilmesinde tek yararı olan sınıf işçi sınıfı değildir, bu devrim ulusal burjuvazinin de yararınadır. Sınıflararası güç birlikleri bu hedefin gerçekleştirilmesini kolaylaştıracaktır.[111] Onlar ***"Tam bağımsız, gerçekten demokratik Türkiye için-Emperyalizme, işbirlikçiliğine karşı- Devrimci dayanışma- Ulusal güçbirliği"***'ni savunmaktadırlar.[112]

MDD'ciler 1964 sonrasında önce *Yön*'de yazmaya başladılar. Daha sonra kendi dergileri olan ***Türk Solu***'nu çıkardılar. MDD'nin ortaya çıkmasında herhalde farklı bir stratejiyi rasyonel bulmaları kadar TİP'in kendine özgü bir sol arayışı içine girmesinin ve dıştan önerilen hazır reçetelere razı olmayışının TKP çevrelerinde yarattığı rahatsızlıkların da etkisi vardı.

Türkiye'de sol siyasal çizgi iç çatışmalar yaşayarak kendini oluştururken Şevket Süreyya büyük bir heyecanla *Yön* saflarında yer alır. Zaman zaman *Yön* dergisinin temel yazılarını yazar. Şevket Süreyya'nın *Yön* koleksiyonu içinde 41 yazısı yer almaktadır. *Yön* yazarları arasında yazı yazma sıklığı bakımından 9. sıradadır, yani *Yön*'ün etkili yazarlarındandır. Ama ***Avcıoğlu ile Şevket Süreyya aynı çizgide değillerdir.*** Avcıoğlu, Şevket Süreyya vb. düşüncede olanları kastederek *Türkiye'de sosyalizme evet, sınıf mücadelesine hayır diyen, yine de sosyalist olduğuna inanan iyi niyetli kişilerin az olmadığını ama sınıf mücadelesinin göbeğinde yaşanmakta olduğunu belirtmektedir.*[113] Oysa Şevket Süreyya böyle bir sınıf mücadelesinin Türkiye'de gelişmekte olmasından rahatsızdır. *Yön*'deki yazılarında *Kadro'daki çizgisinden ödün vermeden Türkiye'de sosyalizmin sınıf çatışmasına olanak vermeyecek biçimde gelişmesini savunmaktadır.*

Şevket Süreyya'nın ilk yazısı *Yön*'ün 24 Ocak 1962 tarihli altıncı sayısında yer alır. "Fikir Atatürkçülüğü ve Kelime Atatürkçülüğü" başlığını taşımakta ve durağan değil dinamik bir Atatürkçülük anlayışını savunmak-

111 Çetin Yetkin, *age*, s. 171.
112 *Türk Solu*, S. 1, 17 Kasım 1967.
113 Doğan Avcıoğlu, "Sınıf Mücadelesi, Sosyalizm ve Milliyetçilik", *Yön*, 23 Eylül 1966, S. 132.

tadır. İlk yazının Atatürkçülük konusunda olması bir rastlantı değildir. Bu günlerde Şevket Süreyya *Tek Adam* kitabını yazmaktadır; yani pragmatik bir neden vardır. Nitekim daha sonraki aylarda da *Yön*'de *Tek Adam* için yazılmış parçalar yayımlanmıştır. Kuşkusuz bu tek başına yeterli bir açıklama değildir. Daha sonra bu dergide savunacağı ***"Türk Sosyalizmi"*** kavramına meşruiyet sağlamakta Atatürk'le ilişki kurmayı düşündüğü için bir hazırlık yapmaktadır. Hemen bir sayı sonra ***"Türk Sosyalizmi ve Fikir Atatürkçülüğü"*** konusunu ele almıştır. Derginin gelecek sayılarında Türkiye'nin sorunları ele alınıp çözümler açıklık kazandıkça bir "Türk Sosyalizminin" varlığının açık hale geleceğini ve bunun her sosyalizm sözü ortaya atıldığında halkı korkutmak için dolaştırılan komünizm hayaletiyle ilişkisinin olmadığının görüleceğini söylemektedir.[114]

Şevket Süreyya bir süre sonra çıkan yazılarında 27 Mayıs ihtilalini gerçekleştiren Milli Birlik Komitesi içinde bir an önce normal hukuk rejimi dönmek isteyenlerle, ihtilalci değişiklikler yapmak isteyenler arasında bir ayrımın ortaya çıktığını belirtikten sonra, *bir Kadrocudan beklenebilecek şekilde bu fırsattan yararlanarak ihtilalci uygulamalar yapılmasının yararlı olacağını ama bu konuda yeterli bir fikri temel oluşturulamadığı için ihtilali sürdürmekten yana olanların kaybetmek üzere oldukları üzerinde durmaktadır.*[115]

Şevket Süreyya *Yön*'deki yazılarından ikisini de Ahmet Hamdi Başar'ın yeniden çıkarmaya başladığı ***Barış Dünyası***'nda *Yön*'e cephe oluşturma çabalarına yanıt vermeye ayırmıştır. A. H. Başar'ın Atatürk ideolojisinin temeli olan devletçiliği, özel teşebbüs ve sermaye rejimininin devlet sayesinde gerçekleştirilmesi olarak tanımlamasını garip bulmaktadır. *Kadro* çıkarken devletçiliği birlikte savunduğu A. H. Başar şimdi onun karşısındadır.[116] Şevket Süreyya yeniden gündeme gelince, A. H. Başar eskisi gibi Şevket Süreyya ile tartışarak gündemde yer almak istemektedir. Şevket Süreyya bu bakımdan A. H. Başar'a yardımcı olmaz.[117]

Yön dergisi 20 Haziran sayısında orta sayfasını ***Kadro***'ya ayırır. Bu sayı-

---

114 Şevket Süreyya Aydemir, "Türk Sosyalizmi ve Fikir Atatürkçülüğü", Yön, S. 7, 31 Ocak 1962.

115 Şevket Süreyya Aydemir, "İhtilalcinin Kaderi", *Yön*, S. 11, 28 Şubat 1962; "27 Mayıs İhtilalinde İki Cereyan", *Yön*, S. 24, 30 Mayıs 1962.

116 Şevket Süreyya Aydemir, "Kemalizm Orta Malı Değildir", *Yön*, S. 17, 11 Nisan 1962; "Garip Bir Devletçilik", *Yön*, S. 19, 25 Nisan 1962.

117 Ahmet Hamdi Başar, " Şevket Süreyya'ya Soruyoruz: Hangi Devlet?", *Barış Dünyası*, No. 70, Mart 1968, s. 154-158; Ahmet Hamdi Başar, "İdeoloji Yolculuğu", *Barış Dünyası*, No 93, Şubat 1970, s. 116-125.

da *Kadro*'ya ilişkin bir röportaj yayımlanır. Sayfanın ortasında Kadroculan bir arada gösteren bir fotoğraf yayımlanır. *Ama bu fotoğraftan kendilerinin isteği üzerine Vedat Nedim Tör ve İsmail Hüsrev Tökin'in resimleri çıkarılmıştır.*[118] *Yön*'ün *Kadro*'yu ön plana çıkarması, basında *Yön*'ü *Kadro* ile ilişkilendiren ve bu kanalla da eleştiren yazıların çıkmasına neden olur. Bunun üzerine derginin 4 Temmuz tarihli sayısında *Yön*'ün Kadroculann tarihi çalışmalarını takdir ettiğini, ama Melih Cevdet Anday'a hak verdiğini, sınıf mücadelesini tasfiye etmeye çalışmanın sömürülenlerin susturulması anlamına geleceği düşüncesine katıldığını bildiren bir açıklama yer alır.[119] *Yön* ile Şevket Süreyya'nın çizgisindeki ayrım bir kez daha açıklık kazanmış olur.

29 Ağustos tarihli *Yön*'de Şevket Süreyya *"Sosyalizm ve Kapitalizm"* başlıklı yazısında Behice Boran'ın *Vatan*'da yazdığı TİP'in çizgisini savunan yazısı üzerinde durararak kendi konumunu belirtmeye çalışır. Bu, Boran'a saygılı bir yazıdır. Ama Boran'ın işçi sınıfı önderliğine dayanan bir siyasal hareketi savunmasını gerçekçi bulmamaktadır. Ona göre 19. yüzyılda olup bitenleri sadece emek ve sermaye çelişkisiyle açıklama olanağı yoktur. Mutlaka sanayici memleketlerle müstemlekeler ve yarı müstemlekeler arası çelişkileri hesaba katmak gerekir. Nitekim günümüzdeki az gelişmiş ülke olgusu bu çelişkinin sonucudur. Geri kalmış ülkeler bundan kurtulmaya çalışmaktadırlar. Bu nedenle az gelişmiş memleketçi ya da milliyetçi sosyalizmlerde sınıf önderliği sağlam bir dava değildir.[120]

Yön 1962 yılında Cumhuriyet Bayramı ve Atatürk'ün ölüm yıldönümü sayılarını Kadroculan merkeze alarak düzenlemiştir. Yakup Kadri'nin "Esir Milletlerin Lideri" konusunda yaptığı bir konuşmanın metni verilmekte, yapılan açık oturumda Yakup Kadri'nin CHF programı konusunda Atatürk'le aralarında geçen bu programın *"milli sosyalizm"* olarak nitelenebileceği konusundaki konuşmayı aktarması sağlanmaktadır.[121]

Eylül ayından itibaren Şevket Süreyya *Türk Sosyalizmi* kavramını sistemleştirme çabasına girmiştir.[122] Bir anlamda *Kadro*'da gördüğü işlevi *Yön*'de de görmeye çalışmaktadır. Bu halde ilginç bir durum ortaya çıkmaktadır. *Yön* çevresinin Sosyalist Kültür Derneği oluşturduğu günlerde Şevket Süreyya "Türk Sosyalizminin İlkeleri" diye uzun bir yazı yazar. Şevket Süreyya'nın adı dernek kurucuları içinde yer almamıştır. Ama derneğe

---

118 "Atatürk Kadroyu Niçin Destekledi?", *Yön*, S. 27, 20 Haziran 1962.
119 *Yön*, S. 29, 4 Temmuz 1962.
120 Şevket Süreyya Aydemir, "Sosyalizm ve Kapitalizm", *Yön*, S. 37, 29 Ağustos 1962.
121 Atatürk Özel Sayısı, *Yön*, S. 47, 7 Kasım 1962; *Yön*, S. 46, 31 Ekim 1962.
122 Şevket Süreyya Aydemir, " Sosyal Devlet ve Türk Sosyalizmi", *Yön*, S. 40, 19 Eylül 1962.

üye olur ve bir özel muhtırayla derneğe Türk sosyalizminin ilkeleri ve olması gereken araştırma alanları konusunda bir öneri yapar.[123] Bu önerilerini dünyaya ve Türkiye'ye ilişkin tarihi yorumlara oturtur. Türkiye'nin Mustafa Kemal'le tüm milli kurtuluş hareketlerine öncü olmak, rehberlik etmek fırsatını elde ettiğini ama bunu ziyan ettiğini Birleşmiş Milletler'de de hep emperyalist ülkeler paralelinde hareket ettiğini, Cezayir halkının mücadelesini Fransa'nın iç işi saymasının utancını taşıdığını vurgulamaktadır.

Yön'ün 23 Ocak 1963 sayılı yazısında ***Memleketçi Sosyalizm İlkeleri*** ele alınmaktadır. Şevket Süreyya'ya göre Türk sosyalizmi, memleketçi bir sosyalizmdir. Dünya'da *Kadro*'nun öngörüsü doğru çıkmıştır. Dünyada ulusal kurtuluş hareketleri başarılı olmuştur. İşte ***memleketçi sosyalizm, milli kurtuluş hareketlerinin ilerici bir devamıdır.*** Bu nedenle önerilerini tarihin kendisini haklı çıkardığı inancıyla sıralamaktadır.[124]

Şevket Süreyya, memleketçi sosyalizmin ilk ilkesini ***Demokrasi*** olarak görmektedir. "Çünkü Milli Kurtuluş Hareketi, memleketin istiklâli için olduğu kadar, halkın kayıtsız şartsız hakimiyeti için de yürütülen bir harekettir." *"Memleketçi sosyalizm demokrasiyi inkâr etmez, ikmal eder. Türk sosyalizmi, Türk demokrasisinin, halk için ve engelsiz gelişmesidir. Memleketçi sosyalizm, halkçıdır, devletçidir. Türk sosyalizmi anayasaya karşı olmadığı için karma ekonomicidir. Türk sosyalizmi karma ekonomiyi reddetmez. Ama oligarşiyi, yani toplum işlerini toplumun üstünde ve kendi yararına işletmek isteyen bir zümre hakimiyetini reddeder."* Memleketçi sosyalizm, müstahsilin toprak mülkiyetini koruyacaktır. Sadece büyük miktarda toprağın belli ellerde toplanmasına karşıdır. Soyalizm dine karşı değildir, ama laikliğin savunucusudur. Orta sınıfa makul bir şekilde yaşama ve teşkilatlanma imkânları sağlanmalıdır. İster gelişmiş, ister az gelişmiş ülkelerde olsun sınıfların varlığı bir realitedir. Fakat Türk sosyalizmi, bir sınıfın diğer sınıflar üstündeki diktatörlüğünü savunmayacaktır. Halk içinde aşırı derecede keskinleşecek sınıf kavgalarını önlemeye çalışacaktır. Bu, planlı gelişmeyle sağlanacaktır.

Şevket Süreyya memleketçi sosyalizm konusundaki yazılarını daha sonraki haftalarda da sürdürmüştür.[125] Bu yazılarında Marksizm ve işçi sı-

---

123 Şevket Süreyya Aydemir, " Türk Sosyalizminin İlkeleri", *Yön*, S. 56, 9 Ocak 1963.

124 Şevket Süreyya Aydemir, "Memleketçi Sosyalizm İlkeleri", *Yön*, S. 58, 23 Ocak 1963.

125 Şevket Süreyya Aydemir, "Marksizm, Memleketçi Sosyalizm", *Yön*, S. 59, 30 Ocak 1963.
Şevket Süreyya Aydemir, "Emek, İşçi Sınıfı ve Emeğin Sosyal Değeri", *Yön*, S. 60, 6 Şubat 1963.

nıfının önderliği konusundaki görüşlerine açıklık kazandırmaya çalışmaktadır. Marx'ın dönemine göre günümüzün koşulları çok değişmiştir. O dönemde devleti sadece bir sınıfın organı olarak saymak doğrudur. Dolayısıyla sınıf çelişkisinin tırmanacağını ve bu tezatların ihtilal yoluyla çözümleneceğini düşünmek yerindedir. Artık devletin sadece bir sınıfın organı olma vasfı zayıflamıştır. Devlet iktisadi hayatta aktif rol almıştır. Proletarya örgütlenmiştir. Sosyalist bir kategori olan plan demokratik ülkelerde de benimsenmeye başlamıştır. Kruşçev, "bir memlekette komünizmin olması veya tutunması için harp etmeyeceklerini" ilan etmiştir. Zaten atom silahlarının olduğu bir dünyada böyle bir savaş yapılamaz hale gelmiştir. Bu gelişmeler sonucunda gelişecek memleketçi sosyalizmler komünizmin dışında kendi koşullarında ayrı ayrı yollar bulacaklardır.

Şevket Süreyya bu görüşlerini yalnız *Yön*'de yayımlamıyor, aynı zamanda *Cumhuriyet* gazetesindeki haftalık yazılarında da savunuyordu. Sık sık mektuplaştığı Vedat Nedim *Cumhuriyet*'teki yazıları okuyunca Şevket Süreyya'ya gönderdiği mektupta *"demek gele gele bir batı Modeli sosyal demokrasi durağına sığınıp kaldın. O hâlde, ne oldu bizim Kadro'da savunduğumuz, batı modelleri arasında hiçbir örneği olmayan Kemalist ideolojimize? Bu sorunun cevabını istiyorum"* diyerek dostuna takılmaktadır.[126]

Uzun bir yasaklamanın ardından *Yön* dergisi 25 Eylül 1964'te ikinci kez yayımlanmaya başladıktan sonra Şevket Süreyya'nın yazılarının sıklığında önemli bir azalma olmuştur. Daha önemlisi artık ideolojik yazılar yazmamakta, Atatürk hakkında, Vietnam gibi güncel konularda yazılar yazmaktadır. 1967'de *Yön* dergisi kapandığında Şevket Süreyya büyük ölçüde kitaplarıyla ve *Cumhuriyet*'teki yazılarıyla yetinmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde Sovyetler Birliği'nde Türkiye'deki sol hareket değerlendirilirken "Türk sosyalizminin bir milliyetçilik ve antikomünizm tarafı vardır. Bu meselenin nazariyecisi dönek Şevket Süreyya'dır"[127] deniliyordu.

Türkiye'de *Kadro* bir kez daha gündeme, *Dünya* gazetesinin Abdülhak Şinasi Hisar'ın not defterini 31 Mart-13 Nisan 1967[128] tarihleri arasında yayınlamasıyla gündeme gelir. Türkiye'de ilk kez sol bir politik parti olarak TİP, TBMM'ye 15 milletvekili sokmuştur. Türkiye'de sola karşı sağ militan örgütlenme gelişmeye başlamıştır. *Dünya* gazetesi de, o dö-

---

126 Vedat Nedim Tör'ün 4 Mart 1974'te Şevket Süreyya'ya yazdığı mektup.

127 "Moskova'nın Gözüyle Türkiye'de Bugünkü Sosyalizm Hareketi", *Yön*, S. 198, 11 Ocak 1967.

128 Abdülhak Şinasi Hisar, Yangın Var; "Biri Milliyetçinin Not Defteri", *Dünya*, 31 Mart-12 Nisan 1967.

nemde, sağ yayın organları içinde yer almaktadır. Hayatta olmayan Abdülhak Şinasi Hisar'ın *Kadro* ve Şevket Süreyya konusunda tutulmuş ama yayımlanmamış notlarını, genel olarak sola karşı mücadele etme programının bir parçası olarak yayımlamaktadır. Düzensiz biçimde tutulmuş notların genel kurgusu, komünizmin kötü ve başarız olduğu, Kadroculaın da kendileri tersini söylese de komünist (bolşevik) oldukları üzerindedir. Ama saldırıların merkezinde Şevket Süreyya vardır. O "halis bir köylüdür. Bulgaristanlı bir Türk köylüsü. Köylü inadıyla bilen ve düşünen bir adam." "Başının içinde muttasıl bir fikir söyler ve bir fikir gizler ve bazan bir fikir söylerken bir fikri gizlediğini belli eder."

Abdülhak Şinasi, Kadroculaın Yakup Kadri hariç dillerinin kötü olduğunu bunu da bilerek yaptıklarını söylemektedir. "*Kadro* muharrirleri edip muharrir değil, bir takım parolacılardır. Yazdıkları birer paroladır! Kendi zihniyetlerinde olanlara ve olmak istidadında olanlara remizle bir zihniyet ilka etmek istiyorlar" demektedir. Ona göre Kadrocular Türk tabiatında olmayan bir eşitlik kaygısını topluma sokmaya çalışmaktadırlar, bu ise hayatı zehirlemekten başka bir işe yaramayacaktır. Abdülhak Şinasi Hisar bu savını kanıtlamak için fakir mahalle yaşamına ilişkin romantik tasvirler yapmakta, ham fikirlere sahip Kadrocu gibilerinin bu saffeti, bu sukutu bozacağını söylemektedir.

Bu yazıların zamansız ve yersiz yayını üzerine Yakup Kadri[129] ve Şevket Süreyya[130] Bedii Faik'e iki açıklama gönderirler. Her iki açıklamada da bu yazıların Falih Rıfkı'nın gazetesinde çıkmış olmasının şaşkınlığı vardır. Bu yazıların onun haberi olmadan yayımlandığı kanısıyla, "eğer bu yazıları bu konudaki gerçeği en yakından bilen başyazarınıza göstermiş olsaydınız bizi tekzip yazmak zorunda bırakmazdınız" demektedirler. Yine her ikisi de bu yazı serisinde Abdülhak Şinasi Hisar'ın Namık Kemaller gibi Ziya Gökalp'ler gibi fikir mücahitleri arasında sayılmasının doğru olmadığını, onun Türk Ocaklarıyla ilişkisini Hamdullah Suphi'yle dostluk münasebetiyle kurduğunu, onun sanat ve edebiyat aşkını her şeyin üstünde tuttuğunu ve bunun dışındaki fikir cereyanlarına karışmaktan çekinen hatta tiksinen bir entelektüel olduğunu söylemektedirler.

Bu açıklamalar içinde Yakup Kadri'nin yaptığı kısa bir yorum, 1967'de kendisinin yaşanan gelişmeler karşısında *Kadro*'yu nereye yerleştirdiğini göstermesi bakımından ilginçtir. Yakup Kadri *Kadro*'nun, neredeyse yarım asır evvel gösterdiği "iktisadi kalkınma yolunun" ancak son zamanlar-

---

129 "Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Açıklaması", *Dünya*, 4 Nisan 1967.
130 Şevket Süreyya "Aydemirin Açıklaması", *Dünya*, 6 Nisan 1967.

da izlenmeye çalışılan "planlı", "karma ekonomi" yolu olduğunu belirtmekte ve "inkılabı halka sindirmek, benimsetmek için tavsiye ettiği telkin ve eğitim metotlarının ise politikacılar ve devlet adamları tarafından ancak şimdi bahis konusu edilmeye başlandığını" söylemektedir.

Bu saldırılara karşın Şevket Süreyya'nın köşesine çekilmez. 1968 yılında Bilgi Yayınevi ***İnkılâp ve Kadro***'yu ikinci kez yayımlar. İkinci basımına yazdığı önsözde, ilk yayından sonra geçen 36 yılda imtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir millet ülküsünün gerçekleştirilemeyişinin, içeride aşırı sınıf farklılaşmalarının ortaya çıkmasının, türedi bir oligarşinin güçlenmesinin, demagog'un kahraman olarak görülmeye başlamasının, Türkiye'yi sınıf kavgasının eşiğine getirmesinden yakınmakta ve "Gerçi bu kitabın yazılışından bu yana uzun bir zaman geçti. Köprünün altından nice sular aktı... Ama ben, gerek bu kitapta, gerek *Kadro* neşriyatında yer alan sayfaların hepsinin altına bugün de imzamı atabilirim" demektedir. Bu yıllarda sol hareket 1960'lı yılların başındaki ivmesini kaybetmiştir. Değişik gruplar arasında görüş ayrılıkları artmıştır. Şevket Süreyya bu gelişmelerden huzursuzdur. Aysel Kutlu'nun anlattığına göre, 70 yaşında olmasına karşın, ***bir parti kurmaya karar verir. Bahri Savcı***'ya gider. Onu ikna edemez. Böyle olunca da bu düşüncesini hayata geçiremez.

Doğan Avcıoğlu *Yön* dergisini kapattıktan sonra *Yön*'deki çalışmalara dayanarak 1968 yılında ***Türkiye'nin Düzeni*** kitabını yayımlar.[131] Yayımlandığında Türkiye'de aydınların kendi tarihlerine bakış açısını değiştirecek ölçüde büyük yankılar yaratır. Tarihin antiemperyalist çizgideki yorumu özellikle subaylar üzerinde çok etkili olmuştur. Yine 1968 yılında başlayan öğrenci hareketleri 27 Mayıs örneğindeki gibi askeri müdahale beklentisini artırmaktadır. ***Doğan Avcıoğlu*** 1 Ekim 1969'da ***Devrim*** gazetesini çıkarmaya başlar. *Devrim* bir bildiriyle çıkar. Bildiride, sandık demokrasisinin Kemalist devrimi yarıda bıraktığı, şimdi bu görevin tamamlanması gerektiği ve bunun ***halkla beraber, halk için devrimle*** gerçekleştirilmesi gerektiği söylenmektedir.[132] *Devrim* gazetesinde Türkiye'deki demokrasi ***ci-ci demokrasi*** olarak küçümsenir. Gazetede genellikle eski Yöncüler yazı yazmaktadır. Bunlara 27 Mayısçı askerler eklenmiştir. Ama Şevket Süreyya'nın *Yön*'den *Devrim*'in yazı kadrosuna transfer olmadığı söylenebilir. İlk sayılarda yer alan bir iki yazısı daha çok tarihsel konulardadır. Daha sonraki sayılarında imzasına rastlanmaz. Bu gazetede Doğan Avcıoğlu'nun devrim stratejisi iyice belirginleşmiştir. Asker sivil zinde kuvvetlerin müda-

---

131 Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni*, Ankara: Bilgi Kitabevi, 1968.
132 "Devrim Bildirisi"; *Devrim*, 21 Ekim 1969.

halesiyle iktidar ele geçirilecek, daha sonra sosyalist bir program uygulanacaktır. Avcıoğlu bu strateji doğrultusunda belli bir yol alır. Ankara'da bir darbe olacağı açıkça konuşulmaya başlanmıştır. Avcıoğlu iktidar programını 1971 Şubat'ında ***Devrim Üzerine*** adı altında[133] bir kitap halinde yayımlar. Ama 9 Mart 1971'de gerçekleştirilmek istenilen darbe başarılı olmayınca,[134] ordu 12 Mart 1971'de hükümet başkanına bir muhtıra verir. Süleyman Demirel de şapkasını alır gider.[135] Dört gün sonra ordudan 13 albay ve general emekli edilir. *Devrim* yazarlarının önemli bir bölümü tutuklanarak, işkenceleriyle ünlü ***Ziverbey Köşkü***'ne gönderilir.

Şevket Süreyya artık sadece *Cumhuriyet*'te yazmaktadır.[136] Şevket Süreyya 22 Mart 1976'da *Cumhuriyet*'te[137] çıkan *"Doğum Ağrısı mı, Tükeniş mi?" başlıklı yazısında "Ülkemizi gittikçe saran, gittikçe çıkmazlara sürükleyen bu duygusuzluk, bu inkâr, bu sorumsuzluk ve güçsüzlük, daha iyi yarınlar için bir doğum ağrısı mıdır? Yoksa, bir tükeniş mi?.. Sanıyoruz ki cevap göğüsleri parçalarcasına haykıran bir 'Tükeniş!' olacaktır. O halde ve evvela, başta şu partiler denilen ama bir türlü parti olamayan, yalanı ve yalancılık ithamlarını hem de devlet yayın cihazlarından, günlük, resmi edebiyat haline getiren değersiz tahrik merkezlerinin gerçek hüviyetlerini millete açıklamalıdır. Siyaset gibi ekonomiyi de kumar masası oyunları haline getiren bütün cihazları ve sorumlu organları, milletin önünde, mutlaka teraziye koymalıdır. Hem de tarihi bir görev olarak. İşte şimdi aydınların, ihmal kabul etmez görevi budur. Ama bu kadar mı? Hayır! Hastalık artık toplumun yapısındadır"* diyordu.[138] Şevket Süreyya bu sözlerini yayınladıktan üç gün sonra yaşama veda etti.

Kış aylarında grip olmuştu, zaten şeker hastasıydı, kendisini toparlayamadı, 79 yaşında öldü. Mustafa Ekmekçi, Şevket Süreyya'nın ölümünü "25 Mart 1976'da Ankara'da öldü. Kurucusu olduğu ve yöneticiliğini yaptığı Ankara Ticaret (Mektebinin) Lisesi'nin önünde, bir de Ankara Belediyesi'nin İktisat Müdürlüğü önünde birer dakikalık saygı duruşu yapılmıştı. Şevket Süreyya'nın tabutu bayrağa sarılı değildi. Bunu gören Anka-

133 Doğan Avcıoğlu , *Devrim Üzerine*, Ankara: Bilgi Yayınevi, Şubat 1971.

134 Bu konuda ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Celil Gürkan, *12 Mart'a Beş Kala*, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1986.

135 Bu konuda bkz. Muhsin Batur, *Anılar ve Görüşler*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1985.

136 Bu yazıların önemli bir kısmı oğlu Ertuğrul Aydemir tarafından *Lider ve Demagog* başlıklı bir kitapta toplanır. Bu kitap Remzi Kitabevi'nce 1977 Eylül'ünde yayımlanmıştır.

137 Mustafa Ekmekçi, "Şevket Süreyya'nın 100. Yılı", *Cumhuriyet*, 27 Mart 1997.

138 Şevket Süreyya Aydemir, "Doğum Ağrısı mı, Tükeniş mi?", *Cumhuriyet*, 22 Mart 1976.

ra Belediye Başkanı Vedat Dalokay, 'Şevket Süreyya sarılmayacak da kim sarılacak Türk Bayrağına?'" diyerek belediyenin önündeki bayrağı indirip ona sardı" diye anlatmaktadır.[139] Şevket Süreyya Ankara Gülveren mezarlığında toprağa verildi.

Cenazesinin kalktığı 28 Mart 1976 günü Nadir Nadi *Cumhuriyet*'teki başyazısında Şevket Süreyya ile tanışmasını, "İkinci Cihan Savaşı'nın sonlarına doğru, kasvetli bir güz akşamı idi, matbaada beni görmeye geldi. Cıvıl cıvıl zekâ fışkıran mavi gözleri, pembe yanaklarıyla, orta boylu, tombulca bir adam. Ziyaret nedeni hakkında bir açıklama yapmaya gerek duymaksızın konuya girdi. Yurdumuzun geri kalmışlığı Şevket Süreyya'yı üzüyordu. Başka ülkeler dev adımlarla ilerlerken bizim santimetre hesabı yerinde sayar durumumuz gelecek için tehlikeli bir işaretti. Ne yapıp edip silkinmeli, çağdaş uygarlık düzeyine bir an önce yetişmeliydik... Heyecanlı ama yumuşak bir sesle, adeta vaaz eder gibi konuşuyordu. Böylece bir saat kadar içini döktükten sonra, ayrıldı gitti. Şevket Süreyya'nın davranışında beni şaşırtan, belki daha çok da sevindiren, tanımadığı birine gelip ona hiçbir istekte ve öneride bulunmaksızın sadece yurt sorunları üzerinde kaygılarını, düşüncelerini açıklamış olmasıydı" diye anlatıyordu.

Şevket Süreyya'nın ölümü üzerine çok sayıda gazete ve dergide övgü yazıları çıkar. Yazı yazanlardan biri de Melih Cevdet Anday'dır. Melih Cevdet yurdunu düşünen, kafasını içtenlikle yoran kişilerin ölümünün böyle bir yankı uyandırmasından memnundur. Ama kafasını kurcalayan bir soru vardır. O da "yıllar önce ağır biçimde suçlanan Aydemir'in yeniden değer ve saygı kazanması olayıdır." "Yeni sol eski suçlamalara boş mu veriyordu? Hiç kimse kalkıp da bana 'Bu çeşit suçlamalar eskiden doğruydu, ama artık koşullar değişti' diyemez, hem bıktım bu 'koşullar' sözünden, hem de hiçbir koşul bu kadar kısa bir süre içinde bir gerçeği ters yüz edemez. Yanılmak da bütün insanlar içindir" demektedir.[140]

Rauf Mutluay, onun ölümünden sonra yazdığı yazıda[141] "Şevket Süreyya Aydemir, altmış beş yaşından sonra düşünür ve yazar olarak inandığı her şeyi açıklıkla yazdı. Sonuna kadar insanın yüceliğine inanan kahramanlık ruhuyla ülkücü ve inançlıydı. 'Eğer toplum soy bir toplumsa ve zaman kahramanlara gebeyse kahramanlar doğar' ilkesinin doğruluğunu hayatında görmüştü" diyordu.

27 Mayıs ***Vedat Nedim***'in çalışmasında önemli bir değişiklik yaratmaz. O, Türkiye'nin sanat yaşamına yaratıcı katkılarını sürdürür. İstanbul

---

139 Mustafa Ekmekçi, "Suya Adanan Yaşam", *Cumhuriyet*, 9 Mayıs 1994.
140 Melih Cevdet Anday, "Aydemir'i Değerlendirme"..., *Cumhuriyet*, 9 Nisan 1976.
141 Rauf Mutluay, "Edebiyat Sohbetleri: Toprağa Dönüş", *Cumhuriyet*, 28 Mart 1976.

Festivali'nin kurulması konusunda ilk yazıları yazar.[142] ***Yapı ve Kredi Bankası***'nın 10. yıldönümü vesilesiyle halk oyunları bayramı düzenlemeye başlamıştır. ***Türk Halk Oyunlarını Yaşatma ve Yayma Vakfı***'nın kurulmasını sağlar. 26-28 Temmuz 1961'de ilk halk oyunları seminerini düzenler. Halk oyunları bayramları Kâzım Taşkent'in kararıyla 1964'den sonra düzenlenmez. Kenan Özbel'in yöneticiliğinde halı ve kilim atölyelerinde köylü kızlar eğitilir. Bankanın Galatasaray'daki umum müdürlük binasında oluşturduğu galeride 60 kadar sergi düzenler. Bir Atatürk Kitaplığı kurulması fikrini geliştirir. Vedat Nedim'i bu göreve Kâzım Taşkent'in getirmiş olmasına karşın ilişkilerinde bir gerilim hep varlığını korumuştur. Geliştirdiği programların (sergiler hariç), her biri Kâzım Taşkent'in açıklanmayan müdahaleleriyle bir süre sonra durdurulur. Bardağı taşıran damla, 1969 yılında "25. Yıl Yapı ve Kredi Bankası Sergisi"nde yaşananlarla gelir. Serginin açılacağı günün sabahında sergiyi gezen Kâzım Taşkent Küçük Sahne panosunda Muhsin Ertuğrul'un resmini görünce köpürür ve sergiyi yasaklar. "Tamirat dolayısıyla açılmamıştır" bahanesi uydurularak, sergi açılmaz. Vedat Nedim en uzun süre çalıştığı bu kurumdan istifa eder.[143] Onu geçmişi bir türlü bırakmamaktadır.

Vedat Nedim altı ay işsiz kaldıktan sonra, Ahmet Dallı'nın çağrısı üzerine ***Akbank***'ta kültür başuzmanı olarak çalışmaya başlar. Burada da dört ayda bir yayımlanan ***Türkiyemiz*** adlı sanat dergisinin yayınını örgütler; Sanat Kitapları, Türk Süsleme Sanatları yayın dizisini oluşturur. Yaratıcı gücü teşvik edici on kadar yarışma düzenler, belli başlı kompozitörlere müzik şiparişleri verilmesini sağlar. 1971'de Yunus Emre'nin ölümünün 650. yılı dolayısıyla uluslararası ***Yunus Emre Sempozyumu***'nu düzenler. Ahmet Dallı'nın ölümünden sonra banka genel müdürlüğünde gördüğü muameleden rahatsız olan Vedat Nedim, bu kurumda çalışmaya başlamasından dört yıl sonra istifasını verir.[144]

Bu geçen süre içinde Kâzım Taşkent Yapı ve Kredi Bankası'ndan ayrılmıştır. Yönetim Kurulu Başkanı Fahrettin Ulaş onu ***Yapı Kredi Bankası***'na dönmeye çağırır. Bu çağrı üzerine yuvasına dönen Vedat Nedim yeni bir çalışma programı hazırlar. Bu programda ***Sanat Dünyamız*** adlı dört aylık sanat dergisi, değişik tasarım yarışmaları, çocuk yarışmaları, halk oyunları yarışması, sanat kolleksiyonları müzesi yer alır.[145]

---

142 Çelik Gülersoy, "Bir Sanat Vakfının Kuruluş Öyküsü", *Cumhuriyet*, 4 Ekim 1995.
143 Vedat Nedim Tör, *age*, s. 68-104.
144 Vedat Nedim Tör, *age*, s. 108-118.
145 Vedat Nedim Tör, *age*, s. 118-121.

26 Ağustos 1972'de Vedat Nedim'in dostları onun *75. doğum yıldönümü için bir jübile* düzenlerler. *V. N. Tör, 75* adlı bir kitap yayımlarlar. Çok görkemli, Vedat Nedim'e yakışan sanat yüklü bir jübile olur. Burhan Felek, Abdi İpekçi, Cihat Baban, Oktay Akbal, Metin And, Reşat Ekrem Koçu, Ertuğrul Şevket, Nezihe Araz, Bedii N. Şehsuvaroğlu, Yaşar Nabi, Cemal Kutay, Rauf İnan, Enver Naci Gökçe, gazetelerinde onun değerli katkılarının değişik yönlerini anlatan yazılar yazarlar. Bu yazılarda o hep sanat ve kültür alanına yaptığı katkılarla anılır, bu yazılarda onun *Kadro* dergisinin kurucularından olduğunu sadece Metin And hatırlatır.[146]

Ama Vedat Nedim'in yaşamında yasaklar ve hayal kırıklıkları sona ermez. Onun *"Sahte Kahramanlar"* oyunu, devlet tiyatrolarının edebi kurulunun onayından geçer ve oyun sahneye konulur. İlk gün davetiyeleri dağıtılır. Ama oyun oynanamaz. Müstehcen olduğu gerekçesiyle 1975 yılı sonunda yasaklanır ve programdan çıkarılır.[147] 1976'da Şevket Süreyya'nın ölümünü görür. Artık hayatta Kadrocular dan iki kişi kalmıştır. Kadro'yu savunma ve yüceltme görevi onun sırtına kalmıştır. Onu yerine getirmeye çalışır.[148] Aynı yıl *Yıllar Böyle Geçti* başlıklı otobiyografisini yayımlar. Otobiyografisi 1929'da İstanbul'dan Ankara'ya gelmesiyle başlar. TKP içindeki yıllarını yaşamından çıkarmıştır.[149] 1980 yılında da Çağdaş Yayınları'nın isteği üzerine değişik zamanlarda çıkmış olan yazılarını *Kemalizmin Dramı* başlıklı bir kitapta toplar.[150] *Yön* çıkarken Kadroculların toplu resminden kendi resminin çıkarılmasını isteyen Vedat Nedim artık *Kadro*'ya sahip çıkmaktadır. Kitapın iç kapağına Kadrocularla olan bir resmini koymuştur. Zaten kitabın ismi de tam Kadrocu düşünce çizgisinde seçilmiştir. Vedat Nedim 88 yaşındayken 8 Nisan 1985'te İstanbul'da ölür. Artık hayatta Kadrocu olarak sadece İsmail Hüsrev kalmıştır.

İsmail Hüsrev Tökin 1963 yılında Yapı ve Kredi Bankası'ndaki görevinden ayrılır. İstanbul Ticaret Odası genel sekreterliğine getirilir. 1975 yılına kadar bu görevde çalışır. Ayrıca 1963 ve 1964 yıllarında Şişli İktisat ve Ticari İlimler Akademisi'nde iktisat tarihi okutur. Bu dönemde *İktisadi Durumun Tahlili* (1964), *Sterlin Devalüasyonu ve Türkiye'nin Dış Ticareti* (1968), *Para Değerinin Düşürülmesi Meselesi* (1968), *Enflasyona Dair* (1970) adlı kitaplarını İTO yayınları arasında çıkarma olanağı-

146 Vedat Nedim Tör, *age*, s. 284-298.
147 Vedat Nedim Tör, *age*, s. 298-30.
148 Vedat Nedim Tör, " Şevket Süreyya'nın Ardından", *Cumhuriyet*, 29 Mart 1976; "Kemalizm, Kadro ve Aydemir", *Milliyet*, 14 Mayıs 1977.
149 Vedat Nedim Tör, *Yıllar Böyle Geçti*, Milliyet Yayınları, Ağustos 1976.
150 Vedat Nedim Tör, *Kemalizmin Dramı*, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1980.

nı bulur. Ayrıca 1969 yılında K. Foster'in *İyi İnsan, İyi İşadamı ve İyi İnsan, İyi Politikacı* kitaplarını Almancadan Türkçeye çevirir.

1975 yılından sonra Soydaş Ticaret ve Pazarlama A.Ş. yönetim kurulu üyeliği ve başkanlığı yapar. Hayatında hiç evlenmemiş olan İsmail Hüsrev son yıllarını kendisi gibi evlenmemiş olan erkek kardeşi Firuzan ve kız kardeşi Mehpare'yle Çiftehavuzlar'daki evinde geçirir. Bu dönemde her zaman iktisadi gelişmeleri dış[151] yayınlardan incelemiş, kendisinden yazı isteyen dergilere yüksek kalitede yazılar göndermiştir.[152] Bu yıllarda da yaşamının ilk yıllarından beri içine girdiği mistik deneyim yaşamındaki önemini korur. Parapsikolojiye ilişkin çalışmalarını sürdürür. Kaygı felsefesiyle ilgili bir kitap üzerinde çalışır.

21 Haziran 1993'de 91 yaşında ölür.[153] Böylece son Kadrocu da dünyadan ayrılmış olur. Ama o, *Hep Bu Topraktan* dergisinde Vedat Nedim'le tartışmaya girdiğinde Kadrocuların kopmuş bulunuyordu. *Kadro*'nun belli bir dönem için geçerli olduğuna ve özel kesim belli bir gelişme gösterdikten sonra artık bu düşüncenin geçerliliğini kaybettiğine inanmaktadır. İstanbul'la geldikten sonra Ankara'dayken yakın ilişkiler içinde olduğu Şevket Süreyya ile artık sıkı ilişki kurmamıştır. 10 Ağustos 1988'de Selim İlkin'e yazdığı mektupta zamanın kendi görüşlerini haklı çıkarmasını, "Dünya kapitalizminin kendi dışında bağımsız ekonomilere tahammülü yoktur. Bunları ergeç eritir. Nitekim çok uluslu şirketler, tek bir dünya kapitalizmi yaratmak yolunda büyük başarılar gösteriyor, milli farklılıkları eritmeye çalışıyorlar. Bağımsızlık mücadelesi yapmış olan sömürgelerde gelişen burjuvazi, dünya kapitalizmiyle entegre oldu. Onun bağımlı parçası durumuna geldi. Milli ekonomiler lafta kalıyor. Artık sanayici, ham maddeci, tarımcı ülkeler iş bölümü de şekil değiştirdi. Sanayici ülkelerin birçok sanayi teşebbüsü eski sömürgelere, yeni adlarıyla gelişmekte olan ülkelere yaptıkları yatırımlarla anavatanlarından ayrılmakta, hatta anavatanlarına sermaye dahi ihraç etmekte ve onlarla rekabete de girmekteler. Metropollerdeki birçok sanayi kolu bu yüzden işsiz kalmaktadır. Kadrocuların bugün hayatta olmayan kuramcıları dünyanın bu son gelişmelerini göremediler. Yaşam, kuramlardan üstündür" şeklinde dile getirmektedir.[154]

---

151 Temuçin Faik Ertan, *age*, s. 298-299.

152 İsmail Hüsrev Tökin, Kişilik Felsefesi Açısından Atatürk, Ekonomik Yaklaşım AİTİA Ekonomi Fakültesi, yıl 2, c. 2, S. 5, s. 1-20.

153 Bu bilgilerin bir kısmı, Giacomo Carretto, agm, s. 60 ve Temuçin Faik Ertan, *age*, s. 85 ve 302 ve Çılga, *age*, s. 150'den alınmıştır.

154 Bkz. Ek (17).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KADRO'NUN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1: GİRİŞ

Kitabın ilk üç bölümünde Kadroculann ve *Kadro*'nun öyküsünün yeniden kurulmasını tamamladık. ***Tabii ki her yeniden kurulan öykü gibi bu da büyük ölçüde seçmecidir.*** Ortaya çıkan öykünün seçmeciliği iki nedenden kaynaklanmaktadır. Bunlardan birincisi gerek Kadrocular, gerekse *Kadro* konusunda elde bulunan verilerin niteliği dolayısıyla ortaya çıkan kaçınılmaz bir seçmeciliktir. İkincisi ise ***bizim ilgimizin Kadro dergisi ve Kadro hareketine yönelmesi dolayısıyla ortaya çıkan seçmeciliktir. Kadroculann Kadro öncesi yaşam öyküleri kurulurken onları Kadro'ya götüren yaşam çizgisi bakımından anlamlı olan bilgiler seçilmiştir.*** Onların *Kadro* sonrası yaşamöykülerini kurarken de Kadroculuğu yeniden üretmelerini ya da ondan uzaklaşmalarını ortaya koyacak bir yaklaşım benimsenmiştir.

Bu bölümde ise kurulan bu öykünün bir analizinin yapılmasına çalışılacaktır. Başka bir deyişle ***bu bölümde yer alacak çözümlemeler,*** bu öykü ya da onun öğeleri üzerinde, ***yani üst dilden olacaktır.*** Temelde ***kurulan öykünün merkezinde Kadro dergisi ve Kadro hareketi bulunmaktadır.*** Kadroculann önceki ve sonraki yaşamöyküleri, *Kadro*'nun nasıl ortaya çıktığını ve etkisinin ne kadar ve ne yoğunlukta sürdüğünü ortaya çıkarmak için verilmektedir.

Gerek yaşamöykülerinin, gerekse kurucularından ayrı bir varlık olarak *Kadro*'nun öyküsünde hep ***toplumsal yapı, eylemci özne ilişkisi*** bulunmaktadır. Kurulmuş olan bu anlatı içinde öznelerin toplumla ilişkileri hep iki yönlüdür. Öznelerin yaptıkları ve eylemleri toplumsal ilişkilere ve performansa tepki olarak ve onun sınırlamaları içinde ortaya çıkmakta ve onları değiştirmeye yönelmektedir. Siyasal içerikli bu eylemler, geliştirilen hareketler, yapılan yayınlar, elde edilmesi düşünülen sonucu vermemekte,

özne sürekli olarak yeni yaklaşımlar geliştirmek durumunda kalmaktadır. Bu çok sayıdaki öznenin farklı doğrultudaki çabalarının toplumsal yapıda belli değişikliklere yol açmakta olduğu söylenebilir.

Osmanlı toplumunun çok değişik yörelerinde, genelde 1890'lı yılların ortalarında doğduğunu gördüğümüz Kadrocular, birbirlerinden oldukça farklı eğitim deneyi içinde, Osmanlı'nın utangaç modernitesinin etkileri altında yetişirler. Ama tebaası oldukları imparatorluğun parçalanmasını görürler, uzun süren savaş koşulları onları olgunlaştırır ve yurttaşı oldukları yeni bir Cumhuriyet'in kuruluşunu yaşarlar. Bu ***gençlerin yaşamı içinde bir soru sürekli olarak hep merkezi bir konumda bulunmaktadır.*** Bu soru, değişik dönemlerde "İmparatorluk parçalanmaktan nasıl kurtulur, ya da kurulmakta olan Cumhuriyet hangi koşullarda hızlı bir çağdaşlaşma ve sanayileşmeyi gerçekleştirebilirler" biçimini almıştır. ***Bu sorular ne biçimde ifade edilirse edilsin içinde yaşadıkları toplum için rejim arayışlarını içermektedir.*** Bu soruya bir öznenin tek başına yanıt vermesinden çok, daha önce verilmiş yanıtlara katılması söz konusu olmaktadır. Kadroculann önemli bir bölümü mütareke ve Kurtuluş Savaşı döneminde ***bu yanıtları sosyalizmde ve komünist parti içinde bulmuşlardır.*** Oysa siyasal iktidar bu yaklaşımları meşru görmemektedir. Böyle bir çözüm önerisini benimseyerek ***onun siyasal örgütü içinde yer almak onları hapishaneye düşürmüş ve marjinal bir konuma itmiştir.*** Bu durumda onların her biri yeni bir konum saptamak durumunda kalmışlardır. Değişik seçenekler içinde seçtikleri yol, önce toplumdaki marjinal konumlarından sıyrılarak toplumun meşru kalıpları içinde saygınlık kazanmak olmuştur. Ama yeni bir Cumhuriyet kurulmakta olsa da çözüm aradıkları temel soru onlar için önemini hâlâ korumaktadır. Şimdi bu soruya eskisi gibi tek başına ya da bir parti aracılığıyla değil bir küçük grup oluşturarak çözüm aramaktadırlar. ***Artık bireysel öznelerle toplum arasında bir etkileşme ilişkisi değil, kendisini Kadro diye adlandıran bir küçük grup halindeki özne ile toplum arasındaki etkileşme söz konusudur.*** Bir küçük grup olan *Kadro* bu etkileşmede sonuç alabilmek için çok dikkatli yaklaşımlar geliştirmiş ama varlığını ancak üç yıl koruyabilmiştir. ***Siyasal sistem Kadro dergisinin kapanmasını sağlamıştır.*** Dergisiyle, oluşturduğu söylemiyle, Kadrocular denilen grubun yeni bir özne oluşturarak toplumla etkileşimine izin verilmemiştir. Ancak *Kadro* çözülerek kendisini ortadan kaldırdığında, bu birlikteliği oluşturan bireyler tek tek fertler olarak toplum bakımından sakıncalı görülmemiştir. ***O halde siyasal düzeni rahatsız eden bireyler değil onların birlikteliğinin oluşturduğu yeni özne olmuştur.*** Bu kitabı ilgilendiren de işte bu öznedir.

Kadro'ya hoşgörü göstermeyen rejimin Kadrocular a neden tolerans gösterdiği açıkça sorulması gereken bir sorudur. Kadroculann yaşam öyküleri bize kapasiteleri çok yüksek olan bu grubun rejime çok değerli hizmetler verdiğini ortaya koyuyor. Kadrocular dan yararlanmakla rejimin yöneticilerinin akılcı davrandıkları söylenebilir. Ama Türkiye'de rejiminin genellikle böyle bir akılcığı göstermediği hatırlanırsa yine de açıklanması gereken bazı şeyler daha bulunduğu söylenebilir. Böyle bir açıklamayı İsmail Hüsrev'in Mete Tunçay'la mülakatında buluyoruz.[1] ***Onun bildirdiğine göre 1926 yılında Berlin'de toplanan[2] ve Türkiye'yi temsilen Şükrü Kaya'nın katıldığı Uluslararası Polis Örgütleri Konferansı'nda, geçmişte komünist hareket içinde yer almış aydınların dışlanmaması, sisteme entegre edilmesi konusunda bir tavsiye kararı alınmıştır.*** Siyasal rejimin onlardan yararlanması her zaman onlara güvenmesi anlamına gelmemektedir. Şevket Süreyya ömrünün son yılları da dahil olmak üzere istihbaratçılar tarafından sürekli izlenmiştir. Murat Belge'nin anlattıklarına göre Şevket Süreyya son yıllarında bu görevi yerine getiren kişilerden "yaverim" diye söz etmekteydi. Yaver çoğu zaman ona hayran ve onun yanından ayrılmayan bir kişiydi. Tuhaftır ki yaver gerçekten de onu seven bir kişi oluyordu.[3]

Kitabın dördüncü bölümünde bu grup öznenin öyküsünün üst dilden bir analizi yer alacaktır. Bu üst dilden analizi ***dört soru*** etrafında toplamaya çalışacağız. ***Önce Kadroculuğun bir iktidar paylaşma süreci olarak evrenselliği üzerinde*** bir tartışmaya gireceğiz. ***İkinci*** olarak ***Kadro***'nun ***söylemi*** ve ***dili*** çözümlenecek. ***Üçüncü*** olarak ***Kadro*** dergisindeki ***tüm yazıların bir içerik analizi*** yapılacak. ***Dördüncü*** soru olarak da ***Kadro***'ya ilişkin ***özgünlük, döneklik, süreklilik yargılarının dayanakları*** araştırılacak. Bu sorunları sırasıyla ele alalım.

4.2: KADROCULUĞUN BİR İKTİDAR PAYLAŞMA SÜRECİ OLARAK EVRENSELLİĞİ ÜZERİNE

Önce ideolojik içeriği soyutlanmış olan bir ***Kadroculuk***'tan ne anlaşılabileceği üzerinde duralım. Kadroculuğu küçük bir aydınlar ya da entellektüeller grubunun bir araya gelerek var olan bir iktidarı ve uygulamalarını etkileme ve bu yolla iktidarı bir türde bölüşme süreci olarak tanımlayabiliriz.

---

1 30 Temmuz 1989'da Mete Tunçay ve Ülkü Özen'in İsmail Hüsrev'le yaptığı sözlü tarih çekiminde bulunan bilgilerden.

2 2. İnönü arşivi, Belge; 00191.

3 Murat Belge, "*Kadro*'nun ve Kadroculann Hikâyesi", *Yeni Türkiye*, S. 24-25, Eylül-Aralık, 1998, s. 758

Denilebilir ki bu istek ***biraz da aydın olma, entelektüel olmanın içeriğinin bir parçasıdır.*** Ona içkindir. İşte bu nedenle de evrenseldir.[4] Eğer bu kişiler, ***geç aydınlanan bir ülkenin erken aydınları ise ve o ülkede iktidar açık olarak bir odakta toplanmış ise*** bu tür isteklerin ortaya çıkması ve bir kadrocu sürecin gelişmesi olasılığı o kadar yüksek olacaktır.

Kadrocular var olan merkezi bir iktidar odağını etkileyerek düşüncelerini pratiğe yansıtmaya çalıştıklarından, davranışın doğası gereği ***toplumu tepeden yönlendirmek istemektedirler.*** Merkezi bir iktidarın toplumu yönlendirme olanaklarını kendileri kullanmaya çalışacaklardır. ***Kadrocuların etkilemeye çalıştığı*** doğrudan halk toplulukları olmaktan çok, ***iktidarı ellerinde tutanlardır.***

Burada Kadrocu bir süreci başlatmak isteyenler için önemli bir sorun vardır. Kadrocular yeni bir parti kurarak ya da başka biçimlerde örgütlenerek iktidara doğrudan talip olmamaktadır. ***Var olan bir iktidarın meşruiyetini, güçlü olduğunu ve bu iktidarın süreceğini kabul etmektedirler.*** Demek ki etkilemeye, yol göstermeye çalıştıkları iktidardaki grup siyasal beceri sahibidir. ***İktidarı ellerinde tutmayı sağlayan bir örgütlenmeyi gerçekleştirmişlerdir.*** Kuşkusuz bu küçümsenecek bir beceri değildir. Kadrocular böyle bir beceriye sahip değillerdir ya da böyle bir gayret içine girecek konumda bulunmamaktadırlar; yani ***bir siyasal güçleri yoktur.*** Güçlü bir iktidarın, böyle iddialı bir tavır içindeki siyasal güçten yoksun bir grubun, kendisine yol göstermesine kolayca razı olacağını beklememek gerekir.

Kadrocu bir grubun ***iktidara yol gösterici iddialı bir konuma sahip olabilmesi*** için, açıklanmış ***belli bir bütünlüğü olan ideolojisinin*** ve yaşanmakta olan iç ve dış olaylar karşısında ***belirlenmiş bir duruşunun olması gerekir.*** Ama Kadrocular ***ideolojilerini iktidara gelmek için bir parti kuranlar gibi serbestçe seçemez.*** Var olan bir iktidarı etkilemeleri ve onun hoşgörüsüyle varlıklarını sürdürmeleri söz konusu olduğu için, ***büyük ölçüde, var olan iktidarın ideolojisiyle bir yakınlık, akrabalık kurmaları gerekir.***

Bu akrabalık başlıca iki konuda kurulmak durumundadır. Bunlardan biri ***Kadrocuların ideolojilerinde ulaşmayı seçtikleri hedeflerin, mutlaka iktidarda olan grubun hedeflerini içermesi*** gereğidir. Bu hedeflere

---

4 Kadrocular önerdikleri ideolojik çerçevenin, sosyalizm ve kapitalizm gibi evrenselik iddiasını taşıdığını söylemişlerdir. Karışıklığa yol açmaması için açıkça belirtmekte yarar görüyoruz. Bizim sözünü ettiğimiz evrensellik ideolojik içeriğe ilişkin değildir. Burada sözü edilen evrensellik iddiası kadroculuk sürecine ilişkindir.

iktidarda olanların yadsımayacakları yeni öğeler eklenebilir. İkincisi ise, ***Kadroculuğun önerdiği ideoloji*** ile var olan ***iktidarın ideolojilerinin*** üzerine oturtulduğu ***"biz" ve "öteki" kabullerinin de büyük ölçüde üst üste düşmesinin gerekli olmasıdır.***

Kadroculuğun ideolojisi ***iktidarın ideolojisinin aynı olamaz.*** Eğer aynı olursa kendi varlıkları anlamını yitirir. Öyle ise ***iktidarı rahatsız etmeyecek bir farklılık nasıl yaratılabilir?*** Tabii ki bir grubun durup dururken yeni bir ideoloji üretmesi beklenemez. Bunun için öncelikle var olan ideoloji ve pratiğin yetersiz kaldığının gösterilmesi gerekir. Dışta ve içte yaşanan olaylar, içine girilen bir kriz, inkar edilemeyecek olumsuz sonuçlar, Kadroculuğun yeni bir ideolojik yorum geliştirmeleri için uygun bir ortamı yaratabilir. Ama ***önerilen farklılıkların da iyi temellendirilmesi gerekir.*** Bunun için buluşçuluk ve özgünlük iddiası bir çıkış yolu olarak görülebilir. Bir başka yol, başarılı deneyimlere dayanmaktır. Eğer ***önemli ideolojik ayrımlar üretilemiyorsa, yeni örgütlenme biçimleri önerilebilir.*** Kuşkusuz her Kadrocu grup kendi koşulları içinde, kendi sınırlamalarına duyarlı olarak kendi ideolojisini üretecek, belki de daha doğru olarak var olan ideolojiyi yeniden yorumlayacaktır.

Kadroculuğun, öngördükleri işlevi doğrudan bir siyasal güce sahip olmadan yerine getirebilmeleri için ***belli bazı kapasitelere sahip olması*** gerekir. Toplumda ***bilgili oldukları kabul edilmiş*** ve buna dayanan ***bir saygınlık oluşturmuş olmalılar.*** Ama ***Kadrocunun bilgiyle ilişkisi, pasif,*** durup dururken sergilenmeyen, ancak başvurulduğunda ortaya konulan, bir tür ***bir danışmanın bilgiyle olan ilişkisinden çok farklı*** olacaktır. Bu halde çok daha ***aktif, ortaya çıkan olaylar karşısında duruşunu hemen saptayan,*** bu doğrultuda bilgisini sergileyen, ön almaktan, polemiklere girmeden kaçınmayan, ama gözlediği sorunları meşruiyet kalıpları içinde iktidarı incitmeden dile getirirken kendi çözümlerini sergileyen bir tutum içinde olacaktır. İnsanları bilgilendirerek fikir sahibi yapmaya çalışacaktır. Hatta bir Kadrocunun bilgiye dayanarak topluma yol gösterme konusunda kendini haklı görebilmesi için ***deterministik bir sosyal bilime inanması*** gerektiği de söylenebilir.

Var olan iktidarla ilişkilerinin nasıl kurulacağı, Kadroculuğun en duyarlı olmaları gereken konudur. Eğer doğrudan iktidara talip bir muhalefet partisi konumunda olsalardı durumları çok açık olacaktı. O takdirde onlar için sıfır toplamlı olan bir oyundan söz edilebilecekti. Bu durumda ise iktidarda olan bir ötekidir. Çatışmacı ya da yarışmacı bir ortamda o dışlanacaktır. Oysa Kadroculuğun durumunda sıfır toplamlı olmayan bir oyun söz konusudur. Bir yandan ***iktidarı barışçı ilişkiler içinde etkileyebilmesi***

için onunla bir tür yakınlık kurması gerekirken, öte yandan *bazı şeyleri değiştirebilmek için de eleştirel bir konuma sahip olması* gerekir. Aynı zamanda hem yakın olmayı, hem de uzak kalmayı becerebilmelidirler.

Bu tür *bir yakın/uzak ilişkisinin oluşturulabilmesi çok hassas bir dengenin kurulmasını gerektirmektedir.* Kadrocu grup kendisini ve ideolojisini var olan iktidarla özdeşleştirdiğinde ya iktidarın saf bir şakşakçısı konumunda kalacak ya da bir ikbal ve iktidar mevkii etrafındaki boğuşma ve didişmeler, *yani saray entrikaları (Bizantinizma) içinde bulacaktır.* Kendisini çok uzak tuttuğunda ise sözlerine kulak tıkanan bir öteki durumunda kalacaktır.

Kadrocu, gerekli türde bir yakın/uzak ilişkisini kurmada değişik yollara başvurabilir. Yakınlığı kaybetmemesi için *öncelikle sadakatından kuşku duyulmaması* gerekir. Sadakat en azından iki düzeyde ifade edilmek ya da gösterilmek durumundadır. Birincisi ülküye, ikincisi ise var olan iktidar odağına duyulan sadakattir, derinden bağlılıktır. Ama gerekli uzaklığın korunması için de değişik yollara başvurulabilir. Bunun bir yolu olarak, *iktidar bloku içinde, bürokrasi içinde, performansı düşük, sadakati sorgulanabilecek kesimlere öteki muamelesi yapılabilir.*

Ama *iktidar blokuyla kurulan bu yakın/uzak ilişkisi kapalı kapılar ardında kalırsa kolayca bir saray içi entrika haline dönüşebilir.* Bunun için Kadroculann konumunun şeffaflığını koruması, *kamuoyuna bir tür açıklığının sağlanması gerekir.* Onun için de basın yayın organlarıyla sıkı bir ilişki içinde bulunulması kaçınılmazdır. *Suskun, kimsenin tanımadığı bir Kadroculuktan söz edilemez.* Kadroculann toplumla etkileşim kanalları ne kadar güçlü ise hem saygınlıkları, hem de iktidarı etkileme güçleri o ölçüde artacaktır. Bu, değişik yollarla sağlanabilir. *İktidarın ideolojik yayın organı içinde yazabilmenin*, bu organlar içinde yandaşlara sahip olabilmenin avantajı kuşkusuz çok yüksektir. Ama bu yetmez. Kadroculann kendilerinin aydın kesim içinde etkili bir yayın organlarının, daha spesifik olarak *bir dergilerinin bulunması gerekir.* Kadrocu yazarların değişik ideolojik eğilimli bir gazetenin yazarları arasında *kaybolup gitmemek için bir ideolojik adrese yani bir dergiye gereksinmeleri vardır.* Bu hareketin sergilemek istediği duruşun açıkça ortaya çıkması ve kolayca atıf yapılabilmesi için bu gereklidir. Eğer böyle bir dergi varsa ve buradan yayılan ideolojik çerçeve bu düşünceye sempatiyle bakanlar tarafından başka yayın organlarına da taşınabiliyorsa etkili olma olasılığı artacaktır.

Bu dergi güncel kalabilmeyi başarmalıdır. Çıkış sıklığı buna uygun olmalıdır. İçinde kuramsal ve ideolojik konumuna netlik kazandıran yazılar bulunmalıdır. Ama *salt kuramsal yazılardan oluşan bir dergi yeterli olmaz.*

Bu derginin yazarları aynı zamanda da güncel olaylar karşısında yazdıkları yazılarla ideolojilerinin haklılığını sürekli olarak yeniden üretebilmelidir. ***Polemiğe girerek, alternatif duruşlara karşı üstünlüğünü kanıtlayabilmelidir.*** Bu yolla da sürekli gündemde kalabilmenin yolunu bulabilmelidir. Diğer yayın organlarına sürekli açıklamalar göndererek karşı saldırıların yanıtsız kalmamasına çalışmalıdır. Bütün bunları başarabilmesi için de ***Kadroların iyi ve kolay yazı yazabilme kapasitesine sahip olması*** ve bunu sürdürecek bir enerji ile yüklü bulunması, bıkkınlık göstermemesi gerekir.

Bunları yapan ve etkili olmaya başlayan bir hareketle ***var olan iktidar arasında gerilmeler doğacaktır.*** Kadroların etkilerini sürdürebilmeleri için ***bu gerilmeleri yönetebilmeleri gerekir.*** Bu, değişik yollarla yapılabilir. Bir konuda yaratılan gerilme diğer konulara da sirayet eder. Polemik konularının seçilmesinde ardı ardına yüksek gerilme yaratan konuların seçilmesi iplerin kopmasına neden olabilir. Gerilmelerin yönetimi bakımından gündeme getirilen konuların sırasının uygun seçilmesine özen gösterilmelidir. İktidar odağı içinde Kadrocu olarak bilinmeyen yandaşlarının ya da sempatizanlarının bulunması Kadroların gerilim taşıyabilme kapasitesini artırır. ***Kadrocular iktidar bloku içinde belli bir grupla özdeşleşmiş olmaktan kaçınmalıdır.*** Bu özdeşleşme onların saray içi entrikaların bir parçası olarak görülmesine yol açar. Saygınlıklarını yitirirler. Oysa ***onlar için en tehlikeli olan saygınlıklarını yitirmek, oportünist bir görüntü kazanmaktır.*** Kadroların oportünist olarak görülmeye başlaması karşılaşabilecekleri en önemli tehlikedir. Bu bağlamda ülke dışı politik güçlerin uzantısı olarak görülmeleri büyük bir sakıncadır. Ne kadar bağımsız kalabilirlerse gerilim taşıyabilme kapasiteleri de o kadar artar. Bir parti politikası içinde olumlu görülebilecek pek çok ilişki biçimini Kadrocular taşıyamaz. Saygınlıkları darbe aldığında da hareketleri etkileme gücünü tamamıyla yitirir.

Kadrocu grubun böyle sürekli gerilimler altındaki bir ortamda ***saygınlığını sürdürebilmesi ve bu gerilimleri taşıyabilmesi, kendi aralarındaki iç dayanışmalarının yüksek olmasına*** bağlıdır. Kadroculuk öncesinde birbirini tanıma, belli olaylar karşısında geçmişte benzer imtihanlardan geçmiş olma, yani daha önceye dayanan bir güvenin, sevgi ve saygının varlığı, grup oluştuğunda iç dayanışmasının yüksek olmasına katkı yapar. Grup olarak ortaya çıktıktan sonra birlikte çalışma, yaşanan olayları birlikte yorumlama ve duruş saptamada gösterilen başarı ne kadar yüksekse, grubun iç bütünlüğünü koruma olasılığı ve dolayısıyla gerilim taşıma kapasitesi de o kadar artacaktır.

Her Kadrocu hareket ortaya çıktığında, ***göreli olarak küçük bir grup-***

tur. Bu grup bir iç çekirdek oluşturacaktır. Hemen ya da bir süre sonra ***Kadrocu hareket bir büyüme sorunuyla karşılaşacaktır.*** Bu hem hareketin renklenmesi, etrafında oluşan ilginin artması, hem de hareketin yükünün taşınmasının kolaylaştırılması ve hareketin taşıyıcılarının bıkkınlık duymaması için gereklidir. Ayrıca başkalarının katılımına kapalı kalan bir harekete duyulan güvende de önemli sarsılmalar olacaktır. Bu avantajlarına karşın grubun sıkı iç dayanışmasını daha büyük bir grup içinde kurmak olanaklı olmayacak, ***iktidarla ilişkilerinde çok duyarlı olan gerilme yönetimi konusundaki seyyaliyetini önemli ölçüde kaybedecektir.***

Buraya kadar amaçlarını ve özelliklerini tanımladığımız bir Kadrocu hareketin zaman içinde gelişmesi ve varabileceği yerler ne olabilir? ***Kadrocu hareketin ulaşacağı noktayı üç farklı grubun performansı belirler.*** Bunlar, var olan iktidarın davranışları, kamuoyunun ilgi derecesi ve Kadrocu grubun bu hareketi sürdürmesindeki kararlılığı diye sıralanabilir.

Kuşkusuz etkili bir Kadrocu hareketin ortaya çıkmış olması var olan bir iktidar için büyük bir memnuniyetle karşılanacak bir durum değildir. Bir huzursuzluk söz konusudur. Bu nedenle ***var olan iktidarın da Kadrocu hareketle ilişkisi konusunda stratejik seçmeler yapması gerekir.*** Bu konuda iktidarın ***beş seçeneğinin olduğu*** düşünülebilir.

Bunlardan ***birincisi*** ve en radikal olanı Kadrocu hareketin gelişmesine olanak vermemek ve onu ***yasaklamaktır.*** Böyle bir davranış için rejimin bu bakımdan yeterli yetkilerle donatılmış olması gerekir. İktidar böyle bir yetkiye sahip olsa da, bu tür bir davranış kısa sürede sorunu çözmüş görünse de, uzun sürede sosyal sistem içinde huzursuzlukların birikmesine yol açmış olur.

İkincisi ise Kadroculara maddi olarak tatmin ederek, ***iktidar içinde eritmektir.*** Kuşkusuz bu Kadroculara bir şantajcı ya da bir oportünist durumuna düşürecek ve saygınlıklarını kaybettirerek çok kısa bir süre içinde Kadrocu niteliklerini yitirmelerine neden olacaktır. Böylece iktidar rahatsızlıktan kurtulacaktır. Ama bilinçli bir Kadrocu hareketin bu tür bir oyuna düşmesi olasılığının küçük olacağı söylenebilir.

Üçüncüsü ise iktidarın Kadrocu harekete ***hoşgörü göstermesidir.*** Eğer iktidar hem hoşgörü gösterir, hem de Kadroculara önerilerini yaşama geçirirse, gerilimin sürmesi için neden kalmaz. Bu durum Kadroculara saygınlık kazandırsa da, hareketin ilginçliği ortadan kalkmış olur. Kadrocular ***iktidar blokunun bir parçası gibi algılanmaya başlar.*** Bu seçeneğin olasılığı iki bakımdan düşüktür. Birincisi iktidar blokunun çıkarlar dengesi buna olanak sağlamaz. İkincisi ise ***Kadrocular yeni farklılıklar üreterek böyle bir durumun ortaya çıkmasına engel olurlar.***

En yüksek olasılıklı durum ***dördüncüsüdür***, yani onların önerilerini, uygulamada dikkate almadan varlıklarına hoşgörü ***göstererek çözümü zamana bırakmaktır.*** Zaman içinde üç tür çözüm beklenebilir. Bunlardan birincisi kadroculaın yapacağı hatalardan yararlanarak bu hareketin yasaklanması ve derginin kapatılmasıdır. İkincisi ise zaman içinde Kadroculaın kendini tekrar eder duruma düşmesi nedeniyle halkın ilgisinin yok olması ve onların da hareketlerini sürdürmek için gerekli coşkularını yitirmesidir. Üçüncüsü ise ***içte ve dışta yaşanan olaylar dolayısıyla Kadroculaın önerdiği ideolojinin anlamlılığını kaybetmesidir.***

Bir ***beşinci*** olasılık hoşgörü ortamında varlığını sürdüren Kadrocu hareketin iktidarı etkileyemeyince ***iktidarı doğrudan ele geçirme yollarına başvurmasıdır.*** Bu bir ihtilal örgütlenmesi içinde yer almak şeklinde olabileceği gibi, bir siyasal partiye dönüşmek tarzında da olabilir.

Bu irdeleme bize ***Kadrocu hareketin çok kısa*** ve ***çok uzun erimli olmaktan çok orta erimli yani 3-5 yıllık bir perspektifi olması gerektiğini ortaya koymaktadır.*** Bu mertebede bir zaman süreci içinde sonuç alarak kalıcı bir forma dönüşemeyen bir Kadrocu hareket bir biçimde orta erimde sönümlenmektedir.

Kadrocu hareketi üretenlerin bir aşamada başarısız olmaları, onların tamamen ortadan çekilmesini gerektirmez. ***Bu Kadrocular bir başka zamanda, bir başka konjonktürde, yeniden yapılanarak Kadroculuğu yeniden üretme eğilimini taşıyacaktır.***

Kadroculuğun Evrenselliği İddiası Nasıl Sınanabilir?

Burada önerilen genelleştirilmiş kadroculuk süreci büyük ölçüde Türkiye'deki Kadroculuk sürecinin soyutlanmasıyla elde edilmiştir. Bu nedenle bu çerçeveyi Türkiye'deki Kadro deneyimi ile sınamanın bir yararı yoktur. Türkiye'deki ***Kadro*** dergisi etrafındaki hareket bu çerçeveye büyük ölçüde uyacaktır. Ama dikkat edilirse hemen görülecektir ki ***burada önerilen çerçeve Türkiye'deki Kadro deneyiminden çok daha geneldir*** ve gelişme senaryosunun değişik aşamalarında uygulanmamış alternatif yolların da varlığını hesaba katmaktadır. Yani bir Kadrocu hareket için ***çok sayıda gelişme senaryosunun olanaklı olduğunu ortaya koymaktadır.*** Yaşanmış olan deneyim bu alternatif senaryolardan sadece biridir. Ama elde böyle genel bir çerçeve olduğunda niye başka bir senaryonun değil de bunlardan belli birinin yaşandığının analiz edilmesi ve açıklanması kolaylaşmaktadır.

Bu avantajları ortaya koymakta bazı örnekler üzerinde durmak gerekir. Genelleştirilmiş süreç tanımında böyle bir hareketin ortaya çıkabilmesi

için aydın çevre içinde saygınlığı olan bir entelektüel grubun gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Oysa Türkiye'de *Kadro*'nun başlangıçtaki beş isminden dördü, rejim tarafından komünist olmakla suçlanmış ya da mahkûm edilmiş kişilerdir. Böyle bir durumda Kadrocu hareketin ortaya çıkabilmesi çok zordur. Nitekim bu grubun üyelerinin toplumda yeniden saygınlık kazanabilmeleri için rejimin gazetesi *Hâkimiyeti Milliye*'de ve diğer gazetelerde yazılar yazmaları, kendilerine güven sağlayacak işlerde başarı göstermeleri gerekmiş ve ***ancak bu saygınlığı sağladıktan sonra Kadrocu olarak ortaya çıkabilmişlerdir.*** Yine de Kadrocu süreç içinde kurucularının geçmişleri karşılarındakiler tarafından sık sık gündeme getirilmiştir.

Bir başka örnek *Kadro*'nun kapanmasından verilebilir. ***Kadro'nun kapanması, iktidar blokunun başlangıçta derginin çıkışına hoşgörü göstermesi ve bir fırsat ele geçince de onu kapatması seçeneğine uygun düşmektedir.*** Oysa böyle bir hareketin sona ermesinde bir başka seçenek daha bulunmaktadır. O da halkın ilgisinin kalmaması yoluyla sönümlenmesidir. Bilindiği gibi Gazi'nin Yakup Kadri'yi Tiran'a elçi olarak atamasıyla *Kadro* dergisi yayınını kendisi tatil etmiştir. Oysa aynı günlerde *Kadro* dergisinin kapandığını haber veren *Yeni Adam* dergisi *Kadro*'nun satışlarının çok düşmüş olduğundan söz etmektedir. Kadrocuların yayınlarını tatil etmelerindeki esas nedenin Gazi'nin isteğini ortaya koymuş bulunması olduğu söylenebilir. Nitekim pek çok araştırmacı böyle açıklamalar yapmıştır. Ama acaba ***yayını tatil etme kararının verilmesinde Kadro'nun satışlarındaki düşmenin hiç katkısı olmamış mıdır?***

Böyle bir genel çerçevenin varlığı hareketin iç mantığının kavranmasına olanak vereceği için yapılabilecek açıklamaları zenginleştirecektir. Eğer böyle bir çerçeve yoksa açıklamaların hep olayların dış mantığına dayandırılması durumunda kalınacaktır. Örneğin Türkiye'de Kadrocuların önerdikleri ideolojik çerçeve, ***Kadrocular kendilerine saygılarını korumak durumunda oldukları için, kendi bilim anlayışları olan diyalektik mantığa ve tarihsel materyalizme dayandıracaklardır,*** kendilerinin inanmadıkları bir şeyi savunmaları söz konusu olamaz, içinde yaşanmakta olan ekonomik bunalımı yorumlamak sorunuyla karşılaşacaklardır vb. Bu türde birçok ilişki kolayca kurulabilir, ama bunlar hep dış mantığa ilişkindir. Kadrocu olmanın iç mantığından çıkarsanmış ek açıklayıcılıkları taşımamaktadır. ***Oysa Kadrocu olmanın var olan iktidarın ideolojisiyle akrabalık kurması zorunluluğu*** farklı bir açıklayıcılık getirmektedir. CHP'nin dayanışmacı halkçılık anlayışının Kadrocu ideolojide merkezi bir konum kazanması böyle iç mantığa dayanan bir açıklamadır. Benzer bi-

çimde Kadrocuların CHF'nin devletçilik ilkesini ön plana çıkarmasında da, polemiklerini bu ilke üzerinde sürdürmesinde de böyle bir neden görülebilir.

Kadrocu süreç için böyle bir genel çerçevenin çizilmesi Türkiye'deki başka Kadrocu süreçlerin varlığını ya da yokluğunu ve bunlar arasında karşılaştırma yapılmasını kolaylaştıracaktır. Türkiye'de sık sık sözü edilen bir başka kadrocu süreç, Doğan Avcıoğlu ve arkadaşlarının çıkardığı *Yön* dergisi etrafında gelişen hareket olmuştur. ***Kadro ve Yön benzerliğinin ileri sürülmesinin nedeni hep ideolojik içeriklerindeki yakınlık olmuştur.*** Ama burada olduğu gibi hareketler süreç olarak incelendiklerinde farklı bir konjonktürde gelişmiş olmalarından gelen önemli farklılıkları olduğu gözlenecektir. Örneğin Yöncüler demokratik sürecin işlediği bir dönemde ortaya çıktıkları için çıkışlarını bir aydınlar bildirisiyle duyurmuşlardır. ***İktidarla ilişkilerini daha çatışmacı biçimde kurmuşlardır.*** Ama uzun erimde kararlı bir iktidar bulunmamaktadır. Böyle bir iktidar var olmayınca da, ona yol göstermek yerine, doğrudan iktidara yönelme söz konusu olmaktadır. Bu nedenle Yöncüler iktidarla ilişki kurma stratejilerini sürekli değiştirmek zorunda kalmışlardır. Çıkışlarında daha çok Kadrocu bir çizgideyken, DPT yöneticilerinin istifasından sonra utangaç bir partileşme çabasına girişmişler, aşama aşama değişerek nihayet zinde kuvvetlere dayanarak doğrudan iktidara el koyma noktasına gelmişlerdir. Bu kırılma kendisini *Yön* dergisinin kapatılarak *Devrim* gazetesinin çıkarılması şeklinde göstermiştir. Ama *Devrim* gazetesi döneminde iktidara darbe ile el koyma arayışına girişilmesi, daha önce üzerinde durduğumuz üzere son anda başarısızlığa uğramıştır.

Kadroculuğun var olan bir iktidarın bölüşülmesinde evrensel bir eğilim olduğunu kabul edince karşımıza ilginç bir soru çıkmaktadır. ***Acaba aynı yıllarda soldan gelen kadrocular gibi sağdan gelen kadrocular da var mıydı?*** Eğer böyle örnekler de varsa burada ileri sürülen evrensellik iddiası daha da güç kazanmış olacaktır.

Burada ileri sürülen çerçeve böyle bir arayışa yeni çıkan dergilerden başlamamızın doğru olduğunu söylüyor. 1930'lu yıllarda *Kadro* dışında çok sayıda düşünce dergisi yayımlanmaya başlamıştır. Bunlar ***Ülkü, Yeni Türk Mecmuası, Fikir Hareketleri, Yeni Adam, Varlık, Arkitekt, Dönüm, Çığır*** olarak sayılabilir. Kuşkusuz bu tam bir liste değildir. Ama buradaki amacımız geliştirilen çerçevenin yeterliliğini sınamak olduğu için bu açıdan yeterli çeşitliliğe sahiptir. ***Ülkü*** ve ***Yeni Türk Mecmuası*** halkevlerinin, yani CHF'nin dergileridir. Var olan iktidarın ideolojisini yaymayı amaçlamaktadırlar. Kadrocu tanımı içinde yer almamaktadırlar. ***Fi-***

kir Hareketleri, Hüseyin Cahit (Yalçın), ***Yeni Adam*** ise İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) tarafından çıkarılmaktadır. Her ikisi kişi de rejim tarafından cezalandırılmışlardır. Birincisi İstiklal Mahkemesi'nde mahkûm olmuş, diğeri üniversite reformu sırasında kadro dışı bırakılmıştır. İktidarla yakın/uzak ilişkisinden çok, uzak ilişkisine sahiptirler. Açıkça belli bir ideolojiyi savunmamaktadırlar. Büyük ölçüde tek kişi girişimidirler. Kadrocu olarak nitelendirilmekten uzaktırlar. ***Varlık*** ve ***Arkitekt*** dergileri sanat dergileridirler. İktidardaki gruplardan farklı bir ideolojik çizgiyi savunmamaktadır. Orta erimli üç beş yıllık girişimler değildirler. Her ikisi de 50 yılı aşan yaşamlarıyla Türkiye'nin kendi alanlarındaki en uzun soluklu girişimleri olmuşlardır. Bunları da Kadrocu perspektifte değerlendirme olanağı yoktur.

Son iki dergide bazı Kadrocu eğilimler gözlenebilir. ***Dönüm'ün yaşamı Kadro'dan daha uzun olmuştur.*** Belli bir alanda yani ziraat alanında uygulamayı etkilemeyi amaçlamaktadır. Derginin çıkış nedenlerini anlatan ilk sayısında "dönüm" kelimesinin iki anlamda kullanıldığı söylenmektedir. Bunlardan birisi bir arazi genişliği ölçüsü olarak ziraatı anımsatırken, ikincisi bir yön değiştirmeyi çağrıştırmaktadır. Ziraat alanında yapılanların boşa gittiğini, çünkü memleketin koşullarına uymadığını, kendilerinin arayışının geriye çevrilmiş olduğunu, ***ileri dünyanın ölçülerini vasıtalarını alıp, hüviyetini almadan, memleket ilimciliğine dayanan yepyeni bir alem yapmayı arzuladıklarını*** söylemektedirler. Dergiyi çıkaran ***Şevket Raşit Hatiboğlu, Anadoluculuk*** diye bilinen bir ideolojik çizgiyi izlemektedir.[5] Çevresinde belli bir ziraatçılar grubu vardır. Daha sonraki yıllarda CHP'nin sağ kanadında politika yapmış ve ziraat bakanı olmuştur. Ama ***Dönüm***'ün kamuoyunda önemli bir yansıması olmamıştır. Bir anlamda bu derginin kadrocu eğilimleri gizil kalmıştır. Bu nedenle bunu da bir meslek dergisi olarak görmenin daha doğru olacağını sanıyoruz.

Bu dergiler içinde sağcı kadrocu diye adlandırılmaya en yakın dergi *Çığır* olmuştur denilebilir. Eğer kadroculuğun ***iktidarla ilişkisinin yakın/uzak olması*** söz konusuysa, bunun 1930'lar Türkiye'sinde sağdan iki farklı eğilimi içerebileceği söylenebilir. Bunlar CHF programının bir yandan ***liberalist politikalarla, diğer yandan ise faşist politikalarla*** eklemlenmesi olabilecektir. Liberalist eğilimleri savunan dergiler vardır. Örneğin ***Fikir Hareketleri*** böyle bir dergidir. Ama Kadrocu bir hareket niteliğinde olmadığını gördük. Bir bakıma liberalist hareketin niteliğinin de

---

5 Anadoluculuk için bkz. Mithat Atabay, "Anadoluculuk", Tanıl Bora (editör), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Milliyetçilik*, İstanbul: İletişim, 2002, s. 515-540.

Kadrocu bir hareket için çok uygun olmayacağı düşünülebilir. Ama faşist eğilimler bu bakımdan kadrocu bir çıkışa uygundur. Bu bakımdan akla *Çığır* gelmektedir. Sahipliğini ***Hıfzı Oğuz Bekata yapmıştır.***[6] Yazarları arasında Hüseyin Namık (Orkun), Peyami Safa, Şükûfe Nihal vardır. Derginin sloganı Mussolini'nin ***"Faşist, rahat hayatı istihkâr eder"*** sözünden yola çıkıyordu.[7] Sanat ve kültür alanındaki yazıların yanı sıra, siyasal ve ideolojik içerikli yazılar da bulunuyordu. Bu yazılarda milliyetçilik, şef ve otorite gibi kavramlar işleniyor, sosyalizme karşı vaziyet alınıyordu. Ama ne tutarlı, bütünlüğü olan bir ideoloji geliştirebilmişti, ne de iktidarla olan ilişkileri kadrocu bir nitelik kazanabilmişti. Bu nedenle bunun yeterince kadrocu bir hareket haline gelmeyi başaramamış bir girişim olduğu söylenebilir. Belki de bu nedenle ***Kadro dergisi Çığır'a hep bir yakınlık duymuş yayın yıldönümlerini kutlamıştır.***

Bu sağcı hareketler de daha sonraki yıllarda kendilerini yeniden üretme yolunu bulmuşlardır. Daha sonraki yıllarda Şevket Raşit Hatipoğlu ve çevresindekiler ***Anadoluculuğu*** üretmeye devam etmişler, bunların dışında bir Anadolucu olan Prof. Remzi Oğuz Arık, Prof. Bedii Ziya, Süreyya Anamur, Hıfzı Oğuz Bekata, milliyetçiler grubunu oluşturmuşlar ve düşüncelerini *Çığır*'da ve Remzi Oğuz'un çıkardığı ***Millet*** dergisinde yayımlamışlardır. Ayrıca Albay Seyfi Kurtbek ve genç subay arkadaşları bir araya gelerek bir grup oluşturmuşlar ve hatta hücreler halinde örgütlenmeye gitmişlerdir. Bu üç grup için de Anadoluculuk toparlayıcı bir genel çerçeveyi oluşturmuştur.[8]

4.3: KADRO'NUN SÖYLEMİ VE DİLİ ÜZERİNE

İkinci bölümde ***Kadro*** dergisinin öyküsünü ve uyandırdığı yankıları incelerken sık sık dil sorununun gündeme geldiğini görmüştük. Bu tartışma özellikle Şevket Süreyya'nın dili üstünde yoğunlaşmıştı. Ahmet Ağaoğlu, Kâzım Nami, Vâ-Nû, Hüseyin Cahit bu yazı dilinin çetrefilliğini dile getirirken, Nurullah Atâ, Şevket Süreyya'nın ***dilinde tarafgirliğin şiirselliğini buluyordu.*** Ayrıca bu tür yakınmaları yapanlar bir tür ***peygamberane edadan*** da söz ediyorlardı. Burada salt bir yazı hüneri eksikliğin-

---

6 Hıfzı Oğuz Bekata için Bkz. Samet Ağaoğlu, *Aşina Yüzler*, İstanbul: Ağaoğlu Yayınevi, 1965, s. 101-108.

7 "İz Bırakan Fikir ve Sanat Dergileri", *Cumhuriyetin 75 Yılı 1923-1953*, İstanbul: Yapı ve Kredi Bankası Yayınları, 1998, s. 138.

8 Samet Ağaoğlu, *Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri*, İstanbul: Baha Matbaası, 1972, s. 74; *Siyasi Günlük, (Demokrat Parti'nin Kuruluşu)*, yay. haz. Cemil Koçak, İstanbul: İletişim Yayınları, 1992, s. 412.

den çok, ortaya konulan söylemin niteliğinden kaynaklanan bir yadırgama bulunmaktadır. Bu söylemin niteliğinin araştırılmasını ***Kadro***'da yazan yazarların tümüne yönelmeden sadece Şevket Süreyya'nın ***İnkılâp ve Kadro*** kitabı üzerinde durarak yapalım.

İnkılâp ve Kadro'da gündelik olana karışmayan, üst düzeyden bir söylev bulunmaktadır. Yakınılan peygamberane eda bundan kaynaklanmaktadır. Bu ise söylemin kurgusu ve anlatış biçimiyle yakından ilgilidir. Metnin tümünde evrenselleştirilmiş genel süreçler, normatif tanımlar, içten belirlenmeler, açık hale getirilmiş zaruretler, bunlara dayanarak sağlanan ötekileştirmeler ve nihayet bunlardan çıkarsanan misyonlar söz konusudur. ***Böyle bir söylem muhatabının seçeneklerini elinden almakta, onu kurgunun içine hapsetmekte, söylemi kuranı da hâkim bir pozisyona taşımaktadır.*** Birey ve onun talepleri dışlanmaktadır. Böyle üretilmiş bir haklılık ve üretilmiş ***hâkim pozisyon içinde kolayca otoriter siyasal talepler temellendirilebilmektedir.***

Türkiye'de aydınların pozitivizme yatkın düşünce sistemleriyle ***İnkılâp ve Kadro***'nun çözümlemelerini uyumlaştırmakta da zorluklar ortaya çıkmaktadır. Bir amacın açıkça belirlenmesi ve bunu gerçekleştirecek seçenekler arasında en uygun araçların neler olduğunu saptamaya ***çalışan linear bir düşünce şemasının oluşturulması***, yani bir araçsal rasyonellik söz konusu değildir. Bunun yerine ***bir evrimsel akış içinde, iç belirleyiciliklerin çözümlenmesinden çıkarsanan zaruretler ve açık hale getirilen misyonlar*** söz konusu olmaktadır. Mantığını böyle bir gidişten ve sistemin iç ilişkilerinden alan önerileri, böyle bir yaklaşımı baştan kabul etmemiş olanlara anlatmak olanağı kalmamaktadır. Bu nedenle yapılan polemikler de ilk adımların ardından bir sağırlar diyaloğuna dönüşmekte ve kişisel karalamalar ön plana geçmektedir.

Gerek söylemin kurgusu, gerekse kullanılan kavramlar ***Kadroların iki merkezi tercihinden*** kaynaklanmaktadır. Bunlardan birincisi topluma ilişkin olarak seçtikleri kuramdır. Kadrocular ***tarihsel materyalizmi temel bir yaklaşım olarak seçmiştir.*** Kadrocuların Marksist formasyonları onların böyle bir kuramı seçmelerini gerektirmiştir. Onlar dünyayı böyle bir gözlük içinden bakarak bilmektedirler. Ama bu seçmenin daha öznel bir nedeninin varlığından da söz edilebilir. Kadrocular ***geçmişteki yakın çevrelerinden "dönmüş" olmak suçlaması*** altında tutulmaktadırlar. Tarihi materyalist bir yaklaşımı seçmiş olmaları onlara bu bakımdan bir sığınak sağlamaktadır. Tarihi materyalizm yaklaşımını benimsemeleri, onlara bu kuramsal yaklaşımın ***Komintern tarafından Türkiye koşullarına uygulamasının yanlış olduğunu***, doğru yaklaşımı kendilerinin geliştirdiğini

iddia etmelerine olanak vermekte ve ***bu suçlamalar karşısında kendilerine olan saygının korunmasını kolaylaştırmaktadır.*** Kurama asıl sadık olanların kendileri olduğunu iddia edebilmelerine olanak vermektedir.

İkincisi ise ***Türkiye'de inkılabın yürümekte olduğu*** konusunda yaptıkları saptamadır. Bu saptamanın Kadrocu süreci başlatabilmek için çok yaratıcı bir buluş (innovation) olduğu söylenebilir. Böyle bir çıkış noktasını ***var olan iktidar kolayca dışlayamayacaktır.*** Çünkü inkılabı o yapmıştır. Bunun sürmesine ve derinleşmesine karşı çıkması kolay değildir. Ama bu saptama ***kadrocu hareketin eleştirel bir konum elde etmesine olanak*** vermektedir.

Kadrocu söylemin buraya kadar incelediğimiz, genele dayanan, evrensellik iddiası taşıyan ***yapısı, Türkiye bağlamında anlamlı kılınmak*** durumundadır. Kadrocular genel ve evrensel olanla Türkiye'nin ilişkisini yine ***iki kanalla kuruyorlar.*** Bunlardan ***birincisi*** Türkiye'nin ***yürümekte olan bir inkılabın içinde*** olmasıdır. Bu Türkiye'nin köklü bir değişme içinde olması ve ***değişme ihtiyacının sürmesi*** demektir. ***İkinci*** ilişki ise tarihi materyalizmin uygulanmasında Avrupa'nın sanayileşmiş ülkelerinde ***sınıflararası çelişki belirleyici dinamik bir etken*** olarak alınırken, Türkiye'de ve Türkiye gibi ülkelerde belirleyici olanın ***metropoller ile sömürgeler ve yarı-sömürgeler arasındaki çelişki olduğu*** ileri sürülerek kurulmuş olmasıdır. Böyle bir çözümleme Kadroculara ***Türkiye'yi daha önce var olan ülkelerden farklı yeni bir tür memleket olarak ele alma olanağı*** vermektedir. İster kapitalist, ister komünist olsun daha önceki örneklerden farklı bir türün sözcüsü olmanın, kadrocu süreç içinde Kadroculaın savunmasını kolaylaştırdığını da unutmamak gerekir. ***Kadro*** dergisinin öyküsü içinde ***derginin hem faşist hem de komünist olmakla suçlandığı hatırlanırsa, bu pozisyonun savunma açısından ne kadar elverişli olduğu*** da kolayca anlaşılır.

Dikkat edilirse ***Kadrocular söylemlerini Türkiye'yi içerir hale getirirken*** bu ilişkileri soyutluk düzeyi yüksek kavramlarla ve ***evrensellik iddiasını kaybetmeden*** kurmuşlardır. İnkılapla kurulan ilişki bu düzeyde soyuttur. Nitekim ***Kadro***'nun öyküsünde gördüğümüz üzere, muarızları, Kadroculaı ***Türk inkılabının niteliklerini,*** Türk anayasasını, şeflerin konuşmalarını ve diğer ilgili belgeleri inceleyerek ***ortaya koymadan inkılap adına konuşmakla suçlamışlardır.*** Tarihsel materyalizme dayanarak Türkiye'yi milli kurtuluş hareketlerinin ilk örneği ve temsilcisi olarak tanımladıklarında da yeni olan bir şeyi tanımlamaktadırlar. ***Ama bu yeni olan sui-generis değildir. Evrensel olacak olanın ilk örneğidir.*** Türkiye ile ilişkinin soyutluk derecesi yüksek kavramlarla ve evrensellik iddiası ta-

şıyarak kurulması, söylemin başta tanımlanan üstten, genel, evrensellik iddiası taşımasının bir sonucudur. Aynı zamanda söylemin tanımlanan niteliklerinin korunmasına da olanak vermiştir.

Kadrocular yazılarında çözümlerinde sık sık kendine has olmak terimini kullanmaktadırlar. Bu terimi Kadrocular komünist ya da faşist oldukları konusundaki suçlamalara karşı kendilerini savunma güdüsü dolayısıyla kullanmışlardır. Bunu sui-generislik iddiası olarak görmemek gerekir. Türkiye şimdi tek örnek olduğu için böyledir. Kadrocular Türkiye'nin örnek olmasını istemektedirler. ***Başka ülkeler bu örneği izleyeceği için Türkiye gelecekte kendisine has olmaktan çıkacak, hiç olmazsa milli kurtuluş hareketlerini gerçekleştiren ülkeler kategorisi için genel olacaktır.***

Kadrocu söylemin evrensellik iddiası taşıması kendi konumunu bir tür üçüncü yol olarak tanımlamış olmasıyla da yakından ilişkilidir. Karşı çıktığı kapitalizm de, komünizm de evrensellik iddiası taşıyan kuramlardır. ***Bunların karşısına çıkabilmek için önerilen kuramın da evrensellik iddiası bulunmalıdır.*** Ama bu konuda Kadrocular önemli bir sorunla karşı karşıyadırlar. Çünkü ***ellerinde böyle genelleme yapabilecek sayıda örnek yoktur.*** Sadece Türkiye örneğinden çıkarak genelleme yapmak durumunda kalmaktadırlar.

Kadrocu söylemin iki çıkış noktası olan ***inkılabın yürümekte olduğu*** saptamasıyla, kuramsal çerçeve olarak ***tarihi materyalizmin seçilmiş olmasının*** söylem üzerindeki etkilerini daha ayrıntılı olarak ele alalım.

İnkılâp ve Kadro, inkılap yürüyor saptamasıyla başlamaktadır. Bu, ***inkılap genişliyor ve derinleşiyor diye ikinci bir saptamayla*** tamamlanmakta,[9] ona zamansal olduğu kadar mekânsal bir yayılım da kazandırılmaktadır. Kitabın böyle bir durum saptamasıyla başlatılması ***biri pratik, diğeri epistemolojik iki nedene*** dayandırılabilir. Pratik neden kadrocu sürecin daha önce incelediğimiz özelliklerinden kaynaklanıyor. Denilebilir ki Kadroculann esas hedefi ***yavaşlamış ya da durmuş olan inkılabı hızlandırmak ve sürdürmektir.*** Ama tek parti rejimi içinde etkili olabilmek için bunun böyle açıkça söylenmesinin uygun olmadığı, bu nedenle dolaylı olarak söylendiği ileri sürülebilir. Nitekim, böyle dolaylı olarak söylenmesine rağmen ***Kadrocular muarızları tarafından "siz kim oluyorsunuz da inkılâp adına konuşuyorsunuz" diye*** sorguya çekilmişlerdir. İnkılabın yürümekte olduğu saptaması onların üstlerine aldığı görevi, var olanı parlatmakla, açık hâle getirmekle sınırlamaktadır.

---

9 Şevket Süreyya, *İnkılap ve Kadro*, Kadro Serisi. No. 1, Ankara, 1932. s. 7

Ama ***inkılap yürüyor saptamasını*** sadece böyle bir ***pragmatik nedene bağlamak yetersiz*** olur. ***İkincisi*** ve daha önemli olanı, Kadroculaların ***inkılabın niteliği ve yönlendirilebilirliği konusundaki kabullerinden*** gelmektedir. Kadrocular bir toplumda ***inkılapların*** insan iradesinin müdahalesiyle yürüdüğünü, ama ***iradeyle başlatılıp bitirilemeyeceğini*** bir genel saptama olarak ortaya koymaktadırlar. Bu, üzerinde tartışılan, geçerliliği kanıtlanan bir sav değildir. Tarihi deneyim nedeniyle ***üzerinde genel bir uzlaşma olan önerme gibi ortaya*** konulmaktadır. Tarihin seyrinde amil olan muharrik kuvvet "insanın" lalettayin keyif ve hevesi değildir.[10] İnkılaba böyle yaklaşınca var olmayan, yürümeyen bir inkılaptan söz edilemez hale gelmektedir. Yani böyle bir durumda bir özne sisteme dıştan inkılap diye bir hedef koyamayacaktır.

Şevket Süreyya ***bu tanımla tek tek bireyleri analiz dışında bırakmaktadır. Ama yürüyen inkılaba müdahale edilebileceğini kabul etmektedir.*** Bu müdahaleyi yapabilecek iradeye sahip olan, inkılabı duyan, azınlık fakat ***şuurlu bir avangard ve disiplinli "kadro" dur.***[11] ***"İnkılâp tarafsız değildir." "İnkılâp ona taraftar olmayanların iradelerinin ona taraftar olanların iradelerine kayıtsız şartsız bağlanması demektir."***[12] İnkılapçı safında olmayı belirleyen inkılapçı telakkidir. "Kanaati gayrı muayyen, yeri belirsiz, renksiz ve kararsız tip, bir inkılâp devrinin tipi değildir."[13]

Böylece Kadrocu söylem ***bir biz*** ve ***öteki*** tanımı yapmış olmaktadır. ***İnkılapçılar*** ve ***inkılapçı olmayanlar.*** Ama ***bu öteki, dönüştürülecek biz haline getirilecek bir ötekidir.*** Kadroculara göre de ***bu, inkılabın genişlemesi ve derinleşmesiyle gerçekleşmektedir.*** "İnkılâbın derinleşmesi demek, her şeyden evvel, işte bu inkılâp şuurunun, inkılâp ahlak ve disiplininin, onu temsil eden azınlık kadronun dimağından genç neslin geniş köy ve şehir kalabalıklarının dimağına inmesi, yerleşmesi demektir." Bu ***tanım normatif olarak inkılaba müdahalenin hedefini ortaya*** koymaktadır.[14]

Bu tanımlar henüz inkılabın niteliğine açıklık kazandırmamaktadır. Buna Şevket Süreyya, kitabının başlangıcında değil sonuna doğru netlik kazandırmaktadır. Onun tanımına göre "İnkılâp, cemiyetin iktisadi ve içtimai temelindeki şeni bir değişikliğin, o ana kadar siyasi iktidardan mah-

10 Şevket Süreyya, *age*, s. 75.
11 Şevket Süreyya, *age*, s. 7.
12 Şevket Süreyya, *age*, s. 7.
13 Şevket Süreyya, *age*, s. 71.
14 Şevket Süreyya, *age*, s. 8.

rum bir halk kitlesinin cebri bir müdahalesiyle teyididir."[15] ***Türk inkılabı Kurtuluş Savaşı'ndaki cebri teyit ile başlamıştır.*** Kadrocular metropol-sömürge çelişkisini temel çelişki olarak ele aldıkları için ***inkılabın cebri müdahalesi, müstemlekeci güçlere karşı bir savaşla*** ve bu müstemlekeciliğin içteki temsilcisi saraya karşı isyan ile ***ortaya çıkmıştır.***[16]

Böylece Kadrocu söylemin ***birinci*** çıkış noktası ***başlamış bir inkılabın*** varlığıdır. Bu, Kadrocu söylemde ***adeta evrenin başlangıcı gibi bir büyük patlamadır.*** Bu başlayan ve on yıldır yürüyen inkılaba inkılapçı öncü kadro müdahale ederek, hem yürüyüşü devam ettirecek, hem de derinleştirecek ve yaygınlaştıracaktır. Bir anlamda ***bu kadro, sistemdeki belirlenmişlikler içinde iradesi olan tek aktör olarak tanımlanmıştır.*** Onun dimağında olanın yaygınlaşmasından söz edilmesi yanlış yorumlanmamalıdır. Bu ***kadronun oturup bir inkılap tasarlaması söz konusu değildir.*** İnkılap içinde yaşanan, toplumsal düzenin kanuniyetlerince belirlenmiştir. Bu ***kanuniyetleri de öncü kadro kuram içinde*** bulacaktır. Bu nedenle bu öncü aktör de önemli ölçüde ilişkiler içinde belirlenmiş bir aktör olacaktır.

İşte Kadrocu söylemi belirleyen ***ikinci seçme, diyalektik tarihsel materyalizmin toplumsal değişmeyi açıklayan kuram olarak seçilmiş olmasıdır.*** Bu seçim alternatifleriyle karşılaştırılarak yapılan bir seçim değildir. ***Kadroculaların formasyonlarıyla belirlenmiştir.*** Tarihi materyalizmin genel çerçevesini Marksist kuramdaki gibi ortaya koymaktadırlar. "Tekniğin inkışafi, cemiyetleşmeyi icap ettirir. Teknik, cemiyetin iskeletini teşkil eder. İnsanlar, ancak böyle bir teknik temel üstünde ve tekniğin o andaki inkışaf seviyesinin müsait olduğu nisbette, karşılıklı bir takım 'istihsal münasebetleri'ne girerler. Her cemiyetin kendine has olan ve cemiyetin bekasını temin eden istihsal usulü, yani 'tekniğe tahakküm tarzı', (yani) 'cemiyet şekli' böyle teşekkül eder." "İstihsal vasıtaları üzerindeki istihsal münasebetleri,[17] her zaman cemiyetin temelini ve bu temel üstünde yükselen ve ona irtikaz eden (dikilen), ahlak, din, hukuk, sanat ... ilh... telakkileri de, cemiyetin "üst müesseseler"ini yani "süper-strüktür"ünü verirler.[18] Bu bakış açısıyla iç belirleyicilikleri yüksek olan ***bu sosyal sistemin değişmesini sağlayan bağımsız değişken, teknoloji olmaktadır.*** Her şey onunla başlamakta ve zincirleme olarak belirlenmektedir. Cemiyetin muharrik kuvvetleri, bilhassa teknik inkışafi nizam altına alınmadıkça, bu

---

15 Şevket Süreyya, *age*, s. 72.
16 Şevket Süreyya, *age*, s. 73.
17 Şevket Süreyya, *age*, s. 76.
18 Şevket Süreyya, *age*, s. 27.

iradi müdahalemiz cemiyetin keyfiyetini tebdil etmeye, ona daha rasyonel başka bir mecra vermeye muktedir değildir."

Bu her toplum için geçerli ***evrenselliği olan kuramdır.*** Kadrocular da bu kuramı ***Türkiye'ye uygulayarak*** inkılabın yürümesinde ***izlenecek ilkeleri çıkarsayacaklardır.*** Bunu yapabilmek için Türkiye'yi ***zamanda ve mekanda bir yere oturtmaları*** gerekmektedir. Ancak böyle konumu doğru saptanmış bir memleket için doğru çıkarsamalar yapılabilmektedir. Bu saptamaların biri ***Türkiye'nin inkılap öncesinde bir yarı sömürge olmasıdır.*** Bundan çıkış isteği inkılapla gündeme gelmiştir. Saptanan yer coğrafik bir yer değildir. ***Ekonomik ilişkiler uzayında saptanmış bir yerdir.*** Günümüzün terminolojisi içindeki merkez çevre kavramlaştırmasında, çevre konumudur. ***Zamanda da özel bir konumda olduğunu*** saptamaktadır. Metropol ve sömürge çelişkisinin ön plana çıktığı ve bu ilişkinin değişmekte olduğu bir zamanda bulunulmaktadır. Yani Türkiye yine özel bir zamanda bulunmaktadır. İnkılabını başlattığı ve ***sınıfsal farklılaşmasını henüz geliştirmediği bir dönemde bulunmaktadır.***

Kadrocular tarihi materyalizmin bu özel zamanda ve mekânda (Türkiye'de) kullanıldığında 19. yüzyıl Avrupa'sında kullanıldığında ulaşılan sonuçlardan farklı sonuçlara ulaşılacağını ileri sürmektedir. Marksizmin Avrupa koşullarında tarihi materyalizmi kullanarak ilmi sosyalizmi geliştirdiğini, bunun da sınıf farklılaşmasının ve sınıf mücadelesinin bulunduğu memleketler için geçerli olduğunu anlatmaktadırlar. Bunun sonucunda çözüm olarak proleterya diktatörlüğü anlayışına ulaşılmaktadır.[19] Ama ***bir ülkede sınıf çatışmasının tasfiyesi uluslararası bağımlılık ilişkisinin tasfiyesini getirmemektedir.***

Bu noktada Kadrocuların söylemi bakımından kritik olan formülasyon ortaya çıkmaktadır. Tarihi materyalizmi Türkiye'den bakarak uygularken sınıf çelişkisi yerine, müstemlekecilik çelişkisini, sınıf savaşı yerine milli kurtuluş savaşlarını koymaktadırlar.[20] Cihan üstünde tekniğin yeniden rasyonel dağılımı, milli kurtuluş hareketlerinin zaferi ile teessüs edecektir.

Kadrocu söylemin yapısı konusunda yaptığımız çözümlemede gördüğümüz üzere ***bir toplumsal kurama gereksinmeleri vardır.*** Bu kuramın sunuluş biçimi pek çok şeyi birden çözmeye çalışmaktadır. Tarihsel materyalizmi genel bir şemsiye kuram haline getirerek, kendilerine karşı sol kesimden gelen döneklik suçlamasını kolayca karşılayacak bir konum elde etmektedirler. ***Konumlarını döneklik olmaktan çıkarmakta, tarihi***

---

19 Şevket Süreyya, *age*, s. 30.
20 Şevket Süreyya, *age*, s. 36-39.

materyalizmin uygulanmasında bir yanlışı düzelten olma durumuna getirmektedir. Böylece kendilerine saygılarını korumaktadırlar.

Bu yorum daha önce üzerinde durduğumuz kadrocu süreç bakımından da işlevseldir. Komünist olmakla suçlanmış ve mahkûm olmuş bu grubun iktidar tarafından benimsenmesinde, Marksizmden kopuşun samimi olması, eziklik taşıyan bir kopuş olmaması için kuramsal olarak temellendirilmesi gerekmektedir. ***Bunu Kadrocu söylem Marksizmi tarihi materyalizmin salt Avrupa'daki uygulanmasına hapsederek yapmaktadır.*** Böyle bir kuram biraz sonra üzerinde duracağımız üzere analizlerinde milleti temel ontolojik ünite haline getirmekte ve CHF'nin milliyetçilik ilkesiyle akrabalığını kolaylaştırmaktadır.

Bir söylem içinde ***yeni bir kuramsal geçerlilik*** ya da Kadrocu terimlerle ***kanuniyet iddiası getiriliyorsa*** bunun kanıtlanması gerekir. Bu kanıtlamanın görgül olanla yapılması gerekmektedir. Kadrocular bunun için dünyada ve Türkiye'de yaşanmakta olan ekonomik sorunlar üzerinde durmakta ve bu sorunları açıklamakta şimdiye kadar kullanılan ***ekonomik bunalıma ilişkin çözümlemelerin yetersiz kaldığını göstermeye çalışmaktadırlar.*** Bunu, klasik iktisat kuramlarının bunalımı açıklayamadığını, ancak Kadrocuların yaptığı gibi dünyanın bir bünye değişikliği içinde olduğu kabul edildiğinde, yaşanan bunalımın açıklanır hale geldiğini göstererek yapmaktadırlar. Bu bünye değişikliği, ***dünya iktisadi bütünlüğünün parçalanması, memleketlerin kendi kabuğuna çekilmesi ve liberalizmin yerini otarşiye bırakması*** biçimde olmaktadır.[21] Bu yolla metropol-müstemleke çelişkisi çözülme yoluna girmiştir.

Kadrocu söylemin kuram gereksinmesinin bu biçimde karşılanmasıyla söylem içinde ***yeni bir "biz ve öteki" de yaratılmaktadır.*** Türkiye ve yeni milli kurtuluş hareketleri bir cephe oluşturmaktadır. Ötekiler ise metropol ülkelerdir. "Yeni Türkiye, metropol ve müstemleke münasebetleri yerine müstakil milleti, tabi ve metbu milletler nizamı yerine siyaseten masun ve iktisaden kendine yeten müstakil milleti temsil" etmektedir.[22] Kadrocular bu sözleriyle yalnız bir "biz ve öteki" yaratmamakta, ***aynı zamanda Türkiye'ye milli kurtuluş hareketleri içinde tarihi bir öncülük misyonu da yüklemektedir.***

Kadroculann Türkiye'ye böyle bir misyon yüklemesi ***öznel bir seçme değil nesnel bir zorunluluktur.*** Çünkü "bu dava ilk defa ancak Türkiye'de ve Türk İnkılâbının seyri içinde ortaya konulabilirdi."[23] "Türkiye hem ken-

---

21 Şevket Süreyya, *age*, s. 16.
22 Şevket Süreyya, *age*, s. 24.
23 Şevket Süreyya, *age*, s. 45.

di mevcudiyetini korumak, hem de o muvazeneye uygun bütün iktisat ve cemiyet şartlarile müstakil bir iktisadi ve siyasi cüzü tam olmak mecburiyetindedir."[24] Bunun sağlanabilmesi diğer milli kurtuluş hareketlerinin de başarılı olmasına bağlıdır. Onun için ***Türkiye'nin öncülük etmesi ve diğerlerinin başarılı olması olasılığını arttırması, kendisinin başarılı olması için de gereklidir.*** "Zaten zamanımızda, tesiri milli hudutlarla mukayyet bir büyük inkılâbın hem tasavvuru, hem de idamesi müşküldür."[25]

Kadrocu söylemin Türkiye'ye yüklediği bu misyon yeni bir kuram iddiasıyla bir araya geldiğinde çok ilginç bir durum ortaya çıkmaktadır. Türkiye evrensellik iddiası taşıyan yeni bir ekonomik düzen kuramının yaratıcısı ve uygulayıcısı olarak çok prestijli bir konuma soyunmuş olmaktadır. Kadrocu süreç bakımından inkılâbın önderlerine böyle bir konumun önerilmiş olmasının mantığı açıktır. ***Kadrocular inkılap önderlerine CHF programının sunmadığı bir ideolojik konum önermektedir.*** Ama gerçekçi olarak düşünüldüğünde Türkiye'nin olanaklarının ve nesnel konumunun böyle iddialı bir projeyi taşımasının zorluğu ortaya çıkar. ***Nitekim rejimin önderleri gerçekçi davranarak bu konudaki Kadrocu söyleme sahip çıkmamışlar***, böyle iddialı bir role soyunmamışlardır.

Kadroculann söylemlerini yeni bir kuramla kurmalan yani milletlerarası çelişkiyi ön plana geçirmesi ***millet kavramına tüm söylem içinde kritik bir önem kazandırmaktadır.*** Kadrocular için toplumun temsilinde ***millet temel ontolojik ünite haline gelmektedir.***

Bireyin geri plana itildiği bu söylemde bireyin bir özne olarak da önemi kaybolmaktadır. O zaman millet adına hareket eden bir temel aktörün tanımlanması gerekmektedir. ***Bu da devlet olarak ortaya çıkmaktadır.*** Böyle olunca millet ve devletin tanımlanması ve yorumlanması söylemin iç tutarlılığı açısından önem kazanmaktadır.

Onun için Kadrocular ***milli meseleyi yeniden tanımlamaktadırlar.*** "Türk inkılâbından sonra ***milli mesele sadece 'hukuki' yahut 'yarı siyasi' mahiyetinden çıkmış***, milli istiklalde kayıt ve şart tanımayan ***müstakil bir dava halini almıştır.***"[26] "Tarih yeni bir millet tipini temsil ve müdafaa etmeyi Türk Milleti'ne Tevdi etmiş bulunuyor." "Milli bir hudut, içinde bütün münasebetleri nizam altına alınmış tezatsız millet rejimini, yani cemiyetçi bir milliyetçilik nizamını getiriyor."[27] "Millet her şeyden evvel tarihi mahsuldür." "Bu mahsulün zarfını milli hudutlar teşkil eder." "Tarih,

---

24 Şevket Süreyya, *age*, s. 23.
25 Şevket Süreyya, *age*, s. 69.
26 Şevket Süreyya, *age*, s. 62.
27 Şevket Süreyya, *age*, s. 94-95.

lisan, hars ve devlet birliğine müstenit bir iktisat birliği demek olan modern milletin tamamiyeti, ancak böyle masun bir milli hudut içinde teessüs edebilir." "Yeni millet telakkisinin hakiki manasını ancak milli işbirliği ve milli emek mefhumunu layıkıyle idrak ve ihata edersek anlayabiliriz." "Milli işbirliğinin mevzuu, milletin hakiki manasıyla millet haline gelişi ve gayesi de, millet birliğinin tezatsız, arızasız ve reaksiyonsuz inkışafıdır."[28] ***Böylece kadrocu söylemin millete ontolojik birim olma işlevini yüklerken onu da bu tür koşullara bağladığı söylenebilir.***

"Bu koşulların gerçekleşmesi kendiliğinden değil devlet eliyle olacaktır. Bu devlet milli kurtuluş hareketinin milletleşme hadisesinin siyasi bir ifadesidir." "Bu devlet, milletin hem mümessili, hem organizatörü, milli hayatı fiilen sevk ve idare ederek büyük iktisat terakümlerini millet namına yaratan ve millet namına benimseyen bir teşkilat olacaktır." "Milli kurtuluş hareketi devletçiliği, hem yüksek tekniği benimseyecek, hem de bu tekniğin terakkisi etrafında bir takım tezatların baş göstermesine meydan vermeyecek, kısaca cemiyet bünyesinin, bizzat cemiyetin iradi müdahalesi altında inkışafı imkanlarını temin edecek bir sistem olmalıdır."[29]

Kadroculann dilinin ve söyleminin özelliklerini gördükten sonra ***Kadro*** dergilerindeki yazıların bir içerik analizini yapabiliriz.

4.4: *KADRO* DERGİSİNDEKİ YAZILAR ÜZERİNE YAPILAN BİR İÇERİK ANALİZİNİN SONUÇLARI

Kadro dergilerinde tüm yazılarda geçen temel kavramların kaç kez olumlu, kaç kez olumsuz bir bağlam içinde kullanıldığı sayılarak ***bir içerik çözümlemesi*** yapılmıştır. ***Bu sayımların*** sonuçları, ***Kadro***'nun, kendi varlığını temellendirmekte ve ideolojisini savunmakta kullandığı ***ana kavramlara ve Kadro yazarlarına göre farklılaştırılarak tablolar haline getirilmiştir.*** Böyle bir analizin yapılması bir yandan söylemleri içinde hangi kavramların merkezi konum kazandığını, bir kavramla ilişkili diğer kavramların nasıl bir kavram alanı oluşturduğuna açıklık getirecek öte yandan da Kadrocu yazarların kendi aralarındaki dünya görüşü farklılıklarının niceliksel olarak ortaya çıkarılmasını sağlayacaktır.

4.4.1: KADROCULAR KENDİLERİNİ NASIL FARKLILAŞTIRIYOR?

Kadro hareketi 1930'lar Türkiye'sinde aydınlar arasındaki bir grubun iktidarı etkileme, siyasal elit haline gelme arayışıdır. Aydınlar kesiminden gelen küçük bir grubun böyle bir istemde bulunmakta kendilerini haklı

28 Şevket Süreyya, *age*, s. 100.
29 Şevket Süreyya, *age*, s. 107.

görebilmeleri için, ***aydınların diğer kesimini yadsıyabilecek gerekçelere sahip olması gerekir.*** Bu gerekçeleri temellendirebilmek için Kadroculaın ister açık, isterse üstü kapalı olarak belirtilmiş bir aydın yaklaşımına sahip olmaları gerekir.

Bu yadsımanın ***Kadro*** örneğinde nasıl yapıldığını saptamak için, Kadro dergisindeki yazılara uygulanan bir içerik[30] analizinin[31] bulgularından yararlanılarak Tablo (1) hazırlanmıştır. Bu tabloda hangi aydın kategorilerinin olumlu değerlerle yüklü, hangi aydın kategorilerinin ise olumsuz değerlerle yüklü olarak kullanıldığı görülmektedir.

TABLO (1): KADROCULARIN DEĞİŞİK AYDIN KATEGORİLERİNE YÖNELİMİ

32, 33	Ş. S.	Y. K.	B. A.	V. N.	İ. H.
Olumlu Bağlamda Kullanılan Kategoriler					
Şef, Milli Şef, İnkılap şefleri	34	----	9	9	----
Milli rehberlik, rehber kadro, inkılapçı kadro rehber, ileri kadro	24		4	----	1
Türk münevveri, inkılapçı münevver, Türk inkılapçısı, münevver, inkılapçı, inkılap hukukçusu	118	50	9	6	5
İnkılap nesli, Türk münevverleri nesli	34	2	2	2	----
Olumsuz Bağlamda Kullanılan Kategoriler					
Entelektüeller, Türk entelektüelleri	----	12	----	----	----
Yarı münevverler, yarı münevverler kulübü	28	----	----	----	----
Meşrutiyet münevverliği, inkılap öncesi münevverlik	5	----	----	1	----
Küçük burjuva (zihniyeti)	3	1	1	----	----
Darülfünun, Darülfünun müderrisi, kürsü âlimleri, kürsü iktisatçılığı, kürsü politikacılığı	17		7	5	3

30 Şerif Mardin, *Siyasi Fikir Tarihi Çalışmalarında Muhteva Analizi*, A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara, 1969.

31 Yapılan içerik analizinde oldukça esnek bir yöntem izlenmiştir. Cümleler bağlam birimi olarak alınmıştır. Her cümlede ideolojik olarak anlamlı bulunan kavramların olumlu ya da olumsuz değer yüklü olarak kullanıldığı saptanmıştır. Her kavramın olumlu ya da olumsuz değerle yüklü olarak kaç kere kullanıldığı sayılmıştır. Yazıda kavramların sıklıklarına dayanan yorumlarda çok dikkatli olunması gerektiğinden, hazırlanan tablolarda her kavramın kaç kez kullanıldığı gösterilmekle beraber, bun-

Tabloda ***aydınlar kesiminden üç alt kategorinin*** yadsındığı anlaşılmaktadır. Bunlardan birincisi, ***yarı münevverlerdir.*** Kadrocularda yarı münevver, eğitim düzeyine göre tanımlanmış bir kavram değildir. Şevket Süreyya'ya göre:

"Yarı münevver ya şahsi veya zümrevi fakat muayyen bir cihanı telâkki tarzından mahrum olan adamdır. Hadiselerin tenevvüü karşısında şuurun şaşalayışı ve bunları izah ölçülerinden mahrum oluşu, yarı münevverde derhal, bütün hadiselere karşı bir 'laübalilik ve hafifmeşreplik' halini alır."[34]

Kadrocularda ***"yarı münevverin" yadsınmasıyla yapılan, aydın kategorisinin kapsamını, aydını tam olarak yadsınmadan daraltmak olmaktadır.***

Kadroculaların aydın kesim içinden yadsıdığı ikinci alt küme, ***"inkılâp öncesi münevverlik" ve "Meşrutiyet münevverliği"dir.*** Şevket Süreyya zaman zaman olumsuz değer yüklü olarak kullandığı "Cavit Bey İktisatçılığı" vb. sözcüklerle bu kategorideki aydınları isimlendirmiştir. Bu kategori, aydınlar arasında zaman boyutuna göre bir ayrım getiriyor gibi görünmekteyse de, ***gerçekte inkılaba inanç bakımından bir ayrım getirmektedir.*** Cumhuriyet'in siyasal elitleri, Meşrutiyet döneminin aydınları arasından çıkmıştır, uygulamalar da büyük ölçüde o dönemde gelişmiş fikir akımlarından etkilenmiştir. Bu nedenle zamana dayanan bir yadsıma büyük ölçüde Cumhuriyet yöneticilerini de içerecektir. Öyle ise bu yadsıma gerçekte inkılaba bağlılık açısından bir yadsımadır.

Yadsınan üçüncü grup, Darülfünun hocalarıdır. ***Kürsü alimleri, kürsü iktisatçıları, hep yadsınmaktadır.*** Bu yadsıma üç farklı nedenden doğmaktadır. Birincisi ***Kadro***'nun kendisinin üniversite dışında gelişen bir aydın hareketi olmasıdır. *İkincisi* ***Kadro***'nun yayımlandığı yıllarda üniversitede reform yapılması gereksinmesi ortaya çıkmış ve ***Cumhuriyet yö-***

---

ların yüzdesinin alınmasına gidilmemiştir. Ama bu tür yüzdeleri almak isteyenlerin bu işlemi yapabilmeleri için de her yazarın kullandığı kavramların sıklıklarının toplamını burada vermekte yarar vardır. Bu sayılar Şevket Süreyya'da 4. 884, Yakup Kadri'de 542, Burhan Asaf'ta 1. 818, Vedat Nedim'de 1. 626, İsmail Hüsrev'de 1. 999'dur. Bu sayılar Kadrocu ideolojinin oluşmasında her yazarın göreli katkısının ne olduğunu kabaca gösteren bir gösterge olarak alınabilir.

32 Bu satırdaki kısaltmalar sırasıyla *Kadro*'nun kurucuları Şevket Süreyya (Aydemir), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Burhan Asaf (Belge), Vedat Nedim (Tör) ve İsmail Hüsrev'i (Tökin) göstermektedir.

33 Tablolarda yer alan sayılar her kavramın geçiş sıklığını vermektedir.

34 Şevket Süreyya (Aydemir), "Yarı Münevverler Kulübü", *Kadro*, No. 8, Ağustos 1932, s. 41.

neticileri de üniversiteyi yadsımıştır. *Üçüncüsü* ***Kadro'***nun aydın kategorisini inkılaba inançla temellendirmesidir. Cumhuriyet yöneticileri de Darülfünun'u inkılaba inançsızlıkla suçlamışlardır. O halde ***Darülfünun, Kadrocular a göre aydın olmanın esas boyutu ile ters düştüğünden*** yadsınanlar arasında yer alacaktır.

Kadrocular için en sorunlu kavramın genel anlamdaki "aydın" kategorisi olduğu görülmektedir. Kadrocular "aydın"ı alt kategorilere ayırarak, hem yadsıma hem de ön plana geçirme sorunuyla karşı karşıya olduklarından, genel anlamdaki "aydın", onların sözcükleriyle "münevver" ve "entelektüel", hem olumlu hem de olumsuz bağlamda kullanılmaktadır. ***Yaban***[35] yazarı Yakup Kadri için münevver olumlu bir kategori iken, ***Türk entelektüeli ve entelektüel olumsuz değer yüklü olan kategorilerdir.*** Yakup Kadri'nin olumsuz olarak nitelediği bir kategoriyi ifade etmekte, entelektüel gibi yabancı kökenli bir sözcüğü seçmesi her halde tesadüfü değildir, onların yabancılara özenmesine, köksüzlüğüne de işaret etmektedir.

Kadrocular "aydın"lar içinde benimsedikleri alt kümeleri cumhuriyetçi, inkılapçı, Türk inkılapçısı ve benzeri nitelemelerle ortaya koymaktadırlar. Tablo (1)'de Kadrocular, aydınlar içinde yadsıyacakları kümeleri belirlemekte kullandıkları "nesil" boyutunu, simetrik bir biçimde "inkılap nesli", "Türk münevverleri nesli" kavramlarıyla benimseyecekleri kümeleri tanımlamakta da kullanmaktadırlar.

Kadrocuların aydın kesim içinde yaptıkları ***bu daraltma, en olumlu değer yargılarıyla yüklü bir alt küme olan Kadro'nun tanımlanmasında, araçsal niteliğe sahiptir.*** Bu daraltılmış küme içinde daha da dar bir küme olan ***"inkılâpçı kadro", "rehber kadro" vb.*** kavramlarla nitelenen bir başka grup daha vardır. ***İdeolojinin yöneldiği esas grup da budur.***

Şevket Süreyya ***İnkılâp ve Kadro***[36] adlı kitabında Kadro'yu tarihsel olarak temellendirmeye çalışmaktadır. Toplumların gelişim süreci içinde ***"sevk ve idare" işlevlerinin farklılaştığını*** ve sanayi ülkelerinde bu süreç içinde "sevk ve idare" işlevini görmek üzere gelişen sınıf çıkarlarına yönelimli partilerin, yarı sömürgelikten yeni kurtulan ve sınıfsal farklılaşmanın gelişmemiş olduğu ülkelerde anlamlı olmayacağını belirttikten sonra, ***bunun yerine Kadro'yu önermektedir.***[37] Şevket Süreyya'ya göre:

"Milli Kurtuluş Hareketi içinde yaşıyan bir memlekette inkılâbın siyasi

---

35 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban*, İstanbul: Birikim Yayınları, 1977.

36 Şevket Süreyya (Aydemir), *İnkılâp ve Kadro*, Ankara: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1932.

37 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 139-150.

otoritesi prensiplerini inkılâbın mahiyet ve inkişaf istikametlerinden alan ve bu prensipleri kendine ahlak edinmiş ileri unsurları çerçevesi içinde toplayan tek bir kadroda temsil olunur."[38]

"*Kadro bir cemmigafir değildir. Burada lâalettayin her vatandaşın yeri yoktur. Kadro, inkılâp içinde en ileri unsurların en ileri fikirler etrafında teşkilatlanmasıdır. Onun kuvveti, evvelâ temsil ve müdafaa ettiği fikirlerin isabetinde, saniyen saflarına aldığı ileri ve feragatli unsurların kuvvet ve keyfiyetindedir. Kadro milletin bütün kalabalıklarını kendi teşkilat çerçevesi içinde toplamayabilir. Fakat fikirlerinin isabeti ve yetiştirdiği inkılâp neslinin liyakat ve heyecanı ile o bu kalabalıkları her zaman sevk ve idare edebilir.*"[39]

Kadrocular bu kadro tanımıyla tek parti yönetimi için bir düşünsel temel oluşturmaya çalışmaktadırlar. Ama önemli pratik bir sorunla da karşı karşıya bulunmaktadırlar. İktidarı denetleyen CHP ve bunun da bir siyasal eliti vardır.[40] 1932'de *Kadro* dergisi yayımlanmaya başladığında, ***yeni bir kadrodan söz etmekle gerçekte var olan siyasal eliti bir ölçüde yadsımakta ve onun yerini almaya adaylığını koymuş olmaktadır.*** Ama bu, Tablo (1)'deki var olan siyasal elit içinde bir farklılaşma "Şef", "Milli Şef", "inkılap şefleri" gibi sınırlı sayıdaki kişiyi belirten kategorilerin olumlu bağlamda kullanılmasıyla yaratılmaktadır. *Kadro* dergisinde Cumhuriyet'in siyasal elitinin doğrudan bir eleştirisini beklemek, tek parti yönetiminin hüküm sürdüğü bir ortamda, kuşkusuz gerçekçi olmaz. ***Bu eleştiriyi Yakup Kadri, Kadro dergisinin yayımlandığı yıllarda yazdığı Kadrocu çizgideki Ankara adlı romanında***[41] ***yapacaktır.***

Toplumda böyle seçkin bir işlev görmesi öngörülen ***Kadro'nun, sahip olması gereken nitelikler neler olacaktır?*** Bu soruyu yanıtlamak için Tablo (2) hazırlanmıştır. Bu tabloda, *Kadro* dergilerindeki yazılarda bir içerik analizi yapılarak, kişilere ilişkin, olumlu olumsuz nitelemelerin neler olduğu ve hangi sıklıkta kullanıldıkları gösterilmiştir. ***Bu nitelikler dört grupta toplanmıştır.*** Her gruptaki nitelik, hem olumlu hem olumsuz bağlamda kullanılan kavramlar yardımıyla açıklanmaya çalışılmıştır.

Kadrocu aydının ***birinci*** boyuttaki niteliği, toplumun çıkarlarını, kişinin çıkarlarının önüne koyması olmaktadır. ***Toplumun çıkarını ön planda tutmada iki farklı niteleme*** önem kazanmaktadır. Bunlardan biri

---

38 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 143.

39 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 150.

40 Partinin siyasal eliti ise aynı yıllarda *Ülkü* dergisini çıkararak Cumhuriyet Halk Partisi'nin ideolojik çizgisini savunmuştur.

41 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Ankara*, (ilk baskı).

"millet" diğeri *"inkılap"*tır. Sınıf farklılaşmasının varlığını kabul etmeyen *Kadro*'nun ideolojik çerçevesi içinde *"millet"*, toplumu nitelemekte yeterli olmaktadır. İnkılâp da toplumu daha ileri götürmek için yapıldığından, dolaylı olarak toplumu nitelemiş olmaktadır.

Bu birinci boyuttaki nitelik, ***olumsuz kategoride daha kuvvetli*** vurgulanmıştır. *"ferdiyetçilik"*, *"ferdi teşebbüs"* sıkça yinelenen olumsuz nitelikler olmuştur. Bu kategoride yer alan *"oportunist"*, *"fikir anarşisti"* gibi nitelemelerin daha az sıklıkta kullanılmış olmasını, bunların daha az yadsınması olarak değerlendirmemek gerekir. Bu kategoriler, hemen hemen her ideolojik çerçevede yadsınmaktadır. Onun için üzerinde çok durulmamış olabilir. Yinelemelerin belli noktalarda toplanması, bu noktaların yaygın karşıt bakış açılarının en sert noktaları olduğunun bir kanıtı olarak görülebilir.

Kadrocu aydının niteliklerinin ***ikinci*** boyutu, ***inkılap heyecanı*** ile dolu olarak eylem içinde olmasıdır. Bunun karşıtı olarak *"pessimizm"* ve *"pasiflik"* ön plana çıkmaktadır. "Pasif"liğin, "aksiyon"un karşıtı olarak kullanıldığı açıktır. "Pessimizm" ise inkılabın karşıtı değildir. Ama inkılap heyecanının oluşmasını engelleyen bir ruh halidir. Bu nedenle karşıt bir konumda bulunmaktadır. Tablo (2)'de dikkati çeken bir özellik bu kavramların hemen hemen, sadece Şevket Süreyya'ca kullanılmış olmasıdır. Diğer yazarların psikoloji ağırlıklı bu kavramı yeterince yararlı görmedikleri anlaşılmaktadır.

TABLO (2): KADRO'NUN KİŞİLERE İLİŞKİN DEĞER YARGILARI

	Ş. S.	Y. K.	B. A.	V. N.	İ. H.
BİRİNCİ GRUP KARŞITLIKLAR					
Olumlu Bağlamda Kullanılan Kategoriler					
Cemiyetçilik	1	1	1	----	----
Milli şuur, milli irade, milli gurur, milli heyecan, milli bütünlük	35	12	3	4	17
Kolektif vicdan, kolektif çalışma, içtimai idrak, mefkûrecilik	2	9	3	----	----
İnkılap menfaati, ideolojisi, inkılap cephesi disiplini	7	31	4	----	----
Milletin ileri menfaatleri, millet refahı, milli dava	26	----	4	22	20
Olumsuz Bağlamda Kullanılan Kategoriler					
Ferdiyetçilik, ferdi selamet, ferdi teşebbüs, hususi menfaat, endividualizm, şahsi hürriyet	33	7	14	65	52
Oportünist	6	----	4	1	----
Fikir anarşisti, nihilist, demagog	5	2	----	----	----

İKİNCİ GRUP KARŞITLIKLAR	Ş. S.	Y. K.	B. A.	V. N.	İ. H.
Olumlu Bağlamda Kullanılan Kategoriler					
Aksiyon adamı, yaratıcılık, yapıcılık, şuurlu müdahale, irade	7	----	8	9	3
İnkılap heyecanı, inkılapçı, ihtilalci	27	----	4	8	3
Olumsuz Bağlamda Kullanılan Kategoriler					
Pessimizm	48	----	----	----	----
Pasif ruh esareti, idealist sulhçular, pasif ütopist, insaniyetçilik, konservatör, liberal hümanizm	25	3	----	----	----
ÜÇÜNCÜ GRUP KARŞITLIKLAR					
Olumlu Bağlamda Kullanılan Kategoriler					
İleri bilgi seviyesi, ileri teknik, medeniyet, kültür	70	34	15	7	6
Metod ve teknik, sistemlilik, sistemleştirmek	4	1	2	1	4
teşkilatçı, teşkilatlı, teşkilatlanma	1	----	1	24	6
Rasyonalite, rantabilite, rasyonalizasyon, rasyonel teknik	20	----	9	39	27
Olumsuz Bağlamda Kullanılan Kategoriler					
İskolastizm, Şarklılık	7	----	----	1	----
Eklektisizm, spekülasyon	8	----	1	2	5
Metotsuzluk, sistemsizlik	----	----		----	3
DÖRDÜNCÜ GRUP KARŞITLIKLAR					
Olumlu Bağlamda Kullanılan Kategoriler					
Otorite, siyasi otorite, devlet otoritesi, otoriter rehber	6	----	11	1	8
İş disiplini, inkılap disiplini	6	----	----	5	----
Olumsuz Bağlamda Kullanılan Kategoriler					
Diktatör, askeri disiplin, formalist, solidarist	5	6	----	----	----

Kadrocu aydına yüklenen niteliklerin *üçüncü* boyutu, ileri bilgiye, tekniğe ve kültüre dayanan etkinliktir. Bu boyutta yer alan nitelemelerin genellikle olumlu bağlamda kullanıldıkları görülmektedir. ***İleri teknik ve bilgi düzeyi, metod ve sistemlilik, örgütlenme, rasyonellik bu boyut içinde yer alan olumlu alt kategorilerdir.*** Rasyonalite ve teşkilatlanmanın Yakup Kadri tarafından kullanılmamış olması dikkati çekmektedir.

Kadrocu aydından beklenen niteliklerin ***dördüncü*** boyutu ise, onun ***iş disiplinine ve inkılap*** disiplinine sahip olması ve otoriteyi benimsemesidir. Tablo (2)'de bu boyut içinde olumsuz bağlamda kullanılan kategori-

ler, gerçekte bu kavramların nasıl anlaşılması gerektiğine açıklık getirici yöndedir. Kadrocular için disiplini belirleyen unsur işin ve inkılâbın içeriğidir. Bu içerikleri boşaltılmış, ***"salt disiplin için disiplin" olumsuz bir kategori olmaktadır.*** Bu nedenle Kadrocular, askeri disiplini olumsuz bağlamda kullanmaktadırlar. Özetlemek gerekirse Kadrocu aydın, toplumun çıkarlarını ön planda tutan, inkılap heyecanı ile eylem içinde olan, bu eylemini ileri bilgi, teknik ve kültüre sahip olarak etkin bir biçimde yürüten, iş disiplinine ve inkılap disiplinine sahip olarak ***otoriter bir yapıdaki topluma rehberlik yapacak kimse*** olmaktadır.

Nitelikleri bu şekilde özetlenen ***Kadrocu aydın, değişik aydın anlayışlarına göre nerede durmaktadır?*** Osmanlılarda aydının gelişimi, siyasal otoriteyle ve eğitilmiş olmakla yakın ilişki içinde olmuştur.[42] Ondan siyasal otoritenin istekleriyle eğitilerek, dünyadaki gelişmeleri ülkeye getirmesi beklenmiştir. ***Bu nedenle eğitim boyutu hep ön plana çıkmıştır.*** Onun için de "entelektüel" sözcüğü yerine "aydınlanma anlayışından gelen" kullanılmıştır. Entelektüel sözcüğünü olumsuz bir bağlamda kullanan Yakup Kadri dışındaki Kadrocular "münevver" sözcüğünü hep olumlu bağlamda kullanmışlardır. Ama Kadrocuların "eğitilmiş" olmayı aydın olmak için yeterli saymadıklarına daha önce değinmiştir. ***Kadrocular göre eğitilmiş olmak, kişiyi ancak yarı aydın*** yapmaktadır. Aydın olabilmek için bunu aşıp, belli bir dünya görüşüne sahip olmak gerekmektedir. Osmanlı aydını siyasal otoritenin isteğiyle eğitilerek Batı'daki gelişmeleri ülkesine getirme işleviyle yükümlenince, bu işlevi görmesi onu zaman zaman siyasal otoriteyle çatışma noktasına götürmüş ancak, bu çatışma siyasal otoriteyi yadsımaktan çok, onunla bütünleşmek için olmuştur. Böylece, ***Osmanlı aydını anlayışını eğitim boyutunda aşan Kadrocular, siyasal otoriteye yönelme konusunda bu geleneğe paralellik göstermiştir.***

Kadrocu aydın anlayışını değerlendirirken üzerinde durulması gereken bir konu da, aydının eleştirici niteliğinin ön plana çıkarılmamasıdır. Değişik çevrelerde yapılan aydın tanımlarının[43] ortak noktalarından biri, aydının toplumdaki diğer kişilere göre duygusal bağlılıklardan daha az etkilenmesi, olayların gidişine kapılmayıp, onları dıştan gözleyerek eleştirebilmesidir. ***Kadrocu aydın, eleştiren bir kişi olmaktan çok, inkılaba***

---

42 Murat Belge, "Tarihi Gelişme Süreci İçinde Aydınlar", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1983, s. 122-128.

43 Bu tanımlamalar için bkz. Toker Dereli, *Aydınlar, Sendika Hareketi ve Endüstriyel İlişkiler Sistemi*, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İstanbul, 1974.

inanan, inkılâp heyecanını taşıyan, onu ilerletmek için sürekli eylem içinde bulunan bir kişidir. Bu, Kadroculaların "organizasyonel elit" olmasının bir sonucudur. Normal olarak siyasal elit araştırmaları kapitalist, demokratik sistemlerdeki elitleri inceler. Bu tür çalışmalardaki elit anlayışında, rejime ilişkin varsayımlar gizil olarak bulunur. ***Lenszowski,***[44] tek parti rejimlerinde farklı türde elit kavramları üzerinde durmanın önemine değindikten sonra, ***"organizasyonel elit"*** kavramını önermektedir. Böyle bir siyasal rejimde yeni elitlerin ortaya çıkması, yükselmesi, diğer elitlerle örgütçülük, kültür, deney, ahlak vb. konularda yarışarak olacaktır. Bu yarışma içinde eleştirinin yeri yoktur. Kadrocular da bu çerçeve içine kolayca oturmaktadır.

Kadrocu aydın anlayışına daha da açıklık kazandırmak için, onların ***Gramsci'nin***[45] ***"organik aydın" ve "geleneksel aydın" kategorilerin*** göre konumlarını tartışmak yararlı olacaktır. Gramsci'ye göre, toplumda iki tür aydın vardır. Bunlardan birincisi olan "organik aydınlar", bir toplumsal sınıf ya da grubun içinde yer alırlar. O grubun üyesidirler. Organik olarak bağlı bulundukları bu grubun ideolojisini yeniden üretirler. Onların düşünmelerini, özlemlerini, örgütlenmelerini yönlendirirler. İkinci tür "geleneksel aydınlar" ise, sınıflar üstü bir görünüme sahiptirler, sanat, bilim ve kültürle uğraşırlar. Siyasal iktidara gelme mücadelesi veren, her sınıf ya da toplumsal grup, geleneksel aydınları "ideolojik olarak" kendine dönüştürmeye ve kazanmaya çalışır. Siyasal iktidarın hegemonik denetimi bunlar aracılığıyla kurulur.

Bu iki kategori açısından bakıldığında, ***Kadrocu aydın kategorisinin, "organik aydın"ların dışında olduğu*** açıktır. Ama Kadrocu aydını geleneksel aydın kategorisi içine sokmak da kolay değildir. ***Kadrocu aydın da sınıflar üstü bir konumdadır,*** ama bu sonuç sınıfların var olduğu bir toplumda sınıflar üstü görüntüyü koruma yoluyla değil, ***sınıfların varlığının yadsınmasıyla sağlanmaktadır.*** Geleneksel aydın kategorisinin kendisinden beklenen işlevi yerine getirebilmesi için, iktidardaki güçlerle ilişkilerinin dolaylı yoldan kurulması gerekecektir.

Geleneksel aydın iktidar güçlerine göre otonomisini hiç olmazsa görünürde korumalıdır. Oysa Kadrocu aydın iktidar ile bütünleşme çabası içindedir. Bu nedenle Kadrocu aydınları, Gramsci'nin iki kategorisi içine de sokmamak daha doğru olacaktır.

---

44 George Lenczowski, *Political Elites in the Middle East,* Washington D. C., American Enterprise Institute for Public Policy Research, 1978, s. 5.

45 Antonio Gramsci, *Aydınlar ve Toplum,* İstanbul: Örnek Yayınları, 1983.

Kadrocu aydınlar için en iyi tanım, "organizasyonel elit" olacaktır. "Organizasyonel elit" olmak istemişler, ama başarıya ulaşamamışlardır. Kadrocular "organizasyonel elit" anlayışı içinde, iktidardaki elitlerle ve toplumdaki diğer elitlerle yarışa girmişlerdir. Bu yarışta Kadroculaların kaderi iktidardaki elitlerin yerine geçmekten çok, onlar tarafından toplumdaki diğer elitlerin elenmesinde kullanılmak olmuştur.

4.4.2: KADROCULARIN DÜNYA GÖRÜŞÜ VE DEĞİŞİK SİYASAL İDEOLOJİLERE YÖNELİMİ

Daha önce de üzerinde durduğumuz üzere Kadroculara göre, bir kişinin aydın olabilmesi için ön koşul, bir ***"cihanı telâkki tarzı"***nın bulunmasıdır; yani her aydının, doğanın niteliği ve tarihin gidişi üzerine genel bir anlayışının bulunması gerekir. Bu anlayış aydına, karşılaştığı değişik olguları tutarlı bir biçimde yorumlamasının yolunu gösterecektir. Böyle bir yola sahip olmak kişinin yaşam karşısındaki davranışları arasında bir tutarlılık sağlayacaktır. ***Kadroculaların geliştirdiği siyasal ideolojinin de bir iç tutarlılığa sahip olabilmesi için, bir dünya görüşüne dayanması gereklidir.*** Bu nedenle geliştirilen ideolojinin içeriğine girmeden önce bunun dayandığı dünya görüşünün ne olduğu konusuna açıklık kazandırmakta yarar vardır.

Kadroculaların dünya görüşünü saptamak için yapılan içerik analizinin bulgularından yararlanılarak, ***Tablo (3)*** hazırlanmıştır. ***Tablo (3)***'te, Kadroculaların dünya görüşünün "diyalektik materyalist" ve "tarihi materyalist" olduğu açıkça görülmektedir. Yani Kadrocular, ***evrenin en genel yasasının "diyalektik"*** olduğunu benimsemektedirler. Materyalist olduklarından, ***evrenin maddi bir gerçek olduğunu***, bu gerçeği insanın bilebileceğini ve ***bu bilişten yararlanarak gerçeği değiştirebileceğini*** kabul etmektedirler. Diyalektik materyalist görüşü topluma uyguladıkları için de, tarihi materyalisttirler. Kadroculaların olumsuz bağlamda kullandıkları ve ***temelde karşıt oldukları dünya görüşü ise "idealizm"dir***, yani, maddenin, dış dünyanın varlığını kabul etmeyen, sadece bilinç içeriklerinin varlığını kabul eden dünya görüşünü yadsımaktadırlar. Tablo (3)'te yer alan olumlu ve olumsuz bağlamda kullanılan diğer kategoriler bu temel seçmenin sonucunda kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Tarihsel materyalist görüş benimsendiğinde, ***determinizm, tarihi zaruretçilik ve realizm olumlu bağlamda, fetişizm, Bergsonizm olumsuz bağlamda*** kullanılmak durumundadır.

TABLO (3): KADROCULARIN DÜNYA GÖRÜŞLERİNE YÖNELİMLER

	Ş. S.	Y. K.	B. A.	V. N.	İ. H.
Olumlu Bağlamda Kullanılanlar					
Tarihi materyalizm, diyalektik tarihi maddecilik, inkılapçı cemiyetçi maddeci dinamik felsefe, inkişaf diyalektiği vb.	54	3	1	----	4
Determinizm, tarihi zaruretçilik	7	----	1		----
Realite, realizm, realist	11	----	----	----	----
Üniversalist	----	----	----	----	3
Olumsuz Bağlamda Kullanılanlar					
Metafizik, metafizikçi, idealizm	6	2	----	----	1
Fetişizm, fetişleştirilmiş kategoriler	----	2	3	----	
Bergsonizm	4	----	----	----	----
Üniversalizm	----	----	----	----	16

Ana çizgisi bu olan ***dünya görüşü gerçekte Marksist dünya görüşüdür.*** Kadroculari araştırırken bu saptamayı yapmak özellikle önem kazanmaktadır. Kuruculardan dördü, Kadrocu olmadan önce, TKP içinde yer almıştır. Bu hareketten ayrılarak CHF içinde etkili olmak istemektedirler. Kadrocular TKP'den ayrıldıktan sonra dünya görüşlerini değiştirmediklerine göre, değişen nedir? Bu dünya görüşüyle Kemalizmi nasıl bağdaştıracaklardır? Kadrocular dünya görüşlerini değiştirmediklerine göre, toplumsal olayları tarihi materyalist bir anlayışla yorumlayacaklardır. Gerçekten de gerek *Kadro*'da yer alan yazılarda, gerekse Kadro yayını olarak yayımladıkları kitaplarda kullanılan analiz yöntemi bu olmuştur.[46] Geçmişte içinde yer aldıkları TKP'den ayrıldıkları noktalar, yeni çözümlemelerle ulaştıkları yeni sonuçlar olmaktadır. Yani aynı topluma, aynı yöntemle yaklaşılmasına karşın TKP'ninkilerden farklı sonuçların elde edilmesi söz konusudur. Bu, siyasal ideolojilerin kurulmasında sık sık karşılaşılan bir durumdur. Ama daha ilginç olanı, Kadroculaların, ulaştıkları bu yeni sonuçların Kemalizmle kolayca uzlaşabileceğine inanmalarıdır. Böyle bir inanç ancak iki varsayımla temellendirilebilir. Bunlardan birincisinde, ***Kemalizmin çok pragmatik olduğunu,*** bu nedenle ulaşılan sonuçlar uygun olduğu takdirde onunla uzlaşmanın kolayca olabileceğini düşünmektedirler. ***İkincisinde ise, Kemalizmin dünya görüşü olan ve maddeci bir niteliği olan pozitivizmin, tarihi materyalizmle bağdaşabileceğini varsaymaktadırlar.***

46 İsmail Hüsrev, *Türkiye Köy İktisadiyatı*, Ankara: Kadro Mecmuası Neşriyatı, 1934.

Bu tartışmayı kapatmadan önce, Tablo (3)'te yer alan şimdiye değin üzerinde durulmayan ***"üniversalizm"*** üzerinde durmakta yarar vardır. Üniversalizm, İsmail Hüsrev'in hem olumlu, hem de olumsuz bağlamda kullanmış olduğu bir kategoridir. Olumlu bağlamda, üniversalist politikaları, ***yani bütüncü iktisat politikalarını savunmak için kullanılmıştır.*** Doğada ve toplumda hiçbir olgunun, kendisini çevreleyen olguların dışında tek başına ele alındığında anlaşılamayacağını öngören diyalektiği benimseyen, olayları birbirinden kopuk olarak ele alması nedeniyle metafiziği yadsıyan bir dünya görüşüne sahip olan Kadroculların bu anlamdaki bir üniversalizmi olumlu bağlamda kullanmaları beklenen bir durumdur. Beklenmeyen durum, üniversalizmin olumsuz bağlamda kullanılmasıdır. ***Üniversalizm, faşizmin temellendirilmesinde kullanılması durumunda Kadrocularca yadsınmaktadır.***

Üniversalizm, bireyi geri plana iterek toplumun bütünlüğünü ön plana çıkarıyordu. Toplum bireylerin mekaniksel bir toplamı değildir, onu aşan bir bütündür, ***bireylerin varlığı da bu bütünün varlığına bağlıdır.*** Bu nedenle esas olan bütündür. ***Öyle ise toplumlarda en yüce değer, ulusal bütünlük olacaktır.*** Daha önceki bölümde gördüğümüz üzere Kadrocu aydından beklenen de bireyci değerleri yadsımak, topluma ilişkin değerlere önem vermektir. Bu yönden de Kadroculara üniversalizmin olumsuz görünmemesi gerekir. Oysa, bu tür üniversalizmi ***İsmail Hüsrev, olumsuz bağlamda da kullanmaktadır.***[47] Bunun nedeni de ***üniversalizmin, faşizmin dayanağı olarak kullanılmasıdır.*** Kadrocular ise faşizmi, rejimin içteki niteliklerinden çok emperyalist olduğu için yadsımaktadırlar.

Böylece Kadroculların dünya görüşleri hakkındaki tartışma, ***bizi onların ekonomik sistemlere ve siyasal ideolojilere karşı yönelimlerini*** ele alma noktasına getirmiş oluyor. Bunun için içerik analizinin sonuçlarından yararlanılarak, ***Tablo (4)*** hazırlanmıştır. Daha önce Kadrocu aydının niteliklerini incelerken onun inkılap heyecanını duyması gerektiğini görmüştük. Kadrocular için "inkılâpçılık", en olumlu değerdir. Bu nedenle Tablo (4)'te önce ***Kadroculların değişik siyasal devrimleri nasıl değerlendirdiğine*** ilişkin saptamalara gidilmiştir. Tabloda da görüldüğü gibi, hiçbir özel devrim belirtilmeden kullanıldığında, ***"inkılâp ve ihtilâl", Kadrocular için olumlu*** kategoriler olmaktadır. Ama belirli bir devrimden söz edildiğinde, Kadroculların tutumu farklılaşmaktadır. ***Fransız Devrimi sürekli olarak olumsuz bir bağlamda*** kullanılırken, ***Rusya'daki devrim***

---

47 İsmail Hüsrev, "Milli Kurtuluş Devletçiliği", *Kadro*, No. 19, Temmuz 1933, s. 26-28.

hem olumlu hem olumsuz bağlamda kullanılmıştır. Türk devrimi de, sürekli olarak olumlu bir bağlam içinde kullanılmıştır. Gerçekte Kadroculaın Fransız inkılabını olumsuz olarak görmelerinin nedeni, bir burjuva devrimi olması ve bir sınıfın egemenliğini kurmasıdır.[48] Aynı genelleme içinde olaya bakan Kadrocular, proletarya sınıfının hâkimiyetini kurduğundan Rus Devrimi'ne de karşı olmaktadırlar.[49] Kadrocularda ***Türk devriminin en olumlu kategori olarak sunuluşu*** da bu noktaya dayandırılmaktadır. Türk toplumunda sınıfsal farklılaşma henüz belirgin değildir. Bu nedenle Türk devriminin sınıfsız ve tezadsız bir toplumu amaçlaması hem doğrudur, hem de gerçekleştirilebilir bir hedeftir. Bu nedenle bir sınıfın egemenliğinin kurulmamasını amaçlayan Türk devrimi, Kadrocular için tek olumlu devrim türüdür. Böyle bir temellendirme arayışı daha sonraki bölümlerde üzerinde duracağımız Kadrocu ideolojinin "özgünlük" sorununa yaklaşımıyla tam bir koşutluk içindedir.

TABLO (4): KADRONUN EKONOMİK SİSTEMLERE VE SİYASAL İDEOLOJİLERE YÖNELİMİ

	Ş. S.	Y. K.	B. A.	V. N.	İ. H.
DEVRİMLER KARŞISINDAKİ TUTUMU					
Olumlu Bağlamda Kullanılanlar					
İnkılap, ihtilal, inkılâpçı, ihtilalci	303	----	50	37	39
Türk inkılabı, Kemalizm, Mustafa Kemal inkılabı, Türk Cumhuriyetçisi, Milli inkılap	26	16	92	36	8
Rus inkılabı, proletarya zaferi, ihtilalci proletarya	----	29	----	4	7
Olumsuz Bağlamda Kullanılanlar					
Fransız inkılabı, burjuva hâkimiyeti, burjuva inkılabı	69	16	11	17	----
Proletarya ihtilali, proletarya diktatörlüğü	26	4	8	----	16
ÇAĞDAŞI OLMAYAN EKONOMİK SİSTEM VE SİYASAL DÜZENLER KARŞISINDAKİ TUTUM					
Olumsuz Bağlamda Kullanılanlar					
Derebeylik, feodalizm	40	----	48	----	120
Merkantilizm	1	----	----	----	12
Teokrasi, teokratik	4	----	2	----	----
ÇAĞDAŞI OLAN EKONOMİK VE SİYASAL YAKLAŞIMLAR KARŞISINDAKİ TUTUMLAR					

48 Vedat Nedim, "Sınıflaşmamak ve İktisat Siyaseti", *Kadro*, No. 11, İkinci Teşrin 1932, s. 17-21.

49 Kadroculaın Fransız Devrimi'ni olumsuz bağlamda ele almaları, onları Cumhuriyet'in yönetici elitinden ayıran en önemli noktalardan biridir. Bilindiği gibi Cumhuriyet önderleri için Fransız Devrimi etkilendikleri en önemli örnek olmuştur.

Olumsuz Bağlamda Kullanılanlar					
Kapitalizm, süper kapitalizm, müstemlekeci kapitalizm	104	1	82	43	52
Emperyalizm, süper emperyalizm, Garp emperyalizmi, Avrupa'nın siyasi ve ekonomik hâkimiyeti vb.	101	1	82	43	52
Liberal sistem, liberalizm, liberal demokrasi	74	10	63	62	52
Faşizm, İtalyan faşizmi, Hitlercilik, nasyonal sosyalizm	149	13	77	3	30
Demokrasi, siyasi demokrasi, konsekan demokratlığı	25	----	1	----	5
Parlamentarizm	5	----	5	----	4
Sosyalizm, sosyalist telakki, ilmi sosyalizm, İhtilalci sosyalizm	83	3	17	5	17
Marksizm, Marksist	21	12	1	1	----
Komünizm, komünist	19	2	3	7	1
Olumlu Bağlamda Kullanılanlar					
Faşizm	----	14	----	----	----
Demokrasi, demokratik kaideler, modern demokrasi	11	2	3	6	1
Sosyalist cemiyet, devletçi sosyalizm, radikal sosyalistler, vb.	28	2	17	7	5
Marksizm, Marksist	35	----	----	----	----
Komünizm, komünist	2	12	----	----	----

Böylece Türk devrimine, özgün bir temellendirme yolu arayan Kadroculaın Rusya'daki devrimi esasta olumsuz bir bağlamda ele almak durumunda olduklarını gördükten sonra, açıklanması gereken bir konu kalıyor. ***Kadrocular Rus Devrimi'ni neden olumlu bir bağlam içinde de kullanmışlardır?*** Kadroculaın bu tutumlarının değişik nedenleri olacaktır. Bu devrim öncelikle Kadroculaın da karşı olduğu kapitalizme ve emperyalizme karşı önemli bir darbe indirdiği için olumludur. Emperyalizmin simgesi olan Avrupa'yı ümitsizliğe götürmüştür. Bir geri üretim biçimini ortadan kaldırmıştır. Bunlara Türk Devrimi'nin gerçekleşmesine yardımcı olmak gibi diğer nitelikleri de eklemek gerekir.

Tablo (4)'te üzerinde durulan *ikinci* konu, ***Kadroculaın çağının gerisinde kalan ekonomik ve siyasal sistemlere karşı tutumunu saptamak olmuştur.*** Tarihi materyalist bir dünya görüşü olduğunu saptadığımız Kadroculaın, bu tür sistemlere olumsuz bir bağlamda yaklaşması beklenir. Nitekim Tablo (4)'te verilen bu tür kavramların hepsi olumsuz bir bağlamda kullanılmışlardır. Türkiye örneğinde bu kategorilerin en önemlisi feodalizm olacaktır. Kadroculaın ***antifeodal tutumu***, aralarında kırsal

kesimin sorunlarını incelemekte uzmanlaşmış olan İsmail Hüsrev'in yazılarında özellike ortaya çıkmaktadır.

Tablo (4)'ün üzerinde durduğu üçüncü konu, Kadroculaların ***çağdaşları olan ekonomik ve siyasal sistem önerilerine karşı tutumunu*** saptamaktır. Tabloda hem olumlu hem olumsuz bağlamda kullanılan kategoriler bulunmakla beraber, temelde Kadroculaların çağdaşları olan tüm ekonomik ve siyasal sistemlere olumsuz yaklaştıkları, onlarda bir kusur buldukları söylenebilir. Kadroculaların kapitalizme ve sosyalizme karşı olmaları, Tablo (4)'te sıralanan diğer olumsuz kategorileri de birlikte getirmektedir. Kadrocular ***kapitalizme karşı olmak için pek çok nedene sahiptirler.*** Kapitalizm sınıfsal farklılaşmaya neden olmakta, toplum içinde çelişkiler yaratmaktadır. Ayrıca *Kadro* dergisinin yayımlandığı yıllarda, kapitalizm en derin bunalımlarından birini yaşamaktadır. Bütün bunların dışında, Kadroculaların en çok karşı oldukları kategori olan emperyalizmi doğurmaktadır.

Emperyalizm kategorisinin Kadrocular için önemi, gelişen kapitalizmin uluslararası düzeydeki bir uzantısı olmasının ötesindedir. Daha sonraki bölümde göreceğimiz gibi, Kadroculara göre Türkiye gibi kapitalizmin yeterince gelişmediği, dolayısıyla sınıfsal farklılaşmanın belirginleşmediği ülkelerde önemli olan çelişki sınıfsal değil, uluslararası çelişkidir. ***Milli Kurtuluş savaşları, bu çelişki dolayısıyla emperyalizme karşı verilmektedir.*** Özelde Türk devrimi, genelde milli kurtuluş savaşı veren ülkeler için bir ideoloji oluşturmaya çalışan Kadrocular için antiemperyalizm temel bir kategori olmaktadır.

Kadrocularca liberalizm, kapitalizmin ekonomik politikalar düzeyinde bir yansıması, demokrasi ise kendi başına var olmayan "kapitalizmin siyasi ve idari kılıfı"[50] olarak görülmektedir. Parlamentarizm ise, bu demokrasinin uygulanma yoludur. Her biri kapitalizmle ilişkili olan bu kavramların tümü de, Kadrocular için olumsuz hale gelmektedir. Bu kavramlara, özellikle de liberalizme karşı olunmasının özel nedenleri de vardır. Liberalizm, kapatılan Serbest Cumhuriyetçi Fırka'nın ekonomik politikasıdır. Cumhuriyet yöneticileri halktan geniş bir ilgi gören Serbest Cumhuriyetçi Fırka'yı kısa bir süre önce kapatmışlardır. Bu firkanın ideolojisine karşı bir ideoloji geliştirme gereksinmesini duymaktadırlar. Bu noktada Kadrocular, onlar için bir işlev görmektedir. Gerçekte ***CHF'nin elitleriyle, Kadroların bir "organizasyonel elit" olarak yarışmaları bu işlev açısındandır.*** Bu nedenle *Kadro*'da yer alan[51]

---

50 Burhan Asaf, "Rejimler Niçin Değişiyor?", *Kadro*, No. 12, Birinci Kânun 1932, s. 27-32.

51 Şevket Süreyya (Aydemir); "Türk Nasyonalizmi", *Kadro*, No. 20, Ağustos 1933, s. 9-12.

tüm antiliberalist tutumlar anti-Serbest Fırka diye çevrilerek de okunabilir.

Faşizm de Kadroculara göre, yarı kapitalistleşmiş bir ülkenin kendine çizdiği gelişme yoludur.[52] ***Kadroculaların faşizme karşı oluşları,*** faşist rejimlerin içte bir azınlık diktatoryası kurmaları, ***uluslararası ilişkilerinde ise emperyalist olmaları*** yüzündendir.[53]

Tablo (4)'te, Kadroculaın ***Marksizm, sosyalizm, komünizm*** gibi kategorileri de hem olumlu, hem de olumsuz bir bağlamda kullandıkları görülmektedir. Kendilerine dünya görüşü olarak diyalektik materyalizmi ve tarihi materyalizmi seçen, kapitalizmi yadsıyan bir ideolojinin ***bu üç kategoriyi yadsımakta bulabildiği gerekçeler sınırlı kalmaktadır.*** Burada bulunan gerekçeler Marksist çözümlemenin dayandığı sınıf çelişkisi olgusunun, ancak sanayileşmiş ülkelerde ön planda olduğu, Türkiye gibi yarı sömürgeleşmiş ülkeler için temel çelişkinin bu ülkeler ile metropol ülkeler arasında olduğu yargısına dayandırılmaktadır. Bu tür bir yadsımanın ilginç özelliği, genel bir yadsıma olmayıp daha çok Türkiye için geçerli bir yadsıma olmasıdır. ***Böyle bir yadsımanın mantığı içinde Marksizmin metropol ülkeler için geçerliliğinin kabulü gizlidir.*** Geliştirdikleri ideolojide sınıfsal çelişkiyi yadsıyan Kadrocular, proletaryanın egemenliğini esas alan sosyalizmi ve komünizmi de yadsımış olmaktadırlar.

Temelde tüm çağdaşı ekonomik ve siyasal ideolojileri yadsıyan Kadrocular, bu ideolojileri yer yer olumlu bir bağlam içinde kullanmaktadırlar. Bu durum ***Kadro'nun bir üçüncü yol arayışı içinde olmasıyla yakından ilgilidir.*** 1932'ler Türkiye'sinde, savaş sonrası devrimleri anlayışı içinde, Ankara, Roma ve Moskova'yı karşılaştırarak bir yandan Türk devriminin özgünlüğünü ortaya koyarken bir yandan da bazı ortak noktalar bulma eğilimi vardır. Örneğin ***Yakup Kadri***[54] ***gibi Roma ve Moskova'yı ziyaret eden bir Kadrocu yazar her iki rejimin uygulamalarında pek çok olumlu noktalar bulacaktır.*** Her iki ülkedeki yapıcı güç, etkinlik ve eylemci görüntü, Kadrocular için olumlu niteliklerdir. Tablo (4)'te Marksizmi ve sosyalizmi olumlu anlamda kullananırken faşizme olumlu bir anlam yüklemeyen tek Kadrocunun Şevket Süreyya olduğu görülmektedir.

Demokrasiyi de kapitalizmin "siyasi ve idari kılıfı olduğu" için yadsıyan Kadrocular, ***iktidarı "halk hâkimiyeti" ile temellendiren***

---

52 Burhan Asaf, "Faşizm ve Türk Milli Kurtuluş Savaşı", *Kadro*, No. 8, Ağustos 1932, s. 36-40.

53 Şevket Süreyya (Aydemir), "Faşizm", *Kadro*, No. 18, Haziran 1933, s. 5-14.

54 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, "Ankara-Moskova-Roma", *Kadro*, No. 6-16, Haziran 1932-Nisan 1933.

Cumhuriyetçiler oldukları için, bu kavramı ***kimi zaman olumlu bir bağlamda kullanmak*** durumunda kalmaktadırlar.

4.4.4: KADRO'NUN, DEVRİM, GELİŞME VE ÖZGÜRLÜK KONULARINDAKİ YAKLAŞIMI

Geri kalmış ülkelerde gelişen fikir akımları, genellikle iki soruna yanıt vermeye çalışmaktadır. Bunlar gelişmenin nasıl sağlanacağı ve bu gelişmenin ulusal benlik sorunu ile nasıl bağdaştırılacağı olmuştur. Kadroculaın geliştirdiği ideolojik çerçeve de bu iki soruna yanıt getirmeye çalışmaktadır. Yalnız Kadroculaın bir tek parti yönetimi içinde organizasyonel elit işlevi görmek istemeleri, geliştirdikleri ideolojinin içeriği üzerinde belli sınırlamalar getirmektedir. Geliştirilecek ideolojik çerçeve, var olan rejimin genel değer yargılarını ve o zamana değin yaptıklarını benimseyecektir. Bir anlamda, geliştirilecek ideolojik çerçevenin, bir kesim öğeleri belirlidir. Yeni ideoloji hem bu var olan öğelere rasyonel bir çerçeve oluşturacak, hem de onu belli bir yönde aşarak geliştirmeye çalışacaktır.

Devrimci Bir Yaklaşımla Gelişmenin Sağlanması Üzerine Kadroculaın Önerileri

Kadroculaın kendilerine tanımladıkları işlev gereği yeniden yorumlamak ve sahip çıkmak durumunda bulundukları ilk konu ***"milli mücadele"***dir. Bu üzerinde tartışılmaz başarıyı Kadrocular, daha önce belirttiğimiz dünya görüşleri olan diyalektik materyalizm ya da tarihi materyalizme göre yorumlama durumundadırlar. Bu yeni yorumlama var olan siyasal elitin yapmakta olduğu yorumlamalara bir farklılık getirmelidir ki, yarışan bu yeni gruba üstünlük kazandırsın. Kadroculaın var olan siyasal elit gibi pozitivist bir dünya görüşüne değil, tarihi materyalist bir görüşe sahip olmaları bu farklılığı getirmekte onlara yardımcı olmaktadır. Milli mücadelenin önderleri daha çok siyasal bir bağımsızlık tutkusu içindedir, ***bağımsızlığın ekonomik boyutu*** yeterince önem kazanamamıştır. ***Kadrocular*** yorumlarında bu boyutu ön plana geçireceklerdir. Bunun için dünya ekonomisi içinde Türkiye'nin yerinin çözümlenmesi Kadrocu ideolojide özellikle önem kazanmaktadır. Bu konudaki yorumlarını saptamak için içerik çözümlemesinin sonuçlarından yararlanılarak ***Tablo (5)*** hazırlanmıştır.

Kadrocular için ***"cihan iktisadiyatı"***, kendi başına değer yüklü olmayan bir kategoridir, ***dünyada teknolojik gelişmelerin olanaklı kıldığı bir gerçektir.*** Ancak "cihan iktisadiyatı" içinde Kadrocular için ***iki olumsuz kategori*** en önemli şekilde yer tutmaktadır. Bunlardan birincisi emperya-

lizmdir. Tablo (5)'te görüldüğü gibi, gelişmiş ülkelerin geri kalmış ülkeleri istismar etmeleri, onları denetimleri altında tutmalarını belirtmek için kullanılmaktadır. ***İkinci*** olumsuz kategori ise 1930'lu yıllarda Türkiye'nin de yaşamakta olduğu ***ekonomik bunalımdır.*** Önerilen çözümler, her iki olumsuzluğu da ortadan kaldırmalıdır.

Kadroculara göre uluslararası sömürünün kalkması için, kapitalizmin tasfiyesi tek başına yeterli değildir. Çünkü bunun başarılması için sanayici ülkeler ile sanayisi olmayan ülkeler arasındaki bağımlılığın kalkması gerekir. Proleter devrimlerin getirdiği düzenlerde bu sorunun çözümü yeterince araştırılmamaktadır. Proletarya, sanayileşmenin ve dolayısıyla sınıfsal çelişkinin yoğun olduğu ülkelerde iktidar olabilecektir. Bu ülkeler sanayileşmeye devam edecekler, ***proleter devrimini başaramayanlar da bu yönden bağımlılıklarını sürdüreceklerdir.***[55] Bu çözümleme Kadrocu ideolojinin önemli dayanaklarından biridir. Bu nedenle Kadrocular ***uluslararası bağımlılık ilişkilerinde kapitalizm boyutundan çok, sanayileşmiş ülke olma boyutunu vurgulamışlardır.***

TABLO (5): DÜNYA EKONOMİSİ İÇİNDE TÜRKİYE'NİN YERİ ÜZERİNE

	Ş. S.	Y. K.	B. A.	V. N.	İ. H.
Olumsuz Bağlamda Kullanılan Kategoriler					
Emperyalizm, süper emperyalizm, sanayi hegemonyası, iktisadi hegemonya, müstemleke, yarı müstemleke, kapitülasyonlar, esir milletler, iktisat esareti, yabancı kredi ve sanayi boyunduruğu, iktisadi tabi ülke	369	17	291	97	115
İktisat buhranları, cihan buhranı, buhran, kaos	55	----	168	40	56
Olumlu Bağlamda Kullanılan Kategoriler					
Milli kurtuluş hareketi, milli kurtuluş cidali, milli mücadele, istiklal harpleri, milli istiklal	211	9	154	31	62
Antiemperyalist mücadele, iktisaden bağımsız Türkiye, gümrük istiklali, müstakil iktisadi ülke	45	10	53	55	8
Milli iktisat şuuru, milli iktisat, ulusal ekonomi, milli pazar, milli sanayi, milli sermaye, milli tasarruf hareketi	208	5	40	121	142
Otarşi	7	----	5	2	4
Değer Yüklü Olmadan Kullanılan Kategori					
Cihan iktisadiyatı	5	----	5	17	3

55 Şevket Süreyya (Aydemir), *İnkılâp ve Kadro*, s. 46-53.

İşte bu noktada Kadroculann temel çözüm önerisi kategorisi, ***"milli kurtuluş hareketleri"*** ya da devrimleri ortaya çıkmaktadır. Kadrocular ideolojilerinin merkezine bu çözümü alarak, kendi konumlarındayken bir ideoloji geliştirmekte ve karşı karşıya oldukları iki sorunu birden çözmektedirler. Bir yandan ***tarihi materyalizmi bir dünya görüşü olarak benimsemelerine karşın Marksizmi yadsımalarına olanak verecek, öte yandan bir organizasyonel elit olarak Türk devrimini, onu evrensel ve öncü kategori haline getirerek benimsemelerini sağlayacaktır.***

Kadroculara göre tarihi materyalist dünya görüşü 19. yüzyıl Batı Avrupa toplumlarının incelenmesinde kullanıldığında, Marksist çözümlemelere ulaşmaktadır. Oysa Marksizm Türkiye gibi, sanayileşmemiş ülkelerin gerçeğini kavramakta, ona yol göstermekte yetersiz kalmaktadır. Bu ülkeler için egemen olan toplumsal çelişki sınıf çelişkisi değil, sanayileşmiş ülkeler ile kendi aralarındaki çelişkidir. Bu nedenle bu ülkelerde çözüm, "milli kurtuluş hareketleriyle" bağımsızlığın sağlanmasıdır.[56] Bu çözümler kuramsal kurgular sonucunda ulaşılan çözümlerden değildir. Türk Kurtuluş Savaşı'yla, bunun ilk başarılı örneği verilmiştir. Çözümlemede ulaşılan sonucun görgül bir temeli de vardır. Böylece Kadrocu yorumda Türk Kurtuluş Savaşı'na evrensel bir kategori olan ***milli kurtuluş hareketlerinin*** öncüsü olma rolü yüklenmiştir.

Türkiye'nin öncüsü olduğu kurtuluş savaşlarının yaygınlaşması, dünya ekonomisi içindeki iş bölümünün değişmesini getirecektir. Yaşanan cihan buhranı da, bu oluşumla yakından ilgilidir. Buhranın nedenlerini "fetişleştirmeye, esrarengizleştirmeye" gerek yoktur. ***Bilinen iktisadi buhranlar, bir üretim fazlalığının ya da pazar darlığının sonucudur.*** Normal olarak ***buhranların çözümü üretimin azalmasında*** ya da pazar kanallarının açılmasında görülmektedir. Başka bir deyişle niteliksel olmaktan çok, niceliksel uyumlarla buhrandan çıkılabilmektedir. Oysa ***yaşanmakta olan bu buhranda, yapısal değişmeler görülmeye başlamıştır. Bugün uluslararası pazarın bütünlüğü parçalanmaktadır.*** "Muhtelif metropollerin yani büyük sanayi memleketlerinin birbirlerine ve müstemlekelerle yarı müstemlekelerin de metropollere pazar olması keyfiyeti günden güne şeklini"[57] değiştirmektedir. ***Ülkelerin bu iktisadi kapanışı ve dünden farklı bir iktisadi birim haline gelmesi*** olgusunun bilimsel adı bile şimdiden konulmuştur: OTARŞİ. Liberalizm dünyada yerini her yerde otarşiye bırakmaktadır. Ama bunun en karakteristik örneği "milli kurtuluş hareketi"

---

56 Şevket Süreyya (Aydemir), *İnkılâp ve Kadro*, s. 44-48.

57 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 16.

Türkiye'sinde oluşmaktadır. Kadroculara göre Kurtuluş Savaşı'nın bağımsızlık anlayışının iktisadi anlamı, otarşiden başka bir şey değildir. Ulusal kurtuluş hareketlerinin tüm dünyaya yayılması sonucunda "her milletin kendi sanayi ve ziraatini kendine yeter bir şekilde organize etmesi seyri bugüne kadar harici pazarlar hesabına inkişaf eden ***büyük sanayi memleketlerinin fonksiyonlarından mühim bir kısmını kaybetmelerini*** ve bu suretle de kendi bünyelerinde bittabi birtakım derin istihaleleri icap ettirecektir".[58] Kadrocu çözümlemeye göre ulusal kurtuluş hareketi gerçekleştiren ülkelerin, metropollerin geçirdiği bu bünye değişikliğinden sonra, dünyada sanayi ürünlerinin değişimi üzerine kurulan dış ticaret ilişkileri daha hakça olacaktır.

Böyle bir çözümleme içinde Tablo (5)'te görüldüğü gibi temel olumlu kategoriler, ***"antiemperyalizm"***, ***"milli iktisat"*** ve ***"otarşi" olmaktadır.*** Otarşinin Kadrocu çözümlemede geçici bir işlev yükümlendiğini unutmamak gerekir. Dünya iş bölümünde var olan yapı, dönüşerek sağlıklı ilişkilerin kurulmasına olanak verir hale geldikten sonra ***"otarşi" olumlu bir kategori olmaktan çıkacaktır.***

Kadrocuların Türkiye'yi dünya ekonomisi içine yerleştirme biçimini gördükten sonra, ülke içindeki gelişmenin niteliği üzerindeki önerilerini görelim. Türkiye gibi ulusal kurtuluşunu elde ettikten sonra sanayileşecek ve gelişmesini sağlayacak ülkelerin izleyecekleri yol, 19. yüzyıldaki örneklere uygun olmayacaktır. Kurtuluş savaşı ülkelerinin sanayileşmesi için, üretim güçlerinin gelişmesi, büyük ölçekli, ileri teknikli üretim tesislerinin kurulması gerekmektedir. Bu ülkelerde ***kapitalist sınıflar gelişmemiş olduğundan, bu tesisler devletin girişimciliğiyle gerçekleştirileceğinden, toplumda sınıf çelişkisi ve çatışmaları olmayacaktır.*** Hem üretici güçleri hızla geliştirmek, hem de "Batı demokrasisinin zaten muzdarip olduğu birtakım çelişkileri bu toplumun yapısına" mal etmemek için, "cemiyetin ileri menfaatlerini kül halinde ifade eden kurucu işletici ve bütün fazla kıymetleri [artı ürünleri] cemiyet namına benimseyici ***yeni tip bir iktisat devletinin*** bilvasıta ve planlı bir müdahalesi" zorunludur.[59]

Tablo (6)'ya göre bu dört kategoriden en çok vurgulananı, ***devletçilik*** olmuştur. Tabloda Kadrocu kategorilerin bu boyutu incelenirken, "devletçiliğin" karşıtı olarak ve olumsuz bağlamda kullanılan ***üç kavramın yer almış olması*** ilginçtir. Kadrocular devletçilik anlayışlarının yerini belirlemede, ***"ferdi teşebbüsü"*** kullanmakla yetinmemişlerdir. ***"Devlet müdaha-***

58 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 17.
59 Şevket Süreyya Aydemir, *age*, s. 55.

leciliği"ni ve "bürokratik hükümetçiliği" de devletçilik anlayışlarının karşısına koymuşlardır. Kadroculara çok yönlü işlevler yüklediği devletçilik, 20. yüzyılın başında *Adolf Vagner'in*[60] fikriyatını yaptığı *"devlet sosyalizmi"*nden daha derin bir anlayıştı. Almanya'da gelişen bu akım kapitalist sistemi yadsımıyor, tüm sorunların nedenini, izlenen liberalist politikada görüyor, "müdahalecilikle" bu sorunların çözülebileceğine inanıyordu. ***Kadrocular bu tür devletçilik anlayışını "bir içtimai sistem olmaktan ziyade bir devlet politikası" olarak görmektedir.*** Oysa Kadrocular göre "hakiki devletçilik cemiyetin bünyesinde bir istihaleyi tazammum eden bir sistemin ifadesi" olmalıdır.[61] Böylece "devletçilik" bir üçüncü yol arayışı olma niteliğini kazanmaktadır. Kadrocular "devlet müdahaleciliğini" olumsuz bir bağlamda kullanarak kendilerini "devlet sosyalizmi"nden ayırırken, ***"bürokratik hükümetçiliği" de yadsıyarak***, ülkede var olan bürokratik işleyişten doğan tepkilere karşı "devletçilik" anlayışını korumuşlardır.

TABLO (6): KADROCU DÜŞÜNCEDE ÜLKE İÇ İ GELİŞMENİN NİTELİĞİ

	Ş. S.	Y. K.	B. A.	V. N.	İ. H.
ÜRETİM GÜÇLERİNİN GELİŞMESİ BOYUTU					
Olumlu Bağlamda Kullanılan Kategoriler					
İleri teknik, teknik terakki, teknik inkılap, makineleşmek, makine medeniyeti, sanayileşme, sanayileşme inkılabı	170	2	91	71	43
Sermaye terakümü, milli sermaye terakümü	9	----	5	20	13
Olumsuz Bağlamda Kullanılan Kategoriler					
Geri teknik, tekniksizlik, tekniğin irrasyonel inkişafı, tekniksizleştirmek, memleketin sanayisizleşmesi	38	----	11	21	2
Ziraatçı ve hammaddeci memleketler	1	----	----	1	5
Sermayesizlik	1	----	----	----	1
SINIFSIZ ÇATIŞMASIZ TOPLUM BOYUTU					
Olumlu Bağlamda Kullanılan Kategoriler					
Milli bütünlük, millet birliği, sınıfsızlık, sınıfsız milliyetler, imtiyazsız sınıfsız kaynaşmış kitle mefkuresi, tezatsız reaksiyonsuz millet	34	----	1	16	23
Olumsuz Bağlamda Kullanılan Kategoriler					
Sınıf mücadelesi, tezadı, istismarı, tahakkümü, diktatörlüğü, menfaat mücadelesi	26	----	26	43	75

60 İsmail Hüsrev, "Milli Kurtuluş Devletçiliği", *Kadro*, No. 19, Temmuz 1933, s. 25.
61 İsmail Hüsrev, "Milli Kurtuluş Devletçiliği", *Kadro*, No. 18, Haziran 1933, s. 26.

ÜRETİMİN ÖRGÜTLENMESİ BOYUTU	Ş. S.	Y. K.	B. A.	V. N.	İ. H.
Olumlu Bağlamda Kullanılan Kategoriler					
Türk devletçiliği, milli kurtuluş devletçiliği, devletçi iktisat siyaseti, inkılap devletçiliği, devletin umumi kuruculuğu, devletçi iktisadi kontrol	200	1	15	151	52
Olumsuz Bağlamda Kullanılan Kategoriler					
Ferdi teşebbüs, serbest rekabet, serbest istismar, serbest sermayedarlık, sermaye esareti, monopol, karteller, tröstler, inhisarcı teşkilatlar	91	6	106	116	88
Devlet müdahalesi, idari müdahale, devlet himayesi	24	2	----	17	13
Bürokratik hükümetçilik	2	----	----	----	
TOPLUMDA İŞ BÖLÜMÜNÜN PLANLANMASI BOYUTU					
Olumlu Bağlamda Kullanılan Kategoriler					
Planlı iktisat, içtimai ve devletçi plan, beş yıllık plan, planlaşmak, sanayi planı, devlet planı, planlı cemiyet, planlı inkişaf, iş ve inşa planı	146	20	8	53	92
İşbirliği, milli işbirliği, milli iş bölümü, içtimai ve iktisadi iş bölümü, ihtisaslaşma	30	----	7	4	65
Olumsuz Bağlamda Kullanılan Kategoriler					
Plansızlık, plansız cemiyet, iktisat anarşisi, istihsal anarşisi	35	----	16	9	10

Kadrocularda ***devlet, bütünü içeren bir kategoridir.*** Bu bütünlüğü Durkheim'da ya da Ziya Gökalp'te olduğu gibi toplumu organik bir bütün olarak gören ***"dayanışmacılık" (solidarizm) ile değil***, toplumun ***dış ve iç çelişkilerinin yorumuna dayanarak temellendirmektedirler.*** Milli Kurtuluş Savaşı'nın dayandığı dış çelişki, ulusal bütünlüğün kaynağıydı. Benimsenen devletçilik de, iç çelişkinin doğmasını engelleyecekti. ***Böylece dış çelişkinin doğurduğu bütünlük süregelecekti.*** Bu görüşü somut bir örnekle açıklamak isteyen İsmail Hüsrev "Milli kurtuluş devletçiliği, şarktaki derebeyliğin tasfiyesini ve Türk köylüsünün toprağının mülkiyetine kavuşmasını, milli bütünlüğü takviye edici bir hareket telâkki eder. Binaenaleyh sınıflar arasında uzlaştırıcı değil, sınıf tezadlarını tasfiye edici bir hareketi temsil eder" demektedir.[62]

Bu noktada, çözümlemenin bir diğer boyutu olan, ***sınıf çatışması olmayan, sınıfsız toplum kategorisi ortaya çıkmaktadır.*** Daha önce de gördüğümüz üzere Kadrocular hem sermayedarların, hem de proleterlerin egemenliğini getiren devrimleri yadsımışlardır. Her türlü sınıf ege-

62 İsmail Hüsrev, "Milli Kurtuluş Devletçiliği", *Kadro*, No. 19, Temmuz 1933, s. 30.

menliği ve bundan kaynaklanan toplumsal çatışma, Kadrocular için olumsuz bir kategoridir. Milli kurtuluş hareketleri, sınıf düzeninin ve iktidarlarının tasfiyesine yöneliktir. ***Böyle bir yönelim içinde milliyetçilik, halkçılık, devletçilik birbirlerine kolayca indirgenebilir bir nitelik kazanmaktadır.***

Milli kurtuluş devletinin iktisat politikası, ancak bir plan çerçevesi içinde gerçekleştirilebilecektir. Onun için Tablo (6)'da da görüldüğü gibi plan, çok sık kullanılan bir kategori olmuştur. Plan, ***iki olumlu kategoriye sahiptir.*** Birincisi ***planlamanın yapılması***, ikincisi ***toplumsal işbölümünün*** düzenlenmesidir. Kadrocu düşüncede:

> Plan, milli iktisadiyatın kendi kendine ferdiyetçi esaslar dahilinde inkişâfının zıddı bir sistemi tazammum eder. Fakat bu plan hiçbir zaman şahsi mülkiyetin tasfiyesine müteveccih sosyalist bir plan değil, sadece milli iktisadiyatın kumanda manivelâlarını (Büyük Sanayi, Bankalar, Dış ticaret ve Ulaştırma) eline alacak, milli iktisadiyatı devlet marifetiyle bina edecek bir program olacaktır.[63]

Kadrocularda planla ilgili ikinci olumlu kategorinin işbölümü olması, ***planı, "tanzim olunmuş bir milli işbirliği"***[64] olarak görmeleri yüzündendir. Bu anlayış Sombart'ın[65] plan görüşünün paralelindedir. Sombart "... planlı iktisadın ilk vasfi kavrayıcılık, bütünlüktür. Yani plan iktisat hayatının bütün parçalarını kavramak, içine almak mecburiyetindedir. Planlı iktisadın ikinci vasfı vahdettir. ***Yani plan bir tek merci tarafından tanzim edilmelidir.*** Bu da ancak milli vahdeti temsil eden ***'Devlet'*** olabilir. Onun için istikbalin planlı iktisadı, daima bir millet iktisadı ve millet iktisadı da daima bir planlı iktisat olma zaruretindedir" demektedir. Ama Kadroculara göre bu bütünlüğün kurulması için, tüm faaliyetlerin plan kapsamı içine alınması gerekmez. Ekonominin manivelalarını elde tutmak yeterli olacaktır.

> Milli iktisat sistemi içinde tanziminden bir faide memul olmayan küçük sanayiin, perakende zirai teşebbüslerin, dağınık esnafın ve el sanayicisinin, hatta mevcudiyeti milli iktisadiyatın gidişiyle taarruz etmeyen, diğer daha geniş ticaret ve sanayi teşebbüslerinin milli iktisat planı içine alınmasını manasız bulur.[66]

Kadroların planlama alanını ekonominin belirli kesimlerine yöneltmesi, planlama faaliyetlerinde verimlilik sağlama gibi teknik bir gerek-

---

63 İsmail Hüsrev, "Milli Kurtuluş Devletçiliği", *Kadro*, No. 19, Temmuz 1933, s. 30-31.

64 Şevket Süreyya (Aydemir); "Plan Mefhumu Hakkında", *Kadro*, No. 5, Mayıs 1932, s. 8.

65 Vedat Nedim, "Kadroyu Teyid Eden Bir Eser: *Die Zukunft Des Kapitalismus Werner Sombart*", *Kadro*, No. 5, Mayıs 1932, s. 37.

66 Şevket Süreyya (Aydemir), "Plan Mefhumu Hakkında", *Kadro*, No. 5, Mayıs 1932, s. 9.

çeden daha çok, ***Türkiye'deki üretim güçlerinin gelişmemiş olmasından kaynaklanmaktadır.*** Şöyle ki Kadroculara göre "Türkiye'de, büyük istihsal vasıtaları üstünde başka memleketlerde doğan keskin sınıf tezatlarının geniş iktisadi menfaat mücadelelerini, hülasa plansız bir cemiyet nizamının planlı bir cemiyet şekline istihsalini zaruri kılan büyük istihsal anarşisini görmeyiz".[67]

Bu planın gerçekleştirilmesi için parasal sermaye kıt bir kaynak olarak görülmemektedir: "...yeni Türkiye'nin inşası ve yeni Türk Cemiyetinin kuruluşu işinin ilk mevzuu, Türk milletinin iş ve inşa kabiliyetinin hesap ve takdiridir. Bu hesap ve takdir işinde ***para şeklinde sermaye, iş şeklinde sermayenin ancak bir peyki ve bir tâbiidir.***"[68] Böyle bir planın uygulanabilmesi planlama ile bütünleşmiş bir bütçe gerektirecektir. Bu bir iş bütçesidir.[69]

Bir ülkede sağlıklı bir "iş bölümünün" sağlanabilmesi ve "iş planının" gerçekleştirilebilmesi için "iç pazarın" yaratılması gerekecektir. Türkiye pazara açılmamış kapalı ekonomilerin yan yana yer aldığı bir ülkedir; dolayısıyla iş bölümü yeterince gelişmemiştir. Milli plan bu kapalı ekonomilerin kendi aralarında bir iş bölümünü geliştirerek pazar için üretime geçmelerini sağlayacaktır. ***Böyle bir iç pazar etrafında işbölümüne gitmek için otarşi gereklidir.*** İhracatın gelişmesi ve ***dış pazara dönük üretim,*** bu izole ekonomilerin birbirleriyle bütünleşmesini değil, kendi aralarında kopuk kalarak ***her birinin bir dış ülkeye bağlanmasını sağlayacaktır.*** Bu nedenle otarşi ve bu otarşi için de iş bölümü gereklidir. Böylece Kadroculaların ülke içi için olan gelişme önerilerinin Türkiye'nin dünya ekonomisindeki yerine ilişkin önerileriyle tutarlılığı kurulmuş olmaktadır.[70]

Böyle bir planın gerçekleştirilebilmesi için nasıl sermaye yokluğu bir engel olarak görülmüyorsa, yetişmiş işgücü yokluğu da bir engel değildir.

> Çünkü eleman, ancak muayyen iş sahalarında kökleşir. O halde eleman meselesi yapılacak işler için bir engel teşkil etmemelidir. Eleman yetişmesi ve kökleşmesi ancak makinenin kurulması ile ve iş sahasının yaratılmasıyla kabildir.[71]

---

67 Şevket Süreyya Aydemir, *age,* s. 19

68 Şevket Süreyya (Aydemir), "İş Hasreti ve 500.000.000 Liralık Türk Bütçesi", *Kadro,* No. 9, Eylül 1932, s. 5.

69 Şevket Süreyya (Aydemir), "İş Hasreti ve 500.000.000 Liralık Türk Bütçesi", *Kadro,* No. 9, Eylül 1932, s. 8-10.

70 Şevket Süreyya (Aydemir), "İçpazar ve İktisatta Bütünlük", *Kadro,* No. 10, Birinci Teşrin 1932, s. 5-12.

71 Vedat Nedim, "İktisat İşlerinde Devlete Veto Hakkı ve İktisat Vekâleti", *Kadro,* No. 10, Birinci Teşrin 1932, s. 19.

Başka bir deyişle eleman yetişmesi, kalkınmanın bağımsız bir değişkeni değil, bağımlı bir değişkenidir. Teknik elemanlar iş içinde yetişeceklerdir ama bu iktisadi dönüşüme paralel olarak milli işlerde öncülük işlevini görecek genç ve inkılapçı bir entelektüeller kadrosu yetiştirilmelidir. ***Bu kadronun ilk nüvesi de Kadro dergisi çevresinde toplanmıştır.***[72]

Böylece Kadrocu düşüncenin gelişme konusundaki görüşleri, aydınlar konusundaki görüşlerine dönüp yeniden bağlanmış olmaktadır.

Toplumsal Gelişmenin Özgünlüğü ve Ulusal Benlik Sorunu

Bu sorun her geri kalmış ülke aydını gibi Kadroculari da ilgilendirmiştir. Yalnız bu konu Kadrocu ideolojide, gelişme sorununa göre ikincil önemde kalmıştır. Üzerine çok sayıda yazı yazılmamıştır. Bu nedenle bu konuda Kadroculaın kullandıkları kavramlarda içerik çözümlemesine gidilmemiş ve sadece bu konudaki düşüncelerin verilmesiyle yetinilmiştir.

1930'lar Türkiye'sinde bu konuda ***iki farklı akımın var olduğu*** söylenebilir. Birincisi bu sorunu toptan yadsıyan ***Batılılaşmacı*** tutumdur. İkincisi ise bir ulusal benliğin varlığını ve korunması gerekliliğini savunan Ziya Gökalpçi ***sentezci*** anlayıştır. Kadroculaın tutumu her iki yaklaşımı da eleştirirken dolaylı bir biçimde ortaya konulmuştur.

Kadrocular Avrupa'nın siyasi, ekonomik ve fikri hegemonyasını kabul eden ***"tanzimat devlet adamlarının", "meşrutiyet münevverlerinin"*** tutumlarına karşıdırlar. *Kadro* dergilerinde, tüm olumluluğun kaynağını *Batıda ve gelişmeyi sağlamanın yolunu Batı aktarmacılığında gören kişilerin simgesi Hüseyin Cahit (Yalçın) olmuştur.*[73] Şevket Süreyya, Hüseyin Cahit'le giriştiği polemikte şöyle diyordu:

> Biz Avrupa'nın sadece tekniğinin ve ilmi metodunun hayranıyız, hatta -daha doğrusu- mirasçısıyız. ***Metot ve teknik ise tarihin her çağında bir medeniyetten diğer medeniyete miras olarak intikal etmiş*** ve bir metodu ve tekniği tevarüs eden medeniyet kendinden evvelki medeniyetin her zaman zıddı ve düşmanı olmuştur. Hatta bu tevarüs işinde şimdi bizim ve bize benzer memleketlerin Avrupa'ya bir teşekkür borcu duyması da varit değildir. *Çünkü Avrupa'nın yarattığı bu yüksek teknik ve yüksek metod münhasıran onun elinde toplanan teknik ve sermaye inhisarının (yani emperyalizmin) bir eseridir.*[74]

---

72 Şevket Süreyya (Aydemir), *İnkılâp ve Kadro*, s. 143

73 Şevket Süreyya (Aydemir), "Hüseyin Cahit Beyin Hazin Tarafı", *Kadro*, No. 31, Temmuz 1934, s. 35-41. Şevket Süreyya (Aydemir), "Hüseyin Cahit Bey Öncü", *Kadro*, No. 3, Eylül 1934, s. 37-44.

74 Şevket Süreyya (Aydemir), "Biz Avrupa'nın Hayranı Değil, Mirasçısıyız", *Kadro*, No. 29, Mayıs 1934, s. 43-46.

Bu alıntının kurgusu ilginçtir. Şevket Süreyya (Aydemir) ***Avrupa'nın teknik üstünlüğünü kabul etmektedir ve onun alınması gerektiğinden kuşkusu*** yoktur. Ama bu alışta ezik değildir; kendisini haklı göstermektedir. Bu haklılığı Şevket Süreyya, Kadroculaların antiemperyalizmiyle temellendirmektedir. Batıcılardan farklı oldukları diğer nokta, Avrupa'nın tekniğini olduğu gibi almaya çalışmamaları, onun eleştirilecek yanları bulunduğuna ve bunlardan kaçınılabileceğine inanmalarıdır. ***Kadro "Avrupa'yı aynen taklid edilecek ideal bir nizam olarak değil, onu bocalatan müessirlerden kaçınmamız için örnek bir nizam gibi telâkki"***[75] etmektedir.

Acaba Batılılaşmaya karşı bu tutumuyla Kadrocular, Ziya Gökalp'in anlayışıyla çakışmakta mıdırlar? ***Bilindiği gibi Ziya Gökalp'in "ikici" bir kültür kuramı vardır.***[76] Buna göre, kültürün bir öğesi olan "medeniyet" uluslararası nitelikte, diğer öğesi "hars" ise ulusal niteliktedir. Öyle olunca "medeniyet" uluslararasında kolayca aktarılabilirken, "hars" aktarılamaz ve ulusun benliğini oluşturur. Kadroculaların tekniği ve ilmi metodu batıdan almak istemeleri, Ziya Gökalp'in ikici kültür kuramına göre bunları "medeniyet" kapsamı içinde görmelerinden ve "hars"ı koruma endişelerinden mi kaynaklanmaktadır?

Yakup Kadri ve Şevket Süreyya, gençliklerinde Ziya Gökalp'in etkisinde kalmış olmalarına karşın ***artık bu kuramı aşmışlardır.***[77] ***Onlar "tekçi" bir kültür anlayışına tarihi materyalizm yoluyla ulaşmışlardır.*** Yakup Kadri için "... medeniyeti kültürden (hars), kültürü medeniyetten ayırmak gittikçe"[78] güçleşmiştir. Tekçi bir kültür kuramına sahip olan Kadrocular için "medeniyet" ve "hars" ayrımı kalkınca, ***"millet"i*** tarih, lisan ve hars birliğine bağlı olarak tanımlamak da yetersiz kalmakta, ***"iktisat birliğine" göre değerlendirmek gereği doğmaktadır.***[79] Öyle olunca da Kadroculaların Batı'dan salt tekniği ve ilmi metodu almayı önermelerinin, ulusal benliğin kaynağı olarak görülen "hars"ın korunmasıyla bir ilişkisi yoktur.

Kadroculaların Batı'dan salt teknik ve ilmi metodu alma önerilerini ken-

---

75 Hakkı Mahir, "Avrupa Bize İdeal mi, Örnek mi Olabilir?", *Kadro*, No. 18, Haziran 1933, s. 59-62.

76 Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, İstanbul: Varlık Yayınları, 1972, s. 29.

77 Şevket Süreyya (Aydemir), "Ziya Gökalp", *Kadro*, No. 2, Şubat 1932, s. 29-40.

78 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, "Kültür ve Medeniyet", *Kadro*, No. 15, Mart 1933, s. 25-27.

79 Şevket Süreyya (Aydemir), *İnkılâp ve Kadro*, s. 92-102.

di dünya görüşleri olan "tarihi materyalizm" içinde yorumlamak gerekir. ***Toplumun altyapısı ve üstyapısı arasında bir bütünlüğün ve karşılıklı uyumun gerekli olduğunu kabul eden*** bu görüş içinde, Batı'da gelişmiş olan ileri ***tekniğin alınması, gelişme dinamiğini başlatmak için gereklidir.*** Bu dinamik başlayınca Türkiye'nin koşullarında bu teknikle uyumlu yeni bir üstyapı oluşacaktır. Vedat Nedim'in köy düzeyinde yaptığı çözümlemeye göre "muhakkak ki ileri teknik, köyün yaşayış, duyuş ve hayatı kavrayış tarzlarında bir inkılâp yaratacaktır".[80] İşte Kadroculann, Ziya Gökalp'ten temel ayrım noktası budur. Ziya Gökalp'te tekniğin dıştan alınması, harsı korumak amacıyladır. ***Oysa Kadrocularda tekniğin dıştan alınması, üstyapı (hars diye okuyunuz) değişimini hızlandırmak amacıyla önerilmektedir.***

Gelişmenin aktarmacı olmaması, özgül olması, Kadrocular için olumlu bir niteliktir. Bu ele alış içinde, öngörülen gelişmenin özgüllüğü nasıl temellendirilmelidir? Avrupa gelişmesini sınıf çelişkilerinin hâkim olduğu bir toplum olarak gerçekleştirmiştir. Oysa "milli kurtuluş cidali" Türkiye'sinin gelişimi, sınıf çelişkilerinin olmadığı bir toplumsal yapıda gerçekleşecektir. Bu nedenle de özgül bir oluşum olacaktır. Türkiye'de verilecek bu ilk örnek özgül olduğu kadar da evrenseldir. ***Türkiye ulusal çözümüyle, tüm ulusal kurtuluş savaşı veren ülkeler için evrensel olanı yaratacaktır.*** Şevket Süreyya'nın deyişiyle:

> Fikri unsurlarını yalnız kendi içinden alıp yalnız kendi çerçevesine bağlayan, tarih içindeki mevkiini ve cihan içindeki ehemmiyetini inkâr eden, kısaca kendi fikri intişar sahasını bulmayan bir milli inkılâbın, muhtaç olduğu beynelmilel prestiji tesis edebilmesi ihtimali azdır.[81]

4.5: ÖZGÜNLÜK, DÖNEKLİK, SÜREKLİLİK YARGILARI ÜZERİNE

Kadro ve Kadrocular üzerinde yetmiş yıl geçtikten sonra böyle bir genel değerlendirme yaparken toplumda onlar konusunda yaygın hale gelmiş bulunan iki yargı konusunda bir tartışma yapmaktan kaçınma olanağı yoktur. Bunlardan birincisi Kadro düşüncesinin özgün bir kuram geliştirdiği, ikincisi ise Kadrocuların dönek olduğudur. Bu yargıların ne kadar haklı olduğunu, bu yargıların nesnel temelleri olup olmadığını araştıralım. Bu tartışmaları doğru bir sıra içinde geliştirebilmek için önce özgünlük yargısını ele almak gerekir.

---

80 Vedat Nedim, "İşte Bir Roman 'Yaban'", *Kadro*, No. 18, Nisan 1933, s. 47-49.

81 Şevket Süreyya (Aydemir), *İnkılâp ve Kadro*, s. 69-70.

4.5.1. KADRO'NUN ÖZGÜN BİR KURAM YA DA İDEOLOJİ GELİŞTİRDİĞİ İDDİASI NE KADAR GEÇERLİDİR?

Kadroculaların geliştirdiği kuramın ***özgünlüğü iddiasının*** ileri sürülebilmesi için ***Kadro***'dan önce benzer nitelikte kuramların ya da ideolojilerin geliştirilmemiş olduğunun gösterilmiş olması gerekir. Poppergil bir yaklaşım benimsenirse ***en az bir örneğin varlığının gösterilmesi bu iddianın çürütülmesi için yeterli olacaktır.***

Böyle bir kuram ya da ideoloji temelde milliyetçilik ve sosyalistlik ideolojilerini bağdaştırmaya çalıştırmaktadır. Bu bağdaştırma gereksinmesinin metropol ülkelerde değil, yarı sömürge ve sömürge olan ülkelerde sosyalist düşüncenin geliştiği ve sosyalist devrim stratejilerinin tartışılmaya başladığı ortamlarda gelişmesi beklenebilir. Böyle ortamlarda şimdilik en az üç farklı yerde ***Kadrocular öncesinde benzer kuramların geliştitirilmiş olduğunu biliyoruz.***

Bunların, biri ***Latin Amerika'da*** diğeri ***Balkanlar'da*** gelişen iki örneği üzerinde son yıllarda iki önemli çalışma yayımlanmıştır.

1960'lı yılların ikinci yarısında Bağımlılık Okulu'nun çıkış yeri olarak bilinir hale gelen Latin Amerika'da bu kuramsal çerçevenin ilk formunun gelişmesi 1930'lu yıllara kadar geriye gitmektedir. ***Perulu Marksist José Carlos Mariátegui*** (1894-1930) bu bakımdan önemli bir yer tutmaktadır. ***O bir düşünür, politik aktivist ve gazetecidir.*** 1920'li yıllarda Marksist-Leninist çerçeveyi Latin Amerika gerçeğiyle bağdaştırmaya çalışıyordu. ***Mariátegui'nin milliyetçilikle sosyalizmi bağdaştırmaya*** çalışan yaklaşımı günümüzün bağımlılık okuluyla benzerlikler taşımaktadır. Mariátegui'e günümüz bağımlılık okulu yazarları sık sık atıf yapmamakla birlikte Gunter Andre Frank'ın yazılarında bazı atıflar bulunmaktadır.[82]

Bir başka gelişme ***Romanya'da ortaya çıkmıştır.*** Romanya'da Marksist düşünce geleneği 1880'li yıllara kadar uzanır. Romanya da henüz sanayileşmemiş bir ülke olduğundan bu gelenek içinde popülizm güçlü bir damar olarak bulunmuştur. ***Marksizm ve popülizm Romanya'da hep geç sanayileşen ülkeler için*** uygun bir ideoloji olarak algılanmıştır. Romen aydınları için, gelişmiş kapitalist ülkelere göre gelişmelerini nasıl sağlayacakları temel bir sorun olarak algılanmıştır. Genel olarak Rusya'da ve Almanya'da gelişen akımlardan önemli ölçüde etkilenmişlerdir. ***Constantin Dobregeanu-Gherea***, 1890-1920 arasında Romanya'daki dergilerde kapitalist gelişmeyi sorgulamıştır. Önceleri Narodnik popü-

82 Robert A. Packenham, *The Dependency Movement*, Cambridge: Harvard University Press, 1992, s. 10,

list geleneğin etkisindeyken daha sonra Marksist bir çizgiye gelmiştir. 1910'da yayımladığı *Yeni Esirlik* ve 1912'de yayımladığı *Geri Kalmış Ülkelerde Sosyalizm* adlı kitapları Romanya'da çok etkili olmuştur. Gherea, merkezi kapitalist ülkelerle onlara bağımlı ülkelerin evrimlerindeki farklar üzerinde duruyor, gerikalmış ülkelerin, bir yandan kapitalizmin etkisi altında olmanın sıkıntısını çekerken, aynı zamanda da feodal ilişkileri tasfiye edemedikleri için yeterince kapitalistleşememenin sıkıntılarını yaşadığını gösteriyordu.[83]

Konumuz bakımından Romanya'da etkili olan ikinci isim ***Mihail Manoilesku***'dur. Manoilesku bir iktisatçı olarak yetişmemiştir. Mühendis kökenlidir. Siyasette başarılı olmuş, ülkesinde sanayi ve ticaret ve dışişleri bakanlıkları yapmıştır. Önemli yayınlarını Kadrocularla aynı tarihlerde yapmıştır. 1929 yılında ***Korumacılık Kuramı ve Uluslararası Ticaret*** kitabını yayımlamıştır. Tarım ülkelerinin sanayileşmesini savunan bu kitap Fransızcadan başka 5 dile çevrilmiştir. Bunlar arasında İspanyolca ve Portekizce de vardır. Bu yaklaşımın Latin Amerika'da yayılmasında etkili olmuştur. İkinci önemli kitabı 1934'te yayımlanan ***Korporatizmin Yüzyılı***'dır. Bu kitabında ithal ikamesiyle ***otarşik bir sanayileşmeyi*** savunuyordu. Manoilesku gelişmenin tarımsal emeğin sanayiye kaydırılmasıyla gerçekleşeceğini, ihracattan çok iç pazarın gelişmesinin kırda daha çok gelir yaratabileceğini ileri sürüyordu. Bu otarşik gelişmenin ülke içi dayanışmayı arttıracağını savunuyordu. Manoilesku ***devlet tarafından yönlendirilen tam bir korporatist ekonomik gelişmeyi*** savunuyordu. Werner Sombart'ın düşüncelerini biliyordu. Ekonomi liberalizmden korporatizme geçişi tamamlayıncaya kadar tek partinin hakimiyetinde bir siyasal rejim hüküm sürmeliydi. Bu yaklaşım içinde o faşizme yakındı.[84]

Başlangıçta yaptığımız en az bir örneğin yeterliliği varsayımı hatırlanırsa, bu iki örneği gördükten sonra ***Kadro***'nun özgün olmadığı sonucuna varılabilir. Oysa bu iki örnek üzerinde daha dikkatli olarak durulduğunda Kadroculaların bu iki ülkedeki gelişmelerden haberli olmadıklarını ve kendi kuramlarını onlardan bağımsız olarak ürettiklerini kavrayabiliriz. ***O halde bu tür durumlarda dünyanın benzer koşullara sahip ülkelerinde birbirinden az farklı olan hepsi de özgün ideolojilerin geliştiğini söylemek doğru olur.*** Özellikle birbirleriyle ilişkisi zayıf çevre ülkelerde gelişen bu tür ideolojiler için evrensel bir özgünlük ölçütünü kullanmak yanıltıcı

---

83 Joseph L. Love, *Crafting the Third World, Theorizing Underdevelopment in Romenia and Brazil*, Stanford: Styanford University Press, 1996.

84 Joseph L. Love, *age*, s. 71-100.

sonuçlara neden olacaktır. Ama benzerliğini bildiğimiz *üçüncü ideolojik çerçeve Sultan Galiyevciliktir.* Bu durum için aynı genellemeyi yapmak doğru olmaz. Onun üzerinde daha ayrıntılı bir irdeleme yapmak gerekir.

Kadroculuk ve Sultan Galiyevciliğin ilişkisini ayrıntılı olarak irdelemeye girmeden önce, değişik ülkelerde ekonomik gelişmeyi hızlandırmak için, milliyetçilik ve sosyalizmi uzlaştırma yoluna giden ve birbirinden habersiz olarak ortaya çıkan, Kadro ve benzeri akımları ekonomik gelişme kuramları içinde bir yere oturtmakta yarar vardır. Bu kuramların geç sanayileşen ülkelerin gelişmelerine yol göstermek için List, Knies ve Schmollerin çalışmalarıyla 1840'larda oluşmuş bulunan Alman Tarihsel Okulu ile 1960'larda gelişen Bağımlılık Okulu arasında bir geçiş halkası oluşturduğu söylenebilir.

4.5.2: KADRO HAREKETİ İLE SULTAN GALİYEVCİLİĞİN İLİŞKİSİ ÜZERİNE

Kadro'nun kurucuları ne *Kadro*'nun yayımlandığı yıllarda ne de Türkiye'de *Kadro* hareketi üzerinde ilginin yeniden yoğunlaştığı 1970'li yıllarda yaptıkları konuşmalarda Sultan Galiyev'le ilişkilerinden söz etmemişlerdir. Sosyalist sistemin çözülmesinden sonra Türkiye'de Sultan Galiyev konusunda yayınlanan çok sayıda kitap[85] *Kadro* hareketiyle Galiyevcilik arasında ilişki kurulmasını gündeme getirmiştir. Ölümünden önce bu konuda kendisine bir soru yöneltilen İsmail Hüsrev çok kesin olarak ne kendisinin ne de Şevket Süreyya'nın Sultan Galiev'i tanımadığını söylemiştir.[86] Ama yine de bu konudaki irdelemeye devam etmek gerekir.

Sultan Galiyev ve Sultan Galiyevcilik

Sultan Galiyev *13 Temmuz 1892'de Ufa* vilayetinin bir köyünde bir halk okulu öğretmeninin oğlu olarak doğmuştur. 12 kardeşi vardır. Babasının mesleği onun kitaplara olan ilgisini artırmıştır. 1907 yılında Ka-

---

85 H. C. d'Encausse, S. Schram, *Asyada Marksizm ve Milliyetçilik*, İstanbul: Yön Yayınları, 1966.
A. Benningsen, C. Quelquejay, *Sultan Galiyev ve Sovyet Müslümanları*, İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1981.
Renad Muhammedi, *Sırat Köprüsü Sultan Galiyev*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1993.
Erol Kaymak, *Sultan Galiyev ve Sömürgeler Enternasyoneli*, İstanbul: İrfan Yayınevi, 1993.
Masayuki Yamauchi, *Sultan Galiyev İslam Dünyası ve Rusya*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1998.

86 Temuçin Faik Ertan, *age*, s. 296-297.

zan'da Tatarlar için açılmış olan ***Tatar Öğretmen Okulu'na girer.*** Bu okula girmesi onun için bir şans olur. İlerici ve devrimci Tatar aydınlarının bir öğretim çevresi olan ***bu okulda ilk sosyalist fikirlerini*** edinir. 1911 yılında okulu birincilikle bitirdiğinde Rus edebiyatını iyice öğrenmiş durumdadır. Bursunu ödemek üzere Başkırdistan'daki köylerde köy öğretmeni olarak çalışmaya başlar. 1913'te köy öğretmenliğini bırakarak Ufa Belediye Kütüphanesi'nde çalışmaya başlar. Bu yıllarda Rusçadan Türkçeye edebi çeviriler yapar ve "Devrimci Islahat Hareketi" içinde yer alır. Ufa ve Moskova'daki gazetelerde yazılar yazar. 1915 yılında Bakü'de bir Tatar öğretmen okulunda öğretmenliğe başlar. Bu yıllarda Azerbaycan'daki Müsavatçılardan Mehmet Emin Resulzade'nin önderliği içindeki hareket içinde yer alır. Rus Sosyal Demokratlarıyla ilişkiye girer. Çok değişik dergi ve gazetede sosyalist içerikli yazılar yazar.[87]

1917 Şubat Devrimi olduğunda Bakü'dedir. Devrim sonrasında Petrograd'a gider. 1-17 Mayıs 1917'de toplanan ***"Rusya Müslümanları Genel Kongresine" çağrılır ve o kongrede genel sekreterliğe seçilir.*** Bu kongreden sonra Kazan'a geçen Galiyev, Ekim Devrimine kadar Tatar Türkleri Ulusal Cephesi'nin yetkili organı olan, Molla Nur Vahidof'un örgütlediği ***Müslüman Sosyalist Komitesi'ne girer.*** Bu dönemde Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi (Bolşevik) üyesi olur. Lenin'in "Bütün halklara kendi kaderlerini tayin hakkı verileceğini" ilan etmesinin de etkisiyle Müslüman Sosyalist Komitesi bu dönemde ***Bolşevikler yanında yer alır.*** Ekim Devrimi sonrasında 2 Mayıs 1918'de Molla Nur Vahidof başkanlığında "Merkezi Müslüman Askeri Komitesi" kurulur ve Müslüman Kızılordu örgütlenmesi görevi Galiyev'e verilir. Tatar-Başkır taburlarını, Müslüman kızıl alaylarını örgütler. Kolçak kuvvetlerinin yenilmesinde etkili bir rol oynar. Bu arada ***Vahidof'la birlikte İdil-Ural bölgesinde özerk bir yönetim oluşturur.*** 1919 Ağustos'unda Kazan vilayeti yönetim kurulu başkanlığına atanırsa da Stalin'in girişimiyle onun komiser (bakan diye okuyabilirsiniz) olduğu ***Ulusal Sorunlar Halk Komiserliği'ne tek Müslüman yürütme kurulu üyesi olarak atanır ve Moskova'ya gider.*** Aynı zamanda da başkanlığını Stalin'in yaptığı ***Yabancı Uluslar Komitesi'nin ikinci başkanlığını yapar.***

Bolşevik devrim içinde aktif olarak yer alırken, devrimin doğuya yayılması, Müslüman-Türklerin ve ***Doğu'nun devrim içine çekilmesi için sürekli olarak projeler geliştirir*** ama sonuç alamaz. Bunlar arasında "Ezilmişlerin Birleşik Cephesi", bağımsız ***"Koloniler Enternasyonali"*** tezleri

87 Masayuki Yamauchi, *age*, 75-80.

bulunmaktadır. 1918 yılı sonunda Rus Komünist partisinden ayrı bir Müslüman Komünist Partisi'nin yasallaştırılması konusundaki girişimleri başarıya ulaşamaz. 1920 yılında Komünist Partisi Merkez Komitesi'ne sunduğu İdil-Ural Cumhuriyeti önerisi de reddedilir.

III. Enternasyonalin girişimiyle ***1920'de Bakü'de toplanan Doğu Halkları Kurultayı***, Sultan Galiyev'in düşüncelerinin pratiğe geçirilmesi için önemli bir fırsattır. Ancak hazırlanmak için çok uğraştığı bu kongreye katılması engellenir. ***Stalin'in girişimiyle Parti Yönetim Kurulu, Galiyev'in kurultaya katılmaması kararı alır.***[88] Kongrede yandaşları olan Ryskulov ve Narbutabekov'un sunduğu öneriler reddedilir.

Galiyev başlangıcından beri ***Rusya'da yaşanan devrimin bir dünya devrimi olmasını beklemektedir.*** Ona göre sosyalizmin temel yasası budur. Oysa 1920 yılında İngiltere'yle yapılan ticaret anlaşmasıyla ***Lenin'in "Barış içinde bir arada yaşama politikası" benimsenmiştir.*** Sovyetler Birliği'nin tek ülkede sosyalizm yaklaşımını seçmesi ve ***enternasyonalist liderlerin elenmesi sürecinde milli meseleye Stalin'den farklı*** yaklaşımı üzerine Galiyev 1923 yılında Stalin'in bir girişimi üzerine tutuklanır. ***Partiden ihraç edilir.*** Bir yıl sonra parti itibarı iade edilir ve eski mevkiine dönebileceği kararı alınır. Böyle bir geri dönüş olmaz ama Sultan Galiyevcilik özellikle Tataristan ve Başkırdistan'da güçlenir. ***1923-1928 yılları arasında Müslüman komünistlerin önemli bir bölümü şöyle ya da böyle Sultan Galiyevci hareketle*** ilişki kurmuştur.[89]

1928 yılında Galiyev yeniden tutuklanır ve Troçkist, karşı devrimci, pan-Turanist olmakla suçlanır. Moskova'da yargılanarak on yıl süreyle zorunlu çalışma kampı cezasına çarptırılır. 1934'te serbest bırakılır. 1938 yılında üçüncü kez tutuklanır. ***Ocak 1940'ta Moskova'daki Rubyanka Hapisanesi'nde kurşuna dizilir.***[90] 1990 yılında da bir mahkeme kararıyla berat ettirilerek itibarı yeniden iade edilmiş olur.

Sultan Galiyev'in yaşamöyküsü, üst düzeylere tırmanabilmiş olan birçok Tatar devrimcisinin karşılaştıklarını göstermesi bakımından çok dramatiktir. Ama bizi burada daha çok ilgilendiren ***Galiyev'in 1920'li yıllarda bir "koloniler devrimi ve enternasyonali" tezini geliştirmiş olmasıdır.*** Galiyev, bir kuramcı olmaktan çok bir pratik adamıdır. Tezlerini 1917-1923 yılları arasındaki içinde yer aldığı ***Bolşevik Devrimi sırasında bir Doğulu olarak yaşadığı pratik sırasında geliştirmiştir.*** Bu

---

88 Masayuki Yamauchi, *age*, s. 119
89 A. Benningsen, C. Quelquejay, *age*, s. 147.
90 Masayuki Yamauchi, *age*, s. 51.

nedenle tezlerini içeren bir temel kitabı yoktur. Bu tezleri, değişik nedenlerle yaptığı çeşitli çalışmalardan derlemek gerekmektedir.

Sultan Galiyev 1917 Ekim Devriminde Moskova'dan bağımsız bir İdil-Ural Sovyet devletinin kurulması projesini geliştirmişti. Doğu'da devrimi kolaylaştırmak için Müslüman Doğu'ya daha yakın bir bölge kurulmasının gerekli olduğunu düşünüyordu. Bu devlet bolşevizmin yükselmesi için bir deneyim alanı ve Müslüman ihtilalcilerin sığınabilecekleri bir üs olacaktır.

Sultan Galiyev Bolşevik devrimde ulusal sorunu ***üç aşamalı*** görüyordu. ***Birinci*** aşamada ***ulusal özerklik sağlanmalıydı. İkinci*** aşamada ***bu uluslarda sosyalist devrim*** gerçekleşmeliydi. ***Üçüncü*** aşamada ise tüm sömürge ulusları içine alan bir enternasyonel platformun oluşması yani ***"Sömürge Enternasyoneli"*** kurulması gerekiyordu.

Galiyev için tüm Müslüman halklar hem kendi egemen güçleri, hem de Batı emperyalizmi tarafından sömürülmüş proleter topluluklardır. Bu toplumlarda ***sınıfsal farklılaşma henüz gelişmediği için tümü proleter olarak adlandırılmalıdır.*** Bu nedenle ***Müslüman ülkelerdeki ulusal kurtuluş savaşları sosyalist bir nitelik taşımaktadır.***[91]

Müslüman toplumu birbirine düşman sınıflara ayrılmadığına ve toplum henüz sanayi proletaryasına sahip olmadığına göre, ***onların içinde "proleter" devrim imkânsızdır.*** Şimdilik sınıf savaşından uzak bir Sovyet devrimiyle yetinmek gerekir.[92] Ama bu devrimi kim yapacaktır? ***Bunu yapacak olan, yerel devrimci kadrolarla kendisinin de örgütlenmesinde çalıştığı Kızıl Müslüman Ordusudur.*** Bundan sonra kurulacak sosyalist devlet elinde sosyalist siteme geçiş sağlanacaktır.

Galiyev dünya ***devriminin öncülüğü rolünün bu sömürge halkları tarafından oynanması gerektiğini öngörüyordu.*** Eğer İngiltere'de bir gün sosyalist hareket devrim yapsa bile bu ülkelerde iktidarı ele geçirecek proletarya sömürgeleri ezmeye devam edecektir. ***Doğu emekçilerinin ezilmesini önlemek için yerli Müslüman yığınları özerk bir hareket içinde birleşmelidir.***

Sultan Galiyev Ekim Devriminin başarıya ulaşabilmesini de Doğu halklarına yönelmelerine bağlı görmektedir. Galiyevciliğin düşünsel önderlerinden Hanefi Muzaffer'e göre "ezilmiş ve Avrupa'nın boyunduruğu altında inlemekte olan uluslar aynı emperyalizme karşı savaşan Marksizmi tanımazsa büyük bir tarihi hata işlemiş olacaklardır. ***Avrupa'ya öl-***

---

91 A. Benningsen, C. Quelquejay, *age*, s. 84.

92 A. Benningsen, C. Quelquejay, *age*, s. 83.

dürücü darbeyi vuracak güç, Rus proleteryası ile müslümanların bir araya gelmesinden doğacaktır."[93] Batı'da beklenen devrimin fitilini ancak, Doğu'da gerçekleşen bir devrim ateşliyebilecektir.

Bunun olabilmesi için ayrı bir Doğu Sosyalist Partisi ve bağımsız yani *Üçüncü Enternasyonalden ayrı bir Sömürgeler Enternasyonali* kurmak gerekecektir. Ekim Devriminden sonra yaşananlar Moskova'nın ve Rusların denetimindeki bir komünist partisi ve Komintern ile bunun gerçekleşmediğini göstermiştir. Moskova proletaryaya dayanmayan bir devrim görüşünü kabul etmiyordu, doğal olarak da Galiyev'in Koloni Devrimi tezi destek bulmuyordu. Bu durumda Sömürgeler Enternasyonalinin ilk aşaması olarak Rusya'da büyük *bir ulusal Türk Devleti Turan Cumhuriyeti* kurulmalıydı. Galiyev Moskova'yla açık anlaşmazlığa düştükten sonra *Doğu Sosyalist Partisi'nin çekirdeğini illegal olarak örgütlemeye çalışır.*

Sultan Galievcilik Kadro'yu Ne kadar Etkiledi?

Sultan Galiyev'in ya da *Galiyevciliğin Kadro hareketiyle ilişkisini kurmakta* genellikle *üç tür ilişkinin varlığı* ispat edilmeye çalışılmaktadır. Bunlardan birincisi Galiyev'in tezleri ile Kadro'nun tezlerinin karşılaştırılmasıyla yapılmaktadır. *İkincisi* Şevket Süreyya'nın Galiyev'i tanımış olmasının ve ondan etkilendiğinin gösterilmesiyle, *üçüncüsü ise* Sultan Galiyev'in kendisinin Türkiye'ye ilgi duyması dolayısıyla Galiyev'den kaynaklanan bir etkilemenin varlığının ortaya konulmasıyla yapılmaktadır.

Bu üç yoldan birincisi bu kitapta *şimdiye kadar yazılanlara gerçekleştirilmiş* oluyor. Kadro'yu incelerken ayrıntılı bir biçimde Kadroculann diyalektik materyalist bir çizgiyi izlediklerini, yarı sömürge ve sömürge ülkelerde sınıf çelişkisine dayalı analizlerin anlamlı olmadığını, bunun yerine esas çelişki olarak metropol ülkelerle sömürgeler arasındaki çelişkinin alınması gerektiğini savunduklarını, dünya devriminin ulusal kurtuluş savaşları yoluyla gerçekleşeceğini düşündüklerini bu nedenle de kendi yorumları içinde milliyetçi olduklarını görmüştük. Bu bölümde Sultan Galiyevciliğe ilişkin olarak çok ayrıntıya girmeden yaptığımız özetleme, *iki hareketin de kendi özel koşullarında ifade edilmelerinden kaynaklanan farklılıkları olsa da, aynı temel kabullere sahip olduğunu açık olarak gösteriyor.* Mustafa Türkeş'in[94] üzerinde durduğu önemli farklılıklardan biri, Galiyev'in İslami öğeyi kullanılmasıdır. Galiyev cephe oluştur-

---

93 A. Benningsen, C. Quelquejay, *age*, s. 76.
94 Mustafa Türkeş, *age*, s. 108.

makta İslamiyetten yararlanmak istemektedir. Açıktır ki Kadroculann Mustafa Kemal Türkiye'sinde böyle bir düşünce içinde olmaları olanaksızdır. Nitekim ***Kadro'nun yazılarında olumlu ya da olumsuz bağlamda İslamiyete hiç değinilmemiştir.*** Bu gerekli düzeltme yapıldığında iki düşünce arasındaki bir paralelliğin varlığı açık hale gelmektedir. Kuşkusuz bu önemlidir, ***ama bir etkilenmeyi göstermek için yeterli değildir.*** Çünkü benzer koşulların benzer düşünceleri ürettiği kolayca ileri sürülebilir.

Bu nedenle ikinci ilişki kurulmaya çalışılıyor ve Şevket Süreyya'nın Galiyevcilikle ilişkisi araştırılıyor. ***Şevket Süreyya belki de ilk kez Galiyev'ci tezlerle, 1920 yılında Bakü'de toplanan Doğu Halkları Kurultayı'na*** katıldığında tanışmış olabilir. Bu kurultaya Sultan Galiyev'in katılması engellense de onun fikirleri ve tezleri üzerinde tartışmalar olmuştur. ***Bu toplantıda etkilenmese bile KUTV'daki eğitimi sırasında Galiyevci tezler üzerinde düşünmüş ve tartışmış olmalıdır.*** 1921 yılından itibaren Sultan Galiyev KUTV'da ders vermektedir. Bir ara Lenin'in önerisi üzerine KUTV'un rektörlüğünü de yapar. 1921 yılında KUTV'daki 713 öğrenciden 156'sı Tatar ve 23'ü Başkırttı. İçlerinden Sultan Galiyev'i önder olarak gören çok sayıda genç komünist vardı.[95] Şevket Süreyya ve İsmail Hüsrev burada okurken Tatar sosyalistleri arasında etkili olan Abid Alimof ile arkadaştılar. ***Moskova'dayken Şevket Süreyya'nın Müslüman sosyalistlerin görüşlerini yansıtan Novyy Vostok (Yeni Doğu) dergisini okuduğunu biliyoruz.*** Muhtemelen bu yıllarda Galiyev'in yayımladığı Zhizn' Natsional'nostey (Milletlerin Hayatı) dergisini de izliyordu.[96] Kadroculann tezlerini geliştirirken Galiyevcilikten haberdar olduklarını kabul etmek gerekir. Attila İlhan Sultan Galiyev'le Şevket Süreyya arasında bunun da ötesine geçen bir sevgi bağının varlığından söz etmektedir. 68 Kuşağının üniversitelerde etkin olduğu bir dönemde ***Ankara'da SBF'de Sultan Galiyev konusunda verilen bir konferansta öğrenciler en ön sıradaki izleyiciler arasında Şevket Süreyya'yı görmüşlerdir.***[97]

Bu tür bir ilişkinin varlığı Galiyevcilerin özel çabasını gerektirmeyen ve sadece KUTV'da okumuş Kadroculann tek taraflı etkilenmesini ya da tek taraflı bir alışı göstermektedir. Oysa Sultan Galiyev'in Türkiye ile ilişkisi varsa ve bu ilişkiyi geliştirmekte kendisi ayrıca gayret gösteriyorsa durumun yorumlanması çok farklı bir nitelik kazanacaktır.

Sultan Galiyev'in Türkiye'deki gelişmelerle ilgilenmiş olduğu söy-

---

95 A. Benningsen, C. Quelquejay, *age*, s. 120.

96 Mustafa Türkeş, *age*, s. 107.

97 Attila İlhan, "Şüpheli KUTV Yolcusu", *Cumhuriyet*, 5 Temmuz 2000.

lenebilir. I. Dünya Savaşı'nda Ruslara esir düşen Türklerle ilgilenmiş ve onların Bolşeviklerle işbirliği yapmasını sağlamaya çalışmıştır. ***Bunlardan Mustafa Suphi, 1917 yılı Mayıs ayında toplanmış bulunan Rusya Müslümanları Birinci Kongresi sonrasında Galiyev ve Vahidof'la temasa geçmiştir.*** Molla Nur Vahidof 1918 yılı ortalarında "Dış Propaganda "örgütü kurarak başına Mustafa Suphi'yi getirmiştir. Aynı yıl Galiyev de "Türk Sosyalistleri Kurultayı"nı toplamış ve Türk esir askerlerinin de katıldığı Müslüman Kızıl Tugaylarını oluşturmaya başlamıştır. Müslüman Komiserliği içinde ***Mustafa Suphi'nin Türklere dönük olarak Yeni Dünya gazetesini yayımlamasını teşvik etmiştir.*** Türkiye'de yönlendirilen devrimci hareketi Mustafa Suphi eliyle denetlemeye çalışmıştır.[98]

Galiyev'in bu noktaya kadar anlatılan ilgisi, Sovyetlerin o yıllardaki durumu göz önüne alınırsa normal ve beklenilen bir ilgidir. ***Ama 1923 yılında Sultan Galiyev'e tutuklandığında yöneltilen suçlamalar arasında*** Türkiye, İran ve öteki Müslüman ülkelerin karşı devrimcileriyle ilişki kurması vardır.[99] Eğer bu suçlama bir iftira değilse üzerinde düşünülmesi gereken bir durum ortaya çıkmaktadır. ***Galiyev'in Türkiye'de Celâl adlı bir komünistle mektuplaştığı bilinmektedir.***[100] Renad Muhammedi'nin romanlaştırdığı Sultan Galiyev'in yaşamöyküsünde de bu türde işaretler bulunmaktadır. ***Sultan Galiyev, Yusuf Akçura'yla tanışmıştır, Ziya Gökalp'i izlemektedir.*** Belki de onunla yazışmaktadır. Ama romandaki Galiyev inanmış bir devrimci ve milliyetçidir. Sıkıntılı günlerinde Türk Büyükelçisi Muhtar Bey'in Türkiye'ye çağrısını kabul etmez.[101]

Yaptığımız bu saptamalar Galiyev'in Türkiye ile aktif ilişkisi olduğunu gösteriyor, ama henüz Şevket Süreyya'nın Türkiye'deki Komünist Partisi içindeki konumunu Galiyevcilikle açıklamak için yeterli ip uçlarını vermiyor. Bu konuda Attila İlhan[102] Abidin Nesimi'nin kitabında[103] Fadıl Garan'ın anlattıklarına dikkati çekiyor. ***Şevket Süreyya TKP yöneticisi olduğu sırada Fadıl Garan'ı KUTV'a okumaya gönderirken*** ona, III. Enternasyonalde ilişki içinde olduğu kişilerin adreslerini ve şifrelerini verir. O da bu bilgileri Moskova'da Stalincilere verir. Böylece Şevket Süreyya'nın pres-

---

98 Erol Kaymak, *age,* s. 203-209.
99 A. Benningsen, C. Quelquejay, *age,* s. 135.
100 Masayuki Yamauchi, *age,* s. 15.
101 Renard Muhammed, *age,* s. 160-166, 206-223, 343-347.
102 Attila İlhan, *agy.,* s. 16.
103 Abidin Nesimi, *Türkiye Komünist Partisinde Anılar ve Değerlendirmeler 1909-1949,* İstanbul: Promete Yayınları, 1979, S. 143-144.

tiji azalır, Şefik Hüsnü grubununki artar. Attila İlhan, "Eski tüfeklerin hepsi bilir. Abidin Nesimi de sık sık altını çiziyor, Şevket Süreyya Bey'in lideri olduğu 'Muhalefet' (Oppozitsiya) Türkiye'de Sultan Galiyev, Mustafa Suphi, Ethem Nejat çizgisinin devamıydı ki, mensupları arasında 'Sarı' Mustafa, Nazım Hikmet, Hamdi Şamilof, 'Mussolini' Ahmet (Kavala) ve de Fadıl Garan bulunuyordu" demektedir. Kuşkusuz Fadıl Garan'ın söyledikleri Atilla İlhan'ın yaptığı çıkarsamayı yapmak için yeterli değildir. Nitekim Attila İlhan da bu genellemesini daha önceki bilgilerine dayandırmaktadır. ***Eğer bu saptama geçerliyse 1923-1927 döneminde TKP içinde yaşanan çekişmeler Galiyevciliğin etkisi dolayısıyladır.*** O halde Şevket Süreyya'nın hayat hikâyesinde ve Kadroculuğun yorumunda önemli değişiklikler yapmak gerekecektir. ***Şevket Süreyya'nın TKP'den ayrılışının nedeni, Galiyevci çizgisinin artık TKP içinde sürdürme olanağının kalmayışıdır.*** Eğer Şevket Süreyya ile Galiyevcilik arasında bu kadar sıkı bir ilişki kurulursa, o zaman ***Kadro dergisi de Galiyevciliğin yeni koşullarda yeniden*** üretilmesi diye yorumlanabilir. Şimdiye kadar TKP tarihi hakkında yazanlar,[104] hatta Şevket Süreyya'yı suçlayanlar bile onun Galiyevciliğinden açıkça söz etmemişler ve suçlamalarını ona dayandırmamışlardır. Bu nedenle eldeki verilerin henüz bu tür bir yorumu haklı kılmak için yetersiz olduğunu düşünüyoruz.

Bütün bu çözümlemeyi tamamlamak için bir soruya daha yanıt bulmak gerekir. ***O da Kadroculların eski TKP deneyimi olan kesiminin Galiyevciliği bilmelerine karşın yazılarında ve daha sonraki yıllardaki hatıratlarında ondan neden bahsetmedikleridir.*** Bu tutumu bir kadir bilmezlikle ya da bir başkasının düşüncesine haksız yere el koyma terimleri içinde bir ahlak sorunu olarak değerlendirmek doğru olmaz. ***Bu sorunun yanıtını Kadro'nun kendisini kabul ettirmek için uyguladığı taktikte aramak gerekir.*** Kadrocular kendilerini kabul ettirmek için bilimsel çalışmalara dayanarak ***Türkiye için özgün bir ideoloji oluşturma ve politikalar geliştirme amacını ileri sürerek ortaya çıkmışlardır.*** Böyle özgüllük iddiası taşıyan bir hareketin kendisini herhangi bir akımın Türkiye'deki uygulayıcısı gibi göstermesi beklenemez. Hele Komünist Parti geçmişi olan ***Kadroculların şu ya da bu şekildeki bir komünizmin yorumuyla kendisini özdeşleştirecek, üzerlerindeki kuşkuları arttıracak bir yola girmesini beklememek gerekir.***

---

104 Örneğin Mete Tunçay'ın *Türkiye'de Sol Akımlar (1908-1925)* adlı kitabında Sultan Galiyev'in adı Rusya'da iken Mustafa Suphi'ye yazdığı mektuplar nedeniyle iki kez dolaylı olarak geçmektedir.

4.5.3: KARARLI BİR ÇİZGİ Mİ, BİR DÖNÜŞ MÜ?

Siyaset içinde yer alanlar için her yerde ***sadakat en temel değerlerden*** biridir. Ama Türkiye bağlamında bu değer daha ön plana geçmektedir. Sadakat bir siyasetçinin tüm başarısızlıklarını, kapasite eksikliklerini kapayacak bir anlam kazanabilmektedir. Bu nedende siyasal kamu alanında ***bir gruba karşı yöneltilebilecek en ağır suçlama döneklik olmaktadır.*** Kadrocular da ömürleri boyunca özellikle TKP tarafından döneklikle suçlanmıştır. Kadrocular yaşamları boyunca bu suçlamanın ağırlığını hissetmişlerdir. Bu soruna ***TKP içinden yaklaşmayanların döneklik yargısını kabul etmeleri için çok açık nedenler yoktur.*** Bu yargının açıkça irdelenmesi gerekir. Bunu yapabilmek için de döneklik kavramı üzerinde durmak gerekir.

Son yıllarda Türk basınında döneklik konusunda yapılan tartışmalarda dönüşüm ile döneklik arasında bir ayrım yapılması gereksinmesi duyulmuştur. Hasan Bülent Kahraman bu konuya ilişkin bir yorumunda[105] "İnsan, hayatının bir döneminde öne sürdüğü görüşleri daha sonraki döneminde değiştirebilir. Hatta o açıdan bakınca değişmemek yanlış"tır. O'na göre ***"dönüşüm, bir entelektüel sorgulama sürecidir. Hatta entellektüalizmin kendisi budur."*** Bunların sonucunda belli dönüşümler yaşanır. "Ama o bile dışlanıyorsa, o takdirde iş, değişmeme adına içinde yaşanılan gerçekliğin kategorik olarak reddine dönüşür ki o da taassuptur. Nitekim, Batı dillerinde gericilik karşılığı olarak 'reaksiyonculuk' kavramının kullanılması bu nedenledir" demektedir.

Mehmet Ali Aybar kendisiyle döneklik üzerine yapılan bir konuşmada "Haklı bir dünya getirme iddiasında olan insanların döneklik etmesi ise daha korkunç. Yalnız şunu unutmamak lazım: Sosyalizm bir bilim dalıdır. ***Bilimde teoriler sürekli değişir, bunu döneklikle karıştırmamak gerekli. Teori değişmesi döneklik kavramı içine girmez"*** demiştir.[106] Ahmet Oktay da benzer bir biçimde yaşanan olaylar ve gelişen yeni kuramlar karşısında insanların değişebileceğini söylemektedir.[107]

Eğer değişme normal ve hatta gerekli ise, ***dönekliği olumsuz yapanın ne olduğu sorulabilir.*** Dönekliği değişmeden ayıranın ne olduğu konusunda da bir oydaşma bulunmaktadır. Uğur Mumcu'nun üzerinde durduğu ayırıcı nitelik bu değişmenin bir ***çıkar karşılığı ya da yılgınlık üzerine*** gerçekleşmesidir. Hasan Bülent Kahraman buna bir koşul daha ekle-

---

105 Hasan Bülent Kahraman, "Değişelim Ama Nasıl?", *Radikal*, 19 Nisan 2002.
106 "Döneklik Tartışması" *Nokta*, yıl 7, S. 3 22 Ocak 1989 s. 30.
107 Ahmet Oktay, "Döneklik üzerine", *Milliyet*, 28 Ekim 1993.

mektedir. ***Değişmenin bir sorgulama sonrası ortaya çıkmamış olması yani entelektüel hesabının verilmemesidir.*** Eğer böyle bir hesap verilmezse yeni bir fikre ulaşma değil, entelektüel bir inkâr, ret ve köksüzlük söz konusu olmaktadır. Bu halde değişme bir düşünceye değil sadece oportünizme dayanmaktadır.

Entelektüel olarak olumlu bir nitelik olan değişmeden, olumsuz bir ahlaki kategori olan dönekliği ayıran ölçütler konusunda yapılan bu netleştirme, ***Kadro'nun özgün bir kuram olup olmadığı konusundaki tartışmamızın döneklik yargısını irdelemek*** bakımından ne kadar önemli hale geldiğini söylüyor.

Bu kitabın yazımında iki ontolojik düzey olarak Kadroculan ve ***Kadro***'yu kabul ettiğimiz hatırlanırsa döneklik suçlamasının ancak bir kısım Kadrocu için söz konusu olacağı söylenebilir. ***Kadro*** yeni kuram getirme iddiasında olan ayrı bir varlıktır. Onun dönekliğinden söz etmek doğru olmaz. Kadroyu çıkaran altı Kadrocudan ancak dördünün TKP ile ilişkisi söz konusu olmuştur. ***Döneklik iddiası ancak bu dört kişi için geçerli olabilecektir.*** Döneklik kavramı üzerinde yaptığımız irdelemede, yeni bir ideoloji geliştirilmesi ve bunun entelektüel hesabının verilmesi halinde döneklik yargısının yersiz olacağını görmüştük. Kadroculann ***özgün kuram/ideoloji geliştirdikleri ve Kadro dergisini çıkararak entelektüel dönüşümlerinin hesabını verdikleri*** kabul edilirse böyle bir döneklik suçlaması haklı görülemeyecektir.

Öte yandan özgünlük iddiası yadsınarak ***Kadroculukla Galiyevcilik arasında bir süreklilik*** görülürse ***Kadrocuların döneklikle suçlanması daha da zorlaşacaktır.*** Çünkü burada sürüp gelen bir çizgi söz konusudur. Bu çizginin temsilcileri TKP'nin içinde ulusalcı bir çizgiyi savunmuşlar ama kaybetmişler ve ayrılmışlardır. ***Mete Tunçay*** da Şevket Süreyya'nın ölümü sonrasında yazdığı yazıda "Türkiye'de Sol Akımların Tarihi üzerine kitabımı yazarken, Şevket Süreyya Bey'in 1932-1934'te yarattığı *Kadro* Hareketi'nde, 1925 öncesindeki çizgisinden sapmadığını gözlemlemiştim. Gerçekte Kadrocular hakkında dillerde dolaşan 'dönüş' doğru değildir. ***Asıl görüş dönüştüren Parti olmuştur.*** Cumhuriyet'in ilk yıllarında TKP, Komintern'in en çok ulusal bilinç gösteren seksiyonudur. Bunun günahı ya da sevabı da geniş ölçüde Şevket Süreyya Bey'indir.." diyerek[108] bu kanıda olduğunu belirtmiştir. Onlar dönek olmaktan çok TKP için doğru olduğuna inandıkları yolu savunmuşlar ve kaybetmişlerdir.

---

108 Mete Tunçay, "Şevket Süreyya Aydemir "Suyun Bulanması Galiba Yolun Yitirilmesi Pahasına Oldu" Demişti", *Milliyet Sanat Dergisi*, S. 178, 2 Nisan 1976, s. 3-4.

Ama bu yorumlar, TKP çizgisinden bakıldığında geçerli olmamaktadır. ***Parti onlardan sadakat göstermelerini ve fikirlerini değiştirmemelerini*** beklemektedir. Bu nedenle ***onlar için Kadrocular hep dönek kalacaktır.*** Yaşam öykülerini anlatırken gördüğümüz üzere Vedat Nedim Tör'ün konumu başkadır. Şefik Hüsnü'nün emrivaki halinde geliştirdiği eylemler karşısında polise ihbarda bulunmuştur. Bu, döneklikten ileri bir durumdur. Salt dönek olan, içinde bulunduğu grubu satmamış, ihbarda bulunmamış olandır.

Kadrocular konusunda genellikle sorgulanmayan ***bir başka sadakat sorunu daha vardır.*** O da Kadrocuların ***Kadro*** sonrasındaki yaşamlarında Kadrocu çizgiye ne kadar sadık kaldıklarıdır. Yaşamöykülerinden gördüğümüze göre bu çizgiye en çok sahip çıkanlar Yakup Kadri ve Şevket Süreyya olmuştur. Diğerlerinin ilişkileri hep dalgalı olmuştur. Grubun bu bakımdan en kararlı olanı ideologluk rolünü yüklenen Şevket Süreyya'dır. Her fırsatta Kadroculuğu yeniden üretmeye çalışmıştır. ***Şevket Süreyya kendi entelektüel yaşamının hesabını vermekten kaçınmamıştır. Suyu Arayan Adam***'ı yazmış olması da bu yöndeki duyarlılığının bir göstergesidir.

4.6: KADRO ÜZERİNE SON DEĞİNMELER

Kadro ve Kadrocular öyküsünün yeniden kurulması ve bu kurgu üzerine yaptığımız çözümlemelerin sonuna gelmiş bulunuyoruz. Sanıyoruz ki bu aşamada sorulacak birkaç soru daha var. Onlardan ilki ***Kadro*** ve Kadrocular hakkındaki bir kitabın ***bir düşünce tarihi olmaktan çok*** doğrudan ***Kadro'nun ve Kadrocuların tarihi olarak yazılmasının*** ne farklılıklar getirdiğidir.

Bu soruya ***ilk yanıt, kitabın kurgusunun farklılığı üzerinde durularak*** verilebilir. 1890'lardan 1980'lere kadar uzanan süre içinde ***iki farklı türde varlığın yaşamına ilişkin bir anlatı kuruluyor.*** Bu anlatı içinde kitabın ikinci bölümünü oluşturan ***Kadro*** dergisinin üç yıllık tarihi, özel belirleyici bir konuma sahip oluyor. Kadroculanın ***Kadro*** öncesi yaşamını anlatan birinci ve Kadro sonrası yaşamlarını anlatan üçüncü bölümlerin içeriğinin ayrıntısı ***referanslarını büyük ölçüde ikinci bölümden*** almaktadır.

Konuya bir düşünce tarihi olarak değil de, ***Kadro***'nun ve Kadroculanın tarihinin yazımı olarak yaklaşılmasının yarattığı başka önemli farklılıklar da vardır. Bu farklılıklar özellikle kitaba ilişkin son sözler yazılırken önem kazanmaktadır. Kadroculanın ne kadar başarılı oldukları konusunda bir irdeleme yapmadan kitaba son verilmesi önemli bir eksiklik olacaktır.

İşte bu soruya verilecek yanıt, kitabın hangi sorunu ön plana alarak yazılmış olduğuna göre değişecektir.

Eğer bu ***kitap bir düşünce tarihi olarak yazılsaydı***, Kadroculaların ***başarı ölçütü de salt düşünce düzeyine*** yönelecekti. Geliştirilen ideoloji ya da düşünce özgünse ve iç tutarlılığı varsa Kadroculaların başarılı olduğunu söylemek gerekecektir. Özgünlük konusunu tartıştık. Kadroculaların kuramlarını/ideolojilerini belli bir felsefi görüşe, yani diyalektik tarihsel materyalizme dayandırdıkları için belli bir iç tutarlılığa sahip oldukları açıktır. Bu durumda Kadrocular başarılı görülecektir.

Oysa ***Kadro***'nun ve Kadroculaların öyküsü üzerinde durulmaya başlandığında sadece düşünce düzeyindeki bir başarıyla yetinilemez. Daha başka başarı ölçütlerini de hesaba katmak gerekir. Bunlardan ***birincisi Kadro'nun varlığını koruyabilmesi*** ve etkisini sürdürebilmesi sorunudur. ***İkincisi*** geliştirdikleri ideolojinin ülkedeki ***iktidar sahipleri tarafından benimsenerek iktisadi politikaları yönlendirir*** hale gelip gelmediği konusudur. Üçüncüsü, geliştirdikleri dünya görüşünün toplumun aydınları hatta halk tarafından benimsenerek ***dünyadaki gelişmeleri başarıyla açıklayabilen*** bir niteliğe ulaşıp ulaşamadığıdır. ***Dördüncüsü***, bu ideolojinin etkisiyle yönlendirilen ***ekonomik politikanın ülkenin ekonomik gelişmesinin hızlandırılmasında*** ve gelir eşitsizliklerinin azaltılmasındaki başarı düzeyidir.

Bu ölçütler açısından yaklaşıldığında ***Kadro***'nun başarılı olduğunu söylemek zorlaşmaktadır. ***Kadro varlığını ancak üç yıl sürdürebilmiştir.*** Çok yüksek kapasite sahibi olan Kadroculaların var olan iktidar tarafından önemli görevlerde istihdam edilmelerine karşın onların bir araya gelerek ***Kadro*** dergisini sürdürmelerine ve etraflarında bir hareket geliştirmelerine olanak tanınmamıştır.

İkinci ölçüt olarak ***iktidarın politikaları üzerinde ne kadar etkili oldukları*** sorununu ele alalım. ***Kadro*** çıktıktan üç yıl sonra kapandığına göre, bu süre içinde etkili olduğu iddia edilebilir. Ancak bu dönemde Türkiye'nin devletçilik konusundaki yaptıklarına bakarak Kadroculaların görüşlerinin etkili olduğunu söylemek doğru olmaz. Denilebilir ki uygulanan devletçilik ***Kadro***'nun savunduğu çizgideki bir devletçilikten çok İsmet Paşa, Celal Bayar devletçiliği arasında bir devletçiliktir. ***Kadroculuğun savunduğu türde olmayan bir devletçilik uygulanmış olsa da, uygulanan bu devletçilikte Kadroculaların dolaylı da olsa bir etkisi olmuştur.*** CHF'nin 1931 yılında devletçilik ilkesini programına almasından sonra liberalist iktisadı savunanlar sürekli olarak bu ilkenin içeriğini boşaltacak yorumlar geliştirmişlerdir. İkinci bölümde gördüğümüz üzere bu

yorumlara karşı polemikleri sürdürme işlevini *Kadro* ve Kadrocular yüklenmiştir. İstedikleri türde bir uygulama olmasa da devletçilik uygulamalarının içeriğinin boşaltılamamasında etkili olmuşlardır. Kadroculaın ***Türkiye'nin Milli Kurtuluş Hareketinin öncülüğünü yüklenmesi gerektiği konusundaki telkinleri ise iktidarın politikaları üzerinde çok etkili*** olmamıştır.

Kadro dergisinin kapanmasından sonraki yıllarda Kadrocular kendi düşünceleri paralelinde sanayileşme planları yapma olanakları bulsalar da bu planlar da siyasal konjonktürdeki dönüşümler nedeniyle uygulanma olanağı bulamamıştır.

Üçüncü ölçüt bakımından da, yani *Kadro* dergisi çevresinde geliştirilmiş kuramsal çerçevenin, uygulamada etkili olmamasının yanı sıra ***toplumda yaşanan olayları açıklama bakımından da etkili olduğu söylenemez.*** Biraz sonra üzerinde duracağımız gibi, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan gelişmeler birçok bakımdan Kadroculaın kuramsal açıklamalarını haklı çıkarmış olsa da, Kadrocu düşünce çok dar bir çerçeve içinde kalmış ve ***aydınlar içine gömülmüş bir açıklama biçimi haline gelememiştir.***

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Kadrocuların iki önemli öngörüsünün gerçekleştiği görüldü. 1965 yılına kadar 70'ten fazla Asya ve Afrika ülkesi bağımsızlığını elde etmiştir. 1919 yılında dünya yüz ölçümünün % 72'sini ve dünya nüfusunun da % 69'unu sömürge ve bağımlı devletler oluştururken, sömürgelerin yüz ölçümü % 4'e ve nüfusu da % 1,1'e inmiştir.[109] Bu ülkeler ekonomilerini geliştirmek için devletçiliğe başvurmuşlardır. Öte yandan Soğuk savaş ortamında ***Üçüncü Dünyacılık yeni bir ideolojik akım*** olarak gelişti. Latin Amerika'nın öncülüğünde gelişme kuramları alanında ***Bağımlılık Okulu yeni bir paradigma olarak*** ortaya çıktı.[110] 1960'lı yıllarda entelektüel çevrelerde bu gelişmeler çok önemli bir yer tutuyordu. Her iki konuda da Kadrocular ***otuz yıl önce ciddi düşünceler geliştirmişti.*** Türkiye'nin bu konuda böyle önemli bir geçmişi olmasına karşın, ***Türkiye'deki entelektüellerin dünyanın yaşadığı bu yeni gelişmelere hemen hemen hiçbir katkısı olmadı.*** 1960'lı yılların ortalarında Türkiye'de siyasal düşünce sola açılmaya başladığında Türk aydın-

109 E. Jukov A. İskenderov, *Çağımızda Ulusal Kurtuluş Savaşları ve Üçüncü Dünya*, İstanbul: Konuk Yayınları, 1975, s. 14.

110 Robert A. Packenham, *The Dependency Movement*, Cambridge: Harvard University Press, 1998.
Haldun Gülalp, *Gelişme Stratejileri ve Gelişme İdeolojileri*, Ankara: Yurt Yayınları, 1983.

ları bu kuramları ***dış dünyadan ithal ederek yeniden öğrenmeye çalıştı.*** Bu saptama karşımıza ilginç bir soru çıkarmaktadır. Türkiye'deki aydınlar otuz yıllık bir zaman avantajını niçin değerlendirememişlerdir? Bu, açıkça yanıtlanması gereken bir sorudur.

Türkiye'nin otuz yıl önce geliştirdiği bir düşünceyi ***otuz sene sonra ithal etmek durumunda kalmasının iki nedeni olduğu*** söylenebilir. Bunlardan birincisi İkinci Dünya Savaşı sonrasında ***dünyanın içine girdiği soğuk savaş döneminde*** Türkiye'nin kapitalist dünya içinde yer alması ve Demokrat Parti döneminde Türkiye'nin belki de tek parti yönetimi dönemlerindeki kadar yeni siyasal düşüncelere kapalı kalmasıdır. Bu dış konjonktür, otuz yıl önce gelişmiş bir bakış açısının kendisini yeniden üretebilmesi için elverişli olmamıştır.

Otuz yıl önce geliştirilmiş bir düşüncenin ülke içinde ilerletilerek, dünya tarafından farkına varılan ve dünyanın İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşadığı düşünce mecrasına katkı yapabilir bir hale gelmeyişini sadece dış konjonktüre bağlamak doğru olmaz. Bu konjonktürel neden olmasa da Türkiye'de gelişmiş olan bu düşüncenin ilerletilmesi ve dünya platformuna çıkar hale getirilmesini sağlayacak koşullara sahip olmadığı söylenebilir. ***Bir yandan Türkiye'nin üniversitelerindeki bilimsel kapasitesi*** böyle bir atılımı gerçekleştirecek ***kritik kütleye henüz sahip değildir.*** Öte yandan Kadrocu düşünce, ülkenin aydın çevresi bakımından benimsenmiş ve ***toplumsal çevreye gömülü hale de gelmemiştir;*** tersine küçük bir çevreyle sınırlı durumda kalmıştır. Bu durumda da Türkiye 1960'lı yıllarda kendi yakın tarihinde köklerini bulabileceği düşünceleri geliştirerek dönemin koşullarında canlı tutamadığı için ithal etmek durumunda kalmıştır. Şevket Süreyya'nın ***Yön***'de bu köprüyü kurmak için gösterdiği çabaların etkisi de sınırlı kalmıştır.

Kadronun ilk üç ölçütte başarı sağlayamadığını kabul edince, doğal olarak dördüncü ölçüt bakımından bir değerlendirme yapmaya gerek kalmamaktadır. Tabii ***Kadro***'nun başarılı olmadığı konusunda yaptığımız bu nesnel saptamalar, ***Kadro***'nun bizim için önemini ortadan kaldırmaz. İyi ki Kadrocular böyle bir girişimi büyük bir heyacan ve öz veriyle gerçekleştirmişlerdir. ***Pratikte başarılı olmasa da düşün hayatımız bakımından daha uzun yıllar üzerinde konuşulacak bir deneyimi gerçekleştirmişlerdir. Kitabımıza son verirken onları saygıyla anıyoruz.***

EKLER

BİRİNCİ EK

Hukuk Fakültesi Reisi Tahir (Taner)'in Maarif Vekâleti Celilesi'ne 29. 1. 1929 Tarihli Yazısı

Türkiye Cumhuriyeti Heyete
İstanbul Darülfünun
23.1.1929

Hukuk Fakültesi
Adet 25

Maarif Vekâleti Celilesine

Vekâleti Celileleri M. T. T. dairesi ifadesile varit olan 158 numerolu tahriratı devletlerine cevabtır. Şevket Süreyya beyin (muasir Türkiyanın iktisadi inkişaf istikametleri) isimli eseri hakkında Fakültemiz iktisat zümresi Müderrisleri tarafından icra kılınan tetkikat ve serdedilen mütalaat üzerine Müderrisler Meclisince şü karar ittihaz edilmiştir:

[Eser kıymetli ihsai malumatı muhtevi olmakla beraber bir Monografi mahi-
548 yetini geçememektedir; tez kısmında (tarihi maddiyetçilik) meslekini takip edeceğini söyleyen Müellif bu fikri ilmi bir usul ile takip ve bazi mesaili izah ve Türk iktisadi tekamülünün büyük ana hatlarını tespit edebilmiş ise de bir çok yerlerde tarihi maddiyyetçiliğin esasen şayani kabül olmayan müfrit netaiçine düşmekten kurtulamamıştır. Binaenaleyh eserin Devlet nam ve hisabına tab'ı muvafik değildir.]

Keyfiyyet arz ve eseri mezkür merbutan iade ve takdim olunur efendim Hazretleri. 28/1/1929

Hukuk Fakültesi Reisi
Tahir (Taner)

İKİNCİ EK

Türk Ocakları Merkez Heyeti Reisi Hamdullah Suphi'nin Şevket Süreyya'ya 10.12.1930 Tarihli Yazısı

Türk OcaklarıAnkara: 10/12/1930
Merkez Hey'eti
Sayı

Ankara Ticaret Mektebi Müdürü
Şevket Süreyya Beyefendiye

Muhterem efendim;
Münevver gençliğimizin gösterdiği büyük arzu üzerine Türk Ocakları Merkezinde "Hükümet rejiminden Rus ve İtalya inkılabının prensipleri, Rus ve İtalyan gençliğinin hedefleri" mevzuu etrafında münakaşalı bir konferans vermenizi rica ediyoruz. Konferansınız için 1931 İkinci Kanununun 15'inci Perşembe gününü tahsis ettiğimizi teşekkür ve hörmetlerimize terdifen arz eyleriz efendim.

Merkez Heyeti Reisi
Hamdullah Suphi

ÜÇÜNCÜ EK

Şevket Süreyya'nın Recep Peker'e Telgrafı ve Mektubu

TEL
. . . . . .

Halk Fırkası vasıtasile kâtibi umumi Recep Beyefendiye:
ISTANBUL

Halk fırkası dahilinde yeni bir ideoloji cereyanından ismimi zikrederek bahseden Son Posta'nın bu neşriyatı hakkındaki maruzatım mektupla postadadır. Hörmetlerimi takdim ve bu mektubumun lütfen mütalaasını rica ederim efendim.
7/IX/931
Şevket Süreyya

Halk Fırkası katibi umumisi Recep Beyefendiye:
İSTANBUL

Çok Muhterem Recep Beyefendi,

Son Posta gazetesinde "Halk Fırkasında yeni bir ideoloji cereyanı" mevzuu etrafında devam eden ve son yazıda bendenizi bu cereyanın ortasında gösteren neşriyat üzerine, bu hususa müteallik maruzatımı bir mektupla takdim edeceğimi dün bir telgrafla arzetmiştim. Bu telgrafın alınmış olduğunu tahmin ediyorum.

Son Postanın ilk neşriyatını, ufak bir seyahattan döndükten sonra Ankara'da tedarik ederek okudum. Yazılarımdan bir takım iktibaslar yapılmak ve bu iktibaslara istinaden fikirler ve mütalaalar yürütülmek suretile cereyan eden bu neşriyatta, alınan yazılarla varılan hükümlerin tam bir mütabakat arzetmediğini gördüm. Bunun üzerine zaten yanlış bir hareket noktasından başlayan ve yine yanlış istikametlerde inkişaf istidadını gösteren bu yazıların tevlit ettikleri yanlış kanaatların tashihini ve her ne suretle olursa olsun ismimin geçmesine mani olunmasını gazete müdürlüğünden talep ettim.

Halbuki bu mektubun gönderildiği gün Son Postanın en son yazısının intişar ettiğini geç vakit Akşam Gazetesinden aldığım bir telgrafla anladım. Bunun üzerine derhal "Bu husus hakkında maruzatta bulunacağıma müteallik" telgrafı zati alinize gönderdim. Akşam gazetesine de umumi bir cevap yazdım.

İradem haricinde, hatta irademe rağmen vaziyetin böyle bir renk iktisap edişi ve bu arada Halk Fırkası'nın belki de Halk Fırkası için arzuya şayan olmayan bir şekilde bahsa mevzu oluşu, aşağıdaki maruzatta bulunmak lüzumunu benim için bir vazife kılmıştır:

Son Postanın yeni ideoloji cereyanına başlangıç gibi gösterdiği konferansı eski Türk Ocağı Umumi merkezinin tahriri bir ricası üzerine 15/I/931'de Ankara Türk Ocağı binasında verdim. İstenilen konferansın ilk mevzuu "Rus ve İtalyan gençliğinin siyasi terbiyesi" idi. Bunun yerine "Türk İnkılabının İdeolojisi" mevzuunun da konulmasını istedim. Muvafakat edildi.

Hitamından sonra ocak tarafından teksir olunarak bütün ocaklara gönderilmesi o zaman reislikçe muvafık görülen bu konferansın etrafındaki münakaşaların gittikçe bir takım çığırdan hariç istikametler aldığını görünce bunun ocak tarafından çoğaltılmasına razı olmadım. *Hakimiyyeti Milliyede* bütün münakaşalara cevap olmak üzere yalnız bir hülasasını neşrederek ocak dahil ve haricinde başlayan fakat tahrif edilmiş bir mecra alan fikir teatilerine iştirak etmeyeceğimi bir mektupla *Hakimiyyeti Milliye* Baş Muharrirliğine bildirdim.

Ancak bu münakaşaların umumi seyri ve vazolunan meselelerin mahiyeti beni içinde yaşadığımız devrin cidden aktüel bir davası olan bu mevzu etrafında daha kesif bir tetkike sevketti. "İnkılâp ve Kadro" broşürü bu tetkikin bir hülasasıdır. Bu broşürün ilk kısmında konferansın tevsiini yaptım ve buraya fazla olarak Milli İnkılâbın "Millet mefhumu, Devlet mefhumu, İnkılâp nizamı... vs." hakkındaki telakkilerini vermeye çalıştım. Kadro kısmının esas yazılışı biraz daha eskidir. Bu parça evvelce izhar olunan arzu üzerine Halk Fırkası Umum Kâtipliğine takdim edilmek üzere yazılmış ve serdolunan mütalaaların esas itibarile dikkate şayan görüldüğü bir vesile ile beyan buyurulmuştu.

Son Posta tarafından "15.000" nüsha olarak teksir edildiği yazılan bu broşür hakikatta "21" nüsha olarak ve kabında yazıldığı gibi "Tetkike arzedilmek üzere" hazırlanmıştı. Milli İnkılabımızın fikriyat sistemi azami bir ihtisar içinde verilmeye çalışılan bu broşür "Sözlerimiz bu dava üzerinde söylenecek sözlerin ne en kusursuzu ne de en sonuncusudur. Son söz ve kusursuz söz bu davanın sahibine aittir" cümlesi ile biter.

Bir suretle Gazi Hazretleri tarafından görülen bu broşürün lütfen beğenildiği bir gün katibi umumi Tevfik Beyefendi tarafından bendenize tebşir buyurulmuştur. Kadroda ihzari bir şekilde şematize ve sistematize edilmeye çalışılan fikirlerin kıymeti bence bu takdir ile başlar.

Ancak Kadro ve İnkılâbın neşri bu arada mevzuubahs olmakla beraber bu hususta sarih bir işaret telakki etmiş olmadığım için şahsen onun tabı teşebbüsünde bulunmadım.

İnkılâbımızın İdeolojisini ve onun temsil ettiği fikriyat sisteminin izahı üzerinde son zamanlarda hassaten Hakimiyette çıkan bir kısım yazılarda, gerek ilk konferans, gerek broşürdeki mütalaalarla bazı fikir iştirakleri bulunduğu aşikârdır. Ancak bendeniz bu iştiraki taktiği ve stratejisi olan müteazzı (örgütlenmiş) bir cereyanın, yahut herhangi bir hareket iştirakinin ifadesi değil, günün ileri münevverliğinin inkılâp meseleleri üzerinde daimi alaka ve hassasiyetinin bir eseri sayarım.

Halk Fırkasının resmi azası meyanında mukayyet bulunmadığım için, Halk Fırkası içindeki herhangi bir cereyanın ne mensubu ne de mümessili sayılmaklığıma bittabi maddeten imkan yoktur. Bu arada, Son Postada isimleri geçen kısmen tanıdığım, kısmen de tanımadığım, her biri fikir ve hareketlerinde tamamen müstakil muhterem zevat ile gazetenin tasvir ettiği tarzda bir hareket iştirakimizin varit bile telakki olunmayacağını zannederim.

Bu itibarla, inkılâbımızın nazari izahı ve ana prensiplerinin münakaşa ve tefsiri üzerinde öteden beri devam eden ve menbaını inkılâbımızın hususiyet ve azametinden alan neşriyat ve mütalaatı, milliyetçi inkılâp münevverliğinin her zamanki alaka ve hassasiyetinin, hadisatın seyrile ve ona uygun olarak inkişaf eden ileri bir tezahürü görmemek muhalif bir muharririn dar ve indi bir rüyet tarzından başka birşey değildir.

İnkilâp ve kadroca şematize edilmeye çalışılan fikirlerin, büyük inkilâbımızın mahiyeti asliyesi ve inkişaf istikametleri ile tearuz etmediğini zannediyorum. Ancak bunların bir takım kanaatlar ve nazariye kombinezonları halinden çıkarak, inkilâbın inkişafı emrinde kullanılması işi, ancak bir aksiyon işidir ki, bu hususta ihtiyar olunacak hareket tarzının tayini ancak inkilâbın müdirlerine aittir.

Derin hörmetlerimin kabulünü rica ederim, efendim.

7/IX/931

"Şevket Süreyya"

DÖRDÜNCÜ EK

Şevket Süreyya'nın Son Posta Gazetesi Başmuharriri Zekeriya Beyefendiye 7.9.1931 Tarihli Mektubu

T.C.
Maarif Vekâleti
Ankara Orta Ticaret Mektebi

Zekeriya Beyefendi,
Son Posta gazetesi başmuharriri
İSTANBUL

Efendim,

Gazetenizde "Yeni bir Cereyan" serlevhası altında bir sıra yazıların ve bu arada benim intişar etmiş veya etmemiş yazılarımdan iktibaslar yapıldığını gördüm. Kendim fırka mensubu olmadığım için yazılarımı da "Halk fırkası dahilinde doğan ve Hakimiyyeti Milliyede makes bulan" cereyanın fikri ifadesi addetmekte bittabi isabet yoktur. Bu itibarla ne kendim bir cereyanın mümessiliyim. Ne de yazılarımda böyle bir tarz ifadesi vardır. Kaldı ki iktibas olunan parçalarla bunlara istinadeden hüküm ve mütalaalarınız arasındaki tefavütü de ayrıca işaret etmek zarureti vardır.

552

Binaenaleyh, yalnız intişar etmiş yazılardan iktibaslar yapılmasına müdahaleye her ne kadar hakkım yoksa da, intişar etmemiş yazıların daha evvel neşrine razı olmadığımı beyan ve neşriyatınız esnasında varılan yanlış mütalaatın tashihile, bütün bu neşriyat esnasında da her hangi bir suretle ismimin geçmemesi hususuna itina buyurulmasını rica ederim efendim.

Ankara, 7/IX/931
Şevket Süreyya

BEŞİNCİ EK

Cumhuriyet Halk Fırkası Katibi Umumiliğinin 16 Kasım 1931 de Şevket Süreyya Beyefendiye yazısı ve Şevket Süreyya'nın 8.1.1932 Tarihli Yanıtı

Cumhuriyet Halk FırkasıAnkara: 16/11/931
Kâtibiumumiliği
3146

Şevket Süreyya Beyefendi
Muhterem efendim,
Cumhuriyet Halk Fırkası programının izahı ve Fırkada mefkure hayatının can-

landırılması için bazı teşebbüsler alıyoruz. Bu iş üzerinde çalışarak esasları ve talimatları hazırlayan Fırka Umumi idare heyeti programımızın herkese izahı maksadına hizmet etmek üzere hazırlanacak broşurlar için bir çok liyakatlı ve muhterem zevatın yardımlarından istifade etmek kararını verdi. Bu meyanda zatı âlilerinden de ricada bulunuyoruz. Bizim yaptığımız tetkika ve takdirimize göre zatı âlilerinin ihtisasları hududuna giren program parçasıdır. (İçtimai yardım) Programın aynı kısmının tahlili ricasını bu bapta liyakatı tanınmış olan diger bazı arkadaşlara da tekrar ettik. Gelecek cevapların biribirini ikmal eden mahiyetleri nazarı dikkate alınarak ve icabında birleştirilerek broşurlar vücude getirilecektir. Mamafi gelecek cevaplardan konferans mevzuu olarak istifade etmek dahi derpiş edildiğinden lutfedilecek eserin başlı başına müstakil bir konferans teşkil etmesi de hatırda tutulursa çok faideli olur.

Çalışmanız esnasında istifade edilmek üzere Fırka programımızın bir suretini takdim ediyorum. Bununla beraber programın esasını tahlil eden ve programdaki mütenevvi fasılların ve maddelerin tanziminde hakim olan ruhu ihtiva eyleyen Istanbul'da verdiğim konferansın metnini de ayrıca gönderiyorum.

Bu metinlerin ruhuna sadık kalmak kaydı altında ve yekû nu bu mektubumun yazıldığı kâğıt mikyası ile en çok yirmi sahifayı geçmemek üzere arzedilen mevzuun yazılıp Fırka Umumi kâtipliği adresine gönderilmesini rica ederim.

Bizim takdirimizden fazla olarak programın başka fasılları üzerinde de çalışmayı faydalı bulduğunuz takdirde vücude getirilip gönderilecek diğer eserler ayrıca teşekkürlerimizi mucip olur.

Hazırlanacak eserin en geç Kânunuevvelin sonuna kadar gönderilmesini ayrıca rica ederim.

İhtiyar buyuracağınız zahmetten ve lutfedeceğiniz yardımdan dolayı samimi teşekkürlerimi şimdiden kaydeder ve hürmetlerimi arzeylerim efendim.

C. H. F. Kâtibiumumisi
Kütahya Meb'usu
Recep (Peker)

Cumhuriyet Halk Fırkası Umum Katipliğine
ANKARA

Muhterem efendim,

16/11/1931 tarih ve 3146 numaralı emirnamelerile bendenizden istenilen (Sermaye) yazısını takdim ediyorum. Zaruri sebeplerle maalesef vakı olan bir kaç günlük teahhürün mazur görülmesini rica ederim.

Emrinizde, lüzum görüldüğü takdirde programla alakadar her hangi bir bahıs üstünde de yazı yazılabileceği şeklindeki kayda istinadederek, mevzuumla alakadar bulduğum Buhran meselesinide bir umumi müşahede mevzuu olarak aldım. Şu kadarki bunu ayrı bir yazı halinde yazmayarak Sermaye mevzuu ile birleştirdim. Mamafih bunları icabında ayrılabilir bir şekilde sıralamaya çalıştım.

Yine bendenizden istenilen Sigorta ve ictimai muavenet bahisleri üzerinde derhal bir şey yazmayı faydalı bulmadım. Bunlar esaslı materyel dercini ve ancak ondan sonra yazılmayı icabettiren teknik mevzular olmak itibarile, daha ziyade resmi vesaitle ve hatta bir kısım mahalli müşahedelerle temini kabil olan bu vesaikin dercine intizaren şimdilik bu bahisleri ihmal ettim.

Derin hörmetlerimin kabulünü rica ederim efendim.

Ankara 8/1/1932

(Şevket Süreyya)

ALTINCI EK

Şevket Süreyya'nın Burhan Asaf 'a 3. 8. 1931 Tarihli Mektubu

Burhan,

Dünden beri devam eden münakaşamızda seni ikna edemedim. Şu dakikaya kadar da, diyebilirim ki - bilâ-fâsıla düşündüm. Fakat söylediklerimi teyid için söyleyebildiklerimden daha kuvvetli deliller bulmuş değilim. İtiraf ederim ki serdettiğin fikirler, istinad ettiğin mantık sistemi doğrudur. Binaenaleyh bu iki taraflı münakaşada zayıf görünen taraf şüphe yok ki bendim. "Kadro" mecmuasına vermek istediğin ton ve istikamet senin bakımından çok haklıdır. Düşündüğün tarzda bir çıkış, hepimiz için değilse bile senin için cidden kuvvetli bir çıkış olur. Fakat ben nefsimde maalesef böyle bir çeşit fikir girinti ve çıkıntılarıyla ayrı ayrı hesaplaşmak mecburiyetini duyuyor ve senin, bu mecmuanın mahiyeti üstünde vardığın neticelere her nedense derhal gelemiyorum. Bunun zahiren bir zaif manzarası ve benim aleyhime bir renk arz ettiği âşikârdır. Ancak, senin sesini istediğin gibi duyurmana mani olmak gibi bir şey bittabi aklımdan bile geçemez. Bu itibarla benim tereddütlerimi, günün kendince çok müsait saydığın yazı şartları için lüzumsuz saymakta ısrar edersen, senin yalnız kendi heyecanından ilham alarak, istediğin sahada, istediğin gibi yazmak ve konuşmak hem hakkın, hatta hem de vazifendir.

Fakat ben Kadro mecmuasının mahiyetini ancak şu hudut dahilinde düşünebiliyorum: Bu mecmua memleket ve dünya hadiselerini, Türk inkılâbının kendine has görüş tarzına ve bu inkılâbın ileri menfaatlerine uygun bir şekilde takip ve izaha çalışır. Mecmuanın görüş zaviyesi ve atacağı (...?) memleket ve dünya hadiselerinin inkişâfi nisbetinde ve o inkişâfın aktüalitelerine muvâzi olarak genişler.

Mecmua muhteviyatının aktüalitesini ve dinamizmini temin için yukarıdaki tarifin çerçevesine sokulmak zaruridir zannındayım. Bu itibarla senin ilk nüshadan itibaren ihtiyar edilmesini münasip gördüğün ".....?"ların her şeyden evvel aktüel olmadığını söylemek zarureti vardır.

Filvâki bu çerçeve çok mukayyed bir şey gibi görünüyor. Fakat mecmuayı çıkarmaya karar verdiğimiz daha ilk günde de bu mecmuanın seciyesi ve faaliyeti

hakkında bir "formüle" tesbite karar vermemiz böyle bir takyid endişesinde mutabık kalmamızdan ileri geliyordu. Bu formülleri tesbit etmemekle bir hatada bulunduk. Fakat kendimin bazen böyle bir "ayak bağı" vaziyetine düşebileceğimi hatırıma getirmemiştim.

Akşamki delillerin çoğu zaman ve zamanın şartları ile mukayyed olmayan ve istikbale şâmil, ideal bir dava için çok doğru şeylerdi. Ben de broşürümüz üzerinde çalışırken daima böyle günün zikzaklarından mücerred bir ruh havası içinde çalıştım. Fakat bir mecmua nihayet bir "aksiyon"dur ve günlük bir aksiyondur. Filhakika aksiyondan mücerret bir ideal telâkkisi gülünçtür. Fakat bir "günlük mecmua" faaliyeti ile (ki mecmuanın seciyesini yukarıda tarife çalıştım) saf bir sistem vaz'ı ve müdafaası arasındaki farkı herhalde takdir edersin. Bu itibarla, şimdiden hududunu tayine muktedir olamayacağım bir zaman için, düşündüğün cephede bir kampanya açılmasını bizim mecmuamız için hoş görüyor ve böyle şartlar altında mecmuada fikri bir insicâm temin edebileceğimize ihtimal vermiyorum. Zaten Yakup Kadri Beyle de evvelce görüştüğümüz zaman müsbet veya menfi bu cepheyi ihmal edeceğimiz zannederim mevzûu bahs olmuştu. Akşam Hüsrev fikirlerini etrafiyla söylemedi. Vedad'ın da bu hususlarda ne düşündüğünü bilmiyorum. Yazını Yakup Bey gittikten sonra yazdığın için onun da bunu okuduğu zaman serd edeceği mütalâaları şimdiden takdir edemem. Mamafih kendileriyle, yani mecmuada yazı yazan bu arkadaşlarla mutabık kaldığın takdirde benim göstereceğiniz şekilde - eğer buna lüzum görürseniz- fakat imzalı yazı yazmamak, yahut hiç yazı yazmadan teknik hususatta size yardım etmekliğim suretiyle mecmuaya tasavvurlarınız dahilinde bir istikamet vermenizi rica edeceğim. Bu yazılarımın hakkında sende hasıl edeceği tesirleri tamamen takdir ediyorum. Fakat sizin yukarıdaki cümlede işaret ettiğim gibi hareketiniz bende bir infial uyandırmayacaktır. Yahut neşrinden evvel şüyû bulmuş olması dolayısıyla, intişarı bir haysiyet meselesi olan bu mecmuanın kadrosu düşündüğünüz her hangi bir şekilde tadil olunmak suretiyle neşrinin temini de düşünülebilir...

Hülâsa kardeşim. Ben bak sana yine her zamanki kadar içten gelen ve gittikçe artan bir muhabbet ve hürmetle "Kardeşim" diyebiliyorum. Bilmem sen bana ne diyeceksin?..

Dikmen 3/VIII/931
Şevket Süreyya

YEDİNCİ EK

Şevket Süreyya'nın CHF'ye Kayıt Yazısı
CUMHURİYET HALK FIRKASI
ANKARA MERKEZ KAZASI
Çankaya Nahiye İdare Heyeti Reisliği

Şevket Süreyya Efendiye
Ankara Ticaret Mektebi Müdürü

Usulen vaki olan müracaatınız üzerine Cumhuriyet Halk Fırkasına kabul ve nahiyemizin (Yenişehir) Ocağının (202) numarasına kaydedildiğinizi arz ve bilvesile hörmetlerimizi teyit eyleriz Efendim.

İdare Heyeti Reisi

SEKİZİNCİ EK

Şevket Süreyya'nın 6. 12. 1969'da Bu Kitabın Yazarlarına Yazdığı Mektup

ŞEVKET SÜREYYA AYDEMİR
6.XII.1969

Sayın Yazar,

Kadronun ilk çıkış günlerinde Almanya'dan (Berlin'den) gönderilen ve imza yerinde, yalnız "Ben" kelimesi bulunan bu mektup, henüz yayınlanmamıştır. Bunun yayınlanmasını, "Kadro Hareketi" isimli kitabım için saklamışımdı. Bu kitapta, Kadro Hareketini anlatan, iç ve dış yayınlar ve bir Kronoloji ile beraber, benim Kadro Dergisinde çıkan Esas yazılarım da, üç bölümde toplanacaktı:

1) İdeoloji yazıları (İnkılâp ve Kadroda olduğu gibi),
2) Polemikler,
3) Genel tahliller.

Fakat bu kitabı derlemeye ve yayınlamaya, henüz vakit bulamadım.

Bu yazıları sunarken, bir noktayı hatırlatmalıyım: Bu mektubu gönderen zat, onu bize yolladığı zaman, henüz "İnkılâp ve Kadro" yayınlanmamıştı. Bu gönderen zatin ise, Yazı üslubu ve mantıkı bakımından, Dr. Şefik Hüsnü olduğuna eminim. O zaman zaten Berlin'de bulunuyordu. Ve orada, Komünist Fırkasının, bir "harici bürosu" bulunuyordu.

Yazılarda çizdiğim bazı kelime ve satırlar, yazının genel yapısını bozmamaktadır. Tamamen özel mahiyettedir.

Bu yazıları size, Lenin'in, 1924'te Kadro neşriyatı arasında yayınlanan "Lenin ve Leninizm" isimli eserimize aldığım bir cümlesi ile takdim ediyorum. O cümle şudur:

"Biz, takdir seslerini, dostlarımızın alkış sadalarından değil, düşmanlarımızın, kin ve garaz dalgalarından duyarız..."

Ne güzel söz değil mi? Ama ben Şefik Hüsnü'yü gene de, bir düşman olarak almıyorum. Eski bir Yoldaş. Aradaki, görüş ayrılığı...

En iyi dileklerimle...

Bahçelievler-Ankara

DOKUZUNCU EK

Kadro'nun İlk Sayısı Hakkında Şefik Hüsnü'nün Yazdığı Tahmin Edilen Yazı

KADRO

Kadronun birinci sayısını dikkatle okudum. Bu mecmuada ruhlu birşey bulamıyacağıma evvelceden kaniydim. Fakat her halde beyinsizliklerinden berveçhipeşin emin olduğum Kemalist dalkavukların ideoloji namına neler yumurtlayacağını bilmek benim için enteresandı.

Kadroda bu alâkamı tatmin edecek bir alay hezeyan buldum. Kadro manası mazmunu anlaşılmamış havada uçan kelime ve istilâhların bir mecmuasıdır. Kadroda kelimelerle beraber fikirler de birbirlerine küfreder durur. Kadro birbirleriyle mezcine imkân olmayan bu fikirlerden bir halita yapmağa kalkışmıştır. O inkılâptan bahsederken irticaın felsefesini yapar, istismarı tenkit ederken onun esaslı bir surette tahakkukuna çalışır, emperyalizmi telin ederken ondan aman ve muavenet dilenir, pesimizme şiddetle hücum ederken bütün dermansızlık ve ümitsizliklerini gizlemeğe çalışır.

İlk makalesinde Kadro sebebi intişarını izaha çalışır, bu makalenin birinci kısmı inkılâbın psikolojisinden bahseder. Fakat biz inkılâbın psikolojisinden evvel manasını öğrenmeğe muhtacız. Türkiye'de bir inkılâp var mı ve bu inkılâp yürüyor mu? Türkiye'de bu inkılâbın neden ibaret olduğunu evvelâ bir anlamalıydık. Türkiye'de inkılâp ismi verilen şeyler fes inkılâbı, harf inkılâbı, mecelle ve cümhuriyet inkılâbından ibaret gibi görünüyor. Bizim fes inkılâbı dediğimiz şeye Avrupalılar kıyafet veya serpuş modası derler. Fransızlar da kıyafetin bir insan için haiz olduğu ehemmiyetsizliği "l'habit ne fait pas le moine" darbı meseliyle tebaruz ettirmeğe çalışırlar. Kıyafetle, serpuşla inkılâp yapmak mümkün bulunmuş olsaydı, esasen inkılâbın manası kalmazdı. Harf inkılâbı ismini verdiğimiz şeyi Almanya da

yaptı, onlar da gotik hurufattan bizim lâtin namını verdiğimiz hurufata geçtiler, fakat orada bu yeni tarza inkılâp ismini vermek kimsenin hatırına gelmedi.

En tumturakla ileri sürdüğümüz inkılâp mecelle ve cümhuriyet inkılâbıdır. Halbuki milletin nazarında bu inkılâpların da bugün için bir manası kalmamıştır. Avrupadan bir alay gürültülü merasimle yeni yeni kanunlar aldık. Fakat bu memleket türlü türlü bahanelerle kemafiissabık kanunsuz idaresine devam edip duruyor. Cümhuriyet inkılâbı Türkiye'de bir kelime oyunu mahiyetini geçememiştir. Sultan Vahdettini sultan Gazi istihlâf etmiştir. Yalnız şu var ki, sultan Vahdettin bir kere saltanata geçtiği zaman kılıç kuşanmıştı. Sultan Gazi her üç dört senede bir böyle bir eğlenceyi kendisine müsaade etmektedir. İranda Kaçar hanedanının Pehlevi hanedanı tarafından istihlâfına, Afganistanda Amanullahın yerine Nasiriddin Şahın geçmesine inkılâp ismini vermek caizse Türkiye'de de bu noktai nazardan bir inkılâp olduğuna hükmedilebilir.

Fakat inkılâbın psikolojisini yapabilmek için bu noktaların tesbiti kâfi değildir. İnkilâbın bir de mekanizmasını tetkik etmek icap eder. Kadronun komünistlikle hayata atılmış muharrirleri pekâlâ bilirler ki, sınıflara müstenit cemiyetlerde inkılâp bu sınıfların aralarındaki mücadelelerden tecerrüt ederek havada sübjektif, enfüsi bir hayal, bir kelimeden ibaret kalamaz. İnkilâp doğrudan doğruya bu sınıf mücadelelerinin bir neticesidir. Bu sınıfların münavebe ile aralarında zımni bir tolerans, tahammülle resikâra geçmeleri, hâkimiyeti ellerine almaları, kabine sukutu, yeni bir kabinenin teşekkülü, yeni bir sultanın tahta suudu, bir reisicumhurun intihabı, parlamentolarda ekseriyetin bir fırkadan diğer bir fırkaya intikali, bunlar inkılâp değildir. İnkilâp, sınıf mücadelelerinden doğar ve mahkum sınıflardan birinin hakim sınıfı devirmekle iktifa etmiyerek sınıf olarak cemiyet dahilinde mevcudiyetine tahammül göstermemesi ve onu bütün imtiyazlariyle birlikte imhaya çalışması şeklinde inkişaf eder ve tahakkuk eder.

İnkilâp, hakim sınıfı istihlâf eden mahkûm sınıfın mağlup ettiği sınıfın bütün alâmeti farikalarını benimsemesi yani onun yerine kaim olması, Vilfredo Pareto'ya kıymetli riyazi bir formülle (A) sınıfını ortadan kaldıran (B) sınıfının (A) nın yerine geçmesi ve üçüncü bir (B') sınıfına nazaran (A) nın rollerini oynaması demek değildir. Bu şekilde bir fiiliyatta sınıf fertleri değil, fertlerin cemiyette oynadıkları iktisadi fonksiyonu bildirir. Bu fonksiyon tabii şerait tahtında her gün Ali'den Veli'ye, Veli'den Ali'ye geçer. Bu fonksiyonun Ali'den Veli'ye intikali hiçbir zaman bir inkılâp teşkil etmez. Bazen bu fonksiyonun Ali'den Veli'ye intikali o kadar kolay olmaz. Ali, Veli'ye fonksiyonunu kendi kendine bırakacak derecede kuvvetten düşmüş, miskinleşmiş olmayabilir. Ali, Veli'ye karşı koyacak kadar kendinde kuvvet bulabilir. Böyle bir vaziyette Ali ile Veli birbirleriyle gırtlak gırtlağa gelir, boğuşur, döğüşür ve nihayet ikisinden biri aynı iktisadi fonksiyona hâkim olur. Bu da bir inkılâp değildir. İnkilâp, bu fonksiyonları temsil eden fertlerin değil, bu içtimai ve iktisadi fonksiyonun ilgasi, imhasıdır. Bizde böyle bir hadise vaki olmuş mudur? Bizde bir takım fertlerin, diğer bir takım fertleri bir takım mücadelelerden sonra aynı fonksiyonlarda istihlâf ettiği görülüyor. Fakat eski devrin, yani idarei

mutlaka devrinin bütün iktisadi ve içtimai fonksiyonları aynen bakidir. Bizde tabiri mahsusu ile kanunsuz bir zorbalıkla kuvvetin zaafi istismarı yerine muayyen bir takım kanunlara istinaden sermayenin sayı istismarı kaim olmuş mudur, olmamış mıdır? Bizde eski devrin zenginlerinden, yeni devrin zenginlerine intikal eden çiftlikler, malikâneler, apartmanlar, konaklar, kâşaneler kanunlara müstenit bir sermaye istismarı mahsulü müdür, yoksa zorbalığa müstenit bir kuvvet istismarı sermayesi mi? Serbest fırka zamanında Halk Fırkası mutemetlerinin birer yağmacı derebeyden başka birşey olmadıkları meydana çıkmıştı. Hakikatlerin bugün kuvvetle boğulmağa çalışılması bu hakikatleri hakikat olmaktan mennedemez. Bilâkis matbuatın ağızına konulan tıkaç memlekette esmekte olan zorbalığın en bariz bir delilidir. Birçok hususi inhisarlarda hükümetin fertlerle ortaklığı ne demektir? Bu ortaklığın bir takım fertlerin kasalarını hükümet otoritesinden bilistifade yeniçerikâri usullerle doldurmasından başka bir neticesi olabilir mi? Dinle alâkasını kesmiş olduğunu, lâik olduğunu iddia eden hükümet evkafi ne yaptı? Evkaf hükümet içinde bir hükümet gibi müstekreh heyulâsiyle elân duruyor. Eski devrin içtimai ve iktisadi fonksiyonlarından hangi biri ortadan kalkmıştır? Kadro bize inkılâbın psikolojisinden evvel bunu gösteremez mi?

Fakat Kadro inkılâbın esaslarını tespit etmeden muallâkta hayali bir inkılâbı tetkik ederken, inkılâbın psikolojisi namına da hezeyandan başka yazacak birşey bulamamıştır. İnkilâp durmuyormuş veya muttasıl derinleşiyormuş. Evet, memlekette durmadan derinleşen birşey vardır, fakat o inkılâp değil, memleketin umumi fakrü sefaletidir. Memlekette durmadan derinleşen birşey vardır, fakat o inkılâp değil, memleketin iflâs ve inhilâlidir.

"İnkilâp içinde yaşayanların, taraftar olsunlar veya olmasınlar, ona intibak etmeleri lâzımdır. İnkilâp ona taraftar olanların iradelerine, taraftar olmayanların iradelerinin kayıtsız ve şartsız bağlanması demektir."

Bu cümleyi ilmi lisana tercüme etmek icap ederse: "İnkilâp içinde yaşayanların inkılâbı idare eden sınıfla menfaatleri zıt olsun, müşterek olsun, herkes muzaffer sınıfın menfaatlerine birer iradesiz alet gibi menfaatlerini bağlamakla mükelleftir" şekline desteres olunur. Hakikatte zıt menfaatlerin birbirine bağlanması sınıf müşareketi ancak Kadronun hayalhanesinde mümkün olan bir fiildir. Zıt menfaatler daima birbirleriyle çarpışır, hiçbir zaman birbirine bağlanmaz. Sınıflardan biri cemiyet içinde içtimai bir sınıf olmaktan çıkıncaya kadar bir sınıfın diğer sınıf önünden çekilmesi mümkün değildir. Herhangi bir tarafın muvaffakiyeti her dakika bir mağlubiyet, bir hezimete müncer olmak tehlikesini muhafaza eder.

"İnkilâbın irade ve menfaati, inkılâbı duyan ve yürüten azlık, fakat şuurlu bir avangardın, azlık fakat ileri bir kadronun iradesinde temsil olunur."

İnkilâp burada bir şahsiyeti maneviye, mahiyeti meçhul bir heyulâ manzarasını arzediyor. İnkilâbın iradesi denilen şey hakikatte devrilen bir hakimiyet yerine ikame olunmak istenilen bir hakimiyet veya iradenin iradesidir, galip sınıfın iradesidir. Bu galip sınıfın iradesi rehberleri tarafından temsil ediliyor. Bizde Halk Fırkasının temsil ettiği bu iradenin mahiyeti nedir? Bu hususta ortada bir takım anar-

şik, insicamsız, rabıtasız, şuursuz icraat mevcut, fakat bu icraatın ideolojik mesnetlerini bulmak muhal. Acap Kadro bu ideolojik mesnetleri tesis edebilecek kabiliyet ve selâhiyeti haiz midir? Yalnız bir nokta kayda şayandır: Tarihi inkılâplarda bu gibi ideolojik mesnetler inkılâplardan evvel teessüs eden prekürsör emarelerdir. Türkiye'de inkılâp tesmiye edilen hareketin ideolojik mesnetleri henüz tavazzuh etmiş değildir. Şimdilik ortadan Avrupadan ve sermayedar dünyasından çalınmış bir takım taklit nazariyeler mevcuttur. Bu nazariyeler umumiyetle rabıtasız, insicamsız, ekseriya hakiki manaları anlaşılmamış şeylerdir. Fakat bu derme çatma mesnetlere istinat eden ipsiz sapsız icraat ekseriya bu mesnetlerin birer karikatürü mesabesindedir. Çünkü icraat ne kadar aykırı olsa, daima şeniyete intibak mecburiyetindedir. İdeolojik mesnetler bu şeniyete aykırı taklit mahiyette kaldıkça, esasen icraat gelişi güzel fatalist hareketler olmak ve nazariyeler, kanunlar da kuru lâftan ibaret kalmak mecburiyetindedir.

Kadro evvel-be-evvel inkılâptan ne anladığını ve hangi sınıfın ideolojisini yapmak istediğini tespit etmeliydi. Bu noktayı bir parça tespit imkânını bulmuş olsaydı daha ilkten kendisini burjuva zanneden şuursuz bir derebeylik rejiminin ideolojisini yapmak mevkiinde olduğunu görecekti.

Kadronun ikinci makalesi pesimizm hakkındadır. Xxxxxxxxxxxxx xxxxxxxx Şevket Süreyya xxxxxxxx safsatalarıdır. Şevket Süreyya bu makalesinde pesimizm ile sukutu hayale uğramış bir optimizm mefhumlarını birbirine karıştırmaktadır.

Pesimizm, bedbinlik ne demektir? Her insan az veya çok bedbin olmak zaruretindedir. İnsan bir Allah değildir, insan nakıs ve süfli bir mahluktur. Ancak bu süfliyeti içinde kendisinde kifayet gören, cahil, düşünmek, hissetmek kabiliyetinden mahrum tabiat içinde tenebbüt halinde yaşayan basit insanlardır ki, hayatlarından ve herşeyden nikbindirler, optimisttirler. İnsan mükemmel ve tam bir mahluk olmaktan çok uzaktır ve vücuda getirdiği bütün eser ve teşkilâtlarda daima bir takım noksanlar ve sakatlıklar bulmak kabildir. Bu noksanları ve sakatlıkları gören bir göz nikbin olamaz, o daima bedbindir. Şevket Süreyya bedbinliği bir aciz mahiyetinde görmek iddiasındadır. Halbuki hakikat tamamiyle berakistir. Sakatlıklar ve noksanlar içinde bir kifayet bulanlar dünyanın en aciz ve miskin kullarıdır. Dünyanın en optimist insanları küçük burjuva ve köy ağaları içinden yetişir. Fakat dünyanın en muhafazakâr mahlukları da bunlardır. Hayatları türlü türlü mahrumiyetler içinde geçen bu insanlar, bu mahrumiyetlerin bile farkında değillerdir. Onlar bütün aciz ve meskenetleri içinde daima kendilerinde kifayet bulurlar. Bedbinlik insanın en asil ve en velut heyecanlarından birini teşkil eder. George Sorel "Reflexions sur la violence" isimli kitabında haklı olarak Şevket Süreyya'ya tamamiyle makus bir fikri terviç ediyor:

"Demek oluyor ki, sizinle serbestçe pesimizm hakkında müdavelei efkâr edebiliriz. Ve sizde pesimizmasız dünyada yüksek hiçbir şey yapılamıyacağı nazariyesine muhalif olmayan bir muhabir bulmaktan mesudum. Bundan çok evvel daha Yunan felsefesinin yüksek ahlâki neticeler verememesinin alelumum çok optimist olmasından ileri geldiğini hissetmiştim. Hatta Sokrat optimizmi tahammülfersa

bir raddeye isal etmiş bir adamdır." Sayfa 13 ve 15. sayfada da: "İşte bu suretle biz pesimizmi anlamak için o kadar az hazırlanmış bulunmaktayız ki, ekseriya kelimeyi tamamiyle aksi manada kullanmaktan çekinmiyoruz. Biz yanlış olarak sukutu hayale uğramış optimistlere pesimist diyoruz. Teşebbüslerinde bedbaht, en muhik ihtiraslarında sukuta uğramış, aşklarında hakaret görmüş bir takım insanlara tesadüf ederiz ki, bunlar ıstıraplarını cemiyetin suiniyetine, içtimai hamakata veya kaderin körlüğüne karşı şiddetli isyan hisleri ifade ederler. Bu gibileri biz pesimist gibi telâkki etmeğe temayül ederiz. Halbuki ekseriya bu gibilerde fikirlerinin istikametini değiştirmek cesaretini gösteremiyen ve saadet kaynaklarını idare ettiğini zannettikleri umumi nizama muhalif olarak bu kadar felâketin tevellüdü sebeplerini izah edemiyen bitkin bir optimist görmek lâzımdır.

Optimist siyasiyatta sebatsız ve hatta tehlikeli bir adamdır. Çünkü o projelerinin arzettiği büyük müşkilâtın hiçbir zaman farkında değildir. Bu projeler ona kendilerinin tahakkukunu, fikrince doğuracağı saadetler nispetinde kolayca tahtı temine alan kuvvete bizatihi malik gibi görünür.

Ekseriya o siyasi nizamda ufak tefek ıslahatları ve bilhassa hükümet adamlarından bazılarının değişmesini içtimai felâket ve sefaletlere nihayet vermeğe kâfi telâkki eder. Dostları resikâka geldiği dakika herşeyi kendi haline bırakmanın, isticale mahal olmadığının ve kendilerinin hüsnüniyetleri ilhamı şeylerle kanaat edilmesinin lüzumunu iddiaya başlarlar. Çok kere zannedildiği gibi onları bu iddialara sevk eden yalnız menfaat değildir. İzzetinefsi ve bayağı bir felsefenin vehimleri menfaat hislerine kuvvetli bir surette yardım eder. Optimizm şayanı dikkat bir kolaylıkla en isyancı hiddetlerden en gülünç içtimai sulhperverliklere geçmek kabiliyetindedir. Çoşkun mizaçlı ise, ve aksi gibi aklında yarattığı ideali tahakkuk ettirebilecek büyük bir iktidar mevkiinde de bulunuyorsa optimist memleketini en feci felâketlere sürükliyebilir. Filhakika tedricen içtimai değişikliklerin tasavvur ettiği gibi kolaylıkla tahakkuk edemiyeceğini görmekte gecikmez. Kendi sukutu hayallerini tarihi zaruretlerle izah edecek yerde o hıncını muasırlarından almağa kalkar. Suiniyetleriyle herkesin saadetine tehlike teşkil ettiği bahanesiyle bir takım adamların vücudunu ortadan kaldırmağa teşebbüs eder.

"Pesimist ekseriya tasvir edildiği karikatürden büsbütün başka birşeydir. Pesimizm örfü adatın bir nazariyesinden ziyade bir metafiziğidir. Pesimizm kurtuluşa doğru bir harekettir ki, bir taraftan hayalatımızın tahakkukunu işkâl eden manialar hakkında elde ettiğimiz tecrübi bilgilere (veyahut isterseniz bir içtimai determinizm hissine), diğer taraftan tabii aczimize olan derin kanaatımıza merbut bulunur. Pesimizmin bu üç şeklini tatbikatta birbirleriyle olan sıkı alâkalarına ehemmiyet verilmemesine rağmen hiçbir zaman ayırmamak lâzımdır. " (Sayfa 17) Sorel'in çok derin ve esaslı olan pesimizm telâkkiyatından bunları iktibasla iktifa ediyoruz.

Pesimizmin ilk tezahürleri fikri tenkittir. Fikri tenkit pesimiste etrafının noksanlarını, sakatlıklarını ve süfliyetini birer birer ve derinden derine hissettirir. Pesimistin bu suretle etrafındaki eşya ve münasebetlerin mükemmeliyetine olan itimadı tezelzüle başlar. Herşeyi basit görmekten dogmatik bir kifayet ve optimizm

içinde yaşamaktan kurtulur. Muhitin mükemmeliyetine itimadı kalmayınca, pesimist bütün bilgilerini ve saadet telâkkiyatını yeni baştan bir tasfiyeye tabi tutmak mecburiyetinde kalır. Bu devir pesimist için kritik bir devirdir. O bütün bilgilerini ve saadet telâkkilerini bu suretle tasfiyeye tabi tutunca, bunların yerine daha mükemmel bir bilgi ve saadet sistemi ikame edinceye kadar o septik olur. Yani içtimai deterministlikten mahrum, yalnız tabii aczine derin bir kanaat içinde kendisini kaybeder. Muhitinin ve kendisinin noksanlık ve sakatlıklarının sebep ve amilleri hakkında o determinist bir fikir sahibi olduğu gün pesimist yaratıcı bir hilkat olur ve faaliyetlerine müspet bir istikamet vermeğe muvaffak olur. Fakat pesimist septisizm ile dejeneresansın arası bir adımdır. Septisizm marazi ve kritik bir safhasıdır. Septisizmin dejeneresansla nihayet bulması şekline en iyi misali biz bizzat Şevket Süreyya'da buluruz. Bu adamın Türkiye'deki nizamı içtimasinin kifayetine itimatsızlığı onu septisizme sevketmiştir. Bu septisizm ile o Türkiye nizamı içtimaisinin şiddetli bir aleyhtarı kesilmiş ve komünizme intisap etmiştir. Fakat komünizme intisap onun septisizmasının pesimist bir nihayeti değil, bilâkis niye müncer olacağı anlaşılamayan bir dejeneresans başlangıcı idi. O seciye ve terbiyesinin noksanlığı, fizik bünyesinin ve beyninin zaafi neticesi yavaş yavaş komünizme olan itimadını da kaybediyor ve kendisini istilâ eden septisizm onda marazi ve devamlı bir itiyat şeklini alıyor. O pesimist olamadan dejenere etmiş bütün düşünmek ve ihata kabiliyetini kaybetmiştir. Düşünmek fiili onun beyninde halüsinasyonlara terki mevki etmiştir. Birşeyler yapamamak aczi, birşeyler yaratabilmek kabiliyetsizliği onu tevekküle sevkediyor, kendisinin ve etrafının kifayetine kendi kendisini iknaa çalışıyor, bu kifayet onda cahil ve dünyadan bihaber bir adamın kifayeti değildir. Bu kifayet onda bir evhamdır. Şevket Süreyya'nın nikbinliği eski Fransız Başvekili Tardieu'nün nikbinliği gibidir. Tardieu de kalpazan ve dolandırıcı Oustric'in gölgesi altında Fransa'nın her tarafında bir nikbinlik cereyanı uyandırmağa çalışmış sahte bir optimizm ile sırıtan çehresini memleketinin her köşesinde gezdirmiş durmuştu. Vaktaki hamisi Oustric'in bütün foyaları meydana çıktı, Tardieu'nün sahte bir tebessümle sırıtan suratı bir cenaze merasimi suratına döndü. Şevket Süreyya halkçıların kalpazanlıkları arkasında dalkavuk ruhu ile sahte bir nikbinlik cereyanı içinde muhitini avlamağa çalışıyor. Bu safsatadan ibaret makalenin bir yerinde şöyle deniyor: "Bir cemiyetin psikolojisine pesimizm hakim olursa, o cemiyetten ümidi kesmek lâzım gelir. İnhilâl eden Roma'da fert kendi nefsine dönmüş ve içtimai inkişaf istikametlerini bir türlü tayin edemeyen Roma cemiyeti kendi strüktürü içinde kendi kendini yemiş bitirmişti."

Bu cümleyi tavsif için muharririn bir diğer makalesinden iktibas edilmiş şu cümleden istiare edilebilir:

"Yeni lisan öğrenenlerle sistemsiz felsefe tarihi okuyanların müşterek, fakat bir haddi geçtikçe masum kalan bir zaafları vardır: Yeni lisan öğrenen, öğrendiği lisanın perakende kelimelerini lüzumlu lüzumsuz kendi dili içinde kullanmaktan haz duyar, sistemsiz felsefe tarihi okuyan için de lüzumlu lüzumsuz felsefi mefhumlar israf etmenin büyük bir zevki vardır."

Muharrir bu cümleyi muhakkak bizzat kendisi için yazmıştır. Bütün yazılarında evvelâ çok lüzumsuz bir ecnebi kelime ve istilâh israfı vardır, sonra mütemadiyen lüzumlu lüzumsuz felsefe paralamağa çalışmaktadır.

Roma'da fertler kendilerini pesimizme kaptırınca cemiyet de inhilâl etmiş. Bu iddia tarihen yanlıştır. Neo Platonizmin çala dizgin inkişaf ettiği bir muhit ve dünyayı pesimizm ile itham doğru değildir. Fakat Roma'nın son devirlerinde bilhassa hıristiyanlık Roma'ya bir nevi pesimist psikolojisi de ithal etmiştir. Fakat bu psikolojiyi Roma'nın inhilâline bir sebep olarak göstermek süjeyi obje, objeyi de süje ittihaz etmekten başka bir şey değildir. Maddi esaslardan tecrit edilmiş fikirler üzerinde muhakeme yürütülünce, bu gibi hatalar gayrı kabili içtinaptır. Roma'da fertlerin pesimizmi obje yani eserdir. Süje yani müessir olan Roma'nın inhilâlidir. Roma'nın inhilâli Romalıların pesimizmasından değil, fakat Romalıların pesimizması Roma'nın inhilâlinden doğmuştur. Roma'nın inhilâlini yalnız hayali ve ruhi fikri âmillerde değil, bilâkis daha ziyade maddi ve iktisadi âmillerde aramak icap eder. Bu hususta da Kautsski'nin hiristiyanlığın menşei nam eserinin mütalâasını tavsiye ederiz. Türkiye'de de bugün muharririn de itiraf ettiği veçhile bir pesimizm havası esmektedir. Fakat bu pesimizm havası inkılâbın bir aksi tesiri değildir. İnkilâbın aksi tesiri, bu inkılâbın vücudunu kabul etmek şartiyle ancak sukutu hayale uğramış bir optimizm şeklini alabilir. Bu şekle biz hakikaten bir inkılâp başlangıcına benzeyen Cümhuriyetin ilk teessüs devrelerinde şahit olduk. Memlekette bugün hükümran olan sukutu hayale uğramış bir optimizm değil daha tamamiyle şuurunu alamamış bir pesimizmdir. Bu pesimizm inkılâbın muvaffakiyetinin değil, bilâkis akametinin bir aksi tesiridir.

Türkiye'de bugün bir takım maddi ve iktisadi şerait neticesi bir inhilâl alâmeti görülmektedir. Bu inhilâl alâmeti memleketin durendiş muhitlerinde bir pesimizme sebebiyet vermiştir. Bu pesimizm bir dermansızlık, bir korku ve dejeneresans da, tevlit edebilir bir intibah da birinci şıkta Türk camiası Roma devleti gibi tarihe karışmaya mahkum bir camiadır. Burada yukarıdaki formülümüzle bir tezat teşkil eder gibi görünen bu neticeyi bir parça izah etmeliyiz. Pesimizm obje ve inhilâl süjedir demiştir. Bu şekliyle nazariyemiz diyalektiğe mugayir ölü bir nazariye, gayrı müteharrik bir ölüm nazariyesidir. Hakikatte süje objeyi doğurur, fakat obje de süje gibi bilmukabele süje üzerine icrayi tesir eder. Bu suretle iktisadi sebeplerden doğan inhilâl pesimizmi tevlit eder, pesimizm de bilmukabele iktisadi şeraite icrayı tesir eder. Bu tesir bir intibah tesir olamazsa inhilâli durdurmak kudretinde değildir. Pesimizm müspet tesirli bir intibah tevlit ettiği takdirde az çok yakın bir istikbal için Türkiye'de esaslı ve hakiki bir inkılâba intizar hakkımızdır.

Kadronun üçüncü makalesi Türkiye'nin birinci namussuz provokatörü olmak şerefini ihraç etmiş olan Vedat Nedim belâhatine aittir.

Vedat Nedim de kemafiissabık Türkiye'nin hayali inkılâbı ile uğraşmaktadır. Vedat Nedim bu mevhum inkılâba iki büyük cephe tasavvur ediyor: İnkilâbın iç cephesi, dış cephesi. İnkilâbın iç cephesi: Saltanat, mecelle, fes ve harf inkılâplarıdır. Dış cephesi, iktisadi cephedir ki, bu da kapitülâsyonların ilgasından ibarettir.

Saltanat, mecelle, fes ve harf inkılâplarının bir hüsnü kuruntudan başka bir şey olmadığı buraya kadar muhtasaran izah edildi. Bir de şu kapitülâsyonlara bakalım.

Kapitülâsyonlar etrafında bugüne kadar pek çok gürültüler yapılmıştır. Fakat bu meselenin bitaraf, daha doğrusu ilmi bir gözle nazarı itibare alındığı nadiren vakidir. Kapitülâsyonlar nedir? Türkiye için, çırpındığı derebeylik rejimi altında memlekette sermayedarlığı tesisten acizdir. Bu rejim altında Türkiye için ancak iki şıktan birini ihtiyar etmek lâzımdır: Ya kabuğu içine girerek eski Çinliler gibi bütün cihanla alâkalarını kesmek ve harici müdahalelere karşı imkân bulduğu nispette mukabele etmek, yahut da memleketi emperyalist sermayelere açarak kendilerinin başaramadıkları muasır medeniyete uygun istihsal şeraitinin bu sermayeler tarafından tesisine müsaade etmek. Bu iki şıkkı da reddettiği takdirde, Türkiye kendisini köhne feodal mutlakiyet rejiminden kurtarmak mecburiyetindedir. Bu işi de başaracak Türkiye'de yalnız bir kuvvet vardır. O da Türk proleteryasının kuvveti.

İçinde yaşadığımız rejimle, gümrük tahdidatı, kontenjan usulleri, dahili sanayiin himayesi gibi muasır sermayedar memleketlerden alınmış ve o memleketler için büsbütün başka manaları ifade eden usuller Türkiye'yi ancak kurunu vusta derebeyleri gibi kabuğu içinde muhasara etmekten başka bir şeye yaramaz. Türkiye'nin iktisadiyatı Vedat Nedim'in zannettiği gibi harici bir olmazdan evvel bir dahili iştir. İktisat ilminden bibehre olan Vedat Nedim gibi serseriler Türkiye'de yeni bir iktisadi sistemin teessüsünü münhasıran bir para meselesi telâkki ederler.

Kontenjan ve himaye usulleri milletin ekseriyetini soyarak ufak bir ekalliyete milyonlar temin edecektir. Bu milyonlarla Avrupa'dan son sistem makinalar yeni iktisat sistemi de teesssüs etmiş olacaktır. Bu kadar basit düşünmek için insan kuş beyinli olmalıdır. Kurunu vustanın derebeylik rejiminde ve daha evvelleri Roma, Yunan ve Mısır medeniyetlerinde bir takım elebaşılar bugün Türkiye'de olduğu gibi şekil şekil yağmagerliklerle milyonlar idharına muvaffak oluyordu. Fakat bu milyonlar sermayedarlığın teessüsüne hiçbir veçhile yaramıyordu. Fakat denecek ki, o zaman makinacılık esasen mevcut değildi. Bu iddiaya da Karl Marx'ın kapitalini okuyanlarca malum olan bir fikrayı hatırlatmak kâfidir: İngiliz müdekkiklerinden Olmated esaretin ilgasından evvel Amerika'yı ziyaret ediyor. Burada milyonlara malik zenginlere tesadüf ediyor. Bu zenginlerin çiftliklerini, imalâthanelerini geziyor. Hepsinde de kendi memleketinin istihsal vesaitiyle şayanı hayret bir tezat teşkil edecek derecede bir iptidailik, bir gerilik görüyor ve kendi müşahedeleriyle anlıyor ki, esaret şerait altında hassas bir makinacılık imkânsızdır. Aynı hadiseyi Cümhuriyet gazetesinin sahibi Yunus Nadi de Cibali Tütün Fabrikalarını gezerken müşahede ediyor. Fakat iktisattan anlamadığı için manasını kavrayamıyor. Cümhuriyetin 1930 senesi Temmuz veya Ağustos numaralarından birinde bu ziyaretin ihtisasları intişar etmiştir. Yunus Nadi burada muattal duran son sistem makinalar görmüştür ve ona iptidai elişinin bu fabrikalarda son sistem makinalardan daha fazla randıman verdiği izah edilmiştir.

Türkiye'de muasır iktisat sistemlerinin yerleşebilmesi için evvel-be-evvel memlekette bu iktisat sistemine uygun bir nizam ister. Makinacılık teşkilâtlı, mütehas-

sız bir işçi kadrosu ile kaimdir. İşçi teşkilât hürriyetinden, neşriyat hürriyetinden, siyasetle iştigal hürriyetinden mennedildiği müddetçe, Türkiye'de bir mütehassıs işçi kadrosu vücut bulamayınca da muasır iktisadiyat Türkiye'de ancak emperyalist sermayeleriyle bir takım ecnebi mütehassıs işçi kadrosuna istinat ederek teessüs edebilir. Mütehassıs ecnebi işçi Türkiye'ye Türk işçisinin esaret şeraiti altında çalışmak için gelmez. Bu mütehassıs ecnebi işçi kadrosunun Türkiye'ye gelebilmesi böyle bir kadroya hususi bir takım imtiyazların bahşedilmesiyle mümkündür. Bu imtiyazlar da kapitülâsyonların elifini teşkil eder.

Kütlevi bir şekilde bu kapitülasyonları bugünkü hükümet bir türlü kabul etmek istemiyor. Fakat ferdi ve perakende bir şekilde bu kapitülâsyonlar bugün bugüne mevcuttur. Bu kapitülâsyonların perakende ve ferdi bir şekilde kalması ecnebi sermayelerinin memlekete ancak büyük müşkilâtlarla girmesini intaç ediyor. Türk işçisi cahildir. Ona hürriyeti verilemez. Fakat ona hürriyeti verilmedikçe de o cahil kalmağa mahkumdur. Türk işçisi cahil kaldıkça memlekette milli bir sanayi ve iktisadın teessüsü imkânsızdır. Türk hakim sınıfları için bir orospu gibi emperyalistlerin kucağına atılmaktan başka bir çare yoktur. Eski devirlerde Türkiye'de mütehassıs işçi kadrosunu kütlevi bir surette kapitülâsyonlardan istifade eden Ermeni, Rum, Yahudi ekalliyetleri teşkil ediyordu. Bu ekalliyetlerin imtiyazları ilga edildikten sonra Türk burjuvalarının iki ayakları bir papuca girdi. Bugün de bütün himaye ve kontenjan, tasarruf ve yerli malı tahrikâtına rağmen Türk sanayii inim, inim inliyor.

Vedat Nedim ve hempaları gibi iktisat şarlatanları ve hokkabazları da palavralar, havada uçan maddi kriteryomdan mahrum nazariyelerle kendilerince istirmarcılık çerçevesi dahilinde halline imkân olmayan bu meseleyi hal iddiasında bulunuyor, İspanya'da şatolar fethediyorlar.

Demek oluyor ki, Türkiye bugünkü rejimiyle herhalde ikinci şıkkı ihtiyar etmek, yani emperyalizme teslim olmak mecburiyetindedir. Emperyalist sermaye Türkiye'ye gelmek için evvel-be-evvel yukarıda gördüğümüz gibi Türkiye'de sermayenin faaliyetini mümkün kılabilecek bir takım şartlar tesis etmek, Türkiye'de imtiyazlı bir ecnebi mütehassıs işçi kadrosu vücude getirmek mecburiyetindedir. Fakat bu kâfi değildir. Emperyalist sermaye Türkiye'ye gelmek için Türkiye'nin cihan plasman piyasasında diğer plasman memleketleri yanında ahzı mevki etmesi icap eder. Türkiye'nin bu plasman memleketler yanında ahzı mevki etmesi demektir? Türkiye'nin bu plasman memleketler yanında ahzı mevki etmesi bu plasman memleketleriyle rekabete girişmesi ve emperyalist sermayeye bu plasman memleketlerinden daha kârlı ve daha emin bir mahreç ibraz etmesi demektir. Plasman piyasasında Türkiye'nin rakipleri kimlerdir ve bu rakiplerin emperyalist sermayeye arzettikleri kâr ve garanti nelerden ibarettir? Bu rakipleri iki kısma ayırmak mümkündür: Emperyalistlere bir takım siyasi menfaat temin eden memleketler, emperyalistlere iktisadi menfaat temin eden memleketler.

Emperyalistlere siyasi menfaat temin eden memleketler sermayedar rejimini haiz hemen bütün küçük ve geri memleketlerdir. Türkiye de bu gruba dahil ol-

mak için çok çalıştı, çabaladı, Rus Sovyet dostluğunu bu husus için bir şantaj vasıtası olarak kullanmak istedi; fakat sermayedar bir nizamı haiz bulunmadığı için bunda muvaffak olamadı. Emperyalistler arasındaki münaferetlerden ezcümle İtalyan-Fransız ihtilafından medet umdu, belki de halâ medet umuyor. Fakat bunun da akametle neticeleneceğinden şüphe yoktur. Türkiye gibi müteredditi memleketlerde bu gibi siyaset oyunları daima menfi neticeler vermelerine rağmen, siyasette dirayet ve zekânın en makbul ve muteber bir tarzını teşkil eder. Bizde bu hususta avam arasında en ziyade şöhret kazanmış olan Abdülhamid'in harici siyasetidir. En münevver geçinen burjuvalarımız bile Abdülhamid'in emperyalistlerle iki yüzlü siyasetini bir şaheser gibi hayret ve takdirlerle yadetmekten kendilerini alamazlar. Abdülhamid'in ecnebi süfera ile birçok menakibi avam arasında hurafat şeklini almıştır. Fakat vaziyetin hakikatini bilenlerce Abdülhamid'in emperyalistleri hiçbir zaman birbirine katarak Türkiye için bir menfaat temin etmediği şüpheden varestedir. Bilâkis Abdülhamit emperyalist ihtilâflarının aciz bir âleti Osmanlı Türkiyesi de tabiri mahsusu ile tête de Türk, yani daima hırpalanan ve bütün ihtilâflarının yükünü taşıyan bedbaht bir memleket olmaktan kurtulamamıştı. Aynı siyaset canbazlığı ambisyonları bugün Kemalist Türkiye'ye de sirayet etmiş bulunuyor. Beynelmilel hiçbir itibarı olmayan bir millet için bu siyaset oyunlarından şerden başka hiçbir netice hasıl olmaz. Sermayesiz siyaset olmaz. Bir siyaset daima esaslı ve maddi bir kuvvete istinat etmek mecburiyetindedir. Bu esaslı kuvvet bir silâh kuvvetinden ziyade yüksek bir istihsal kabiliyeti kuvvetidir. Alinin külâhını Veliye, Velinin külâhını Aliye vererek hava ve cıva ile iş yaptığını zannedenler Türk siyasetçileri gibi daima sukutu hayallerle karşılaşmak mecburiyetindedirler. Türkiye'nin bu suretle siyasi dalaverelerle beynelmilel pazarda derdine bir deva bulamadığı bugün bir emri vakidir. Demek oluyor ki, bugünkü rejimiyle Türkiye ister istemez ikinci sınıf plasman memleketleri yanında mevki tutmak zaruretindedir. Bu sınıf plasman memleketlerini müstemlekeler ve geri kalmış nim veya tam bir derebeylik rejimi ile kendisini bir türlü toplamaya muktedir olamayan memleketler teşkil etmektedir. Bu memleketlerle emperyalistler arasındaki münasebet ne merkezdedir? Bu memleketlerle emperyalistlerin münasebatını yalnız tahakkümün tanzim ettiği herkesçe malumdur. Ekseriya emperyalistler bu tahakkümlerine birçok kuvvet tezahüratından sonra mukaveleler, muahedelerle sulhperver bir anlaşma şeklini vermeğe çalışırlar.

Türkiye bu rakipler yanında emperyalistlerle sulhen anlaşabilmek için kendi rızasiyle bu tahakküm mahsulü olan şartları kabul etmek mecburiyetindedir. Bu şartların kabulü kapitülâsyonların iadesinden başka bir şey değildir. Bugünün hükümeti de ister istemez bu yola girmektedir. Perakende konsesyonları bu ricat hareketinin başlangıçlarıdır. Fakat Vedat Nedim bu hakikatleri görmek kabiliyetinde değildir. O, hayalhanesinde yarattığı bir takım heyulâlarla bütün emperyalistlere meydan okumaktadır.

"Hiç şüphesiz ki, Balkanların ve Yakın Şarkın en kuvvetli ve en istikrarlı devleti Türkiye Cümhuriyetidir. Buna rağmen Garp maliye âlemi yeni Türkiye'yi biz-

zat kendilerinin ölü adam dedikleri Osmanlı saltanatı kadar emniyetli bulmuyorlar. Niçin? Çünkü Osmanlı İmparatorluğu Garp emperyalizmi için kaybolmuş bir istihkâmdır. Onu tekrar zaptetmek ümidi ve arzusu içlerinde kıvıl, kıvıl yaşıyor."

Bu cümle bize Özop'un kurbağa ile öküz hikâyesini hatırlatıyor:

Kurbağa öküzün cüssesine bakar imrenirmiş. Bir gün nihayet onun kadar büyük ve onun kadar cüsseli olmaya karar verir. Bir haylı su içtikten sonra şişine bildiği kadar şişinir ve etrafındakilere de iftiharla bakarak, nasıl öküzün boyuna yaklaşabildim mi? diye sorar. Tabii etrafındakiler kendisini handelerle karşılarlar ve öküzün cüssesine değil tırnağına bile yaklaşamadığını söylerler. Kurbağa köpürür, küfürler basar, herkesin kendisini kıskandığını, çekemediklerini ve bundan dolayı hakikati görmek istemediklerini iddiaya başlar. Fakat netice yine nafile. Kurbağa hiddetinden kabına sığmayacak raddeye gelir. Bu defa tahammülünden fazla su alır, derisinin elâstikiyetinden fazla şişmeğe çalışır ve herkesin hayreti karşısında kendi kendisine bir balon gibi patlayıverir.

Türkiye maalesef ne Balkanların, ne de Yakın Şarkın en kuvvetli ve istikrarlı devleti olmaktan çok uzaktır. Türkiye rejim itibariyle müstereddi bir memlekettir. Onun tarihi inkişafı menfi bir seyir takip ediyor. Halbuki Yakın Şarkta ve bilhassa Balkanlarda bihakkın sermayedarlık rejimini tesise muvaffak olmuş memleketler vardır. Yunan ve Bulgar komşularımız bu meyandadır. Bu memleketlerin iktisadi inkişafları müspet bir seyir takip etmektedir. Bu memleketlerde istihsal şeraiti gittikçe asrileşmeye doğru inkişaf ediyor. Bu memleketlerde yeni istihsal vesaitinin tesisine müsaade edecek surette teşkilâtlı ve her türlü siyasi hukuka sahip şuurlu ve mütehassıs bir işçi kadrosunun esasları mevcuttur. Bizde bunların hiçbiri yoktur. Fabrikalarımızda ithal ettiğimiz asri vesaiti istimalden iptidai vesaitle çalışmak daha kârlı gelmektedir. Teşkilâtlı mütehassıs bir işçi kadrosu mefkuttur ve bu kadronun tesisisine müsaade edecek bir rejim, bir idare de memleketimizde vücut bulamamıştır. İşte bunun içindir ki, büyük bir gürültü ve tumturakla Türk inkılâbı ismini verdiğimiz şeyle Avrupalılar alay etmekte, bıyık altından bu safderunluğu tebessümle karşılamaktadırlar. Avrupalıların istihfafını bir infiale, bir çekemezliğe atfetmek kurbağa hikâyesinde olduğu gibi hakikati farketmiyecek derecede aptal olmaktan ileri gelir. Avrupalılar bizi hiç değilse bizim kadar iyi tanırlar. Biz Avrupanın bizim hakkımızdaki düşüncelerinde aldandıklarını, menfaatperestlikle hareket ettiklerini iddia etmekle ancak kendi kendimizi aldatırız.

Vedat Nedim ortaya bir de milli iktisat fikri atmak istiyor: "Bir müstemleke iktisadiyatından bir millet iktisadiyatı yaratmak işi karşısında ilk defa olarak Türk milleti kalıyor. Önümüzde taklit edebileceğimiz hiçbir örnek göremiyoruz."

Bu da bir hüsnü kuruntudan başka bir şey değildir. Çünkü bütün müstemleke hakim sınıfları aynı cambazlığı yapmaya çalışıyorlar. Bu sahada Türkiye belli başlı ortaya bir tez, bir nazariye bile atmış değildir. Bir müstemleke iktisadiyatı demek çifte bir istismar demektir. Emekçilerin bir yerli derebeyler, burjuvalar ve heyeti ruhaniye tarafından istismarı bir de emperyalistler tarafından istismarı. Bundan milli bir iktisat yaratmak demek emperyalist istismarını bertaraf ederek yerli is-

tismarcıların istismarlarını takviye etmek demekdir. İşte müstemleke emekçilerini teşhir edebilecek parlak bir mefkure. Bu parlak mefkure ile cihanın hiçbir yerinde emekçilerin yerli istirmarcılar arkasından bir tek adım bile atamıyacaklarını bu mefkurenin rehber kadrosu farketmekte gecikmiyecektir. Yerli istirmarcı sınıflar Türkiye'de, Çin'de, Hindistan'da kirli ve namussuz emsallerini gizliyerek emekçilerine bol keseden demagojik, yaldızlı vaadlerle onları şöyle böyle bazı hareketlere sürüklemeye muvaffak oldu. Fakat yavaş yavaş eski çanlar bardak olmaya başlamıştır. İçi boş yaldızlı vaadlere kulak veren safdil emekçiler bugün piyasada gittikçe nedret bulmaktadır. Bugün müstemleke emekçilerinin mefkuresi emperyalist istismarı yerine yerli burjuva, derebey ve heyeti ruhaniye istismarını ikame değil, bütün cihan emekçileriyle birlikte istismarın kökünü kibrit ekmektir. Gerek Hindistan'da, gerek Hindiçini'de, gerek Çin'de antiemperyalist mücadeleler bugün bu mecraya girmiştir. Türk emekçileri de aynı cereyana katılmakla

mükelleftir. Bugünün münevver emekçi parolası müstemleke iktisadiyatı yerine bir milli iktisadiyat değil, fakat bir proleterya iktisadiyatı yaratmaktır. Bu parolayı Sovyetler tamamiyle tahakkuk ettirmiş bulunmaktadır. Vedat Nedim önünde bu örneği görmemekle körlüğünü ispat etmektedir. Türkiye'nin başka bir şekilde ve birinci defa olarak bu meseleyi halletmek mevkiinde olduğu iddiası bir şarlatanlıktan başka bir şey değildir. Çünkü esasen Türkiye istismarcılarının bu sahada hususi ve yeni bir siyaset ve faaliyeti mevcut değildir. Türk istismarcıları dokuz seneden beri kurbağanın öküzü taklit ettiği şekilde emperyalistleri taklitten başka hiçbir şey yapmamıştır. Türk istismarcıları doğru dürüst vaziyetlerini bile kavramamışlar, kendilerine bir hattı hareket düsturu, bir ideoloji yaratmaya imkan bulsunlar. Fakat vaziyetlerini bütün çıplaklığı ile kavramak Türk istismarcılarının hiç de hesaplarına gelmiyen bir iştir. Onlar serçe kuşları gibi hakikatin fecaatını görmektense başlarını kara gömerek herşeyden tegafül etmeği zevk ve sefahatin, rakının sahte neşesi içinde zoraki bir optimistlikle teselli bulmayı tercih ediyorlar. Vedat Nedim harp sonu iktisadiyatını üçe ayırıyor:

"1- Kapitalist iktisat sistemi yerine komünist iktisat sistemini kurmak. Bunu Rusya halle çalışıyor.

2- Kapitalist iktisat sistemini kurtarmak. Bu işle Akvam Cemiyeti uğraşıyor.

3- Müstemleke iktisadiyatı yerine mustakil millet iktisadiyatı yaratmak. Bu da Türkiye Cümhuriyetine düşüyor."

Bu saçma tarzı tasnifte kelime ve istilâhları maddi premislerinden ayırmanın sakameti derhal göze çarpıyor. Kapitalist iktisat sistemi deyince, mevhum bir idare nazarı itibara alınmaktadır. Kapitalist iktisat sistemi demek, servetlerin emtia şeklinde mahdut ellerde birikmesi ve iş kuvvetinin iş kuvveti zararına burjuva sınıfları tarafından istismarı demektir. Rus inkılâbı bu sistemi ve bu sistemi teşkil eden sınıfları ilga ile iktifa etmemiştir. Komünist inkılâbı Rusya'da derebeylik bekayasını da emperyalizmin Rusya'ya nüfuz etmiş müesseselerini de kökünden sildi süpürdü. Rus inkılâbı doğrudan doğruya Rus istismarcı sınıflarının birer müstemlekesi halinde olan Kafkasya, Kırım, Tataristan, Türkistan vesaire gibi adetleri altmı-

şa yetmişe varan Çarlık müstemleke akvamına bütün cihan müstemlekelerine nümune olacak şekilde bir emekçi iktisadiyatı yaratmak imkânlarını verdi. Rus inkılâbı bugün kapitalist memleket emekçilerine de geri kalmış derebeylik memleketler emekçilerine de, müstemleke emekçilerine de nümune olabilecek yegâne bir inkılâptır. Bu sahada Türkiye cihan müstemlekelerine ders vermek değil, fakat eski Rus müstemlekelerinin bugünkü emekçi iktisadiyatından ders almak mevkiindedir.

Kapitalist iktisat sistemini kurtarmak burjuva istismarını yaşatmaktan başka bir şey değildir. Bu gaye için fikrimizce Cemiyeti Akvam'dan daha çok müessir bir şekilde uğraşan müesseseler Avrupa Sosyal Demokrat Fırkaları ve Amsterdam İkinci Enternasyonalidir.

Müstemleke iktisadiyatı yerine müstakil millet iktisadiyatı yaratmak şarlatanlığı ve hokkabazlığı da Türkiye'ye düşmektedir. "Hedefimiz, müstemleke iktisadiyatından millet iktisadiyatına geçmektir. "Yani Türk istismarcıları bütün geri kalmış memleket istismarcılarına emekçilerini de en kolay ve kestirme bir tarzda istismar usullerini öğretecektir. Bu sahada bugüne kadar istismarcılarımızın vazzettikleri usullerin hepsi irticai mahiyettedir.

Vedat Nedim'e göre müstemleke iktisadiyatından millet iktisadiyatına geçmek için şuurlu bir plan ve programla hareket etmek lâzımdır. Devenin bir pire doğurması diye işte buna derler. Plân ve program ancak plan ve programı tatbik kabiliyetinde olan bir rejime müyesser olur. Böyle bir rejim de yalnız bir emekçi rejimidir. Bir burjuva, bir derebey rejimi demek bir anarşi rejimi demektir. Bu rejimlerin bünyesi plânsızlık ve programsızlıktır. Bu rejimlerin hepsi mülkiyete istinat eder. Mülkiyet, her mülkiyetçinin tasarrufu altındaki servetleri kendi bildiği gibi idare edebilmesi demektir. Her mülkiyetçi elindeki servetleri bildiği gibi kullanmakta hür bulundukça bu servetlerin istimal tarzı için bir plân hazırlamanın manası nedir? Amerika'nın, Avrupa memleketlerinin tröstleri, kartelleri, konsernleri, konjonktür tetkikat müesseseleri, kooperatifleşme teşebbüsleri vesaire bu memleketlerdeki iktisadi plânsızlık, programsızlık ve keşmekeşe bir nihayet verememiştir. Vedat Nedim'in tahayyülâtını teşkil eden fakat hakikatte Türkiye için birer serap olan bu teşkilâtların memleketimizde ihdası bile memleketimizi iktisadi keşmekeşten kurtaramaz. Türkiye Vedat Nedim ve hempalarının idealine vardığı müstemleke iktisadiyatından milli iktisadiyata geçebildiği takdirde emperyalistlerin kuyruğuna takılmış akolit bir Yunanistan veya Bulgaristan'dan daha yüksek bir yer alacak değildir. Bu bile bugün için kuru bir hayalden başka bir şey değildir.

Dördüncü ve beşinci makaleleri mevzuubahis etmiyeceğim. Altıncı makale, "Çökmekte olan cihan nizamı" imzasızdır. Bu makale gazetenin yegâne ilmi bir şekli haiz makalesidir. Bu makalenin bir takım ilmi formülleri arasına birçok hatalar ve saçma noktai nazarlar da karışmıştır. Bunları birer birer çıkarmaktan bu mevzu üzerine yeni baştan bir makale kaleme almak müreccahtır. Biz burada yalnız bu makalede Kadronun belli başlı düsturlarından birini teşkil eden bir noktayı işaretle iktifa edeceğiz.

Bu makaleye nazaran harpten evveline gelinceye kadar büyük sanayi memleketlerinde teknik hızlı adımlarla inkişaf etmiş ve muazzam sermayeler belletmiştir. Buna mukabil mevaddı iptidaiyenin ve zirai maddelerin istihsalinde hiçbir inkişaf müşahede edilmemiş, daha doğrusu bu sahadaki inkişaf beynelmilel bir ehemmiyet iktisap edememiştir. Harp esnasında ve harpten sonra ziraat vesair mevaddı iptidaiye istihsali sahalarında da makineleşmek ve rasyonalizasyon âlâmetleri belirmeye başlamıştır. Bu suretle yeni ziraat ve mevaddı iptidaiye istihsali ritmasına ayak uydurmağa muvaffak olamıyan mevaddı iptidaiye memleketleri büyük sıkıntılar, buhranlar içine düşmektedirler. Bu nazariyenin ilk vazihi yanılmıyorsam Macar iktisatçılarından Varga'dır. Makale muharririnin Varga'nın bu hususiaki makalesini okumuş olup olmadığını bilmiyorum. Fakat kendisinin zamanımızın bu hususiyetini herhalde kuyruğundan anlamış olduğu görülüyor. Varga bugünün zirai buhranını bu noktai nazarla 17. - 18. asırlar manüfaktür buhranına benzetmektedir ki, bunda hakkı vardır. Makale muharriri bilâkis bu buhrandan alelâcaip bir netice çıkarmaktadır. Onun fikrince kapitalist memleketler yeni mekanize ve rasyonalize sistemleriyle mevaddı iptidaiyelerini bizzat istihsal ederek eski mevaddı iptidaiye müstahsili memleketlere ve müstemlekelere muhtaç olmaktan kurtulacaklardır. Bu suretle mevaddı iptidaiye memleketlerindeki milyonlarca insanın vücuduna kürreiarz üzerinde lüzum kalmıyor, onların arz üzerinde sebebi vücudu sanki sırf sanayi memleketlerine mevaddı iptidaiye yetiştirmek imiş gibi bu ihtiyaç ortadan kalkınca onların da vücudu beşeriyet için bir belâ, bir gaile amili oluyor. Fakat muharririn gülünç olan iddiası bu değildir. "Avrupa'nın fazla mahsullerini sürecek bir istihlâk pazarına ihtiyaç vardır. Kapitalist âlem vaktiyle ham madde ve zirai madde yetiştirmek suretiyle üzerlerine tabi de olsa iktisadi bir fonksiyon almış olan memleketleri (ki biz de bunların arasında bulunmaktayız) istihsal bakımından tamamiyle fonksiyonsuz bırakmıştır amma istihlâk bakımından onlara son derece muhtaç bulunmaktadır. Ve onların istihlâk kabiliyetine müracaat ettiği nispette onları istihsal kabiliyetiyle yeni baştan teçhiz etmeye yani yukarıda söylediğimiz gibi kendi öz bünyesinde bir takım çözülmelere müsaade etmeye mecburdur."

İşte muharririn iddiasındaki gülünçlük asıl burada başlıyor. Kapitalizm istihsal bakımından geri memleketlerden müstağni ve istihlâk bakımından onlara muhtaçmış. Bu ne demek oluyor? Herbir ihtiyacını tatmine kifayet edecek servetlere sahip bir adam tasavvur ediniz. Bu adamın serveti ihtiyaçlarını tatmin ettikten başka kendisine fazla bile gelmektedir. Şimdi bu adamın elindeki fazla servetleri çıkarmak için buhranlar içinde kıvranmamızın manasını anlıyor musunuz? Bu adamın elindeki servetler bütün ihtiyaçlarına tekabül etmediği bir devirde o, bu servetlerden fazla gelen aksamı noksan gelen bir takım servetler mukabilinde mübadele için sıkıntı çeker, fakat bu adam esasen, bütün ihtiyaçlarını tatmin etmişse servetinin kendisine fazla gelmesi, artmasının ne hükmü olabilir? Böyle bir adam için mübadele fiilinin de artık bir manası kalmamıştır. Fazla gelen servetlerin yerinde çürümesi veya yağma edilmesi onun için müsavi olmak lâzımdır. Kapitalist memleketler mahsullerini sürecek istihlâk mahreçlerine muhtaçtır. Bu nazariye bu şe-

kilde tamamiyle yanlıştır. Kapitalist memleketlerin mahreçlere olan ihtiyaçlarının mahiyeti bu olmuş olsaydı, kapitalist memleketler çoktan muharririn tespit ettiği: "Kapitalist âlem ya istihsal mekanizmasının heyeti umumiyesini kendi bünyesine göre daraltacak yahut mevaddı iptidaiye memleketlerini alım kabiliyeti ile teşhis edecek, yahut gasbettiği fonksiyonları onlara iade edecektir," şekillerinden birisinin çoktan tatbik etmiş bulunacaktı. Fakat bu takdirde kapitalizm istihsalini tahditle iktifa etmeyecekti, aynı zamanda bütün zirai ve geri memleketlere karşı tam bir lâkaydi gösterecekti. Kapitalizm nazarında bu memleketler ahalisi keşfine lüzum görülmiyen bir Amerika yerlileri gibi kendi kendilerine iptidailikleri içinde tenebbüt edip duracaktı.

Kapitalizmin mahreç davası bir istihlâk pazarı bulmak davası değildir. Kapitalizmin mahreç davası bir istismar pazarı davasıdır. Kapitalizm, mahsullerini ihraç için her türlü hırs, tamah ve menfaat kaygusundan azade bir istihlâk pazarı aramak mevkiine düştüğü gün kapitalizm nihayete ermiş yeni bir devir açılmış demektir. Müstemlekeler, nim müstemlekeler, geri kalmış ziraat memleketleri bugüne kadar büyük sanayi memleketleri için ne yalnız bir istihlâk pazarı, ne de yalnız mevaddı iptidaiye ihtiyaçlarını tatmin eden bir servet menbaı olmamıştır. Her müstemlekenin ve geri memleketin kapitalist memleketler indinde en mühim hususiyeti, istismara müsait bir iş kuvveti menbaı olmasıdır. Bu noktai nazardan kapitalist memleketler için mesele buhranı ne kendi istihsal kabiliyetlerini tahdit, ne zirai memleketlere eskisi gibi iptidai şerait tahtında çalışma kabiliyetini iade veya onları istihlâk kabiliyetiyle teçhiz suretiyle hal şeklinde vazedilmiş değildir. Onlar için meselenin yalnız bir şekli vardır. Geri memleketler ve müstemlekeler mahsullerini daha kârlı bir şekilde istihsal çareleri bulunmuştur. Bu memleketlerden azami kâr temin etmek şartiyle başka herhangi bir suretle istifade etmek kabildir. Bu meselenin en tabii çarei halli bu geri memleketleri sınaileştirmekten ibarettir. Müstemlekeler ve geri memleketlere bugün müşahade olunan sermaye akını da nazariyatını vazetmeden ameli bir şekilde bu meseleyi halletmek yoluna girilmiş olduğunu ispat eder. Fakat bu geri memleketlerin ve müstemlekelerin her ne bahasına olursa olsun, sınaileştirilmesinin herkes için bir ideal olmadığı iyice bilinmelidir. Geri memleketlerin sınaileştirilmesi ve yüksek teknik ile teçhizi ancak bu memleketler emekçilerinin say şeraitinde zahmet ve cefanın bir tahfifi ve maişet şeraitinde bir refahı mucip olmak şartiyle bir idealdir. Halbuki emperyalizmin bu memleketlerde tesisine hazırlandıkları sanayiin Mısır'da Firavunların vücude getirdikleri ehramlardan farkı olmayacaktır. Ve bu memleketlere sefalet ve perişanlıktan başka hiçbir şey temin etmiyecektir. İşte müstemlekelerde bu suretle istismarın artmasına muvazi olarak sefaletin tahammülfersa bir şekil almasıdır ki, emperyalistlerle geri memleketleri münasebatını gerginleştirmektedir. Bu vaziyeti mevzuubahis makalenin muharriri büsbütün başka bir gözle görüyor: "Garp bizim istihlâk kabiliyetimize muhtaçtır. Güzel, istihlâk edeceğiz, fakat ne mamul maddesini, ne de ham maddesini istihlâk edeceğiz. Ondan yalnız istihsal vesaiti alacağız. Mamul maddeleri ve zirai maddelerin ithalini sistemli ve gittikçe artan bir takyide tabi tutacağız. Bu su-

retle XVIII. asır sonlarında bizim gibi memleketlerin aleyhine başlayan sermaye ve sanayi temerküz hareketi XX. asrın ilk rubunda yerini cihan sermayesinin ve onunla beraber cihan tekniğinin çıktığı yerlere avdet etmesi hareketi almış olacak. Bu görüş Türk inkılâbının görüşü olduğu gibi aynı zamanda bütün bizim gibi millet-lerin gözlerini açacak gayretlerini istikametlendirecek ve şuurlandıracak yeni ve orijinal bir hadisedir."

İşte hayali Türk inkılâbının görüşü. Bu görüşle biz yine maddi esaslardan ayrılıyoruz. Burjuvalar hayalhanelerinde kumpaslar kurarken ekseriya emekçi sınıfların mevcudiyetini unutmaya çalışırlar. Çünkü burjuvalar için emekçi sınıfı daima bir trouble fête, bir oyun bozandır. Evvelâ emperyalizmin bizim istihlâk kabiliyetimize değil, fakat istismar edilmek imkânlarımıza muhtaç olduğunu gördük. Sonra gördük ki, istismar bahasına geri memleketler emekçileri yerli istismarı emperyalist istismarından ayırmak niyetinde değildir. O, bugün emperyalist istismarına karşı mücadelesini yerli istismarcılardan ziyade bizzat emperyalist memleketler emekçileriyle birleşmek temayülünü göstermektedir. Geri memleketler istismarcıları bugüne kadar Türkiye de dahil olduğu halde hiçbir yerde hüsnüniyetle sınaileşmek temayülünü göstermemiştir. Biz biliyoruz ki, sınaileşmenin ilk hatvesi serbest ve teşkilâtlı mütehassıs bir işçi kadrosunun teşekkülüne müsaade edecek şeraitin ihzariyle başlar. Halbuki Türkiye de dahil olduğu halde bütün geri memleketlerde istismarcıların en büyük gayretleri serbest ve teşkilâtlı mütehassıs bir işçi kadrosunun vücut bulmasına imkân bırakmamaya doğru müteveccih bulunmaktadır. Bir memlekete makina ve yüksek istihsal vasıtaları ithal etmekle o memlekette makinacılık teessüs etmez. O memlekette aynı zamanda makinacılığın teessüsüne müsait bir zemin hazırlamak lâzımdır. Halbuki hâkim sınıfları lâfzen ve zahiren makinacılığa taraftar görünen Türkiye'de bile, Avrupa'dan getirtilen mütehassıslar makinacılık için müsait bir zemin mevcut olmadığını raporlarında vazihan kaydetmişlerdir. Bu mütehassısları teçhil ederek aksini iddiada ısrar eden Halk Fırkası rehber kadrosu fiiliyatta bu husus için hiçbir şey yapmamıştır. Bu vaziyette Halk Fırkası rehber kadrosu eşeğe ters binmiş bir suvariye teşbih edilebilir. Eşeğin kuyruğunu da yular diye ellerine almış olan bu istismarcı rehberler, arka, arka gittiklerini zannederler. Halbuki eşekleri onları her dakika bu seraptan uzaklaştırıyor. Geri memleketler istismarcıları fiiliyatta daima sınaileşmenin aleyhinde cephe almışlardır. Varga ziraatin sınaileşmesini ilk metyenin icadından sonra manifaktür buhranına teşbih etmekle büyük bir isabet göstermiştir. İlk metyenin icadı bugün ufak dokuma esnafına bir ölüm darbesi teşkil ettiği gibi, ziraatin sınaileşmesi de ziraatte ufak dokuma esnafına tekabül eden zirai memleketler istismarcı sınıflarına bir ölüm darbesidir. Bu esnafın fabrikalarla mücadelesini bir irtica mahiyetinde gören Karl Marx, küçük esnafın, tarihin çarkını tersine çevirmeğe çalışan bir kuvvet olduğuna işaret etmiştir. Bugün zirai memleketler istismarcı sınıflarının kapitalizm ve emperyalizme karşı mücadelesi de aynı mahiyeti haizdir. Bugün geri memleketleri sınaileştirme kudretinde yalnız iki kuvvet vardır: Bir harici emperyalist sermayenin hareketi, bir de bu memleketler emekçilerinin müttehit kuvveti. Bu iki kuv-

vet karşısında yerli istismarcılar tarihin çarkını tersine çevirmeğe çalışan irtica kuvvetidir. Ve bu üçüncü kuvvet sanayi memleketlerindeki sermayedar ve işçi mücadelelerinde küçük esnafın yaptığı gibi ilk veya geç emekçiler aleyhine emperyalizmin uşaklığını yapmağa mahkumdur. Asıl hakiki dava, yalnız emperyalistlerle emekçiler arasında ve emperyalistlerin imhası suretiyle halledilecektir.

"Burjuvazinin istemiyerek ve mümanaata imkân bulamıyarak tahakkuk ettirdiği terakki, rekabetin tevlit ettiği işçi infiradını şirketlerin doğurduğu bir ihtilâlci ittihada kalbeder. Büyük sanayi inkişaf ettikçe burjuvazi, demek oluyor ki, ayakları altında mahsullerini istihsal ve onlara tasarruf esaslarının sarsılmaya yüztuttuğunu görür. Herşeyden evvel o büyük sanayi işçisini, yani kendisinin mezarını kazacak olan sınıfı tevlit eder. Kendisinin ufulü emekçilerin muzafferiyetiyle beraber gayrı kabili mukavemet akibetlerdir. Burjuvazinin bugün bütün karşısında bulduğu sınıflardan yalnız proletarya hakikaten ihtilâlci ve inkılâpçı bir sınıftır. Bütün esir sınıflar en mütemeyyiz unsuru proletarya olan büyük sanayi ile kuvvetlerini kaybetmeğe ve mahvolmağa mahkumdur. Mutavassıt sınıflar küçük sanayi, küçük ticaret, esnaflık, çiftçilik hepsi mahv ve inkirazdan kendilerini kurtarmak kaygusu ile burjuvazi ile mücadele ederler. Hepsi tarihin çarkını aksi istikamette çevirmeğe çalıştıkları için aksi inkılâpçılardır, reaksiyonerlerdir."

Ben

(Metinde xxxxxx işaretinin bulunduğu kelimeler bu metin bize verilirken Şevket Süreyya tarafından karalanmıştır.)

ONUNCU EK

Şevket Süreyya'nın *İnkılâp ve Kadro* Kitabını Gazi'ye Sunuş Yazısı

Reisicümhur Gazi M. Kemal hazretlerine

Büyük reisimiz,

"İnkılâp ve Kadro" adlı kitabımın bir nüshasını zati riyasetpenahilerine takdime cüret ediyorum.

Bütün telakkilerinin aslını, inkılâbımızın şahsiyet ve asaletinden alan bu kitap, ilk satırından son sözüne kadar sizin, fikri havamızda daima hissettiğimiz manevi himayenizin gölgesi altında yazılmıştır.

Bütün milli tarihimizin en şümullü hareketlerinden biri ve Sizin büyük eseriniz olan inkılâbımızın nazari ve fikri izahı yolunda vardığım hükümlerin -bu kitabın en son sözü olarak da işaret edildiği gibi- bu sahada söylenecek sözlerin ne en sonuncusu ne de en kusursuzu olmadığı aşikardır. İnkılâbımızın bütün terakkilerinde ve bütün vasıflandırılışlarında daima müessir olan yüksek iradenizin müda-

halesi, inkılâp ilmimizin teessüs ve tedvini bahsında da, hiç şüphesiz daima hakim kalacaktır.

Bu küçük eserin ve derin tazimatımın lütfen kabulünü istirham ederim, büyük reisimiz efendimiz.

Ankara: 29/VIII/932
Şevket Süreyya

ON BİRİNCİ EK

Kemal Tahir'in Şevket Süreyya'ya Mektubu

Beylerbeyi, 14-11-932
Muhterem kardeşim,

Vadim veçhile babanızın tarihi ve kıymetli mektubunu gönderiyorum. Bu vesile ile biraz da Kadronuzdan bahsedeceğim, daha doğrusu özlü davamızdan. Yazılarınızı zevkle olduğu kadar derin derin düşünerek, memleketin uyandırılmasına ve şuurlaştırılmasına matuf samimi ve ciddi fikirleri kavrayarak okuyorum. (İnkılâp ve Kadro) mevzuu üzerindeki esaslar hakkında küçük bir not hazırlıyorum, ya-

kında göndereceğim. Memleket davasını şuurlu bir yola soktuğunuz için sizleri candan alkışlarım ve bütün kalbimle muvaffakiyetinizi dilerim. Ben kendi hesabıma, memleketini seven her uyanık vatandaşa bu imanlı tezi okumalarını tavsiye etmeyi bir vazife bildim. Şevket Süreyya ve arkadaşlarının işleyen dimağları bütün gençliği kısa zamanda dinamo haline getirecektir. Ve bu suretle gençlik, herşeyden evvel klasik, durgun ve uyuşuk bir zihniyetten kurtarılmış olacaktır. Mecmuanızın ve yazılarınızın stratejisi fevkâlâde dahiyane! Bu satırları yazdığım için, bizi teşci etmek istiyor diye hakkımda bir hükümde bulunmayınız. Yolunuzun yolcusu olduğum için fikirlerimle beraber hislerimi dökmek istedim. Böyle bir mektuba ancak bu kadarını sığdırabildim. Sizden bir ricam var. (Kadro)nun bazı nüshaları bende eksildi. Şu numaraları adresime gönderirseniz çok müteşekkir kalırım: (3, 4, 5, 7, 8) Sizi daha yakından ve daha derinden tanıdığım için en samimi saygılarımla beraber.

Tahir Kemal
Adres:
Beylerbeyi No: 21

Muhterem kardeşim,

Mektubumu bitirdikten sonra Cumhuriyet'te Ağaoğlu Ahmet Beyi okudum. Bu siyasi akrobatın yazısını demagoji ile tavsif edecek değilim, bu siyaset oyuncusunun fikirlerini yakından bilirim. Yalnız şunu size haber vereyim ki Ahmet Bey'in (Hakimiyet)in çok eski nüshalarında bugünkü yazısıyla tezat teşkil eden bir sürü

makaleleri vardır. Vereceğiniz cevaplara yardım edecektir, kanaatındayım. Zaten Ahmet Beyin dili, kafası, düşünüşü tamamen 18'inci asra aittir. O nasılsa bugünden konuşabiliyor. O, hâlâ (hürriyet, müsâvât, adalet) klişelerinin çılgın aşıkıdır. Fakat fırsat bulursa Şeker inhisarında meclis-i idare azalığını almaktan geri kalmaz. Davasının ne kadar dimdik ve derin olduğu bir hukuk Donkişotunun müstehası fikirlerinden bir kerre daha anlaşılıyor.

Ben, size Ahmet Beyin eski yazılarını bulup göndereceğim. Bununla beraber bu yalancı pehlevanı ne kadar kolaylıkla yere sereceğinize de inancım var. Bin kerre yaşayın!!!

Kemal

ON İKİNCİ EK

Yakup Kadri'nin Burhan Asaf'a 3.6.1933 Tarihli Mektubu

3-VI-1933

Vapurdan Marsilya'ya

İkigözüm Burhan,

Biz bir mâni çıkmadığı takdirde Pazartesi günü vapurla Marsilya'ya hareket edeceğiz. Ümid ediyoruz ki sen de Londra'ya gidecek olursan geçişte bize uğrarsın. Lâkin bu ümit bilmem, sana şimdiden adresimizi verdirecek kadar kuvvetli olabilir mi? Onu bildir ki biz de sevinelim.

Sedad'ın, Şevket'in çok dostça ve candan yazılmış mektuplarını okudum. Ne yazık ki henüz kendilerine bu konuda duyduğum şeyleri anlatabilecek bir hal ve vaziyette değilim. Çabuk yoruluyorum ve iki sözü bir araya getiremiyorum.

Geçen gün beni ziyarete İbrahim Fâzıl gelmişti. Fevkalâde müteesir ve hatta müheyyic bir sesle "Senin kadrocular bana hücum ediyorlar, zarar yok, hiç kızmam" dedi. Hatta kızmadığının bir delili olarakta Şevket'in kitabını talebelerine tavsiye ettiğini söyledi. Paris'teki evinde kendisinden bir (servis) isteyeceğim. Osmanlı Bankasından bana Fransız parası aldırmasını rica edeceğim. Bunun o kadar basit bir şey olmadığını biliyorsun. Bütün bir sıra kambiyo ve borsa muamelesi yapmak lâzım geliyor. Bir türlü ağzımı açıp söyleyemedim. Sonra yaradana sığınıp söyledim Kemâl-i müsâraatla ve nezaketle "peki, üzülme derhal bu işi hallederim" dedi. Bundan da anladım ki, adamcağız (Kadro)ya kin bağlamamış.

Şu dakikada yine onu bekliyorum. Gelip bana dövizleri getirecek diye. Burhancığım, aman oradan ayrılırken bizim evin işlerini mektubunda yazdığın gibi halletmiş olarak ayrıl. Şimdilik hepinize selâm ve muhabbetler ederim. (Mürekkep bitti, kurşun kalemle devam ediyorum.) Şevket'in Vedat'ın ve Hüsrev'in gözlerinden öperim. Leman'dan da çok çok selâmlar.

(Y. K. nin E. H. T. imzası)

ON ÜÇÜNCÜ EK

Ahmet Hamdi'nin Şevket Süreyya'ya 4.6.1933 Tarihli Mektubu

İSTANBUL LİMAN İŞLERİ İNHİSARI
TÜRK ANONİM ŞİRKETİ UMUM MÜDÜRLÜK
HUSUSİ
4 Haziran 933
Pek Muhterem Kardeşim,

Kadro'nun 17'inci sayısını şimdi aldım. İktisadi devletçilik hakkında yazdığın ve itiraf ettiğin vech ile bitarafane olmayan, kardeşçe tenkidden dolayı çok teşekkür ederim. Takdirinin bence kıymeti büyüktür. Bilhassa -hiç de ümit etmiyordum- kitabı baştan aşağı okumuş olmanı gösteren yazın bir noktadan daha beni memnun etti. Tekrar teşekkür.

Ben İzmir'den Cuma günü geldim. Dün şirkete ait işlerle meşgul oldum. Bugün de makina ile Kadronun 18'inci nüshasına ait yazıyı yazıyorum. Bu posta ile yolluyorum. Artık bunu arkadaşlarla okuyarak münasipse basmak size aittir.

İstanbul'a ne vakit geleceksiniz? Burhan'ın daha evvel gelmek ümidi olduğunu pederleri söylemişti. Yakup yarın hareket edecek. Kendisini vapura bindirmek üzere bir motor tahsis ettim. Yarın da vapura giderek salavatlayacağım.

Arkadaşların hepsine selam ve hümetler... Yakında görüşmek ümidiyle gözlerinizden öperim kardeşim.

A. Hamdi

Yolladığım makaleyi daktilodan çıktıktan sonra dikkatli okuyamadım. Postaya yetiştireceğimden orada okuyarak gözden kaçmış yanlışlar ve icabının yapılması lazım gelen yerlerin tashihini rica ederim.

ON DÖRDÜNCÜ EK

Burhan Asaf'ın Peyami Safa'ya Mektubu
Ankara p. ertesi Temmuz 933
Burhan Asaf

Dostum Peyami,

29 Temmuz 1933 tarihli Cumhuriyette "İnkılâbımızın ideolojisi" başlıklı yazını okudum. Yazıda Kadro neşriyatına temas etmese idin İnkılâbımızın ideolojisi hakkında malumat edinmeyi kafi görecektim.

Eğer o neşriyatı okumuş muharrir gibi temas etse idin, o zaman da senin bu hususiaki fikirlerini öğrenmiş olmama sevinecektim. Fakat dostum, hem o neşri-

yata temas ediyorsun hem de sana yakıştıramayacağım bir hafiflikle vardığın hükümlerle de o neşriyatı hiç okumadığını ve hiç tanımadığını gösteriyorsun.

Yahu, Peyami, Kadro'yu bolşevik diye takdim etmek bizden başka bolşevikleri de güldürüyor. KADRO'nun bir nevi Türk faşizmi yaptığı meselesine gelince: Türk inkılâbının faşizmden ilham aldığını iddia eden bir İtalyan muharririne, tarafımızdan lazım gelen cevap verildiği gibi faşizmin ne kadar gerici (reaksiyoner) bir hareket olduğu da mecmuamda birkaç defa (en son olarak son nüshada) izah edilmiştir. KADRO'yu okumamana kızmak hakkım değildir, çocukluk arkadaşım ve (bir) Türk muharriri olduğun halde KADRO'yu sevmemekliğini de son derece tabii bulurum. Fakat KADRO'yu, olduğundan başka göstermekle herşeyden evvel, ciddi bir muharrir olmak bakımından zararlı çıkarsın.

Yazının sonunda diyorsun ki:

"İnkılâp ideolojisi diye bir tifolunun rüyası gibi humma ve hezeyan dolu bir anarşi manzarası karşısında kalacağız."

Ufak bir siga hatası yapıyorsun ve ben öyle zannediyorum ki - böyle bir "manzaranın çoktan karşısında bulunuyoruz..."

Türk inkılâbının faşizmle hiçbir alakası olmadığı fikrinde haklısın. Bu hususta neşr ettiğin vesikalar da enfestir. Türk inkılâbının "kemale ermiş bir demokrasi ve liberalizm hareketi"ni temsil ettiği meselesine gelince, kemale ermek tezat ve aksül-amelleri yenmiş olmak demektir. Gerek komünizm, gerek faşizm ve gerek Türkiye gibi memleketlerin kurtuluş inkılâplarını yapmış olmaları, demokrasi ve liberalizmin kocaman aks-ül-amelleridir. Bunlar kalkarsa kemal devresi başlar. Seninle beraber, o günü herkes beklemektedir.

Bir yerde de diyorsun ki:

"İşte bu Türk faşistleri, tezlerine isim koymaktan çekinerek herkesi önünde eğilmeye mecbur edecek bir tabir buldular: Kemalizm."

Sen galiba bizi başkalarıyla karıştırıyorsun. Bizce çünkü, izah ettiğimiz davaya bu ismi vermek hakkı ancak bu davanın ve bu ismin sahibine aittir.

Bizde milli inkılâbımızın klişesi "Milli Kurtuluş İnkılâbı" diye geçer. Nitekim sen de ona mütekamil demokrasi ve liberalizm" diyorsun. Bu mektubum şahsen sanadır. Fakat söylediğim noktaları ayrı bir yazıda tashih etmeni evvela arkadaşın ikincisi de bir muharrir olarak rica ediyorum. İstersen olduğu gibi; bu mektubu da neşr edebilirsin ve ondan sonra bir şey yazarsın. Bence mühim olan senin bizim hakkımızda yarım yamalak ve yanlış şeyleri neşr etmemendir. Şimdiye kadar, bizlerden bahis bile etmedin, ne iyi idi! Ya böyle yapmakta devam edecektin, yahut yazında (eğer böyle insanlar varsa) yalnız bizim faşistlerden bahsedecektin, yahut sözü bize intikal ettirince bizden olduğumuz gibi bahsedecektin.

Sen atılgan adamsındır ve bu hareketini ona atfedebilirim. Fakat *Kadro*'dan Peyami'nin bu tarzda bahsetmesi herşeyden evvel Peyami için ayıptır.

Gözlerinden öper ve cevabını mektupla, tashihini de beklerim gözüm.

Burhan Asaf

ON BEŞİNCİ EK

Yakup Kadri'nin Mahmut (Soydan)'a 8 Kasım 1933'de Yazdığı Mektup

8/XI/1933

Azizim Mahmud Bey,

"Milliyet" Gazetesi alelade bir ticaret müessesesi olduğu günden beri onu sık sık okuyamıyordum. Geçen gün fikirdaşım arkadaşlarımdan bazı gençler, beni, bastığın, Paşanın (Kadro)da çıkan makalesi hakkındaki tefsirinden haberdar etmek için "Milliyet"i okumaya davet ettiler. Bu gençler hem bana gazeteyi uzatıyorlar, hem de gülüyorlardı. Aldım, okudum. Hakikaten çok gülünecek şeyler yazmışsın Mahmud Beyciğim. Evet, gülünecek şeyler ki, senin gibi akıllı uslu bir adamın kaleminden çıktığına şüphe edilir. Bahsettiğin makale Başvekil Paşanın bizim mecmuaya yazdığı makale miydi (çünkü gazetecilik adabına mugayir olarak me'haz da göstermemişsin) yoksa değil midir? Bir türlü anlayamadım. Doğrusu senin imzanı taşıyan bu makale bütün matbuat salnamelerinde mugalatının birinci derecede bir nümunesi olarak kalacaktır.

Herhalde bunu şahsına ve adına muhabbetim olduğu için, efkar-ı umumiyeye ben relever (?) edecek değilim. Hatta bana "Milliyet"i getirip gösteren genç arkadaşlarım bu yazıyı matbuatta teşhir etmek istediler de ben önüne geçtim. Fakat

makalendeki başka bir noktanın tavazzuhu için bu mektubu yazmaktan kendimi men' edemedim.

Bir defa -yukarıda anti parantez söylediğim gibi- Başvekil Paşanın mütalaasının benim mecmuamda çıktığını bildiğin halde (Kadro) adı, guya ağza alınmaz bir şeymiş gibi me'haz göstermek istememişsin. Halbuki, Türk matbuatında benim senden daha çok az samimi ve daha çok az yakın arkadaşlarım kendi gazetelerinde buna bila-tensik yer verdiler. Bunu yapmakla benim mecmuama karşı bir dostluk göstermiş oldular. Sen ise böyle bir dostluğu benden bil-iltizam dirig etmekle kalmamışsın: Makalenin başındaki fikirdaşım arkadaşlarım aleyhinde bir takım garip imalarda da bulunmuşsun. Aleyhlerinde şeni' bir suizan izhar ettiğin bu gençler gerçi ne senin ne de Celal Beyin himayesine mazhar olmuş açıkgöz gençlerdendir. Onların her biri kendi sahasında, hiçbir mevki ve kazanç hırsı gütmeksizin kemal-i tevazuyla bu memleketin faydasına çalışıyor. Bugüne kadar iktisadi şeylerde bile fikir platformundan bir parça dışarı aşmış değillerdir. İçlerinden bazılarının meydana koyduğu eserler ise, doğrudan doğruya büyük şeflerinizin takdir ve teveccühüne mazhar olmaktadır ve senin bunlar hakkında söylemek istediğin bir iftiradan ibarettir. Maişet mücadelesinde muvaffak olmuş bulunmak, muvaffak olmayanlara karşı mutlaka küstah davranmayı istilzam eder mi? Senin gibi mebusluk mevcudiyetiyle ticaret hayatına atılan kimseler, hiç değilse fikir ve matbuat aleminde tecavüzün ne kadar tehlikeli bir silah olduğunu bilmelidirler. Mesela senin marksistlikle itham ettiğin gençlerden biri çıkıpta: "Mahmut Bey de . . . . . (?)'tir" deyiverse ne yaparsın? Hiç şüphesiz şaşırır kalırsın. Zira bilir-

sin ki milli vatan iktisadiyatı bakımından bizim için enternasyonalist (Marks) ne kadar zaruri ise kozmopolitik .....(?)'lerde o derece meşumdur.

İki gözüm, herhalde bu tarz hareketini, ne senin o tatlı ve yumuşak mizacınla, ne akl-ı seliminle, ne ağırbaşlılığınla, ne terbiye ve nezaketinle, ne de kalbinde hala beslemekte olduğundan emin bulunduğum dostluğunla kabil-i telif görüyorum. Ve bana has .....(?)..... kayda istinaden bu hususta lazım gelen izahatı vermeni rica ediyorum. Çünkü çok samimi olan dostluğumuz namına bu hareketin beni cidden muztarib etmiştir.

Y. K.

Hamiş: Birkaç günden beri nezleden rahatsızdım. Henüz evden çıkamıyorum. Aksi takdirde seni bizzat görmeye gelecektim.

Y. K.

ON ALTINCI EK

Yakup Kadri'nin Vedat Nedim'e Yazdığı 12 Eylül 1934 Tarihli Mektup

12/IX/1934
Benim Koçzadelere bir (radyo) borcum vardı.
Her ay otuz lira ödüyordum ve Eylül ayında
son taksiti vermiş bulunacaktım. Fakat zannederim
ne Ağustos ne Eylül verebildim. Lütfen bunu
Burhan gidip Koçzadelerden tahkik etsin ve
son taksitlerin ödenmesi için benim avdetimi
beklemelerini söylesin.

İkigözüm Vedat,

Bahsettiğin hadisenin tafsilatını Vasıf'tan dinledim. Gerçi tıpkı senin dediğin gibi bir kaza atlatmışız. Fakat mesele asıl (şeker) makalesinden çıkmış. Celal Bey sofrada bizzat şikayette bulunmuş. "Benim aleyhimde yazıyorlar" demiş. Öteden Recep atılmış "Devletin iktisadi siyasetini baltalıyorlar" demiş ve bunun üzerine işittiğin kararlar verilmiş. Sofrada İsmet Paşa da hazır bulunuyormuş ki hiç sesini çıkarmadan oturuyor, düşünceli görünüyormuş. Gazi Hazretleri, bir kaç defa ona dönüp: "Gerçi sen bunları seversin" diye hitab etmiş. Ben kendileri tarafından avdetimden beri iki üç kere kabul edilmiş olmama rağmen hamd olsun ne bir ihtar ne de bir telmih karşısında bulundum. Binaenaleyh şimdilik endişeyi mucib bir şey göremiyorum. Fakat, bilelim ki, aleyhdarlarımız kuvvetlidir ve her an bizi alaşağıya etmek için ellerinden geleni yapmaktadırlar. Biz ise, fikir adamlarına mahsus

masum bir heyecan içinde kendi sözlerimizle sarhoş olarak sağa sola yalpa vurup gidiyoruz. Ben, bu adi ve bed-hah politikacılardan o kadar iğrenmişimdir ki, hatta kendimi onlara karşı müdafaa etmekten bile irkiliyorum. Günün birinde, şefler tarafından ufak bir itaba duçar olacak olursam, hem firkadan hem politika hayatından çekileceğim. Bunun içindir ki, kendimi onların hepsinden daha kuvvetli hissediyorum. Kuvvetliyim, zira hiçbir ihtirasım yoktur. Hayatta da risquer edecek ancak bir adım var. Böyle bir hareketle adımın kıymeti ancak artabilir.

Size gelince, bu hususta ne düşündüğünüzü biliyorum. Fakat, eğer bana kendiniz için düşünmek ve bazı ağabeyce mütalaalarda bulunmak hakkını verirseniz, size, her şeyden evvel ihtiyatla hareket etmeniz lüzumundan bahsedeceğim. Zira hepiniz hükümet cihazında birer vazife almış bulunuyorsunuz. Hele seninle Burhan'ın aldığı vazife çok nazik ve mühimdir. Bunda memlekete çok faydanız dokunmak imkanı vardır ve bunu (Kadro)da yazı yazmakla teraziye koyduğumuz vakit hangisinin daha ağır çekeceğini bilemem. Şevket'e gelince zannederim ki, onun da mektepteki vazifesi böyledir ve o da kendi içinden bu mukayeseyi yapmaktadır. Bundan başka aramızda bir de yaş farkı var. Ben (kariyer)imi artık sona ermiş telakki edebilirim. Nerede ise elli yaşıma gireceğim. Halbuki siz henüz herşeyin başlangıcında bulunuyorsunuz. Binaenaleyh, fazla cür'etkarane hareketlerle (riske) edeceğiniz şeylerin had ve hesabı yoktur.

Bütün bunlar sizi bu (Kadro) dolayısıyla bir maceraya sürüklemiş bir adam vaziyetinde kalmamak için de yazmak lüzumunu duyuyorum. Bilirsin ki, (Kadro)yu neşre başlarken Burhan ve Şevket böyle bir teşebbüsün aleyhinde idiler ki, benim ısrarım üzerine bu işe giriştiler. Arada bir (Kadro) meselesi çıkınca hep o münakaşa ettiğimiz günü hatırlıyorum ve bir nevi vicdan endişesine düşüyorum. Bu satırları da işte yine o endişenin sevkiyle yazdım. İstersen bu mektubu yalnız kendin için sakla. Çünkü bu mektup çok harim bir hasbıhalden ibarettir. Zannetme ki, bunları yaklaşan bir tehlikenin telaşı içinde yazdım. Şimdilik böyle bir şey hissetmiyorum. Fakat herşey olabilir diyorum. Ve böyle bir ciddi vaziyet içinde İsmet Paşa'nın bizi ne dereceye kadar tutacağını kestiremiyorum. Nitekim, son hadise esnasında, sofrada aldığı vaziyet benim bu tereddüdümü iki kat kuvvetlendirmiştir.

Dün gidip bizzat yazıları matbaaya verdim ve Sizden henüz bir şey gelmediğini öğrendim. Bana Hüseyin Cahit'in bir tecavüzünden bahsediyorsun. Şevket'e karşı yazdığı makaleyi gördüm. Fakat onun içinde bana karşı bir şeye tesadüf etmedim. Acaba bir başka makalede mi benden bahs etmiş olacak? Şimdilik sizleri Allaha emanet eder ve hepinizin gözlerinizden öperim. Leman da hepinize ayrı ayrı selam eder. Ben de ayrıca refikanın ellerinden öperim.

Yakup

ON YEDİNCİ EK

İsmail Hüsrev'in 10 Ağustos 1988'de Selim İlkin'e Yazdığı Mektup
10/8/1988 İstanbul
İSMAİL HÜSREV TÖKİN

Azizim Selim İlkin bey

Mektubunuza çok teşekkür ederim. Son mektubumda "Türk siyasal yaşamında Kadro Hareketi" adındaki kitaptan söz etmiştim. Yazarını tanımıyorum. Hakkımızda özellikle benim hakkımda verdiği bilgiler yanlış. Ayrıca bize dönek denildiğini de yazıyor. Bunu şöyle açıklamak isterim.

Biz gerçekten döndük. Döndük, çünki evvelâ içimizde milliyetçi duygular ölmemişti. Komintern'in sürekli buyruklarını milli duygularla bağdaştıramamıştık. Milli Kurtuluş Hareketlerini, kommünizmin bir yedek gücü, yardımcı gücü, daha doğrusu uydusu olmadığı bilincine varmıştık. Anlamıştık ki, Milli Kurtuluş Hareketleri, sömürge ve yarı sömürgelerin bağımsızlık mücadeleleri açısından kommünizmle kapitalizm arasında bir fark yoktur. Biri sömürgelerin milli hareketlerini kendi çıkarları için yedek güç, bu ülkeleri kendi yörüngesinde bulunmasını istediği bağımlı bir uydu saymakta, ötekisi ise sömürge düzenini yürütmekte, proletaryasıyla çıkar birliğindedir. Batı'da sömürgelerden gelen büyük kazançlardan işçi sınıfı da yararlanmıştır. Metropollerde kalifye (nitelikli) işçi katmanları sömürgeler sayesinde daima yüksek ücretler almışlar, kommünist partilerin devrim çağrılarına kulak asmamışlardır. Kapitalist ülkelerde komünist devrim gerçekleştirildiği takdirde sömürgeler bağımsızlığa kavuşsalar dahi, yine sanayici ülkelere ham madde, tarım ürünleri üretmeye devam ederek kommünist metropollerin bağımlı yedek gücü olmaya devam edeceklerdir. Dünyada sanayici ve ham maddeci ülkelerle sanayici ülkeler arasındaki iş bölümü, yani sömürgelerin bağımlılığı yine sürecektir. Sömürgeler bağımsızlığa kavuşmuş olmalarına rağmen kommünist sanayici metropollerin yatırım alanı, onların pazarı olmaya devam edeceklerdir. Bundan, iktidara gelmiş olan işçi sınıfı da yararlanacaktır. Sadece sömürücü değişmiş olacaktır. Çarlığın sömürgesi olan Doğu'daki alanlarda devrimden sonra kurulmuş cumhuriyetler, uyduluğun canlı örnekleridir. Her biri kommünist merkez devletin ve onun dili'nin, kültürü'nün, ekonomik egemenliği altındadır.

Kadrocular, bu gerçeklerden hareket ederek sömürgelerdeki milletlerin mücadelelerine yepyeni bir açıdan baktılar. Sömürgelerdeki uyanışın başlamasıyla kapitalist ülkelerde ekonomik bunalımların başladığını gördüler. Uyanan sömürgelerden sağlanmakta olan büyük kazançlar tehlikeye giriyordu. Metropollerde kapitalist sınıfın bunalımını işçi sınıfı da yaşamaya başlamıştı. Eski yüksek işçi ücretlerinin arkası kesilmeye başlamıştı. Grevler, baş kaldırmalar yaygınlaşmıştı. Kapitalizmin ekspansiyon dönemlerinde sakin geçmiş olan sınıf çatışmaları şiddetlenmişti. Öyle anlaşılıyordu ki sömürgelerdeki milli hareketler, sınıf mücadelelerine dahi etki yapacak güce sahiptir. Kadrocular, bu gerçekler karşısında tarihin akışını sınıfların değil, milletlerin bağımsızlık mücadelelerinin belirlediği görüşüne varmışlardı.

Böylece Marks'ın "Tarih, sınıfların mücadelesidir" tezini getirdiler. Ve Milli Kurtuluş Hareketleri'ne özgü bir ideoloji kurmaya çalıştılar.

Kadroculann talihsizliği, kommünizm'den gelmiş olmalarıydı. Devletin teşvik ve himaye kanadı altında semirmekte olan milli burjuvazi, onun iktidarda bulunan temsilcileri, özellikle İş Bankası çevresi, Kadroculann devletçi görüşlerini, bir tür örtülü kommünizm saydı. Bu çevrelerin Kadro'yu kommünistlikle suçlamalarının bir nedeni de, İsmet İnönü'nün uyguladığı devletçi siyasetten geliyordu. İsmet İnönü, ayrıca Kadro Dergisi'nde devletçi siyasetini açıklayan önemli bir yazı da yayınlamıştı.

Türkiye'de özel teşebbüsün gelişmesine kısaca bir bakalım:

İkinci Meşrutiyet'ten Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde Anadolu'nun bir çok kentinde bankalar kurulmuştu. Bankalar ne yapar? İş adamlarına kredi kolaylıkları sağlar. Bunlar Osmanlı döneminin dünya savaşı koşullarından yararlanmış ilk milli kapitalistleriydi. Azınlık burjuvazı'nın karşısında yeni bir milli burjuva sınıfı doğmaktaydı. Bu sınıf, azınlık burjuvası'nın hegemonyasına karşıydı. Azınlığın ekonomiye egemenliği sürdüğü sürece milli burjuvazinin gelişme olanakları yoktu. Bütün sömürgelerde olduğu gibi bu sınıf bizde de milli bağımsızlık hareketini destekledi. Onlarda olduğu gibi bizde de öncüler aydınlardı. Bizde hareketin öteki sömürgelerdeki bağımsızlık mücadelelerinin şekillerinden farkı, eşrafın kasaba burjuvazisi'nin ve halkın askerleri desteklemiş onlarla bütünleşmiş olmasıydı. Sömürge ve yarı sömürgelerin, milli hareketini organize edecek bir Mustafa Kemal'leri yoktu.

O günlerden bugüne, Kadrocular'ın, çabalarından bugüne gelirsek, dünya ve milli ekonomilerde çok derin değişmelerin olduğu görülür. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sözde bağımsızlığa kavuşmuş görünen bir çok sömürge, yapmış oldukları bağımsızlık mücadelelerine rağmen bugün dünya kapitalizmiyle entegre olmuş ve yeniden yeni şekillerde bağımlılıklar altına girmişlerdir. Bugün Türkiye bunun tipik örneklerinden biri değil midir? Ülke Osmanlı döneminin dış borçlarına yakın borç yükü altına girdi. Yalnız Türkiye mi? Bütün gelişmekte olan ülkeler de aynı durumdadır. İç pazarın kapıları ardına kadar açılmıştır. Osmanlı döneminde de öyle değil miydi? Dünya kapitalizminin kendi dışında bağımsız ekonomilere tahammülü yoktur. Bunları ergeç eritir. Nitekim çok uluslu şirketler, tek bir dünya kapitalizmi yaratmak yolunda büyük başarılar gösteriyor, milli farklılıkları eritmeye çalışıyorlar. Bağımsızlık mücadelesi yapmış olan sömürgelerde gelişen burjuvazi, dünya kapitalizmiyle entegre oldu. Onun bağımlı parçası durumuna geldi. Milli ekonomiler lafta kalıyor. Artık sanayici, ham maddeci, tarımcı ülkeler iş bölümü de şekil değiştirdi. Sanayi ülkelerin bir çok sanayi teşebbüsü eski sömürgelere, yeni adlarıyla gelişmekte olan ülkelere yaptıkları yatırımlarla anavatanlarından ayrılmakta, hatta anavatanlarına sermaye dahi ihraç etmekte ve onlarla rekabete de girmektedir. Metropollerde bir çok sanayi kolları bu yüzden işsiz kalmaktadır.

Kadrocular'ın bugün hayatta olmayan kuramcıları dünyanın bu gelişmelerini göremediler. Yaşam, kuramlardan üstündür.

Sevgi ve saygılar.

İsmail Hüsrev Tökin

DİZİN

A
ABD 64, 192, 259, 302, 363, 397, 405, 430, 437, 438
Abdullah Cevdet 13
Abdullah Rahmi 11
Abdülhak Hayri 16
Abdülhalim Çelebi 10
Abdülhamid II 34, 45, 427
Abdülhamid dönemi 12, 13, 30, 33
Abidin Nesimi 539, 540
Abilof 55
Adana 289
Adapazarı 277
Adasal, Rasim 66
Adıvar, Adnan 36, 336
Adıvar, Halide Edip 36-38, 434
Afganlar 55
Afyon 272, 289
Afyon Cezaevi 68, 69, 126
afyon meselesi 180, 210
Ağamalioğlu 57
Ağaoğlu, Ahmet 130, 132, 231, 235, 236, 237-239, 242, 245, 247, 248, 250-255, 266, 267, 271, 273, 277-279, 281-284, 290, 319, 495
Ahmet (Mussolini, Kavala) 540
Ahmet Cevdet Bey 32
Ahmet Hamdi (Limancı) 136, 185
Ahmet Haşim 16, 19, 101, 320
Ahmet Nami (Damat) 30
Ahmet Paşa (Prens) 5
Ahmet Rıza 236
Ahmet Saip 13
Ahmet Samim 16, 21
Ahmet Vefik Paşa 26
Aile 442
Aka Gündüz 154, 170, 171
Akbal, Oktay 481
Akçura, Yusuf 37, 132, 539
Akdam 54
Akhisar 32
Akın 249, 250, 291, 319
Akis 468
Akseki, Ahmet Hamdi 67
Akses, Necil Kâzım 402, 439
Akşam 24, 32, 39, 75, 81, 221, 296, 300, 305, 437
Alaettin Cemil 227, 264, 265, 344
Alaşehir 277
Aleksandropol 51
Alemdar 32
Alexandre Duma 13
Ali (Kılıç) 67
Ali Cânip 16
Ali Cevdet (Baytar) 87, 156
Ali Çavuş Peşte'de 72
Ali İhsan Bey 406
Ali Kemal 13
Ali Kemali Bey 230
Ali Mümtaz 35
Ali Nizam (Nizamettin Ali Sav) 78
Ali Nüzhet Bey 165
Ali Rıza Paşa hükümeti 31, 32
Ali Suha 16
Alice Hanım 81, 439
Alimof, Abid 58, 63, 65, 538
Alimov, Alim 419
Alman tarihsel okulu 533
Almanlar 29, 30, 295
Almanya 45, 64, 77, 80, 95, 96, 101, 104, 114, 126, 180, 186, 192, 239, 247, 259, 278, 287, 295, 298, 302, 307, 325, 327, 353, 362, 401, 405, 411, 426, 524
Alnar, Ferit 439
Alp Dağlarından ve Miss Chalfrin'in Albümünden 434

Alpullu 228, 229
Altan, Çetin 468
Amanullah (Afgan Kralı) 218
Amele ve Teali Cemiyeti 67
Amerika 194, 195, 202, 247, 252, 268, 269, 302
Anadolu Ajansı 33, 96, 354, 462
Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Grubu 36, 38, 39
Anamın Kitabı 1, 6, 7, 9, 450
Anamur, Süreyya 495
And, Metin 481
Anday, Melih Cevdet 473, 479
Andre Frank, Gunter 531
Ankara 33, 36, 38, 67, 70, 75, 95, 102, 104, 105, 107, 108, 114, 116, 124, 129, 133, 136, 138, 150, 162, 171, 184, 189, 192, 195, 210, 221, 231, 237, 250, 258, 265, 273, 277, 304, 321, 370, 379, 382, 388, 402, 421, 427, 430, 441, 465, 478, 482, 519
Ankara 36, 41, 42, 382, 383, 430, 450
Ankara Halkevi 199
Ankara hükümeti 80, 87, 88, 106, 107
Ankara Yahudi Cemaati 295
Arabi Paşa hareketi 6
Arabistan 62
Araplar 55
Araz, Nezihe 481
Arcıman, Muhip 439
Arcıman, Saime 439
Aren, Sadun 468, 470
Arık, Remzi Oğuz 495
Aristo 211, 280
Arkitekt 493, 494
ARKOS 70, 81, 86, 89, 90
Arnavut 426
Arpaçay 52
Askere Çağrı 24
Aşçıoğlu, Adil 468
Âşık Garip divanları 44
Âşık Ömer 44
Aşk Ahlakı 152, 161, 163
Atâ(ç), Nurullah 35, 155, 167, 168, 209, 211, 220, 221, 234, 261, 288, 314, 315, 370, 371, 495
Atabinen, Reşit Saffet 30
Ataman, Sebati 451
Atatürk (ayrıca bkz. Mustafa Kemal) 3, 76, 449, 473, 475; – ideolojisi 472; – ilkeleri 469; – Orman Çiftliği 445
Atatürk 434
Atatürkçülük 472
Atsız Mecmua 142, 171
Avarlar 56
Avcıoğlu, Doğan 436, 468, 471, 477, 478, 493
Avusturya 72, 401, 411, 430
Avusturya-Macaristan 45
Avusturyalılar 30
Aybar, Mehmet Ali 469, 470, 541
Aydemir, Şevket Süreyya 2, 3, 42, 70, 75, 76, 88, 90, 94, 96, 109, 111, 116, 118, 124, 128, 132, 135, 137, 139, 148, 150, 152, 155, 158, 161, 163, 165, 167, 169, 171, 172, 174, 175, 177, 179, 182, 184, 187, 189, 194, 196, 199, 204, 207, 209, 211, 215, 216, 218, 222, 224, 227, 229, 232, 234, 236, 238, 242, 243, 245, 255, 259, 263, 265, 266, 271, 273, 275, 277, 279, 281, 285, 289, 290, 295, 297, 299, 302, 308, 313, 316, 317, 324, 326, 331, 333, 336, 338, 343, 345, 348, 349, 351, 357, 358, 361, 364, 366, 371, 372, 374, 377, 378, 381, 382, 384, 387, 391, 393, 396, 398, 399, 403, 406, 409, 411, 413, 414, 418, 419, 422, 423, 427, 428, 434, 437, 440, 445, 446, 451, 452, 455, 458, 460, 462, 464, 468, 471, 479, 482, 485, 495, 496, 499, 505-507, 509, 514, 516, 519, 521, 524, 528, 530, 533, 537, 538, 540, 542, 543, 546
Aydın 4, 406
Aydınlık 66, 67, 80, 87, 96, 97, 99, 101, 103
Azerbaycan 53, 55, 57, 60, 236, 534
Azeriler 109

B

Baban, Cihat 481
Bafra 277
Bagirof 57
Bağımlılık okulu 533, 545
Baha Tevfik 11
Bakü 52, 54, 56, 57, 236, 406, 407, 419, 534, 535, 538
Balkan Federasyonu 87
Balkan Savaşı 46; – bozgunu 45
Balkanlar 64

Balkır, S. Edip 440
Balmumcu, Şevki 321
Balta, Tahsin Bekir 437
Baltacıoğlu, İsmail Hakkı 56, 79, 288, 370, 376, 387, 389, 494
Balya 91
Balzac 13
Baranovsky, Tugan 292
Bardakçı, Cemal 455
Barış Dünyası 472
Barres 23-25, 27, 38, 117
Basiret 95
Baskın ve Bir Kadın Meselesi 18
Başar, Ahmet Hamdi 35, 190, 192, 201, 203, 222, 223, 227, 264, 282-284, 295, 297, 302, 303, 306, 310, 311, 335, 342, 346, 370, 381, 472
Başkırdistan 534
Başkumandanlık Meydan Savaşı 38
Batının Batışı 430
Batu, Salahattin 440
Batum 52, 58, 60
Bayar, Celâl 213, 214, 225, 227, 228, 265, 323, 343, 345, 373, 374, 381, 394, 429, 544
Baydar, Mustafa 424
Bedii Faik 476
Bedii Ziya 495
Bedirhanlılar 73
Bekata, Hıfzı Oğuz 291, 306, 495
Bekirağa bölüğü 54
Bektaşi 10; – ermişi 25; – Tekkesi 23, 24
Belge, Burhan Asaf 2, 3, 39, 76, 95-97, 104, 116, 117, 124, 126, 128, 137, 141-143, 145, 146, 150, 153, 160, 162, 164, 165, 167, 169, 174, 175, 188, 190, 194, 200, 202, 207, 211, 213, 214, 217, 219, 221, 226, 231, 235, 244, 245, 247, 257, 258, 261, 275, 276, 287, 288, 293, 295, 297, 301, 304, 305, 309, 312, 319, 322, 327, 335, 340, 350, 360, 362, 363, 369, 371, 374, 380, 386, 395, 401, 404, 410, 411, 415, 417, 422, 424, 429, 430, 432, 442-445, 447, 451, 454, 458, 461, 462, 464, 505, 509, 514, 516, 521, 524
Belge, Murat 143, 219, 442, 454, 464
Bellakun 55
Belli, Mihri 468, 470
Benerji 180, 182, 185
Benes 278
Beneş , M. 277, 426
Béraud, Henri 374
Bergama 429
Bergson 210, 212, 235, 259, 260
Bergsonizm 232, 234, 513, 514
Berkes, Niyazi 468
Berkin, Mehmet Servet 113
Berktay, Erdoğan 468
Berlin 72, 74, 77, 78, 96, 108, 190, 361, 432, 485
Bern 140, 432, 434, 449, 450
Bernstein 78
Beyrut 95
Bıyıklıoğlu, Tevfik 207
Bilinmeyen Yönleriyle Şevket Süreyya Aydemir 2
1877 Osmanlı-Rus Savaşı 42
1925 tevkifatı 67
1927 tevkifatı 70, 124
Bingöl, Cemal 440
Bir Düşman Bölüğünü Bozan Mehmet Çavuş 437
Bir Sürgün 426
Bir Tarım Müstemleke Oluşun Tarihi 221, 227
Biret, İdil 442
Birgen, Muhittin 87, 406, 407
Birinci Dünya Savaşı 47, 69, 95, 432, 435, 539
Bischoff, Norbert von 430
Bohemya 411
Bolşevik Partisi 56
Bombay 417
Bonatz, Paul 321
Boran, Behice 470, 473
Bosna-Hersek 411
Boşnak 34
Bourget, P. 13
Bozkurt, Mahmut Esat 30, 81, 197, 378
Bölüğün Oğlu 437
Brindizi 31
Broydo 65
Budapeşte 72, 73
Buhara 63
Bulgar 298
Bulgaristan 42, 72, 184, 282
Bunyadzade 57
Burhan Cahit 154, 212, 213
Bursa 38, 53, 114, 271, 272
Buryatlar 56

Bükreş 72, 96
Büyük İnkılâp ve Küçük Politika 207, 462, 463
Büyük Taarruz 74
Büyük Taarruz Nasıl Oldu? 73

C
Caretto 197, 198, 213, 464
Cassel, G. 292
Cavit Bey 300
Cebel-i Bereket 95
Celal (Yalnız, Sakallı) 108
Celal Bey (Başyaver) 169
Celal Sahir 14, 16, 17, 19
Cemal Paşa 63
Cemil Paşa 30
Cemil Süleyman 16
Cemiyet-i Akvam 194, 195
Cenap Şahabettin 26
Cenevre 293, 308
Cenevre Üniversitesi 167
Cevdet Kudret 440
Cevdet Nizami 283, 284
Cezayir 109, 474
Cezmi 12
CHF 38, 84, 122, 125, 128, 130, 132, 135, 138, 141, 142, 144, 162, 164, 168, 171, 177, 179, 198, 207, 261, 272, 296, 406, 419, 473, 493, 494, 503, 514, 518
CHP 435, 448, 451, 460, 461, 464, 468, 492, 494, 508
Cılga, İbrahim 2
Cihan İktisadiyatında Türkiye 94, 128
Colson 273
Concurt 13
Cumhuriyet 39, 92, 94, 125, 171, 223, 231, 235, 237, 242, 245, 250, 254, 265, 266, 269, 273, 277, 279, 321, 322, 344, 450, 465, 466, 475, 478, 479
Cumhuriyet Halk Fırkası 120, 122, 139, 147, 337, 342, 370, 424
Cumhuriyet Halk Partisi 452
Cumhuriyet Halk Partisi'nin Dünya ve Cemiyet Görüşü 448
Cumhuriyet Halk Partisi'nin İktisadi Siyaset Sistemi 448

Ç
Çağlar, Behçet Kemal 128, 184, 231
Çamlı, İbrahim 468
Çanakkale 71; – Savaşı 35, 71
Çankaya 36, 39, 144, 170, 423; – Köşkü 102, 147
Çapman, Nedim 440
Çarlık Rusyası 54
Çarşamba 277
Çekoslovakya 277, 401, 426, 431, 470
Çeremişler 56
Çerkezistan 60
Çerkezköy 47
Çerkezler 6, 34, 104
Çetinkaya, Ali 39, 67, 148, 400
Çığ 233, 247, 250
Çığır 306, 370, 388, 493, 495
Çin 62, 65, 109, 153, 174, 177, 361, 401
Çorlu 47, 95
Çorum 347
Çuvaşlar 56

D
Dağıstan 60
Dallı, Ahmet 480
Dalokay, Vedat 479
Darülfünun 35, 74, 126, 166, 210, 212, 220, 232, 237, 273, 282, 284, 286, 312, 314, 320, 323, 327, 377, 387, 505, 507
Darvinizm 248
Daudet 13
Davamız 189
Daver, Abidin 32
Davos Platz 28
Delibaş isyanı 73
Delideniz, İbrahim 439
Deliorman 42
Demirel, Süleyman 478
Demokrat İzmir 442, 443
Demokrat Parti 437, 448, 449, 451, 457, 546
derebeylik 196, 200, 209, 216, 217, 230, 243, 516
Dergâh 35, 36
Dersim 196, 244
Derviş Vahdeti 249
Descartes 172
Devlet Planlama Teşkilatı 461
Devlet ve Fert 237
devletçi ziraat 326
devletçilik 225, 300, 310, 317, 329, 330,

333, 334, 337, 338, 342, 344, 353, 385, 408, 409, 413, 419, 448, 523, 525, 544
Devrim 477, 493
Die Tat 193
Dietrich, Marléne 334, 336
Dil Kurultayı 216, 226, 399
Dilmen, İbrahim Necmi 295, 313, 320, 328, 329, 335, 342
Divan Edebiyatı 28
Diyarbakır 196, 305
Dobregeanu-Gherea, Constantin 531
Doğan Kardeş 441
Doğu Halkları Kurultayı 535, 538
Doğuş 446
Dönüm 493, 494
DP 442, 444, 449, 452, 456, 458, 464, 468
DP iktidarı 460
Drago, Reşat Nuri 440
Dumlupınar 203
Dumlupınar'a Giden Yol 437
Durkheim 27, 163, 166, 210, 525
Dünya 475

E
Ecevit, Bülent 440
Eçmiadzin 52
Edebiyat Tarihimizden 1
Edebiyatı Cedide 11, 15, 18, 19, 34, 35, 208
Edirne 42, 43, 45, 47, 52, 116
Ediz, Hasan Ali 67, 182
Eflatun 248, 315, 323
Eflatun Cem 312, 315
Ekim Devrimi 49, 415, 534, 536
Ekmekçi Kadın 10
Ekmekçi, Mustafa 478
Elazığ 70, 71, 116, 437
Eldem, Sedat Hakkı 437, 440
Elektriklendirme 285, 289
Elektrikli Türkiye 294
Elmuhadenet 197
Emeç, Selim Ragıp 136
Emin Bülent 16
Emin Lâmi 16
Emre, Ahmet Cevad 59, 60, 109, 122, 125, 127
Enç, Mithat 440
Endüstrileşme Yolundaki Türkiye 445
Enflasyona Dair 481
Engels 78, 316
Enver Paşa 49, 52, 56, 59, 60, 63
Eralp, Emin Fikri 114
Erdem , M. Ali 418
Ereğli 277
Erenlerin Bağından 28, 29
Ergani 277, 305
Ergenekon 13, 31, 40, 41
Ergenekon Efsanesi 255
Erim, Nihat 444
Erivan 52, 106
Erkin, Behiç 114, 126
Ermeni birlikleri 49, 52; – hareketi 236; – olayları 95
Ermeniler 53, 57
Ermenistan 50
Erzincan 48, 230
Erzurum 57
Esendal, Mahmut Şevket 57, 406
Eskişehir 37, 106, 228
Esmer, Ahmet Şükrü 263
Estonya 271
Eşref 17
Ete, Muhlis Ethem 283, 352
Ethem Nejat 56, 79, 540
Eylül 11
Eyraud, M. Henri 314
Eyüboğlu, Bedri Rahmi 440
Eyüboğlu, Cemal Reşit 468

F
Fadıl Garan 539, 540
Faik Ali Bey 15, 16
Falih Rıfkı (Atay) 36, 38, 101, 103, 126, 132, 133, 135, 137, 138, 169, 171, 182, 212, 214, 218, 219, 234, 291, 308, 320, 355, 367, 401, 420, 440, 476
Faust 172
Fazıl Ahmet Bey 16, 132
Fecri Âtîciler 16
Fecri Âti 15, 17, 19, 35, 275
Felah grubu 36, 38
Felek, Burhan 481
Felsefe ve İçtimaiyat Mecmuası 113
Fer, Muhlis 451
Ferit (Damat) 31, 32
Ferit Paşa (Deli) 73
Ferit Servet Paşa 76
Ferit Tek Bey 36

Fethi Naci 468
Feyzi Bey (Pirinççizade) 26
Fevzi Çakmak Paşa 104
Feyzullah hoca 55
Fikir Hareketleri 347, 370, 376, 383, 387, 390, 398, 407, 493, 494
Filistin 73
Fiolco d'Ancyra 197
Fischer, Kuno 248
Fisher, J. 292
Flaubert 15
Forum 456, 458, 459
Foster, K. 482
France, Anatole 23
Fransa 31, 45, 65, 117, 247, 252, 268, 269, 278, 284, 287, 302, 362, 399, 416, 426, 432, 446, 450, 468, 474
Fransız ihtilali, inkılabı 57, 141, 192, 194, 195, 217, 229, 286, 326, 399, 403, 413, 515, 516
Freres'ler 11, 25
Fuat (Dr.) 106
Fuat Münir 438

G
Gabor, Zsa Zsa 430
Galatasaray 161
Galiçya 72, 73
Galip Ataç 439
Galiyev 534, 538, 539
Galiyevcilik 542
Gazi bak. Mustafa Kemal
Gazi'nin Konya nutku 149
Gazimihal, Emel 438
Gedik (Dr.) 451
Gediz 37
Gemerek 48
Gemlik 465
Genç Kalemler 17, 18
Gençlik ve Edebiyat Hatıraları 1, 462
Gerarchia 197
Geri Kalmış Ülkelerde Sosyalizm 532
Geveci, Talat 292, 301
Gide, André 210
Gide, Ch. 273
Giornale di Politica e di Letteratura 209
Gobels 442
Godesberg, Bad 464
Goethe 101, 180, 369
Gomore 33
Gorki, Maksim 100, 103, 189, 293, 294, 313
Gosplan 258
Gökçe, Enver Naci 481
Göktürk, Halil İbrahim 2
Gördes 37
Gramsci 512
Güntekin, Reşat Nuri 313
Gürcistan 50, 60
Gürcüler 109

H
H. Taine 197
Haber 305
Hacı Bektaş ocağı 24, 26
Hacı Evliya Efendi 39
Hacı Mustafa Bey 43
Hadiseleri Tasvir 452
Haftalık Siyasi Mektup 443
Hak 19
Hâkimiyeti Milliye 39, 94, 103, 106, 115, 126, 130, 143, 150, 154, 155, 162, 170, 171, 182, 190, 197, 212, 214, 219, 221, 227, 237, 242, 248, 265, 269, 288, 305, 320, 353, 355, 376, 406, 410, 421, 424, 429, 492
Hakkı Mahir 249, 250, 312
Halep 417
Halil Paşa 54, 63
Halil Vedat 35
Halit Ziya 11, 14
Halk 87
Halk Fırkası 39, 85, 87, 136, 137, 300
Halkevleri 179
Hamburg 308
Hamdi Bey 202, 304
Hamdi Şamilof 540
Hamle 418
Hareket Ordusu 45, 170
Harkof 60
Harris, George 196, 218
Hasan Cemil Bey 429
Hatipoğlu, Şevket Raşit 494, 495
Hayat 112, 126
Haymana 37
Hayrinüsa Hanım 101
Hegelciler 248
Hep Bu Topraktan 440, 441, 447, 482
Hep O Şarkı 450
Hergün 344, 354

Herriot 247, 302
Hıfzırahman Raşit 323
Hırvatistan 411
Hikmet Münir 438
Hilal 16
Himaye-i Etfal Cemiyeti 189
Hindistan 62, 153, 181, 361
Hint 31, 174
Hintliler 55
Hisar, Abdülhak Şinasi 184, 475, 476
Hitler 180, 295, 308, 309, 362, 363, 426, 442, 464
Hizmet 233
Hollanda 431
Homeros 25
Horasan 26, 49
Hugo 15
Hüküm Gecesi 16, 21, 25, 27, 40
Hürriyet Partisi 451
Hürriyet ve İtilaf Partisi 15, 25
Hürriyet ve İtilafçılar 31, 32
Hüsrev Gerede 432

I
Işıkpınar, Hasan Halet 440

İ
İbrahim Fazıl Bey 273, 283, 284, 296, 297, 300, 301, 305, 352
İbrahim Paşa 4, 7
İbsen 14, 15
İhtilalin Mantığı 466
İkdam 27, 32, 35, 38
İkinci Adam 466
İkinci Damat Ferit hükümeti 36
İkinci Dünya Savaşı 321, 431, 432, 435, 446, 447, 479, 545, 546
II. İnönü Savaşı 36
İktisadi devletçilik 222, 295, 302-304, 306
İktisadi Durumun Tahlili 481
İktisat Mücadelesinde Köy Muallimi 264
İktisat ve Tasarruf 94, 127
İktisat ve Tasarruf Cemiyeti 262, 263
İleri 32
İleri, Suphi Nuri 283
İlhan, Attila 468, 538, 540
İlk Kurşun 437
İnan, A. Şefik 304
İnan, Afet 358
İnan, Rauf 440, 481
İncil 172
İnebolu 36, 107
İngilizler 4, 6, 31-33, 73, 237, 401, 432
İngiltere 45, 192, 247, 252, 268, 269, 273, 302, 363, 405, 416, 426, 432, 436, 446, 465, 469, 535, 536
İnkılap 127
İnkılap ve Kadro 68, 128, 136, 138-140, 142, 187, 204, 206, 207, 218, 223, 227, 234, 236, 242, 250, 251, 281, 302, 418, 423, 449, 462, 477, 496, 498, 507
İnönü bak. İsmet Paşa
İnsan ve Hava 442
İpekçi, Abdi 481
İran 109, 433, 539
İranlılar 55
İriboz, Nihat 359, 365, 370, 394, 440
İskandinavya 59
İskenderiye 11, 25
İslam İttihadı derneği 52
İsmail Gaspirinski 13
İsmail Habip Bey 336
İsmail Hakkı Bey (Miralay) 13
İsmet Bey (Darendeli) 67
İsmet İnönü'nün Şahsiyeti ve Ülküsü 448
İsmet Paşa, İnönü 37, 94, 115, 126, 132, 134, 142, 162, 187, 188, 192, 196, 208, 214, 218, 228, 266, 333, 337, 338, 343, 345, 352, 354, 355, 357, 359, 360, 371, 372, 377, 394, 402, 403, 406, 420, 421, 427, 428, 431, 432, 435, 436, 444, 446, 449, 451, 456, 457, 460, 461, 462, 544
İstanbul 4, 13, 14, 19, 22, 24, 28, 30, 33, 36, 38, 40, 45, 47, 50, 53, 65, 67, 69, 71, 74, 77, 79, 81, 86, 88, 90, 95, 96, 100, 102, 104, 106, 108, 109, 112, 114, 116, 162, 209, 211, 213, 223, 227, 237, 244, 250, 277, 282, 308, 329, 353, 370, 375, 376, 379, 381, 420, 432, 443, 453, 462, 465, 479, 481, 482
İstanbul Expres 452
İstanbul Halkevi 232
İstanbul Sanayi Birliği 227
İstiklal Harbi 201, 247
İstiklal Savaşı Nasıl Oldu? 73
İsveç 271
İsviçre 28, 31, 40, 166, 268, 271, 411, 432, 450
İtalya 31, 45, 177, 192, 213, 231, 273, 276, 287, 298, 302, 307, 325, 327, 360, 416
İtilaf devletleri 30

İttihat ve Terakki 13, 16, 17, 19, 20, 22, 25, 30, 31, 40, 41, 45, 56, 63, 117, 132, 135, 236, 237, 347, 406
İttihatçılar 36, 38, 54, 63, 78, 407
İyi İnsan, İyi İşadamı ve İyi İnsan, İyi Politikacı 482
İzmir 4, 6, 12, 14, 30, 38, 60, 74, 76, 87, 139, 197, 208, 233, 277, 333, 353, 370, 381, 406, 410, 442, 443, 458
İzmir Gazetesi 442
İzmir Ticaret Postası 344, 353
İzmit 38, 277
İzvestiya 196
İzzet Melik 16

J
Japonya 360, 401
Jön Türk hareketi 16
Jön Türkler 12, 13, 427

K
Kabardinler 56
Kadrocu aydın 508, 511-513, 515
Kafkas cephesi 47, 49, 57
Kafkasya 49, 52, 116, 125, 236
Kahire 3, 6, 7, 14, 116, 196
Kahraman, Hasan Bülent 541
Kahramanlar Doğmalıydı 466
Kalmuklar 56
Kam, Ruşen 438
Kâmil Paşa (vali) 12
Kan, Suna 442
Kant 248
Kapitalizmin Son Aşaması: Emperyalizm 78
Kaplan, Rasih 39
Karaaydın 91
Karabekir, Kâzım 299, 305
Karacaoğlan 226
Karakırgızlar 56
Karaosmanoğlu, Fevzi Lütfi 35, 222, 451
Karaosmanoğlu, Leman Asaf 2, 101, 102, 169, 185, 433, 451
Karaurgan 50
Karlsruhe 95
karma ekonomi 477
Karpat, Kemal 464
Kars 50, 237, 257
Kassel 95
Kastamonu 73, 107
Kautsky 78
Kaya, Şükrü 144, 420, 421, 429, 485
Kayseri 48, 104, 106, 461, 462
Kazan 534
Kâzım Nâmi Bey 155, 221, 222, 265, 266, 323, 495
Kemal (Hafiz) 39
Kemal (Kara) 38, 39, 406
Kemal Hayyam 162
Kemal Mithat Bey 13
Kemal Tahir 242
Kemalist 241, 419; - devlet 241; - devrim 477; - hareket 91; - ideoloji 475; - rejim 124
Kemalistler 323
Kemalizm 197, 209, 254, 322, 365, 417, 434, 459, 461, 514, 516
Kemalizmin Dramı 481
Kerim Sadi 248, 250, 297
Kesebir, Şakir 328, 429
Keşan 71
Keşmir, Halit Nazmi 429
Keynes 155
Kırgızlar 109
Kırmızı Mektuplar 62, 64, 465
Kısıklı Dergâhı 24
Kızıl Elma 53, 451
Kızılcahamam 441
Kızılordu birlikleri 54
Kiralık Konak 32, 35
Kitaigorodski 88
Knies 533
Kocaeli 381
Kocagöz, Samim 440
Koçu, Reşat Ekrem 481
Kolçak 534
Kolonial'nyc Problcmy (Sömürge Sorunu) 419
Komintern 80, 85, 87, 89, 106, 108, 121, 156, 161, 174, 259, 323, 496, 537, 542
Kondratiev 151
Konya 9, 73, 133, 247, 249, 261, 381, 437
Kooperatif 185, 190, 201, 203, 222, 227, 264, 265, 282, 302, 320, 335, 336, 370, 381
Kooperatifçilik 264
Koperler, Tevfik Kâmil 102
Korporatizmin Yüzyılı 532
Korumacılık Kuramı ve Uluslararası Ticaret 532
Kozan, Cevdet 439

Köken, Rahmi 93, 125, 126, 429
Köksüzler 24
Köprülüzâde Mehmet Fuat 16, 19, 449
Köşk 169, 420
köy iktisadiyatı 176, 180
Kreuger 180
Kruşçev 475
Kuban 60
Kubilay 130
Kurtbek, Seyfi 495
Kurtuluş 79, 80, 81, 96, 126
Kurtuluş Savaşı 74, 117, 463, 500, 522, 525
Kutay, Cemal 481
Kutay, Faika 73
Kutay, Tahir Muhlis 73
Kutlu, Aysel 465, 477
Kutülamare 54
KUTV (Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi) 61, 62, 65, 86, 108, 110, 121, 181, 185, 419, 538, 539
Kuvvet 449
Küçük Talat (Muşkara) Bey 54, 56
Küçüka, Necip Ali 67
Küçükömer, İdris 468
Kültür 370
Kürt feodalizmi 196; - hareketleri 73
Kürtler 55
Kütahya 37

L
La Haye 431
La Turquie Kemaliste 429
Lamon, Henri 12
Lassal 267
Laussanne 226
Laz İsmail 89
Le Temps 12, 201
Leibzig Fuarı 174
Leibzig Sergisi 178, 180
Lenin 66, 78, 89, 100, 103, 156, 186, 218, 294, 411, 534, 535, 538
Lenin ve Leninizm 156
Lenszowski 512
Les Annalles Litteraires 12, 13
Les Origines de la France Contamporaine 197
Lessing 162, 168
Levantenler 22, 33
Levent, Agâh Sırrı 113
List 533
Litvanya 271
Londra 90, 202, 293, 301, 361; - Konferansı 302, 315, 319, 320, 323, 338
Loti, Pierre 30
Lozan 85, 242, 267
Lozan Antlaşması 82
Ludwig, Emile 466
Lunge Poe 14
Lütem, İlhan 439
Lütfi Fikri Bey 30
Lyon 403

M
M. İktisat ve Tasarruf Cemiyeti 94
Macaristan 72, 401, 411
MacDonald 302
Mahmut II 209
Mahmut Celal Bey 393
Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa 466
Makiavel 408
Malatya 60
Malche 167, 210, 273
Malta 165, 237
Manastır 56
Manatov 106
Manisa 6, 11, 24, 31, 32, 39, 277, 426, 451, 461
Manoilesku, Mihail 532
Manuilski, D.Z. 85
Mardin 39
Mariategui, José Carlos 531
Marienthal 374
Marshall planı 437
Marx 66, 78, 155, 166, 248, 288, 298, 308, 309, 316, 317, 321, 377, 458, 475
Maupassant 13
Meclisi Mebusan 32
Mehmet Akif 35
Mehmet Ali (Prens) 11, 13
Mehmet Ali Paşa 3, 4
Mehmet Behçet 16
Mehmet Esad Bey 95
Mehmet İlhan 312, 341
Mehmet Kemal 468
Mehmet Rauf 11
Mehmet Rüştü 16

Mehmet Saffet 330
Mehmetçik Avrupa'da 72, 75
Mektep Kooperatifçiliği ve Tasarruf Düşüncesi 264
Melchett (Lord) 289
Menderes'in Dramı 466
Menderes, Adnan 451, 454, 458, 460, 464
Menemen 277
Menemen olayları 130
Menteşe 4
Mersin 289
Meslek 407
Meşrutiyet 13, 15, 17, 27, 45, 169, 212, 217, 291, 311, 359
Mevlevi ayinleri 44
Mevlevi Tekkesi 465
mevlevihane 10
Mısır 3, 8, 12, 14, 16, 109, 197, 361
Mikusch, Güstav (Dr.) 393, 394
Millet 495
Milli Demokratik Devrimcilik 470, 471
Milli Enerji Romanı 24
Milli Gazete 347
Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti 93, 127, 128, 231, 261, 429
Milli iktisat 194
Milli Korunma Kanunu 435
Milli kurtuluş 217
Milli kurtuluş hareketleri 204, 206, 218, 226, 245, 246, 260, 309, 368, 401,518, 521-523, 526
Milli Sanayi Birliği 213
Milli Sanayi Kongresi 127
Milli Sanayi Sergisi 190
Milli Şef 446, 505
milli kurtuluş ihtilâli 203, 293
milli sosyalizm 473
Milliyet 135, 138, 154, 155, 167, 209, 210, 212, 213, 263, 285, 288, 299, 315, 343, 344, 352, 353
Mithat Paşa 13
MM grubu 38
Moğollar 55
Monte Kristo 10, 13
Morgan 438
Moskova 60, 61, 63, 80, 85, 87, 90, 91, 106, 109, 112, 125, 189, 192, 196, 218, 231, 258, 294, 322, 405, 415, 466, 519, 534, 536, 539
Muallim 78
Muallimler Mecmuası 382
Muasır Türkiye'nin İktisadi İnkişaf İstikametleri 69, 126
Mudanya Mütarekesi 38
Muğla 454
Muhit 127
Muhsin Ertuğrul 77, 91, 453, 480
Mumcu, Uğur 541
Musabekof 57
Musaddık 433
Musavver Muhit 15
Mussolini 186, 231, 276, 291, 323, 363, 390, 495
Mustafa (Sarı) 89, 540
Mustafa Kemal, Gazi 31, 32, 36, 40, 42, 59, 60, 71, 87, 89, 102, 103, 122, 125, 130, 132, 134, 135, 137, 142, 168, 169, 174, 185, 186, 206, 208, 214, 220, 237, 266, 272, 279, 285, 295, 298, 299, 328, 336-340, 342, 343, 348, 350, 354, 356, 365, 382, 394, 406, 409, 420, 423-426, 429, 430, 463, 464, 516, 538
Mustafa Nihad 35
Mustafa Suphi 56, 539, 540
Mutasarrıf Asaf Bey 39
Mutluay, Rauf 468, 479
Muzaffer Kılıç (Başyaver) 102
Müdafaa Ekonomisi 445
Müdafaai Hukuk Grubu 39
Müdafaai Hukuk Teşkilatı 38
Müfide Ferit Hanım 50
Müfit Râtip 15, 16
Münih 95, 430
Münir Bey (Londra Sefiri) 316
Mütareke 30; – dönemi 104; – yönetimi 22

N
Nadi, Nadir 479
Namık İsmail 304, 312
Namık Kemal 171, 476
Narbutabekov 535
Nâzım (Doktor) 63
Nâzım Hikmet 59, 60, 63, 65, 67, 91, 96, 103, 109, 121, 128, 180-182, 184, 185, 540
Nebil, Bülent 323
Necmeddin Halil 35
Nedim Servet Bey 76, 93
Neriman Nerimanof 55, 57
Neşet Halil Bey 130, 131, 140, 155, 189, 221, 227, 364

Neuchâtel 12
Nev-Yunani edebiyatı 23
New-York 202
Nitti 388, 390, 398
Noraşin 52
Norveç 259
Novyy Vostok (Yeni Doğu) 538
Nuha 53, 55, 57, 58, 124
Nur Baba 24, 32, 426
Nusaybin 89

O
Odesa 65, 217, 276
Okun Ucundan 433
10 Temmuz 14, 170
Onların Yüzü 24
Orak ve Çekiç 67, 87, 96, 101
Orbay, Rauf 107
Orjenikitze 60
Orkun, Hüseyin Namık 495
ortakçılık 176, 180
Osmanlı birlikleri 73; - edebiyatı 226; - İmparatorluğu 1, 4, 27, 33, 45, 78, 80, 95, 116, 117, 165, 175, 224, 227, 308, 384, 397; - Matbuat Cemiyeti 35; - toplumu 484
Osmanlılar 30, 33, 200, 295, 511
Ottowa 226; - Konferansı 190
31 Mart 17, 45, 170

Ö
Ökmen, Mümtaz 435, 446
Ömer Sakıp 456, 458
Önay, Ahmet Şerif 187
Özalp, Kâzım 114, 125
Özbekler 109
Özbel, Kenan 480
Özkan, Mustafa Şeref 187, 213, 214, 227

P
Pakistan 109
Pamir, İlhami Nafiz 79
Panorama 39, 41, 146, 450
Papen, von 432
Para Değerinin Düşürülmesi Meselesi 481
Paris 57, 197, 202, 236, 305, 361, 381, 399, 403
Pavloviç 55, 56
Pazar Postası 456
Peregrinus 196
Perin, Mithat 452
Perreau 273
Petersburg 236
Petrograd 534
Peyam 21, 23, 32
Peyam-ı Sabah 20
Peyami Safa 95, 321, 323, 495
Pireneler 64
plan 187, 311, 319, 436, 477, 525, 526; - mefhumu 190, 194, 201, 202
planlama 461
planlı cemiyet 191, 525; - nizamı 186, 192
planlı iktisat 186, 235
planlı Türkiye 202, 203, 207
planlı ulusal kalkınma 461
Plehanof 248
Politikada 45 Yıl 1, 462
Polonya 64, 431
Posse, Herr 316, 338
Pozitivizm 496, 514, 520
Prag 426
Proleterya ihtilali 415

R
Radek 64
Radyo Gazetesi 464
Rahmet Hikâyesi 29
Razgrat olayları 298, 306
Recep Peker 115, 126, 129, 134, 135, 137, 139, 142, 147, 162, 169, 171, 177, 261, 262, 264, 265, 378, 394, 419, 420, 422, 436
Refik Halit 16, 18, 20
Regü, Şükrü Enis 440
Ren 64
Renan 279
Resim Öğretmeni 440
Resimli Kitap 14, 15
Resimli Şark 323
Resulzade, Mehmet Emin 35, 534
Reşid Galib 30, 162, 172, 304, 312, 314, 371, 376
Rıza Paşa (Serasker) 30
Ricardo 316
Roma 189, 192, 219, 231, 322, 519
Romanya 531, 532
Roosevelt 247, 302, 315, 363, 380, 416
Rossi, Ettore 209, 213
Rostof 60
Rousseau 13
Rufai tekkesi 10

Rus inkılabı 217, 229, 231, 516, 517
Ruslar 50
Rusya 45, 49, 60, 111, 116, 177, 180, 189, 191, 192, 217, 228, 231, 237, 241, 245, 273, 276, 285, 287, 292, 293, 298, 325, 327, 354, 362, 405, 411, 415, 416, 515, 517, 537
Ryskulov 535

S
Sabahattin Bey (Prens) 30
Sabahattin Tahsin 440
Sadayı Millet 16
Sadık Ahi (Mehmet Eti) 79
Sadrettin Celal 66, 108
Sadri Etem 178, 234, 235
Safarof, G. 218, 219
Saffet Arıkan Bey 125, 129
Sakarya 170
Sakarya Savaşı 36, 37, 59, 60, 104, 106, 342
Sami Paşazade Sezai Bey 13
Samsun 277, 418
Sanat Dünyamız 480
Sanayi Kongresi 225
sanayi planı 414, 436, 525
Sanders, Liman von 71
Saraçoğlu, Şükrü 30, 436
Sarıca, Ayşegül 442
Sarıdal, M. Vehbi 78
Sarıkamış 49; – bozgunu 48
Sarol, Mükerrem 451-454
Sarper, Selim 438
Saruhan 3, 4
Savcı, Bahri 468, 477
Saydam, Refik 36, 432, 434, 435
Saygun, Adnan 439
Sazak, Emin 435
Schmoller 533
Sefa, İlhami 32
Selami İzzet 382
Selanik 4, 17, 18; – grubu 16
Selçuk, İlhan 468
Serbest Fırka 94, 115, 122, 126, 127, 129, 130, 148, 236, 237, 254, 268, 269, 272, 518
Serbest İnsanlar Ülkesi 280
Serencam 12, 21
Sertel Zekeriya 137
Serveti Fünun 15, 16, 19
Sevr Anlaşması 78
Seyit Rıza 244
Sforza, Comte 31, 388
Shakespeare 369
Sığla 4
Sırbistan 72
Siirt 132
Simav 37
Sinekli Bakkal 434
Sivas 48
Sivastopol 108
Sivrihisar 37
Siyasi Mektup 444
Slovakya 411
Slovenya 411
Smith, Adam 235, 316
Sodom 33
Sodom ve Gomore 32, 35, 40, 401, 432
Sofya 104
Sohbet 455
Sombart, Werner 80, 78, 185, 186, 189, 278, 318, 412, 526, 532
Son Posta 136, 140, 220, 261, 314, 354, 356, 361, 370
Sorbonne Üniversitesi 236
Sorel, Cécil 334, 336
sosyal milliyetçilik 412-414
Soury, Jules 24
Sovyet Cumhuriyetleri 62; – Edebiyatı 415; – hükümeti 106; – İhtilali 103
Sovyetler 90, 106, 107, 109, 111, 179, 190, 195, 228, 259, 276, 294, 470, 539; – Birliği 59, 63, 65, 69, 70, 121, 159, 187-189, 193, 206, 259, 535
Soydan, Mahmut 132, 135, 213, 343-345, 347, 351, 355
Soysal, İlhami 468
Soysal, Mümtaz 468
Sökmensüer, Şükrü 435, 449
Span, Othmar 292
Spartakist hareketi 96
Spengler 430
Stalin 60, 65, 108, 218, 534, 535
Stendhal 12
Sterlin Devalüasyonu ve Türkiye'nin Dış Ticareti 481
Stresa 226
Suarez, George 287
Suat Derviş 323
Sultan Abdülmecid 34
Sultan Galiyev 535, 536, 540

Sultan Galiyevcilik 206, 533
Sunel, Kemal Zaim 125
Suriye 95
Suşa 236
Suşkale 53
Suyu Arayan Adam 2, 61, 64, 65, 68, 451, 543
Süleyman Neşati 66
Sümer, Nurullah Esad 79, 93, 115, 126
Süreyya Ağaoğlu Ahmet Hanım 249
Süreyya Ahmet 306
Sürgün 12

Ş
Şahabettin Süleyman 11, 13, 16, 19, 28
Şakir Hâzım 313, 314, 320
Şam 116
Şanda, Hüseyin Avni 221, 227
Şark Milletleri Kongresi 55, 56
Şarkiyat Enstitüsü 60
Şarköy 71
Şefik Hüsnü 66, 67, 70, 79, 80, 81, 85, 90, 108, 156, 157, 160, 161, 218, 540, 543
Şehsuvaroğlu, Bedii N. 481
Şemsi Hanım (Prenses) 5, 7
Şerifzade Remzi Bey 410
Şevket Mehmet Ali Bey 366
Şevket Süreyya'nın Hatalarına Dair 248
Şevket, Ertuğrul 481
Şevki, M. 417
Şeyh Ali Baba 24
Şeyh Sait isyanı 67, 86, 101
Şiir ve Tefekkür 15
Şili 361
Şimşek, Hasan 440
Şükûfe Nihal 323, 495

T
Tahir Lütfi 32
Tahran 432, 433
Tahsin Nahit 16, 17
Takrir-i Sükûn Kanunu 39, 67, 70, 86, 88
Tali, Berter 438
Tandoğan, Nevzat 427, 439, 441
Tanin 432
Tanpınar, Ahmet Hamdi 440
Tannöver, Hamdullah Suphi 16, 19, 36, 37, 129, 130, 132, 476
Tanyol, Cahit 468
Tanzimat 26, 33, 212, 279, 291, 311, 340, 440, 450
Tanzimatçılar 133, 217
Taray, Cemal Hüsnü 140, 293
Tarih Kongresi 199, 210, 279, 327
Tarihte Türk-Alman Dostluk İlişkileri 453
Tarsus 289
Tasvir-i Efkâr 32
Taşer, Suat 438
Taşkent, Kâzım 441, 455, 480
Taşpınar 234, 289, 311
Tatar Ali Rıza 59
Tatarlar 534
Taylan, Mümtaz Fazlı 79
Tek Adam 466, 472
Tekin, Mansur 382
Tel, Mesut Cemil 438, 440
Telgraf 452
Tengirşek, Yusuf Kemal 378
Tepedelenlioğlu, Nizamettin Nazif 106-108
Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası 85
Terbiye Postası 261
Tercüme Vadisinde Bir Katliam 249
Terek 60
Tevetoğlu 67
Tevfik Fikret 11, 25, 315
Tevfik Paşa hükümeti 36
The Anti-Emperialist Review 218
Ticaret Postası 336
Tiflis 236
Tiran 417, 421, 426
Toköz, Muhittin 440
Tokyo 361
Tolstoy 313
Topçuoğlu, Nazmi 407, 410
Toprak Reformu 334
Toprak Uyanırsa (Ekmeksiz Köy Öğretmeninin Anıları) 466
toprak ağalığı 176, 216, 217
Toros Çocuğu 74, 437
Tökin, İsmail Hüsrev 2, 3, 63, 68, 76, 80, 87, 94, 96, 104, 105, 117, 124, 126, 129, 142, 144, 146, 150, 152, 160, 164, 166, 167, 176, 177, 180, 182, 188, 194, 200, 203, 207, 209, 216, 221, 225, 227, 230, 243, 244, 256, 257, 264, 274, 277, 286, 288, 292, 301, 309, 318, 327, 334, 339, 350, 351, 359, 364, 368, 369, 373, 379, 385, 386, 392, 397, 400, 404, 410, 416, 418, 419, 431, 435, 436, 440, 444-449, 454, 455, 462, 473, 481,

482, 485, 505, 509, 514-516, 518, 521, 524, 525, 533, 538
Tör, Fikri Servet 76, 79
Tör, Vedat Nedim 2, 3, 70, 75, 76, 78, 79, 84, 86-88, 96, 103, 108, 112, 115, 117, 125, 128, 137, 142, 145, 147, 150, 152, 153, 158, 159, 164, 174, 175, 178, 180, 182, 185, 187, 190, 194, 199, 202, 203, 207, 208, 210, 215, 216, 224, 225, 229, 243, 256, 260, 274, 286, 291, 294, 295, 300, 305, 308, 309, 317, 320, 321, 326, 329, 333, 334, 338, 339, 350, 358, 359, 362, 367, 372, 379, 385, 390, 391, 394, 396, 400, 403, 404, 406, 410, 414, 418, 419, 421, 422, 424, 428, 429, 437, 442, 445, 447, 448, 453, 462, 473, 475, 479, 481, 482, 505, 509, 514, 516, 521, 524, 530, 543
Törehan, Habib Edip 444
Tözem, Kemal 439
Trablusgarp 45
Trabzon 52, 60, 249, 291
Trakya Cemiyeti 52
Troçki 64, 153
Tunç, Mustafa Şekip 211, 212, 232, 234, 235, 259, 260
Tunçay, Mete 79, 87, 155, 485, 542
Tunguzlar 56
Turan 49, 50, 52, 53, 56, 64
Turancı 54, 56, 65, 223; – hareketler 57
Turhan, Ruhi 453
Tülbentçi, Feridun Fazıl 439
Türk Çanakkale 71
Türk Dili Tetkik Cemiyeti 295
Türk İktisatçılar Cemiyeti 260, 273, 282-284, 296, 384, 438
Türk İttihadı 52
Türk Kooperatifçilik Cemiyeti 264
Türk Kooperatifçisi 407
Türk Kulübü 78
Türk Ocakları 19, 25, 26, 117, 129, 131, 132, 134, 136, 139, 155, 220, 237, 476
Türk Parasını Koruma Kararnamesi 276
Türk Solu 471
Türk sosyalizmi 472-475
Türk Tarih Cemiyeti 429
Türk Tasarruf ve İktisat Cemiyeti 264
Türk Yurdu 237
Türkçülüğün Esasları 166
Türkeş, Mustafa 537
Türkistan 50
Türkiye Halk İştirakiyûn Fırkası (THİF) 106-108
Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası 66, 79, 80, 81, 108
Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Partisi 96
Türkiye İşçi Partisi (TİP) 469-471, 473, 475
Türkiye İşçi ve Çiftçi Fırkası (TİÇF) 79
Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi 96
Türkiye Komünist Fırkası 56, 67, 70
Türkiye Komünist Partisi (TKP) 63, 65, 66, 80, 81, 84, 90, 92, 96, 106, 108, 112, 117, 121, 123, 124, 155-157, 182, 323, 471, 481, 514, 539, 541, 543
Türkiye Köy İktisadiyatı 207, 359
Türkiye'de Demiryolculuk Politikası 445
Türkiye'de Ulusal Bankacılığın Gelişimi 445
Türkiye'de Zirai Kooperatif Hareketi 221, 288
Türkiye'de Zirai Kooperatifler 264
Türkiye'nin Düzeni 477
Türkiyemiz 480

U
Ufa 533, 534
Ukrayna 85
Ulaş, Fahrettin 480
Ulaş, Hüseyin Avni 57
Uluben, Erol 468
Ulucanlar 465
Uluğ, Naşit Hakkı 128, 196
Uluhanlar 52
Ulukışla 47
Ulus 440, 449, 451
Ulvi Cemal 439
Umurbey 465
Urfa 347
Uruguay 361
Us, Asım 38
Uşak 229, 233
Uz, Behçet 436, 446
Uzel, Rüştü 125

Ü
III. Enternasyonal 110, 206, 352, 535, 537, 539
Ülken, Hilmi Ziya 113, 152, 161, 163, 165, 171, 172,

Ülkü 355, 370, 371, 493
Ünaydın, Ruşen Eşref 36, 37, 137, 169, 420
Üniversalizm 515
Üzüm meselesi 210

V
Vâ-nû 59, 60, 63, 65, 109, 112, 154, 221, 284, 323, 344, 354, 407, 427, 437, 466, 495
Vagner, Adolf 524
Vahidof, Molla Nur 534, 539
Vahyi Öz 439
Vakaî Zağra 231
Vakit 32, 170, 178, 234, 235, 264, 382
Valéry, Paul 210
Van 196
Vaner, Süleyman 437
Varga 160
Varlık 330, 370, 493, 494
Vasıf Çınar 129, 420
Vatan 439, 441, 452, 473
Vatan Yolunda 40, 450
Vedat Bey 219
Velid Ebüzziya 38
Verim 418
Verlaine, Paul 334
Vietnam 475
Viyana 72, 87, 393, 417, 439
Viyana Dünyanın Anahtarı 374
Voltaire 13

W
Wageman 275
Washington 293, 301, 302
Wilson ilkeleri 30, 52

Y
Yaban 37, 311, 313, 432, 434, 466
Yabanabad 132
Yafa 95
Yahya Kemal 23, 24, 28, 35, 36
Yakup Kadri 1, 3, 16, 24, 33, 35, 42, 76, 101, 103, 116, 117, 124, 127, 128, 133, 134, 137, 142, 146, 152, 153, 161, 165, 169, 175, 182, 185, 189, 194, 195, 197, 200, 201, 207, 208, 210, 216, 218, 221, 223, 226, 227, 230, 231, 233, 234, 244, 247, 258, 275, 280, 286, 288, 292, 294, 298, 305, 312, 315, 334, 336, 340, 344, 345, 350, 354, 359, 362, 369, 371, 374, 380, 382, 383, 386, 388, 392, 394, 395, 401, 405, 407, 415, 417, 419, 427, 431, 434, 440, 449, 451, 461, 463, 464, 466, 473, 476, 505, 507-511, 514, 516, 519, 521, 524, 529, 543
Yakup Paşa 4, 6
Yakutlar 56
Yalçın, Hüseyin Cahit 17, 21, 29, 347, 348, 370, 376, 377, 382, 383, 387, 388, 390, 397, 398, 406, 407, 432, 494, 495, 528
Yalman, Ahmet Emin 439, 452
Yarı Siyasi 207
Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim 65
Yaşar Nabi 481
Yazman 76
Yazman, Mehmet Şevki 2, 3, 70, 71, 72, 75, 116, 118, 126, 127, 129, 145, 146, 259, 276, 289, 294, 311, 320, 328, 335, 341, 349, 350, 359, 363, 375, 386, 393, 397, 400, 402, 405, 411, 417, 428, 437, 453, 462
Yedek Subaylar Birliği 52
Yemen 76
Yeni Adam 370, 376, 381, 387, 388, 417, 492, 494
Yeni Anadolu 247, 249
Yeni Dünya 539
Yeni Ekonomik Politika (NEP) 61
Yeni Esirlik 532
Yeni Fikirler 398
Yeni Gidiş 418
Yeni Gün 155
Yeni Hayat 106, 107
Yeni İstanbul 444, 453
Yeni Lisan akımı 17, 18
Yeni Mecmua 28, 171
Yeni Rusya 171
Yeni Şark 162
Yeni Türk Mecmuası 232, 234, 235, 345, 376, 493
Yenice 52, 89
Yerli Malı ve Tasarruf Haftası 127
Yıllar Böyle Geçti 2, 3, 481
27 Mayıs 460, 461, 464, 466, 469, 472
Yön 3, 467, 468, 471, 475, 477, 481, 493, 546
Yunan Fecaati 37
Yunanistan 109, 114
Yunus Emre 25, 27, 480

Yunus Nadi Bey 236, 242, 281, 356
Yurdakul, Mehmet Emin 142
Yücel, Hasan Ali 1, 18, 427, 434

Z
Zafer 453
Zağra 231
Zehrer 193
Zeki Zeybek 314
Zeytindağı 182
Zhizn'Natsional'nostey (Milletlerin Hayatı) 538
Zinovyev 55, 64
Ziraat Kongresi 127
Ziraat Planı 414
Ziya Gökalp 23, 25, 28, 31, 46, 53, 54, 117, 163, 165, 166, 171, 172, 221, 287, 334, 451, 476, 525, 528, 530, 539
Ziya Gökalp'ın Hayatı ve Malta Mektupları 165
Ziynetullah Nuşirevan 108
Zogo (Kral) 426
Zola 13
Zonguldak 259, 277, 362, 405
Zoraki Diplomat 1, 345, 419, 421, 425, 450

Bu kitap Türkiye'de üzerinde çok konuşulmuş olan Kadro hareketini yeniden ele alıyor. Konuyu inceleyenler çoğu kez bu hareketi ya yüceltmiş ve adeta mitoslaştırmış ya da yargılamış ve suçlamışlardır. Her iki halde de bu hareket yerel bağlamından ve onu geliştirenlerden koparılarak dışardan verilen evrensel ideolojik konumlar açısından değerlendirilmiştir. Oysa elinizdeki kitap Kadrocuların yaklaşımını ve *Kadro* dergisini yerel bağlamı içinde ele alarak onları ve yaptıklarının nedenlerini kavramaya ve anlamaya çalışmaktadır. Kadro hareketine böyle soğukkanlı ve empatik bir anlama çabasıyla yaklaşıldığında *Kadro*'nun evrensel özelliklerini, ideolojisinden çok, kadroculuk sürecinde aramanın doğru olacağı ortaya çıkmaktadır.

TÜRKİYE EKONOMİK VE TOPLUMSAL TARİH VAKFI

TARİH VAKFI YURT YAYINLARI